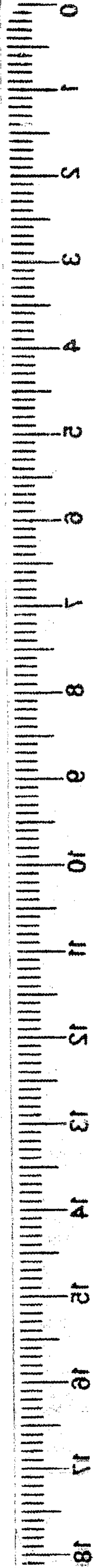

e/m ~~SA=4~~ 26=7.

Biblioteca Universitaria
 GRANADA
 Sección C
 Estado 6
 Serie 104

[Faint handwritten text, possibly "10-8-0"]

R. 22834
M. TERENTII
VARRONIS
opera quæ supersunt.

IN LIB. DE LING. LAT.
Coniectanea Iosephi Scaligeri, reco-
gnita & appendice aucta.

IN LIBROS DE RE RVST.
Notæ eiusdem Ios. Scal. non antea editæ.

His adiuncti fuerunt A D R. TVRN.
Comment. in lib. De lingua Latina: cum
Emendationibus ANT. AVGV-
STINI. Item P. VICTORII
Castigationes in lib. De re rustica.

ANNO M. D. LXXIII,
Excudebat Henr. Stephanus.

M. T E R E N T I I V A R R O N I S

E N C O M I A.

E X M. T V L L I O C I C.

Acad. quæst. lib. i.

T V M E G O, Sunt, inquam, ista Varro. Nā nos in nostra vrbe peregrinantes, errantēsq; tanquam hospites, tui libri quasi domum deduxerunt: vt possemus aliquando, qui & vbi essemus, agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu facrorum iura, tu sacerdotum munera, tu domesticā, tu bellicam disciplinam, tu sedem regionum & locorum, tu omnium diuinarum humanarūque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti: plurimūque poetis nostris, omninoque Latinis & literis luminis attulisti, & verbis. atque ipse varium & elegans omni fere numero poema fecisti: philosophiāque multis locis inchoasti, ad impellendum satis, ad docendum parum.

E X E O D E M, I N B R V T O,

F V I T is [L. Ælius] omnino vir egregius, & eques Romanus cum primis honestus: idēque eruditissimus & Græcis literis & Latinis. antiquitatēq; nostræ & in inuentis rebus & in actis, scriptorūq; veterum literatē peritus. Quam sciētiam Varro noster acceptam ab illo, auctamque per sese, vir ingenio præstans omniūque doctrina, pluribus & illustrioribus literis explicauit.

I B I D E M,

Varro noster, diligentissimus inuestigator antiquitatis.

EX M. FAB. QUINT. LIB. X, C. I.

Alterum illud est prius satyræ genus, quod non sola carminum varietate mixtū condidit. Terentius Varro, vir Romanorum eruditissimus. Plurimos hic libros & doctissimos composuit, peritissimus lingua: Latinæ, & omnis antiquitatis, & rerum Græcarum nostrarumque: plus tamen scientiæ collaturus quam eloquentiæ.

Ex eodem, libri ultimi capite vlt.

Quàm multa, immo penè omnia tradidit Varro:

EX LACTANTIO FIRMIANO

lib. I. cap. V I, Infit.

M. Varro, quo nemo vnquam doctior, ne apud Græcos quidem, nedum apud Latinos, vixit.

EX D. AVGVSTINO, LIB. VI.

cap. II. De ciuitate Dei.

Quis Marco Varrone curiosius ista quæsiuit? quis inuenit doctius? quis considerauit attentius? quis distinxit acutius? quis diligentius pleniùsque conscripsit? Qui tamen si minus est suauis eloquio, doctrina tamen atque sententiis ita refertus est, vt in omni eruditione, quam nos secularem, illi autem liberalē vocāt, studiosum rerū tantū iste doceat, quantū studiosum verborū Cicero delectat. Deniq; & ipse Tullius huic tale testimoniū perhibet, vt in libris Academicis dicat, eam, quæ ibi versatur, disputationem se habuisse cū M. Varrone: homine, inquit, omniū facile acutissimo, & sine vlla dubitatione doctissimo.

Aliquanto post.

Iste igitur vir tam insignis, excellentisque peritiæ, & quod de illo etiam Terentianus elegantissimo versiculo breuiter ait, Vir doctissimus vnde cūque Varro: qui tam multa legit vt aliquid ei scribere vacasse miremur, tã multa scripsit quam multa vix quenquam legere potuisse credamus: iste, inquam, vir tantus ingenio, tantusque doctrina, &c.

M. TERENTII VARRO-

NIS DE LINGVA LA-

tina ad M. Tullium Cicero-

nem liber quartus.

VE M AD MODVM vocabula essent imposita rebus in lingua Latina, sex libris exponere institui. De his treis ante hunc feci, quos Septimio misi: in quibus est de disciplina quam vocant *ετυμολογίαν*. Quæ contra eam dicerentur, volumine primo: quæ pro ea, secundo: quæ de ea, tertio. In his ad te scribam, à quibus rebus vocabula imposita sint in lingua Latina: & ea quæ sunt in consuetudine apud poetas. Quod vnus cuiusque verbi naturæ sint duæ; à qua re & in qua re vocabulum sit impositum: itaque à qua re sit Pertinacia, cum quæritur; ostenditur esse à pertendendo: in qua re sit impositum, dicitur; cum demonstratur, in quo non debet pertendi, & pertendit; Pertinaciam esse: quod in quo oporteat manere, si in eo perstet, Perseuerantia sit. Priorem illam partem, vbi, cur & vnde sint verba, scrutantur Græci: vocant *ετυμολογίαν*; illam alteram, *περὶ σημασιολογίαν*: de quibus duabus rebus in his libris promiscue dicam, sed exilius de posteriore. Quæ ideo sunt obscura, quod neque omnis impositio verborum extat, quod verustas quasdam deleuit: nec quæ extat, sine mendo omnis imposita: nec quæ rectè est imposita, cuncta manet. multa enim *certa*

verba littereis cōmutateis sunt interpolata : neque omnis origo est nostræ linguæ c̄ vernaculis verbeis : & multa verba aliud nunc ostendūt, aliud ante significabant, vt Hostis. nam tum eo verbo dicebant peregrinum, qui suis legibus vteretur : nunc dicunt eum quem tum dicebant perduellem. In quo genere verborū, vt casu erit illustrius, vnde videri possit origo, inde repetam. Ita fieri oportere apparet; quòd recto casu quom dicimus Impos, obscurius est esse à potentia, quàm quom dicimus impotem : & eo obscurius fit, si dicas pos, quàm impos. videtur enim pos significare potius pontem, quàm potentem. *paucan* Vtustas non deprauat, multa tollit. Quem puerum vidisti formosum, nūc vides deformem in senecta. Tertium sæculum non videt eum hominem, quem vidit primum. Quare illa quæ iā maioribus nostris ademit obliuio fugitiua, secuta sedulitas Mucii & Bruti retrahere nequit. Nō si non potuero indagare, eo ero tardior; sed velocior ideo, si quiuero. Non mediocreis enim tenebræ in silua, vbi hæc captanda : neque eò quòd peruenire volumus, semitæ tritæ : neque non in tramitibus quædam obiecta quæ euntem retinere possent. Quoniam verborum nouorum & veterum discordia omnis in consuetudine communi : quot modeis litterarum commutatio fit facta, qui animaduertit, scrutari facilius origines patietur verborum. Reperiet enim esse commutata, vt in superioribus libris ostendi, maxime propter bis quaternas causas. Litterarum enim fit demptione, aut additione; & propter earum artationem, aut commutationem; item syllabarum productionem. Quæ quoniam in superioribus libris, cuiusmodi essent, exemplis satis

demonstravi; heic commorandum esse modò non putavi. Nunc singulorum verborum origines expediam. quorum quattuor explicandi *expendam* gradus. Primus, in quo populus etiā venit. Quis enim non videt, vnde ærifodina, & viocurrus? *vnoco-* Secundus, quòd grammatica descendit antiqua, *lus)* quæ ostendit quemadmodum quodque poeta verbum confinxerit, quod declinarit. Hinc Pacuius, rudentisibilus, hinc incuruiceruicum pecus, hinc chlamyde clupeat brachium. Tertius gradus, quo philosophia ascendens peruenit: atque ea quæ in consuetudine communi essent, *descendens* aperire cœpit, vt à quo dictum esset oppidum, vicus, via. Quartus, vbi est aditus, & initia regis: quòd si non perueniam, scientiam ad opinionem aucupabor. quod etiam nonnumquam in salute nostra facit, cum ægrotamus, medicus. Quòd si summum gradum non attigero; tamen secundum non præteribo. Quod non solum ad Aristophanis lucernam, sed etiam ad Cleanthis lucubraui. Nolui præterire eos qui poetarum modò verba, vt sint ficta, expediunt. Non enim videbatur consentaneum quærere me eo in verbo, quod finxisset Ennius, causam: neglegere quod ante rex Latinus finxisset: cum poeticeis multis verbeis magis delecter quàm vtar, antiqueis magis vtar quàm delecter. Annon potius mea verba illa quæ hereditate à Romulo rege venerunt, quàm quæ à poeta Liuiio relicta? Igitur quoniam hæc sunt tripartita verba, quæ sunt aut nostra, aut aliena, aut obliuia: de nostris dicam, cur sint: de alienis, vnde sint: de obliuieis relinquam, quorum partem cum ita inuenerim, vt opinor, scribam. In hoc libro dicam de vocabulis locorum, & quæ in his sunt. In secundo, de

temporum, & quæ in his fiunt. In tertio, de vtraque re à poetis comprehensa.

PYTHAGORAS Samius ait, omnium rerum initia esse bina: ut finitum & infinitum, bonum & malum, vitam & mortem, diem & noctem. Quare item duo; status, & motus. quod stat, aut agitur, corpus: ubi agitur, locus: dum agitur, tempus: quod est in agitu, actio. Quadrupartitio magis sic apparebit: corpus est, ut cursor: locus, stadium, quæ currit: tempus, hora qua currit: actio, cursio. Quare fit ut omnia ferè sint quadripartita, & ea æterna. quod neque unquam tempus, quin fuerit motus (eius enim interuallum tempus) neque motus, ubi non locus & corpus: (quod alterum est quod mouetur; alterum, ubi) neque ubi sit agitur, non actio ibi. Igitur initiorum quadrigæ, locus; & corpus; tempus, & actio. Quare quattuor genera prima rerum, totidem verborum: [horum enim.] De his locis, & his rebus quæ in his videntur, in hoc libro summatim ponam. Sed quæ cognatio eius erit verbi, quæ radices egerit extra fines suas persequemur. Sæpe enim ad limitem arboris radices sub vicini prodierunt segetes. Quare non cum de locis dicam, si ab agro ad agros hominem & agricolam peruenero, aberraro. Multa societas verborum: nec vinalia sine vino expediti, nec curia calabra sine calatione potest aperiri.

INCIPIAM de locis sub ipsius loci origine. Locus est, ubi quid locatum esse potest; ut nunc dicunt, collocatum. veteres id dicere solitos apparet apud Plautum, Filiam habeo grandem, castam dotem, atque inlocabilem, neque eam queo locare cuiquam. Apud Ennium, O terra trita,

ubi Liberi fanum in cuius muro locauit. Vbi quidquam consistit, locus. Ab eo præco dicitur Locare, quoad usque id emitur, quoad in aliquo consistit pretium. Inde Locarium, quod datur in stabulo, & taberna, ubi consistant. Sic Loci mulieres, ubi nascendi initia consistunt. Loca natura, secundum antiquam diuisionem, prima duo, cælum & terra; deinde particulatim vtriusque multa. Cæli dicuntur loca supera, & ea deorum: terræ, loca infera, & ea hominum. Ut Asia, sic cælum dicitur modis duobus. Nam & Asia, quæ non Europa, in qua est Syria; & Asia dicitur prioris pars Asiæ, in qua est Ionia, & prouincia nostra Cilicia. Sic cælum dicitur duobus modis: & pars eius summum, ubi stellæ; & id quod Pacuuius demonstrat, cum dicit, Hoc vide circum supraque; quod complexu continet terram. Cui subiungit, Id quod nostri cælum memorant. A qua bipartita diuisione Lucretius suorum vnius & viginti librorum initium fecit hoc, Ætheris & terræ genitabile quærere tempus. Cælum dictum scribit Ælius Gallus, quod est cælatum: aut à contrario nomine, quod apertum est: non male, quod posterior Ælius, multo potius cælare à cælo, quàm cælum à cælando. Sed non minus illud alterum de cælando, ab eo potuit dici quod interdum cælatur, quàm quod noctu non cælatur omnino. Ego magis puto à chao cauum: & hinc cælum: quoniam, ut dixi, Hoc circum supraque, quod complexu continet terram, cauum cælum. Itaque dicit Andromacha, Noctique caua cæli signitentibus cõficis bigeis. Et Agamemnon, In altisono cæli clypeo. Cauum enim clypeum. Et Ennius item ad cauationem, Cæli ingentes fornices. Quare ut à cauo cauea, & caule, & con-

uallis,cauata vallis,& cauere cautione: vt cauum sit ortum, vnde omnia apud Hesiodum, à chao cauum cælum. Terra dicta ab eo, vt Ælius scribit, quòd teritur. Itaque tera in augurum libreis scripta cum R vno. Ab eo coloneis locus communis, qui prope oppidum relinquitur, Territorium; quòd maximè teritur. Hinc lintheum, quòd teritur corpore, Termētarium: hinc in messe Tritura, quòd tum frumētum teritur: & Triuolum, quòd teritur. Hinc fines agrorum, Termini, quòd hæ partes propter limitare iter maximè teruntur. Itaque terminus cum in Latio aliquot locis dicitur, vt apud Actium, non terminus, sed Termen. hoc Græci *τέρμα*. Euander enim qui venit in Palatium è Græcia, Arcas fuit. Via quidè iter, quòd ea vehèdo teritur: Actus iter in agreis, quòd agèdo teritur: etiam Ambitus iter, quòd circumcundo teritur. nam ambitus circumitus: ab eòq; duodecim tabularum interpretes, ambitum parietis, circumitum esse describunt. Igitur tera terra, & ab eo poetæ appellarunt summa terræ, quæ sola teri possunt, Sola terræ. Terra, vt putant, eadem & Humus. ideo Ennius, In terram cadēteis, dicit, cubiteis pinsibant humum. Et quòd terra sit humus, ideo Humatus, mortuus, qui terra sit obrutus: ab eo qui " Romanus combustus est, aut in sepulcrum eius abiecta gleba non est: aut si os exceptum est mortui ad familiam expurgandam; donec in purgando, humo non est o-
 patus, vt pontifices dicunt, quoad inhumatus sit, familia funesta manet, & dicitur humilior. Quæ ad humum sunt, aut à re, vt Sabini, & Lucani; aut declinata ab hominibus, vt Appulia, & Latium: vtrumque, vt Etruria, & Tuscia. Qua regnum fuit Latini, vniuersus ager dictus Latium

Tribu-
 ti, qui

Romæ
 non)

particulatim oppideis cognominatus: vt à Præneste Prænestinus, ab Aricia Aricinus. Vt nostri augures "publicè dixerunt: agrorum sunt genera ^{publicè} quinque: Romanus, Gabinus, Peregrinus, Hosticus, Incertus. Romanus dictus, vnde Roma, ab Romulo. Gabinus, ab oppido Gabiis. Peregrinus ager pacatus, qui extra Romanum & Gabinum; quòd vno modo in heis feruntur auspicia. dictus peregrinus à pergendo, id est progrediendo. eò enim ex agro Romano primùm progrediebatur. quocirca Gabinus, siue peregrinus, secundum hos auspicia habēt singularia. Ab reliquo discretus. Hosticus, dictus ab hostibus. Incertus is ager, qui de heis quattuor qui sit, ignoratur.

Ager dictus est, in quam terram quid agebant, & vnde quid agebant fructus causa. id Græci dicunt *ἀγόν*. Vt ager, quod agi poterat, sic qua "agi, ^{agita-} actus. Eius finis minimus constitutus in latitudi-^{tus. ce-} ^{ius} nem pedes quattuor; fortasse ab eo quattuor, quòd ea quadrupes agitur: in longitudinem pedes centum & viginti. in quadratum actus, & in latum, & in longum, vt esset centum & viginti. Multa antiqui duodenario numero finiebant: vt duodecim decuriis actum. Iugerum dictum iuncteis duobus actibus quadratis. Centuria primò à centum iugeribus dicta: post duplicata retinuit nomen: vt tribus multiplicatæ idem tenent nomen. Vt "quò agebant, Actus: sic qua vehe-^{qua} bant Viæ dictæ. quò fructus conuehebant Villæ. qua ibant, ab itu iter appellarunt: qua angustè, Semita vt semiiter dictum. Ager cultus ab eo quòd ibi cum terra semina coalescebant: ab eo inconfitus, incultus. Quòd primùm ex agro plano fructus capiebant, Campus dictus. postea quàm proxima superiora loca co-

Iere cœperunt, à colendo colles appellarunt. Quos agros non colebant propter silvas, aut id genus, vbi pecus possit pasci, & possidebant; ab vsu suo Salrus nominarunt. Hæc etiam Græci πᾶσι νομάς, nostri Nemora. Ager, quod videbatur pecudum ac pecuniæ esse fundamentum, Fundus dictus: aut quod fundat quotquot anneis multa. Vineta, ac vineæ, à vite multa. Vitis à vino, idque à vi. hinc Vindemia, quod est vini demia, aut vitis demia. Seges ab satu, id est femine. Semen, quod non planè id quod inde. hinc seminaria, sementes, item alia quæ segetes ferunt. Fruges à fruendo; fructusque ab spe spicæ, vti & Culmi, quod in summo campo nascuntur, & summum culmen. Vbi frumenta secta terantur, & arefcant, Area. Propter horum similitudinem loca in vrbe pura, areæ. à quo potest etiam Ara deum esse, quod pura. Nisi potius ab ardore, ad quem vt sit, fit ara. à quo ipsa area non abest: quod, qui arefacit, ardor est solis. Ager Restibilis, qui restituitur ac reseritur quotquot anneis: contra qui intermittitur, à nouando Noualis ager. Aruum & arationes ab arando: & ab eo quod aratri vomer sustollit, Sulcus: quod ea terra iacta, id est proiecta, Porca. Prata dicta ab eo quod sine opere parata. Quod in agreis quotquot anneis rursus facienda eadem, vt rursus capias fructus: appellata Rura. (Diuidit in eos agros, cum scribit Sulpicius, Plebei rura largitur ad aream.) Prædia dicta, item vt prædes, à præstando: quod ea pignori data publicè mancupes fidem præstent. Vbi nunc est Roma, septem montium demissior infimus locus. Infimus, humilimus, quod in mundo infima humus. Humor hinc itaque. Ideo Lucilius, Terra

quidē vnde.

viti campi

porre-
cta)
opera

eo pi-
gnore
dato)

abiit in nimbos, himbrésque. Pacuius, Terra exhalat auram, atque auroram humidam humidam. Hinc ager Vliginosus, humidissimus: hinc Vdus, vuidus. Hinc sudor quiuis deorsum in terra himber. Vnde sumi potest, Puteus. nisi potius quod Æoles dicebant τὸν πύθιον καὶ ποταμόν. Sic Potura à potu, non vt nunc à πώσω. A puteeis oppidum Puteoli, quod sint circa eum locum aquæ frigidæ & calidæ multæ. Nisi à putore potius; quod putidus sit odoribus sæpe ex sulfure & alumine. Extra oppida à puteeis Puticulæ: quod ibi in puteeis obruebantur homines. Nisi potius, vt Ælius scribit, puticulæ, quod putescabant ibi cadauera proiecta: qui locus publicus vltra Esquilias. itaque eum Afranius Puticulos in togata appellat, quod inde suspiciunt perpetuo lumen. Lacus, lacuna magna, vbi aqua contineri potest. Palus, paululum aquæ in altitudinem, & palam latius diffusæ. Stagnū, quod Græcè σταμνόν; quod nomen habet primum. Hinc ad villas rotunda stagna: quod rotundum facillimè continet; anguli maximè laborant. Fluius, quod fluit, item flumen: à quo lege prædiorum urbanorum scribitur: Stillicidia, fluminæque, vt ita fluant, cadantq;. Inter hæc hoc interest, quod stillicidium, eo quod stillatim cadat: flumē, quod fluit continuè. Amnis, id flumen est quod circuit aliquid: nam ab ambitu amnis. Ab hoc qui circum Aternum habitant amnem, Amiternini appellati. Ab eo qui populum candidatus circumit, ambit; qui aliter facit, ex ambitu causam dicit. Itaque Tiberis amnis, qui ambit Martium campum, & urbem. Oppidum Interamna dictū, quod inter anneis est constitutum. item Antemnæ, quod ante amnem qui influit in Tiberim;

putilu-
culos

σταμνόν,
ha-
buit)

quod in bello malè acceptum confenuit. Tiberis, quòd caput extra Latium, si inde nomen quoque effluit in linguam nostram, nihil Latinum: vt quod oritur è Samnio Volturnus, nihil ad Latinam linguam. at quod proximum oppidum ab eo secundum mare Volturnum, ad nos iam Latinum vocabulum, vt Tiberinus: nam & colonia nostra Volturnū, & deus Tiberinus. Sed de Tiberis nomine anceps est historia. nam & suum Etruria & Latium suum esse credit. Fuerūt qui à vicino regulo Veientum Dehebri dixerint appellatum primò Dehebrim. sunt qui Tiberis priscum nomen Latinum Albulam " vocitatum littereis tradunt; posterius propter " Tiberinum regem Latinorum mutatum, quòd ibi interierit; nam hoc eius, vt tradunt, sepulcrum.

appel-
latum
Tibe-
rium)

Vt omnis natura in cælum & terrā diuisa est, sic cælum in regiones, terra in Asiam & Europam. Asia enim iacet ad meridiem, & " austrum: Europa ad septentriones, & Aquilonem. Asia dicta ab nympha, ex qua & Iapeto trahitur Prometheus. Europa ab Europa Agenoris filia, quam ex Phœnicia " Manlius scribit taurum exportasse; quorum egregiam imaginem ex ære Pythagoras Tarenti fecit. Europæ loca multæ incolunt nationes. ea ferè nominata aut translatio nomine, aut ab hominibus. Sunt & nomina ab tot montibus, quos postea vrbs mureis comprehendit: è queis Capitolium dictum, quòd heic, cum fundamenta foderentur ædis Ionis, caput humanum inuentum dicitur. Hic mons ante Tarpeius dictus, à virgine Vestali Tarpeia, quæ ibi ab Sabineis necata armeis, & sepulta: eius nominis monumentum relictū, quòd etiam nunc eius rupes Tarpeium appellatur saxum. Hunc antea

Eurum)

Mani-
lius)

montem Saturnium appellatum prodiderunt, & ab eo late Saturniam terram, vt etiam Ennius appellat. Antiquum oppidum in hoc fuisse Saturniam scribitur. Eius vestigia etiam nunc manent tria: quòd Saturni fanum in faucibus: quòd Saturnia porta, quam Iunius scribit, quam nūc vocant Pandanam: quòd post ædem Saturni, in ædificiorū legibus parietes postici muri sunt scripti. Auentinum aliquot de causseis dicunt. Næuius ab auibus, quòd eò se ab Tiberi ferrent aues; alii ab rege Auentino Albano, quòd ibi sit sepultus: alii ab aduentu hominum, quòd commune Latinorum ibi Dianæ templum sit constitutum. Ego maximè puto ab aduectu: nam olim paludibus mons erat ab reliqueis disclusus. Itaque eò ex vrbe qui aduehebantur ratibus, quadrantem soluebāt. cuius vestigia, quòd ea, qua tum itur, velabrum, & vnde " ascendebant ad " rumam noua descē-
via lucus est, & sacellum larū, Velabrum dicitur debant
à vehendo. Velaturam facere etiam nunc dicuntur qui id mercede faciunt. Merces dicitur à me-
rendo & ære. Hinc vecturæ, quas soluebant hi imam
qui ratibus transibant, Quadrans. ab eo Lucilius nouam,
scripsit quadrantis ratiti. Reliqua vrbis loca viam
olim discreta, vt Argeorum sacraria in septem & viginti parteis vrbis sunt disposita. Argeos dictos putant à principibus qui cum Hercule Argiuo venerunt Romam, & in Saturnia subsederunt: è queis prima est scripta regio Suburana: secunda, Esquilina: tertia, Collina: quarta, Palatina. In Suburanae regionis parte princeps est Cœlius mons, à " Cœlio Viblenno Tusco, duce nobili, qui cum sua Cœle
manu dicitur Romulo venisse auxilio contra Sa- Cœlis
binum regem. Hi, post " Cœlii obitum, quòd ni- Cœlis
mis munita loca tenerent, neque sine suspitione

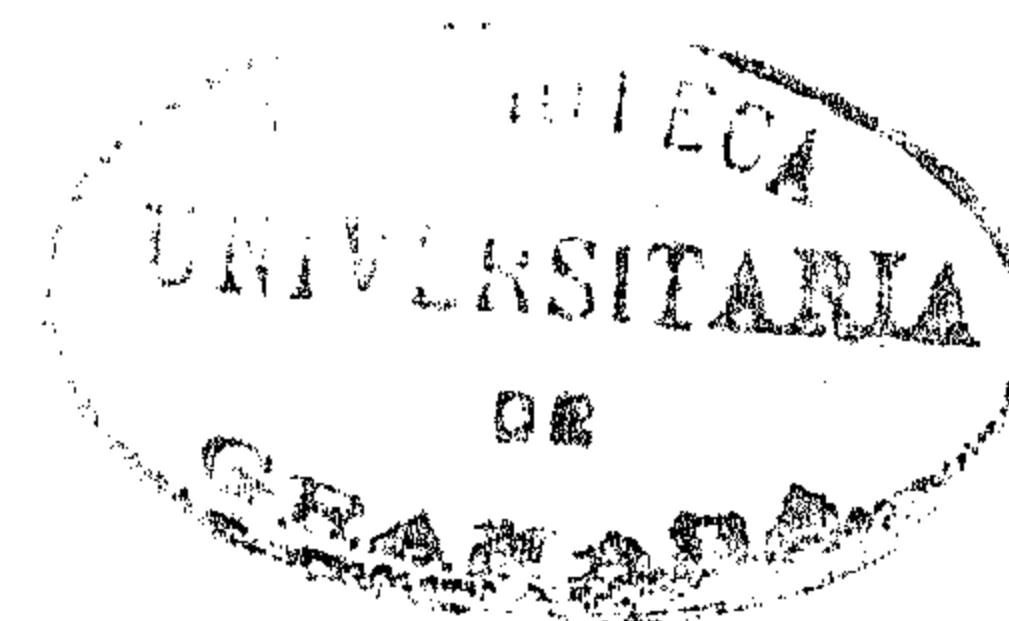

essent, deducti dicuntur in planum. Ab eis dictus vicus Tuscus; & ideo ibi Vortumnus stare, quod is deus Etruriæ. Principes de Cœlianeis, qui à suspicione liberi erant, traductos volunt in eum locum qui vocatur Cœliolus. Cum Cœlio con-
 iunctæ Carinæ; sed inter eas quem locum Ceroliensem appellatum apparet, quod primæ regionis quartum sacrarium scriptum sic est: Cerolien-
 sis quarticeps circa Mineruium: qua in Cœlium montem itur, in tabernola est. Cerolien-
 sis à carinarū iūctu dictus Carinæ: postea Cerionia, quod hinc oritur caput sacræ viæ ab Streniæ sacello, quæ pertinet in arcem, qua sacra quotquot mensibus feruntur in arcem, & per quam augures ex arce profecti solent inaugurare. Huius sacræ viæ pars hæc sola volgo nota, quæ est à foro eunti proximo cliuo. Eidem regioni attributa Subura, quod sub muro terreo Carinarum; in ea est Argeorum sacellum sextum. Subura, Iunius scribit ab eo quod fuerit sub antiqua vrbe. cui testimonium potest esse, quod subest ei loco qui terreus murus vocatur. Sed ego à pago potius Sucufano dictam puto Sucufam. Nunc scribitur tertia litera B, non C. Pagus Sucufanus, quod succurrit Carineis. Secundæ regionis Esquilinæ ab Esquileiis: alii has scripserunt ab excubiis regis dictas; alii ab eo quod excultæ à rege Tullio essent. Huic origini magis concinunt luci vicini; quod ibi lucus fagutalis, & lucus Mephitis, & lucus Iunonis Lucinæ: quorum angusti fines: non mirum. iamdiu enim late auaritia vna est. Item lucus Larum, Querquetulanum sacellum. Esquilinæ duo montes habitati, quod pars Cispius mons suo antiquo nomine etiam nūc in sacris appellatur. In sacris Argeorū scriptum est sic, Oppius

eos

Stire-
nia
quotconue-
niunt

mons princeps lucum Esquilinum, lucum fagutalem sinistra, quæ sub mœrum est. Oppius mons bicepsos simplex. Oppius mons tericepsos lucum Esquilinum, dexterior via in tabernola est. Oppius mons quadicepsos lucum Esquilinum, via dexterior in figlineis est. Septimius mons quinticepsos lucum Pœtilium. Esquilinus sexticepsos. Cispius mons septicepsos apud ædem Iunonis Lucinæ, vbi æditumus habere solet. Ter-
 tiæ regionis colles ab quinque deorum faneis appellati; è quibus nobiles duo colles. Viminalis à Ioue Viminio, quod ibi aræ sunt eius, aut quod ibi vimineta fuerunt. Collis Quirinalis, vbi Quirini fanum; qui à Curetibus, qui cum T. Tatius Curibus venerunt Romam, quod ibi habuerunt castra. quod vocabulum cōiunctarum regionum nomina obliteravit. Dictos enim colles plureis apparet ex Argeorū sacrificiis; in quibus sic scriptum est, Collis Salutaris quarticepsos ædem Quirino: collis Salutaris quarticepsos aduersum est pila Naris, ædem Salutis: collis Mutialis quinticepsos apud ædem Dei fidii in delubro, vbi æditumus habere solet: collis Latiaris sexticepsos in vico Mustellario summo apud Turaculum ædificium solum est. Horum deorum aræ, à quibus cognomina habent, in eius regionis partibus sunt. Quartæ regionis Palatium, quod Palantes cum Euandro venerunt; aut quod Palatini, qui & Aborigines, ex agro Reatino, qui appellatur Palatium, ibi confederunt. Sed hoc alii à Palatia vxore Latini putarunt. Eundem hunc locum à pecore dictum putant quidam. itaque Næuius Balantium appellat. Huic Germalum & Velias coniunxerunt. & in hac regione sacriportus est, & in ea sic scriptum, Germalensis quinticepsos

Petil-
lium.pila
Hono-
ris.Palan-
ti

apud ædem Romuli. Velienſis ſexticepſos in Velia apud ædem deum penatium. Germalum à germaneis Romulo & Remo, quòd ad ficum ruminalem & hi inuenti, quò aqua hiberna Tiberis eos detulerat in alueolo expoſitos. Velia vnde eſſent, plures accepi cauſas; in queis, quòd ibi paſtores Palatini ex ouibus ante tonſuram inuentam vellere lanam ſint ſoliti: ex quo Vellera dicuntur. Ager Romanus primùm diuiſus in partibus treis, à quo tribus appellata: Tatienuſium, Ramnium, Lucerum. nominata, vt ait Ennius, "Tatienuſes à Tatio; Rammenſes à Romulo; Luceres, vt ait Iunius, à Lucumone. Sed omnia hæc vocabula Tuſca, vt Volumnius, qui tragædias Tuſcas ſcripſit, dicebat. Ab hoc quoque quattuor partibus urbis tribus dicta: & ab locis Suburana, Eſquilina, Collina, Palatina, Quinta, quòd ſub Roma Romilia. Sic reliqua tribus ab iis rebus, de quibus in tribuum libris ſcripſi.

QUOD ad loca, quæque iis adiuncta fuerunt, diximus: nunc de iis quæ in locis eſſe ſolent. Immortalia & mortalia expediam, ita vt prius, quod ad deos pertinet, dicam. Principes dei, cælum & terra: hi dei iidem qui in Ægypto Serapis & Isis, & ſte Harpocrates digito ſignificat. qui ſunt Tautes & Aſtarte apud Phœnicas, vt idem principes in Latio Saturnus & Ops. Terra enim & cælum, vt Samothracum initia docent, ſunt dei magni, & hi, quos dixi multis nominibus. Nam neque, quas Ambracia ante portas ſtatuit duas virileis ſpecies aeneas, dei magni; neque, vt vulgus putat, hi Samothraces dii, qui Caſtor & Pollux: ſed hi mas & foemina; & hi quos augurum libri ſcriptos habent ſic, Diui potes: & ſunt pro illeis qui in Samothrace *Ἱεοὶ*

Ἱεοὶ. Hæc duo, cælum & terra: quod anima, & corpus; humidum, & frigidum. Oua parere ſolet genus penneis condecoratum; non animas, vt ait Ennius. & poſt, Inde venit diuinitus pulleis inſinuans ſe ipſa anima. ſiue, vt Zenon Citieus, animalium ſemen ignis, qui anima & mens: qui calor è cælo, quod heic innumerabiles & immortales ignes. Itaque Epicharmus Enni de mente humana dicit, Iſtic eſt de ſole ſumptus ignis. Idem ſolem adſerit, Iſque actus mentis eſt, vt humores " frigida ſunt humi, vt ^{frigi-} ſupra oſtendi, quibus iuncti cælum & terra ^{deſcūt} omnia ex ſe genuerunt: quòd per hos natura frigori immiſcet calorẽ, atque humor aritudinem. Rectè igitur Pacuuius ait, Animam æther adiungat. Et Ennius, Eſſe igitur corpus terram, quæ deperit ipſam; Et capit, & neque iam diſpendei conficit hilum. Animæ & corporis diſceſſus, quòd nateis ſit exitus, inde Exitium; vt cum in vnum ineunt, Initia. Inde omne corpus, vbi nimius ardor aut humor viget, aut interit, aut manet ſterile. cui teſtis æſtas & hiemps: quòd in altero aer ardet, & ſpica aret: & in altero natura ad naſcendum cum hembre & frigore victitare non volt, & potius ver expectat. Igitur cauſa naſcendi duplex; ignis & aqua. Ideo ea in nuptiis in limine adhibentur, quòd coniungit " hic. & mas ignis, quòd ibi ſemen; aqua femina, ^{hinc &} quòd fetus ab eius humore, & eorum " iunctio- ^{vin-} ne ſumit Venus. Hinc comicus, Victrix Venus ^{ctione} vidẽsne hæc non quòd vincere velit Venus, ſed quòd vincire, & vinciri ipſa. Victoria ab eo quòd ſuperati vincuntur. Vtrique teſtis poeſis, quòd & Victoria & Venus dicitur cæligena,

Tellus enim, quod prima vincita caelo, Victoria ex eo. & ideo haec cum corona, & palma; quod corona vinculum capitis, & ipsa à vincitura dicitur. Viere; vincire: à quo est in Afoto Ennii, Ibant
malac- ei "malam viere Veneriam corollam. Palmam dicunt quod ex vtraque parte natura vincita habeat paria folia. Poetae de caelo semen igneum cecidisse dicunt in mare; ac natam è spumeis Venerem coniunctione ignis & humoris: quam haberet vim significantes. à qua vi nateis dicta Vita; vis vt illud à Lucilio, Vis est vita vides, "quæ nos facere omnia cogit. Quare quod caelum principium, ab saturo est dictus Saturnus; & quod ignis Saturnalibus, hoc est cerei superioribus mittuntur. Terra, Ops, quod heic omne opus, & hac opus ad viuendum: & ideo dicitur Ops mater, quod terra nutriat. Haec enim terreis genteis omneis peperit, & resumit denuo. quæ dat cibaria, vt ait quæq; gerit Ennius: "quæ quod gerit fruges, Ceres. Antiquis enim, quod nunc & hi dei caelum & terra, Iuppiter & Iuno. quod, vt ait Ennius, Istic est is Iuppiter, quem dico, quem Græci vocant aera: qui ventus est, & nubes, humber postea, atque ex hembre frigus: ventus post fit, aer denuo. Haec propter Iuppiter sunt ista, quæ dico tibi: qui mortaleis atque vrbeis belluasque omneis iuuat. quod hic omneis & sub hoc. Eudémque appellans dicit Ennius, Diuumque hominumque pater rex. Pater, quod patefaciat omnia, & ipsum semen. nam tum est conceptum, & inde cum exit, quod oritur. Hoc idem magis ostendit antiquum Iouis nomen. Nam olim Diouis & Diespiter dictus, hoc est aer, & dies pater. à quo dei dicti, qui inde: & dies, & dius, & diuus. Vnde Sub dio, & Dius Fidius. Itaque inde eius perforatum tectum, vt videatur

deatur diuum, id est caelum. Quidam negant sub tecto per hunc deierare oportere. Aelius Gallus Dius Fidius dicebat Diouis filius, vt Græci Διοσκουρον Castorem: & putabant hunc esse "San- fangūctum ab Sabina lingua, & Herculem ab Græca. Idem hic Diespiter dicitur, infimus aer, qui est coniunctus terræ, vbi omnia oriuntur, vbi aboriuntur: quorum quod finis ortus, Orcus dicitur. Quod Iouis Iuno coniux, & is caelum, hæc terra, quæ eadem tellus: & ea dicta, quod vna cum Ioue iuuat Iuno: & regina, quod hæc omnia terrestria regit. Sol, vel quod ita Sabini, vel quod solum ita lucet vt ex eo dies sit. Luna, quod sola lucet noctu. itaque ea dicta Noctiluca in Palatio: nam ibi noctu lucet templum. hanc, vt Solem Apollinem, quidam Dianam vocant Apollinis: vocabulum Græcum alterum, Latinum alterum. & hinc quod in altitudinem & latitudinem simul, Diuiana appellata. Hinc Epicharmus Enni Proserpinam quoque appellat, quod solet esse sub terreis. Proserpina dicta, quod hæc vt serpens modò in dextram, modò in sinistram partem latè mouetur. Serpere & Proserpere idem dicebant: vt Plautus, qui scribit, Quasi proserpens bestia. Quæ ideo videtur à Latineis Iuno Lucina dicta, vel quod terra (vt physici dicunt) iuuat & lucet, vel quod ab luce eius, qua quis conceptus est, vnà iuuat, donec mensibus acteis produxit in lucem. Facta igitur à iuuando & luce Iuno Lucina: à quo parientes eam inuocant. Luna enim, nascentium dux, quod menses huius. Hoc vidisse antiquos apparet, quod mulieres potissimum supercilia sua attribuerunt ei deæ. Heic enim maxime debuit collocari Iuno Lucina, vbi ab dieis lux datur oculeis. Ignis à nascendo, quod

hinc "hic nascitur; & omne quod nascitur, ignis scin-
 gignit dit. Ideo calet, vt qui denascitur, ignem amittit
 valore ac frigescit. Ab ignis iam "maiore vi, ac violen-
 vique tia Volcanus dictus. Ab eo quod ignis per splen-
 dorem fulget, Fulgor, Fulmenq; & Fulgur: quod
 fulmine ictus Phaethon contrariis diis. Ab a-
 quæ lapsu lubrico Lympha. Nympha Iuturna,
 quæ iuaret. Itaque multi ægroti propter id no-
 men hinc aquam petere solent. A fontibus, &
 fluminibus, ac ceteris aqueis, dei: vt Tiberinus à
 Tiberi: & ab lacu Velino, Velinia: & nymphæ
 "Com- "Commotiæ ad lacum Cutiliensem, à commotu;
 motis quod ibi insula in aqua commouetur. Neptunus,
 q; mare terras obnubit, vt nubes calum: à nu-
 ptu, id est, opertione, vt antiqui. à quo Nuptiæ,
 Nuptusque dictus. Salacia Neptuni ab salo. Veni-
 lia à veniendo, ac vento illo quem Plautus dicit,
 Quod ille dixit qui secundo vento vectus est tran-
 quillo mari, ventum gaudeo. Bellona à bello
 nunc, quæ Duellona à duello. Mars ab eo quod
 marib⁹ in bello præest; aut quod à Sabineis acce-
 ptus, ibi Mamers. Quirinus à Quiritibus. Virtus,
 vt viri vis, à virilitate. Honos ab honesto hone-
 re. Itaq; Honestus dicitur, quod honeratus; & di-
 ctum honus est honos, qui sustinet rēpublicam.
 Castoris nomen Græcū, & Pollucis à Græcis in
 Latineis littereis veteribus nomen, quod est, in-
 scribitur, vt Πολυδῆύης, Polluces, non, vt nunc,
 Pollux. Concordia à corde congruente. Fero-
 nia, Minerua, Nouensiles à Sabineis. paulò aliter
 ab eisdem dicimus Laram, Vestam, Salutem, For-
 tem Fortunam, Fidem. Ea re Sabinorū linguam
 olent, quæ Tatii regis voto sunt Romæ dedica-
 tæ. Nam vt annales dicunt, vouit Opi, Floræque;
 Dioui, Saturnoque; Soli, Lunæque; Volcano,

Sammanoque: itémque Larūdæ, Termino, Qui-
 rino, Vortumno, Laribus, Dianæ, Cloacinæque.
 E queis nōnulla nomina in vtraque lingua habēt
 radices; vt arbores quæ in cōfinio natæ, in vtroq;
 agro serpunt. Potest enim esse Saturnus heic alia
 de causā dictus atque in Sabineis, & sic Diana. de
 quibus supra. Dictum est quod ad immortaleis
 attinet: deinceps quod ad mortaleis attinet, vi-
 deamus. & de his animalia in tribus locis, quod
 sunt in aere, in aqua, in terra: à summa parte ad
 infimā descēdā. Primum "nominē Alites ab aleis nomi-
 Volucres alii à volatu. deīde generatim. De heis ^{natim}
 pleræq; à suis vocibus, vt hæ; Vpupa, Cuculus,
 Coruus, Hirundo, Vlula, Bubo: itē hæ; Pavo, An-
 ser, Gallina, Colūba. Sūt quæ aliis de causis ap-
 pellatæ; vt Noctua, quod noctū canit, ac vigilat:
 "Lusciola, quod luctuosē canere existimatur, atq; luscio-
 esse ex Attica Progne in luctu facta avis. Sic Gale-
 ritus, & Motacilla: alter, q; in capite habet plumā
 elatam: altera, q; semper mouet caudam. Merula,
 quod mera, id est sola, volitat: cōtra ab eo Graculi,
 quod gregatim: vt quidā Græci & γρηγε. Ficēdu-
 la, & Miliaria, à cibo: q; altera fico, altera milio
 fiant pingues. Aquatiliū vocabula animalium
 partim sunt vernacula, partim peregrina. Foris,
 Muræna, quod μύρανα: Cybium, Thynnus, cuius
 itē partes Græcis vocabuleis omnes, vt Melan-
 dria, atque Vraon. Vocabula piscium, pleraque
 translata à terrestribus: ex aliqua parte similibus
 rebus: vt Anguilla, "Lingulaca, Sudis: alia à colo-
 ribus, vt hæc; Asellus, Vimbra, Turdus: alia à vi ^{laca}
 quadam, vt hæc; Lupus, Canicula, Torpedo. Item
 in conchyliis aliqua ex Græcis: vt Peloris, O-
 strea, Echinus. Vernacula ad similitudinē: vt
 Surenæ, Pectunculi, Vngues. Sunt etiā
 b. ii.

animalia in aqua, quæ interdum in terram ex-
eunt: alia Græcis vocabuleis: vt Polypus, Hip-
popotamus, Crocodilus: alia Latineis, vt Rana,
Anas, Mergus. à quo Græci ea quæ in aqua & ter-
ra possunt viuere, vocant ἀμφίβια. E queis Ra-
na ab sua dicta voce: Anas, à nando: Mergus, quòd
mergendo in aquam captet escam. Item aliæ in
hoc genere à Græcis: vt Querquedula, Cerceris,
Halcedo, quòd ea Halcyon. Latina, vt Testudo,
quòd testa tectum hoc animal: Loligo, quòd
subuolat, littera commutata, primò Voligo. Vt
Ægypti in flumine quadrupes, sic in Latio no-
minati Lytra & Fiber. Lytra, quòd succidere dici-
tur arborum radices in ripa, atque eas dissoluere;
vnde Lytra. Fiber, ab extrema ora fluminis dex-
tra & sinistra maximè quòd solet videri: & anti-
qui Fibrū dicebant extremum, vnde in sageis ex-
trema Fimbriæ, & in iecore extremū Fibra. hinc
Fiber dictus. Quæ sunt hominum propria
primū, deinde de pecore, tertio de fereis scri-
bam: incipiam ab honore publico. Consul no-
minatus, quòd consulere populum & senatum
debet. nisi illinc potius vnde Actius ait in Bruto,
confat Qui rectè consulat, consul fiat. Prætor dictus, qui
præiret iure & exercitu. A quo Lucilius, Ergo
prætorum est ante præire. Censor, ad cuius cen-
sionem, id est arbitrium, censeretur populus. Æ-
dilis, qui ædes sacras & priuatas procuraret. Quæ-
stores, à quærendo, qui conquirent publicas
pecunias, & maleficia, quæ triumviri capitales
nunc cōquirunt; ab heis postea qui quæstionum
iudicia exercent, quæstores dicti. Tribuni mili-
tium, quòd terni tribus tribubus Ramnium, Lu-
Tatiū cerum, Tatiensium olim ad exercitum mitte-
bantur. Tribuni plebei, qui ex tribuneis militum

primū tribuni plebei facti, qui plebem defen-
derent in secessione Crustumina. Dictator,
quòd à consule dicebatur, cui dicto audientes om-
nes essent. Magister equitum, quòd summa po-
testas huius in equites, & adensos: vt est summa
populi Romani dictator; à quo is quoque magi-
ster populi appellatus. Reliqui, quòd minores
quàm hi magistri, dicti Magistratus: vt ab albo
Albatus. Sacerdotes vniuersi à sacreis dicti.
Pontifices (vt Q. Scænola Pontifex Maximus di-
cebat) à posse & facere. pontifices ego à ponte ar-
bitror. nam ab iis sublicius est factus primū, &
restitutus sæpe, cum ideo sacra & vls & cis Ti- quod
berim non mediocri ritu fiant. Curiones dicti à eo
curiis: qui sunt vt in heis sacra faciant. Flami-
nes, quòd in Latio capite velato erant semper, ac
caput cinctum habebant filo, Flamines dicti. Ho-
rum singuli cognomina habent ab eo deo cui
sacra faciunt: sed partim sunt aperta, partim ob-
scura. Aperta, vt Martialis, Volcanalis; obscura,
Dialis, & Furinalis. cum Dialis à Ioue sit, qui
Diouis est: Furinalis à Furina, cuius etiam in fa-
steis Furinales feriae sunt. Sic Flamen Falacer à
diuo patre Falacre, Salii à saltando, quòd facere in
comitio in sacreis quotanneis & solent & de-
bent. Luperci, quòd lupercalibus in lupercali sa-
cra faciunt. Fratres Aruales dicti sunt qui sacra pu-
blica faciunt propterea vt fruges ferant arua: à
ferendo & arueis fratres aruales dicti sunt: quia
fratria dixerunt. Fratria est Græcum vocabulum
partis hominum; vt Apollini etiam nunc. Soda- Neapo
les Titii dicti ab Titiiis auibus, quas in auguriis li. vel
certeis obseruare solent. Feciales, quòd fidei pu- Appu-
blicæ inter populos præerāt: nam per hos fiebat li)
vt iustum cōciperetur bellum, (& inde desitum,) rugu-
rius

& ut foedere fides pacis cōstitueretur. Ex heis mītebāt, antequam cōciperetur, qui res repeterēt. & per hos etiam nunc fit foedus, quod fidus scribit Ennius dictum. In re militari Prætor dictus, qui præiret exercitui. Imperator ab imperio populi, qui eos qui id adtētaffet, oppressit hosteis. Legati, qui lecti publicè, quorū opera consiliōq; vteretur peregrè magistratus; quive nuntii senatus aut populi essent. Exercitus, quod exercitādo fit melior. Legio, quod legūtur milites in delectu. Cohors, quod ut in villa ex pluribus tecteis coniungitur, ac quiddā fit vnum; sic hæc ex manipulis copulatur cohors: quæ in villa dicta, quod circa eū locū pecus coerceretur. Tamen si cohortem in villa Iphicrates dicit esse Græcè *κρῖνον* apud poetam dictam. Manipulos exercitus minimas manus, quæ vnum sequuntur signum. Centuriæ, quæ sub vno Cēturione sunt: quorū centenarius iustus numerus. Milites, quod trium millium primò legio fiebat, ac singulæ tribus, Tatiensium, Ramniū, Lucerum, millia singula militū mittebant. Hastati dicti qui primi hasteis pugnabant; Pilani, qui pileis; Principes, qui à principio gladiis, & post cōmutata re militari minus illustres sumūtur. Pilani, Triarii quoq; dicti, quod in acie tertio ordine extremeis subsidio deponebantur. Quod hi subsidebāt, ab eo Subsidium dictum. à quo Plautus, Agite nūc, subsidite omnes, quasi solēt triarii. Auxilium appellatur ab auctu, cum accesserant, qui adiuuēto essent, alienigenæ. Præsidium est dictū, quia extra castra præsidebant in loco aliquo, quò tutior regio esset. Obsidium dictum ab obsidēdo, quo minus hostis egredi posset inde, item ab abscidendo; cum id ideo facerēt quo facilius diminuerēt hosteis. Duplicarii dicti,

quibus ob virtutem duplicia cibaria vt darentur, institutum. Turma terma est; E in V abiit: quod terdeni equites ex tribus tribubus, Tatiensium, Ramnium, & Lucerū, fiebāt. Itaque primi singularum decuriarum, Decuriones dicti, qui ab eo in singuleis turmeis sunt etiam nunc terni. Quos hi primò ministros ipsi sibi adoptabāt, Optiones vocari cœpti, quos nūc propter ambitionem tribuni faciunt. Tubicines à tuba & canendo, similiter Liticines, & Clasicos à classe: qui itē cornu canunt, vt tum cum classes comitiis ad comitatum vocant. Quæ à fortuna vocabula, in heis quædam minus aperta: vt pauper, diues, miser, beatus: sic alia. Pauper à paulola re. Miser, à minus, cui cū opus est, minus nullo est. Diues, à diuo, qui, vt deus, nihil indigere videtur. Beatus, qui multa bona possidet: & is Opulentus ab ope, cui ea opimæ. Ab eadem Inops, qui eius indiget. Ab eodem fonte Copiæ, & Copiosus. Pecuniosus, à Copis pecunia magna: Pecunia à pecu. à pastoribus enim horum vocabulorum origo. Artificibus maxima causa ab arte id est, ab arte medicina vt sit Medicus, à sutrina Sutor: non à medendo, ac suēdo, quæ omnino vltima. Huic rei earum rerū radices, vt in proximo libro aperietur. Quare, quod ab arte Artifex dicitur, nec multa in eo obscura, relinquam. Similis causa, quæ ab sciētia vocatur aliqua, vt præstigiator, monitor, nomenclator. Sic etiam à spatio quodam dicuntur, cursor, nator, pugil. & in hoc genere, quæ sunt vocabula, pleraq; aperta: vt Legulus, & Vindemiator: alter ab oleis, alter ab vucis. Hæc et si minus aperta; vindemiator, vt vestigator, & venator: tamen id est quod Vindemiator, vel quod vinum legere dicitur, vel quod de vite id demit; Vestigator

à vestigiis ferarū, quas indagatur: Venator à venatu. [Quod sequitur verbum aduentū & inuentum.] Hæc de hominibus. Hinc quod sequitur, de pecore. Pecus ab eo quod perpascat, à quo "pecora vniuersa; quod in pecore pecunia tum cōsistebat pastoribus: & standi fundamētum Pes. à quo dicitur in ædificiis area pes magnus; & qui fundamētum instituit, pedem ponit. A pede Pecudes appellarunt, vt ab eodem Pedicam, Pedifsequum, & Peculatoriæ oues, aliudve quid. id enim peculium primum. Hinc Peculatum publicum, primo vt cum pecore diceretur multa, & id esset coactū in publicum, si erat auersum, ex qua fructus maior. Hinc est quod Græceis Bos, βῆς: & Taurus, βῆρος: item οἶς, ouis. ita enim antiqui dicebant, non vt nunc, πεῖλατον. Possunt in Latio quoque, vt in Græcia, à suis vocibus hæc eadem ficta. Armenta, quod boues ideo maximè parabantur vt inde eligerent ad arandum; inde Armenta dicta, postea tertia littera extrita. Vitulus quod Græcè antiquitus, ἰπύλος: aut quod plerique vegeteis, vegetulus. Iuuenicus, iuuare qui iam ad agrum colendum posset. Capra, carpa, à quo scriptum "omnicarpæ capræ. Hircus quod Sabini hircus: & quod illeic fedus in Latio rure hedus; quod in vrbe, vt in multeis, A addito hædus. Porcus, quod Sabini dicunt de aprino porco poridus, inde porcus. nisi à Græceis, quod Atheneis in libris sacrorū scriptum est, κάρω καὶ πώρω. Aries, quod eum dicebant ares veteres, nostri aruiga: hinc Arnignus. Hæ sunt quarum in sacrificiis exta in olla, non in veru coquuntur. quas & Actius scribit, & in pōtificalibus libris videmus in hostiis eam aruigem, quæ cornua habet. quoniam is cui oui mari testiculi dempti; & ideo vt

pecunia

peculatur

omni carpe capre

natura versa Venuex declinatum. Pecori ouilo quod agnatus, Agnus. Catulus à sagaci sensu, & acuto. Hinc Canis; nisi quod tuba, & cornu, signum cum dant, canere dicuntur. quod hic item, & nocticulus in custodia, & venando signum voce dat, canis dictus. Ferarum vocabula item partim peregrina, vt Pãthera, Leo: vtraque Græca. à quo etiam & rete quoddam Pãther, & Lexna, & muliercula Pantheris. Tigris, qui est vt leo varius, qui viuus capi adhuc non potuit; vocabulum è lingua Armenia. nam ibi & sagitta, & quod vehementissimum flumen, dicitur Tigris, Vrsi Lucana origo, vel vnde illi, nostri ab ipsius voce. Camelus suo nomine Syriaco in Latium venit: vt Alexandria Camelopardalis nuper adducta, quod erat figura vt camelus, maculeis vt panthera. Apri ab eo quod in locis asperis. nisi à Græceis, quod hi κάρω. Caprea à similitudine quadam capræ. Cerui, quod magna cornua gerunt, mutato G in C, vt in multeis; quasi gerui. Lepus, quod è Siculeis quidam Græci dicunt λέπεν. à Roma quod orti Siculi, vt annales nostri veteres dicunt, fortasse hinc illuc tulerunt, & heic reliquerunt id nomen. Volpes, vt Ælius dicebat, quod volat pedibus. Proxima animalibus sunt ea quæ viuere dicuntur, neque habere animam, vt virgulta. Virgultum dicitur à viridi, idque à vi quadam humoris: quæ si exaruit, moritur. Vitis, quod ea vini origo. Malum, quod Æoles dicunt μάλον. Pinus iuglans; quod hæc nux Nux) antequam purgetur, similis glandi. Hæc glans optima, & maxima, ab Ioue & glande iuglans est appellata. Eadem, Nux, quod vt nox aerem, ita huius succus facit corpus atrum. Quæ in ortis nascuntur, alia peregrineis vocabuleis, vt Græceis

Ocymum, Meuta, Ruta, quam nunc *πήρωνον* appellant. Item Caulis, Lapathium, Radix. Sic enim antiqui Græci quam nunc Raphanum. Item ex Græceis vocabuleis, *ἔρπυλλον, ῥόδιον*, addita & commutata vna littera, Serpyllum, Rosa. Item Græca, *κορίανδρον, μαλάχη, κώμιον*. Item Latina, Liliium, *ὑπό λειοῦ*, & Malua à *μαλάχη*, & Sufimbrium *ὑπό σσυμβρίου*. Vernacula Lactuca à lacte, quòd olus id habet lac. Brassica, vt præfeca: quòd ex huius scapo minutatim præfecatur. Asparagi, quòd ex asperis virgulteis nascuntur, & ipsi scapi asperi sunt, non leues. Nisi Græcum: illic enim quoque dicitur *ἀσπράγγος*. Cucumeres dicuntur à curuore, vt curuimeres dicti. Fructus à ferendo res: & hæ, quas fundus; & hæ quæ in fundo feruntur, vt fruamur. Hinc declinata Fruges, & Frumentum. Sed hæ è terra, etiam Frumentum, quòd extra loco quo solent addi ex mola, id est ex sale, & farre molito. Vuæ ab vuore. Quæ manu facta sunt dicam, de victu, de vestitu, de instrumento: & siquid aliud videbitur heis aptum. De victu antiquissima Puls; appellata, vel quòd ita Græci, vel ab eo (vt scribit Apollodorus) quòd ita sonet, cum aqua feruenti inspigitur. Panis, quòd primò figuras faciebant mulieres in panificio Panis: posteaque figuras facere instituerunt alias. A pane & faciendo Panificium cœptum dici. Hinc Panarium, vbi id seruabant: sicut Granarium, vbi granum frumenti condebant, vnde id dictum. Nisi ab eo quòd Græci *κόκων*: à quo Græceis quoque granum dictum. & in quo eadem conduntur, Horreum ab horrendo. Triticum, quòd tritum est spiceis. Far, à faciendo, quòd in pistrino fit. Miliū à Græco. nam id prius *μέλιον*, post *μέδιον*. Libum, quòd

insper-
gitur
postea-
quæ ei

libaretur priusquam esset, vt erat, coctum. Testuatium, quòd in testu caldo coquebatur; vt etiam nunc Matralibus id faciunt matronæ. Circuli, quòd mixta farina caseo & aqua circuitum æquabiliter fundebant. Hoc quidam, qui magis inconditè faciebant, vocabant Lixulas & Semilixulas, vocabulo Sabino: idque frequentius Sabini à globo farinæ dilatato. Item in oleo cocti, dicti à globo Globuli. Crustulum à crusta pultis, quouis ea quæ vt corium exuritur, Crusta dicta. Cetera fere opera à vocabuleis Græceis sumpta, vt *θύλλον, και τρύφον*, & placenta, quòd edebant cum pulte. Ab eo Pulmentum, vt Plautus: hinc Pulmentarium dictum. Hoc primum debuit fuisse pastoribus Caseus: à coacto lacte, vt coaxeus dictus. Dein posteaquæ desierunt esse contenti heis quæ suapte natura ferebat sine igne: in quo erant poma. quæ nimis cruda esse poterant, decoquebant in olla. Ab olla Olera dicta: quorum à genere cruda olera, è queis ad coquendum, quòd rueret è rure, Ruapa: vnde Rapa. Olea ab elea: olea grādis, Orchitis: quòd ea antiquitus Orchemora. Hinc ad pecudis carnem peruentum est. Suilla sic ab illeis generibus cognominata. Hanc primò assam, secundò elixam, tertio è iure vti cœpisse natura docet. Dictum Assum, quòd ab igne assudescit. Vuidum est quòd humidum, & ideo vbi id nō est, succus abest: & ideo sudando assum distillat calore. vt crudum nimium habet humoris; sic excoctum parum habet succi. Elixum, est è liquore aquæ deductum; & ex iure, quòd iucundum magis conditione est. Succidia, ab suisbus concidendis: nam id pecus primum occidere cœperunt domini, & vt seruarent, salere. Tergus suis, ab eo quòd eo tegitur. Perna à pede suis,

à nomine eius. Offula dicta, vt offa minima in sue. Inficia, ab eo quòd infecta caro, vt in carmine Saliorum est: quod in exteis dicitur nūc Profectum. Murtatum à myrto, quòd eo largè fartum intestinum crassum. Lucanicā dicunt, quòd milites à Lucaneis didicerunt, qui & Faleriis Faliscum ventrem. Fundulum, à fundo: quòd non vt reliquæ partes, sed ex vna parte sola apertum. δύ-
πλον ab hoc Græcos puto " τυφλὸν ἔντερον appellasse. Ab eadem fartura Farcimina in exteis appellata; à quo, quod in eo tenuissimum intestinum fartū, Hila, ab hilo dicta, id est minimo; quod ait Ennius, Neque dispendei facit hilum. Quòd in hoc farcimine summo quiddam eminet; ab eo quòd vt in capite apex, Apexabo dicta. Tertiū fartum est Longabo, quòd longius quàm duo " hila. βλα. Agumentum, quod ex immolata hostia defectū in iecore imponendo agendei caussa. Magmentum, à magis; quod ad religionem magis pertinet. Itaque propter hoc montana sana constituta loceis certeis, quo id imponeretur mata; ab eo quod Græci μάταια καὶ μάταια. Item Græci sigillatim, vt ouum, bulbū. Lana Græcum, vt Polybius & Callimachus scribūt. Purpura, à purpuræ maritimæ colore. Pœnicum, quod à Pœneis primūm dicitur adlatum. Stamen, à stando, quòd eo stat omne in tela velamentum. Subtemen, quòd subit stamini. Trama, quòd tranat frigus id genus vestimenti. Densum, à dentibus pectinis, quibus feritur. Filum, quod minimum est hilum. id enim minimum est in vestimento. Pannus, Græcum: Panielum dictum à panno, & voluendo filo. Tunica, ab tuendo corpore: tunica vt induca. Toga, à tegendo. Cinctus, & Cingulum, à cingendo; alterum viris, alterum mulie-

ribus attributum. Arma, ab arcendo, quòd heis arcemus hostem. Parma, quòd à medio in omneis parteis par. Conum, quòd cogitur in cacumen versus. Hasta, quòd stans solet ferri. Iaculum, quod vt iaciatur, fit. Tragula à traiciendo. Scutum à sectura, vt secutum; quòd minutè confectum fit tabelleis. Umbones, aut à Græco, vel quod ambones. Gladius, C in G commutato, à clade; quòd fit ad hostium cladem gladius. similiter ab omine Pilum, quòd hostis " feriret, vt periret rilum. Lorica, à loreis; quòd de corio crudo petoralia faciebant: postea succuderunt Galli è ferro sub id vocabulum ex anuleis ferream tunicā. Balteum, quòd cingulum è corio habebant bullatum, balteum dictum. Ocrea, quòd opponebatur ob crus. Galea ab galero, quo multi vsi antiqui. Tubæ à tubeis, quos etiam nunc ita appellāt tubicines sacrorum. Cornua, quòd ea, quæ nunc sunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu. Vallum, vel quòd ea varicare nemo possit; vel quòd singula ibi extrema bacilla furcillata habent figuram litteræ v. Cerui à similitudine cornuum cerui. Itē reliqua ferè ab similitudine, vt vineæ, testudo, aries. Mensam escariam cibillam appellabant: ea erat quadrata, vt etiam nūc in castreis est. A cibo Cibilla dicta; postea rotunda facta. & quod à nobis media, à Græceis μέση, Mensa dici potest. nisi etiam quòd ponebant pleraque in cibo mensa. Trulla à similitudine trux, quæ quòd magna, & hæc pusilla, vt truula. Hinc Græci τρυγλίον, nos trullam. Trux, quæ à culina in lauatriam aquam fundunt. Trua, quòd trauolat ea aqua; ab eodem est appellatum Trulleum. simile enim figura, nisi quòd latius concipit aquam, & quòd manubrium cauum non est, nisi vinaria.

trulla accessit. Matellio à matula dictus; & dictus posteaquam longius à figura matulæ discessit. & ab aqua Aqualis dictus. Vas aquarium vocant Futum, quo in triclinio allatam aquam infundebant: quo postea accessit *μαζυγιος* cum Græco nomine; & cum Latino nomine Græca figura barbatus. Peluis, à pedum lauatione, vt pedeluis. Candelabrum à candela, ex heis enim funiculi ardentes figebantur. Lucerna post inuenta, quæ dicta à luce, aut quòd id vocant Græci *λύχνος*. Vasa in mensa escaria; vbi pulsem aut iurtileti quid ponebant: à capiendo Catinum nominauerunt. nisi quòd Siculi dicunt *καπνον*, vbi assa ponebant. Magidam aut Langulam, alterum à magnitudine, alterum ab latitudine finxerunt. Patinas à patulo dixerunt; vt pusillas, quòd heis libarent "cenas patellas." Tryblia, & Camistra, quæ putant esse Latina, sunt Græca. *πρυβλίον καὶ κάμιστρον*; Græca sunt. Reliqua, quòd aperta sint; vnde sint, relinquo. Mensam vinariam rotundam nominabant Cylibathum, vt etiam nunc in castris. id videtur declinatum à Græco, *ἀπὸ τοῦ κάλυμος*. qui illa capit, & minores "Capulæ à capiendo; quòd ansatæ, vt prehendi possint, id est capi. Harum figuras in vaseis sacreis ligneas & fictiles antiquas etiam nunc videmus. Præterea in poculeis erant Pateræ; eo quòd pateant, Latine ita dictæ. Hæc etiam nunc in publico conuiuio; antiquitatis retinendæ causâ, cum magistris fiunt, potio circumfertur; & in sacrificando deis, hoc poculo magistratus dat deo vinum. Pocula a potione; vnde Potatio; & etiam Poma, quòd hæc poscunt potum. *ἀπὸ τοῦ πόπιον* Græca origo potionis. Aqua quòd aqua summa. Fons, vnde funditur è terra aqua viua, vt fistula

caenis
Try-
plia

Capi-
des

aquæ, fusus aquæ. Vas vinarium grandius, Sinum, ab sinu; quòd sinum maiorem cauationem quàm pocula habebat. Item dicta Depesta etiam nunc in diebus sacreis, Sabineis vasa vinaria in mensa deorum sunt posita. Apud antiquos scriptores Græcos inueni appellari poculi genus *δριππυον*. Quare vel inde radices in agrum Sabinum & Romanum sunt profectæ. Quo vinum dabant, vt minutatim funderent, à gutteis Cuttum appellarunt: & quo sumebant minutatim; à sumendo, Simpulum nominauerunt. In huiusce locum in conuiuio è Græcia successit Epichysis, & Cyathus; in sacrificiis remansit guttum & simpulum. Altera vinaria mensa erat lapidea quadrata oblonga vna columella; vocabatur Cartibulum. Hæc in ædibus ad compluuium apud multos me puero ponebatur; & in ea, & cum ea ænea vasa: à gerendo Gertibulum, vnde cartibulum post dictum. Præterea erat tertium genus mensæ, & quadratæ vasorum: vocaturque Vrnarium; quòd urnas cum aqua positas ibi potissimum habebant in culina. Ab eo etiam nunc ante balineum locus vbi poni solebant urnæ, Vrnarium vocatur. Vrnæ dictæ quòd vrinant in aqua haurienda, vt Vrinator. Vrinare est mergi in aquam. Imburum fictum ab vrbo, quòd ita flexum vt redeat sursum versus: vt in aratro, quod est "vrbum. Calix à caldo; quòd in eo calbura: da puls apponebatur; & calidum eo bibebant. Vas, vbi cibum coquebant, ab eo Cacabū appellarunt. Veru à versando. Ab sedendo appellantur Sedes, Sedile, "Sedum, Sellæ, Seliquastrum. Dein- Soliū de ab heis Subsellium. vt Subsipere, quod non planè sapit: sic quod non planè erat sella, subsellium dictum. vbi in eiusmodi duo, Bissellium dictum.

Arca, quòd arcentur fures ab ea clausa. Armamentarium & " Armamentarium ab eadem origine; sed declinata aliter. ^{arma-} ^{mentu} Mundus muliebris dictus à mūditiā. Ornatus; quasi ab ore natus: hinc enim maximè sumitur quod eam deceat. Itaque ob id paratur speculum. Calamistri, quòd heis calefacteis in cinere capillus ornatur. Qui ea ministrabat, à cinere Cinerarius est appellatus. Discerniculum, quo discernitur capillus. Pecten, quòd pect eum explicatur capillus. Speculum, à spectando: quòd ibi spectant. Vestis à veleis: vel ab eo quòd vellus lana tonsa vniuersa ouis. id dictum quòd vellebāt lanam: ex lana facta vestis. Et quod ^{setine-} ^{ret} capillum " contineret, dictum à rete Reticulum. Rete ab raritudine: Itē Texta, fasciola qua capillum in capite colligarent. Dictum Capital à capite, quod sacerdotulæ in capite etiam nunc solent habere. Sic Rica à ritu; quòd Romano ritu sacrificium feminae cum faciunt, capita velant. Mitra, & reliqua ferè in capite, postea addita cum vocabuleis Græceis. Prius de indutu aut amictu quæ sunt, tangam. Capitium ab eo quòd capit pectus, id est, vt antiqui dicebant, indutu comprehendit: alterum quod subtus, à quo Subeula: alterum quod supra, à quo Supparus. nisi quòd id dicunt Osce. Alterius generis item duo; vnum quod foris, ac palam, Palla: alterum quod intus, à quo Intusium. id quod Plautus dicit, Intusiatam, patagiatam caltulam, ac crocotulam. Multa post luxuria adtulit: quorum vocabula apparent esse Græca, vt *ἀσβησον*. Amictus est dictum ^{quo} Amictū, id est circumiectum; à quo etiā " quod vestes se inuoluunt, Circumiectum appellant: & quòd amictui habent purpuram circum, vocant Circumtextum. Antiquissimi amictui Ricinium, id quod

id quòd eo vtebantur duplici, ab eo quòd dimidiam partem retrorsum iaciebant, ab reiciendo Ricinium dictū. Hinc quòd facta duo simplicia paria, Parilia primò dicta: reclusum propter leuitatem *ἄρα πλενία, χλαμύς*: sic multa Græca. Læna, quòd de lana multa: duarum enim togarum instar: vt antiquissimum mulierum, ricinium; sic hoc duplex, virorum. Instrumenta rustica, quæ ferendi aut colendi fructus causa facta. Sarculum à ferendo ac sarriendo. Ligo, quòd eo, propter latitudinem, quod sub terra facilius legitur. Pala à pangendo, G in L mutatum quod fuit. Rutrum vt ruitum, à ruendo Aratrū, quod " arauit ^{eruit} terram. Eius ferrum Vomer, quod vomit eo plus terram. Dens, quòd eo mordetur terra. Supra id regula quæ stat, Stiuā, à stando: & in ea transfuersa regula, Manicula; quòd manu bubulci tenetur: qui quasi est tenio inter boues. Bura a bubus. alii hoc a curuo Curuum appellāt. Sub iugo medio Couum, quod burā extrema addita " appella- ^{oppi-} ^{latur,} tur, vocatur couum à cauo. Iugum & Iumentum à iunctu. Iripices, regula cum pluribus dentibus, quam item vt plaustrū boues trahunt, vt eruant quæ in terra sunt: Sripices postea, S detrita, à quibusdam dicti. Rastelli, vt Iripices, ferræ leues; itaque homo in prateis per feniscia eo festucas abradit; quo ab rasu Rastelli dicti. Rastri, quibus dentalibus penitus eradūt terram atque eruunt, à quo & Rutabri dicti. Falces à farre, littera commutata. Hæ in Campania Seculæ, à secando. à quadam similitudine harum, aliæ: & quod apertum, vnde falces Fenariæ, & " Adoreæ: & quod ^{arbc-} ^{rez} non apertum, vnde Lumariæ falces, & sripiculæ. Lumariæ sunt, quibus secant lumentā, cum in agreis serpunt spinæ. quas quòd à terra agri-

colæ soluūt, id est luunt, Lumecta. Sirpiculæ vocatæ à sirpando, id est ab alligādo. sic Sirpata doliā quassa cūm alligata dicta. heis vtuntur in vinea alligando fasces, incisos fustes, faculas. has phancillas Chersonesicè dicunt fasces. Pilum, quòd eo far pinsunt. id vbi fit, Pistrinum. L & S locelli inter se saepe commutant. Inde post in vrbe "Lucili pistrina, & pistrinx. Trapetes molæ oleariæ, vocantur. Trapetes à terendo, nisi Græcum. Molæ à molendo: harum enim motu eo coniecta moluntur." Vallum à volatu, quòd cūm id iactant, volant inde leuia. Ventilabrum, quo ventilatur in aere frumentum. Quibus comportantur fructus ac necessariae res, de iis Fiscina à ferendo dicta. Corbes ab eo quòd spicas aliūdve quid conruebant. Hinc minores corbulæ dictæ. De heis quæ iumenta ducunt. Tragula ab eo quòd trahitur per terram. Sirpea, quæ virgeis sirpatur, id est colligando implicatur, in qua sterco aliūdve quid euehitur. Vehiculum, in quo faba aliūdve quid vehitur, quo ex viminibus vterentur, & quòd eo vehitur; breuis vaha Vehiculum dictū est. Ab aliis etiam dictum Arcera, quæ etiam in duodecim tabuleis appellatur. quòd ex tabuleis vehiculum erat factum vt arca, Arcera dictum. Plaustrum ab eo quòd non, vt in heis quæ suprà dixi, sed ex omni parte palam est. quæ in eo vehuntur, quòd perlucent, lapides, asseres, tignum. Ædificia nominata à parte, vt multa: ab ædibus, & faciendo. Maximum ædificium est Oppidū ab ope dictum; quòd munitur opis causa, vbi sint; & quòd opus est ad vitam gerendam, vbi habitent tutò; vel oppida, quòd opere munibāt moenia, quo munitius essent. Quòd exaggerabāt, Aggeres dicti, & quòd aggerem contineret murus,

quòd muniendi causa manu parabatur, quo sepiabant oppidū; è quo munere Murus. Eius summa, Pinnæ, ab heis quas insigniti milites habere in galeis solent, & in gladiatoribus Samnites. Turres à torueis, quòd hæ prospiciūt ante alios. Quā viam relinquebant in muro, qua in oppidum portarent, Portas. Oppida condebāt in Latio, Etrusco "ritu multa, id est, iūctis bubus tauro, & vacca interiore aratro circumagebant sulcum. Hoc faciebant religionis causa die auspicato, vt fossa, & muro essent munita. Terram vnde excalperant, Fossam vocabant; & introrsum factum murū. Postea quòd fiebat orbis, Vrbs. Principium, quòd erat post murum, Pomerium dictum; eiusque ambitu auspicia vrba finiuntur. Cippi pomerii stāt, & circum Ardolam Ardeam, & circum Romam. Quare & oppida quæ prius erāt circumducta aratro, ab orbe & vrbo Vrbes: & ideo coloniarum nostrarum omnes in littereis antiquis scribuntur vrbes; quòd item conditæ, vt Roma: & ideo coloniarum; vt vrbes cōduntur quòd intra pomeriū ponuntur. Oppidum quòd primū cōditum in Latio stirpis Romanæ Lauinium. nā ibi dii penates nostri. Hoc à Latini filia, quæ coniuncta Æneæ, Lauinia appellata. Hinc post triginta annos oppidum alterum conditur Alba; id ab sue alba cognominatum. Hæc è nauis Æneæ cūm fugisset Lauinium, triginta parit porcos. Ex hoc prodigio post Lauinium cōditum anneis triginta, hæc vrbs facta; propter colorē suis, & loci naturam, Alba Longa dicta. Hinc mater Romuli Rhea; ex hac Romulus; hinc Roma. In oppido vici à via, quòd ex vtraque parte viæ sunt ædificia. Fundulæ à fundo, quòd exitum nō habet, & peruium nō est iter. Angiportum, & id angustū,

ab angendo, & portu. Quò conferrent suas controuersias, & quæ vendere vellent, & quò quæque ferrent, Forum appellarunt. Vbi quid generatim additum, ab eo cognomen; vt boarium forum, forum olitorium. hoc erat antiquum Macellum; vbi olerum copia. ea loca etiam nūc Lacedæmonii vocāt *μακελλώται*: sed Iones ostia ortorum & castelli *μακίλλοις*. Secundum Tiberim ad Iunium forum piscarium vocāt. Ideo ait Plautus, Apud piscarium, vbi variæ res. Ad corneta forum cupedinis, à Cupedio: quòd multi forum cupidinis, à cupiditate. Hæc omnia postquã contracta in vnum locum, quæ ad victum pertinebant; & ædificatus locus; appellatum Macellum, vt quidam scribunt, quòd ibi fuerit ortus: alii, quòd ibi domus fuerit cui cognomen fuit Macellus, quæ ibi publicè diruta: è qua ædificatum hoc, quòd vocatur ab eo macellū. In foro lacum Curtium à Curtio dictum constat. de eo triceps historia. nam & Procilius non idē prodidit quòd Piso; nec quòd is, C. Ælius Stilo secutus. A Procilio relatum, in eo loco dehisse terram, & ex senatusconsulto ad haruspices relatum, esse respōsum deum Manium Postulionem postulare, id est, ciuem fortissimum eodem mitti. tum quendam Curtium, virum fortem, armatum ascendisse in equum, & à Concordiæ versum, cum equo in eū præcipitatum. eo facto, locum coisse, atque eius corpus diuinitus humasse, & reliquisse genti suæ monumentum. L. Calpurnius Piso in annalibus scribit, Sabino bello, quòd fuit Romulo & Tatius, virum fortissimum Metium Curtium Sabinum, cum Romulus cum suis ex superiore parte impressionem fecisset; Curtium in locum palustrē, qui tum fuit in foro, ante quàm cloacæ sint.

factæ, secessisse, atque suos in Capitolium recepisse. Ab eo lacum inuenisse nomen. C. Ælius & Q. Lutatius scribunt eum locum esse fulguratum, & ex senatusconsulto septum esse; idque factū esse à Curtio consule, cui Marcus Genucius fuit collega, Curtium appellatum. Arx ab arcendo, quòd is locus munitissimus vrbis; à quo facilimè possit hostis prohiberi. Carcer à coercendo, quòd exire prohibētur. In hoc pars quæ sub terra, Tullianum: ideo quòd additum à Tullio rege: quòd Syracuseis, vbi simili de causa custodiuntur, vocantur Latomia, & de latomia translatum, quòd heic quoque lapidicinæ fuerunt. Inde Laetum, ab eo quòd ibi sepultus est T. Tatius rex, qui à Laurentibus interfectus est. ab silua laurea, quòd ea ibi excisa, & ædificatus vicus. vt inter sacram viam & macellum editum, Corneta à corneis, quæ abscissæ loco reliquerunt nomen. vt Esculetum ab esculo dictum, & Fagutal à fago: vnde etiam quòd ibi sacellum, Iouis Fagutalis. Armilustrum, ab ambitu lustris locus. item Circus maximus dictus, quòd circum spectaculeis ædificatus, vbi ludi fiunt; & quòd ibi circum metas fertur pompa, & equi currunt. Itaque dictū in Cornicula ^{millies} aduentu, quem circumeunt ^{ludætes}, Quid cessamus ludos facere? Circus noster ^{ad} ^{ve-} ^{ctim,} ecce adest. In circo primo, vnde mittuntur equi, quem nunc dicuntur carceres: Næuius Oppidum appellat. Carceres dicti quòd coercentur equi, ne inde exeant ante quàm magistratus misit: Oppidum, quòd à muri parte pinneis turribusque carceres olim fuerūt. Scripsit ^{poeta}, Dictator vbi currum ^{Ennius} infidit, peruehitur vsque ad oppidum. Intimus circus ad ^{murtiū} vocatus, vt Procilius aiebat, ab ^{murcis} vrceis; quòd is locus esset inter figulos. alii esse

Tauriceis

dicunt à murteto declinatum, quòd ibi id fuerit cuius vestigium manet, quòd ibi sacellum etiam nunc Murtiæ Veneris. Item simili de caussa circus Flaminius dicitur, qui ædificatus est circum Flaminiū campum; & quòd ibi quoque Iudeis Tauriceis circum metas currūt. Comitium ab eo, quòd coibant eò comitiis curiateis, & litiū caussa. Curia duorum generum. nam & vbi curarent sacerdotes res diuinas; vt curiæ veteres; & vbi senatus humanas; vt curia Hostilia, quòd primus ædificauit Hostilius rex. Ante hanc Rostra. cuius id vocabulum ex hostibus capta fixa sunt rostra. Sub dextra huius à comitio locus substructus, vbi nationum subsisterent legati, qui ad senatum essent missi. Is Græcostasis appellatur à parte, vt multa. Senaculum supra Græcostasin, vbi ædes Concordiæ, & basilica Opimia. Senaculum vocatum vbi senatus, aut vbi seniores confisterent, dictum vt *συναγωγή* apud Græcos. Lautolæ à lauando, quòd ibi ad Ianum Geminum aquæ calidæ fuerunt. Ab heis palus fuit in minore velabro, à quo, quòd ibi vehebantur lintribus, Velabrum; vt illud maius, de quo supra dictum est. Æquimeliū, quòd æquata Melii domus publicè; quòd regnum occupare voluit is. Locus ad busta Gallica, quòd Roma recuperata, Gallorum ossa, qui possederunt urbem, ibi coaceruata ac consita. Est locus qui vocatur Doliola ad cloacam maximā, vbi non licet despuere, à doliolis sub terra. Eorū duæ traditæ historia: quòd alii esse aiunt ossa cadaverum; alii Numæ Pompili religioſa quædam post mortem eius infossa. Argiletum sunt qui scripserūt ab Argo, seu quòd is huc venit, ibique sepultus sit; alii ab argilla, quòd ibi id genus terræ. Clius Publicius, ab ædilibus plebei Publi-

cieis, qui eum publicè ædificarūt. Simili de caussa Publilius vicus, & Cosconius vicus, quòd ab heis viris dicuntur ædificati. Clius proximus ad florales vsus versus. Capitoliū vetus, quòd ibi sacellum Iouis, Iunonis, Mineruæ: & id antiquius quàm Ædis quæ in capitolio facta. Esquiliis vicus Africus, quòd ibi obsides ex Africa bello Punico dicuntur esse custoditi. Vicus Ciprius à cipro: quòd ibi Sabini ciues additi confederūt, qui à bono omine id appellarunt. Nā cipro Sabinè bonum. Prope hūc vicus Sceleratus dictus à Tullia Tarquini Superbi vxore; quòd, ibi cū iaceret pater occisus, supra eum vt mitteret carpentū mulio, iussit. Et quoniā vicus constat ex domibus, nunc earum vocabula videamus. Domus Græcum est. & ideo in ædibus sacris ante cællam, vbi sedes dei sunt, Græci dicunt *οἰκονομος*: quòd post, *οἰκονομος*. Ædeis ab aditu, quòd plano pede adibant. Itaque ex ædibus efferri indictiuo funere præco etiam eos dicit, qui è tabernis efferuntur; & omnis in cēsu villas inde dicimus Ædes. Cauum ædium dictū, qui locus relictus intra parietes relinquebatur patulus, qui esset ad communem omnium vsus. In hoc locus si nullus relictus erat, sub diuo qui esset; dicebatur Testudo à testudinis similitudine, vt est in prætorio in castreis. Si relictum erat in medio, vt lucem caperet: deorsum, quò impluebat, Impluuium dictum; & sursum, qua compluebat, Cōpluuium; vtrumque à pluuia. Tuscanicum dictū à Tusceis, posteaquam illorum cauum ædium simulare coeperunt. Atrium appellatum ab Atriatis Tusceis. illinc enim exemplum sumptū. Circum cauum ædium erat vniuscuiusque rei vtilitatis caussa parietibus dissepta: vbi quid cōditum

esse volebant; à cælando Cællam appellarunt. Penariam, vbi penus. Vbi cubabant, Cubiculum: vbi cænabant, Cænaculum vocitabant: vt etiam nunc Lanuuii apud ædem Iunonis, & in cetero Latio, ac Faleriis, & Cordubæ dicuntur. Posteaquam in superiore parte cænitare cœperunt; superioris domus vniuersa, Cænacula dicta. Posteaquam ^{vbi} ibi cænabant, plura facere cœperunt, vt in castreis ab hieme Hiberna, hibernum domus vocant: contra æstiuum.

* Defunt pagina tres. *

potius religionem ^{vbi} Porcius designat, cum de Ennio scribēs dicit eum coluisse ^{vbi} Tutilinæ loca. Sequitur porta Næuia, quod in nemoribus Næuiis. Næuius enim loca vbi ea sic dicta, coluit. Deinde porta Rauduscula, quod ærata fuit, æs Raudus dictum; ex eo in veteribus mancipiis scriptū, Raudusculo libram ferito. Hinc porta Lauernalis ab ara Lauernæ, quod ibi ara eius deæ. Præterea intra muros video portas dici: in Palatio Mucionis, à mugitu, quod ea pecus in Bucitatum antiquum cupidum exigebant. Alteram, Romanulā, quæ est dicta ab Roma; quæ habet gradus in naualia ad Volupiaæ facellum. Tertia est Ianualis, dicta ab Iano; & ideo ibi positum Iani signū, & ius institutum à Numa Pompilio, vt scribit in analibus L. Piso, vt sit clausa semper, nisi cum bellum sit. Nusquam traditū est memoriae Pompilio rege fuisse apertam: & post T. Manlio cōsule, bello Carthaginensi primo confecto; & eodem anno apertam. Super lectuleis origines, quas aduertit, hæc. Lectica, quod legebant, vnde eā facerent, stramēta atque herbas, vt etiam nunc fit in

castreis. lectos, ne essent in terra, sublimes in heis ponebant. Nisi ab eo quod Græci antiqui dicebant λέκτρον, lectum potius, quam lecticam quod inuoluebant, quod ferè stramēta erant è segete, Segestriam appellant, vt etiam nunc in castreis. Nisi à Græceis, nam εὐχρηστος, vbi lectus mortui fertur, dicebant, feretrum nostri, Græci φέρετρον καὶ φέρετρον. Posteaquam transferunt ad culcitas, quod in ea sagum, aut tomentum, aliudve quid calcabant, ab inculcando Culcitra dicta: ac quidquid hac infernebant, à sternendo Stragulum appellabant. Puluinar, vel à plumeis, vel à pelluleis declinarunt. Quibus operiebantur, Operimenta, & ^{bus} pallia, Opercula dixerunt. In heis multa peregrina, vt Sagum, Reno Galli quid gaunacumma eius sagum, & Amphimalon, Græca: contra Latinum Torale, quod ante torum & Torus à toruo, quod is in promptu, ab hac similitudine ^{torulus} Torulus in mulieris capite ornatus. Quia simplici scanfione scandebant in lectum non altum, Scabellum; in altiore, Scamnum. Duplicata scanfio, Gradus dicitur, quod geritur ab inferiore in superiore. Græca sunt, Peristromata & Peripetasmata, sic aliud aliquid item conuiuii causa ibi.

Multa pecunia signata vocabula sunt, æris & argenti hæc. As ab ære. Dupōdius à duobus ponderibus, quod vnum pōdus Asipondium dicebatur, id ideo quod As erat libræ pondus, deinde ab numero reliquum dictum vsque ad Centusis, vt as singulari numero. Ab tribus asibus Tresis, & sic proportione vsque ad Nonusis. In denatio numero hoc mutat: quod primum est, ab decem ^{vice-} asibus Decusis: secundum à duobus decusibus ^{sis} Bicesis; quod dixi solum à duobus decusibus ^{vice-} Bicesis. Reliqua conueniunt, vt Tricesis à tri-

bus, sic proportione vsq; ad Centusis; quo maius
 ducentis
 æris vocabulum non est. Nam "ducenti in pro-
 portione cum dicuntur, non magis asses, quam
 denarii aliæve res significantur. Æris minima
 pars, Sextula, quod sexta pars vnciæ. Semuncia,
 quod dimidia pars vnciæ. Se valet dimidiū, vt in
 Selibra & Semodio. Vncia ab vno. Sextans ab eo
 quod sexta pars assis: sicut Quadrās, quod quarta;
 & Triens, tertia pars. Semissis, quod semias, id est
 dimidium assis, vt supra dictum est. Septunx a se-
 conli-
 sum
 ptem & vncia " conclusum. Reliqua obscuriora,
 quod a deminutione: & ea quæ deminuuntur, ita
 sunt vt extremas syllabas habeant. vt a duodecim
 vna dempta vncia, Deunx. Dextans dempto sex-
 tante: Dodrans, dempto quadrante. Bes, vt olim
 des, dempto triente. In argento nummi id a Si-
 culeis. Denarii, quod denos æris valebant. Qui-
 narii, quod quinos. Sestertius, quod semis tertius.
 Dupondius enim & semis antiquus sestertius est:
 & veteris consuetudinis vt retro æra dicerentur,
 ita vt semis tertius, semis quartus pronuntiarent.
 Sestertius igitur ab semis tertius dictus. Nummi
 denarii decuma libella, quod libram pōdo as va-
 lebat, & erat ex argento parua. Sembella, quod sit
 libellæ dimidium, quod semis assis. Teruncius a
 tribus vnciis, sembellæ quod valet dimidium: &
 est quarta pars, sic vt quadrans, assis. Eadem pe-
 cunia vocabulum mutat. nam potest idem dici
 dos, arrabo, merces, corollarium. Dos erit pecu-
 nia, si nuptiarū causa data: hæc Græcè *δωμν*, ita
 domū
 enim hoc Siculi: ab eodem " Donum. Nā Græcè
 vt ipsi *δωρον*, vt alii *δῶμα*, & vt Attici *δῶσις*. Arrabo
 sic dicta, vt reliquum reddatur. hoc verbum a
 Græco *ἀρραβών*. Reliquum, ex eo quod debitum
 reliquit. Damnum a demptione, cum minus re-

factum quam quanti constat. Lucrum, ab luen-
 do, si amplius, " quam exoluerit quanti esset ce-
 ptum. Detrimentum, a detritu, quod ea quæ tri-
 ta, minoris pretii. Ab eadem Intertrimentum; ab
 ex eo
 luerit,
 quam
 quati)
 eo quod duo, quæ inter se trita & deminuta, a
 quo etiam Intrigo dicta, & Intertrigo. Multa, a
 pecunia, quæ a magistratu dicta, vt exigi possit
 ob peccatum. quod singulæ dicuntur appellatæ
 esse multæ, quod olim vnum dicebant multa.
 Itaque cum in dolium aut culeum vnum addunt
 rustici, prima vna addita, dicunt etiam nunc
 Multa. Pœna, a puniendo: vel a pœnitendo, quod
 post peccatum sequitur. Pretium, quod æstima-
 tionis, emptionisve causa constituitur, dictum
 a periteis, quod hi solum possunt facere rectè id.
 Si quid datū pro opera aut opere, Merces, a me-
 rendo. Quod manu factum erat, & datum pro
 eo, Manupretium, a manibus & pretio. Corolla-
 rium, si additum præter quam quod debitum e-
 ius. vocabulum fictum a corolleis: quod hæ, cum
 placuerant actores, in scena dari solitæ. Præda
 est ab hostibus capta, quod manu parva, vt pa-
 rida præda. Præmium a præda, quod ob rectè
 quid factum concessum. Si datur quod reddatur,
 Mutuum; quod Siculi *μοίον*. Ita scribit Sophron,
μοίον ἀντιμῖον. & Munus, quod mutuo animo
 qui sunt, dant officii causa. Alterū munus, quod
 muniendi causa imperatum; a quo etiam Mu- quin-
 nicipes, qui vnà munus fungi debēt, dicti. Ea pe- quage-
 cunia quæ in iudicium venit in litibus, Sacramē- nos æ-
 tum a sacro. Qui petebat, & qui inficiabatur de a- ris ad
 pontifi-
 cē de-
 pende-
 bāt: de
 mo numero assium. Qui iudicio vicerat, suum aliis

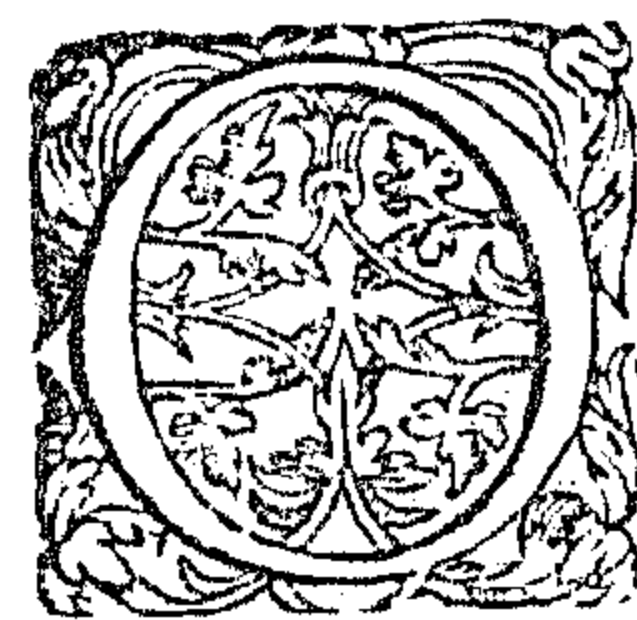

sacramentum à sacro auferebat, victi ad ærarium redibat. Tributum dictum à tribubus, quòd ea pecunia quæ à populo imperata erat, tributim à singulis pro portione cæsus exigebatur. Ab hoc ea quæ assignata erat, Adtributum dictum. Ab eo quoque quibus adtributa erat pecunia, vt mi-
 In quos) liti reddant, Tribuni ærarii dicti. " Id quod adtributum erat, æs militare, hoc est quod ait Plautus, Cedit miles, æs petit. Et hinc dicuntur milites ærarii, ab ære, quòd stipendia facerent. Hoc ipsum Stipendium ab stipe dictum, quòd æs quoque Stipem dicebant. Nam quòd asses libræ pondo erant; qui acceperant maiorem numerum, non in arca ponebant, sed in aliqua cælla stipabant, id est, componebant, quo minus loci occuparet. à stipando Stipem dicere cœperunt. Stipare ab *στειν* fortasse, Græco vocabulo. Id apparet, quòd vt alias, tum institutum etiam nunc, diis cum thesaureis asses dant, stipem dicunt; & qui pecuniam alligat, Stipulari & Restipulari. " Milites stipendiarum ideo quòd eam stipem pendebant. Ab eo Ennius scribit, Pœni stipendia pendunt. Ab eodem ære impendendo, Dispensator, & in tabuleis scribimus Expensum, & inde prima Pensio, & sic aut secunda, aut quæ alia. Et Dispendium, ideo quòd in dispendendo solet minus fieri: Compendium, quòd cum compenditur, vna fit. A quo vsura, quòd in sortem accedebat, Impendium appellatum: quæ cum accederet ad sortem, ex vsu Vsura dicta, vt Sors quod suum fit sorte. Per trutinam solui solitum, vestigium etiam nunc manet in æde Saturni, quòd ea etiam nunc propter pensuram, Trutinam habet positam. Ab ære Ærarium appellatum. Ad vocabula, quæ pertinere sumus rati, ea quæ & loca, & ea quæ in lo-

ceis sunt, satis arbitror dicta: quòd neque parum multa sunt aperta: neque, si amplius velimus, volumen patietur. Quare in proximo (vt in primo libro dixi) quod sequitur de temporibus dicam.

M. TERENTII VARRONIS DE LINGVA LATINA liber quintus ad M. Tullium Ciceronem.

RIGINE S verborum, quæ sunt locorum, & quæ in heis, in priore libro scripsi. in hoc dicam de vocabuleis temporum, & earum rerum quæ in agendo fiunt aut dicuntur cum tempore aliquo; vt sedetur, ambulatur, loquitur. Atque si qua erunt ex diuerso genere adiuncta, potius cognationi verborum, quàm auditori calumnianti geremus morem. Huius rei auctor satis mihi Chrysippus, & Antipater; & illi in quibus etsi non tantum acuminis, at plus litterarum; in quo est Aristophanes, & Apollodorus. qui omnes verba ex verbeis ita declinari scribunt, vt verba litteras alia adsumant, alia amittant, alia commutent: vt fit in turdo, in turdario, in turdelice. Sic declinantes Græci nostra nomina, dicunt Lucianum, Λουκιανόν, & Quintiū, Κοίντιον. Ἀριστάρχον illi, nos Aristarchum, & Δίωνα, Dionem. sic inquam consuetudo nostra multa declinauit, vt à vetere vetustum, ab solo

solum, ab libero liberum, ab lasibus lares. quæ obruta vetustate, vt potero eruere conabor. Dicemus primò de temporibus, & quæ per ea fiunt. Sed ita vt ante de natura eorum. ea enim dux fuit ad vocabula imponenda homini. Tempus esse dicunt interuallum mundi, & motus. Id diuisum in parteis aliquot maximè ab solis & lunæ cursu. Itaque ab eorum tenore temperato

motore Tempus dictum: vnde Tempestiua, & à " motu
dio eorum, qui toto cælo coniunctus mundus " deo,
dio motus casu venit. à quo tempus id ab hoc " deo
 dies appellatur. Meridies ab eo quod medius
 dies. D antiqui non R in hoc loco dicebant, vt
 Præneste incisum in solario vidi, quod Corne-
 lius in basilica Æmilia & Fulvia inumbravit. Di-
 ei principium Mane, quòd tum manat dies ab O-
 riente. Nisi potius quòd bonum antiqui dice-
 bant Manum. ad cuiusmodi religionem Græci
 quoque, cum lumen adfertur, solent dicere, φῶς
super- ἀγροῦ. Suprema, summum diei, id à " supremo.
rimo hoc tempus duodecim tabulæ dicunt Occasum
 esse solis: sed postea lex Prætoria id quoque tem-
 pus iubet esse supremum; quo prætor in comi-
 tio supremam pronuntiauit populo. Secundum
 hoc dicitur Crepusculum, à crepero. id vocabu-
 lum sumpserunt à Sabineis: vnde veniunt Cre-
 puscii nominati Amiterno, quòd eo tempore e-
Reate rant nati, vt Lucii prima luce " in creatione. Cre-
 pusculum significat dubium; ab eo res dubiæ
 dictæ Creperæ, quòd crepusculum, dies etiam-
 num sit, an iam nox, multeis dubium. Nox (vt
Catul- " Catulus ait) quòd omnia, nisi interueniat sol,
lus pruina obriguerint. quòd nocet, nox, nisi quòd
 Græcè νύξ, nox. Cum stella prima exorta, Græci
 vocant ἑσπερινή, nostri Vesperuginem. vt Plautus,

Neque vesperugo, neque vergiliæ occidunt. Ex-
 orta stellæ tempus dictum à Græceis ἑσπερινή, La-
 tinè Vesper: vt ante solem ortum, quòd eadem
 stella vocabatur Iubar, quòd iabata. Pacuuius di-
 cit, Pastor exorto iubare, noctis decurso itinere.
 Ennius, Ajax lumen iubarve in cælo cerno: In-
 ter vesperuginem & iubar dicta nox. Intempesta
 nox, vt in Bruto Cassius, quod dicebat Lucretia,
 Nocte intempesta nostram " deuenit domum. In- adue-
 tempesta Ælius dicebat, cum tempus agendi nit
 est nullum: quod alii concubium appellarunt,
 quòd ferè omnes tunc cubarent: alii, ab eo quòd
 sileretur, Silentium noctis. Quod idem Plautus
 tempus Conticinium. scribit enim, Videbimus.
 factum volo: i, redito conticino. Alter motus
 solis est, alter cæli, quod mouetur à bruma ad
 solstitium. Dicta Bruma, quòd breuissimus dies
 est: Solstitium, quòd sol eo die sistere videatur;
 aut quòd sol ad nos versum, proximum est solsti-
 tium. Cum venit in medium spatium inter bru-
 mam & solstitium, quòd dies æquus sit ac nox,
 Æquinoctiū dictum. Tēpus à bruma ad brumam
 dū sol redit, vocatur annus; q̄ vt paruuli circuli
 annuli, sic magni dicebantur " circites anni: vnde circē
 Annus. huius tēporis pars Hiemps, q̄ tum multi
 himbres. hinc Hibernacula, Hibernum: vel q̄ tū
 anima, quæ flatur, omniū apparet, ab hiatu hiēps.
 Tēpus secundum, Ver; quòd tum virere incipiūt
 virgulta, ac vertere se tēpus anni. nisi quòd Iones
 dicūt βῆρ. Tertiū, ab æstu, Æstas. hinc Æstium.
 Nisi forte à Græco ἀπὸ τοῦ. Quartum, Autumnus.

* Multa desunt. *

ab sole: sic mensis à lunæ motu dictus, dū ab sole

profecta, rursus redit ad eum luna, quod Græcè olim dicta *μῶν*: vnde illorū *μῶν*, ab eo nostri. A mensibus Intermestris dictus; quod putabant inter prioris mensis senescentis extremos dies, & nouam lunam, esse diem, quem diligentius Attici " *ἐν τῷ καὶ πρῶτῳ* appellarunt; ab eo quod ea die potest videri extrema & prima luna. Lustrum nominatum tempus quinquennale, à luēdo, hoc est soluendo: quod quinto quoque anno vectigalia & " vltro tributa per censores persoluebantur. " *Seculum*, spatium annorum centum vocarunt: dictum à sene, quod longissimum spatium senescendorum hominum id putarunt. *Æuum* ab ætate omnium annorum: hinc *Æuiternum*, quod factum est *Æternum*. Id ait Chrysippus esse *αἰῶνα*. Ab eo Plautus, Non omnis ætas ad perdiscendum est satis. hinc poetæ, *Æterna tēpla cæli*.

A cæli naturali discrimine ciuilia vocabula dies accesserūt. Dicam prius, qui deorum causa, tum qui hominum, sint instituti. Dies Agonales, per quos rex in regia arietem immolat, dicti ab agone; eo quod interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur. Carmentalia nominantur quod sacratum & feriæ Carmentis. Lupercalia dicta quod in lupercali luperci sacra faciunt. Rex cūm ferias menstruas Nonis Februariis edicit, hunc diem Februatum appellat. Februum Sabini purgamentum, & id in sacris nostreis verbum. Nam & Lupercalia Februatio, vt in antiquitatum libris demonstraui. Quirinalia à Quirino, quod ei deo feriæ, & eorum hominum qui fornacalibus suis non fuerunt feriat. Feralia ab inferis, & ferendo. quod ferunt tum epulas ad sepulchrum, quibus ius ibi parentare. Terminalia, quod is dies anni extremus constitutus.

Duode-

Duodecimus enim mēsis fuit Februarius, & cūm intercalatur, inferiores quinque dies duodecimo demuntur mense. Equiria, ab equorum cursu. Eo enim die currunt equi in campo Martio. Liberalia dicta quod per totum oppidum eo die sedent sacerdotes Liberi, hedera coronatæ anus cum libeis & foculo pro emptore sacrificantes. In libreis Saliorum, quorum cognomen Agonēsiū, forsitan hic dies ideo appellatur potius Agonia. Quinquatrus: hic dies vnus à nominis errore obseruatur proinde vt sint " quinque. dictus ab Tusculaneis post diem sextum Eidus similiter vocatus Sexatrus; & post diem septimum, Septimatrus: sic hic quod erat post diem quintum Eidus, Quinquatrus. Tubilustrū appellatur, quod eo die in atrio sutorio sacrorū tubæ lustrantur. Megalesia dicta à Græceis, quod ex libris Sibyllineis accersita ab Attalo rege Pergami prope murū Megalesion, vbi tēplum eius deæ, vnde aduecta Romanam. Fordicidia à fordeis bubus. bos Forda, quæ fert in ventre; quod ea die publicè immolantur boues prægnantes in curiis complureis. A fordeis cadendeis Fordicidia dicta. Palilia dicta à Pale, quod & feriæ ei deæ sunt, vt Cerealiam à Cerere, Vinaliam à vino. Hic dies Iouis, non Veneris. Huius rei cura nō leuis in Latio. nam aliquot locis vindemiæ primūm à sacerdotibus publicè fiebāt. vt Romæ etiam nunc. nam flamen Dialis auspiciatur vindemiam: & vt iussit vinū legere, agna Ioui facit: inter cuius exta cæsa & porrecta flamen prorsus vinum legit. In Tusculaneis sacris est, Vinum nouum ne vehatur in urbem ante quàm vinalia Kalentur. Robigalia dicta ab Robigo. secundum segetes huic deo sacrificatur, ne rubigo occupet segetes. Dies Vestalia, vt virgines Vestal-

d. i.

les Vestæ sacrificent. Quinquatrus Minusculæ dictæ Iuniæ Eidus ab similitudine Maiorum; quòd tibicines tum feriat per urbem vagantur, & conveniunt ad ædem Mineræ. Dies Fortis Fortunæ appellatus ab Servio Tullio rege, quòd is fanum Fortis Fortunæ secundum Tiberim extra urbem Romam dedicavit Iunio mense. Dies Populi Fugia videtur nominatus, quòd eo die repente tumultu fugerit populus. non multo enim post hic dies quàm decessus Gallorum ex urbe: & qui tum sub urbe populi, ut Ficuleates ac Fidenates, & finitimi alii, contra nos coniurarunt. Aliquot huius diei vestigia fugæ in sacreis apparent. de quibus rebus antiquitatum libri plura referunt. Nonæ Caprotinæ, quòd eo die in Latio Iunoni Caprotinæ mulieres sacrificant, & sub caprifico faciunt, & è caprifico adhibent virgam.

Cur to
84 "Ob hoc toga prætexta data eis: Apollinaribus Iudeis docui populum. Neptunalia à Neptuno. eius enim dei feriæ. Furinalia à Furina, quòd ei deæ feriæ publicæ dies is, cuius deæ honos apud antiquos. Nam ei sacra instituta annua, & flamen adtributus: nunc vix nomen notum paucis. Portumnalia dicta à Portumno, cui eo die ædes in portu Tiberino facta, & feriæ institutæ. Vinalia Rustica dicuntur ante diem duodecimum Kalendas Septembris; quòd tum Veneri dedicata ædis, & orti eius tutelæ adsignantur, ac tum sunt feriat olitores. Consualia dicta à Conso, quòd tum feriæ publicæ ei deo, & in circo ad aram eius ab sacerdotibus fiunt ludi illi, quibus virgines Sabinæ raptæ. Volcanalia à Volcano, quòd ei tum feriæ, & quòd eo die populus pro se ignem animalia mittit. Opeconsua dies ab dea Opeconsua, cuius in regia sacrarium; quòd ideo

adum ut eò præter virgines Vestales, & sacerdotem publicum, introeat nemo. Is cum eat, suffibulum haud habeat: "scriptum id dicitur, ut tritum id à suffiendo subligaculum. Vortumnalia à Vortumno, cuius feriæ Octobri mense. Meditrinalia dies dictus à medendo; quòd, ut Flaccus flamen Martialis dicebat, hoc die solitum vinum novum & vetus libari & degustari medicamenti causa. Quod facere solent etiam nunc multi, cum dicant; "Novum vetus vinum bibo: non-
Novum
veteri morbo medeor. Fontinalia à fonte, vinum
quòd is dies feriæ eius. ab eo autem tum, & in
vetus
fontes coronas iaciunt, & puteos coronant. Ar-
bibo:
milustrium, ab eo quòd in armilustrio armati
Vetus
sacra faciunt. Nisi locus potius dictus ab heis, vinum
sed quod de heis prius. Id ab luendo, aut lustro, nouum
bibo:
id est, quòd circumibant ludentes ancilibus ar-
Novo
mati. Saturnalia dicta ab Saturno, quòd eo die
veteri
feriæ eius. ut post diem tertium Opalia, Opis.
vino
Angeronalia ab Angerona, cui sacrificium fit in
morbo
curia. Accalia feriæ publicæ Laurentinæ is dies, me-
deor.
quem quidam in scribendo Laurentalia appel-
Fonti-
lant; ab Acca Laurentia nominatus, cui sacerdo-
nalia
tes nostri publicè parentant sexto die, qui "atra
Acca
dicitur, & dicunt hunc diem Tarentini Accas Ta-
rentinas. Hoc sacrificium fit in Velabro, qua in no-
uam viam exitur, ut aiunt quidam, ad sepulcrum
Accæ: ut quod ibi prope faciunt diis manibus ser-
nilibus sacerdotes. qui vterque locus extra urbem
antiquam fuit, non longè à porta Romanula, de
qua in priori libro dixi. Dies Septimontium nomi-
natus, ab heis septem montibus in queis sita urbs
est. Feriæ, non populi, sed montanorum modo, ut Pa-
ganalibus, qui sunt alicuius pagi. De statutis
d. ii.

diebus dixi, nunc de annalibus dicam. Cōpitalia; dies adtributus laribus, vt alibi: ideo vbi viæ cōpetūt, tum in cōpитеis sacrificatur; quotanneis is dies cōcipitur. Similiter Latinæ feriæ dies conceptiuus dictus à Latineis populeis, quibus ex Albano mōte ex sacreis carnem petere fuit ius cū Romanais: à quibus Latineis Latinæ dictæ. Sementinæ feriæ, dies is qui à pontificibus dictus; appellatus à semente, quòd sationis causa susceptæ. Paganicæ, eiusdem agriculturæ causa susceptæ, vt haberet in agreis omnis pagus: vnde paganicæ dictæ sunt. Præterea feriæ Conceptiuæ, quæ non sunt annales; vt hæ quæ dicuntur sine proprio vocabulo, aut cū perspicuo; vt Nouendialis.

De heis diebus nunc iam, qui hominum causa constituti, videamus. Primi dies mensium nominati Kalendæ, ab eo quòd heis diebus Kalentur eius mensis Nonæ à pontificibus, quintanæne an septimanæ sint futuræ, in Capitolio in curia Kalabra sic dictæ, *Quinque Kalo Iuno Nouella*. Septem Kalo Iuno Neuela. Nonæ appellatæ, aut quòd ante diem nonum Eidus semper, aut quòd vt nouus annus Kalendæ Ianuariæ ab nono sole appellatæ, nouus mensis, noua luna Nonais. Eodem die enim in urbem ab agreis ad regem conueniebat populus. Harum rerum vestigia apparent in sacreis Nonalibus in arce; quòd tunc ferias primas menstruas, quæ futuræ sint eo mense, rex " prædicat populo. Eidus ab eo quòd edicit Tusci Itus, vel potius quòd Sabini Eidus dicunt. Dies postridie Kalendas, Nonas, Eidus appellati atrii; quòd per eos dies noui inciperēt. Dies Fasti, per quos prætoribus omnia verba sine piaculo licet fari. Comitiales dicti, quòd tū esset populus

constitutus ad suffragium ferendum, nisi si quæ feriæ conceptæ essent, propter quas non liceret: vt Compitalia, & Latinæ. Contrarii horum vocantur dies Nefasti, per quos dies nefas fari prætorum: Do, dico, addico. Itaque non potest agi. Necessè est aliquo eorum vti verbo, cum lege quid peragitur. Quòd si tum imprudens id verbum emisit, aut quem manumisit, ille nihilominus est liber, sed vitio: vt magistratus vitio creatus, nihilo secius magistratus. Prætor qui tum fatus est, si imprudens fecit, piaculari hostia facta piatur: si prudens dixit, Quintus Mucius abnegabat eum expiari, & vt impium non posse dicebat. Intercisi dies sunt, per quos mane & vesperi est nefas, medio tempore inter hostiam caesam & exta porrecta fas: à quo quòd fas tum intercedit, intercisi dies, aut quòd tum intercisum, nefas. Dies qui vocatur sic, Quando rex comitiauit, fas: dictus ab eo quòd eo die rex sacrificulus dicat ad comitium, Ad quòd tēpus est nefas, ab eo fas. Itaque post id tempus lege actum sape. Dies qui vocatur, Quando stercus delatum, fas: ab eo appellatus, quòd eo die ex æde Vestæ stercus eueritur, & per Capitolinum cliuum in locum defertur certum. Alliensis dies ab Allia flumio dictus. nam ibi exercitu nostro fugato, Galli obsederunt Romanam. Quòd ad singulorum dierum vocabula pertineat dixi. Mensium nomina sunt aperta ferè, si à Martio, vt antiqui instituerunt, numeres. Nam primus à Martē. Secundus (vt Fuluius Flaccus scribit, & Iunius Gracchus) à Venere, quòd ea sit *Ἀφροδίτη*. cuius nomen ego, antiqueis littereis quòd nusquam inueni, magis putò dictum, quòd ver omnia aperit, Aprilem. Tertius, à maioribus, Maius. Quartus, à iunioribus, d. iiii.

bus, Iunius. Dehinc quintus Quintilis, & sic deinceps usque ad Decembrem à numero. Ad hos qui additi; prior à principe Iano Ianuarius appellatus. Posterior, ut iidem dicunt scriptores, ab diis inferis Februarius appellatus, quòd tum heis parentetur. Ego magis arbitror Februarium à die februato, quòd tum Februatur populus, id est, lupercis nudeis lustratur antiquum oppidum Palatium, gregibus cinctum.

Q V O D ad temporum vocabula Latina attinet, hætenus sit satis dictum. Nunc quod ad eas res attinet, quæ in tempore aliquo fieri animadvertentur, dicam, ut hæc sunt; Legisti currens, ludens. De queis duo prædicere volo, quanta sit multitudo eorum, & quæ sint obscuriora quam alia. Cùm verborum declinantium genera sint quattuor: vnum, quod tempora adsignificat, neque habet casus, ut ab lego, legis: alterum quod casus habet, neque tempora adsignificat, ut ab lego, lectio, & lector: tertium, quod habet vtrumque, & tempora & casus, ut ab lego, legens, lecturus: quartum, quod neutrum habet, ut ab lego, lectè, lectissimè: horum verborum si primigenia sunt ad mille (ut Cosconius scribit) ex eorum declinationibus verborum discrimina quingenta millia esse possunt: ideo quia singuleis verbeis primigeniis circiter quingentæ species declinationibus fiunt. Primigenia dicuntur verba, ut lego, scribo, sto, sedeo; & cetera, quæ non sunt ab aliquo verbo, sed suas habent radices. Contra, verba declinata sunt, quæ ab aliquo oriuntur, ut ab lego, legis, legit, legam, & sic itidem hinc permulta. Quare si quis primigeniorum verborum origines ostenderit, si ea mille sunt, quingentum millium simplicium

verborum causas aperuit vna. In nulleis tamen, vna, qui ab heis reliqua orta ostenderit, satis dixerit multe origine verborum; cùm vnde nata sint principio erant pauca, quæ inde nata sunt, innumerabilia. A quibus iisdem principiis, antepositis præverbiis pauca, immanis verborum accedit numerus, quòd præverbiis additis, atque commutateis aliud atque aliud fit. Ut enim cessit atque recessit, sic accessit & abscessit: item incessit & excessit, sic successit, & decessit, & concessit, & præcessit. Quòd si hæc decem solum præverbia essent, quoniam ab vno verbo declinatione quingenta discrimina fierent, heis decempletis coniuncto præverbio, ex vno quinque millia numero efficerent: ex mille ad quinquagescentum millia discrimina fieri possunt. Democritus, secuti & iterum alii, qui infinita principia dixerunt, quæ vnde sint, non dicunt, sed cuiusmodi sint, faciunt tamen magnum quod quæ ex heis constant in mundo, ostendunt. Quare si etymologia principia verborum postulet mille, de quibus ratio ab se non poscatur; & reliqua ostendat, quod non postulat: tamen immanem verborum expediet numerum. De multitudine, quoniam, quod satis esset, admonui, de obscuritate pauca dicam. Verborum quæ tempora adsignificat; ideo locus difficilissimus est *ἄνω*, quòd neque heis ferè societas cū Græca lingua, neq; vernacula ea, quorum repertum memoria adfuerit nostra, de quibus, ut dixi, quæ poterimus, incipiam hinc. Primum quod dicitur ago; Actio ab agitato facta. Hinc dicimus, Agit gestum tragædus, & Agitantur quadrigæ. Hinc Agitur pecus pastum, quæ vix agi potest. Hinc Angiportum, quia nihil in eo potest agi. Hinc Angulus, quòd in eo locus angustissimus, d. iiii.

cuius loci is angulus. Actionum trium, primus agitated mentis; quod primum ea quæ sumus acturi, cogitare debemus; deinde tum dicere; ac postremo facere. De heis tribus minimè putat volgus esse actionem cogitationem: tertium, in quo quid facimus, id maximum. Sed & cum hoc ^{cogita-} agitamus, quid & in eam rem cogitamus, in ^{mus} mente agimus; & cum pronuntiamus, agimus. Itaque ab eo orator dicitur agere causam: & augures agere augurium dicuntur, cum in eo plura dicant quam faciant. Cogitare à cogendo dictum. mens plura in vnum cogit, vnde deligere possit. Sic è lacte coacto Caseus nominatus. sic ex hominibus Cocio dicta: sic Coactio, sic Comitū nominatum. A cogitatione Concilium; vnde Consilium: quod vt vestimentum apud fullo- ^{conci-} nem cum cogitur, Consiliari dicitur. Sic Remi- ^{liari)} nisci, cum ea quæ tenuit mens ac memoria, cogitatur, & cogitando repetuntur. Hinc etiam Commisisci dictum, à con & mēte; cum finguntur in mente quæ nō sunt: & ab hoc illud quod dicitur Reminiscor, cum commentum pronūtiatur. Ab eadem mēte Meminisse dictum: & Amēs, quod à mēte sua discedit. Hinc etiā Metuo, mētem quodammodo motam amoueo. sic quod frigidus timor est, Tremuisti, id est, timuisti. Tremo dictū à similitudine vocis. quæ tūc cum valde timetur, apparet. tū etiam in corpore pili, vt arista in spica hordei Horrent. Curare à cura dictum. Cura, quod cor vrat. Curiosus, qui hac præter modum vritur. Recordari, rursus in cor reuocare. Curia vbi senatus rēpublicam curat: illa etiam Curia dicitur vbi cura sacrorū publica; ab heis Curiones. Volo à voluntate dictū, & à volatu, quod animus ita est vt puncto tēporis peruolet quod volt.

Libere à labendo dictum, quod vt lubrica mens prolabitur, vt dicebant olim. A libendo Libido, Libidinosus; sic alia, vt Libentina. Metuere à quodam motu animi, cum id quod malum casurum putat, refugit mens. Cum vehementius in mouendo, vt ab se abeat, & foras fertur, Formido. Cum pauet, ab eo Pauor. Meminisse, à memoria; cum id quod remāsit in mente, in id rursus mouetur: quæ à manando, vt Manimoria potest esse dicta. Itaque Salii, qui cantant Mamurium Veturium, significat veterem memoriam. Monere ab eadem, quod is qui monet, proinde sit ac memoria. sic Monimēta quæ in sepulcreis. Et ideo secundum viam; quo prætereunteis admoneant & se fuisse, & illos esse mortales. Ab eo cetera quæ scripta ac facta memoriæ causa, Monimenta dicta. Mærere à "marcere, quod mæ- ^{mar-} rore corpus marcescere videatur. hinc etiā Macri ^{core} dicti. Lætari ab eo quod latius gaudium propter magni boni opinionem diffusum. Itaque Terentius ait, Gaudia sua si omnes homines cō- ^{Iuuen-} ferant vnum in locum, tamen mea exsuperet læ- ^{tius} titia. Sic "cum se habent læta. Narro cum alte- ^{enim} rum facio " narrū: à quo Narratio, per quam co- ^{gnarū} gnoscimus rem gestam, quæ pars agendi est.

* *Desunt quedam.* *

Adiicienda & hæc, quæ aut coniuncta cum tēporibus, aut ab heis. eorum hoc genus videntur etyma. Fatur is qui primum homo significabilem ore emittit vocem. Ab eo, ante quam ita faciant pueri, dicuntur Infantes; cum id faciunt, iam fari: cum hoc vocabulum à similitudine vocis pueri, ac Fatuus fari id dictum. Ab hoc tempore quod tum puereis constituent Parcæ fando, dictum Fatum, & res Fatales. Ad hæc eandē vocem

qui facile fantur, Facundi dicti: qui futura prædi-
uinando solent fari, Fatidici dicti. iidem Vaticini-
nari, quod vesana mēte faciunt. Sed de hoc post-
ea erit vsurpandum, cū de poetis dicemus.
Hinc Fasti dies, quibus certa verba legitima sine
piaculo prætoribus licet fari. Ab hoc Nefasti,
quibus diebus ea fari ius non est: & si fati sunt,
piaculum faciunt. Hinc Effata dicuntur, quod au-
gures finem auspicioꝝ celestium extra urbem
ad fari agris sunt effati. hinc effari templa dicuntur ab
auguribus: adfatus, qui in heis fines sunt. Hinc
Fana nominata, quod pontifices in sacrando fati
sunt finem. hinc Profanum est, quod ante fanū,
id est coniunctum fano: hinc Profanatum, quod
in sacrario pollutum. Atque inde Herculi decu-
ma data ab eo est, quod sacrificio quodam Fana-
tur, id est, vt fani lege fit, id dicitur. Pollutum,
quod à porriciendo est fictū. Cū enim ex mer-
cibus libamēta porrecta sunt Herculi in ara, tum
pollutum est: vt cū Profanum dicitur, id est
proinde vt fit fani factum. Itaque vbi olim fano
consumebatur omne quod profanum erat, vt
etiam fit: quod prætor urbanus quotanneis facit,
cū Herculi immolat publicè iuuēcam. Ab eo-
dem verbo fari, Fabulæ, vt tragœdiæ & comœ-
diæ, dictæ. Hinc Fassi, & Confessi, qui fati id quod
ab heis quæsitum. Hinc Professi; hinc Fama, &
Famosi. Ab eodem Falli, Falsum, & Fallacia: quæ
propterea quod fando quem decipit, ac contra
quàm dixit, faciat. Itaque si quis re fallit, in hoc
non proprio nomine fallacia, sed translatione. vt
à pede nostro pes lecti, ac pes betæ. Hinc etiam
Famiger, Affabile, & sic composita alia item, vt
declinata multa, in quo & Fatuus & Fatuē. Lo-
qui ab loco dictum: quod qui primò dicitur fari,

& vocabula & reliqua verba dicit, ante quam suo
"quisque loco ea dicere potest. Hunc Chryfippus
negat loqui, sed vt loqui: quare vt imago homi-
nis non sit homo; sic in corueis, cornicibus, pue-
reis primitus incipientibus fari, verba non esse
verba, quod nō loquantur. Igitur is loquitur qui
suo loco quodque verbum sciens ponit: & istum
Prolocutum dicimus, cū animo quod habuit,
extulit loquendo. Hinc etiam amplius dicuntur
Eloqui ac Reloqui in faneis Sabineis è cælla dei,
qui eloquuntur. hinc dictus Loquax, qui nimium
loquitur: hinc Eloquens, qui copiosè loquitur;
hinc Colloquium, cū conueniunt in vnum lo-
cum loquendi causa. Hinc Adlocutum mulieres
ire aiunt, cū eunt ad aliquam locutum consu-
lendi causa. hinc quidā Loquelam dixerunt, ver-
bum quod in loquendo efferimus. Concinnè lo-
qui dictum à concinne, vbi inter se conueniunt
partes, & inter se respondēt aliud alii. Pronū-
tiare dictum & Nuntiare. Pro idē valet quod an-
te, vt in hoc Proludit. Ideo actores pronuntiare
dicuntur, quod proscenio pronuntiant poeta co-
gitante: quod maximè tum dicitur propriè, nouā
fabulam cū agunt. Nūtius est enim ab heis re-
bus nominatus, quod à Græco verbo νέος videri
potest declinatum: ab ea quidē Græca voce Nea-
polis, νέα πόλις, ab antiquis nostris vocitata: à
quo etiam extremum Nouissimum quoque dici
cœptum volgo. quod mea memoria, vt Ælius
Gallus, sic senes aliquot, nimium nouum verbū
quod esset, vitabāt. Cuius origo, vt à vetere vetu-
stius, ac veterrimū; sic à nouo declinatū nouius,
& nouissimum: quod extremū. Sic ab eadē origi-
ne Nouitas, Nouicius, & Noualis; & sub noueis, di-
cta pars in foro ædificiorū. quod vocabulū eius

quid-
quealiquē
locum
confo-
landi

cudant

peruetustum, ut noua via, quae via iamdiu vetus. Ab eo quoque potest dictum nominare, quod res nouae in usum quomodo additae erant: quibus ea nouissent, nomina ponebant. Ab eo nuncupare, & nuncupatae res, quod tum in ciuitate vota noua suscipiuntur. Nuncupare, nominare valere, apparet in legibus, ubi nuncupatae pecuniae sunt scriptae. Itē in choro in quo est, Aeneas quis est qui meum nomen nuncupat: Itē in Medea, Quis tu es mulier quae me inueto nuncupasti nomine? Dico, originem habet Graecam, quod Graeci *δικαζω*. hinc Ennius, Dico qui hunc dicare " cupit. hinc Iudicare, quod tunc ius dicitur: hinc Iudex, quod ius dicat accepta potestate, id est, quibusdam verbeis dicendo finit. Sic enim aedis sacra à magistratu pontifice praeeunte dicendo dedicatur. Hinc ab indicando Indicium: hinc illa, Indicit "illum: indixit funus: " Prodixit diē: Addixit iudicium. Hinc appellatum Dictum in mimo, ac Dictiosus. hinc in manipuleis castrensibus Dicta ducibus. Hinc Dictata in ludo: hinc Dictator magister populi, quod is à consule debet dici: hinc antiqua illa, Dicis immo, & Dicis causa, & Addictus (si dico quid scienti quod det, quod ignorauit trado) Hinc Doceo declinatum; vel quod cum docemus, dicimus; vel quod qui docentur, inducantur in id quod docentur: ab eo quod sit ducere, qui est Dux, aut Ductor, qui ita inducit, ut doceat. Ab docere Disciplina, & Discere, littereis commutateis pauceis. Ab eodem principio Documēta, quae exēpla docendi causa dicuntur. Disputatio, & Computatio, cum praepositione, à Putando, quod valet purum facere. Ideo antiqui purum Putum appellarunt. Ideo Putator, quod arbores puras facit. Ideo Ra-

tio putari dicitur, in qua summa fit pura. Sic is sermo, in quo pura disponuntur verba, ne sit confusus, atque ut diluceat, dicitur Disputare. Quod dicimus, Differit parteis, item areas, translatitio aequè ex agreis verbo utimur. Nam ut olitor differit in areas sui cuiusque generis res, sic in oratione qui facit, Difertus. Sermo, opinor, est à serie: vnde Serta, & in vestimento Sartum, quod comprehensum. Sermo enim non potest in vno homine esse solo, sed ubi oratio cum altero coniuncta. Sic Conferere manum dicimur cum hoste: sic ex iure manu confertum vocare. Hinc Adferere manu in libertatem, cum prehendemus. Sic augures dicunt, Si mihi auctor es verbi. nam manu adferere dicit.

* *Desunt quaedam.* *

Hinc etiam ipsi Confortes, ad quos eadē fors. hinc Sortes, quod in heis iuncta tempora cum hominibus ac rebus. Ab heis Sortilegi. Ad hoc pecunia quae in fenore, fors est, impendium quod inter se iungat. Legere dictum quod legantur ab oculis litterae. Ideo etiam Legati, quod ut publice mittantur, leguntur. Item à legendo Leguli, qui oleam aut vuas legunt. Hinc Legumina in frugibus variis: Leges etiam, quae lectae, & ad populū latae, quas obseruet. Hinc Legitima; & Collegae, qui vnà lecti; & qui in eorum locum suppositi, Sublecti; Additi, Adlecti. & Collecta, quae ex pluribus locis in vnum lecta. Ab legendo Ligna quoque, quod ea caduca legebantur in agro, quibus in focum vterentur. Itidem ab legendo Legio, & Diligens, & Delectus. Murmuratur, dictum à similitudine sonitus. Qui murmurat, ita leuiter loquitur, quod magis id sono facere, quam ut intellegatur, videatur. Hinc etiam

Cure-
zibus

poetæ murmurantia littora. Similiter Fremere, Gemere, Clamare, Crepare, ab vocis similitudine & sonitus dicta. Hinc illa, arma Sonant, Fremor oritur: nil me Increpitando commoues. Vicinâq; horû, Quiritare, Iubilare. Quiritare dicitur is qui Quiritium fidem clamans implorat. Quirites à Curenſibus, & ab iis qui cum Tatio rege in ſocietatem venerunt, & donati ciuitate. Vt Quiritare, vrbanoꝝ, ſic Iubilare, ruſticoꝝ. Itaque hos imitatus Apriſſius ait in Bacche, Quis me iubilat? Vicinus tuus antiquus. Sic Triũphare appellatum, quòd cum imperatore milites redeuntes clamitat per vrbem in Capitolium eunti, Io triumphæ, io. Idque à ἰσχυρῶ Græco Liberi patris cognomento poteſt dictũ eſſe. Spondere eſt dicere. Spondeo, à ſponte. nã id valet, & à voluntate. Ideo Lucilius ſcribit de Cretea, Cũ ad ſe cubitũ venerit ſua voluntate, ſponte ipſam ſuapte adductam, vt tunicam & cetera reiiceret. Eandem voluntatem Terentius ſignificat, cum ait, Satiuſ eſſe ſua ſponte rectè facere, quã alieno metu. Ab eadem ſponte, à qua dictum ſpondere, declinatũ ſpondet, & Respondet, Deſpoſor, & Sponſa, item ſic alia. Spondet enim, qui dicit ſua ſponte, ſpondeo. ſpondet etiam ſponſor, qui idem vt faciat obligatur. hinc Spõſus, Conſponſus. hoc Næuius ſignificat cũ ait, Conſponſi. Spondebatur pecunia, aut filia nuptiarum cauſa: appellabatur & pecunia, & quæ deſponſa erat, Sponſa. quæ pecunia inter ſe cõtra ſponſum rogata erat, dicta Spõſio. cui deſponſa quòd erat, Sponſus. quo die ſponſum erat, Sponſalis. qui ſponſoſerat filiam, Deſpondiſſe dicebatur; quòd de ſpõte eius, id eſt voluntate, exierat. Non enim ſi volebat, dabat, quòd ſponſu erat alligatus. Nam in comoediis vides

dicti, Sponden' tuam gnatam filio vxorem meor quòd tum & prætorium ius ad legem, & cenſorium iudicium ad æquum æſtimabatur. Sic Deſpondiſſe animum quoque dicitur, vt deſpõdiſſe filiam; quòd ſua ſpõtis ſtatuerat finem. à qua, Spõte dicere, cũ ſpondere quoque dixerunt, cũ à ſpõte reſponderetur, id eſt, ad voluntatẽ rogantis. Itaque qui ad id, quòd rogatur, non dicit, non reſpondet: vt non ſpondet ille ſtatim, qui dixit ſpondeo, ſi iocandi cauſa dixit: neque agi poteſt cum eo ex ſponſu. Ita quiſquis dicit in tragœdia, Meminiſtine te deſpondere mihi gnatam tuam? quòd ſine ſpõte ſua dixit, cum eo agi non poteſt ex ſponſu. Etiam Spes à ſpõte poteſt eſſe declinata, quòd tum ſperat, cũ quòd volt, ſic fieri putat. nã quòd non volt, ſi putat; metuit, non ſperat. Itaque hic quoque qui dicit in Aſtraba Plauti, Sequere, adſequere Polyba, diſce: meã ſpem cupio conſequi. Sequor Hercule quidem. nam libenter mea ſperata conſequor. Et quòd ſine ſpõte dicunt: verè neque ille ſperat qui dicit adoleſcens, neque illa ſperata eſt. Sponſor, & præſ, & vaſ; neque idem, neque reſ à quibus ii, ſed diſſimiles. Itaque Præſ, qui à magiſtratu interrogatus, in publicum vt præſtet: à quo & cũ reſpondet, dicitur Præſ. Vaſ appellatus, qui pro altero vadimonium promittebat. Conſuetudo erat, cũ reus parum eſſet idoneus, incepteis rebus, vt pro ſe alterum daret; à quo caueri poſtea lege coeptum eſt, ab heis, qui prædia venderent, vades ne darent. ab eo ſcribi coeptum in lege mancipioꝝ: vadem ne poſceret, nec dabitur. Canere, & canit, & Succinit, & Cantus, & Cantatio, ex camena, permutato N: ab eo quòd ſemel canit; ſi ſæpius, cantat. hinc Cantitat,

item alia. nec sine canendo tibicines dicti. Omnium enim horum quid à canere. etiam Buccinator à vocis similitudine & cantu dictus. Oro ab ore, & Perorat, & Exorat, & Oratio, & Orator, & Osculum dictum. Inde Omen, & Ornamentum. alterum quod ex ore primum elatum est, Osinen dictum; alterum cum præpositione dicitur nunc ornamentum, olim osnamenta: ut scenici plerique dicunt. Hinc Oscines dicuntur apud augures, quod ore faciunt auspiciam. Tertium gradum agendi dicunt, ubi quid faciunt: in eo propter similitudinem agendi, & faciendi, & gerendi, quidam error heis qui putant esse vnum. Potest enim aliquid facere, & non agere: ut poeta facit fabulam, & non agit: contra actor agit, & non facit. & sic à poeta fabula fit, & non agitur; ab actore agitur, & non fit. Contra imperator qui dicitur res Gerere: in eo neque agit, neque facit, sed gerit, id est sustinet. translatum ab heis qui honeragerunt, quod sustinent. Proprio nomine dicitur Facere à facie; quod rei, quam facit, imponit faciem. ut fictor cum dicit Fingo, figuram imponit: cum dicit Informo, formam: sic cum dicit Facio, faciem imponit: à qua facie discernitur, ut dici possit aliud esse vestimentum, aliud vas. Sic item quæ fiunt apud fabros, fictores, item apud alios alia. Qui quid administrat, cuius opus non exstat, quod sub sensum veniat; ab agitato, ut dixi, magis agere, quam facere putatur. sed quod heis magis promiscuè quam diligenter consuetudo est vsa, translatis utimur verbeis. Nam & quidem Facere verba dicimus; & qui aliquid agit, non esse infitientem. Qui adlucet, dicitur Lucere, ab luere: & luce dissoluntur tenebræ. ab luce Noctiluca. "Lucere item à luce,"

Luci

à luce, quod propter lucem cultus institutus. Adquirere est ab ad & querere: ipsū Querere, ab eo quod, quæ res ut recuperaretur, datur opera: à quæredo Quæstio: ab heis "Cōquæstor. Video, quæstor. à visu: quinque enim sensuum maximus est in oculis. Nam cum sensus nullus, quod abest mille passus, sentire possit; oculorū sensus visusque ad stellas peruenit. Hinc Visenda, Vigilant, Peruigilium, & Invident. & Axiacū illud, "Obliuio lauet, quod incidit inuidendum. à quo etiam Violauit virginem, pro vitiauit, dicebant. Equè eadē modestia potius Cum muliere fuisse, quam Concubuisse, dicebant. Cerno, idem valet. Itaque pro video, ut ait Ennius, Lumē iubarve in cælo cerno? C. Annius, Sensumque inesse & motum in tenebris cerno: Dictum Cerno à "creo; id est à creando: ab eo quod, cum quid creatum est, tunc denique videtur. Hinc fines capillorū "descripti, quod finis videtur discrimen. & qui id in testamento, id est, facito videant te esse heredem. Itaque in cretione adhibere iubent testes. Ab eodem est quod ait Medea, Ter sub armeis malim vitā cernere, quam semel modò parere. Quod ut decernunt de vita eo tempore multorum, videatur vitæ finis. Spectare dictū ab Specio antiquo: quo etiam Ennius vsus, Vos epulo postquam spexit. Et quod in auspiciis distributum est: qui habeant Spectationem; qui nō habeant; & quod in auguriis augures dicunt, auem specere. Cōsuetudo autem communis, quæ cum præuerbiis cōiuncta sunt; etiam nunc seruat: ut Aspicio, Conspicio, Respicio, Suspicio, Despicio: sic alia. In quo etiā Exspecto, quod spectare volo. Hinc Specula: hinc Speculū: quod in eo specimus imaginem. Specula, de qua prospicimus. Speculator, quæ mittimus ante,

e. i.

ut respiciat quæ volumus. Hinc, quo oculos inun-
gimus, quibus specimus, Specillum. Ab auri-
bus videntur dicta verba, Audio, & Ausculto. au-
dio, ab auéo, quòd auribus auemus discere sem-
per. quod Ennius videtur etymon ostēdere velle
in Alexandro, cum ait, Iam dudum ab Iudeis ani-
mus atque aures auent, auidē expectantes nun-
tium. Propter hanc aurium auiditatem theatra re-
plentur. Ab audiendo etiam Auscultare declina-
mus, quòd hi auscultare dicuntur qui auditeis pa-
rent. à quo dictum poetæ, audio, aut ausculto.

Litteræ commutatione dicitur Odor, olor. hinc
Olet, & Odorari, & odoratur, & Odora res. Sic
ab ore, edo, sorbeo, bibo, potio. Edo à Græco *ἔδω*.
Hinc Esculentum, & Escæ, Edulia: & quod Græcè
γεύεσθαι, Latinè Gusto. Sorbere, itē Bibere, à vo-
cis sono: ut Feruere aquam ab eius rei simili soni-
tu. Ab eadem lingua *πότιω*, vnde Potio, vnde Po-
culum: Potatio, Repotatio: itidem Puteus, quòd
fit Græcum antiquum. non ut nunc *φρέαρ* dictū.

A manu Manuprerium: Mancipium, quod manu
capitur. Cum iungit plures manus, Manipulus.
vnde Manipularis miles, vnde Manica. Manu-
brium, quòd manu teneatur. " Mantelium quasi
manuterium, vbi manus terguntur. Nunc pri-
mum ponam de censoriis tabuleis. Vbi noctu in
templum censura auspicatur, atque de celo nun-
tium erit: præconi sic imperato, ut viros vocet,
Quod bonum, fortunatum, felixque salutarēque
fiet populo Romano Quiritium, rei que publicæ
populi Romani Quiritium, mihi que, collegæ que
meo, fidei, magistratū que nostro. Omnes Quiri-
tes, pedites, armatos, priuatosque, curatores o-
mnium tribuum, si quis pro se siue altero dari
rationem volet, voca inlicium huc ad me. Præ-

Mantel-
lum

co in templo primū vocat, postea de moereis
item vocat. Vbi lucet, censor, scribæ, magistratus
murrha, vnguentis vnguntur. Vbi prætores, tri-
bunique plebei, quique in cōsiliū vocati sunt,
venerunt: censes inter se sortiuntur, vter lu-
strum faciat, vbi templum factum est. Post autē
conventionem habet qui lustrum cōditurus est.
In commentariis consularibus scriptum sic inue-
ni, Qui exercitum imperaturus erit, accēso dicit
hoc, Calpurni voca inlicium omneis Quirites
huc ad me. Accensus dicit sic, Omnes Quirites in-
licium visite huc ad iudices. C. Calpurnius dicit,
Voca ad conventionem omneis Quiriteis huc
ad me. Accensus dicit sic, Omnes Quirites ite ad
conventionem huc ad iudices. Deinde cōsul lo-
quitur ad exercitum, Impero qua conuenit ad cō-
mitia centuriata. Quare hinc accenso, illic præconi
dicit, hæc est causa. in aliquot rebus idē ut præ-
co, accensus acciebat: à quo Accensus quoque di-
ctus. Accensum solitum ciere Bœotia ostendit:
quam comœdiam alii esse dicunt: hoc versu, Vbi
primū accensus clamarit meridiem. Hoc idem
Cosconius in actionibus scribit, prætorem accē-
sum solitum tum esse iubere, vbi ei videbatur ho-
ram esse tertiam, inclamare horam esse tertiam,
itēque meridiē, & horam nonam. Circum aras
mitti solitum, quom inliceret populum in eum
locum vnde vocare posset ad cōventionem vo-
cantis, non solum ad consulis & censoris, sed e-
tiam quæstoris, ut commentarium indicat vetus
"inquisitionis M. Sergii Mani filii quæstoris, qui
capitis accusauit Trogum: in qua sic est, Auspicio
orando sede in tēplo auspicii, dum aut ad præto-
rē aut ad consulem mittas auspiciū peti-
tum com-
ineatū." prætores vocet ad te, & eum de moereis

antiqua
tionis)

præco
seum)

vocet: præconi id imperare oportet. cornicinem ad priuati ianuam, & in arcem mittas, vbi canat collegas T. Trogi, & comitia edicat è rostreis. argentarii tabernas occludant: patres censeant, exquiras & adesse iubeas. magistratus censeat ex ara consules, prætores, tribunosque plebei collegasque suos, & in templo iubeas adesse homineis; ac, cum mittas, concionem aduoces. In eodem commentario anquisitionis ad extremum scriptum caput edicti hoc est. Item quod adtingat, qui de censoribus classicum ad comitia centuriata redemptum habent, uti curent eo die, quo die comitia erunt, in arce classicus canat tum circumque moeros, & ante priuati huiusce T. Quintii Trogi scelerosi hominis hosticum canat; & ut in campo cum prima luci adsit. Et inter id cum circum moeros mittitur, & cum concio aduocatur, interesse tempus, apparet ex his quæ interea fieri inlicium scriptum est. Sed ad comitia tum vocatur populus: ideo quod alia de causa hic magistratus non potest exercitum urbanum conuocare: censor, consul, dictator, interrex potest. quod censor exercitu centuriato constituit quinquennalem cum iustraret, & in urbem ad vexillum ducere debet. dictator, & consul in singulos annos: quod hic exercitui imperare potest quod eat, id quod propter centuriata comitia imperare solent. Quare non est dubium, cum hoc inlicium sit, cum circum muros itur, ut populus inliciat ad magistratus conspectum, quod consul vocare potest in eum locum, vnde vox ad conventionem vocantis exaudiri possit. Quare vna origine Inlicio & Inlicius, quod in choro Proserpinæ est: & Pellexit, quod in Hermiona est, cum ait Pacuuius, Regni alieni cupiditas pellexit. Sic Elicii Iouis ara in

Auentino, ab eliciendo. Hoc nunc aliter fit atque olim, quod augur consuli adest tum cum exercitus imperatur, ac præit quid eum oporteat dicere. Consul auguri imperare solet ut inlicium vocet, non accenso, aut præconi. Id inceptum credo, cum abesset accensus, & nihil intererat cui imperaret; & dicis causa fiebant quædam, neque item facta, neque item dicta semper. Hoc ipsum Inlicium scriptum inueni in M. Junii commentariis: quod tamen ibidem est quod illicitè illexit. Quæ cum E, & C, cum G, magnam habet communitatem. Sed quoniam in hoc de paucis rebus verba feci multa: de pluribus rebus verba faciam pauca, & potissimum, quæ in Græca lingua putant Latina. ut Scalpere, *σκαλδύειν*: Sternere, *σπρηνύειν*: Lingere, *λείχεται*: Ferre, *φέρειν*: Prouidere, *προσίδειν*: Errare, *έρυειν*. quæ omnia Græca sunt. Item ab *γίγνομαι*, Gigno; & ab eo quod dicunt *σραγγαλίζειν*, Strangulare: Tingere, *σιγάνειν*. Præterea ab eo quod nos Malaxare, illi *μαλακίζειν*, Potare, *πιπίζειν*, Domare, *δομάειν*, Mulgere ab *ἀμέλγειν*. ut Runcinare *δέσσειν* à runcina, cuius origo Græca *ρύσχος*. Quod ad *μείν* originem verborum huius libri pertinet, quoniã satis multas arbitror positas huius generis, desistam. Et quoniam de hisce rebus treis libros ad te mittere institui; de oratione soluta duos, de poetica vnum: & ex soluta oratione ad te mihi duos, priorè de locis, & quæ in locis sunt; hunc de temporibus, & quæ cum his sunt coniuncta: deinceps in proximo de poeticeis verborum originibus scribere institui.

M. T E R E N T I I V A R R O -
N I S D E L I N G V A L A -
t i n a l i b e r s e x t u s a d M . T u l -
l i u m C i c e r o n e m .

T E M P O R V M vocabula, & eorum quæ coniuncta sunt, aut in agendo fiunt, aut cum tempore aliquo enuntiantur, priore libro dixi. In hoc dicam de poeticeis vocabuleis, & eorum originibus. In queis multa difficilia. nam verbum, quod conditum est, & quibus littereis oportet scribi, aperiã. Inde si post aliqua dempta sit, obscurior fit voluntas, in posteriores non reprehendenda. Igitur in illeis qui in scrutando verbo litteras adiiciunt aut demunt, facilius quid sub ea voce subsit, videre possint. Etenim facilius obscuram operam Myrmecidis ex ebore oculi videãt, si extrinsecus admoueãt nigras fetas. cum hæc adminicula addas ad eruendam voluntatem impositoris: tamẽ latent multa. Quod si poetice in carminibus serualet multa prisca, quæ essent; sic etiã cur essent, posuisset: fecundius poemata ferrent fructũ. Sed vt in soluta oratione, sic in poemateis verba omnia quæ habent *ἔτυμα*, possunt dici nec multa. ab eo quod non erunt in lucubratione litteræ profecutæ; licet multum legerẽt C. Ælii hominis

in primis) in primo in littereis Latineis exercitati interpretationem carminum saliorum: videbis & exili littera expeditam, & præterita obscura multa.

Nec mirum; cum nõ modò Epimenides post annos quinquaginta "expeditus à multis non cognoscatur; sed etiã Teucer Liuii post annos "duodecim ab suis qui sit ignoratur. At hoc quid ad verborum poeticeis ætatem? quorum si Põpili regnum fons in carminibus saliorum, neque ea à superioribus accepta; tamen habent septingentos annos. Quare, cur scriptoris industriam reprehendas, qui herois tritauum atauumq; non potuerit reperire, cum ipse tui tritau matrem non possis dicere? Quod interuallũ multo tanto propius nobis, quam hinc ad initium saliorum, quo Romanorum prima verba poetice dicuntur Latina. Igitur de originibus verborum qui multa dixerit commodè, potius boni consulendum, quam qui aliquid nequiuerit, reprehendendum. præsertim cum dicat etymologice, nõ omnium verborũ posse dici causas: vt quia quare ad mendũ medicina. neque si non norim radices arboris, non possem dicere pirum esse ex ramo, ramum ex arbore, eã ex radicibus quas non video. Quare qui ostendit equitatum esse ab equitibus, equites ab "equite, equitẽ ab equo; neque equus equito unde sit dicit; tamen hic docet plura, & satisfacit equito gratẽ. Quem imitari possumus, vt ipse liber erit ab indicio. Dicã isto libro de verbeis quæ à poeticeis sunt posita. Primũ de locis; deinde de iis quæ in locis sunt; tertio de temporibus; tum quæ cum temporibus sunt cõiuncta, vtq; cum his sunt coniuncta, adiungã. & siquid excidit ex hac quadripartitione, tamẽ in ea vt cõprehendã, incipiã hinc. Vnus erit quẽ tu tolles in cærula cæli tẽpla. Tẽplũ tribus modeis dicitur, ab natura, ab auspicio, ab similitudine. Natura in cælo; ab auspicio, in terra; ab similitudine, sub terra. In cælo

c. iiii.

templum dicitur: vt in Hecuba, O magna templa
 cæli tum commixta stellas splendideis. In terra,
 vt in Peribœa, Scrupea saxa Bacchi templa prope
 adgreditur. Sub terra, vt in Andromacha, Ache-
 rufia templa alta Orci saluete infera. " quam, quia
 inue-
 rant o-
 culi,
 initium erat oculi, à tuendo primò templum di-
 ctum. quocirca cælum qua tuimur, dictum tem-
 plum. Sic, Contremuit templum magnum Iouis
 altitonantis id est (vt ait Næuius in Hemisphærio)
 vbi terra cæruleo septum stat. Eius templi partes
 quattuor: sinistra ab oriēte, dextra ab occasu: an-
 tica ad meridiem, postica ad septentrionem. In
 terreis dictum tēplum locus augurii aut auspicii
 causa quibusdam conceptis verbeis finitus. Cō-
 cipitur verbeis non iisdem vsquequaque. In arce
 ita) "item, Testaque meta sunt, quoad ego eas relin-
 quam, nuncupauero. Olla ver arbor, quidquid
 est, quam me sentio dixisse, templum testumque:
 fertō in sinistrum. Olla ver arbor, quidquid est
 quod me sentio dixisse, templum testumque: fer-
 to in dextrum. Interea concretione, conspicio-
 ne, cortumione, vtique ea rectissimè sensi. In
 hoc templo faciundo arbores constitui fines ap-
 paret, & intra eas regiones qua oculi conspicient,
 id est tuimur: à quo templum dictum, & Con-
 templare. vt apud Ennium in Medea, Contem-
 pla, & templum Cereris ad læuam aspice. Contē-
 plare & Conspicare idem esse apparet. ideo dice-
 re cū templum faciant augures Conspicione,
 qua oculorum cōspectum finiant: quod cūm di-
 cunt conspicionem, addunt Cortumionem, quæ
 dicitur à cordis visu. Cor enim, cortumionis ori-
 go. Quod addit tēpla vt sint dextra; aiunt sancta
 esse, qui glossas scripserunt. Id est falsum. nam
 curia Hostilia templum est, & sanctum non est,

sed hoc vt putarent ædem sacram esse templum
 & sanctum esse; quòd in vrbe Roma pleræque æ-
 des sacræ sunt templa, eadem sancta: & quòd loca
 quædam agrestia, quòd alicuius dei sunt, dicun-
 tur Tesca. Nam apud Actium in Philoctete, Le-
 mnia quis tu es mortalis, qui in deserta & tesca te ^{Præsto}
 apportes loca? Loca enim, quæ sunt, designat cū ^{littora}
 dicit Lemnia. " Præstolare, " & celsa Cabirum de- ^{littora}
 lubra tenes, mysteriæque pristina casteis cōcepta ^{excelsa}
 sacreis. Deinde Volcania templa sub ipseis colli-
 bus: in quos delatus locus dicitur, alto ab limine
 cæli. Et Næuius, Expirante vapore vides vnde
 ignes cluet mortalibus " diueis. Quare heic qui te- ^{diuus.}
 sca dixit, non errauit. neque ideo quòd sancta, sed
 quòd ibi mysteria fiunt, ac tuentur, Tiesca dicta,
 post tesca. Tueri duo significat, vnum ab aspectu,
 vt dixi: vnde est illud, Tueor te senex pro Iuppi-
 ter? Et, Quis pater aut cognatus volet nos con-
 tra tueri? Alterum à curando ac tutela: vt cūm di-
 cimus, " Bellum tueor, & tueri villam. à quo etiam ^{velle}
 quidam dicunt illum qui curat ædeis sacras, Æ- ^{tueri}
 dituum, non Ædituum. Sed tamen hoc ipsum ^{villam}
 ab eadem profectum est origine, quòd quem vo-
 lumus domum curare, dicimus, Tu domi vide-
 bis. vt Plautus, cū ait, Intus para, cura, vide " quod ^{quid o-}
 opus fiat. Sic dicta Vestispica, quæ vestem spice- ^{pus fiet}
 ret, id est, videret vestem ac tueretur. Quare à
 tuendo & templa & tesca dicta, cum discrimine
 eo quod dixi. Etiam inde idem, Illud enim ex-
 templo acceptum me negato & filium. Extem-
 plo, est continuò: quòd omne templum debet
 circum septum, nec plus quàm vnum introitum
 habere. Quod est apud Actium, Peruade
 polum, splendida mundi sidera bigeis cōtinuis
 secepit spoliis. Polus, Græcum: id significat cir-

cuitum cæli. Quare quod est Peruade polum,
vade per polum. Signa dicuntur eadem & sidera.
Signa, quod aliquid significant, vt libra, æqui-
noctium. Sidera, quæ insidunt: atque ita signifi-
cant aliquid in terreis perurendo, aliudve. Quare
& signum "candens in Hectore. Quod est ter-
rarum amfracta reuisam. Amfractum est ab ori-
gine flexum duplici, dictum ab ambitu, & fran-
gendo. ab eo leges iubent in directo pedum octo
esse, in amfracto sexdecim: id est, in flexu. En-
nius, Vt tibi Titanis Triuia dederit stirpem libe-
rùm. Titanis Triuia Diana est, ab eo dicta Triuia
quod in triuio ponitur ferè in oppideis Græcis.
vel quod luna dicitur esse, quæ in cælo tribus viis
mouetur, in altitudinem & latitudinem & lon-
gitudinem. Titanis dicta, quod eam genuit Ti-
tani filia Latona, vt scribit "Manilius, Creta Tita-
no. vt idem scribit, Latona parit casto complexu
Iouis Deli deos geminos. id est, Apollinem &
Dianam. Idem de eodem, O sancte Apollo, qui
umbilicum certum terrarum obtines. Umbili-
cum dictum aiunt ab umbilico nostro; quod is
medius locus sit terrarum, vt umbilicus in no-
bis. Quod vtrumque est falsum. neque hic locus
est terrarum medius; neque noster umbilicus, est
hominis medius. Itaque pingitur qui vocatur
ἰχθυόων à Pythagora; vt media cæli ac terræ linea
ducatur infra umbilicum, per id quo discernitur
homo, mas an femina sit; vbi ortus humanus si-
milis vt in mundo. " Vbi enim omnia nascuntur
in medio, quod terra mundi media. Præterea si
quod medium, id est umbilicus, vt pila terræ; nõ
Delphis medium. & terræ medium non hoc; sed
quod vocant Delphis in æde foramen. adlatum
est quiddam, vt thesauri speciem, quod Græci

cadens
in pe-
ctore

Mãlius

Ibi

ὄμφαλον, umbilicum, dixerunt. Pacuuius, Ca-
lydonia altrix terra exuberantium virum. Vt a-
ger Tusculanus, sic Calydonius, ager est, non ter-
ra; sed lege poetica, quod terra Ætolia, in qua
Calydon, à parte totam accipi Ætoliã voluit.

Actius, Mystica ad dextram per vada vecti,
Mystica à mysteriis, quæ ibi in propinqueis lo-
ceis nobilia sunt. Ennius, Areopagitæ quid
dedere aliud quàm " pedam; Areopagitæ ab Areo-
peram
pago, is locus Athenis. Musæ quæ pedibus
magnum pulsatis olympum. Cælum dicunt Græci
olympum, montem eum in Macedonia omnes;
à quo potius puto dictas musas Olympiadas. Ita
enim ab terrestribus loceis cognominatæ Libe-
thrides, Pipleides, Pimpliades, Thespiades, Heli-
coniades. Quasi Hellepontum, & claustra: quod
Xerxes quondam eum locum clausit. Nam, vt ait
Ennius, Isque Helleponto pontem contendit in
alto. Nisi ab eo quod Asiam & Europam ibi " cõ- cõlidit
cludit mare, & inter angustias facit Propontidis
fauces. Pacuuius, Liqui in Ægeio freto. Di-
ctum Fretum à similitudine feruētis aquæ: quod
in fretum sæpe cõcurrat æstus, atque efferuescat.
Ægeum dictum ab insuleis, quod in eo mari sic
scopuli vocantur, à similitudine caprarum, ἄγες.

Pacuuius. (Æges) ferme aderant æquore in
alto ratibus repētibus. Æquor mare appellatum,
quod æquatum, commotum vento non est. Ra-
tis nauis longa " dicitur: vt Ennius, cum ait, Con-
ferre aut ratem æratam qui " perit, & qui dum
mare sudantes eunt, atque sedentes. Ratis dicta
nauis longa propter remos, quod hi cum per a-
quam sublati sunt dextra & sinistra, duas parteis
efficere videntur ratis enim, vnde hoc translatũ,
illic vbi plures mali aut afferes.

dixit
Nauis?
peritet

* *Deest pagina.* *

Agrestis ab agro. Infulas dictas apparet in hosti-
eis, quod velamenta è lana quæ adduntur, Infu-
læ, intra hostiarum cornua velamenta erant. ita-
que cum ad sepulcrum ferunt frondes atque flo-
res, addunt nunc lanas, sed velatas frõdenteis co-
mas. Cornuatam vmbra iaci. Dicere appa-
ret cornuatam à cornibus. Cornua à curuore di-
cta, quod pleraque curuamus. At quas me-
morat nosse vos esse Casmenas. Casmenarum
priscum vocabulum, ita natum atque scriptum
est: alibi Carmenæ. ab eadem origine sunt de-
clinatæ. vt in multis verbeis, in quo antiqui di-
cebant S, postea dicunt R. vt in carmine saliorum
sunt hæc, Cosauli, Dolosi, Eso. Omina verò adpa-
tula^{conue-} nisse^{nisse} coemisse. Iam Cusiatii, Muses, Ruse, dumque
Ianus venet: post Melios, Melior: Fœdesum, Fœ-
derum: Plusima, Plurima: Afena, Arena: Ianitos,
Ianitor. Quare Casmena, Carmenæ: inde carmina.
R postea extrito camena factum. Ab eadem voce
canite, pro quo in saliori carmine scriptum est
Cante, hoc versu, Diuum exta cante, diuum deo
supplice cante. In carmine Priami apud A-
tium, quod est, Veteres casmenas cascas res vo-
lo profari. Et primum Cascum significat vetus.
eius origo Sabina, quæ vsque radices in Oscam
linguam egit. Cascum, vetus esse significat En-
nius, cū ait, Quam primum casci populi genue-
re Latini. Eo magis^{Mālius} Manilius quod ait, Cascum
duxisse cascam non mirabile est, quoniam cano-
ras conficiebant nuptias. Item ostendit^{Pōpo-} Papinii
epigrammation, quod in adolescentem fecerat
Cascam,

Ridiculum est cum te Cascam tua dicit amica
Casca Philotonis, ipsa senex puerum.

Dic tu illam pufam: sic fiet mutua muli.

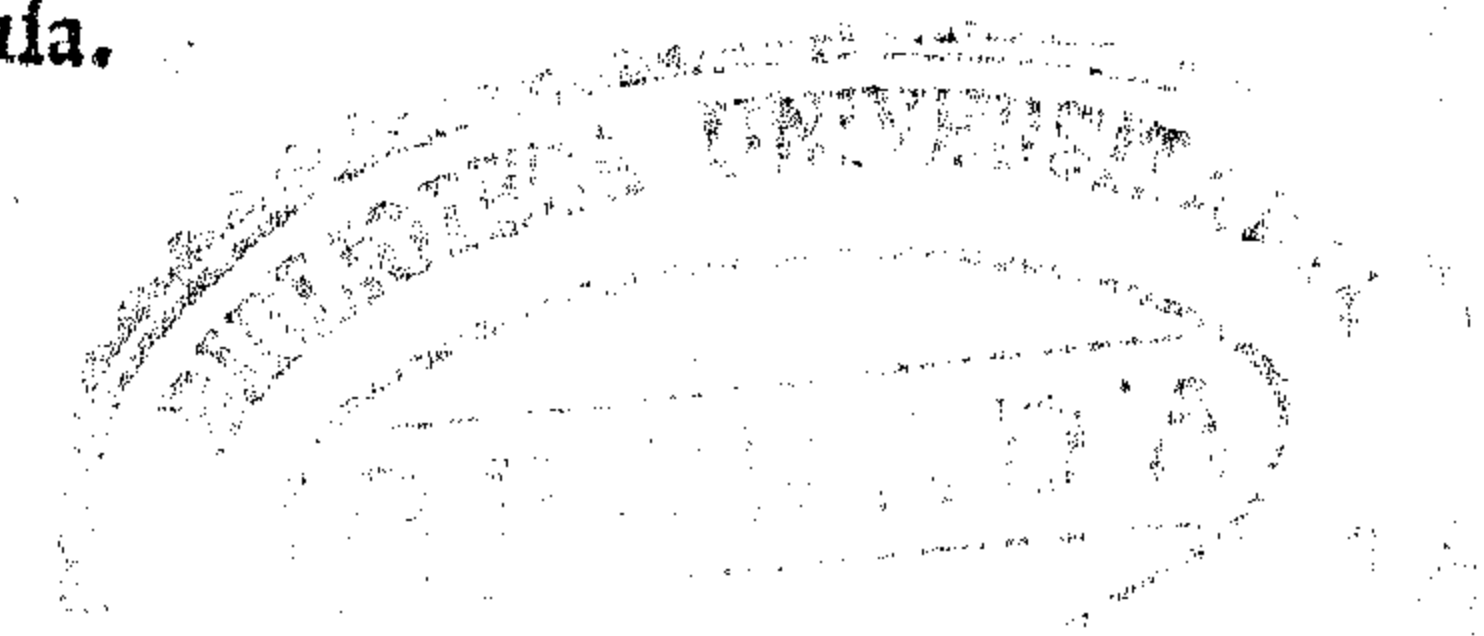
Nam verè pufus tu, tua amica senexst.

Item ostendit quod oppidū vocatur^{Casci-} Casinum. ^{num}
Hoc enim à Sabineis orti Samnites tenuerunt,
& nunc nostri; vnde & Casinum forum vetus. ^{Casci-}
Item significant in Atellaneis aliquot pupum se- ^{num}
nem, quod Osci Casnar appellant. Apud Lu-
ciliū, Quid tibi ego ambages Ambiuū scribere
coner? Profectum à verbo Ambe, quod est in a mbio
ambitu & ambitioso. Apud Valerium Sora-
num, Vetus adagio est, ô P. Scipio. Quod verbū
vsque eò euauit, vt Græcum *παροιμία*, pro eo po-
situm, magis sit apertum. nam idem quod vocat
Græci *παροιμία*. vt, Auribus lupum tenco; Canis
caninam non est. Adagio, & littera commutata
Abagio, dicta ab eo quod ambit orationem; ne-
que in aliqua vna re consistit sola. Ambagio di-
cta vt Ambustum, quod circum vstum est. vt
Ambiegna bos apud augures, quam circum aliæ
hostiæ constituuntur. Cū tria sint coniun-
cta in origine verborum, quæ sint animaduer-
tenda, à quo sit impositum, & in quo, & quid; sæ-
pe non minus de tertio quàm de primo dubita-
tur, vt in hoc: vtrum primum vna Canis, an Ca-
nes sit appellata. dicta enim apud veteres, vna ca-
nes. Itaque Ennius scribit, Tantidem quasi feta
canes sine dentibus latrat. Lucilius, Nequam &
magnus homo, laniorum immanis canes vt. Im-
positio vnus debuit esse canis, plurium canes.
Sed neque Ennius cõsuetudinem illam sequens,
est reprehendendus: neque is qui nunc dicit, Ca-
nis caninam non est. Canes, quod latratu signa-
dant, vt signa canant, canes appellatæ: & quod ea
voce indicant quæ noctu latent, Latratus appel-
latus. Sic dictum à quibusdam vt vna canes, vna

trabes remeis rostrata per altum. Ennius; Vtis nam ne in nemore Pelio securibus Cæsa accidisset abiegna ad terram trabes. Cuius verbi singularis casus rectè correptus, ac facta trabs. In Medo Ennius, Calitum Camilla expectata aduenis, salve hospita. Camilla: qui glossemata interpretati, dixerunt administram; addi oportet, in heis quæ occultiora. Igitur dicitur in nuptiis Casmillus, qui cum merum fert, in quo quid sit in ministerio plerique extrinsecus nectunt. hinc Casmillus nominatur in Samothraces mysteriis Diis quidam administer diis magneis. Verbum Græcum arbitror, quod apud Callimachum in poemateis eius inueni. Apud Ennium, Subulo finitimas propter astat aquas: Subulo dictus, quod ita dicunt tibicines Tusci, quocirca radices eius in Etruria nō Latio quærendum est. Versus quos olim Fauni vatesque canebant. Fauni, dei Latinorū, ita vt Faunus & Fauna sint in versibus quos vocant Saturnios; in siluestribus locis traditum est solitos fari, à quo fando Faunos dictos. Antiquos poetas Vates appellabant à versibus viendis; vt in poemateis cum scribam, ostendam. Corpore Tartarino prognata paluda virago. Tartarino, à Tartaro dictum. Plato in quarto de fluminibus, apud inferos quæ sint, in heis vnum Tartarum appellat: quare Tartari origo Græca. Paluda à paludamenteis. Sunt hæc insignia & ornamenta militaria. Ideo ad bellum cum exit imperator, ac lictores mutant vestem, & signa incinuerūt; Paludatus dicitur proficisci: quæ, propterea quod conspiciuntur qui ea habēt, ac fiunt palam, Paludamenta dicta. Plautus, Epeum fumificum cocum: ab Epeo illo qui dicitur ad Troiam fecisse equū Troianum Argiueis,

& aptè cibum curasse. ideo ait Epeum fumificum qui legioni nostræ habet coctum cibum. Apud Ennium, Atque prius pariet locusta lucam bouem. Luca bos, elephas. cur ita sit dicta, duobus modis inueni scriptum. Nam & in C. Ælii commentario erat, à Libyceis Lucas: & in " Vergini ^{Vergili} commentario, ab Lucaneis Lucas: ab eo quod ^{lii} nostri cum maximam quadrupedem, quam ipsi haberēt, vocarent bouem: & in Lucaneis Pyrrhi bello primū vidissent apud hosteis elephantos, " id est quadrupedes " cornutas (nam quos ^{identidem} multi dicunt, sunt cornua) lucam bouem ^{dem} appellasse. Si à Libya dictæ essent lucæ; panthe- ^{quadr.} ræ & leones, non Africanæ bestię dicerentur, ^{cornua} sed lucæ. Si ab Lucaneis dictæ; vrsi cur potius ^{tas.} Lucani quàm Luci dicti? Quare ego arbitror potius Lucas ab luce, quod longè relucebant propter inauratos regios clypeos, quibus eorum tum ornatae erant turrets. Ennius, Orator sine pace redit, regique refert rem. Orator ab oratione dictus. qui enim verba haberet orationum publicè aduersus eum quo legebatur; ab oratione Orator dictus: cum res maiore ratione legebantur potissimum, qui causam commodissimè orare poterant. Itaque Ennius ait, Oratores doctiloqui. Apud Ennium, Olli respondet suavis sonus Egeriai. Olli valet dictum illi, ab olla, & ollus. quod alterum comitiis cum recitatur, à præcone dicitur olla centuria; non illa: alterum apparet in funeribus indictiueis, quom dicitur, Ollus leto datus est. quod Græcus dicit ληθη, id est obliuioni. Apud En- ^{Meses} nium, " Mensas constituit, idemque ancilia. Ancilia dicta ab ancisu, quod ea arma ab vtraque parte, vt peltæ Thracum, incisa.

Tré ali- "Saturnio in carmine, Libaque, fictores, Ar-
 bi, Lib. geos, & tutulatos. Liba, quòd libandi causa fiunt:
 Fictores dicti à fingendis libeis: Argei ab Argis.
 Argei fiunt è scirpeis virgultis, simulacra sunt
 vigin- hominum triginta: ea quotannis à ponte publi-
 ti quat- cio à sacerdotibus publicè iaci solènt in Tiberim.
 tuor. Tutulati dicti hi qui in sacreis in capitibus habe-
 re solent, vt metam, id Tutulus appellatur, ab eo
 quòd matres familias crines conuolutos ad ver-
 ticem capitis, quos habent vti velatos, dicunt
 Tutulos: siue ab eo quòd tuendi causa capilli fie-
 bant: siue ab eo quòd altissimum in vrbe quod
 est, ea res tutissima, Tutulus vocatur. Eun-
 dem Pompilium Numam ait fecisse flamines,
 qui cum omnes sint à singulis deis cognomi-
 nati; in quibusdam apparent etyma. vt cur sit
 Martialis, Quirinalis. Sunt in quibus flaminum
 cognominibus latèt origines; vt qui sunt in ver-
 sibus plerique, Voltornalis, Palatualis, Furinalis,
 Floralis, Falacer, Pomonalis: obscura est eorum
 origo. Voltornus, Palatua, Furina, Flora, Falacer,
 Pomona pomorum patrona. Apud Ennium,
 iam cata signa feræ sonitum dare voce parabant:
 Cata, acuta. hoc enim verbo Sabini dicunt: quare
 Catus Ælius Sextus; non (vt aiunt) sapiens, sed a-
 cutus, & quod est, tunc cœpit memorari. Simul
 cata dicta, accipienda acuta dicta. Apud Lu-
 cilium, Thyngo capto coruum excludunt foras,
 occiduntque lupos aperdite & iura filuri. Sume
 rete atque amiam. Piscium nomina sunt, eorum-
 que in Græcia origo. Apud Ennium, Quæ-
 que caruleo freto orta nare cœpta.

* *Desunt quedam.* *

Cava cortina dicta, quòd est inter terram & cæ-
 lum ad similitudinem cortinæ Apollinis: ea à
 corde,

corde, quòd inde sortes primùm æstimatæ. A-
 pud Ennium, Quin inde inuictis sumiserunt
 perduellibus. Perduelles sunt hostes. vt perficit;
 sic Perduellum, Duellum; id postea bellum. Ab
 eadem causa facta Duellona, Bellona. Apud
 Plautum, Neque iugula, neque vesperugo, ne-
 que vergiliæ occidunt. Iugula signum est quod
 Actius appellat Oriona, cum ait, Citius Orion pa-
 tetit, huius signi caput dicitur è stelleis quattuor, ^{tribus}
 quas infra duæ claræ, quas appellant humeros. in-
 ter quas quod videtur iugulum: vnde Iugula di-
 cta. Vesperugo, stella quæ vespere oritur; à quo
 etiam Opilius scribit vesperum. itaque dicitur,
 Alter vesper adest, quem dicunt Græci *στεινερρον*.

Næuius patrem suum optimū, appellat supre-
 mum. Supremū à superrimo dictū. itaq; in duo-
 decim tabuleis, Solis occasu diei suprema tempe-
 stas esto. Libri augurū pro tempore Tēpestatem
 dicunt, id est, supremum augurii tempus. In
 Cornicula, Qui regi latrocinatus decem annos
 Demetrio. Latrones dicti ab latere, qui circum
 latera erant regi, atque ad latera habebat ferrum:
 quos postea à stipatione Stipatores appellarunt,
 & qui conducebantur mercede. Ea enim Merces
 dicitur Græcè *λαΐον, και σταΐον*. Ab eo veteres poe-
 tæ nonnunquam milites appellat latrones, quòd
 item vti milites cum ferro, aut quòd latent ad
 insidias faciendas. Apud Næuium, Risi ego-
 met cassabundum ire ebrium. Cassabundum, à
 cadendo. Item, Diabathra in pedibus habe-
 bat, & erat amictus epicroco. Vtrumque voca-
 bulum Græcum. In Menæhmeis Plauti, In-
 ter ancillas sedere iubeas, lanam carere. Idem
 est hoc verbum in "Cosmotria Næuii. Carere à *Αεμα*
 carendo, quòd eam tum purgant ac deducunt, vt *θηρα*
 f. i.

careat spurcitia. Ex quo Carminari dicitur tum lana, cum caret eo quod in ea est nequam. Est lana quam in Romulo Nævius appellat Oscam, ab Ofceis. In Persa, iam pol ille hinc aderit credo congerro meus. Congerro à gerra, & Græcum est, & in Latina cratis. In Menæchmeis, Idem istuc alieis adscriptiueis fieri ad legionem solet. Adscriptiui dicti, quod olim adscribebatur inermes, qui succederent armatis militibus; id est, si quis eorum deperisset. In Trinummo, Nam illum tibi ferentarium, à ferendo, id est, inanem, ac sine fructu: aut quod Ferentarii equites hi dicti, qui ea modò habebant arma quæ ferrentur, vt iaculum. Huiusmodi equites pictos vidi in Æsculapii æde vetere, & ferentarios adscriptos. In Friuolatia, Vbi rorarii estis? en sunt, vbi sunt accensis? ecce. Rorarii dicti à rore: qui bellum committebāt ante. ideo quod ante rorat quam pluit. Accēfos, ministratores Cato esse scribit, potest id ab arbitrio; nam inde ad arbitriū eius, cuius minister. (Pacuvius deum triportenta in Mercatore ponit) Idem in Mercatore, Non tibi istuc magis diuidia est quam mihi hodie fuit. hæc eadem in Corollaria Nævii. Diuidia à diuidendo dicta, quod Diuisio distractio est doloris. Itaq; in Curculione ait, Sed quid tibi est? alienes necāt, renes dolent, pulmones distrahuntur. In Phagone, Honos syncerasto perit. Syncerastū est omne edulium antiquo vocabulo Græco. In Parasito pigro, Domū ire cœpi tramite dextravia. Trames à transuerso dictus. In Fugitiueis, Age, euge, specta, vide vibices quātas. Iā inspexi quid essent. Vibices, alii excitatum verberibus corpus. In

Ner-
uolaria "Cistellaria, Non quasi vt hæc sunt heic, limaces liuidæ. Limax, à limo, quod ibi viuit. Diobola-

ræ, scæniculæ, miraculæ. Diobolares, à bineis oboleis: Scæniculæ, ab scæno nugario vnguento. Miraculæ, à mireis, id est mōstreis. à quo Actius ait, Personas distortas orib⁹ deformeis, miriones. Ibidem, Scrantia, scrupedæ, stritabillæ, Tantalæ. Ab screādo Scrantia sic adsignificat. Scrupedam Aurelius scribit Auscaripedam. Iuētius comicus dicebat à vermiculo piloso, qui solet esse in frōde cum multeis pedibus. Valerius, à pede ac scrupedæ. Ex eo ab Actio positum, Incuriosa itaque es Menalippe? Reicis abs te religionem? scrupedam imponas. Stritabillas, à stritilando. Stritare ab eo qui sistit ægré. In Afraba, Actiosa annonam è vili concinna vireis. Ideo in Sitelitergo idem ait, Mulieres vxerculauit: ego noui scio actiosas. quas sic Claudius scribit actiosas demonstrari suspicatrices, ab agendo actiosas. Vt ab vna faciendo, Factiosæ; sic ab vna agendo, Actiosæ dictæ. In Cestione, Ceraftibola, vt de lumbo obcænabis. Ceraftibola Opilius scribit circum coxendices sunt nobis: id Græcum est ab huius loci versura. In Neruolaria, Scobinam ego illam actutum adrafi. Scobinam, à scobe. lima enim materia fabrilis est. In Pœnulo, Vinceretis ceruum cursu, vel grallatorem gradu. Grallator à gradu magno dictus. In Truculento, Sine virtute argutum ciuem mihi habeam pro præfica. Præfica, vt Aurelius scribit, mulier ab luctu, quæ conduceretur, quæ ante domum mortui laudes eius caneret. Hoc factitatum Aristoteles scribit in libro qui inscribitur, Nomina Barbarica. quibus testimoniū est quod Fretum est Nævii, Hæc quidem hercle opinor præfica est. nam mortuos colaudat. Claudius scribit, dicta, quæ præficeretur ancilleis, ea quemadmodum lamentarētur, præfica est dicta.

præfatione
 Vtrumque ostendit à " præfatione Præficam dictam. Apud Ennium, Decem coclites, quos montibus summeis ripeis sedere. Ab oculo Coclites quasi oculus dictus, qui vnū haberet oculum. quocirca in Curculione est, De coclitum profapia te esse arbitror. nam hi sunt vnoculi.

N V N C de temporibus dicam. Quod est apud Cassium, Nocte intempesta nostram deuenit domum. Intempesta nox dicta ab tempestate. Tempestas ab tempore: intempesta nox, quo tempore nil agitur. Quid noctis videretur in altissimo cæli clypeo temo superat stellas sublimē cogēs etiam atque etiam noctis iter. Hic multam noctem ostendere vult à temonis motu. Sed temo vnde & cur dicatur latet. Arbitror antiquos rusticos primū notasse quædā in cælo signa, quæ præter alia erant insignia, atque ad aliquem vsū culturæ tempus designandum conuenire aduertebantur. E quibus signa sunt, quod has septem stellas Græci, vt Homerus vocat ἀμαξαρ, & propinquum eius signum, βοώριον: nostri eas septem stellas, boues, & triones, & prope eas axem. Triones enim, & boues appellatur à bubulceis etiam nunc, maximè cum arant terram: è quibus vt dicti valentes, Glebarii, qui facillè prosciunt glebas; sic omnes qui terram arabant, à terra Teriones; vnde Triones, vt dicerentur à detritu. Temo dictus à tenendo: is enim continet iugum. & plaustrum appellatum, à parte totum, vt multa. Possunt triones dici septem, quod ita fixæ stellæ vt terna trigona faciant. Aliquod lumen iubarve in cælo cerno? Iubar dicitur stella lucifer, quæ in summo habet diffusum lumen, vt leo in capite iubam. Huius ortus significat circiter esse extremam noctem. Itaque ait Pacuuius, Exorto iubare,

è detritu.

noctis decurso itinere. Apud Plautum in Parasito Pigro, Inde hic bene potus primo crepusculo. Crepusculum dictum à Sabineis, & id dubium tempus, noctis an diei sit. Itaque in Condalio est, Tam crepusculo ferè vt ament lampadas accendere. Ideo dubiæ res, Creperæ dictæ. In Trinummo, Concubium sit noctis prius, quam ad postremum perueneris. Concubium à concubitu, dormiendi causa dictum. In Asinaria, Videbitur, factum volo. " at redito conticinio. i, Conticiniū puto à conticescēdo dictum, siue (vt Opilius scribit) ab eo quod cōticuerūt homines.

N V N C de his rebus quæ adsignificant aliquod tēpus, cum dicuntur aut fiunt, dicam. Apud Actium, Reciproca tendens neruo equino concita tela. Reciproca est, cum vnde quid profectū, redit eó; quod ab recipere Reciprocare fictum; aut quod poscere Procure dictum. Apud Plautum, Vt transfusus non prouersus cedit, quasi cancer solet. Dicitur ab eo qui in id quod est versus. & ideo qui exit in vestibulum, quod est ante domum, Prodire & Procedere dicitur. quod cū leno non faceret, sed secundum parietem transfusus iret; dixit: Vt transfusus cedit, quasi cancer; non prouersus, vt homo. Apud Ennium, Andromachæ nomen qui indidit, rectè indidit. Item, Quapropter Parim pastores nunc Alexandrum vocant. Imitari dum voluit Euripidem, & ponere etymon, est lapsus. Nam Euripides quod Græca posuit, etyma sunt aperta. Ille ait ideo nomen additum Andromachæ quod ἀνδρὶ μάλιστα, hoc Ennii quis potest intelligere in versu significare; Andromachæ nomen qui indidit, rectè indidit; Aut Alexandrum ab eo appellatum in Græcia, qui Paris fuisset? A quo Herculem quoque

cognominatum *ἀλεξικακον*, ab eo quod defensor
 esset hominum. Apud Actium, iamq; auroram
 rutilare procul cerno. Aurora dicitur ante solis
 ortum, ab eo quod ab igne solis tum aureo aer
 aurescit. Quod addit Rutilare, est ab eodem colo-
 re. Aurei enim Rutili: & inde etiam mulieres val-
 de rufæ Rutilæ dictæ. Apud Terentium, Scorta-
 tur, potat, olet vnguentum de meo. Scortari, est
 sæpius meretriculam ducere; quæ dicta à pelle. Id
 enim non solum antiqui dicebant Scortum, sed
 etiam nunc dicimus Scortea ea quæ ex corio & pel-
 libus sunt facta. Inde in aliquot sacreis ac facelleis
 scriptum habemus, Ne quid scorteum adhibeatur,
 ideo ne morticiniū quid adsit. In Atellaneis licet
 animaduertere rusticos dicere se adduxisse pro
 scorteo scorto pelliculam. Apud Actium, Multeis no-
 men vestrum numenq; ciendo. Numen dicitur esse
 omina imperium, dictum ab nutu. omnia sunt eius, cui-
 us imperium maximū esse videatur. Itaq; in Ioue
 hoc, & Homerus, & aliquotiens Liuius. Apud
 Plautū, Si vnum epityrū edam apud illū esuriens
 insanē bene. Epityrū vocabulum est cibi, quo fre-
 quētius Sicilia quàm Italia vsa. Idem vehementer
 cum vellet dicere, dicit Insanē: quod insani faciūt
 omnia vehementer. Apud Pacuuiū, Flexanima
 tāquam lymphata. Dicitur à lymphā Nympha: vt
 apud Græcos Thetis. Apud Enniū, Ea Thetis illi
 mater. In Græcia cōmota mēte, quos *λυμφολήπης*
 appellāt; ab eo Lymphatos dixerunt nostri. Bac-
 chus Liber, cuius comites Bacchæ: & vinū in Hi-
 spania Baccha. origo in heis omnibus Græca. A-
 pud Pacuuiū, Halcyonis ritu littus "peruolgās fu-
 ror. Hæc enim avis nunc Græcè dicitur *ἀλκυών*, à
 nostreis Halcedo: hæc hieme quod pullos dicitur
 tranquillō mari facere, eos dies Halcyonios appel-

peruo-
lans fe-
ror.)

lant. Quod est in versu, Halcyonis ritu: id est, eius
 instituto. vt cum Haruspex præcipit vt suo quis-
 que ritu sacrificiū faciat: & nos dicimus " duode-
 cim viros Græco ritu sacra, nō Romano, facere. ^{quin-}
^{decim}
 Quod enim fit rite, id ratū ac rectū: ab eo Actius
 " rectè perfectis sacreis vult accipi. Apud Enniū, ^{rite}
 Si voles aduertere animū, comiter mōstrabitur.
 Comiter, hilarè ac lubenter; cuius origo Græcè
κῶμος: inde Latina comissatio dicta, & a Græcis
 (vt quidam dicunt) Comædia. Apud Atilium:
 Cape, cæde Lyde, come, cōde. Cape, vnde Accipe.
 sed hoc in proximo libro retractandum. Apud
 Pacuuium, Nulla res neque cicurare, neque me-
 deri potis est, neque reficere. Cicurare, mansuefa-
 cere. quod enim à fero discretum, id dicitur Ci-
 cur: & ideo dictū, Cicuringenium obtineo, man-
 suctum. à quo Veturii quoque nobiles cognomi-
 nati Cicurini. Id natum à cico. Cicum dicebant
 mēbranam tenuem quæ est in malo Punico dif-
 erimen. à quo etiam Plautus dicit, Quod volet
 dēsum cicum nō interduo. Apud Næuiū, "Ec- ^{circum}
 cum venire video ferme iniuria. Ferme dicitur
 quod nunc ferè. vtrumque dictū à ferendo, quod
 id quod fertur, est in motu, atque aduentat. A-
 pud Plautum, Euax iurgio vxorem tādē abegi
 ab ianua. Euax verbum nihil significat, sed " effu- ^{effati-}
 titium naturaliter est. vt apud Enniū, Hehe ipse ^{tum}
 clypeus cecidit. Apud Næuiū, Eheu mea puella
 spe quidem is succenset tibi. Apud Pompilium,
 Heu qua me causa fortuna infortuna premisit. Quod
 ait Iurgio, id est litibus. Itaque quibus res erat in
 cōtrouersia, ea vocabatur Lis: ideo in actionibus
 videmus dici, Quam rem siue litem dicere oportet.
 Ex quo licet videre Iurgare ab iure dictū: cum
 quis iure litigaret. à quo Oliurgat is qui id facit
 f. iiii.

iniuste. Apud Lucretium, Atque aliquos ibi ab reb⁹ clepsere foro. Qui clepsere dixit, vnde etiam alii Clepere: id est corripere; quorū origo à clam, vt sit dictum clapere, & ex E, A commutato, vt multa, est factum clepere. Potest & à Græco dictum, κλέπειν. Apud Matium, Corpora Graiorum mærebar mandier igni. Dictum Mandier à mandendo, vnde manducari. à quo in Atellaneis obsonium vocant Manducum. Apud Matium, Obscæni interpres, funestique ominis auctor. Obscænum dictum ab scæna. ea vt Græci. vt Aetius scribit, scena. In pluribus verbeis A ante E alii ponunt, alii non. vt quod partim dicunt Scæptrum, partim dicunt Sceptum; alii Fænus, alii Fenus; sic Fænificia, & Fenificia. à quo rustici papum Mæsum, nō mesum. A quo Lucilius scribit, Cæcilius ne rusticus fiat. Quare turpe, id obscænum; quod nisi in scæna palā dici nō debet. Potest vel ab eo q̄ puereis turpicula res in collo quæ dā suspenditur, nequid obsit bonæ scæuæ causa. inde Scæuola appellatus. Ea dicta ab scæua, id est sinistra: quod quæ sinistra sunt, bona auspicia existimantur. A quo dicuntur comitia, aliudve quid sit, dici aue sinistra, quæ nunc est: id à Græco est, quod hi sinistram vocant σκαιά. quare quod dixi scæuum, bonū omen est: obscænum verò, turpe, quod inde dicitur obscæne, quod exotericum. Apud Plautum, Quia ego antehac te amavi; & mihi amicam esse creui. valet, constitui. Itaq; heres, cum cōstituit se heredē esse, dicitur Cernere, & cum id fecit, creuisse. Apud eundem, Quod de sinu frequentem operam dedistis. valet adfiduam. Itaque qui adest, adfiduus: ferre quem quæ oportet, is frequēs. opponi solet itaq; Illud quod eadem mulierculæ dicūt, Polistoc quidem nos

Mar-
ciū va-
tem

Mar-
ciū va-
tem

quod
est: mi-
hi

pretio * tanti est frequentare: ita in prandio nos facile lepidè ac nitidè accepisti. * Apparet dicere facile est, curare vt adsumus, cum tā bene nos accipias. <sup>appara-
tum di-
cit faci-</sup> Apud Ennium, Decretum est fossare corpora te-^{lè, est} leis. hoc verbum Ennii, dictum à fodiendo: à curare quo Fossa. Apud Ennium, Vocibus concide: fiet obrutus.

* Desunt quedam. *

Mussare dictum, quod muti nō amplius quā m̄ dicunt, à quo idem dicit, Quod minimum est, neque vt aiunt, m̄ facere audet. Apud Pacuuium, Dii * monerint meliora, atque amentiam auerruncassint. A vertēdo Auerruncare; vt deus, <sup>mune-
ra dent</sup> qui iis rebus præest, Auerruncus. Itaque ab eo precari solent vt pericula auertat. In Aulularia, Pipulo te differam ante ædeis. id est conuicio, declinatum à pipatu pullorum. Multa ab animaliu vocibus translata in homines: partim quæ sunt aperta, partim obscura. Perspicua, vt Ennii, Animus cum pectore latrat. Plauti, Gannit odiosus omni totæ familiæ. Cæcili, Tantam rem dibalare, vt pro nihilo habuerit. Lucilii, Hæc inquā rudet ex rostreis, atque hinnilitabat. Eiusdem, Quantum hinnitum atque equitatum. Cum minus * aperiant: Porcii ab lupo, volutare vlulantis. <sup>aper-
ta)</sup> Ennii à vitulo, Tibicina maximo labore mugit. Eiusdem à boue, Clamore bouantes. Eiusdem à leone, Pausam fecere fremendi. Eiusdem ab hædo, Clamor ad cælum voluendus per æthera va-<sup>Eruti
mi)</sup> git. Et à frendice, Frunde * frutimi suauiter. M. Aetius in Casina à fringuilla, Quid fringutis? quid istuc tam cupidè cupis? sues auoluerat. Ita trude neque * in re, neque in iudicium Æsopi, nec thea-<sup>in iu-
re)</sup> trales. In Colace, Nexū. Manilius scribit, omne quod per libram & æs geritur, in quo sint man-

cipi: Mucius Scauola, quæ per æs & libram fiant, ut obligentur, præterquam quæ mancipio dantur. Hoc verius esse, ipsum verbum ostendit, de quo quæritur. Nam idem quod obligatur per libram, neque suum sit; inde Nexū dictum. Liber, qui suas operas in seruitute pro pecunia, quam ^{debeat,} "debeat, dum solueret, Nexus vocatur, ut ab ære ^{dat} Obærat. Hoc C. Popilio rogante Sylla dictatore sublatum ne fieret; & omneis qui bonam copiam iurarent, ne essent nexi, dissoluti. In Casina, Sine amet, sine, quod lubet, id faciat: quando tibi nil domi deliquium est. Deliquium dictum ab eo quod deliquatur: ut turbida quæ sunt, deliquantur, ut liquida fiant. Aurelius scribit deliquiū esse à liquido: Claudius, ab eliquato. Si quis alterutrum sequi malit, habebit auctorem Cæciliū, Per lætitiā liquitur animus. Aliquando liquitur fictum. Multa apud poetas reliqua esse verba, quorum origines possunt dici, non dubito; ut apud Nævium in Esiona. Enimvero gladii lingula à lingua. In Clastidio, Vitulantes, à vitula. In Duloreste, Caperata fronte, à capræ fronte. In Demetrio, Persibus aperite. Itaque sub hoc glossema callidè subscribunt. In Lāpadione, Protinam à protinus continuitatem significans. In Agidone, Candacus suavis tametsi, à magistris accepimus mansuetum. In Romulo, Sponsus cōtra sponsum rogatus. In Stigmatia, Præbia à præbendo, ut sit tutum: quod sint remedia in collopuereis. In Therimo, Cōfistitant, à confictō conuenire dictum. In Tarentilla Pacuuii, Ab luce Inlustre. In Tunicularia, Exbolas quassant, eiiciunt, à Græco verbo ἐκβολή dictum. In Bello Punico, Nec satis "refarrire, ab ferra dictum, id est aperire. ^{refera-} Hinc etiā Seræ, quibus remoteis fores panduntur, ^{re}

Sed vereor ne plures sint futuri qui de hoc genere me quod nimium multa scripserim, reprehendant; quàm quod reliquerim quædam, accufent. ideo potius iam reprimendum quam "pro-^{procu-}ducendum puto esse volumen. Nemo reprehendūsus qui è segete ad spicilegium reliquit stipulam. Quare instituteis sex libreis, quemadmodum rebus Latina nomina essent imposita ad usum nostrum, è queis treis scripsi P. Septimio, qui mihi fuit quæstor; treis tibi, quorum hic est tertius; priores de disciplina originis verborum; posteriores de verborum originibus: in illeis qui ante sunt, in primo volumine est, quæ dicantur, cur etymologice neque sit neque ea utilis sit: in secundo, quæ sit, & cur ea sit, & in illeis sit: in tertio, quæ forma etymologiæ. In secundeis tribus quos ad te misi, item generatim discreteis; primum, in quo sunt origines verborum locorum, & earum rerum quæ in locis esse solent: secundum, quibus vocabuleis tempora sint notata, & hæ res quæ in temporibus fiunt. Tertius hic, in quo à poeteis itē sumpta vtilia, quæ dixi in duobus libreis soluta oratione. Quocirca, quoniam omnis operis de lingua Latina treis feci partes; prima, quemadmodum vocabula imposita essent rebus; secunda, quemadmodum ea in casus declinantur; tertia, quemadmodum coniungerentur: prima parte perpetrata, ut secundam ordiri possimus, huic libro faciam finem.

M. T E R E N T I I V A R R O -
N I S D E L I N G V A L A -
tina liber septimus.

cuius

V O M oratio natura tripartita est, ut superioribus libris ostendi, " eius prima pars, quemadmodum vocabula rebus essent imposita; secunda, quo pacto de his declinata in discrimina ierunt; tertia, ut ea inter se ratione coniuncta sententiam efferant; prima parte. exposita, de secunda incipiam hinc. Ut propago omnis natura secunda; quod prius illud rectum, unde ea sit declinata. Itaque declinatur in verbis rectum Homo: obliquum Hominis, quod declinatum à recto. De huiusce multiplici natura discriminum oræ sunt hæ: cur, & in quo, & quemadmodum in loquendo declinata sunt verba. De quibus duo prima duabus causis percurram breuiter: quod & tum cum de copia verborum scribam, erit retractandum; & quod de tribus tertium quod est, habet suas per multas ac magnas partes. Declinatio inducta in sermones non solum Latinos, sed omnium hominum, utili & necessaria de causa. Nisi enim ita esset factum, neque dicere tantum numerum verborum possemus, infinitæ enim sunt naturæ, in quas ea declinantur: neque quæ didicimus ex his, quæ inter se rerum " cognatio esset, appareret. At nunc ideo videmus, quod simile est quod propagatum. legi, ut declinatum est à

agna-
tio

lego: duo simul apparent quodammodo; eadem dici, & non eodem tempore factum. Ut si verbi gratia alterum horum diceretur Priamus, alterum Hecuba; nullam unitatem adsignificaret, quæ apparet in Lego & legi, & in Priamus Priami. Ut in hominibus quædam sunt " cognationes, & gentilitates; sic in verbis. Ut enim ab Aimilio homines orti Aimilii, ac gentiles; sic ab Aimilii nomine declinatæ voces in gentilitate nominali. Ab eo enim quod est impositum recto casu Aimilius; orta, Aimilii, Aimilium, Aimilios, Aimiliorum; & sic reliqua, eiusdem quæ sunt stirpis. Duo igitur omnino verborum principia, impositivorum & declinatorum: alterum, ut fons, alterum ut riuus. Impositiva nomina esse voluerunt quam paucissima, quo citius ediscere possent: declinata quam plurima, quæ istoc opere facilius omnes, quibus opus esset, discerent. Ad illud genus quod prius, historia opus est. nisi descendendo enim, aliter id non peruenit ad nos: ad reliquum genus, quod posterius, ars; ad quam opus est paucis præceptis, quæ sunt brevia. Quæ enim rectè in vno vocabulo declinare didiceris; in infinito numero nominum vti possis. Itaque nouis nominibus ad lateis in consuetudinem, sine dubitatione eorum declinatus statim omnis dicit populus. etiam nouitii serui empti in magna familia, citò omnium conseruorum " omnis recto casu accepto in reliquos obliquos declinat. Qui si nonnumquam offendunt, non est mirum: etenim illi qui primi nomina imposuerunt rebus, forsitan in quibusdam sunt lapsi. Voluisse enim putant singulareis res notare, ut ex iis in multitudine declinareretur; ut est ab Homine Homines, sic mares liberos voluisse notari, ut ex

agna-
tionesnomi-
na)

heis feminæ declinarentur: vt est à Terentio Terentia: sic in recto casu, quas imponerēt voces, vt illinc essent futuræ quæ declinarētur: sed hæc in omnibus tenere nequisse. quod & vna dicuntur scopæ, & mas & femina aquila; & recto & obliquo vocabulo vis. Cur hæc non tā sint in culpa, quàm putant plerique; soluere non difficile, sed nunc non necesse. non enim quod non potuerunt adsequi, sed quod voluerūt, ad hoc quod propositū refert. Quod nihilo minus declinari potest ab eo quod imposuerunt scopæ, scopa; quàm si imposuissent scopa, ab eo scopæ, sic alia. Caussam quare ab impositis nominibus declinarint, ostendi. Sequitur, in quibus voluerint declinare aut noluerint; generalim ac summatim; item in formis. Duo enim genera verborum: vnum secundum, quod declinādo multas ex se parit disparileis formas, vt est lego; legis, legam, sic alia: alterū genus sterile, quod ex se parit nihil. vt est etiā, vix, magis, cras, cur. Quarum rerū vsus erat simplex; ibi etiam vocabuli declinatus. vt in qua domo vnus feruus, vni feruolo post nomē; in qua multi, pluribus. Igitur & in heis rebus, quorum sunt nomina, quod discrimina vocis plura propagines plures. In heis rebus quæ copulæ sunt, ac heis iunguntur verba, quod nō opus fuit declinari in plura, ferè singula sunt. Vno enim loro colligare possis vel hominem, vel equum, vel aliud quod, quidquid est quod cum altero potest colligari. Sic quod dicimus in loquendo, Consul fuit Tullius & Antonius: eodē illo & omneis binos cōsules colligare possumus. Vel dicā amplius, omnia nomina, atq; ideo etiā omnia verba; (cū fiunt tūc ex vna syllaba, illud & maneat vnum.) Quare ducte natura, si quæ imposita essent vocabula rebus:

* *Multa defunt.* *

Ne ab omnibus heis declinatus putarēt; quorum generum declinationes oriuntur. ^{declinandas} Partes orationis sunt duæ, si item vt Dion, in treis diuiserimus partes res quæ verbeis adsignificantur. vna, quæ adsignificat casus: altera, quæ tempora: tertia, quæ neutrū. De heis Aristoteles duas partes orationis esse dicit; vocabula & verba; vt homo & equus, & legit & currit. Vtriusque generis & vocabuli & verbi, quædam priora, quædam posteriora. priora, vt homo scribit; posteriora, vt doctus & docté. dicitur enim Homo doctus, & Scribit docté. Hæc sequitur & locus & tempus; quod neque homo, neque scribit, potest sine loco & tempore esse: ita vt magis sit locus homini coniunctus, tempus scriptioni, cū de heis nomen sit primum. Prius enim nomen est quàm verbū temporale: & reliqua posterius quàm nomen & verbum. Prima igitur nomina. Quare de eorum declinatione quàm de verborum, ante dicam. Nomina declinantur, aut in earum rerum discrimina quarum nomina sunt, vt à Terentius, Terentii: aut in eas res extrinsecus, quarum ea nomina nō sunt: vt ab equo, Equito. In sua discrimina declinantur, aut propter ipsius rei naturam de quo dicuntur, aut propter illius qui dicit. Propter ipsius rei discrimina, aut à toto, aut à parte. A toto, vt ab homine Homunculus, à capite Capitulum: propter multitudinē, vt ab homine Homines; ab eo, quod alii dicunt Cervices, & id Hortensius in poemateis cervix. Quæ à parte declinata, aut à corpore, vt à mamma Mammosa, à manu Manubia: alia ab animo, vt à prudētia Prudēs, ab ingenio Ingeniosus. hæc sine agitationibus: aut vbi motus maiores. Itē ab animo, vt ab

strenuitate & nobilitate, Strenui & Nobiles. Sic à pugnando, & currendo, Pugiles & Cursores. Vt aliæ declinationes ab animo, aliæ à corpore: sic aliæ quæ extra hominem: vt Pecuniosi, Agrarii; quòd foris pecunia & ager propter eorū, "quam dicuntur. Sunt declinati casus, vt is qui de altero diceret, distinguere posset cum vocaret, cum daret, cum accusaret: sic alia quidē discrimina, quæ nos & Græcos ad declinandum duxerunt. Sine controuersia sunt hi quinque. Quis vocetur, vt Hercules; Quemadmodum vocetur, vt Hercules; Quòd vocetur, vt ad Herculem; Cui vocetur, vt Herculi; Cuius vocetur, vt Herculis. Propter ea verba, quæ erant proinde ac cognominata, vt prudens, candidus, strenuus; quòd in his præterea sunt discrimina propter incrementū, quod maius vel minus in his esse potest: adcessit declinationum genus, vt à cādido, candidius, candidissimum: sic à longo, diuite, id genus aliis, vt fieret. Quæ in eas res quæ extrinsecus declinantur, sunt, ab equo Equile, ab ouibus Ouile: sic alia hæc contraria illis quæ suprā dicta, vt à pecunia Pecuniosus, ab vrbe Vrbanus, ab atro Atratus. Vt nonnumquam ab homine locus, ab eo loco homo: vt à Romulo Roma, à Roma Romanus. Aliquot modis declinata ea quæ foris. nam aliter qui à maioribus suis Latonius & Priamides: aliter quæ à facto, vt à prædando Præda, à merendo Merces. Sic alia sunt quæ circum ire non difficile: sed genus iam videtur, & alia vrgenti omitto. In verborum genere, quæ tempora adsignificant, quòd ea erāt tria, præteritum, præsens, futurum; declinatio facienda fuit triplex, vt saluto, salutabam, salutabo. Cum item personarum natura triplex esset, qui loqueretur, de quo,

ad

ad quem; hæc ab eodem verbo declinata, quæ in copia verborum explicabuntur. Quoniam dictum de duabus declinationibus, cur & in qua sit forma; tertium quod relinquitur, quemadmodū, nunc dicetur. Declinationum genera sunt duo, Voluntarium, & Naturale: voluntarium est, quo, vt cuiusque tulit voluntas, declinauit. Sic tres cū emerunt Ephesi singulos seruos; nonnumquam alius declinat nomen ab eo qui vendit: Artemidorus, atque Artemam appellat: alius aut ab regione, quòd ibi emit, ab Ionia, "Ionā; aut ab vrbe Epheso, Ephesium: sic alius ab aliqua alia re, vt visum est. Contrā naturalē declinationem dico, "quòd non à singulorum oritur voluntate, sed à quæ communi cōsensu. Itaque omnes impositis nominibus, eorum item declinant casus: atque eodem modo dicunt huius "Artemidori, & huius "Ionæ, & huius Ephesii; sic in aliis casibus. Cum vtrumque nonnumquam accidat: & vt in voluntaria declinatione animaduertatur natura, & in naturali voluntas: quæ cuiusmodi sint, aperietur infra. Quòd vtraque declinatione alia fiunt similia, alia dissimilia, de eo Græci Latinique libros fecerunt multos; partim cum alii putarent in loquendo ea verba sequi oportere quæ à similibus similiter essent declinata, quas appellarunt ἀναλογίας: alii cum id neglegendum putarent, ac potius sequēdam σιωπῆσαν, dissimilitudinēque quæ in consuetudine est: quam etiam vocant ἀνομαλίαν: cum, vt ego arbitror, vtrumque sit nobis sequendum. quòd in declinatione voluntaria sit ἀνομαλία, in naturali magis analogia. De quibus vtriusque generis declinationibus libros faciam bis ternos: prioreis treis de earum declinationū disciplina: posterioreis, ex eius disciplinæ

g. i.

propaginibus. De prioribus primus erit hic: quæ contra similitudinem declinationum dicantur. Secundus, quæ contra dissimilitudinem. Tertius de similitudinum forma. De quibus quæ "experierint", singulis tribus; tum de altereis totidem scribere ac diuidere incipimus.

INCIPIAM, quod huiusce libri est, dicere cōtra eos qui similitudinem sequuntur; quæ est, vt in ætate puer ad senem, puella ad anū; in verbis, vt est scribo, scribam: dico, dicam. prius cōtra vniuersam analogiam; tum de singulis partibus à natura sermonis incipiam. Omnis oratio cum debeat dirigi ad vtilitatem; ad quam tum denique peruenit, si est aperta & breuis; quæ petimus; quod obscurus & longus orator est odio; & cum efficiat aperta, vt intellegatur; breuis, vt citò intellegatur; & apertam consuetudo, breuem temperantia loquentis: & vtrumque fieri possit sine analogia: nihil ea opus est. Neque enim vtrū Herculi an Herculis clauam dici oporteat, si doceat analogia, cum vtrumque sit in cōsuetudine, non neglegendum; quod æquè sunt & breuia & aperta. Præterea "quod is vtilitatis causa quæq; res sit inuenta; si ex ea quis id sit consecutus, amplius eam scrutari non debet, cum sit nimium otiosi. & cum vtilitatis causa verba ideo sint inposita rebus, vt ea significant; si id consequimur vna consuetudine, nihil prodest analogia. Accedit, quod quæcumque vtilis causa ad vitam sint adsumpta, in heis vtilitatem "querere, non similitudinē. itaque in vestitu, cum dissimilima sit virilis toga tunice muliebri, stola pallio; tamē inæqualitatem hanc sequimur nihilo minus. In ædificiis, "quod non videmus habere atrium *αὐτῶν*, vtilis, similitudinem, & cubiculum ad æquale; cum

tamen propter vtilitatem in heis dissimilitudines potius quàm similitudines sequamur. itaque & hiberna triclinia & æstiuæ, non item valuata & fenestrata facimus. Quare cum in vestitu, ædificiis, sic in supellectile, cibo, ceteris omnibus quæ vsu ad vitam sunt adsumpta, dominetur inæqualitas; in sermone quoque, qui est vsus causa constitutus, ea non repudianda. Quod si quis duplicem putat esse summam, ad quas metas naturæ sit perueniendum in vsu, vtilitatis & elegantiae: quod non solum vestiti esse volumus, vt vitemus frigus, sed etiam vt videamur vestiti esse honestè: non domum habere, vt simus in tecto & tuto solum, quod necessitas contruserit; sed etiam vbi voluptas retineri possit: non solum vasa ad victum habilia, sed & figura bella, atque ab artifice: quod aliud homini, aliud humanitati satis est. Quoduis sitienti poculum homini idoneum; humanitati nisi bellum, parum. sed cum discessum est ab vtilitate ad voluptatem, tamen in eo ex dissimilitudine plus voluptatis quàm ex similitudine saepe capitur. quo nomine & gemina conclauia dissimiliter pollent, & lectos non omnibus pareis magnitudine ac figura faciunt. Quod si esset analogia petenda in supellectile; omnes lectos haberemus domi ad vnam formam, & aut cum fulcro aut sine eo, nec tum ad tricliniarem gradum, non item ad cubicularem: neque potius delectaremur supellectile, distincta quæ esset ex ebore, aliisque rebus disparibusque figureis, quàm grabateis analogeis; cum ad similem formam plerumque eadem materia fiunt. Quare aut negandum nobis disparia esse iucunda; aut quoniam esse necesse est confiteri, dicendum, verborum dissimilitudinem, quæ sit in consuetudine;

non esse vitandam. Quòd si analogia nobis sequenda est: aut ea nobis obseruanda est quæ est in consuetudine; aut quæ non est. si ea quæ est, sequenda est; præceptis nihil opus est; quòd cum cõsuetudinem sequemur, ea nos sequetur. si, quæ non est in consuetudine, sequemur; vt quisque duo verba in quattuor formis finxerunt similiter, quamuis hæc nollemus, tamen erunt sequenda: vt, Iuppiter, Marspiter: quas si quis seruet analogias, pro infano fit reprehendendus. non ergo est ea sequenda. Quòd si oportet vt à similibus similiter omnia declinentur verba, sequitur vt ab heis similibus similia debeant fingi. quod nõ fit: nam & à similibus alia fiunt similia, alia dissimilia: & à dissimilibus partim similia, partim dissimilia. A similibus similia, vt à bono ac malo, bonum, malum. A similibus dissimilia, vt à lupus, lepus; lupo, lepori. Contrà à dissimilibus dissimilia, vt Priamus Paris, Priamo Pari. A dissimilibus similia, vt Iuppiter Iouis, & Iouis Iouis. Eo etiam magis ἀλογικῶς dissimilia finguntur, sed etiam ab iisdem vocabuleis dissimilia: neque à dissimilibus similia, sed etiam eadem. Ab iisdem vocabuleis dissimilia fingi apparet, quòd cum duæ sint Albæ, ab vna dicuntur Albani, ab altera Albenfes: cum trinæ fuerint Athenæ, ab vna dicti Athenæi, ab altera Athenienses, à tertia Athenæopolitæ. Si ex diuersis verbeis multa facta, in declinando inueniuntur eadem: vt cum dico à luo, luam, & abluo, abluam. Omnia ferè nostra liberalia & muliebria multitudinis, cum recto casu fiunt dissimilia, cum dædei casu, similia. vt mares Terentii, feminæ Terentiæ: eadem in dædei, vireis Terentiis, & mulieribus Terentiis. Dissimilia, Plautus & Plautius: & communia, huius

Plauti, & huius Plautii. Denique si est analogia, quod in multis verbeis est similitudo verborum: sequitur quòd in pluribus est dissimilitudo: vt non fit in sermone sequenda analogia. Postremò, si est in oratione, aut in omnibus eius partibus est, aut in aliqua: & in omnibus nõ est: in aliqua esse parum est: vt album esse Æthiopem, nõ satis est quòd habet candidos dentes. non est ergo analogia. Cum à similibus verbeis quæ declinantur, similia fore pollicentur qui analogias esse dicunt, & cum simile tum denique dicentes se ostendere ex verbo verbum, quod ex eodẽ sit genere, eadem figura transitum de casu in casum similiter ostendi possit. Qui hæc dicunt, vtrumque ignorant, & in quo loco similitudo debeat esse, & quemadmodum spectari soleat, simile sit necne. quæ cum ignorant, sequitur, vt cum analogiam dicere nõ possint, sequi debeamus. Quæro enim, verbum vtrum dicant vocem quæ ex syllabeis est facta, eam quam audimus; an quod eam significat quam intellegimus; an vtrũque. si vox voci esse debet similis, nihil refert, quod significat, mas an femina sit: & vtrum nomen, an vocabulum sit. quod illi interesse dicunt. Sin illud quod significatur, debet esse simile, Diona & Theona, quos dicunt esse ipsi pene geminos, inueniuntur esse dissimiles: si alter erit puer, alter senex, aut vnus albus, alter Æthiops: item ali-

Gallus

qua re alia dissimiles. Sin ex vtraque parte debeat verbum esse simile: non citò inuenietur quin in alterutra re claudicat. nec Perperna & Alphena erit simile: quòd alterum nomen virum, alterum mulierẽ significat. Quare quoniã vbi similitudo esse debeat, nequeunt ostendere: impudẽtes sunt qui dicunt esse analogias. Alterum illud, quod

debut esse ibus, eis: sed id est in obliqueis icis, nunc non modò in virili, sicut in muliebri, dicitur eius: sed etiã in neutreis articuleis, vt, eius viri, eius mulieris, eius pabuli: cùm discriminentur in recteis casibus, is, ea, id. De hoc genere parcius tetigi, quòd librariorum hæc spinosiora indulgentius laturos putauit. De nominatiueis, quæ accidunt proximè ad finitam naturam articulorũ, atque appellantur vocabula, vt homo, & equus: eorum declinationum genera sunt quattuor. vnum, nominã dei, vt ab equo, equile: alterum, casuale, vt ab equo, equum: tertium, augendi, vt ab albo albius: quartum, minuendi, vt à cista cistula. Primum genus (vt dixi) id est, cùm aliqua parte orationis declinata sunt recto casu vocabula: vt à balneis balneator. hoc ferè triplices habet radices: quod & à vocabulo oritur, vt à venatore venabulum: & à nomine, vt à Tibure Tiburs: & à verbo, vt à currendo cursor. In nullo horum analogiã seruare videbis. Primum cùm dicatur, vt ab oue & à sue, Ouile & Suile, sic à boue dicitur Bubile, non bouile. Et cùm simile sit auis, & ouis: neque dicitur, vt ab aue Auariũ, ab oue ouile, ab aue auile nō est, neque ab oue ouiarium. Et cùm debuerit esse, vt à cubatione Cubiculũ, sic à sessione sediculum non est. Quoniam taberna, vbi venit vinũ, à vino Vinaria, à creta Cretaria, ab unguento Unguentaria dicitur: *αἰαλογκῶς* si essent vocabula, vbi caro venit, carnaria: vbi pelles, pellaria: vbi calcei, calcearia dicerentur: non laniena, pelle suina, sutrina. Et sic, vt est ab vno Vni, à tribus Trini, à quattuor Quatrini, sic à duobus duini, nō Bini dicerentur. nec non vt quadrigæ, trigæ, sic potius duigæ quàm Bigæ. Per multa sunt huiusce generis: quæ, quoniam admonitus

perspicere potest, omitto. Vocabula quæ à nominibus oriuntur, si à similibus nominibus similia esse debent, dicemus, quoniam gemina sunt, Parma, Alba, Roma; Parmenses: aut quoniam similis est Roma, Nola, Parma; dicemus, vt Romani, Nolani, sic Parmiani. & à Pergamo, ab Ilio similiter, vt Pergamenus, sic Ilienus. aut vt Ilius mas & Iliã femina, sic Pergamus & Pergama. Et quoniam similia nomina sunt Asia, Libya; dicemus vt Asiaticos, sic Libyaticos homines.

Quæ vocabula ducuntur à verbeis; fiunt, vt à scribendo Scriptor, à legendo Lector. hæc quoque, non seruare similitudinem licet videre ex heis. cùm similiter dicatur, vt ab amando Amator, à salutando Salutator, à cantando Cantator: & cùm dicatur, Lassis sum metendo, ferendo: ex heis vocabula non reddunt proportionem: quòd non fit, vt Messor, Fertor. Multa sunt item in hac specie, in quibus potius cōsuetudinem sequimur quàm rationem verborum. Præterea, cùm sint ab eadem origine verborum vocabula dissimilia superiorum; quòd simul habeant casus & tempora, quæ vocantur participia; & multa sint contraria, vt amor amo, seror sero: ab amo & eiusmodi omnibus verbeis oriuntur præsens & futurum, vt amans & amaturus: & ab eis verbeis tertium, quod debet fingi præteriti, in lingua Latina reperiri non potest. non ergo est analogia. Sic amabor, legor, & eiusmodi verbi, est vocabulum eius generis præteriti temporis, fit, vt sic amatus eram, sum, ero: neque præsentis & futuri ab heis fit. non est ergo analogia. præsertim^{rus} cùm tantus numerus vocabulorum in eo genere interierit; quod dicimus in heis verbeis, & in icis verbeis quæ contraria non habent, loquor, ve-

nor: tamen dicimus loquens, venans: locuturus, venaturus. quod secundum analogias non est. quoniam dicimus loquor, & venor. Vnde illa quæ erant superiora, minus seruantur. "quod cum heis, quæ contraria verba habent, alia efficiunt terna, vt ea quæ dixi: alia, bina, vt ea quæ dicam, currens, ambulans: cursurus, ambulaturus. tertia enim præteriti non sunt: vt cursus sum, ambulatus sum. Neque in heis quidem quæ sæpius quid fieri ostendunt, seruant analogiam: vt est à cantando cantitans, ab amando amitans non est, & sic multa. Vt in heis singularibus, sic in multitudinis: sicut enim cantitantes, seditantes non dicuntur. Quoniam est vocabulorum genus quod appellant compositum, & negant conferri id oportere cum simplicibus, de quibus adhuc dixi: de compositis separatim dicam. Cùm à tibiis & canendo tibicen dicitur: quærunt, si analogias sequi oporteat, cur non à cithara & psalterio, & pandura, dicamus citharicen, & sic alia. Si ab æde & tuendo Ædituus est; cur ab atrio & tuendo non atrituus sit potius quàm Atriensis? Si ab auibus capiēdeis Auiceps dicatur, debuisse auunt ex piscibus capiēdeis pisciceps, vt aucupem, sic piscicupem dici. & vbi lanetur æs, ærarias, nō Ærelauinas nominari. & vbi fodiatur argētum, Argentifodinas dici: neque vbi fodiatur ferrum, Ferrifodinas. Qui lapides cædunt, lapicidas: qui ligna, lignicidas non dici. neque vt aurificem, sic argentificem. non doctum dici indoctum, non salum infulum. Sic & ab hoc quoque fonte quæ profluant, animaduertere est facile. Relinquitur de casibus, in quo Aristarchei suos intendunt nervos. Primum si in heis esset analogia, dicunt debuisse omneis nominatiuos & articulos ha-

quid

bere totidem casus: nunc alios habere vnum solū, vt litteras singulas omnes: alios, treis, vt prædium, prædii, prædio: alios, quattuor, vt mel, mellis, melli, melle: alios, quinque, vt quintus, quinti, quinto, quintum, quinte: alios, sex, vt vnus, vnus, vni, vnum, vne, vno. Non esse ergo in casibus analogias. Secundò, quòd Crates dicebat, cur quæ singulos habent casus, vt litteræ Græcæ, non dicantur alpha alphatos? Si idem mihi respondebitur quòd Cræti, nō esse vocabula nostra, sed penitus barbara: quæram cur iidem nostra nomina, & Persarum & ceterorum quos vocant barbaros, cum casibus dicant. quare, si esset analogia, aut, vt Pœnicorum & Ægyptiorum vocabula, singuleis casibus dicerentur: aut pluri-^{à lau-} bus, vt Gallorum & ceterorum. Nam dicunt "ab^{da, a-} alaco alacus, & sic alias." In quod scribent, dicēt,^{laudus.} quod Pœnicum sit, singuleis casibus: ideo eas lit-^{Id} teras Græcas nominari: sic Græci nostra seneis ca-^{quod} sibus nō quineis dicere debebāt. quod cùm non faciunt, nō est analogia. Quæ si esset, negant vllū casum duobus modeis debuisse dici: quod sit cōtra. Nam sine reprehensione vulgo alii dicunt in singulari, hac oui & aui: alii, hac oue & aue. In multitudinis, hæ puppeis, resteis, & hæ puppes, restes. Item, quod in "patrico casu hoc genus dis-^{patrio} pariliter dicatur ciuitatū, parentum: ciuitatiū, parentium: in accusandei hos monteis, fonteis, hos mōtes, fontes. Item cùm si sit analogia, debent à similib⁹ verbeis similiter declinateis similia fieri, & id nō fieri ostendi possit: despiciēdam esse eam rationem. Atqui ostenditur. nā quid potest similius esse quàm mēs, dens, gēs: cùm horū casus "pa-^{patrius} tricis, & accusandei, in multitudine sint dispariles. nam à primo sit gentium, & genteis, vtrobiq;

vt fit I: à secundo mentium, & mētes, vt in prio-
re solo fit I: à tertio dentum, & dentes, vt in neu-
tro fit I. Sic item, quoniam simile est recto ca-
su furus, lupus, lepus; rogant cur non dicant pro-
portione item furo, lupo, lepo. Si respondent
similia non esse, quòd ea vocemus dissimiliter,
fure, lupe, lepus: sic enim respondere voluit Ari-
starchus Crateti, nam cùm scripisset similia esse,
Philomedes, Heraclides, Melicertes; dixit nō esse
similia. in vocando enim cum E breui dici Phi-
lomede, cum E longo Heraclide, & cum E breui
Melicerte. In hoc dicunt Aristarchum non intel-
lexisse quod quæreretur, cùm sic soluerit. Sice-
nim, vt quidquid in obliqueis casibus discrepa-
uit, dicere potuit, propterea rectos casus non esse
simileis: cùm quæraturo duo inter se similia sint
necne, non debere extrinsecus adsumi, cur simi-
lia sunt. Item, si esset analogia, similiter aues, o-
ues, fues dicerent: item vt ouium, auium, sic fuiu.
Si analogia est, inquit, cur populus dicit dii Pe-
nates, dii Consentes? cùm sit, vt hic reus, ferus,
deus: sic hi rei, feri, dei. Item quærunto, si sit ana-
logia, cur appellant omnes ædem deum C on-
sentum, & non deorum Consentium? Item cur
dicatur mille denarium, non mille denariorum?
est enim hoc vocabulum ea figura, vt Vatinius,
Manlius, denarius. debet igitur dici, vt Vatinio-
rum, Manliorum, sic denariorum. & non equum
publicum mille assariū esse, sed mille assariorum.
ab vno enim assario multi assarii, ab eo assariorū.
Item secundum illorum rationem debemus se-
cundeis syllabeis longeis dicere Hectorem, Ne-
storem. est enim vt quæstor, prætor, Nestor, He-
ctor. Et non debuit dici, quibus das, sed queis das.
est enim vt eis, heis, queis. At si est quibuscum,

non ibus & hibuscum dicatur? Da patri familias,
dicere non debuerunt, si analogias sequi vellent:
quod est vt Atiniæ, Scatinia, familia: sic vna A-
tinia, Scatinia, familia. Item plures patres familias
dicere non debuerunt, sed, vt Sifenna scribit, pa-
tres familiarum. Neque oportebat consuetudi-
nem notare: alios dicere boum greges, alios bo-
uerum: vt struum, sic Iouum, & Iouerum: cùm
esset vt Iouis, bouis, struis, Iouem, bouē, struem,
Ioui, boui, strui. Nec cùm hæc conuenirent in
obliqueis casibus, dubitare debuerunt in recteis
propinquiorebus: nunc in consuetudine aliter
dicere pro Iouis, Iuppiter: pro bouis & bus, bos:
pro struis, strues.

DE INCEPIS dicam de altero genere voca-
bulorum, in quo contentiones sunt: vt album,
albius, albissimum. in quo eam analogiam non
seruari apparet. nam cùm sit simile, falsum: cal-
dum: & dicatur ab heis, falsius, falsissimum, cal-
dus, caldissimum debuit dici. quoniam simile
est bonum, malum: ab heis bonius & malius, bo-
nissimum & malissimum: nōne dicimus, bo-
num melius, optimum? malū, peius, pessimum?
In aliis verbeis nihil deest: vt dulcis, dulcior, dul-
cissimus. in aliis primum, vt peius, pessimum: in
aliis medium, vt cæsius, cæfissimus: in aliis bina
sunt quæ sint ab eadem voce declinata: & ea ita
vt alias desint secundum & tertium, vt in hoc,
mane, manius, manisimé: alias, vt duo prima ab-
sint, vt optimum: alias, vt primum & tertium de-
sit, vt melius. Præterea si dicerent similiter de-
clinari, cum similia essent macer, sacer, tener: &
& macerrimus, sacerrimus, tenerimus: non dif-
creparent in heis, macrior, & magis sacer, & te-
nerior: neque alia trisyllaba fierent. & si in heis

dominaretur similitudo, diceremus, vt candidissimus, candidissima, pauperrimus, pauperrima: vt candidus, candida, pauper, paupera. & vt dicimus doctus, docta, doctissimus, doctissima: sic diceremus, frugalissimus, frugalissima, frugus & fruga. Ea si proportione essent verba, vt vno vocabulo dicimus virum & mulierem sapientem, & diligentem, & sapientiosem, & diligentiosem: sic diceremus item cum perueniremus ad summum. quod facimus aliter: nam virum dicimus sapientissimum & diligentissimum: feminam, sapientissimam & diligentissimam. Quod ad vocabulorum huius generis exempla pertinet, multa sunt reliqua. sed eadem quæ dicta, ad iudicandum satis sunt, quod analogias in collatione verborum sequi non debemus. Magnitudinis vocabula cum possint esse terna, vt cista, cistula, cistella: in mediis non sunt: vt in heis, macer, macricolus, macellus: niger, nigricolus, nigellus. Item minima in quibusdam non sunt, vt auis, auicula, auicella: caput, capitulum, capitellum. In hoc genere vocabulorum quod multa defunt, dicendum est non esse in eo, sed potius sequendam consuetudinem quam rationem. Quod ad vocabulorum genera quattuor pertinet, vt in hoc potius consuetudinem quam analogiam dominari facile animaduerti possit, dictum est.

Sequitur de nominibus, quæ differunt à vocabuleis, ideo quod sunt infinita, ac res communis designent: vt vir, mulier: cum nomina sint finita, ac significant res proprias, vt Paris, Helena. è quibus sunt alia nomina à nominibus, vt Ilium, ab Ilo, & Ilia, ab Illo: alia à vocabulo, vt ab albo, albius, & ab atro, atrius: in neutreis seruata

est analogia. Nam & cum sit à Romulo Roma, proportione non est, quod debuit esse Perperni filia, non Perperna. Perperna mulieris nomen esse debuit, & nata à Perperno: quod est, vt Arbernus, Perpernus: Arberna, Perperna. Quod si Marcus Perperna virile est nomen, & analogia sequenda: Lucius Ælia, & Quintus Mucia, virilia nomina esse debent. Item quæ habent ab Rhodo, Andro, Cyzico, Rhodius, Andrius, Cyzicenus: similiter Cyzicius ciuis diceretur vnusquisque. Nam vt ab Atheneis Athenæus dicitur rhetor nomine, etsi non sit Atheniensis; in hoc ipso analogia non est: quod alii nomina habent ab oppideis; alii aut non habent, aut non, vt debent, habent. habent plerique libertini à municipio manumissi. in quo, vt societatum & fanorum serui, non seruarunt proportionem & rationem, & Romanorum liberti debuerunt dici, vt à Fauentia Fauentinus, à Reate Reatinus: sic à Roma Romanus. vt nominantur à libertineis orti publici serui, Romani, qui manumissi ante quam sub magistratus nomina, qui eos liberarunt, succedere cœperunt. hinc quoque illa nomina " Le-
Lanas
sas, Vfenas, Carinas, Mæcenas: quæ cum essent à
loco, vt Vrbinas, & tamen Vrbinus, ab heis debuerunt dici ad nostrorum nominum similitudinem.

* *Deest pagina.* *

M. T E R E N T I I V A R R O -
N I S D E L I N G V A L A -
tina liber octauus.

* *Desunt quedam.* *

tam nesciunt docere quàm discere quæ ignorât. in quo fuit Crates nobilis grammaticus, qui fretus Chrysippo homine acutissimo, qui reliquit sex libros *ἑξ τῆς ἀνομαλίας*: heis libris contra analogiam atque Aristarchum est nixus: sed ita ut scripta indicant eius, ut neutrius videatur peruidisse voluntatem. quod & Chrysippus, de inæqualitate cum scribit sermones, propositum habet ostendere similes res dissimilibus verbeis, & similibus dissimiles esse vocabuleis notatas. id quidem est verum: & cum Aristarchus de æqualitate conscribit, & de verborum similitudine; quorundam inclinationes sequi iubet, quoad patiatur consuetudo. Sed hi qui in loquendo partim sequi iubent nos consuetudinem, partim rationem, non tam discrepant: quod consuetudo & analogia coniunctiores sunt inter se quàm hi credunt. quod est nata ex quadam consuetudine analogia: & ex hac consuetudo ex dissimilibus & similibus verbeis eorum, quod declinationibus constat. neque anomalia neque analogia est repudianda. nisi si non est homo ex anima, quod est homo ex corpore & anima. Sed ea quæ dicam, quo facilius peruideri possint, prius de trineis copuleis differendum: nam confusim ex utraque parte pleraque dicuntur, quorum alia ad
aliam

aliam referri debent summam. Primum de copuleis naturæ & sueis. hæc enim duo sunt quæ exigunt diuersa: quod aliud est, dicere verborum analogias, aliud, dicere uti oportere analogiis. Secundum de copuleis multitudinis, ac finis: utrumque omnium verborum dicatur esse analogia, an versus, an maioris partis. Tertium, de copuleis personarum, qui eis debet uti, quæ sunt plures. Alia enim populi vniuersi, alia singulorum: & de his non eadem oratores & poetæ: quod eorum non idem ius. Itaque populus vniuersus debet in omnibus verbeis uti analogia: & si perperam est consuetus, corrigere se ipse; cum orator non debeat in omnibus uti: quod sine offensione non potest facere, cum poetæ transilire lineas impune possint. Populus enim in sua potestate, singuli in illius. Itaque ut suam quisque consuetudinem, si mala est, corrigere debeat; sic populus suam. Ego populi consuetudinis non sum, ut dominus: at ille meæ est. Ut rationi obtemperare debet gubernator, gubernatori vnusquisque in naui; sic populus rationi, nos singuli populo. Quare ad quamcunque summam in dicendo referam, si animadvertes, intelliges utrum dicatur analogia esse, an, uti oporteret, redigere; dici id in populum aliter, ac inde omnibus dici in eum qui sit in populo.

N V N C iam primum dicam pro vniuersa analogia, cur non modo videatur esse reprehendenda, sed etiam cur in vsu quodammodo sequenda. Secundò, de singuleis criminibus, quibus rebus possint quæ dicta sunt contra, solui: dicam ita ut generatim comprehendam & ea quæ in priori libro sunt dicta, & ea quæ possunt dici, atque illic præterii. Primum, quod aiunt, qui bene loqui velit, consuetudinem non rationem similitudinum

h. i.

sequi oportere: quòd alterum si neglegat, sine offensione facere non possit; alterum si sequatur, quòd sine reprehensione non sit futurum; errant: quòd qui in loquendo consuetudinem, qua oportet vti, sequitur, non sine ea ratione. Nam vocabula ac verba quæ declinamus, similiter ea in consuetudine esse videmus, & ad eam referimus: & si quid est erratum, non sine ea corrigimus. Nam vt qui triclinium construarunt, si quem lectum de tribus vnum impariam posuerunt, aut de paribus nimium, aut parum produxerunt; vna corrigimus, & ad consuetudinem cõmunem, & ad aliorum tricliniorum analogias. Sic si quis in oratione in pronuntiando ita declinat verba vt dicat disparia; quod peccat, redigere debemus ad ceterorum similium verborum rationem. Cùm duo peccati genera sint declinationum; vnum, quod in consuetudinem perperam receptum est; alterum, quod nondum est, & perperam dicatur: vnum dant, non oportere dici quod sit in consuetudine; alterum non conceditur, quin ita dicatur, vt sit simile. cùm id faciat, ac si quis puerorum per delicias pedes malè ponere, atque imitari vacias cœperit, hos corrigi oportere, si concedant: contra si quis in consuetudine ambulãdei iam factus sit vacia, aut compernis, si eũ corrigi non concedant. non sequitur vt stultè faciant qui puereis in geniculis alligēt serperastras, vt eorum deprauata corrigant crura. cū culpandus non sit medicus qui è longinqua mala cõsuetudine ægrum in meliorem traducit: quare reprehendendus sit, qui orationem minus valentem propter malam consuetudinem traducit in meliorem? Pictores, Apelles, Protogenes, sic alii artifices egregii nõ reprehendendi, quòd consue-

tudinem Myconis, Dioris, Arimnæ & aliorum superiorum non sunt secuti: Aristophanes improbandus, qui potius in quibusdam veritatem quam consuetudinem secutus? Quid si viri sapientissimi; & in re militari & in aliis rebus multis contra veterem consuetudinem cùm essent vti, laudati; despiciendi sunt qui potiorem dicunt oportere esse consuetudinem ratione? An cùm quis perperam cõsueuerit quid facere in ciuitate, non modò nõ patiemur, sed etiã pœna adficiemus? item si quis perperam cõsueuerit dicere verbum, non corrigemus, cùm id fiat sine pœna? & hi qui pueros in ludum mittunt vt discant quæ nesciunt verba, quæadmodum scribãt: itidem barbaros, qui ignorabunt verba, quemadmodum oportuit dici, nõ docebimus, vt sciant qua ratione conueniat dici: sed vt nutrix pueros à lacte non subito euellit à consuetudine, cùm à cibo pristino in meliorem traducit: sic in maioribus loquendo, à minus cõmodeis verbeis ad ea quæ sunt cum ratione, modicè traducere oportet. cùm sint in cõsuetudine cõtra rationẽ alia verba, ita vt ea facillè tolli possint: alia vt videãtur esse fixa, quæ leuiter hærent ac sine offensione cõmutari possint. Si enim ad rationem corrigi oportet quæ non ad rationem sunt, ita vt in presentia corrigere nequeas: quin ita dicas, heis oportet, si possis, non vti. sic enim obsolescent, ac postea iam obliterata facilius corrigi poterunt. Quas novas verbi declinationes ratione introductas respuet forum, iis boni poetæ, maximè scænici, cõsuetudine subigere aureis populi debet. quæ poetæ multum possint in hoc, propter eos quædam verba in declinatione melius, quædã deterius dicuntur. Consuetudo loquendi est in motu. itaque solet fieri ex meliore deterior.

meliora verba perperam dicta apud antiquos aliquos, propter poetas non modò nunc dicuntur rectè, sed etiam quæ ratione dicta sunt tum, nunc perperam dicuntur. Quare qui ad cõsuetudinem nos vocant, si ad rectam, sequamur. in eo enim quoque est analogia; si ad eam inuitent quæ est deprauata, nihilo magis sequemur. nisi cum erit necesse, sequar in ceteris rebus mala exempla. nam ea quoque, cum aliqua vis vrget, inuiti sequimur. Neque enim Lyfippus artificum priorum potius est vitiosa sequutus quam artem: sic populus facere debet, etiã singuli sine offensione quod fiat populi, qui amissa modò quærant, sed etiam quod indicium dent: iidem, ex sermone si quid deperit, non modò nihil impendunt vt requirant, sed etiam contra indices repugnant, ne restituantur verbum nouum & ratione introductum, quo minus vt recipiamus, vitare non debemus. Nam ad vsum in vestimẽteis, ædificiis, supellectili, nouitati nõ impedit vetus cõsuetudo. Quem enim amor adfuetudinis potius in pãneis possessorem retinet, quam ad noua vestimenta traducit? An non sæpe veteres leges abrogatæ noueis cedunt? nõne inusitateis formeis vasorum recentibus à Græcia adlatis obliteratæ antiquæ consuetudinis sinorum & capidarum species? Heis formeis vocabulorũ contaminati vti nollēt, quæ docuerit ratio propter cõsuetudinem veterem? Et tantum inter duos sensus interesse volūt, vt oculis semper aliquas figuras supellectilis nouas cõquirant, contrà aureis expertes velint esse? Quotus quisq; iam seruos habet prisceis nominibus? quæ mulier suum instrumentum atque vasa auri, veteribus vocabuleis appellat? Inducteis non tam irascendum, quam huiusce prauitatis patroneis.

Inde-
teis)

Si enim vsquequaque non esset analogia, tum sequebatur vt in verbeis quoque non esset; non cum esset vsquequaque (vt est) non esse in verbeis. Quæ enim est pars mundi quæ non innumerabiles habeat analogias? Cælum, an mare, an terra, an aer, & cætera quæ sunt in heis? nõne in cælo, vt ab æquinoctiali circulo ad solstitialem, & hinc ad septentrionalem diuisum? sic cõtra paribus partibus item à bruma versum contraria parte? non, quãtum polo superior, abest inferior ab eo quem *ἀστὴρονομὸν* vocant astrologi, & is ad brumalem? non, quemadmodum quodque signum exortum hoc anno, quotquotanneis eodem modo exoritur? Num aliter sola bruma venit ad æquinoctium? an contrà cum ad solstitium, venit ad æquinoctialem circulum, & inde ad brumam? Nõne luna, vt à sole discedit ad aquilonem, & inde redit in eandem viam; sic inde fertur ad austrum & regreditur inde? Sed quid plura de astreis, vbi difficilius reperitur quid sit, aut fiat in motibus dissimiliter? At in mari, credo, motus non habent dissimilitudines geminas, qui in viginti quattuor horeis lunaribus cottidie quater se mutant? At cum sex horeis æstus creuerunt, totidem decreuerunt rursus " ⁱⁱ⁻ ^{identi-} ^{dem a-} ^{lieis}

Non in terra in sationibus seruata analogiæ nec cuiusmodi in præterito tempore fructuum genera reddidit, similia in præsentem reddat: & cuiusmodi à tritico iacto reddit segetes, sic ordeo sato proportionem reddit parileis? Nõne vt Europa habet flumina, lacus, monteis, cãpos; sic ha-

h. iii.

bet Asia? Non in volucris generatim seruat analogia? nō ex aquileis aquilæ, atque ex turdeis, qui procreatur, turdi: sic ex reliqueis sui cuiusque generis? An aliter hoc fit quàm in aere, in aqua? non hîc conchæ inter se generatim innumerabili numero similes? non pisces? sanè muræna fit lupus, aut merula? Non bos ad bouem conlatus, similis? & qui ex heis progeneratur inter se vituli: etiam vbi dissimilis fetus, vt ex equa & asino mulus: tamen ibi analogia. quòd ex quocumque asino & equa nascitur item mulus, aut mula, vt ex equo & asina hinnuli. Non sic ex viro & muliere omnis similis partus? quid pueri & puellæ? " non horum ita inter se non omnia similia membra, vt separatim in suo utroque genere similitudines sint pariles? Non homines omnibus cum sint ex anima & corpore, partes quoque horum proportione similes? Quid ergo cum omnes animæ hominum sint diuisæ in octonas partes, inter se nō proportione similes? quinque, quibus sentimus: sexta, qua cogitamus: septima, qua progneramus: octaua, qua voces mittimus? Igitur, quoniam qua loquimur voce orationem, hanc quoque necesse est natura habere analogias. itaque habet, annon? Vides vt Græci habeant eam ^{quadri} "quadripartitam: vnam, in qua sit casus: alteram, ^{plicatâ} in qua tempora: tertiam, in qua neutrum: quartam, in qua vtrumque: sic nos habere? Et quid, verba nescis, vt apud illos sint alia finita, alia nō: sic vtraque esse apud nos equidem non dubito. Qui animaduertent item in eam innumerabilem similitudinem numerum: vt trium temporum verba, vt trium personarum. quis enim potest nō animaduertisse in omni oratione esse, vt legebam, lego, legam: sic lego, legis, legit: cum

hæc eadem dicantur alias vt singula, alias vt plura significant? Quis est enim tam tardus qui illas quoque non animaduertit similitudines, quibus vtimur imperando, quibus in optando, quibus in interrogando, quibus in infectis rebus, quibus in perfectis, sic in aliis discriminibus? Quare qui negat esse rationem analogiæ, nō videt naturam non solum orationis, sed etiam mudi: qui autem vident & sequi negant oportere, pugnant contra naturam, non contra analogiam: & pugnant volfelleis, non gladio: cum pauca excepta verba expelago sermonis puri, minus trita efferat: cum dicant propterea analogias non esse. similiter vt si quis viderit mutilum bouem, aut luscum hominem, claudicantem equum, neget in cornibus bouum, hominum & equorum, naturam similitudinis proportione consistere. Qui autem, cum duo genera esse dicunt analogiæ: vnum naturale, quòd, vt ex lentibus nateis nascuntur lentes, sic ex lupineis lupinum: alterum volutarium, vt in fabrica, cum videt scenam, vt dexteriore parte sint ostia, sic esse in sinistiore simili ratione facta: de heis duobus generibus naturalē esse analogiam: vt sit in motibus cæli: volutariam vero esse, quòd vt cuique fabro libitum sit, possit facere partem scenæ; sic in hominum partibus esse analogias: quòd eas natura fecit; in verbeis nō esse, quòd & homines ad suam quisque voluntatem fingunt. itaque de eisdem rebus alia verba habere Græcos, alia Syros, alia Latinos. Ego declinatus verborum & voluntarios & naturales esse puto. voluntarios, quibus homines vocabula imposuerint rebus quædam, vt à Romulo Roma, à Tibure Tiburtes: naturales, vt ab impositis vocabulis, quæ inclinantur in tempora aut in casus: vt ab Romulus, Romuli, h. iiii.

Romulo, Romulū, & à Dico, dicebam, dixeram. Itaque in voluntariis declinationibus inconstantia est; in naturalibus constantia: quas vtrisque, quoniam id non debeant negare esse in oratione quod in mundi partibus omnibus sit, & declinationes verborum innumerabiles, dicendum est esse in his analogiam. Neque ideo statim ea in omnibus verbeis est sequenda, nam si qua perperam declinavit verba consuetudo, ut ea aliter afferri non possint sine offensione multorum; hinc orationem verborum non prætermittendam ostendit loquendi ratio. Quod ad vniuersalem pertinet causam, cur similitudo & sit in oratione & debeat obseruari, & quam ad finem quoque, satis dictum. Quare, quod sequitur, de partibus singuleis deinceps expediemus; ac singula crimina quæ dicunt in analogias, soluemus. In quo animaduerto, natura quadruplicem esse formam, ad quam in declinando accomodari debeant verba: quod debeat subesse res quæ designetur; & ut sit ea res in usu: & ut vocis natura ea sit quæ significauit, ut declinari possit, & similitudo. Figura verbi, ut sit ea quæ ex se declinata genus prodere certum possunt. quo neque à terra terrus ut diceretur, postulandum est, quod natura non subest. ut in hoc alterum, maris, alterum feminæ debeat esse. Sic neque propter usum, ut Terentius significat vnum, plures, Terentii, postulandum est ut sic dicamus faba & fabæ. non enim in similibus vtriusque. neque ut dicimus Terentius Terentium, sic postulandum ut inclinemus A & B: quod non omnis vox natura habet declinatus. neque enim forma collata querendum solum quid habeat in figura simile, sed etiam nonnumquam in eo, quæ habeat effectum. Sic enim lana Gallicana & Appula

videtur imperito similis propter speciem; cum peritus Appulā emat pluris, quod in usu firmior sit. Hæc nunc strictim dicta, apertiora fient infra. incipiam hinc. Quod rogant ex qua parte oporteat simile esse verbum, ab voce an à significatione: respondeamus à voce. sed tamen nonnumquam quærimus, genere similitudine sint, quæ significantur; ac nomen virile cum virili conferimus, feminæ cum muliebri. non quod id, quod ^{heic} significant voces, commoueat; sed quod nonnumquam in re dissimilis figuræ, formas vocum indissimiles ponunt dispariles. ut calcei, muliebres sint an viriles, dicimus ad similitudinem figuræ; cum tamen sciamus nonnumquam & mulierem habere calceos viriles, & virum muliebres. Sic dici virum Perpernam, & M. Læcam muliebri forma. & contra; parietem, ut abietem, esse forma similem; cum alterum vocabulum dicatur virile, alterum muliebri; & vtrumque natura neutrum. Sic itaque ea virilia dicimus, non quæ virum significant, sed quibus proponimus hic & hi. & sic muliebria, in quibus dicere possumus hæc & hæ. Quare nihil est quod dicunt Theona & Diona non esse simileis; si alter est Æthiops, alter Gallus: si analogia rerum dissimilitudines adsumat & ad discernendum vocis verbeis figuras. Quod dicunt, simile sit necne, nomen nomini, imprudenter Aristarchum præcipere, oportere spectare non solum ex recto, sed etiam ex eorum vocandei casu: esset enim ridiculum, si similes inter se parentes sint, de filiis iudicare. Qui errant, quod non ab obliqueis casibus sit, ut recti simili facie ostendantur: sed propter eos facilius prospici similitudo potest eorum, quam vim habeat. ut lucerna in tenebris adlata

non facit, quæ ibi sunt posita, similia sint; sed ut videantur quæ sint quæve desint. Quid similius videtur quam in heis est extrema littera, crux, frux; quas qui audit voces, auribus discernere potest nemo: cum easdem non esse similes ex aliis verbeis intelligamus. quod cum sint cruces, & fruges, & de heis extremeis syllabeis exemptum sit C ex altero sic; ut ex C & S crux, ex G & S frux. quod item apparet cum est demptum S. nam sit vnum, cruci, alterum, frugi. Quod aiunt, cum in maiore parte orationis non sit similitudo, non esse analogiam: dupliciter stultè dicunt, quod & in maiore parte est, & in minore parte est: & si in minore non sit, tamen sit in maiore. Nisi etiam nos calceos negabunt habere, quod in maiore parte corporis calceos non habeamus. Quod dicunt, nos sequi dissimilitudinem: itaque in vestitu, in supellectile delectari varietate: non paribus subuculeis vxoris: respondeo, si varietas est incunda; magis varium esse, in quo alia sunt similia, alia non sunt. Itaque sic, ut abacum argento ornari videmus, ut alia paria sint, alia disparia: sic in oratione. Rogant, si similitudo sit sequenda, cur malimus habere lectos alios ex ebore, alios ex testudine, sic item genere aliquo alio. ad quæ dico non dissimilitudines quoque sequi. sæpe itaque ex eadem supellectili licet videre. nam nemo facit triclinii lectos, nisi pareis & materia, & altitudine, & figura. Quis facit mappas triclinarias non simileis inter se? quis pulvinos? quis denique cetera quæ vnius generis sint plura? Cum (inquit) vtilitatis causa introducta sit oratio, sequendum non quæ habebit similitudinem, sed quæ vtilitatem. Ego quidem vtilitatis causa orationem factam esse cōcedo, sed ut vestimen-

ta. quare ut hinc similitudines sequemur: ut virilis tunica sit virili similis, item toga togæ: sic mulierum stola stolæ, proportionem, & pallium pallio simile: sic cum sint nomina vtilitatis causa, tamen virilia inter se similia: item muliebria inter se sequi debemus. Quod aiunt, ut perfedit, & perstitit, sic percubuit, & percupiuit: quoniam non sit; non esse analogiã. & in hoc errant: quod duo posteriora ex prioribus declinata non sunt: cum analogia polliceatur ex duobus similibus similiter declinateis similia fore. Qui dicunt, quod sit à Romulo Roma, & non Romula; neque ut ab oue Ouilia, sic à boue Bouilia, esse analogias: errant, quod nemo pollicetur è vocabulo vocabulum declinari recto casu singulari in rectum singularem; sed ex duobus vocabuleis similibus casus similiter declinatos similes fieri. Quod dicunt, quod vocabula litterarum Latinarum non declinentur in casus, non esse analogias; hi ea quæ natura declinari non possunt, eorum declinatus requirunt. proinde ut non ea dicatur esse analogia, quæ à similibus verbeis similiter declinateis similia declinat. Quare non solum in vocabuleis litterarum non hæc requirēda analogia, sed ne in syllaba quidē vlla. quod dicimus hoc ab, huius ab: sic alia. Quod si quis in hoc quoque velit dicere esse analogias rerum; tenere potest: ut enim dicunt ipsi alia nomina, quod quinque habent figuras, habere quinque casus, alia quattuor, sic minus alia; dicere poterunt esse litteras ac syllabas in voce, quæ singulos habent casus. In rebus plurimeis, quemadmodum inter se conferrent ea, quæ quaternos habebunt vocabuleis casus; itē ea inter se quaternos; sic, quæ singulos habebunt, ut cōferat inter se: dicentes, ut sit hoc A, huius A, esse

hoc E, huius E, huic E. Quod dicunt, esse quædam verba quæ habeant declinatus, ut caputi quorum pars reperiri quod non possit, non esse analogias: respondendum sine dubio, si, quod est singulare verbum, id non habere analogias: minimum duo esse verba debent, in quibus sit similitudo. quare in hoc tollunt esse analogias, sed initio vocabulū recto casu apparet in hoc, Quod dedit ira caput, nec dispendi facit hilum. Quod valet, neque dispendii facit quidquam. Idem hoc obliquo apud Plautum, Video enim te nihili pendere præ Philolache omnes homines. Quod ex ne & hili: quare dictus est Nihili, qui non hili, habet casus tum cum commutatur, de quo dicitur. De homine. dicimus enim, hic homo nihili est, & huius hominis nihili, & hunc hominem nihili. Si in illo commutarem; diceremus, ut hoc linum, & limum, sic nihilum, non hic nihili, & huic lino & limo: sic nihilo, non huic nihili. Potest dici patricus casus, ut ei præponitur pronomina plura: ut hic casus Terentii, hunc casum Terentii; hic miles legionis, huius militis legionis, hunc militem legionis. Negant, cum omnis natura sit aut mas, aut femina, aut neutrum; debuisse ex singulis vocibus ternas figuras vocabulorum fieri, ut albus, alba, album: nunc fieri in multis rebus binas, ut Metellus, Metella: nonnulla singula, ut tragoedia, comoedia. sic esse Marcum, Numerium: at Marcam, & Numeriam non: dici coruum, turdum, non dici coruam, turdam. contra dici pantheram, merulam, non dici pantherum, merulum. Nullius nostrum filium, & filiam, non aptè discerni marem ac feminam; ut Terentium & Terentiam. contra deorum liberos, & feruorum non itidem: ut Iouis filium &

filiam, non Iouem & Iouam. item magnum numerum vocabulorum in hoc genere non seruare analogias. Ad hæc dicimus, omnis orationis, quamuis res natura subsit, tamen si ea in usum non peruenit, eò non peruenire verba: ideo equus dicitur & equa. in usu enim horum discrimina: coruus & corua non. quod sine usu id, quod dissimilis natura. Itaque quædam aliter olim, & nunc: tum omnes mares & feminae dicebantur columbae, quod non erant in eo usu domestico quo nunc. contra propter domesticos usus quod internouimus, appellatur mas, colūbus: femina, columba. Nam cum in tria genera transit, & idem est in usu discriminare, totumque denique apparet, ut est in doctus, docta, doctum. doctrina enim per hæc tria transire potest, & usus docuit discriminare doctas res ab hominibus, & in his marem ac feminam in mare, & femina, & neutro. Neque natura mas transit, neque femina, neque neutra: & ideo non dicitur feminus femina feminum: sic reliqua. Itaque singularibus & secreteis vocabulis appellati sunt: quare in quibus rebus non subest similis natura, aut usus, in his vocabulis huiusmodi ratio queri non debet. Ergo dicitur, ut surdus vir, surda mulier, sic surdum theatrum; quod omnes tres ad auditum sunt comparatae. Contra nemo dicit cubiculum surdum, ad silentium, non ad auditum. at si fenestram non habet, dicitur cæcum, ut cæcus & cæca. quod omnia habent lumen, habere debent mas ac femina. Habent inter se natura quandam societatem neutra cum his, quod sunt diuersa non inter se; quodque de his per pauca sunt quæ habeant quandam communitatem. dei & ferui nomina, quod non itè ut libera nostra trāseunt,

eadem ex causa, quod ad usum attinet, institui opus fuit de libereis, de reliqueis nihil attinuit: quod in ferueis gentilitia natura non subest in usu: in nostreis nominibus, qui sumus in Latio, & liberi, necessaria. Itaque ibi apparet analogia: ac dicitur Terentius vir, Terentia femina, Terentiū genus: in prænominibus ideo non fit item, quod hæc instituta ad usum singularia, quibus discernentur nomina gentilitia: ut à numero Prima, Secunda, Tertia, Quarta. In vireis, ut Quintus, Sextus, Decimus. sic ab aliis rebus, cum essent duo Terentii, aut plures, discernēde causa, ut aliquid singulare haberent, notabant. forsitan ab eo qui mane natus diceretur, ut is Manius esset; qui luci, Lucius; qui post patris mortem, Postumus. E quibus, quæ, cum item accidisset femineis, proportionē appellata. declarāt prænomena mulierum antiqua, Mania, Lucia, Postuma. Videmus enim Maniam, matrem Iarum, & Luciam Volumniam, saliorum carminibus appellari. Postumā à multis post patris mortem etiam nunc appellari. Quare quocumque progressa est natura, cum usu vocabuli similis, proportionē propagata est analogia. Cum in quibus declinationibus voluntariis maris, & feminae, & neutri, quæ voluntaria sunt, non debent similiter declinari: sed in quibus naturales sint declinatus, hi qui esse reperiuntur. Quocirca in tribus generibus nominum iniquè tollunt analogias. Qui autem eas reprehendunt quod alia vocabula singularia sunt solum, ut cicer: alia multitudinis solum, ut scalæ; cum debuerint esse omnia duplicia, ut equus equi: analogiæ fundamentum esse obliuiscuntur naturam. nam & usu singulare est quod natura unū significat, ut equus: aut quod coniuncta

quodammodo ad unum usum, ut bigæ. itaque dicimus vna musa, sic dicimus vnæ bigæ. Multitudinis vocabula sunt, vnum, infinitum, ut musæ: alterum, finitum, ut duo, tres, quattuor. dicimus enim, ut hæc musæ, sic vnæ bigæ, & binæ, & trinæ bigæ: sic deinceps. Quare tam vnei & vnæ & vna quodammodo singularia sunt, quàm vnus, & vna & vnum. hoc modo mutat, quod altera in singularibus, altera in coniunctis rebus, & ut duo, tria, sunt multitudinis, sic bina, trina. Est tertium quoque genus singulare, ut in multitudine, vter: in quo multitudinis, ut vter, vtrei: vter poeta singularis, vtrei poetæ multitudinis est. Qua explicata natura, apparet non debere omnia vocabula multitudinis habere par singulare. omnes enim numeri à duobus sursum versus multitudinis sunt; neque eorum quisquam habere potest singulare compar. Iniuria igitur postulant, si qua sint singularia, oportere habere multitudinis. Item qui reprehendunt quod non dicatur, ut vnguentum vnguenta, vinum vina; sic acerum aceta, garum gara: faciunt imperitè, qui ibi desiderant multitudinis vocabulum, quæ sub mensuram ac pondera potius quàm sub numerum succedant. nam in plumbo, oleo, argento, cum incrementum accessit, dicimus, multum oleum, multum plumbum, argentum: non multa olea, plumba, argenta: cum quæ ex hisce fiant, dicamus plumbea, & argentea. aliud enim cum ex argento: nam id rum cum iam vas argenteum, aut pocillum, aut quid item: quod pocilla argentea multa, non quod argentum multum. ea natura, in quibus est mensura, non numerus, si genera in se habent plura, & in usum venerunt, & genere multo, sic vina,

unguenta dicta. alius enim generis vinum, quod Chio, alius quod Lesbo. Sic ex regionibus, quæ ipsa dicuntur, nunc melius unguenta, cui nunc genera aliquot. Si item discrimina magna essent olei & aceti, & sic ceterarum rerum huiuscemodi in usu communi, dicerentur sic olea ut vina. Quare in vtraque denique re, scindere conantur analogiam: & cum in dissimili usu similia vocabula quærunt; & cum item ea quæ metimur, atque ea quæ numeramus, dici putant oportere. Itē reprehendunt analogias, quod dicantur multitudinis nomine publicæ balinæ, non balinea, contra quod priuati dicunt vnū balineum, quod plura balineas dicant. Quibus responderi potest, non esse reprehendum quod scilicet, & aquæ calidæ, pleraque, quæ cum multitudinis vocabulis sint appellata, neque eorum singularia in usum venerint. Idēque, item contra primum balineum nouum, & Græcum introiit in urbem, publicè ibi confedit vbi bina essent coniuncta ædificia lauandei causa; vnum vbi viri, alterum vbi mulieres lauarentur: ab eadem ratione domi suæ quisque vbi lauatur, balineum dixerit. & quod non erant duo balinea, dicere non consueuerunt: cum hoc antiqui non balineum, sed Lauatrinam appellare consueuissent. Sic aquæ calidæ à loco, & quæ vbi scaterent, cum ut colerentur, & venissent in usum nostris, cum aliæ ad alium morbum idoneæ essent. Hæ cum plures essent, ut Puteoleis, & in Tusceis, quibus vtebatur, multitudinis potius quam singulari vocabulo appellarunt. Sic scilas, quod a scandendo dicantur, & singulos gradus scanderent: magis erat quærendum si appellassent singulari vocabulo scilam, cum origo nominatus ostenderet

contra.

contra. Itē reprehendunt de casibus; quod quidam nominatus habet rectos, quidam obliquos: quod dicunt utrosque in vocibus oportere. Quibus idem responderi potest: in quibus usus & natura non subsit, ibi non esse analogiam. sed ne in his vocabulis quæ declinantur, si transeunt è recto casu in rectum casum. quæ tamen ferè non discedunt à ratione sine iusta causa. ut hi qui gladiatores dicunt Faustinos. nam quod plerique dicuntur, ut treis extremas syllabas habeat easdem; Casceliani, Aquiliani, Cæciliani: animaduertant unde oriuntur nomina dissimilia: Cascelius, Cæcilius, Aquilius, Faustius: rectè dicerent Faustianos potius quam Faustinos. sic à Scipione quidam malè dicunt Scipionios. nam contra est Scipionarios. Sed, ut dixi, quod ab huiuscemodi cognominibus rarè declinantur cognomina, neque in usum etiam perducta notant quædam. Item dicunt, cum sit simile stultus, luscus: & dicatur, stultus, stultior, stultissimus: non dici, luscus, luscior, luscissimus. sic in hoc genere multa. Ad quæ dico ideo fieri, quod natura nemo lusco magis sit luscus: cum stultior fieri videatur. Quod rogant; cur non dicamus, mane, manius, manissime: item de vespertino tempore: verè magis & minus esse non potest; ante & post potest. itaque prius est hora prima quam secunda, non magis hora. sed magis mane surgere tã dicitur qui primo mane surgit, quam qui non prior. Ut enim dies non potest esse magis quam mane; itaque ipsum hoc quod dicitur magis, sibi non constat: quod magis mane significat primum mane, magis vespere, nouissimū vesper. Itē ab huiuscemodi similitudinibus analogia, quod cum sit anus, cadus simile; & sit ab anu Anicula, Anicella, à cado duo

i. i.

reliqua, quod non sint propagata: sic non dicatur à piscina, piscinula, piscinella, ad huiusmodi vocabula analogias esse, ut dixi, ubi magnitudo animaduertenda sit in vnoquoque gradu, & quæ sit in usu communi, ut est cista, cistula, cistella; & canis, catulus, catellus; quod in pecoris usu non est. Itaque consuetudo frequentius res in binas diuidit partes, ut maius & minus; ut lectus & lectulus, arca & arcula, sic alia. Quod dicunt; casus alia non habere rectos, alia obliquos, & ideo non esse analogias, falsum est. Negant habere rectos, ut in hoc, frugis, frugē, item roris, rorem; obliquos non habere, ut in hoc, Diespiter, Marspiter. Ad hoc respondeo, & priora habere nominandi, & posteriora obliquos. Nam & frugi rectus est natura frux: ac si secundum consuetudinem dicimus, ut hæc auis, hæc ovis, sic hæc frugis. Sic secundum naturam nominandi est casus roris, secundum consuetudinem ros; cum vtrumque conueniat ad analogiam; quod & id quod in consuetudine non est, cuiusmodi debeat esse, apparet; & quod est in consuetudine nunc in recto casu, eadem est analogia ad pleraque, quæ ex multitudine cum transeunt in singulare, difficulter efferuntur ore. sic cum transiretur ex eo quod dicebatur hæc oues, vna non est dicta oues, sed additum I, ac factum ambiguum verbum, nominandi an "patrici sit casus, ut ouis, & auis. Sic in obliqueis casibus cur negant esse Marspitrīs, Diespitrīs, non video: nisi quod minus est tritum in consuetudine quam Diespiter: quod in nihil argumentum est. nam tam casus, qui non tritus est, quam qui est. Sed in casuum serie alia vocabula non habent nominandi, alia de obliqueis aliquem. Nihil enim video quo minus si ratio percellere poterat hoc crimen. Nam ut

patrici

sic

signa quæ non habent caput, aut aliquam aliam partem, nihilominus in reliqueis membris eorum esse possunt analogiæ, sic in vocabulis casuum. Possunt item fieri, ac reponi quod aberit, ubi patietur natura & consuetudo; quod nonnumquam apud poetas inuenimus factum. ut in hoc apud Næuium in Clastidio, Vita insepulta lætus in patriam redux it. Item reprehendunt quod dicatur hæc strues, hic Hercules, hic homo: debuissent enim dici (si esset analogia) hic Herculeus, hæc strues, hic homon. hæc ostendunt non analogiam non esse, sed obliquos casus non habere caput ex sua analogia. nam ut in Alexandri statua si imposueris caput Philippi, membra conueniunt ad rationem; sic & ad Alexandri membrorum simulachrum caput, quod respondeat, ita fit. Nam si quis tunicam in usu ita consuit, ut altera plagula sit angustis clauis, altera lateis: vtraque pars in suo genere caret analogia. Item negant esse analogias, quod alii dicunt cupressus, alii cupressi. item de ficis, plataneis, & plerisque arboribus; de quibus alii extremum v s, alii e i faciunt. Id est falsum. nam debent dici hei & hæ ficci: quod est ut nummei, ficci, ut nummorum, ficorum. si essent plures ficus, ut manus, diceremus ut manibus, sic ficibus; & ut manuū, sic ficuum. neque has ficos diceremus, sed ficus, ut non manos, sed manus. Sed neque consuetudo diceret singulareis obliquos casus huius fici, neque ab hac fico: ut non dicit huius mani, sed huius manus, & ab hac mano, sed manu. Et illud putant esse causæ cur non sit analogia; quod Lucilius scribit, Decuis, siue decussis est. qui errant; quod Lucilius non debuit dubitare, quod vtrumque: nam in ære vsque ab asse ad centussis numerus æs adsignificat, & eius nu-

mero finiti casus omnes à dupondio sunt. quod dicitur à multeis duobus modeis, hic dupōdius, & hoc dupondium: vt hoc gladiū, & hic gladius. à tressibus virilia multitudinis hei tresses & heis tressibus: cū sit singulare hoc tressis ab eo, sic deinceps ad centuffis. Deinde numerus æs nō significat. numeri qui æs non significant, vsque à quattuor ad cētum, tripliceis habēt formas; quod dicuntur hei quattuor, hæ quattuor, hæc quattuor; cū peruentū est ad mille, quartū adsumit singulare neutrum: quod dicitur hoc mille denariū, à quo multitudinis fit millia "denaria. Quare quom ad analogias quod pertineat, nō est vt omnia similia dicantur. sed vt in suo quæque genere similiter declinentur; stultè quærunt cur as & dupondius & tressis non dicantur proportionē: cū as sit simplex, dupondius " fictus, quod duo asses pendebat, tressis ex tribus æris, quod sic pro assibus nōnumquam æs dicebant antiqui. à quo dicimus assē tenentes, Hoc ab ære, æneaque libra: & mille æris legasse. quare, quod à tressis vsq; ad centuffis numeri eiusmodi sunt compositi: eiusmodi habēt similitudinem: dupondius, quod dissimilis est, vt debuit, dissimilē habet rationē. Sic as, quoniam simplex est ac principium, & vnum significat, & multitudinis habet suū infinitum. dicimus enim asses: quos cū finimus, dicimus dupōdius & tressis, & sic porro. Videtur mihi, quoniam finitum & infinitū habeat, similitudinē non habere, vt utrumque itē dici: eo magis quod in ipseis vocabuleis vbi additur certus numerus, aliter atque in reliqueis dicitur. Nā sic loquūtur, hoc mille denariū, non hoc mille denarii: & hæc duo millia denariū, non duo millia denarii. Si esset denarii in recto casu, atque infinitā multitu-

dinem significaret, tūc in patrico denariorū dici oportebat. & non solūm in denariis, victoriatis, drachmeis, nummeis, sed etiā in vireis idem seruari oportere, cū dicimus iudiciū fuisse triumuirum, decemuirum, nō triumuirorum, decemuirorum. Numeri antiqui habēt analogias, quod omnibus est vna nouenaria regula, duo actus, tres gradus, sex decuriæ; quæ omnia similiter inter se respondēt. regulæ est numerus nouenarius, quod ab vno nouē cū peruenimus, rursus redimus ad vnū, & hinc vnum & nongenta ab vna sunt natura nouenaria. sic ab octonaria & deorsum versus ad singularia perueniunt. Actus primus est ab vno ad nongenta: secundus, à mille ad nongenta millia; quod idem valebat vnū, & mille: vt utrumque singulari numero appellant. Nā vt dicitur hoc vnum, hæc duo millia, & sic deinceps multitudinē: in duobus actibus reliqui omnes item numeri. Gradus singularis est in vtroq; actu ab vno ad nouem: denarius gradus à decē ad nonaginta: centenarius ad nongenta. ita tribus gradibus sex decuriæ fiunt, tres milliariæ, & tres minores. antiqui heis numeris fuerunt cōtenti. Ad hos tertium & quartum actum à deciens minora imposuerunt vocabula, neque ratione: sed tamen non cōtra est eam de qua scribimus analogiam. Nam vt deciens cū dicatur, hoc decies, vt hoc mille, huius mille, vt sit vt utrumq; sine casibus vocis, dicemus vt hoc mille, huius mille, sic hoc deciens, huius decies: nec eo minus in altero, quod est mille, præponemus hei mille, horum mille. Quoniam in eo est nomen cōmune, quam vocāt ὁμωνυμία obliqui casus; ab eodē capite vbi erit ὁμωνυμία, quo minus dissimiles fiāt, analogia nō prohibet. Itaque dicimus hic Argus, cū hominē

dicimus; cū oppidum, Græcanicè hoc Argos, Latinè hei Argei, item faciemus. eadem vox nomen & verbum significabit, vt in casus & in tempora dispariliter declinetur, vt faciamus à Meto, quod nomē est, Metonis, Metonem: quod verbū est, meto, metis, metam, metebam. Reprehendunt, cū ab eadē voce plura sunt vocabula declinata, & sunt quas *συνωνυμίας* appellant, vt Sappho, & Alcæus, & Alcæo, sic Geryon, & Geryones, & Geryonas: in hoc genere, quod casus perperam permutant quidā; non reprehendunt analogiam, sed qui eis vtitur imperité. quod quisque caput pertenderit, sequi debet eius cōsequentias casus in declinando; ac non facere; cū dixerit recto casu Alcæus, in obliqueis dicere Alcæoni & Alcæonē: quod si institerit, & non secutus erit analogias. "Reprehendendum Aristarchum, quod hæc nomina Melicertes & Philomedes similia neget esse, quod vocandei casus habet alter Melicerta, alter Philomede. Sic qui dicat lepus & lupus, non esse simile, quod alterius vocandei casus sit lupe, alterius, lepus. Sic socer, macer, quod in transitu fiat ab altero trisyllabū soceri, ab altero bisyllabum macri. De hoc et si supra respōsum est cū dixi de " lana, heic quoque amplius adiciam; similia non solū à facie dici, sed etiam ab aliqua cōiuncta vi & potestate, quæ & oculis & auribus latere soleat. itaq; sæpe gemina facie mala negamus esse similia, si sapore sunt alio. Sic equos eadem facie nonnullos negamus esse similibus in nationes ex procreante dissimilibus. Itaque in hominibus emendeis, si natione alter est melior, emimus pluris. atque in heis omnibus similitudines non sumimus tantū à figura, sed etiā aliunde, vt in equeis ætas, vt in heis cuiusmodi

Repre
hendunt)

lucer-
na)

faciāt pullos: vt in pomeis, quo sint succo. si igitur idem sequitur in similitudine verborū quis, reprehendendus non est. quare dissimilitudinum discernendarum causa nōnunquam vt pronomen adsumitur, sic casum aliquem adsumi, vt in heis nemus, lepus, hic lepus, hoc nemus. Itaque "differunt, ac dicuntur hei lepores, hæc nemora, discendūt, ac didicuntur
sic aliud siquid adsumptum erit extrinsecus, quo similitudo penitus perspici possit. non enim erit remotū à natura. neque enim magnetes lapides duo inter se similes sint necne, perspicere possis, nisi minutum extrinsecus prope apposueris ferum; quod similes lapides similiter ducunt, dissimiliter dissimiles. Quod ad nominationum analogiam pertinet, ita declinatum arbitror vt omnia quæ dicuntur contra, ad respondendum ab heis sumi fontibus possit. Quod ad verborum rationem attinet, cū partes sint quatuor, temporum, personarum, generum, diuisionum; ex omni parte quoniam reprehendunt, ad singula respondebo. Primū quod aiunt analogias non seruari in temporibus; cū dicant, lego, legi, legam, & sic " simile alia; nam quæ sunt mille) vt "legeram, perfectum significare, duo reliqua, legi legam & lego, inchoatum; iniuria reprehendunt. Nam ex eodem genere & diuisione idem verbum, quod sumptum est, per tempora traduci potest: vt disceram, disco, discam: & eadem perfecti, sic, didiceram, didici, didicero; ex quo licet scire verborum rationem constare. Sed eos qui trium temporū verba pronuntiare velint, scienter id facere scire licet. Item illos qui reprehendunt quod dicimus, amor, amabor, amatus sum. non enim debuisse in vna serie vnum verbum esse duplex, cū duo simplicia essent.

Neque ex diuisione vniusmodi pæne verba discrepant inter se. nã infecta omnia simplicia similia sunt, & perfecta duplicia inter se paria in omnibus verbeis: vt heic, amabar, amor, amabor, amatus ero. quare item malè dicunt, ferio, feriã, percussi; quòd est ordo, feriã, ferio, feriebam: & item percussi, percutio, percutiã. sic deinceps in reliqueis temporibus reprehendenti responderi potest. Similiter errant qui dicunt ex vtraque parte verba omnia cõmutare syllabas oportere, vt in heis, pungo, pũgam, pupugi: tundo, tundã, tutudi. dissimilia enim conferunt, verba infecta cum perfectis. Quòd si infecta modò conferrèt, omnia verbi principia incommutabilia viderentur: vt in heis, pungebã, pungo, pungam. Et contra ex vtraque parte cõmutabilia, si perfecta ponerent, vt pupugerã, pupugi, pupugero. Item malè conferunt, fui, sum, ero: quòd fui est perfectũ: cuius series sibi, vt debet, in omnibus personis & formeis constat: quod est, fueram, fui, fueram, de infectis. sum, quod nunc dicitur, dicebatur. Esum: & in omnibus personeis cõstabat, quòd dicebatur, esum, es, est: eram, eras, erat: ero, eris, erit. sic huiusmodi cetera seruire analogiã videbis. Etiam hoc reprehendunt, quòd quædã verba neque personas habēt ternas, neque tempora terna. Id imperitè reprehendunt, vt si quis reprehendat naturam quòd non vniusmodi finxerit "animaleis omneis. Si enim natura non omnes formæ verborũ terna habeant tempora, ternas personas: non habent totidē verborũ diuisiones: quare cùm imperamus naturæ, quòd infecta solũ habet: cùm & præfenti & absenti imperamus, sũt terna, vt lege, legito, legat. perfectũ enim imperat nemo, contra quæ sunt fatē dei, vt, lego, legis,

olim dicebatur

animaleis)

legit, nouena fiunt verba infecti, nouena perfecti. Quocirca non si genus cum genere discrepat, sed in suo quisque genere si quid deest, requirendum: ad hæc addita si erunt ea quæ de nominatiueis supra sunt dicta, facilius omnia soluentur. Nam vt illeic extremum caput rectos casus, sic heic in forma est persona eius qui loquitur, & tempus præfens: vt scribo, lego. quare vt illeic fit, sic heic item acciderit in formula, vt aut caput nõ fit, aut ex alieno genere sint proportione eadem que illeic dicimus, cur nihilominus seruetur analogia: item sicut illeic caput suum habebit, & in obliqueis casibus trãsitio erit in aliquam formulam, qua adsumpta, reliqua facilius possunt videri verba vnde sint declinata. Fit enim vt rectus nõnumquam sit ambiguus: vt in hoc verbo Volo, quòd id duo significat: vnum à voluntate, alterum à volando. Itaque à Volo intellegimus & volare & velle. Quidam reprehendunt quòd Pluit & Luit dicamus in præterito & præfenti tempore, cùm analogiæ sui cuiusque temporis verba debeant discriminare. Falluntur: nam est, ac putant, aliter: quòd in præteriteis V dicimus longum luit, pluit: in præfenti breue luit, pluit. Ideoque in venditionis lege fundi ruta cæsa ita dicimus vt V producamus. Item reprehendunt quidam quòd putant idem esse sacrifico & sacrificor, & lauat, & lauat. quod sit annon, nihil cõmouet analogiam; dum sacrificat, qui dicat, seruet sacrificabo, & sic per totam formam. nec dicat sacrificandus, aut sacrificatus sum. hæc enim inter se non conueniunt. Apud Plautum cùm dicit, Pisceis ego credo, qui vsque dum viuunt, adlauant, diu minus lauari quàm hæc lauat Phronesium. Adlauant lauari non conuenit; vt T sit po-

stremum, sed R, vt lauantur. analogia adlauari reddit, quod Plauti aut librarii mendū fuit. si est, nō ideo analogia, sed qui scripsit, est reprehēdendus. omnino & lauant & lauantur dicitur separatim rectē in rebus certis: quōd puerū nutrix lauat, puer à nutrice lauatur: nos in balineis & lauamur & lauamur. Sed cōsuetudo alterutrum cūm satis haberet, in toto corpore potius vtimur Lauamur, in partibus, Lauamus. quōd dicimus lauo manus, sic pedes, & cetera. Quare & in balineis nō rectē dicunt Laui, laui manus rectē. sed quoniam in balineis lauo, lauatus sum, sequitur, vt contrā, quoniam est soleo, oportet dici Solui, vt Cato & Ennius scribūt, non, vt dicit volgus, Solitus sum, debere dici. neque propter hęc, quōd hęc quoq; discrepant in sermone pauca, minus est analogia, vt supra dictum est. Item cur non sit analogia, adferūt, quōd à similibus similia non declinātur, vt ab dolo, & colo. ab altero enim dicitur dolui, ab altero colui. In quib⁹ adsumi solet aliquid, quo facilius reliqua dicātur, vt in Myrmecidis operibus minuteis solet fieri. Igitur in verbeis tēporalibus quom similitudo saepe sit cōfusa, vt discerni nequeat nisi transferis in aliam personam aut in tempus, quæ præposita sunt, nosse, similia intelleguntur, cūm transitum est in aliam personam: quōd alterum est, dolas, alterum colis. Itaque in reliqua forma verborum suam vterque sequitur formam, vtrum in secunda forma verborū temporale habeat in extrema syllaba A s, ac si ad discernēdas dissimilitudines interest: quocirca quare ibi potius index analogiæ, quam in primat quōd ibi abstrusa est dissimilitudo, vt apparet in heis, meo, neo, veho. ab heis enim dissimilia fiūt transitu. quod sic dicuntur, meas, nes, vehis: quo-

rum vnumquodque suas conseruat similitudinis formas. Analogiam item de heis quæ appellantur participia, reprehendunt multa iniuria. Nam non debent duci terna à singuleis verbeis, amaturus, amans, amatus: quōd est ab amo, amans, & amaturus: ab amor, amatus. Illud analogia quod præstare debet, in suo quidque genere habet casus, vt amatus, amato, amati: & sic in mulieribus, amata, amata: item amaturus eiusmodi habet declinationes. amans paulo aliter, quōd hoc genus omnia sunt in suo genere similia proportione. sic virilia & muliebria sunt eadem. De eo quod in priore libro extremum est, ideo non est analogia: quōd qui de ea scripserint, aut inter se non conueniant, aut in quibus conueniant, ea cū consuetudinis discrepant verbeis vtercumque. Sic enim omneis repudiandum est arteis: quōd in medicina & in musica & in aliis multeis discrepant scriptores. item in quibus conueniunt, vt scripteis, sic etiam reⁿ repudiāt. nam quod ita di-
pugnāt
citur, non sit ars, sed artifex reprehendendus, qui natura
debet in scribendo non vidisse verum: non ideo nō posse scribi verum. qui dicit hoc monti, & hoc fonti, cūm alii dicant hoc monte & hoc fonte: sic alia quæ duobus modeis dicuntur, cūm alterum sit verum, alterum, falsum: non vter peccat, tollit analogias: sed vter rectē dicit, cōfirmat: & quemadmodum is qui cūm peccat in heis verbeis, vbi duobus modeis dicūtur, nō tollit rationem cūm sequitur falsum: sic etiam in heis quæ nō duobus dicūtur, si quis aliter putat dici oportere atque oportet, nō scientiā tollit orationis, sed suā inscientiā nudat. Quibus rebus solui arbitraremur posse quæ dicta sunt priore libro cōtra analogiā, vt potui, breui percurri. Ex quib⁹ si id cōfecissent quod

volunt, vt in lingua Latina esset anomalia; tamen nihil egissent: ideo quod in omnibus partibus mundi vtraque natura inest; quòd alia inter se, alia sunt sicut in animalibus dissimilia: vt equus, bos, ouis, homo, item alia in vnoquoque horum genere inter se similia innumerabilia. Item in piscibus, dissimilis muræna lupo, heis soleæ, hæ muræna, & mustellæ, sic aliis. vt maior ille numerus sit similitudinum earum quæ sunt separatim in muræneis, separatim in aselleis, sic in generibus aliis. Quare cùm in inclinationibus verborum numerus sit magnus à dissimilibus verbeis ortus, quòd etiam vel maior est in quibus similitudines reperiuntur, confitendum est esse analogias. Itémque cùm ea non multo minus quàm in omnibus verbeis patiatur vti consuetudo communis; fatendum illud, quodammodo analogiam sequi nos debere vniuersos, singulos autem, præterquam in quibus verbeis offensura sit consuetudo communis. quòd, vt dixi, aliud debet præstare populus, aliud è populo singuli homines. Neque id mirum est, cùm singuli quoque non sint eodem iure. nam liberius potest poeta quàm orator sequi analogias. Quare, cùm hic liber id quod pollicitus est demonstraturum absoluerit, faciam finem. proximo deinceps de declinatorum verborum forma scribam.

M. T E R E N T I I V A R R O -
N I S D E L I N G V A L A -
tina liber nonus.

IN V E R B O R V M declinationibus disciplina loquendi dissimilitudinē an similitudinem sequi deberet, multi quærun. Cùm ab heis ratio quæ à similitudine oriretur, vocaretur analogia, reliqua pars appellaretur anomalia: de qua re primo libro, quæ dicerentur, cur dissimilitudinem ducem habere oporteret, dixi. Secundo cōtra quæ dicerentur, cur potius similitudinem conueniret præponi. quarum rerum quòd nec fundamenta, vt debuit, posita ab vllò, neq; ordo ac natura, vt res postulat, explicata, ipse eius rei formam exponam. Dicam de quattuor rebus quæ continentur declinationibus verborum: quid sit simile ac dissimile, quid ratio quam appellant λόγον, quid proportio, quod dicunt ἀλόγον, quid consuetudo. quæ explicatæ declarabūt analogiam & anomalam, vnde sit, quid sit, cuiusmodi sit. De similitudine & dissimilitudine ideo primùm dicendum, quòd ea res est fundamentum omnium declinationum, ac continet rationes verborum. Simile est, quod res plerasque videtur habere eadem, quas illud cuiusq; simile. Dissimile est quod videtur esse cōtrarium. huius minimum ex duobus cōstat omne simile, item dissimile. quòd nihil potest esse simile quin alicuius sit simile; item

nihil dicitur dissimile, quin addatur quous id sit dissimile. Sic dicitur similis homo homini, equus equo; & dissimilis homo equo: nā similis est homo homini, ideo quod eandem figuras membrorum habent, quæ eos diuidunt ab reliquorū animalū specie: in ipseis hominibus simili de causa vir viro similior quàm vir mulieri, quod plures habent eandem partes: & sic senior seni similior quàm puero. Eo porro similiores sunt qui facie quoque pæne eadem, habitu corporis simili. Itaque qui plura habent eadem, dicuntur similiores: qui proximè accedunt ad id vt omnia habeant eadem, vocantur gemini, similibi. Sūt qui tres naturas rerū putent esse, simile, dissimile, neutrum, quod aliās vocetur nō simile, aliās non dissimile. Sed quamuis tria sint, simile, dissimile, neutrum, tamen potest diuidi etiam in duas partes: sic, quodcumque cōferas, aut simile esse, aut nō esse. simile esse & dissimile, si videatur esse, vt dixi: neutrum, si in neutram partem præponderet: vt si duæ res quæ conferuntur, vicienas habent partes, & in heis denas habeant eandem, denas alias ad similitudinem & dissimilitudinem æquè animaduertendas. hanc naturam plerique subiiciunt sub dissimilitudinis nomen. Quare quoniam fit vt potius de vocabulo quàm de re controuersia esse videatur: illud est potius aduertendū, cum simile esse dicitur quid, cui parti simile dicatur esse. in hoc enim solet esse error, quod potest fieri vt homo homini simile sit, & non sit, vt multas partes habeat simileis: & ideo dici possit simileis habere oculos, manus, pedes, sic alias res separatim, & vnā plures. Itaque, quod diligenter videndum est in verbeis, quas partes & quot modeis oporteat vt simileis dicantur, vt infra apparebit: is locus ma-

ximè lubricus est. Quid enim similius potest videri indiligēti, quàm duo verba hæc, suis, & suis: quæ nō sunt: quod alterum significat suere, alterum suem. Itaque similia esse vocibus ac syllabeis confitemur, dissimilia esse partibus orationis videmus: quod alterum habet tempora, alterum casus. quæ duæ res vel maximè discernūt analogias. Item, propinquiora genere inter se verba similem sæpe pariūt errorem, vt in hoc, quod nemus & lepus videtur esse simile, quod vtrumque habuerit eundem casum rectum: sed non est simile, quod eis certæ similitudines opus sunt, in quo est, vt in genere nominum sint eodem. quod in heis nō est: nam in virili genere est lepus, & neutro nemus: dicitur enim hic lepus, & hoc nemus. Si eiusdem generis essent, vtrique præponeretur idem, ac diceretur aut hic lepus, & hic nemus: aut hoc lepus, & hoc nemus. quare, quæ & cuiusmodi sunt genera similitudinum ad hanc rem, perspiciendum ei qui declinationes verborū proportionem sintne, quæret. Locum hunc, quod est difficilis, qui de heis rebus scripserunt, aut vitauerunt, aut inceperūt, neque adsequi potuerunt: itaque in eo dissensio, neque ea vniuersimodi, apparet. nam alii de omnibus vniuersis discriminebus posuerūt numerum: vt Dionysius Sidonius, qui scripsit eas esse septuaginta vnā: alii, partes eius, quæ habent casus: cuius eadem hic cum dicat esse discrimina quadraginta septem, Aristoteles rettulit in litteras quattuordecim, Nestocles Parmenisius in litteras octo: sic alii pauciora, aut plura. quarum similitudinum si esset origo rectè capta, & inde orta ratio, minus erraret in declinationibus verborum. quarū ego principia prima duorum generum sola arbitror esse, ad quæ

similitudines exigi oporteat: è queis vnum positū in verborū materia, alterum vt in materiae figura, quæ ex declinatione fit. Nam debet esse vnū, vt verbū verbo, vnde declinetur, fit simile: alterum, vt è verbo in verbum declinatio, ad quam conferatur, eiusdem modi fit. aliās enim a similibus verbeis similiter declinantur, vt ab herus ferus, hero, fero: aliās dissimiliter herus ferus, heri ferum. Cūm vtrūque & verbum verbo erit simile, & declinatio declinationi; tum denique dicam esse similem, ac duplicem & perfectam similitudinem habere: id quod postulat analogia. Sed ne astutius videar posuisse duo genera esse similitudinum sola, cūm vtriusque inferiores species sint plures; si de heis reticuerō, vt mihi relinquam latebras, repetam ab origine similitudineis, quæ cōferendeis verbeis & inclinādeis sequendæ aut vitandæ sint. Prima diuisio in oratione, quod alia verba nusquam declinātur, vt hæc, vix, mox: alia declinātur, vt à limo, limabo: à fero, ferebam: & cūm nisi in heis verbeis quæ declinantur, non possit esse analogia, qui dicit simile esse mox & nox, errat: quod non est eiusdem generis vtrumque verbū, cūm nox succedere debeat sub casuū ratione, mox neque debeat neque possit. Secūda diuisio est de heis verbeis quæ declinari possunt: quod alia sunt à volūtate, alia a natura. Voluntatem appello, cūm vnusquisq; à nomine alio imponit nomen, vt Romulus, Roma. Naturam dico, cūm vniuersū acceptum nomen ab eo qui imponit non requirimus quemadmodū id velit declinari: sed ipsi declinamus, vt huius Romæ, hanc Romam. De heis duabus partibus, volūtaria declinatio refertur ad consuetudinem, naturalis ad rationem. Quare proinde ac simile, conferri non oportet,

oportet, ac dicere, vt sit à Roma Romanus, sic ex Capua dici oportere Capuanus. quod in consuetudine vehementer nutat: quod declinantes imperitè rebus nomina imponūt; a quibus cūm accepit consuetudo, turbulenta necesse est dicere. itaque neque Aristarchus neque alii in analogiis defendendam eius susceperunt causam: Sed, vt dixi, hoc genere declinatio in communi consuetudine verborum a grotat & languescit: quod oritur è populi multiplici imperio. itaque in hoc genere in loquendo magis anomalia quam analogia. Tertia diuisio est, quæ verba declinat à natura. ea diuiditur in partes quattuor: in vnam primam, videlicet; quæ habet casus, neque tēpora habet: vt docilis, facilis: in alteram, quæ tempora habet, neque casus: vt docet, facit: in tertiam, quæ vtraque habet, vt docens, faciēs: in quartam, quæ neutrum: vt doctē. Ex hac diuisione singulis partibus tres reliquere dissimiles. Quare nisi in sua parte inter se collata erūt verba, si nō conueniunt, nō erit ita simile vt debeat facere idem. In articuleis vix adumbrata est analogia: & magis vocū quam rerum: in nominib⁹ magis expressa: ac plus etiam in vocib⁹ ac similitudinibus, quam in rebus, suam obtinet rationem. Etiam illud accedit, in articuleis, habere analogias, ostēdere sit difficile, quod singula sint verba: heic contra facile, quod magna sit copia similium⁹ nominum. Quare non tam hanc partem ab illa diuidēdum, quam illud videndum, vt facis sit verecūdi, etiam illam in eandem harenam vocare pugnatum. Vt in articuleis duæ partes, finitæ & infinitæ: sic in vocabuleis duæ, vocabulum & nomen. non enim idem, oppidum, & Roma: cūm oppidum, sit vocabulum, Roma, nomen. quorū

discrimen in heis reddendis rationibus alii discernunt, alii non nos, sic ubi opus fuerit, quid sit, & cur, adscribimus vniuscuiusque partes. quoniam species plures, de singulis dicam. Prima pars casualis diuiditur in partes duas, in nominatiuum scilicet: quod finitum & infinitum est, ut hic & quis. de heis generibus duobus vtrum sumpseris, cum reliquo, non conferendum, quod inter se dissimiles habeant analogias nominatus. Ut similis sit nominatus, habere debet ut sit eodem genere, specie eadem, sic casu, exitu. Genere, ut, si nomen est, quod conferas sit nomen. Specie simile, ut non solum sed vtrumque sit virile. Casu simile, ut si alterum sit dandei, item alterum sit dandei, quocum conferas. Exitu, ut quas vnū habeat extremas litteras, easdem alterum habeat. Ad hūc quadruplicem fontem ordines diriguntur bini: vni, transuersi; alteri, directi: ut in tabula solet in qua latrunculeis ludunt. Transuersi sunt qui a recto casu obliqui declinantur, ut albus, albi, albo: directi sunt, qui a recto casu in rectos declinantur, ut albus, alba, album: vtrique sunt partibus feneis. Transuersorum ordinum partes appellantur casus. directorum genera: vtrisque inter se implicatis, forma. Dicam prius de transuersis. Casuum vocabula alius alio modo appellauit. nos dicimus, qui nominā dei causa dicitur, nominandei, vel nominatiuum.

* *Desunt pagina tres.* *

& scopæ dicitur vna scopa. aliter enim natura, quod priora simplicibus, posteriora coniunctis rebus vocabula ponuntur. sic bigæ, sic quadrigæ, à coniunctu dictæ. itaque nō dicitur, ut hæc vna, lata, & alba: sic vna biga, sed vnæ bigæ: neque ut dicitur, ut hæc duæ, latæ, albæ, sic hæc duæ bigæ, &

quadrigæ. Itē figura verbi qualis sit refert, quod in figura vocis aliās cōmutatio fit in vno verbo in medio, ut curso, cursito: aliās in extremo, ut doceo, docui: aliās cōmunis, ut lego, legi. Refert igitur, ex quibus littereis quodque verbum constet, maximè extrema, quod ea in plerisque cōmutantur. quare in heis quoque partibus similitudines ab aliis malè, ab aliis bene. quod solent sumi in casibus conferendis, rectè an perperam videndum. sed vbicumque commouētur litteræ, non solum hæc sunt animaduertendæ, sed etiam quæ proximæ sunt, neque mouentur. hæc enim vicinitas aliquantum potest in verborum declinationibus. In queis figureis non ea similia dicemus quæ simileis res significant: sed quæ ea forma sint ut eiusmodi res similia ex instituto significare plerumque soleant. ut tunicam virilem & muliebrem, dicimus non eam quam habet vir aut mulier, sed quam habere ex instituto debet. potest enim muliebrem vir, virilem mulier habere (ut in scæna ab actorib⁹ haberi videmus) sed eam dicimus muliebrem, quæ de eo genere est, quo indutu mulieres, ut vterētur, est institutum. ut actor stolā muliebrem, sic Perperna, & Cæcina, & Purpurina figura muliebria dicuntur habere nomina, nō mulierum. Flexuræ quoque similitudo ^{Spuria} vidēda, ideo quod alia verba quam vim habeant, ex heis verbeis vnde declinantur, apparet, ut quæ admodū oporteat, ut à prætor, cōsul; prætori, cōsuli. Alia ex transitu intelleguntur, ut, focer, macer: quod alterū sit focerum, alterum, macrū: quorum vtrūque in reliqueis à transitu suam viam sequitur & in singularibus, & in multitudinis declinationibus. hoc fit ideo quod naturarū genera sunt duo, quæ inter se confertū possunt. vnum, quod

per se videri potest, vt homo & equus: alterū sine adsumpta aliqua re extrinsecus perspici nō possit, vt Eques, & Equito. vtrumque enim dicitur ab equo: quare hominem homini similem esse, aut non esse, si cōtuleris ex heis ipseis homini animaduēseis scies. Ac duo inter se similitérne sint lōgiores quā sint eorū fratres, dicere non possis, si illeis breuiore, cum quibus conferatur, quā longi sint ignorentur. sic latiorū atque altiorū, item cetera eiusdem generis, sine adsumpto extrinsecus aliquo perspici similitudines nō possunt. Sic igitur quidam casus, quōd ex hoc genere sunt, non facile est dicere similes esse, si eorū singulorum solūm animaduertas voces: nisi adsumpseris alterū, quo flectitur in transeūdo vox.

Quod ad nominatum similitudines animaduertendas arbitratus sum satis esse ^{augere}, hęc sunt. Relinquitur de articuleis, in quibus quædam eadem, quædam alia. De quinque enim generibus duo prima habēt eadem, quōd sunt & virilia & muliebria & neutra; & quōd alia sunt, vt significant vnum, alia vt plura; & de casibus, quos habent quinos. nam vocandei voce notatus non est. Proprium illud habēt, quōd partim sint finita, vt hic & hęc; partim infinita, vt quis & quæ; quorum quōd adumbrata & tenuis analogia; in hoc libro plura dicere non necesse est. Secundum genus, quæ verba tēpora habent, neque casus, sed habēt personas, eorum declinatum species sunt sex. Vna, quæ dicitur tēporalis, vt legēbam, gemēbam; lego, gemo. Altera, personarum, vt fero, meto; seris, metis. Tertia, rogādei, vt scribōne, legōne; scribisne, legisne? Quarta, respōndēdei, vt fingo, pingo; fingis, pingis. Quinta, optandēdei, vt dicerem, facerem; dicam, faciam. Sexta, im-

perandēdei, vt cape, rape; capito, rapito. Item sunt declinatum species quattuor, quæ tempora habēt sine personeis, in rogādo: vt foditurne? feriturne? &, fodieturne? fereturne? Ab respondēdei specie eadem figuræ sunt extremeis syllabeis dēpteis. Optādei species, vt viuatur, ametur; viueretur, amaretur. Imperādei declinatus sintne, habet dubitationem: & earū sitne hęc ratio, paretur, pugnatur; parari, & pugnari. Accedūt ad has species à copuleis diuisionū quadrineis; ab infecti, & perfecti, emo, edo; emi, edi: à semel & sæpius, vt lego, scribo. lectitauī, scriptitauī: faciēdei, & patiēdei, vt vro, vngo; vror, vngor. A singulari & multitudinis, vt laudo, culpo; laudamus, culpamus. Huius generis verborum, cuius species exposui, quā latè quidque pateat, & cuiusmodi efficiat figuras, in libris qui de formuleis verborum erunt, diligentius expedietur. Tertii generis quæ declinantur cum tēporibus & casibus, ac vo cantur à multis ideo participalia, hoc est gerundi.

* Desunt pagine tres. *

quemadmodū declinamus, quærimus casus eius, etiam si is qui finxit poeta aliquod vocabulū, & ab eo casu ipse aliquem perperam declinauit, potius eum reprehēdimus quā sequimur. Igitur ratio, quam dico, vtrobique est & in heis verbeis quæ imponūtur, & in heis quæ declinantur: neque nō etiam tertia illa quæ ex vtroque miscetur genere. Quarū vnaquæque ratio conlata cū altera, aut similis, aut dissimilis, aut sæpe verba alia, ratio eadem; & nōnumquam ratio alia, verba eadē. Quæ ratio in amor amorī, eadem in dolor dolorī; neque eadē in Dolor dolorem: & cū eadē ratio quæ est in amor & amoris, sit in amores & amorum, tamen ea, quōd non in ea quæ oportet confertur

materia, per se solūm efficere non potest analogias, propter disparilitatem vocis figurarū. quōd verbū copulatum singulare cum multitudine, ita cū est proportione, vt eandem habeat rationem: tū denique ea ratio cōficit id quod postulat analogia: de qua deinceps dicam. Sequitur tertius locus, quæ sit ratio & proportio, quæ à Græcis vocatur ἀλογία: hinc dicta analogia. Ex eodem genere, quæ res inter se aliqua parte dissimiles rationem habent aliquam, si ad eas duas alteræ res duæ cōlatæ sunt, quæ rationem habeant eandem: quōd ea verba bina habēt eundem λόγον, dicitur vtrūque separatim analogon: simul cōlata quatuor, analogia. Nam vt in gemineis, cū simile dicimus esse Menæchmū Menæchmo, de vno dicimus, cū similitudinem esse in heis, de vtroque videatur: sic cū dicimus eandem rationem habere assem ad semissem, quam habet in argento libella ad sembellam, quid sit analogon, ostendimus: cū vtroque dicimus & in ære & argēto esse eādem rationem: cū dicimus de analogia, vt sodalis & sodalitas, ciuis & ciuitas, non est idē: sed vtrūque ab eodem, ac coniunctum. sic analogon & analogia idem nō est, sed item est congeneratum. Quare, si homines substuleris, sodales substuleris: si sodales, sodalitem. Sic item si substuleris λόγον, substuleris analogon: si id, analogiam, quæ cum inter se tāta sint cognatione, debet subtilius audiri quā dici expectare. id est, cū dixero quid de vtroque, & erit cōmune, expectes dum ego in scribendo transferam in reliquum. Sed vt potius tu persequare animo, hæc sūt in dissimilibus rebus. vt in numereis, si contuleris cum vno duo, sic cū decem viginti. Nam quam rationē duo ad vnum habēt, eandē habēt

idem

viginti ad decem. In nūmeis in similibus, sic est ad vnū victoriatū denarius, sicut ad alterū victoriatum alter denarius. Sic itē in aliis rebus omnibus proportione dicūtur, in quo est: sic quadruplex natura, vt in progenie, vt est filius ad patrē, sic est filia ad matrem: & vt est in tēporibus meridies ad diē, sic media nox ad noctem. Hoc poetæ genere in similitudinibus vtuntur. multū hoc acutissimè geometræ. hoc in oratione diligētius quā alii ab Aristarcho grāmatici: vt cū dicūt proportione similia esse, amorē amori, dolorem dolori. Cū itē dissimile esse videant amorē dolori quōd est alio casu, item dolorem dolori. sed dicunt quod à similibus nonnumquam rationes habent implicatas duas, vt sit vna directā, altera trāsuersa. Quod dico, apertius sic fiet. Esto sic expositos esse numeros, vt in primo versu sit vnū, duo, quattuor: in secūdo, decem, viginti, quadraginta: in tertio, cētum, ducenta, quadringenta. In hac formula numerorum duo inerunt quos dixi λόγους, qui diuersas faciūt analogias: vnus, duplex, qui est in obliqueis versibus, quod est vnus ad duo, sic duo ad quattuor: alter, decemplex, in directeis ordinibus: quod est vnus ad decem, sic decem ad centum. Similiter in verborū declinationibus est biuiū, quod ab recto casu in recto: ita vt formulam similiter efficiant: quod sit primo versu hic albus, huic albo, huius albi. secūdo, hæc alba, huic albæ, huius albæ. tertio, hoc album, huic albo, huius albi. Itaque sūt per obliquas declinationes ex heis analogiæ hoc genus.

* Desunt quedam. *

albius, atrius; albio, atrio: per directas declinationes, albius, atrius; albia, atria: quæ scilicet erit particula ex illa ducenaria tria, quæ scilicet lz. iiii.

centenaria formula analogiarū, de qua supra dixi, Analogia quæ dicitur, eius genera sunt duo. Vnū diiunctum sic est, vt vnum ad duo, sic decem ad viginti: alterum cōiunctum, sicut est vnū ad duo, sic duo ad quattuor: in hoc quòd duo bis dicuntur; & tum cōferimus ad vnum, & tū cum quattuor. Hoc quoque, natura dicitur quadruplex. sic à septem chordeis citharæ, tamen duo dicuntur habere tetrachorda; quòd quemadmodum crepat prima ad quartam chordam, sic quarta ad septimam respōdet: media est alterius prima, alterius extrema. Medici, in ægroteis septimos dies qui obseruant quarto die, ideo diligētius signa morbi aduertunt, quòd quam rationem habuit primus dies ad quartum, eandem præfagit habiturum qui est futurus ab eo quartus, & qui est septimus à primo. Quadruplices deiunctæ sunt in casibus vocabulorum, vt rex regi: coniunctæ sunt triplices in verborum tribus temporibus, vt legebam, lego, legam. quòd quam rationē habet legebam ad lego, hanc habet lego ad legam. In hoc ferè omnes homines peccant, q̄ perperam tribus temporibus hæc adiciunt, cum proportione volunt pronūtiari. Nam cū sint verba alia, infecta, vt lego & legis: alia, perfecta, vt legi & legisti: & debeant sui cuiusque generis in cōiungendo copulari: & cum rectè sit ideo lego ad legebam, nō rectè est lego ad legi: quòd legi significat quid perfectum, vt hoc, tutudi, pupugi; tūdo, pungo: tundam, pūgam. item necatus sum, verberatus sum: necabor, verberabor. Iniuria reprehendūt, q̄ infecti inter se similia sunt, & perfecti inter se, vt tundeā, tundo, tūdam: & tutuderā, tutudi, tutudero. Sic amabar, amor, amabor: & amatus eram, amatus sum, amatus ero. Itaq; reprehēdunt, qui cōtra

analogias dicunt, cur dispariliter in tribus tēporibus dicantur quædā verba natura, cum quadruplex sit natura analogia. Id nonnumquā, vt dixi, pauciores videtur habere partes, sic etiā alias plu- reis: vt cum est, quemadmodū ad tria vnū & duo, sic ad sex duo & quattuor. quæ tamen quadripartita cōprehenditur forma, quòd bina ad singula conferuntur. quod in oratione quoque nōnumquam reperietur. Sicut Diomedes cōfertur Diomedibus, sic dicitur ab Hercules Herculibus. & vt hæc heic ab vno capite à recto casu in duos obliquos descendunt casus; sic cōtra multa à duobus capitibus recti casu cōfluunt in obliquum vnū. Nam vt ab heis recteis, hei Boëbiei, hæ Boëbiæ, sit heis Boëbieis: sic est ab heis, hei Coëliei, hæ Coëliæ, heis Coëlieis. A duobus similibus similiter declinantur: vt sit in heis, nemus, olus; nemora, olera. Alia à dissimilibus similiter declinantur: vt in articuleis ab hic, iste; hunc, istum. Analogia fundamenta habet aut à voluntate hominum, aut à natura verborū, aut re vtraque. Voluntatē dico, impositionē vocabulorum; naturā, declinationē vocabulorum, quò decurritur sine doctrina. Qui impositionē sequetur, dicet: si simile in recto casu dolus & malus; fore in obliquo, dolo & malo: si naturā sequetur, si sit simile in obliqueis Marco, Quinto, fore vt sit Marcū, Quintum. Qui vtrumque sequetur, dicet, si sit similis transitus, vt est in seruus serue, fore vt sit itē in ceruus cerue. Cōmune omnium est, vt quattuor figuras vocis *figura* habeat proportione declinatus. Primum genus est ortū ab similitudine in recteis casibus: secundum ab similitudine quæ est in obliqueis: tertiū à similitudine quæ est in transitibus de casu in casum. Primo genere ab imposito ad naturā profi-

ciscūtur: in secundo, cōtra: in tertio, ab utroque. Quocirca etiam hoc tertiū potest bifariam diuisum esse: tertium & quartum dici, quod in eo ut profas, & rofas potest dici, qui initia faciet analogiæ, impositiones ab heis obliquas figuras declinare habebit: qui naturam, cōtra, qui ab utraque, reliquas declinationes ab huiusmodi transitibus. Impositio est in nostro dominatu; nos in natura, quemadmodum enim quisque vult, imponit nomen; at declinat quemadmodum vult natura. Sed quoniā duobus modis imponitur vocabulum, aut re singulari, aut multitudine: singulari, ut cicer; multitudinis, ut scalæ. Nec dubium est quin ordo declinatuū, in quo res singulares declinantur, solæ ab singulari aliquo casu proficiscantur, ut cicer, ciceri, ciceris: item cōtra in eo ordine qui multitudinis erit solūm, quin a multitudinis aliquo casu ordiri cōueniat, ut scalæ, scaleis, scalas. Aliud videndū est, cum duplex natura copulata, ac declinatum bini fiant ordines, ut est Mars, Martis. Vnde autem ratio analogiæ debuit ordiri, vtrum ab singulari re in multitudinē, an contra neque enim si natura ab vno ad duo peruenit; idcirco non potest amplius esse in docēdo posterius, ut inde incipias, ut quod sit prius ostēdas. Itaque illi, qui de omni natura disputant, atque ideo vocantur phisici, tamē ex heis ab vniuersa natura profecti, retrōque esse principia mundi ostendunt. Oratio cum ex littereis constat, tamē eam grammatici littereis ostenderunt. quare in demonstrando, quoniam potius profecisse oportet ab eo quod apertius est, quam ab eo quod prius est, & potius ab incorrupto principio, ab natura rerum, quam ab libidine hominum. Et hæc tria quæ sequenda magis sunt, minus sunt in sin-

gularibus quàm in multitudine, commodius potest ordiri. quod in heis principiis minus orationis verbeis fingendis, verborum forma, facilius singularia videri posse quàm ex singularibus multitudinis: hæc ostendunt, trabes, trabs; duces, dux. Videmus enim ex heis verbeis, trabes, duces, de extrema syllaba E litterā exclusam, & ideo in singulari factum esse trabs, dux. Contra ex singularibus nō tam videmus quemadmodum facta sint ex B & S trabs, ex C & S dux. Si similitudinis rectus casus forte figura corrupta erit (id quod accidit rarō) prius id corrigemus quàm inde ordiemur. obliqueis adsumere oportere figuras eas quæ non erunt ambiguæ, siue singulares, siue multitudinis; ex quibus id cuiusmodi debent esse, perspicui possint. Nam numquam alterum ex altero videtur: ut Chrysippus scribit, quemadmodum pater ex filio, & filius ex patre. neque minus in fornicibus propter sinistram dextra stat, quàm propter dextram sinistra. Quapropter, ut ex recteis casibus obliqui & ex obliqueis recti, & ex singularibus multitudines, & ex multitudinis singulares nonnumquam ^{repu-}recupari possunt: principium id potissimum sequi debemus, ut in eo fundamentū sit in natura, quod in declinationibus ibi facilius ratio. Facile enim est animaduertere peccatum magis cadere posse in impositiones eas quæ fiunt plerumque in recteis casibus singularibus: quod homines imperiti & dispersi vocabula rebus imponunt, quocumque eos libido inuitavit. natura incorrupta est plerumque suapte spē, nisi qui eam vsu incio deprauavit. Quare si quis principium analogiæ potius posuerit in naturalibus casibus quàm in impositiueis, nō multa in cōsuetudine occurrēt. & ut à

natura libido humana corrigitur, nō ab libidine natura; quōd, qui impositionem sequi voluerint, facient cōtra. sin à singulari quis potius proficisci vōlet, id illum facere oportebit ab sexto casu, qui est proprius. Latineis enim nō est casus alius. Heis litterarū discriminibus facilius reliquorū varietatem discere poterit; quōd ii habēt exitus aut in A, vt ab hac terra: aut in E, vt ab hac lance: aut in I, vt ab hoc leui: aut in O, vt ab hoc cælo: aut in V, vt ab hoc versu. Igitur ad demonstrandas declinationes biceps vna hæc. Sed quoniam vbi analogia, tria: vnū, quod in rebus, alterum, quod in vocibus: tertium, quod in vtroque: duo priora simplicia, tertium duplex: animaduertendū hæc quam inter se habeāt rationem. Primū ea quæ sunt discrimina in rebus, partim sunt quæ ad orationē non attineant, partim quæ pertineant. Nō pertinent, vt ea quæ obseruant in ædificiis & signis faciendis ceterisq; rebus artifices: è queis vocantur aliæ, harmonicæ; sic item aliæ nominibus aliis: sed nulla harū fit loquendo pars ad orationem. Quæ pertinent res, eæ sunt quæ verbeis dicuntur proportionē, neq; à similitudine quoq; vocum declinatus habent. vt Iuppiter, Marspiter; Ioui, Marti. Hæc enim genera nominū & numero & casibus similia sunt, proportionē. similia inter se, quōd vtraque nomina sunt, & virilia sunt, & singularia, & casu nominandei & dandei. Alterū genus vocale est, in quo voces modò sunt proportionē similes, non res: vt biga, bigæ; nuptia, nuptiæ. Neque enim in heis res singularis subest vna, cū dicitur biga, quadriga. neque ab heis vocibus quæ declinata sunt, multitudinis, significant quidquā. Ideo quōd omnia multitudinis quæ declinatur ab vno: vt à merula merulæ,

sunt eiusmodi vt singulari subiungantur: sic merulæ duæ, caculæ tres, faculæ quattuor. Quare cū idem nō possit subiungi: cū dicimus vnæ bigæ, quadrigæ duæ, nuptiæ tres; sed pro eo vnæ bigæ, binæ quadrigæ, trinæ nuptiæ; apparet non esse biga, & quadriga; & bigæ, & quadrigæ: sed vt est huius ordinis vna, duæ, tres, principiū vna: sic in hoc ordine altero, vnæ, binæ, trinæ, principiū est vnæ. Tertium genus, est illud duplex quod dixi, in quo & res & voces similiter proportionē dicuntur: vt bonus, malus: boni, mali. de quorum analogia & Aristophanes & alii scripserūt. Etenim hæc deniq; perfecta, vt in oratione illæ duæ simplices inchoatæ analogiæ, de quibus tamen separatim dicā, quōd heis quoque vtimur in loquendo. Sed prius de perfecta, in qua & res & voces quadā similitudine cōtinentur. cuius genera sunt tria: vnum, vernaculum ac domi natum: alterū, aduentitium: tertium, nothū, ex peregrino heic natum. Vernaculum est, vt futor, & pistor; futuri, & pistori. Aduentitiū est, vt Hectores, Nestores; Hectoras, Nestoras. Tertium illud nothum, vt Achilles, & Peleus. "de genere multi vtuntur, non modò poetæ, sed etiā pleriq;. hæc primò omnes qui soluta oratione loquuntur, dicebant, vt quaestorem, prætorem, sic Hectorē, Nestorem. Itaque Ennius ait, Hectoris natū de muro Troiano iactari. Atius hoc in tragædiis largius à prisca cōsuetudine mouere cœpit, & ad formas Græcas verborum magis reuocare. & à quo Valerius ait, Atius Hectorē nollet facere, Hectora mallet. quōd aduentitia pleraque habemus Græca, secutum, vt de notheis Græcanicos quoque nominatos plurimum haberemus. Itaq; vt heic alia Græca, alia Græcanica, sic analogiæ. è quibus quæ sic nothæ

fiunt declinationes, de heis aliæ sunt prisca, vt Bacchides, Chryfides: aliæ, minores, vt Chryfideis, Bacchideis: aliæ, recentes, vt Chryfidas, Bacchidas: cum heis omnibus tribus vtantur nostri, maximè qui sequuntur media in loquendo, offendunt minimum. quòd prima parum similia videntur esse Græceis, vnde sint translata: tertia parum similia nostris. Omnis analogiæ fundamentum similitudo quædam, vt dixi. quæ solet esse in rebus, in vocibus, & in vtroque: in qua harum parte cumque fit in ferendo, & cuiusmodi, videndum. Nam, vt dixi, neque rerum, neque vocis similitudo ad has duplices, quæ in loquendo quærimus, separatim satis est, quod vtraque parte opus est simili, analogias verborum exprimendas: quas ad loquendum vt perducas, accedere debet vsus. Alia enim ratio qua facias vestimentum, alia, quemadmodum vtare vestimèto. Vsi species videntur esse tres: vna, cõsuetudinis veteris; altera, cõsuetudinis huius; tertia autem, neutra. Vetera, vt cascus furus, casci furi. Huius cõsuetudinis, vt albus, caldus; albo, caldo. Neutra, vt scala, falera; scalam, faleram. Ad quas accedere potest quarta, quæ est mixta, vt amicitia, inimicitia; amicitiam, inimicitiam. Prima est, qua vsi antiqui, & nos reliquimus: secunda, qua nunc vtuntur: tertia, qua vtuntur poetæ. Analogia nõ item ea definienda quæ dirigitur ad naturam verborum, atque illa quæ ad vsum loquendi. Nam prior definienda sic, Analogia est verborum similitudo declinatio similis. Posterior sic, Analogia est verborum similitudo declinatio similis, non repugnante cõsuetudine communi. Ad quam harum duarum ad extremum additum erit hoc; ex quadam parte; poetica analogia erit definita. harum

primam sequi debet populus, secundam omnes singuli è populo; tertiam poetæ. Hæc diligentius quam apertius dicta esse arbitror. sed nõ obscurius quam de re simili definitiones grammaticorum sunt, vt Arufini, Aristodemi, Aristoclis, ite aliorum. quorum obscuritates eo minus reprehendenda, quòd pleræque definitiones re incognita propter summam breuitatem, non facile perspiciuntur, nisi articulatim sit explicata. Quare magis apparebit si erit apertè de singulis partibus: quid dicatur verbum, quid similitudo verbi, quid declinatio, quid similitudo declinationis, nõ repugnante cõsuetudine communi, quid ex quadam parte. Verbum dico, orationis vocalis partem, quæ fit indiuisa & minima, si declinationem naturalẽ habeat. Similem, verbũ verbo, tum quom & res, quam significat, & vocẽ qua significatur, & in figura transitũ declinationis parilẽ. Declinatio est cum ex verbo in verbum, aut ex verbi discrimine, vt transeat mens, vocis cõmutatio fit aliqua Similitudo declinationis, cum ite ex aliqua figura in figuram transit, vt id transit cum quo confertur. Adiectũ est, non repugnante cõsuetudine communi: quæ quædam verba cõtra vsum veterem declinata patietur, vt passa Hortensium dicere pro has ceruices, ceruix; quædam nõ, vt si dicas pro fauces, faux. Vbi additur, ex quadam parte, significat non esse in cõsuetudine in heis verbis omneis partibus: vt declinatum amo, iuuo; amor, iuuo. Quid videretur analogia in oratione, & quas haberet species, & quæ de heis sequenda viderentur, vt breui potui, informari. Nunc in quibus non debeat esse, ac proinde ac debeat, solet quæri, dicam. Ea serè sunt quattuor generas: primũ in id genus verbeis quæ nõ declinatur,

analogia nō debet quæri, vt in heis, nequā, mox, vix. De heis magis in alio quā in alio erratur verbo. dicunt enim nō habere casus mox & vix, nequam habere: quōd dicamus, hic nequam, huius nequam, huic nequam: cū intellegimus, aut hominis eius quem volumus ostendere esse nequā, dicimus casus, & ei præponimus non, cuius putamus nequitiam. Quōd vocabulum factū, vt ex nō & volo, Nolo; sic ex ne & quidquam, item media extrita syllaba, coactū est Nequam. Itaque vt eum quem putamus esse nō hili dicimus Nihil; sic in quo putamus esse nequidquā, dicimus nequam. Secundō, si vnum solum habent casum in voce, quōd nō declinentur, vt litteræ omnes. Tertiō, si singularis est vocabuli series, neque habet cum qua comparari possit, vt esse putant caput, capitis, capite. Quartū, si ea vocabula quæ conferuntur inter se, rationem habent quam oportet, vt socer, socrus; focerum, focrum. Contrā in quibus debeat quæri analogia, ferè totidem gradus debent esse cōiuncti. Primum, vt sint res: secundum, vt earum sit vsus: tertium, vt hæ res vocabula habeant: quartū, vt habeant declinatus naturaleis. De primo gradu quod natura subest & multitudinis & singularis: dicimus hei asses, hosce asses, hic as, hunc assen: contra quōd in numero finiteis multitudinis natura singularis nō est, dicimus hei duo, & hei tres: heis duobus, heis tribus. Secūdo gradu si est natura, neque est vsus, id genus vt sit discriminandum, vt fit in faba, & id genus. Non enim opus fuit, quæ vt in serueis, item ex parte & vniuersa nominamus.

* *Desunt quadam.* *

SCRIPTORVM ET LIBRO-

RVM NOMINA QVAE A

Varrone referuntur.

A		Pro analogia scripsit.	
L. Attius.	6, 24, 65, 73, 75, 81, 83, 85, 86, 87, 88, 157	Aristarchei.	106
In Bruto.	20	Aristas.	159
In Philoſtete.	73	Aristocles.	159
In carmine Priami.	76	Aristodemus.	159
In tragoediis.	157	Aristophanes.	45, 115, 157
M. Attius Plautus.	22, 78, 87, 89	Eius lucerna.	3
In Amphitruone.	47, 81	Aristoteles.	95, 143
In Afinaria.	85, 47	In libro Nomina Barbarica	
In Astraba.	63, 85	inſcripto.	83
In Aulularia.	89, 4, 44	Arufinus.	159
In Caſina.	89, 90	M. Accilius.	87
In Ciſtellaria.	18, 82, 88, 89	Aurelius.	83, 89
In Curculione.	82, 84, 36	Aurelius Opilius.	81, 83, 85
In Epidico.	32	C	
In Menachmis.	81, 82, 87, 73	Cæcilius.	88, 89, 90
In Mercatore.	82	Callimachus.	28, 78
In Milite glorioſo.	86, 27	L. Calpurnius Piſo.	36
In Moſtellaria.	124	In Annalibus.	36, 40
In Paraſito pigro.	82, 85	Casius.	84
In Perſa.	82	In Bruto.	47
In Pænulo.	17, 83	Chryſippus.	45, 48, 59, 155
In Pſeudolo.	85	Chryſippus, homo acutiſſimus;	
In Sticho.	17	reliquit ſex libros <i>αὐτογραμίας.</i>	112
In Trinummo.	82, 85	Claudius.	83, 90
In Truculentio.	83, 137, 48	Cleantis lucerna.	3
Plauti aut librarii mendū.	138	Colconius.	54
Ælius.	5, 6, 9, 25, 47	In actionibus.	67
L. Ælius Gallus.	5, 6, 59	Crates.	107, 108
C. Ælius Stilo.	36, 37, 79	Crates nobilis grāmaticus con-	
Interpres carminis Saliorū.	70	tra analogiam ſcripſit.	112
M. Afranius.	9	D	
Allius in Bœotia.	67	Democritus.	55
C. Annius.	65	Dionyſius Sidonius.	143
Antipater.	45	E	
Apollodorus.	26, 45	Q. Ennius.	4, 5, 6, 11, 14, 15, 16, 21, 28, 37, 40, 47, 60, 65, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 85, 87, 89, 138, 157
Aprifius in Bacche.	62	In Alexandro.	66
Ariſtarchus.	108, 121, 134, 145		

IN VARR. DE LING. LAT.

In Afoto.	16	In Freto.	83
In Epicharmo.	15, 17	In Hemisphario.	72
In Medea.	72	In Lampadione.	91
In Medo.	78	In Romulo.	82, 90
Euripides.	85	In Stigmatia.	90
	F	In Therimo.	90
Fulvius Flaccus flamen Martialis.	50, 53		P
	H	Nestocles Parmenifius.	143
Hesiodus.	5	M. Pacuvius.	6, 5, 9, 15, 47, 74, 75, 84, 86, 87, 89
Homerus.	84, 86	In Bello Punico.	90
Q. Hortensius in poematis.	95, 159	In Hermiona.	68
	I	In Mercatore.	82
Iphicrates, vel Isocrates.	22	In Tarentilla.	90
Iunius.	11, 12, 14, 54	In Tunicularia.	90
M. Iunius in commentariis.	69	Papinii epigrammation, vel Pomponii.	76
M. Iunius Brutus.	2	Plato libro quarto.	78
Iunius Gracchus.	54	Polybius.	28
Iuuentius Comicus.	57, 83	Porcius.	40, 89
	L	M. Porcius Cato.	82, 138
L. Liuius Andronicus.	71, 86	Proclius.	36, 37
Lucillius.	8, 11, 16, 21, 62, 77, 80, 88, 89, 131	Pythagoras Samius.	40, 74
Lucillii vrbs.	34		S
Lucretius.	88	Sifenna.	109
Libri xxi Lucretii.	5	Sophon.	43
Q. Lutatius Catulus.	37, 46	Ser. Sulpicius Rufus.	8
	M		T
Manlius vel Manilius.	10, 74, 76, 110	T. Tatii votum.	18
C. M. Matius vel Marcius vates.	88	P. Terentius Afer.	57, 62, 86
Mucius Scauola.	2, 88, 90	M. Terentius Varro in libro De astuariis.	117
Q. Mucius Scauola Pont. Max.	21, 53	In libris Antiquitatum.	49, 50
	N	In libris Tribuum.	24
C. N. Nauius.	11, 13, 37, 40, 62, 73, 75, 81	Oratio Varronis.	50
In AEmathia.	81	Librorum de lingua Latina ordo.	91
In Agidone.	90	Libri de declinationibus.	97
In Clastidio.	90, 131		V
In Corollaria.	82	Valerius.	83, 157
In Cosmotria.	81	Q. Valerius Soranus.	77
In Demetrio.	90	Verginii vel Vergilii Commemariarius.	79
In Duloreste.	90	Volunnius Tuscus tragicus.	14
In Estona.	810		Z
		Zenon Citicus.	15

INDEX INCERTORVM.

Aetiones.	87	Saliorum.	71
Annales.	18, 25	Saturnium carmen.	78, 80
Atellanæ.	77, 86, 88	Sibyllini libri.	50
Augurum libri.	6, 81	Beotia.	67. Plauti.
Censoria tabulæ.	66	Cestio.	83. Plauti.
Commentaria Consularia.	67	Colax.	89. Nauii & Plauti.
Commentarium vetus Anquitionis.	67, 68	Condalium.	85. Plauti.
Lex duodecim tabularum.	6, 34, 46, 81	Cornicula.	37, 81. Plauti.
Lex Prætoria, vel Platoria.	46	Friularia.	82. Plauti.
Sacrorum libri Athenis.	24	Fugitini.	82. Plauti.
Saliorum carmen Numæ tempore.	28, 49, 71, 76	Neruolaria.	82, 83. Plauti.
Prima verba poetica Latina		Peribœa.	72. Pacuuii.
		Phagon.	82. Plauti.
		Proserpinæ chorus.	68
		Sitelitergus.	83. Plauti.

DE ORVM ATQVE HOMI-

NVM NOMINA.

	A	Hic Argus.	133
Acca Laurentia.	51	Arimnas pictor.	115
Acca sepulchrum.	51	Aristarchus.	46
Achilles.	157	Artemas ab Artemidoro.	97
L. Aelius.	111	Astarte dea.	14
Sex. Aelius Catus.	80	Atinia familia.	109
Aeneas.	35, 60	Axius.	111
Aetiopus.	89	Attalus rex Pergami.	49
Agamemnon.	5	Auentinus rex Albanus.	11
Amilii ab Amilio orti.	93	Auerruncus deus.	89
Albius.	111		B
Alcæo, Alcæoni, Alcæonē.	134	Bacchus Liber.	103
Alcaus.	134	Bacchi comites Bacchæ.	86
Alexander Paris.	85	Bacchi templa.	72
Alphena mulier.	145	Bacchides, Bacchideis, Bacchidas.	158
Ambuius.	77	Bellona.	18, 81
Andromacha.	5, 72, 85	Bæbiei, Bæbiz, Bæbieis.	153
Angerona dea.	51		84
Apelles pictor.	114		C
Apesim.	53	Cæcilius.	129
Apollo.	21, 74	Cæciliani gladiatores.	129
Apollo sol.	17	Cæcina.	147
Laronius.	96	C. Calpurnius Cos.	67
Apollinis cortina.	81	Calpurnius accensus.	67
Aquilius.	129		a. n.
Aquilian gladiatores.	129		

IN VARR. DE LING. LAT.

Carinas.	111	Dion.	95
Carmens.	48	Δία.	45
Cascelius.	129	Diona.	101,127
Casceliani gladiatores.	129	Dionem.	45
Castor.	14,18	Diores Pictor.	115
Ceres.	16,49	Διόκουρος.	17
Chryfides, Chryfideis, Chryfi- das.	158	Dius Fidius.	16,17
Cereris templum.	72	Duellona, Bellona.	18,81
Cæliei, Cælia, Cælicis.	153	Δωροποι θεοί.	14
Cæles vel Cælius Vibennus Tuscus.	11	E	
Cæliani.	12	Egeria Egeria.	79
Comitiæ vel commotis nym- phæ.	12	Epeus.	79
Concordia.	18	Epimenides post annos quin- quaginta experrectus.	71
Concordiæ ædes.	36,38	Esculapii ædes.	82
A Concordiæ.	36	Euander Arcas.	6
Dii Consentes, non dei.	108	Europa Tarentina.	10
Deum Consentum ædes, non deorum.	108	F	
Consus deus.	50	Falacer.	80
Cornelius.	46	Diuus Pater Falacer.	21
P. Cornelius Scipio.	77	Fauni Latinorum dei.	78
Scipionarii gladiatores, non Scipionii.	129	Faunus & Fauna.	78
Crepusci.	46	Faustus.	129
Cretea.	62	Faustiani.	129
Cupedius.	36	Faustini gladiatores.	129
Curtius Consul.	37	Feronia.	18
Cusiatii.	76	Fides dea.	18
D		Flora.	18,80
Decimus prænomen.	126	Fortuna.	23
Dehebris rex Veientum, & Ti- beris.	10	Fors Fortuna.	18
Demetrius rex.	81	Eius dies. 50. Fanum.	ibid.
Dei Fidii ædes.	13	Furina.	21,50,89
Diana.	19	G	
Diana Apollinis. 17. Titanis		M. Genucius Cos.	37
Triuia.	74	Geryon, Geryones, Geryonas.	134
Dianæ templum.	11	H	
Diuiana.	17	Harpocrates.	14
Diespiter. 16. sine obliquis. 130,		Hector, Hectore.	74
Diespitris minus tritum.	130	Hectorem, vt prætorē non dici.	108,157
Dionis.	16,18,21	Hectores, Hectoras.	157
Diomedes, Diomedibus.	153	Hectoris natus.	157
		Hectora media breui.	157
		Hecuba.	72,93
		Heraclides Heraclide cū e lon- go in vocandi casu.	108

I N D E X:

Hercules.	131	Iouem & Iouam dici.	125
Hercules Argiuis.	11	Ioui agna facere.	49
Sanctus. 17. Αλεξιζουος.	86	Iuturna.	18
Hercules defensor hominū.	86	Iuturnæ aqua.	18
Herculis ara. 58. Sacrificium.		K	
ibid. Decuma.	ibid.	Koivnos.	45
Herculi iuuecam immolat præ- tor.	58	L	
Fanatur Herculi.	58	M. Porcius Læca.	121
Herculis & Herculi claua.	98	Popillius Lænas.	111
Hercules Herculibus.	153	Lares vel Lares.	19,46
Honos deus.	18	Lara dea.	18
Honoris pila.	13	Larunda.	18
Tullus Hostilius rex.	38	Latona Titani filia. 74. Apolli- nis & Dianæ mater.	74
I		Lauernæ ara.	40
Ianus Geminus.	38	Lauinia Latini filia.	35
Princeps.	54	Lefas.	111
Iani signum.	40	Libentina.	57
Iapetus.	10	Liber pater Thriambus cogno- mento.	62
Ilus.	110	Liberi sacerdotes.	49
Ad Iunium.	36	Liberi fanum.	5
Iuno Caprotina.	50	Lucia Volumnia in Saliorum carminibus.	126
Lucina.	17	Lucii.	46,152
Iunonis Lucinæ lucus.	14	Lucianus.	45
AEdes.	13	Lucretia.	47
Lucinam parientes inuocant	17	Lucumonis tribus.	14
Iuno nouella. 52. Regina.	17	Lunæ templum.	17
Iuno est terra.	17	Luna triuia.	74
Iunonis ædes Lanuui.	40	Noctiluca.	17,65
Iunonis facellum.	39	Lunæ supercilia.	17
Iuppiter quid sit.	16	Lyfippus artificum priorum vi- tiosa non est secutus, sed ar- tem.	116
Iouis altitonantis.	72	M	
Iouis Capitolini ædes.	10,39	Macellus.	36
Iouis Elicii ara in Auentino.	69	Mæcenas.	111
Iouis Fagutalis facellum.	37	Magnæ matris templum.	49
Iuppiter Vimineus.	13	Dii magni.	14
Iouis Vinalia.	49	Mamers.	18,78
Iouis facellum.	39	Mamurius Veturius.	57
Iuppiter caret obliquis.	103	Manes dii feruiles.	51
Iouis Iouem caret recto.	103	Mania mater Larum.	126
Iuppiter non Iouis.	100,109	Manius.	126
Iouis Iouis.	100,103	Manius Postulio.	36
Iuppiter Iouis Ioui.	100,156	Manlius Manliorum.	102
Iouum & Iouerum non dicitur.	109		
Iouis Filium & Filiam, non Io-			

IN VARR. DE LING. LAT.

T. Manlius Cos.	40	Paris.	85
Marcus, non Marca.	124	Peleus.	157
Mars Martis.	18, 154	Dii Penates, non dei.	108
Marspiter caret obliquis.	103, 130	Penates.	35
Marspiter.	100	Deum Penatum ædes.	14
Marspiteris minus tritum.	130	M. Perperna non Perpernus.	101, 111, 121, 147
Medea.	17, 65	Phaëthon.	18
Melicertes, Melicerte, cum e breui vocandi casu.	108, 134	Philippi statua.	131
Sp. Melii domus.	38	Philolaches.	124
Menæchmi gemini.	102, 150	Philomedes, Philomede cum e breui in vocandi casu.	108, 134
Menalippe.	83	Philoctois.	76
Merellus, Metella, non Metellum.	124	Plautus, Plauti: Plautius, Plautii.	100, 101
Metius Curtius Sabinus.	36	C. Poetelius Visolus Dictator.	90
Meto, Metonis.	134	Pol.	88
Minerva.	18	Pollux.	14, 18
Minervæ ædes., Sacellum.	39	Polluces.	18
Q. Mucius.	111	Πολυδεύκης.	18
Mycon pictor.	115	Pomona, pomorum patrona.	80
Myrmecidis opera ex ebore minuta.	70, 138	Numa Pompilius.	38, 40, 87
N		Flamines fecit.	80
Neptunus.	18, 50	A Varrone ad Pompilium septingenti anni.	71
Neptuni Salacia.	18	C. Popilius.	90
Nestorem secunda longa non dici.	118, 158	Portumni ædes.	50
Nestores, Nestoras.	157	Postuma prænomen.	126
Nouenfiles.	18	Postumus.	126
Numerius non Numeria.	124	Diui Potes.	14
O		Priamus.	93
Opiconsiva dea. 50. Dies. ibid. eius sacrarium.	50	Priamides.	96
Ops.	14, 18, 51	Prima prænomen.	126
Ops terra & mater.	16	Principes dei.	14
Orcus.	17	Progne Attica.	19
Orci templa.	72	Prometheus.	10
Orion, Oriona.	81	Proserpina.	17
P		Protogenes pictor.	114
Palatia Latini vxor.	13	Publicii AEdiles plebei.	38
Palatua.	8	Purpurina.	147
Pale.	49	Pyrrhi bellum.	79
Pan.	26	Pythagoras pictor.	10
Pantheris.	25	Q	
Parca.	57	Quarta prænomen.	126
		T. Quinctius Trogus capitis	

INDEX.

accusatur.	67, 68	Terentis.	100
Quinctus prænomen.	126, 153	Terentius, Terentii.	120
Quirinus.	18, 19	Termen pro termino.	6
Quirini fanum. 13. AEdes. ibid.		Terminus.	6, 18
R		Tertia prænomen.	126
Rhea Romuli mater.	35	Theon, Theona.	101, 121
Robigus deus.	49	Thetis.	86
Romulus.	11, 36	Tiberinus deus.	10, 18
Romulus & Remus vbi inuēti.	14	Tiberinus rex.	10
Romuli ædes.	14	Tiberius rex.	10
S		Tullia Superbi vxor.	39
Salacia Neptunæ.	18	Ser. Tullius rex.	12, 50
Salus dea.	18	Tullius & Antonius Cos.	94
Salutis ædes.	13	Tutelina dea.	40
Sanctus deus.	17	V	
Sanguis.	17	Vatinius, Vatiorum.	118
Sappho.	134	Velinia.	18
Saturnus.	24, 16, 18	Venilia.	18
Saturni ædes.	11, 44	Venus.	15, 53
Fanum.	11	Venus Cæligena. 15. Cloacina. 19. Libentina. 37. Murtia. 38.	
Scatinia familia.	109	Victrix.	15
Secunda prænomen.	126	Veneris ædes.	50
P. Septimius Questor Varro- nis.	91	Veneris Murtiæ sacellum.	38
Serapis.	14	Venus nata è spumis.	16
M. Sergius Manii filius Questor.	67	Veneri tutela ortorum.	50
Sextus prænomen.	126	Veneria corolla.	16
Spurina.	147	Vesta.	18
Sreniæ vel Steriniæ sacellū.	12	Vestæ ædes.	53
Summanus deus.	18	Veturii Cicurini.	87
T		Vfenas,	111
Taures deus.	14	Victoria.	15
Tarpeia virgo Vestalis.	10	Victoria Cæligena.	15
T. Tadius Rex.	13, 36, 37, 62	Victoria cum corona & palma.	16
Terentius, Terentii.	95	Virtus dea.	18
Terentius vir, Terētia femina, Terentium genus.	126	Volcanus.	18
Terentii filius & filia, Terētius & Terentia.	124	Volcania templa.	73
Terentii, Terentiis; Terentiæ,		Voltumnus deus.	80
		Voluptæ sacellum.	40
		Vortumnus.	19, 51
		Etruriæ deus.	12

**SACERDOTVM ET MAGI-
STRATVVM ET EORVM
ministorum nomina.**

A		Decuriones.	23
Accensus vel Adensus.	21,82	Dialis Flamen.	21
Accensus Consul.	67	Dialis auspicatur vindemiā.	49
Accensus acciebat.	67	Dictator.	21,60,68
AEdil.	20	Magister populi Dictator.	21,60
AEdil Plebei Publici.	38	Dictator & Cōsul possunt exer-	68
AEditumus.	13,73	citui imperare.	68
AEdituus.	73	E	
AEdituus ab æde & tuēdo.	106	Epulo.	65
Agonenses Sali.	49	F	
Aruales fratres.	21	Fanorum seruis nomina impo-	111
Augures.	58,64,65,77	sita sine ratione.	111
Augur Consuli adest.	69	Feciales.	21
Præt.	69	Flamines.	21
Augurum verba.	61	Flaminum cognomina.	80
C		Dialis.	21,49
Camilla.	78	Falacer.	21,80
Cælitum Camilla.	78	Floralis.	80
Casmillus in nuptiis.	78	Furinalis.	21,50,80
Censores.	20,48	Martialis.	21,80
Censor potest conuocare popu-	68	Palatualis.	80
lum.	68	Pomonalis.	80
Censores inter se fortiuntur,	67	Quirinalis.	80
uter lustrum faciat.	67	Volcanalis.	21
Censorum templum.	66	Volturnalis.	80
Clasicum redemptum de Cē-	68	Fratres aruales.	21
foribus.	68	H	
Censorium iudicium ad æquum	63	Haruspex.	36,88
æstimatur.	63	I	
Censura auspicatur noctu.	66	Interrex potest conuocare po-	68
Consul.	20,68	pulum.	68
Consules bini.	94	Iudices pro Consulibus.	67
Consules Iudices appellati.	67	Lictores mutant vestem.	78
Consul auguri imperat.	69	Luperci.	21,48
Exercitui imperat.	68	Luperci nudī.	54
Ad Consulem mittere auspiciū	67	M	
petitum.	67	Magistri.	21,30
Curatores omniū tribuum.	66	Magister equitum.	21
Curiones.	20,56	Magister populi Dictator.	21,60
D			
Decemuirum iudicium.	133		

I N D E X.

Magistratus.	20,22,30	Quæstor pro Quæstore.	67
Magistratus vitio creatus.	53	Quindecemviri.	87
Magistratus mittit equos ludis.	37	Quirinalis Flamen.	80
Ad Magistratus conspectum.	68	R	
Magistratus nomina serui pu-	111	Rex sacrificulus.	53
blici manumissi accipiebant.	111	Rex ferias edicit.	48,52
Martialis Flamen.	21,80,16	Rex in regia immolat.	48
P		Ad Regem conueniebat popu-	52
Palatualis Flamen.	80	lus Nonis.	52
Pomonalis Flamen.	80	S	
Pontifices.	21	Sacerdos publicus.	51
Pōtifices in sacrandō sana fan-	58	Sacerdotes.	21
tur finem.	58	Sacerdotulæ.	32
Pontifice præeunte.	60	Salii.	21
Prætor.	20,22	Agonenses Salii.	49
Prætor vrbanus.	58	Salii cantant Mamurium.	57
Prætores fantur.	52,53	Serui publici à libertinis orti,	111
Prætores fantur verba legiti-	58	Romani nominantur.	111
ma.	58	Serui publici manumissi acci-	111
Ad Prætorem mittere auspi-	67	piebant magistratus nomina.	111
cium petitum.	67	Sodales Titii.	21
Prætor pronuntiat supremam.	46	T	
Prætor iubet accenso inclama-	67	Tribuni AErarii.	44
re horam esse tertiam.	67	Militum.	20,23
Prætores ad Censores eunt.	67	Plebei.	20,67,68
Q		Triumviri capitales.	20
Quæstores.	20,65	Triumvirum iudicium.	133

ANIMALIUM NOMINA

A		Aper mas & femina.	103
Agnus.	25	Apri.	103
Alites.	19	Aprinus porcus.	24
Amia piscis.	80	Aquatilia.	19
Anas.	20	Aquila mas & femina.	94
Anguilla.	19	Aquilæ.	118
Animales.	136	Ares pro Aries.	24
Animalia.	19	Aries.	24,29
Animantes.	136	Armenta.	24
Animalium voces.	89	Aruiiga.	24
Animalia in ignem mittere.	50	Aruiignus.	24

IN VARR. DE LING. LAT.

Acellus piscis.	19,140	Cornus piscis.	86
Aues, auum.	18	Crocodylus.	20
Hac aui & aue.	107	Cuculus.	19
Auis, auicula, non auicella.	110	Cybiura.	19
		E	
B		Echinus.	19
Bestia proserpens.	17	Elephantorum turres ornatae.	79
Bos.	23	Elephantos.	79
Bos, non bus & bouis.	109	Elephas.	79
Bŕc.	24	Equus.	71
Boum & bouerum greges.	109	Equus & equa.	125
Bubus iunctis.	35	Equus claudicans.	119
Bos ambiagna.	77	Equi natio.	134
Bos mutilus.	119	Equorum cursus.	49
Bos forda.	49	Equorum pulli.	135
Bubo.	49	Equi eadem facie.	134
		In equum ascendere.	36
C		Equus publicus mille assarium,	108
Camelus.	25	non assariorum.	
Camelopardalis.	25	F	
Cancer.	85	Fedus, pro hedus.	24
Canis.	25	Ferarum vocabula.	25
Canis & canes vna.	77	Fiber.	20
Canes feta.	77	Ficedulae.	19
Canis, catulus, catellus.	130	Fircus, pro hircus.	24
Canis caninam non est.	77	Frendix.	89
Canicula piscis.	19	Fringuilla.	89
Capra.	24,25	G	
Caprea.	25	Galeritus.	19
Κάπρος.	25	Gallina.	19
Κάμερον ἢ κάρμιν.	24	Γέρυξ.	19
Catulus.	25,130	Gracculi.	19
Cerceris.	20	H	
Cerui.	25,29	Hædus & hedus.	24
Ceruus & cerua.	103	Halcedo.	20,86
Ceruus, cerue.	153	Halcyon.	20,86
Columba.	19	Ἁλκυών.	86
Colūbz mares & feminæ olim.	125	Halcyonii dies.	86
Columbus mas, columba femina.	125	Hinnulus ex equo & asina.	118
Conchylia.	19	Hippopotamus.	20
Cornices non loquuntur, sed fantur.	59	Hircus.	24
Coruus auis.	59	Hirundo.	19
Coruus, non corua.	124,125	Homo & homon.	131
Corui nō loquuntur, sed fantur.	59	Homunculus.	98
		Hominum propria.	12
		Hominis medium non est vni-	

I N D E X.

bilicus.	74	P	
I		Panthera.	25,79,124
Ἰππῶς.	24	Pantheris.	25
Iumentum.	35	Pauo.	19
Iuuenus.	24	Pectunculi pisces.	19
		Pecus.	3,24,25
L		Pecudes.	24
Leo.	25	Pecus sus.	27
Iuba leonis.	85	Pecus ouilum.	25
Fremere est leonis.	89	Pecudis caro.	27
Lezna.	25	Pecus agitur pastum.	55
Lepus.	25	Peloris.	55
Hic lepus.	7	Pisces adlauant.	137
Lingulaca.	19	Piscium vocabula.	19
Locusta prius pariet lucam bo-		Polypus.	20
uem.	79	Porcus.	24
Loligo.	20	Πόρκος.	24
Luca bos.	79	Porcus aprinus.	24
Lupum auribus teneo.	77	Porci triginta.	35
Lupus piscis.	19,80,118,140	Πορκεῶν.	24
Luscina, vel lusciola.	19	Pulli equorum.	135
Lytra.	20	Pullorum pipatus.	89
		Pullos facere.	86
M		Q	
Melandria.	19	Quadrupes.	7
Mergus.	20	Quadrupes maxima.	79
Merula. 19, 156, 157. non me-		Querquedula.	20
rulus.	124	R	
Merula piscis.	118	Rana.	20
Miliaria.	19	S	
Motacilla.	19	Sciurus vel sirus.	108
Mulus & mula, ex equa & asino.		Serpens.	17
143		Silurus piscis.	80
Mutua muli.	77	Sirenæ, vel sirenæ pisces.	19
Muræna.	19,118,140	Solea piscis.	140
Μύρανα.	19	Sudis piscis.	19
Muses, pro mures.	76	Sus pecus.	27
Mustella piscis.	140	Sus alba.	35
N		Sues, suium non dicitur.	108
Nebulaca.	19	Suis tergus.	27
Nocticulus.	25	T	
Noctua.	19	Taurus.	24
		Taurus & vacca.	35
O		Testudo.	20,29,39
Ostrea.	19	Thynnus.	19,80
Ouis.	24	Torpedo piscis.	19
Ouis ouis.	130	Turdus, non turda.	124
Ouis, mas.	24		
Hac oui & oue.	107		
Oues, ouium.	118		

IN VARR. DE LING. LAT.

Turdi.	118	Vmbra piscis.	19
Turdus piscis.	19	Vngues pisces.	19
V		Volpes.	25
Vacca.	35	Volucres.	19
Vermiculus pilosus.	83	Volucrum analogia.	118
Veruex.	25	Vpupa.	19
Vitulus.	24,118	Vræon.	19
Vlula.	19	Vrñi.	25

ARBORVM, HERBARVM ET

FRUCTVVM NOMINA.

A		citur.	131
Abies vocabulum muliebre.	121	Fructuum genera.	117
Adorea falces.	33	Fruges.	26,61
Arbores fines constitui.	72	Frumentum.	26
Asparagi.	26	G	
Ασπίδα γης.	26	Glans optima & maxima.	25
B		H	
Betæ pes.	58	Hedera coronatæ anus.	49
Brasica.	26	I	
Bulbum.	40,10	Iuglans.	25
C		Iunci.	34
Caprificus.	28	K	
Cicer, non cicera.	103,126,154	Κόκκον.	26
Corni abscissæ.	37	Κορίανδρον.	26
Cucumeres.	26	Κύμινον.	26
Cupressus & cupressi.	131	L	
E		Lactuca.	26
Elea.	27	Lapathium.	26
Ερπυλλον.	26	Laurea filua.	37
Esculus.	37	Legamina.	61
F		Lentes.	119
Faba, non fabæ dicitur.	120,160	Lilium.	26
Faba vehitur.	34	Lupinum.	119
Fagus.	37	M	
Far.	26,33,34	Μάλον.	25
Far molitur.	26	Malna.	26
Far & fil.	26	Malum Punicum.	87
Ficus, fici, fico.	131	Mala gemina facie similia ne-	
Ficus & fici.	127	gamus, si sapore sunt alio.	
Hei & hæ ficii.	131	134	
Ficei ficorum.	131	Μέδης ή μέλις.	26
Has ficos, non ficus.	131	Menta.	26
Ficus, ficuum, ficibus, nõ di-		Milium.	26

INDEX.

Murtetum.	38	Platanus & platani.	138
Myrtus.	28	Poma.	27,30
N		Pomorum succus.	135
Nux iuglans.	25	R	
Nucis succus.	25	Rapa.	27
Nuces purgare.	25	Raphanus radix.	26
O		Rosa.	26
Olea.	23,27,61,127	S	
Ocymum.	26	Serpyllum.	26
Olus lactuca.	26	Sifer, non sifera.	103
Olera.	27	Sufimbrium.	26
Olerum copia.	36	V	
Orchemora.	27	Vimina.	38
Orchitis.	27	Vimineta.	13
Ordeum satum.	117	Virga è caprifico.	50
P		Virgultum.	25
Palma.	15	Virgulta.	47
Πήλων.	26	Virgulta aspera.	26
Pinus iuglans.	25	Vitis.	8
Pirum ex ramos, ramus ex arbo-		Vux.	26
re, arbor ex radicibus.	71	Vuas legere.	61

LOCA VRBIS ROMÆ.

A		Iouis Elicii.	69
Accæ sepulcrum.	51	Lauernæ.	40
AEdes Concordiæ.	36,38	Argeorum sacraria.	11
Dei Fidii.	13	Argiletum.	38
Eius tectum perforatum.	16	Armilustrum.	37,51
Deum Consentum.	108	Arx vrbis.	12
Deum Penatium.	14	In arce sacra. 52. Templum.	72
Esculapii.	82	In arce canit cornicen.	68
Iouis Capitolini.	10,39	Atrium sutorium.	49
Iunonis Lucinæ.	13	Auentinus mons.	11
Mineræ.	50	B	
Quirini.	13	Balantium, pro Palatio oppi-	
Romuli.	14	dum.	13
Salutis.	13	Basilica Opimia.	38
Saturni.	44,11	Boarium forum.	36
Veneris.	50	Busta Gallica.	38
Vestæ.	53	C	
AEquimelium.	38	Calabra curia in Capitolio.	42
AErarium.	44	52	
Africus vicus.	39	Campus Flaminius.	38
Antiqua vrbis.	12,51	Martius.	9,49
Ara Consi.	50	In Cæpo centuriata comitia.	68
Herculis.	58	Capitolium.	10,37,62

IN VARR. DE LING. LAT.

Capitolium vetus.	39	E	
Capitolinus clius.	53	Esculetum.	37
Carcer.	37	Esquilæ.	9,12,39
Carceres.	37	Esquilina secunda regio.	11,12
Oppidum carceres appellati.	37	Esquilina tribus.	14
Carinæ. 12. Olim Cerionia.	13	Esquilinus mons.	13
		Esquilinus lucus.	14
Carinarum murus terreus.	12	Extra urbem Romam fanum	
		Fortis Fortunæ.	50
Ceroliensis.	12	F	
Cippi pomerii.	35	Fagutal.	37
Ciprius vicus.	39	Fagutalis lucus.	12,13
Circus.	39	Fanum Fortis Fortunæ.	50
Circus Flaminius.	38	Quirini.	13
Maximus.	37	Saturni.	11
Intimus.	37	Fana montana.	28
In circo ara Consi.	50	Ficus Ruminalis.	14
Cis Tiberim.	21	Figlinæ.	13
Cispus mons.	12,13	Flaminius campus.	38
Clius Capitolinus.	53	Circus.	38
Proximus.	12,39	Forum.	36
Publicius.	38	In foro cloacæ.	36
Cloacæ in foro.	36	Lacus Curtius.	36
Cloaca maxima.	38	Sub nouis.	59
Cælius mons.	11	Forum boarium.	36
Cæliolus mons.	12	Cupedinis, vel Cupidinis.	36
Collina tertia regio.	11,12	Olitorium.	36
Collina tribus.	14	Piscarium.	36
Collis Latiaris.	13	G	
Mutialis.	13	Germalum.	13,14
Quirinalis.	13	Germalensis.	13
Salutaris.	13	Græcostasis.	38
Viminalis.	13	H	
Comitium.	38,46,53	Honoris pila.	13
In comitio saltare.	21	Hostilia curia.	38,72
Corneta.	36,37	I	
Cosconius vicus.	39	Ianualis porta.	40
Cupedinis vel Cupidinis foru.	36	Ianus Geminus.	38
Curia.	51,56	Ad Iunium.	36
Curia.	21,38,49	L	
Curia Calabra.	4,52	Lacus Curtius.	36
Hostilia.	38,72	Larum lucus, & sacellum.	11,12
Curia veteres.	38	Latiaris collis.	13
D		Lauernalis porta.	40
Doliola.	38	Lauretum vicus.	37
		Lautolæ.	38

INDEX.

Lucerum tribus.	20,22,23	Antiquum oppidum Palatinum.	
Lucus Esquilinus.	13,7	54. Antea Balantium.	17
Fagutalis.	12,13	In Palatio Lunæ templum.	
Iunonis Lucinæ.	12	17	
Larum.	11,12	In Palatio portæ.	40
Mephitis.	12	Palatium quarta regio.	13
Petillius, vel Poetilius.	13	Palatina regio.	11
Lupercal.	21,48	Palatina tribus.	14
		Petillius vel Poetilius lucus.	
M			
Macellum.	36,37	13	
Martius campus.	9,49	Pila Naris, vel Honoris.	13
Mephitis lucus.	12	Piscarium forum.	36
Mineruitum.	12	Pomerium.	35
Moerus, pro murus.	13	Pomerii Cippi.	35
Moeri, pro muri.	67,68	Pons Sublicius.	21,80
Montes vrbis septem.	8,10,51	Portæ intra muros.	40
Mons Auentinus.	11	Porta Ianualis.	40
Cispus.	12,13	Porta Iani clausa & aperta.	
Cælius.	11	40	
Cæliolus.	12	Porta Lauernalis.	40
Esquilinus.	13	Mucionis.	40
Oppius.	12	Nauia.	40
Saturnius.	11	Pandana, quæ & Saturnia.	12
Septimius.	13	Rauduscula.	40
Tarpeius.	10	Romanula.	40,51
Montana fana.	28	Postici muri.	12
Mucionis portæ.	40	Proximus clius.	12,39
Ad Murium.	37	Publicius clius.	35
Murus terreus carinarum.	12	Pubilius vicus.	39
Muri postici.	11	Puticulæ.	9
Mustellarius vicus.	13	Q	
Mutialis collis.	13	Quirinalis collis.	13
N		Querquetulanum sacellum.	12
Nauia porta.	40	R	
Nauia nemora.	40	Ramnium tribus.	20,21,23
Naualia.	40	Rauduscula porta.	40
Noua via.	11,51,60	In Regia Rex immolat.	48
Sub noueis.	59	In Regia Opeconsuæ sacrarium.	
O		50	
Olitorium forum.	36	Regiones vrbis, Suburana, Es-	
Opimia basilica.	38	quilina, Collina, Palatina.	
Oppidum Roma.	49	11	
Oppidum carceres.	16,37	Roma septem montium.	8
Oppius mons.	12	Romanula porta.	40,51
P		Romilia tribus.	14
Pagus sacufanus.	12	Romuli tribus Ragunes.	14
Palatium.	6,17	Rostra.	38

IN VARR. DE LING. LAT.

De rostris comitia edicere.	68	Tribus vnde.	14
Ex rostris rudere.	89	Tribus tres.	20,22,23
Ruma.	11	Romuli, Tatii & Lucumonis tribus.	14
Ruminalis ficus.	14	Ramnensium vel Ramnium tribus.	20,22,23
S		Tatiensium vel Tatum tribus.	20,22,23
Sacellum Iouis, Iunonis, Minervæ in Capitolio veteri.	39	Lucerum tribus.	20,22,23
Iouis Fagutalis.	37	Tribus multiplicata.	7
Larum.	11	Tribus quattuor partes vrbis.	14
Querquetulanum.	12	Suburana, Esquilina, Collina, & Palatina tribus.	14
Sterinæ vel Streniæ.	12	Romilia tribus quinta.	14
Veneris Murtiæ.	38	Tullianum.	37
Volupia.	40	Turaculum.	13
Sacra via.	12,37	Tuscus vicus.	12
Eius caput.	12	V	
Sacrarium Opeconsuæ.	50	Velabrum.	11,51
Sacraria Argeorum.	11	Maius & minus.	38
Sacriportus.	13	Velia.	14
Salutaris collis.	13	Velia.	13,14
Saturnia oppidū in monte Tarpeio.	11	Velienfis.	14
Saturnia porta, quæ Pandana.	11	Vereres curiæ.	38
Saturnius mons, qui Tarpeius, vel Capitolium.	11	Via noua.	11,51,60
Saxum Tarpeium.	10	Sacra.	12,37
Sceleratus vicus.	39	Eius caput.	12
Senaculum.	38	Vicus Africanus.	39
Septimius mons.	13	Ciprius.	39
Septimontium.	51	Cosconius.	39
Sublicius pons.	21,80	Laureum.	37
Sub nouis.	59	Mustellarius.	13
Subura.	12	Publius.	59
Suburana, prima regio.	11	Sceleratus.	39
Suburana tribus.	14	Tuscus.	12
Sycusa.	12	Viminalis collis.	13
Sutorium atrium.	49	Vls Tiberim.	21
T		Vrbs.	35
Tarpeius mons.	10	Vrbs partes. II. Regiones. ibid.	
Tarpeium saxum.	10	Tribus.	14
Templum Dianæ.	11	In vrbe Roma pleræque ædes sacrae templa.	73
Lunæ.	17		

POPV-

POPVLORVM, GENTIVM;

LOCORVM, AQVAVM NOMINA.

A		Hoc Argos.	134
Aborigenes.	13	Hei Argei.	134
Acherusia templa.	72	Argi.	80
AEgeum frerum.	75	Argei.	11,80
AEgyptus.	20	Argeorum sacra, sacraria, & sacella.	11,12
AEgyptii dei.	14	Ariginus, ab Aricia.	7
AEgyptiorum vocabula singulis casibus.	107	Armenia lingua.	25
AEmlia basilica Prænestæ.	46	Aruernus, Aruernus.	111
AEoles.	9,25	Asia.	10
AEthiops.	121	Asia duplex.	5
AEthiops albus, quod habet candidos dentes.	101	Asiæ flumina, lacus, montes, campi.	118
AEolia terra.	75	Asiaticus, ab Asia.	105
Ex Africa obsides.	39	Aternus amnis.	9
Africanæ bestia.	79	Athenæ.	75
Alacus, vel Alaudus: & Alaca, vel Alauda.	107	Athenæ trinæ: Athenæi, Athenienses, Athenapolitæ ciues.	100
Alba.	35,105	Athenæus rhetor, & Atheniensis ciuis ab Athenis.	111
Alba longa.	35	Atticorum verba.	42,48
Albæ duæ, quarum ciues Albani & Albenfes.	100	Atriatæ Tusci.	39
Albanus rex Auentinus.	11	B	
Albanus mons.	52	Barbari Romani & Persæ Grecis.	107
Albula Tiberis.	10	Bucitatum oppidum.	40
Alexandria.	25	C	
Allia fluuius.	53	Cabyrum delubra.	73
Ambracia.	14	Calydon.	75
Amiternum.	46	Calydonia terra.	75
Amiternini.	9	Calydonius ager.	75
Andrius ab Andro.	111	Campanus, non Capuanus à Capua.	145
Antemniæ oppidum.	9	Campana verba.	33
Appulia.	6	Carthaginiese bellum primum confectum.	40
Appuli.	21	Cascinum, vel Calsinum.	77
Appula lana pluris emitur quàm Gallicana, quia firmior.	121	Calcini, vel Calsini forum.	77
Aquæ calida.	38,128	Chersonesice.	34
Ardea.	35	Chio vinum alius generis, quàm Lesbos.	128
Ardola.	35	Cilicia.	5
Areopagus.	75		
Areopagita.	75		
Argiui.	78		
Argus.	38		

IN VARR. DE LING. LAT.

Syriacum nomen.	20	Tuscia.	6
Syrorum verba.	119	Tuscanicum.	39
T			
Tarentini.	51	Tuscorum cauum ædium.	39
Tarentina Europa.	10	Atriaties Tusci.	39
Accæ Tarentinæ.	51	In Tuscis aquæ calidæ.	128
Tartarus.	78	Tusca tragœdiæ.	34
Tartarino corpore.	78	Tusca vocabula.	14
Taties & Tatienses.	13	Tuscorum verba.	52, 78
Thespiades musæ.	75	Tusculani.	49
Thracum peltæ.	79	Tusculanus ager.	75
Tiberis amnis.	9, 10, 80	Tusculana sacra.	49
Secundum Tiberim.	36, 50	V	
Tiberinus portus.	50	Veientum rex Dehebris.	10
Tibur, à Tibure.	114, 119	Velinus lacus.	18
Tigris. 25. Sagittam significat.	ibid.	Volturnus fluvius.	10
Troianus equus Argiuorum.	78	Volturnum colonia.	10
		Oppidum.	ibid.
		Vrbinas.	111

DIERV M, LVDORVM, ET SACRORVM NOMINA.

A		E	
Accalia.	51	Eidus.	52
Agonales dies.	48	Equiria.	49
Agonia.	49	Εἰμὴν ἡμέρα.	48
Alliensis dies.	53	F	
Angeronalia.	51	Fasti dies.	21, 52, 58
Annales dies.	52	Februarius, duodecimus mēsis.	49, 54
Annales feriæ.	52	Feralia.	48
Apollinares ludi.	50	Fontinalia.	51
Aprilis.	53	Fordicidia.	49
Armillustrium.	51	Fornacalia.	49
Atri dies.	52	Furinalia.	50
C		Furinales feriæ.	21
Caprotinæ Nonæ.	50	I	
Carmentalia.	48	Januarius.	54
Cerialia.	49	Intercisi dies.	53
Circenses ludi.	37	K	
Comitiales dies.	52	Kalendæ.	52
Compitalia.	52, 53	L	
Conceptivæ feriæ.	52	Latina feriæ.	52, 53
Conceptivus dies.	52	Laurentalia.	51
Consualia.	50	Laurentinæ feriæ.	51
D		Liberalia.	49, 100
December.	54		

INDEX.

Lupercalia.	21, 48	Quando rex comitiauit, fas.	53
Lustris ambitus.	37	Quando stercus delatum, fas.	53
M			
Martius, primus mensis.	53	Quinquatrus maiores.	50
Marralia.	27	Minores.	50
Meditrinalia.	51	Quinquatrus.	49
Megalesia.	49	Quintilis.	54
Miles.	48	Quirinalia.	48
Μελινοῖα.	48	R	
Montanorum feriæ.	51	Robigalia.	49
N			
Nefasti dies.	53, 58	Saturnalia.	16, 51
Neptunalia.	50	Sementinæ feriæ.	52
Nonæ.	52	Septimatus.	49
Nonæ quitanæ & septimanæ.	52	Sexatus.	49
Nonis Februariis feriæ edicuntur.	48	T	
O			
Opalia.	51	Taurici ludi.	38
Opeconsua dies.	50	Terminalia.	48
P			
Paganalia.	51	Tubilustrium.	49
Paganicæ feriæ.	52	V	
Palilia, vel Parilia.	33, 49	Vestalia.	49
Populifugia.	50	Vinalia.	49
Portumnalia.	50	Kalare vinalia.	49
		Vinalia rustica.	50
		Volcanalia.	50
		Vortumnalia.	51

GRÆCORVM VERBORVM

INDEX.			
A			
ἄγρος.	7	tudine oritur.	141
Αἴγες.	75	Analogiæ diffinitio.	158
Αἰθήρ. æther.	5, 11	Analogia perfecta.	157
Αἰθερα.	47	Analogia ex cōsuetudine nata.	112
Αἰών.	48	Analogiæ fundamentum est natura.	126
ἄλφα.	8	Similitudo.	158
ἄλφα. alpha, alphatos, non dicitur.	107	Analogiæ duo genera; naturale, & voluntarium.	119
ἄμαξα.	84	Analogiæ fundamēta aut à voluntate hominū, aut à natura verborū, aut re vtraque.	153
ἄμελλος.	69	Analogia & anomalia sequēda: illa, in naturali, hæc, in voluntaria declinatione.	97
ἄμφισβια. amphibia.	20	Analogia pollicetur ex duobus	b. iii.
ἄμφισβιλλος. amphimallon.	41		
ἀναλογία. 97. Analogia. ibid.	150.	AEQUALITAS. 112. Ratio similitudinum.	113
Analogia est ratio quæ à simili-			

IN VARR. DE LING. LAT.

similibus similiter declinatis	Δραχμή.drachma.	133
similia fore. 118,123	Δύπλον ἔντερον.	28
Analogiam sequi debemus vni-	Δῶρον.	42
uersi: singuli autem, si cōsue-	Δωπίνη.	42
tudo pariatur. 140		
Analogia & anomalia in omni-	E	
bis mundi partibus. 140	Ἐΐμλόν. E breue.	108
Analogia in rebus, in vocibus,	Ἐδῶ.	66
in vitroque. 156,158	Ἐκβολή.	90
Contra analogiam, & similitu-	Ἐντερον τυφλόν, vel δύπλον.	28
dinem argumenta. 12	Ἐξωτερικόν. exotericum.	88
Ἀνάλογον. analogon. 99,150.	Ἐπίμροκος. epicrocus.	81
Proportio. 140. Ratio & pro-	Ἐπίτυρον. epityrum.	86
portio. 150	Ἐπίχυσις. epichysis.	31
Si λόγον sustuleris, & analogon;	Ἐρύθη.	69
si id, analogiam. 150	Ἐσπέρα. 47. Ἐσπερος.	46
Analogia ab analogo. 150	Ἐτυμον. etymon.	85
Analogon quid sit. 150	Ἐτυμα. 70. Etyma.	57,85
Ἀναλογικῶς. 100,104	Ἐτυμολογία.	1
Ἀναπίσημον. 43	Ἐτυμολογική. i. Etymologicæ.	
Ἀνδρὶ μέγχαται. 85	71,91	
Ἀνομαλία. 97. Anomalia. 140,	Etymologiæ forma.	91
141. Inæqualitas. 112	H	
Ἀνταρπηκός. 117	Ἡτῶ. E longum.	108
Ἀρμονικός. harmonicus. 156	Ἡρως. heros.	71
Ἀράβων.	Θ	
Ἀσβεσον. 32	Θέατρον. theatrum surdum.	125
B	Theatrales.	89
Bῆρ.	Θησαυρός. thesauri deorum.	44
Γ	Θιγάνθη.	69
Γερουσία. 32	Θρίαμβος. triumphus.	62
Γέρρα. gerrha. 82	Θρύλλος.	27
Γόβησται.	I	
Γεωμέτρης. geometra. 151	Ἰστορία. historia.	93
Γίγνωμα. 69	Ἰχθόν.	74
Γλῶσση. glossæ. 72	K	
Γλώσσημα. glossēma. 78,90	Καλεῖν. kalare.	52
Γραμματική. grammatica anti-	Κάειον.	30
qua. 3	Κάπνον.	30
Γραμματικός. grammaticus. 151	Κιθάρα. citharæ septē chordæ.	
Δ	152	
Δεπίσα. 31	Κλέπηθη. 88. Κύρδος.	22
Διαβάθρα. diabathra in pedib ⁹ .	Κρέω.	65
81	Κύαθος. cyathus.	31
Διέπερος. 81. Διμῆσος. 60	Κύλιξ.	30
Δέμα. 42. Δομῆν. 69	Κυλίβαθον. cylibatham.	30
Δόλις.	Κῶμος.	87
	Κωμῳδία. comædia.	87

INDEX.

Λ	Ποτίθη.	69
Λαμπάδες. lampades accēdere.	Πότος.	30
85	Πότω.	66
Λατομία. latomia. 37	Πρό. ante.	59
Λάθρον. 81. Λέκτρον. 41	Πρόδρομον.	39
Λήθη. 79	Προφθῆν.	69
Λείχεσται. 69	Προσκίον. profscenium.	59
Λόγος. 150,151. Ratio. 140	Πύθιος.	9
M	P	
Μάγνος. 30	Ρύχος.	69
Μακάραι. 36. Μακρολόγος. 36	Σ	
Μαμάρι. 26	Σημενόμενα.	1
Μαλακίθη. malaxare. 69	Σημά.	88
Μάταια κῆ μέταια. mata. 28	Σικαδίθη.	69
Μέσα. 29. Μίση. 48	Σπεινόν vel σερνόν.	9
Μίτρα. mitra. 32	Στέγαστρον. 41	Σπίθη. 44
Μοῖτον. 43	Στρονύθη.	69
Μῦ. 89	Στραταλίθη.	69
Μυστήρια. mysteria. 75	Συλλεγσόν. syncrafton.	82
Mysteria pristina. 73	Συλλαβή. syllaba nō declinatur.	
Μυστικῶς. mystica vada. 75	123	
N	Σωθήη.	97
Νέος. 59	Σωωνυμία.	134
Νουμή. 8	T	
Νύμφη. nympha. 17,86	Τάπνα.	55
Νυμφόληπις. 86	Τέρμα.	6
Νύξ. 46	Τετραχόρδα. tetrachorda. 152	
Ο	Τραγωδός. tragædus. 55	
Ομφαλός. 75	Τρίγωνον. trigona terna. 84	
Ομωνυμία. 133	Τρισύλλαβον. trisyllabum. 134	
Οπιδόδρομον. 39	Τρυβλίον. 29,30	
Π	Τρύφον. 27	
Πανδοῦρα. pandura. 106	Φ	
Πανθήρ. panther rete. 25	Φαγκίλλα. phancilla. 34	
Παρχηλακία. 33	Φέρεν.	59
Παρημία. 77	Φέρον ἢ φέρεθρον.	41
Περιοπέσματα. peripetasma-	Φρατρία. fratria. 21	
ta. 41	Φρέαρ.	66
Περιστρόματα. peristromata. 41	Φυσικοί. physici. 17,154	
Περίστυλον. 98	Φῶς ἀγαθόν.	46
Ποιήματα. poemata. 70	X	
Poemateis. 70,78	Χάος. chaos. 5,6	
Ποιητική. poetice. 70	Χλαμύς. chlamys. 5,33	
Πόλος. polus. 73,117. Polus	Χορδή. chorda. 152	
brumalis. 117	Χορός. chorus. 60	
Πόσω. 9	Ψ	
Ποταμός. 9	Ψαλτήριον. psalterium. 106	
	b.iii.	

L A T I N O R V M V E R B O R V M

A C S E N T E N T I A R V M I N D E X .

A		Actus tertius & quartus.	133
Hoc A, huius A.	123	Actutum.	83
A, & B, non inclinatur.	120	Acutissimé.	151
Abacus argento ornatur, vt alia paria fiut, alia disparia.	122	Adæquale cubiculum.	98
Abagio.	77	Adagio.	77
Ab artifice.	160	Ad arbitrium.	82
Ab eadem ratione.	128	Adcidisset.	78
Abeo.	63	Ad dextram.	75
Abeft mille passus.	65	Ad dico, verbum prætoris.	53
Ab hoc.	56	Addicere iudicium.	60
Abiecta gleba.	6	Addictus.	60
Abiegnæ trabes.	78	Adducere pelliculam.	86
Abigere.	87	Adeffe iubere.	68
Abire ab se.	57	Ad extremum.	68
Ab lactu.	83	Adfari templa.	58
Abluo, abluam.	100	Adfatus fines.	58
Aboriuntur.	17	Ad hoc respondeo.	130
Abnegare.	53	Adire.	39
Abradere.	33	Aditus.	39
Abscessit.	55	Adiumento esse.	22
Abscindere.	22	Adiunctus, a, um.	45
Absoluere.	140	Adiungere.	71
Abstrusus.	138	Ad latera habere ferrum.	81
Accersit.	51	Adlauant.	137
Accipere.	88	Adleæti.	61
Accommodare verba.	120	Ad legionem.	82
Accusandi casus.	107	Adlocutum ire.	59
Accusare capitis.	67	Ad mille.	54
Acetum, acera non dicitur.	127	Adminicula.	70
Acierum ordo.	22	Adminiculandi pars orationis.	102
Acti menses.	16	Administer.	78
Actio.	4, 55	Administra.	78
Actiones tres: cogitare, dicere, facere.	56	Administrare.	64
Actiosa.	83	Administri.	23
Actores.	43, 147	Adoptare ministros.	23
Actor pronuntiat. 59. agit fabulam.	64	Adpatula.	76
Actus.	7, 133	Adquirere.	65
Actus primus ab vno ad nōgen- ta: secundus à mille ad non- genta millia.	133	Adradere.	83
		Adscribere inermes.	82
		Adscriptiui.	82
		Adsequere.	63
		Adferere manu in liberta-	

I N D E X .

tem.	61	AEquus, a, um.	47
Adfiduus.	88	Aer aurescit.	86
Adsignare.	50	Aera.	42
Adsignata pecunia.	43	Aera, pro Aerem.	15
Adsignificare.	54, 83, 93, 131	Aerata ratis.	75
Adsimilem formam.	99	Aerariæ, non ærelauinæ.	106
Adsuperudo.	116	Aerarii milites.	44
Adsumpta ad vitam.	98, 99	Aeratus, a, um.	40
Adsumptus, a, um.	148	Aerea cornua.	29
Adtentare imperium.	21	Aerifodinæ.	3
Adtingere.	68	Æs, pro æsibus.	132
Adtributa pecunia.	44	Mille æris legasse.	132
Adtributum.	29, 44	Æs militare.	44
Adtributus.	50, 52	Hoc ab ære, æneaque libra.	
Aduectus.	11		132
Aduehi ratibus.	11	Æstas.	15, 47
Aduentare.	87	Æstimatio.	43
Aduentitium.	157	Æstiuæ in castris.	40
Aduerbiū adminiculandi pars.	102	Æstiuum.	47
		Æstiuum cœnaculum.	40
Adumbratus, a, um.	145, 148	Æstus.	75
Ad vnam formam.	99	Æstus crescunt sex horis, sex decrefcunt.	117
Aduocare concionem.	68	Ætas omnis.	48
Aduortere animum.	87	Æuiternum.	48
Ædes.	39	Affabile.	58
ædes sacra, non templum.	73	Agendi tempus.	47
ædes sacra, & priuata.	20	Ager.	7
Ædificare publicé.	39	ager cultus.	7
Ædificia.	34	ager hosticus.	7
Ædificia bina coniuncta in balneo.	34	ager incertus.	7
Ædis sacra.	60	ager inconfitus.	7
Ægrè sistit.	83	Incultus.	ibid.
Ægrotat consuetudo.	145	ager peregrinus.	7
Ænea libra.	132	ager restibilis.	8
ænea vasa.	31	Agere.	64
Æquabiliter.	27	agere auguriam.	56
Æquatus, a, um.	75	agere caussam.	56
Æquata domus publicé.	38	agere ex sponſu.	63
Æquæ.	67, 98, 142	agere gestum.	55
Ab æquinoctiali circulo ad sol- stitiale, hinc ad septentrio- nalem cælum diuisum.	117	agere in facris.	28
Æquinoctialis circulus.	117	agere lege.	53
Æquinoctium.	47, 117	in agendo fit aut dicitur.	45
Æquor.	74	in agendo fieri.	70
		agitur pecus pastum.	55
		agit fabulam actor, poeta fa-	

IN VARR. DE LING. LAT.

cit.	64	Altum.	78
Agit gestum tragædus.	72	Alueolus.	14
Aggeres.	34	Alumen.	9
Agitari.	4	Amans, & amaturus, caret ter-	
Agitatio.	95	tio, qui amavit.	105
Agitatus.	4, 55, 84	Amare.	85
Agitatus mentis.	56	Amator ab amando.	105
Agnatio rerum.	93	Amatus eram, sum, ero.	105
Agnationes.	93	Amaturus, amans, amatus.	139
Agnatus pecori.	25	Ambages.	77
Ago.	55	Ambagio.	77
Agone?	48	Ambe.	77
Agrarii.	96	Ambiegna bos.	77
Agrestia loca.	73	Ambiguus.	130, 137
Agrestis.	76	Ambio.	77
Agricola.	4	Ambire.	9
Agricultura.	52	Ambitiosus.	77
Agreis.	58	Ambitus.	6, 9, 74, 77
Agrorum genera.	7	Ambitus muri.	35
Agrosus.	4	Ambones.	29
Agumenrum.	28	Ambulatus sum non dicitur.	
Albatus.	20	106	
Albus, alba, album.	146	Ambustum.	77
Albus, albi, albo.	146	Amens.	56
Album, albius, albissimum.		Amentia.	89
109		Anifracta.	74
Alia de causa.	68	In amfracto.	74
Alia vrgent.	96	Amictus.	32
Alias tum.	44	Amictui habere.	32
Alienigenæ.	22	Amictum.	32
Aliquantum potest.	147	Amictum.	32
Aliquid singulare habere.	126	Amictum.	32
Aliter ac.	137	Amictum.	32
Aliter atque.	69	Amictum.	32
Aliter olim, & nunc.	125	Amictum.	32
Aliud atque aliud.	55	Amictum.	32
Aliunde.	134	Amictum.	32
Alius generis.	128	Amictum.	32
Alligare.	34	Amictum.	32
Alligare pecuniam.	44	Amictum.	32
Alligatus sponso.	62	Amictum.	32
Alteri totidem.	98	Amictum.	32
Altiores.	148	Amictum.	32
Altifonus.	6	Amictum.	32
Altitudo.	123	Amictum.	32
Altrix terra.	73	Amictum.	32

I N D E X.

Anima diuisa in octo partes,		Aqualis.	30
quinque sensus, & cogitandi,		Aquæ fistula.	31
prognerandi, ac voces mit-		Aquarium vas.	30
tendi.	118	Aquilo.	117
Anima & corpus.	15	Ara pura.	8
Anima flatur.	47	Ara deum.	8
Anima duersus, a, um.	148	Circum aras mittere.	67
Animo efferre.	59	Arationes.	8
Annulus.	47	Aratrum.	33
Annuli lorice.	29	Aratri dens.	33
Annus.	47	Aratro circumagere sulcum.	
A nominibus.	105	35	
An satus.	30	Aratro circumducta.	35
Antica ad meridiem.	72	Arbitrium.	82
Antiqua verba.	3, 32	Arboreæ falces.	33
Antiqui instituerunt.	53	Arca.	32, 34
Antiqui nostri.	59	Arca, arcula.	150
Antiquum oppidum.	40	Arca nummorum.	44
Antiquus sefertius.	49	Arcera.	34
Anus, anicula, anicella.	129	Arcere.	37
A parte.	34, 38	Arcere hostes.	29
A parte tota.	75	Ardor.	8, 15
A parte totum.	84	Area.	8
Aperdite.	80	Area pes magnus.	24
Aperta.	89	Areas disserere.	61
Apertus.	77	Are facere.	8
Apexabo.	28	Arescere.	9
Apex eminent in capite.	28	Argenta non dicitur.	127
Apparet vox.	56	Argentarii tabernas occludant.	
Appellâdi partes quatuor: pro-		68	
uocabula, vocabula, nomina,		Argenteus.	127
pronomina.	102	Ex argento.	127
Appellandi partes singulæ tri-		Argentifex non dicitur.	106
plices sunt, quo ad sexum,		Argentifodinæ.	106
multitudinem, casum.	102	Argento abacus ornatur.	122
Apponere.	135	Argilla.	38
A principio.	24	Argutus.	83
Aptè cibum curare.	79	Arista in spica horret.	56
Aqua.	30	Aritudo.	15
Aqua & ignis.	15	Arma.	29
Aqua feruens.	26	Armamentarium.	32
Aqua hiberna.	14	Armamentum.	32
Aqua viua.	30	Armarium.	32
Aqua lymphata.	86	Armati ancilibus.	51
Aquam concipere.	29	Armati priuati qui.	66
Aquam haurire.	30	Arrabo pecunia.	42

IN VARR. DE LING. LAT.

Ars.	23,93	Atrum corpus.	25
Artatio.	2	Attingere.	102
Articulatim.	159	Auaritia vna.	12
Articuli.	103,107,145	Auceps ab auibus capiendis.	107
Articuli finiti, vt hic, hæc: infi- niti, vt quis, quæ.	148	Auctor.	45,90
Articuli sunt prouocabula, & pronomina.	102	Auctor verbi.	61
Articulorum similitudines.	148	Auctus, us.	22
Articulorum duæ partes: finita, & infinita.	145	Aucupari scientiam.	3
Ab artifice.	160	Audio.	66
Artifices.	23	Audientes dicto.	21
Artifices egregii.	114	Auditus parere.	66
Aruum.	8,22	Auditor pro lectore.	45
Arx.	37	Auditus.	125
As.	41	Aue sinistra comitia.	88
As, & Asses.	132,160	Auem specere est augurum.	65
As libræ pondus.	41,44	A verbis.	88
As ad semiffem, vt libella ad fembellam.	150	Auere.	66
As simplex.	132	Auerruncare.	89
Asses tenentes.	132	Auersum.	24
Ab assè ad cētusis numerus æs ad significat.	131	Auerrere periculum.	89
Assis dimidium.	42	Auguria.	21
Assibus stipata cælla.	44	Augurii aut auspicii locus, tem- plum.	72
Assena.	76	Augurii tempus supremum.	8
Asspicio.	65	Augurium agere.	56
Assa.	27,30	Auarium ab aue, non auile. 104	
Assarius.	108	Auidé.	66
Asseres.	34,75	Auiditas.	66
Assipondium.	41	Auram exhalare.	9
Assudescere.	27	Aures auent auidé.	66
Assus, a, um.	27	Aurescit aer.	86
Assra.	117	Aureus ignis solis.	86
Astrorum motus.	117	Aurifex.	106
Astutius.	144	Aurora.	86
Atabat pro astabat.	78	Aurora humida.	9
Ataus.	71	Auscaripeda.	83
Atqui.	107	Ausculto.	66
Attratus ab atro.	96	Auspicato die.	35
Attrassis vsque ad centusis nu- meri eiusmodi.	132	Auspicatur censura noctu.	66
Attriensis, non attrituus.	106	Dialis flamen auspiciatur vin- demian.	49
Atrium.	39,98	Auspicia caelestia.	58
		Auspicia vrbana.	35
		Auspicia ferri. 7. Finiri.	35

I N D E X.

Auspicia.	65	Biga. 156. Non dicitur.	157
Auspicia singularia.	7	Bigæ.	127
Auspicia sinistra.	87	Bigæ, non duigæ.	104
Auspicio orādo sede in templo auspicii.	67	Bigæ. 146. Non biga.	ibid.
Auspiciorum fines augures ef- fantur.	58	Bigæ duæ non dicitur.	146
Auspiciorum templum.	71	Bigæ vnæ, duæ, tres, non dici- tur, sed vnæ, binæ, trinæ.	157
Auspicium facere ore.	64	Bini, non diuini.	104
Auspicium petitum mittere ad prætozem aut ad consulem.	67	Bipartita diuisio.	5
Auster.	117	Bissellium.	31
Autumnus.	47	Bis terni.	97
Auxilium.	22	Bisyllabum.	134
Axis.	84	Biuium.	151
		Boni consulendum.	71
B		Bonum magnum.	57
B non inclinatur.	120	Bonum, melius, optimum.	109
Bacilla.	29	Bonum, bonius, bonissimum, nō dicitur.	109
Balneæ publicæ, non balinea. 128		Bouantes.	89
Balneum.	31	Breui.	139
Balneum nouum, & Græcum primum.	128	Breuiiores.	148
Balneator à balneis.	104	Breuiter.	92
In balneo bina coniuncta ædifi- cia, vbi viri, & vbi mulieres lauarentur.	128	Bruma.	47,117
Balneum, non balnea.	103	Brumalis polus.	117
Balteum.	29	Bubile à boue, non bouile.	104
Barbari docendi, quemadmo- dum oporteat dicere verba. 115		Bubilia, non bouilia, à boue. 123	
Barbatus.	30	Bubulcus.	33
Beatus.	23	Bubulci.	84
Bellum.	81	Bubulum cornu.	29
Bellum concipere.	22	Buccinator.	64
Bellum indicere.	60	Bullatum cingulum.	29
Bellum poculum.	99	Bura.	31,33
Bene potus.	85		
Bes.	42	C	
Bibere.	66	C in G.	29
Bibere calidum.	31	Cacabum.	31
Biceps.	156	Cacula.	157
Bicepsos.	13	Cacumen.	29
Bicelsis.	41	Cadauera proiecta.	9
Bisariam.	154	Caduca.	61
		Cadus: cadiculus, cadicellus nō dicitur.	129
		Cæcum cubiculum.	125
		Cæcus, cæca, cæcum.	125
		Cælare.	5
		Ca lestia auspicia.	58
		Cæli analogiæ.	117

IN VARR. DE LING. LAT.

Cæli caua.	5	Candacus.	90
Cæli clypeus.	5,84	Candela.	30
Cæli templa.	71,72	Candelabrum.	30
Cælla.	40	Candens signum.	73
Cælla ædis sacræ.	39	Candidatus.	18
Cælla dei.	59	Candidissimus, candidissima.	110
Cælla penaria.	40	Candidum, candidius, candidif- simum.	96
Cælla stipata afsibus.	44	Canere.	25,63,68
Ab hoc cælo.	156	Canere classicum.	68
Cælum.	5,10	Canere cornu.	23
Cælum cauum.	3	Canere signa.	77
Cælum & Terra, dei.	14,15	Canistra.	30
Cælum principium.	16	Canoræ nuptiæ.	76
Cælum vnde.	5	Cantare.	63
Cæli discrimen naturale.	48	Cantatio.	63
Cænacula.	40	Cantator à cantando non dici- tur.	105
Cæli fornices.	50	Cante pro canite.	76
Cænaculum.	40	Cantitans à cantando.	106
Cænitare.	40	Cantitantes.	106
Cærulea cæli templa.	71	Cantitare.	63
Cæruleum fretum.	80	Cantus.	63
Cæruleo septum.	72	Cape.	87
Cæsius, cæsisimus, caret medio comparandi.	109	Cape, capito.	149
Cæsa & porrecta exta.	49, 53	Caperata fronte.	90
Ruta cæsa.	117	Capida.	106
Calamistri.	32	Capides.	30
Calatio.	40	Capillus.	32
Calcare.	41	Capillum explicare.	32
Calcei.	104	Capillorum fines discreti.	65
Calcei muliebres & viriles.	121	Capital.	32
Calceos habemus, & si in ma- iore parte corporis non ha- beamus.	122	Capitis accusare.	67
Caldum, caldus, caldissimum non dicitur.	109	Capitium.	32
Caldus, a, um.	27,31,159	Capitulum.	95,110
Calefactus.	32	Caprotinæ nonæ.	66
Calidum bibere.	31	Captare.	2
Calix.	31	Capulæ.	30
Calor è cælo.	15	Caput par non habet in decli- nando.	124,160
Calula.	32	Caput, quod quisque pertende- rit.	134
Calumnians.	45	Caput, capitulum: non capitel- lum.	110
Camena.	63	Caput edicti.	68
Campus.	7		

INDEX.

Carere lanam.	81	Cauile.	8
Carmenæ.	76	Caulis.	26
Carmina.	76	Causam agere.	56
Carminari lana dicitur.	82	Causam orare.	79
Caro.	104	Causa non omnium verborum possunt dici.	71
Caro insecta.	28	Cautione cauere.	6
Carnem petere ex sacris.	52	Cauum.	6,33
Carpentum mittere.	39	Cauum ædium.	39
Cartibulum.	31	Cauum cælum. s. Manubrium.	29
Caseæ res.	76	Cedit pro incedit.	85
Caseus, a, um.	76,158	Censeant patres.	68
Caseus.	56	Censio.	20
Caseus, farina, aqua in circulis.	27	Census.	39,44
Cateus primum pastorum pul- mentarium.	27	Centenaria formula.	152
De casibus.	106	Centenarius.	22,133
Casmenæ.	76	Centuria.	7
Casnar.	77	Centuriæ.	22
Cassabundus.	81	Centuriata comitia.	67,68
Castelli.	36	Centuriatus exercitus.	68
In castris hiberna, & æstiuæ.	40	Centurio.	22
In castris lectica.	41	Centusis.	41,132
Castroꝝ mensa.	29,30	Cerastibola.	83
Intra castra præsidium.	22	Cerei mittuntur.	16
Casuale.	18	Cernit heres.	88
Casualis diuiditur in nomina- tium finitum, & infinitum.	146	Cerno.	65
Casus.	54,146	Certa verba.	58
Casus cur declinati.	96	Certus locus.	53
Casus quinque.	96,123	Cerui in re militari.	29
Casus, tempora, neutrum verba significant.	95	Ceruices.	95,159
Casus quini.	148	Cerui Hortensius dixit.	95,159
Casus rectus, obliquus, commu- nis.	103	Cessit, recessit, accessit, absces- sit, incessit, excessit, successit, decessit, concessit, præcessit.	55
Cara dicta.	80	Chorda media.	154
Cara signa.	80	Cibaria.	16
Catinum.	30	Cibaria duplicia.	23
Caua cæli.	5	Cibiila.	29
Caua cortina.	80	Cibum aptè curare.	79
Cauatio.	5,31	Cibus.	99
Cauca.	6	Cibus coctus.	79
Cauere.	63	Cibus pristinus.	115
Cauere cautione.	5	Cicum.	87
		Cicur.	87
		Cicurare.	87

IN VARR. DE LING. LAT.

Ciando.	86	Claustra.	73
Ciere.	67	Clepere.	88
Cinctum gregibus oppidum.		Clepfere.	88
54		Cluet ignes.	73
Cinctus.	28	Clupeat brachium.	2
Cincerarius.	32	Clypeus cali.	5,84
Cingulum.	28	Clypei inaurati.	79
Cingulum bullatum.	29	Coactio.	56
Circi.	47	Coactum lac.	56
Circiter.	54,84	Coalescere.	7
Circites.	47	Coclitcs.	84
Circuitus.	27	Cocti in oleo.	27
Circuli.	27	Coctum libum.	27
Circulus æquinoctialis.	117	Coctus cibus.	79
Solstitialis, septentrionalis.		Cocus fumificus.	78
117		Coemisse.	76
Circumagere.	35	Coercere.	37
Circum aras mittere.	67	Cogere.	56
Circumducta aratro.	35	Cogere in publicum.	24
Circumiectum.	32	Cogitandi pars animæ.	118
Circum ire.	96	Cogitare.	56
Circum latera regis.	81	Cogitatio est actio.	56
Circum metas.	38	Cognatio rerum.	92
Circum muros ire.	68	Cognatio tanta.	150
Circumseptum templum.	73	Cognatio verborum.	45
Circumtextum.	32	Cognitiones.	93
Quam circum.	77	Cognomina.	129
Cista, cistula, cistella.	109,130	Cognominatus.	8
Cistula à cista.	104	Cohors.	22
Citharicen à cithara non dici-		Coisse locum.	36
tur.	106	Colendi fructus causa.	33
Ciuvilia vocabula.	48	Collatio verborum.	110
Ciuis & ciuitas.	150	Collecta.	61
Ciuitas.	111	Collega.	66
Ciuitate donati.	62	Collegæ.	61
Ciuitatum & ciuitatum.	107	Collegæ rei vocantur.	61
Clades.	29	Colles.	8
Clamare.	62	Colligare capillum.	32
Clamitare.	62	Colloquium.	59
Classes.	23	Colo colui.	138
Classici.	23	Colo colis.	138
Classicum canere.	68	Coloni.	6
Classicum redemptum de cen-		Colonia.	35
soribus.	68	Columella.	31
Claudicare.	100	Comæ.	76
Clavi lati, atque angusti tunicæ.		Come.	87
131		Comicus.	15
		Comis-	

INDEX:

Comissatio.	87	Conceptæ feriæ.	53
Comitatus pro comitiis.	23	Conceptus.	17
Comiter.	87	Concessit.	58
Comitia centuriata.	67,68	Conchæ.	118
Curiata comitia.	38	Concide.	89
Comitia dicta aue sinistra.	87,	Concidere.	27
88		Conciliari.	56
Ad comitia vocatur populus:		Concilium.	56
68		Concinere.	12
Comitia edicere de rostris.		Concinna.	83
68		Concinnè loqui.	59
Comitiis cornu canere.	23	Concio.	56
Comitiis cum recitatur.	79	Concionem aduocare.	68
Comitiare.	53	Concipere aquam.	29
Commeatum petere.	67	Concipere bellum.	21
Commentum.	56	Concipitur dies.	51
Comminisci.	56	Concipitur templum verbis.	72
Commixta stellis splendidis.		Conclauia gemina.	99
72		Conclusum.	42
Commodè.	71	Concretionè.	72
Commodissimè.	79	Concubitus.	128
Commota mente.	86	Concubium.	47,85
Commotus, us.	18	Concubuisse.	85
Commouere.	137	Condecoratus.	15
Communis casus.	103	Condere lustrum.	67
Communitas.	69	Condere oppida.	35
Commutable.	136	Conditio.	27
Commutare.	34,124	Conditus, a sum.	70
Commutata res militaris.	22	Conditus pro cælato.	39
Commutationes literarum.	22	Conduci mercede.	81
In comædiis.	63	Conferre controuersias.	36
Compar.	127	Confessus.	58
Compendi.	44	Conficitare.	90
Compendium.	44	Confringere.	3
Compernis.	114	Confinium.	19
Competunt viæ.	52	Confiteri.	99
Compita.	52	Confluere.	153
Compitum.	56	Confusum.	112
Complexu continere.	5	Congeneratus, a sum.	150
Compluere.	5	Congerro.	82
Compluuium.	37,39	Congruens.	18
Comportare fructus.	34	Coniecta.	34
Composita.	58	Coniunctio.	16
Composita vocabula.	106	Coniunctus.	146
Computatio.	60	Coniurare.	50
Concepta mysteria.	73	Conlata forma.	120
Concepta verba.	72	Conlisum.	42

IN VARR. DE LING. LAT.

Collocare.	4	Consulere populum, & populo.	
Conquirere.	21		20
Conruere spicas.	34	Contaminatus.	116
Consat.	20	Contemplare.	72
Confectum.	29	Contendit pontem.	75
Consequentias casus sequi.		Conticescendo.	85
134		Conticinium.	47, 85
Conferere manum.	61	Continere capillum.	32
Considere.	128	Continere complexu.	5
Consilium.	56	Contineri.	141
in Consilium vocati.	67	Continué.	9
Consistere pretium.	5	Continuitas.	90
Consolari.	59	Continuó.	73
Consortes.	61	Contra.	54
Conspéctus.	68	Contra quám.	58
Conspéctus oculorum.	72	Contra tueri.	73
Conspicare.	72	Contracta in vnum locum.	
Conspicere.	72		36
Conspicio.	65, 72	Contremere.	72
Conspicione.	71	Controuersia.	87
Conspontus.	62	Controuersias conferre.	36
Conspontsi.	62	Contrudere.	99
Constantia in naturalibus.	120	Conuallis.	5, 6
Constare.	55	Conuochere.	7
Constat sibi.	129, 136	Conuenire inter se partes.	60
Consternere.	113	Conuenire in vnum locum.	
Constitui fines arbores.	72		59
Consuere.	131	Conuentio pro concione.	67
Consuetudinem qui sequitur,		ad Conuentionem vocans.	68
sequitur rationem.	114	Conuentionem habere.	67
suam Consuetudinem si mala		ad Conuentionem vocare.	67
est corrigere quisque debet.		Ire.	ibid.
113		Conuittium.	89
ad Consuetudinem communem		Conuittii causa.	41
corrigere.	114	Conuittium publicum.	30
Consuetudo declinationum na-		Conum.	29
ta ex analogia.	112	Conuocare exercitum.	68
Consuetudo loquédi est in mo-		Conuoluti crines.	89
tu.	115	Copia verborum.	92
Consuetudo communis.	2	bonam Copiam iurare.	90
Consuetudo præceptis nõ eget.		Copia.	23
100		Copiosè loqui.	58
Consuetudo prisca.	157	Copiosus.	23
dèprauata Consuetudo non se-		Copis.	23
quenda, nisi cum fuerit ne-		Copula.	93
cessè.	116	Copulæ naturæ, & suæ.	113
Consulere.	59	Multitudinis ac finis.	ibid.

INDEX.

Personarum.	ibid.	Crepere.	62, 126
Copulæ trina.	112	Vt crepat prima ad quartam,	
Copulæ diuisionum quadrinæ.		sic quarta ad septimam.	
	149		152
Corbes.	34	Creperæ res.	46, 85
Corbulæ.	34	Creperum.	46
Corium.	86	Crepusculum.	46, 85
Corium crudum.	23	Creta pro creata.	74
Corium crusta.	27	Cretaria taberna.	104
è Corio balteum.	29	Cretio.	65
Cornicen ad priuati ianuam, &		Creui.	88
in arce canit.	68	Crimina.	113
Cornu bubulum.	29	Crimina soluere.	113, 120
Cornu canere comitiis.	23	Crines conuoluti ad verticem.	
Cornua.	29, 76		80
Cornua ærea.	29	Crocotula.	32
Cornua dentes.	79	Cruda olera.	27
Cornuata umbra.	76	Cruda poma.	27
Cornuatas.	79	Crudum.	27
Cornuta quadrupes.	79	Crudum corium.	29
Corollæ.	43	Crus.	29
Corollarium.	42, 43	Crusta pultis.	27
Corona.	16	Crustulum.	27
Coronas iacere in fontes.	51	Crux, crucis, ex c & s.	122
Coronare puteos.	51	Cubatio.	104
Corpus.	4	Cubicularis gradus.	99
Corpus atrum.	25	Cubiculum.	40
Correptus.	78	Cubiculum à cubatione.	104
Corrigere consuetudinem.	113	Cubiculum adæquale.	98
Corrigere ad consuetudinem		Cubiculum cæcum.	125
communem.	114	Cubiculum surdum nõ dicitur.	
Corrigimus errata, non sine			125
consuetudine & ratione.		Cubitum venire.	62
	114	Cudere.	59
Corripere.	88	Cuiusmodi.	46
Corrupta figura.	155	Culcitæ.	41
Cortina caua.	80	Culeus.	41
Cortumio.	72	Culina.	29, 31
Cortumione.	72	Culmen.	8
Cosuali.	76	Culmi.	8
Couum.	33	in Culpa esse.	94
Coxendices.	83	Culpandus.	114
Crassum intestinum.	27	Culpo.	149
Cratis.	82	Cultura.	84
Creare.	65	Cultus ager.	7
Creatio.	46	Cum inquit.	122
Credo.	117	Cummeres.	78

IN VARR. DE LING. LAT.

Cum muliere fuisse.	65	partes quatuor: casus, tempo-
Cum prima luce.	65	ra, vtraque neutrum habent-
Cupiditas.	36	tes.
Cura.	56	Declinata verba.
Curare.	56	Declinatae voces.
Curare cibum.	79	Declinatio.
Curare res diuinas.	38	Declinatio quid sit.
Humanas.	ibid.	Declinatio à natura verborum.
Curiata comitia.	38	153
Curiosus.	56	Declinatio nominū duplex. vt
Currum insidere.	37	Terentius, Terētiū: & equus,
Curfio.	40	equito.
Curfio à curfo.	147	Declinationis similitudo quid
Curior.	4,23	fit.
Curfores, à currendo.	95,103	Declinationes.
Curfus sum, non dicitur.	106	Declinationes nothæ, priscae,
Curuor.	26,76	minores, recentes.
Curuum.	33	Declinationibus.
Custoditi obsides.	39	Declinationibus verborū qua-
		tuor res continentur. simile
		& dissimile, ratio, proportio,
		consuetudo.
		Declinationum consuetudo ex
		analogia.
		Declinationum genera duo: vo-
		luntarium, & naturale.
		Cur, in quo, & quemadmodum
		fit declinatum.
		Declinatus, us.
		Declinatus verborum volunta-
		rii, & naturales.
		Declinatus quatuor.
		Declinatus non omnis vox na-
		tura haber.
		Declinatum species quatuor.
		Declinatum bini ordines.
		Declinatus, a, um.
		Declinatus naturales.
		Decoquere.
		Decrescere.
		Decuis, siue decusis.
		Decuma.
		Decuria.
		Decuria sex numerorum.
		Decuriones.

I N D E X.

Decurrere.	153	Dentes cornua.	79
Decurso itinere.	85	Dentes regulae.	33
Decusis.	41	Dentibus ferire.	28
Dedicare fanum.	50	Dentum & dentes.	117
Dedicatur à magistratu.	60	Deo dare vinum.	30
Deductus.	12	Deorsum.	39
Definitiones re incognita pro-		Deorsum versus.	132
pter summam breuitatem nō		Deorum liberi.	124
facile perspiciuntur.	159	Deorum mensa.	32
Deformes oribus.	83	Deperire.	15,116
Degustare.	51	Depesta.	31
Dehisse terram.	36	Deponi.	22
Dei.	14,16	Deprauare.	2
Deierare pro iurare.	17	Deprauata consuetudo.	116
Deinceps.	54,136	Deprauata crura.	114
Deinactus, a, um.	152	Deridiculum.	121
Delectus.	22	Defectum.	28
Deligere.	56	Designare.	84,110
Deliquare.	90	Desistere.	69
Deliquium.	90	Despiciendus.	107,115
De meo.	86	Despicio.	83
Demere.	49	Despondere.	62
Deminutio.	42	Despondere animum.	63
Deminutus, a, um.	43	Desponsa.	62
Demissior.	8	Desponsor.	62
In demonstrando potius ab eo		Desponte exire.	62
quod apertius est, quam quod		Despuere non licet.	38
prius est.	154	Deterior.	115
Demptio.	2,42	Deterius.	115
Denarii.	42	De tribus vnus.	114
Denarii, victoriatum, nummi.	133	De tribus tertium.	92
Sic est ad vnū victoriatum de-		Detritum.	43
narius, sicut ad alterum vi-		Detritus, us.	43
ctoriatum alter denarius.		Deuenire.	47,84
151		Deunx.	42
Duo millia denariū non de-		Dextans.	42
narii.	132	Dexterio pars.	119
Mille denariū non denario-		Ad dextram.	75
rum.	108	Dextra & sinistra.	75
Denarius numerus.	41	Dextra ab occasu.	72
Denasci.	18	Dextra templa.	72
Denique.	101	Dextra via.	82
Postremo.	ibid.	Ferto in dextrum.	72
Dens aratri.	33	Dibalare.	89
Densum.	28	Dicare.	60
Densum cicum.	87	Dicēdi pars orationis verbum.	
Dentalia.	33	102	

IN VARR. DE LING. LAT.

Dicere disparia.	114	Dirigere.	146
Dicere multam.	45	Discedere à mente.	56
Dici, aut fieri cum tempore.	45	Discere.	60,135
Dicis causa.	60	Discernendarum similitudinum	
Dicis causa facere.	69	causa.	135
Dicis immo.	60	Discernere.	32,146
Dico.	60	Discerniculum.	32
Dico, dicebam, dixeram.	120	cum Discessum est.	99
Dico, verbum pratoris.	53	Disciplina.	60
Dicta cata.	101	Disciplina originis verborum.	91
Dicta duum.	60	Disclusus.	11
Dictata in ludo.	60	Discrepare.	108
Dictiosus.	60	Discreti fines capillorum.	65
Dicto audientes.	21	Discretus.	87,103
Dictum in mimo.	60	Discrimen.	65
Didiceram, didici, didicero,		Discrimina.	92,125
perfecti sunt.	135	Discrimina vocis.	94
Diduci.	135	Discrimina in rebus, partim ad	
Die auspicato.	35	orationem non attinent, par-	
Dies.	16,46	tim pertinent.	156
Dies concipitur.	52	In sua discrimina declinatio	
Dies ex sole.	17	multiplex.	95
Dies anni extremus.	48	Discriminare.	125,137
Diffusum latius.	57	Discriminari.	104
Diffusum lumen,	85	Disertus.	61
Digitus Harpocratis.	14	Disparēs figuræ.	99
Dii manes feruiles.	51	Disparia & paria.	122
Dii meliora.	89	Disparia iucunda.	99
Dilatarus globus.	27	Disparia dicere.	114
Dilectus.	61	Dispariles.	121
Diligens.	61	Dispariles formæ.	94
Diligens, diligentior, vir & mu-		Disparilis.	107
lier.	110	Disparilitas.	150
Diligentiùs.	149	Dispariliter.	134,153
Diligentiùs, quàm apertius di-		Dispendei.	28,124
cta.	159	Dispendendo.	44
Dilucere.	61	Dispendium.	15,44
Dimidia pars.	33	Dispensator.	44
Dimidium assis.	42	Dispersus.	155
Diminuere hostes.	22	Disponere.	61
Sub dio.	16	Disputare.	61
Sub diuo.	39	Disputatio.	60
Diobolares.	82,83	Dissensio.	143
Directæ declinationes.	151	Disseptus, a, um.	39
Directi ordines.	146,151	Differendum.	112
In directo.	74	Differere in areas.	61

INDEX.

Differere partes.	61	Doceo.	60
Areas.	ibid.	Docilis.	145
Dissimile quid sit.	141	Doctiloqui.	79
ex duobus constat omne simile,		Doctrina.	125
item Dissimile.	141	Documenta.	60
ex duobus vocabulis similibus		Dodrans.	42
casus similiter declinatos si-		Dolium.	43
miles fieri.	123	Dolia quassa.	34
Dissimiles res similibus verbis		Dolo, dolui.	138
notantur.	112	Dolo, dolas.	138
Ab iisdem vocabulis Dissimilia		Dolosi.	76
fiunt, & à dissimilibus eadē.		Dolus malus.	153
100		Domare.	69
à similibus alia sunt similia,		Domesticus vsus.	125
alia dissimilia: item à dissi-		Domi suæ.	128
milibus.	100	Dominari.	99,100
Dissimiliter.	99,135	Dominatus, us.	154
Dissimilitudo.	99	Domi natum ac vernaculum.	157
Dissimilitudo in pluribus.	101	Domus.	39
ex Dissimilitudine plus volu-		Domus æquata.	38
ptatis.	99	Domus, vt sub tecto tuti simus,	
Dissimilitudines.	121	& voluptas retineatur.	99
Dissoluerē.	20	Donati ciuitate.	62
Dissoluerē tenebras.	64	Dos pecunia.	42
Dissoluti nexi.	90	Duæ bigæ non dicitur, sed bi-	
Distillare.	27	næ.	146,157
Distortæ personæ.	83	Dubitationem habet.	149
Distractio.	82	Duce natura.	94
Distrahuntur pulmones.	82	Ducenties.	42
Distributa auspicia.	65	Ducere.	60
Diu minus.	137	Ductor.	60
Diuersus, a, um.	45,151	Duellum.	81
Diuidere.	142	Dulcis, dulciore, dulcissim ^o .	109
Diues.	23	Duo & tres carent singulari.	160
Diuinas res curare.	38	Duodenarius numerus.	7
Diuinitus.	36	hæc Duo millia denarium, non	
Diuisio prima, alia verba non		duo millia denarii.	132
declinantur, alia declinantur.		Duplex ricinium.	33
144		Duplicarii.	23
Diuisio secunda, quæ declinan-		Duplicata scansio.	41
tur, aut à voluntate, aut à na-		Duplicia cibaria.	23
tura.	144	Dupondius.	41,132
Diuisio tertia.	145	Dupondius & dupondium.	132
Dius.	16,46,78	Dupondius, quod duo asses pē-	
Diuus.	16,23	debat.	132
Do, dico, addico: verba prato-			
rum.	53		

IN VARR. DE LING. LAT.

Dupondius & semis.	42	Epulas ferre ad sepulchrum.	71,148
Dux.	60	48	
Dux à duces.	155	Eques.	71,148
Dux luna nascentium.	17	Equidem.	118
Dux natura.	46,94	Equile.	96,104
Ducum dicta.	94	Equitare.	71,95,148
E			
Hoc E, huius E, huic E.	124	Equitatus.	71,89
Ebur.	99	Equites.	21
Eccum.	87	Equites ferentarii.	82
Edere.	66	Equites triginta in turma.	23
Edicere comitia.	68	Equus publicus mille assarium,	
Edicti caput.	68	non assariorum.	108
Ediscere.	93	Eradere.	33
Editus, a, um.	37	Errant.	121
Eduia.	66	Errare.	69
Eduhum.	82	Errata corrigere.	114
Effata.	58	Eruenda voluntas.	70
Effectus.	120	Eruere.	33,41
Efferre.	92	Esca.	20
Efferre animo.	59	Esca.	66
Efferri.	39	Escaria mensa.	29,30
Efferuescere.	75	Esculentum.	66
Effutitius.	87	Eso.	76
Effutitus.	87	Esse pro edere.	27
Egomet.	81	Esse in culpa.	93
Egere præceptis.	100	Est, ac putant, aliter.	137
Egregii artifices.	114	Est pro interest.	23
Eheu.	87	Esto.	151
Ei pro I.	127	Esum, es, est: eram, eras, erat;	
E iure.	27	ero, eris, erit.	136
Eius viri, eius mulieris, eius pa-		Et item.	55
buli.	104	Etiam atque etiam.	84
Elata pluma,	19	Etiam fit.	58
Eliciendo.	69	Etiam nunc.	54
Eliquatus.	90	Et tantum.	116
Elixa.	27	Euanescere.	77
Elixum.	27	Euax.	87
Eloquens.	59	Euchitur stercus.	34
Eloqui.	59	Euerritur stercus.	53
Eminet apex.	28	Euge.	82
Emittere verbum.	53	Exaggerare.	34
Emittere vocem ore.	57	Ex argento.	127
Emitur pluris, qui natione est		Ex bolas quassant.	90
melior.	134	Excalpere terram.	35
Enuntiare.	70	Excessit.	55
Eo.	51	Excidere.	71
		Excisa silua.	37

INDEX.

Excitatum verberibus corpus.	82	Expectare.	66
Excoctum.	27	Exsuperare.	57
Excubiæ.	12	Ex superiore parte.	36
Excultus.	12	Extæ.	28
Exempla mala.	116	inter exta cæsa, & porrecta.	49,
Exemplum sumere.	39	53	
Exercere iudicia.	20	exta cum mola.	26
Exercitando.	22	exta in olla, aut in veru coquū-	
Exercitatus in litteris.	70	tur.	24
Exercitus.	22	Extemplo.	73
Exercitus centuriatus.	68	Extra castra præsidium.	22
Exercitum imperare.	67,69	Extrema luna.	48
Exercitum vrbantum cōvocare.	68	extrema nox.	84
68		extremæ litteræ.	146
Exercitu fugato.	53	ad extremum.	68
Exhalare auram.	9	Extrinfecus.	70,78,95,96,
Exigere pecuniam vel multam.	40	135	
40,44		Extrita littera.	24
Exigere pecus.	40	extrito R.	76
Exili littera.	70	Exuberantium virum.	75
Exilius.	1	F	
Exitium.	15	Faber, vt libitum est, potest fa-	
Exitus.	146,156	cere partem scænæ.	119
Exitum non habere.	35	apud fabrum fit.	64
Ex iure.	27	Fabricæ analogia.	119
ex iure manu cōsertum vocare.	61	Fabula.	58
61		Fabulâ facit poeta, agit actor.	
Ex omni parte.	135	64	
ex omni parte palam.	34	Facere.	64
Exorare.	64	facere auspiciam.	64
Exoriri.	117	facere figuras.	64
Exorto iubare.	84	facere finem.	91
Expectata aduenis.	78	facere impresionem.	36
Expediri.	149	facere, pro sacrificare.	51
Expendere.	3	facere verba.	64
Expensum.	44	Facies.	134
Expertes.	116	facies rei.	64
Expiare.	53	faciem imponere.	64
Expirante vapore.	73	Facile fari.	58
Explicare capillum.	32	Facilimé.	37
Explicatus, a, um.	141	Facilis.	145
Exponere.	149	Facit poeta, agit actor fabulam.	
Expositus, a, um.	92	64	
expositus puer.	14	Faciundo templo.	72
Expurgare.	6	Facta hostia.	53
Exquirere.	62	Factiosa.	83
		Factitatum.	87

IN VARR. DE LING. LAT.

Facula.	157	Fecundus.	70
Facula.	34	Femina, non feminus, nec fe-	
Facundus.	58	minum.	125
Fanificia & fanificia.	88	Feminae ex maribus declinan-	
Fanus & fenus.	88	tur.	94
Falces.	33	Feminae sacrificantes capita ve-	
Falerae, non falera.	158	lant.	32
Fallacia.	58	Fenariae falces.	33
Falli.	58	Fenestrata triclinia.	99
Falsum.	58	Fenificia.	33, 88
Fama.	58	Fenus.	61, 88
Famiger.	58	Feré.	87
Famofus.	58	Ferendo.	105
Fana.	58	Ferentarius.	82
Fando.	57	Feretrum.	41
Familix.	58	Feriae conceptae.	53
Fano consumere.	58	feriae institutae.	50
Fanorum seruis nomina sine		feriae publicae.	50
ratione imposita.	111	feriae menstruae.	48, 52
Fantur pueri, non loquuntur.		Feriam, ferio, feriebam.	136
59		Feriatu.	48
Farcimen summum.	28	Ferio, feriam, percussi, non re-	
Farcimina.	28	cte declinatur.	136
Fari.	57, 73	Ferire dentibus.	28
Fari quaesitum.	58	Ferme.	87
Farina.	27	Ferre.	69
Fartum.	28	Ferre in ventre.	49
Fartura.	28	Ferrea tunica lorica.	29
Fas.	53	Ferri auspicia.	7
Falces.	34	Finitu articuli.	148
Fasciola texta.	32	Finita verba.	118
Fassus.	58	Finitimi.	50
Fatales res.	57	Finitus locus. 72. Nominatiuus.	
Fatēdi forma, lego, legis, legit.		146	
136		Fiscina.	34
Fatidici.	58	Fistula aquae.	31
Fati sunt.	58	Fit apud fabrum.	64
Fatue.	58	Fixus, a, um.	115
Fatum.	57	Flare animam.	47
Fatus.	53	Flecti.	148
Fatuus.	57, 58	Flexaminare.	86
Fauces, non faux.	159	Flexura.	147
Februatio.	48	Florales v'fus.	39
Februatur populus.	54	Flumen.	9
Februatus dies.	48, 54	Flumina apud inferos.	78
Februum.	48	Fluuus.	9
Fecundum.	94	in Focum vci.	61
		Foculus.	49

INDEX.

fidēs publica.	21	Fodi fundamenta.	10
fidēs pacis.	22	Foditurne? fodietur? 149	
Fidus, pro foedus.	22	Foedifum.	76
Fieri per tempora.	45	Foedus.	22
Figuli.	37	Fons.	30
Figura.	25	fons & riuus.	93
figura corrupta.	155	fons regnum.	73
figura verbi.	120, 147	Fonteis & fontes.	107
figuram imponere.	64	fontes.	135
figura simile.	29, 120	in fontes coronas iacere.	51
figurae membrorum.	142	fonti & fonte.	139
figurae quinque, casus quinque.		Foras fertur.	57
123		Foras padatur remotis feris.	90
figuras facere.	26	Foris.	19, 96
Filo cinctum caput.	21	foris ac palam.	32
filum.	28	Forma.	146
filum voluere.	28	forma conlata.	120
Fimbria.	20	formam imponere.	64
Finem facere.	91	formae.	94, 157
quam ad Finem.	120	formae vocabulorum.	116
finēs auspiorum.	58	formae quattuor.	100
finēs constitui arbores.	72	formae ternae: humanus, huma-	
Fingere.	64	na, humanum.	103
ingere in mente.	56	Formido.	57
ingere liba.	82	Formula.	137, 151, 152
Finire.	60	de formulis verborum.	149
Finiri auspicia.	35	Fornices.	155
Finis.	113	fornices caeli.	5
Finitu articuli.	148	Fortuna infesta.	87
Finita verba.	118	Fortunatum felixque.	66
Finitimi.	50	Forum respuit.	115
Finitus locus. 72. Nominatiuus.		Fossa.	35, 89
146		Fossare.	89
Fiscina.	34	Fremere.	62
Fistula aquae.	31	fremor oritur.	62
Fit apud fabrum.	64	Frequens.	88
Fixus, a, um.	115	frequentare.	89
Flare animam.	47	Fretum.	75
Flecti.	148	fretum caeruleum.	80
Flexaminare.	86	Frigidum & humidum.	15
Flexura.	147	Fringutire.	89
Florales v'fus.	39	Frondeutes.	76
Flumen.	9	Frondes.	76
Flumina apud inferos.	78	Frons, frondis.	83
Fluuus.	9	Frons caperata.	90
in Focum vci.	61	Fructus.	8, 26
Foculus.	49	fructus comportare.	34

IN VARR. DE LING. LAT.

Fructus maior.	24	Gaunacuma.	41
Frugalissimus, frugalissima.	110	Gemere.	62
Fruges.	8	Gemina conclauia.	99
Frugi rectus natura frux, secundum consuetudinem frugis.	130	Geminae dissimilitudines.	117
Frugis, frugem, sine recto.	130	Gemini.	101, 150
Frugus & fruga nō dicitur.	110	Gemini, similibi qui penē omnia habent eadem.	142
Fru.	26	Genera.	97, 146
Fruenti granum.	26	Generatim.	94, 113, 118
Frunde.	89	generatim discreti.	91
Frux, frugis, ex g & f.	122	Generatio omnium rerum.	15
Fueram, fui, fuero.	136	Genere dissimilia.	143
Fugato exercitu.	53	Generibus.	148
Fugitiua obliuio.	2	Generum duorum principia.	149
Fui, sum, ero.	136	Genicula.	114
Fulmen.	18	Genitabile.	5
Fulgor.	18	Gentiles.	93
Fulgur.	18	Gentilitia nomina.	126
Fulguratus locus.	37	Gentilitius, a, um.	126
Fullo.	56	Gentilitas nominalis.	8
Fumificus cocus.	78	Gentilitates.	93
Fundamenta.	141	Gentis monumentum.	35
fundamenta fodi.	10	Hoc genus.	57, 151
Funditur aqua.	30	Id genus.	159
Fundula.	35	Id genus alii.	96
Fundulum.	28	Gentium & genteis.	107
Fundus.	8, 26, 28, 35	Gerere gradum.	41
Funera indictiua.	39, 79	gerere morem.	45
Funesta familia.	6	gerere, id est sustinere.	64
Funestus.	88	Gerit res imperator, non facit, neque agit.	64
Fungi munus.	43	Gertibulum.	31
Funiculi.	30	Gerundi.	149
Funus indicere.	60	Gestum agere.	55
Furcillatus.	29	Gignere.	69
Furus, furi.	158	Gladius.	29
Fustes.	34	Gladius & gladium.	132
Fusus aquæ.	31	Gladiis principes pugnabant.	22
Futum.	30	Gleba.	84
	G	Gleba abiecta.	6
Galea.	29	Glebarii.	84
Galearum pinna.	35	Globuli.	27
Galerus.	29	Globus.	27
Gannit odiosus.	89	Glossemata.	27
Garum, gara non dicitur.	127	Gnarus.	57
Gaudium.	57		

INDEX

Gnata.	63	Hiberna & æstiuā in castris.	40
Grabatus.	99	Hibernacula.	47
Gradus.	41, 133	Hibernum.	47
gradus cubicularis.	99	Hibernum & æstiuum canaculum.	40
gradus habere.	40	Hic & hæc, articulus finitus.	148
gradus scandere.	128	Hic & hi præponitur virilibus.	121
gradus singularis ab vno ad nonam.	133	Hiemps.	15, 47
gradus denarius à decem ad nonaginta.	133	Hila.	28
gradus centenarius ad nongentia.	133	Hilare.	87
gradus centenarius ad nongentia.	133	Hilum.	15, 28, 124
Grallator.	83	Himber.	9, 47
Granarium.	26	Hinnilitare.	89
Grandis olea.	27	Hinnitus.	89
Grandius vas.	31	de Hisce rebus.	69
Granum.	26	Hoc genus.	57, 151
granum frumenti.	26	Homo est ex anima, licet sit ex corpore & anima.	112
Grate.	71	homo homini similis, quòd eadem figuras membrorum habent, quæ eos diuidunt ab reliquorum specie.	142
Gregatim.	19	Honera gerere.	64
Gregibus cinctum oppidum.	54	Honeratus.	18
Gubernator rationi obtemperare debet, gubernatori vnusquisque in nauis.	113	Honestus.	18
Gultare.	65	Honestè vestiti videamur.	99
Guttum.	31	Honos publicus.	20
	H	honus deæ.	50
Habere conuentionem.	67	Honus.	18
habere gradus.	40	Hora prima prius, non magis hora, quam secunda.	129
habere se.	57	Horæ lunares.	117
habere verba orationū publicæ.	79	Horrendo.	26
habere, pro habitare.	13	Horrent pili in corpore.	56
Habilis.	99	Horret arista.	56
Hæc & hæ præponitur mulieribus.	121	Horreum.	26
Harena.	145	Hospita.	78
Hafta.	29	Hostia facta.	53
Haftati.	22	hostia immolata.	28
Haud.	51	hostia piacularis.	53
Haurire aquam.	31	inter hostiam cæsam, & exta porrecta.	53
Hehe.	87	Hostia.	76, 77
Heres cernit.	88	Hosticum canere.	68
Heu.	87		
Hiatus.	47		
Hiberna aqua.	14		

IN VARR. DE LING. LAT.

Hosticus ager.	7	Imburum.	32
Hostis, pro peregrino.	2	Immanis.	55
Hostes de manuere.	22	Immolare.	48
Huiusce, pro huiusmodi.	92	Immolata hostia.	28
Huiusce generis.	104	Immortalia.	14
Huiuscemodi generibus.	103	Impar.	114
Humanas res curare.	38	Impendere.	116
Quoduis sitienti poculum homini idoneum, humanitati nisi bellum, parum.	99	Impendere as.	44
Aliud homini, aliud humanitati satis est.	99	Impendium.	44, 61
Humare.	36	Imperadi declinat ^o sintne.	149
Humatus.	6	Imperando, optando, interrogando.	119
Humecta.	9	Imperare exercitum.	67, 69
Humida aurora.	9	imperare munus.	43
Humidissimus.	9	imperare presentis & absentis.	136
Humidum & frigidum.	15	imperat perfectum nemo.	136
Humilior, pro inhumato.	6	imperata pecunia.	44
Humor.	9, 16	imperator.	22, 62, 64
Humores.	17	imperator mutat vestem.	78
Humotis vis.	25	Imperiti & dispersi vocabula rebus imponunt.	155
Humus.	6, 9	Imperium populi.	22
I			
Iacere coronas in fontes.	51	imperium populi multiplex.	145
iacere vestem retrorsum.	33	Impero qua conuenit ad comitia & centuriata.	67
iacere umbram.	76	Impius.	53
iaciuntur simulacra hominum in Tiberim.	86	Implicati.	147
Iactare.	34	Implorare fidem.	68
Iaculum.	29	Impluere.	39
Ianitos.	76	Impluuium.	39
ad Ianuam.	68	Imponentium nomina error.	93
Ibi prope.	51	Imponere faciem.	64
Id est, pro Id interest.	23	imponere figuram.	64
Id genus alii.	96	imponere formam.	64
Iecur.	28	Impos.	2
Iecoris extremum fibra.	20	Imposita vocabula rebus.	91, 92
Ignes immortales.	15	Imposititia verba.	93
igneum semen.	16	Impositio a voluntate.	153
Ignis.	17	impositio est in nostro dominatu.	154
ignis solis aureus.	86	Impositiui casus.	155
ignis & aqua.	15	Impositor.	70
ignis mas, aqua femina.	15	Impressionem facere.	37
ignis & humoris coniunctio.	16		
Illicite, illexit.	69		
Imago hominis.	59		

INDEX.

Improbatus.	115	Industria.	72
Imprudens fecit.	53	Indutu comprehendere.	32
Impunc.	113	Indutus, us.	32, 147
Inaequalitas.	98, 99	In ea, & cum ea.	31
inaequalitas, anomalia.	112	In eadem harenam vocare pugnatum.	145
Inaugurare.	12	Inermis.	82
Inaurati clypei.	79	Infantes pueri.	57
Inceptis rebus.	63	Insecta omnia simplicia similia sunt.	136
Incertus ager.	7	Insecta & perfecta res.	119
Incessit.	55	Infera loca.	5
Incinuerunt signa.	78	Infera templa.	72
Incipere locum difficilem.	143	Inferi.	48
Inclinare.	119, 120	inferi dei.	54
Inclinationes.	112	apud inferos flumina.	78
inclinationes verborum.	140	inferiores dies.	49
inclinationes sequendae, quoad patiatur consuetudo.	112	Infesta fortuna.	87
Incommutabilia.	136	Infima pars.	19
Incondite.	27	Infimus.	8
Inconscitus ager.	7	Infiniti articuli, ut quis, quae.	148
Inconstantia in voluntariis.	120	Infinitus nominatiuus.	146
Incrementum.	127	Infitari.	43
incrementum maius & minus.	96	Infitentem non esse.	64
Increpitando.	62	Informare.	64, 159
Inculcare.	41	Infossus, a, um.	38
Incultus ager.	8	Infra.	121
Incuriosa.	83	quas infra.	81
Incuruiceruicum pecus.	3	Insula.	76
Indagari.	24	Ingeniosus.	95
Indeclinabilium causa.	94	Ingenium cicur.	87
Indere nomen.	85	Inhumatus.	6
Index.	138	Initia.	15
Indicant scripta.	112	initia bina.	40
Indicare.	60	Initio.	124
Indicere.	60	Iniuria.	127, 135
Indices.	116	Iniuste facere.	87
Indicio erit.	71	Inlicere populum.	67
Indicium.	60	Inliciatu populus.	68
indicium dare.	116	Inlicium.	68, 69
Indictiuum funus.	39, 79	inlicium fieri.	68
Indigere nihil.	23	inlicium visite.	67
Indiligens.	143	Inlicium vocare.	66, 67, 69
Indisimiles.	121	Inlicio.	68
Indoctus.	106	Inlicius.	68
Inducere.	60	Inlocabilis.	4
Indulgentius.	104		

IN VARR. DE LING. LAT.

Inlustre.	90	Inter se conuenire.	59
Innumerabilis.	120	inter se implicati.	146
innumerabilis numerus.	118	Intertrigo.	43
innumerabiles analogiæ.	117	Intertrimentum.	43
Inops.	23	Interuallum.	46,71
In præsentia:	115	Interuenire.	46
in primeis.	70	Intestinum crassum.	28
in primo.	70	intestinū tenuissimum fartum.	28
Inquam.	45	Intrigo.	43
Inquit.	122	Introductus.	115
Infanē bene;	86	Introire in urbem;	128
Infcius vsus.	155	Introitus.	73
Insecta caro.	28	Introrsum.	35
Inficia.	28	Intueri.	72
Insidere.	74	Intus & foris:	32
insidere cuirum.	37	Intusiata:	32
Insignia.	78	Intusium:	32
insignia signa.	84	Inuidere.	65
Insigniti.	35	Inuitare.	116,155
Insinuans.	15	Inumbrare.	46
Inspitur.	26	Inungere oculos.	66
Instar.	33	Inuoluere lecticam.	41
Insternere.	41	inuoluere vestes.	32
Instituere, pro incipere:	26	Io triumphæ, Io.	62
Instrumentum.	26	Iocandi causa.	64
instrumentum mulieris.	116	Irpices.	33
instrumenta rustica.	33	Eius viri, eius mulieris, eius pa-	
Insucto nomine.	60	buli.	104
Insula, quæ commouetur.	18	Iste, istum.	153
Insulsus.	106	Iste liber.	71
Intempesta nox.	47,84	Istoc opere:	7
Intendere neruos.	106	Istuc:	89
Interesse dicunt.	101	Item.	58,69,141
Intercalare.	49	& Item.	55
Intercedit fas.	53	Itēque.	67
Intercisum:	53	Iter.	6,7
Interdiu.	5	Itidem.	54,61
Inter hostiam casam & exta		Itus.	52
porrecta.	53	Iubar.	47,84
Inter id.	68	Iubata stella.	47
Interior.	35	Iubilare.	62
Interitus.	15	Iucundum magis.	27
Intermestris.	48	Iudex.	60
Intermitti.	8	Iudicare.	60
Internoscere.	125	Iudicio vincere:	44
Interpretati glossemata.	78		
Interrogando.	119		

Iudiciū

I N D E X.

Iudicium addicere.	60	Ianam carere.	81
Iudicia exercere.	20	ab hac Lanca.	156
Iudicia quæstionum.	20	Languescere.	145
Iugerum.	7	Langula.	30
Iugula.	81	Laniena, non carnaria.	104
Iugulum.	81	Laniorum canes.	77
Iugum.	33,84	Lapicidæ.	106
Iugum medium.	33	Lapidea mensa:	31
Iumenta ducunt.	34	Lapidicina.	37
Iunctus, us.	33	Lapsi sunt.	93
Iungēdi pars orationis est con-		Lapsus est.	85
iunctio.	102	Lapsus lubricus.	18
Iuniores.	53	Large fartus.	28
Iurare bonam copiam.	90	Largius.	88
non Iurandum sub tecto.	17	Lassus sum.	105
Iure litigare.	87	Late mouetur.	17
Iurgare.	87	Latebras relinquere.	144
Iurgio.	87	ad Latera habere ferrum.	81
Iurulentum.	30	Latere oculis & auribus.	134
Ius.	48	Lati clauī & angusti.	131
ius prætorium.	63	Latitudo.	17
ius dicere.	60	Latius concipere.	29
ius est.	52	Latrare.	77
ius non est.	58	Latrat animus.	89
è iure.	27	Latratus.	77
ex iure.	27,61	Latrocinatus.	81
Iustum bellum.	21	Latrones.	81,148
Iustus numerus.	22	Latrones, milites.	81
		Latrunculis ludere.	146
		Lauamur toto corpore, laua-	
quinque vel septem Kalo Iuno		mus in partibus.	138
Nouella.	52	Lauamus & lauamur in bali-	
		neis.	138
Labendo.	57	Lauantur pisces, non recte.	137
Lac.	26	Lauat & lauatur differunt.	137
Lac coactum.	26	Lauat puerum nutrix, & puer à	
Lacuna.	9	nutrice lauatur.	138
Lacus.	9,37	Lauatio pedum.	30
Lana.	33	Lauatrina.	29
Lana virorum.	33	Lauatrinam antiqui balneū ap-	
Lazari.	57	pellabant.	128
Lætitia.	57	Lauatus sum.	138
ad Læuam.	72	Lauo manus, lauo pedes.	138
Lamentari.	83	Lauet obliuio.	65
Lana.	28,133	Laui in balineis, non recte.	138
lana carminatur.	82	Lauor in balineis.	138
lanæ ad sepulcrum.	76	Leæte.	54
lana tonsa.	32		

d. i.

IN VARR. DE LING. LAT.

Lecti pes.	58	ad legionem.	82
lecti publicé.	22	Legitima.	61
lecti in castris.	41	legitima verba.	58
lecti ex ebore, & ex testudine.		legitimus numerus.	43
122		Legitur, ligo.	33
lecti tres pares in triclinio.		Lego, legis, legam.	94
114		lego, legis, legit.	118
lecti alii cum fulcro, alii sine eo.		lego & legam, inchoatum significat.	135
99		Leguli.	61
lecti nō omnes pares magnitudine ac figura.	99	Legulus.	23
Lectica.	40, 41	Lepidé.	89
Lectio.	54	Lerum.	79
Lectissimé.	54	ab hoc Leui.	156
Lectitavi.	149	Leuia volant.	34
Lector.	54	Leuis, non asper.	26
lector, à legendo.	105	Leuiter loqui.	61
Lectuli.	40	leuiter hærere.	115
Lecturus.	54	Lex faní.	58
Lectus mortui.	41	lex mancipiorum.	63
lectus.	41	lex Platoria.	64
lectus, lectulus.	130	lex prædiorum vrbianorum.	9
Legati.	61	lex venditionis.	63
legati nationum.	38	Liba.	49, 80
legatus.	22	Libamenta.	58
Lege, agere.	53	Libare.	27, 30, 51, 80
lege, legito, legat.	136	Libella.	42
legebam, lego, legam.	118	Liber.	46
quam rationem habet legebam		liber operas in seruitute necat.	90
ad lego, hanc habet lego ad		liber pollicitus est demonstratum.	140
legam.	152	Libera nomina.	125
legens.	54	Liberé.	57
legere.	61	Liberi deorum.	124
legere milites.	22	Libertini à municipio missi habet nomina ab oppidis.	111
legere oleam.	61	Liberum stirpem.	74
legere oratores.	79	Libidinosus.	57
legere stramenta.	40	Libido.	57, 155
legere vinum.	49	libido humana à natura corrigitur, nō ab libidine natura.	156
Leges.	74	Libido, pro voluntate.	154
leges ædificiorum.	11	Libra ænea.	132
leges lectæ.	61		
leges veteres, abrogatæ nouis cedunt.	116		
Legi, à lego.	32		
Legi, perfectum significat.	135		
Legio.	22, 61		
legio trium millium.	22		

INDEX.

Libra æquinoctium signat.	74	locarium.	5
Libram raudusculo feriri.	40	locat preco.	5
per Libram & æs.	89, 90	locelli.	34
Libram pondo as valebat.	41,	loci muliebres.	5
42, 44		locos.	73
Librarii.	104	locus.	4, 5
Libum.	26	locus difficilis.	143
Licet animaduertere.	86	locus nomini, tēpus verbo iungitur.	95
Licet videre.	87	Longa nauis.	75
Lienes necant.	82	Longabo.	28
Ligna.	61	Longinquus.	114
Lignea vasa.	30	Longiores.	148
Lignicidæ non dicuntur.	106	Loquax.	59
Ligo.	33	Loquela.	59
Lima.	83	in Loquendo partim sequenda consuetudo, partim ratio.	115
Limax liuida.	82	non loquuntur pueri, sed fantur.	59
Limen cæli.	73	loquens, locuturus, à loquor.	106
Limitare iter.	6	loqui.	58
Limo, limabo.	144	loqui concinné.	59
Limum.	124	Lora.	29
Limus.	82	Lorica.	29
Linea media cæli ac terræ.	74	Lorum.	94
Lineas transilire.	113	Lubenter.	87
Lingere.	69	Lubrica mens.	57
Lingula.	90	lubricus lapsus.	18
Linteam.	6	lubricus locus.	142
Lintres.	38	Lucanica.	28
Linum.	124	Lucem capere.	39
Liquor aquæ.	27	luce natus.	126
Lis.	87	cum prima luce.	68
rem siue Litem.	87	lucere.	64
Liticines.	23	Lucerna.	30, 134
Litigare.	87	lucerna in tenebris allata.	121
vbicunque commouentur Litteræ, extremæ & proximæ litteræ animaduertendæ.	147	Lucifer stella.	84
litteræ & syllabæ habent singulos casus.	123, 160	Lucrum.	43
litterarum commutationes.	2	Luctuose canere.	19
Lixulæ.	27	Luctus.	19, 83
Loca agrestia.	73	Lucubratio.	70
loci deserta.	73	Lucus.	64
loci duo.	5	in Ludo dictata.	60
loci & in locis.	14	Luere.	43, 48, 51, 64
loci pura.	8	d. ii.	
locare, pro conlocare.	4		

IN VARR. DE LING. LAT.

Luere, pro soluere.	34	ad magistratus conspectum.	68
Luit, in præterito & præfenti.	137	magistratus vitio creatus.	53
Luit in præterito, y longo.	137	Magmentum.	28
Lumariæ falces.	33	Magnetes lapides.	135
Lumecta.	33	Magnitudinis vocabula.	110
Lumen habere.	125	Magnum faciunt.	55
Luna.	17, 18	Maiores quinquatrus.	53
luna extrema.	48	Maius.	53
luna prima.	48	Malaci.	16
luna à sole discedit ad aquilonem, & redit: & iterum fertur ad austrum, & regrèditur inde.	117	Maleficia conquirere.	21
lunæ menses.	17	Mali.	75
lunæ motus.	47	Malum.	25
lunares horæ.	117	malum casurum.	57
Luo, luam.	100	malum, malius, malissimum, nõ dicitur.	109
Luscus homo.	119	malum, peius, pessimum.	109
luscus, luscior, luscissimus, non dicitur.	129	Mamma.	95
Lustrare.	68	Mammofa.	95
lustrare tubas.	49	Manat dies ab oriente.	46
lustrum.	48, 51	Mancipi.	89, 90
lustrum condere.	67	Mancipio dare.	90
Lux dies.	17	Mancipiorum lex.	63
lux prima.	46	Mancipium.	66
Luxuria.	32	Mancupes.	8
Lympha.	18, 86	Mancupia vetera.	40
Lymphatus.	86	Mandendo.	88
lymphata aqua.	86	Mandier.	88
M		Manducare.	88
Macer, macri.	134	Manducum.	88
macer, macellus, non macricolus.	108	Mane.	46
macer, macrior, macerrimus.	109	mane & vesperi.	53
macri.	57	mane magis & minus esse non potest, antè & post potest.	129
Macula.	25	mane, manius, manissimè.	129
Mærebar.	88	mane, manius, manissimum, nõ dicitur.	103
Mæreere.	57	Manica.	66
Mæror.	57	Manicula.	33
Magida.	30	Manipularis miles.	66
Magis inconditæ.	27	Manipuli castrenses.	60
magis varium.	122	manipulus.	22, 66
magis vespere.	129	Mantelium.	66
Magistratus mittit equos.	37	Manu adferere.	61
		Manubiæ.	95
		Manubrium.	66
		manubrium cauum.	29

INDEX.

Manu facta.	26	Meminisse.	56, 57
manu factum.	43	Memorare.	5
Manum bonum.	45	memorari.	80
manumittere.	53	Memoria.	57
manum conferere.	61	memoria cogitatur.	56
manu parra.	43	memoria nostra.	55
Manupretium.	43, 66	mea memoria.	59
manus.	22, 66	memoriæ causâ.	57
Manus, pro cohorte.	11	Mens.	15
Mappæ triclinariæ similes.	122	mens tenet.	56
Marcere.	57	Mensa deorum.	31
Marcescere.	57	mensa escaria.	29, 30
Marcor.	37	mensa in castris.	29, 30
Maris analogiæ.	117	mensa vasorum.	31
maris motus.	117	mensa vinaria.	30, 31
Mas & femina.	15	mensæ.	79
mas & femina dei.	14	Mensis.	47
mas aut femina aut neutrûm.	124	Menses acti.	16
Matellio.	30	menses lunæ.	17
Materia.	99, 123, 144	menses constituit.	79
Matres familias.	80	mensium nomina.	53
Matronæ.	27	Menstruæ feriæ.	48
Matula.	30	menstruæ feriæ primæ.	52
Mea memoria.	59	Mensura.	127
Mederi.	23, 87	Mensus, a, um.	29
ad Medendum medicina.	71	Mentis agitatus.	56
Media chorda est alterius prima, alterius extrema.	152	in mente agere.	56
media nox.	151	à mente discedere.	56
Medicamentum.	51	mentem amouere.	56
Medici septimos dies obseruât quarto die.	152	mentium & mentes.	107
medicina ars.	23	Meo, meas.	138
Medicus.	23	Me puero.	31
medicus è longinqua mala consuetudine agrû in meliorem traducit.	120	Mera, id est sola.	19
in Medio.	39	Merces.	11, 42, 43, 58, 81
Mediocri ritu.	21	merces, à merendo.	96
Mel, mellis, melli, melle.	107	Merere.	44
Melios.	76	Meretriculam ducere.	86
Melius.	109	Meridiem clamat accensus.	67
Membra signorum.	131	meridies.	46, 151
Membrana.	87	Messis.	6
		Messor.	105
		Mera.	71
		meta in capite.	80
		metæ.	37, 38, 99
		Metendo.	105

IN VARR. DE LING. LAT.

Metu, metis.	134	Mœnia.	34
Metuere.	56, 57, 63	Molæ.	34
hic Miles legionis.	124	molæ oleariæ.	34
militaris res commutata.	22	Molere.	34
res militaris.	22	Monere.	57
milites.	24	Monimenta.	57
milites ærarii.	44	Monitor.	33
militaria ornamenta.	78	hos Monteis & montes.	108
hoc Mille, & hei mille.	133	monti, & monte.	139
hoc mille denariûm.	132	Mordere terram.	33
hoc mille denariûm, non denariû.	132	Morem gerere.	45
mille denariûm, non denariûrum.	108	Mortales.	16, 19, 57
mille æris legasse.	132	Mortalia.	14
millia denaria, vel denariûm.	132	mortalis.	73
milliaræ decuriæ tres, in Mimo dictum.	133	morticinium.	86
Minimum duo.	124	mortuos conlaudat.	83
minimum ex duobus.	141	Mota mens.	56
Ministerium.	78	motus.	4, 115
Ministratores.	82	motus astrorum.	117
Minus fieri.	44	motus maris quotidie quater se mutant.	117
minus illustres.	22	motus solis.	47
minus loci.	44	Mouere.	157
minus nullo.	23	Mox.	144
minus, pro non.	106	Mugit tibicina.	89
minus trita verba.	119	Mugitus.	49
minus valens.	114	Mulgere.	69
Minutatim.	23	Muliebres loci.	5
minutatim fundere & sumere.	31	muliebria.	100, 148
Minutum ferrum ducunt magnetes.	135	muliebria nomina, non mulierum.	147
Mira, id est monstra.	83	Mulierculæ.	88
miraculæ.	83	mulier habet calceos viriles.	121
Miriones.	83	cum muliere fuisse.	65
Miser.	23	Mulio.	39
Mittere.	68	Multa olea non dicitur.	127
mittere equos.	37	multa.	43
mittere carpentum.	39	multa vnum.	43
Mittere voces.	118	multam dicere.	43
Modestia.	65	multa pecore.	24
Modicé.	115	multitudo.	54
Modo, pro tantum.	51, 103, 136	à multitudine in singulares procedendum.	154
		multitudines.	127
		in multitudinis.	107

INDEX.

multitudinis, pro pluralis numeri.	100	naturalis declinatio.	97
multitudo vnum, an plura significet.	103	naturalis declinatio in tempora & casus.	120
multo propius nobis.	71	naturalis declinatio refertur ad rationem.	144
Munditia.	32	naturaliter.	87
Mundus muliebris.	32	naturarû genera duo: quod per se videtur, quod adsumpta alia re videtur.	147
Municipes.	43	Natus Hectoris.	157
Munire.	43	Nauis longa.	75
Munitissimus locus.	37	Nec dispendi facit hilum.	124
Munirijs esse.	34	Nec multa.	70
Munus.	43	Necatus sum.	152
Murmurantia littora.	62	Nectere.	78
Murmuratur.	61	Nefas.	53, 56, 57
circum Muros ire.	68	Negant.	124
Murrha vnguentis vnguntur censores.	67	Nemo lusco magis luscus.	129
Murtatum.	28	Nemora.	8
Murus.	34, 35	hoc Nemus.	135
Mussare.	89	Neo, nes.	138
Mutat.	41, 127	Nequam.	82, 160
Mutuum.	43	Neque non.	149
Mutuus animus.	43	Nequid scorteum adhibeatur.	87
Mysteria concepta.	73	Nequire.	71
N		Nequitia.	160
Nare, pro Natare.	20, 80	Neruus equinus.	85
Narrare.	57	neruos intendere.	106
Narratio.	57	Neutorum natura.	125
Natator.	23	Nexi dissoluti.	90
Nati.	15, 16	nexum.	89
Natione melior emitur pluris.	134	nexus.	90
Natura.	10	Niger, nigellus: non nigricolus.	110
natura dux.	46, 94	Nihili.	160
natura incorrupta plerumque nisi quis eam vsu infcio deprauauit.	155	hic homo nihili est, huius hominis nihili, hunc hominem nihili.	124
natura omnis.	154	hic nihili.	124
natura sermonis.	98	nihili pendere.	124
natura versa.	24	nihili patricus casus.	124
natura vniuersa.	154	nihilo magis.	116
natura infinita.	92	nihilo minus.	98
naturale declinationum genus.	97	nihilo scius.	53
naturale discrimen cæli.	48		
naturales casus.	155		
in naturalibus constantia.	126		

IN VARR. DE LING. LAT.

Olla ver arbor.	72	Orationem apertam facit con-	
Olli.	79	suetudo.	98
Ollus lero datus est.	79	Orationem breuem facit tem-	
Olor.	66	perantia loquentis.	98
Olus olera.	153	Orationis analogia.	118
Omen.	29,64,88	Orationis partes quatuor: ca-	
Omen bonum.	39	sus, tempora, neutrum, vtrū-	
Omina.	77,86	que habentes.	102,118
Omneis repudiādum est arteis.	139	Orationis partes, vnde declina-	
Omnia vniuersa discrimina.	143	tionis oriuntur.	95
Omuicarpæ.	24	Orator.	64,79
Opera.	22,43	Orator non debet in omnibus	
Opercula.	41	vri analogia, si sine offensione	
Opere munire.	34	facere non potest.	113
Operimenta.	41	Orator obscurus & longus, est	
Operiri.	41	odio.	99
Optimæ res.	23	Orbem facere.	35
Opinio.	57	Ordines bini.	146
Opis.	23,34	Ordine tertio triarii.	22
Oppidum.	3,34	Ordiri.	91,154
Oppidum vocabulum est.	145	Ore facere auspiciū.	64
Oppilatur.	33	à quo, in quo, & quid in Origi-	
Optando.	119	ne consideranda.	77
Optima & maxima glans.	25	Origines verborum.	23
Optimum.	109	Origo rectè capta.	143
Optiones.	23	Oriri.	54
Opulentus.	23	Oritur fremor.	62
Opus est.	16,34	Ornamentum.	64
Opus operis.	16	Ornare capillum.	32
Opus non extat.	64	Ornatus.	32
Oræ.	92	Orsa ratio.	143
Orando auspicio.	67	Orto sole.	47
Orare.	64,79	Ortus humanus.	74
Oratio.	64	Ortus, us.	17,25,35,84
Oratio aperta, vt cito intelliga-		Os, oris.	32
tur.	98	Os mortui.	6
Oratio breuis, vt cito intelliga-		Osca lana.	82
tur.	98	Osca lingua.	77
Oratio debet dirigi ad utilita-		Osce.	32
tem.	98	Osce.	82
Oratio ex literis constat.	154	Osces.	64
Oratio natura tripartita.	92	Osculum.	64
Oratio soluta.	69,70,157	Oscus.	77
Oratio utilis est aperta, & bre-		Osmen.	64
uis.	98	Osnamenta.	64
		Ossa cadauerum.	38
		Ostia ortorum.	16

INDEX.

Ostia scanz.	119	Participia habent casus & rem-	
Ouile.	96	pora.	105
Ouile ab oue.	104	Participia multa defunt.	105
non Ouiarium.	ibid.	Particula.	151
Ouilia ab oue.	123	Particulatim.	7
Ouum.	28	Partus ex viro & muliere.	118
		Passus mille abest.	65
		Pastorum primum pulmenta-	
		rium.	27
Pæne.	136	Pastorum verba.	23
Pagus.	51,52	Pastum agitur pecus.	55
Pala.	33	Patagiata.	32
Palam.	32,34	Patefacere.	16
Palantes.	13	Patefieri.	81
Palla.	32	Pacella.	30
Pallia.	41	Pater.	16
Pallium.	98,123	Patera.	30
Paluda virago.	78	Pater familias non familiar.	
Paludamenta.	78		109
Paludatus.	78	Patiendi.	149
Palus.	9,38	Patina.	30
Palustris locus.	36	Patres censeant.	68
Panarium.	26	Patres familiaris, non familiaru.	
Panduntur fores.	90		109
Pangere.	38	Patricus casus.	107,124,130
Panificium.	26	Patronus.	117
Panis.	26	Patulus, a, um.	30
Pannus.	28,116	Patulus locus & tectus.	39
Panuelum.	28	Pauere.	57
Pappus mæsus & mesus.	88	Paulola res.	23
Par.	127	Paululum.	9
Par, impar.	113	Pauor.	57
Parari.	149	Pauper.	23
Parcius.	104	Pauper, non paupera.	110
Parentare.	48,51,54	Pauperrimus, pauperrima.	109
Parentium, & parentum.	107	Pausam facere.	82
Pares partes.	117	Peccare.	114,152
Paria duo simplicia.	33	Peccati genera duo declinatio-	
Paria & disparia.	122	num.	114
Paries vocabulum virile.	121	Peccatum.	43,155
Parilis.	117,159	Peccen.	32
Pariles similitudines.	118	Peccinis dentes.	28
Parire.	15	Pectoralia.	29
Parma.	29	Pectus capere.	32
à Parte.	34,38	Peculatoria oues.	24
à Parte totum.	75,84	Peculatus.	24
Parta manu.	43	Peculium.	24
Participalia.	149		
Participia.	139		

IN VARR. DE LING. LAT.

Pecunia.	23,24	Perfecta duplicia inter se pa-	
Pecunia in iudicium venit in li-		ria.	136
tibus.	43	Pergere.	7
Pecunia imperata.	44	Periculum auertere.	89
Pecuniæ signatæ vocabula.	41	Periti.	43
Pecuniam alligare.	44	Perlucere.	34
Pecuniosus.	23,96	Permultas ac magnas.	92
Pecus exigere.	40	Perna.	27
Pede plano.	39	Perorare.	64
Pedem ponere.	24	Perpascere.	24
Pedica.	24	Perpauca.	125
Pedissequus.	24	Perperam.	113,114
Peius, pessimum.	109	Perperatus, a, um.	91
Pelagus sermonis puri.	119	Persegit.	123
Pelles.	86,104	Persequi animo.	150
Pelle suina, non pellaria.	104	Perseuerantia.	1
Pellexit.	68	Perseus.	90
Pelliculam adducere.	86	Perfoluere.	48
Pellis.	86	Personæ distortæ.	83
Pellulæ.	41	personæ ternæ.	136
Peluis.	30	personæ tres, quis, de quo, ad	
Penaria cælla.	40	quem.	96
Pendere stipem.	44	personarum trium verba.	118
Penitus.	135	Perpicere.	135
Pensio prima.	44	Perpicuus, a, um.	52,89
Pensura.	44	Perstare.	1
Penus.	40	Perstitit.	123
Pera.	75	Pertendere.	1,134
Peragi lege.	53	Pertinacia.	1
Percellere crimen.	130	Peruade polum.	73,74
Percubuit.	123	Peruehi.	37
Percupiuuit.	120	Peruetustus.	60
Percurrere.	92	Peruidere.	112
Percurri.	139	Peruigilium.	65
Percussi, percutio, percutiam.		Peruium non est iter.	35
136		Peruolare.	56
Per delicias.	114	Per urbem.	62
Perdiscere.	48	Perurendo.	74
Perduelles.	81	Pes.	24
Perduellis.	2	Pes magnus.	24
Perduellum.	81	Pes noster.	58
Peregre.	22	Pessimus.	109
Peregrina verba.	41	Petere commeatum.	67
Peregrina vocabula.	25	Peticum auspiciu mittere.	
ex Peregrino natus, nothus.		67	
157		Piacularis hostia.	53
Peregrinus ager.	7	Piaculum.	52,58

INDEX.

Piare.	53	quitur analogias.	145
Pila terræ.	74	Poetæ error.	149
Pilani.	22,29	Poetæ multum possunt, vt ver-	
Pili horrent.	56	ba melius, aut deterius di-	
Pilum.	29,34	cantur.	115
Pinnæ.	35,37	Poetæ transilire lineas impune	
Pinfere far.	34	possunt.	113
Pinsibant.	6	Poetæ scænici.	115
Pipatus pullorum.	89	Poetarum verba.	3,48
Pipulo.	89	Poetica lex.	75
Pisces adlauant.	137	Poetica vocabula.	70
Pisciceps, piscicupem non dicitur.	106	Poeticæ origines.	69
130		Pollere.	99
Piscina, piscinula, piscinella nõ dicitur.	130	Pollutus, a, um.	58
Pistrinum.	26,34	Pompa circi.	37
Pistrix.	33	Pondus.	41
Placenta.	27	Pondera.	127
Plætoria lex.	46	ad Populum latæ leges.	61
Plagula tunicæ angustis clauis, aut latis.	131	populus constitutus.	53
Plano pede.	39	populus in sua potestate, singuli in illius.	113
Planus.	102	populus si perperam est cõsuetus, debet corrigere se ipse.	113
Planum.	12	113	
Planus ager.	7	populus vniuersus debet in omnibus verbis vti analogia.	113
Plaustrum.	34,84	populi imperium.	22,145
Plerunque.	155	Porca in agro.	8
Pluit, in præterito & præsentis tempore.	137	Poridus.	24
Pluit, in præterito, y longo.	137	Porrectus, a, um.	49,53,58
Pluma elata.	19	Porriciendo.	58
Plumba non dicitur.	127	Porro.	132
Plumbeus.	127	Porta.	35
Plurales ex singularibus declinantur.	93	Portus.	36
Plus literarum.	45	Pos.	2
Plus vomere.	33	Poscere.	85
Plusima.	76	Poscere potum.	80
Pluua.	39	Possessor.	116
Pocilla argentea.	128	Posterior.	95
Pocillum.	128	Postica ad septentrionem.	72
Pocula.	30	Postremo.	101
Poculum.	67,99	Postridie Kalendas, Nonas, Idus attri.	52
Pœna.	43	Potare.	66,69
Pœna adficere.	115	Potat.	86
Pœnitere.	43	Potatio.	30,66
Pœna quam orator liberius se-			

IN VARR. DE LING. LAT.

Potentia.	2	Præsidium.	22
Potestas.	60	Præstare fidem.	8
Potio.	30, 66	Præstigator.	23
Potio circumfertur.	30	Præstolare.	73
Potis est.	87	Prætexta.	50
Potum poscere.	132	Prætorium in castris.	39
Potura.	9	Prætorium ius ad legem affi-	
bene Potus.	85	matur.	63
Potus.	30	Præuerbia.	55, 65
Præ.	124	Præuerbiadecem.	55
Præbia.	90	Præra.	8
Præcepta pauca & breuia artis.		Præuitas.	118
93		Præcari.	89
Præceptis egere.	100	Præhendere.	62
Præcessit.	55	Præmere.	87
Præco censoris.	67	Præmium.	43
Præco indicit funus.	39	Præmium consistere.	5
Præco reum vocat de muris.		Præma chorda.	152
67		Præma luna.	48
Præco locat.	5	Præma vrna multa.	43
Præconi imperato.	66	Præmigenia verba.	54
Præda.	43	Præmigenius, a, um.	54
Præda à prædando.	96	Præmitus.	59
Prædes.	8	Præmo crepusculo.	85
Prædia.	8	Præmo mane surgere.	129
Prædicere diem.	60	Præmium.	58
Prædiuinare.	58	Prænceps ciuitatis.	48
Prædium, prædii, prædio.		Prænceps gregis.	48
107		Præncipes.	23
Præfatio.	84	Præncipes dei.	14
Præfica.	83	Præncipes de Coelianis.	12
Prægnantes boues immolantur.		Præncipia infinita.	55
49		Præncipia mundi.	154
Præire iure.	30	Præncipio.	55
Præmium.	43	à Præncipio.	24
Prænomina discernendi causa.		incorruptum Præncipium natu-	
126		ra rerum.	154
Prænomina instituta ad vsum		Præncipio, pro proximo.	113
singularia.	126	Præncipia & posteriora vocabuli	
Prænomina mulierum antiqua.		& verbi.	95
126		Præncipia consuetudo.	157
Præpositio.	60	Præncipus, a, um.	70
Præps.	63	Præncipus.	115
Præsaſagire.	152	Præncipus armati.	66
Præseca.	26	Præncipus balneum & balneum.	
Præsecare.	26	128	
Præsidere.	22	Pro, id est ante.	59

I N D E X.

Pro emptore sacrificantes.	49	Propè adgreditur.	72
Pro infano.	100	Propinquiora genere.	143
Pro nihilo habere.	89	multo Propius nobis.	72
Pro se, siue altero.	66	Propondere.	121
Pro vniuersa analogia.	113	Proportio.	142
Procare.	85	Proportione.	6, 41, 44, 117
Procreans.	134	Proportionem reddere.	105
Procreare.	118	Propositum.	94
Procludendum.	91	Propositum habere.	112
Procurare ædes.	29	Proprium habere.	148
Prodere.	36	Proprium nomen.	58
Prodicere diem.	60	Proprium vocabulum.	52
Prodigium.	35	Propterea quod.	58
Producere lectum.	114	Prorsus.	49
Productio syllabæ.	2	Prosa.	154
Profanatus, a, um.	58	Profapia.	84
Profanum.	58	Proscindere.	84
Profanum, id est antefanum.		Prosectum.	28
58		Prosequi.	70
Profari.	76	Proserpere.	17
Professus.	58	Prospicere.	103
Profluere.	106	Protinam.	90
Progenerare.	118	Protinus.	90
Progenerandi pars animæ.		Prouersus.	85
118		Prouidere.	69
Progenies.	151	Prouocabula.	102
Progressus, a, um.	126	Prouocabula infinita.	102
Proh Iuppiter.	73	Proximè addicere ad id vt.	
Proiecta cadauera.	9	142	
Proinde.	123	Prudens à prudentia.	95
Proinde ac.	96, 159	Pruina.	46
Proinde vt.	58	Publicé.	38, 39
Prolabere.	57	in publicum cogere.	24
Prolocutus.	59	in Publicum præstare.	63
Proludere.	59	Puer ad senem, puella ad anum.	
Promiscuè.	1, 64	98	
in Promptu.	41	Pueri nō loquuntur, sed fantur.	
Pronomina.	124	59	
Pronomina finita.	102	Puerorum remedia.	90
in Pronuntiando in oratione.		Pueros in ludum mittere, vt di-	
114		scant scribere.	115
Pronuntiare.	56, 59	Pugil.	23
Propagatus, a, um.	92, 126	Pugiles à pugnando.	96
Propagatus.	94, 98	Pugnari.	149
Propago omnis natura secun-		Pullos facere.	102
da.	92	Pulmentarium.	26
Prope.	51	Pulmentarium primum.	26

IN VARR. DE LING. LAT.

Pulmentum.	26	Quadratus comicus versus.	11
Pulmones distrahantur.	82	Quadriceps.	13
Puls.	30	Quadrigea. 156. Non dicitur.	
Puls antiquissima.	27	157	
Puls & placenta.	25	Quadrigea.	104, 146
Puls calda.	31	Quadrigea agitantur.	55
Pulsare pedibus olympum.	75	Quadrigea binæ, non duæ.	157
Puluinar.	127	Quadrigea duæ non dicitur.	
Puluini triclinarii pares.	123	146	
Puncto temporis.	56	Quadrigea initiorum.	40
Pungebam, pungo, pungam.	136	Quadrina copulæ.	149
136		Quadrupartita forma.	153
Pungo, pungam, pupugi.	136	Quadrupartitio.	4, 71
hæ Puppeis & puppes.	107	Quadrupartitus.	32, 103
Pupugeram, pupugi, pupugero.	136	Quadruplicatus.	118
136		Quadrupes cornuta.	77
Pupus senex.	77	Quadruplex.	152
Pura ara.	8	Quadruplex fons.	146
Pura loca.	8	Quadruplex forma.	120
Pura verba.	61	Quærere.	65
Puræ arbores.	60	Quæstio.	85
Purgamentum.	48	Quæstionum iudicia.	20
Purgare familiam.	6	Quam ad finem.	120
Purpura.	28	Quam circum.	77
Purum facere.	32	Quam latè quidque pateat.	
Purus sermo.	119	149	
Pusa.	77	Quam paucissima.	93
Pusillus.	30	Quam rem siue litem.	87
Pusus.	77	Quanta multitudo.	54
Putare.	60	Quaqua.	72
Putator.	60	Quarta chorda.	152
Putatur ratio.	61	Quarticeps.	12
Puteos coronare.	51	Quarticepsos.	13
Putescere.	9	Quas infra.	81
Puteus.	9, 66	Quasi temo.	33
Puticuli.	9	Quassa dolia.	34
Putidus.	9	Quassare.	90
Putor.	9	Quaterni casus.	123
Putus purus.	60	hei Quatuor, hæ quatuor, hæc quatuor.	132
Q		Quatuor casuum, vt mel.	107
in Qua harum parte cumque sit.	158	à quatuor ad centum triplices habent formas.	132
Qua conuenit.	67	Queis pro quibus.	70
Quadrans.	42	Ques pro qui.	103
Quadrans ratitus.	11	Qui dicunt.	123
Quadrans vecturæ causa.	11	Quibus non queis.	108
Quadrata mensa.	29, 31		

Quibus

INDEX.

Quibuscum.	108	Rastri.	33
Quid noctis.	84	Rasu.	33
Quidquid est.	72	Ratissimus.	44
Quinarii.	42	Ratibus aduehi.	11
Quingenta millia discrimina.	54	ratibus repentibus.	75
54		Ratio.	141
Quingentum millium.	54	ratio poscitur.	55
Quinquages centum millia discrimina.	55	ratio verborum.	105
55		ratione coniunctus.	92
Quinque Kalo Iuno nouella.	52	rationem dari.	66
Quinquennale tempus.	48	Ratis arata.	75
Quinquennalis.	68	ratis nauis longa.	75
Quinticepsos.	13	Ratitus quadrans.	11
Quantus, quinti, quinto, quintu, quinte.	107	Ratum ac rectum.	87
Quiritare.	62	Raudus æs.	40
Quis alius.	44	Raudusculo libram ferito.	40
Quis mulier.	60	Recentes.	158
Quis, quæ, articulus infinitus.	148	Recessit.	55
148		Reciprocare.	85
Quoad.	112	Reciprocus.	85
Quocirca.	78, 137	Recitare.	79
Quo cum.	146	Reclusum.	33
quo discernitur homo.	74	Recordari.	56
quo nomine.	99	Recta consuetudo sequenda.	
Quod aiunt.	122, 123	116	
quod bonu, fortunatum, felixq; salutareque fiet.	66	rectè facere.	62
quod dicunt.	122, 124, 130	recti casuum.	153
quod rogant.	121, 129	rectissimè.	72
Quodammodo.	93	rectu; homo: obliquum, hominis.	92
Quoi.	103	rectum ante declinarum.	92
Quoius.	103	rectus & obliqui casus.	93
Quondam.	75	103	
Quotannis.	21, 58	rectus casus.	100
Quotquot annis.	6, 8, 117	rectus casus singularis.	133
Quot mensibus.	12	rectus casus Annilius.	93
Quotquot mensibus.	12	Redemptum classicum de censoribus.	68
Quotus quisque.	116	Redigere.	113, 114
R		Redux.	131
R pro S.	76	Referre in litteras.	143
Radices.	54	Referunt libri.	52
radices in agrum profectæ.	31	Reficere.	87
31		Refugit mens.	57
Rape, rapito.	149	Regii clypei inaurati.	79
Raritado.	32	Regio.	22, 97
Rastelli.	33	regiones.	72

c. i.

IN VARR. DE LING. LAT.

Regis latera.	81	Restipulari.	44
Regnum occupare.	38	Rete.	32
Regredi.	117	Reticulum.	32
Regula aratri.	33	Retractandum.	87,92
regula cum dentibus.	33	Retrahere.	2
Rei collegæ.	68	Retro.	154
Reique publicæ.	66	retro ara dici.	42
Reiicere.	33	Retrorsum.	33
reiciis religionem.	83	Reuocare.	157
Relatum.	36	reuocare in cor.	56
Reliquum.	42	Reus parum idoneus.	63
Reloqui.	59	Rica.	32
Remanere in mente.	57	Ricinium.	32
Reminisci.	56	ricinium mulierum.	32
Renes dolent.	82	Rite.	87
Repente.	50	Ritus.	21,32,86,87
Repentibus ratibus.	75	Ritus.	93
Reperire.	71	Rogant.	122
Reperum.	55	Rorarii.	82
Repetere.	56	Rorat antequam pluit.	82
repetere ab origine.	144	Roris, rorem, sine recto.	130
repetere res.	22	Ros, koris.	130
Reponere.	131	Rostrata trabes.	78
Repotatio.	66	Rotunda mensa.	29,30
Repudiandus.	99,139	rotunda stagna.	9
Reputari.	155	Rubigo.	49
Requirere.	116	Rudentifibulus.	3
Rem siue litem.	87	Rudet ex restris.	89
Rerum natura & vsus subesse		Ruere.	27,33
oportet, vt sit analogia.	125	Rufa: mulieres, rutilæ.	86
rerum naturæ tres: simile, dissimile, neutrum.	142	Runcina.	69
rerum, quæ verbis significantur, partes.	95	runcinare.	69
Res militaris.	22	Rura.	8
Resarrire.	90	Rursum & rursus.	8
Referare.	90	rursus.	56
Referi agrum.	8	rursus redit.	48
Respicio.	65	Ruse, pro rure.	76
Respondebo.	135	Rustici antiqui.	84
respondeo.	122	Ruta.	26
respondendum.	124	ruta casa v producto.	137
respondere.	62,63,152	Rutabli.	33
responsum.	36	Rutilare.	86
Respuit forum.	115	Rutilus.	86
Re Resteis & restes.	107	Rutrum.	33
Restibilis ager.	8		

§

S pro I.	34
Sacellum.	86

INDEX.

Sacer, magis sacer, facerrimus.		in scena actores.	147
109		scenæ ostia dexteriore parte, & sinistra.	119
Sacra annua instituta.	50	Scenici poeta.	115
Sacramentum.	43	Sceniculæ.	83
Sacrarium.	58	Scenium nugarium vnguētum.	85
Sacrificando deis.	30	Scaptrum & sceptrum.	88
sacrifico, & sacrificor differunt.	137	Scenæ bonæ causa.	88
sacrifico, sacrificabo: sed sacrificandus, aut sacrificatus sum non dicitur.	137	scenæ sinistra.	88
in Sacris.	86	scenium bonum omen.	88
in sacris, nostris.	48	Scalæ.	126,128,154.
ex sacris carnem petere.	52	non scala.	158
Sacculum.	2,48	Scalpere.	69
Sæpius.	86	Scamnum.	41
Sagax sensus.	25	Scandendo.	128
Sagorum extrema simbriæ.	20	Scandere.	41
Sagum.	41	Scansio duplicata.	41
sagum in culcita.	41	scansio simplex.	41
Salere.	27	Scapus.	26
Salinæ, non salina.	103	Scatere.	128
Salsum, salius, salissimum.	109	Scelerosus homo.	68
Saltare in comitio.	21	Scena.	47,88
Saltus.	8	scenici.	64
Salum.	18	Sceptrum & scaptrum.	88
Saluator à salutando.	105	Scientia.	23
Saluto, salutabam, salutabo.	96	scientiam aucupari.	3
Sancta non esse templa.	72	Scindere analogiam.	128
Sapiens, sapiērior vir & mulier.	110	Scirpea virgulta.	82
sapientissimi viri contra veterē consuetudinem multa fecerunt.	115	Scobina.	82
Sarcolum.	33	Scobs.	82
Sarrire.	33	Scopæ.	146
Sartus, a, um.	61	Scortari.	86
Satio.	52	Scortea.	86
sationes.	117	Scortum, pellis.	86
Satis est.	48	Scrantiæ.	82
Satisfacere.	71	Screando.	82
Satu.	8,16	vt est Scribo, scribam, sic dico, dicam.	98
Scabellum.	41	Scriptitavi.	149
Scena.	88	Scriptor.	71
		scriptor ab scribendo.	105
		scriptores discrepant.	139
		Scrupea.	82
		scrupea saxa.	72
		Scrupedæ.	82
		Scrutando.	74

c. ii.

IN VARR. DE LING. LAT.

Scrutari.	98	Seniores.	38
Scutum.	29	Sensus.	116
Se.	42	senſus quinque.	65, 118
Secedere.	36	Sententiam offerre.	92
Secepit.	73	Separatim.	106, 150, 157
Secretus, a, m.	125	Septem triones.	84
Secura.	29	Septem Kalo Iuno nouella.	52
Secula.	33	Septentrionalis circulus.	117
Seculm.	48	Septicepsos.	13
Secundi, tres.	91	Septima chorda.	152
Secundam parietem.	85	Septunx.	42
secundum fegetes.	49	Septus.	37, 72
secundum viam.	57	ad Sepulchrum epulas ferre.	48
Securi.	55	ad sepulchrum lana.	76
Sedere in templo.	67	Sequens.	77
fedes.	31	Sera.	90
fedes dei.	38	Serendi caussa.	33
fediculum non dicitur.	104	Series.	61
Sedile.	31	series casuum.	130, 160
Seditantes non dicitur.	106	Seriturne? Serieturne?	149
Sedulitas.	2	Sermo.	61
Sedum.	31	sermo purus.	119
Seges.	8, 91	in sermone.	101
Segestria.	41	sermones scribere.	112
Segetes.	17	Sero, seror.	105
Selibra.	42	Serperastrum.	114
Seliquastrum.	31	Serpere.	17
Sella.	31	Serpunt spiræ.	33
Sembella.	42, 150	Serra.	90
Semen.	8, 52	ferræ leues.	33
femen igneum.	16	Serta.	61
femen ignis.	15	Serui priscis neminibus.	116
Sementes.	9	in seruis gentilitia natura non	
Semilixula.	26	subest in vsu.	126
Seminaria.	8	Seruolus.	94
Semis tertius.	42	Seruorum liberi.	124
semis quartus.	42	seruorum fanorum nomina.	
semisissis.	150	III	
Semita.	7	Societatum.	ibid.
Semodius.	42	seruorum nomina imposita a do-	
Semuncia.	42	minis.	96
Seræ partes.	146	seruus, serue.	153
Senatusconsultum.	36	seruiles dii manes.	51
Senecta.	2	Sestertius.	43
Senescendus.	48	Seta nigra.	70
senescens mensis.	48	Sex casuum, vt vnus.	107
Senex amica.	76, 77		

INDEX.

sex decuriæ tribus gradibus.	te.	134	
133	nihil extrinsecus oportet sumi		
Sextans.	ad iudicandum an sit simile.		
sexti casus desinunt in A, E, I, O, V.	102, 108		
156	similiores qui plura habent ea-		
Sexticepsos.	dem.	142	
13, 14	similis nominatus eodẽ genere,		
Sextula.	specie, casu, exitu.	146	
Sexus virilis, muliebris, neuter.	similitudines poetarum.	151	
102	similitudo.	120, 150	
Sibi non constat.	similitudo verborum in multis		
129	verbis.	150	
Sibilus.	2	Simpulum.	31
Sic itidem.	54	Simulacra.	84
Sicubi.	146	Sine controuersia.	96
Sidera.	74	sine dentibus latrat.	77
Siet.	66	sine dubio.	124
Sigillatim.	28, 102	sine dubitatione.	93
Signa cata.	8	Singula, multa.	43
signa quotannis eodem modo		à singulari in multitudinem, an	
exoriuntur.	117	contrà ordiri debuit analo-	
signa, sidera.	73	gia.	154
signa canere.	77	singulare verbum caput.	124
signa dare.	77	singulare verbũ non habet ana-	
signa incinuerunt.	78	logias.	124
signa, quæ non habent caput.		singulares res.	93
131		in singulari.	107
signorum membra.	131	singularia facilius videntur ex	
Significabilem.	52	multitudine, quàm ex singu-	
Signitentes.	5	laribus multitudinis verba.	
Signum candens,	74	155	
signum dare.	25	singularia auspicia.	7
Silentium noctis,	47	singulare aliquid.	126
Silua excisa.	37	singularis casus.	78
Si uestres loci.	73	in singulos annos.	63
Simile quid sit.	141	Sinisterior pars.	119
simile verbum eodem genere &		Sinistra & dextra.	75
figura.	101	sinistra ab oriente.	78
simile & dissimile ex duobus		sinistra bona auspicia existiman-	
constat.	141	tur.	88
ex duobus vocabulis similibus		ferto in sinistrum.	72
casus similiter declinatos si-		Sinum.	31
miles fieri.	123	sinus.	31
similes res dissimilibus verbis		sinus vas.	116
notantur.	112	Sirpare.	34
quodcumque cõferas, aut simile		Sirp ta dolia.	34
est, aut non est.	142	Sirpea.	35
similia non solum à facie, sed			
à coniuncta vi, & potesta-			

IN VARR. DE LING. LAT.

Sirpices.	33	Speculator.	65
Sirpiculæ.	33,34	Speculum.	32,65
Sistere.	47	Sperare.	63
Sitiens.	99	Sperata.	63
Sirus, a, um.	51	Spes.	63
Socer, soceri.	134,160	Spexit.	65
Socrus.	160	Spica.	8,56
In Societatem venire.	62	spica aret.	15
societatum seruatorum nomina si-		spicas conruere.	34
ne proportione.	111	Spicilegium.	91
si homines sustuleris, Sodales		Spinosiora.	104
sustuleris, si sodales, sodalita-		Splendida stellæ.	72
tem.	151	Sponden' tuam gnatum?	63
sodalis, & sodalitas.	151	spondere.	62
Sol.	17,18	Sponsa.	62
Sola terræ.	6	sponsa pecunia.	62
Solarium.	46	Sponsalis dies.	62
Solis ignis aureus.	86	Sponsio.	62
folis & lunæ cursus.	46	Sponsor.	62,63
folis motus.	47	ex Sponso agere.	63
Solius sum à soleo.	138	sponso alligatus.	62
Solium.	31	sponsus.	62
Solstitialis circulus.	117	sponsus rogatus.	90
solstitium.	47	Sponte.	62
Soluere crimina.	113,120	sponte dicere.	63
soluere per trutinam.	44	sponte suapte.	62
solui à soleo, Cato & Ennius.		sine sponte sua.	63
138		spontis suæ finem.	63
Solum.	46	Spurcicia lanæ.	82
Soluta oratio.	69,70	St.	77
soluta oratione locuti.	157	Ste.	14
Sonant arma.	61,62	Stadium.	4
Sonitus.	61,62	Stagnum.	9
Sorbere.	66	Stamen.	28
Sors.	44,61	Stans.	29
fortes.	61,81	Status.	4
Sortilegi.	61	Staruti dies.	52
Spatium.	23	Stella prima exorta.	46,47
Species.	105,121	stellæ quot in Orionis signo.	81
species alienæ.	14	stella iubata.	47
Specillum.	66	Stercus euehitur. 34. Euerritur.	
Specio.	32,65,66	53	
Spectacula.	37	Sterile.	15,94
Spectare.	65	Sternere.	41,69
Spectionem habere.	65	Stillicidium.	9
Specto.	32	Stipare.	44
Specula.	65	Stipatio.	81

INDEX.

Stipatores.	81	Sub menfuram ac pondera succ-	
Stipendia facere.	44	cedunt.	117
stipendiarii.	44	Subscribere.	90
Stipendium.	44	Subsedere.	11
Stips.	44	Subsellium.	31
Stipula.	91	Subsidere.	22
Stipulari.	44	Subsidium.	22
Stirpem liberam.	74	Subsperere.	31
Stirps.	93	Subsistere.	38
Stiua.	33	Substructus locus.	38
Stola muliebris.	147	Subtemen.	28
stola mulierum.	123	Subtilius.	150
stola pallio dissimilis.	98	Subtus.	32
Stragulum.	41	Subucula.	32
Stramenta è segere.	41	subuculæ vxoris non pares.	122
Strangulare.	69	Subulo.	78
Strictim.	121	Subuolare.	20
Stricibilis.	83	Subcensere.	87
Stritare.	83	Succesit.	55
Stritilando.	83	Suæci parum.	27
Strenuus, ab strenuitate.	96	Succidere.	20
hæc Strues.	131	Succidia.	27
strues, non struis.	103	Succinit.	63
Struis, strui, struem, struum.		Succudere.	29
109		Succus abest.	27
Stultè dicere.	122	Sudor, pro hembre.	9
Stultus, stultior, stultissimus.	129	Suere.	23,143
Sua sponte.	62	Suffibulum.	51
Suapte sponte.	62,155	Suffiendo.	51
Sub armis.	65	Suffragium ferre.	53
sub dextra.	38	Sui cuiusque tēporis verba.	137
sub dio.	16	Suile, à sue.	104
sub diuo.	39	Suilla.	27
sub sensum venire.	64	Suis, à suere & à sue.	143
sub te to.	99	Sulcus.	8,35
sub te to non inrandum.	17	Sulfur.	9
sub terra.	33	Sum, olim esum.	136
sub terra templum.	71,72	Sunto.	72
sub vrbe populi.	50	Sum, fui, ero.	136
Subesse.	70	Sumere similitudines.	134
Subigere aures populi.	115	Summa.	113
Subiungere.	5,157	summa duplex.	99
Sublati remi.	75	summa muri.	35
Subleæti.	61	summa pars.	19
Subligaculum.	51	summa potestas.	21
Sublime cogens.	84	summa pura.	61
Sublimes læti.	41	summa terræ.	6

IN VARR. DE LING. LAT.

ad quamcūque summam in di- cendo referam.	113	Tabernola.	12,13
summatim.	94	Tabula, in qua latrunculis ludi- tur.	146
in Summo.	84	tabulæ.	44
summum cælum.	5	Tangere.	32,104
summum diei.	46	Tanta cognatio.	150
ad summum peruenire.	110	Tantalæ.	83
summus.	30	Tantidem.	78
summus campus.	8	Tantum acuminis.	45
Sunto.	72	tantus numerus.	92
Suo quisque ritu sacrificium fa- ciat.	87	Tardus.	119
Supellex.	99	sub Tecto.	17,99
supellex distincta ex ebore, a- liisque rebus.	99	Tela.	28
supellex figuræ nouæ.	116	Tellus.	17
Supera loca.	5	tellus vincita cælo.	16
superare.	84	Temo.	33,84
superior domus.	40	Temperantia.	98
Superrimus.	46,81	Tempestat.	84
Supparus.	32	tempestat pro tempore.	81
Suprema.	46	tempestat suprema diei.	81
Suppositi.	61	tempestiuus.	46
Supra & subtus.	32	Templa cæli.	71
Supremum tempus.	46,81	templa æterna cæli.	48
supremus.	81	templa adfari.	58
Surdum theatrum.	125	templa dextra.	72
Surgere magis mane.	129	templi partes.	72
Sursum versus.	23	in templo auspicii fede.	67
Susceptæ feriæ.	52	in templo iubeas adesse homi- nes.	68
Suspendere.	88	templum concipere.	72
Suspiciatrices.	83	templum.	71,72
Suspiciere.	9	templum circum septum.	73
Suspicio.	65	templum factum est.	67
Sustinere rempublicam.	18	templum tecturaque.	72
Sustollere.	8	templum vnius introitus.	73
Sutor.	23	Tempora, casus, neutrum verba significant.	94
Sutrina.	23	tempora tria, præteritum, præ- sens, futurum.	96
sutrina, non calcearia.	104	Temporale verbum.	95
Syllabæ habent singulos casus.	123	temporalia verba.	138
		temporalis.	148
		temporum vocabula.	45
		temporum trium verba.	118
		tempus.	4,46
		tempus verbo iungitur.	87
		tempus supremum.	46,81

T

INDEX.

Tenebras dissoluere.	64	Tonsura inuenta.	14
Tener, tenerior, tenerrimus.	109	Torale.	41
Tenor temperatus.	46	Toruius.	41
Tera, pro terra.	6	Torulus.	41
Terdeni.	23	Torus.	41
Terere.	34	Torus.	35,41
Tergere manus.	66	Totæ, pro toti.	89
Termentarium.	6	Totidem.	98,107
Terra.	5,10	Trabes vna.	78
à terra terrus non dicitur.	120	Trabs.	78
in terra.	71	trabs, à trabes.	155
ab hac terra.	156	Traditæ historiæ duæ.	38
terra altrix.	75	traditum est memoriæ.	40
terra vnde.	6	traducere.	114,115
terra & cælum dei.	14,15	Traductus.	12
terra iuuat, & lucet.	17	Tragula.	29,34
terra mundi media.	74	Trahere plaustrum.	33
terræ analogiæ.	113	trahi per terram.	34
in terris.	72	traicere.	29
territorium.	6	Trama.	28
Terricepsos.	13	Trames.	82
Teruncius.	42	Tramites.	2
Tesca.	73	Tranare.	28
Testa, vel testus.	27	Tranquillo mari.	86
Testa.	20,72	in Transeundo.	148
Testiculi dempti.	24	Transilire.	113
Testimonium esse.	12	Transitibus.	153,154
Testuarium.	27	Transitio.	137
Testudo in re militari.	29	Transitus.	134,153
Tibia.	106	Translata.	8,158
tibicen.	106	Translatitia verba.	64
tibicina.	89	translatitium nomen.	10
tibicines.	84,78	translatitium verbum.	61
tibicines feriat.	50	Translatio.	58
Tignum.	34	Translatum.	64
Timor frigidus.	56	Transuersa regula.	33
Tingere.	69	transuersi ordines.	146
Titia aues.	21	transuersus.	82,85
Toga.	28	Trapeses.	34
toga lana.	33	Trauolare.	29
toga prætexta.	50	Treis libros.	69
toga virilis.	123	Tremo.	56
toga virilis tunicæ muliebri dis- similis.	98	Tremuisti, id est timuisti.	56
Tollere.	124	Tres bigæ non dicitur, sed tri- næ.	157
Tomentum.	41	Tresses.	132
		Tresses ex tribus æris.	132

IN VARR. DE LING. LAT.

Tressis.	41,132	Tubus.	22
Triarii.	22	Tueri.	72,73
Tribulum.	6	Tuguria.	21
Tribus.	44	Tumultus.	50
Tributa quinto quoque anno.	48	Tundo, tundam, tutudi.	136
Tributum.	44	Tunica.	28
Tributum.	44	tunica ferrea.	29
Tricessis.	41	tunica virilis.	113
Triclinia hiberna & æstiva.	99	tunicæ plagula angustis clavis aut latis.	131
Fenestrata.	99	tunica virilis & muliebris, quam habere ex instituto debent.	147
Triclinaris gradus.	99	tunica muliebris.	98
Triclinariz mappæ.	122	tunicam consuere.	131
Triclinii lecti pares materia, altitudine, & figura.	123	tunicam reicere.	62
Triclinium consternere.	114	Turbulentus, a, um.	145
Tricliniorum analogia.	114	Turdarius.	45
Triens.	44	Turdelix.	45
Trigæ.	104	Turma.	24
Trinæ, bigæ, non tres.	157	Turmarum decuriones terni.	23
Trinæ copulæ.	112	Turpicula res in collo puerorû.	88
Triones.	2,84	Torres.	35
Triplia.	30	Tutela.	75
Triplices radices.	104	Tuto.	99
Triportenta deum.	82	Tutulari.	80
Trita semita.	2	Tutulus.	80
Tritaui mater.	71		V
Tritauius.	71	Vacia.	114
Triticum.	26	Vadē ne posceret, nec dabitur.	63
triticum iactum.	117	Vades ne darent.	63
Tritura.	6	Vadimonium promittere pro altero.	63
Tritus, a, um.	43	Vagari.	50
Triuium.	74	Vagit clamor.	89
Trium casuum, vt prædium.	107	Valens oratio.	114
Triumphare.	62	Valentes.	84
io Triumphe io.	62	Vallum.	29,34
Triuolum.	6	Valuata triclinia.	99
Trua.	29	Vannum.	34
Trulla.	29	Varicare.	29
Trullidm.	29	Varietas iucunda.	122
Trutina.	44	Varietate delectamur in vestitu, & supellectili.	122
Tuba.	29		
tubæ sacrorum.	49		
Tubicines.	23		
tubicines sacrorum.	29		

INDEX.

magis Varium.	122	Ver.	47
Vas.	63	ver omnia aperit.	53
vas aquarium.	30	Verba aut finita aut infinita.	118
vas argenteum.	127	verba facere.	64
vasa ad victum habilia & figura bella.	99	verba habent tempora & personas, non casus.	148
vasa ænea.	31	verba significant casus, tēpora, neutrum.	95
vasa auri.	116	verba non verba.	59
vasa sacra.	30	verba litteras aut adsumunt, aut amittunt, aut commutant.	45
vasorū inusitata formæ recētes à Græcia adlatæ.	116	verba, vt legit & currit.	95
vasorum mensa.	31	verba sunt imposita rebus vt ea significant.	98
Vates.	78	verba proinde ac cognominata.	96
vaticinari.	58	verborum declinatum species sex: temporalis, personarum, rogandi, respondendi, optandi, imperandi.	148
Vbi lucet.	67	verborum declinantium genera quattuor.	54
vbi olim.	58	verborum diuisiones.	137
Vdus.	9	verborū partes quattuor: temporum, personarū, generum, diuisionum.	135
Vestigalia quinto quoque anno.	48	verborum principia duo.	93
Vestis.	37	verborum genera duo, secundū sterile.	94
Vectura.	11	verborum omnium causæ dici non possunt.	71
Vegetes.	24	verborum declinatio, cur.	96
Vena.	34	Verbum quid sit.	159
Vehementius.	57	verbū aut vox, quam audimus: aut quod ea significat: aut vtrumque.	101
Vehi lintribus.	38	verbum emittere.	53
Vehiculum.	34	Verbo tempus, locus nomini iungitur.	95
Veho, vehis.	138	Vere.	129
Velamenta.	76	Vereor ne.	90
Velamentum.	28	Vergilia.	47,81
Velare caput.	32	Veritas potius, quàm consuetudo sequenda.	115
Velato capite.	21	Vernacula verba.	2,57
Velaturam facere.	11	Vernacula vocabula.	19,26
Velatus.	76		
Vel inde.	31		
Vellera.	14		
Vellere lanam.	14,32		
Vellus.	32		
Velum.	32		
Venabulum à venatore.	104		
Venans, venaturus, à venor.	106		
Venator.	23		
Venditionis fundi lex.	137		
Venet.	76		
Ventilabrum.	34		
Ventilare.	34		
in Ventre ferre.	49		
Ventus.	17,18		

IN VARR. DE LING. LAT.

Vernaculum ac domi natum.	157	Victoriati.	133,151
Veria natura.	24	Victus,us.	19,26,36
ab hoc Versu.	156	Vicus.	3,35
Versum.	117	Vicus constat ex domibus.	39
Versura loci.	83	Vide circum.	5
Versus,a,um.	36,47	videndum vt satis sit verecūdi.	145
versus in.	29	videre.	65,78
Vertendo.	89	videre domi.	73
Vertere.	47	Viere.	16
Vertex.	2	Vigilare.	65
Veru.	24,31	Villa.	7,22
Vesana mens.	58	villæ ædes.	39
Vesper nouissimum.	129	villam tueri.	73
Vesper.	47,81	Vinaria mensa.	30,31
magis vespere.	129	vinaria taberna.	104
vespere.	81	vinaria trulla.	29
vesperi.	53	vinarium vas.	31
Vespertinum tempus.	129	Vincire.	15
Vesperugo.	46,47,81	vincio.	15
Vestibulum.	85	vincitura.	16
Vestigator.	23	Vinculum capitis.	16
Vestigia fugæ huius diei.	50	Vindemia.	8
vestigium manet.	44	vindemiæ.	49
Vestimenta.	116	vindemiam auspicatur Dialis.	49
vestimentum.	28,61,158	vindemiator.	23
vestimētum apud fallonem cogitur.	56	Vinea.	34
Vestimur,vt vitemus frigus, & honestè vestiti videamur.	99	vineæ.	8,29
Vestis.	32	Vineta.	8
vestem iacere retrorsum.	33	Vinum.	8
vestem mutat imperator.	78	vinum dare. xi. Deo.	30
Vestispica.	73	vinum,vina.	127
vestitus,us.	26,98	vinum legere.	23
Vetera verba.	2	vinum nouum.	49
Vetus.	45	vinum nouum & vetus.	51
vetus, vetustior, veterrimus.	59	Viocurrus.	3
Vetustus.	45	Violare virginem.	65
ad Vexillum ducere.	68	Violentia.	18
Via.	3,6,7,35	Vir habet calceos muliebres.	121
via dextra.	82	Virere.	47
Vibices.	82	Virgæ.	34
Vicena partes.	142	Virgulta.	80
Vicissis.	41	Viridis.	25
Visitare.	15	Virile nomen & muliebre.	34

INDEX.

viriles calcei.	121	Vnius casus litteræ.	107
viriles species.	14	Vniufmodi.	136,143
virilia.	148	Vnocus.	3,84
virilitas.	18	Vnum & nongenta ab vna sunt natura nouenaria.	133
Vis.	16,116	vnus,vnius,vni,vnū,vne,vno.	107
vis & potestas.	134	Vocabula & reliqua verba.	59
vis,recto & obliquo casu.	93	vocabula & verba partes orationis.	95
vis humoris.	25	vocabula, vt homo & equus.	95
Visenda.	65	vocabula rebus imponunt imperiti.	155
Visite.	67	vocabula vt infinita.	102
Visus maximus sensus.	65	de vocabulo potius quam de re controuersia.	142
Vita vnde.	16	vocabulorum declinationū genera quattuor: nominandi, casuale, augendi, minuendi.	104
vita insepulta.	131	vocabulum & nomen.	145
vitare.	59,143	Vocalis oratio.	159
Vitiare.	65	Vocandi casus.	102,121,148
Vitis.	21	vocare in harenam.	145
Vitium manumissionis.	53	vocem emittere ore.	57
Vitulantes.	90	voces declinatæ.	93
Viua aqua.	30	voces mittendi pars animæ.	118
Vix.	145	Vocitare.	40
vix notum paucis.	50	vocitatus.	59
Vligincus ager.	9	Volare pedibus.	17
Vlulans.	89	volatus.	19,34,56
Vmbilicus.	74	Volo.	56
Vmbo.	27	à volo,volare & velle.	137
Vmbra cornuata.	76	Volsellis pugnare.	119
ymbram iacere.	76	Volt.	15
Vnæ,binæ,trinæ bigæ.	127	Volumen non patitur.	45
Vncia.	42	Voluntaria declinatio ad consuetudinem refertur.	144
Vnde est illud.	73	voluntaria declinatio imperitorum.	119
vnde sit,quid sit,cuiusmodi sit.	141	voluntarium.	97
Vngo,vngor.	149	Voluptas.	99
vnguenta alia ex regionibus.	128	Voluere filium.	28
vnguentaria taberna.	104	Volutare.	89
vnguentum.	104		
vnguentum,vnguenta.	127		
Vni alteri.	146		
vni,trini,quatrini.	104		
Vnitas.	53		
Vniuersa analogia.	98		
Vniuersa lana.	32		
vniuersa natura verborum.	102,154		
vniuersus,a,um.	40		
vniuersus casus litteræ.	107		

IN VARR. DE L. L. INDEX.

Vomer.	33	vt loqui.	59
Vomere terram.	33	vt multa.	34, 38, 84
Vota noua fufcipi.	60	vt pronomen.	135
Vrbani.	96	vt res postulat.	141
Vrbes.	35	Vter.	127
Vrbum.	31	Vtilis & necessaria declinatio.	92
Vrcei.	37	Vtilitas nõ similitudo quæritur	
Vrquere.	96, 116	in rebus vſus cauſa inuentis:	
Vrinare.	31	98	
Vrinator.	31	utilitas & elegãtia confideran-	
Vrna.	31	da.	99
vrna prima.	43	utilitatis cauſa facta oratio &	
vrnarium.	31	vestimenta.	122
Vre, vrer.	149	utilitatis cauſa quæque res eſt	
Vſquedum viuunt.	137	inuenta.	98
Vſque eo.	77	Vtique.	72
Vſquequaque.	72, 117	Vtrobique.	149
in Vſum additus.	60	Vuidum.	27
Vſura.	44	Vuidus.	9
Vſurpandum erit.	58	Vuor.	26
vſurpandus.	102	Vxorulare.	83
Vſus ſimplex.	94		
Vt.	89, 100	X	
vt cuiusque tulit voluntas.	97	X, pro C S.	122, 155

F I N I S.

M. T E R E N T I I V A R-
ronis De re rustica

L I B R I I I I.

M. T E R E N T I I V A R R O =

N I S D E R E R V S T I C A

L I B E R I.

qui est de agricultura.

Qui Graeci de agricultura scripserint. C A P. I.

T I V M si essem consecutus Fundania, commodius tibi hæc scriberem, quæ nunc, ut potero, exponam: cogitans esse properandum, quod (ut dicitur) si est homo bulla, eo magis senex. annus enim octogesimus admonet me ut sarcinas colligam ante quàm proficiscar è vita. Quare, quoniam emisti fundum quem bene colendo fructuosum cõficere velis, meque ^{ut adhi} vt id mihi habeam curare ^{beam} roges, experiar: & non solùm, vt ipse quoad viuã ^{curam} quid fieri oporteat vt te moneam, sed etiam post mortem. Neque patiar Sibyllam non solùm cecinisse quæ, dũ viueret, prodesse hominibus, sed etiam quæ cùm perisset ipsa, & id etiam ignotissimis quoque hominibus. ad cuius libros tot annis post publicè solemus redire, cùm desideramus quid faciendum sit nobis ex aliquo portento: me, ne dum viuo quidẽ, necessariis meis quod profit facere. Quocirca scribam tibi tres libros indices, ad quos reuertare, si qua in re quæres quemadmodum quidque te in colendo oporteat facere. Et quoniam (vt aiunt) dei facientes adiuant, prius inuocabo eos: nec, vt Homerus &

A. ii.

Ennius, Musas, sed x i i deos, consentis. neque tamen eos urbanos, quorum imagines ad forum auratae stant, sex mares, & foeminae totidem, sed illos x i i deos qui maxime agricolarum duces sunt. Primum, qui omnes fructus agriculturae caelo & terra continent, Iouem & Tellurem. itaque duo hi parentes magni dicuntur: Iuppiter, pater appellatur: Tellus, terra mater. Secundo, Solem & Lunam, quorum tempora obseruantur, cum quaedam feruntur & conduntur. Tercio, Cererem & Liberum, quod horum fructus maxime necessarii ad victum. Ab his enim cibus & potio venit e fundo. Quarto, Robigum ac Floram: quibus propitiis, neque rubigo frumenta atque arbores corrumpit, neque non tempestiue florent. Itaque publica Robigo feriae, Robigalia, Florae, Iudi Floralia instituti. Item adueneror Mineruam & Venerem, quarum vnus procuratio oliueti, alterius, horticulorum: quo nomine rustica vinalia instituta. Nec non etiam precor Lympham ac Bonum euentum, quoniam sine aqua omnis arida ac misera agricultura: sine successu ac bono euentu, frustratio est, non cultura. His igitur deis ad venerationem aduocatis, ego referam sermones eos quos de agricultura habuimus nuper, ex quibus quid te facere oporteat animaduertere poteris: in quibus quae non inierunt & quaeres, indicabo a quibus scriptoribus reperias, & Graecis, & nostris. Qui Graece scripserunt dispersim alius de alia re, sunt plus quinquaginta. Hi sunt quos tu habere in consilio poteris cum quid consulere voles, Hieron Siculus, & Attalus Philometor. de philosophis, Democritus physicus, Xenophon Socraticus, Aristoteles & Theophrastus peripatetici, Architas Pythagoreus, item Amphiloachus Athe-

Bonum
verum

repe-
tas

niensis, Anaxipolis Thasius, Apollodorus Lenius, Aristophanes Maleotes, Antigonus Cymeus, Agathocles Chius, Apollonius Pergameneus, Aristandrus Atheniensis, Bacchius Milesius, Bion So-leus, Charesteus & Chareas, Athenienses, Diodo-rus Prieneus, Dion Colophonius, Diophanes Ni-censis, Epigenes Rhodius, Euagon Thasius, Eu-phranii duo, vnus, Atheniensis, alter, Amphipoli-tes, Hegesias Maronites, Menadri duo, vnus, Pri-e-neus, alter, Heracleotes, Niceus Maronites, Py-thion Rhodius. De reliquis, quorum quae fuerit pa-tria non accepi, sunt, Androtion, Aeschion, Ari-stomenes, Athenagoras, Crates, Dadis, Diony-sius, Euphiton, Euphorion, Eubolus, Lyfimachus, Mnaseas, Menestratus, Pleuthiphanes, Persis, Theophilus. Ii, quos dixi, omnes soluta oratione scripserunt. easdem res etiam quidam versibus, vt Hesiodus Ascreus, Menecrates Ephesius. Hos no-bilitate Mago Carthaginensis praeteriit Poenica lingua, quod res dispersas comprehendit libris x x i x, quos Cassius Dionysius Vricensis vertit libris x x, Graeca lingua, ac Sextilio praetori mi-sit: in quae volumina de Graecis libris eorum quos dixi, adiecit non pauca, & de Magonis dempsit in-star librorum v i i i. Hosce ipsos vtiliter ad v i libros redegit Diophanes in Bithynia, & misit Deiotaro regi. Quo breuius de ea re conor tribus libris exponere, vno de agricultura, altero de re pecuaria, tertio de villaticis pastionibus. Hoc li-bro circuncisis rebus, quae non arbitror pertinere ad agriculturam. Itaque prius ostendam quae secerni oporteat ab ea: tum de his rebus dicam, sequens naturales diuisiones. Ea erunt ex radicibus trinis, & quae ipse in meis fundis colendo animaduerti, & quae legi, & quae a peritis audii.

Oades
Dio-
nysius
Euph.

Quæ diiungenda sint ab agricultura. CAP. II.

Semen
tinis

semē-
tinæ

salu-
brior,
illa fru-
ctuo-
sior:

magis
Euro-
pæ fuit
se

"SEMENTIVIS feriis in ædē Telluris ve-
neram rogatus ab æditimo, vt dicere didicimus à
patribus nostris : vt corrigimur à recentibus vr-
banis, ab ædituo. Offendi ibi C. Fundanium, soce-
rum meum, & C. Agrium, equitem R. Socraticū,
& P. Agrasium, publicanum, spectātes in pariete
pictam Italiam. Quid vos hīc, inquam, num feriar
"sementiuæ otiosos huc adduxerunt, vt patres &
auos solebant nostros? Nos verò (inquit Agrius,
vt arbitror) eadem causa, quæ te, rogatio æditi-
mi. Itaque si ita est vt annuis, morere oportet
nobiscū, dum ille reuertatur. Nam accersitus ab
ædile, cuius procuratio huius templi est, nōdum
rediit, & nos, vt expectaremus se, reliquit qui ro-
garet. Vultis igitur interea vetus prouerbiū,
quod est, Romanus sedendo vincit, vsurpemus,
dum ille venit? Sanè, inquit Agrius: & simul co-
gitans, portam itineri dici longissimam esse, ad
subsellia sequentibus nobis procedit. Cū con-
sedissemus, Agrasius, Vos, qui multas perambu-
lastis terras, ecquā cultiorē Italia vidistis? inquit.
Ego verò, inquit Agrius, nullā arbitror esse quæ
tam tota sit culta. Primū cum orbis terræ diui-
sus sit in duas partes ab Eratosthene, maximè se-
cundum naturam ad meridiem versus, & ad se-
ptentriones. Et sine dubio, quoniā salubrior pars
septentrionalis est quā meridiana: & quæ "salu-
briora, illa fructuosiora: dicendum "magis eam
fuisse opportunam ad colendum quā Asiam,
ibique Italiā. primū, quòd est in Europa: secun-
do, quòd hæc temperatior pars est quā inte-
rior. nam intus penè sempiternæ hyemes. Neque
mirum, quòd sunt regiones inter circulū septen-
trionalem, & inter cardinem cæli vbi sol etiam

sex mensibus continuis non videtur. Itaque in
oceano in ea parte ne nauigari quidem posse di-
cunt propter mare congelatum. Fundanius, En
ibi tu quicquam nasci putas posse, aut coli na-
tum? Verum enim est illud Pacuuii, Sol si perpe-
tuo sit, aut nox, flammeo vapore, aut frigore,
terræ fructus omnes interire. Ego hīc, Vbi nox
& dies modicè redit & abit, tamen æstiuo die, si
non "diffinderem meo insititio somno meridie, defen-
derem
me in
æstiuo-
su me-
ridiē,
viuere non possem: illic in semestri die, aut no-
cte, quemadmodum quicquam feri, aut alescere,
aut meti possit? Contrà, quid in Italia vtensile
non modò non nascitur, sed etiam non egre-
gium fit? Quod far cōferam Campanorū quod tri-
ticum Appuloꝝ quod vinū Falernoꝝ quod oleum
Venafroꝝ Non arboribus confita Italia est, vt to-
ta pomarium videatur? An Phrygia magis viti-
bus cooperta, quam Homerus appellat ἀμπε-
λόεσσαν, quā hæc aut Argos, quod idem pōeta
πολύπυρον, in qua terra iugerum vnum denos &
quinos denos culleos fert vini. Quot quædam in
Italia regiones? annon M. Cato scribit in libro
Originū sic? Ager Gallicus Romanus vocatur, qui
viritim " cis Ariminum datus est vltra agrum Pi- vile
castig.
centium. In eo agro aliquot fariam in singula
iugera dena cullea vini fiunt. Nonne item in a-
gro Fauentino, à quo ibi tricenariæ appellantur
vites, quòd iugerum tricenas amphoras reddat?
Simul aspicit me, Certè, inquit, L. Martius præfe-
ctus fabrūm tuus, in fundo suo Fauentia hanc
multitudinem dicebat suas reddere vites. Duo in
primis spectasse videntur Italici homines colen-
do, possentne fructus pro impēsa ac labore redi-
re, & vtrum saluber locus esset an non. quorum si
alterutrum decollat, & nihilominus quis vult

colere, mente est captus, atque ad agnatos & gentiles est deducendus. Nemo enim sanus debet velle impensam ac sumptum facere in culturam, si videt non posse refici. Nec si potest reficere fructus, si videt eos fore ut pestilentia dispereant. Sed opinor qui hæc commodius ostendere possint adsunt. Nam C. Licinium Stolonem, & Cn. Tremelium Scrofam video venire: vnum cuius maiores de modo agri legem tulerunt. Nam Stolonis illa lex, quæ vetat plus Diugera habere ciuem R. & qui propter diligentiam culturæ, Stolonum confirmavit cognomen, quod nullus in eius fundo reperiri poterat stolo: quod effodiebat circum arbores, è radicibus quæ nascerentur è solo, quos stolones appellabatur: eiusdem gentis C. Licinius tribunus pleb. cum esset post reges exactos annis c c l x v, primus populum ad leges accipiundas in septem iugera forestia è comito eduxit. Alterum collegam tuum, x x vir qui fuit, ad agros diuidendos Campanos, video huc venire Cn. Tremelium Scrofam, virum omnibus virtutibus politum, qui de agricultura Romanus peritissimus existimatur. Annoniure inquam: fundi enim eius propter culturam iucundiore spectaculo sunt multis, quam regiè polita ædificia aliorum: cum huius spectatum veniant villas, non ut apud Lucillum, ut videant pinacothecas, sed oporothecas. Huiusce inquam pomaria summa sacra via, vbi poma veneunt, contra auream imaginem. Illi interea, ad nos. Et Stolo, Num cœna comesa, inquit, venimus? nam non L. videmus Fundilium, qui nos aduocauit. Bono animo este, inquit Agrius. Nam nõ modò esse ouum illud sublatum est, quod ludis Circensibus nõdum nouissimi curriculi finem facit quadrigis, sed ne

comi-
tius
trium-
uir

Ille int.
ad vos
cũ Sto-
lone,
cœna
esse
nõdum

illud quidem ouum vidimus, quod in Cereali pompa solet esse primum. Itaque dum id nobiscum vnà videatis, ac venit æditimus, docete nos, agricultura quam summam habeat, vtilitatemne, an voluptatem, an vtrūque. ad te enim rudem esse agriculturæ nunc, olim ad Stolonem fuisse dicunt. Scrofa, Prius, inquit, discernendum, vtrum quæ serantur in agro, ea sola sint in cultura, an etiam quæ inducuntur in rura, ut oues & armenta. Video enim, qui de agricultura scripserunt, & Poenicè & Græcè & Latinè, latius vagatos quam oportuerit. Ego verò, inquit Stolo, eos non in omni re imitandos arbitror, & eo melius fecisse quosdam qui minore pomerio finierunt, exclusis partibus quæ non pertinent ad hanc rem. quare tota pastio quæ cõiungitur à plerisque cum agricultura, magis ad pastorem quam ad agricolam pertinere videatur. Quocirca principes qui vtrique rei præponuntur, vocabulis quoque sunt diuersi, quod vnus vocatur villicus, alter magister pecoris. Villicus agri colendi causa constitutus, atque appellatus à villa, quod ab eo in eam conuehuntur fructus, & euehuntur cum veneunt. A quo rustici etiam nunc quoque viam, veham appellat, propter vecturas: & vellam, non villam, quod vehunt, & vnde vehunt. Item dicuntur, qui vecturis viuunt, vellaturam facere. Certè, inquit Fundanius, aliud pastio & aliud agricultura, sed affinis: & ut dextera tibia, alia quam sinistra, ita ut tamen sit quodammodo coniuncta, quod est altera eiusdem carminis modorum incentiua, altera succentiua. Et quidem licet adicias, inquam, pastorum vitam esse incentiuam, agricolarum succentiuam, auctore doctissimo homine Dicæarcho, qui Græciæ vita qualis

hic
nob. v-
nà se-
detis,
adue-
niētq;
rudes
agric.
n. o. ad
St. iuis-
se

fuerit ab initio, nobis ita ostendit, ut superioribus temporibus fuisse doceat, cum homines pastoritiam vitam agerent, neque scirent etiam arare terram, aut serere arbores, aut putare, ab his inferiore gradu ætatis susceptam agriculturam. Quocirca & succinit pastorali, quod est inferior, ut tibia sinistra à dextræ foraminibus. Agrius, Tu, inquit, tibicen non solum adimis domino pecus, sed etiam seruis peculium, quibus domini dant, ut pascant, atque etiam leges colonicas tollis: in quibus scribimus, Colonus in agro surculario ne "capra natum pascat, quas etiam astrologia in cælum recepit, non longè ab Tauro. Cui Fundanius, Vide, inquit, ne agri istuc sit ab hoc: cum in legibus etiam scribatur, pecus quoddam, Quædam enim pecudes culturæ sunt inimica, ac veneno, ut istæ, quas dixisti, capræ. eæ enim omnia nouella fata carpando corrumpunt, non minimum vites atque oleas. Itaque propterea institutum diuersa de causa, ut ex caprino genere ad alii dei aram hostia adduceretur, ad alii non sacrificaretur: cum ab eodem odio alter videre nollet, alter etiam videre pereuntem vellet. Sic factum ut Libero patri repertori vitis hirci immolarentur, proinde ut capite darent poenas. Contrà, ut Mineræ caprini generis nihil immolarent, propter oleam: quod eam quam læserit fieri dicunt sterilem. eius enim saluam esse fructus venenum. Licinius, Hoc nomine etiam Athenis in arcem non inigi, præterquam semel ad necessarium sacrificium: ne arbor olea, quæ primùm dicitur ibi nata, à capra tangi possit. Nec ullæ, "inquam, pecudes agriculturæ sunt quæ propriæ, nisi quæ agrum " opere, quo cultior possint sit, adiuuare, ut eæ quæ iunctæ arare " possunt.

capras
cõpa-
scat:

inquit,
opere
quæ
possint

Agrasius, Si istuc ita est, inquit, quomodo pecus remoueri potest ab agro, cum stercus, quod plurimum prodest, greges pecorum ministrent? Sic, inquit Agrius, venalium greges dicemus agriculturam esse, si propter istam rem habendum statuerimus. Sed error hinc, quod pecus in agro esse potest, & fructus non in eo agro ferre. quod non sequendum. Nam sic etiam res aliæ diuersæ ab agro erunt assumendæ: ut si habeas plures in fundo textores atque institutos histonas, sic & alios artifices. Scrofa, Diungamus igitur, inquit, pastionem à cultura, & si quis quid vult aliud. Anne ego, inquam, sequar Safernarum patris & filii libros? ac magis putè pertinere figlinas, quemadmodum exerceri oporteat, quam argenti fodinas, aut alia & alia metalla, quæ sine dubio in aliquo agro fiunt? Sed ut neque lapicidinæ, neque arenariæ ad agriculturam pertinent, sic figlinæ: neque ideo non in quo agro idoneæ possunt esse, non exercendæ, atque ex eis capiendi fructus. ut etiam si ager secundum viam, & opportunus viatoribus locus, ædificandæ tabernæ diuersoriæ, quæ tamen quauis sint fructuosæ, nihilo magis sunt agriculturæ partes. Nō enim si quis propter agrum aut etiam in agro profectus domino, agriculturæ acceptum referre debet, sed id modò quod ex satiatione terra sit natum ad fruendum. Suscipit Stolo, Tu, inquit, inuides tanto scriptori, & obstrigillandi causa figlinas reprehendis, cum præclara quædam, ne laudes, prætermittas, quæ ad agriculturam vehementer pertineant. Cum subrisisset Scrofa, quod non ignorabat libros, & despiciebat, & Agrasius se scire modò putaret, ac Stolonem rogasset ut diceret, cœpit, Scribit cimices quemadmodum interfici oporteat, his ver-

bis, Cucumerem anguinum condito in aquam, eamque infundito quò voles: nulli accedent. Vel fel bubulū cum aceto mixtum, vnguito lectum. Fundanius aspicit ad Scrofam, & tamen verum dicit, inquit, hic, vt hoc scripserit in agricultura. Ille, Tam hercle, quàm hoc, si quem glabrum facere velis, quòd iubet ranam luridam conicere in aquam, vsquequo ad tertiam partem decoxeris, eoque vnguere corpus. Ego, quod magis, inquam, pertineat ad Fūdaniū valent quæ iā aud. tudinem, & in eo libro est, satius dicam. nam & huiusce pedes solent dolere, in fronte contrahere rugas. Dic sodes, inquit Fundanius. nam malo de meis pedibus audire, quàm quemadmodum pedes betaceos feri oporteat. Stolo subridens, Dicam, inquit, eisdem, quibus ille verbis scripsit, "vel Tarquennam audiui, Cūm homini pedes dolere cœpissent, qui tui meminisset, ei mederi posse. ego tui memini, medere meis pedibus. Terra pestem teneto: salus hīc maneto in meis pedibus. Hoc ter nouies cātare iubet, terrā t̄gere, despuere, ieiunū cantare. Multa, inquam, item alia miracula apud Safernas inuenies: quæ omnia sunt diuersa ab agricultura, & ideo repudiāda. Quasi verò, inquam, nō apud cæteros quoque scriptores talia reperiātur. Annon in magni illius Catonis libro, qui de agricultura est editus, scripta sunt permulta similia vt hæc quæadmodum placētam facere oporteat, quo pacto libum, qua ratione pernas salire. Illud nō dicis, inquit Agrius, quod scribit, Si velis in cōuiuio multum bibere, cœnaréque libēter, ante esse oportet aliqua brassicam crudam ex aceto, & post, "alia folia v.

Artem esse agriculturam. CAP. III.

IGITUR, inquit Agrasius, quæ diiungenda

essent à cultura, cuiusmodi sint, quoniam discretum, de iis rebus dicendum quæ scientia sit, & quid in colendo nos docet: ars an sit, an quid aliud: & à quibus carceribus decurrat ad metas. Stolo cūm aspexisset Scrofam, Tu, inquit, & ætate & honore & sciētia quòd præstas, dicere debes. Ille non grauatus, Primūm, inquit, non modò est ars, sed etiam necessaria ac magna. eaque est scientia quæ docet quæ sint in quoquo agro serunda ac faciūda, quæque terra maximos perferuanda reddat fructus.

Agriculturæ quod sit initium, & quis finis.

CAPVT IIII.

EIVS principia sunt eadem, quæ mundi esse Ennius scribit: aqua terra, anima, & sol. Hæc enim cognoscenda prius quàm iacias semina, quòd initium fructuum oritur. Hinc profecti agricolæ ad duas metas dirigere debent, ad vtilitatem & voluptatem. Vtilitas quærit fructum, voluptas delectationem. Priores partes agit quòd vtile est, quam quòd delectat. nec non ea quæ faciunt cultura honestiorem agrum, pleraque non solum fructuosiore eundem faciunt, vt cūm in ordinem sunt consita arbuta atque oliueta: sed etiam vendibiliorem, atque adiiciunt ad fundi pretium. nemo enim eadem vtilitate non formosius quod est, emere mauult pluris, quàm si est fructuosius turpe. Vtilissimus autem is ager qui salubrior est, quàm alii, quòd ibi fructus certus. contraque in pestilenti, calamitas, quanuis in feraci agro, colonum ad fructus peruenire non patitur. Etenim vbi ratio cum orco habetur, ibi non modò fructus est incertus, sed etiam colentiū vita. Quare vbi salubritas nō est, cultura non aliud est atque alea domini vitæ, ac rei fa-

Hoc
verò
dim.

miliaris. Nec hæc non diminuitur scientia. ita enim salubritas, quæ ducitur è cælo ac terra, non est in nostra potestate, sed in naturæ: vt tamen multum sit in nobis, quòd grauiora quæ sunt, ea diligētia leuiora facere possumus. Etenim si propter terram, aut aquam, odorémve, quem aliquo loco eructat, pestilentior est fundus, aut propter cæli regionem ager calidior sit, aut ventus non bonus flet: hæc vitia emendari solent domini scientia ac sumptu. quòd permagni interest, vbi sint posita villæ, quantæ sint, quò spectent, porticibus, ostiis ac fenestris. Annon ille Hippocrates medicus in magna pestilentia, non vnum agrū, sed multa oppida, scientia seruauit? Sed quid ego illum voco ad testimonium? non hic Varro noster, cum Corcyræ esset exercitus ac classis, & omnes domus repletæ essent ægrotis ac funetibus, immisso fenestris nouis aquilone, & obstructis pestilentibus, ianuæque permutata, cæteraque eius generis diligentia, suos comites ac familiam incolumes reduxit

Quot partes habeat disciplina cultura agr.

CAPVT V.

SED quoniam agriculturæ quod esset initium & finis dixi, relinquitur quot partes ea disciplina habeat, vt sit videndum. Equidem innumerabiles mihi videntur, inquit Agrius, cum lego libros Theophrasti complures, qui inscribuntur, *φυτῶν ἰσοείας*, & alteri *φυτῶν ἀπῶν*. Stolo, *ἀπῶν*. Isti, inquit, libri non tam idonei iis qui agrum colere volunt quàm qui scholas philosophorum. neque eò dico quòd non habeant & vtilia & communia quædam. quapropter tu potius agriculturæ partes nobis expone. Scrophæ, Agriculturæ, inquit, quatuor sunt partes summæ: è queis

ἀπῶν
φυτῶν
ἀπῶν
ἀπῶν

prima, cognitio fundi: solum, partēsque eius quales sint. secunda, quæ in eo fundo opus sunt, ac debeant esse culturæ causa. tertia, quæ in eo prædio colendi causa sint faciunda. quarta, quo quicque tempore in eo fundo fieri conueniat. De his quatuor generibus singulæ minimum in binas diuiduntur species. quòd habet prima, ea quæ ad solum pertinet terræ, & quæ ad villas & stabula. secūda pars, quæ moueantur, atque in fundo debeant esse culturæ causa, est item bipartita: de hominibus, per quos colendum, & de reliquo instrumēto. tertia pars quæ de rebus, diuiditur: quæ ad quanque rem sint præparanda, & vbi quæque faciunda. quarta pars de temporibus, quæ ad solis circuitum annuum sint referenda, & quæ ad lunæ menstruum cursum. De primis quatuor partibus prius dicam, deinde subtilius de octo secundis.

De solo fundi que sint videnda. CAP. VI.

IGITUR primùm de solo fundi videndum hæc quatuor, Quæ sit forma, quo in genere terræ, quantus, quàm per se tutus. Formæ cum duo genera sint, vna quam natura dat, altera quam factiones imponūt: priōr, quòd alius ager bene natus, alius malè: posterior, quòd alius fundus bene confitus est, alius malè: dicam prius de naturali. Igitur cum tria genera sint à specie simplici agrorum, campestre, collinum, & montanum: est ex iis tribus quartum, vt in eo fundo in quo hæc duo vel tria sunt, vt multis locis licet videri. E quibus tribus fastigiis simplicibus, sine dubio infimis, alia cultura aptior quàm summis, quòd hæc calidiora quàm summa: sic collinis, quòd ea tepidiora quàm infima, aut summa. Hæc apparēt magis ita esse in latioribus regionibus, simplicia

cum sunt. Itaque ubi lati campi, ibi magis æstus, & eò in Apulia loca calidiora ac grauiora. Et ubi montana, ut in Vesuuiò, quòd leuiora, & ideo salubriora. Qui colunt deorsum, magis æstate laborant: qui sursum, magis hieme. verno tempore in campestribus maturius eadem illa feruntur, quàm in superioribus, & celerius hinc quàm illic coguntur, necnon sursum quàm deorsum tardius feruntur ac metuntur. Quædam in montanis prolixiora nascuntur ac firmiora, propter frigus: ut abietes ac sappini. Hinc, quòd tepidiora, populi ac salices: sursum fertiliora, ut arbutus ac quercus: deorsum, ut nuces Græcæ ac mariscæ fici. In collibus humilibus societas maior cum campestri fructu quàm cum montano: in altis contrà. Propter hæc tria fastigia formæ, discrimina quædam sunt sationum, quòd segetes meliores existimantur esse campestres vineæ collinæ, syluæ montanæ: plerunque hiberna is esse meliora qui colunt campestria, quòd tunc prata ibi herbose, putatio arborum tolerabilior. Contrà æstiuam montanis locis commodiora, quòd ibi tum & pabulum multum, quod in campis aret: & cultura arborum aptior, quòd tum illic frigidior aer. Campester locus is melior qui totus æquabiliter in vnam partem vergit, quàm is qui est ad libellam æquus: quòd is, cum aquæ non habent delapsum, fieri solet vliginosus, eo magis si quis est inæquabilis, eo deterior, quòd fit propter lacunas aquosus. Hæc atque huiuscemodi tria fastigia agri ad colendum dispariliter habent momentum.

Quis sit ager optimus, & quis ab eo proximus, & quis demceps. CAP. VII.

STOLO, Quod ad hanc formam naturalem pertinet, de eo non incommodè Cato videtur dicere,

dicere, cum scribit optimum agrum esse qui sub radice montis situs sit, & spectet ad meridianam cæli partem. Subiicit Scrofa, De formæ cultura hoc dico, quæ specie fiant venustiora, sequi ut maiore quoque fructu sint: ut qui habent arbuta, si fata sunt in quincuncem, propter ordines ^{prope} atque interualla modica. Itaque maiores nostri ^{sint} ex aruo æquè magno, sed malè confito, & minus ^{ord:} multum & minus bonum faciebant vinum & ^{vinum:} frumentum: quòd quæ suo quicque loco sunt ^{quòd} posita, ea minus loci occupant, & minus officit aliud alii ab sole, ac luna, & vento. Hoc licet coniectura videre ex aliquot rebus: ut, nuces integras, quas vno modio cõprehendere possis, quòd putamina suo loco quæque habet natura composita, cum eisdem si frægeris, vix sesquimodio concipere possis. Præterea quæ arbores in ordinem fatæ sunt, eas æquabiliter ex omnibus partibus sol ac luna coquunt. quo fit ut vix & oleæ plures nascantur, & ut celerius coquantur. quas res duas sequuntur altera illa duo, ut plus reddat musti & olei, & pretii pluris. Sequitur secundum illud, quali terra solum sit fundi, & à qua parte vel maximè bonus aut non bonus appelletur. Refert enim, quæ res in eo feri nascique, & cuiusmodi, possint. Non enim eadem omnia in eodem agro rectè possunt. nam ut alius est ad vitem appositus, alius ad frumentum, sic de cæteris alius ad aliam rem. Itaq; Cretæ ad Cortyniam dicitur platanus esse quæ folia hieme non amittat: itémque in Cypro, ut Theophrastus ait, vna. Item Sybari, qui nunc Thurii dicuntur, quercus simili esse natura, quæ est in oppidi conspectu. Item contra atque apud nos fieri ad Elephantinen, ut neque ficus neque vites amittant folia.

Propter eandē causam multa sunt bifera, vt vites apud mare Smyrnæ: malus bifera, vt in agro Cōsentino. Idem ostēdit, quōd in locis feris plura ferunt: in iis quæ sunt culta, meliora: eadē de causa sunt quæ non possunt viuere nisi in loco aquoso, aut etiam in aqua: & id discriminatim, vt alia in lacubus, vt arundines in Reatino: alia in fluminibus, vt in Epeiro arbores alni: alia in mari, vt scribit Theophrastus palmas & squillas. In Gallia transalpina, intus ad Rhenum, cū exercitū ducerem, aliquot regiones accessi, vbi nec vitis, nec olea, nec poma nascerentur, vbi agros stercorarent candida fossitia creta: vbi salem nec fossitium nec maritimum haberēt, sed ex quibusdam lignis combustis, carbonibus salis pro eo vterentur. Stolo, Cato quidem, inquit, gradatim præponēs, alium alio agrum meliorem dicit esse in nouem discriminibus. quōd fit primus, vbi vineæ possint esse bono vino & multo: secundus, vbi hortus irriguus: tertius, vbi salicta: quartus, vbi oliueta: quintus, vbi pratum: sextus, vbi campus frumentarius: septimus, vbi cædua sylua: octauus, vbi arbuftum: nonus, vbi glandaria silua. Scrofa, Scio, inquit, scribere illum: sed de hoc non consentiunt omnes, quōd alii dant primum bonis pratis, vt ego quoque: à quo antiqui prata parata appellarunt. Cæsar Vopiscus ædilitius, causam cū ageret apud Censores, campos "Roseæ Italix dixit esse sumen, in quo relicta pertica postridie non appareret propter herbam.

Vineæ multas esse species.   *CAP. VIII.*

C O N T R A, vineam sunt qui putent sumptu fructum deuorare. Refert, inquam, quod genus vineæ sit: quōd sunt multæ species eius. aliæ e-

nim humiles ac sine ridicis, vt in Hispania: aliæ sublimes, vt quæ appellatur iugata, vt pleræque in Italia. quarum nomina duo, pedamēta, & iuga. quibus stat " rectis vinea, dicuntur pedamenta. ^{recta} quæ transuersa iunguntur, iuga: ab eo quoque vineæ iugata. Iugorum genera ferè quatuor, pertica, arundo, restes, vites. pertica, vt in Falerno: arundo, vt in Arpino: restes, vt in Brundisino: vites, vt in Mediolanensi. Iugationis species duæ, vna, directa, vt in agro Canusino: altera, compluuiata in longitudinem & latitudinem iugata, vt in Italia pleræque. Hæc vbi domo nascuntur, vinea non metuit sumptum: vbi multa ex propinqua villa, non valde. Primum genus quod dixi, maximè quærit salicta: secundum, arundineta: tertium iunceta, aut eius generis rem aliquam: quartum arbufta, vbi traduces possint fieri vitium: vt Mediolanenses faciunt in arboribus, quas vocant opulos: Canusini in harundulatione in ficis. Pedamentum item ferè quatuor generum. vnum, robustum, quod optimum solet afferri in vineam, è quercu ac iunipero, & vocatur ridicica: alterum, palus è pertica, melior è dura, quōd diuturnior: quem cū infimum terra voluit, puter euertitur, & fit solum summum: tertium, quod horum inopiæ subsidio misit arundinetum. inde enim aliquot colligatas libris dimittunt in tubulos fictiles, cum fundo pertuso, quos cuspides appellant, qua humor aduentitius trāsire possit. Quartum est pedamētum natium eius generis, vbi ex arboribus in arbores traductis vitibus vinea fit: quos traduces quidam rumpos appellant. Vineæ altitudinis modus, lōgitudō hominis. Interualla pedamētōrū, qua boues iūcti arare possint. Ea minus sūptuosa vinea, quæ sine

acra-
topho-
ron

iugo ministrat ^{acratophoro} vinum. Huius genera duo. vnum, in quo terra cubilia præbet vuis, vt in Asia multis locis, quæ sæpe vulpibus & hominibus fit communis. nec non si parit humus mures, minor fit vindemia: nisi totas vineas operis muscipulis: quod in insula Pandatharia faciunt. Alterum genus vincti, vbi ea modò remouetur à terra vitis, quæ ostendit se afferre vnam. Sub eam, vbi nascitur vna, subiiciuntur circiter bipedales è furculis furcillæ, ne vindemia pereat, & vindemia facta denique discat pendere in palmam, aut funiculo, aut vinctu: quod antiqui vocabant cestum. Ibi dominus simulac vidit occipitium vindemiatoris, furcillas reducit hibernatum in testam, vt sine sumptu earum opera altero anno vti possit. Hac consuetudine in Italia vtuntur Reatini. Hæc ideo varietas maximè, quòd terra cuiusmodi sit refert. vbi enim natura humida, ibi altius vitis tollenda, quòd in partu & alimonio vinum non vt in calice quærit aquam, sed solem. itaque ideo (vt arbitror) primum è vinea in arbores ascendit vitis.

De terra discriminibus. CAP. IX.

TERRA, inquam, cuiusmodi sit refert, & ad quam rem bona, aut non bona fit. Ea tribus modis dicitur, communi, proprio, & mixto. Communi, vt cum dicimus orbem terræ, & terram Italianam, aut quam aliam. in ea enim & lapis, & arena, & cætera eius generis sunt in nominando comprehensa. Altero modo dicitur terra proprio nomine, quæ nullo alio vocabulo neque cognomine adiecto appellatur. Tertio modo dicitur terra quæ est mixta, in qua seri quid potest & nasci, vt argillofa, aut lapidosa. sic & alia: cum in hac species non minus sint multæ

quàm in illa communi, propter admixtiones. in illa enim cum sit dissimili vi ac potestate, partes permultæ: in queis, lapis, marmor, rudus, arena, sabulo, argilla, rubrica, puluis, creta, glareæ, carbunculus. id est, quæ sole ^{perferue} ita fit, vt ^{perferuet ita} radices fatorum comburat. Ab iis, quæ proprio nomine dicitur terra, cum est admixta ex his generibus aliqua re, tum dicitur aut cretosa, aut glareosa: & sic ab aliis generum discriminibus mixta, & vti horum varietates, ita genera hæc, vt præterea subtiliora sint alia. nam minimum in singula facies terna: quòd alia terra est valde lapidosa, alia mediocriter, alia propè pura. Sic de aliis generibus reliquis, admixtæ terræ tres gradus ascendunt eisdem. Præterea hæ ipsæ ternæ species ternas in se habent alias: quòd partim sunt humidiores, partim aridiores, partim mediocres. neque non hæc discrimina pertinent ad fructus vehementer. Itaque periti in loco humidioris far adorem potius serunt quàm triticum: contra in aridioris hordeum potius quàm far: in mediocri vtrunque. Præterea etiam discrimina omnium horum generum subtiliora alia: vt in sabulosa terra, quòd ibi refert, sabulo albus fit, an rubicundus: quòd subalbus ad serendos furculos alienus, contra rubicundior, appositus. Sic magna tria discrimina terræ, quòd refert vtrum sit macra, an pinguis, an mediocris. quoad culturam, pinguis fecundior ad multa, macra contra. Itaque in iis, vt in Pupinia, neque in Verbores prolixas, neque vites feraces, neque stramenta videre crassa possis, neque ficum mariscam, & arbores plerasque, ac prata retorrída & muscosa: contra in agro pingui, vt in Hetruria, licet videre segetes fructuosas ac restibiles,

& arbores prolixas, & omnia sine musco. In mediocri autem terra, ut in Tyburti, quod propius accedit ut non sit macra, quam ut sit ieiuna, eo ad omnes res commodior, quam si inclinavit ad illud quod deterius. Stolo, Non malè, inquit, quæ sit idonea terra ad colendum, aut non, Diophanes Bithynius scribit signa sumi posse aut ex ipsa, aut ex iis quæ nascuntur ex ea. ex ipsa, si sit terra alba, si nigra, si leuis, quæ cum fodiatur, facilè frietur, naturaque non sit cineritia, nève vehementer densa. Ex iis autem quæ enata sunt fera, si sunt prolixa, atque ea quæ ex iis nasci debent, earum rerum feracia. Sed quod sequitur tertium illud de modis, dice.

De modis quibus metiebantur rura, & de illorum nominibus. CAP. X.

I L L E, Modos, quibus metirentur rura, alius alios constituit. nam in Hispania vltiore metiuntur iugis, in Campania versibus: apud nos in agro Romano ac Latino iugeris. Iugum vocat, quod iuncti boues vno die exarare possint. Versum dicunt centum pedes quoquoersum quadratum. Iugerum, quod quadratos duos actus habeat. Actus quadratus, qui & latus est pedes modius ac mina cxx, & longus totidem. is " modus acnua Latine appellatur. Iugeris pars minima dicitur scrupulum, id est, decem pedes in longitudinem & latitudinem quadratum. Ab hoc principio mentores nonnunquam dicunt in subsiciuum esse vnciam agri, aut sextantem, aut quid aliud, cum ad iugerum peruenerunt. id habet scrupula Quantum attinet ad antiquos nostros ante cclxxviii, quantum as. Antiquus noster ante bellum Punicum pendebat bina iugera, quod à Romulo primum diuisa dicebantur viritim: quæ quod heredem sequeretur, herediū appellarunt. Hæc

postea à centum, centuria dicta. Ceturia est quadrata in omnes quatuor partes, ut habeat latera longa pedum ∞ ∞ D. Hæ porro quatuor ceturia coniunctæ, ut sint in vtranque partem bina, appellantur in agris diuisis viritim publicè saltus.

De villa. CAP. XI.

I N modo fundi non animaduerso lapsi sunt multi, quod alii villam minus magnam fecerunt quam modus postulauit, alii maiorem: cum vtrunque sit contra rem familiarem ac fructum. maiora enim tecta & ædificamus pluris, & tumentur sumptu maiore: minora cum sunt quam postulat fundus, fructus solent desperire. Licinius, Dubium enim non est quin cælla vinaria maior sit faciunda in eo agro vbi vineta sint ampliora: ut horrea, si frumentarius ager est. " Villam ædificadam potissimum, ut intra septa villæ habeat aquam: si non, quamproximè. Primum, quæ ibi sit nata: secundum, quæ influat perennis. Si omnino aqua non est viua, cisternæ faciundæ sub tectis, & lacus sub dio: ex altero loco ut homines, ex altero ut pecus vti possit.

Vbi ponenda sit villa. CAP. XII.

D A N D A opera ut potissimum sub radicibus montis siluestris villam ponas, vbi pastiones sint " laxæ, ita ut contra ventos qui saluberrimi in agro " flabunt. Quæ posita est ad exortus æquinotiales, aptissima, quod æstate habet vmbra, hieme solem. Sin cogare secundum flumen ædificare, curandum ne aduersum " eum ponas. hieme enim fiet vehementer frigida, & æstate non salubris. Aduertendum etiam si qua erunt loca palustria, & propter easdem causas, & quod arefcunt, & quod in iis crescunt animalia quædam minuta, quæ non possunt oculi consequi,

& per aera intus in corpus per os ac nares perueniunt, atque efficiunt difficiles morbos. Fundanius, Quid potero, inquit, facere, si istiusmodi mi fundus hæreditate obuenerit, quo minus pestilentia noceat? Istuc vel ego possum respondere, inquit Agrius. Vendas quot assibus possis: aut, si nequeas, relinquis. At Scrofa, Vitandum, inquit, ne in eas partes spectet villa, ex quibus ventus grauior afflare soleat: néve in conualli caua: & vt potius in sublimi loco ædifices, qui quòd perflatur, si quod est quod aduersarium inferatur, facilius discutitur. Præterea, quòd ab sole toto die illustratur, salubrior est, quòd & bestiolarum, si quæ propè nascuntur & inferuntur, aut efflantur, aut aritudine citò pereunt. Nimbi repentini, ac torrentes fluiui, periculosi illis qui in humilibus ac cauis locis ædificia habent: & repentina prædonum manus, quòd improuisos facilius opprimere possunt. Ab hoc utroque superiora loca tutiora.

De his que in villa sunt edificanda.

CAPVT XIII.

IN villa faciunda stabula, ita vt bubilia sint ibi, hieme quæ possint esse calidiora. Fructus, vt est vinum & oleum, loco plano in cellis, item vt vasa vinaria & olearia, potius faciendum: aridus, vt est faba & fœnum, in tabulatis. Familia vbi versetur prouidendum, si fessi opere, aut frigore, aut calore, vbi commodissimè possint se quiete recipere. Villici proximè ianuam cellam esse oportet: eumque scire qui introeat aut exeat noctu, quidve ferat: præsertim si ostiarius est nemo. In primis, culina videnda vt sit admota: quòd ibi hieme antelucanis temporibus aliquot res conficiuntur, cibus paratur ac

& fluiui, ac torrentes,

se se quieti recipere.

capitur. Faciendum etiam plaustris, ac cætero instrumento omni, quibus cælum pluuium inimicum, in chorte vt satis magna sint tecta. hæc enim si intra clausum in conseperto, & sub dio, furent modò nō metuunt, aduersus tempestatem nocentem non resistunt. Chortes in fundo magno, duæ aptiores. vna, vt interius compluuium habeat lacum, vbi aqua saliat, qui intra stylobatas cum venit, sit semipiscina. Boues enim ex aruo æstate reducti hic bibunt, hic persunduntur: nec minus è pabulo dum redierunt anseres, sues, porci. In chorte exteriori lacum esse oportet, vbi maceretur lupinum: item alia, quæ demissa in aquam, ad usum aptiora fiunt. Chors exterior crebro operata stramentis ac palea, occulcata pedibus percudum, sit ministra fundo, ex ea quòd euehatur. Secundum villam duo habere oportet sterquilinia, aut vnum bifariam diuisum. alteram enim partem ferri oportet è villa nouam, alteram veterem tolli in agrum. quod enim infertur recens, minus bonum: id cum flacuit, melius. nec non sterquilinum melius illud cuius latera & summum virgis ac fronde vindicatum ab sole. Non enim succum quem quærit terra, solè ante exurgere oportet. Itaque periti (qui possint) vt eò aqua influat, eo nomine faciunt. sic enim maximè retinetur succus. In eoque quidam fellas familiaricas ponunt. Ædificium facere oportet, sub quòd tectum totam fundi subiicere possis messem: quod vocant quidam nubilarium. Id secundum aream faciendum, vbi triturus sis frumentum, magnitudine pro modo fundi, ex vna parte apertum, & id ab area, quo & in trituram prouere facile possis, & si nubilare coeperit, inde vt rursus celeriter reuicere. Fenestras habere oportet ex ea parte,

sed aduersus

conculcara

unde commodissimè perflari possit. Fundanius, Fructuosior, inquit, est certè fundus propter ædificia, si potius ad antiquorum diligentiam, quàm ad horum luxuriam, dirigas ædificationem. Illi enim faciebant ad fructuum rationem, hi faciunt ad libidines indomitas. Itaque illorum villæ rusticæ erant maioris quàm urbanæ, quæ nunc sunt pleræque contrâ. Illic laudabatur villa, si habebat culinam rusticam bonam, præsepas laxas, cellam vinariam & oleariam ad modum agri aptam, & pavimento procliui in lacum. quod sæpe, ubi conditum nouum vinum, orca in Hispania feruore musti ruptæ, neque non & dolia in Italia. Item cætera vt essent in villa huiuscemodi quæ cultura quæreret, prouidebant. Nunc contrâ, villam urbanam quam maximam ac politissimam habeant, dant operam: ac cum Metelli & Luculli villis pessimo publico ædificatis certant. quo hi laborant, vt spectent sua æstiuâ triclinaria ad frigus orientis, hyberna ad solem occidentem potius quàm, vt antiqui, in quam partem cella vinaria aut olearia fenestras haberet, cum fructus in ea vinarius quærat, ad dolia æra frigidiorum, ita olearia caldiorem. Item videre oportet, si est collis (nisi quid impedit) vt ibi potissimum ponatur villa.

De septis quæ tutandi fundi causa fiunt.

C A P. X I I I I.

N V N C de septis, quæ tutandi causa fundi aut partis, fiant, dicam. Earum tutelarum genera III. vnum, naturale: alterum, agreste: tertium, militare: quartum, fabrile. Horum vnumquodque species habet plures. Primum naturale sepimentum, quod obseri solet virgultis aut spinis, quod habet radices, ac viuæ sepi, prætereuntis lasciui

non metuet facem ardentem. Secunda sepes est ex agresti ligno, sed non viuit. Fit aut palis statutis crebris, è virgultis implicatis, aut latis perforatis, & per ea foramina traiectis longuriis ferè binis aut ternis: aut ex arboribus truncis demissis in terram, deinceps constitutis. Tertium militare sepimentum est fossa, & terreus agger. sed fossa ita idonea, si omnem aquam, quæ è cælo venit, recipere potest: aut fastigium habet, vt exeat è fundo. Agger is bonus, qui intrinsecus iunctus fossa, aut ita arduus vt eum transcendere non sit facile. Hoc genus sepes fieri secundum vias publicas solent, & secundum amnes. Ad viam Salaria in agro Crustumino videre licet locis aliquot coniunctos aggeres cum fossis, ne flumen agris noceat. Aggeres qui faciunt sine fossa, eos quidam vocant muros, vt in agro Reatino. Quartum fabrile sepimentum est nouissimum, maceria. Huius ferè species quatuor: quod fiunt è lapide, vt in agro Tusculano: quod è lateribus coctilibus, vt in agro Gallico: quod è lateribus crudis, vt in agro Sabino: quod ex terra, & lapillis compositis in formis, vt in Hispania, & agro Tarentino.

De finibus tuendis.

C A P. X V.

P R A E T E R E A sine septis fines prædii, factionis, notis arborum tutiores fiunt, ne familiarum rixetur cum vicinis, ac limites ex litibus iudicem quærant. Serunt alii circum pinos, vt habet vxor in Sabinis. alii cupressos, vt ego habui in Vesuuiio. alii vltimos, vt multi habent in Crustumino, quod vbi id pote, vt ibi: quod est campus, nulla potior ferenda, quod maximè fructuosa, quod & sustinet sepe, ac colit aliquot corbularum vuarum, & frondem iucundissimam ministrat ouibus ac bubus, ac virgas præbet sepi, & foco ac furno. Scrofa,

vt villam suburb.

quo elab.

vt dol. item vt ol. cal. habeat.

notissimum

habeo

quod

ibi pul

lulat

maxi-

mè, &

vbi est

c. n. p.

arbor

feritur

Igitur primùm hæc quæ dixi, quatuor, videnda agricolæ, de fundi forma, terræ natura, de modo agri, de finibus tuendis.

De iis quæ extra fundum commoda sunt, aut incommoda. CAP. XVI.

RELINQUITUR altera pars, quæ est extra fundum. Cuius appendices vehementer pertinent ad culturam, propter affinitatē. Eius species totidē: Si vicina regio est infesta, si quò neque fructus nostros exportare expediat, neque inde quæ opus sunt, apportare. tertium, si viæ, aut fluuii qua portentur, aut nō sunt, aut idonei non sunt. quartum, siquid ita est in confinibus fundi "fundis, vt nostris agris profit aut noceat. E queis quatuor, quod est primum: refert infesta regio fit, né ene. Multos enim agros egregios colere nō expedit, propter latrocinia vicinorum: vt in Sardinia quosdam qui sunt prope Celiem, & in Hispania prope Lusitaniam, "quæ vicinitatis inuectos habent idoneos, quæ ibi nascuntur vbi vendant, & illinc inuectos opportunos ad ea quæ in fundo opus sunt, quòd propterea sunt fructuosa. Multi enim habent prædia quibus frumentum, aut vinum, aliudve quid desit importandū: contrà, non pauci quibus aliquid sit exportandum. Itaque sub vrbe colere hortos latè expedit, sic violaria ac rosaria, item multa quæ vrbs recipit: cum eadem in longinquo prædio, vbi non sit quò deferri possit venale, non expediat colere. Tertium est item, si ea oppida aut vicinæ, aut etiam diuitum copiosi agri ac villæ, vnde non carè emere possis quæ opus sunt in fundum, quibusque quæ supersint venire possint: vt quibusdam pedamēta, aut perticæ, aut arundo: fructuosior sit fundus, quàm si longè sint importandas

Secundum, quæ v. l. h. i. vt quæ in agris nasc. ibi v.

nonnunquam etiam quàm si colendo in tuo ea parare possis. Itaque in hoc genus coloni potius anniuersarios habent vicinos, quibus imperent medicos, fullones, fabros, quàm in villa suos habeant: quòd nonnunquam vnus artificis mors tollit fundi fructum. quam partem lati fundii diuites domesticæ copix mandare solent. Si enim ab fundo longius absunt oppida aut vici, fabros parent, quos habeant in villa. sic cæteros necessarios artifices, ne de fundo familia ab opere discedat, ac profestis diebus ambulet feriata, potius quàm opere faciundo agrum fructuosiore reddat. Itaque ideo Sarnæ liber præcipit, nequis de fundo exeat præter villicum & promum, & vnū quem villicus legat. siquis contrà exierit, ne impunè abeat: si abierit, vt in villicum animaduertatur. Quod potius ita præcipiendum fuit, nequis iniussu villici exierit, neque villicus iniussu domini longius quàm vt eodem die redierit: neque id crebrius quàm opus esset fundo. Quartò, eundem fundum fructuosiore faciunt vecturæ, si viæ sunt quæ plaustra agi facile possint: aut flumina propinqua, quæ nauigari possit. quibus vtrisque rebus euehi atque inuehi ad multa prædia scimus. Refert etiam ad fundi fructus, quæ admodum vicinus in confinio consitum agrum habeat. si enim ad limitem quercetum habet, nō possis rectè secundum eam siluam ferere oleam, quòd vsque eò est contrarium natura, vt arbores non solum minus ferant, sed etiam fugiant, vt introrsum in fundum se reclinent: vt vitis ad sita ad olus facere solet. vt quercus, sic iuglandes magnæ & crebræ finitimæ, fundi oram faciunt sterilem.

Quibus rebus agri colantur. CAP. XVII.

DE fundi IIII partibus, quæ cum solo hærent, & alteris IIII, quæ extra fundum sunt, & ad culturam pertinent, dixi. Nunc dicam agri quibus rebus colantur. quas res alii diuidunt in duas partes, in homines, & adminicula hominum: sine quibus rebus colere non possunt. Alii in tres partes, ^{scilicet in voc.} instrumenti genus vocale, & semiuocale, & mutum. vocale, in quo sunt serui: semiuocale, in quo sunt boues: mutum, in quo sunt plaustra. Omnes agri coluntur hominibus seruis, aut liberis, aut vtrisque. Liberis, aut cum ipsi colunt, ut plerique pauperculi cum sua progenie: aut mercenariis, ^{& cõd. adm. ii} cum conducticiis liberorum operis res maiores, ut vindemias ac fœnificia, administrant: ^{quos} quosque quos obæratos nostri vocitarunt, & etiam ^{ut etiã} nunc sunt in Asia atque Ægypto, & in Illyrico complures. De quibus vniuersis hoc dico: grauiora loca vtilius esse mercenariis colere quam seruis: & in salubribus quoque locis opera rustica maiora, ut sunt in condendis fructibus vindemiæ, aut messis. De his, cuiusmodi esse oporteat, Cassius scribit hæc: Operarios parandos esse, qui laborem ferre possint: ne minores annorum XXII, & ad agriculturam dociles. Eam coniecturam fieri posse ex aliarum rerum imperatis, & more incolarum è nouitiis requisito ad priorem dominum quid factitarent. Mæcipia esse oportere neque formidolosa, neque animosa. Qui præsent, esse oportere qui literis sint & aliqua humanitate imbuti, frugitate maiore quam operarios, quos dixi. Facilius enim his quam minoribus natu sunt dicto audientes. Præterea potissimum eos præesse oportet, qui periti sint rerum rusticarum. Non solum enim debere imperare, sed etiam facere, ut faci-

tem imitetur, & ut animaduertant eum cum causa sibi præesse, quod scientia præstet & vsu. Neque illi cõcedendum ita imperare, ut verberibus coherceat potius quam verbis, si modò idem efficere possis. neque eiusdem nationis plures parados esse. ex eo enim potissimum solere offensiones domesticas fieri. Præfectos alacriores faciendum præmiis: dandaque opera ut habeant peculiũ, & coniunctas cõseruas, è quibus habeant filios. eo enim sunt firmiores ac cõiunctiores fundo. Itaque propter has cognationes epiroticæ familiæ sunt illustriores ac cariore. Ad iniiciendam voluptatem his præfeturæ, honore aliquo habendi sunt: & de operariis, qui præstabit aliqui, communicandum quoque cum iis quæ faciunda sunt opera. quod ita cum sit, minus se putant despici, atque aliquo numero haberi à domino. Studiores ad opus fieri, liberalius tractado, aut cibariis, aut vestitu largiore, aut remissione operis, cõcessioneve, ut peculiare aliquid in fundo pascere liceat, aut huiusmodi rerum aliis: ut quibus quid grauius sit imperatum, aut animaduersum, qui consolando eorum restituat voluntatem ac benevolentiam in dominum.

De familia, & quot operis quisque agri modus colere possit.

CAP. XVIII.

FAMILIAM Cato dirigit ad duas metas, ad certum modum agri, & genus sationis: scribens de oliuetis & vinetis, ut duas formulas. vnã, in qua præcipit quomodo oliuetum agri iugerum CCCXL instruere oporteat. Dicit enim in eo modo hæc, mancipia XIIII habenda, villicum, villicam, operarios V, bubulcos IIII, asinarium I, subulcum I, opilionem I. Alteram formulam scribit de vinearum iugeribus centum, ut dicat haberi oportere hæc, X mancipia, villicum, villicam, operarios X,

bubulcum, afinarium, subulcum. Saferna scribit satis esse ad iugera v i i i hominem vnum: ea debere eum fodere diebus x l v, tametsi quaternis operis singula iugera possit. sed relinquere se operas x i i i, valetudini, tempestati, inertiae, indulgentiae. Licinius, Horum neuter satis dilucide modulos reliquit nobis. quod Cato si voluit (vt debuit) vti proportione, ad maiorem fundum vel minorem adderemus, vel demeremus extra familiam debuit dicere villicum & villicam. Neque enim si minus c c x l iugera oliueti colas, non possis minus vno villico habere: nec, si bis tanto ampliorem fundum, aut eo plus colas, ideo duo villici aut tres habendi fuere. Operarii modo & bubulci pro portione demendi vel addendi ad minores maioresve modos fundorum. hi quoque, si similis est ager. Sin est ita dissimilis vt totus arari non possit, vt si fit confragosus atque arduus cliuis, minus multi opus sunt boues & bubulci. Mitto illud, quod modum neque vnum

Modi- nec modicum proposuit c c x l iugerum. "Mo-
ca dius enim centuria, & ea c c iugerum: è quo quum sexta pars sit ea x l, quae de c c x l demuntur, non video quemadmodum ex eius praeepto demam sextam partem: & de x i i i mancipiis nihilo magis si villicum & villicam remouero, quemadmodum ex x i, sextam partem demam. Quod autem ait in c iugeribus vinearum opus esse x v mancipia, si quis habebit centuriam quae sit dimidium vineti, & dimidium oliueti, sequetur vt
habere duo villicos & duas villicas "habeat: quod est de-
debeat ridiculum. Quare alia ratione modus mancipiorum generatim est animaduertendus, & magis in hoc Saferna probandus, qui ait singula iugera quaternis operis vno operario ad conficiendum
satis

satis esse. Sed si hoc in Safernae fundo in Gallia factis fuit, non continuo idem in agro Ligustico montano. Itaque de familiae magnitudine & reliquo instrumento commodissime scies quantum pares, si tria animaduertes diligenter. In vicinitate praedia cuiusmodi sint, & quanta, & quot quaeque hominibus colantur: & quot additis operis aut demptis, melius aut deterius habeas cultum. Biuium enim nobis ad culturam dedit natura, experientiam & imitationem. Antiquissimi agricolae tentando pleraque constituerunt, liberi eorum magnam partem imitando. Nos vtrunque facere debemus, & imitari alios, & aliter vt faciamus experientia tentare quaedam, sequentes non aleam, sed rationem aliquam. vt si altius repastinauerimus aut minus quam alii, quod momentum ea res habeat. vt fecerunt ii, in sariendo iterum & tertio, & qui insitiones ficulnas ex verno tempore in aestiuum contulerunt.

Quot iugis bouum quisque agri modus coli possit.

C A P. X I X.

DE reliqua parte instrumenti, quod semiuocale appellatur, Saferna ad iugera c c arui, bouum iuga duo satis esse scribit. Cato in oliuetis c c x l iugerum, boues trinos. ita fit vt Saferna dicat verum, ad centum iugera iugum opus esse: si Cato, ad octogena. Sed ego neutrum horum ad omnem agrum conuenire puto, & vtrunq; ad aliquam aliam enim terra facilior aut difficilior est alia. " Terra
boues proscindere nisi magnis viribus non possunt, & saepe fracta bura relinquunt vomeres in
aruo. Quo sequendum nobis in singulis fundis, dum sumus nouitii, triplici regula, superioris domini instituto, & vicinorum, & experientia quadam. Quod addit asinos, qui steruus veotent;
mag

C. i.

treis, in vinea iugerum c, iugum boum, asinorum iugum, asinum molarium. in hoc genere semiuocalium, adiiciendum de pecore: ea sola quae agri colendi causa erunt, ut solent esse pecuaria, pauca habenda, quo facilius mancipia, quae solent se tueri, & assidua esse possint. In eo numero non modo qui prata habent, ut potius oves quam sues habeant, curant, sed etiam qui prata non habent: quia non solum pratorum causa habere debent, sed etiam propter sterco.

De bubus ad arandum idoneis, & de iuuenis domandis atque assuescendis. CAP. XX.

I G I T V R de omnibus quadrupedibus prima est probatio, qui idonei sint boues, qui arandi causa emuntur: quos rudes, neque minores trimos, neque maiores quadrimos parandum, ut viribus magnis sint, ac pares, ne in opere firmior imbecillioem conficiat. amplis cornibus, & nigris potius quam aliter: ut sint lata fronte, naribus firmis, lato pectore, crassis coxendicibus. Hos veteranos ex campestribus locis emendum, non in dura ac montana: nec non, ita si incidit, ut sit vitandum. Nouellos cum quis emerit iuuenos, si eorum colla in furcas destituta incluserit, ac dederit cibum, diebus paucis erunt mansueti, & ad domandum proni. Tum ita subigendum ut minutatim assuesciant, & ut tironem cum veterano adiungant. imitando enim, facilius domantur. & primum in

incidit, vit.

leni, si mulare rare faciant. & pr. terram, dum consuescant. Quos

aequo loco, & sine aratro, tum eo leui, & principio per arenam, aut molliorem terram. Quos ad vecturas, item instituendum, ut inania primum ducant plaustra: & si possis, per vicum aut oppidum creber crepitus, ac varietas rerum consuetudine celerrima ad utilitatem adducit. Neque pertinaciter, quem feceris dexterum, in eo manendum.

Quod si alternis sit sinister, sit laborati in altera parte requies. Vbi terra leuis (ut in Campania) ibi non bubus grauibus, sed vaccis aut asinis quod arant, eo facilius ad aratrum leue adduci possunt, ad molas, & ad ea, si quae sunt, quae in fundo conuehuntur. In qua re alii asellis, alii vaccis ac mulis utuntur: exinde ut pabuli facultas est. nam facilius asellus quam vacca alitur, sed fructuosior haec. In eo agricolae hoc spectandum, quo fastigio sit fundus. in confragoso enim ac difficili haec valentiora parandum, & potius ea quae plus fructum reddere possint, cum idem operis faciant.

De canibus.

CAP. XXI.

C A N E S potius cum dignitate & acres paucos habendum quam multos. quos consuesciant potius noctu vigilare, & interdum clausos dormire. De indomitibus quadrupedibus, ac pecore faciendum. Si prata sunt in fundo, neque pecus habet, danda opera ut pabulo vendito alienum pecus in suo fundo pascat, ac stabulet.

De muto instrumento.

CAP. XXII.

D E reliquo instrumento muto, in quo sunt corbulae, & dolia, & alia: haec praecipienda. Quae nasci in fundo ac fieri a domesticis poterunt, eorum nequid ematur. ut ferè sunt quae ex viminibus & materia rustica fiunt: ut corbes, fiscinae, tribula, mallei, rastelli. Sic quae sunt de cannabi, lino, iunco, palma, scirpo: ut funes, restes, tegetes. Quae è fundo sumi non poterunt, ea si empta erunt potius ad utilitatem quam ob speciem, sumptu fructum non extenuabunt. eo magis, si inde empta erunt potissimum, ubi ea & bona & proximè & vilissimo emi poterunt. Cuius instrumenti varia discrimina, ac multitudo agri magnitudine finitur.

C. ii.

quòd plura opus sunt, si fines distant latè. Itaque, Stolo inquit, Proposita magnitudine fundi, de eo genere Cato scribit, Oliueti iugera c c x l qui coleret, eū instruere ita oportere, vt faceret vasa
 o'. in-
 structa,
 "olearia, iuga v. quæ membratim enumerat, vt
 ex ære ahenâ, vrceos, nassiternam: item alia sic è
 ligno & ferro, vt plostra maiora tria, aratra cum
 vomeribus sex, crates stercorearias quatuor, item
 alia. Sic de ferramentis, quæ sint, & quot opus ad
 multitudinem. "vt ferreas octo, surcula totidem,
 dimidio minus palas, item alia. Item alteram for-
 mulam instrumenti fundi vinarii fecit, in qua
 scribit, si sit centum iugerum, habere oportere
 vasa torcularia instructa trina, dolia cum oper-
 culis culleorum octingentorum, acinaria x x, fru-
 mentaria x x. Itē eiusmodi alia: quæ minus multa
 quidem alii, sed tantum numerū culleorum scri-
 psisse puto, ne cogeret quodannis vendere vi-
 num. Vetera enim quam noua, & eadem alio tē-
 pore quam alio pluris. Item sic de ferramentorū
 varietate scribit permulta, & genere, & multitu-
 dine qua sint, vt falces, palas, rastros. Sic alia, quo-
 rum nonnulla genera species habent plures: vt
 falces. nam dicuntur ab eodem scriptore vinea-
 ticæ opus esse sex, sirpiculæ v, siluaticæ v, arbo-
 rariæ i i i, & "rustariæ x. Hic hæc. At Scrofa, In-
 strumentum, & supellectilem rusticam omnem
 oportet habere scriptam in "vrbe & rure domi-
 num. villicum contra ea ruri omnia certo suo
 quæque loco ad villam debent esse posita. Quæ
 non possunt esse sub clauis, quam maximè facere
 vt sint in conspectu oportet: eo magis ea quæ in
 rariore sunt vsu, vt quibus in vindemia vtuntur,
 vt corbulæ, & sic alia. Quæ enim res quotidie
 videntur, minus metuunt furem.

vt fur-
 cas fer.

rusti-
 caria
 vrbe
 domi-
 num, &
 ruri vil-
 licum.
 atque
 et o-
 mnia

Quæ & quo quidque loco maximè expediat serere.

C A P. X X I I I.

S V S C R I P T Agrauius, Et quoniã habemus
 illa duo prima, ex diuisione quadripartita, de fun-
 do, & de instrumēto quo coli solet: de tertia par-
 te expecto. Scrofa, Quoniam fructum, inquit,
 arbitror esse fundi, eum qui ex eo satus nascitur
 utilis ad aliquam rem: duo consideranda, quæ &
 quo quidque loco maximè expediat serere. Alia
 enim loca apposita sunt ad fœnum, alia ad fru-
 mentum, alia ad vinum, alia ad oleum. Sic ad pa-
 bulum quæ pertinent: in quo est ocymum, sar-
 rago, vicia, medica, cytisum, lupinum. Neque in
 pingui terra omnia seruntur rectè, neque in ma-
 cra nihil. Rectius enim in tenuiore terra, ea quæ
 non multo indigent succo, vt cytisum, & legu-
 mina. præter cicer: hoc enim quoque legumen,
 vt cætera quæ velluntur è terra, "non subsecan-
 tur. quæ quòd ita leguntur, legumina dicta. In pin-
 gui rectius quæ cibi sunt maioris, vt holus, triti-
 cum, siligo, linum. Quædam etiam serenda non
 tam propter præsentem fructum, quam in annū
 prospicientē, quòd ibi "subsecta atque relicta ter-
 ram faciūt meliorem. Itaque lupinum, cum nec-
 dum siliculam cepit, & nonnunquam fabalia, si ad
 siliquas non ita peruenit vt fabam legere expē-
 diat, si ager macrior est, pro stercore inarare so-
 lent. Nec minus ea discriminanda in cōserundo,
 quæ sunt fructuosa, "propter voluptatem: vt quæ
 pomaria ac floralia appellantur. Item illa quæ ad
 hominum victum ac sensum delectationemque
 non pertinet, neque ab agri vtilitate sunt diiun-
 cta. Idoneus locus eligendus vbi facias salictum
 & arundinetum, sic alia quæ humidum locum
 querunt. Contrà, vbi segetes frumentarias, ibi

neque
 subse-
 catur,
 succū
 tollūt.
 quæ
 subie-
 cta
 ab his
 quæ
 sunt
 propt.

fabam potissimum feras. Item alia quæ arida loca sequuntur: sicut vmbrosis locis alia feras, vt cor-ruda, quòd ita petit asparagus: & apricis, vt ibi fe-ras violam, & hortos facias: quòd ea sole nutricā-tur. Sic & alia alio loco serunda, vt habeas vimi-na, vnde ^{vtendo} quid facias: vt firpeas, vallos, crates. Alio loco vt feras ac colas siluam cæduā, alio vbi aucupare. Sic vbi cannabim, linum, iun-cum, spartum, ^{vnde} nectas bubus paleas, lineas, restes, funes. Quædam loca eadem, alia ad seren-dum idonea. nam & in recentibus pomariis, de-cias, fitis feminibus, in ordinemque arbusculis posi-tis, primis annis ante quàm radices longius pro-cedere possint, alii conferunt hortos, alii quid a-liud. neque, cum conualuerunt arbores, idem fa-ciunt, ne violēt radices. Stolo, Quod ad hæc per-tinet, Cato non malè quod scribit de sationibus, Ager crassus & lætus, si sit sine arboribus, eum a-grum frumentarium fieri oportere. Idem ager si nebulosus sit, rapa, raphanos, mulium, ^{panicu fert.} panicum.

Olea in quali agro serenda sit.

CAP. XXXIII.

IN agro crasso & calido oleam conditaneam, radium maiorem, Sallentinā, Orchitem, Poscam, Sergianam, Colminiam, Albicerem: quam ea-rum in his locis optimam dicent esse, eam maxi-mè serere. Agrum oliueto conferundo, nisi qui in ventum Fauonium spectet, & soli ostentus sit, alium bonum nullum esse. Qui ager frigidior & macrior sit, ibi oleam Licinianam seri oportere. Si in loco crasso, aut calido posueris, hostum ne-quam fieri, & ferendo arborem perire, & muscū rubrum molestum esse. Hostum vocant, quod ex vno facto olei reficitur. Factum dicunt, quod

vno tempore conficiunt. quem alii c l x aiunt esse modiorum, alii ita minus magnum, vt ad c x x descendat, & exinde, vt vasa olearia quot & quanta habeant, quibus conficiunt illud. Quod Cato ait, circum fundum vltimos & populos, vnde frons ouibus & bubus sit, & materies seri oportere. Sed hoc nequè in omnibus fundis opus est, neque in quibus est opus, propter frondem maximè, sine detrimento ponuntur ab septentrionali plaga, quòd non officiant soli. Ille adiicit ab eodem scriptore, Si locus humectus sit, ibi cacumina populorum serunda, & arundinetum. Id prius bipalio verti, ibi oculos arundinis pedes ternos alium ab alio seri, ibi quoque corrudam, vnde asparagi fiant, aptam esse vtrique eandem ferè culturam. Salicem Græcam circum arundinetum seri oportere, vti sit qui vitis alligari possit.

Quo in agro serenda sit vinea. CAP. XXXV.

VINEA quo in agro serunda sit, sic obseruandum. Qui locus optimus vino sit, & ostentus soli, Aminæum minusculum, & geminum Eugeneū, & helueolum minusculum seri oportere. Qui locus crassior sit, aut nebulosus, ibi Aminæum maius, aut Murgentinum, Apicium, Lucanum seri. Cæteras vites, & de his miscellas maximè, in omne genus agri conuenire.

Quo loco ridica in vinea figi debeant.

CAP. XXXVI.

IN omni vinea diligenter obseruant vt ridica vitis ab septentrione versus tegatur. & si eupref- adsepe-
 sos viuas pro ridicis inferunt, alternos ordines imponunt: neque eas crescere altius quam ridi-cas patiuntur. neque propter eas adserant vites, quòd inter se hæc inimica. Agrius Fundanio, Funda ni,

C.iiii.

Vereor, inquit, ne ante æditimus veniat huc, quam hic ad quartum actum, vindemiam enim expecto. Bono animo es, inquit Scrofa: "ac fiscinam expedi & vnam.

hinc ad
q. act.
acceda-
mus.

fiscinas
expe-
diat ac

*De solis cursu annali in certas partes diuiso: & de
iis qua in quaque fieri oportet.*

C A P. X X V I I.

ET quoniam tempora duorum generū sunt: vnum, annale, quod sol circuitu suo finit: alterū, menstruum, quod luna circumiens comprehendit: prius dicam de sole. Eius cursus annalis primum ferè circiter ternis mensibus ad fructus est diuisus in IIII partes: & idem subtilius sesquimensibus, in V. In quatuor, quod diuiditur in ver, & æstatem, & autumnū, & hiemem. Vere stationes quædam sunt. terram rudem proscindere oportet. quæ sunt ex ea enata, prius quam ex iis quid seminis cadat, vt sint extradicata. & simul glæbis ab sole percalefactis aptiores facere ad accipiendum imbrē, & ad opus faciliores, relaxatas, neque ea minus bis arandum, ter melius, relaxatis. Æstate fieri messes oportere. Autumno siccis tēpestatibus vindemias, ac siluas excoli commodissimè: tunc præcidi arbores oportere secundum terram. Radices autem prioribus imbribus vt effodiantur, nequid ex his nasci possit. Hieme putari arbores, duntaxat his temporibus cum gelu cortices & imbribus careant & glacie.

cauis
relaxa-
tis.

*Quotiens dies habeat quodque tempus anni diuisi in
quatuor partes.*

C A P. X X V I I I.

DIES primus est veris in Aquario, æstatis in Tauro, autumnus in Leone, hiemis in Scorpione. Cum vniuscuiusq; horum quatuor signorū dies tertius & vicesimus, quatuor tēporū sit primus, efficitur vt ver dies habeat XC I, æstas XC I V,

autumnus XC I, hyems XXX C I X. Quæ redacta ad dies ciuiles nostros, qui nunc sunt primi verni temporis, ex a. d. V I I, Id. Febr. æstiu ex a. d. V I I, Id. Maii. autumnales ex a. d. V I I, Id. Sext. hiberni ex a. d. I V, Id. Nouemb. Subtilius discretis temporibus obseruanda quædam sunt, eaque in partes V I I I diuiduntur. Primum à Fauonio ad æquinoctium vernum dies XL. hinc ad Vergiliarum exortum dies XL I V. ab hoc ad solstitiū dies XL I I X. inde ad Caniculæ signum dies XXX I X. dein ad æquinoctiū autumnale dies LX V I I. exin ad Vergiliarum occasum dies XXX I I. ab hoc ad brumam dies LV I I. inde ad Fauonium dies XL V.

*Primo intervallo inter Fauonium & æquinoctium
vernum que fieri oporteat.*

C A P. X X I X.

IN primo intervallo inter Fauonium & æquinoctium vernum hæc fieri oportet. Seminaria omne genus vt ferantur, putari in primis, circumvites ablaqueari: radices, quæ in summa terra sunt, præcidi: prata purgari, salicta seri, segetes farrire. Seges dicitur, quod aratū satum est: aruum, quod aratum, nec dum satum est. Noualis, vbi satum fuit ante quàm secunda aratione renouetur. Rursum terram cum primum arant, proscindere appellant: cum iterum, offringere dicunt: quod prima aratione glæbæ grædes solēt excitari, cum iteratur, offringere vocant. Tertio cum arant iacto semine, boues lirare dicuntur: id est, cum tabellis additis ad vomerem, simul & satum frumentum operiunt in porcis, & sulcant fossas, quò pluuia aqua delabatur. Nonnulli postea, qui segetes non tam latas habent (vt in Appulia) id genus prædii per saritores occare solent, siquæ in porcis relictæ grandiores sunt glæbæ. Qua aratrum vo-

lacunā
fecit

mere⁹ lacunam striam fecit, sulcus vocatur. Quod est inter duos sulcos elata terra, dicitur porca, quod ea seges frumentum porricit. Sic quoque exta deis cum dabant, porricere dicebant.

Secundo intervallo inter Vernum æquinoctiū & Vergiliarum exortum, qua fieri oporteat.

CAPVT XXX.

SECUNDO intervallo inter vernum æquinoctium & Vergiliarū exortum, hæc fieri: Segetes rucari, herbam e segetibus expurgari, boues terram proscindere, salicem cædi, prata defendi, quæ superiore tēpore fieri oportuerit, & non sunt absoluta ante quā gemmas agant & florescere incipiant, fieri. Quod si quæ folia amittere solent, ante frondere inceperint, statim ad serendū idoneæ nō sunt. Oleam feri interputari que oportet.

Tertio intervallo inter Vergiliarū exortum & solstitiū qua fieri oporteat. Itē, De vincis nouellis. De pampinatione. Qualis sit capreolus in vite. De pabulo secando. De irrigatione. CAP. XXXI.

TER TIO intervallo inter Vergiliarū exortum & solstitiū hæc fieri debent. Vineas nouellas fodere, aut arare: & postea occare, id est cōminuere, ne sit glæba. Quod ita occidunt, occare dicūt. Vites pāpinari, sed a sciēte. nam id, quā putare, maius: neque in arbusco, sed in vinea fieri. Pampinare est ex sarmēto coles qui nati sunt, de iis qui plurimum valēt, primum ac secundum, non nunquam etiam tertiū relinquere, reliquos decerpere: ne relictis colibus sarmētū nequeat ministrare succum. Ideo in vitario primitus cum exit vitis, tota refecari solet, vt firmiore sarmēto e terra exeat, atque in pariēdis colibus vires habeat maiores. Eiuncidum enim sarmētum propter infirmitatem⁹ sterile, neq; ex se potest eiicere vitem

sterile-
fcit,

quam vocāt minorem, flagellū: maiorem etiam vnde vuæ nascūtur, palmam. Prior, litera vna mutata, declinata a vtri flatu, similiter flabellū ac flagellum. Posterior, quo ea vitis immittitur ad vuas pariēdas, dicta primò videtur a pariēdo parilema: ex in mutatis literis (vt in multis) dici cœpta palma. Ex altera parte caprea dicta, quod parit capreolum, is est coliculus viteus, intortus vt cincinnus. is enim vites vt teneat, serpit ad locū capiendum. ex quo a capiēdo capreolus dictus. Omne pabulū, primum ocimū, farraginem, viciam, nouissime fœnū secari. Ocimū dictū a Græco verbo *ὠκίως*, quod valet citō. Similiter⁹ quo^{quoq;} ocimum in horto. Hoc amplius dictum ocinum, q̄ citat aluū bubus, & ideo iis datur vt purgētur, id ex pabuli segete viride sectū ante quā genat^{id gen⁹} siliquas. Cōtra, ex segete, vbi fata admixta ordeū^{pabuli sunt se-} & vicia, & legumina, pabuli causa viridia. Quod^{getes} far ferro cæsa, farrago dicta, aut nisi q̄ primum in^{virides, se-} farracia segete feri cœptum. Ea equi & iumenta^{ctæ a.} cætera verno tempore purgantur ac saginantur. q. ge-^{rant} Vicia dicta a vinciendo, quod item capreolos ha-^{bet vt vitis,} bet vt vitis, quibuscum sursum vorsum serpit ad scapum lupini, aliūmve^{quem,} quem, vt hæreat, id solet cala-^{mū, ad} vincire. Si prata irrigua habebis, simulac fœnum^{quē vt} sustuleris, irrigare. In poma, quæ insita erunt, sic^{h. eum} citatibus aquam addi quotidie, a quo, quod indi-^{solet} gent potu, poma dicta esse possunt.

Quarto intervallo inter solstitium & Caniculam, qua fieri oporteat. CAP. XXXII.

QUARTO intervallo inter solstitiū & Caniculam plerique messem faciunt: quod frumentum dicant quindecim diebus esse in vaginis, quindecim florere, quindecim exarescere, cum sit maturū. Arationes absolui, quæ eo fructuosiores

fiunt, quo calidior terra aratur. Cum profcideris, offringi oportet, id est iterare, ut frangantur glæbæ. prima enim aratione grandes glæbæ ex terra scinduntur. Serendum viciam, lentem, cicerculam, eruilam, cæteraque quæ alii legumina, alii (ut Gallicani quidam) legatia appellant. vtraque dicta à legendo, quod ea non secantur, sed vellendo leguntur. Vineas veteres iterum occare, nouellas etiam tertio, si sunt etiam tū glæbæ.

Quinto intervallo inter Caniculam & æquinoctium que fieri oporteat. CAP. XXXIII.

QVINTO intervallo inter Caniculam & æquinoctium autumnale oportet stramenta desecari & acervos construi, aratro offringi, frondem cædi, prata irrigua iterum secari.

Sexto intervallo ab æquinoctio autumnali & usque ad brumam que fieri oporteat. CAP. XXXIII.

SEXTO intervallo ab æquinoctio autumnali incipere scribunt oportere serere, usque ad diem x c i. post brumam, nisi quæ necessaria causa coegerit, non serere: quod tantum interfit, ut ante brumam sata, septimo die: quæ à bruma sata, x l die vix existant. neque ante æquinoctium incipi oportere putant: quod, si minus idoneæ tempestates sint consecutæ, putescere semina soleant. Fabam optimè serere in Vergiliarum occasu. Vuas autem legere, & vindemiam facere inter æquinoctium autumnale & Vergiliarum occasum. Dein vites putare incipere, & propagare, & serere poma. Hæc aliquot regionibus, vbi maturius frigora fiunt asperiora, melius verno tempore.

Septimo intervallo inter Vergiliarum occasum & brumam que fieri oporteat. CAP. XXXV.

SEPTIMO intervallo inter Vergiliarum occasum & brumam, hæc fieri oportere dicunt. Se-

rere lilium, & crocum, quod iam egit radicem: rosam, ea conciditur radicitus in virgulas palmares, & obruitur. hæc eadem postea trāsferitur, facta viuiradix. Violaria in fundo facere non est vtile, ideo quod necesse est è terra ad ea obruenda puluinos fieri: quos irrigationes & pluviæ tempestates abluunt, & agrum faciunt macriorem. Ab Fauonio usque ad Arcturi exortum rectè serpullum è seminario transferri: quod dictum ab eo quod serpit. Fossas novas fodere, veteres tergere. vineas arbutumque putare, dum in xv diebus ante & post brumam, ut pleraque ne facias: nec non tum aliquid rectè feritur, ut vlni.

Octavo intervallo inter brumam & Fauonium, que fieri oporteat. CAP. XXXVI.

OCTAVO intervallo inter brumam & Fauonium hæc fieri oportet. De segetibus, siqua est aqua, deduci: si siccitates sunt, & terra teneritudinem habet, sarire. vineas arbutaque putare. Cum in agris opus fieri non potest, quæ sub tecto possunt, tum conficienda antelucano tempore hyberno. Quæ dixi, scripta & posita habere in villa oportet, maximè ut villicus norit.

De lunaribus diebus. CAP. XXXVII.

DIES lunares quoque obseruandi, qui quodammodo bipartiti. Quod à noua luna crescit ad plenam, & inde rursus ad nouam lunam decrescit, quod veniat ad intermestrium: è quo die quoad dicitur luna esse extrema, & prima. à quo eum diem Athenis appellant *ἐν τῷ κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἀλλοτρίου*. quædam facienda in agris potius crescente luna quàm senescēte: quædam contra, quæ metas, ut quæ metas, frumētiam, inquit Agrasius, non solum in ouibus tondedis, sed in meo capillo, à patre acceptum seruo,

Rosa
etiam
cōcid.

quoad
dicitur
luna
esse
extrema,
& prima.
à quo
eum
diem
Athenis
appellant
ἐν τῷ
κατὰ
τὴν
ἀπὸ
τῆς
ἀλλοτρίου

ut quæ
metas,
frumētiam,
ta.

ne "ni de crescente luna tōdens caluus fiam. Agruus; Quemadmodum, inquit, luna quadripartita? & quid ea diuisio ad agros pollet? Tremellius, Nunquam rurē audisti, inquit, octauo ianā lunam & crescētem, & contra senescētem, & quā crescēte luna fieri oporteret, & tamen quādam melius fieri pōst octauo ianā lunam, quā ante? & si quā senescēte fieri conueniret, melius quanto minus haberet ignis id astrum? Dixi de quadripartita forma culturæ agri. Stolo, Est altera, inquit, temporum diuisio, cōiuncta quodammodo cum sole & luna. quā in sex partita: quōd omnis ferē fructus quinto denique gradu peruenit ad perfectum, ac videt in villa dolium ac modium. vnde sexto prodit ad vsum. Primo præparādum, secundo ferendam, tertio nutricandum, quarto legēdum, quinto condendū, sexto promendum. Ad alia in præparando, faciendi scrobes, aut repastinandum, aut sulcandum: vt si arbutum aut pomarium facere velis. Ad alia arandum aut fodiendum, vt si segetes instituas. Ad quādam bipalio vertenda terra, plus, aut minus. alia enim radices angustius diffundunt, vt cupressi: alia latius, vt platani: vsque eo, vt Theophrastus scribat, Athenis in Lyceo, cū etiam tunc platanus nouella esset, radices trium & triginta cubitorum egisse. Quādam si bubus & aratro proficideris, & iterandum ante quā semen iactes. Item præparatio si quā sit in pratis, id est, vt defendantur à pastione. quod ferē obseruāt à piro florente, si irrigua sunt, vt tempestiuē irrigentur.

De stercoratione. CAP. XXXVIII.

QVAE loca in agro stercoranda videndum, & qui & quo genere potissimum facias. nam discrimina eius aliquot. Stercus optimum scribit

esse Casius volucrium, præter palustriū ac nantium. De hisce præstare columbinum, quōd sit calidissimum, ac fermentare possit terram. Id, vt semē, aspergi oportere in agro, nō, vt de pecore, acruatim poni. Ego arbitror præstare ex auariis turdorum ac merularum, quōd non solūm ad agrum vtile, sed etiam ad cibum, ita bubus ac suis, vt fiant pingues. Itaque qui auaria conducunt, si caueat dominus, stercus vt in fundo maneat, minoris cōducunt quā ii quibus id accedit. Casius secundum columbinum scribit esse hominis: tertio caprinū, & ouillum, & asininum. Minimē bonum equinum, sed in segetes. in prata enim vel optimum, vt cæterarum veterinarum, quæ ordeo pascūtur, quōd multam facit herbarum. Sterquilinum secundum villam facere oportet, vt quā paucissimis operis egeratur. In eo si in medio robusta aliqua materia sit depacta, negant serpentem nasci.

Quatuor esse genera seminum: & quæ quo tempore & loco debeant feri. CAP. XXXIX.

SATIŌNIS autem gradus secundus hanc habet naturam, ad quod tempus cuiusque seminis apta sit ad ferendum. Nam refert in agro ad quam partem cæli quisque locus spectet, sic ad quod quæque tēpus res facillimē crescat. Nōne videmus alia florere verno tempore, alia æstiuo: quæ nō neque eadem autumnali, quæ hyberno? Itaque a- tr. è t. in ter- lia feruntur, atque inferuntur, & metuntur ante rā, sed aut post, quā alia: & cū pleraque vere melius per se quā autumno inferantur, circiter solstitium sunt à natura. inferi ficos, nec non brumalibus diebus cerasos? alia ex Quare cū semina ferē quatuor sint generum, indu- stria, vt * quæ transferuntur è terra in terram, viuira- faciunt dices: quæ ex arboribus dempta demittuntur in viuira-

humum, quæ inferuntur ex arboribus in arbores: de singulis rebus videndum; quæ quoque tempore locoque facias.

Quæ sint genera seminum, & quemadmodum propagari debeant: & quibus temporibus quòque loco ponenda sint. CAP. XL.

PRIMUM semen, quod est principium genendi, id duplex. vnum, quod latet nostrum sensum: alterum, quod apertum. Latet, si sunt semina in aere, vt ait phisicus Anaxagoras: & si aqua quæ influit in agrum inferre solet, vt scribit Theophrastus. Illud quod apparet agricolis, id videndum diligenter. quædam enim ad genendum propterea vsque adeo parua, vt sint obscura: vt cupressi. non enim galbuli qui nascuntur, id est, tanquam pilæ parua corticis, id semen, sed in iis intus primigenia semina dedit natura. Reliqua inuenit experiëntia coloni. Num prima, quæ sine colono, priusquam sata, nata: secunda, quæ ex iis collecta, neque priusquam sata, nata. Prima semina videre oportet, ne vetustate sint exsucta, aut ne sint admixta, aut ne propter similitudinem sint adulterina. Semen vetus tantum valet in quibusdam rebus, vt naturam commutat. nam ex femine brassicæ veteris sato nasci aiunt rapa, & contra ex raporum, brassicam. Secunda semina videre oportet, ne vnde tollas, nimium citò aut tardè tollas. Tempus enim idoneum, quod scribit Theophrastus, vere, & autumno, & Caniculæ exortu. Neq; omnibus locis ac generibus idem. In sicco & macro loco & argilloso, vernum tempus idoneum, quo minus habet humoris. In terra bona ac pingui, autumno, quòd vere multus humor. quam sationem quidam metiuntur ferè diebus x x x. Tertium genus seminis, quod ex arbore

pe

per furculos defertur in terram, sic in humum demittitur, vt in quibusdam tamen sit videndum vt eo tempore sit deplatum quòd oportet. Id enim fit ante quam gemmare aut florere quid incipit & quæ de arbore transferas, vt ea deplares potius quam defringas: quòd plaræ solum stabilius, quo latius, vt radices facilius mittat. ea celeriter antequam succus exarescat, in terram demittunt. Demum in oleagineis seminibus arbores videndum, vt sit de tenero ramo ex vtraque parte æquabiliter precisum, quas alii clauolas, alii taleas appellat, ac faciunt circiter pedales. Quartum genus seminis, quod tranfit ex arbore in aliam. Videndum, qua ex arbore in quam transferatur, & quo tempore & quemadmodum obligetur. nõ enim pirum recipit quercus. neque enim si malus pirum. Hoc sequuntur multi, qui aruspices audiunt multum, à quibus proditum in singulis arboribus quot genera insita sint, vno ictu tot fulmina fieri illud, quod fulmen cõcepit, si in pirum syluaticam inferis pirum quamuis bonam, nõ fore tam iucundum quam si in eam quæ siluestris non sit. In quancunque arborem inferas, si eiusdem generis est duntaxat, vt sit vtraque malus, ita inferere oportet, referentem ad fructum, meliori genere, vt sit furculus, quam est, quo veniat arbor. Est altera species ex arbore in arborem inferendi nuper a multi nimaduersa in arboribus propinquis. Ex arbore, loc. q. c. ex v. è qua quis vult habere furculum, in eam, quam p. qua inserere vult, ramulum traducit, & in eius ramo fissuram præciso ac difisso implicat. eum locum qui continet ex vtraque parte, quod intro est falce extenuatur, ita vt ex vna parte, quod cælum visurum est, falce ext. i. vt ex v. corticem cum cortice exæquatum habeat. Eius p. q. c. visurum ramuli, quem infereret, cacumen vt directum sit est.

D. i.

ad calum, curat. Postero anno cum comprehendit, unde propagatum est, ab altera arbore præcidit.

De temporibus transferendorum furculorum: Et quæ sint post stationem observanda. CAP. XLII.

Quo tempore quæque transferas, hæc in primis videnda: quod quæ prius verno tempore inferebantur, nunc etiam solstitiali, ut ficus: quod densa materia non est, & ideo sequitur caldorem. A quo fit ut in locis frigidis ficeta fieri non possint. Aqua recenti insito inimica, tenellum enim cito facit putre. Itaque quod inferitur Caniculæ signo, commodissimè existimatur inferi. quæ autem natura minus sunt mollia, vas aliquod supra alligant, unde stillent lentè aqua: ne prius exarescat furculus quàm coalescat. cuius furculi corticem integrum seruandum, & eum sic exacuedum, ut non denudes medullam. ne extrinsecus imbres noceant, aut nimius calor, argilla oblinendum, ac libro obligandum. Itaque vitem triduo antequam inferant, defecant, ut qui in ea nimius est humor diffluat ante quàm inferatur. at in qua inferunt, in ea paulo infra quàm insitum est, incidunt: unde humor aduëtitius effluere possit. contra in fico, & malo punica, & siqua etiam horum natura aridiora, continuo. In aliis translationibus, videndum ut quod transferat in cacumen, habeat gemmam, ut in ficis. De his primis quatuor generibus feminum, quædam quod tardiora, furculis potius utendum, ut in ficetis faciunt. Fici enim semen naturale intus in ea fico quam edimus. quæ sunt minuta grana, è quibus paruis, quod enasci coliculi vix queunt. Omnia enim minuta & arida, ad crescendum tarda: ea quæ laxiora, & fecundiora: ut femina, quàm mas. ex proportione

in virgultis item. Itaque ficus, malus punica, & vitis, propter foemineam mollitiam ad crescendum prona: contra palma, & cupressus, & olea in crescendo tarda. in hoc enim humidiora quàm aridiora. quare ex terra potius in seminariis furculos de ficeto, quàm grana de fico expedit obruere: præter si aliter nequeas: ut si quando quis trans mare femina mittere, aut inde petere vult. tum enim resticulas per ficos quas edimus, maturas perferunt, & eas cum inaruerunt, complicant, ac quò volunt mittunt, ubi obruta in seminario pariant. Sic genera ficorum, Chiæ, ac Chalcidicæ, & Lydiæ, & Africanæ, item cætera transmarina in Italiam perlata. Simili de causa oleæ semè cum sit nucleus, quòd ex eo tardius enascebatur colis quàm è taleis, ideo potius in seminariis taleas, quas dixi, serimus.

De medica.

CAP. XLIII.

De medica in primis obserues, ne in terram nimium aridam, aut variam, sed temperatam, semen demittas. in iugerum vnum, si est natura temperata terra, scribunt opus esse medicæ sesquimodium. id seritur ita ut semen iactatur, quemadmodum scilicet cum pabulum & frumentum seritur.

De cytiso.

CAP. XLIII.

CYTISVM seritur in terra bene subacta tanquam semen brassicæ: inde differtur, & in sesquipedem ponitur. aut etiam de cytiso duriorè virgulæ deplantantur, & ita pangitur in serendo.

Quotient modij serantur in iugero, fabæ, tritici, hordei, farris.

CAP. XLIIII.

SERVNTVR fabæ modij IIII in iugero, tritici V, ordei VI, farris X. sed nonnullis locis paulo amplius, aut minus. si enim locus crassus, plus: si

macer, minus. quare obseruabis quantum in ea regione cōsuetudo erit ferendi: vt tantum facias quātum valet regio, ac genus terræ. vt ex eodem semine aliubi cum decimo redeat, aliubi cum quīntodecimo: vt in Hetruria, & locis aliquot in Italia. In Sybaritano dicūt etiam cum centesimo redire solitum. in Syria ad Garada, & in Africa ad ^{Byra-} ^{chium} "Byzaciū item ex modio nasci cētum. Illud quoque multum interest in rudi terra, an in ea seras quæ quotannis obsita sit, quæ vocatur restibilis: an in veruactō, quæ interdum requierit. Cui Agrius, In Olynthia quotannis restibilia esse dicūt, sed ita vt tertio quoque anno vberiores ferant fructus. Licinius, Agrum alternis annis relinqui oportet, aut paulo leuioribus sationibus serere, id est, quæ minus sugunt terram. Dicitur (inquit Agrius) de tertio gradu, De nutritionibus, atque alimoniis eorum. Licinius, Quæ nata sunt (inquit) in fundo alescunt, adulta concipiunt, prægnantia cū sunt, matura pariunt poma, aut spicam: sic alia simile ei, à quo profectum, "redit semen. Itaque si florem, acerbūmve pirum, aliūdve quid decerpseris, in eodem loco, eodem anno, diē idē nihil renascitur, quod prægnationis "idem bis habere nō potest. vt enim mulieres habent ad partum dies certos, sic arbores ac fruges.

Sata quoto quæque die prodeant è terra.

CAPVT XLV.

PRIMUM plerunque è terra exit ordeum diebus VI, nec multo post triticum. Legumina ferè quatrīduo, aut quinque diebus, præterquam faba. ea enim serius aliquāto prodit seges. Ostendit idem milium, & sesama, & cætera similiter æquis ferè diebus, præterquam siquid regio, aut tempestas vitii attulit, quo minus ita fiat. Quæ in

feminario nata, si loca erūt frigidiora, quæ molli natura sunt, per brumalia tempora tegere oportet fronde, aut stramentis: si erunt imbres secuti, videndum necubi aqua cōsistat. venenum enim gelum radicibus tenellis sub terra, & supra virgultis, quæ nec eodem tempore æquè crescunt. nam radices autumno aut hieme magis sub terra quàm supra adolescūt: quod tectæ terræ tepore propagantur, supra terrā aere frigidiorē "tinguntur. idque ita esse docent siluestria, ad quæ fator ^{ringū-} ^{tur.} non accessit. nam prius radices quàm ea quæ ex iis solent nasci, crescunt. neque radices longius procedūt, nisi quo tempore venit sol. his duplex causa, quod & radicū materiam aliam quàm aliam longius proicit natura: & quod alia terra, alia facilius viam dat.

Ex quibus foliis cognosci possent anni tempora.

CAPVT XLVI.

PROPTER eiusmodi res admiranda discrimina sunt naturalia, quod ex quibusdam foliis, propter eorum versuram, quod sit anni tempus dici possit: vt olea, & populus alba, & salix. Horū enim folia, cū conuerterunt se, solstitium dicitur fuisse. Nec minus admirandum quod fit in floribus quos vocant heliotropia, ab eo quod ad solis ortum mane spectāt, & eius iter ita sequuntur ad occasum, vt ad eum semper spectent.

Quemadmodum sata sint tuenda CAP. XLVII.

IN feminario quæ surculis confita, & eorum molliora erūt natura cacumina, vt olea, ac ficus. Ea summa integenda binis tabellis dextra & sinistra deligatis, herbæque elidendæ, & dum teneræ sunt vellendæ: prius enim aridæ factæ, rixantur, nā ac ac celerius rumpuntur quàm sequuntur. Contrà herba in pratis ad spem fornificiæ nata, nō modò

non euellenda in nutritu, sed etiam nō calcanda. quō & pecus à prato ablegādum, & omne iumentum, ac etiam homines, solum enim hominis exitium herbæ, & semitæ fundamentum.

Quæ in spica sint vocabula, & cause eorum.

CAP. XLVIII.

IN segetibus autem frumentum, quod culmura extulit. Spica ea quæ "mutilata non est, in ordeo & tritico tria habet continentia, granum, glumam, aristam: & etiam primitus spica cum oritur, vaginam. Granum dictum, quod est intimum solidum. Gluma, qui est folliculus eius. Arista, quæ, ut acus tenuis, longa eminent è gluma. proinde ut grani theca sit gluma, & apex arista. Arista & granum omnibus ferè notum: gluma paucis. Itaque id apud Ennium solum scriptum scio esse in Euhemeri libris versis. videtur vocabulum etymon habere à glubendo, quòd eo folliculo deglubitur granum. Itaque eodem vocabulo appellat fici eius quam edimus, folliculum. Arista dicta, quòd arefcit prima. granū, à gerendo. id enim feritur uti spica gerat frumentum, non ut glumam, aut aristam gerat: ut vitis feritur nō ut pampinum ferat, sed vuam. Spica autem quam rustici, ut acceperunt antiquitus, vocant specam, à spe videtur nominata. eam enim quòd sperant fore, ferunt. Spica mutica dicitur, quæ non habet aristam. eæ enim quasi cornua sunt spicarū, quæ primitus cum oriuntur, neque planè apparent, quæ sublatent herba ea, vocatur vagina, uti qua latet conditum gladium. Illud autem summa in spica iam matura, quòd est minus quàm granum, vocatur frit. Quod in infima spica, ad culmum stramenti summum, item minus quàm granum est, appellatur vrruncum.

De fructibus maturis capiendis. CAP. XLIX.

CVM conticuisset, nec interrogaretur de nutritu, credēs nihil desiderari, Dicam, inquit, de fructibus maturis capiendis. Et ille, Primum de pratis summissis, herba cum crescere desit, & aestu arefcit, subsecari falcibus debet: & quoad perarefcit, furcillis versari. cum perarunt, de his manipulos fieri, ac vehi ad villam. tum de pratis stipulam rastellis eradi, atque addere fœnificiæ cumulum. Quo facto sicilienda prata, id est, falcibus confectanda, quæ "fœnifices præterierūt, ac quasi fœnificæ herba tuberosum reliquerunt campum. A qua fœnificæ fœnificæ arbiter dictum sicilire pratum.

De messe, & causa huius vocabuli: quare messis appellata sit, item quare palea appellata.

CAPUT L.

MESSIS proprio nomine dicitur in iis quæ metimur, maxime in frumento: & ab eo esse vocabulo declinata. Frumenti tria genera sunt messionis. vnum, ut in Umbria, vbi falce secundum terram succidunt stramentum: & manipulum, ut quenque subsecuerunt, ponunt in terra. vbi eos fecerūt multos, iterum eos percensent, ac de iugulis secāt inter spicas & stramentum. spicas coniciunt in corbem, atque in aream mittunt: stramenta relinquunt in segete, vnde tollantur in aceruum. Altero modo metunt, ut in Piceno, vbi ligneū habent incuruum batillum, in quo sit extremo ferrula ferrea. hæc cum cōprehendit fascē spicarū desecat, & stramenta stantia in segete relinquit, ut postea subsecētur. Tertio modo metitur, ut sub vrbe Roma, & locis plerisque: ut stramentum mediū subsecēt, quod manu sinistra summūprehendunt: à quo medio messem dictam puro. Infra manū stramentū quod terræ hæret, postea

D. iiii.

subsecatur. Contrà, quod cum spica stramentum hæret, corbibus in aream defertur. vbi discedit in aperto loco palàm: à quo potest nominata esse palea. Alii stramentū à stando, vt stamen, dictum putāt. Alii ab stratu, quòd id substernatur pecori. Cùm est matura seges, metendum, cùm in ea iugerum ferè vna opera propemodū in facili agro satis esse dicatur: messas spicas corbibus in aream deferre debent.

Aream vbi & qualem esse oporteat. CAP. LI.

AREAM esse oportet in agro, sublimiori loco, quam perflare possit ventus. Hanc esse modicam pro magnitudine segetis, potissimum rotundam, & mediam paulo extumidam (vt si pluerit, non consistat aqua, & quambreuisimo itinere extra aream defluere possit. Omne porro breuisimum in rotundo è medio ad extremum) solida terra pauitam: maximè si est argilla, ne æstusimosa peminosa, in rimis eius grana oblitescant, & recipiant aquam, & ostia aperiant muribus ac fornicis. Itaque amurca solent perfundere. ea enim herbarum est inimica & formicarum: & talparum venenum. Quidam aream vt habeant solidam, muniunt lapide, aut etiam faciunt pauimentum. Nonnulli etiam regunt areas, vt in Bagienis, quòd ibi sæpe id tēporis anni oriuntur nimbi, vbi ea resecta, & loca calida, prope aream faciendum vmbacula: quò succedant homines in æstu tempore meridiano.

In semen quemadmodum spicas secerni oporteat: & de tritura. CAP. LII.

QVÆ seges grandissima atque optima fuerit, seorsum in aream secerni oportet spicas, vt semen optimū habeat. E spicis in aream excuti grana, quòd fit apud alios iumentis iunctis, ac tribulo.

id fit è tabula lapidibus aut ferro asperata: quæ imposito auriga, aut pondere grandi, trahitur iumentis iunctis, vt discutiat è spica grana: aut ex assibus dentatis cum orbiculis, quòd vocant plostellum pœnicum. In eo quis sedeat atque agitet quæ trahant iumenta: vt in Hispania citeriore & aliis locis faciunt. Apud alios exteritur grege iumentorum inacto, & ibi agitato perticis, quòd vngulis è spica exteruntur grana. iis tritis, oportet è terra subiaceri vallis, aut ventilabris, cùm ventus spirat lenis. Ita fit vt quòd leuissimum est in eo, atq; appellatur acus, euannetur foras extra aream, ac frumentum quòd est ponderosum, purum veniat ad corbem.

De stipula.

CAP. LIII.

MESSE facta, spicilegium venire oportet, aut domi legere stipulam: aut, si sunt spicæ raræ, & operæ caræ, compasci. Summa enim spectanda, ne in ea re sumptus fructum superet.

De vindemia facienda.

CAP. LIIII.

IN vinetis, vua cùm erit matura, vindemiam ita fieri oportet, vt videas à quo genere vuarum, & à quo loco vineti incipias legere. nam & præcox, & miscella, quam vocant nigram, multo ante coquitur, quò prior legenda: & quæ pars arbuti ac vineæ magis aprica, prius debet descendere de vite. In vindemiam diligentius vua non solum legitur ad bibendum, sed eligitur ad edendum. Itaque lectius defertur in forum vinarium, vnde in dolium inane veniat: electa in secretam corbulam, vnde in ollulas addatur, & in dolia plena vinaceorum contrudatur. alia, quæ in piscinam in amphorā picatam descendat. alia, quæ in aram, vt in carnarium ascendat. Quæ calcatæ vux erunt, earū scopi cum folliculis subiiciendi

sub prelum, vt siquid reliqui habeant musti, exprimatur in eūdem lacum. Cūm desit sub prelo fluere, quidam circuncidunt extrema, & rursus premunt: & rursus, cūm expressum, "circuncisitū appellānt, ac seorsum, quod expressum est, feruant, quod resipit ferrum, expressi acinorum folliculi in dolia coniciuntur, eoque aqua additur: ea vocatur lora, quod lota acina, ac pro vino operariis datur hieme.

De olea legenda.

CAP. LV.

DE oliueto, oleam quam manu tangere possis è terra, "ac scalis, legere oportet potius quam quatere, q̄ ea quæ vapulauit, "macescit, nec dat tantum olei. quæ manu stricta, melior ea quæ digitis nudis legitur, quam illa quæ cum digitalibus. Duricies enim eorum non solum stringit bacam, sed etiā ramos glubit, ac relinquit ad gelicidium resectos. qui manu tangi non poterūt, ita quati debent vt arundine potius quam pertica feriātur. granior enim plaga medicū quærit. Qui quatiet, ne aduersam cædat: sæpe enim ita percussa olea secum defert de ramulo "plantam, quo facto, fructum amittunt posteri anni. nec hæc nō minima causa quod oliueta dicant alternis annis nō ferre fructus, aut nō æquè magnos. Olea, vt vua, per idem biuium redit in villam: alia ad cibum eligitur, alia vt eliquescat, ac non solum corpus intus vnguat, sed etiā extrinsecus. Itaque dominum " & balneas & gymnasium sequitur. Hæc, de qua fit oleum, congeri solet aceruatim per dies singulos in tabulata, vt ibi mediocriter fracescat, ac primus quisq; aceruus demittatur per ferias ac vasa olearia ad trapeta, in quæ eam terent molæ oleariæ è duro & aspero lapide. Olea lecta si nimium diu fuit in aceruis, calore

circum
cistūaut
inarc-
scit

partē

& ad
bal. &
ad gym

dore fracescit, & oleum foetidum fit. itaque si nequeas maturè conficere, in aceruis iactando ventilare oportet. Ex olea fructus duplex: oleū, quod omnibus notum: & amurca. cuius vtilitatē quod ignorant plerique, licet videre è torculis oleariis fluere in agros, ac non solum denigrare terram, sed multitudine facere sterilem: cūm is humor modicus, cūm ad multas res, tum ad agriculturā pertineat vehementer, quod circum arborum radices infundi solet, maximè ad oleam, & vbicunque in agro herba nocet.

De fœni condendo.

CAP. LV I.

AGRIVS, Iandudum, inquit, in villa sedens expecto cum clauis te Stolo, dum fructus in villam referas. Ille, Em quin adsum. venio, inquit, ad limen, fores aperi. primūm fœnificiæ conduntur melius sub tecto quam in aceruis. quod ita sit iucundius pabulum, ex eo intelligitur quod pecus vtroque posito libentius est.

De tritico condendo.

CAP. LV II.

AT triticum condi oportet in granaria sublimia, quæ perflentur vento ab exortu, ac septentrionum regione, ad quæ nulla aura humida ex propinquis locis adspiret. Parietes & solum opere tectorio marmorato loricandi: si minus, ex argilla, mixto acere è frumēto & amurca: quod murum & vermem nō patitur esse, & grana facit solidiora ac firmiora. Quidam ipsum triticum conspergunt, cūm addant in circiter mille modium quadrantal amurcæ. Item alius aliud adfriat, aut aspergit, vt Chalcidicam aut Caricam cretā, aut absynthium: item huius generis alia. Quidā granaria habent sub terris, "speluncas, quas vocant vti *ceps*, vt in Cappadocia ac Thracia. alii, vt in *spel.* Hispania citeriore, futeos, vt in agro Charthagi-

nienſi & Oſcenſi. Horum ſolum paleis ſubſternunt: & curant ne humor aut aer tangere poſſit, niſi cum promitur ad uſum. quò enim ſpiritus non peruenit, ibi non oritur curculio. Sic conditum triticum manet vel annos quinquaginta: milium verò plus annos centum. Supra terram granaria in agro quidam ſublimia faciunt, vt in Hispania citeriore, & in Appulia. Quidã quæ non ſolum à lateribus per fenestras, ſed etiam ſubtus à ſolo ventus regerare poſſit.

Regi-
tare.Regela-
re.*De faba & leguminibus & uſis condendis.*

CAP. LVIII.

FABA, legumina in oleariis vaſis oblita cinere per diu incolumia ſeruantur. Cato ait, uiam amineam minusculam & maiorem, & apiciam, in ollis commodiſimè condi. eadem in ſapa & muſto rectè. quas ſuspendas opportuniſſimas eſſe duracinas, & amineas, & ſcantianas.

De pomis condendis.

CAP. LIX.

DE POMIS: conditiua mala ſtruthea, cotonea, ſcantiana, quiriniana, orbiculata, & quæ antea muſtea vocabant, nunc melimela appellant. Hæc omnia in loco arido & frigido ſupra paleas poſita ſeruari rectè putant. Et ideo oporothecas qui faciunt, ad Aquilonem, vt fenestras habeant, atque vt eæ perflentur, curant. neque tamen ſine forniculis: ne, cum humorẽ amiſerint, pertinaci vento vieta fiant. Ideoque in iis camaras marmorato, & parietes, pauimentaque laudabiliter faciunt, quo frigidius ſit: in quo etiam quidam tricliniũ ſternere ſolent cœnadi cauſa. Etenim in quibus luxuria conceſſerit, vt in pinacotheca faciunt, quod ſpectaculum datur ab arte, cur non quod natura datum vtantur in venuſtate diſpoſita pomorum præſertim quidem, cum id non ſit faciendũ

frigi-
dior lo-
cus.ſi ii
quib. l.
c. id in
p. fa-
ciunt.imitan-
tur

ciendũ quod quidã fecerunt, vt Romæ coempta poma rus intulerint in oporothecẽ inſtruẽdam, conuiuii cauſa. In oporotheca mala manere putant ſatis commodè, alii in tabulis, vt in opere marmorato: alii ſubſtrata palea, vel etiam floccis. Mala punica demiſſis ſuis furculis in dolio arena. Mala cotonea, ſtruthea, in penſilibus iunctis. Contra in ſapa condita manere pira aniciana, & ſemẽtiua. Sorba quidam diſſecta, & in ſole macerata, vt pira & sorba, per ſe, vbicunque ſint poſita, in arido facile durare. Seruare rapa conſecta in ſinape, nuceſ iuglandes in arena, punica mala & in arena iam decerpta, ac matura, vt dixi, & etiam immatura, cum hærent in ſua virga, ſi demiferis in ollam ſine fundo, eamque ſi conieceris in terram, & obteris circum ramum, ſi extrinſecus ſpiritus afflet, ea non modò integra eximi, ſed etiam maiora quàm in arbore vnquam penderint.

De olea condenda.

CAP. LX.

DE OLIUITATE: oleas eſui optimè condi ſcribit Cato, orchites, & pauſeas aridas, vel virides, in muria vel lentisco contuſas. Orchites nigras, ſale ſi ſint confricata, dies quinque, & tum ſale excuſſo, biduum ſi in ſole poſitæ fuerint, manere idoneas ſolere: eaſdem ſine ſale in defrutum condire.

De amurca condenda.

CAP. LXI.

RECTE amurcam periti agricolæ tam in do-
liis condunt, quàm oleum aut vinum. Eius con-
ditio, cum expreſſa effluxit, quod ſtatim de ea
decoquantur duæ partes, & refrigeratum condi-
tur in vaſa. Sunt item aliæ conditiones, vt ea in
qua adicitur muſtum.

expref-
ſa olea
quod
ſt. efflu-
xerit
de ea,

De promendis frugibus tuendi causa.

CAP. LXII.

QVOD nemo fructus condit, nisi vt promat, de eo quoque vel sexto gradu animaduertenda pauca. Promunt condita, aut propterea quòd sint tuenda, aut quòd vtenda, aut quòd vendenda. Ea quæ dissimilia sunt inter se, aliud alio tempore tuendum & vtendum.

Quemadmodum frumentum promendum sit.

CAP. LXIII.

TVENDI causa promendum id frumentum quod curculiones exesse incipiunt. id enim cum promptum est, in sole ponere oportet aquæ catinos, quòd eò conueniunt, vt ipsi se necent, curculiones. Sub terra qui habent frumentum in iis quos vocant *σπορί*, quòd cum periculo introitur recēti apertione, ita vt quibusdam sit interclusa anima, aliquāto pòst promere, quàm aperueris, oportet. Far, quod in spicis cōdideris per messem, & ad vsus cibatus expedire velis, promendum hieme, vt in pistrino pisetur ac torreatur.

De amurca tuenda & promenda.

CAP. LXIIII.

AMURCA cum ex olea est expressa, qui est humor aquatilis, ac recrementum conditū in vas fictile, id quidā sic solent tueri, diebus xv, eo, quod est leuissimū, ac summum deflatū, vt traiciāt in alia vasa, & hoc idē interuallis duodecies, sex mensibus proximis item faciant. Cum id nouissimè, potissimū traiciant, cum senescit luna: tunc decoquūt in ahēnis leui igni duas partes, quoad regerunt: tum denique ad vsum rectè promitur.

De vino promendo. CAP. LXV.

QVOD mustum conditur in dolium, vt habeamus vinū, non promendum, dum feruet, neque etiā cum processit ita vt sit vinū factum. Si vetus

bibere velis, quod non fit ante quàm accesserit annus, tum, cum fuerit anniculum, prodit. Si vero est ex eo genere vnae quod maturè coacescat, ante vindemiam consumi aut venire oportet. Genera sunt vini, in quo Falerna, quæ quanto plures annos condita habuerunt, tanto, cum prompta sunt, fructuosiora.

De olea promenda.

CAP. LXVI.

OLEAS albas, quas cōdideris nouas, si celeriter promas, nisi condieris, propter amaritudinē illas respuit palatū. Item nigras, nisi prius eas sale maceratis, vt libenter in os recipiantur.

De nucē & palmula & fico promendo.

CAP. LXVII.

NUCEM iuglandem, & palmulam, & ficum Sabinam, quanto citius promas, iucundiore vtare: quòd vetustate ficus fit pallidior, palmula cariosior, nux aridior.

De vuis & malis & sorbis pensilibus promendis.

CAP. LXVIII.

PENSILIA, vt vnae, mala & sorba, ipsa ostendunt quando ad vsum oporteat promi: quòd colore mutato, & contractu acinorū, si nō dempseris ad edendū, ad abiiciendum descensurū se minitantur. Sorbum maturū mite conditum citius promi oportet: acerbū enim suspensum lentius est. quod prius domi maturitatem assequi vult, quam nequit in arbore, quàm mitescat.

De tritico condendo.

CAP. LXIX.

MESSEM far promendum hieme in pistrino ad torrendum, quod ad cibatum expeditū esse velis. Quod ad sationem, tum promendū cum segetes maturæ sunt ad accipiendum. Item quæ pertinent ad sationem, suo quoque tempore promenda. Quæ vendenda, videndum quæ

quoque tēpore oporteat promi. Alia enim, quæ manere non possunt, ante quàm se commutent, vt celeriter promas, ac vendas. Alia quæ seruari possunt, vt tum vendas cum caritas est. Sæpe enim diutius seruata non modò vsurā adiiciunt, sed etiam fructum duplicāt, si tempore promas. Cùm hæc diceret Stolo, venit libertus æditumi ad nos flens, & rogat vt ignoscamus quòd simus retenti, & vt ei in funus postridie prodeamus. Omnes confurgimus, ac simul exclamamus, Quid in funus? quod funus? quid est factum? Ille flens narrat, ab nescio quo percussum cultello concidisse, quem qui esset, animaduertere in turba non potuisse, sed tantummodo exaudisse vocem, perperam fecisse. Ipse, cùm patronum domum sustulisset, & pueros demisisset vt medicum requirerent, ac maturè adducerent: quòd potius illud administrasset, quàm ad nos venisset, æquum esse sibi ignosci. Nec, si eum seruare non potuisset, quin non multo post animam efflaret, tamen putare se fecisse rectè. Non moleste ferentes descendimus de æde, & de casu humano magis querentes, quàm admirantes id Romæ factum, discedimus omnes.

Id nos
mol.

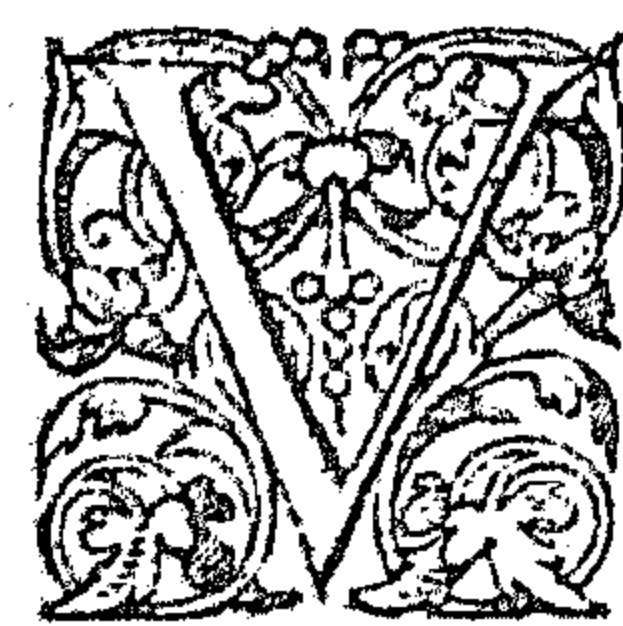

M. TERENTII VARRONIS

DE RE RVSTICA.

LIBER II.

Qui est de re pecuaria.

VIRI magni nostri maiores non sine causa præponebant rusticos Romanos urbanis. vt ruri enim, qui in villa viuunt, ignauiores quàm qui in agro versantur in aliquo opere faciūdo: sic qui in oppido sederent, quàm qui rura colerēt, desidiosiores putabant. Itaque annum ita diuiserunt, vt nonis modò diebus urbanas res vsurparēt, reliquis v i i, vt rura colerent. Quod dum seruauerunt institutum, vtriusq; sunt consecuti, vt & culturā agros fecundissimos haberēt, & ipsi valetudine firmiores essent: ac ne Græcorum urbana desiderarent gymnasia, quæ nūc vix satis singula sunt: nec putant se habere villam, si non multis vocabulis retineāt Græcis: quum vocent particularim loca, *περικοιτώνα, παλάστρα, & ποδυτήριον, & εἰς υλον, ὀρνιθῶνα, & εἰς τερεῶνα, ὁπωροθηκῶνα*. Igitur quod nunc intra murum ferè patres familiæ correperunt, relictis falce & aratro, & manus mouere maluerunt in teatro ac circo, quàm in segetibus ac vinetis, frumentum locamus qui nobis aduehat, qui saturi fiamus, ex Africa & Sardinia: & nauibus vindemiam cōdimus ex insula Coa & Cnina. Itaque in qua terra culturam agri docuerunt pastores progeniem suam, qui condiderunt

E. i.

urbem, ibi cōtra progenies eorum, propter auaritiam, cōtra leges, ex segetibus fecit prata: ignorantēs nō idem esse agriculturam & pascionem. ^{& alius} alius enim opilio, ^{ar.} & arator: nec, si possit in agro pasci armentarius, non aliud ac bubulcus. Armentum enim id quod in agro natum non creat, sed tollit dentibus. cōtra, bos domitus causa fit vt commodius nascatur frumentum in segete, & pabulum in nouali. Alia inquam ratio ac scientia coloni, alia pastoris. Coloni, vt ea quæ in agricultura nascantur, è terra fructum faciant: cōtra pastoris, vt ea quæ nata ex pecore. Quarum quoniā societas inter se magna, propterea quod pabulum in fundo compascere, quam videri, plerunque magis expedit domino fundi, & sterco-ratio ad fructus terrestres aptissima, & maximè ad id pecus appositum: qui habet prædium, habere vtranque debet disciplinam, & agriculturæ, & pecoris pascendi, & etiam villaticæ pascionis. Ex ea enim quoque fructus tolli possunt nō mediocres, ex ornithonibus, ac leporariis, & piscinis. E queis, quoniam de agricultura librum Fundaniæ uxori propter eius fundum feci: tibi, Niger Turrani noster, qui vehementer delectaris pecore, propterea quod te empturiētem in campos macros ad mercatum adducunt crebrò pedes, quo facilius sumptibus multa poscentibus ministres. quod eo facilius faciam, quod & ipse pecuarias habui grandes, in Appulia ouiaras, & in Reatino equarias. Qua de re pecuaria breuiter ac summatim percurram, ex sermonibus nostris collatis cum iis qui pecuarias habuerunt in Epeiro magnas, tum cum piratico bello inter Delum & Siciliam Græciæ classibus præessem. Incipiam hinc.

De origine ac dignitate rei pecuarie.

C A P. I.

c v m Menates discessisset, Cossinius mihi, Nos te non dimittemus, inquit, ante quam tria illa explicaris quæ coeperas nuper dicere, cum sumus interpellati. Quæ tria? inquit Murrius. An ea, quæ mihi heri dixisti de pastoricia rei? Ista, inquit ille, quæ coeperat hic differere, quæ esset origo, quæ dignitas, quæ ars: cum Petam fessum visere venissemus, ni medici aduentus nos interrupisset. Ego verò, inquam, dicam duntaxat quod est ἱστορικόν, de duabus rebus primis, quæ accepi, de origine & dignitate. de tertia parte, vbi est de arte, Scrofa [†] suscipiet: vt semigræcis pastoribus ^{suscipiet} dicam Græcè, — ὅς τ' ἔμε πολλὸν ἀμείνων. Nam [†] is magister C. Lucilii Hipri, generi tui, cuius nō [†] biles pecuarie in Brutiis habentur. Sed hæc ita à [†] nobis accipietis, inquit Scrofa, vt vos, qui estis Epirotici, pecuarii athletæ, remuneremini nos, ac quæ scitis, proferatis in medium. nemo enim omnia potest scire. Cùm accepissem conditionem, vt meæ partes essent primæ, non quò non ego pecuarias in Italia habeam, sed non omnes qui habent citharā, sunt citharædi. Igitur, inquam, & homines & pecua cū semper fuisse sit necesse, natura (siue enim aliquod fuit principium generandi animalium, vt putauit Thales Milesius, & Zeno Cittieus: siue cōtra, principium horū extitit nullum, vt credidit Pythagoras Samius & Aristoteles Stagiritæ) necesse est humanæ vitæ à summa memoria gradatim descendisse ad hanc ætatem, vt scribit Dicæarchus: & summum gradū fuisse naturalem, cùm viuerēt homines ex [†] iis re- [†] iis quæ bus quæ inuiolata vltro ferret terra, ex hac vita in secundam descendisse, pastoritiam, è feris atq;

agrestibus, ut ex arboribus ac virgultis decerpere
do glandem, arbutum, mora, pomāq; colligerēt
ad vsum: sic ex animalibus, cum propter eandem
utilitatem quæ possent siluestria deprehende-
rent, ac concluderent, & mansuescerent. In queis
primū non sine causa putat oves assumptas, &
propter utilitatē, & propter placiditatē. maximē
enim hæ natura quietæ, & aptissimæ ad vitā ho-
minum. Ad cibum enim lacte & caseum adhibi-
tum, ad corpus vestitum & pelles attulerunt.
Tertio denique gradu à vita pastorali ad agricul-
turam descenderunt. in qua ex duobus gradibus
superioribus retinuerūt multa. & quò descende-
rant, ibi processerunt longè, dum annus perue-
niret. Etiam nunc in locis multis genera pecudū
ferarū sunt aliquot: ut in Phrygia ex ouibus, ubi
greges videntur complures: ut in Samothrace,
caprarum, quas Latine rotas appellant. Sunt enim
in Italia circum Fiscellum & Tetricam montes,
multæ. De suis nemini ignotum, nisi qui apros
non putat suos vocari. Boues perferi etiam nunc
sunt multi in Dardania, & Media, & Thracia. Asi-
ni ferri in Phrygia & Lycaonia: equi ferri in Hi-
spaniæ citerioris regionibus aliquot. Origo,
quam dixi: dignitas, quam dicā. De antiquis illu-
strissimus quisque pastor erat, ut ostendit Græca
& Latina lingua, & veteres poætæ, qui alios vocat
πλύαρας, alios, *πλυμήλας*, alios, *πλυβούτας*: qui
ipsas pecudes propter caritatem aureas habuisse
pelles tradiderunt, ut Argis Atreus, quam sibi
Thyestē subduxe queritur: ut in Colchide Æeta,
ad cuius arietis pellem profecti regio genere di-
cuntur Argonautæ: ut in Libya ad Hesperidas, un-
de aurea mala, id est, secundum antiquam cōsue-
tudinem, capras & oves, quas Hercules ex Africa

vide ca-
stig.

Fisce-
lium.

in Græciam exportavit. Ea enim sua voce Græci
appellarunt *μήλα*. Nec multo secus nostri ab ea-
dem voce, sed ab alia litera, vox earum non ME, ^{litera,}
sed BEE sonare videtur. oves beelare vocem ef- ^{bela vo-}
ferentes: à quo belare dicunt, extrita litera, ut in ^{carunt.}
multis. Quòd si apud antiquos non magnæ di- ^{non e-}
gnitatis pecus esset, in cælo describēdo astrologi ^{nim}
non appellassent eorū vocabulis signa: quæ non ^{ME,}
modò non dubitarunt ponere, sed etiam ab his ^{sed}
principibus XII signa multi numerant: ut ab a- ^{BEE}
riete & tauro, cum ea præponerent Apollini & ^{f. vi-}
Herculi. ii enim dii ea sequuntur, sed appellantur ^{dentur}
Gemini. Nec satis putarūt, de XII signis sextam ^{o.v.ef-}
partem obtinere pecudum nomina, nisi adiecif-
sent, ut quartam tenerent, capricornū. Præterea
à pecuariis addiderūt capram, hœdos, canes. An-
non etiam item in mari terræque ab his regionū
notæ: à pecore in mari, quod nominauerūt à ca-
pris Ægeum pelagus: ad Syriam, montem Tau-
rum: in Sabinis Canterium mōtem: Bosphorum,
vnum Thracium, alterum Cimerium. Nōne in
terris multa, ut oppidum in Græcia *Ἰππιον ἄργος*
Deniq; Italia à vitulis, ut scribit Piso, Romanorū
verò populum à pastoribus esse ortum quis non
dicit? quis Faustulum nescit pastorem fuisse nu-
triciū, qui Romulum & Remum educavit? nō
ipso quoque fuisse pastores obtinebit, quòd pa-
ribus potissimum cōdidere urbem? non idem,
quòd multa etiam nunc ex vetere instituto bu-
bus & ouibus dicitur? Et quòd æs antiquissimū,
quòd est flatum pecore, pecore est notatum? Et ^{cōfla-}
quòd vrbs cum condita est, tauro & vacca, qui ^{tū pec-}
essent muri & portæ definitum? Et quod pop. Rom.
cum lustratur, suovitautilibus circumaguntur ^{solitau-}
verres, aries, taurus? Et quòd nomina multa ha- ^{ribus}

bemus ab utroque pecore : à maiore & à minore. A minore, Porcius, Quinius, Caprius: sic à maiore Equitius, Taurus, cognomina ad significari: quòd dicuntur ut Annii Capræ, Statilii Tauri, Põponii Vituli: sic à pecudibus alii multi. Reliquum est de scientia pastoralis, de qua est dicendum, quòd Scrofa noster, cui hæc ætas defert rerum rusticarum omnium palmam, quo melius potest dici, cum cõuertissent in eum ora omnes, Scrofa, Igitur, inquit, est scientia pecoris parandi, ac pascendi, ut fructus quàm possint maximi capiatur ex ea, à quibus ipsa pecunia nominata est, nam omnis pecuniæ, pecus fundamentum. Ea partes habet nouè discretas ter ternas: ut sit vna de minoribus pecudibus: cuius genera tria, ovis, capra, sus. altera de pecore maiore, in quo sunt ^{aliæ tres sp. n. discretæ ea} item "ad tres species natura discreti, boues, asini, equi. tertia pars est in pecuaria, quæ non paratur ut ex " iis capiatur fructus, sed propter eam, aut ex ea sint, muli, canes, pastores. Harum vnaquæque in se generales partes habet nouenas. quarum in pecore parando necessariæ quatuor: alteræ in pascendo totidem. præterea cõmunis vna. Ita fiunt omnes partes minimũ octoginta & vna, & quidem necessariæ, nec paruæ. Primũ ut bonum pares pecus, vnum scire oportet, qua ætate quæque pecudem parare haberéque expediat. Itaque in bubulo pecore " minoris emitis anniculam & ^{nec minor emitur annicula, nec quæ est supra decem annos.} supra decem annorum, quòd à bima aut trima fructum ferre incipit, neque longius post decimum annum procedit. nam prima ætas omnis pecoris, & extrema, sterilis. E quatuor altera pars, est cognitio formæ vniuscuiusque pecudis qualis sit. Magni enim interest, cuiusmodi quæque sit, ad fructum. Ita potius bouẽ emunt cornibus

nigrantibus, quàm albis: capram amplam, quàm paruum: sues proceros corpore, capitibus ut sint paruis. Tertia pars est, quo sint seminio quærendum. Hoc nomine enim asini Arcadici in Græcia nobilitati, in Italia Reatini, vsque eo, ut mea memoria asinus venierit sextertiis millibus L X, & vnæ quadrigæ Romæ constiterint quadringentis millibus. Quarta pars est de iure in parando, quæ admodum quæque pecudem emi oporteat civili iure. Quod enim alterius fuit, id ut fiat meum, necesse est aliquid intercedere. Neque in omnibus satis est stipulatio, aut solutio numerũ, ad mutationem " domini. In emptione aliàs stipulandum domi- statim esse è valetudinario, aliàs è sano pecore, a- ^{nii.} lias è neutro. Alteræ partes quatuor sunt, cum iam emeris, obseruandæ: de pastione, de fœtura, de nutritu, de sanitate. Pascendi primus locus qui est, eius ratio triplex. In qua regione quanque potissimũ pascas, & quando. è queis, ut capras in montosis potius locis & fruticibus quàm in herbis campis: equas cõtrã. Neque eadem loca, æstiuæ & hibernæ, idonea omnibus ad pascendũ. Itaque greges ouium longè abiguntur ex Appulia in Samniũ æstiuatum, atque ad publicanum profitetur, ne, si inscriptũ pecus pauerint, lege Censoria cõmittant. Muli è Rosea campestri, æstate exiguntur in Gurgures altos montes. Qui potissimũ quæque pecudem pascatur, habenda ratio. nec solum quòd fœno sit satura equa, aut bos, cum sues hoc vitent, & quærant glandem: sed quòd ordeum & faba interdũ sit quibusdam obiciendũ: & dandum bubus lupinum, & lactariis medica, & cytisum. præterea quòd ante admitturam diebus xxx arietibus ac tauris datur plus cibi, ut vires habeant: fœminis bubus demitur, quòd ma-
E, iiii.

cescentes melius concipere dicuntur. Secunda pars est de foetura. Nunc appello foeturam à conceptu ad partum: hi enim prægnationis primi & extremi fines. Quare primùm videndum de admiffione, quo quæque tempore vt ineant facere oporteat. Nam, vt fuillo pecori à Fauonio ad æquinoctium vernum putāt aptum, sic ouilli ab arcturi occafu, vsq; ad aquilæ accafum. Præterea habenda ratio, quāto ante quā incipiat admiffura fieri, mares à foeminis fecretos habeāt: quòd ferè in omnibus binis mēfibus ante faciunt & armentarii & opiliones. Altera pars est, in foetura quæ funt obseruāda, quòd alia alio tēpore parere folet. Equa enim ventrē fert xii menses, vacca decē, ouis & capra quinos, sus quatuor. In foetura res incredibilis est in Hispania, sed est vera: quòd in Lusitania ad Oceanū in ea regione vbi est oppidum Olyfippo, monte Tagro, quædam è vëto cōcipiūt certo tēpore equæ: vt hīc gallinæ quoq; folet, quarū oua *ὄρνιθια* appellāt. Sed ex his equis qui nati pulli, nō plus trienniū viuunt. Quæ nata funt matura, & chorda, vt purè & molliter stēt, videndū, & ne obterātur. Dicūtur agni chordi, qui post tēpus nascūtur, ac remanserūt in voluis intimis. vocāt *χοείον*, à quo chordi appellati. Tertia res est de nutritu, quid obseruari oporteat: in quo, quot diebus matris sugāt mammā, & id quo tēpore, & vbi: & si parū habet lactis mater, vt subiiciat sub alterius māmiam, qui appellātur subrumi, id est sub māmā. antiquo enim vocabulo māmā rumis, vt opinor. Ferè ad quatuor menses à māmā nō diiunguntur agni: hœdi, tres: porci, duo. è queis, quoniā puri sunt ad sacrificiū, vt immolētur, olim appellati sacres. quos appellat Plautus, cū ait, Quanti sunt porci sacres? sic boues

boues altiles, ad sacrificia publica faginati, dicuntur opimi. Quarta pars est de sanitate: res multiplex ac necessaria, quòd morbosum pecus & vitiosum, & quando non valet, sæpe magna gregem afficit calamitate. Cuius sciētia genera duo: vnum, vt in hominem, ad quem adhibendi medici: alterum, quo ipse etiam pastor diligens mēderi possit. Eius partes sunt tres. nam animaduertendum quæ cuiusque morbi sint causæ, quæque signa earum causarum sint, & quæ quenque morbum ratio curandi sequi debeat. Ferè morborum causæ erunt, quòd laborant propter æstus, aut propter frigora, nec non etiam propter nimium laborem, aut contrā, propter nullam exercitacionem, aut si, cū exercueris, statim sine interuallo cibum aut potionem dederis. Signa autem sunt, vt eorum, qui siue ex æstu siue è labore febrem habent, ad apertum os humido spiritu crebro, & corpore calido. Curatio autem, cū hic est morbus, hæc. perfunditur aqua, & perungitur oleo & vino tepefacto, & irem cibo sustinetur, & iniicitur aliquid ne frigus cædat: sitienti aqua tepida datur. Si hoc genus rebus non proficitur, dimittitur sanguis, maximè è capite. Item ad alios morbos aliæ causæ, etiam alia signa in omni pecore: quæ scripta habere oportet magistrum pecoris. Relinquitur nonum, quod dixi de numero vtriusque partis commune. Nam & qui parat pecus, necesse est cōstituat numerum, quot greges & quanto sit pasturus, ne aut saltus defint, aut superfint, & ideo fructus dispereant. Præterea scire oportet in grege quot foeminas habeat quæ parere possunt: quot arietes, quot vtriusque generis soboles, quot reiculæ sint alienandæ. In alimonis si sunt plures nati, vt quidam faciunt, se-

quendum, ut quosdam subducas. quæ res facere solet ut reliqui melius crescant. Vide (inquit Atticus) ne te fallat, & nouenæ istæ partes non exant extra pecoris minoris ac maioris nomen. Quo pacto enim erunt in mulis & pastoribus nouenæ partes, ubi nec admissuræ nec foeturæ obseruantur. In canibus enim video posse dici. Sed do etiam in hominibus posse nouenarium retineri numerum, quod in hybernis habent in villis mulieres, quidam etiam in æstiuis: & id pertinere putant, quo facilius ad greges pastores retineant, & puerperio familiam faciant maiorem, & rem pecuariam fructuosiore. Si, inquam, numerus non est, ut sit admissuræ, ut non est cum dicimus mille naues iisse ad Troiam, centumuirale esse iudicium Romæ: deme (si vis) duas res de mulis, admissuram & parturam. Vastius, Parturam inquit: proinde ut non aliquoties dicatur Romæ peperisse mulam. Cui ego ut succinerem, subiticio, Magonem & Dionysium scribere, mulam & equam, cum conceperint, duodecimo mense parere. Quare non, si hic in Italia cum peperit mula, sit portentum, adferri omnes terras. Neque enim hirundines & ciconiæ quæ in Italia pariunt, in omnibus terris pariunt. Non scitis palmulas, caryotas in Syria parere in Iudæa, in Italia non posse. Sed Scrofa, si exigere mauis sine mularum foetura & nutritu numerum octoginta & unum, est qui expleas duplicem istam lacunam: quod extraordinariæ fructuum species duæ accedunt magnæ. quarum vna est, tonsura, quod oues ac capras detondent, aut vellunt: altera, quæ latius patet, est de lacte & caseo, quam scriptores Græci separatim *τυρομισθον* appellauerunt, ac scripserunt de ea re permulta.

est ad-
amul-
sim

pare-
re, in-
uctas
in Ita-
liam
admis-
sura &
foetura
num.

De pecudibus, arietibus & agnis. CAP. II.

SED quoniam nos nostrum pensum absolui-
mus, ac limitata est pecuaria quæstio: nunc rursus
vos reddite nobis, o Epeirota, de vnaquaque re,
ut videamus, quid pastores à Pergamide Male-
dove potis sint. Atticus, qui tunc T. Pompo-
nius, nunc Q. Cæcilius cognomine eodem, Ego
opinor, inquit, incipiam primus, quoniam in me
videre coniecisse oculos: & dicam de primigenia
pecuaria. E feris enim pecudibus primum dicis
oues comprehensas ab hominibus ac mansuefa-
ctas. has primum oportet bonas emere, quæ ita
ab ætate, si neque vetulæ sunt neque meræ agnæ:
quod alteræ iam nondum, alteræ iam non possunt
dare fructum. sed ea melior ætas quam sequitur
spes, quam ea quam mors. De forma, ouem esse
oportet corpore amplo, quæ lana multa sit &
molli, villis altis & densis toto corpore, maxime
circum ceruicem & collum: ventrem quoque ut ha-
beat pilosum. itaque quæ id non haberent, maiores
nostri apicæ appellabant, ac reiciebant. esse oportet
cruribus humilibus. caudis obseruare ut sint in
Italia prolixis, in Syria breuibus. In primis viden-
dum ut boni feminis pecus habeas. id ferè ex duabus
rebus potest animaduerti, ex forma & progenie.
Ex forma, si arietes sint fronte lana vestiti bene,
tortis cornibus pronis ad rostrum, raris oculis, lana
opertis, auribus amplis, pectore & scapulis, & clu-
nibus latis, cauda lata & longa. Animaduertendum
quoque linguam nigræ aut variæ sit: quod ferè
qui ea habent, nigros aut varios procreant agnos.
Ex progenie autem animaduertitur: si agnos
procreant formosos. In emptionibus iure utimur
eo quod lex præscripsit. in ea enim alii plura, alii
pauciora excipiunt, quidam enim pretio facto

in singulas oues, vt agni chordi duo pro vna oue annumerentur, & si cui verustate dentes absunt, item binæ pro singulis vt procedant. De reliquo antiqua ferè formula vtūtur. cūm emptor dixit, Tanti sunt mi emptæ: & ille respondit, Sunt, & ^{exprō-} ^{pfit} "expromisit numos: emptor stipulatur. prisca formula sic, Illasce oues, qua de re agitur, sanas rectè esse, vt i pecus ouillum, quod rectè sanum est, extra luscam, surdam, minam, id est, ventre glabro: neque de pecore morbofo esse, haberèque rectè licere. hæc sic rectè fieri spondes? Nec cūm id factum est, tamen grex dominum non mutauit, nisi sit æs adnumeratum. Nec non emptor pote ex empto vendito illum damnare, si non tradet, quanuis non soluerit numos: vt ille emptorem simili iudicio, si non reddit pretium. De alteris quatuor rebus deinceps dicam, de pastione, foctura, nutritu, sanitate. Primūm prouidendum vt totum annum rectè pascantur intus & foris, stabula idoneo loco vt sint: ne vētosa: quæ spectent magis ad orientem quàm ad meridianum tempus. vbi stent, solum oportet esse eruderatum, & procliuum, vt euerrī facilè possit ac fieri purum: non enim solūm ea vligo lanam corrumpit ouium, sed etiam vngulas, ac scabras fieri cogit. Cūm aliquot dies steterunt, subiicere & al. oportet virgulta^a alia, quo mollius requiescant, puriorèsq; sint: libentius enim ita pascuntur. Faciendum quoque septa secreta ab aliis, quò incientes secludere possis, item quò corpore ægro. hæc magis ad villaticos greges animaduertenda. Contrà illæ in saltibus quæ pascuntur, & à tectis absunt longè, portāt secum crates, aut retia, quibus cohortes in solitudine faciant, cæteraque ventensilia. longè enim & latè in diuersis locis pasci

solent, vt multa millia absint sæpe hybernæ pastiones ab æstiuis. Ego verò scio, inquam: nam mihi greges in Appulia hybernabāt, qui in Reatinis montibus æstiuabant. Cūm inter hæc bina loca, vt iugum continet firpiculos, sic colles publicè distantes pastiones, eæque ibi vbi pascuntur in eadem regione: tamen temporibus distinguunt, vt æstate, quòd tum prima luce exeunt pastum, propterea quòd tunc herba roscida, meridianam, quæ est aridior, iucunditate præstat. Sole exorto puto propellunt, vt redintegrantes rursus ad pastum alacriores faciant. Circiter meridianos æstus, dum deferuescant, sub vmbrietas rupes & arbores patulas subiiciunt: quoad refrigerato aere vespertino, rursus pascant ad solis occasum. Ita pascere pecus oportet vt aduerso sole agat. caput enim maximè ouis molle est. Ab occasu paruo interuallo interposito ad bibendum appellunt, & rursus pascunt, quoad contenebrauit. iterum enim tum iucunditas in herba redintegruit. hæc ab Vergiliarum exortu ad æquinoctium autumnale maximè obseruant. Quibus in locis messes sunt factæ, interest vtile duplici de causa: quòd & caduca spica saturantur, & obtritis stramentis & stercoratione faciunt in annum segetes meliores. Reliquæ pastiones hiberno ac verno tempore hoc mutant, quòd pruina iam exhalata propellunt in pabulū, & pascunt diem totum, ac meridiano tempore semel agere potū satis habent. Quod ad pastiones attinget, hæc ferè sunt. quod ad focturā, quæ dicam. Arietes, quibus sis vsurus ad focturam, bimestri tempore ante secernēdum, & largius pabulo explendum. Cūm redierunt ad stabula è pastu, ordeum si est datum, firmiores fiunt ad laborem

sustinendum. Tēpus optimum ad admittendum, ab Arcturi occasu ad Aquilæ occasum: quòd quæ postea concipiunt, fiunt ve grandes atque imbecillæ. Ovis prægnās est diebus c. l. itaque fit partus exitu autumnali, cūm aer est modicè temperatus, & primitus oritur herba imbris primoribus euocata. Quādiu admissura sit, eadem aqua vti oportet: quòd commutatio & lanam facit variam, & corrumpit vterum. Cūm omnes conceperunt, rursus arietes secernendi. Ita factis prægnantibus quòd sunt molesti, obsunt. Neque pati oportet minores quàm bimas saliri: quòd neque natum ex his idōneum est, neque non ipsæ fiunt etiam deteriores & nō meliores quàm trimæ admiffæ. deterrent ab saliēdo fiscellis è iunco, aliave qua re, quòd alligant ad naturam. Commodius feruantur, si secretas pascunt. In nutritu cūm parere cōperunt, inigunt in stabula ea quæ habent ad eam rem seclusa, ibique nata recentia ad ignem propè ponunt, quoad conualuerunt. biduum aut triduum retinent, dum agnoscant matrem agni, & pabulo se saturent. deinde dum matres cum grege pastum prodeunt, retinēt agnos: ad quos cūm reductæ ad vesperum, alūtur lacte, & rursus discernuntur, ne noctu à matribus conculcentur. Hoc item faciunt mane ante quàm matres in pabulū exeāt, vt agni satulli fiant lacte. Circiter decem dies cūm præterierunt, palos offigunt, & ad eos alligant, libro aut qua alia re leui distantes, ne toto die cursantes inter se teneri, delibent aliquid membrorum. Si ad matris mammam non accedet, admouere oportet, & labra agni vnguere butyro, aut adipe suilla, & olfacere labra lacte. Diebus post paucis obiiicere his viciam molitam, aut herbam teneram, ante quàm

excunt pastum, & cūm reuerterunt, & sic nutricantur quoad facti sunt quadrimestres. Interea matres eorum his temporibus nō mulgent quidam, qui vt melius, omnino perpetuo, quòd & lanæ plus ferunt, & agnos plures. Cūm depulsi sunt agni à matribus, diligentia adhibenda est, ne desiderio fenescant. itaque deliniēdum in nutritu pabuli bonitate: & à frigore & æstu ne quid laborent, curandum. Cūm obliuione iam lactis non desiderāt matrem, tum denique compellendum in gregem ouium. Castrare oportet agnum non minorem quinque mensium, neque ante quam calores aut frigora se fregerunt. Quos arietes submittere volunt, potissimūm eligunt ex matribus quæ geminos parere solēt. pleraque similiter faciendum in ouibus pellicis, quæ propter lanæ bonitatem, (vt sunt Tarentinæ & Atticæ) pellicibus integuntur, ne lana inquinetur, quo minus vel infici rectè possit, vel lauari ac parari. Horum præsepia ac stabula, vt sint pura, maiorem adhibeant diligentiam quàm hirtis. Itaque faciunt lapide strata, vt vrina necubi in stabulo consistat. his quæcunque iubentur, vescuntur, vt folia ficulnea, & palea, & vinacea: furfures obiiiciuntur modicè, ne parum aut nimium saturentur. vtrunque enim ad corpus alendū inimicum, at maximè amicum cytisum & medica. nam & pingues facit facilimè, & genit lac. De sanitate sunt multa: sed ea (vt dixi) in libro scripta magister pecoris habet: & quæ opus ad medendum, portat secum. Relinquitur de numero: quem faciunt alii maiorem, alii minorem. nulli enim huius moduli naturales. Illud ferè omnes in Epeiro facimus, ne minus habeamus in centenas oues hirtas singulos homines: in pellicis, binos.

De capris, hircis & hœdis. CAP. III.

c v i Cossinius, Quoniam satis balasti, inquit, ô Faustule noster, accipe à me cum Homericò Melanthio chordo de capellis, & quemadmodum oporteat breuiter dicere, discè. Qui caprinū gregem constituere vult, in eligendo animaduertat oportet, primū a tatem: vt eam paret quæ iam ferre possit fructum: & de iis eam potius quæ diutius nouella enim quàm vetus vtilior. De forma videndum, vt sint firmæ, magnæ, corpus leue vt habeāt, crebro pilo: nisi si glabræ sunt, duo enim genera earum. Sub rostra duas vt mammas pensiles habeant: quòd eæ fecundiores sunt: vberè sint grandiore, vt & lac multum & pingue habeāt pro portione. Hircus molliori pilo & potissimum albo, ac ceruice & collo breue, gurgulione longiore. Melior sit grex, si non est ex collectis comparatus, sed ex consuetis vnâ. De semine dico eadem quæ Atticus in ouibus. hoc aliter, ouium semen tardius esse, quo hæ sint placidiores. contrà caprile mobilius esse. de quarum velocitate in Originum libro Cato scribit hæc, *Fiscello* In Sauracti^o Fiscello capræ feræ sunt, quæ saliant è saxo pedes plus sexagenos. Oues enim quas pascimus, ortæ sunt ab ouibus feris: sic capræ quas alimus, à capris feris sunt ortæ: a quibus propter Italianam Caprasia insula est nominata. De capris quòd meliore semine eæ quæ bis pariant, ex his potissimum mares solent summitti ad admissuras. *aliter atque de omnib. dico: quod Manilius* Quidam etiam dant operam vt ex insula media capras habeant, quòd ibi maximi ac pulcherrimi existimantur fieri hœdi. De emptione^o aliter dico atque fit: quòd capras sanas sanus nemo promittit. nunquam enim sine febris sunt. itaque stipulantur paucis exceptis verbis: ac *Manilius* scriptum

scriptum reliquit sic, Illas capras hodie rectè esse, & bibere posse, haberèque rectè licere, hæc spondesne? De quibus admirandum illud, quod etiam Archelaus scribit, non vt reliqua animalia naribus, sed auribus spiritum ducere solere. Pastores curiosiores aliquot dicunt. De alteris quatuor, quod est de pastu hoc dico: stabulatur pecus melius, ad hibernos exortus si spectat, quod est aliosum: Id vt pleraque, lapide aut testa substerni oportet, caprile quo minus sit vliginosum ac lutilentum. Foris cum est pernoctandum, item in eandem partem cæli quæ specterit, septa oportet substerni virgultis, ne oblinantur. Nec multo aliter tuendum hoc pecus in pastu atque ouillum: quod tamen habet sua propria quædam, quòd potius siluestribus saltibus delectatur quàm pratis. Studiosè enim de agrestibus fruticibus pascuntur, atque in locis cultis virgulta carpunt: itaque à carpendo capræ nominatæ: ob hoc in lege locationis fundi excipi solet, ne colonus capra natū in fundo pascat. Harum enim dentes inimici factionis: quas etiam astrologi ita receperunt in cælum, vt extra limbum x i i signorū excluderint. Sunt duo hœdi, & capra non longè à tauro. Quod ad foeturam pertinet, desistente autumnò exigunt à grege in campos hircos in caprilia. Item vt in arietibus dictum, quæ concepit post quartum mensem, reddit tempore verno. In nutrimento hœdi trimestres cum sint facti, tum submititur, & in grege incipiunt esse. Quid dicam de earum sanitate, quæ nunquam sunt sanæ: nisi tamen illud vnum, quædam scripta habere magistros pecoris, quibus remediis vtatur ad morbos quosdam earum, ac vulneratum corpus: quod vsu venit iis sæpe, quòd inter se cornibus pugnant.

atque in spinosis locis pascuntur. Relinquitur de numero, qui in gregibus est minor caprino quam in ouillo, quod caprae lasciuæ, & quæ dispergant se: contra oues, quæ se cōgregent ac condensent in locū vnum. Itaque in agro Gallico greges plures porius faciūt quā magnos: quod in magnis citò existat pestilentia, quæ ad perniciem eū perducatur. Satis magnum gregem putant esse circiter quinquagenas, quibus assentiri putant id quod vsu venit Gaberio equiti R. Is enim cū in suburbano mille iugerū haberet, & à caprario quodam, qui adduxit capellas ad urbem x, sibi in dies singulos denarios singulos dare audisset; coegit mille caprarum, sperans se capturum de prædio in dies singulos denariū mille. Tantum enim ^{sefellit} sefellerit, vt breui omnes amiserit morbo. Contra in Sallētinis & in Casinati ad centenas pascūt. De maribus & fœminis idem ferè discrimen, vt alii ad denas capras singulos parēt hircos, vt ego: alii etiā ad xv, vt Menas: nonnulli etiā, vt Murrius, ad viginti.

De sue.

CAP. IIII.

S E D quis è portu pōst Italico prodit, ac de suillo pecore expedit? tametsi Scrofa potissimum de ea re dicere oportere, cognomen eius significat. Cui Tremellius, Ignorare (inquit) videre cur appeller Scrofa. Itaque vt etiam hi propter te sciant, cognosce, meam gentem suillū cognomen non habere, nec me esse ab Eumæo ortum. Auus meus primū appellatus est Scrofa, qui quæstor cū esset Licinio Neruæ prætori in Macedonia prouincia relictus, qui præfesset exercitui, dum prætor rediret: hostes arbitrati occasionem se habere victoriæ, impressionem facere cœperunt in castra. Auus, cū cohortaretur mi-

lites vt caperent arma atque exirent contra, dixit celeriter se illos, vt scrofa porcos, disiecturum. id quod fecit. nam eo prælio hostes ita fudit ac fugauit, vt eo Nerua prætor, imperator sit appellatus, auus cognomen inuenerit vt diceretur Scrofa. itaque proauus, ac superiores, de Tremelliis nemo appellatus Scrofa. Nec minus septimus sum deinceps prætorius in gente nostra. nec tamen defugio quin dicam quæ scio de suillo pecore. Agri enim cultura ab initio fui studiosus: nec de pecore suillo mihi & vobis magnis pecuariis ea res nō est communis. Quis enim fundum colit nostrum, quin sues habeat, & qui non audierit patres nostros dicere, ignauū & sumptuosum esse, qui succidiam in carnario suspēderit potius ab lanuario, quā ex domestico fundo? Ergo qui suū gregem vult habere idoneum, eligere oportet primū bona ætate, secundo bona forma. Ea est cum amplitudine membrorum, præterquam pedibus, capite vnicoloris potius quā ^{varias} varias. Cū hæc eadem vt habeāt verres videntur, tum vtique sint ceruicibus amplis, boni fœminis. Sues animaduertūtur à facie, & progenie, & regione cæli. A facie, si formosi sunt verres & scrota: à progenie, si porcos multos pariunt: à regione, si potius ex his locis, vbi nascuntur, amplas quā exilis pararis. Emi solent sic, Illasce sues sanas esse, haberéque rectè licere, noxisque præstare, neque de pecore morbofo esse, spondesne? Quidam adiiciunt, perfunctas esse à febre, & à foria. In pastu locus huic pecori aptus vliginosus, quod delectatur nō solūm aqua, sed etiam luto. itaque ob eam rem aiunt lupos cū sint nacti sues, trahere vsque ad aquam, quod dentes feruorem carnis ferre nequeant. Hoc pecus alitur

maximè glande, deinde faba, & ordeo, & cætero frumento. Quæ res non modò pinguitudinem efficiunt, sed etiam carnis iucundum saporem. Pastum exigunt æstate mane, & ante quàm æstus incipiat, subigunt in vmbrosum locum, maximè vbi aqua sit. Post meridiem rursus lenito feruore pascunt. Hiberno tempore non prius exigunt pastum quàm pruina euauit, ac colliquefacta est glacies. Ad focturam verres duobus mensibus ante secernendi. Optimum ad admissuram tempus à Fauonio ad æquinoctium vernum: ita enim contingit vt æstate pariat. quatuor enim menses est prægnans, & tunc parit cum pabulo abundat terra. Neque minores admittendæ quàm anniculæ. Melius x x menses expectare, vt bimæ pariant. Cùm cœperunt, id facere dicuntur vsque ad septimum annum rectè. Admissuras cùm faciunt, prodigunt in lutosos limites ac lustra, vt volutentur in luto: quæ est illorum requies, vt lauatio, hominis. Cùm omnes conceperunt, rursus segregant verres. Verris octo mensium incipit salire: permanet, vt id rectè facere possit, ad primum. deinde id retro, quoad perueniat ad lanium. Hic enim cõciliator suillæ carnis datus populo. Sus Græcè dicitur *ὄς*: olim thyfus dictus, ab illo verbo quod dicunt *θύειν*, quod est immolare. Ab suillo enim genere pecoris immolandi initium primum sumptum videtur: cuius vestigia, quòd initiis Cereris porci immolantur, & quòd initiis pacis fœdus cùm feritur, porcus occiditur: & quòd nuptiarum initio antiqui reges ac sublimes viri in Hetruria in coniunctione nuptiali, noua nupta & nouus maritus primum porcum immolant. Prisci quoque Latini & etiam Græci in Italia idem factitasse videntur. nam & nostræ

mulieres, maximè nutrices, naturam, qua fœminæ sunt, in virginibus appellantur porcum, & Græcè *χοῖρον*: significantes esse dignum insigni nuptiarum. Suillum pecus donatum ab natura dicunt ad epulandum. itaque iis animam datam esse proinde ac salem, quæ seruet carnem. E quibus succidias Galli optimas & maximas facere consueuerunt. Optimarum signum, quòd etiam nunc quotannis è Gallia apportantur Romam pernae tomaciæ, & taniacæ, & petasiones. De magnitudine Gallicarum succidiarum Cato scribit his verbis, In Italia in scrobes terna atque quaterna milia aulia succidia. Vere sus vsque adeo pinguitudine crescere solet, vt se ipsa stas sustinere non possit, neque progredi vsquam. Itaque eas, si quis quòd traicere vult, in plostrum imponit. In Hispania vltiore in Lusitania sus cùm esset occisus, Attilius Hispaniensis, minimè mendax, & multarum rerum peritus in doctrina, dicebat L. Volumnio Senatori missam esse offulam cum duabus costis, quæ penderet i i i & x x pondo: eiusque suis à cute ad os pedem & i i i digitos fuisse. Cui ego, Non minus res admiranda, quum mi esset dicta: in Arcadia scio me esse spectatum suum, quæ præ pinguitudine carnis non modò surgere non posset, sed etiam vt in eius corpore forex exesa carne nidum fecisset, & peperisset mures. Hoc etiam in "vineta factum accepi. Sus ad focturam quæ sit fœcunda, animaduertunt ferè ex primo partu: quòd non multum in reliquis mutat. In nutricatu, quam porculationem appellabant, binis mēsisibus porcos sinunt cum matribus: sed eos, cùm iam pasci possunt, secernunt. Porci qui nati hieme, sūt exiles propter frigora, & quòd matres asperantur, propter exiguitatem lactis, & quòd den-

tibus fauciatur propterea mammæ. Scrofa in sua
 quoniã quæque hara suos alat oportet porcos, quo alie-
 nos aspernantur: & ideo si conturbati sunt in foc-
 tura, fit deterius. Natura diuisus eius annus bifa-
 riam, quòd bis parit in anno. quaternis mensibus
 fert ventrem: binis, nutritat. Haram facere o-
 portet circiter trium pedum altam, & latam am-
 plius paulo: ea altitudine abs terra, ne, dum exili-
 re velit prægnans, abortet. Altitudinis modus sit,
 vt subulcus facilè circūspicere possit nequi por-
 cellus à matre opprimatur, & vt facilè purgare
 possit cubile. In haris ostium esse oportet, & li-
 men inferius altum palmipedale, ne porci ex ha-
 ra, cum mater prodit, transilire possint. Quoties-
 cunque haras subulcus purgat, toties arenam in-
 iicere oportet, aut quid aliud quod exugat hu-
 morem, in singulas iniicere debet: & cum pepe-
 rerit, largiore cibatu sustentare, quo facilius lac
 suppeditare possit. In quibus hordei circiter bi-
 nas libras aqua madefactas dare solent: & hoc
 quoque conduplicant, vt sit mane & vesperi, si
 alia quæ obiiciant nō habuerint. Cum porci de-
 pulsi sunt à mamma, à quibusdam delici appellan-
 tur, neque iam lactētes dicuntur. Qui à partu de-
 cimo die habentur puri, ab eo appellantur ab an-
 tiquis sacres, quòd tum ad sacrificium idonei di-
 cuntur primū. Itaque apud Plautum in Me-
 næchmis, cum insanum quem putat, vt pietur in
 oppido Epidamno, interrogat, Quanti hic porci
 sunt sacres? Si fundus ministrat, dari solent vina-
 ceæ, ac scopi ex vuis. Amisso nomine lactētis, di-
 cuntur nefrendes, ab eo quòd nondum fabam
 frēdere possunt, id est frangere. Porcus Græcum
 est nomen antiquum, sed obscuratum, quòd nūc
 eum vocant χοίρον. In eorum foetu scrofae bis die

scopi

vt bibant, curant, lactis causa. Parere tot oportet
 porcos quot mammæ habeat. si minus pariat,
 fructuariam idoneam non esse: si plures pariat,
 esse portētum. In quo illud antiquissimum fuisse
 scribitur, quòd sus Æneæ Lauinii x x x porcos
 pepererit albos. Itaque quod portenderit, factum
 x x x annis, vt Lauinienses condiderint oppi-
 dum Albam. Huius suis ac porcorum etiam nunc
 vestigia apparent Lauinii: quòd & simulacra eo-
 rum ahenea etiam nunc in publico posita, & cor-
 pus matris ab sacerdotibus, quod in falsura fue-
 rit, demonstratur. Nutricare octonos porcos par-
 uulos primò possunt: incremento facto à paritis
 dimidia pars remoueri solet. quòd mater neque
 potest sufferre lac, neque congenerati alescendo
 roborari. A partu decem diebus proximis non
 producant ex haris matrem præterquam potum.
 Præteritis decem diebus sinunt exire pastum in
 propinquum locum villæ, vt crebro reditu lacte
 alere possit porcos. Cum creuerūt, cupiunt sequi
 matrem pastum: domique secernunt à matribus,
 ac seorsum pascunt, vt desiderium ferre possint
 parentis. quòd decem diebus assequuntur. Subul-
 cus debet consuefacere, omnia vt faciant ad bu-
 cinam. Primò cum incluserunt, cum bucinatum
 est, aperiunt, vt exire possint in eum locum vbi
 ordeum fufum in longitudine. Sic enim minus
 disperit quàm si in acervos positum: & plures fa-
 cilius accedunt: ideo ad x i i cōuenire dicuntur,
 vt siluestri loco dispersi ne dispareant. Castratur
 verres commodissimè anniculi. vtique ne mino-
 res quàm semestres: quo facto nomen mutant,
 atque è verribus dicuntur maiales. De finitate
 suum vnum modò exempli causa dicam. Porcis
 lactentibus si scrofa lac non potest suppeditare,

F. iiii.

tritricum frictum dari oportet (crudū enim soluit aluum) vel ordeum obiici ex aqua, quoad fiat trimestres. De numero: in centum sues, decem verres satis esse putant. quidam etiam hinc demunt, Greges maiores inæquabiles habēt: sed ego modicum puto centenarium. Aliquot maiores faciunt, ita ut ter quinquagenos habeant. Porcorum gregem alii duplicant, alii etiam maiorem faciūt. Minor grex quam maior minus sumptuosus, quod comites subulcus pauciores quærit. Itaque gregis numerum pastor ab sua utilitate constituit, non ut quot verres habeat: id enim à natura sumendum. Hæc hic.

De bubus & vaccis.

C A P. V.

A T Q. Lucienus Senator, homo quāuis humanus ac iocosus, introiens, familiaris omnium nostrum, *συνηπιρώται*, inquit, *χαίρει*: & Varro nem nostrum, inquit, *πιρδύα λαών*. Scrofam enim mane salutavi. Cū alius eū salutasset, alius conuitiatus esset, qui tam serō venisset ad constitutum, Videbo iam vos, inquit, balatrones, & huc afferam meum corium & flagra. Tu verò Murri veni mi aduocatus, dum asses soluo Palilibus, si postea à me repetant, ut testimonium perhibere possis. Atticus Murrio, Narra isti, inquit, eadem: qui sermones sint habiti, & quid reliqui sit, ut ad partes paratus veniat: nos interea secundum actū de maioribus adtexamus. In quo quidem (inquit Vaccius) meæ partes, quoniam boues ibi. Quare dicam de bubulo pecore quam acceperim scientiam; ut si quis quid ignorat, discat: si quis scit, nunc ybi labar obseruet. Vide quid agas, inquam, Vacci. nam bos in pecuaria, maxima debet esse auctoritate: præsertim in Italia, quæ à bubus nomen habere sit existimata. Græcia enim

antiqua (ut scribit Timæus) tauros vocabant *ιταλοις*. à quorum multitudine & pulchritudine, & foetu vitulorum, Italiam dixerunt. Alii scripserūt, quod è Sicilia Hercules persecutus sit eò nobilem taurum, ut diceretur Italus. Hic socius ho ^{qui di-}minum in rustico opere, & Cereris minister. Ab ^{eretur} hoc antiqui manus ita abstinere voluerunt, ut capite sanxerint, si quis occidisset. Qua in re testis Attice, testis Peloponnesos. nam ab hoc pecore Athenis Buzuges nobilitatus, Argis *όνόγυρος*. Noui, inquit ille, maiestatem bouum, & ab his dici pleraque magna, ut *βέσυκιον*, *βέπαιδα*, *βέλιμον*, *βώπιν*. uiam quoque bumammam. Præterea scio hunc esse in quem potissimum Iuppiter se conuertit, cū exportauit per mare è Phœnice amans Europam. Hunc esse qui filios Neptuni è Menalippa seruarit, ne in stabulo infantem grex bouum obtereret. Denique ex hoc putrefacto nasci dulcissimas apes, mellis matres: à quo eas Græci *βεγόνας* appellant, & hinc Plautium locutum esse ^{*} Latiné. Cū ^{Hirciū} Hirriū prætorem renuntiatum Romanam in Senatum scriptum habere. Sed bono animo es: non minus satisfaciam tibi, quàm qui bugoniam scripsit. Primum in bubulo genere, ætatis gradus dicuntur quatuor. Prima, vitulorum: secunda, iuencorum: tertia, bouum nouellorum: quarta, vetulorum. Discernuntur in prima vitulus & vitula: in secunda, iuencus & iuencæ: in tertia & quarta, taurus & vacca. Quæ sterilis est vacca, taura appellata: quæ prægnans, horda. Ab eo in fastis dies hordicalia nominantur, quod tunc hordæ boues immolantur. Qui gregem armentorum emere vult, obseruare debet primum ut sint hæ pecudes ætate potius ad fructus ferendos integræ quàm iam expertæ: ut

sint bene cōpositæ, vt integris membris oblongæ, amplæ, nigrantibus cornibus, latis frōtibus, oculis magnis & nigris, pilosis auribus, compressis malis, subfimisve, gibberis, spina leuiter remissa, apertis naribus, labris subnigris, ceruicibus crassis ac longis, à collo palaribus demissis, corpore amplo, bene costatos, latis humeris, bonis clunibus, caudam profusam vsque ad calces: vt habeant inferiorem partem frequentibus pilis subcrispam, ^{compa} cruribus potius minoribus, ^{ctis cr.} rectis ^{potius} genibus, ^{brevio} eminentibus, distantibus inter se: pedibus non latis, neque ingredientibus qui displodantur: nec cuius vngulæ diuarent, & cuius vngues sint leues & pares: corium attactu non asperum ac durum: colore potissimum nigro dein rubeo, tertio, heluo, quarto, albo, mollissimus enim hic, vt durissimus primus. De medijs duobus prior quàm posterior melior, vtrique pluris quàm nigri & albi. Neque non præterea, vt mares seminis boni sint, quorum & forma est spectanda, & qui ex his orti sunt, vt respondeant ad parentum speciē: & præterea quibus regionibus nati sunt, refert. Boni enim generis in Italia plerique Gallici ad opus: contra iugatorii Ligustici. Transmarini Epirotici, non solum meliores totius Græciæ, sed etiam Italia. tametsi quidam de Italicis, quos propter amplitudinem præstare dicunt, ad victimas farciunt, atque ad deorum seruant supplicia. qui sine dubio ad res diuinas, propter dignitatem amplitudinis & coloris, præponendi. Quod eò magis fit, quòd albi in Italia non tam frequentes quàm qui in Thracia ad *μέλαινα κόλπον*, vbi alio colore pauci. Eos cum emimus domitos, stipulamur sic, Illósce boues sanos esse, noxique præstari: Cum emimus indomitos, sic

Illósce iuuenos sanos rectè, deque pecore sano esse, noxique præstari spondésne: Paulo verbosius hæc, qui Mamili actiones sequuntur Iani, qui ad cultum bouem emunt, & qui ad altaria hostiæ sanitatem non solent stipulari. Pascuntur armenta commodissimè in nemoribus, vbi virgulta & frons multa. Hieme cum hibernant secundum mare, æstu abiguntur in montes frōdosos. Propter foeturam hæc seruare soleo. ante admissuram mensem vnum ne cibo & potione se impleant, quòd existimantur facilius macræ concipere. Contra, tauros duobus mensibus ante admissuram herba & palea ac fœno facio pleniores, & à fœminis secerno. Habeo tauros totidem quot Atticus, ad matrices LXX, duo: vnum, anniculum, alterum, bimum. Hoc, secundum astri exortum facio: quod Græci vocant *λύεον*, fidem nostri. tum denique tauros in gregem redigo. Mas an fœmina sit concepta, significat descensu taurus cum iniit. siquidem, si mas est, in dexteriorem partem abit: si fœmina, in sinistram. Cur hoc fiat, vos videritis (inquit mihi) qui Aristotelem legitis. Non minores oportet inire bimas, vt trimæ pariant: eo melius si quadrimæ. Pleræque pariunt in decem annos, quædam etiã in plures. Maximè idoneum tempus ad concipiendum a delphini exortu vsque ad dies XL, aut paulo plus. quæ enim ita conceperunt, temperatissimo anni tempore pariunt. Vaccæ enim mensibus decem sunt prægnantes. De quibus admirandum scriptum inueni: exemptis testiculis, si statim admiseris, concipere. Eas pasci oportet in locis viridibus & aquosis. Cauere oportet ne aut angustius stent, aut feriantur, aut concurrant. Itaque quòd eas æstate tabani concitare

solent, & bestiolæ quædam minutæ sub cauda, ne concitentur, aliqui solent includere septis. iis substerni oportet frondem, aliudve quid in cubilia, quo mollius conquiescant. Æstate ad aquã appellendum bis, hieme semel. Cùm parere cœperunt, secundum stabula pabulum seruari oportet integrum, quod egredientes degustare possint: fastidiosæ enim fiunt. Et prouidendum, quò recipiunt se, ne frigidus locus sit: algor enim eas & famis macrescere cogit. In alimoniis armentitium pecus sic contuendum, lactētes cum matribus ne cubent: obteruntur enim. ad eas mane adigi oportet, & cùm redierunt è pastu. Cùm creuerunt vituli, leuandæ matres, pabulo viridi obiciendo in præsepiis. Item his, vt ferè in omnibus stabulis, lapides substernendi, aut quid item, ne vngulæ putrescât. Ab æquinoctio autumnali vnà pascuntur cum matribus. Castrare nõ oportet ante bimatum, quòd difficulter, si aliter feceris, se recipiunt. Qui autem postea castrantur, duri & inutiles fiunt. Item vt in reliquis gregibus pecuariis, delectus quotannis habendus, & reiiiculæ reiiiciundæ, quòd locum occupant earum quæ ferre possunt fructus. Si quæ amisit vitulum, ei supponere oportet eos quibus non satis præbent matres. Semestribus vitulis obiciunturfures triticeos, & farinam ordeaceam, & teneram herban: & vt bibant mane & vesperi curant. De sanitate sunt complura quæ exscripta de Magonis libris armentarium meum crebro vt aliquid legat curo. Numerus de tauris & vaccis sic habendus, vt in sexaginta vnus sit anniculus, alter bimus. Quidam habent aut minorem aut maiorem numerum gregum. nam apud eum duo tauri in septuaginta matribus sunt. Numerum gre-

gum alius facit alium. quidam centenarium modicum putant esse, vt ego. Atticus ceterum viginti habet, vt Lucienus. Hæc ille.

De asinis.

CAP. VI.

A T Murrius, qui, dum loquitur Vaccius, cum Lucieno rediisset, Ego, inquit, de asinis potissimum dicam: quòd sum Reatinus, vbi optimi & maximi fiunt. è quo seminio ego hic procreaui pullos, & ipsis Arcadibus vendidi aliquoties. Igitur asinorū gregem qui facere vult bonum, primum videndum vt mares foeminasque bona ætate sumat, vtique vt quamdiutissimè fructū ferre possit, firmos, omnibus partibus honestos, corpore amplo, seminio bono: ex his locis vnde optimi exeunt. quod faciunt Peloponnesii, cùm potissimum eos ex Arcadia emebant, in Italia ex agro Reatino. Nõ enim si murænæ optimæ flutæ sunt in Sicilia, & ellops ad Rhodon, continuò hi pisces in omni mari similes nascuntur. Horum genera duo. vnum ferum, quos vocant onagros: in Phrygia & Lycaonia sunt greges multi. alterum mansuetum, vt sunt in Italia omnes. Ad seminationem onagrus idoneus, quòd è fero fit mansuetus facilè, & è mansueto ferus nunquam. Quòd similes parentum genuntur, eligendi & mas & foemina cum dignitate vt sint. In mercando item (vt cæteræ pecudes) emptionibus & traditionibus dominum mutant, & de sanitate ac ^{domi-}noxa solet cauere. Commodè pascuntur farre & ^{nium}furfuribus ordeaceis. Admittuntur ante solstitium, vt eodem tempore alterius anni pariant. ^{alter-}Duodecimo enim mense cõceptum semen red- ^{nis an-}dunt. Prægnantes opere leuant. venter enim labore nationem reddit deteriore. Marem non diuunt ab opere, quòd remissione laboris fit

deterior. In passu eadem ferè obseruant quæ in equis. Secundum partum pullos anno non remouent à matre. Proximo anno noctibus patiuntur esse cum his, & leniter capistris aliave qua re habent vinctos. Tertio anno domare incipiunt ad eas res ad quas quisque eos vult habere in vsu. Relinquitur de numero: quorum greges non sanè fiunt, nisi ii qui onera portent. ideo quòd plerique deducuntur ad molas, aut ad agriculturam, vbi quid vehendum est: aut etiam ad arandum, vbi leuis est terra, vt in Campania. Greges fiunt ferè mercatorum, vt eorum qui è Brundisino aut Appulia à fellis ossuariis comportant ad mare oleum, aut vinum, itèmq; frumentum, aut quid aliud.

De equis & equabus.

CAP. VII.

LVCIENVS. Ego quoque adueniens aperit carceres, inquit, & equos emittere incipiam, nec solum mares, quos admissarios habeo, vt Atticus, singulos in foeminas denas: è queis foeminas Q. Modius Equiculus vir fortissimus, etiam patre militari, iuxta ac mares habere solebat. Horum equorum & equarum greges qui habere voluerint (vt habent aliqui in Peloponneso & in Appulia) primùm spectare oportet ætatem quam præcipiunt. Videndum ne sint minores trimæ, maiores decè annorù. Ætas cognoscitur equorum, & ferè omnium qui vngulas indiuisas habent, & etiam cornutarum: quòd equus triginta mensium primùm dentes medios dicitur amittere: duo superiores, totidem inferiores. Incipientes quartum agere annum, itidem eiiciunt & totidem proximos eorum quos amiserunt: & incipiunt nasci quos vocant columellares. Quinto anno incipienti, item eodè modo amittere molares,

quos caninos habent: tum renascentes eis, sexto anno impleri. Septimo omnes habere solent renatos & còpletos. His maiores qui sunt, intelligi negant posse: præterquam cum dentes sunt facti brocchi, & supercilia cana, & sub ea lacunæ, ex obseruatu dicunt eum equum habere annos sedecim. Forma esse oportet, magnitudine modica: quòd nec vastos nec minutos decet esse. Equas clunibus ac ventribus latis. Equos ad admissuram quos velis habere, legere oportet amplo corpore, formosos, nulla parte corporis inter se non congruenti. Qualis futurus sit equus, è pullo coniectari potest. si caput habet non magnum, nec membris còfusus: si est oculis nigris, naribus non angustis, auribus applicatis, non angusta iuba, crebra, fusca, sub crispa, subtenuibus setis implicata in dexteriore partè ceruicis, pectus latum & plenum, humeris latis, vètre modico, lumbis deorsum versum pressis, scapulis latis: spina maximè duplici, sin minus, non extanti, coda am-
extem-
pla, sub crispa: cruribus rectis & æqualibus, geni-
ta.
bus rotundis, nec magnis, nec introrsus spectantibus: vngulis duris. toto corpore vt habeat venas, quæ animaduerti possint: quòd qui huiuscemodii sit, & cum est æger, ad medendum est appositus: corpore multo. De stirpe magni interest qua sint, quæ genera sunt multa. Itaq; ad hoc nobiles à regionibus dicuntur. In Græcia Thessalici equi, à terra Appuli, ab Rosea Roseani. Equi boni futuri signa sunt, si cum gregalibus in pabulo cõtendit, in currendo, aliave qua re, quo potior sit: si cum flumè trauehundum est, gregi in primis prægreditur, ac non respectat alios. Empio equina similis ferè ac bouum & asinorù, quòd eisdè rebus in em-
domi-
niù mu-
tatur:
ptione dominum mutat: vt in Mamiliæ actionibus

sunt perscripta. Equinum pecus pascendum in pratis potissimum herba: in stabulis ac præsepibus, arido fœno. Cùm pepererunt, ordeo adiecto bis die danda aqua. Horum fœturæ initium admissio facere oportet, ab æquinoctio verno ad solstitium, ut partus idoneo tempore fiat. Duodecimo enim mense, die decimo aiunt nasci. Quæ post tempus nascuntur, ferè vitiosa atque inutilia existunt. Admittere oportet, cùm tēpus anni venerit, bis in die, mane & vespere. Peroriga enim appellatur quisquis admittit. eo enim adiutante equæ alligatæ, celerius admittuntur, neque equi frustra cupiditate impulsii semen eiciunt. Quoad satis sit admitti ipsæ significant, quod se defendunt. Si fastidium salendi est, scilicet ^{modi-} ^{eum} medium conterunt cum aqua ad mellis crassitudinem: tum ea re naturam equæ, cùm menses ferunt, tangunt: contra, ab locis equæ nares equi tangunt. Tamen si incredibile quod usu venit, memoriæ mandandum: Cùm equus matrem ut saliret adduci non posset, & eum capite obvoluto peroriga adduxisset, & coegisset matrem ^{velum} inire, cùm descendenti ^{demp.} dempsisset ab oculis, ille impetum fecit in eum, ac mordicus interfecit. Cùm conceperunt equæ, videndum ne aut laborent plusculum, aut ne frigidis locis sint: quod algor maximè prægnatibus obest. Itaque in stabulis ab humore prohibere oportet humum, clausa habere ostia, ac fenestras, & inter singulas à præsepibus intericiere longurios, qui eas discernant, ne inter se pugnare possint. Prægnantem neque implere cibo, neque esurire oportet. Alternis qui admittunt, diuturniores equos & meliores pullos fieri dicunt. Itaque ut restibiles segetes essent exuctiores, sic quotannis quæ prægnantes

gnantes fiant. In decem diebus secūdum partum cum matribus in pabulum prodigendum. Ne vngulas comburat stercus cauendum. Quinquemestribus pullis factis, cùm redacti sunt in stabulū, obiciendum farinam ordeaceam molitam cum fursibus, & siquid aliud terra natum libenter edent: Anniculis iam factis dandum ordeum & fursures, vsque quoad erunt lactentes. Neque prius biennio confecto à lacte remouendum. Eosque, cùm stent cum matribus, interdum tractandum, ne, cùm sint diiuncti, exterreantur. Eademque causa ibi frenos suspendendū, ut ^{oculis} equuli consuescant & videre eorum faciem, & è motu audire crepitus. Cùm iam ad manus accedere consuerint, interdum imponere iis puerum bis aut ter, primum in ventrem, postea iam sedentem. hæc facere cùm sit trimus: tum enim maximè crescere, ac lacertosum fieri. Sunt qui dicant post annum & sex menses equulum domari posse: sed melius post trimum: à quo tempore farrago dari solet. Hæc enim purgatio maximè necessaria equino pecori, quod diebus decem facere oportet, nec pati alium vllum cibum gustare. Ab undecimo die vsque ad quartumdecimum dādum ordeum, quotidie adiiciendo minutatim. Quod quarto die feceris, in eo decem diebus proximis manendum, ab eo tempore mediocriter exercendum, & cùm sudarit, perunguendum oleo. Si frigus erit, in equili faciendus ignis. Equi, quod alii sunt ad rem militarem idonei, alii ad vecturam, ^{cursum} alii ad admissuram, alii ad ^{cursum} cursuram, non item ^{ad præ-} sunt spectandi atque habendi. Itaque peritus bellidā, nūli alios eligit, atque alit, ac docet: aliter quadriga- ^{it. f. sp.} rius, ac desultor. neque idem qui vectatios fa- ^{ad quæ} cere vult, ad ephippium aut ad prædam: quod ut dicitur

ad rem militarem, quòd ibi ad castra habere volunt acres. Sic contrà in viis habere malunt placidos: propter quod discrimen maximè institutum vt castrentur equi. demptis enim testiculis fiunt quietiores: & ideo quòd semine carent, ii canterii appellati, vt in suibus, maiales: gallis galinaceis, capi. De medicina: vel plurima sunt in equis & signa morborum, & genera curationum, quæ pastorem scripta habere oportet. Itaque ob hoc in Græcia potissimùm medici pecorum ^{κατὰ τὰ} ^{ἴατροι} ^{ἰατροὶ} appellati.

De mulis & hinnis. CAP. VIII.

CVM hæc loqueremur, venit à Menate libertus, qui dicat liba absoluta esse, & rem diuinam paratam. si vellent, venirent illuc, & ipsi pro se sacrificarentur. Ego verò, inquam, vos ire non patiar antequam mihi reddideritis tertium actum, de mulis, de canibus, de pastoribus. Breuis oratio de istis, inquit Murrius. nam muli & hinni, bigeneri atque insititii, non suo proptere genere ab radicibus: ex equa enim & asino fit mulus: contrà ex equo & asina hinnus. Vterque eorum ad vsum utilis, partu fructus neuter. Pullum asininum à partu recentem subiiciunt equæ, cuius lacte ampliores fiunt, quòd id lacte, quàm asininum ac alia omnia, dicunt esse melius. Præterea educant eum paleis, fœno, ordeo. Matri supposititiæ quoque inferuiunt, quo equa ad ministerium lactis cibum pullo præbere possit. Hic ita eductus à primo, potest admitti. neque enim aspernantur, propter consuetudinem equinam. Hunc minorem si admiseris, & ipse citius senescit, & quæ ex eo concipiuntur fiunt deteriora. Qui non habent eum asinum quem supposuerunt equæ, & asinum admissarium habere volūt,

de asinis quem amplissimum formosissimūmq; possunt, eligunt: quique seminio natus sit bono: Arcadico, vt antiqui dicebant: vt nos experti sumus, Reatino: vbi tricenis ac quadragenis millibus admissarii aliquot venierunt. quos emimus item vt equos, stipulamurque in emendo, ac facimus in accipiendo idem quod dictum est in equis. Hos pascimus præcipuè fœno atq; ordeo, & id ante admissuram largitis facimus, vt cibo suffundamus vires ad fœturam. Eodem tempore quo equos adducunt, iidemque vt ineant equas perorigas curamus. Cùm peperit equa mulam aut mulam, nutricantes educamus. Hi, si in palustribus locis atque viginosis nati, habent vngulas molles. Iidem si exacti sunt æstiuo tempore in montes (quod fit in agro Reatino) durissimis vngulis fiunt. In grege mulorum parando, spectanda ætas & forma: alterum, vt vecturis sufferre labores possint: alterum, vt oculos aspectu delectare queant. Hisce enim binis coniunctis omnia vehicula in viis ducuntur. Hæc me Reatino auctore probares mihi, inquit, nisi tu ipse domi Attici equarum greges haberes, ac mulorum greges vendidisses. Hinnus, qui appellatur, est ex equo & asina: minor quàm mulus corpore, plerunque rubicundior, auribus vt equinis, iubam & caudam similem asini. Item in ventre est, vt equus, menses duodecim. Hosce item vt equulos & educant & alunt, & ætatem eorum ex dentibus cognoscunt.

De canibus.

CAP. IX.

RELINQUITVR, inquit Atticus, de quadrupedibus, quod ad canes attinet, maximè ad nos, qui pecus pascimus lanare. Canis enim ita

G. ii.

custos pecoris, ut eius, quod eo comite indiget ad se defendendum. In quo genere sunt maxime oves, deinde caprae. Has enim lupo captare solet, cui opponimus canes defensores. In suillo pecore tamen sunt quae se vindicent sues, verres, maiales, scrofae. prope enim haec apris, qui in siluis saepe dentibus canes occiderunt. Quid dicam de pecore maiore: cum sciam mulorum gregem, cum pasceretur, eoque venisset lupo, ultro mulos circumfluxisse & ungulis cadendo eum occidisse & tauros solere diuersos assistere clunibus continuatos, & cornibus facile propulsare lupos? Quare de canibus, quoniam genera duo, vnum venaticum, & pertinet ad feras bestias ac siluestres: alterum, quod custodiae causa paratur, & pertinet ad pastorem: dicam de eo ad formam artis expositam in nouem partes. Primum aetate idonea parandi, quod catuli & vetuli neque sibi neque ouibus sunt praesidio, & feris bestiis nonnunquam praeda. Facie debent esse formosi, magnitudine ampla, oculis nigrantibus aut ravis, naribus congruentibus, labris subnigris aut rubicundis, neque resimis superioribus, nec pendulis subtus, mento suppresso, & ex eo enatis duobus dentibus dextra & sinistra, paulo eminentibus superioribus, directis potius quam brochis: acutos quos habeant, labro tectos: capitibus & auriculis magnis ac flaccis: crassis ceruicibus ac collo: internodiis articulorum longis: cruribus rectis, & potius varis quam vatis: pedibus magnis & altis, qui ingredienti ei displodantur: digitis discretis: unguibus duris, ac curuis: solo, nec ut corneo, nec nimium duro, sed ut fermentato ac molli: a feminibus summis corpore suppresso: spina neque eminentula neque curua: cauda crassa: latratu

gravi: hiatu magno: colore potissimum albo, quod in tenebris specie leonina. Praeterea foeminas volunt esse mammosas, aequalibus papillis. Item videndum ut boni seminii sint. itaque a regionibus appellantur Lacones, Epirotici, Sallentini. Videndum ne a venatoribus aut latius canes emas. alteri, quod ad pecus sequendum inertes: alteri, si viderint leporem, aut ceruum, quod eum potius quam oves sequentur. Quare aut a pastoribus empta melior, quae oves sequi consuevit: aut sine vlla consuetudine quae fuerit. canis enim facilius quid assuescit, eaque consuetudo firmiter quae sit ad pastores, quam quae ad pecudes. P. Aufidius Pontianus Amiterninus, cum greges ouium emisset in Umbria vltima, quibus gregibus sine pastoribus canes accessissent: pastores ut deducerent in Metapontinos saltus, & Heracleae emporium: inde cum domum redissent qui ad locum deduxerant, e desiderio hominum diebus paucis postea canes sua sponte, cum dierum multorum via interesset, sibi ex agris cibaria praebuerunt, atque in Umbriam ad pastores ^{quaesierunt} redierunt. Neque eorum quisquam fecerat quod in agricultura Saferna praecipit, qui vellet se a canis sectari, uti ranam obiciat coctam. Magni interest ex semine esse canes eodem, quod cognati maxime inter se sunt praesidio. Sequitur quartum de emptione: sit alterius, cum a priore domino, secundo traditum est. De sanitate & noxa stipulationes fiunt eadem quae in pecore: nisi quod hic utiliter exceptum est. Alii pretium faciunt in singula capita canum: alii, ut catuli sequatur matrem: alii, ut bini catuli vnus canis numerum obtineant, ut solent bini agni, ouis. Plerique, ut accedant canes qui consueverunt esse vna. Cibatus

canis propior hominis quàm ouis. Pascitur enim è culina & ossibus, non herbis aut frondibus. Diligenter vt habeant cibaria prouidendum. fames enim hos ad quærendū cibum ducet, si nō præbebitur, & à pecore abducet. Nisi si (vt quidā putant) etiam illuc peruenerint, prouerbiū vt tollunt " antiquum: vel etiam vt *μῦθον* aperiant de Actæone, atque in dominū afferant dentes. Nec non ita panem ordeaceum dandum, vt non potius eum in lacte des intritum: quòd eo consueti cibo vti, à pecore nō citò desciscunt. Morticinæ ouis non patiuntur vesci carne, ne ducti sapore minus se abstineant. Dant etiam ius ex ossibus, & ea ipsa ossa contusa. dentes enim facit firmiores, & os magis patulum. propterea quòd vehementius diducuntur malæ, acriorésque fiunt, propter medullarum saporem. Cibum capere consuecūt interdū, vbi pascuntur: vesperi, vbi stabulantur. De foctura. principium admittendi faciunt veris principio. tunc enim dicuntur catulire, id est, ostendere velle se maritari. Quæ cum admissæ, pariunt circiter solstitio. prægnantes enim solent esse ternos menses. In foctura dandum potius ordeaceos quàm triticeos panes. magis enim eo aluntur, & lactis præbent maiorem facultatem. In nutricatu secundum partum si plures sunt, statim eligere oportet quos habere velis, reliquos abicere. Quàm paucissimos reliqueris, tam optimi in alendo fiunt propter copiam lactis. Substernitur eis acus, aut quid item aliud, quòd molliore cubili facilius educantur. Catuli diebus x x videre incipiunt. Duobus mensibus primis à partu non diiunguntur à matre, sed minutatim desuefiunt. Educunt eos plures in vnum locum, & irriant ad pugnandum, quo fiant acriores: neq; de-

anti-
quum,
βελι-
μῖ-
μῖον, a-
periāt

fatigari patiuntur, quo fiant seigniores. Consue quoque faciunt vt alligari possint, primū leuibus "vinclis: quæ si abrodere conantur, ne id cō-
suecant facere, verberibus eos deterrere solent. Pluuiis diebus cubilia substernenda fronde aut pabulo: duabus de causis, vt ne oblinantur, aut perfrigescant. Quidam eos castrant, quòd eo minus putant relinquere gregem: quidam non faciunt, quòd eos credūt minus acres fieri. quidam nucibus Græcis in aqua tritis perungunt aures, & inter digitos: quòd muscæ, & ricini, & pulices soleant (si hoc vnguine non sis vsus) ea exulcerare. Ne vulnerentur à bestiis, imponuntur his collaria, quæ vocantur "mælium, id est, cingulum circum collum ex corio firmo, cum clauulis capitatis: quæ intra capita insuitur pellis mollis, ne no-
ceat collo duritia ferri. Quòd si lupus aliūve quis his vulneratus est, reliquas quoq; canes facit, quæ id non habent, vt sint in turo. Numerus canum pro pecoris multitudine solet parari. Ferè modicum esse putant, vt singuli sequantur singulos opiliones: de quo numero alius alium modū constituit. Quòd si sunt regiones vbi bestix sint multæ, debent esse plures. quod accidit iis qui per calles siluestres longinquos solent comitari in æstiuâ & hiberna. Villatico verò gregi in fundum satis esse duo, & id marem & fæminam. Ita enim sunt assiduiore, quòd cum altero idem fit acrior: & si alter indefinenter ager est, ne sine cane grex sit. Cùm circūspiceret Atticus nequid præterisset, Hoc silentium, inquam, vocat alium ad partes.

De pastoribus.

CAP. X.

RELIQVVM enim in hoc actu, quor & quod genus sint habendi pastores. Collinius ad G. iiii.

numel
lis:
quas

millū

cui in-
tra

maiores pecudes, ætate superiores: ad minores, etiam pueros: & utroque horum firmiores, qui in collibus versentur, quàm eos qui in fundo quotidie ad villam redeant. Itaque in saltibus licet videre iuventutem, & eam ferè armatam, cum in fundis non modò pueri sed etià puellæ pascant.

Qui pascunt eos, cogere oportet, in pascione diè totum esse, pascere communiter. Contra, pascere ad suum quenque gregem, esse omnes sub vno magistro pecoris: eum esse maiorem natu potius quàm alios, & peritiorem quàm reliquos: quòd iis qui ætate & scientia præstant, animo æquiore reliqui parent. Ita tamen oportet ætate præstare, ut ne propter senectutem minus sustinere possit labores. Neque enim senes neque pueri callium difficultatem, ac montium arduitatem atque asperitatem facillè ferunt. quòd patiendum illis qui greges sequuntur, præsertim armatissimos, ac caprinos, quibus rupes ac siluæ ad pabulandum cordi. Formæ hominũ legendæ, ut sint firmæ, ac veloces, mobiles, expeditis membris: qui non solum pecus sequi possint, sed etiam à bestiis ac prædonibus defendere, qui onera extollere in iumenta possint, qui excurrere, qui iaculari. Non omnis apta natio ad pecuariam, quòd neque basculus, neque turdulus idonei: Galli appositissimi, maximè ad iumenta. In emptionibus dominum legitimum sex ferè res perficiunt, si hæreditatem iustam adiit: si, ut debuit, mancipio ab eo accepit: quo iure civili potuit: aut si in iure cessit cui potuit cedere, & id ubi oportuit: aut si usu cepit: aut si è præda sub corona emit: tumve cum in bonis sectione cuius publicè venit. In horum emptione solet accedere peculiũ, aut si excipiet stipulatio, intercedere sanum eum

esse, furtis noxisque solutum. Aut si mancipio non datur, dupla promitti: aut, si ita pacti, simpla. Cibus eorum debet esse interdum separatim vniuscuiusque gregis. Vespertinus in cœna, qui sunt sub vno magistro, communis. Magistrum providere oportet ut omnia sequantur instrumenta quæ pecori & pastoribus opus sunt, maximè ad victum hominum & ad medicinam pecudum. ad quam rem habent iumenta dosuaria domini, alii equas: alii pro his quid aliud quod onus dorso ferre possit. Quòd ad foeturam humanam pertinet pastorum, qui in fundo perpetuò manent, facile est, quòd habeant conseruam in villa. nec hac venus pastoralis longius quid quærat. Qui autem sunt in saltibus, & siluestribus locis pascunt, & non villa sed casis repetinis imbres vitant: his mulieres adiungere, quæ sequantur greges, ac cibaria pastoribus expediât, eosque assiduios faciant, vtile arbitrati multi. Sed eas mulieres esse oportet firmas, non turpes, quæ in opere (ut in multis regionibus) non cedant viris, ut in Illyrico passim videre licet: quòd vel pascere pecus, vel que ad focum afferre ligna, ac cibum coquere, vel ad casas instrumentum seruare possunt. De nutritu hoc dico, easdem ferè & nutrices & matres. Tremellius simul aspicit ad me, Et ut te audii dicere, inquit, cum in Liburniam venisses, te vidisse matres familias eorum afferre ligna, & simul pueros quos alerent, alias singulos, alias binos, quæ ostenderent foetas nostras, quæ in conopeis iacent dies aliquot, esse leuuncidas ac contemnendas. Cui ego, Certè, inquam. nam in Illyrico hoc amplius: prægnantem sæpe, cum venit pariendi tempus, non longè ab opere discere, ibique enixam puerum referre, quem non

*
Iuri-
das, mu-
cidas,
& cõt.

peperisse, sed inuenisse putes. nec non etiam hoc, quas virgines ibi appellant, nonnunquam annorum xx, quibus mos eorum non denegauit ante nuptias ut succumberent quibus vellent, & incomitatis ut vagari liceret, & filios habere. Quæ ad valetudinem pertinent hominum, ad pecoris, ut sine medico curari possint, magistrum scripta habere oportet. Is enim sine literis idoneus non est, quod rationes dominicas pecuarias conficere nequicquam recte potest. De numero pastorum alii angustius, alii laxius constitutere solent. Ego in octogenas hirtas oves singulos pastores constitui, Atticus in centenas. In gregibus ouium, sed magnis, quos milliarios faciunt quidam, facilius de summa hominum detrahere possunt, quam de minoribus, ut sunt & Attici & mei. Septingentarii enim mei: tu, opinor, octingentarios habuisti. Nec tamen non ut nos arietum decimam partem. Ad equarum gregem quinquagenarium bini homines. utique uterque horum ut secum habeat equas domitas singulas in iis regionibus, in quibus stabulari solent equas abigere: ut in Apulia & in Lucanis accidit sæpe.

De lacte, caseo, lana.

CAP. XI.

Quoniam promissa absoluimus, inquit, eamus. Siquidem, inquam, adieceritis de extraor dinario pecudum fructu, ut prædictum est de lacte in eo, & tonsura lanæ. Est omnium rerum, quas cibi causa capimus, liquentium maxime alibile: & id, ouillum, inde caprinum. Quod autem maxime perpurget, est equinum, tum asininum, dein bubulum, tum caprinum. Sed horum sunt discrimina quædam, & a pastionibus, & a pecudum natura, & a mulctu. A pastionibus: quod fit ab ordeo, & stipula, & omnino arido & firmo cibo pecude pasta,

habere-
rent è
quibus
vellēt.
ac

Attici.
Tre-
mel-
li, Se-
pting.

Stabu-
larii

Sed,
inquā,
siquid
adiec.

id alibile. ad perpurgandum, id quod a viridi pascuo, & eo magis fluxe ex herba, quæ ipsa sumpta perpurgare corpora nostra solet. A pecudum natura, quod lac melius est a valentibus, & ab iis quæ nondum veteres sunt, quam si est contra. A mulgendo atque ortu optimum est id quod neque emunctum longe abest a mulso, neque a partu continuo est sumptum. Ex hoc lacte casei qui fiunt, maximi cibi, sunt bubuli, & qui difficillime trahantur sumpti. Secundo, ouilli, minimi cibi: & qui facillime deiciantur, caprini. Est etiam discrimen utrum casei molles ac recentes sunt, an aridi & veteres. Cum molles sunt, magis alibiles, in corpore non resides: veteres & aridi, contra. Caseum facere incipiunt a Vergiliis vernis exortis ad æstiuas Vergilias. Mulgent vere ad caseum faciendum mane: aliis temporibus, meridianis horis: tamen propter loca & pabulum disparile, non usquequaque idem fit. In lactis duos congios addunt coagulum magnitudine oleæ, ut coeat. quod melius leporinum & hœdinum quam agninum. Alii pro coagulo addunt de fici ramo lac, & acetum. aspergunt item aliis aliquot rebus: quod Græci appellant alii ὄρνυ, alii δάκρυον. Non negarim, inquam, ideo apud diuæ Rumicæ sacellum a pastoribus fatam ficum. Ibi enim solent sacrificari lacte pro vino, & pro lactentibus. mammæ enim rumis, siue rumæ (ut ante dicebatur) a rumi: & inde dicuntur subrumi agni: lactentes, a lacte. Quin aspergi solent sales: melior fossilis quam marinus. De tonsura ouium. primum animaduerto ante quam incipiam facere, num scabiem aut vlcera habeant: ut, si opus est, ante curantur quam tondeantur. Tonsuræ tempus inter æquinoctium vernum & solstitium, cum sudare inciperunt oves, a quo sudore recens lana

tonsa, lucida appellata est. Tonsas recētes eodem die perungunt vino & oleo: non nemo admixta cera alba & adipe suillo. Et, si ea tecta solet esse, quam habuit pellem iniectam, eam intrinsecus eadem re perinungunt, & tegunt rursus. Siqua in tonsura plagam accepit, eum locum oblinunt pice liquida. Oves hirtas tōdent circiter ordeaceam messem: in aliis locis ante fœnificia. Quidam has in anno bis tondent, ut in Hispania citeriore, ac semestres faciunt tonsuras. Duplicem impendūt operam, quòd sic plus putant fieri lanæ: quo nomine quidam bis secant prata. Diligentiores tegeticulis subiectis oves tondere solent, nequi flocci intereant. Dies ad eam rem sumuntur sereni, & iis id faciunt ferè à quarta ad decimam horam: quoniam sole calidior tonfa, ex sudore eius lana fit mollior & ponderosior, & colore meliore. Quam demptam ac conglobatam, alii vellera, alii " velumina appellant. ex quorum vocabulo animaduerti licet, prius lanæ vulsuram quàm tonsuram inuentam. Qui etiam nunc vellunt, antè triduo habent ieiunas, quòd languidæ minus radices lanæ retinent. Omnino tonsores in Italia primùm venisse ex Sicilia dicuntur post R. C. A. CCCC LIII, ut scriptum in publico Ardeæ in literis extat: eosq; adduxisse P. Ticinium Menam. Olim tonsores non fuisse adsignificant antiquorum statuarum, quòd pleræque habent capillum & barbam magnam. Suscipit Cossinius, ut fructum ovis è lana ad vestimentum, sic capra pilos ministrat ad usum nauticum, & ad bellica tormenta, & fabrilis vasa. Neque non quædam nationes harum pellibus sunt vestitæ, ut in Gætulia & in Sardinia. Cuius usum apud antiquos quoque Græcos fuisse apparet, quòd in tragœdiis

vellu-
mia

senes ab hac pelle vocatur *δορτεία*: & in comœdiis, qui in rustico opere morantur: ut apud Cæcilium in Hypobolimæo habet adolescens, apud Terentium in Heautontimorumenos senex. Tondentur, quòd magnis villis sunt in magna parte Phrygiæ: vnde cilicia & cætera eius generis ferri solent. Sed quòd primùm ea tonsura in Cilicia sit instituta, nomen id Cilicas adiecisse dicunt. Illi hoc. neque ab hoc quòd mutaret Cossinius. Et simul Vituli libertus in urbem veniēs ex hortis diuertitur ad nos, et ego ad te missus, inquit, ibam domum, rogatum ne diem festum faceres breuiorem, & maturè venires. Itaque discedimus ego & Scrofa in hortos ad " Vitulum: Niger in Turrani nostri. illi partim domum, partim ad Lenatem.

Vitulū
Nigrū
Turran-
nium.
Mox
illi

M. TARENTII VARRONIS
DE RE RVSTICA,
LIBER III.

Qui est de villaticis pastionibus.

De pastione Villatica, & de agresti, qua etiam pecuaria appellatur. CAP. I.

V M duæ vitæ traditæ sint hominum, rustica & urbana, Q. Pinni, dubium non est quin hæ non solum locū discretæ sint, sed etiam loca tempore diuersam originem habeant. antiquior enim multo rustica: quòd fuit tempus cum rura colerēt homines,

neque urbem haberent. Etenim vetustissimum oppidum cum sit traditum Græcum, Bœotia Thebæ, quod rex Ogyges ædificavit: in agro Romano Roma, quam Romulus rex. Nam in hoc nunc denique est ut dici possit, non cum Ennius scripsit,

Septingenti sunt, paulo plus aut minus, anni, (est.

Augusto augurio postquam inclita condita Roma Thebæ, quæ ante cataclysmum Ogygi condita dicitur, eæ tamen circiter duo millia annorum & ceterum sunt. quod tempus si referas ad illud principium quo agri coli sunt coepti, atque in casis & tuguriis habitabant, nec murus nec porta quid esset sciebant: immani numero annorum urbanos agricolæ præstare, nec mirum, quod diuina natura dedit agros, ars humana ædificavit urbes. cum artes omnes dicantur in Græcia intra mille annorum repertæ, agri nunquam non fuerint in terris qui coli possint. Neque solum antiquior cultura agri, sed etiam melior. Itaque non sine causa maiores nostri ex urbe in agris redigebant suos ciues, quod & in pace à rusticis Romanis alebantur, & in bello ab his tuebantur. Nec sine causa Terram eandem appellabant matrem & Cererem, & qui eam colerent, piam & utilem agere vitam credebant, atque eos solos reliquos esse ex stirpe Saturni regis. Cui consentaneum est quod initia vocantur potissimum ea quæ Cereri sunt sacra. Nec minus oppidi quoque nomen Thebæ indicat antiquiorem esse agrum, quod ab agri genere, non à conditore nomen ei est impositum. Nam lingua prisca & in Græcia Æoleis Bœotii sine afflatu vocant collis Tebas: & in Sabinis quæ è Græcia venerunt Pelasgi, etiam nunc ita dicunt. Cuius vestigiū in agro Sabino via Salaria non longè à Reate

quod

milliarius clius appellatur Thebæ. Cum agriculturam primo propter paupertatem maximè indiscretam haberent, quod à pastoribus, qui erant orti in eodem agro, & serebant & pascebant: qui postea creuerunt, peculia diuiserunt, ac factum ut dicerentur alii, agricolæ, alii, pastores. Quæ ipsa pars duplex est, tamen ab nullo satis discretæ: quod altera est villatica pastio, altera, agrestis. Hæc nota & nobilis, quod & pecuaria appellatur, & multum homines locupletat, & ob eam rem aut conductos aut emptos habent saltus. Altera, villatica, quod humilis videtur, à quibusdam adiecta ad agriculturam, cum esset pastio: neque explicata tota separatim, quod sciam, ab ullo. Itaque cum putarem esse rerum rusticarum quæ constituta sunt fructus causa tria genera, unum de agricultura, alterum de re pecuaria, tertium de villaticis pastionibus: tres libros institui, è quibus duo scripsi. primum ad Fundaniam uxorem de agricultura, secundum de pecuaria, ad Turranium Nigrum: qui reliquus est tertius de villaticis fructibus, in hoc ad te mitto, quod visus sum debere pro nostra vicinitate & amore scribere potissimum ad te. Cum enim villam haberes opere rectorio & interestino ac pauimentis nobilibus lithostrotis spectandam, parum putasses esse nisi tuis quoque literis exornati parietes essent. Ego quoque, quo ornatior ea esse posset fructu quam factu, quoad facere possem, hæc ad te misi, recordatus de ea re sermones, quos de villa perfecta habuissemus. De quibus exponendis initium capiam hinc.

Rursum de duobus pastionum generibus, item de villa.

CAP. 11.

COMITIIS ædilitiis cum sole caldo ego & Q. Axius senator tribulis suffragium tulissemus, &

candidato, cui studebamus, vellemus esse præsto, cum domum rediret: Axius mihi, Dum diribentur, inquit, suffragia, vis potius villæ publicæ vramur umbra, quam priuati candidati tabella, dū ita ædificemus nobis? Opinor, inquam, non solum quod dicitur, Malum consilium, consulti ^{esse} est pessimum: sed etiam bonum consilium, qui consulit, & qui consulitur, bonum habendum, itaque imus, venimus in villam. Ibi Appiū Claudium augurem sedētem inuenimus in subselliis, vt consuli, siquid vsus poposcisset, esset præsto. Sedebat ad sinistram ei Cornelius Merula, consulari familia ortus, & Fircellius Pauo Reatinus: ad dextram Minutius Pica, & M. Petronius Paffer. Ad quem cum accessimus, Axius Appius subridens, Recipis nos, inquit, in tuum ornithona, vbi sedes inter aues? Ille, Ego verò, inquit, te præsertim, cuius aues hospitales etiā nūc ructor, quas mihi apposuit paucis ante diebus in villa Reatina, ad lacum Velini eunti de controuersis Interamnatium & Reatinorum. Sed non hæc, inquit, villa, quanquam ædificarūt maiores nostri, frugalior ac melior est quam tua illa perpolita in Reatino. Nuncubi hic vides citrum, aut aurum, num minium, aut armenium: num quod emblemata, aut lithostrotum: quæ illic omnia contrā. Et cum hæc sit communis vniuersi populi, illa solius tua: hæc, quò succedant ex campo ciues, & reliqui omnes, illa, quò equæ & asini: præterea cum ad Remp. administrandam hæc sit utilis, vbi cohortes ad delectum consuli adductæ confidunt, vbi arma ostendant, vbi censores censu admittant populum: tua, inquit, hæc in campo Martio extremo utilis, & nō deliciis sumptuosior quam omnes omnium Reatinæ: tum & oblita tabulis est,

est pictis, nec minus signis ornata. "Ad mea, ve- At
stigium vbi sit nullum Lysippi, aut Antiphili, ^{meas}
sed crebra fatoris & pastoris. & cum villa non sit ^{vesti-}
sine fundo magno, & eo polito cultura, tua ista ^{giū v:}
neque agrum habet vllum, nec bouem, nec e- ^{gn. L.}
quam. Denique quid tua habet simile villæ illius ^{aut A:}
quam tuus auus & proauus habebat? Nec enim ^{vide-}
"vt illa, foenificia videt arida in tabulato, nec ^{bis,}
vindemiā in cælla, neq; in granario messim. Nā ^{sed cre-}
quod extra urbem est ædificium, nihilo magis ^{brum}
ideo est villa quam eorum ædificia qui habitāt ^{hæc vt}
extra portam flumentanam, aut in Æmilianis. ^{illa}
Appius subridēs, Quoniam ego ignoro (inquit)
quid sit villa, velim me doceas: ne labar impru-
dentia, quòd volo emere à M. Seio in Ostiensi vil-
lam. Quòd si ea ædificia villæ non sunt, quæ asi-
num tuum, quem mihi quadraginta millibus
emptum ostendebas apud te, non habent, me-
tuo ne pro villa eman Ostiæ in litore Seianas
ædes. Quòd ædificium hic me L. Merula impulit
vt cuperem habere, cum diceret nullam se acce-
pisse villā qua magis delectatus esset, cum apud
eum dies aliquot fuisset. Nec tamen ibi se vidisse
se tabulam pictam, neque signum aheneum, aut
marmoreum vllum: nihilo magis torcula vasa
vindemiatoria, aut serias olearias, aut traperas.
Axius aspicit Merulam, Et quid igitur (inquit) est
ista villa, si nec urbana habet ornamenta, neque
rustica membra? Cui ille, Non minus villa tua ^{erit vit}
"erit ad angulum Velini, quam neque pictor ne- ^{la ad}
que tector vidit vnquam, "quam in Rosea, quæ ^{ang:}
est polita opere tectorio eleganter, quam domi- ^{quam}
nus habes communem cum asino. Cum signifi- ^{illa it}
casset nutu, nihilo minus esse villam eam quæ
esset simplex rustica, quam eam in qua esset

H. i.

vtrunque, & ea & vrbana, & rogasset quid ex his rebus colligeret, Quid, inquit, si propter pastiones tuus fundus in Rosea probandus sit: & quod ibi pascitur pecus, ac stabulatur, rectè villa appellatur. Hæc quoque simili de causa debet vocari villa, in qua propter pastiones fructus capiuntur magni. Quid enim refert vtrū propter oves an propter aues fructus capias? Anne dulcior est fructus apud te ex bubulo pecore, vnde apes nascuntur, quàm ex apibus, quæ ad villam in alveariis opus faciunt & num pluris nūc tu è villa illic natos verres lanio vendis, quàm hîc apros macellarios Seius? Qui minus ego, inquit Axius, istas habere possum in Reatina villa? nisi si apud Seium Siculum sit mel, Corsicum in Reatino: & hîc aprum glans cum pascit emytitia, facit pinguem, illic gratuita exilem. Appius, Possè ad te fieri, inquit, Seianas pastiones non negavit Merula: ego nō esse ipse vidi. Duo enim genera cum sint pastionum: vnum agreste, in quo pecuarie sunt: alterum villaticum, in quo sunt gallinæ, ac columbæ & apes, & cætera quæ in villa solent pasci: de quibus & Pœnus Mago & Cassius Dionysius, & alii quid separatim ac dispersim in libris reliquerunt, quos Seius legisse videtur, & ideo ex his pastionibus ex vna villa maiores fructus capere, quàm alii faciunt ex toto fundo. Certè, inquit Merula. nam ibi vidi greges magnos anserum, gallinarum, columbarū, gruorum, pauonum, nec nō glirium, piscium, aprorum, & cætera venationis. ex quibus rebus scriba librarius libertus eius qui apparuit Varroni, & me absente patrono hospitio accipiebat, in annos singulos plus quinquagena millia è villa carpere dicebat. Axius admiranti, Certè nosti, inquam, ma-

terteræ meæ fundum in Sabinis, qui est ad quartum & vicesimum lapidem via salaria à Roma. Quidni inquit. vbi æstate diem meridie diuidere solem, cum eo Reate ex vrbe, aut cum inde venio hieme noctū ponere castra. Atque in hac villa qui est ornithon, ex eo vno quinque millia scio venisse turdorū denariis ternis, vt sexaginta millia ea pars reddiderit eo anno villæ, bis tantū quàm tuus fundus ducentum iugerū Reate reddidit. Quid sexaginta inquit Axius. L x; L x. derides? sexaginta inquam. Sed vt ad hunc bolum peruenias, opus erit tibi aut epulum, aut triumphus alicuius, vt tunc fuit Scipionis Metelli, aut collegiorum cœnæ, quæ tūc innumerabiles excandefaciebant annonam macelli. Reliquis annis omnibus & hanc expectabis summam: spero non tibi decoquet nō ornithon. Neque hoc accidit his moribus, nisi rarò, vt decipiaris. Quotus quisque enim est annus quo nō videas epulum, aut triumphum, aut collegia non epulari, quæ nunc innumerabiles incendunt annonam? Sed propter luxuriā, inquit, quodammodo epulum quotidianū est intra ianuas Romæ. Nonne itē L. Albutius, homo (vt scitis) apprime doctus, cuius Luciliano caractere sunt libelli, dicebat in Albano fundum suum pastionibus semper vinci à villa? agrum enim minus dena millia reddere, villam plus vicena. Idem secundum mare quo loco veller, si parasset villam, se supra centū millia è villa recepturum. Age non M. Cato nuper, cum Luculli accepit tutelam, è piscinis eius quadraginta millibus sextertiis vendidit pisces? Axius, Merula mi, inquit, recipe me quæso discipulum villaticæ pastionis. Ille, Quin simulac promiseris minerval, incipiam, inquit: id est cœnam.

Ego verò non recuso, vel hodie ex ista passione crebro. Appius, Credo simulac primùm ex isto villatico pecore mortui erunt anseres, aut pavones. Cui ille, Quid enim interest vtrum mortuinas editis volucres, an pisces, quos nisi mortuos estis nunquam? Sed oro te, inquit, induce me in viam disciplinæ villaticæ passionis, ac vim formamque eius expone Merula non grauaté.

Quæ in villa circumde eam ali vel pasci possint.

C A P. I I I.

PRIMUM, inquit, dominum scientem esse oportet earum rerû, quæ in villa circumde eam ali ac pasci possint, ita vt domino sint fructui ac delectationi. Eius disciplinæ genera sunt tria, ornithones, leporaria, piscinæ. Nunc ornithones dico omnium alitum quæ intra parietes villæ solent pasci. Leporaria te accipere volo, nõ ea quæ tritani nostri dicebant, vbi soliti lepores sint, sed omnia septa afficta villæ quæ sunt, & habent inclusa animalia quæ pascantur. Similiter piscinas dico eas, quæ in aqua dulci aut salsa inclusos habent pisces ad villam. Harum singula genera minimùm in binas species diuidi possunt. In prima parte vt sint quæ terra modò sunt contenta: vt sunt pavones, turtures, turdi. Altera species sunt, quæ non sunt contenta terra solùm, sed etiam aquam requirunt: vt sunt anseres, querquedula, anates. Sic alterum genus illud venaticum duas habet diuersas species: vnam, in qua est aper, caprea, lepus. Altera item extra villam, quæ sunt, vt apes, cocleæ, glires. Tertii generis aquatilis item species duæ, partim quòd habent pisces in aqua dulci, partim quòd in marina. De his sex partibus adhuc ista tria genera artificum paranda, aucu-

pes, venatores, piscatores: vt ab his emenda, quæ tuorum seruorum diligentia tuearis in foctura ad partus, & nata nutrire saginaræque, in macellum vt perueniant. Neque non etiam quædam assumenda in villam sine retibus aucupis, venatoris, piscatoris: vt glires, cocleæ & gallinæ. Earum rerû cultura instituta prima, ea quæ in villa habentur. non enim solùm augures Romani ad auspicia primùm parant pullos, sed etiam patres familiarum rure. Secunda, quæ maceris ad villam venationis causa cluduntur, & propter aluearia. apes enim subter subgrundas ab initio villatico vsæ tecto. Tertia, piscinæ dulces fieri coeptæ, & è fluminibus captos recepere ad se pisces. Omnibus tribus his generibus sunt bini gradus, superiores, quos frugalitas antiqua: inferiores, quos luxuria posterior adiecit. Primus enim ille gradus antiquus maiorum ^{nostro-} "nostrum e-
rat, in quo essent auaria duo duntaxat, in plano cohors in qua pascebantur gallinæ: & earum fructus erant oua & pulli. Alter sublimis, in quo erant columbæ in turribus, aut summa villa. Cõtrà, nunc auaria sunt nomine mutato, quòd vocantur ornithones, quæ palatum suaue domini parauit, vt tecta maiora habeant, quàm tum ^{habe-} "ha-
bebant, totas villas, in quibus stabulentur turdi ^{bât ro-} ac pavones. Sic in secunda parte, ac leporario, ^{ta vil-} pater tuus, Axi, præterquam lepusculum è venatione vidit nunquam. Neque enim erat magnû id septum, quod nunc, vt habeant multos apros ac capreas, complura iugera maceris concludit. Non tum, inquit, mihi, cum emisti fundum Thusculanum à M. Pisone in leporario apri fuerunt ^{multi?} "multi. In tertia parte quis habebat pisci-
nam, nisi dulcem, & in ea duntaxat squalos ac

mugiles pisces? Quis contra nunc Rhinton non dicit sua nihil interesse, vtrum iis piscibus stagnum habeat plenum, an ranis? Non Philippus cum ad Immidium hospitem Casini diuertisset, & ei e tuo flumine lupum piscem formosum apposuisset, atque ille gustasset, & expuisset, dixit, Peream ni piscem putavi esse? Sic nostra atas, inquam, luxuria propagavit leporaria, ac piscinas protulit ad mare, & in eas pelagios greges piscium reuocauit. Non propter hos appellati Sergius Orata, & L. Murena? Quis enim propter nobilitatem ignorat piscinas Philippi, Hortensii, Lucullorum? Quare vnde velis me incipere Axi, dic.

De auibus in genere.

CAP. IIII.

I L L E, Ego vero, inquit (vt aiunt) post principia in castris, id est, ab iis potius temporibus, quam superioribus: quod ex pauonibus fructus capiuntur maiores quam e gallinis. Atque adeo non dissimulabo, quod volo, de ornithone primum, quod lucri fecerunt hoc nomen turdi. sexaginta enim millia Fircellina excaude me fecerunt cupiditate. Merula, Duo sunt, inquit, ornithonis genera, vnum delectationis causa, vt Varro hic fecit noster sub Casino, quod amatores inuenit multos: alterum fructus causa, quo genere macellarii, & in vrbe quidam habent loca clausa, & rure maximè conducta in Sabinis, quod ibi propter agri naturam frequentes apparent turdi. Ex his tertii generis voluit esse Lucullus coniunctum auarium, quod fecit in Tusculano, vt in eodem tecto ornithonis inclusum triclinium haberet, vbi delicatè conitaret, & alios videret in mazonomo positos coctos, alios volitare circum fenestras captos. Quod inutile inuenerunt. Nam

non tantum in eo oculos delectant intra fenestras aues volitantes, quantum offendit, quod alienus odor opplet nares.

De turdis.

CAP. V.

S E D quod te malle arbitror Axi, dicam de hoc ornithone, quod fructus causa faciunt, vnde non vbi sumuntur pingues turdi. Igitur testudo (vt peristylum tectum tegulis, aut rete) fit magna, in qua millia aliquot turdorum, ac merularum includere possint. Quidam cum eo adiciunt præterea aues alias quoque, quæ pingues veniunt carè, vt miliaria ac coturnices. In hoc tectum aquam venire oportet per fistulam, & eam potius per canales angustas serpere, quæ faciliè extergeri possint. Si enim latè ibi diffusa aqua, & inquinatur facilius, & bibitur inutilius, & ex eis caduca, quæ abudat per fistulam exire, ne luto aues laborent. Ostium habere humile & angustum, & potissimum eius generis quod cochleam appellant, vt solet esse in cauea, in qua tauri pugnare solent. Fenestras raras, per quas non videantur extrinsecus arbores, aut aues, quod earum aspectus ac desiderium macrescere facit volucres inclusas. Tantum luminis habere oportet, vt aues videre possint vbi affidant, vbi cibus, vbi aqua sit. Tectorio tacta esse leui circum ostia, ac fenestras, ne aqua intrare, mus, aliave quæ bestia possit. Circum huius ædificii parietes intrinsecus multos esse palos, vbi aues affidere possint. Præterea è perticis inclinatis ex humo ad parietem, & in eis transuersis gradatim modicis interuallis perticis annexis ad speciem cancellorum scenico-
rum ac theatri. Deorsum in terram esse aquam quam bibere possint. Cibatum offas positas: ex maximè glomerantur ex ficis & farre mixto.

& per-
ticas
inclina-
tas ex
h. a. p.
& in c.
transuer-
sas a-
lias gr.
m. i. a-
nexas

H. iiii.

Diebus viginti antequam quis tollere vult turdos, largius dat cibum, quod plus ponit, & farre subtiliore incipit alere. In hoc tecto caeaeque tabulata habeant aliquot, ad perticae supplementum. Contra hoc auarium est aliud minus, in quo quae mortuae ibi sunt aues, ut domino numerum reddat, curator seruare solet. Cum opus sunt ex hoc auario ut sumantur idoneae, excluduntur in minusculum auarium, quod est coniunctum cum maiore ostio, lumine illustriore, quod secluforium appellat. Ibi cum eum numerum habet exclusum, quem sumere vult, omnes occidit. Hoc ideo in secluforio clam, ne reliqui, si videant, despondeant animum, atque alieno tempore venditoris moriantur. Non ut aduenae volucres pullos faciunt, in agro ciconiae, in tecto hirundines, sic aut hic aut illic turdi, qui cum sunt nomine mares, re vera foeminae quoque sunt: neque id non securum ut esset in merulis, quae nomine foeminino mares quoque sint. Praeterea volucres cum partim aduenae sint, ut hirundines & grues: partim vernaculae, ut gallinae ac columbae: de illo genere sunt turdi aduentitio, ac quotannis in Italiam trans mare aduolant, circiter aequinoctium autumnale, & eodem reuolant ad aequinoctium vernum. Et alio tempore turtures ac coturnices, immani numero. hoc ita fieri apparet in insulis propinquis Pontis, Palmariae, Padatae. Ibi enim in prima volatura cum veniunt, morantur dies paucos requiescendi causa. Idemque faciunt cum ex Italia trans mare remeant. Appius Axio, Si quinque millia huc conieceris, inquit, & erit epulum ac triumphus, sexaginta millia quaeuis statim in foenus des licebit. Tum mihi, Tu dic illud alterum genus ornithonis, qui

secluforio

Non enim ut a. v. f. pullos, ut in

Pontis, Palmaria, Padatae

animi causa constitutus a te sub Casino fertur: in quo diceris longe vicisse non modo archetypon inuictoris nostri *ὀπυθησφείων* M. Lanii Strabonis, qui Brundisii hospes noster primus in peristylo habuit exhedra conclusas aues, quas pasceret obiecto rete, sed etiam in Tusculano magno aedificio Luculli. Cui ego, Cum habeam sub oppido Casino flumen, quod per villam fluat liquidum & altum, marginibus lapideis, latum pedes LVI , & est villa in villam pontibus transeatur, longum $P. DCCCL$, directum ab insula ad Museum, quae est a Vinio fluuio, vbi confluit altera annis ad summum flumen, vbi est Museum: circum huius ripas ambulatio sub dio, pedes lata denos. Ab hac ambulatione in agrum versus, ornithonis locus ex duabus partibus dextra & sinistra maceris altis conclusus. Inter quas locus qui est ornithonis, patet in latitudinem $P. XLVI$, deformatus ad tabulae literariae speciem cum capitulo, forma quae est quadrata. Patet in longitudinem $P. LXXI$: qua ad capitulum rotundus est, $P. XXVI$. Ad haec, ita ut in margine quasi infimo tabulae descripta sit ambulatio, ab ornithone plumula, in qua media sunt caeae, qua iter in aream est. In limine in lateribus dextra & sinistra porticus sunt primoribus columnis lapideis, intermediis arbusculis humilibus ordinatae, cum a summa macerie ad epistylum recta porticus sit rete cannabina: & ab epistyllo ad stylobatem haec sunt auiibus omne genus oppletae, quibus cibus ministratur per retem, & aqua riuulo tenui affluit. Secundum stylobatis interiorem partem dextra & sinistra ad summam aream quadratae medio diuersae duae non latae, sed oblongae sunt piscinae ad porticus

versus. Inter eas piscinas tantummodo accessus
 semita in tholū, qui est ultra rotundus columna-
 tus: ut est in æde Catuli, si pro parietibus feceris
 columnas. Extra eas columnas est silua manu fa-
 ta, gradibus arboribus tecta, ut infima perluceat,
 tota septa maceris altis. Intra tholi columnas
 exteriores lapideas, & rotidē interiores ex abiete
 tenues, locus est P. v. latus. Inter columnas exte-
 riores pro pariete reticuli è nervis sunt, ut per-
 spici in silua possit, & quæ ibi sunt, neque auis
 eas transire. Intra interiores columnas pro parie-
 te rete auarium est obiectum. Inter has, & exte-
 riores gradatim substructum ut *κατασκευαστὸν* auiū:
 mutuli crebri omnibus columnis impositi, se-
 dilia auium. Intra retem aues sunt omne genus:
 maximè cantrices, ut lusciniolæ, ac merulæ: qui-
 bus aqua ministratur per canaliculam, cibus ob-
 iicitur sub retem. Subter columnarum styloba-
 ten est lapis à falere pedem & dodrantem alta:
 ipsum falere ad duo pedes altum à stagno latum
 ad quinque, ut in culcitas & columellas conui-
 uæ pedibus circumire possint. Infimo intra fale-
 re est stagnum cum margine pedali, & insula in
 medio parua. Circum falere, & *ναυαλῖα* sunt ex-
 cauata anatium stabula. In insula est columella,
 in qua intus axis qui pro mensa sustinet rotam
 radiatam, ita ut ad extremum ubi orbile solet
 esse acutum, tabula cauata sit, ut tympanum, in
 latitudinem duo pedes & semipedem, in altitu-
 dinem palmum. Hæc ab vno puero, qui mini-
 strat, ita vertitur, ut omnia vnà ponantur, & ad
 bibendum, & ad edendum, & admoueantur ad
 omnes conuiuas. Ex suggesto faleris, ubi solent
 esse *ἀετίνου*, prodeunt anates in stagnum,
 ac nant: è quo riuus peruenit in duas, quas dixi,

sunt
 stru-
 ctæ, ut
 s. a. mu-
 tulus
 crebris
 o. c. im-
 positis

natati-
 lia

piscinas, ac pisciculi vltro ac citro commeant:
 cum & aqua calida, & frigida ex orbi ligneo, mē-
 saque, quam dixi, in primis radiis esse epitoniis
 versis ad vnumquenque factum, sic ut fluat in
 conuiuiam. Intrinsicus sub tholo stella lucifer in-
 terdiu, noctu hesperus, ita circumeunt ad infi-
 mum hemisphærium, ac mouentur, ut indicent
 quot sint horæ. In eodem hemisphærio medio
 circum cardinem est orbis ventorum octo, ut
 Athenis in horologio quod fecit Cyprestes. Ibi-
 que eminens radius à cardine ad orbem ita mo-
 uetur, ut eum tangat ventum qui flet, ut intus
 scire possis. Cùm hæc loqueremur, clamor fit
 in campo. Nos athletæ comitiorum vnà cùm id
 fieri non miraremur propter studia suffragato-
 rum, & tamen scire vellemus quid esset, venit ad
 nos Pantulæus Parra. Narrat ad tabulam, cùm
 diriberent, quendam deprehensum tesseras
 conicientem in loculum, eum ad consulem tra-
 ctum à fautoribus competitorum. Pauo sur-
 git, quod eius candidati custos dicebatur depre-
 hensus.

De pauonibus.

CAP. VI.

AXIVS, De Pauone, inquit, liberè licet di-
 cas: quoniam discessit Fircellius, qui secus siquid
 diceret de iis gentilitatis causa, fortasse ante eum
 duceret ferram, Cui Merula, De pauonibus no-
 stra memoria, inquit, greges haberi cœpti, & ve-
 nire magno. Ex iis M. Aufidius Lurco supra sexa-
 gena millia nummum in anno dicitur capere. Si a-
 liquanto pauciores esse debent mares, quàm fœ-
 minæ, si ad fructum spectes. si ad delectationem,
 contra; formosior enim mas. Pauonum greges
 agrestes transmarini esse dicuntur in insulis Sa-
 mi in luco Iunonis. Item in Planasia insula M.

Pisonis. Hi ad greges constituendos paratur bona ætate & bona forma. Huic enim natura formæ è volucribus dedit palmam. Ad admissuram hæ minores bimæ non idoneæ, nec iam maiores natu. Pascuntur omne genus obiecto frumēto, maximè ordeo. Itaque Seiur iis dat in menses singulos, ordei singulos modios, ita vt in foetura det vberius, & ante quàm salire incipiant. Is à procuratore ternos pullos exigit, eosque, cum creuerunt, quinquagenis denariis vendit, vt nulla ouis hunc assequatur fructum. Præterea oua emit, ac supponit gallinis, ex quibus ex iis excusos pullos refert in testabilem eam in qua pa-

*
in id
tectum
in quo

uones habet. quod tectum pro multitudine pa-
uonum fieri debet, & habere cubilia discreta, te-
ctorio leuata, quò neque serpēs, neque bestia ac-
cedere vlla possit. Præterea habere locum ante
se, quò pastum exeant diebus apricis. Vtrunque
locum purum esse volūt hæ volucres. Itaque pa-
storem earum cum batillo circumire oportet,
ac stercus tollere ac conseruare: quod & ad agri-
culturam idoneum est, & ad substramen pullo-
rum. Primus hos Q. Hortensius augurali adici-
li cœna posuisse dicitur. quod protinus factum
tam luxuriosi quàm seueri boni viri laudabant.
Quem citò secuti multi, extulerunt eorum pre-
tia, ita vt oua eorum denariis veneāt quinis, ipsi
facilè quinquagenis: grex centenarius facilè qua-
dragena millia sextertia. vt reddat: vt quidem
Albutius aiebat, si in singulos ternos exigeret
pulos, perfici sexagena posse.

De columbis. CAP. VII.

INTEREA venit apparitor Appii à consu-
le, & augures ait citari. Ille foras exit è villa. At in
villam intro inuolant columbæ: de quibus Me-

rula Axio, Si vnquam *ἄειροτροφείων* constitui-
ses, has tuas esse putares, quauis feræ essent. Duo
enim genera earum in *ἄειροτροφείω* esse solēt.
Vnum, agreste: vt alii dicunt, saxatile, quod ha-
betur in turribus ac columinibus villæ: à quo ap-
pellatæ columbæ, quæ propter timorem natu-
ralem summa loca in tectis captant. Quo fit vt a-
grestes maximè sequantur turres, in quas ex agro
euolant suapte sponte, ac remeant. Alterum ge-
nus illud columbarum est clementius, quod ci-
bo domestico contentum intra limina ianux
solet pasci. Hoc genus maximè est colore albo.
Illud alterum agreste, sine albo, vario. Ex his dua-
bus stirpibus fit miscellum tertium genus fru-
ctus causa, atque incedūt in locum vnum, quod
alii vocant *ἄειρεῖων*, alii *ἄειροτροφείων*: in quo
vno sæpe vel quinque millia sunt inclusa. *ἄει-
ρεῖων* fit vt testudo, magna camera tectus, vno
ostio angusto, fenestris punicanis, aut latiori-
bus, reticulatis vtrinque, vt locus omnis sit illu-
stris: neve quæ serpens, aliudve quid animal ma-
lificum introire queat. Intrinsecus quàm leuissi-
mo marmorato toti parietes ac cameræ obli-
nuntur, & extrinsecus, circum fenestras, ne mus
aut lacerta qua adrepere ad columbaria possit. ni-
hil enim timidius columba. Singulis paribus co-
lumbaria fiunt rotunda, in ordinem crebra. Or-
dines quamplurimi esse possunt à terra vsque ad
cameram. Columbaria singula esse oportet, vt os
habeat quo introire & exire possit. Intus terno-
rum palmorum ex omnibus partibus sub ordi-
nes singulos tabulæ fictæ, vt sint bipalmes, quo
vtantur vestibulo, ac prodeant. Aquam esse o-
portet, quò influat: vnde & bibere & vbi lauari
possint. permundæ enim sunt hæ volucres. Itaq;

puram
esse op-
quæ

pastorem columbarium quotquot mēſibus cre-
brò oportet euertere. Est enim quod eum inquit
nat locum appoſitū ad agriculturam, ita vt hoc
si col- optimum eſſe ſcripſerint aliquot; ſitue " quæ co-
lumba quid offenderit, vt medeatur: ſiquia perie-
rit, vt efferatur. Siqui pulli idonei ſunt ad vēden-
dum; promat. Item quæ foetæ ſunt, in certum lo-
cum vt diſcluſum ab aliis rete habeāt, quò tranſ-
ma- ferātur; è quo foras euocare poſſint " matresque.
tres. Quod faciunt duabus de cauſis: vna, ſi faſtidiunt
aut incluſæ conſeſcunt: quò libero aere, cum
exierint in agros, redintegrentur: altera de cau-
ſa, propter illicium. ipſæ enim propter pullos
quos habent, vtique redeunt, niſi à cortio oc-
cipitæ, aut ab accipitre interceptæ. Quos colum-
barii interficere ſolent, duabus virgis viſcatis de-
fixis in terram, inter ſe curuatis, cum inter eas
quod poſuerint obligatum animal, " quod item pe-
inter- tere ſoleant accipitres; qui ita decipiuntur, cum
cipere ſe obleuerunt viſco. Columbas redire ſolere ad
ſol. locum licet animaduertere, quòd multi in thea-
tro è ſinu miſſas faciunt; atque ad locum redeūt:
quæ niſi reuerterentur, non emitterentur. Ci-
bus apponitur circum parietes in canalibus, quas
extrinſecus per fiſtulas ſupplet. Delectantur
milio, tritico, ordeo, piſo, faſeolis; eruo. Item fe-
ras has in turribus ac ſummis villis, qui habent
immit- agreſtes columbas, quoad poſſunt " immitten-
tunt dum in *ωεισεπεινας* ætate bona. " parandum ne-
parant que pullos, neque vetulas; totidem mares quot
que vt foeminas. Nihil columbis foecundius. itaque die-
nec p- bus quadragenis concipit, & parit; & incubat, &
n. vet. educat: & hoc ferè totum annum faciunt. Tan-
r. m. q. tummodo interuallum faciunt à bruma ad æ-
f. ha- quinoctium vernum. Pulli naſcuntur bini, qui
beant.

ſimulac creuerunt, & habent robur, cum matri-
bus pariunt. Qui ſolent ſaginare pullos colum-
binos, quò pluris vendant, ſecludunt eos, cum
iam pluma ſunt teſti. Deinde manducato candi-
do farciunt pane: hieme hoc bis, æſtate ter, ma-
ne, meridie, veſperi. hieme demunt cibum me-
dium. Qui iam pinnas incipiunt habere, relin-
quunt in nido illiſis cruribus, & matribus, vbe-
rius vt cibo vti poſſint, obiiciūt. Eo enim totum
diem ſe & pullos paſcunt. Qui ita educantur, ce-
lerius pinguiores ſunt quam alii, & candidiores.
parentes eorum Romæ, ſi ſunt formoſi, bono
colore, integri, boni ſeminis, paria ſingula vul-
go veneunt ducenis numis, nec non eximia ſin-
gulis millibus numūm: quas nuper cum merca-
tor tanti emere vellet à L. Axio equite Rom. mi-
noris quadringentis denariis daturum negauit.
Axius, Si poſſem emere, inquit, *ωεισεπεινας* factū,
quemadmodum in ædibus cum habere vellent,
emi ſictilia colūbaria, iam iſſem emptum, & mi-
ſiſſem ad villam. Quasi verò, inquit Pica, non
in vrbe quoq; ſunt multi. An tibi columbaria qui
in tegulis habent, non videntur habere *ωεισε-
πεινας*, cum aliquot ſupra centum millium ſex-
tertiūm habeant inſtrumentum: è queis alicuius
totum emas cenſeo, & ante quàm ædifices rure,
magnum condifcas hic in vrbe quotidie lucrum
" aſſem ſemiſſem condere in loculos. ex aſſe

De turturibus.

C A P. VIII.

T V M merula, Perge deinceps. Ille, Turturi-
bus item, inquit, locum conſtituendum proin-
de magnum, ac multitudinem alere velis. Eum-
que item, vt de columbis dictum eſt, vt habeat
oſtium, ac fenestras, & aquam puram, ac parie-
tes, ac camaras munitas tectorio. Sed pro colum-
bariis in pariete mutulos, aut palos in ordinem,

supra quos tegeticulæ cannabinæ sint impositæ: Infimum ordinem oportet abesse à terra non minus tres pedes, inter reliquos dodrantes, à summo ad camaram ad semipedem, æquè latum ac mutulus à pariete extare potest: in quibus dies noctesque pascuntur. Cibatum quod sit, obiciunt triticum siccum, in centenos vicenos turtures ferè semodiam: quotidie euerrentes eorum stabula, à stercore ne offendantur. quod item seruatur ad agrum colendum. Ad saginandum appositissimum tempus circiter messem. Etenim matres eorum tunc optimæ sunt, cum pulli plurimi gignuntur, qui ad farturam meliores. Itaque eorum fructus id temporis maximè consistit.

De gallinis.

CAP. IX.

x
fartu-
ræ à fu-
ra
A X I V S, Ego quæ requiro " farsuræ assuræ membra de palumbis, de gallinis dic sodes Merula: tum de reliquis, siquid idoneum fuerit, racemari licebit. Igitur sunt gallinæ quæ vocantur, generum trium, villaticæ, & rusticæ, & Africanæ: Gallinæ villaticæ sunt, quas deinceps rure habent in villis. De his qui ὀπιθοσοκείων instituere volūt, iidem adhibita scientia ac cura, vt capiant magnos fructus (vt maximè factitauerunt deliaci) hæc quinque maximè animaduertant oportet. De emptione, cuiusmodi & quàm multas parent. De foctura, quemadmodum admittant & pariant. De ouis, quemadmodum incubent & excudant. De pullis, quemadmodum & à quibus educentur. Hisce appendix adiicitur, pars quinta, quemadmodum saginentur. E quibus tribus generibus proprio nomine vocantur foctinæ quæ sunt villaticæ, gallinæ: mares, galli: capi, semimares, quod sunt castrati. Gallos castrant, vt sint capi candenti

candenti ferro " inurentes ad infima crura, vsque inurentes calcaria ad
dum rumpatur. at quod extat vlcus, oblinunt figlina creta. Qui spectat vt ὀπιθοσοκείων perfectum ad
habeat, sint licet genera ei tria paranda, maximè villaticas gallinas: è quibus in parado eligat oportet foctundas, plerunque rubicunda pluma, nigris pinnis, imparibus digitis, magnis capitibus, crista erecta ampla. Hæ enim ad partiones sunt aptiores. Gallos salaces, qui animaduertūt si sunt lacertosi, rubenti crista, rostro breui, pleno, acuto, oculis ravis aut nigris, palea rubra subalbicanti, collo vario aut aureolo, feminibus pilosis, cruribus breuibus, vnguibus longis, caudis magnis, frequentibus pinnis. Item qui elati sunt, ac vociferant sæpe, in certamine pertinaces, & qui animalia quæ nocent gallinis, non modò non pertimescant, sed etiam pro gallinis propugnēt. Nec tamen sequendum in seminio legedo, Tanagricos ac Medicos, & Chalcidicos: qui sine dubio sunt pulchri, & ad præliandum inter se maximè idonei, sed ad partus sunt steriliores. Si ducentas alere velis, locus septus attribuendus: in quo duæ cauæ coniunctæ magnæ constituendæ, quæ spectent ad exorientem versus, vtræque in longitudinem circiter decem pedes, latitudine dimidio minores " quàm in altitudine. paulo
altitudi-
dine
paulo
humil:
vtrifq;
fene-
stræ la-
titudi-
ne tr.
quod
nocere
solet
humiliores. vtræque fenestra lata tripedali, & eo pede altiores, è viminibus factæ raris: ita vt lumine præbeant multum, neque per eas quicquam ire intro possit " quæ nocere solent gallinis. Inter duas ostium sit, quæ gallinarius curator earū ire possit. In caueis crebræ perticæ traictæ sint, vt omnes sustinere possint gallinas. Contra singulas perticas in pariete exculpta sint cubilia earū: ante sit (vt dixi) vestibulū septum, in quo, diurno

tempore esse possint, atque in puluere volutari.
 Præterea sit cella grâdis, in qua curator habitat,
 posita ita vt in parietibus circum omnia "plena sint cu-
 bilia gallinarum, aut exculpta, aut afficta firmi-
 ter. motus enim cum incubant nocet. In cubili-
 bus, cum parturient, acus substernendum: cum
 pepererunt, tollere substramen, & recens aliud
 subiicere: quod pulices & cætera nasci solent, quæ
 gallinam conquiescere non patiuntur. ob quam
 rem oua aut inæquabiliter maturescunt, aut cõ-
 fenescunt. Quæ velis incubet, negat plus x x v
 oportere oua incubare, quãuis propter fecundi-
 tatem pepererit plura. Optimum esse partum æ-
 quinoctio verno, "ad autumnale. Itaq; quæ ante
 aut post nata sunt, & etiam prima eo tẽpore, non
 supponenda: & ea quæ subiicias, potius "vetulis,
 aut au- tumna li. è ver. quàm è pulla stris. & quibus subii- cias, ro- fra
 quàm pullastris, & quæ rostra aut vngues nõ ha-
 beant acutos: quæ debent potius in concipiẽdo
 occupatæ esse quàm in cubando. Appositissima
 ad partum sunt anniculæ, aut bitnæ. Si oua galli-
 nis pauonina subiicias, cum iam decem dies pa-
 uonina fouere cœpit, tum denique gallinacea
 subiicere, vt vnà excudant. Gallinaceis enim pul-
 lis bis deni dies opus sunt, pauoninis, ter noueni.
 Eas includere oportet, vt diem & noctem incu-
 bent, præter quàm mane & vespere, dum cibus
 ac potio his detur. Curator oportet circumeat
 diebus interpositis aliquot, ac vertere oua, vt æ-
 quabiliter concalescant. Oua plena sint atque
 vtilia necne, animaduerti aiunt posse, si demi-
 seris in aquam. quod inane, natat: plenum, desi-
 dit. Qui (vt hoc intelligant) concutiant, errare:
 quod in eis vitales venas cõfundant. In iis idem
 aiunt, cum ad lumen sustuleris, quod perlu-
 ceat, id esse ob inane. Qui hæc volunt diutius

seruare, perfricant sale minuto, aut muria, tres
 aut quatuor horas, eaque abluta condunt in fur-
 fures, aut acus. In supponendo oua, obseruant vt
 sint numero imparia. Oua quæ incubantur, ha-
 beantne semen pulli, curator, quatrduo postquã
 incubari cœpit, intelligere potest: si contra lu-
 men tenuit, & purũ vnusmodi esse animaduertit,
 putant eiiciendum, & aliud subiiciendum.
 Excussos pullos subducendum ex singulis nidis,
 & subiiciendum ei quæ habeat paucos. Ab eaq;
 si reliqua sint oua pauciora, tollenda, & subii-
 cienda aliis quæ nondum excuderunt, & minus
 habent x x x pullos. Hoc enim gregem maio-
 rem non faciendum. Obiiciendum pullis diebus
 x v primis mane subiecto puluere (ne rostris no-
 ceat terra dura) polentam mixtam cum nasturtii
 semine, & aqua aliquanto antè facta intrita, ne
 tum denique in eorum corpore turgescat, aqua
 prohibendũ. Quando de clunibus cœperint ha-
 bere pinna, è capite & è collo eorum crebrò e-
 ligendi pedes. sæpe enim propter eos consene-
 scunt. Circum caueas eorum incendendum cor-
 num ceruinum, ne quæ serpens accedat: quarum
 bestiarum ex odore solent interire. Prodigendũ
 in solem & in sterquilinum, vt se volutate pos-
 sint, quod ita alibiliores fiunt. Neque pullos tã-
 tum, sed omne op. ἰσοθεομενίον, cum ætate, tum vti-
 que cum tempestas sit mollis, atque apricum:
 intento supra rete, quod prohibeat eas extra se-
 pta euolare, & in eas inuolare extrinsecus acci-
 pitrem, aut quid aliud: " euitantem caldorem & euitantem
 frigus: quod vtrunque his aduersum. Cum iam item
 pinna habebunt, cõsuefaciendum vt vnã aut fr. o-
 duas sectentur gallinas. Ceteræ vt potius ad portet,
 pariendum sint expeditæ quàm in nutritu quod

occupatae. Incubare oportet incipere secundum nouam lunam, quod ferè quæ ante, pleraq; non succedunt. Diebus ferè x x excudunt. De quibus villaticis quoniam vel nimium dictum, breuitate reliqua compensabo. Gallinæ rusticæ sunt in vrbe raræ: nec ferè mansuetæ sine cauea videntur Romæ: similes facie non his villaticis gallinis nostris, sed Africanis aspectu, ac facie incontaminata. In ornatibus publicis solent poni cum psitracis, ac merulis albis, item aliis id genus rebus inuſitatis. Neque ferè in villis oua ac pullos faciunt, sed in siluis. Ab his gallinis dicitur insula Gallinaria appellata, quæ est in mari Thufco, secundum Italiam, cõtra montes Ligusticos, Intemelium, Albium, Ingaunum. Alii ab his villaticis inuectis à nautis, ibi feris factis procreatis. Gallinæ Africanæ sunt grandes, variæ, gibberæ, quas *μελαργίδας* appellant Græci. Hæ nouissima in triclinium gænearium introierunt è culina, propter fastidium hominum. veneunt propter penuriam magno. De tribus generibus, gallinæ saginantur maximè villaticæ. Eas includunt in locum tepidum & angustum, & tenebricosum, quod motus earum & lux pinguitudini inimica, ad hanc rem electis maximis gallinis, nec continuo his quas melicas appellant falso: quod antiqui vt thetin thelim dicebant, sic medicam melicam vocabant. Hæ primò dicebantur, quia ex Media propter magnitudinem erant allatæ, quæque ex iis generatæ postea propter similitudinem. Amplas omnes ex iis, euulsis ex alis ^{pinnis & cauda,} pinnis, & è cauda farciunt turundis ordeaceis partim admixtis ex farina loliacea, aut semine lini ex aqua dulci. Bis die cibum dant, obseruantes ex quibusdam signis, vt prior sit concoctus quàm

secundum dent. Dato cibo, cum perpurgarunt caput, nequos habeant pedes, rursus eas concludunt. Hoc faciunt vsque ad dies x x v. tunc denique pingues fiunt. Quidam ex triticeo pane intrito in aquam, mixto vino bono & odorato, farciunt, ita vt diebus x x pingues reddant ac teneras. Si in farciendo nimio cibo fastidiunt, remittendum in datione ^{pro} portione: ac decem primis processit, in posterioribus vt ^{diminuat} eadem ratione, vt vigesimus dies & primus sit par. Eodem modo palumbes farciunt ac reddunt pingues.

De anseribus.

C A P. X.

TRANSI, inquit Axius, nunc in illud genus quod vos philogræci vocatis *ἀμφίβιον*, quod non est vlla villa ac terra contentum, sed requirit piscinas: ⁱⁿ quibus vbi anseres aluntur, nomine ^{quas,} *μυβοσκεῖον* appellatis. Horum greges Scipio Metellus & M. Seius habent magnos aliquot. ^{quia} Merula, Seius, inquit, ita greges comparauit anserum, ^{ibi} vt hos quinque gradus obseruaret quos in gallinis dixi. Hi sunt de genere, de fœtura, de ouis, de pullis, de sagina. Primùm iubebat seruum in legendo obseruare vt essent ampli & albi: quod plerunque pullos similes sui faciunt. Est enim alterum genus variū, quod ferum vocatur, nec cum iis libenter congregatur, nec æquè fit mansuetū. Anseribus admittendis tempus est aptissimum à bruma: ad pariendum & incubandum à Kal. Martii vsq; ad solstitium. Saliunt ferè in aqua, ^{inundum se} mer- ^{gunt} in ^{flumē,} gentur in flumen, aut piscinā. Singulæ non plus quater in anno pariunt. Singulis, vbi pariant, faciendum haras quadratas circum binos pedes & semipedem. Eas substernendum palea. Notandum earum oua aliquo signo, quod aliena

non excudant. Ad incubandum supponunt ple-
runque IX aut XI. Qui hoc minus, v. r. i. qui hoc
plus, x. v. Incubat tempestatibus dies xxx, tepi-
dioribus xxv. Cùm excudit, quinq; diebus pri-
mis patiuntur esse cum matre. deinde quotidie
ferenum cùm est, producunt in prata, item pisci-
nas aut paludes: iisque faciunt haras supra ter-
ram aut subtus, in queis non includant plus vi-
cenos pullos. Easque cellas prouident ne habeat
in solo humorem, & vt molle habeant substru-
men è palea, aliave qua re. neve qua eò accedere
possint mustelæ, aliave bestia quæ noceat. An-
seres pascunt in humidis locis, vbi pabulum fe-
runt, quod aliquem fructum ferat: feruntque his
herbam quæ vocatur seris, quod ea aqua tacta,
etiam cùm est arida, fit viridis. Folia eius decer-
pentes dant, ne, <sup>si come-
derint
vbi
pasc.</sup> "si eo inegerint vbi nascitur, aut
obterendo perdant, aut ipsi cruditate pereant. vo-
races enim sunt natura. Quo temperandum iis
qui propter cupiditatem saepe in pascendo si radi-
cem præderunt, quam educere velint è terra, ab-
rumpunt collum: perimbecillum enim id, vt ca-
put molle. Si hæc herba non est, dandum ordeum,
aut frumentum aliud. Cùm est tempus farraginis,
dandum vt in feri dixi. Cùm incubant, ordeum
iis intritum in aqua apponendum. Pullis pri-
mum biduo polenta aut ordeum apponitur, tri-
bus proximis nasturtium viride confectum mi-
nutatim ex aqua in vas aliquod. Cùm autem sunt
inclusi in haras, aut speluncas, vt dixi, victui ob-
iiciunt his polentam ordeaceam, aut farraginem,
herbamve teneram aliquam concisam. Ad sagi-
nandum eligunt pullos circiter sexquimense <sup>qui na-
si sint</sup> "qui
sunt natu: eos includunt in saginario, ibique po-
lentam & pollinem aqua madefacta dant cibum,

ita vt "per dies saturent. Secundum cibum largè <sup>perin-
de se
fur.</sup> vt bibant faciunt potestatem. Sic curati, circiter
duobus mensibus fiunt pingues. Quotienscunq;
sumpserunt, locus solet purgari: quod ipsi ament
locum purum, neque ipsi vllum, vbi fuerint, re-
linquunt purum.

De anatibus.

C A P. X I.

QVI autem volunt greges "anatum habere, ^{anatu}
ac constituere ^{περὶ τὸ ποιεῖν}, primum, locum (cui
est facultas) eligere oportet palustrem, quod eo
maximè delectantur. si id non, potissimum ibi
vbi sit naturalis aut lacus, aut stagnum, aut ma-
nufacta piscina: quod gradatim descendere pos-
sint. Septum altum esse oportet, vbi versentur, ad
pedes xv, vt vidistis ad villam Sei: quod vno o-
stio claudatur. circum totum parietem intrinse-
cus crepido lata, in qua secundum parietem sint
recta cubilia, ante " eas vestibulum earum exa- ^{ca vesti.}
quatum tectorio opere testaceo. In eo perpetua
canalis, in qua & cibus ponitur iis, & immittitur
aqua: sic enim cibum capiunt. Omnes parietes te-
ctorio lanigantur, ne fales, aliave quæ bestia in-
troire ad nocendum possit. idq; septum totum rete
gradibus maculis integitur, ne eò inuolare aqui-
la possit, neve ex ea euolare anas. Pabulum iis datur
triticum, ordeum, vinacei, vna, nonnunquam
etiã ex aqua cammari, & quaedam eiusmodi aqua-
tilia. Quæ in eo septo erunt piscinae, in eas aquam
largè influere oportet, vt semper recens sit. Sunt
item non dissimilia alia genera, vt querquedu-
læ, phalarides, sic perdices: quæ (vt Archelaus
scribit) voce maris audita, concipiunt. Quæ vt su-
periores, neque propter fecunditatem, neque
propter suauitatem saginantur, sed sic pascendo
fiunt pingues. Quod ad villaticarum partitionum

primum actum pertinere sum ratus, dixi.

De leporibus.

CAP. XII.

INTEREA redit Appius, & percunctati nos ab illo & ille à nobis, quid esset dictum ac factum, Appius, Sequitur, inquit, actus secundi generis, affinitius ad villam qui solet esse, ac nomine antiquo à parte quadam, leporarium appellatum. Nam neque solum lepores eo includuntur silua, vt olim in iugero agelli, aut duobus, sed etiam cerui aut capreae in iugeribus multis. Q. Fuluius Lipinus dicitur habere in Tarquinienſi septa iugera x l, in quo sunt inclusa non solum ea quae dixi, sed etiam oues ferae: etiam hoc maius hic in Statonensi, & quidam in locis aliis. In Gallia vero transalpina T. Pompeius tantum septum venationis, vt circiter ∞ ∞ ∞ ∞ passuum locum inclusum habeat. Praeterea in eodem conserto ferè habere solent, de animalibus coclearia, atque aluearia, atque etiam dolia vbi habeant conclusos glires. Sed horum omnium custodia, incrementum & pastio aperta, praeterquam de apibus. Quis enim ignorat septa è maceriis ita esse oportere in leporario, vt tectorio tecta sint, & sint alta alterum, ne felis, aut mælis, aliave quae bestia introire possit: alterum, ne lupo transilire. Ibi que esse latebras vbi lepores interdum deliteſcant in virgultis atque herbis: & arbores patulis ramis, quae aquilae impediunt conatus. Quis item nescit, paucos si lepores, mares vt foeminas, intromiserit, breui tempore fore vt impleatur tanta foecunditas huius quadrupedis. Quatuor modo enim inromisit in leporarium, breui solet repleti. Fit enim saepe cum habent catulos recentes, alios vt in ventre habere reperiantur. Itaque de his Archelaus scribit, annorum quot sint

leporarium dicitur in Tarquinienſi septum iugerum

Quatuor enim modo si intro miferis in leporarium

si quis velit scire, inspicere oportere foramina naturae: quae sine dubio alius alio habet plura. Hos quoque nuper institutum vt saginarent pleraque, cum exceptos è leporario concludant in caueis, & loco clauso faciant pingues. Eorum ergo tria genera ferè sunt. vnum, Italicum hoc nostrum, pedibus primis humilibus, posterioribus altis, superiore parte pulla, ventre albo, auribus longis: qui lepus dicitur, cum praegnans sit, tamen concipere. In Gallia transalpina & Macedonia fiunt permagni: in Hispania & in Italia, mediocres. Alterius generis est quod in Gallia nascitur ad Alpes: qui hoc ferè mutant, quod toti candidi sunt. hi raro perferuntur Romam. Tertii generis est quod in Hispania nascitur, simile nostro lepori ex quadam parte, sed humile: quem cuniculum appellant. L. Aelius putabat ab eo dictum leporum à celeritudine, quod leuipes esset. Ego arbitror à Graeco vocabulo antiquo, quod eum Aëolis Boeotii λέπελον appellabant. Cuniculi dicti Aëolis ab eo quod sub terra cuniculos ipsi facere soleant, vbi lateant in agris. Horum omnium tria genera, si possis, in leporario habere oportet. Duo quidem utique te habere puto, & quod in Hispania annis ita fuisti multis, vt inde te cuniculos persecutos credam.

De apris.

CAP. XIII.

APROS quidem posse habere in leporario, nec magno negotio ibi & capriuos & cicures, qui ibi nati sunt, pingues solere fieri, scis inquam Axi. Nam quem fundum in Tusculano emit hic Varro à M. Pupio Pisone, vidisti ad bucinam inflatam certo tempore apros & capreas conuenire ad pabulum: cum è superiore loco è palæstra apris effunderetur glans, capreis yicia, aut quid

aliud. Ego verò, inquit ille, apud Q. Hortensium cum in agro Laurenti essem, ibi istuc magis *πραγματικῶς* fieri vidi. Nam silua erat (vt dicebat) supra quinquaginta iugerum maceria septa, quod non leporarium, sed *ἑμεροτροφεῖον* appellabat. Ibi erat locus excelsus, vbi triclinio posito cœnabamus. Quintus Orphea vocari iussit: qui cum eo venisset cum stola & cithara, & cantare esset iussus, buccinam inflauit: vbi tanta circumfluxit nos ceruorum, aprorum, & ceterarum quadrupedum multitudo, vt non minus formosum mihi visum sit spectaculum, quàm in circo maximo nō sine ædiliū sine Africanis bestiis cum fiunt venationes.

De cocleis.

CAP. XIII.

AXIVS, Tuas partes (inquit) subleuauit Appius, o Merula noster. Quod ad venationem pertinet, breuiter secundus transactus est actus. Nec de cocleis ac gliribus quæro, quod reliquum est, neque enim magnum emolumentū esse potest. Non istuc tam simplex est, inquit Appius, quàm tu putas o Axi noster. nam & idoneus sub dio sumēdus locus cocleariis: quem totū circum aqua cludas, ne quas ibi posueris ad partum, non liberos earum, sed ipsas quæras. Aqua, inquam, ^{cludendæ} finiendæ, ne fugitiuarius sit parandus. Locus is melior, quē & non coquit sol. & tangit ros. ^{vbi} Qui si naturalis nō est (vt ferè non sunt in aprico loco) neque habeas in opaco, vt facias, vt sunt sub rupibus ac montibus, quorum alluant radices lacus ac fluiui, manu facere oportet roscidum. qui ^{papillas} fit, si eduxeris fistulam, & in eam mammillas imposueris tenues, quæ eructent aquam, ita vt in aliquem lapidem incidat, ac latè dissipetur. Paruus iis cibus opus est, & is sine ministratore.

Et hunc, dum serpit, non solum in area reperit, sed etiam, si riuus non prohibet, in parietes stantes inuenit. Denique ipsæ exgruminātes ad propalam vitam diu producant, cum ad eam rem pauca laurea folia interiiciāt, & aspergant furfures non multos. Itaque coquus has viuas an mortuas coquat, plerunque nescit. Genera coclearum sunt plura: vt minutæ albule, quæ afferuntur è Reatino: & maximæ, quæ de Illyrico apportantur: & mediocres, quæ ex Africa afferuntur. Non quo non in his regionibus quibusdam locis eæ quoddam magnitudinibus non sint dispariles. nam & valde amplæ sunt. quanquam ex Africa, quæ vocantur solitannæ, ita vt in eas lxxx quadrantes conici possint: & sic in aliis regionibus eadem inter se collatæ, & minores sunt ac maiores. Hæ in fœtura pariunt innumerabilia. Earum semen minutum, ac testa molli, diuturnitate obdurescit: magnis insulis in areis factis, magnum bolum deferunt æris. Has quoque saginare solent ita, vt ollam cum foraminibus incrustent sapa & farre, vbi pascantur, quæ foramina habeat, vt intrare aer possit. Viuax enim hæc natura.

De gliribus.

CAP. XV.

GLIRARIUM autem dissimili ratione habetur: quod non aqua, sed maceria locus sepitur. Tota leui lapide aut tectorio intrinsecus incrustatur, ne ex ea erepere possit. In eo arbusculas esse oportet quæ ferūt glandem. quæ, cum fructum non ferunt, intra maceriam iacere oportet glandem & castaneam, vnde saturi fiāt. Facere his caueas uos oportet laxiores, vbi pullos parere possint. Aquam esse tenuē: quod ea non vtitur multum, & aridum locū quærunt. Hi saginantur in doliis,

quæ etiam in villis habent multi, quæ figuli faciunt, multo aliter atque alia: quòd in lateribus eorum semitas faciunt, & cauum vbi cibum constituent. In hoc dolium addunt glandem, aut nucas iuglandes, aut castaneam. Quibus in tenebris, cum cumulatim positum est in doliis, fiunt pingues.

De apibus.

CAP. XVI.

APPIVS igitur, Relinquitur, inquit, de partitione villatica, tertius actus de piscinis. Quid tertius? inquit Axius. An quia tu solitus es in adolescentia tua domi mulsum non bibere, propter parsimoniam, nos mel negligemus? Appius, Nobis verum? dicit, inquit. Nam cum pauper cum duobus fratribus & duabus sororibus essem relictus, quarum alteram sine dote dedi Lucullo, à quo hæreditate me cessa primum, & primum mulsum domi meæ bibere coepi ipse, cum interea nihilo minus penè quotidie in conuiuio omnibus darem mulsum. Præterea meum erat, non tuum, eas nouisse volucres, quibus plurimum natura ingenii atque artis tribuit: itaque eas melius me nosse quàm te, vt scias, de incredibili earum auium natura audi. Merula, vt cætera fecit, *ἰσοεικώς*, quæ sequi meliturgi soleant, demonstrabit. Primum apes nascuntur partim ex apibus, partim ex bubulo corpore putrefacto. Itaque Archelaus in epigramate ait eas esse, *βοὸς φθινόμοδης πεπονηδύρα τέκνα*. Idem, *ἵππων μὲν σφήκις ἄμεα, μέγαν δὲ μέλισσῃ*. Hæ apes non sunt solitaria natura, vt aquilæ, sed vt homines. Quòd si hoc faciunt etiam graculi, at non idem: quòd hîc, societas operis & ædificiorum: quòd illic non est. Hîc ratio atque ars: ab his opus facere discunt, ab his ædificare, ab his cibaria condere. Tria enim ha-

rum, cibus, domus, opus. neque idem quòd cibus cera: nec quòd ea, mel: nec quòd mel, domus. "nò in fauo sexangulis cella: totidem quot habet ipsa pedes (quòd geometræ *ἑξάγωνον* fieri in orbi rotundo ostendunt) vt plurimum loci "includatur. Foris pascuntur, intus opus faciunt: quòd dulcissimum quòd est, & diis & hominibus est acceptum: quòd fauus venit in altaria, & mel ad principia conuiuii, & in secundam mensam administratur. Hæ vt hominum ciuitates, quòd hîc est & rex, & imperium, & societas: quòd sequuntur omnia pura. Itaque nulla harum affidit in loco inquinato, aut eo qui malè oleat, neque etiam in eo qui bona olet vnguenta: itaque his vnctus qui accessit, pungunt. Non vt muscæ liguriunt, quòd nemo has videt (vt illas) in carne, aut sanguine, aut adipe. Ideo modò confidunt in quo est sapor dulcis. Minimè malefica, quòd nullius opus vellicans facit deterius. Neque ignaua, vt nò, qui eius opus conetur disturbare, resistat. Neque tamè nescia suæ imbecillitatis, quæ cum causa Musarum esse dicantur volucres, quòd & si quando displicatæ sunt, cymbalis & plausibus numero reducunt in locum vnum. Et vt his diis Heliconæ atque Olympum attribuerunt homines, sic his floridos & incultos natura attribuit montes. Regem suum sequuntur quocunque it, & fessum subleuant: & si nequit volare, succollant, quòd eum seruare volunt. Neque ipsæ sunt inficientes, nec non oderunt inertes. Itaque insectantes à se eiiciunt fucos, quòd hi neque adiuuant, & mel cõsumunt: quos vocificantes plures persequuntur, etiam pauca. Extra ostium alvei ob- turant omnia, quæ venit inter fauos spiritus, quam *ἐκράκην* appellant Græci. Omnes vt in

Nā in
f. cella
ex an-
gulis
tot.
inclu-
dant.
intus
fauos
melle
far-
ciunt: q.
d. qui-
dē est,
& d. &
h. acc.

voci-
ferates

exercitu viuunt, atque alternis dormiūt, & opus faciunt pariter, & vt colonias mittunt. Hique duces cōficiunt quædam ad vocem, vt imitatione tubæ. tum id faciunt, cū inter se signa pacis ac belli habeant. Sed, o Merula, Axius noster ne, dū hæc audit, physicam addiscat, quod de fructu nihil dixi, nunc cursu lampada tibi trado. Merula, De fructu, inquit, hoc dico, quod fortasse an tibi satis sit, Axi, in quo auctorem habeo non solum qui aluearia sua locata habet quotannis quin millibus pondo mellis, sed etiam hunc Varro nem nostrum: quem audiui dicentem, duo milites se habuisse in Hispania fratres Vejanios ex agro Falisco locupletes, quibus cū a patre relicta esset parua villa, & agellus non sanè maior iugero vno, hos circum villam totam aluearium fecisse, & hortum habuisse, ac reliquum thymo & cytiso obseuisse, & apiastro, quod alii *μελιφυλλον*, alii *μελιωόφυλλον*, quidam *μέλιον* appellant. Hos nunquam minus, vt peræquè ducerent dena millia sextertia, ex melle recipere esse solitos, tum eos & velle expectare, vt suo potius tempore mercatorem admitterent, quam celerius alieno. Dic igitur, inquit, vbi, & cuiusmodi facere oporteat aluearium, vt magnos capiam fructus. Ille, *μελιπώνας* ita facere oportet, quos alii *μελιπώνας* ^{Εσοεία} *Εσοεία* appellant, eandem rem quidam mellaria. Primum, secundum villam, potissimum vbi non resonēt imagines: hic enim sonus harum fugæ causa existimatur esse. Procerum esse oportet aere temperato, neque æstate feruido, neque hieme non aprico, vt spectet potissimum ad hibernos ortus: quæ prope se loca habeat, ea vbi pabulum sit frequens, & aqua pura. Si pabulum naturale nō est, ea oportet dominum serere, quæ

maximè sequuntur apes. ea sunt, rosa, serpyllum, apiastrum, papauer, faba, lens, pisum, ocymum, ciperum, medica: & maxime cytisum, quod valentibus vtilissimum est. Etenim ab æquinoctio verno florere incipit, & permanet ad alterum æquinoctiū autumnii. Sed vt hoc aptissimum ad sanitatem apium, sic ad mellificium thymum. Propter hoc Siculum mel fert palmam, quod ibi thymum bonum & frequens est. Itaque quidam thymum contundunt in pila, & diluunt in aqua tepida: eo conspergunt omnia seminaria conferta apium causa. Quod ad locum pertinet, hoc genus potissimum eligendum iuxta villam: non quo non in villæ porticu quoque quidam (quo quod rutius essent) aluearia collocarint. Vbi sint, alii Aluos, faciunt ex viminibus rotundas, alii è ligno ac vbi corticibus, alii ex arbore caua, alii fictiles: alii etiam ex ferulis, quadratas, longas pedes circiter ternos, latas pedem: sed ita vti cū parū sit qua compleant, eas coangustent, ne in vasto loco & inani despondeant animum. hæc omnia vocant à mellis alimonio, aluos: quas ideo videntur medias facere angustissimas, vt figuram imitentur earum. Vitiles fimo bubulo oblinunt intus & Fictiles extra, ne asperitate absterreantur. easque aluos ita les collocat in mutulis parietis, vt ne agitentur, neve inter se contingant. Cū in ordinem sint positæ, sic intervallo interposito alterum & tertium ordinem infra faciunt, & aiunt potius hinc demi oportere quàm addi quartum. Media aluo, in aluo, qua introeant apes, faciunt foramina parua dextra ac sinistra. Ad extrema, qua mellarii fauam eximere possint, opercula imponunt aluis. Optimæ sunt corticæ: deterrimæ fictiles, quod cortice & frigore hieme, & æstate calore vehemētissimè hic commouetur. Verno tempore & æstiuo ferè

ter in menſe mellarius inſpicere debet fumigatis leuiter eas, & à ſpurcitiis purgare aluum, & vermículos eiicere. Præterea vt animaduertat ne reguli plures exiſtant. inutiles enim ſunt propter ſeditiones. & vt quidam dicunt, tria genera cùm ſint ducum in apibus, niger, ruber, varius: vt Me- necrates ſcribit, duo, niger, & varius, qui ita melior, vt expediat mellario cùm duo ſunt eadem aluo, interficere nigrum, quem ſcit cum altero rege eſſe ſeditioſum, & corrumpere aluum: quòd fuget, aut cum multitudine fugetur. De reliquis apibus optima eſt parua, varia, rotunda. Fur, qui vocatur ab aliis fucus, alter eſt lato vètre. Veſpa, quæ ſimilitudinē habet apis, neq; ſocia eſt operis, & nocere ſolet morſu, quā apes à ſe ſecernūt. Eæ differunt inter ſe, quæ feræ & cicures ſunt. Nunc feras dico quæ in ſilueſtribus locis paſcitant: cicures, quæ in cultis. Silueſtres, minores ſunt magnitudine, & pilofæ, ſed opifices magis. In emendo emprorem videre oportet valeāt an ſint ægræ. Sanitatis ſigna, ſi ſunt frequentes in examine, & ſi nitidæ: & ſi opus quod faciunt eſt æquabile ac leue. Minus valentiū ſigna, ſi ſunt pilofæ & horridæ, vt puluerulentæ: niſi opificii eas vrget tempus. tum enim propter laborem aſperantur ac maceſcunt. Si transferendæ ſunt alui in alium locum, id facere diligēter oportet: & tēpora quibus id potiffimum facias; animaduertendum: & loca, quò transferas, idonea prouidendum. Tempora, vt verno potius quàm hiberno: quòd hieme difficulter conſueſcunt, quò ſunt translata, manere: itaque fugiunt plerūque. Si è bono loco tranſtuleris eò vbi idonea pabulatio non eſt, fugitiuæ ſunt. Nec ſi ex aluo in aluum in eodem loco traicias, negligenter faciendum.

ciendum. Sed ſi tranſituræ ſunt apes, ea apiaſtro perfricāda, quòd illicium hoc illis: & faui melliti intus ponendi, à faucibus non longè, ne, cùm animaduenterint, aut inopiam eſcæ habuiſſe dicatur, aut cùm ſunt apes morbidæ propter primores vernos paſtus, qui ex floribus nucis Græcæ & cornu ſiunt, cæliacas fieri, atque vrina pota reſci. De his propolim vocant, è quo faciunt ad foramen introitus protectum in aluum maximè æſtate. Quam rem etiam nomine eodem medici vtuntur in emplaſtris. Propter quā rem etiā ^{Quam} carius in ſacra via quā mel venit. Erithacen vocant, quo fauos extremos inter ſe conglutinant, quod eſt aliud "melle, propoli: itaque in hoc vim ^{ob rē.} melius eſſe illiciendi. Quocirca examen vbi volunt cō- ^{prop.} ſidere, eum ramum aliāve quam rem oblinūt hoc, admixto apiaſtro. Fauus eſt, quem ſingunt multicauatam è cera, cum ſingula caua ſena latera habeant, quot ſingulis pedes dedit natura. Neque quæ afferuntur ad quatuor res faciendas, propolim, erithacen, fauum, mel, ex iisdē omnibus rebus carpere" dicuntur ſimplex. quòd è malo ^{dicuntur.} punico & aſparago cibum carpāt ſolum, ex olea ^{Sim-} arbore ceram, è fico mel, ſed non bonum. Du- ^{plex} plex miniſterium præberi, vt è faba, apiaſtro, cu- ^{mini-} curbita, braſſica, ceram & cibum. Nec non aliter ^{ſteriū,} duplex, quod fit è malo & piris ſilueſtribus, ci- ^{quòd} bum & mel. Item aliter duplex, quòd è papauere ceram & mel. Triplex miniſterium quoque fieri vti ex nuce Græca, & è laſana, cibum, mel, ceram. Item ex aliis floribus ita carpere, vt alia ad ſingulas res ſumant, alia ad plures. Nec non etiam aliud diſcrimen ſequantur in captura, aut eas ſequatur, vt in melle, quod ex alia re faciunt liquidum mel, vt ex " ſifere flore; ex alia contrā, ſiferis

pars
quoque
potio,

spissum, ut è rore marino. Sic ex alia re, ut è fico mel insuaue, è cytiso bonum, è thymo optimum. Cibi pars, quòd potio, & ea iis aqua liquida, unde bibant esse oportet: eamque propinquam, quæ præterfluat, aut in aliquem locum influat, ita ut ne altitudine ascendat duo aut tres digitos: in qua aqua iaceant testæ aut lapilli, ita ut extent paulum, ubi affidere, & bibere possint. In qua diligenter habenda cura, ut aqua sit pura: quod ad mellificium bonum vehementer prodest. Quòd non omnis tempestas ad pastum prodire longius patitur, præparandus his cibus, ne tum melle cogantur solo viuere, aut relinquere exinanitas aluos. Igitur ficorù pinguium circiter decem pondo decoquunt in aquæ congiis sex: quas coctas in offas propè apponunt. Alii aquam mulsam in vasculis propè ut sit curant. In quæ addunt lanam purpuream, per quam fugant: vno tempore ne potu nimium impleantur, aut ne incidant in aquam. Singula vasa ponunt ad aluos singulas, & hac suppleantur. Alii vnam passam & ficum cum pinserunt, affundunt sapam, atque ex eo factas offas apponunt ibi, quum foras hieme in pabulum procedere tamen possint. Cum examen exiturum est (quod fieri solet cum adnatæ prosperè sunt multæ, ac cum in progeniem veteres emittere volunt in coloniam: ut olim crebrò Sabini fecerunt propter multitudinem liberorum) huius quòd duo solent præire signa, scitur. Vnum, quòd superioribus diebus maximè vespertinis, multæ ante foramen, ut vna, alia ex aliis pendent conglobatæ. Alterum, quòd cum iam euolaturæ sunt, aut etiam inceperunt, consonant vehementer, proinde ut milites faciunt cum castra

appo-
nunt. Id
repesta
ribus &
hieme,
cum in
P. pr.
no pos-
sunt.
duo
sol. pr.
figra.
Vnū,

mouent. Quæ primò tum exierunt, in conspectu volitant, reliquas quæ nondum cõgregatæ sunt, respectantes, dum conueniant. Cum à mellario id fecisse sunt animaduersæ, iaciundo in eas puluerem, & circumtinniendo ære, perterritas quòd voluerit perducet. Non longè inde oblinunt erithace, atque apiastro, cæterisque rebus quibus delectantur. Vbi confederunt, afferunt aluum propè eisdem illiciis illitam intus, & propè apposita, fumo leni circumeundo cogunt eas intrare: ut quæ in nouam coloniam cum introierunt, permanent adeò libenter, ut etiam si proximam posueris illam aluum unde exierunt, tamen nouo domicilio potiùs sint cõtentæ. Quod ad pastiones pertinere sum ratus, quoniam dixerim iam cuius causa adhibetur ea cura, de fructu dicam. Eximendorum fauorum signum sumunt ex ipsis, cum plenas aluos habent, & cum illos geminauerint, ex apibus coniecturam capiunt, si intus faciunt bombù, & cum introeunt, ac foras trepidant, & si opercula alui cum remota sint, fauorum foramina obducta videntur mellis membranis. Cum sint repleti melle, in eximendo quidam dicunt oportere nouem partes tollere, decimam relinquere. Quòd si omne eximas, fore ut discedant. Alii hoc plus relinquunt quàm dixi: ut in aratis qui faciunt restibiles segetes, plus tollunt frumeti ex interuallis: sic in aluis, si non quotannis eximas, aut non quotque multum, & magis his assiduas habeas apes, & magis fructuosas. Eximendorum fauorum primum putant esse tempus vergiliarum exortu. Secundum, æstate acta, ante quàm totus exortatur arcturus. Tertium, post vergiliarum occasum, & ita si fecunda sit aluus ut ne plus tertia pars

inde ra-
mū vel
quid
aliud
leui
vt in n.
c. cum
intro-
ierint,
perma-
neant.
*

eximatur mellis, reliquum hiemationi relinquatur. Si verò alius non fit fertilis vbi quid eximatur, exemptio cum est maior, neque vniuersam neque palam facere oportet, ne deficient animū.

Fauorū qui ex. si qua pars mellis nihil
 "Fauī qui eximuntur, si qua pars nihil habet, aut habet inquinatum, cultello præsecatur. Prouidēdū ne infirmiores à valentioribus opprimantur. eo enim minuitur fructus. Itaque imbecilliores secretas subiiciunt sub alterum regem. Quæ crebrius inter se pugnabūt, aspergi eas oportet aqua mulsa. quo factō non modò desistunt pugna, sed etiam confercunt se lingentes. eo magis, si mulso sunt aspersæ, quo propter odorem auidius applicant se, atque obstupescunt potantes. Si ex aluo minus frequentes euadunt, ac subsidit aliqua pars, suffumigandum, & prope apponendū bene olentium herbarum, maxime apiastrum & thymum. Prouidendum vehementer ne propter æstum aut propter frigus dispereant. Si quando subito imbrī in partu sunt oppressæ, aut frigore subito, ante quam ipsæ prouiderint id fore (quod accidit rarò, vt decipiantur) & imbris guttis vberibus offensæ iacent prostratæ, & afflictæ, colligendum eas in vas aliquod, & reponendū in tecto loco, ac tepido, "promū è die, quàm maxime tempestate bona, & cinere factō è ficulis lignis " infriandum paulo plus caldo quàm tepidiore. Deinde concutiendū leuiter, vt manu non tangas, & ponendæ in sole. Quæ enim " sic concaluerunt, restitunt se, ac reuiuiscūt, vt solet similiter fieri in muscis aqua necatis. Hoc faciendum secundum aluos, vt " reconciliatæ ad suum quæque opus & domicilium redeant.

De piscinis.

C A P. X V I I.

I N T E R E A redit ad nos Pauo, & Si vultis,

inquit, anchoras tollere, latis tabulis sortitio fit tribuum, ac coepti sunt à præcone renuntiare quæ quæque tribus fecerint ædilem. Appius confestim surgit, vt ibidem candidato suo gratularetur, ac " discederet in hortos. Merula, Tertium a-
 ctum de passionibus villaticis postea, inquit, tibi descenderet
 reddam Axi. Consurgentibus illis, Axius mihi, respectatibus nobis, quod & candidatū nostrum venturum sciebamus, Nō laboro, inquit, hoc loco discessisse Merulā. reliqua enim ferè mihi sunt nota. Quod cum piscinarum genera sint duo, dulcium & salarum, alterum apud plebem, & sine fructu, vbi lymphæ aquā piscinis nostris villaticis ministrant: illæ autem maritimæ piscinæ, nobilium, quibus Neptunus, vt aquam, sic & pisces ministrat, magis ad oculos pertinet, quàm ad vesicam, & potius marsupium domini exinanunt quàm implent. Primū enim ædificantur magno, secundò implentur magno, tertio aluntur magno. Hirrius circum piscinas suas, ex ædificiis duodena millia sextertia capiebat. eam omnem mercedem escis, quas dabat piscibus, consumebat. Non mirum. vno tempore enim meminī hūc Cæsari " duo milia murænarum mutua dedisse in pondus, & propter piscium multitudinem quadragies sextertio villam venisse. Quare nostra piscina ac mediterranea plebeia recte dicitur dulcis, & illa, amara. Quis enim nostrum non vna contentus est hac piscina? quis contra maritimas non ex piscinis singulis plures con-
 Nā vt
 iunctas habet? " Plurissimam, vt Pausias, & cæteri Paul. & cat.
 pictores eiusdem generis, locularas magnas habent arcularas, vbi " discolors sint ceræ, sic hi locu-
 diuersi
 latas habent piscinas, vbi dispares disculos habent res sint
 beant pisces, quos, proinde vt sacri sint, ac sanctas,
 lz. iii.

etiores quàm illi in Lydia, quos sacrificanti tibi Varro ad tibicinem Græcū gregatim venisse dicebas ad extremum litus atque aram, quòd eos capere auderet nemo, cùm eodem tempore insulas Ludinorum ibi corrosas vidisses. Sic hos pisces nemo cocus in ius vocare audet. Q. Hortensius familiaris noster, cùm piscinas haberet magna pecunia ædificatas ad Baulos, ita sæpe cum eo ad villam fui, vt illum sciam semper in cœnam pisces Puteolos mittere emptum solitū. Neque satis erat eum non pasci piscinis, nisi eos ipse pasceret vltro. Ac maiorem curam sibi haberet, ne eius esurirēt nulli, quàm ego habeo, ne mei in Rosea esuriant asini. & quidem vtraque re, & cibo & potione, cùm non paulo sumptuosius quàm ego his ministraret victum. Ego enim vno seruulo, ordeo non multo, aqua domestica, meos multinumos alo asinos: Hortensius, primum, qui ministrarent, piscatores habebat complures: & ii pisciculos minutos aggerabant frequenter, vt à maioribus absumerentur. Præterea falsamenta in eas piscinas emptitia coniciebat cùm mare turbaretur, vt per tempestatem suis piscibus è macello cetariorum, vt è mari obsonium præberet, cùm neq; euerriculo illi in litus educere possent viam sagine plebeie cœnæ pisces. Celerius voluntate Hortensii ex equili educeres rhedarias, vt tibi haberes, mulas, quàm è

rhedarios vt tibi haberes mulos,

piscina barbatum mullum. At, inquit ille, nō minor cura eius erat de ægrotis piscibus quàm de minus valentibus seruis. Itaque minus laborabat ne seruus æger, quàm aquam frigidam biberent sui pisces. Etenim hac incuria laborare aiebat M. Lucillum, & piscinas eius despiciebat, quòd æstiuaria idonea non haberet, ac in residem aquam

& locis pestilentibus habitarent pisces eius. Contra ad Neapolim L. Lucullus, posteaquam perforasset montem, ac maritima flumina immississet in piscinas quæ reciproce fluerent, ipse Neptuno non cederet de piscatu. factum esse enim vt amatos pisces suos videatur propter æstus eduxisse in loca frigidiora: vt Appuli solent pecuarii facere, quòd propter calores in montes Sabinos pecus ducunt. In Baiano autem tanta ardebat cura, vt architecto permiserit vt suam pecuniam consumeret, dummodo perduceret specus è piscinis in mare, obiectaculo quo æstus bis quotidie ab exorta luna ad proximam nouam introire ac redire rursus in mare posset ac refrigerare piscinas. Nos hæc. At strepitus à dextra, & eccum recta candidatus noster designatus ædilis. Cui nos occurrimus, & gratulati in Capitolium prosequimur. ille inde eundo suam domum, nos nostram. Opinionis nostræ sermonem de passione villatica summatim hunc, quem exposui, habeto.

lz. iiii.

INDEX IN VARRONIS LI-

BROS DE RE RVSTICA:

qui & quædam eius vocabula habet.

A			
Abſinthium.	59	Agri metiendi ratio.	22
Accipitres quomodo interci- pantur.	126	Agri discrimina nouem.	18
Aenua.	22	Agro in eodem non eadem o- mnia.	17
Acratophorum vinum.	20	Agrum alternis annis relinqui.	52
Actus quadratus, quid.	22	Agro craſſo & ſolido quæ ſerã- tur.	38
Adfriare.	59	Agri quibus rebus colantur.	30
Admiſſura pecoris.	71, 72	Agrorum à ſpecie ſimplici tria genera.	15
Admiſſarius equus, 94. aſinus.	99	Aggeres quomodo fiant.	27
Adorei ſatio.	21	Agnæ meræ.	75
Aduenæ volucres.	120	ad Agnatos & gentiles dedu- cendus.	8
AEdilis.	6	Agni vt ad matris mammam accedant.	78
AEditimus, AEdituus.	6	Agnorum educatio & cura.	78
AEgæum mare.	69	Agnorum depulſio & caſtratio.	79
AEneæ ſuis prodigium.	87	Agricolæ vrbani præſtant.	10
AEquinoctium vernū inter & Vergiliarum occaſum, quid agendum.	42	Agricolarum ſcopus.	13
ab AEquinoctio autumnali ad brumam, quid fieri oport- reat.	44	Agricolarum vita ſuccentiua.	9
AEs antiquiſſimum pecore no- tatum.	69	Agricultura quid.	13
AEſchion.	5	Agriculturæ partes ſumæ qua- tuor.	14
AEſtas quot dierum, & quando, & in quo ſigno incipiat.	40	Agriculturæ principia & fines.	13
AEſtate quæ fiant.	40	Agriculturæ laudes.	110
AEſtinare.	77	Alba conditio.	87
Africanæ gallinæ.	132	Alea vitæ.	13
Agathocles Chius.	5	Aleam ſequi.	33
Ager quis optimus, & quis ei proximus, & quis deinceps.	17	Aliquotſariam.	17
Ager macer pinguiſque quæ fe- rat.	21, 22	Alſioſum, quid.	81
Ager utiliſſimus.	13	Altiles boues & epimi.	73
Ager vliginoſus.	16	Altinates oues.	79
Ager quot famulis & operis colatur.	31, 32	Aluearia vbi locanda.	143
Ager Gallicus.	29	Alui quomodo fiant, & qua for- ma, eorūque denominatio.	143
		Alui ſi transferantur.	144
		Ampliſſum.	133

IN VARRONEM

Batillus.	55	Campester locus quis melior.	16
Bee, vox ouium.	69	Campestris fegetes meliores.	16
Beclare & belare.	69	Canini dentes in equis.	94,95
Betacei pedes.	12	Caniculæ signo commodissima	
Bifera multa.	17	insitio.	50
Bion Solæus.	5	Caniculam inter & æquino-	
Biuium ad culturam dedit na-		ctium autumnii, quid agen-	
tura.	33	dum.	44
Bolus.	115,139	Canis, custos pecoris.	100.
Bombus apium.	147	à Cane si quis se sectari velit	
B ⁷⁰ / ^{es} apes.	89		101
Bonus euentus, rusticorū deus.		Canes, quales habendi.	35
4		Canes à venatoribus & lanis	
Bos mas an femina cōcepta sit,		quare non emendi.	101
taurum indicare.	91	Canes ne à muscis, pulicibus,	
Boues qui eligendi, aratroque		ricinis & scabie infestentur.	
domandi.	34		103
Boues altiles & opimi.	73	Canes an castrandi.	103
Boues feri, vbi.	68	Canes optimi, vnde.	101
Boum ætas, forma, pastus, ad-		Canes forminae, quales esse de-	
missura, fœtura, domatio.	89,	beant.	111
90		Canum ætas & forma.	100
Boum cōparandorum formula.		Canum admissura.	102
90		Canum cibatus.	101,102
Boum dignitas.	89	Canum comparandorum for-	
ex Brassicæ semine vetere rapa		mula.	101
nasci, & contrā.	43	Canum cubilia.	103
Brocchi dentes.	95,100	Canum duo genera.	100
Bubilia.	24	Cantrices aues.	122
Bubuli generis ætatis quatuor		Canterii equi.	98
gradus.	89	Capi.	98,128
Bubuli casei, maximi cibi.	107	Capi semimares.	128
Buccinare.	87	Capilli quando tondendi.	45,
ad Buccinam facere, 87. Con-			46
uenire.	137	Capitulum.	121
Bumamma vva.	89	Capræ vnde dictæ.	81
Bura.	33	Capra nunquam caret febre.	
			80
		Capra ventrem fert 5 menses,	
			72
		Capræ culturæ inimicæ.	10,81
		Capræ in cælum ita receptæ, vt	
		extra limbum sint.	81
		Caprarum emendarum formu-	
		la.	29

C

Caduça spica.	77
Cælicæ apes.	145
Caluescit qui decrefcente luna	
tondetur.	46
Camaræ.	60
Camera columbariorum.	125
Camhari.	133
Campanum far.	7
Campester ager.	15

INDEX.

Caprarum salina, venenum.	10	Cisternæ.	23
Caprarum ætas, forma, fœtus.	80	Citharædos nō omnes esse qui	
		citharam habent.	67
Caprarum pastus, stabulatio,		Clauolæ, quid.	49
fœtura.	81	Cn. Tremellius.	8
Caprarum tonsura.	109	Coagulum.	107
Capras acribus spiritum duce-		Coagulum quæ supplet.	107
re, non naribus.	80	Cochlea, ostii genus.	119
Caprinus grex quomodo cōsti-		Cocleæ quomodo nutriantur:	
tuendus.	80	earum semen, fœtura, sagina.	
Caprinum stercus.	47		138,139
Caprinis pellibus quæ nationes		Coclearum genera.	139
vestiantur.	108	Coclearia.	138
Caprarius.	82	Coda equorum.	95
Caprasia insula vbi, & vnde no-		Cohors.	117
men sumpsit.	80	Cohortes vt fiant in solitudine.	
Caprea vnde dicta.	43,137		76
Capreolus.	43	Coles, qui.	42
Carbunculus.	21	Collaria canum.	103
Caryotæ palmæ.	74	Collinus ager.	15
Caseus quando fiat.	107	Coloni, qui.	66
Caseorum discrimina.	107	Coloni scientia & ratio.	66
Cassius Dionysius Vticensis.	5	Colonicæ leges.	10
Castrandi tempus.	92	Columbæ vnde dictæ.	125
Cataclysmus sub Ogyge.	110	Columba saxatiles seu agrestes.	
Catulire.	102		125
Cauca, quid.	119	Columbarum cibus.	126
Cella villici vbi statuenda.	24	Columbarum duo genera.	125
Cella vinaria & olearia.	26	Columbarum pretium.	127
Centuria, quid.	23	Columbarum sagina, color, fœ-	
Cera ex quibus fiat floribus.		cunditas, partus.	125
	145	Columbis nil fœcundius.	127
Cerasus quando inferenda.	47	Columbinum stercus.	47
Cestus quid.	20	Columbini pulli quomodo fa-	
Chæreus, & Chæreus Athe-		gientur.	127
nienfes.	5	Columbaria in tegulis.	127
Chalcidici galli.	129	Columbariorum positio.	125
Xoççç, percus.	85,86	Columbarii.	126
Chordi agni, qui & vnde.	72	Columnella.	122
Xçççç.	72	Columellares dentes.	94
Chortes dux in villa.	25	Columina villæ.	125
Cicer vbi feratur.	37	Communis terra, quid.	20
Cicercula quando ferenda.	44	Compascere.	66
Cicures apri.	137	Conditanea olea vbi ferenda.	38
Cilicia vnde fiant.	109	Conferæ pastorum.	107
Cimices vt interficiantur.	11,12	Corbes.	35
Circumcisum, quid.	38	Corbulæ.	36

IN VARR. DE RE RVST.

Corruda vbi ferenda. 38,39	Diophanes Nicensis. 5
Coronea mala vt condantur. 61	Διόφρασις. 109
Coturnices. 120	Displodere. 90
Crassus ager. 38	Diuricare. 90
Crates de re rust. scripsit. 5	Dolia. 26
Crates. 38,76	Dominum legitimum sex perficiunt. 104
Crates stercoraria. 36	Dossuaria iumentā. 105
Crepido. 135	Ducū tria genera in apibus. 144
Creta. 21	E
Crocum quando ferendum. 45	Egefas Maronites. 5
Cubilia boum. 92. Canum. 103.	Eiuncidum sarmentum. 42
Paonum. 124. Gallinarum. 129,130	Ellops, piscis. 93
Cucumer anguinus. 12	Emblema. 112
Culina. 24	Emptionis ouium formula. 75, 76. Boum. 90,91. Asinorum. 93. AEquorum. 95. Suum. 83. Apium. 144
Cullea. 7,36	Empturire. 66
Cuniculus, vnde. 137	Ennius Euhemeri libros vertit. 54
Cupressus ad crescēdum tarda. 51	Epigenes R hodiū. 5
Cupressi semen, galbuli seu pilula. 48	Epiroticæ familiæ. 31
Cupressi ridicarum loco. 39	Epirotici canes. 101
Curculiones quomodo necentur. 62. Vbi nō nascantur. 60	Epistomium. 123
Cuspides, quid. 19	Epistylum. 121
Custos pecoris, canis. 100	Equa fert vētrem 12 menses. 72
Cypresses. 143	ex Equa & asino, mulus. 98
Cytisi satio. 37, 51. Quando florere incipit. ibid.	Equæ à cōceptu quomodo curandæ. 97
Cytisum ad sanitatem apium aptissimum. 143	Equarum forma. 95
D	Equas è vento concipere. 72
Δαρυον. 107	Equarum. 66
Dadis. 5	Equile. 97
Decollare. 7	Equinum lac, vt asininū, maxime purgat. 106
Dei vrbani & rusticani. 4	Equinū stercus vbi optimū. 47
Dei facientes adiuuant. 3	Equulus quando domandus. 97
Delici porci. 86	Equus qualis futurus sit, ex pullo cognosci. 96
Delphinus, astrum. 91	Equi boni futuri signa. 95
Democritus physicus. 4	Equum non salire matrem. 96
Deorum supplicia. 90	Equi vbi nobilitati. 95
Despondere animum. 120,143	Equi cur castrentur. 64
Dicæarchus. 9	Equi feri, vbi. 60
Digitalia. 58	Equorum ætas, quomodo cognoscatur ex dentibus. 94
Diodorus Priennæus. 5	
Dion Colophonius. 5	
Dionysius. 5	

INDEX.

Equorum forma. 95. Pastus, Admissura. 96	Familia numerus in agro colendo. 31,32
Equorū emēdorum formula. 96	Familiaricæ fellæ. 25
Equorū equarūque grex quomodo constituendus. 94	Far. 43,62. Eius satio. 21
Equos admittendi modus. 96	Far quando promendum. 63
Equorum diuersitas. 97	Far adorem. 63
Eratosthenes orbem terræ in duo diuisit. 6	Farrago, pabuli genus. 37
Erithace, ἐριθαιον. 141,145	Farrago vnde dicta. 43
Eruderatum solum. 76	Farragine purgatur equinum pecus. 97
Erulia quando ferenda. 44	Fauonium inter, & æquinoctiū vernam quæ agenda. 41
Euagon Thasius. 5	Faustulus pastor, qui Romulum & Remum educauit. 69
Eubolus. 5	Fauus, quid. 145
Euphiton. 5	Fauorū eximendorū tēpus. 147
Euphorion. 5	Febbris signa in pecore. 73. cura. ibid.
Euphranii due, Atheniensis vnus, alter Amphipolites. 5	Febre nunquā carent capræ.
Euētus bonus, rusticorū deus. 4	Fel bubulum cum aceto mixtū cimices interficit. 12
Euhemeri libri ab Ennio versi. 54	Fenestræ in villa. 25
Europa salubrior Asia & fructuosior. 6	Feræ sementiæ. 6
Europæ fabula. 89	Ficeta vbi facienda. 8
Eurus. 23	Ficus cur ad crescēdū prona. 51
Examen apiam. 145	Ficus cur apud Romæ sacellū fata. 107
Ἐξάγωνος. 140	Fici furculos potius quàm semē obruere cur expedit. 50
Excudunt oua sua anseres, non aliena. 128	Fici semen naturale. 50
Exgruminare. 138	Ficorum genera. 51
Experientia. 33	Ficorum insitio. 47,50
F	Ficus Sabinæ quando promendæ. 63
Faba & alia legumina quomodo feruentur. 60	Fiscinæ. 35
Faba vbi ferenda. 37,38	Flabellum. 43
Faba agrum stercorat. 37	Flagellum. 43
Fabā quando ferere oportet. 44	Flocci. 108
Fabæ quot modii ferūtur in iugero. 51	Flora, dea rusticorum. 4
Fabrile sepimentum. 27	Floralia. 4,37
Facientes Dei adiuuant. 3	Fæminam an marem cōceperit vacca, taurum indicare. 91
Factus, quid. 38	Fæminas boues macescentes melius concipere. 71,72
Falces vincaticæ, scirpiculæ, syluaticæ, arborariæ, rusticariæ. 36	Fænicicæ vbi condendæ. 59
Falere. 122	Fænu pabuli genus. 47. quando secundum. ibid.
Falerna vina. 7,63	

IN VARRONEM

Fœnum quomodo condendum.	59	Gallinæ ubi vento concipiant.	72
Fœtura quid.	72	Gallarum fuginandarum modus	132
Foliorum quorundam versura anni tempora indicari.	53	Gallarum cubilia.	129
Foria.	25	Gallinas in parando quas eligas.	129
Foricula.	60	Gallinaria insula.	132
Formicarum & talparum venenum, amurca.	56	Gallinaria ut fiant.	129
Forum vinarium.	57	Gallinarii officium.	129
Fossilis sal.	107	Gemini in signifero circulo.	69
Frendere.	86	Gibberi.	9
Frit.	54	Glabrum si quem facere velis.	12
Fructuarium sus.	87	Glubro ventre ovis.	76
Fructuosior fundus ut fiat.	26	Glandaria silua.	18
Fructus fundi.	37	Glirarium ut construatur.	139
Fructus qui sint, & quomodo reponendi.	25	Glirium sagina. 139, 140. Cibus.	139
Fruentum, quid.	54	Gluma quid & vnde.	54
Fruentum ubi ferendum.	38	Græci authores qui de agricultura scripserunt.	4
Fruentum ut promatur.	62	Granarii positio.	59
Frumenti messiois tria genera.	55	Granum quid & vnde.	54
Fucus.	144	Gregales.	95
Fucos eiciunt apes.	141	Gurgures montes.	75
Fugiuarius locus.	138	H	
Fundi solum, & quot & quæ in eo dispicienda sint.	15	Hæredium.	22
Funes.	35	Hære porcorum positio.	86
Fur in apibus.	144	Hære anserum.	134
Furca ferrea.	36	Harundinatio.	19
Furcilla.	20	Heliotropia, vnde.	53
Furfures cur obiciantur cuius.		Heluus color.	90
G		Herbarum inimica, amurca.	56
Galbuli in cupresso.	48	Herbæ exitiū, hominis solum.	54
Gallicus ager.	7	Hercules ex hortis hesperidum quid exportarit.	68
Galli ad pecuariam appositi.	104	Herculis taurus.	89
Galli, & eorum castratio.	128	Hesiodus Aferæus.	5
Galli Tanagrici, Medici, Chalcidici.	129	Hesperus, stella, quæ & lucifer.	123
Gallorum eligendorum forma.	129	Hiems quot dierum, quando, & in quo signo incipiat.	42
Gallina quot ova & quædiu incubet.	130	Hieme quæ agenda.	40
Gallinæ rusticæ, villaticæ, Africanæ.	128, 132	Hieron Siculus.	4
		Hinnus ex equo & asina.	98, 99
		Hinni	

INDEX

Hinni educatio, admittura.	98	Insitio commodissima quo testipore facienda.	50
Hinni bigeneres & insititii.	98	Insitio ex arbore in arbore, duplex.	49, 50
Hinni mulis minores.	99	Instrumentum vocale.	30
Hinnorum emendorum formula.	99	Instrumentum semiuocale.	33
Hinnorum ætas quomodo cognoscatur.	99	Instrumentum mutum.	30, 35
Hippocrates in magna pestilentia multa oppida conseruauit.	14	Insulæ in area.	139
Hirci forma, seminium.	10	Intermenstruum.	45
Hircus cur libero patri immoletur.	10	Internodia articulorum.	100
Hirtæ oues, & earum tonsura.	108	Ἰππία ἔστ.	98
Holus in pingui terra feratur.	37	Italia vnde dicta.	89
Homo bulla.	3	Italia tota pomerio similis.	7
Hædi trimestres submituntur.	81	Italiæ laudes.	6, 7
Homerus Phrygiam ἀμπελόεσσιν nominat.	7	Ἴταλοί.	89
Hominis solum, exitium herbarum.	54	Italus, Hercules taurus.	89
Horda, quid.	89	Iuga.	19
Hordæ boues.	89	Iuga bouum quot iugeribus satis sint.	33
Hordicalia.	89	Iugum.	22
Horologium Cypressis.	123	Iugata vineæ.	19
Hortensii piscinæ.	150	Iugationis duæ species.	19
Hortos sub vrbe colere expedit.	28	Iugerum, quid.	22
Hostus, quid.	38	Iuglades finitimam fundi oram sterilem faciunt.	29
I		Iuglandes nuces quomodo feruentur. 61. Quando promendæ.	63
Iana luna.	46	Iumenta dossuaria.	105
Illicium.	24	Iupiter, rusticorum deus.	4
Illyricæ mulieres.	105	Ius ex ossibus datur canibus.	103
Imitatio.	33	L	
Immolandi initium à suillo percere sumptum.	84	Lac liquentium omnium maxime alibile.	106
Incentiua tibia, & succentiua.	9	actis varia discrimina.	106, 107
Incrustari.	139	Lactariis medicam cytisumque lac subministrare.	71
Incubandi tempus.	132	Lacones canes.	101
Inducere in viam.	116	Lacunæ in equis.	95
Indefinenter.	103	Lac compluuius.	25
Initia quæ vocentur.	32	Lacus sub prælo.	58
Insitio, quid, & quæ in ea obseruanda.	49, 50	Lampada cursu tradere.	143
		Lana ouium lanugine corrumpitur.	76
		Lana succida.	108
		Lanare pecus.	100

IN VARR. DE RE RVST.

Lauatio, homini requies.	84	Lupus, piscis.	18
Laxiora ad crescendum proniora quam arida & minuta.	50	Lusca ouis.	76
Legaria quid, & vnde dicta.	44	Lutum porcorum requies.	84
Legumina vnde dicta.	37, 44	Lux pinguitudini inimica.	132
Legumina in qua terra feri debeant.	37	Lyra, sidus caeleste.	92
Legumina quando ferenda.	44	Lysimachus.	5
Lentis satio.	7	M	
Lepus, vnde dictus.	137	Maceria, quid.	27
Leporum genera, indicia atatis, fecunditas, sagina.	137	Macellarii.	118
Lepores candidi.	137	Macescentes boues melius concipere.	71, 72
Leporariū quomodo construatur.	136	Macras boues citius concipere.	91
ad Libellam equus.	16	Magister pecoris.	104
Liber, deus rusticus.	4	Mago Carthaginensis.	5
Libero patri hircus cur immolerur.	10	Mælium.	103
Liburnicae mulieres.	15	Maiales sues.	87, 98, 100
Licina lex.	8	Mala punica.	61
Ligurire, muscarum.	141	Mallei.	35
Lilium quando ferendum.	45	Malum consiliū consultori pessimum.	112
Linea.	38	Malus bifera, vbi.	18
Lingua in ouibus potissimum inspicienda.	75	Mammulae pefiles in capris.	80
Lini satio.	57	Mancipia, qualia sint.	30
Lirare, quid.	41	Mare congelatum.	7
Lithostrotum.	111, 112	Marem an feminam conceperit vacca, taurum indicare.	91
Loculatae arculae.	149	Materies quando tempestiua.	45
Loculatae piscinae.	149	Matrices.	91
Locus capister quis melior.	15	Mazonomum.	118
Longuria.	27	Medica, pabuli genus.	37
Longurii.	96	Medicae satio.	51
Lora, quid & quomodo fiat.	58	Medica pingue facit pecudem, & gignit lac.	79
Lucifer, stella, quae & hesperus.	123	Medici galli.	129
Luna, dea rustica.	4	Mel ex quibus conficiatur floribus.	142
Luna extrema & prima quae dicatur.	45	Mel vbi optimum.	143
cu n Luna quae fiant opera.	45	Mel diis ac hominibus gratum.	141
Lunares dies obseruandi.	45	Mellis vsus.	141
Lunares dies bipartiti.	45	Mela γειδες gallinae.	132
Lupinū ad pabulū pertinet.	37	Meles.	136
Lupus in sues.	85	Melicae gallinae.	132
Luporum dentes suillae carnis feruorem ferre non possunt.	83	Melimella.	60
		Melivov.	142
		Melivov φυλλων.	142

INDEX.

Μελι Ερφεια.	142	Mulam, vt equam, 12 mēse cum conceperit parere scribunt Mago & Dionysius.	74
Μελι πωνες.	142	Mulae ex quibus generentur.	99
Μελι φυλλων.	142	Mulus ex equa & asino.	98
Mellificium.	143	Muli nutritio.	ibid.
Mellaria.	142	Muli bigeneres & infititii.	98
Mellarii officium.	143, 144	Mulorum grex vt paretur.	99
Melliti faui.	145	Murenæ flutæ in Sicilia optimæ.	93
Menalippæ fabula.	89	Muscus ruber oleæ molestus.	38
Menecrates Ephesius.	5	Muscae liguriunt.	143
Menestratus.	5	Museum.	121
Menstruum tempus.	40	Musca mala.	60
Merulae albæ.	132	Mustum.	62
Merularū stercore boues suel- que pinguescere.	47	Mutili.	127, 144
Messionis frumenti tria genera.	55	Mutuli.	122
Messis, quid, & vnde dicta.	55	Mutum instrumentum.	30
Messis tempus.	43	N	
Mæza.	69	Nassiterna.	36
Milii satio.	38	Naturam commutat semen vetus.	48
Milium quandiu daret.	60	Naturale sepimentum.	26
Minutatim.	34, 97	Nefrendes porci, qui.	86
Miliaria, aues.	119	Nesaro Ερφειων quo loco constitui debeat.	135
Militare sepimentum.	27	Nicesius Maronites.	5
Millarius cliuus.	111	Nigra vva, seu miscella.	58
Millarius grex ouium.	106	Nonarum institutio.	65
Millarii apri.	114	Novalis, quid.	41
Mina ouis.	76	Nubilarii constructio.	35
Minerua, rusticorum dea.	4	Nuces Græcæ.	103
Minerua nihil caprini generis immolatur.	10	Nuces iuglandes quomodo adseruentur.	61
Minerual.	115	Nuces iuglandes quando promendæ.	63
Miscella nigra.	57	Numellæ.	103
Miscellum columbarum genus.	125	Numina rustica.	4
Mnaseas.	5	Nutricatus pecoris.	72
Q. Modius Equiculus.	94	O	
Molæ oleariae.	58	Oadis.	5
Montana loca leuiora & salubriora.	16	Obarati.	30
Montanus ager.	15	Obstrigilare.	11
Morticina ouis. 102. Volucres.	116	Occare, quid.	42
Morbi pecoris. 73. Eorum causa, signa & curatio.	ibid.		
Mulam Romæ peperisse.	74		

IN VARR. DE RE RVST.

Ocimum ad pabulum pertinet.	37, 43	Ορυζο Τροπέον.	128
Ocimum in horto.	43	Ouiariæ.	35
Ocinum vnde dictum.	43	Ouillum lac maximè alibile, in-	106
Offæ ex ficis & farre.	119	de caprinum.	
Offringere, quid.	41	Ouillum stercus.	47
Ogyges.	110	Ouilli pecoris admissura.	72, 77
Olea cur in crescendo tarda.	51	Ouis pregnâs est 150 diebus.	77
Olea quo tempore feri debeat,		Oues hirtæ.	58, 108.
& interpretari.	43	Pellitæ.	79
Olea quando legenda.	58	Oues lactantes non mulgendæ.	79
Oleæ varia genera, & quali in		Ouium vtilitas & placiditas.	68
agro horum vnumquodque		Ouium pastio æstiuo tēpore.	77.
ferendum.	38	Hiberno.	ibid.
Oleæ fructus duplex.	58	Ouium emēdarum formula.	75,
Oleæ surculus potius quàm nu-		76	
cleus cur ferendus.	51	Oues nostras à feris ortas.	80
Oleæ contraria quercus.	29	Ouum inane natat, plenum de-	
Oleæ albæ & nigræ.	63	fidit.	130
Oleagina femina qualia esse de-		Ouū in ceriali pōpa primum.	9
bent.	49	Oua quæ incubantur, an pulli	
Oleum venafrum.	7	femen habeant quomodo co-	
Olei conficiendi ratio.	58	gnoscatur.	131
Oliuetum quomodo instruē-		P	
dum.	31	Pabulum quo loco feratur.	37
Oliuitas.	61	Pabulum quando secandum.	43
Olus viti inimicum.	29	Pabulum apium.	143
Onagri, afinorum genus.	93	ad Pabulum quæ pertineant.	37
Onagrus è fero mansuetus. ibid.		Pacuuī locus.	7
Operarios quales esse oporteat.	18	Palea vnde dicta.	56
Opimi boues.	73	Palea in gallis.	129
Oporothece.	8, 60, 61	Paleæ.	38
Όρίς.	107	Palma cur ad crescendum tar-	
Opus tectoriū & intestinum.	111	da.	51
Orbile.	122	Palma in vite vnde dicta.	43
Orbiculata mala.	60	Palmaria insula.	120
Orcæ.	26	Palmula quando promenda.	63
Orchites olea vt condenda.	61	Palumbes vt reddātur pingues.	133
Ordeū quoto die exit è terra.	52	Palus.	19
Ordei satio.	21	Pampinare.	42
Ordei quot modii ferūtur in iu-		Pandatharia insula.	19, 120
gero.	51	Panicum vbi feratur.	38
Όρυζο Κοσκήϊον.	128, 129, 131	Papillæ.	138
Ornithones.	112, 115, 117	Parilema.	41
Ornithonis duo genera.	18, 19,	Partiones.	129
121		Partura pecudum.	74
		Pascitare.	144

I N D E X.

Pastionum genera.	71	Περεσπεων quomodo fiat.	125
Pastio agrestis & villatica.	114	Peristylum.	119
Pastor erat illustrissimus quisq;		Pernæ vbi optimæ.	85
de antiquis.	68	Peroriga, quis.	96
Pastoris ratio & scientia.	66	Persis.	5
Pastorum ætas, forma, cibus, of-		Pertica vitis.	19
ficiū, numerus.	104, 105, 106	Perticæ ornithonis vt dispo-	
Pastorum vita incentiuæ, agri-		nantur.	119
colarum succentiua.	9	Pes betaceus.	12
Pauoni formæ palma data.	124	Pestilentia in gregibus capri-	
Pauonem in cœna primus ex-		nis.	82
posuit Q Hortentius.	124	Petastiones.	85
Pauonū greges, forma, ouorum		Phalarides, aues.	135
pretia, admissura, pastura, fæ-		Pila corticiæ cupressi.	48
tura, incubatio, stabulatio,		Pilorum caprinorum vsus.	108
partus.	123, 124	Pinacotheca.	8, 60
Pauonum agrestium greges.	124	Pira conditiua quæ, & quomo-	
Pauonini pulli.	130	do feruentur.	61
Pecua.	67	Piscinæ.	107, 116
Pecuaria.	111	Piscinarum duo genera.	149
Pecuariæ.	66	Piscinæ loculatæ.	149
Pecuriæ origo & dignitas.	67	Piscinæ nobiles.	118
Pecunia vnde dicta.	70	Platani radix trium & triginta	
Pecuniæ omnis fundamentum,		cubitorum.	46
pecus.	70	Pleutiphanes.	5
Pecudum nomina in signifero		Plostra maiora.	36
circulo.	69	Plostellum Pœnicum.	57
Pecus bonum vt pares.	70	Plumula.	121
Pecoris omnis ætas prima &		Poma conditiua.	60
extrema sterilis est.	70	Poma vnde dicta. 43. Quando	
Pecoris morbosæ causæ & signa.		ferenda.	44
73		Pomaria.	37
Pecore notatum æs antiquissi-		Pontia insula.	120
mum.	69	Populorum cacumina vbi se-	
à Pecore nomina sumpserunt		renda.	39
maria, montes, oppida, re-		Porca, quid & vnde dicta.	42
giones.	69	Porcellus quomodo educāsus.	
Pedamenta, quid.	19	86	
Pedamētorum genera quatuor.		Porculatio.	85
19		Porcus.	86
Pedum medela.	12	Porcus quibus adhibebatur.	84
Pensilia quæ, & quando pro-		Porci Cereris initiis immola-	
menda.	63	bantur.	84
Pensum absoluere.	75	Porci delici, sacres, nefrendes.	
Perdices voce maris audita		86	
concipiunt.	135	Porci hyeme nati, quales.	85
Περεσπεων.	122	à Porcis initium immolandi.	84

IN VARR. DE RE RVST.

Sterquilinum.	25,47	Suum grex, forma, pastus, stabulatio, volutatio, foetura, admissura, partus, foecunditas, porculatio, denominatio. 83, 84, 85, 86, 87
Stipula legenda.	57	
Stolonis lex.	18	
Stramentum vnde dictum.	56, 57	
Struthea mala.	60	Suum comparandarum formula.
Stylobate.	25,121	la. 83
Subcissium.	22	Suis lutum requies. 84
Subgrundæ.	117	T
Subrumi agni, qui.	72	Tabani bubus infesti. 91
Succentiua tibia, & incentiua.	9	Tabula literaria. 121
Succida lana.	108	Taleæ, quid. 49
Succidiæ Gallicæ.	85	Talearum insitio. 51
Succidiam in carnario ab lanario suspendere.	83	Talparum & formicarum venenum, amurca. 56
Suggestum faleris.	122	Tanagrici galli. 129
Suilli pecoris admissura.	72	Taniacæ. 85
à Suillo pecore initium immolandi.	84	Tarentinæ oues. 79
Sulcus, quid.	42	Taura, quæ. 89
Sumen Italiæ.	18	Taurum etiam excisis testiculis generare. 91
Suouitaurilia.	89	Taurum, mas an fœmina concepta sit, indicare. 91
Surculi deplantati vt inferantur.	49	Tauri quomodo lupos propulserunt. 100
Surculi in humum demittendi quo tempore deplantari debeant.	49	Taurorum admissura. 71
Surculorum ex arbore in arborem insitio.	49	Tebæ, sine afflatu, quid. 110
Surculorum transferendorum tempus.	50	Tegetes. 35
Surculis cõsita quemadmodum ruenda.	53	Tegeticulæ. 108
Surda ouis.	76	Tellus dea & mater. 4
Sus Latine, Græcè ὕς.	84	Tempestates. 45
Sus fert ventrem 1111 menses. 72, 86		Temporis diuisio. 40
Sus in anno bis parit.	66	Terra quot modis dicatur. 20
Sus quot porcos nutrire possit.	87	Terrarum diuersitas. 52
Sus Arcadica admiranda.	85	Terra, mater & Ceres dicta. 110
Sus in Lusitania memorabilis. 85		Tesserulas conicere in loculum. 123
Suis AENEÆ prodigium.	87	Θεοφίλου. 122
Sues vt lacte abundant.	88	Thebæ Bœotiz. 110
Sues & apris.	68	Thelis olim, nunc Theris. 132
		Theophilus. 5
		Theophrastus Peripateticus. 5
		Theophrasti libri πρὸς οὐρῶν ἰσχυρίας, & πρὸς οὐρῶν ἀ-

INDEX.

πῶν.	14	Vacca ventrem fert 10 menses. 72
Theophrasti sententia de seminibus.	48	Vacca matrem an fœminam conceperit, taurum indicare. 91
Thessalici equi.	95	Varro quoto ætatis suæ anno libros De re rustica scripserit. 3
Tholus.	122	Varronis diligentia in pestilentia. 14
Thymum ad mellificium aptissimum.	143	Vasa olearia & vinaria. 24
Thymo abundat Sicilia.	143	Vasa torcularia, acinaria, frumentaria. 36
Θύψ, immolare.	84	Vestarii equi. 97
Tibia incentiua & succentiua.	9	Vestura ad villam. 29
Tomacinz.	85	Vegrandes oues. 78
Tonfores quando in Italiam primum venerint.	108	Veha. 9
Tonsura ouium.	108	Vellaturam facere, quid. 47
Tonsura caprarum vbi primum instituta.	109	Vellera vnde dicta. 108
Traduces, qui.	19	Vellumina. 108
Tribulum.	35, 56	Venafrum oleum. 7
Tricenariæ vites.	7	Vendendum quâdo caritas est. 64
Triticum quoto die exit è terra.	52	Vendibilior ager. 13
Triticum quandiu seruetur.	60	Venti qui & quomodo in ædificanda villa obseruandi. 23
Triticum Appulum.	7	Ventorum octo orbis. 123
Triticum quomodo condatur.	59	Ventilabra. 57
Tritici satio.	37	Venus, rusticorum dea. 4
Tritici quot modii seruntur in iugero.	52	Veris tempore quæ fiant. 40
Tritura granorum.	56, 57	Ver quot dies habeat, & quando, & in quo signo incipiat. 40
Tubuli.	19	Vergiliarum inter exortum ad solstitium, quæ fieri debeant. 43
Turdorum cura & sagina.	119, 120	Verres quando castrandi. 87
Turdorum aduolatus, reuolutusque.	120	Verres quales deligendi. 83
Turdorum stercore boues suæque pinguescere.	47	Verres quâdo salire incipiunt. 84
Turdulus ad pecuariã ineptus.	104	Versura foliorum quorundam quid indicet. 53
Turturum cibatus & sagina.	128	Veruactum, quid. 52
Tutellarum fundi genera quatuor.	26	Vespa. 144
Tympanum.	122	Vicia vnde dicta. 43
Τυγασίης.	74	Vicia quando serenda. 44
V		
Vagina, quid.	54	

IN VARR. DE RE RVST.

Vicia ad pabulum pertinet.	37	Vites quando putandæ & pro-	
Villa.	114	pagandæ.	44
Villæ quis esse debeat modus,		Vituli quomodo nutriantur.	
& quæ in illa facienda.	23,		92
24		Vitulorum castrandorum tem-	
Villa quo potissimum loco po-		pus.	92
nenda.	23	Viviradices.	47
Villa rustica, urbana & subur-		Vliginosus ager.	16
bana.	26	Vligo.	76
Villatica pastio.	111,112,114	Vlmi satio.	39,45
Villicus.	9	Vlmorum vtilitas.	27
Villici officia.	24,36	Vmbracula in area.	56
Vinalia.	4	Vncia agri.	22
Vindemia quando & quomodo		Vngulæ displodentes & diuari-	
facienda.	44,57	cantes.	90
Vindemiatoria vasa.	113	Volatura.	120
Vinea quo agro ferenda.	39	Vocale instrumentum.	30
Vinæ species multæ.	18	Volucres aduenæ & vernaculæ.	
Vinæ collinæ meliores.	16		120
Vinctus, quid.	20	Vrcei.	36
Vinetum quomodo instru-		Vrruncum, quid.	54
dum.	31	Vuæ quando legendæ.	44
Vinum querit solem.	20	Vuæ, quæ & quomodo condan-	
Vinum quando promendum.	61	tur.	60
Vinum Falernum.	7	Vuæ quomodo suspendantur.	
Viola ubi ferenda.	38		60
Violaria.	45	Vuas premendi modus.	57
Vitiarium.	42	Vulfura lanæ.	108
Vitis antequam inferatur tri-			X
duo deficcanda.	50	Xenophon Socraticus.	4
Vites tricenariæ.	7		Y
Vites biferæ, ubi.	18	Υπνέμια ουα.	72
Vitium genera.	42,43	Υ, Latine Sus.	84

F I N I S.

IOSEPHI SCALIGERI,
I V L I I C A E S A R I S F.

Coniectanea in M. Terentium Varronem
De lingua Latina.

*Appendix ad eadem, nunc primum
ab eo edita.*

E I V S D E M I O S E P H I
Scaligeri Notæ ad Varronis li-
bros De re rustica.

NOBILISSIMO AC ERV-
DITISSIMO LUDOVICO

Castaneo Rupipozeo S.

NON dubito quin hæc Coniecta-
nea in M. Varronem maturius
edenda erant, quod à quibusdam
ea cupide expectari sciebam: ma-
teria autem ea est, ut vel studiosos iuare,
summos etiam viros delectare possit. Tamen
non defuerunt causse quæ me quasi currentem
primò represserunt. Extiterunt enim nonnulli
qui obrectarent, me actum agere: eum auto-
rem emendatissimum Romæ olim editum esse:
quid aliud quàm me infeliciter versari in ea
prouincia, quam magna cum laude summus
vir Antonius Augustinus suscepisset? Alij
verò negare, bonas horas in his minutis ani-
maduersionibus collocare, esse eius qui aliquod
nomen in literis consequi, ac in hominum luce
versari vellet. Hæc sanè sat non erant ad de-
terrendos animos eorum qui morunt & horum
praua iudicia, & illorum malignas obrecta-
tiones. Tamen tantum apud me valuerunt, ut
fatendum mihi sit, quod illis crediderim, po-
tius in eo requirendum iudiciũ meum, quàm

4
quod Varronē emendarim, reprehendendum.
Nam quod aiunt isti, post Antonium Augu-
stinum frustra illud negotium à me susceptum
esse: primum alterutrum, aut profitetur teme-
ritatem suam, qui audeant prestare illam edi-
tionem, quam ipsi legisse non videntur: aut su-
pinitatem, qui, si legerunt, non vident in ea
tot mendosos locos relictos, non paucos etiam
perperam mutatos esse: ut mihi videatur ma-
gnam iniuriam facere optimo viro, qui eius
magnitudinem ingenij hac una editione vo-
lunt aestimari. Deinde tanta nō est eius editio-
nis vel autoritas, vel fides, ut deterruerit si-
miles conatus Vertranij, viri eruditi, quem
honorificè appello. Sed ne me mouerint quidē
amplius aliorum sinistra iudicia, quos supra
dixi cōtemnere hac studia: qui nihil aliud in
vita curant, quàm ut rectè Latinè loqui vi-
deantur illis, qui dūtaxat, quod nesciunt, ad-
mirari aut plausu excipere consueuerunt. Hos
facile contemnere possumus: cum sciam maxi-
mum quoque virum Hermolaum Barbarum,
existimatum ab aliquo valde alienum fecisse
ab instituto suo & dignitate, qui tantum stu-
dium in Plinio repurgando posuerit. Et tamen
iste qui illū notat, tanti precij est apud me, ut,
cum antea parum in literis videre semper à
me indicatus sit, nūc etiam cum toto illo iudi-

5
cio nihil sapere mihi videatur. Nō dicam quid
boni ex istis expectari possit: hoc tātum ad mi-
ror, quo consilio se consecuturos putāt, ut prius
eloquētes euadant, quàm Latinè loqui sciant:
cum interea non sentiant, nec quid flagitij
committūt, cum Ciceronem adeunt illotis pe-
dibus: nec quàm ridiculi sunt, qui illa pene-
tralia eloquētia sibi vnus patere putant: quod,
ut illum autorem solum tritum habeant, non
modo à ceteris omnibus abhorrent, sed etiam
eorum lectione inuentuti interdiciunt. Nec co-
gitant veteres illos meliore fato vsos quàm
nos, quibus nec aliena lingua loquendum erat:
& cum eloquentiæ studebant, nunquam illa
secula iis viris caruerūt, à quibus discere pos-
sent. Nos contrā, quibus & peregrinæ linguae
ediscendæ, & ad earum perfectam cognitio-
nem tot autores pernolutandi sunt: & cum ad
eloquentiæ studium aliquam viam nobis stra-
uimus, longè aliud institutum nobis tene-
dum est, quàm solent isti argutuli magistri,
qui pulchrè secū agi putant, cum Aristotelem,
quem ipsi ignorant, pueris prælegūt, vix dum
aliqua linguae Latinae cognitione imbutis: tan-
tū abest ut Aristotelem Gracè loquentem
audire possint: & ita splendore falsæ scien-
tiæ obiecto perstringunt illam aciem bono-
rum ingeniorum. Sed nos ad aliud animum

comparamus, quàm illorum stare crassis iudiciis, & operam nostram, quam in hunc autorem impendimus, minimè luisse putamus, si, quanta quanta est, studiosos iuuare potest. Nam autores bonos recognoscere, contra quàm isti malignè vellicant, etsi non summi ingenij est, non tamen mediocris operæ est. Et tamen in eo negotio interdum falli necesse est: non tamen ita omnino luditur opera, ut non laude dignus sit qui magnum autorem iuuare voluit. Hoc me multum consolatur. nam & tot maculis scatet Varro, ut, in quo me deceperit iudicium meum, ea sola possint sustinere causam defensionis meæ. Et, quod caput est, is est autor, quem vel tantum edidisse, plausibile sit apud studiosos, nedum castigationem edidisse aliquid laudis mereatur. Deinde quia necesse fuit in multis coniectare tantum, difficile est autem in omnibus prestare posse cōiecturas: sequuti sumus sapiētum iudicū rationem. Ipsi, quod perpetuo iure nō possunt, arbitrario decidunt. Idcirco cauimus nobis titulo, & Cōiectanea inscripsimus: ut nō habeāt isti quid caulentur in eo qui tantum partes dubitatis suscepit. Haud enim facile cōcoquere possūt, quod post editiones duas Augustini, & Vertranij, aliquid noui me proferre sperē, quod illos latuerit. Et tamen qui nostras cū illorū animadu-

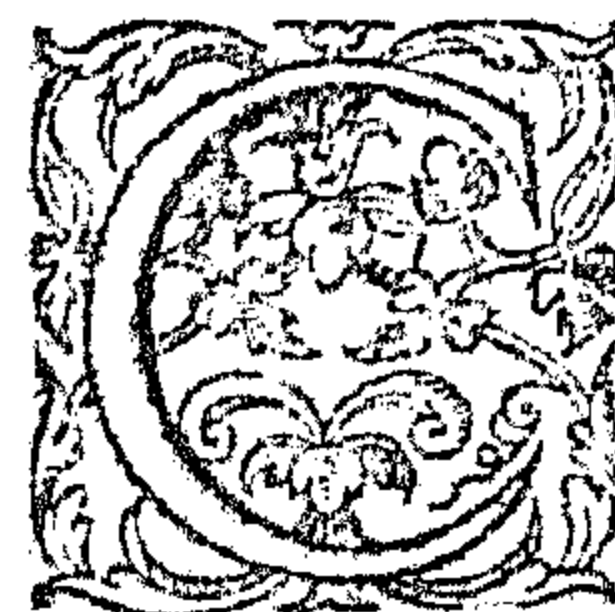
7
sionibus compararit, non solum dicet nos vidisse quod ipsos fugerit, sed etiā aliquid præterea monuisse, de quo ipsis nunquam in mentem venit. Neque hoc dictum velim, tanquā ignorem quantus vir sit Augustinus, quem sanè eruditissimum, ex suis scriptis expertus sum: sed ut sciant isti, longè felicius eum potuisse tractare hoc negotium, si voluisset. Tolerabile enim erat, quod in ea editione corrupta multa præterita sunt, nisi ex emendatioribus pleraque in peius mutata essent. Cum igitur, Ludouice Castanæ, iuuenis nobilissime & eruditissime, in animo habuissem, hæc Coniectanea saltem sola nō edere, quod multa eiusmodi in alios bonos autores habeam, & poterant unā cum illis publicari: tamen placuit hæc in gratiam tuam edere, quia ea iudicari melius in nomine tuo apparere, quàm si in aliud tempus premerentur, & tam bonam occasionem utrique amitteremus: illa, talem patronum inueniendi: ego, meam in te voluntatem significandi. Quod quidē multis de causis facio: tum quod ex nobilitate nostra non potui inuenire magis literarum amātem, quàm te: cuius ingenium tale est, ut etiam sine literis videatur cultum esse potuisse: tantum autem literarum consecutus es, ut vel satis ad summam gloriam esse possit. Tum si quis qua-

rendus erat cui multum me debere fatear, tu profecto unus occurristi, cuius & plurima in me extant beneficia, & quotidie magis ac magis eam de te spem facis, ut cuius liberalitati multa accepta refero, eius etiam virtutem admirari cogar. Vale, ex Castro vestro Rupipozæorum, IIII Idus Decemb. CIO. IO. LXIII.

IOSEPHI SCALIGERI CON-
I E C T A N E A S E V A N N O
tationes in quartum librum M. Te-
rentii Varronis de lin-
gua Latina.

P A G I N A I.

V M D E M O N S T R A T V R in quo non debet pertendi, & pertenditur.] Pertenditur legendum esse, & ante nos annotavit Vertranius. Pertendere enim in *cap. diatribe adu.* ad verbum. Propertius,

Quod si pertendens animo vestita cubaris,

Scissa veste meas experiere manus. Plautus Captivus more suo alludit ad etymologiam veram. Non enim à pertendendo, ut vult Varro, sed à pertinendo. Ita enim ait, *Quid autem teneat me eius pater?* H. Imò epol *peritina*. Pulchrè quid inter pertinaciam esset & pernicaciam docet Attius poeta in Myrmidonibus, elegantissimis versibus: quorum acumen meruit ut hic ascriberentur, ne corruptos legas apud Nonium,

Tu pertinaciam esse Antiloche hanc prædicat:

Ego pernicaciam aio, & hac me vti volo.

Nam pernicacem dici me esse, & vincere

Perfacile patior: peritnacem nil moror.

Hæc fortes sequitur: illam indocti possident.

Tu addis quod vitio est, demis quod probro datur.

3 H I C commonendum esse putavi.] Romana editio, & Vertranius, *hic commonendum esse non putant:* Malè. Ait enim Varro, quæ diligenter tractauerit in aliis libris, hæc ea se non repetiturum, tantum commonendum modò putat lectorem.

3 H I N C Pacuvius Rudentisibilus.] Eodem modo Repandirostrum, & Cortinipotens Lucillio,

*Hunc cene ego dnuā Hiacyinthi hominē cortinipotentis
Delictis contendis?* - Sic etiam Laberius de Ariete:

Reciprocicornem, lancutem, Vestitrabum. *επιπέροτα,
δασύμυλλον, ἐλευσίπεπλον.* Et Pacuuius finxit Curuifrons.
Sed ita corriges locum Nonij mirè deprauatum: Ar-
menta genere neutro, plerunque fœminino. Ennius:

-ad armentas ipsius easdem. Pacuuius:

Tu curuifrontes pascere armentas soles. Huc referen-
dum & illam compositionem Lucillij, quanquam ma-
gis Aristophanicam:

Transuerso ordine posuit hippocampelephantocamelos.
Neque alienum erit ab hoc loco, Hegesandri veteris
poetæ epigramma in sophistas apponere:

Ὄφρυα ἀσπεσίδα, ῥίνε λέχεταπιζοχίμοι,

Σακκοχρόφοροι, κὶ λοπαδερπαχίδα.

Ἰματανωπερίβαλλοι, νηλιποραβλεπέλαοι,

Νυκπλαδρομοφάροι, νυκταπαταπλάχοι.

Μεγαμιζάπαται, κὶ συλλαβοπευσίλαβηται,

Δοξοματισσοφοι, ζήταρετισσάδα.

Videamus num &
nos impunè cum Lucillio hæc imitatione Græcorum
tentare possimus:

Silonicaperones, Sibriffa speromenti,

Manticobarbicola, exterebropatina,

Planipedatquelucernitui, suffarcinamicti,

Noctilatentiuori, noctidolostudij.

Pullipremoplagij, futelocaptiortica,

Rumigerancupida, nugicanoricrepi.

3 CHLAMYDE contorta clupeat brachium.]
Pacuuij ex Hermiona, vt citat Nonius,

Currum liquit: chlamyde contorta astu clupeat brachiū.
Liuius libro xxv, id genus loquendi mitigauit. Ita e-
nim scribit, Inter hæc dicta paludamento circum læuū
brachium intorto (nam ne scuta quidem secum extule-
rant) in hostes impetum fecit. Valerius Flaccus lib. i i i,

-chlamsymbelli circundedit ostro

Torta manum, strictoque vias præfulgurat ense. Hoc
voluit Pollux lib. i i i i. *ἐφαπῖς*, inquit, *συριμμάπὸν πρι-
νικαῖ*, ἢ πορφυρεῖω, ὃ παρὰ τὴν χεῖρα εἶχον οἱ πολεμιοῦντες, ἢ ἐπι-
εφῶντες. Chlamydem autem peregrinantes sumere soli-

tos. docet Plautus Mercatore. Ibi enim adolescens pro-
fectionem adornans, ita loquitur,

-chlamydem sumā denuo. Itē de curru paulo post:
*Postea iam in currum conscenās: iam lora in manus
cepi meas.*

3 QVARTVS, vbi est aditus, & initia, Regis.]
Non videtur eruditissimo Adr. Turnebo aliquid mu-
tandum: neque ego mehercule censeo. Quartus, inquit,
aditus, regis est: id est, magnum fecerit qui ad eum ac-
cesserit. Ita loquebantur veteres. Plautus Pœnolo,

Rex sum, si ego illum hodie hominem ad me allexero.

In editione Romana lectio antiqua mutata est.

3 NOLVI præterire eos, &c.] Nō hoc ait Varro,
se nolle præterire eos qui significationes tantum ver-
borū expeditant: imò contrà, se aliquid maius iis præ-
stiturum. Ipse postea sese explicat. Itaque *Volui* legen-
dum, non, vt antea, *nolui*.

3 IN EO verbo quod finxisset Ennius causam ne-
glegere.] *Es in verbo, quod finxisset Ennius, causari: ne-
glegere quod antè rex Latinus finxisset.* Hic est germa-
nus huius loci sensus, & vera lectio.

4 TOTIDEM verborum. Horum enim, &c.]
Postrema duo verba vacant: quorum alterum confla-
tum est ex præcedentis simili desinentia: alterum quo-
modo huc irreperit, nescio. Itaque inducenda sunt.
Porrò huiusce diuisionis meminerat libro xx rerum
humanarum, citante Nonio: *Et ea qua ad mortales per-
tinent, quadripartitò differtierim: in homines, in loca, in
tempora, in res.*

4 O TERRA trita.] Si nomen tragœdiæ posuisset
Varro, minus laboraremus ad coniecturam: nunc dif-
ficile est tam corrupto loco mederi: cum de quo, & quis
loquatur, & in qua fabula, nesciamus. Multi multa ad-
duxerunt ad correctionem huius loci, partim ex se,
partim ex libris manuscriptis: quæ tamen omnia men-
dosa puto. Quòd si locus esset coniecturæ, ita lubenter
legerim:

O terra tritani, in cuius mæro Liberi

Fanum locant. Et, vt ingenuè fatear, valde mihi

persuasi hanc meam coniecturam veram esse. Nam ad-
uerbium *ubi*, ex eo conflatum puto, quod videtur in
manu scriptis *tritabi* pro *tritavi* scriptum fuisse. Qui
error quam frequens sit in libris calamo exaratis, ne-
mo nescit: & nos demonstrabimus in his libris non se-
mel ad eum modum peccatum esse.

§ A B E O præco dicitur locare, quoad vsque id e-
mit quoad in aliquo consistit precium.] Legendū pro-
culdubio, Quod vsque idem it, quoad in aliquo cōsistit
pretium. Et, nisi valde fallor, memini olim quoque ita
sensisse doctiff. Adr. Turnebum, cum hæc cum illo com-
municarem. Idem vsq; it ergo dictum vel de præcone,
qui semper vagatur, donec inuenerit in quo consistat
pretium: vel de merce, quæ semper *ἀπωλάζει*, & incer-
ta est, donec in eo manucepe consistit qui auctione eui-
cerit. Quo in significato Plautus dicit, *It ad me lucrum:*
nimirum vt in eo consistat & quiescat.

§ I T A Q V E dicit Andromacha, Noctique caua,
&c.] Scribendum: *Itaque dicit Andromeda nocti:*

Quæ caua cæli signi tenentibus

Confici bigis. Sunt enim Anapæstici ex Androme-
da Ennii: quam fabulam vertit ex Euripide. Id autem
cognoscimus ex dramate Aristophanis, cui nomen
Ἐπιφορέα. In ea fabula Aristophanes more suo
Euripidem insectatur: & ex eius poetæ Andromeda
παρωδία confecit, qua hominem falsè deridet. In illis
igitur quæ dicuntur ex persona Andromedæ, habentur
& hæc, ex quibus Latina versa sunt.

-ὦ νύξ ἱερὰ,

ἢ μακρὸν ἰππεύμα δινάκεις,

ἀστὲρ δὲ αὐτὰ δισφρόδισοί

αὐτῆρος ἱερὰ:

τῆ σπουδῆ τῆ δὲ ὀλύμπου.

Citatur & ab interprete Theo-
eriti in Pharmaceutria. Ex quibus apparet non Andro-
macha, sed Andromeda legendum esse. vtranque enim
scripsit Ennius. Sed quemadmodum hinc Andromacha
pro Andromeda: ita etiam alibi contra Andromeda,
pro Andromacha: vt apud Nonium mendosè ex An-
dromeda citatur hic versus,

*Nam ubi introducta est, puerumque vt lauerent, collocat
in clypeo: cum sit ex Andromacha. quod cognoscimus ex
Euripide in Troadibus: vbi cadaver Astyanactis pueri
lotum defertur in clypeo à Talthybio: cuius hæc verba
apud ipsum Euripidem,*

Ἐλουσα νεκρὸν, κατέλευσα πρὸς κλυτὰ. Scripserunt autem

Andromedam tres summi poetæ veteres: Liuius Andro-
nicus, Ennius, Attius. Tamen Attius rarò vertit inte-
gras fabulas ex veteribus Græcis: sed de suo edidit. Argu-
mento est, quod Armorum iudicium scripsit post Pacu-
uium, qui eius nominis alteram ex Æschylo vertit: item
Medeam, post Ennianam ex Euripide conuersam: Tele-
phum, post illam quam ex Euripide quoque idem En-
nius mutuatus fuerat: & multas alias. sic & Andromedā
puto ex illius inuentione esse, non autem ex aliquo poetæ
Græco. Liuij verò Andromeda potuit esse interpretata
ex Sophocle. Citatur enim ille poeta in Andromeda à
Polluce lib. x. item Hesychio, voce *κέρειον*.

§ Q V A R E vt à cauo, &c.] Particulam *vt* puto va-
care, & ita legendum, *Quare à cauo cauea, & caulla, &
conuallis, cauata & allis, & cauedium: vt cauum sit ortum,
& caute omnia apud Hesiodum. à cauo: à cauo, celum.*

§ C A V I L A E.] Mendosè manifestò pro Caulæ.
Error ex veteri scriptura. Nam Caullæ scriptum fuit du-
plici l, vt Paullus. Inde fecerunt Cauilæ. Varroni *ἔτομον*
cæli à Cauo deducendi adstipulatur Lucretius, qui dixit
Cauilas ætheris.

6 C A V A T A E cautione.] Scio apud veteres Cui-
tionem dictum pro cautione: & ita posset legi, *Caute
cautione:* vt id non ineptè videri posset vsurpari solitum
in formulis. At quæ ratio est, vt cauere à cauo deductum
sit? Fortasse ex his duabus vocibus faciendū cauediū: vel,
& cauir, à cauatione. Cuiar, vt soliar, lacunar, &c.

6 P R O P T E R limitare iter.] Perperam hinc Ver-
trianus putat legendum esse, militare iter. Nam Varro
ait terminos constitutos esse in agris propter iter limita-
re. Ea est tantum semita modica, quæ relinquitur inter
duo cōfinia, lata pedes v, ex duodecim tabularū præscri-
pto. Militaris verò via est *ἡ ἀσπίς*. Quod fide ea scisset

Varro, non dicendum erat iter militare, sed via militaris. Nam viæ significatio latius patet. Ineptè verò Varro terminum à terendo deducit, cum sciat τέρμα Græcè dici.

6 QVAB sola teri possunt, sola terræ.] Lege, *Quæ solo teri possunt, sola terræ.* Lucretius,
*Ausa Pteridum perago loca, nullius antè
Tritæ solo.*—Solum enim, infimum pedis calcaneum,
& calceamenti solea. Plaut. *Qui amo habet suppaetum
solum.*

6 IDEO Ennium in terram cadentes dicere: cubitis pinsibant humum.] Homericum:
Αὐτὸς δ' ἐν κοίῃσι περὶ τὸν ἕλε γαῖαν ἀρσέει. Idem Ennius An-
nali x. *Pinsabant terram genibus.*—
Apud Diomedem perperam ceram, pro terram.

6 AB EO quod Romanus combustus.] Ab eo quod quom Romanus combustus. Neque enim hic ponenda negatio. Videndus Cicero II de Legib. Nam etiam si Romæ cõbustus esset, nõ dicebatur humatus, antequam iusta perfoluta essent: neque propriè situs, nisi imposta inscriptione: quod fiebat denicalibus feriis. Neque ante diem octauum sepeliebatur, vt ait Seruius. Itaque intra id tempus dicebatur esse supra terram. Quod significat Varro de vita populi Rom. lib. I I I, cum ait, *Propinqua adolescentula etiam anihracinis, proxima amiculo nigello, capillo demisso sequerentur luctum: Et dum supra terram esset, vicinis lugerent: fanere ipso, pullis pallis amictæ.* Hæc ille. Vt ante nouẽdiale sacrum, supra terram esse diceretur: vbi vreretur, locus ille, Vstrina: cum conditus esset, funus: post denicale sacrum, humatus: vbi humatus, locus ille sepulchrum, & πύλας. In verbis Varronis quædam, quæ corrupta legabantur apud Nonium, emendauimus: & diuulsa duo testimonia in vnum coniunximus.

6 AVT SI os exceptum est mortui ad familiam expurgandam.] Etiam digitum abscindi ad eam rem testatur Festus. Membrum, inquit, abscindi mortuo dicebatur, cum digitus eius decidebatur: ad quod seruatum iusta fierent, reliquo combusto. Id autem ad pur-

gandam familiam certo genere februi, quod vocabant Exuerrias

6 FVNESTA manet, & dicitur humilior.] Nõ tantum doleo vicem huius loci, quanquam pessimè est acceptus: quantum admiror non esse animaduersum ab iis qui hunc autorem purgandum susceperunt: vt satis constet insigniter esse deprauatum. Et sine magno negotio vulnus aperiri, fortasse etiam curari poterit. Disputabat enim Varro de hoc nomine *Humus*, & ab eo deriuatis. Ea disputatio non continuata est, sed propter pagellarum transpositionem perturbata, ad eum vsque locum vbi iterum de deriuatis ab humo differit, ibi, *Vbi nunc est Roma septem montium*, &c. Quæ sanè olim coniuncta erant cura hoc loco. Quòd enim hoc verum non fit, nemo aduersabitur, qui viderit in duobus his locis Varro nem non sibi constare: hîc, quòd subito interruperit eam disputationem: ibi, quòd ex interrupto eam repetierit, neque loco neque ratione vlla ita postulante. Aliter enim neutrobi coherent illa. Neque est quòd quis miretur tantum interualli & hiatus interiectum esse. id enim non solum hîc sed & alibi in hisce libris accidit, & in Nonij Marcelli commentariis. Vnumquodque autem significabimus suo loco. Igitur ita hæc restituenda sunt in suam pristinam sedem: *Et dicitur humilior. Hinc Vbi nunc est Roma, septem montium demissior, infimus: humillimus, quod in mundo infima humus. Humor hinc itaque. Ideo Lucillus.*

Terra abit in nimbos, imbrésque.— Pacuius:

Exhalat auram terra, atque auroram humidam: humectam. Hinc ager vlginosus, humidissimus. Hinc Vdus, Vudus. Hinc sudor aque vis deorsum. Hinc terra Vmbria humilior. Sunt quæ ab humo, vt Apulia, & Latium, &c.

6 ET DICTVR humilior.] Si non est mendum, familia quæ in luctu est, non dicitur humilior, vt putat Vertranius: sed potius mortuus ipse ante nouẽdiale sacrum. Nam & eodem modo supra terram esse dicebatur, vt supra annotauimus. Sin aliter, legendum cum iis quæ distracta esse demonstraui, ita, *Hinc quævis deorsum terra, vt Vmbria, humilior.*

6 QV AE ad humum, &c.] Hic quoque ordo in-
uersus multum nocuit, & Varronem sibi ipsi aduersari
facit: cum ita potius scribendum sit: *Sunt quæ ab humo,*
vt Apulia, & Latium: aut declinata ab hominibus, vt Sa-
bini, & Lucani: & trisque, vt Etruria, & Tusci Quippe do-
cet ab humo declinari, quod Etruria: ab hominibus,
quod Tusci dicerentur.

7 VT NOSTRI Augures publicè dixerunt.] *Lege,*
Vt nostri Augures publici differunt. Publicei pro publici. Ci-
cero, *Publici Augures signis & auspiciis postea vidento.*

7 QV OCIRCA Gabinus quo siue peregrinus.] *Quocirca*
Gabinus quoque peregrinus. Neque enim vera
est aliorum correctio. Et suprà, *Eo enim ex agro Romano*
primùm progrediebantur: lege Romani, alij legunt Romam.

7 QV O D fructus capiebant ex agro plano, Cam-
pus dictus.] Inepta est hæc etymologia, sicut & de agro
culto, à coalescendo potius quàm à colendo. Siculi cir-
cum, aut hippodromum, *καμπόν* vocabant, à flexu equo-
rum, & quadrigarum quæ ibi certabant. Inde omnia pla-
na *καμπόν* dicti: poetæ vocant Æquora terræ. Vnde *καμ-*
πών metæ. Pacuius Tantalò, citante Nonio:

Extremum intra camperem, ipsum

Iam prægreditur Parthenopæum.

8 DIVIDIT in eos cum scribit Sulpicius.] Sæpe-
numerò accidit vt vna vox corrupta aliã secū trahat ad-
uentitiam, & alienam: vt hic videre possumus. Olim enim
sine dubio præpositio IN hic non legebatur: sed factum
est vt propter verbum *Diuidit*, quod quidem corruptum
est, ea huc irrepsit. Hæc enim est vera lectio, *Alludit eò*
cum scribit Sulpicius. Nã prima litera coaluit cum vlti-
ma præcedentis vocis *Rura*. & ex i factum est I. vt suprà,
in *Caulle*, pro *caulle*.

8 PLEBEI rura largitur ad areã.] *Ad aream*, po-
tes interpretari, ad annuas messes percipiendas. id est, vt
quotannis percipiantur fructus. Suspicio tamen legen-
dum esse, *Plebei rura largiuntur ad aream*, vel *largitura*. id
est, quæ vberes fructus fundunt, & largo manat copia cor-
nu. Antiqui Romani omnem ex agris prouentum voca-
bant *Adoream*. Plautus Amphitruone:

Qui

Qui præda atque agro adorea que affectit popularis suos.
Falsum verò est quod dicit Varro, *Rura dicta*, quod rur-
sus ex iis percipiantur fructus: cum sint ex Græco *ἀρούρα*,
prima litera abiecta: vt *ἀμέλω*, mulgeo: & alia eiusmodi.

8 P R A E D A dicta, &c.] Hic hiatum factum esse in
Varrone, & cæco apparet. Quare enim Varro de præda
iniecit mentionem, cum quæretet etymon *Ruris*? sed, vt
quod sentio aperiam, videntur ea deesse, in quibus expli-
cabat Varro quid esset *Adorea* in exemplo Sulpitij antea
adducto. Ad quod declarandum videtur laudasse versicu-
lam Plauti ex Amphitruone suprà à nobis productum;

Qui præda atque agro adorea que affectit popularis suos.
Vnde, quod nunc disserat de præda, id esse ex testimonio
Plauti, quod ipse explanat propter verba illa Sulpitii.
Porro nihil est mutandum in verbis Varronis, vt putat
Vertranius. nam etiam prædam vocabant id quo in lo-
cationibus & rebus mancupi & aliis eiusmodi publicè
canebatur.

9 H I N C sudor quamuis deorsum in terra vmbra.]
Quidam legunt: *Hinc sudor quibus in terra imber.* Quod
sanè falsum est, etiam si nescio quid simile voluerit Em-
pedocles. Alii verisimilius, nihilo tamen verius: *Hinc*
sdor. Aquæ vis deorsum in terra, imber. Ego puto: *Hinc*
sdor, aquæ vis deorsum. Hinc terra Vmbria. Quod sci-
licet ab aquarum vi, *Vmbri*: nimirum *ὑπό τῆς ὕμερας*. Auto-
res, Diodorus, Solinus, & alii. Vel de *Vmbria* iniecit
mentionem, quod cum agat de infimis locis, & quæ in eis
sunt, fortasse humilem situm *Vmbriæ* innuit: & ita tunc
legendum esset, *Hinc sdor. Hinc quævis deorsum terra, &*
Vmbria, humilior. Ita etiam locutus est in libris *De re*
rustica. Nam *deorsum habitare* dixit, pro, in humilibus
locis habitare. De situ verò *Vmbriæ*, notum est, humi-
lem maxima ex parte esse. Hinc Propertius dixit *Meua-*
niam sitam loco plano & cauo. Athenæus quoque lib.
xii, ait luxui maximè deditos fuisse, quod similem ac
Lydi regionem haberent, qui & ipsi deliciarum infamia
flagrarunt. Etiam *Lydiam* planam esse, & humilem
ostendit prouerbiū, *Ἄνδρ' ἐν εἰς πεδίον ἀροισαλῆν.* Quare &
Vmbrorum talem fuisse, & *Sybaritarum*: de quibus di-

b. j.

Etum propterea, quod neque orientem solem neque occidentem viderent. Verba Athænei sunt hæc. τὸ πρὸς Ὀμβρικών ἔθνος ὀπρικοῦς ἐστὶ ἀβριδίαιτον, παρὰ πλοσίως τε βιοτεύον τοῖς Λυδίοις, ἔχον τ' ἔχειν ἀγλήνην. ὅθεν παρελθεῖν εἰς δὲ δαμμονίαν. propterea dicitur pingues Persio. Eò etiam spectavit Plautus Milite, cum ait:

Minimè sputator, screator sum: itidem minimè muccidus. Post Ephesi sum natus, non in Apulia, aut Umbria. rusticos & crapulæ deditos innuit. Catullus quoque in Scazonte in Egnatium videtur idem voluisse, & ita corrigendus versiculus in eo epigrammate:

Aut porcius Vmber, aut obesus Etruscus. Vbi hodie pereram, ut puto, legitur, *parcius Vmber.* Ita enim veteres, ut nos quoque hodie vulgò facimus, homines pingues & obesos, porcos vocabant. Pomponius Vernionibus:

Porcius est, quem amare cœpi, pinguis, non pulcher puer. Hodie vulgò apud Nonium falsò legitur *Orcus.* Menander in Piscatore, loquens de Dionysio Heracleæ Ponticæ tyranno, *παρὸς γὰρ ὅς ἐκεῖ ὄπι σίμω.* De huius Dionysii edacitate, & immensa corporis mole, plura Athenæus lib. x i i. Itaque errat Alciatus, qui, vbi cunque fit mentio Vmbrorum apud Plautum, Ovidium, & alios, parcos vult intelligi. Quod ita non esse, demonstratum est. Etiam magnus ille vir eo errore in alium longè maiorem protractus est: qui apud Plutarchum in Symposiacis putarit de Vmbrorum cœnis parcis & frugalibus mentionem fieri: cum tamen neque ipsi frugales fuerint, neque ea sit mens Plutarchi. Locus autem quem ille intelligit, neque posuit, est Symposiacòν lib. i i, ca. x, *τὰς Ὀμβρικοῦς ἐκεῖνας δαίτας ἔχει μεταφέρειν ἐν πρὸς στρατιωτικῶν ἢ παρεμβολῶν ἐν ταῦτα δείπων. ἀλλὰ μᾶλλον τὴν πρὸς παλαιῶν φιλανθρωπία ζήλωμα μόνον ὁμοφίης, ἢ δὲ ὁμορφίης, ἀλλὰ ἢ ὁμοχρίνισης ἢ ὁμοπίης (potest & ὁμοσιπίης) τὸ πάσαι σέβειαι καινῶν ἐν τῆσιν παλαιῶν.* Nam ibi non intelligendum de Vmbrorum cœnis, sed catulorum, & ferarum. ὀμβρῖνια enim & ὄβρια Æliano, & ὄβρινα Æschylo dicuntur catuli ferarum. Vnde etiam ex musimone fero animali & ouibus natos prisce

Latini Vmbros vocabant. Intellexit ergo Plutarchus prandium ferarum, καὶ τὸ μονοφαγῆν, cuius nemo particeps est: atque aded, ut Plautus ait, *cum quis singulas escas davorit.* Quod & proverbialiter dictum Plutarcho: & aliusit Seneca epistola x i x, *Visceratio, inquit, sine amico, sicut a leonis ac lupi est.* Latius equidem dinagatus sum. sed & necesse fuit ea adducere quæ opus essent ad probandâ coniecturam nostrâ, & ad ea diluenda quæ contrâ obiici possent. Quare de Vmbria intellexit Varro, aut quod ὄπι ὀμβρῶν, aut quod humilis eius sit. agit enim de humo.

9 V N D E sumi potest, puteus. In superioris memoriæ excusis, *Vnde sumi pote, Puteus.* Quæ vera est lectio, quanquam eodem sensu. Si aliquid mutandum esset, legerem: *Vnde sumitur potius, puteus.* Sed nihil mutandum. Ita enim alibi locutus est, vbi scribit Simpulum vas dictum à sumendo. Est autem valde λεπτολόγος ἢ σωκωτάτης hoc est ineptissima, etymologia: si quidem putat ab illo nomine pote dictum *puteum.* Quare enim fons quoque, ex quo sumi pote, ita dictus non est?

9 N I S I potius, quod Æoles dicebant ποταμόν: sic potura à poru, non ut nunc. Editio Romana, *Nisi potius, quod Æoles dicebat τὸν πόδιον ἢ ποταμόν.* Atqui neq; πόδιον Græca est dictio in eum sensum: neque ποταμός puteum significat. Et tamen si alterutrum id significasset, vno tantum contentus fuisset Varro: & etymon alicuius vocis nõ potest deduci à duabus vocibus ita dissimilibus, ut sunt ποταμός ἢ πόδιον. Vertranius certè pro vera hanc amplexus est lectionem: cum meo quidem iudicio illa vera sit quam reponemus, sic, *Nisi potius, quod Æoles dicebant ποταμός ὄπι πῶπι, non, sicut nunc, φρέαρ.* Ut taceam de potura, voce nihili, & nunquam à bono autore vsurpata. Est autem ποτήρ, quæ πῶπι apud poetas, nisi me fallit iudicium: Et non est quod pro legitimis vocibus spurias & adulterinas supponamus. Nam in eadem editione Romana, quod postrema verba legerint sic, *Non, sicut nunc, à πῶπι:* quid sibi velint ea voce nulli rei, non video: nihil enim significat. Vertranius certè eam secutus est. Quod autem eos induxerit ut πῶπι hic reposerint, id accidit, puto, quia apud Hesychium,

legerant, πύθιον, τὸ ὕδωρ, Θεου κυδίδης. Cùm tamen in Thucydide semper πύθιον pro templo Apollinis accipiatur: ut pro te quod alium significatum non habeat. Quare aut erravit Hesychius, aut locus ille mancus & corruptus est.

9 PUTEOLI.] Strabo lib. v, ἐξῆς δὲ εἰσὶν αἱ παρὰ Δικαιαρχίαν ἀκταί, καὶ αὐτὴ ἡ πόλις· ἡ δὲ παρὰ τὸν μὲν ὄψιν φαν Κυμαίων ἐπὶ ὄφρυος ἰδρυμένη· καὶ δὲ πάλιν Ἀννίβα στρατείας σιωπῆσαν Φωμεῖαι, καὶ μετωνόμισαν Ποπύλους, ἀπὸ τῆς φρεάτων. οἱ δὲ ἀπὸ τῆς δυσωδίας τῆς ὑδαίων, ὅτι ἀπὸ τὸ χωρεῖον ἐκεῖ, μέγιστον Βαίων, καὶ τῆς Κυμαίας, πλείονος πληρὸς ὄρεα, καὶ πύργος, καὶ θερμὸν ὑδαίων. Stephanus ab utroque, Δικαιαρχία, inquit, πόλις Ἰταλίας· παύτως δὲ φασὶ κεκλήσθαι Ποπύλους. πόπια δὲ τὰ φρέατα καλοῦσι Φωμεῖαι, ὀλίγη δὲ, τὸ ὄζειν.

9 ITAQUE eum Afranius Puticulos in Togata appellat.] *Puticulos* legendum esse, ipsius Varronis verba facile demonstrant.

9 STAGNUM à Græco.] Restitue, *Stagnum à Græco στεῖνόν*. Malè enim in editione Ro. *σεμνόν*. Aliud enim est *σεμνός*, ut sciunt qui legerunt saltem Aristophanem. *Στεῖνόν* igitur, quod contineat aquam, neque manare possit, ut etiam Festus scripsit. Vnde Staturæ aquæ dicuntur, quæ cōtrariæ sunt manantibus, & perennibus: cuiusmodi sunt fontes, riui, fluuii. Varro de admirandis, ad Fundanium focerum: *Secundo de Statinis aquis, ut sunt lacus, & stagna, & putea, & maria*. Plinius lib. i i, cap. lxxxiix, *In eadem & oppidum haustum profundo, alioque motu terræ statuas emeruisse*. Ita enim lego, nō *Statinas*, ut habent vulgata exempla: præcipuè, cùm in veteribus calamo exaratis legatur *stagnū*, quod sanè declaratio est eius vocis: deinde in textum irrepit, cùm esset ab aliquo studioso in ora libri annotata. *Statinas* verò reposuit, qui legerat apud Statium *Statinas* renatas dici: quasi ea sit mens Plinii. Nam si ita esset, Plinius dixisset insulam in planitie campi extitisse. Quod sanè non ridiculum modò, sed & ἀδύνατον. Stativas verò dicebant, quomodo calidas & frigidās, & Baianas, & Albulas, cùm subintelligerent Aquas.

9 QVOD nomē habet primā.] In editione Romana de suo correxerunt, *Quod nomen habuit primū*: malè, nam

nullo negotio emēdari poterat: *Stagnum à Græco στεῖνόν, quod non habet rimam*. Siquidem Græci vocant στεῖνόν, quod minimè rimosum est, & fideliter continet: cui contrarium Latinum Futile. Sequentia Varronis verba facile probant coniecturam nostram.

9 STILLICIDIA, fluvia, quæ ut ita fluant, cadantque.] Repono, *Stillicidia, flumina, aqua, & ut fluant cadantque*. Ut in Senatusconsulto quod extat apud Frontinum, *Quominus ea aqua ire, cadere, fluere, &c.* Vnde caducæ aquæ, quæ ex diuidiis, seu castellis, & fistularum manationibus fluebant.

9 AMITERNINI.] Nempe qui ἀμφιτέρμονες poetis Græcis.

9 QVI aliter facit, indagabili ex ambitu causam dicit.] Si non est mendum in nomine *indagabili*, erit quod Græci dicunt ἐαδύθυνος: tunc autem legendum erit *indagabilis*. Sed nihil affirmo. Est autem ex veteri formula dictum, quæ seruabatur in legibus scribendis: QVI ALITER FAXIT, CAPITALE ESTO. Ut in legibus Numæ Regis, SI QVIS ALIVTA FAXIT, IPSVS IOVI SACER ESTO. καὶ ἀλλῶ, καὶ ἀλλῶς ποιήσῃ τις, τὸ νόμῳ ἔροχος ἔστω. familiare apud Demosthenem. Forsitan igitur *Indagabilis ex ambitu*, ἐξετασίος, ἐαδύθυνος, ἐνοχος. Sic dictum apud bonos autores, *Indagare crimen*.

IO APPELLATVM Tibrim.] Tebrim ex Plinio lib. i i i, cap. v. In editione Romana, *Deheberim*. Et suprà, *Tiberis, quod caput extra Latium: lege quousque caput*.

IO SVNT & nomina.] Multa defunt.

II AB EO latè Saturniam terram, ut etiā Ennius appellat.] Apparet manifestò esse versiculum Ennij,

-Saturnius ille

Nomen erat, de quo latè Saturnia terra. In fragmentis Originum quæ extant nomine Catonis, idem Ennij ἀποτελεθῆσαν legitur: *A quo Saturnia olim, & ubi nunc Capitolium: & ab ea latè Saturnia terra*. Itaq; illud Virgilij desumptum est ex Ennio,

Iansculum hunc, illi fuerat Saturnia nomen.

II CVIVS vestigia, quòd qua tum itur, &c.] Ita b. iij.

hic locus legendus est, nulla penè licentia: *Cuius Vestigia, quod quænum itur, Velabrum: & Unde ascendebant ad Rumiã, Noua Via: & ibi lucus, & sacellum Larum.* Duo, inquit, sunt vestigia, quòd ille locus olim aquis inundatus esset: Primum, quòd, qui locus nunc pedibus aditur, retinet nomen Velabri: quæ quidem appellatio ostendit, olim solitum velaturis traici. Alterum, quòd, vnde ascendebant, dicitur nunc Noua via, utpote quòd antea ibi semper via non fuisset. Vertranius secutus est eam lectionem quæ ex duabus maximè corrupta erat, itaque ei non assentior.

II CVM Argeorum sacraria in septem & xx partes vrbs sint disposita. Distributa primùm fuit vrbs in quatuor urbanas tribus, Esquilinam, Collitiam, Palatinam & Suburanam. Per quas diffusi erant Argei, per xxvii sacraria. Ab eo infra in sacris Argeorum scriptum est, PRIMAE REGIONIS QUARTVM SACRARIVM. Itaque videtur Vertranius aliter sensisse: in quo sanè errat.

II SACRA quotquot mensibus feruntur in arcem. Quot Idibus scilicet, cum mactabatur agna Ioui. Ouid. *Idibus alba Ioui grandior agna cadit.* Ab eo dicebatur agna Idulis, ex cuius lana conficiebant Flamines Diales albogaleros suos. Et sacra illa quæ hic inuit Varro, dicebantur Idulia. Festus de sacra via loquens: *Quidam, inquit, dictam putant, quòd eo itinere stantur sacerdotes idulium sacrorum conficiendorum causa.* Quare non assentior viro eruditissimo A. Augustino, qui *Edulium* legendum putat.

II QVOD ibi lucus Fagutalis & Larium. Querquetulanum sacellum, & lucus Martis. Puto legendum: *Quod ibi lucus Fagutalis, & Virarum querquetulanum sacellum, & lucus Mefitis.* Festus, *Querquetulana Viræ putantur significare Nymphae presidentes querceto virefcenti: quòd genus sylua indicant intra portam, quæ ab eo dicta sit querquetulana.* Ergo Viræ querquetulanæ nihil aliud sunt, puto, quàm quæ Græcè *χλωειδὲς*, & *ἀυξόφυκτις* dicuntur. De Mefiti verò meminit Festus & Seruius.

II QVORVM angusti fines, non mirum. Taxat luxum sui temporis. Quare verba eiusdem Varronis ex libro I de vita populi Rom. huc spectant. Citantur quidem illa tribus locis dispersa apud Nonium: quæ nos coniunximus ad hunc modum: *Hæc ædis, quæ nunc est, multis annis post facta fuit: quia omnia regis temporibus delubra parua facta, & in cætero cultu. Quæ sunt consentanea, quòd sint paupertina, sine elegantia, ac cum castimonia. Quid inter hos Iones inter sit, & eos qui ex marmore, ebore, auro, nunc sunt, potes animo aduertere & horum temporum diuitias, & illorum paupertates.* Hæc ille. Ouidius, *Iuppiter angusta dix totus stabat in æde.* Videntur ea, quæ ex eodem Varrone adducit Clemens Alexandrinus, non longè ab superioribus abfuisse. τὸ πάλαιον, inquit, ὄρου φησὶ γερρονέου τῆς Ἀρείως τὸ ζῶον Οὐαίρων ὁ ξυχεαφδὲς, ἐδέπω τῶ τεχνιτῶ ἐπὶ τῶ ἀπαρῶτων τῶ τῶ νεοτεχνίαν ἄρμυκίων.

II SEPTIMIVS mons quinticeps lucum Poetilium, ex quibus est. Lego, *Septimus mons quinticeps lucum Poetilium, Esquilis est.* Et frequens mendum hic inoleuit. Nā malè *quinticeps, sexticeps* scriptum est, pro, *quinticeps, sexticeps, &c.* Neque enim *primiceps* dixit, sed *primiceps*.

II COLLIS salutaris quarticeps aduersum est Pilonoris ædem Salutis. Substituerunt hic nonnulli Pilonoris pro Pila Naris: ut eo modo dicta sit Pila Naris, quomodo Pila Tiburtina. Sed quomodo reliqua coherere aptè possint, ipsi viderint. Alij Pila Honoris, alij Honoris ædem, maiore imprudentia, Non enim, nisi fallor, antiquior fuit Honoris ædes, ea quæ vota est à Cl. Marcello, bello Gallico, ad Clastidiū. Alia autè à C. Mario ex Cimbricis manubiis dedicata fuit. Tantum verò abest ut vtrauis harū hic intelligatur, ut libri Argeorum non minus ccc annis præcedat Cl. Marcellū. Sed profectò errarunt librarij, qui non meminerunt, cum hæc exscriberet, in iis multa esse quæ postea non fuerunt in vsu: ex quo factum est ut Pilonoris corruptū fuerit ex antiquo genituo *Apollinæ*. Ita enim legendum fuerat: *Collis salutaris quarticeps aduersum est Apollinæ.*

lineris eadem & Salutis. In colle enim Quirinali hi particulares fuerunt, Collis Salutaris, Apollinaris, Martialis, Latiaris. Apolineris vel Apelineris, antiquo declinatu, ut Boueris, Sueris, Ioueris, regerum, lapiderum, nucorum. Sic apud Festum *Nec erim*, pro, *Nec enim*. Sic puto Cn. Martium vatem, autorem vetustissimum, eo declinatu usum esse, cum praesertim aliter in hexametro versu vix facile locum habere possit nomen Apollinis. Extat autem apud Liuium carmen illud, seu vaticiniū, alienis quidem verbis, & quasi mitigatum à Liuiio, deterso illo situ & squalore vetustatis. Veritus enim fuit ne simplex illa rusticitas versuum inquinaret delicias illas & lucem orationis suæ. Non tamen ita mutauit, ut diuinandi locum maxima ex parte non reliquerit illis qui restituere vellent. Quæ, nisi fallor, ita ab autore relicta fuerant,

*Romulide, si perduellis expellere Voltis,
Et Vomicam, qua gentium longe alienigenarum
Venit, Apolineri Vomeatis censeo ludos,
Quiquis Apolineri fiant commune quotannis.
Prætoribus ludis faciundis ollis præsto,
Qui summum populo plebeique endo Vrbe dabit ius.
Populos publicitus cum diderit è stipe partem,
Conferant vti priuatis pro seque suisque.
At bis quinque viri sacra Græco rita obeunt.
Hæc si faxis recte, gaudebiti semper,
Atque adeo fiet melior res publica Vostra.
Nam is Deus Vostros perduellis stinguet ad unum,
Qui Vostros campos placide nunc ruraque pascunt.*

13 **COLLIS** Mutialis.] *Collis Martialis* legendum esse, autor Dionysius lib. IX, ἐν δὲ τῇ ἀόλει, inquit, τὸν νεώτερον Πισίου Διὸς Σπόρειος Πόρουμος ὁ σωύπατος αὐτῶν κατέθεστο, μὴδὲς Ιουγίε τῆς καλουμένης νεύαης, ὅτι τῶ ἐνυαλίε λόφου.

13 **APVD** Turaculum.] In antiquitus excusis, qui semper aliqua veræ lectionis vestigia retinent, legitur *Turaculum*. Quod sanè ostendit legendum esse *Auguraculum*. ad verbum id est τὸ οἰανοσκοπέιον. Festus, *Auguraculum appellabant antiqui quam nos arcæ dicimus: quòd ibi augures publice auspicarentur.*

13 **EVNDEM** hunc locum à pecore dictum putant quidam.] Nihil deesse videtur: quia cum dicit à *pecore dictum*, forsan intelligit à pecoris balatu, ut Næuius. Videndum tamen num ita scripserit Varro, *Eundem hunc locum Pecuscum à pecore dictum putant quidam.* Festus, *Pecuscum Palatii dicta est ea regio Urbis, quam Romulus obuersam posuit ea parte in qua plurimè erat agri Romani ad mare versus, & qua mollissimè adibat Urbis.* Equidem nil certi statuo: tamen non abs re esse putavi, indicare de ea re suspicionem meam.

14 **QVOD** ad ficum Ruminalem & hi ibi inuēti.] Vera lectio, *Quod ad ficum Ruminalem è Tibri inuēti.* Nemo paulò doctior negabit hæc veram esse, non quæ extat in editione Romana.

14 **ET** STE Harpocrates digito significat.] Ita emendatum est in Romana editione. sed **ST** vera est lectio. **ST** enim nota indicentis silentium apud Plautum & Terentium. Ita etiam legendum in exemplo Pomponij Attellanarij poetæ, adducto à Nonio,

Pater. at st. negato esse hic me: operibo caput. Non tamen hic Varro Harpocratis iniecit mentionem, tanquã tertij Dei, cum satis esset Serapis & Isis: ut alterū, eundem cum Saturno, alteram, eandem cum Iside faceret. Sed apparet esse ex quodam poeta, qui horum trium simul mentionem faceret. Videtur autem ita scripsisse quisquis fuit vetus ille poeta,

- Sancti Serapis;

Isis, & Harpocrates, digito qui significat st. Suspicioque esse Lucillij: neque longè abfuisse ab iis quæ adducit Lactantius ex eodem poeta, de superstitioso cultu deorum. Porro Ausonius nostras vocat eum Sigalionem, eo versu,

Aut tua Sigalion AEgyptios oscula signet. Post hæc verba in codice Romano legitur, *Qui sunt Taantes, & Astarte apud Phœnicas.* Quæ tamen verba non hic magnopere necessaria videbantur. Quare suspicor de opinione potius addita fuisse: ut etiam addam, Ta autem illum, non Phœnicum sed Ægyptiorum numen fuisse quem alij Theuth vocant, ut Cicero in libris de Na-

est: quomodo idem in eodem opere alibi,

Terra corpus est: at mentis ignis est.— id est *Mens*, Ita citat Priscianus ex Epicharmō Ennij. Puto autem ita integrum versus enuntian dum esse,

Istic est de sole sumptus ignis, & que mentis est. De hoc autem loco sensit idem Varro libro 1 De re rustica, capite 1111, *Eius principia, que mundi esse Ennius scribit, Aqua, Terra, Anima & Sol.* Pudet me referre quàm melle acceptus sit hic locus in editione Romana: adeò ut qui antea vulgò integer legebatur, nunc totus vitiosus in ea habeatur.

15 AT QV E humori ariditatem.] *Aristudinem* ex veteribus libris. Ita etiam Varro ipse Prometheo lib. 1 penè iisdem verbis,

Humana quandam stirpis gentem concoquit

Frigus, calori atque humori aristudinem

Miscens.— Qui versus confusi & valde deprauati vulgò leguntur apud Nonium Marcellum.

15 ESSE corpus terram, quæ peperit, ipsam capere, neque dispendij facere hilum.] Versus duo, qui sunt excogitati à correctoribus Romanæ editionis, & nullius sensus sunt, & longè absunt à sententia Varronis. Quanquam non caret ratione, quod pro *peperit*, restituerint *deperit*: quòd videntur suspicati esse, Ennium hic agere de coniunctione cæli & terræ, adducti illis verbis Euripidis,

Ἐρῆ μὲν ὁμοῦ γὰρ ὅταν ξηρὸν πέδον, & quæ sequuntur. Sūt enim vulgò noti apud Athenæum: item ex Æschylo,

Ἐρῆ μὲν ἀγνὸς ἔχενός τρωσὶ γόνα & c. Vnde illud,

Tum pater omnipotens fecundis imbribus Æther

Coniugis in gremium læte descendit.— Papinius,

-- ipsum in connubia Terra

Æthera, cum pluuia rarefcent nubila, soluo. Quod est ex Scytharum opinione. Herodotus libro 1111, *Θεὸς δὲ μοῦνις τοὺς δὲ ἰάσιοντες, Ἰσίω μὲν μέλισσα, ὅπῃ δὲ Δία πῦρ Γίω νομίζοντες πῶ Γίω πῦρ Διὸς εἶναι γινώσκουσι.* Est apud Pausaniam, *Γῆς ἀγαμέμνονος ἕσσι οἱ τὸν Δία.* Hæc sunt quæ possunt nobis obiicere, ut tueatur correctionem suam: quæ tota versatur in verbo *deperit*. Id verò alienissimū

est mente Varronis, aut Ennij. Id enim volebat ille: animam ex æthere, corpus ex terra esse: vnumquodque verò illuc, vnde profectum erat, reuerti: ut idem Epicharmus, forsan in eodem opere, testatus fuerat, cum ait, *συνερίθη ἢ διαρίθη, ἢ ἀπὸνθεν, ἢθεν ἰώθε, πάλιν γὰρ μὲν ἐς γαῖαν, πάλιν δὲ αἴω. πῖ ἤρθε γαλακτῶν.* Id ergo concludit eleganti metaphora, sumpta à foeneratoribus: Terram, quæ dederit corpus, iterum illud recipere, neque pati ut vllum dispendium, aut intertrimētum crediti fiat, quominus quod credidit, id ipsum recipiat. Vsurpat ergo Varro non versus, seruata metri lege, sed verba tantum. Nam versus ipse citatur ab eo, lib. v 111,

Quæ dedit illa, capst, neque dispendij facit hilum.

Quare nihil mutandum in hoc loco: hoc vno excepto, quòd pro *peperit*, legendum esse *dederit*, versus ille iam à nobis productus docet. Ex quibus vides quàm ridiculè illi duo versus huc quasi obtorto collo in alienas sedes irrepserint.

15 IDEO ea in nuptiis in limine adhibentur.] Idē Varro lib. x 1 de vita populi Rom. huius rei mentionem faciebat. Cuius duo exempla citantur apud Nonium diuersis locis, quæ cōiungenda esse sententia ipsa indicat, ita, *Cum à noua nupta ignis in face afferretur è foco eius sumptus, fax ex spiritu allata esset, & si eam puer ingenuus afferret: contra nouo marito cum item è foco in statione ex felici arbore, & in aquali aqua allata esset.* Reliqua deficiunt, in quibus, ut apparet, explicabatur februi genus, in quo torris ardens demergebatur in aquale: quod Græci vocant *χέρνικα*. Idque plurimi erat apud veteres, utpote cum his cōstare vitam humanam crederent. Adeò ut quem vita priuari vellent, ei his duobus interdiceretur: eumque vocabant extorrem, tanquam torris illius & *χέρνικων* exsortem. Itaque apud Hesychium vbi hodie vulgò legitur, *ἀφικῆς, ἀκέρνικος, μαγός*, malo legere *ἀφικῆς*: quod est ad verbum extorris. *φικῆς* enim etiam torrem seu titionem significat, ut apud Lycophronem: quanquam *ἀφικῆς, παλαμῆος* posset videri dictus, propter Iouem *ἀφικτοχ*, id est *ἰκίτιον*. Sed prior lectio magis placet. In verbis Varronis *spiritu cor-*

reximus, cum antea *pinu* legeretur. Apud Ovidium quoque ita legendum est, *Exoriat puros spinea tæda deos.* Hodie perperam *pinæ tæda*.

15 VENVVS Cæligena.] *ἑρηνία*. Plato Symposio de duabus Veneribus loquens, ἡ μὲν γὰρ πού, πρεσβυτέρα, καὶ ἀμύμων, οὐρανὸν θυγάτηρ, καὶ δὴ καὶ οὐρανίαν ἐπωνομάζουσιν· ἡ δὲ νεώτερον, Διὸς καὶ Διώνης, καὶ δὴ παιδίμον καλεῖται. Iulianus, ἔθετο δὲ καὶ τῆς Ἀφροδίτης τὰς ἐπωνυμίας ἢ Ἀρμονία, τὴν μὲν, ἑρηνίαν, ὅτι ἕρπει κελύφει καὶ ἀπικλαζμένη ἀπόδου σωματίων· παιδίμον δὲ, ὅτι τῆς μίξεσι· πείλιον δὲ, ὁμοστροφίαν, ἵνα ὅτι θυμίας τε ἀόμου καὶ ἔργων ἀνοσίαν ὁμοστροφίαν τὸ γένος τῆς ἀνθρώπων. Primam ergo, hoc est *ἑρηνίαν*, Cæligenam interpretor, ut hic: *παιδίμον* verò Volgiuagam. Lucretius, *Volgiuagæque vagus Venere.* ὁμοστροφίαν autem Vorticordiam. Unde *Venus Vorso nomina corde tenet*, Ovid. *Ælian.* de animalib. lib. x, ait τὴν ἑρηνίαν Ἀφροδίτῃς coli ab Ægyptiis. Censebatur verò inter eos deos quibus fiebāt sacra *θηφάλα*, cuiusmodi Romæ fuit Rumia dea. Id puto quòd ei attribueretur diuinitas, cui qui dabāt operam, carebāt temeto. Artemidorus de ea loquens, ἀγαθὴ δὲ καὶ μέγιστος πάσης γὰρ μαντικῆς καὶ ἀπορρήτων ἀντιθέσεως ἐστὶν νερόμισμα. Nō immeritò igitur Ennius ait Anchisem edoctum fuisse vaticinandi scientiam à Venere: cuius hos duos versus citat Probus:

*Atque Anchises doctus Venus quem polchra dearum
Fari donavit diuinum pectus habere.*

16 IN ASOTO Ennij.] Non Asotum scripsit Ennius, sed Cæcilius. Itaque antiquitus excusi non *Asoto*, sed *Sota* habent: quæ vera est lectio, sed decurtata. Nam *Sotadico* legendum est. Citatur à Festo Ennius in Sotadico, -- *Cyprio boni merendam.* Quod sanè est comma Sotadicum. Sicut iste versus est Sotadicus ex Ionicis à maiore,

Ibant malacam viere Veneriam corollam. Apud Festum idem error inoleuerat, qui & hic, *Asota*, pro *Sotadico*, vbi citat hunc versiculum,

Aliusque in mare Volt magno tenere tonsam,

Alij rheroricam tóngent. -- Sed altera ἀπορρήτως à nobis addita est. Est & hic ex Sotadico Ennij apud eundem grammaticum,

Prope stagna, genus vbi lanigerum piscibus pascit.

16 IBANT malam viere Veneriam corollam.] Hic versiculus deprauatior legitur apud Censorinum, *Ibant mala eluere Veneriam corollam.* In aliis legi *malacci*, admoniti sumus ab iis qui hunc autorem Romæ ediderunt. Quam veram quidem lectionem, non tamen penitus à mēdis vacuam Vertranius reiecit: cum parua licentia restitui in integrum possit, si legeris *malacam* pro *malacci*. Coniecturam nostram confirmat Sotadicus versus, qui citatur ab Hephæstione: & mirum ni ex eo suum transtulerit Ennius. Eadem enim sententia, idem genus metri,

Ποῖος τίρεν ἀϊδος μάλαιον ματεύουσι. At Vertranius ex ea corrupta voce putauit *μαλάχων* legendum esse: quasi verò difficile esset *μαλακῶν* diuinare.

16 PALMA, quod ex vtraque parte.] In Romana editione, *Palmam dicunt, &c.* Sed prior lectio germana est & legitima, non quam ipsi supposuerūt. Dixit enim, *Ideo hæc cum corona, & palma: corona*, quòd vinculum capitis: palma, quòd ex vtraque parte natura vincita habeat paria folia. Et ita Plutarch. Sympos. lib. vii, ἔφη δὲ ὁμορρεῖν τὴν δὴ ποτε καὶ ἀγώνων στέφανον ἄλλος ἄλλον ἔφη, τὸν δὲ φοίνικα κοινῆ πάντες. ἔφη δὲ μετὰ γουῶ, ἔφη, πείθοσιν οἱ τὴν ἰσοτήτα καὶ φύλλων, οἷον ἀπαιτισαμύβων ἀεὶ καὶ σωτηροχόντων ἀγώνων καὶ ἀμύμων παρὰ πλάσιον τι ποιεῖν φάσκοντες.

16 QVAM haberent vim significantes Veneris.] Legendum, *Quam haberet vim significantes Veneris.* Significantes, inquit, vim illam quam haberet Venus. Nihil planius hac lectione: tamen Vertranius emendauit, *Veneris res* male sanè, ut apparet.

16 QVARE quod cælum principium, ab satu dictus Saturnus: & quod ignis Saturnalibus cerei superioribus mittuntur.] Quòd, inquit, principium sit rerum, ab satu Saturnus dictus: & quòd ignis, quem constat generationis principium esse, propterea Saturnalibus ignes, id est, cerei lucentes dabantur. Nam quòd hic mutarit quædam Vertranius, valdè falsus est, cum sensum Varronis assequi non quiret. Porro Saturni nomen Tusculum esse omnes mihi concedent qui sciunt Syriacè,

& pro certo habent olim Tuscorum linguam Aramæam fuisse. Saturnus enim lingua Syriaca significat latentem. Vnde in agro Latino quasi interpretates vocarunt eum Latium, & eius uxorem Opem, Latiam. Et in Pontificalibus indigitamentis dicebatur, LATIA SATURNI. Gellius libro XIIII, capite XX I, Et ab eo Latium.

16 HÆC enim terris gentes dat.] Vsurpat verba ex Epicharmo Ennij, nulla religione metricæ legis, vt supra fecisse demonstrauius. Ita enim concinnandi sunt,

*Isthac terris gentes omnes peperit, & resumit denno:
Isthac dat cibaria: isthac omnibus fruges gerit.*

16 QUAE quod gerit fruges, Geres.] Cicero quoque eidem etymo assentitur. Sed nos putamus dictam esse à Cereo antiquo verbo, quod est Creo. Nisi fortasse prius dicta fuerit Geres, vt volunt ipsi. At ne tunc quidem à gerendo erit, sed à Græco Γῆρος: ita enim prius vocabatur. Hesychius, Ἀερος, ἢ Ὀπίος, ἢ Ἐλλῆς, ἢ Γῆρος, ἢ Γῆ, ἢ Δημητῆρ, ἢ αὐτί. Ex quibus etiam videas Opem Consuam, non ab ope, vt vult Varro, dictam: sed veteribus quoque Græcis eam dictam Ὀπιν. à quo Latine Ops.

16 ISTHIC est is Iuppiter, quem dico, quem Græci vocant Aerem.] Trochaici sunt ex Epicharmo Ennij. Itaque omnes distinguendi sunt, vnusquisque ordine suo. Quod tamen ad eò negligenter præstiterunt autores editionis Romanæ, vt plurima vtrò huc inferant inutilia, & aliena à lege metrica. Nihil enim mutandum in vulgata lectione, in qua constat ratio versuum, modò vnusquisque versum ordini suo reddas.

16 QUEM Græci vocant Aerem.--] Æschylus apud Clementem Stromate v,

Ζῆς δὲ τὴν αἰθήρ, Ζῆς δὲ γῆ, Ζῆς δὲ ἔρως.

Ζῆς τοι καὶ παῖτα, χ' ὅτι τῶνδ' ἰσχυροτέρων. Item Democrius apud eundem in Protreptico: ἐνταῦθα, ὃ νῦν ἡέρα καλεομένη οἱ Ἕλληες, παῖτα διαμυθεύεται, καὶ παῖτα αὐτὸς οἶδεν, καὶ διδοῖ καὶ ἀφαιρέεται, καὶ βασιλεύς αὐτὸς τῶν παύτων. Plato Comicus,

Ἄπρον αὐτὸς ὀνομάσθη καὶ Δία. Pacuuius Chryse:

Hoc

Hoc vide, circum supra que quod complexu continet.

Terram, quod nostri Cælum memorant, Græci perhibent Æthera.

Quicquid est hoc, omnia id animat, format, auget, alit, serat,

Sepelit, recipitque in sese omnia, omniumque idem est pater.

Indidèmq; eadem, quæ oriuntur, de integro æquè eodem occidunt. Primus versus adducitur à Varrone,

secundus à Cicerone: reliqui ab eodem Cicerone. Itaque tria illa membra diuersis locis distracta ita connectenda esse non dubitamus. Lucretius imitatus est Pacuuium, cum ita canit,

*Denique tam tuere hoc, circum supra que quod omnia
Continet amplexu terram, & quæ sequuntur.* Huc

pertinent etiam verba Ennij,

At densis Aquila pinnis obmixta volabat

Vento, Græci genum perhibet quæmine Æthera lingua.

Nam verus αἰέρος, pro aere, vnde Animus. Citantur autem à Probo grammatico.

16 ET IDEM cum exit quod oritur.] Lege, *Et idem tum exit, quom oritur.* Vetus scriptura decepit Vertranium, *Quom*, pro *Cum*. Ex quo imperiti librarij infinitis locis formarunt *Quod*.

17 QUIDAM negant sub testo per hunc deierare oportere.] Meminit Plutarch. Quæstionib. Romanis cap. XXVI I. item idem Varro de liberis educandis: *Itaque domi ritus nostri, qui per Diuum Fidium iurare solent, prodire solet in publicum.*

17 SANCTVM.] Qui res Romanas Græcè scripserunt, vocant Ἑδύτων. Tamen Sanqualis porta dicta ab eo deo, ostendit *Sanctum* dicendum esse. Propertius etymon aperit,

Hunc, quoniam manibus purgatum sanxerat orbem,

Sic Sanctum Tattæ composere manus. Dionysius Ἑδύτων Græcè reddit, quod Fidius Latine: in quo multi errarunt, qui id nō animaduertunt. Apud Ouidium,

Quærebam, Nomas, Sancto Fidiō ne referrem,

An tibi Scripater.— mendū est postremo versu

c j.

cum sit legendum *Semo Pater*. Semonem eundem cum Sanco facit T. Liuius lib. VIII. Tamen in veteri inscriptione Reatina legitur SEMIPATRI SANCO.

17 QVORVM, quod finis ortus, ortus dictus.] Posterior vox perperam repetita est. Itaque hæc vera lectio, *Quorum quod finis, ortus dictus*. Quia, inquit, finis omnium rerum, propterea ortus dictus: quem ortum finem esse rerum iam omnes sciunt. Sic Amphiaras in Thebaide Statij, de orco loquens,

--ὅ ἐκ πάντων φινίτωρ μάλιστα rerum. Sanè Diespitem eundem esse cum Dite nemo ignorat.

17 NOCTILUCA.] Horatius quoque eandem cum Luna facit: *Rite crescentem face Noctilucam*. Leuius verò vetustissimus autor videtur eam Venerem nominare: *Venerem igitur alnum adorans, siue femina, siue mas est, ita uti alma Noctiluca est*. Quare ab eadem ratione dicitur Noctuuigila à Plauto Curculione, hoc est *νυκταρηγίς*. Dicitur etiã hoc nomine lucerna. Varro Bimarco, *Noctilucam tollo, ad focum fero, inflo, anima reuiuiscit*.

17 ET HIC, quod Luna in altitudinem & latitudinem simul, Diuiana appellata.] Scio hunc locum aliter in Romana editione legi: sed qui eum emendare conati sunt, veram lectionem affecturi non sunt. Ea autem talis est, *Et hæc quod diuina in altitudinem, &c.* Satis patet cur ita legendum sit: rationibus super sedebo.

17 IGNIS à nascendo, quod hic nascitur, & omne quod nascitur, ignis scindit.] Hic facta est verborum transpositio pro, *Quod hinc nascitur omne, &c. quod nascitur, &c.*

18 IGNIS scindit.] *Ignescit*, alij: non malè. Fortasse melius, *Ignis indit*.

18 QVI denascitur.] Appositissimo verbo usus est, imitatione Græcorum, qui eodem modo dicunt *ὄποι γενέσθαι*. Usurparat & Cassius Hemina, vetus autor. *Quæ nata sunt, inquit, ea denasci aiunt*. Nimirum extulit prouerbium Græcum,

Πᾶν τὸ γινόμενον καὶ γενέσθαι ἐφείλεται.

18 ET FVLGVR, quod fulmine ictum contrariis diis.] Repone, *Fulguratum, quod fulmine ictum contrariis diis*. Nam quomodo legit Romana editio, siue ex veteribus libris ea lectio, siue de opinione reposita fuerit: ineptissima est: quam tamen Vertranius veritus est reiicere, ad eò ut illam conatus sit emendare. Fulgurita igitur loca, fulgure icta, quæ & bidentalìa. Ab eadem ratione fulguritæ arbores: ad quas qui sacrificiã commouebant dicebantur strufertarii, à strue, & ferto, sacrificii genere, ut docet Cato. Dicebantur & obstita loca, de cælo tacta, & fanatica.

18 AD LACVM Cutiliensem.] Quod de Iuturnensis aquæ salubritate Varro supra dixit, idem Strabon de Cutiliensi lacu: *ἢ τὰ ἐν Κοπλιάς ἢ καὶ ὕδατα, ἀφ' ὧν ἢ πύλοισι, ἢ ἰσθμῶσι, δίζοντες διαραπίουσι νόσους*. Siquidem oppidum quod ad eam paludem erat, dicebatur numero plurali Cutiliæ: & fortasse apud Catonem cap. CX XXV, vbi hodie legitur, *Vomeris indutilis optumus erit, trapetè Pompeis: Romæ ad Rusi maceriam clauis*: fortasse, inquam, legendum, *Vomeris Cutilis optumus erit*. De quo ad eruditos referendum puto.

18 A QVO nuptiæ nuptus dictus.] *A quo nuptus, nuptiæ dictæ, vel nupta dicta. Lutea demissos velarunt flammea cultus*. In Romana editione minus rectè.

18 AC VENTO illo quem Plautus dicit.] Erymon Veniliæ deducit Varro ab eo genere loquedi quod aduenientem aliquem excipiebant, cum dicebant, *Ventum gaudeo*: quod usurpauit Plautus in versu modò à Varrone adducto. Ad quod idem allusit facetissimè in Curculione his verbis,

C V. *Obsecro hercle facite Ventum ut gaudeam.*

P H. *Maximè. C V. Quid facitis, quæso? P H. Ventum.*

C V. *Nolo equidem mihi*

Fieri Ventulum. P H. Quid igitur vis? C V. Esse, ut Ventum gaudeam.

Nam τὸ πρὶ μίξεν dicebant Facere ventum. C. Licinius Imbrex, vetus comicus,

Resupina, obstito capitulo, sibi Ventum facere tunicula.

Quanquam melius & frequentius dicerent Facere Ventum.

tulum: ut parasitus correxerit imperitum iuuenem, ob insolentiam loquendi. Terentius Eunucho:

Cape hoc flabellum, & ventulum huic sic facito. Vertranius putavit hinc agi de vento secundo. In quo insigniter lapsus est. Nam quod Varro non poterat satis exprimere genus illud loquendi, iccirco adduxit versum Plauti. Si enim de vento secundo intellexisset, non opus erat versum Plauti laudare.

18 MAMERS.] Nouit & hoc nomen Martis Lycophron, cum ait,

Κανδαόν, ἢ Μαμερτὸν ὀπλίτῳ λύκον. Item,

Πολλῶν δ' ἐν: καὶ πημάτων ἀπάρξεται

Κανδαός, ἢ Μαμερτός.—

18 VIRTUS, ut viri vis, à virilitate.] *Suspisor, Virtus, & Viritus, à Virilitate.*

18 AB IISDEM dicimus Herculem, Vestam.] Quomodo Herculem, si Græcè Ἡρακλῆς; Quare meritò confodienda est hæc lectio, legendumque, *Herem*. Imperitus scilicet librarius, cum hæc exscriberet, putavit contractum nomen Herculis esse, scripsitque *Herculem*. Romana editio videtur huic meæ cōiecturæ suffragari: habet enim *Laram*. Quæ lectionis varietas meritò hunc locum suspectum reddit. *Herem* Marteam colebāt veteres, postquam creuerant hæreditatem.

18 FORTUNAM Fortem, Fidem. Ea re Sabiorum linguam olent, &c.] *Lege, Fortunam, Fortem, Fidem, Lares. Sabiorum linguam, &c.* Huius voti Tatij regis meminit Augustinus ex monumentis Varronis.

19 UT QUIDAM Græci greges Gergera.] *Suspisor legedum γέργερα*: quod nomen Græcis pro quavis multitudine sumitur. De quo satis multa Macrobius in Saturnalibus, itémque interpres Aristophanis ἀρχυρόσι. Apud Hesychium legitur γέργερα, τὰ πάντα. Fortasse & illud quoque hinc locum habere possit.

19 VRAEON.] Græci grammatici, τὰ ἔρῳα, μέρη τῶν ἰχθύων, sed propriè thunnorum. Persius,

--rubrumque amplexa catinum

Cauda natat thunni.— At verò ἄρῳον aliud est Athenæo, ex thunno quoque & illud. Item ἄρῳα, quæ ad

verbum bellaria dicimus.

20 HIPPOPOTAMVS.] Dicebatur & Hippocampa, aliud sanè ab Hippocampo: quippe ἰππόκαμπος animalculum apud Dioscoridem: at Hippocampa, quod Campas equos marinos dicerent, authore Festo: vel potius quod καμπαὶ omnia cetacea: vnde finxit vocem καμπίωντος Epicharmus. Menander tamen Hippocampum non hippocampam dixit pro Hippopotamo, aut potius equo marino. Nonius, *Hippocampi, equi marini, à flexu caudarum, quæ piscose sunt: & est Græcum. Menander, Vehutos hippocampos in æternæ vsus, scire nocitur Delphino cinctis vehiculis, hippocampisque asperis.* Quæ verba si pristinae integritati suæ restituerò, putabo me studiosorum gratiam eo nomine non parum demereri posse. Videamus igitur num ita scripserit ille grammaticus. Menander,

Οὐχ ἔπος ἰππόκαμπος ἐν ἀνδρεί;

Nam & Centauri & Hippocampi & multa eiusmodi apparent in aere, ut est in Nebulis Aristophanis. Deinde Næuius,

--sirenes citis

Delphino iunctis vehiculis, hippocampisque asperis.

Videntur esse ex Ægistho Næuij: ex qua hos versus quos mox adducturi sumus, citat idem Nonius: & cum superioribus coniungendi sunt ad hunc modum:

--Tum autem lasciuum Neresimum pecus

Ludens ad cantum clasiuum lustratur: sirenes citis

Delphino iunctis vehiculis, hippocampisque asperis.

Ridiculum est, iunctos dicere currus immanes Nereidum iis pisciculis qui dicuntur Hippocampi. Sed nimirum hinc Hippopotami, vel alia quadam immania monstrum ex genere cetaceo. Nam καμπαὶ Cete vocabant, ut supra admonuimus. Sanè hippopotamis vehi Neptunum indicat Staius in Thebaide,

Illic Aegæo Neptunus gurgite fessos

In portum deducit equos: prior haurit habenas

Vngula, postremi solvuntur in æquora pisces. Ex quibus apparet non intelligi ἰππόκαμπον Dioscoridis, sed longè maius animal ex cetaceis: quod tamen commen-

titium putem, sicuti pleraque alia veterum. Plinius quoque lib. x x x v i, cap. v, cum ait, *In maxima dignatione Cn. Domitij delubro in Circo Flamini Neptunus ipse, Thetis, atque Achilles, Nereides, supra Delphinos & cete & Hippocampus sedentes*: aperte recenset eos inter cete, aut monstra potius marina: ne quis putet esse *ἵππο καμπόν* Dioscoridis & Galeni. Quod tamē quidam putarunt. At nos vidimus apud patrem nostrū *ἵπποκαμπόν* hippocampi admodum elegantē: neque is excedat trientalem magnitudinem, cum ad dodrantalem peruenire velint quidam.

20 QVERQVEDVLA, Cercuris.] Illud *κρυκεῖς*, quod à duabus caudis confectum est, putamus adulerinum esse, & temerè in alienam possessionem irrepsisse. videtur enim potius *κρυκεῖς* reponēdum esse. Illud enim *ἑσθδόν* veteres grammatici interpretantur: quantum discrimē esse scio inter querquedula & erodium. Cerrè hæc aliquando confundunt boni auctores. Nam cum attribuat Aratus *ἑσθδὸν ἀεθρογνώσκον* pluvię, Virgilius item illam Ardeam interpretetur: Varro contra eius similem querquedula id faceret canit, his versibus:

Aut frigidus nimbos aque caducter ruentis

Prænuere aquatiles querquedula natantes. Quamquam & aliæ quoque aues futuram tempestatem prædicunt, vt cornix, & miluius, de quo ita idem Varro Sesquiuylisse: *Iugere volitans miluos visus, aquam è nubibus torā indicat fore, vt tegillū sibi pastor sumat.* Apud Nonium hodie legitur, *Iugere volitans mulsus.* Nos de coniectura ita correximus, cum sciremus ex Festo miluos iugere dici, cum vocem emittunt.

20 ATQVE eas dissoluere, ab lytra.] *Atque eas dissoluere, ab luere.* At Romana editio, itē vulgata, corruptè habebat *ab lytra.* Vertranus, *ἀπὸ τῆς λύτρας*, haud scio quàm bene.

20 ANTIQVI fibrum dicebant extremum.] Vt à cerno cribrum: à facio faber: à tumeo, tuber: à Iuo liber: deglubitur enim: à cresco, creber: à glubo, glaber: à scarreo (vnde scarrosus Lucillio, *λεωρός*) scaber: à suo, suber (insuitur enim solo calceamenti: vnde

ea dicuntur *καλιτύματα* Græcis) à craceo, craber, qui postea crabro, *σπίξ*. (Cracere significat gracilem esse Ennio, & *σπικώδεις* graciles dicuntur apud veteres comicos.) Sic à finio, Fiber, extremus. Ab eadem mēte Mulciber, à mulcendo, non à mulcendo ferro. Nam Mulciber apud vetustissimos Latinos est propriè *μειλίχρος θεός*: qualis colebatur Athenis, qui & *μυμύκτης*. Plutarchus *περὶ ἀργησιᾶς*.

21 FLAMINES, quod in Latio capite velato erant semper.] Illud *in Latio*, quidam suspectum habuerunt, non immeritò. Quis enim non videt illud *παράλαφν*. At quod pro eo *in sacro* reposuerunt, nihil præter suspicionem afferre possunt. Nos hæc veram lectionem esse putamus: *Flamines, quod licio in apice velati erant.* De apicibus vide quæ annotauimus lib. v i, Velati dicebantur qui caput cinctum licio laneo habebāt. Liuius lib. i, *Legatus ubi ad fines eorum venit unde res repetuntur, capite velato (filum lanae velamen erat) audi Iuppiter, inquit, audite fines, &c.* Virg. lib. x i i,

Velati lino, & verbenis tempora vinciti. Sic supplica & velamenta dicebant *τὴν ἰαμελίω*, quod nimirum filo laneo velatū erat caduceum. Itaq; ab eo dixit Plautus Orare velatis manibus. Hoc etiam vocabant velamina, & velatam colū. Græci dicunt *τέμματα*. Eurip. Oreste, *ὅ τεμματα ξήνασ' ἐπέλασε θεὸς Ἑλέν.* id est vellera. Varro De re rustica: *quam (lanam) demptam, ac conglobatam, alij vellera, alij velamina appellant.* Quāquā apud Varronē pro velamina vulgo legatur vellimina.

21 VT APOLLINI etiam nunc.] Vera lectio, vt *Neapoli etiam nunc.* Strabo lib. v. loquens de Neapoli, *πλείετα δὲ ἴχνη τῆς Ἑλληνικῆς ἀγωγῆς ἐν ταῦτα σώζεσθαι, γυμνάσιον, καὶ ἐφίβια, καὶ φρατρία, καὶ ὀνόματα Ἑλληνικὰ, καὶ ἄρδοντα Ῥωμαίων.* Satis hoc vno Strabonis loco hæc emēdatio cōfirmatur.

21 QVA sin tuguriis certis &c.] Ita legit Vertranus. Neque tamen id commisisset, nisi editione Romana motus. Tamen falsus est, vt puto. Nam in auguriis certis obseruari aues Titias dixit, quod non in omnibus obseruarentur, vt ex hoc loco apparet.

21 NAM PER hos fiebat vt iustum conciperet. c. iij.

retur bellum, & inde desitum.] Postremas duas voces putarunt vacare, cum tamen dicat Varro, hoc iam obsoleuisse temporibus suis. Quod etiam idem ait apud Nonium. Itaque inde petat lector.

22 QVI vere nuntii Senatus essent.] Lege, *Quine nuntij Senatus essent.*

22 DICIT esse Græcè cohorton apud poetas dictum.] Certissimum est, vna litera deimpta *Chorton* legendum. *χέρτος, ὁ πειθέλος* apud poetas. *Ἰλιάδ. λ.*

Πίονα μηρὲ ἔειπε βοὸς Διὶ περπιεραύνω.

Αὐλῆς ἐν χέρτω. Item *Ἰλιάδ. α.*

Αὐλῆς ἐν χέρτοισι κωλινδεδυρος κτ' κόπρον. Inde Euripidi *ἐν χέρτω πεδίᾳ.* In editione Romana emendarunt *κούρδον.*

Miror cur non novas aures quærent, quibus talia persuaderent, qui nova vocabula commenti sunt. Est enim hæc vox planè apud omnes autores inaudita.

22 MANIPVLOS exercitus noua manus.] *Manipulos*, pro *manipulis*, more antiquo, vt maritos apud Catullum. Quare facilè noris qua temeritate hæc lectio mutata sit in editione Romana.

23 NON à medendo, ac suendo, quæ omnino vltima. Huic rei earum rerum radices, &c.] Interpungendum ita: *Quæ omnino vltima huic rei.* Deinde, quæ sequuntur, transposita sunt: quæ ita suo loco restituenda sunt, *Earum rerum radices in proximo libro aperiantur: nec multa in eo obscura relinquam. Quare quod ab arte artifex dicitur: similis causa, quæ ab scientia vocatur aliqua, &c.*

24 QVOD sequitur verbum aduentum, & in ventum.] Diuersè castigatur, vel potius cruciatur, hic locus ab aliis. At hæc erat vera lectio: *Quod sequitur certum ad ventum.* Error natus, vt solet, ex ignoratione veteris scripturæ, quam non animaduertent imperiti librarii. *Cerbum* enim scriptum erat, pro quo *Verbum* legerunt. Idem error mirum quàm frequens sit in Nonianis codicibus: vt in exemplo *Sifennæ*, *Ferabite*, pro *fera vite*. Et *partim fera vite*, *partim latro & arbusco ac multa pinu ac murtetis abūdat.* Nec defuerūt qui in suis magnificis Thesauris tanto labore confarcinatis *Fera-*

bitem pro *agresti* sumi apud veteres autores admonuerint. Itidem simile erratum apud eundem grammaticum in exemplo Varronis ab eo citato, verbo *satullare*. Nam cum vetus librarius scripsisset *poluuro* pro *polubro*: ex eo factum vt *poluere* hodie legatur in codicibus Nonii: sed perperam, vt dixi, pro *polubro*:

Nec in polubro mystico coquam carnes,

Quibus satullem corpora, & famen ventris. Item eodè modo deprauatè leguntur verba Lucillij apud eundem: *Maximus si argento in Verbi androgyni barbati mæchocinædi.* Vbi tantum abest vt in scriptura solùm peccatum sit, vt etiam verba Lucillij manca sint. Nam ita scripserat Lucillius,

Maximū si argenti sexcentum ac mille reliquit

Imberbi androgyni barbato mæchocinædo.

In Verbi ergo pro Imberbi. Et volebat ostendere Nonius, imberbè, non imberbū, vsurpatum esse à Lucillio.

24 ET INVENTVM.] Vertranius in ventum. Forfan, *Hinc venatus.*

24 PECVS.] *Pecus* ab eo quòd pascebant: à quo *pecora* vniuersa. Et quòd in pecore pecunia tum consistebat pastoribus, & standi fundamentum pes (à quo in edificiis dicitur *urea pes magnus*, & qui negotium instituit, pedem posuit) a pede pecudem appellarunt, & ab eodè *pedicam* & *pedisequam*. Ex his, quæ satis per se clara sunt, & Varronis mentem apertè demonstrant, satis cõstat, immeritò hæc in editione Romana mutata fuisse. Quod qui fecerunt, non videbant sanè quò spectabat mens Varronis, cum pecudis etymon explanaret, quanquam nimis anxie & exiliter. Quòd enim veteres pastores essent, id est pecuariam exercerent, & omnis eorum copia in pecore consisteret: consistendi autem fundamentum pes: à pede, inquit, pecudes appellarunt. Quia vt pes in homine, standi, sic pecus in re familiari pecuniæ fundamentum erat apud veteres. In quo vides Varronis *πεπολογίαν* in disquirèdis verborum etymologiis: cum dubium nõ sit pecudes quòd tonderentur *πονέδus* dictas. Vnde *πέκος* apud Græcos, vellus apud nos remansit. Latini verò pecudes potius quàm pocudes dixerunt,

more suo: cum & Apellinem pro Apolline dicerent: ite temperis, & pigneris, & elera, pro olera. Vnde Eluela, olera minuta, & Elueola vitis, quæ herbacei coloris esset. Titinnius:

Lenti calido eluela, rapula, rumices. Sic etiam *homoem* pro homine.

24 PES MAGNVS.] *Pes magnus*, id est constratus. Ita vocabant veteres ὄπιπιδον τὸ ὄπι μῆκος ἢ πλάτος. Sic in libris de limitibus agrorum legitur: *Planam est quod Græci ὄπιπιδον appellant, nos constratos pedes: in quo longitudo dinē & latitudinē habeamus: per quem etiā agros, ædificiorū sola, & quib⁹ altitudo & crassitudo ponitur: & opera tectoria, inauraturas tabularū intelligimus, &c.* Plani nomine hic intelligitur quod apud Varronē *pesmagn⁹*.

24 ET QUI negotium instituit pedē posuit.] Romani correctores castigarūt de suo, & qui fundamentū instituit, &c. malē: quanquam in musica qui πόδα instituit, dicitur βῆλον πένει. Atqui non necessariō de ædificiis loquitur Varro: sed de iis tantūm quæ μεταφορικῶς deducuntur à pede. Itaque alludit Plautus *Asinaria*,

Ego caput huic argento fui hodie reperundo. LIB. *Ego pes fui.* Ergo pes quoduis fundamentum. Hinc puto Nepotes dictos. Est enim vocabulum Græcum νέποδες, nepotes: quod πῆς ipse, id est fundamentum generis, nō essent, sed tantūm ἀπόγονοι. Theocritus enim & Apollonius usurparunt νέποδες pro nepotibus, ἀπὶ τῷ ἀπογόνῳ. Quod & Festus annotarat, ut cognoscimus ex eius reliquiis, in quibus etiam apparet citasse Callimachi auctoritatem. Itaque puto me incidisse in eum locum Callimachi, quē Festus laudarat. Nam cum ita citatum repererim apud grammaticos, ἢ γὰρ ἐργάτιν τρέφω πλὴν μου, ὡς ὁ χῆρος ὑλλικουῦ ἔπρε. equidem non dubito ita legere,

-ὅν γὰρ ἐργάτιν τρέφω.

πλὴν μου, ὡς ὁ Κείος γλίχρῃ νέπρε.

Intelligit de Simonide.

24 PEDISE QVVS.] ὀπίων, ὀπιδός. Ab eadē ratione vocabāt A pedibus, & pedes. Plaut. Menæchmis: *Afferuatore hoc saltis nauales pedes.* Qui & pueri dicuntur, & Græcè πῆδες. Antiquitus πῆς por dicebatur, vnde Puer

factum: quod Laconicè & plerisque Dorienfibus pes ὀπιδός diceretur. Hinc Marcipor, Publipor, Quintipor. Varro, *Quintiporis Clodiani foria ac poemata gargaridians dices, O fortuna, ὀ Fors Fortuna.*

24 IDENIM peculium primum.] *Indidem peculium primo: hinc peculatum, publicum furtum, & peculatoris oves, aliudve quid.* Hæc enim inuersa erant.

24 PRIMO, ut cum pecore diceretur multa.] Nimum præceps fuit Vertranius in hoc loco transponēdo. Dicit enim Varro peculatū esse propriē, cum auersa pecunia esset ex multa publica, quæ fiebat pecore: à quo pecore peculatum vult dictū, cum ea multa auertebatur. Nihil igitur mutandum.

24 EX QVA fructus maior.] Hoc sanè corrigere operosum fuerit, cum cætera desiderentur. Neq; solum ea deficiunt quibus de multa agebatur, sed etiam totum principium sequentium, in quibus animalium etymologias persequeretur. Tamen legerim, *Ex qua fructus de malo.* Nam facile fuit l in i mutari, ut alibi sæpe id accidit. Quod cum factum esset, ex *maio, masor* fecerunt. Deinde addita præpositio, ut infinitis locis in his libris commissum est. *Æs, fructum, lucrum de malo* habere dicebantur, qui interuertendo aliquem lucrabantur. Ita loquuntur Plautus & Apulcius. Hoc est quod ait Aristophanes,

Ὅν ἐν δικαίῳ τὸν βλον παντηδύς.

24 HINC est quod Græcis illis vsus, quod βούς bos.] Manifestò huic tractatui deest principium, quod miror in neutra editione animaduersum esse. Neque tamen in eo solum errarunt: sed etiam cum vocem illam *vsus* sustulerunt, quam putarent vacare. Atqui ex ea faciendum erat planè, & disertè, *vs, sus.* Quod Græcis *Es, sus*, quod βούς, bos.

24 CAPRA, carpa.] Turrenum siue Etruscum vocabulum. Hesych.

24 OMNICARPAE capræ.] Quisquis fuit is poeta qui hoc dixerit, senserat capras ἀοιμν. οφάγους esse: propter quod Archelaus semper febre laborare eas putauerat. Eupolis quoq; comicus idē sentiebat, cum ita

ctores istos non vidisse, hanc vocem, quia nihil significaret, corrigendam fuisse: præsertim cum etiam locos integros attentare conati sint. Hic enim opus est eo epitheto quod iuuet Varronis sententiam, qui à voce canis vult deduci nomen ipsius animalis: vt ita legendum esse appareat: *Quod hic item nictaculus in custodia, & in venando signum voce dat, canis dicitur.* Est enim elegantissima vox à nictando detorta, quod Græci dicunt σκυζάν: quod solent facere canes in venatu, & in custodia. Ab illa ergo nictatione, qua signum dat (signa verò canere dicuntur) anxie nimis & putidiusculè Varro canis etymon deducit. In libro P. Victorij scriptum *Noctulucus*: an perperam pro *Noctulugus*? Hanc etiam vocem vsurpauit Lucillius pro obsceno, id est mali ominis, quales sunt bubones, aut similes aues noctu lugentes. An quòd in somnis noctu σκυζάν solent? de quo elegantissimi versus Lucretij extant, & scripsit Æschylus in Diris,

Ὄναρ δῶκεν ἄνερα, κλαζάγεις θ' ἀσφ
κύων, μέριμνα ἔποτ' ἐκλιπῶν πόνου.

25 IN custodia.] Veteres canes vocabant custodes: & contrà, qui custodiæ præfecti erant, canes. Æschylus Agamemnone,

Γυνάμνα πρὶν δὲ ἐν δόμοις ἄνερι μολῶν,
Ὅταν παρ' αὐτῶν ἔλειπε, δωμάτων κωῖα.

Item ibidem,

Ἄεργι μὲν αὐτῶν τῶνδε, τῶνδε σταθμῶν κώνας
Σωτήρα γῆρας.

Columella, *Nunc, uti exordio sum priore pollicitus, de mutis custodibus loquar: quanquam canis dicitur falsò mutus custos.* In carmine obsceno,

Ne, dum me colitis, meumque numen,

Custodes habeatis irrumatos. id est canes. Plautus quoque in Milite ἀνιγματοκῶς huc allusit. Cuius hæc verba,

Nam os columnatum poeta inesse audiui barbaro,

Cui bini custodes semper totis horis accubant. Nævium sentit poetam illum coniectum esse in vincula. Canem verò genus esse vinculi nemo paulò humanior

ignorat. Itaque custodes vocavit, quia ita canes quoque vocabantur.

25 ALEXANDRIA camelopardalis nuper aduecta.] C. Plinius lib. VIII, cap. XVIII, *Camelopardalis Dictatoris Cesaris Circensibus ludis præmiam visa Romæ.* Dion lib. XLIII, ἀεὶ δὲ δὴ τῆς καμυλοπερδαλεως ἀνομοσεμένης λέγεται, ὅτι τότε κερδοτόν εἰς τὴν Ῥώμην εἰσήχθη, καὶ πῶσιν ὑπεδείχθη, & quæ sequuntur. graphicè enim eam describit.

25 CERVI quòd magna cornua gerant, quasi Gerui.] Cur non κεραὶ potius? Item Volpes, quòd volat pedibus: quasi non sit ex ἀλώπηξ. Item virgultum à viridi: non autem, quòd prius, virguletum. Virgulæ, δάμωρα.

25 NVX.] Alij à nocendo, quomodo & Græcè quoq; κέρυον, παρὰ τὸ κέρω. Est autè vox Syriaca Luz. Sed L in N abiit: vt Lympha, Nympha.

26 RUTA, quam nunc πήγανον appellant.] Interpres Theriacorum Nicandri, Ἰόλαος ἐν τῷ ἀεὶ Πελοποννησιακῶν πόλεων, τὸ πήγανον ἔσθ' Πελοποννησίων ῥυτίω κελείδει φησι. Hefychius, ῥυτίω, τὰ σέμφυλα, καὶ πήγανον ῥυτίων.

26 CUCUMERES.] Cucumis, κικὼς apud veteres dicebatur. Inde nostrum Latinū: ne putes Varronē de hac re assentiendum.

26 EXTA ollica, quo, &c.] *Ollicoqua* ex Festo. Inde extaris aula Plauto.

26 PVL s' ita appellata, quod ita Græci.] πόλτος. Vide Athenæum.

26 QVO d' ita sonet, cum aqua feruētī insipitur.] Obsipare tamen & Insipare farinam, non Insipere, dicebant veteres: tametsi eodem modo Pomponius Atellanarum scriptor vsurpauit,

Facite vt ignis feruat, ligna insipite, far cōcidite. Quod verò dixit de sono feruētis pultis, simile Nævij -bis amphora. Item Eubuli comici apud Athenæū lib. V,

Ἄσπας παφλάζει βαρβαρὸν λαλήματα.

Patsna cachinnat bulliente murmure.

26 PANIS.] Athenæus lib. III, πῶνός, ἀπὸς, Μεσσηνιακοί. καὶ τὴν πλησιονίω πηνίαν, καὶ πῶνία, τὰ πλήσιμα τα. Deinde, καὶ Ῥωμαῖοι δὲ πῶνία τὴν ἀπὸν κελῖον. Tamen non caret ratione quod ait Varro. Panus enim τελέπτι, glomus. Vnde

quædam placentæ, quòd ad eum modum confictæ essent, πολύπη dicebantur. Meminit Athen. lib. 111. Clemens Alexand. Protrept. ε̄ σπισαμῆ ταῦτα, ἢ πυρμίδες, ἢ πολύπη, ἢ πόπανα πολυόμφοθα. Glomus vocabatur Latine, quòd πολύπη glomus. autor Festus. Vel est quod Pollux lib. 5, ὠνομίζετο δὲ πινὰ ἢ πινία, ἢ τοῖς πλανοῦσιν ἐπιπέθετο, κερσοῦς κόνια πινίοις. λδοκῆ δὲ λῶ πλῶ χροῖαν. quod Varro videtur innuere. Alioqui scio πινίον, & Doricè πανίον, αὐτὴ τῆς ἀτραυτοκλίδος sumi: cùm hîc ἀπὲ τῆς πολύπης. Vnde & tumor inguinum (qui morbus pueros infestare solet) vocatur panus: & paniculæ Plinio τὰ πολυποφθῆ. At Panicæ in milio aliud est: id enim à Græco etiam manauit. πινίον enim ἀπὲ χροῖς, ἢ ἡ κόρυς. Theophrastus φόβλιον vocat: τὰ μὲν, inquit, ἔχει σάχην. τὰ δὲ χροῖα, λοβόν τὰ δὲ κισχρόδη, φόβλιον. ἢ δὲ κελαιώδης δρόψουσις, φόβλιον. Vnde apud eundem, ἄπο χροῖα δὲ ἐκ εἰς σάχην, ἀλλ' οἶον φόβλιον, ὡς αὐτὸ ἡ κισχρός, ἢ ἔλυμος. in illis, inquam, verbis perperam φόβλιον legitur pro φόβλιον. Apud Plinium quoque libro xv 111, cap. 511, mendum infigne, vix paucis animaduersum, inoleuit, in illis verbis: *Milium*, inquit, *inter hos x annos ex India in Italiam inuectum est, nigrum colore, ampliam grano, arundineum culmo. Adolefcit ad pedes altitudine 511. prægrandibus culmis: lebas vocant: omnium frugum fertilissimum.* Nam phobas pro lobas, ex Theophrasto.

26 V N D E I D dictum, nisi ab eo quod Græci κόκκον.] Vnde id dictum, ab eo quod Græcis κοκκῶν. à quo Græcis κόκκος granum dictum. Potest ita legi ut posuimus.

26 T R I T I C V M, quod tritū est spicis.] E spicis:

26 L I B V M, quod libaretur priusquam esset coctum.] Forfan, quòd libaretur, prius quàm essent, coctum. Quòd id libaretur coctum, priusquam essent, id est, comederent. Et fortasse illa vera est lectio.

27 C I R C V I T V M æqualiter fundebant.] Hîc fundere, ἐλαύνειν. vnde νείλατοι genus libi.

27 T R I T O N & placenta.] Poterat legi *Itrion*, Ἴπειον, vt aliquando putauimus: postea tamen vera visa est lectio, *in tritum*: præsertim cùm apud Latinos Itrion nunquam reperiatur. Est enim ἐνδρουπῆν, ἢ πλάκους. Athen:

Athen. interpretatur περμαίπον λεπθὸν διὰ σισάμῆς ἢ μέλιτος. Demosthenes, μισθὸν λαμβάνων τούτων ἐνδρουπῆα, ἢ σρεπθούς, ἢ νείλατα. Hesychius, ἐνδρουπῆα, τὰ ἐμπέμματα, ἢ τὰ ἐντειβόμβρα βρομίματα. Meliùs tamen alibi legitur, ἐντειπῶν, τὸ Διονυσίου ἔμβρομα, ὃ Γαλάται ἐκβρεκτόν φασιν. Apud Apitium libro 111, Embractum Baianum legitur: quod est genus intriti: vt non dubitem legere intritum, ἢ πλανοῦται. Tamen interere est verbum culinarium apud Terentium: *Tute hoc intristi*: vnde Intritum potius deducendum erat. Aliorum ridicula commēta nihil moramur, qui cùm hîc inepta vocabula τρύφον ἢ δρύλλον induxerint, faciliè indicant ea ex suâ culina, non ex Græcorum monumentis produxisse.

27 P U L M E N T V M, quod edebant cum pulte.] Charisius legit, *Pulmentum*, quòd id cum pulte essent, ὅτι *Plautus. inde pulmentarium dictum*: longè meliùs sanè. Locus verò Plauti, quem intelligit, extat in Aulularia, *Pulmentum quin ex pridem eripuit milium.* vt Vertranium defecerit memoria, aut diligentia, qui in nulla comœdia Plauti extare putauerit.

27 H O C primum debuit pastoribus.] *Teruit*: faceté. Hoc enim vult, Antea pastores crudis tantum vescabantur: cùm autem cocta cœperunt esse, hic fuit primus cibus inter illa cocta: maximè cùm puls, à quo pulmentum, sit primum coctorum edulium. Romana editio & Vertranus hæc valde corrupta habent.

27 Q V O D terræ rure Ruapa, vnde Rapa.] Romana editio, & Vertranus, ὅθεν ὕγις. Ita legendum erat, *Quòd è terra ruerent, Ruapa. Vnde Rapa.* sanè ineptè è terra hæc etymologia eruitur à Varrone, quæ aded terrestris sit & plena ruris. Græcum enim est ῥάπυς: vnde etiam ῥάφυρος. Athenæus lib. 111, Σπύσιππος δὲ ἐν δευτέρῳ ὁμοίων, ῥαφανίς, φησὶ, γογυλίς, ἀνὰ ῥῆνος, ὁμοίαι. τὴν δὲ ῥάφυον Γλαῦκος ἐν τῷ ὁμοίῳ διαττυτικῷ διὰ τῆς πηλῶς καλεῖ ῥάπυ. Etiam suprâ, vbi ait, *Caulis, lapathium, radix.* Sic enim antiqui Græci, quam nunc ῥάφανον. puto legendum καυλός, λαπάθειον, ῥάπυς. Nam ῥάδιξ aliud est.

27 S V I L L A sic ab illis generibus cognominata.] Meliùs legeretur à *suillis generibus.*

27 **P E R N A** à pede suis, à nomine eius.] In antiquitus excusis (apud quos semper certior lectio) ita legitur: *Perna à pede: Sueris à nomine eius.* Legerem, *Perna à pede sueris*: si verisimile esset Varronem ita locutum esse sicut temporibus Catonis, in quibus boueris, & Ioueris & similia dicebant. Sed neque, ut mihi persuadeo, ita Varro locutus est: neque, si ita legas, cetera quæ sequuntur, cohærent. Quid enim erit illud, à nomine eius? Quare videtur rectè legi in antiquitus excusis, ut sit, *Perna, à pede. Sueres à nomine eiusdem*: nempe suis: de quo paulo antè dixerat. Sueres verò inter sultilæ partes annumerat Plautus Carbonaria, citante Festo, dictione *Spetile*,

Edo pernam, sumen, sueres, spetile, callum, glandia. Est autem spetile, pars carnosâ infra umbilicum suis. autor Festus. Græcè ἴσον, τὸ ὑπομίσθιον τῆς ὑμφορίας μέγας. Vel dicamus Varronem veterem casum usurpasse, *Perna à pede sueris*, ex verbis veteris grammatici, puta Sisennæ, aut Ælij. Deinde, *A nomine eius Offa.*

28 **M V R T A T V M** à murta, quod ea largè fattū.] Murta genere scæminino apud veteres, ut apud Catonem. Quare non mutandum erat: neque ego muto. De murtato Plin. lib. x v, de murto loquens, *Et alius bacæ & sus fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illâ obtinens vicem: quodam etiam generosi obsonij nomine inde tracto, quod etiamnum Murtatum vocatur.*

28 **A V G V M E N T V M.**] Meminit Arnobius libro vii.

28 **M A G M E N T V M.**] Meminit idem eruditus scriptor, eodem libro. Erat autem daps quæ profanabatur à rusticis, Iano, Siluano, Marti, Ioui dapali &c. quâuis id non interpretatus sit Arnobius.

28 **Q V O D** ad religionem magis pertinet.] Videtur legendum, quod ad regionem magis pertinet. Subiicit enim: *Itaque propter hoc montana fana constituta certis locis.* Nam ad id tantùm constituta erant, ut Iano, Marti (ut est apud Catonem) & Ioui dapali, item Siluano res diuina susciperetur à quodam rustico, siue ingenuo, siue seruo: cui sacro non interessent mulieres. Cato,

Mulser ad eam rem diuinam ne adsit, nisi videat quomodo fiat. Itaque dixit Iuuenalis,

*Nam qua docta nimis cupit & facunda videri,
Crure tenui medio tunicas substringere debet,
Cedere Siluano porcum, quadrante lauari.*

28 **Q V O D** imponeretur mactæ, ab eo quod Græci μᾶλλον.] Hæc est lectio veterum excusorum. Omnes enim illi *mactæ* habent: quæ vera est lectio. Quod autem illud *mactæ* putant quidam Græcè exponere velle, hoc frustra est. Illud enim peccatum est propter ea quæ statim sequuntur, *Item Græci sigillatim, &c.* cum ita, nisi fallor, scriptum reliquerit Varro: *Vel ab eo quod, cum imponeretur, mactæ dicerent.* Ipsi verò putarunt verbum *Dicerent* sine nomine, vacare. Extiterunt deinde qui illud *Mactæ* à Græco deduci sibi persuaserint. Itaque nonnullis visum est substituere μᾶλλον: aliis, μᾶλλον. Quidam etiam μᾶλλον supposuerunt. Et quem lapidem non mouerunt ut Græcam vocem, quam putarent desiderari, supponerent? Nec defuerunt qui *mactæ* legerent: quod ita μᾶλλον dici Græcè scirent. Quæ omnia magis eorum negligentiam quàm Varronis mentem aperiunt. Namque Magmenti duo etyma posuit Varro: vel quod magis ad regionem faceret: vel quod, cum id Deo pollucerent, **M A C T E** dicerent. Quod enim ita dicerent in pollucenda dape, disertè legitur apud Catonem, *Mactæ hoc vno inferio esto: Mactæ hoc fereto esto: Mactæ hæc dape pollucenda esto.* Est ergo illa vera lectio, quam coniectauimus, nisi valde nos fallit augurium nostrum. Non tamen alibi vsquam corruptior est quàm in editione Romana. quod cum bona venia eorum qui eius correctionis autores fuerint, dictum velim.

28 **Q V O M** id imponeretur.] Imponere, verbum sacrorum. Ouidius, - *Cereale sacerdos*

*Imponit libum- Iuuenalis,
- & farræ imponite cultris. Aristoph.*

ὄνδ' αὖ δύσαμι, & δ' αὖ σείσαμι, & δ' ὄνδ' αὖ λιβανόν.

28 **I T E M** Græci sigillatim, ut ouum, bulbum.] Puto, *Itæ Græca singit Latium, & ouum, bulbum, ὄνδ', βόλ' ὄνδ'.*
d. ij.

Neque multum ab hoc sensu mens Varronis abfuisse videtur.

28 LANA Græcum.] Possset putare quispiam hinc intelligi λάχνη, & extrita media, factum lana, ut ab ἀράχνης, araneus. Sed non ita est. λῆλος enim prius dicebatur, & Doribus λῆλος. Apollonius lib. 111,

Βεβείθα λῆλοισιν ἐπιρροφές· Ἐτ λανισαί, οἱ κτενισαί, apud veteres dicebantur, qui carebant (hoc est carminabant) lanam. Nec sine causa ad hoc testimonio Callimachi vitur Varro, cum & Æschylus ipse, cum hanc vocem vsurparet, eam, ut à vulgi opinione paulò remotiorem interpretatus sit. Cuius hæc verba ex Diris,

Λαίψ μεγίστη σπιφρέωνος ἐσεμμένον,
Ἀργίτη μελλῶ· τῆ δὲ ἀπ' ἰσανῶς ἔρω.

Solet enim interdum ille poeta, cum quædam insolentia verba aut duriuscula ponit, eorum interpretamentum subiicere: ut in ἐπὶ ἀδῶπι Θήβαις,

Ἄλω δὲ ποικιλῶ (ἀσπίδος κύκλον λέγω)
Ἐφ' ἔξα δινήσαντες· ἴα ἄλλως ἔρω.

Porro ante hæc quædam deesse sensus ipse satis docet.

28 TRAMA, quod trameat frigus, genus vestimenti.] Omnino legendum, *Quod trameat frugionis vestimentum.* Frugionia vestimenta sunt ea quæ *tracamatu* vocant Itali dictione Syriaca: in quibus trameæ diuersis modis retortæ, & perplexi mæandri sunt. De Phrygione Varro κοσμοφοριῶν, Phrygio, qui poluinar poterat pingere, soliar laugabat. Ita legendum in Nonio.

28 TRAMA, quod trameat.] Trameat enim stamen & substemen. Persius metaphoricus,

-mibi trama figure

Sit reliqua: ast illi tremat omēto popa veter. Ex Eurip.

Τείβαντες ἐκλιπόντες οἴχονται πρόκας.

Vnde defloccati senes dicuntur, metaphora sumpta à vestibus, quæ fratillos suos, id est villos, amiserunt. Quæ & decotes dicebantur.

28 PANVELIUM: à panno, & voluendo filo.] Apud Isidorum non prorsus malum autorem legitur

panuelium: item Hesychium, qui in Græca voce explicanda vsus est vocabulo Romano. Πῶλον, inquit, πανελίον, ἢ ἀτρακτος, εἰς ὃν εἰλεῖται ἡ κρόκη. Quæ si vera est lectio, videtur à pano luendo Panuelium dictum. Vnde hodie *diuidere* dicunt Francæ mulieres, à diuidendo, hoc est, luendo filo. Nisi sit quasi à deuiduando. Aristoteles libro 5, Historiæ animalium, ἐν δὲ τῶτων βομβύια ἀναλύει τῶ γυναικῶν πῆες ἀναπνιζόμεναι. Nonius Panulam vocat.

29 CONYUM, quod cogitur in acumen versus.] At ego, quod Græcè κώνος.

29 HASTA, quod astans soleat ferri.] Antiquitus enim sine aspiratione scribebatur: & astare, pro adstare dicebant: ut Plautus assum, pro adsum.

29 SCVTVM à sectura.] Fallitur. Est enim σκῦτος, quod esset ἀμοιβήν.

29 VMBONES, aut à Græco: vel quod ambones.] Lego, *Vmbones à Græco, quod ἀμβωνες.* Græci ἀμβωνες vocant quicquid extumidum est & prominere, ut ventrem ampullarum Plutarchus Lycurgo. In montibus quoque ὑψηλοὺς τόπους ita vocant. Itaque quidam poeta vetus sic scripserat, ἐπ' ὕψους ἀμβώνεσσι. Sic quoque Latini vmbonem in eam significationem vsurparunt. Statius Achilleide,

-Ἐνδίσονα quos circuit ὄμβο Μαιεε. Id est

quod poetis Græcis πρῶν. Idem in Thebaide,

Stant iuga, & obiectus geminis ὄμβονibus agger

Campum exire vetat. Idem in via Domitiana,

Tunc ὄμβονibus hinc & hinc coactis. In Thebaide,

-ὄμβο μετουένδα ὄμβονε φεραγῶν

Excutiens stabula. Idem in Hercule Surrentino,

-quod solidus contra riget ὄμβο maligni

Montis. Satis apparet cur postea vmbones in clupeis appellarunt: quos vocat ἀμφαλοὺς Polybius lib. 5, qui & plura addit de forma clupei Romani.

29 GLADIVS à clade.] Clades dicebatur furculorum detritio. Κλάδος, ramus. Sic Calamitas, calamorum: Strages, stratorum arborum: deinde ad homines translata.

29 **EX ANVLIS** ferream tunicam.] *άλυσιδωπὸν*
Diodorus Siculus libro v. Etiam hodie lorica vocant
Hallecret, quasi *άλύκροτον*, pro *άλυσίκροτον*.

29 **OCREA**, quod opponebatur ob crus.] Ocrem
antiqui vocabant asperum montem & confragosum,
vt etiam docet Festus. Inde ocreas dictas, quòd inæqua-
liter tuberatæ essent, vt idem ait. Vsurpauit eam vocem
Luuius Andronicus in Odyssæa,

Celsosque ocris, aruâque petrita, C' mare magnum.
Ita putamus legendum ex Homero in Odyssæa,

*ἔκτοθεν μὲν γὰρ πάροιθ' ἔξέεισ' ἀμφὶ δὲ κύμα
βάβρυχε ῥόδιον, λισσὴ δ' αἶα δ' ἔδρομε πέτρῃ.*

29 **GALEA** à Galero.] Olim galeæ ex diuerso-
rum animalium pellibus conficiebantur. Quod patet
ex ipsis nominibus apud poetas. Sunt enim apud illos
κυνία, *λυκία*. Sic etiam, quòd ex felina pelle fiunt, *γαλιὰ*
dictæ. *γαλιῆ* enim feles, vel simile animal ei quod vocant
Græci *ἰκπν*. Quare & Homerus quoque *ἰκπέλιω* galeam
vocaui. Ex quibus apparet Varronē non rectè sensisse,
qui à galero deduxit.

29 **VALLVM**, quod ea varicare nemo posset.]
Quid certi afferam de huius loci lectione, nihil habeo.
nam vulgarem recipere, sanè religio est. Fortasse non
ineptè legi posset, quòd ea *uari*, ac *ærumna* essent. Erant
uari propriè bacula furcillata, vt interpretatur Varro,
& informia. Alii scribunt Varri. Vnde Varrones, *duri*
καὶ σκληροὶ homines, quos Aristophanes *φρινίνας* vocat,
Lucilius,

Varronium ac rupicum scarrosa, incondita rostra.

Hinc Varronum cognomen Romæ. Erant & furcillæ
quibus tolluntur retia, quæ *πανδαλιδρα* καὶ *σάμβουνας*
Græcè dicuntur. Lucanus,

-- *Dispositis attollat retia vari.* Ex varo igitur
Vallus fit. Hinc vallum, quòd ex iis fieret. *Ærumnas* ve-
rò furcillas quoque esse nemo dubitat, qui saltem le-
gerit Festum. Cæterum de veritate lectionis præstare
non possum: mihi sufficit, quod in animo haberem,
indicasse.

29 **CERVI**.] In vallo castrensi per spatia pone-

bantur cerui. A quo interstitium illud inter ceruos di-
ctum Interuallum. Id quod ex Cæsare nouimus, item
ex Silio Italico libro x,

Ceruorum ambustis imitantes cornua ramis.

Brachia vocat Lucanus,

-- *crudaque extraxit brachia terra.* Item,

Aut circum largos caruari brachia fontes. Vtrunque
à similitudine.

29 **VT TROVLLA**. Hinc Græci trullam.] In-
uersum est, pro *Torulla*. Hinc Græci *τορωίλω*. Aristophan-
es Auibus.

Ἔϊνες δ' ὄπιθ' αὐμῆι, δέϊ τορωίνας ἢ χύτρας. Interpretantur
τὸ κινήθειον τῆς χύτρας. Truam verò *τὸ κινήθειον τῆς χύτρας*
esse, vnde & Truare, *τὸ κινῆν* apud veteres, indicio sunt
hi versiculi Titinii, poetæ comici,

Sapientia gubernator nauum torquet, non Valentia.

Cocius magnū atheniū, quando feruit, paula cōfutat trua.

Cui simile illud Aristophanis ex Equitibus,

Ἄνιρ πεφλάζει. παῦε, παῦ

Ἰσθρῶν ὑφελκτέον

Δὲ τῶν ξύλων, ὑπερυστέον τε

τῶν ἀπιλῶν ταυτή.

Quæ Titinii sententia tracta ex

Homero,

Μήπι τοι δρυτόμος μέγ' ἀμείνων ἢ βίηφι.

Μήπι δ' αὐτε κωβερνήτης ἐν εἰνοσι πόντω

Νῆα δολῶ ἰδύνει ἐρεχθιδίω ἀέμοισι.

29 **HINC** Græci Trullam.] Romana editio
τρουλίον. At neque *τρουλίον*, trulla: neque, si esset, bis
eam Varro nominasset. Aliquid esset, si reposuissent
τρουπήλω. eam enim etiam *τορωίλω* interpretatur He-
sychius.

30 **POSTEA** accessit Magnus cum Græco no-
mine, & cum Latino nomine Græca figura Barbatos.]
Legendum: *Postea accessit Nanius cū Græco nomine, C'c.*
Festus, *Nanum Græci vas aquarium dicunt, humile C'c.*
concauium, quod vulgò vocant *situlum barbatum*. Vnde
Nani pumiliones vocantur. Nam de *μάγνης*, quod alii
reposuerunt, ipsi viderint. Mihi certè nihil temerè
persuadebant.

30 PELVIS, pedelavis.] Non, sed à Græco πέλος.
De quo vide Pollucem, itémque alios veteres gram-
maticos.

30 QVOD Siculi κέπνον.] Scribe κέπνον.

30 PATINAS à patulo.] Satis notum à Græ-
cis originem trahere. Nam vt à κέπνος, catinus: sic à
πάταινη, patina. Eubulus Comicus apud Pollucem & A-
thenæum,

Καὶ πικρὰ Σικελικὰ πάταινα σαρβύματα.

Plautus Menæchmis ad verbum videtur cum versicu-
lum transtulisse,

Τὰντα στρώσεις concinnat patinarias.

Tamen in nonnullis legitur βαταίνια. Vnde etiam Latini
batillum fecerunt.

30 A QVOD illa Capit, & Capulæ.] In omnibus
editionibus locus hic deprauatus est, qui ita legi debet:
*Mensa rotunda nominabatur Cilibantum, & etiamnum in
castris. Id videtur declinatū à Græco, ἀπό τοῦ κύλικος. A quo
illa Capis, & minores Capulæ, à capiendo. De Capidibus
notum ex Festo. Capedines aliter dicebantur, & Cape-
dunculæ Ciceroni. De Capedūculis vel Capulis memi-
nerat & ipse Varro libro 1 de vita populi Romani, E-
tiamnum pocula, quæ vocant capulas, ac capides, quod est
poculi genus: stem armillū, quod est Orceoli genus dimarij.*
Puto tamen capidem Græcū esse: quod id genus vasis
κεπίδι dicatur à Græcis. Κεπίδαντες Græcum est: ne fortè
putes legendum esse Cilibanthum, vt alii.

30 CVM magistri fiunt.] Idem & modiperatō-
res dicebantur. Sic Catullus legem συμποτικὴν vocauit
magistram: *Vt lex Postumia iubet magistra. Lex Postu-
mia, pro, Lex Postumia: vt Vrbs Romæ. & Horatio,
Herba lapathi. Plinius libro XIII, Numa Regis Po-
stumia lex est. VINO ROGVM NERESPEN-
GITO.* Cur id Numa vetat, cum ex veteribus autori-
bus satis constet, vino rogam respergi? Apparet eas le-
ges Numæ συμποτικὰς fuisse, non πολιτικὰς. Itaque allu-
sum esse ad voluptariorū dicitia, cuiusmodi sunt hæc
in epigrammatis Græcis,

Μὴ μὲρ, μὴ σπράγους λείδνας σπλάγσι χερῖζου.

Μὴ δὲ τὸ πῦρ βρέξῃς. εἰς κενὸν ἢ διαπαύῃ.

Ζῶντί μοι, εἰ πὲρ δέλφου, χερῖσαι. τέφρω δὲ μεθύσιων,

Πηλὸν ποσειδῶς, ἔχ' ὁ δεινῶν πίεται.

Quâquam in duo-
decim scriptum fuit: MVRINAM MORTVO
NE INDITO.

31 DEPESTA.] In veteribus excusis *Flepesta*.
Quæ lectio quamuis corrupta, tamen veræ lectionis
nobis index fuit. Perperam enim *Depesta* pro *Lepesta*,
quæ à Græco λέπαισι. Cuius præter quod veteres gram-
matici, Athenæus & Pollux, meminerunt, ipse quoque
Varro eadem penè, quæ hîc, monuerat, libro 1 de vita
populi Romani. *Lepeste*, inquit, *etiânum Sabinorum
sanis pauperioribus plerisque aut fictiles sunt aut æneæ.*
Nam Varronem δὲ πατρῶν scripsisse non facilè mihi per-
suaserim.

31 SIMPLVM à sumendo.] Id est bibendo.
Vnde sumi pote, puteus. Id est, vnde bibi potest. Cicero, *se
sumpsit meracius*, id est biberit. Apud eundem, *Fluctus
in simpulo excurrere*, τὸ πομφολυγῖν. prouerbum. Est autè
Syriacum. Nam vt Abub, Ambub, αὐλός: ambubaiarum
collegia: à copher, camphora: à sadon, sindon: à sabeca,
quod est apud Danielelem, sambuca: sic à sephel, sempel,
& inde simpulum fecerūt. Scio ego me dicere hoc cum
magno odio eorum qui non solum literas Hebraicas
& Syriacas ignorant, verum etiam oderunt. At tam
mihi facile est eos contemnere quàm ipsis procliue est
eas odisse.

31 EPICHYSI.] Apud Pollucem est genus co-
quinarii vasis: idque probatur ex Aristophane *δαιτα-
λῶσι*. Ego verò inueni etiam pro poculi genere, ex Me-
nandri Philadelphis, apud Athenæum loquentem *πρὸς
τῆς λαβροτίας*,

Ἦδη δὲ δῆχουσι, διὰ λῆξι λαβρόνιοι,

Πέρσαι δ' ἔχοντες μυσέβας ἐστῆκεται.

Meminit & Plautus.

31 ET IN ea & cum ea ænea vasa.] Omnino le-
gendum, *Et tina, & cum ea ænea vasa.* Meminerat hu-
iusce rei 1 de vita populi Romani. *Antiquissimis*, inquit,
in corinthiis tres vini primo, postea tinas ponebant.

31 V R N A R I V M.] Varro τειφή Μενίππου, Sed quæ necessitas te iubet aquam effundere domi tuæ? Si saxa habes pertusa, plumbum non habes? Ad quam rem nobis confusum? ad quam Vernarium? In pavimento non audes facere lacunam, at humi facis calceos elixos? Antiqui nostri domibus lateritiis paululum modo lapidibus suffundatis, et humorem effugerent, habitabant. Non vides in magnis peristylis, qui cryptas domi non habent, sabulum iacere à pariete, aut è xystis, ubi habitare possint? Non vides in publica nostra taberna, qua populus ambulando, perinde ut in arato, porcas reddit? Quæ testimonia quinque ita connecti debere, sententia ipsa satis demonstrat. Ad quorum interpretationem vide Vitruvium libro v, capite i i i, in fine: Palladium libro i, capite i x, item in fine.

31 I M B V R V M fictum ab vrbo.] Varro cum ab vrinando Vrnæ veriuerbum deduceret, vrinare quoque, vnde esset, declarabat. In quibus postremis verbis peccatum est ab imperito librario. Quæ ita restituenda sunt, *Vrinare, est mergi in aquam in vrbum: fictum ab vrbo, quod ita flexum ut redeat sursum versus: ut in aratro, quod est vrnum.* Quod enim in vrbum scriptum esset, non in vrnum, causa fuit erroris indocto librario, ut sæpe accidisse alias admonuimus. Est autem vrnum, siue vrbum: (vtrunque enim inuenimus) τὸ ἀνίστασθαι, sursum versus reflexum. Qui in aquam mergitur, ut iterum sursum versus existat, dicitur vrinare. Quod etymon Varronis, mihi & eruditum valde & verum esse videtur. Vruare ergo, ita se iactare ut sursum denuo excitet se. Vnde Amburuare apud Lucillum dicuntur Salii, qui eo modo corpora saltu reciprocabant,

Presul ut araburuat, sic Volgi redandruat inde.

At in Festo & Nonio mendosissimè ille versus legitur hodie. Græcè dicitur ὠρεῖσθαι, id est κορυμβῆν, interprete Suda: quod Curetes (qui iidem Latine Salii) faciebant. Id aliter dicitur Reciprocare. Plautus Atraba,

Quasi tolleno, vel pilum Græcum reciproces plana via. Tollenones enim, & pila ruderaria, modò sursum modò deorsum in opere ipso aguntur. Itaque eleganter &

venustè apud Aristophanem, citante Polluce, ὡςτε κηλῶνειον, ἀνακλύπλων, καὶ κατακλύπλων. Apud Plautum Pcenolo:

-sunt Græca celomea: sustollis solent. Eodem modo dictum quo in Atraba, pilum aut tollenonem Græcum reciprocare. Quod à nobis ita restitutum est ex veteri scriptura. Ita enim legitur in manu scripto, *Trece sunt celonna.*

31 C A C A B V M.] Κακῶς meminere Pollux & Athenæus lib. x i i i. Non enim Latinum est, quod purgat Varro. Itidem ineptit de calice, à caldo, non à κάλιε.

31 S E D V M.] Solum, vel solium.

32 A R C A, quod arcebantur fures ab ea clausa.] Sic Græci φαλακρόν, παρὰ τὸ τοὺς φάλακρας εἶρη. Cum tamen Eratosthenes ex commeticia fabula deducat originem, in hymno εἰς Ἑρμῆν.

Φαλακρόν δ' ὀνόμαζαν, ὅμιν κίθε φαλακρας ἀρβυ.

Ἐκ τῆ φαλακρός κηλήσειται ἀνδρόποισι. At potiùs Arca ab arcendo: quòd arcere apud veteres significaret continere. Vnde arcus in fornicato opere παρὰ τὸ ἀρκεῖν.

32 V E S T I S, &c.] Potest & ita legi, *Vestis à vellis: vel ab eo quòd vellus lana tonsa vniuersè ouis: id dictum, quòd lanam vellabant: ex lana autem facta vestis.* Certè ea mens est Varronis. Tamen quis Vestem à Græco deduci dubitarit? At Varro, quòd vestis ex lana, lana autem vellus diceretur, iccirco vestem vocatā ait. φῶς δ' ἀνότητος.

32 R I C A.] Ricam Festus ex Granii sententia ait esse muliebre cingulū capitis, quo pro vitta Flaminica redimeretur. Apud Gellium lib. x, cap. x v, vbi de Flaminica loquitur: *Et quòd ririca surculum de arbore felici habet: scribendum, & quòd in rira surculum de arbore felici habet.* Surculum autem eum intelligit quem vocabant Inarculum. Is erat è Punico malo, ut ait Festus. Ego verò puto, ex omni felici arbore. Non referam hinc quæ perperam ad huius loci emendationem attulit Cælius Rhodiginus.

32 C A P I T I V M, quòd capiat pectus.] Idem de vita populi Rom. lib. i i i, *Neque id ab orbita ma-*

erumfamilias instituti: quod ea pectore ac lacertis erant apertis, nec capita habebant. Planè hic capita pectori tegendo, non capiti, ut voluit Nonius. videturque esse quem Græci μαχαλιστήν vocabant. Erant & ad vincendum pectus strophia, & fasciæ, de quibus Terentius intellexit, de puellis loquens quas matres student esse,

Demissis humeris, vincto pectore, et graciles sient,

Si qua est habitior paulo, pugilem esse aiunt, deducunt cibum. Nam fasciis illis ὀμαλῆς & æquos humeros reddebant, cum contrà in pugilibus sint torosi. Xenophon, ὡς αὐτὸ οἱ πύκται τοὺς μὲν ὀμοῦς παχύνονται, τὰ δὲ σκέλη λεπυώνται. Ergo strophio tumorem papillarum cohibebant, fasciis illis humerorum castigabant superfluum, & quasi luxuriantem ἢ σφραγῶντα habitum. Itaque apud Ovidium,

Conueniunt humeris tenues ameletides altis: ego lego omaletides. ὀμαλίπιδες enim videntur vocatæ esse quod iis æquabantur humeri & complanabantur.

32 VOCABULA apparet esse Græca, ut asbyston.] Hic non melior editio Romana quàm vulgata prior. quinetiam vetus melior. in ea legitur *abaston*. Ex quo isti interpolatores mirifici fecerunt *asbyston*, aut *asbestum*. Quasi verò id lini genus inter vestimenta annumerandum sit: & non potius ex eo mappæ conficerentur, nò vestes. ne mihi interim obtrudât quæ de eo Plinius, Pausanias, & Stephanus scripserunt. Ego mehercule illam lectionem supposititiam reiicio: hanc autem, quam ponam, germanam esse quouis pignore cõtenderim: *Ut ambustum Amictus dictum, quod amictum, id est circumiectum.* Accedit eiusdem Varronis autoritas ex libro v i, *Ambagio*, inquit, *dicta, et Ambustum, quod circum usum est.* Festus, *Amitermini, qui circa terminos provincie manent: unde Amiciri, Amburbium, &c.* Dictionem verò Græcam hinc desiderari qui putarunt, moti sunt præcedentibus verbis, ubi dicit Varro vocabula vestium multa esse Græca, &c.

32 ANTIQVISSIMI amictui ricinium.] Legendum *amictuis*.

33 PARTIA.] ἡ διπλοῖς. In vita Anreliani imperatoris, *Mantella duo Cypria, paria duo.* Ab eo quod pares olim dicebatur duo. Festus, *Paribus equis, id est duobus, Romani utebantur in praelio.* Intelligit enim ἀμφίπυρος equites. Vnde pararium illud æs dicebatur, quod duplex equiti dabatur pro duobus equis: Græcè κατὰ σῆσις. vide Sudam. Ab eadem mente Pararius Senecæ, κατὰ ξενηπίης, quod inter duos stipulantes esset μεσσηυπίης.

33 PARAPETCHY.] Hesychius, παράπηχυ, τὸ ἱμάτιον τὸ παρ' ἐμάτερον μέγος ἔχον πορφύρεον. Pollux lib. vi i, τὸ δὲ παράπηχυ ἱμάτιον ἦν λευκὸν πηχυ πορφύρεον ἔχον παρυφασμῶν. Et li. iii i ita lege, *συντὸς πορφύρεος παράπηχυ λευκὸν τῆς βασιλευσίας.* In codicē, τῶς δὲ παρεσίτοις κατέσσει ἢ σλεγγίς, ἢ λήκωδος, ὡς τοῖς ἀγροῖσι λαγαρόλον. ἐνταῦς δὲ γυμναζή ἢ παρὰ πηχυ, ἢ συμμεπέλα. In quibus etiam verbis Pollucis, quod attribuitur parasito σλεγγίς ἢ λήκωδος, ita est accipiendus locus Plauti ex Sticho,

Aut persuratiunculas parasiticas,

Rubiginosam strigilem, ampullam rubidam,

Parasitum inanem, quo recondas reliquias. Ex his igitur potes videre ineptè mutatam esse lectionem in editione Romana, in qua παρεμπλεκεία pro parapetchy suppositum est.

33 SARCULVM à serendo ac sarriendo.] Lege *serādo*. ut lib. v i, *Sarrire à serare, id est operire, dictum.* Serare significare claudere, operire.

33 RVTRVM.] Hic significat quod Græcè κροπίον, Varro apud Nonium, *Rutro caput displanauit.* Imitatus est Pherecydē, qui dixerat, τὸ κροπίον πάσις ἀπέκλεινε. Significat & hostorium: quod Græcè ῥόχων. Lucilius,

Frumentarius est, modium secum atque rutellum

Vnum adfert—Ruere enim est modio cumulum adæquare. Cicero Attico, lib. x v i, *De laudibus Dola-belle derivā cumulum.* Plautus, *-eris acervos rui, ὄπμας εἶ* scilicet. Horatius idem intellexit, *Ut metiretur nummos.* Id est, Etiam si modis metiretur & rueret acervos nummorum. Est enim proverbum, ἀγύρεον μεδίμων ἀποματρῆεν. Xenoph. Ἑλλην. γ.

33 IRPICES.] Cato vocat. Vrpices, vel Hurpices

cap. x. ab ἀπαξ ἢ ἀπαγὴ Græco. Eurip. Cyclope,

Σείρησι δὲ τῆδε μὲ ἀπαγὴ δόμος.

Quare errat Varro, qui à serpendo. Ita enim videtur legendum, *Irpices, regula cum pluribus dētibus, quam ita dem sūt plaustrum boues trahūt, sūt etiam quæ in terra serpunt, Sarpices: postea, S, detricta à quibusdam dicti.* Hesychius, ὄξιναι, ἑρμῆϊόν τι γὰρ γινώσκον, σιδῆρῆς γόμφος ἔχει, ἐκκόμβρον ὑπὸ βοῶν, Manifestò vocat ὄξιναις *Sarpices.*

33 UT ERVANT quæ in terra sunt, sarpices.] Quæ in terra serpunt: vt infra, *Spina quæ in agris serpūt.* A quo verbo deducit sarpices.

33 RASTELLI.] *Rastelli. Sūt Irpices ferræ laues: ita quia homin prætis per fœnsitæ festucas abradit, ab eo rastellæ dicti.*

33 ATQUE etuunt, à quo rutubatti dicti.] In Romana editione *Rutabri.* Fortasse *Runcastri.* Alter de veritate lectionis mihi non constat. Forsan apud Gellium pro *Rumigestri* reponendum *Runcastri*, lib. x, cap. xxv, vel *runicestri.* Rumices, Lucil. *Tum spara, tum rumices, &c.*

33 FALCES a farre.] Purum putum Syriacum est. Phelég, à quo πέλεως: & in statu absoluto (vt eius gentis grammatici vocant) *Phalqa.* vnde Falx. Itaque sæpe labitur Varro ignoratione peregrinarum linguarum.

33 ADORÆÆ.] Alii arboreæ. Cato, *Falces fœnariæ III, stramentariæ VI, arborariæ V.*

34 HAS phancillas chermonefice dicunt.] Scripsissem, *Zanculas.* Ζάγκλη enim δρέπανον Syracusia lingua. Sed quid faciemus illa voce nihili, *Chermonefice?* Effet aliquid *Chersonesite.* Sed quinquam Chersonesitæ ita vocant falcē? aut quinquam Chersonesitæ κατ' ἕξοχῶν dicūt? Nam, num & alij præterea Chersonesita? Nisi in vltima Italia ea pars Chersonesi nomine intelligitur, quæ pertinet ad Leucopetram. Quod si verum esset, facile induceret vt hic legendum putarem *Zanculas:* quòd sciam eam partem Italiæ cum Sicilia ita vocasse falcē. Nihil autem affirmare possum. Fortasse legendum, *Has falcillas chermes Pœnicæ dicunt.* Scio enim

Chermes falces vocatas olim à Syris & Phœnicibus, quorum colonia sunt Pœni in Africa. Et fieri potest vt hoc dixerit Varro ex Magonis libris, qui Pœnicè scripti erant de re Rustica. Hæc verò asseuerare vt vera nolumus. Scimus tamen ex eiusmodi coniecturis sæpenumero veritatem erutam fuisse.

34 INDE post in vrbe Lucilli.] In excusis antiquis legitur sine præpositione *In.* Quæ proculdubio ab aliquo audaci hic temerè inculcata fuit, & totum locum hunc obscurabat. qui ita legendus est: *Inde pistor, vel Lucillij pistrina, vel pistrice.* Nā qui primùm lectionem corrupit, fecerat, *Inde post vrbe.* Deinde in vrbe degeneravit. Citauit testē Lucillium de pistrina, & pistrice, vocibus, quasi minus v̄satis. De pistrina quidem Charisius lib. I, *Pistrinum, inquit, neutro dicitur.* Sed Lucillius lib. xxvi, fœminino exulit,

media à pistrina ad tabernam referens.

De pistrice non ita obuium. Incidimus tamen in versiculum Lucillii, qui eam vocem vsurpauit: & nisi fallor, est ille quem Varro intellexit. Extat autem apud Festum dictione Mamphula:

Pistricem validam si nummi suppediabant,

Adidas empletum, mamphulas quæ sciat omnes.

34 TRAPETES à teredo, nisi Græcum. [τραπέτις τὸ ληνοπατ εἶν. Ὀδυσσ. η.]

Ἄλλας δὲ τραπέτις, πείρηδε δὲ ὄμφανες εἶσι.

34 MOLÆ a molendo.] Imò contrā. Itaque videtur scripsisse à *mollendo.* Subiicit enim, *Harum molu eo cōiecta molliuntur.* Similis error in Truculēto Plauti, *-meretriculis Mollendis rem coegit.* meliùs *mollendis.* -non aliteras *Permolere Exores.* Horat. Putarunt nonnulli apud Theocritum τὸ μολῆν idem significare: at eos maximè arguit scriptura, quòd scriptum sit duplici λ. Deinde μολῆν non molere significat, sed suere. Vnde Latini veteres Mullare dicebāt, pro suere: & Mulleos calceos, à Mullando. Itaque Theocrito τὸ μολῆν est quòd v̄satius dicitur περὶνδν. Vnde subulones vocauit Lucillius pædicones apud Ausonium, *Lucillij Satir subulo, pulli p̄remo.*

Ergo molere non est τὸ μύλλειν Theocriti. Porro Varro apud Nonium videtur in obscœnum significatum accepisse, *Hic alius*, inquit, *tibi molit ac depfit*. Depfere enim etiam obscœnum verbum: vt etiam Cicero ad Patum ostendit. Apud Catullum verò mendum est:

--patrus perdepfit ipsam Vxorem-- legendum enim *perdepfit*.

34 VOLANT inde leuia.] ἀχνη ἀχρημαί. Vallus verò ex vanno ὑποκοριστικός.

34 TRAGVLA.] *Trabula* puto scribendum. ὑποκοριστικὸν à Trahea, vel Trahes. *Tribulique, trahæque*. Virgilius.

34 SIRPEA.] Lucillius, *Tintinnabulum abest hinc, sirpiculeque olerorum*. Est autem vehes ex crate. Sunt enim hic duo genera vehiculorum, sirpea, aut sirpiculæ, & tintinnabulū. De sirpeis habes hic apud Varronem. De tintinnabulo non ita cognitum omnibus. Plautus Pseudolo.

-lanios inde arcessam duo cum tintinnabulis.

Eadem duo greges Virgariū indidem & lineariū adegero. Quod tamen vocabulum scholasticorum & grammaticorum nationi antea ignotum fuit.

34 QVÆ virgis sirpatur, id est colligando implicatur.] Sirpare à sirpo, ῥεῖνω, ex quo omne πλέσμα fiebat. Vnde quæstiones obscure sirpi olim Latinis, Græcis verò ῥεῖφοι dicebântur: quòd vt ῥεῖφοι erant πλέσματα ἀλιωπιῆς ex sirpo: ita etiam ex sirpis nassæ piscatoriæ, quæ dicebantur sirpicule, vt Plauto, Lucillio, & Propertio. Itaque improbè fecerunt qui apud Gellium ex sirpis scrupos fecerunt.

34 ARCERRA.] Puto in Epistola ad Marium legendum *arcerratum* pro eo quod hodie legitur *Crateratum*. Vbi sanè crateræ opus nō erant, sed plaustra & carpenta.

35 IN GLADIATORIBVS Samnites.] Cur ita vocatum genus id gladiatorū, vide Linium lib. i x, Possunt & dici à Samnite quodā, qui primus scuti vsum inuenit, quod gestabant gladiatores. Autor Clemens Alexandrinus Stromate i. Athenæus sequitur opinio-

opinionem Liuii: cuius hæc verba ex lib. vi, vbi de Romanis loquitur: ἔλαβον δὲ τὴν παρὰ Τυρρηνῶν τὴν μέγαν φάλαγγιν δὴν ἐπιόντων, τὴν παρὰ Σαυνιτῶν δὲ ἑμᾶδον θυρεῶν ῥεῖσιν.

35 FVNDVLA à fundo, quòd exitum non habet, ac peruium non est.] Græcismus. ἔθεν ἐν ἐξίτι. Alii, *peruia non est*: sed non affecuti sunt modum loquendi.

36 Μάκκελον.] Μάκκελα, τὰ δρύφακτα τὴν φασμῶδιν interpretantur. Vnde Maceria.

36 ADIVNIVM.] Vertranius, *ad Iunonium*: Sed fortasse neque Varro de illo foro intelligit quod erat in regione palatii, sed de illo quod erat trans Tiberim, vbi Volcanalibus piscatores pro se animalia in ignem proiciebant. Nam quòd dixit *Secundum Tiberim*, id valet, ultra Tiberim: vt alibi Fanum fortis Fortunæ ait esse secundum Tiberim, quod in Trástiberina regione fuisse certū est. Quanquam non puto omnino secundū Tiberim, esse ultra Tiberim, sed ad ripas Tiberis. neq; Ianus, vulgò Iunonius dicebatur, sed tātum in Pontificalib. indigitamentis. Quòd si Varro intellexit de eo quod erat in Palatina regione, ego legerim, *ad Ianium*, vt Dianium, Mineruium. Quid quòd & trans Tiberim in ea parte vrbis erat etiam ara Iani? Quare pro, *ad Iunium*, ego puto legendum, *ad Ianium*.

36 FORVM Cupedinis à Cupedio.] In hoc quoque fallitur Varro, vt de macello. Nam vt illud à mandandis pecoribus, ita & hoc quoque à cupediis. Quæ dicta sunt quasi Caupedia, vt laura, lura: claudus, cludus: *clauda anus* apud Plautum. Itaque Cupedia, omnia lautiora esculenta vænalia, à cauponando. Cauponari enim non de vna tātum re, vt nunc, sed ad multa quoque alia extendebatur: vt καπιλάειν Græcum. Itaque Ennius dixit *Cauponare bellum*: quod ex Æschylo desumpsit, qui dixit, ἡ καπιλάειν μέγαν. Quare Cupo, caupo, Cupa, caupa. Apud Ciceronē in Pisonem, *Panus & Vitinum, à propola, & de cura*. Significatur eum nunquam de penu & promptuario viuere, sed de caupona. quod Horatius vocat numeratò viuere. Cupam vocauit quam Virgilius Copam: *Copa Syrisca, &c.* Vt à ἡμί-
e. j.

κος, πιδων, ἀ κένθιλος, κενθων, sic à κένθιλος κένθων. Vnde Latine Caupo, qui & Copo.

36 LACVM Curtium à Curtio.] Apud Sudam monachum, quidam Græculus (vereor ne ipse quoque monachus) describens hanc historiam, posteaquam satis ex fide, ut extat in monumentis Latinis, eam narrauit: mox aliam historiam cælo Latino incognitam refert, his verbis: αὐτὸς δὲ τῆς γῆς ἀνεστῆκεν πρὸς τὸν ἀνδρὶ καὶ μέσσην αἰγρὸν Ρωμαῖοι: καὶ παύ ἔτος ὄπιτελεῖν διέγνωσαν. τὴν τε πόσιν Λιβερνον ἐπέλεσαν, βωμὸν οἰκοδομήσαντες. ἔξ ἑ δὲ ἡ Βεργίλιος τὴν ἀρχὴν ἐποίησατο. Primùm non colebāt Curtium Romani, neque ara ei posita fuit. Nam, si ita esset, quare dubitaret Varro vnde ille locus Curtius diceretur? Deinde, quòd locus ille Liburnus diceretur, nemo, qui hanc historiam tractauit, meminit: Varro, Plutarchus, Linius, Valerius, alij. Postremò, quis ferat mentientem de Virgilio? Tantum enim abest ut Virgilius ab eo poema suum auspicatus sit, ut etiam nunquam eius mentionem fecerit, nisi in Culice.

36 DEVM manium postulionem postulare, id est, eiuem fortissimum eodem mitti.] Lege, *postulionem postulare, eiuem fortissimum eò dimittit*. Postulionem, pro postulationem. Deum Manium, Summanum. Postularia ostenta, fulgura, prodigia vocabant, quæ neglecta fuerant, nec procurata: ideòq; expiatione indigebant. Cicero, *Quod eadem ostento Telluri postulatio deberi dicitur*.

36 A CONCORDIA conuersum.] *Ad concordia conuersum*. Eò enim conuersum supplices manus protendisse colligimus ex Liuiò: *Silentio, inquit, factò tēpla Deorum immortalium, quæ fora immineat, Capitoliumque intuentem, eò manus nunc in celum, nunc in terra patētis hiatum ad Deos manes porrigensem, se deuouisse*. Formula deuotionis, quantum ex aliis imitari potuimus, plus minus ita concipi poterit: IANE, IOVIS PATER, MARSPITER, VIRINE, LASES, DIVI NOVENSIDES, DII INDIGETES: DIVI, QVORVM EST POTESTAS POPOLI ROMANI QVIRITIVM, MEI QVE

DI IQVE MANES, SVB VOS FLACO, VENEROR QVE: VENIAM PHTO, OBSECROR QVE, VTI POPOLO ROMANO QVIRITIVM VITAM SALVTE'M QVE PROSPERETIS. VTI EGO AXIM PRAE ME FORMIDINEM METVM QVE OMNEM, CAE'LESTIVM INFERNVM QVE OMNIVM DIRAS, SICVTI VERBIS NVNCVPASSO: ITA PRO RE POPLICA POPOLI ROMANI QVIRITIVM, VITAM SALVTE'M QVE MEAM DIIS MANIBVS, TELLVRI QVE DEVOVEO. Decium quoque filium exemplo patris se pro patria deuotentem introduxerat in Prætextata L. Attius, cui Æneas seu Decium nomen fecerat. Atque hæc verba citata à Nonio, non obscurum est ab ipso proferri:

Patrio exemplo me dicabo: animam deuorabo hostibus.
Deinde posuerat formulam deuotionis, quæ hæc est:

Te sancte Venerans precibus inuicte inuoco,

Portenta vt populo patriæ verrunces bene.

Ac nescio an idem intellexerit Ennius Annali v r,

- audite parumper,

Vt pro Romano populo proguariter armis

Certando, prudens animam de corpore mitto.

ITA QVE dictum in Cornicula millies aduentu, quem circumeunt ludentes.] Verrianius, *Mulseris ad restim*. Et restim ducere interpretatur Cordaca. *Quod,* inquit, *presultor funem duceret: quo apprehenso illum alij sequebantur*. Nolo hîc alienis erroribus refutandis triumphare, neque ex illis spolia reportare. Tantùm dicam, neque κόρδακα illud esse quod putat ille, tantum à χορδή esset: neque, si esset, χορδῶν funem aut restim significare, sed neruiam, aut fidiculam. Putamus verè legi: *Itaque dicunt milites ad Verrim, quem circumeunt ludentes*. Nam Cornicularia, nomē comædia, facilè indicat milites legendum esse. Ludunt milites, ut apparet, qui palum ad terram destitutum, seu

vecim circumeant, vocentque illum ideo Circum. Ex qua circuitione Varro etymologiam suam probare conatur. Quamquam translatio potius est. in eundem enim sensum Plautus ipse Milite translata dicit: *Iam est ante adis Circus, ubi sunt ludificandi milites.* Est enim idem iocus qui in Cornicularia. Posidippus ite apud Athenam eadem translatione lusit:

Ἰσπρόδρομος ἔπος ἐστὶ σὺ μετὰ δεικῆς.

Quod autem hic vecim in terra destitutum esse cognoscimus, quem milites circumeunt: fortasse est ex vulgato exercitamenti genere in militia veteri: quod milites ad palum se exercerent. Qui locus veteribus Palatia dicebatur, ut ait Charisius. Nam alioqui cum singulari congressu duo se exercebant, locus Batualia, ipsi Batuatores dicebantur. Batuere enim, ferulis velitari, aut verberare, ut apud Suetonium in Vespasiano legimus. Tamen Cicero posuit inter *κακίματα* in erudita illa epistola ad Patum. Quia Syracusanè *βατῶν* dicebatur cum mas in init foeminam. Theocritus,

- ἔκκ' ἰσπρὴ τῆς μηκέδας, οἷα βατῶν.

Varro proprie dixit insilire equilam. Quare cum Vertrianus alibi dixerit hanc vocem Latinam non esse, videndum est num putet apud Ciceronem barbara vocabula extare, quæ ipse mutare velit. Nos certe longe aliter rem se habere ostendimus ex illo Ciceronis loco, qui, antea obscurus, a nobis illustratus est.

39 Q V O D ab iis viris dicuntur ædificata.] *Viocuris* se vidisse scriptum in vetusto exemplari admonuit me doctissimus Adrianus Turnebus: ex cuius fide hæc reponimus. Viocuris verò, id est, Ædilibus. Meminerat huius vocis & supra in proœmio libri.

39 C A R P E N T V M iniceret.] Vnius literæ mutatione, *inigeret*. Verbū rusticorū: a quo dicebāt inigere pecudes: ut contra exigere, cum è stabulis educebant.

39 A D F L O R A L E S vsus, versum sed capitolium vetus.] Legendum *susus versum*, aut *susum versum*: sed & *susus*, ut rursus, & prorsus, legi potest. *Susus*, pro sursus: ut prosum, *ἀπὸ πρὸς* prorsum. Afranius Emancipato:

Vetus me sine mercede prosum Paccius

Remeare ad ludum— Festus Remeare.

39 N A M cuprum Sabine bonum.] Ex Syriaca lingua, qua vsi Tusci antiquitus.

39 C A V V M ædium.] Cauum ædium, vel Caedium. *ἢ μέσσωλος.*

39 A T R I V M ab Atriatibus Tuscis.] Vel potius, quod *ἀθροῦν.*

40 T V T I L I N A loca.] Quidam scribunt *Titulinam*. Varro Menippea, Hercules tuam fidem: *Nō titulinam, inquam, ego ipse inuoco: quod meæ aures abs te obfidentur.* Hæc qui inuocabāt, ferias obseruabant. Itaque ara ei dicata in Auentino ad tutelam populi Ro. sicuti etiam Tutani extra portam Capenam. Quod quando Annibal, ut ait Ennius,

Ob Romam noctu legiones ducere cœpit: tantus terror ex quibusdā terriculamentis nocturnis inuasit Pœnum, ut inde pedem retulerit. Quo facto fanum ibi consecrarunt, ab euentu Rediculum appellatum: Deum verò, cui consecrarunt, Tutanum. Ita collegimus illa ex Festo & Plinio lib. x, hæc ex eadem Satyra Varronis, quam inscripserat, Hercules tuam fidem.

Noctu Annibalis cum fugauit exercitum,

Tutanus hoc, Tutani Romæ nuncipor.

Hoc propter, omnes qui laborant inuocant.

Vbi non prætereundum, ex prioris versiculi auctoritate confirmari quoque opinionem Val. Probi, qui obliquorum penultimam producebat in huiusmodi nominibus Pœnis, Asdrubal, Annibal, Hiempfal. De quo extat integrum caput in Gellianis animaduersionibus.

40 Q V A E habet gradus in noualia.] Ego profecto, quæ sint ista noualia, & qua parte vrbis fuerint, apud nullum veterum inuenio. Alii *Naualia* legunt. Vbi dupliciter erratur. nam neq; ita Latine loquimur, & Varro de quadratæ Romæ portis agit: cum tamen *Naualia* trans Tyberim fuerint, ut cognouimus ex Liuiio & Plinio. Planè non dubito legere, parua admodum licentia, *Quæ habet gradus in noua via.* De hac noua via alibi meminit ipse.

40 I A N V A L I S porta.] *Δίπυλον* *ἴαν* Plutarcho. & e. iij.

πολέμου πύλη. Sunt geminæ belli portæ, &c. Virgil. Plutar-
tarchus de Fortuna populi Rom. Ἰανὴ δίπυλον, ὁ πολέμου
πόρην καλεῖται. Budæus fortunam belli vertit. Non vidit
πύλην, non πόρην legendum: præsertim cum in vita Nu-
mæ eadem repetat Plutarchus.

41 V T etiamnum fit in castris.] Lesticæ milita-
res dicebantur Cubæ Sabina lingua, Græcè χαμβνάδες.
Plato Symposio, τελευτώντες δὲ τινες ἦσαν Ἰώνων, ἐπειδὴ ἑσπί-
ρα ἡ δειπνήσαντες (ἢ τὸ τότε δέρος ἡ) χαμβνάδες ἐξενεργήσαντες
αἶμα μὲν ἐν τῷ ψυχῆ καὶ θυμῷ, αἶμα δὲ ἐφύλακτον αὐτόν. Loqui-
tur de militibus, ex quibus erat & Socrates. Euripides
Rheso: λέπει χαμβνάδες φυλοσφάτους. Aristophanes & alij
vocant σιβάδες.

41 Q V A M lecticam inuoluebant.] Lege, *Qui lecti-
cam inuoluebant.* Varro de vita populi Rom. *Hoc, quod
inijcitur, toral dicitur: lecticam qui inuoluebant, Segestria
appellabant.* De segestri Lucillius,

Penula, si queris, canteriu, seruu, segestre

Utilior mihi quam sapiens. Erat enim teges, quæ
à segetibus (ut vult Varro) quod ex eis fieret, dicta fuit.
Postea factam esse ex pellibus testatur Plautus apud
Porphyriionem, qui dixerit de anu dormituriante,

Anus hæc in pellis periculum protenditur. Val. Ma-
ximus ait Catonem hædinis pellibus vsu fuisse pro
stragulis, tanquam nihil mutasset è prisca frugalitate.
Certe σέγιστρον pelles significat. Et nostrum Dormio ὄπι-
σθ' δερμάτω: nam dermio veteres dicebant.

42 Q V O D in eas sagus, aut tomentum, aliudve
quid inculcabant.] In Romana editione *sagum*. bene
sanè, quod videbant aliter Varronem σολομίζειν. At
vbinam gentium vsitatum fuit, pro tomento saga in
culcitas inferciri? Melius sanè tegendo corpori adhi-
berentur, quàm centonibus farciendis & inculcandis.
Sed nugæ omittamus. Tomenta propriè sunt ex cili-
ciis pilis: *borram* vulgò vocamus. Iis igitur tomentis
aut ciliiciis pilis implebant culcitas. Tamen olim, ut e-
tiam hodie, culcitæ inferciebantur acere & glumis spi-
garum. Quocirca ita scripsit Varro, *Quod in eas acus,
aliudve quid inculcabant.* Acus, ἀχρεῖν. Aristophanes

βαβυλωνίαις apud Pollucem, loquens de cervicalibus, aut
puluinis, ἔστι ἀχρεῖς ἢ χροῦς, ait. Latini autem quic-
quid tomento inculcabant, vocabant culcitam. vnde
ei nomen. Itaque centunculum, quod Dioscorides
πύλην vocat, id est puluillum, culcitam appellat Plau-
tus Milite,

*Causiam, inquit, habes ferrugineam, culcitam ob ocn-
los laneam.*

42 P O L V I N A R à pellulis.] Scribendum puto,
Polularia. Polulæ, seu Polæ, erant pile ex aluta, molli to-
mento factæ, quibus datatim ludebant in foro. Vnde
polire, pila ludere dicebāt veteres. Autor Festus. Id tra-
ctum à Græco. Nam φολιάς Græcè significat veretrum,
quod gestabatur in pompa Liberi. Primùm ita voca-
batur, quandiu fieret ex ficu: postquam ex aluta rubra
fieri cœptus, dictus πολίων. Ab eo Polæ Latinæ, quæ ex
aluta fiebant. Et Polimenra, testiculi porcorum dicti,
postquam ex illo folliculo euginati erant in castratione.
Verrius ineptit à politione. Sic à φολιάς follis, qui &
suffiscus in testiculis. Ergo poluinar à polis: quod ex
alutaceo scorto. Vnde σούπνη ποροσποράλα Polluci. Inde
cognomenta Romana, Polliones & Pollæ.

43 I N H I S multa peregrina, ut sagum, reno Galli
quid Gaunacumma eius sagum, & amphimallon Græ-
ca.] Hæc quoque pariter mendosa leguntur in editio-
ne Romana. Quæ tamen non multum absunt à vera
lectione: *In hæc multa peregrina, ut sagum, reno Gallicæ
Gaunacummaius sagum, & amphimallon, Græca.* Inter-
pretatur Gaunacummaius sagum, quod esset crassum
vestimentum. Aristophanes Vespis,

Οἱ μὲν καλεῖται σφρίδι, οἱ δὲ κωνάκων.

Pollux tamen ibi legit κωνάκων. Apud Athenæum lib.
XIIII, ἀννακας ἀμαρτέβανηφοι, perperam pro κωνάκων.
Vide Hætych. & Pollucem lib. VI, & Ælianum de ani-
mal. lib. XVII, cap. XVII.

41 S A G V M.] Gallicam vocem esse Strabo & alij
quoque testantur. Plinius ait inuentum Gallorum esse,
scutulis sagos diuidere. Quas Plinius in sagis Gallorum
vocat scutulas, eas πλιθία Diodorus, de iisdem sagis lo-
c. iiij.

quens. At enim Gallos sagula *ῥαβδωτὰ* gestare *πλινθία* *πολυανθήσι ἢ πυκνοῖς διηλημμένα*: hoc est, quadris & maculis quibusdam reticulatè distincta. Nihil enim aliud intelligit per *πλινθία*, quàm quas hodie Galli vocat *lauragias*, quasi lauráguas, à lauri folio, quod habet Rhóbi figuram. Explicat & Plinius, qui maculas & plagulas in retibus, vocat scutulas, vt cum de cassibus araneorū loquitur. Item Liuius, qui in funda scutale vocat, quod est reticulatum in medio fundæ. Scutulatū sagum igitur, reticulatè distinctum: ac propterea virgatum Virgilio & Propertio: non purpureum, quod nugatur Seruius: nec ab eo quod *ῥαβδοῖς* in vestibus dicerentur *ἢ παρ' οὖφοι πορφύρα*, quod quidam ex Polluce falso accommodarunt: sed quod maculas in retibus & scutulas vocari ostendimus, id in retibus quoque *ῥαβδοῖς* Pollux vocat, hoc est virgatū. Quod cum ita sit, virgati saguli, seu scutulati, sunt reticulati, ac maculis distincti in speciem cancellorum. *ἔστ δὲ, inquit, βερόχος τὸ σωεχὲς ἐν τοῖς δικτύοις τετραγώνον διάσημα, σωεσηκὸς ἐν τετραγών ἀμμάτων· ἢ φαινομένης τ' ἀρκυος γίνεται ῥαβδοῖς*. Vide quàm apertè macularum τὸ ἄμμα vocauit virgatum. Quod quidam non videns, mutauit, & vertit tanquam legisset *ῥομβοῖς*: qui sensum quidem Pollucis affecutus est, vim autem vocis ignorauit. Etiam Græci in capite humano confuturas transuersas, vt vocat Celsus, *ῥαβδοῖς* esse dicunt: quod videlicet alia aliam scandat, more cancellorum. Forsan etiã rete quadrangulū vocauit Varro Parmenone, quod *ῥομβοῖς*. quod *τετραγώνον τὸ ἄμμα βερόχων*, vt suprâ Pollux,

Lepusculi timentis hoc quadrangulum

Dedit Diana, rete nexile, arcyas,

Viscum fugela, lineamque compedam. Reposui-
mus *arcyas* ex veteri scriptura.

41 RENO.] Ita vocant Galli pelles aux exuuias pecudum. Cæsar lib. v i, item Sallust. apud Seruium, & Fl. Sospitrum. Id videntur accepisse à Græcis, qui *ῥῆνας τὰ μῆλα* vocant. nam & ipsi Galli aliquando Græcè locuti sunt, vt volunt quidam. In quo monendus mihi est Vertranus, qui non vidit eam vocem Gallicam esse: & putauit mutandam in Senones Gallos.

41 TORVS à toruo.] Torus est quiuis funis ex toris retortus: vnde nomen habet. Cato: *Funem exordire oportet longum pedes lxxii, toros lli, Habeat lora in toros singulos lx, lata digitos xi.* Quod autem toris lecti tenderentur, ab eo toros vocarunt. Herodotus *τόνους* vocat, *ἔδ' τόνους ἔσαντες τῶν κλινέων, ἐστίνοντο.* vnde illud Homeri *ῥητοῖς ἐν λεχέσσι.*

41 QVID simplici scansione scandebant in locum non altum.] Altiores enim cubiculares lecti quàm triclinares, vt idem videtur innuere lib. vii, *Quod si esset analogia petenda in supellectile, omnes lectos habere mus domi ad vnam formam: ἢ aut cum fulcro, aut sine eo: tum ad triclinaarem gradum, non ad cubicularem.* Vnde prouerbium Varronis apud Nonium, *Fulmentum lectū scandit*: fortasse ad differentiam cubicularis, qui sine fulmentis scandebatur. Est autem *Fulmentum lectum scandit*, simile illi, *αἰὼ ποταμῶν ποταμῶν.*

41 PERISTROMATA.] Plautus Stichus, *Tum Babylonica peristromata, consuta que tapetia Aduexit nimium bona rei.* Vocat consuta tapetia, quæ Xenophon *ῥαπία*. *Ἰποτιδέντων δὲ τῶν δεξαπόντων ῥαπία, ἢ ῥ' ἂν καλεῖσθαι οἱ Πέρσαι μαλακῶς, ἢ ἰσχυρῶν ἐν τρυφήσιν, &c.*

41 SIC aliquid item conuiuij causa ibi.] *Sic aliquid item in conuiuio, ἢ τ' γαυσάρια.* Nam erant quibus mēsa tegebatur: quæ nos hodie vocamus tapetia Turcica, villorum mollitia & texturæ artificio insignia.

Nobilis villosa tegant tibi gausara cstrum. Martial.

41 VNCTIA ab vno.] Et hic quoque fallitur Varro, cum Siculum sit vocabulum. Quod testatur Aristoteles apud Pollucem lib. ix, *ἢ μὲν ἐν Ἀκραγαντίνων πολιτείᾳ φησὶν Ἀριστοτέλης ζυμῆσθαι πνα τελάκοντα λίτρας· δυνάσθαι δὲ πλὴν λίτραν ὁβολὸν Αἰγυπτίων. ἀλλὰ ἄρτοι παρ' αὐτῶν τίς αὖ ἐν τῇ Ἰμερζίων πολιτείᾳ ἢ ἄλλα βῆροι Σικελίων ὀνόματα· οἷον ἐγκία, ὅσθ' δυνάσθαι χαλκοῦ ἑνα.*

42 IN ARGENTO nummi: id à Siculo.] Pollux eo, quem modò citavi, loco, *ὁ δὲ νέμμος, inquit, δυνάμει μὲν ἔστι ῥωμῶν τὸ νόμισμα, ἔστι δὲ Ἑλληνικὸν ἢ ἐν Ἰταλίᾳ ἢ Σικελίᾳ Δωριέων. ὁ ἐπίχρημός τε δὲ ἐν ταῖς χύτραις φησὶν.*

Ἄλλ' ὅμως κελαιὶ καὶ πῖσι ἀφ' ἑνὸς, διήροισι δὲ
 Μοι καὶ νέμμους καὶ ἄρ' ἐν τῇ πολεμικῇ τῆς ματέρος. Καὶ πάλιν,
 Καὶ εὖ δὲ εὖδὲ ἰὼν παρὰ μοι δέξα νέμμων μόρον κελήν. Καὶ
 Κριστέλης ἐν τῇ Ταρρανήνῃ πολιτείᾳ φησὶ κελεῖσθαι νόμισμα
 παρ' αὐτοῖς νέμμον, ἐφ' οὗ ἐπιτυπώσθαι Τάρανα τὸν Ποσειδῶνος
 θεοῖν ἰσοχρόνον. Ergo ut ab ἀναβολῇ, & Doricè ἀμβολῇ,
 ἀβάλλα fecerunt: sic ἀ νόμος, vnde νόμισμα, νέμμος. Quare
 ineptè Suetonius Tranquillus à Numa nummos ap-
 pellari scribit. Hæc enim verba ex eo recitat Sudas:
 Ἀσπίριον Νουμάς ὁ πρῶτος βασιλεὺς, μετὰ Φαιμάκον, Φαιμάκων γε-
 γνηώς, ἀπὸ σιδήρου καὶ χαλκοῦ πεποιημένον ἐχρήσατο Φαιμάκῳ,
 ἧδ' αὐτὸ πάντων διὰ σκυπίνων καὶ ὀσράκινων πλεῖστα πλη-
 ρεύτων, ἀφ' ἧς ἀνέμαθεν ἐν τῷ ἰδίου ὀνόματος νομμῆα, ὡς φησὶ
 Τραγυλλίος.

42 H A E C Græcè δωτήν.] Repone δώς. Hesiodus,
 δώς ἀγαθῆς ἀρπάζει δὲ κακῆ.

42 A G R A E C I S ἀραβῶν.] At ne Græcum quidè:
 sed merum Syriacum. Arabon enim apud ipsos dicitur.
 Descenditque ab eo verbo quod apud eam gentem si-
 gnificat ἐρῶν.

42 S I N G V L A E dicuntur appellatæ esse multæ,
 &c.] Varro obuiam it obiecturis, quare singulæ mul-
 tæ ita vocatæ essent, cum multus adiectiuū multitudinē
 significet: eius rei causam magis subtilem quàm verā
 reddit. olim enim vnum dixisse multa. Sed nimis tenuis
 & λεπτολόγος est in hac etymologia Varro. Nam veteres
 cum plures culeos in dolium vnum indituri essent, pri-
 mo addito, dicebant, multa: hoc est Numerā. pro quo
 Galli dicunt *enprim*, id est, *en pro vno*. Id enim multare
 verbū significat. Plaut. Stichus, *cum quo multas vna mul-
 ταισι miserias*. id est ἐξ ηὐθιμοσύμην. Quamquam propriè
 multare est polliceri in auctionibus, πλειστηρίζειν. Varro
 autem putauit illud *Multa* esse nomen, & significare
 Vnum, quòd in primo numero ita dicerent.

43 S O P H R O N.] Scripsit mimiambos, sed prosa
 oratione. Eius imitatione mimiambos quoque scripsit
 Herodotus, vel Herodes quidam vetus scriptor, versibus
 Hipponacteis: quem secutus Mattius Romanus
 poeta. Maurus Terentianus,

Hoc mimiambos Mattius dedit metro,

Nam datem eundem est Attico thymo tinclum

Pari lepore consecutus est metro. Intelligit, inquam,
 Herodotum, cuius scanzontas adducit Stobæus. Sed ap-
 pud eum perperam ἡμάμβως legitur pro μιμάμβως. Hic
 est ille qui apud Athenæum dicitur λογόμενος. Mattius
 verò sæpe in mimiambis adducitur à Gellio.

43 Μ Ο Ε Τ Ο Ν anthymo.] Hesy chius habet μοῖτον
 ἐν τῷ μοι. Puto, μοῖτον ἀντίπαιον. quasi dicas, ἢ χεῖρις, ἀντὶ δωτή-
 νων. quòd gratus animus sufficit ad rependendum be-
 neficium. Vel potius μοῖτον ἀντίπαιον, Par pari. nam ἀντί-
 παιον, τὰ ἀπαιον. & fortasse verum est. Porro apud Hesy-
 chium deprauata sunt verba, vbi explicat hoc prouer-
 bium. Quæ ita corriges, μοῖτον ἀντίπαιον, παρὶ μιᾶ Σικελῶσι. ἢ
 γὰρ χεῖρις μοῖτος. Μοῖτον, χεῖρι. Ergo μοῖτον ἀντίπαιον, mutuas
 vicissitudines, hoc est, Par pari.

44 Α Τ Τ Ρ Ι Β Υ Τ Α pecunia.] Attributa pecunia,
 quæ tradita erat ea lege vt hæc alii solueretur. Hoc
 Græcè προσπίθεσαι τὰ χεῖματα. Xenophon Ἑλληνικῶν δ, ὁ ὃ
 Φαρνάβαζος ἀπέσας ταῦτα, ἀπέθηκεν αὐτὸν προσδύμων εἰς τὰς Ἀθή-
 νας, καὶ χεῖματα προσέθηκεν αὐτῷ εἰς ἀνάγει χροῖον.

44 Σ Τ Ι Ρ Ε Μ à stipādo.] Verum esse puto quòd
 ait Varro: quòd & simile dictum in vita Lycurgi apud
 Plutarchum & Porphyrium αὐτὸν ἀποχῆς ἐμψύχων, ὅτι δέξα
 μῶν ἀμοιβῶν δωθῆναι μεγάλῃ δέδωκεν. Hæc pecuniam sic re-
 positam in cella dei Festus ait Impēsam vocatam fuisse,
 quòd nondum esset pensa, sed tantum stipata. Vnde fa-
 ctum vt quæuis stipatio & factura, impēsa diceretur.
 Quod sæpius vsurpauit Apitius: vt, *Indes impēsam pre-
 scriptam*, id est facturam. Arnobius libro v i i, *impen-
 sarum varietate conditis*. Palladius lib. i, *Impensa pumi-
 cea farciri muros*, id est, stipari acerato ex pumice tuso.

44 Π Τ Ι Σ cum thesauris asses dant, stipem dicūt.]
 Quæ scilicet colligebatur ab æruscatoribus. Seneca in
 Epistolis, *Colitur autem non taurorum optimis corporibus
 contrucidatis, vel auro argenti que suspensa, nec in thesau-
 ro stipe infusa, sed pia & recta voluntate,*

IOSEPHI SCALIGERI CON-
I E C T A N E A I N L I B R V M
quintum M. Terentii Varronis de
lingua Latina.

P A G I N A 45.

V C I A N V M.] *Lucienum*, ex veteribus excusis.

45 A B S O L O, solum.] *Ab solo solium*. Solum & solium idem. Ennius,
-regni stabilita scamna, soliumque.
Solum, *σπόνος*.

46 T E M P V S interuallum mundi, & motus.] Otiosa est coniunctio *Et*, quæ totum hunc locum perturbat. *Tempus interuallum mundi motus*.

46 V N D E tempestitia, & à motore eorum.] *Tempestitia etas*. *Motor eorum*. *Etas*, pro *ætas*, veteri consuetudine scribendi.

46 A M O T O R E eorum.] Ita in veteribus excusis: non, ut in aliis, à *motu eorum*. *Lege*, *Motor eorum*, qui toto celo conuinctus mundus Deo.

46 M E R I D I E S.] Annotandum & illud, veteres meridiem pro media nocte dixisse: quomodo & æquidiale pro æquinoctio. Varro Marci pore,

*Repente noctis circiter meridiem,
Cum pictus aer feruidis latè ignibus
Celi choreas astricas ostenderet:
Nubes aquali frigido Velo lenes
Celi cauernas aureas subduxerant,
Aquam vomentes inferam mortalibus.
Venti que frigido se ab axe eruperant,
Phrenstici Septentrionum filij,*

Secum ferentes tegulas, ramos, sirus. Hic planè *φωδὸν* fuimus. Nam testimonia tria, quæ diuulsa adducit Nonius, in vnum coniunximus, & aliquot mēda

ex ipsis sustulimus, præsertim in tertio versu: cum ita sciremus Platonem locutum esse in *Timæo*, cum *τὰς χορείας ἢ παρεχομένας ἀσέγγον* dixit. Item eius æmulū, magnum imprimis virum, Philonem Hebræum: *τὰς ἀειφορίας ἢ χορείας ἀσέγγον διανοήσας*.

46 L E X Prætoria.] Vtrum *Prætoria* an *Pletoria* legendum, id verò incertum est. Vtrunque verò bene. M. Pletorius Tribunus plebis plebiscitum tulit, in quo scriptum fuit, *Prætor Urbanus, qui nūc est, qui que posthac fuerit, duos lectores apud se habeto. Vsq̄ue ad supremam ad solem occasum ius inter ciues dicito*. Censorinus.

46 V T C A T V L V S ait.] Variatum est hic in nomine auctoris, *Catulus*, pro *Pacuuius*. Varro *De re rustica* libro 1, *Verum enim est illud Pacuuij, Sol si perpetuo sit, aut nox, flammæ vapore aut frigore fructus omnes interire*. Error verò accidit, ut alibi quoque monuimus, propter apicem summum, i, ut mutaretur in l. Quomodo apud Plautum in *Pseudolo* erratum est, ubi hodie ita legitur, *Exge pellepide Charine, me meo ludo iam beas*. *Lamberas* enim planè scribendum ex vestigijs antiquæ scripturæ. Festus, *Lamberat, scindit, ac laniat*. Hæc coniectura nostra confirmatur ex alio loco in *Poenulo*,

Enimvero here meo me lacestis ludo, & delicias facis. idem enim est.

47 E A D E M stella vocabatur iubar, quod iubata.] Callimachus,

-ἔλος ἰδείπαις Ἐἰσσεγς.--

47 E N N I V S Aiace.] Alii, *Ajax*, lumen iubarne in celo cerno. Quod verum puto: neque esse ex Aiace Ennii, quam versam ex Sophocle indicio sunt hæc verba quæ citantur à Festo,

Sanguine emisso tepido tullij efflantes Volant. Ex illo Sophoclis,

-ἴπ δὲ δερμῶν

Σύεργες αἰὼ φουσίσι μέλιτι νέφος. Vbi etiam videmus *σύεργας* Latine *tullios* vocatos esse, qui & *Salientes*.

47 I N B R V T O Cassii.] Hic, & libro superiore malè *Cassij*, pro *Attij*. Meminit & Cicero eius fabulæ in

libris De diuinatione, & in Sextiana.

47 N O C T E Intēpesta nostram deuenit domum.] Verba sunt Lucretiæ ad parentes suos, cum de nefaria audacia Sex. Tarquini conuerteretur. Ouidius,

Nox erat, & tota lumina nulla domo.

47 S O L S T I T I V M, quod sol eo die sistere videtur.] Melius, *quod solo die sistere videretur.* Nam altera etymi causa à sole.

47 A V T quod sol ad nos versum proximum est solstitium.] Manifestò mendosus locus. nam neque verba ipsa coherēt, neque etymi causa explicatur. Nos ita legimus, *Aut quod sol aduersum nos proximum stet:* vel potius, *quod sol ad versum proximum stet.* translatio à bubus. Versum siquidem vocabant rustici, cum sulco ad finem perducto iterum reditur eò vnde arationis principium suscipiebatur: quod versum peragere dicitur Plinio lib. x v i i i. Ab eo Græci, ut ait Pausanias, βυστροφισόν γράφην dicebant, cum vno versu peracto in pagina, inde sumitur initium ad alium progrediendi, ut in arato. Quod nos contra facimus. nam versu peracto, idem semper initium progrediendi tenemus. Sic igitur sol elegantissimè à Varrone dicitur ad versum proximum stare cum regreditur. Sic in porticibus versura dicta est apud Vitruuium eodem modo. Item πελάζ, ἀζών περιθέντων Lacedæmone, ab eo dictus quod tres versus percurrendi erant, quos vocant ὄλακας, tanquam sulcos.

47 Æ Q V I N O C T I V M.] Etiam Æquidiale apud veteres, ut supra annotauimus. In quo secuti sunt Græcos, qui ἰσημερινόν.

47 S I C magni dicebantur Circites anni.] Otiosa est vox *Circites*: iccirco delenda. Putauit enim sciolus quidam hic desiderari vocem illam, qui legerat apud Festum, *Circites*, circulos magnos esse. Porro nonnulli putant annum à Græco ἔννος deduci. Quos sanè arguit primùm scriptura, quod veteribus vno n scribebatur: deinde significatio, quod propriè circulum significat. vnde diminutiuum anulus, & anus podex, eodem modo quo Græcis quoque δακτύλιος, vtrumque significat,

& podicem & anulum. Et mirum in Syriaca quoque lingua, quod anulū significat, id ipsam & pro ipsa quoque parte pudenda sumi.

47 Q V A R T V M autumnus.] Hic nonnulla desunt quæ explanabant etymon autumnus: quod est ab argendo. Iccirco à Græcis poetis illud tempus dicitur περισφός ωρα: vnde autumnitas ipse fructus. Varro Quinquatribus,

Cape hanc caducam Liberi mollem dapem

De fronde Bromiæ autumnitatis vuidam. Quod venustissimum distichon deprauatum legitur apud Nonium: à nobis autem ita in integrum restitutum est.

48 D I C T I ab agon.] Quasi verò nō & in omnibus quoque sacrificiis obseruari solitum doceat Senecaritem Plutarchus Sympos. v i i i, cap. v i i i, ἔρδειν μὲν, inquit, ἐπιγίλων, ἢ βέζην, οἷς πὲρ μέγα δρῶντες, τὸ δούην ἐμψυχον. ἀχρῆ δὲ γὰρ παρὰ φυλάττων ἰχθυῶς, τὸ μὴ σφάθην ἀπὸν ὄπτιν ὄσσην καὶ πασενδύμνον.

48 Q V O D interrogatur à principe ciuitatis.] Sanè, *interrogatur princeps ciuitatis* legédum est. Suprà ex Plutarcho patuit, interrogari solitum qui fundebat vinum inter cornua victimarum. Id autem honoris dari principi ciuitatis verisimile est. Sic apud Maronem,

Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido

Candentis vacca media inter cornua fudit. Quod sanè illius qui principem locum teneret.

48 F E R A L I A à ferendo.] Ouidius, *Hanc, quia iusta ferunt, dixerunt Feralia, lucem.* Demosthenes, ἐπὶ τῷ περὶ τῆς πρὸς αὐτῶν, ἢ τὰ νομιζόμενα αὐτῶν εἶρηται, &c. Inde inferiæ: & arferia aqua, quæ afferebatur ad sepulcra, ut libaretur mortuis. Arferre pro Adferre dicebant veteres: ut Aruenire, pro aduenire: item Arcedere pro accedere. Turpilius Boethuntibus,

Qui verba mea venatur pestis arcedat, & sermonem hinc sublegat. Malè apud Nonium, *ars cadat.*

49 P R O P E murum Megalesion, in tēplum eius dex.] Hæc ita scripsisse Varronem vix quispiam vel leuiter doctus sibi persuaserit, nisi qui Varronē ἀπομνηστέον velit. Puto legendum, *Quod ex libris Sibyllinis arcessita*

ab Attalo rege Pergami, Pefimunte, Sibi Megaleſion, templū eius deæ: Nam Μεγαλήσιον, ὁ ναὸς τῆς μεγάλης θεᾶς, ὡς Μητρίον: sic Τυχεῖον, τῆς Ἐλευθερίας, ἀνάκτων. Vel, Quod ex libris Sibyllinis arceſſita ab Attalo rege Pergami: ἀπὸ μητρὸς μεγάλης, Sibi templum eius deæ. vbi, id est, in regione Pergami. Nam qui legerat, apo metros megales, ex eo fecerit, prope mærum megaleſion. Sed puto priorem coniecturam veram eſſe. Non enim veriſimile eſt Varronem de Pefimunte vrbe tacuiſſe, quam alii Pefinūta vocant per n.

49 A F O R D I S bobus.] Fordæ boues, φορξίδες. Itaque hinc petendum etymon.

49 P V B L I C E immolantur boues prægnantes in curiis complures.] Triginta immolari tantum ſolitas innuit Ouidius in Faſtis, pro numero Curiarum, quæ triginta fuerunt.

49 V I N A L I A.] Erat is dies in quo Ioui nouum vinum libabant. Paulus Feſti mutilator, Calpar vinum nouum, quod ex dolo demitur ſacrificij cauſſa ante quam guſtetur. Ioui enim prius ſua vina libabant, quæ vocabant Vinalia. Hæc ille. Id autem fiebat, ne reliquum, quod in apothecis illis vnde Calpar promeretur, remaneret, ſacrum eſſe inciperet, & omnino ex vſibus eriperetur humanis, ſed calpari libato, religione ſolueretur. Itaque cum calpar libabant, inferium vocabant, quod ſolum inferretur, his verbis, *Μαθε hocε vino inferro eſſο*. Apud Catonem malè legitur *Vino inferiore*: tametiſi ibi non agitur de Calpari. Et hoc præcipuè dicebatur de vino diſſuſo & doliari. Nam alioqui de eodem muſto libabant: ſed id Sacrima vocabatur, poſteaquam polluxerant eas confectiones quæ vocabant Suffimenta, ex faba, miliòque molito, muſto ſparſo: quæ diis eo tempore dabantur quo vix calcata prelo premebantur. Quo modo & in frumentis quoque, quod ſacrificij cauſſa antè premetebatur, Premeffum appellabant (Lacones *περογία*) quod verò Cereri offerebant poſt meſſem factam, Florifertum. Quare ex illis quæ annotauimus, potes cognoſcere cauſſam ſuperſtitionis illius, cur vinum nouum tangere nefas eſſet, antequam Vinalia calarentur. Athenis verò, quandiu ferueret muſtum, religio

ligio erat tangere. Plutarchus Sympoſ. lib. v i i i, γλυκύπους ὃ ζέοντος ἀεὶ ἀφαιρέσθαι καὶ τοὺς ἐργάτας δεδιδότας ὀρθοῦν. Ad quam rem habebant ſuum feſtum vinale, quod ipſi *πιδουρία* vocabant. Plutarchus Sympoſ. libro i i i, Τοῦ νέου οἴνου Ἀθήνησιν μὲν ἐνδεκάτη μηνὸς κατάρχονται, πιδουρίαν τελευτῶν ἡμέραν καλοῦντες· καὶ πάλαι γε, ὡς εἶποιεν, διῶχοντο, καὶ οἴνου πρὶν ἢ πίνειν ἀποσπένδοντες, ἀβλαβῆ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τὸ φαρμάκου τὴν χρῆσιν γινέσθαι.

49 F L A M E N prorfus vinum legit.] Apparet morem fuiſſe vt prior Flamen auſpicii cauſſa vinum legeret.

50 F A N V M Fortis Fortunæ ſecundum Tiberim extra urbem.] Manifèſtò *ſecundum Tiberim* dixit pro Ultra Tiberim. nam Fortis Fortunæ tēplum in Trans-tiberina regione fuit. Sic ſuperiore libro, *ſecundum Tiberim ad Iunium forum piſcarium*: non intelligit de illo foro piſcario quod in regione fori Romani ponit P. Victor: ſed videtur & aliud forum piſcarium trans Tiberim fuiſſe, vbi piſcatorii ludi quotannis fiebant mēſe Iunio à Prætoſe urbano, pro piſcatoribus Tiberinis: vt perperam videri poſſit Vertranus legiſſe *ad Iunonium*, quod ita in Diebus Genialibus Alexandri Neapolitani legerat. Cū tamē Ianus Iunonius in nulla parte urbis ita vocaretur, ſed tantum in Pōtificialibus indigitamentis. Ego ſanè nihil mutarim: quia vt de veritate lectionis mihi non liquet, ſic etiam vtrum deprauata ſit necne æquè dubitari poſſit.

50 A P O L L I N A R I E V S ludis docuit populum.] Quam multa hinc exciderint, licet coniecere ex iis quæ Linius libro x x v i i pluribus perſecutus eſt de Apollinaribus ludis, qui fiebant i i i Nonas Quintiles. Eorūque origo ex Cn. Martii vatis carminibus petita, vt ſdem autor libro x x v. Ex quibus ſatis apparet, quæcunque de Apollinaribus Varro docuiſſet, ea hinc deperiſſe. Neque eſt cur ſequaris editionem Romanam, in qua hæc verba mutila cum præcedēti hiftoria cōnexa ſunt. Quod qui fecerunt, non viderunt, Varronem, qui antea de omnibus feſtis diebus ſeſe traditurum profeſſus eſſet, aut ſine ſtulto cōſilio celeberrimo-

rum ludorum mentionem prætermittere: aut, si eorum meminisset, eius historiæ summam paucis complecti nõ potuisse. Vnde perierint ea necesse, quæ ad ludorum Apollinarium cognitionem faciebant.

50 ET HORTI eius tutelæ assignantur.] Veneris tutelam hortos fuisse admonet idem & in 1 Dere rustica, *Item, inquit, adueneror Mineruam, & Venerem: quarum Veneris procuratio oliueti, aliterius, hortorum: quo nomine rustica Vinalia instituta.* Plinius, *In remedio Satyrice signa, quanquam hortos tutela Veneris assignante Plautio.* Quod hic Plinius Plautum dixisse ait, idem & Næuius quoque voluit, cum dicit, *Coquos edit Neptunum, Venerem, Cererem.* Per Neptunum pisculentia intelligit, per Cererem panem, per Venerem olera. Non igitur difficile est cõicere cur Menippeam suam Varro inscripserit, Vinalia *ἡ δὲ ἀφ' ἑσθίας.*

51 IS CVM eat, &c.] *Is cum eat, suffibulum quod habeat scriptum: id dicitur à suffiando, & subligaculum.* Videtur enim lex fuisse, & in ea scriptum, E O P R A E T E R S A C E R D O T E M P O B L I C V M N E I N T R O E V N T O : I S Q V O M I N T R E T , S V F F I B V L V M H A B E T O. Est autem ordo, quod scriptum, *Suffibulum habeat: id dicitur, &c.*

51 SUFFIBVLVM, à suffiando.] Festus ita dictum putat quod fibula comprehenderetur. Sed Varro more suo anxie etymologias comminiscitur. sciebat enim Vestales maximè omnium sacerdotum publicorum suffitionibus uti. In quibus erat præcipuum quod vocabant Exfit: quod erat genus suffitionis à Vestalibus patrari solitæ. Fabius Pictor apud Nonium, ubi agitur de nomine S A L. *Exfit, inquit, est sale sordidum, quod vestum est, & in ollam rudem fritilem obiectum est. Postea id sal virgines Vestales ferra ferrea secant.* Malè enim hodie apud Nonium legitur *Tessit*, pro *Exfit*. Festus, *Exfit, purgamentum, & unde hodie remanet suffitio.* Fritilem ollam reposuimus ex eodem Festo: quod & quoddam pultis genus fritilla diceretur: à Græcis *ἀθήρα*, ut ego quidem puto. Nam Frit, *ἀθήρα*. De quo suffimine vide amplius apud ipsum Festum, ubi de muria Vestalium

disputat. Eam enim muriam Exfit vocari iam cognoscimus ex Fabii Pictoris exemplo à nobis citato & emendato.

51 NOVVM vetus vinum bibo.] Plinius, *Cur ad primitias pomorum hac vetera esse dicimus, alia noua optamus?* Et quod dixit, medicamenti causâ, id volunt verba quæ suprâ citauimus ex Plutarcho, *καὶ πάλαι γὰρ ὡς ἔοικεν, δι' ἄρτον, τὴν οἴνου πρὶν ἢ πρὶν ἀποσπένδοντες, ἀβλαβῆ καὶ σωτηριεὴν αὐτοῖς τὴν φαρμάκου πλὴν χεῖρον χυέδαμ.*

51 FONTANALIA.] Alii *Fontinalia*, ut *Fontinalis* porta. Vnde sequitur, *Quod is dies*, eius scilicet Fontis, cuius delubrum fuit iuxta portam Capenam. Vnde & ipsa Fontinalis dicta est. Eius Fontis mentio Ciceroni 11 de Legib. nisi mēdum subest in scriptura.

51 ANGERONA.] Libentiùs scripserim *Angenora*, quia cohibet os. Est enim dea *ἑχμωδίας*. ut Sophocles, *ὦν ἢ χερσὶα κληῖς ὄπῃ γλάσφα βίβαν.*

51 IN CVRIA accuseia.] Ita habet veteres excusi. Quam lectionem cum minùs exploratam haberet quidam, factum est ut deteriora substituerint. Nam nunquam ipsi *Accalia* legerunt pro Laurentinis feriis. Ex vestigiis illius lectionis legendum est, *Angenoralia*, ab *Angenora*, cui sacrificium fit eo die, ac cuius ea ferre publice. *Laurentina, & dies, quem diem, &c.* Qui autem genitiuum relatiui substituerunt, nõ viderunt cum latere sub illa voce mendosa: cum tamen substituendus non esset, sed ex illa voce corrupta eruendus.

51 DIE sexto.] *Festo* reponendum docet Licinius Macer historiarum lib. 1, ut citat Macrobius, qui ait regnante Romulo Accam Tarrutio cuidam Tusco diuiti denuptam, auctamque hæreditate viri: quam post Romulo, quem educarat, reliquit: & ab eo Parentalia diemque festum pietatis causâ statutum.

51 QVI atra dicitur. diem Tarentum Accas Tarentinas.] Etiam si in his annotationibus nihil aliud præter verisimiles quasdam cõiecturas adducerem, tamen minimè operam lusisse viderer. Quod enim salutem planè præstare nõ possum, at vulnera ipsa indicasse non parum erit. Igitur scripserit Varro, *Laurentina, &*
f. ij.

dies, quem diem quidam in scribendo Laurentialia appellant, ab Acca Laurentia nominatus: cui sacerdotes nostris publicè parentant festo die: quia altera dicitur ob diem Taruntium, Acca Taruntia. Laurentinæ ferix, ait Varro, ab illa inquam Acca quæ Laurentia cognominata est. quia altera Acca est ea quæ nupsit Tarutio cuidam Tusco, nobili & diti viro: & ab altera cognomine Laurentiæ distinguitur, cui sacerdotes nostri in Velabro parentare quotannis solent. Fuerunt enim cognomine duæ Accæ: quarum vni (vt ait Plutarchus) sacrificabatur mense Decembri: fuitque nutrix Romuli, & Laurentia cognominata. Alteri mense Aprili res diuina fiebat. A multis Flora existimata: ab aliis Tarracina, siue (vt est apud Gellium) Tarratia cognominata. Quanquam has inter se confundit Plutarchus. Error verò tam vitiosæ lectionis ex varietate scripturæ natus est. Nam qui hinc Taruntius vocatur, ita idem eodem modo apud Aurelium Augustinum: ab aliis verò & Tarrutius, & Taratius, & Tarratius. Græci etiam Ταρρύνιον. Sic quem Cicero in libris de Diuinatione Tarrutium vocat, in Solino idem Taruntius, in Stephano Λένιος Θάρρυνος vocatur. Fuitque summus mathematicus, ac Ciceroni quoque & ipsi Varroni familiaris. Non sunt ergo audiendi illi qui non veriti sunt Laurentialia à Romanis ad Tarentinos transferre. Quos cum videam ita ἀνέδω & licenter in hoc misero autore vagari, cœpi (vt verum fatear) de eorum fide dubitare: potiusque illis os obstruere veris argumentis, quàm cōiiciis incessere, apud me decreui.

SI VT QVOD ibi propè faciunt diis manibus seruilibus sacerdotes.] Sanè simplicius multo fuerit, vt ego quidem puto, si ita legimus, *Vt quod propè faciunt diis manibus eius ibi sacerdotes.* vel, *Vt quod ibi propè faciunt diis manibus aruales sacerdotes.* Sacerdotes enim aruales, qui & aruales fratres, Accæ seu Caiæ Tarratiæ rem diuinam facere solitos constat ex Gellio. Melius erat, inquires, tacere, quàm incertiore ex incerta rem ficere. Atqui memini me in his commentariis non χριτικόν agere, sed σκοπιμόν: & omnia arbitrario iure, non

certo, decidere. Itaque confidenter hinc, quicquid visum fuerit, adducere possum, cum ista non sint *ως ειναι δεξαι*. Hoc tamen sine arrogantia affirmare possum, hæc nostra verecunda illorum audacibus commentis longè esse meliora.

SI SED montanorum.] Ad discrimen eorum qui deorsum in humilibus locis habitant. Sic in Attica distincti erant *ὄπισθιαι καὶ πεδιναι*. Dionysius, *διελών δὲ αὐτῶν ὁ Τάλλιος εἰς ὁπόσας δὴ ποτε μοίρας τὴν γῆν, καὶ τῶν ὄρειναις, &c.*

SI PAGANALIA.] In Paganalibus duo ritus explanandi apud Ouidium: etsi hæc annotatio hoc loco alienior erat. Primum, quòd scribit,

Dum licet, apposita velut in cratere camella

Lac nuceum potes, purpureamque saram. Hæc portio burranica dicebatur, à colore burro, quem mulsum lacte dilutum facit. Festus, *Burranica potio lacte commistum sara, à rufo colore, quem burrum vocant.* Camella autem ea est quam Pollux *σαάμιλλαν* vocat. *ἐντεῦθεν εἰρηδαὶ λέγεται καὶ τὴν πικρὰ τοῖς Ρωμαίοις σαάμιλλαν.* Deinde, quòd alibi,

Placentur matres fugum Tellusque Ceresque. Ceres in Paganalibus sacris vocabatur Empanda. Varro apud Nonium lib. 1. de vita pop. Rom. *Hæc deam Aelius* (nō melius, vt hodie perperam in Nonio) *putat esse Cererem.* Sed quòd in asylum qui cōfugerent panis daretur, esse nomen fictum à pane dando Pandere, hoc est aperire. Intelligit ergo Empandam deam paganorum. Ego verò putarem dictam à latitudine: iccirco *διρύσερος*. At Varro à pandendo: vnde & eadem cum Pale fuisse videtur. Hoc videtur innuere ipse his versibus,

Te Anna, & Peranna, Panda, καὶ Λατὸ, Pales,

Nerienes, Minerva, Fortuna, ac Ceres. Ita enim lego primum versum. Qui mos implorantium deos: nam *ἐνδπινοῦς* ferè id faciunt, vt, *Dii vestram fidem.* & Plautus, *Tuam fidem Venus Noctunigila.* & Satyra Varronis, *Hercules tuam fidem.* Item Euripides, vt citant grammatici, *σὲ τὸν αὐτοφυῆ πάντοτε θέσει, αἰδέου βύμβω.* Porro Varro videtur paganicas à Paganalibus distinguere: quòd Paganalia essent priuatæ ferix alicuius pagi, Paganicæ verò

omnium. Tamen nihil tale apud Ovidium & alios.

52 SIC dictæ quinque cælo Iuno nouella.] Hæc putat se emendasse Vertranius, & tamen nihilo meliora quàm alii protulit. Forsan ne ipse quidem suam emendationem amauerit, si hanc nostram legerit: *Primi dies mensium nominati Kalendæ: ab eo quòd is diebus Kalentur eius mensis Nonæ à pontificibus, quintana an septimana sint futura, in Capitolio in curia Calabra sic, DIES TE QVINQVE KALO IVNO NOVELLA. SEPTEM DIES TE KALO IVNO NOVELLA.* Sensu sanè plano & aperto, non inuoluto, vt prioribus éditionibus: neque suspenso, vt Vertranius correxit.

52 IVNO Nouella.] Quòd in Iunonis tutela Kalendæ essent. Vnde Kalendaris Iuno. Non malè tamen Iana legeretur: ita vocabant Lunã. Varro De re rustica, *Nunquam rure audisti, octauo Ianam Lunam crescentem, & contra senescentem: & que crescente Luna fieri oporteret: & tamen quedam melius fieri post octauo Ianam Lunam, quàm antiè?* Accepit autem ex Hesiodo,

Ὀγδοάτη τ' ἐνάτη τε, δ' ὅσα γὰρ ἡμεῖς μῆνας
ἔξοχ' ἀεὶ μεθύοιο βροτήσια ἔργα πένονταί.

52 NOVELLA.] Mirum mihi visum est quod legitur in vetustioribus excusis. Omnes enim illi planè habent *Couella*: forsàn non malè, quòd Couum veteres Cælum vocabant: quod Festus scribit dictum à chao, ex quo poetæ dicunt Cælum esse natum. Imò potiùs, quòd χῆος apud veteres significabat aerem. Euripides Cadmo, vt inueni apud Probum grammaticum: *ἔχωνος ἑμῶς κενός, φάτων ἔδος δαμμόνιον. τὸ δ' ἐν μέσῳ ἔχων τε καὶ χῆος, εἰ μὴ ἀνομάζουσι χῆος, &c.* Aristophanes ὄρνισι,

Διὰ τῆς πόλιος τ' ἀλλοτρίας καὶ τῆς χῆος.

Theocrit. *πῆρυγι, Ἀ' παυθ' ὅσ' ἔργα δὲ ἀθρας χῆος τε.*
Ergo Iuno Couella, ἢ ἔχωνία.

52 QVOD tunc ferias primas quæ futuræ sint eo mense, Rex prædicit.] Melius *ferias primas. Aut illud primas* erit, celebriores, maioris notæ ferias.

52 POSTRIDIE Calendas, nonas, idus appellati atri.] Afranius Fratriis,

Septembris heri Kalendæ: hodie ater dies. Vide Ouid. Plut. Macrobi. Gell.

52 COMITIALES.] Cōtrarii nefastis. Itaque lusit Plautus Pœnolo,

Nō potuisti adducere homines magis ad hanc rē idoneos: Nām istorum nullus nefastus est, comitiales sunt meri: Ibi habitant: ibi eos conspicias, quàm prætorem, sapius.

53 C. MVTIVS ambigebat.] *Ambigebat* dixit ex antiqua iudiciorum modestia, cum dicerēt, *ἔδοξε διγῆος ἀλάναι*: nunquam, *διγῆος ἔδλω.*

53 IVNIVS Gracchus.] Alii *Gracchanum* citāt.

53 *Ἀφροδίτη.*] Forsan de hoc loco Varronis sentiebat Macrobius. *Cincio*, inquit, *etiam Varro cōsentit, affirmans sub regibus nec Latinum nomen Veneris, nec Grecum fuisse: & ideo nō potuisse mensem à Venere nominari.* Sic & Arnob. lib. 1 1, nec Veneris, nec Apollinis mentionem factam esse in Numæ indigitamentis testatur. Quare minùs prudenter Ennius Veneris mentionem fecerit regis temporibus. Nam cum ad tertium vsque Annalem regionum temporum gesta continuasse multis testimoniis inde productis constat, in primo Annali sic quendam orantem inducit,

*Te nunc sancta Venus precor, & genitrix patri nostri,
Vt nos de cælo visas cognata parumper,
Teque Quirine pater veneror, Horamque Quirini,
Teque pater Tiberine, tuo cum flumine sancto.* Tamen illos versus in duobus autoribus, tribus locis diuulso leges.

54 ANTIQVVM oppidum Palatium.] Puto legendum, *Lustrati antiquum oppidum Palati, nunc gregibus humanis cinctum.* Hoc enim dixit ad differentiam veteris oppidi, circa quod initio pascerētur greges pecorum. Quòd temporibus Varronis, vrbe in tantam magnitudinem ampliata, & palatio in eam concluso, totum esset cinctum gregibus humanis. Usurpat autem alicuius veteris verba tanquam alludens.

55 QVARE si etymologos principia verborum postulet.] *Postuletur* legendum est: Et postea, *Et reliqua ostendat, quod non postulat: lege, quod non postulat.*
f. iij.

fulatur. Est autem hellenismus, ut etiam veteres Latini, Exigi pecuniam, exigi portorium.

56 SED cum hos agitamus quid, &c.] Nisi esset κακίφατον, libenter legerem, cum nos agitamus. Sed hoc cacephaton ridet in viro consulari Cicero.

56 SIC coemptio, sic compitum nominatur.] Potius, Sic coitio, sic comitium.

56 APUD fullonem vestimentum cum cogitur, conciliari dicitur.] Imò conciliare à ciliis, & Græcè κίλια dicuntur. Ex iis coacta vestimenta vulgò Feltra vocamus: nempe τὰ ἐν περιχθὸν σωπιδέμματα. Vnde Cōciliare, fullonium verbum, τὸ συμπλοῦν, πλέζην, ἰποῦν, καὶ συμπλήσσει. A quo & Galli quoque Fowler dicunt. Hoc intellexit Titinnius Fullonibus:

-terra hæc noua est,

Quasi ubi tu solitus pedibus argutarier,

Dum compefcis cretam, & vestimenta eluis. Vnde saltus Fullonius Senecæ Epistola x v, Cursor & cum aliquo pondere manus mota: & saltus vel ille qui in altum corpus leuat: vel ille qui in longum mittit: vel ille, & ita dicam, Saliaris: vel, & contumeliosius dicam, fullonius.

57 MAMVRIVM Veturium.] Pro veterem memoria Varro & Plutrachus. Alii nomen proprium viri faciunt ex historiae causa. Sic ergo Romani in sacris quedam nomina dicis causa solebant proferre: in nuptiis Caiam Cæciliam & Talassionem: in Vestali capienda Amaram: Nonis Caprotinis Caium, Marcum, Lucium: in censu vel delectu faciendo, Valefium, Saluium, Statorium. Itaque scribit Cicero: *Itémque in lustranda colonia, ab eo qui eam deduceret: & cum imperator exercitum, censor populum lustraret, bonis nominibus qui hostias ducerent, eligebantur. Quod idem in delectu coss. obseruant, & primus miles fiat bono nomine. Hæc ille.* Sic in Saliari carmine boni ominis causa Luciam Volumniam, & Mamurium Veturium nominabant. Contra ab eadem superstitione nullus ludis Apollinaribus Pomponius nominabatur. Sic cauebatur ut qui hostias duceret, bono esset nomine, ut iam ex Cicerone demonstrauimus. Quare id voluit Plinius lib. xxvi i i, ubi

ait, Cur, inquit, publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prosperè legimus?

57 TERENCEIVS.] Qui Iuuentium legunt, videtur ignorare duos fuisse Terentios: Pub. Terentium Afrum, cuius extant hodie sex fabule: & Terentium Libonem, cuius meminit Donatus ex Suetonio. Et forsan ille est quem citat Festus in Anagnorizomene.

57 PVERI dicuntur infantes.] Æschylus Choephoris, Οὐ γὰρ πρῶν εἰ παῖς ἔσ' ἂν ἐν σπαραγαίοις.

58 QUI futura prædiuinando solent fari, fatidici dicti.] Fari, τὸ προφητεύειν. Ennius,

Atque Anchises doctus, Venus quem polcra Dearum
Fari donauit diuinum pectus habere. Sic Cassandra,
Missa sum superstitionis arrolationibus:

Neque me Apollo fati fundis dementem inuitam ciet.
Melius enim dixit quam Græcus ille poeta, vnde accepit:

Ἄκραντον αὐ μὲ ἔδραμε θεσπέζην θεός,

καὶ πρὸς παδόντων κἀν κηλοῖσι κειμένων

Σοφὴ κέκλημυ.

Citantur autè à Plutarcho in Commentario Politico, οὐκ ἔστι οὐδὲ τῆς Κασάνδρας ἀδελφείσης ἀβόντος ἡ μαντικὴ τῶν πολλῶν, Ἄκραντον αὐ μὲ, &c.

58 IDEM vaticinari, quod vesana mēte faciūt.] Fatuos primùm vates vocatos esse, postea pro vesanis accipi, apud omnes satis constat. Sic vult Plato suam μαντικὴν quasi μανικὴν dictam. Vide in Phædro.

58 EFFARI templa.] Τεμπερίζην Græci: ut Thucydides. Idem est Sistere fana, Festus, & Cor. Tacitus.

58 HINC etiam famiger, fabile.] Potius legerim, famigerabile. Et ita videtur legisse Sipontinus.

58 FALLO.] Græcum σφάλω, & φάλλω.

58 LOQVI ab loco.] Quasi arduum esset diuinare à λόγῳ esse.

59 CONSOLANDI causa.] Alloqui, παρεμυθεῖν.

59 CONCINNE loqui dictum à concinne.] & concinere scribendum est: Sic σωφροσύνῃ, Benè mihi conuenit cum aliquo. A cinno tamen deducit Nonius: melius sanè.

59 VT INTER se respōdent aliud alii.] In anti-

quitus excusis legitur, *Et inter se cudad aliud alii.* Quare transpositæ sunt vocales, *cudadant, pro cadunt.* Cicero, *Et eius verbum aliquod aptè ceciderit ad id quod ages.* συμπίπην. Herodotus Euterpe, *καὶ γὰρ δὴ συμπετέφην γε φήτω* καὶ τε ἐν Αἰγύπτῳ ποιῶν ἄλλα τῶν θεῶν καὶ τὰ ἐν τοῖσι Ἕλλησι. Quare alicuius correctoris est verbum illud *Respondent.*

60 AENEAE, quis est qui meum nomen nuncupat? Apud Censorium,

Quis meum nominans nomen exciet,

Quanus tumultu innocans incolarum fidem? Videatur ex quodam choro ex Nyctegrefia.]

60 MEMM nomen nuncupat.] Nuncupare in hoc sensu parum vlitatum. Est enim hic inclamare. Pacuvius Duloreste:

Exemplo Aegisthi fidem nuncupantes conciebant populum. Nonius *Conciere.*

60 DICO, quod Græci δικάζω.] Melius δέικω.

60 INDICIT illum.] Suspicio, *indicit illicium.*

60 INDICIT funus.] Suprà *Indictium funus.* Et Festus.

60 PRODIXIT diem.] Cicero Pro domo, *Prodi. Et die.*

60 DICTVM in mimo.] Cicero, *Delectarunt me dicta mimorū, ac ὅτι πηγεσίῃ populi.* Sic dictiosus histrio. Et ab eo dicteria, quibus in exordiis fabularum (exordia sunt quæ ἐκδέσις Græcè) histriones utebantur ad captandam attentionem populi. Varro ὄνος λέγει.

Et orihop allica attulit psalteria,

Quibus sonant in Grecia dicteria,

Qui fabularum collocant exordia,

Vt comici, cinædici, scenatici

Quibus suam delectet ipse amissiam,

Et aviditatem speribus lactet suis. Hæc nos coniunximus.

60 IN manipulis castrisibus dicta à ducibus.] *Dictum à ducibus.* παρὰ δὴ δὴ τῆσσι, tessera. Furius vetus poeta,

Nomine quemque ciet, dictorum tempus adesse.

60 DICITVR in imo.] Reposuerūt, *dicis imo.* Hic ergo imo, ἢ ἡ ἀπὸ χεῖρ, sicut, *Dicis ergo,*

60 SIDICO quid scienti quod det, quod ignoravit trado. Hinc doceo declinatum.] Ne in hac quoque difficultate despondendus animus, tamen si quantum alex subeundum mihi sit, non ignoro. Ita igitur scripserit Varro, *Si dico nescienti quid, Et quod ignoravit trado, hunc doceo.* Id declinatum, *vel quod cum docemus, dicimus.* Sanè si non eadem verba, eundem tamen sensum postulat mens Varronis, qui ineptissime doceo deducit à dico, cum certissimum sit esse à δεικνῶ. Vnde δόγματα, decreta doctorum.

60 A DOCEO disco.] Δάω, δάσω, παρὰ γωγων. Inde disco, a, in i. vt, χείω, hio: χείσω, hisco.

60 RATIO putari dicitur.] Putare rationem, id (nisi fallor) est ἐκκεδῆσαι λογισμὸν Plutarcho in commentario, *Quomodo distinguas adulatorem ab amico,* Πόνε τε καὶ ππου δὴς ἀπάσις ἀπολειπόμηνος, ἐν ταῖς ὑπὸ μέλιος παρὰ ξισιν ἀπορφάσις ὄσι, καὶ πρὸς ἕροτος ὑπέρητις, καὶ παρὰ λύσιν παρὰ ης ἀκρίσις, καὶ παρὰ του δαπαίνης ἐκκεδῆσαι λογισμὸν ἐκ ἀμελήσ. etiam si aliter hic Erasmus vertat: cui ego non assentior. Demosthenes, *ὡς ὅταν οἰόμενοι παρὰ εἶναι χεῖματα λογιστῶν ἡδὲ καὶ ἐκκεδῆσαι ὡσιν αἱ ψήφοι, καὶ μηδὲν παρὰ ἡ, συγχωρῆ τε, &c.*

61 SERMO à serie.] εἰρμός, addito sibilo, vt εἶρο, vel ἕρο, sero. Sic ἕρο (vnde εἶρερος Homero: & ἕροδος, & Eritudo, seruitudo, apud Festum) & Æolicè ἕροσ, addito sibilo, SerFos, vt scribebant olim, nunc seruos: vt, DaFos, oFom, aFom, &c. Seruum tamen iurisconsulti à seruando,

61 SIC augures dicunt, Si mihi autor est verbi. nam manum asserere dicit.] Sine dubio corruptus locus & mancus. Nisi sit, *Quod dicebant in precationibus suis Augures, IOVIS PATER, SI MIHEI ES AVTOR, VRBI POPOLOQVE ROM. QVIRITIVM, HAEC SANE SARTEQVE ESSE, VTI TV NVNC MIHEI BENE SPONSIS, BENEQVE VOLVERIS.*

61 NAM manum asserere dicit.] Hæc pertinent ad aliam disputationem, cuius initium intercidit, & hic facta est lacuna in Varrone.

61 LEGVMINA.] De re rustica lib. 1, *Hoc enim*

quoque legumen, uti cetera quæ velluntur è terra, non subsecatur. Quæ quòd ita legantur, legumina dicta. Item, ceteraque quæ alii legumina, alii, ut Gallicani quidam, Legaria appellant: utraque dicta à legendo: quòd ea non secantur, sed vellendo legantur. Nicander,

Χερσὸς ἔποιε δὲ ἴνα φώτες ἄτερ δρεπταίῳ λέγονται

Ὀσπρία χέρσπρα -- χέρσπρα, tanquam χερσὸς ἐσπρα, ut vides, vocavit ab ea ratione.

62 HINC Poetæ murmurantia litora.] Μορμύρασι ἔχθρα. Ponam & Anapæsticos elegantissimos Accii poetæ ex Phinidis. Non enim hoc loco alieni sunt:

Ac ubi curvo litore latrans

Vnda sub vndis labunda sonit,

Simul ἔ' circum magnisonantibus

Excita saxi seuæ sonando

Creptu clangente cachinnat. Ita enim conglutinandum sunt qui leguntur diuulsi apud Nonium. Imitatum autem videtur ex Apollonio, qui de eadem re ita canit:

Κοίλαι δὲ ἀήλυγες ὑπὸ σπιλάδας τρηχέας

Κλυζέσης ἀλὸς ἔνδον ἐβόμβεον ὑψόθεν δὲ ἔχθρας

Ἀβίην κεχλάζοντος ἀπέπνευε κύματος ἄχρη. Quemadmodum & de Harpyis, ab eodem Apollonio, ut citat Nonius:

Aut sepe ex humili sede sublimæ aduolāt. Apollonius, -αὶ δὲ ἀΐψα διήερα ποτέονται. Item,

Nec vlla curas finis interea datur. Apollonius,

ἔχω δ' ἔπεινα μῆτιν ἐπιρροδον. Hæc sanè non multum ad rem: sed nihil ad dicendum intempestiuum puto.

62 INCREPARE.] Ennius lib. 1,

Ast hic quem nunc tu tam toruister increpisti. Ita putolo legendum apud Nonium, Hodie, Ennius Lupiasta, Quem nunc, &c. Nos fecimus, lib. 1, ast hsc.

62 I T A Q V E hos imitatus Aprissius ait, io Bacche.] Quis adeò Latinè ignarus, ut putet hoc nomen Romanum esse, nedum alicuius autoris Romani? itaque meritò suspectum est. Ne sequentia quidem satis constant. Hephæstion & Stephanus dictione Ἐχεῖρ citant Archilocum ἰὸς ἀχμοῖς. Sed nos, ut coniecturas

omnes studiose colligimus quæ nobis obiici possunt, ita etiam illas sæpe ut incertas reiiicimus. Romana editio habet Aprissius in Bacche. quæ nos quasi manu ducit ad veram lectionem indagandam. Quæ, nisi animi fallor, hæc est: Itaque hos imitatus aptè Attius ait in Bacche. Vel, Itaque hos aperit Attius, &c. quod ita compendiose scriberent aptè pro aperit. Vtcunque priorem vocem legas, non magnopere laboro. De nomine autem Attij non dubito, cum & Cassius alibi pro Attius, & Cassius quoque pro Mattius variatum sit. ut error sit totus in duplici ss, pro duplici tt. Quòd autem peccatum sit in Bacche, pro in Bacchis: etiam illius fabulæ nomen in manu scriptis Nonij exemplaribus, itémque in veteribus impressis eodem modo deprauatum est. Bacchas autem vertit ex Euripide Attius: & exempla quæ subiiciam, fidem facient. Primum quod est apud Euripidem,

ἔ' ἂν τὸν δ' ἄψ κατὰ Δελφοῖσι πέτραις

Πηδῶντα σου πύλαισι δικόρυφον πλάγχα. Id his verbis reddit Latinus poeta,

Letum in Parnaso inter pinos tripudiantē, in circulari

Ludere, atque tadis fulgere. Item,

ὧς δεινὰ δρῶσι, δωμῶτων τε κρείσσονα.

Quod neque sat fingi neque satis dici potest

Pro magnitate-

-δὴ δ' ἔξανίστατε

Σύμψ, καὶ δαρσεῖτε σάρκας, ἔξαμίψασσι δρόμον. (vel ἔμρον)

Agite modico gradu, nifus iacite leues.

-καὶ καταστεικτους δόμας

ὄφεισι κατεζώσαντο-

Tum pecudū exuiuas leuo pectas lateri accommodāt.

Vbi tamen non pectas verè, sed varias, vertendum fuerat: ut sunt lyncium, pantherarum, tigrum.

Παρά δὲ μεγάλῳμοι σάτυροι

Ματέρος ἔξανόσαντο θεάς.

Silvicole inuisentes loca.

Πατρὸς παρὰ δὲ χαῖ, ἀβ' ὁμίλικας χεῖρας

Κεκλήμ' οὐδέεις ἀπὸ μεταβαλεῖ λόγος,

Οὐδ' εἰ δὲ ἀκρων τὸ σφόν βύρηται φρενῶν.

Quæ neque vetustas, neque mors, neque grandævitas.
Deest verbum pro μεταβολή.

Λέγουσι δὲ ὡς τις εἰσελθὼν δεξένοιο,
Γόνος, ἐπεὶ δὲ Λυδίας δὲ γένος
Ἐαυτοῖσι βοσφύχοισιν εὐσομῶς κέμω, &c.

Formæ figuræ, nitiditate hospes Phrygius. apud
Nonium malè hospes regius.

Πενθῶδες πρὸς οἴκους ὅδε διὰ σου δῆς περᾶ,
Ἐξόνος πρὸς ἡράτος δίδωμι γῆς.
ὣς ἐπὶ πόντου, πὶ ποτ' ἐρεῖ νεώτερον;

- Pentheus

Præsto cerritus nobis se stupens <ro ostentum obtulit.
At in Festo propemodum deploratus hic locus. Cerritus
duplici rr: nam detritum ex Cereritus. Vnde Attici vo-
cabant eiusmodi δημητριακοῦς. Et Δημήτηρ ἢ αὐτὸ τῆ Ἑρηνυῖ.
Callimachus, Τὴν μὲν ὄγε σπέρμηνεν Ἑρηνυῖ Τελφωσακίην, id est
Cereri. Porro ad rem. Euripidis verba,

Δαμπετέερος ἢ ἀρὶν, κὶ δῖπτετέερος. ἀήρ scilicet.

Splendet serē: ast idem nimbis interdum nigret.

Hic sanè excusari non potest qui δῖπτετέερον pluuiosum
intellexerit, quòd Homero δῖπτετες ποταμοί. Nubigenas
vertit Statius: cùm hic sit δαυτέερος. Sed profectò vete-
res poetæ non solùm errare in vertendis Græcis fabu-
lis, sed & multa licentia vti solebant, multum de suo ad-
dere: vt hic in his verbis quæ citat Varro. Sed prius vi-
deamus quid Euripides,

X O: Τίς ὁδε; τίς πόθεν ὁ κέλαδος
Ἀνά μ' ἐκέλευεν Εὐίου;

Δ I. Ἴα πάλιν αὐδῶ
Ὁ Σεμέλας, ὁ Διὸς παῖς.

X O. Ἴα δέσποτα δέσποτα,
Μόλε νυῖ ἡμέτερον ἐς Δίασον.
Ὡ Βεῖμει Βεῖμει- Attius,

C H O. Quis me iubilat?

B A C C H. Vicinis tuus antiquus.

C H O. O Dionyse pater,
Optimè vitisfator,

O Semela gentius Enie. Postremos versus
inuenimus apud Macrobi. libro v 1. Quæ cùm ita sint,

& quando & quomodo in nomine Attij peccatum sit,
ostenderim: tum quomodo Bacchas Euripidis verterit
L. Attius: deinde quantum iuris sibi permiserint vete-
res, cùm Græcorum fabulas verterent: postremò indi-
carim vnde verba ea quæ adducit Varro, accepta sint:
quis est qui coniecturam nostram reprehendere possit?
Quòd si, vt sæpe accidit, falli poterò: non tamen sine
magna verisimili causa falsus fuero.

62 Θειάμβω.] Diodorus de Libero patre, θρίαμβον
δὲ αὐτὸν ὀνομαζέμεν φασίν, δὲ πρὸ τῆς πρὸς τὸν ἄρδ' μνημονοουμένων
μεταγαγὴν δὲ τῆς στρατείας θρίαμβον εἰς τὴν πατρίδα, τὴν δὲ Ἰν-
δῶν ποιησάμενον ἐπαύσαν μὲν πολλῶν λαφύρα. Athenæus li-
bro 1, Τιμᾶται παρὰ Δαμφαινοῖς ὁ Πείραπος, ὁ αὐτὸς ἄν τῆς Διο-
νύσου, δὲ ὅτι δέτου οὕτως ὡς θρίαμβος, κὶ διδύραμβος. Quid ve-
rò de etymo sentiant grammatici, vide in magno Ety-
mologico.

62 I D E O Lucillius scribit de Cretea. Cùm ad se
cubitum venerit sua voluntate, sponte ipsam suapte, &c.]
Ideo Lucillus scribit de Cretea, cùm ad se cubitum vene-
rit, sponte ipsam, &c. Nam illa verba, sua voluntate,
sunt interpretamentum illorum, sua sponte. Et ab illis,
sua sponte, incipiunt verba Lucillij.

63 S E Q V E R E, adsequere.] Ita legendum hoc
colloquium amasiæ cùm Polybadisco,

Sequere, sequere Polybadisce: meam speram cupio consequi.

P O L Y B. Sequor Hercule quidem: nam lubeter, mea
sperata, consequor. Sperata dicebatur ἢ μνηστειομένη.

Quanquam pro ea quæ iam denupta sit, Plautus acce-
perit in Amphitruone. Afranius Fratriis, citate Nonio,
-curre ἔξ νύκτα

Venire, & mecum adduce speratam meam.

Videas, puellam curret, confirmant iube. In eadem,
-speratam non audis iam. Ita enim ille locus

deprauatus restituendus est. πολυκαίσιμος autem, vt Lam-
padiscus, ἀποκαρτενῶς.

63 A Q V O cùm respondet, dicit præ.] Festus,
Præ est ἴς, qui populo se obisgat, interrogatusque à magi-
stratu si præ sit, ille respondet, præ. Apud Varronem igitur
legendum dicit præ, vt habent omnes excusi, non,

dicitur præs. Videturque præs pro præsto dictum: ut in illo versu,

Τίς ἔσθ' ὁ πολλῶν τῶν δράματων ἐγὼ πᾶσα.

63 VADES ne darent.] Primus vades publicos dedit Cæso Quintius. Liuius. Huc pertinent multa ex oratione καὶ Τιμοκράτους.

64 NEC sine canendo tibicines dicti.] Superiore libro: *Nec vinalia sine vino expediti, nec curia Calabria sine calatione potest aperiri.*

64 ET QVI aliquid agit, non esse inficientem.] *Et qui aliquid neget, esse inficientem.* Nam etiam Nego quasi non ago videtur velle dictum esse.

64 QVI adlucet, dicitur lucere.] Aristophanes ἡ χερσὶν ἔχοντες,

Τίη μαδῶν φάγεις αἰὲν θρυαλλίδος;

Alludit autem ad id quod supra Dicæopolis dixerat, Τίς σ' ὁ φάγων, quod est συκοφανῆς. Homerus,

αἰδομένης δαΐδας μὲν χερσὶν ἔχοντες,

φάγοντες νυκτὸς καὶ δῶματα δαμνυμένοισι. Athenæus, φάγει ὀδοντοροῦσι. Phidippus Comicus, ὁ φανὸς ἐκ ἔφαγεν ἡμῖν. Plautus,

Tute tibi puer es lautus: lucet cereum. puto *Lautus*. Primum enim Daucus: quod detritum ex δαδουχῆς. Deinde *Lautus*, ut Dautia, lautia: Dacrumæ, Lacrumæ. Posset tamen non ineptè legi, *Tute tibi, puer, lautus lucet cereum.* Tu ille lautus & magnificus tibi δαδουχῆς, neque puerum habes. Vel, *Tute lotus ex balneo tibi facem gestas.* Simile est, quanquam non idem, αὐτολήκτος. Et forsan hæc posterior coniectura vera est. Sic Græcis eodem modo, αὐτολέκταλοι, αὐτόδειπνοι, αὐτοβαλανδῆεν, &c.

64 ABLVERE: & luce dissoluuntur tenebræ.] Non video quid negotij sit hæc diuidere, *ab luere*: cum etiam in editione Romana rectè legatur. At Vertranius definat ineptire, qui tam paruum mendum non vidit, & spuriam lectionem pro vera supposuit.

64 LVCERE item à luce.] *Lucaria item à luce, quod propter lucem amissam is cultus institutus.* Masurius Sabinus Faistorum libro 11, *Eam noctem deinceps,* qua

qua insequentem diem, qui est Lucarium. Sex. Pōpeius, *Lucaria festa in luco colebant Romani, qui permagnus inter viam Salariam & Tiberim fuit: pro eo quod victi à Gallis, fugientes in prælio ibi se occultarunt.* Festus à lūco, Varro ab luce amissa, id est libertate, ut puto. ut & alij quoque autores loquuntur. Artemidorus quoque lib. 11, ἡλιον, inquit, ἐλάθειαν καλεῖσι.

65 ET inuidet, & Atticum illud, obliuio lauet.] Hic sanè est locus vnicus, quem qui emendet, is magnam gratiam à studiosis iniuerit. Nam quòd leuiter immutatus est in Romana editione, potuit fortasse recipi correctoris autoritate: non tamen ita, ut non & nostra emendatio, quam veram præstare possumus, longè præferatur. Audiamus ergo Varronem, *Hinc visenda, inquit, vigilauit, vigilium: & inuidet, & vitium illi obtulit, violauit, quod incidit in videndum.* Cedo sis mihi iudicem, ni verò vincam hæc ita esse, nive malè alij hæc mutauerant. Obferre autem vitium, & stuprum, tam tritum est apud antiquos scriptores, ut exempla superflua futura sint. Facile verò fuit ex *vitium, Atticum* facere. At Romana editio *Atticum*. Non puto ita exempla ex Attio citari apud vllum bonum autorem, ut ex Attio poeta Atticum deducant. Nam potius Atticum dicendum erat. Ego sanè, si nihil aliud potuissem, *Atticum* illud retinuissem: quod Latinorum Vitiare virginem, imitatum est ex Attico, διαφείρειν τὴν παρθένον. Et violare virginem, βιάζειται. Nam quæ dicit in trægœdia, *Me quondam inuitam per vim violat. Iupiter bone violat* illa inquam, quæ hoc dicit, acceperat pro cogere & adigere, quod & Græcè quoq; βιάζειται. At is qui respondet, *Iupiter bone violat?* vel sciens vel imprudens aliouorsum interpretatus est, & pro fœdo verbo accepit. Quare quæcunque illa est, in ancipiti verbo κήρατον commisit.

65 QVOD incidit in videndum.] Forsan nihil mutandum est. ἐκ τῶν ὄρων γίνεται τὸ ἔρῶν.

65 CVM muliere esse.] τὸ σωεῖναι. Plautus Mercatore,

Ea nocte tecum hospitii iussu fuit. Nec dissimile

quod dicunt mulieres in Cistellaria,

Viris cum suis predicant nos solere.

65 DICTVM Cerno à Creo, id est creando.] Vete-
res excusi rectè habent: *Dictum Cerno à Cereo.* Cereo
enim Creo: A quo in Saliari carmine Cerus manus, id
est creator bonus. Festus. Hinc Ceres dicta est, quòd o-
mnia creat: non à gerendo, ut Varro & Cicero. Cerno
verò à κρῖνω. Vnde Crimen & Crines, &c.

65 QVOD AIT MEDEA.] Varro γενοτοδιδυ-
σαίλω, *Nonne vides apud Ennium esse scriptum,*
Ter malim sub armis vitam cernere, quam semel modo
parere. Verba Euripidis, quæ vertit Ennius,
sunt hæc,

-ὡς πῆλ' αὖ τερ' ἀπὶ δαί.

Σπῖδω δέλωμα μάλλον ἢ τελεῖν ἀπᾶς. Ponam & alia
quæ comparabis cum verbis Euripidis. non enim in
eiusmodi exercitationibus malè horas collocari puto.

Ait itaque Ennius apud Probum,

Iuppiter, tuæque adeo summe sol

Quæ res omnes inspicis,

Quæque tuo lumine

Mare, terram, ac calum

Contueris: hoc facinus dispice,

Præquam sit, prohibe scelus. Euripides,

Ἰὼ γὰρ τε, ἢ πᾶμφανὸς ἀντὶς

Ἀελίου, κατέιδετε, εἶδετε τῶ

Οὐλομήνα, πρὶν φοινίαν

Τέκνοισ' εὐσεβαλεῖν χεῖρε

ἄυτοκτόνον. Deinde,

Ἀλλὰ νῦν, ὃ φάος διογυῖες, κατέιργε

κατέπαυσεν, ἔξελ' οἴκων φοινίαν. Apud Ciceronem

pro Rabirio Postumo,

Si te secundo lumine hic offendero: ex Medea
Ennii: ex illo,

Εἴ σ' ἢ ποῦσα λαμπὰς ὄψεταυ θεοῦ. Item quæ ibidè,

Ἄνιμου ἀδούρτε, ἔγ' ἀπὸ παρ. fecit ex illo,

Ἄλλ' ἔξ' ἔσ' ἄς τίχστω. Ibidem,

Præter rogatum ne querare. Planè ex illo,

μη λόγους λέγει. Reliqua quæ citantur à

grammaticis, ab aliis animaduerfa sunt: quare ea non
ponam.

65 VOS epulo postquam spexit.] In fragmentis
Festi ita citatur hic versiculus Ennij,

Quod vbi rex ... dulo spexit de cortibu' celsis. In aliis,

Quod vbi rex paulò spexit de cortibus celsis. Puto le-
gendum,

Quos vbi rex pullos spexit de cortibu' celsis.

65 QUI habeant spectionem, qui non habeant.]
Cicero Philipp. II, & Festus.

66 A QVO dictum poetæ, audio, aut ausculto.]
A quo dictum poetæ: Audio, haud ausculto. Cæcilius,

Audire, ignoti quod imperant, soleo, non auscultare.
Pacuvius,

-His, qui avium cantum intelligunt,

Magisque ex alieno iecore sapiunt, quam suos,

Magis audiendum, quam auscultandum censeo.

66 QVO fit Græcum antiquum, non ut nunc
φῆρα dictum.] Repono, ut supra, *Quod sit Græcum anti-*
quum φῆρα, non ut nunc, φῆρα dictum, φῆρα, aliter ἴσπρα,
& φῆρα. vnde sumi pōte.

66 MANTELIVM, quasi manuterium.] Ἐ-
βρακτεον. Etiam apud Athenæum Ἐβρακτεον est ge-
nus velamenti. Itaque probatur ex Sapphus testi-
monio. Sic Latine mantelium, & mantile ad tergen-
das manus, itèmq; genus pallij, aut velamenti.
Plautus,

Neque fallacis vllum est mantelum meis. Vtrunque
Hesychius, Ἐβρακτεον, ἢ Ἐβρακτεον, μανδύλιον.

66 QVO faustum, felixque] Huius etiam so-
lennis formulæ meminit & alicubi Liuius. Item Ci-
cero primo De diuinatione, *Neque solum, inquit, Dec-*
tum voces Pythagorei observauerunt, sed etiam h. mimum,
que vocant omnia, que maiores nostri quia Valere cense-
bat, circa omnibus rebus agendis, QVOD BONVM,
FAVSTVM, FELIX FORTVNATVM QVE
SIT, præfabantur. Item libro II, *Iam illa FAVETE*
LINGVIS, & prærogatum omen comitiorum, &c.
Quæ omnia non nisi conceptis verbis præfabantur ve-
g. ij.

teres, & obseruatis auspiciis matutino tempore : quòd nisi post auspicia magistratus non crearetur. Sic in sacris primo mane hæc prima verba erant, *Ὀφημεῖτε*, & Fauete linguis. Ouidius,

Postera lux oritur, linguis animisque fauete:

Nunc dicenda bono sunt bona verba die. *σηατι, Ὀφημεῖτε.* Quare Euripides in Ione, antequam eius exhortationis, quæ fieri solebat in sacris, meminisset, prius ex more præfatur de matutino tempore quædam: quòd tunc maior esset in deorum mentione castimonia. Ait igitur,

Ἄρματα μὲν τὰ δὲ λαμπερὰ τεδρίπων.

Ἄλλος ἦδη λάμπει χεῖ γὰρ.

Ἄτρα δὲ φέγγει πύρι τῶν δὲ ἀφ' ἑσπερῶν

Εἰς νότον ἰεράν.

Deinde paulo post,

Ἄλλ', ὦ Φοῖβου στυμὸν δέερα περ,

Τὰς Κασταλίας ἀγροεσίδεῖς

Βάγετε δῖνας καὶ θαλάσσι δὲ δρόσοις

Ἄφου δρανάμενοι σείχετε ναούς.

Στόμα τ' ἄφραμον φρουρεῖτ' ἀγαθόν,

Φήμας τ' ἀγαθὰς τοῖς ἐδέλοισι

Γλώσσις ἰδίᾳς ἀποφάνειν.

Quæ non ita necessariò adduximus vt priora confirmarent: sed vt & illa emendatiora quàm hodie habentur in vulgatis codicibus, legeres, & Attij poetæ verba ex OEnomao, quæ diuulsa leguntur apud Nonium, coniungas: quòd sint illis Euripideis similia. Sunt autem hæc,

Ferte ante Auroram radiorum ardentum indicem,

Cum somno in segetem agrestes cornutos cœnt,

Vt rorulentas terras ferro, rosidas

Proscindant glebas, aruòque ex molli excitent:

Vos ite actutum, atque opere magno edicite

Per urbem, vt omnes, qui arcana astitimque accolunt

Cines, ominibus faustis augustam adhibeant

Fauentiam: ore obscæna dicta se gregent. Quis enim

antiquitatis studiosus his reliquiis non delectatur? Quanquam hæc sunt, veluti ex magno naufragio parue tabellæ.

66 *V O C A* illicium hoc ad me.] *Ἀρχαῖος ἦν ἡ* hoc, pro *huc*. Autor Seruius. Item infrà, *Hoc Calpurnius voca illicium.*

67 *P O S T* autem conuentionem habet.] *Conuentionem* antiquo more pro concione. Infrà, *Omnes Quirites ite ad conuentionem hoc ad iudices.* Festus, *In conuentione, in concione.* Et infrà, *Impero, quâ conuenitur ad comitia.* Alij, *quâ conuenit.* Quare imprudenter nimis Vertranius mutauit *in concionem*: & in sua correctione immane quantum iuueniliter exultare videtur. Sed nihil prius debet esse bono emendatori, quàm nihil temerè aggredi.

67 *O M N E S* Quirites huc illicium visite ad iudices.] *Iudices*, id est consules. Quia consulere pro iudicare veteres vsurpabant. Iccirco Attius in Bruto, *-qui rectè consulat, Consul fuit.* Vide etiam Festum.

67 *B O B O T I A*, quam comœdiam alij esse dicunt.] *Quam Aelij esse dicunt*: ex Gellio. Translata autem fuit ex Antiphane, quem citant in Bœotia grammatici: Pollux lib. x, Athenæus lib. xiiii.

67 *C L A M A R I T* esse horam tertiam.] Non negligendum quod scribit Censorinus, in xii tabulis nusquam horarum esse factam mentionem. Plin. libro vii, *Duodecim tabulis ortus tantum & occasus nominatur: post aliquot annos adiectus & meridiæ, accenso cossid pronuntiante.*

67 *C I R C V M* aures mitti solitum.] Aut *circum mæros*, vt suprâ. Aut, *circum aras*, id est aras pomœrij.

67 *Q V I* capitis accusauit Trogum.] Et hîc error, vt puto, pro, *quis capitis acquisiuit Trogum.* Quid sit anquirere satis notum.

67 *C O M M E A T V M* prætores vocet ad te.] *Cum eat præco, reum vocet ad te.*

68 *C O R N I C I N E M* ad priuati ianuam.] *Huius antiqui moris* Plutarchus meminit in Gracchorum vita, ex oratione C. Gracchi Trib. pleb, *Καίτοι πρότερόν ἔστιν ἡμῖν, εἴ τις ἔχων δίκην θανατικὴν μὴ ὑποκαύσει, τοῦτου ποθὸς ταῖς δούρας ἰωθεν ἐλθόντα σαλπικτιλὴ ἀναγκάσει δαμνῆσαι τῆ σαλπικτι, ἐν μὴ ποθὸς τερὸν ὑποφύρειν ἡφρον αὐτῶν τῶν διμεσῶν· οὕτως δὲ λαβῆσαι ἐν*

πεφυλαγμένοι πᾶσι τοῖς κρῖσις ἦσαν. Itaque eò spectāt illa quæ sequuntur, *In arce classicus canat tum, circumque mæros, & ante privati huiusce Q. Trogi scelerosi ostium canat.* Corn. Tacitus I I Annali, *In Publ. Martium c o s. extra portam Esquilinam, cūm classicum canere iussissent, more prisco animaduvertere.*

68 QVI de censoribus.] CENSORIB. veteri consuetudine scribendi, pro *Censoribus*, vt c o s s. pro Cons.

68 CONSTITVIT quinquennalem cūm iustraret.] Melius, *Constituit quinquennalem eum iustrare.*

68 ID QVOD propter centuriata comitia imperare solent. Quare nō est dubium quin hoc inlicium sit, &c.] Quod suprā admonuimus de loco transposito, cūm disputaret Varro de deriuatis ab Humo, idem quoque hīc accidit. Quare ea ponam ordine, vt legenda sunt, *Id quod per centuriata comitia imperare solent. Hoc nunc aliter fit, atque olim: quod Augur Consuli adest tum cūm exercitus imperatur, ac preit quid eum oporteat discere. Consul auguri imperare solet, vt inlicium vocet, non accenso, aut præconi. Id inceptum credo, cūm non adesset accessus, & nihil intererat cui imperaret: & dicitis causis fiebant quedam, neque item facta, neque item dicta semper. Hoc ipsum inlicium scriptum inueni in M. Iunij commentarijs. Quare non est dubium quin hoc inlicium sit, cūm circum mæros stur, vt populus illiciat ad magistratus conspectum: quod Consul potest vocare in eum locum. Unde vox ad concionem vocatis exaudiri possit. Quare vna origine Inlicium & Inlicio, quod in choro Proserpine est: & Pellexit, quod in Hermiona est, cūm ait Pacuuius, -- Regni alieni cupiditas Pellexit. -- Quod tamen ibi idem est quod inlicit, inlicit: Quia E, & I, cūm C magnam habet communitatem. Sic Elicij Iouis ara in Auentino, ab elicendo. Nec me fallit quid excogitarit Vertranius: quem certè secutus fuisset, nisi quia video ita, vt posui, melius excusari posse: vt mirum sit qua negligentia factum vt in vna pagina tot tantæque transpositiones occurrerint.*

68 QVARE vna origine inlicio, & inlicius.] Qua-

ve vna origine inlicium & inlicio, quod in choro Proserpine est. Chorus Proserpine, nisi fallor, erat in Laodamia Liuii Andronici: in qua introducitur Laodamia exorans Proserpinam vt sibi frui liceat complexibus viri mortui. Ego inuenio ex ea fabula *pellexit*, non *inlicit*, nec *inlicit*, vt hīc,

*Aut nunc alia te quæpiam
Asiatico ornatu affluens,
Aut Sardinio ac Ludio
Fulgens decore, & gloria
Pellexit. --*

69 QVOD augur Consuli adest.] Varro De re rustica libro III, *Itaque imus, venimus in villam. Ibi Appium Claudium sedentem inuenimus in subsellis, & Consuli, siquid vides poposcisset, esset præsto.*

69 AC PRÆBIT quid eum oporteat dicere.] *Præit*, ὑποτίθεται. Præire verba.

69 FERRARE, ἐρύειν.] Scribe ἔρπειν. ὁ δὲ ἄλλος, ἢ μὴ οἷον ἔρπειν σωλῶτερον νόσφιν ἐπέειπον.

Errant à sociis mihi quæ procul obuia facta est.

69 RUNCINARE, à runcina: cuius origo Græca.] *Cuius origo Græca ῥυκίνη.* In Epigrammatis Græcicis, -- ῥυκίνης ὄβερρα. -- Hesy chius, ῥυκίνη, τεκτονικὸν ἐργαλεῖον. Vt à ῥυκίνη, buccina: à παταίνη, patina: à κέτανος, catinus: βέσσανος, fascinus: τρυταίνη, trutina: μηχανή, machina: sic à ῥυκίνη, runcina. Certè qui ῥύχεε posuerunt, non satis rōstri habuerunt ad hanc lectionem è situ eruendam.

g. iij.

IOSEPHI SCALIGERI CON-
I E C T A N E A I N L I B R V M

sextum M. Terentii Varronis de
lingua Latina.

P A G I N A 71.

V M N O N modò Epimenidis opus
post annos quinquaginta expeditum.]
Lege, *Cum non modò Epimenidis corpus
post annos quinquaginta expergitum.*
Expergitus pro experrectus veteres
dicebant. Festus. Plutarchus & alii cum

Varrone de numero annorum conueniunt. Laertius
verò ponit L V I I.

71 Q V O R V M si Pompilii regnum foris.] Ita
habent nonnulli: quod nò improbo: imò puto esse ve-
rum. Ita loquuntur veteres. Bacchylides, *τό τε πάλας, πός
τε νῦν, ἐ βῆσον ἀρήτων ἐπέων πύλας ἐξδουρεῖν.*

71 V N V S erit quem tu tolles in cærulea cæli Tem-
pla.--] Ex primo Annali Ennii, vt conicio. Sunt autem
verba Martis ad Iouem de Romulo in numerum deo-
rum referendo. Quem versum Ouidius quoque vsur-
pauit, cum de eadem re Martem loquentem introducitur
I I Pastorum,

Vnus erit quem tu tolles in sidera cæli.

Tu mihi dixisti: sint rata dicta Iouis.

72 M A G N A templa cælitum cõmissa stellis splen-
didis.] Videtur ita distinguendum,

O magna templa cælitum

Commista stellis splendidis. Totum hoc nihil aliud

quàm *σερρατὰ Διός.*

ἢ σερρατὰ Διός, ἢ σικετὰ νύξ.

72 T E M P L A cæli.] *Τεμῆρη ἀϊδέερος.* Æschylus,

— κλέφας δὲ τέμῆρος ἀϊδέερος λάβη.

72 S C R V P E A saxa Bacchi.] Dactylici ex Peri-

bœa Pacuuii, qui cum alio mēbro, quod citat Nonius,
ad hunc modum continuandi sunt:

Ardua per loca agresti

Nititur, ac trepidante gradu,

Saxaque scrupæ Bacchi,

Aliaque templa propè aggreditur.

72 A C H E R V S I A templa.] Ex Andromacha
Ennii, vt conicimus ex M. Tullio: sed ille citat aliter,

Acherusia templa alta Orci pallida,

Leti obnubila, obsita tenebris loca.

72 Q V A quia initium erat oculi.] *Quaquà intue-
mur oculis.* Virgilius,

Quantum acie possent oculi seruare sequentum. Illa

autem templa, quòd quatuor mundi partibus defini-
rentur, ab eo dicuntur: Plutarcho *πλ. η. δ. α.*, propter qua-
dratam descriptionem.

72 I N hemisphærio, vbi terra Cærulea septum stat.]
Templum Iouis altitonantis interpretatur ex verbis
Næuii, hemisphærium superius, vbi æther conspicitur.
Planè ex vestigiis veterum excusorum legendum, *ἔθρη
æthra cærulea septum stat:* videturque esse versus Næuii
ad hunc modum concinnandus,

Hoc ἔθρη æthra cærulea septum stat hemisphærium.

Qui putant hîc Næuium citari in Hemisphærio, tan-
quam fuerit illud poema Næuii, non mediocriter fal-
lantur.

72 C O N C I P I T V R verbis non iisdem vsque-
quaque.] In hoc loco tam insigniter deprauato multi
desudarunt. Sed, vt verum fatear, omnes mihi videntur
luisse operam. Ego quoque aliquid tentabo. quòd si
nihil profecero, meritò cum illis quoque luserim ope-
ram. Ita igitur emendamus, *Concipitur verbis non iisdem
vsquequaque: in arce autem sic, T E S C A D V M E -
C T A S V N T O, Q V O A D E G O C A S T E L I N -
G V A N V N C V P A V E R O. O L L A V E T E R A R -
B O R, Q V I S Q V I S E S T, Q V A M M E S E N -
T I O D I X I S S E, T E M P L Y M, T E C T V M Q V E
E S T O I N S I N I S T E R V M. O L L A V E T E R
A R B O R, Q V I S Q V I S E S T, Q V I C Q V I D*

EST, QVOD ME SENTIO DIXISSE, TEM-
PLVM, TECTVM QVE ESTO IN DEXTE-
RVN INTRA EA, CONRECIONE, CON-
SPITIONE, CORTVMIONE, VTI QVE EA
RECTISSIME SENSI. Hæc sanè non deterio-
ra sunt aliorum commentis, quibus miserè hûc locum
fœdarunt. Rationes autem mox reddendæ sunt.

72 T E S C A QV E me ita sunto.] Error fluxit,
quòd d mutarunt in q. Nos dumecta. Ita vocabant quæ
nunc dumeta: autor Festus. Prius enim fuerat dumice-
ta, pòst dumecta: vt saliceta, salicta. Constituit autem fi-
nes templi sui dumeta, qui & Vespices vocabantur.
Templi, inquit, mei fines sunto tesca dumeta, quoad e-
go eos nûcupauero. Est enim adiectiuum tesca, vt mox
aperiemus.

72 QV O A D eas te linguam nuncupauero.] Hic
audemus præstare, veram esse emendationem nostram;
quoad ego castè lingua nuncupauero.

72 O L L A ver arbor.] Semper in antiquitus ex-
culis legitur, *Ver arbor*, & *ber arbor*. Nos putauimus ali-
quando *ber arbor*, id est ἀμφιλαφής. Iccirco facilius ab
augure seruabatur, cùm in tanto spatio sola foliorum
vberrate notabatur. Sed non dubito quin sit legendum
Veter arbor, ex illis vestigiis veteris editionis *Ver*, & *ter*.
Legit & doctissimus Adrianus Turnebus, *fera arbor*, vt
dicitur, fera vitis.

72 QV I S QV I S est.] Ἀρχαϊσμός, vt, Quis tu es mulier?

72 I N T E R E A.] Intra ea, scilicet, tesca dumeta: aut
spatia effata.

72 A P V D Ennium in Medea.] Hic versus cum a-
lio, quem citat Nonius, coniungendus est:

*Asta, atque Athenas antiquum opulentum oppidum
Contempla, & templum Cereris ad leuam aspice.*

72 E T templum Cereris.] Hæc non sunt ex Me-
dea exule, quam vertit Ennius ex Euripidis Græca, quæ
hodie extat. Sed, puto, ex alia, quam ipse scripsit, cæque
translata ex alia Euripidis: quæ ne ipsa quidem ad nos
peruenire potuit. Nam Attii Medea, tota ipsius fi-
ne dubio erat, non ab Euripide translata: quanuis ex

Euripide quædam in suam transtulit. vt cùm scribit:

*Principio existis sicum ex prodigiis congruens ars te ar-
guet.* Sunt ex illis:

Συμβάλλεται δὲ πολλά τοῦ δὲ δέματος.

Σοφὴ πέφυκας, &c. Item quod exprobrat Iason,

Πρώτον μὲν Ἑλλάδ' ἀντὶ βαρβάρου χθονὸς.

Γάμον κερτοικεῖν, καὶ δίκην ὀπίσσεισαι,

Νόμοις τε χεῖρῶν, καὶ πρὸς ἰσχύος χεῖρ. quis neget ab illis
accepisse?

Primo ex immani victum ad mansuetum applicans.

Et forsan illud,

Fors damnatur, neque vlli vita propria

In vita est. Etiam elegantius ipso Euripide, qui ait,

Θνητῶν γὰρ εἰς εἶν δὲ δαίμων ἀνὴρ. Item cùm Medea iu-
bet arcessi Iasonem, quem dictis mollibus lactare, fal-
laci simulatione producere conatur, dum illam odii re-
centis opinionem ex eius animo dilueret, eum totum
colorem adumbrarat Attius. Verba Euripidis:

Μελόντι δὲ ἀντὶ μελθακῶς λέξω λόγους,

ὧς καὶ δοκεῖ μοι ταῦτα καὶ καλῶς εἶχθαι,

Γάμοις τυράνων, ἢς πρὸς δούς ἡμεῖς εἶχθαι,

Καὶ ξυμφορῆν καὶ καλῶς εἰρησμοῦν.

*Nisi sit astu ingenij fingam, laudè, dictis lactem molli-
bus.* Hæc satis sint vt exerceantur magna ingenia in
eiusmodi inuestigandis. Nam in illis nemo sapit, nisi
qui animum in vtraque lingua subegit. Neque ma-
gnopere laboro quid de illis iudicent magistrilli de
triuio.

72 N A M C V R I A Hostilia templum est, & fan-
ctum non est.] Reuicimus te ad Gellium lib. x i i i i,
cap. v i i,

73 T E S C A.] Forsan ita nō malè expleri possent
lacunæ Festi: *Tesca Varro ait loca augurio designata, quo
sit termino fixis in terra augurij. Oppidum loca consecrata
Diis qua non aperta sint, sed sancta loca, vndique septa, & t
perhibet Pontificij libri, in quibus scriptum est: Templumque
sedemque, tescaque locum ritè Diis nuncupatum dedica-
uerit, & eos adhibebis bonis propitiisque. Hostius belli-
H rici lib. .... -perditij gentes*

*Aliger ethereas, atque idem tesca volabis
Templa antiqua Deum.-- Explicauere aspera, diffi-
cilia aditu. Attius, Loca aspera, saxa tesca tuor. Idē Phi-
locteta:*

*Quis tu es mortalis, qui in deserta Lemnia
Et tesca te apportas loca?--* Ita fortasse hoc modo
rudera illa Festi reficere poterimus, quanquam facta
secta præstare non possumus.

73 ΑΤΤΙΟΥΣ in Philocteta.] Scripserunt Philo-
ctetam, Æschylus (vt citatur apud Plutarchum & Ari-
stotelem) item Euripides, & post vtrunque Sophocles:
quæ & ipsa hodie extat. Sed mihi videtur Attius Euri-
pidis potius fabulam transtulisse. Nam Triclinius ait, in
dispositione dramatis mirificè conuenire inter Euri-
pidem & Sophoclem: hoc vno excepto, quòd Sophocli
Vlyffes submittit Neoptoleum: apud illum verò V-
lyffes solus antrum, in quo iacebat Philocteta, scruta-
tur. Cuius hæc verba sunt sine dubio, vt leguntur apud
Nonium,

*Contra est eundum castim, & captandum mihi.
Apud Sophoclem Neoptolemus cum Vlyffe,
--ἀκμή δὲ ἐ μνησθῶν ἡμῶν λόγων*

*Μὴ μὲν γὰρ ἔμῃ ἵκοντα, καὶ κλέω τὸ παῖ
Σόφοισμα.--* Deinde hæc verba, quæ adducit Varro,
ad vnum tantum fiunt: quæ sunt Philoctetæ ad Vlyffem,

*Quis tu es mortalis, qui in deserta Lemnia
Et tesca te apportas loca?--* Apud Sophoclem fiunt
ad Neoptoleum, & reliquos nautas,

*Τίνας ποτ' ἐς γλῶ τῶδε ναυτίλῃ πλάτῃ
Κατίχετ', ἔτ' ὄρμον, ἔτ' οἰκωμύλω;* Itē ad vnū Vlyffem:
*Quod te obsecro, ne isthæc aspernabilem
Tetruido mea me inculta faxit.--* Sophocli verò,
ad Neoptoleum, & alios,

*--μή μ' ὀκνε
Δείσαντες ἐμπλαγῆτ' ἀπηγεωμύρον.* Quam enim penè
ad verbum? Tamen dissentiant de diutinæ commora-
tionis tempore. Sophocles,
--ἀλλ' ὀπολλύμεθ

Ἔπος τῶδ' ἤδη δέχεται ἐν λιμῶν τε καὶ

κακοῖσι βόσκων τῶ ἀδηφάγον νόσον. Attius:
*Contempla hanc sedem, in qua ego nouem hiemes saxo
stratus pertuli. Et hæc, quæ sequuntur, quàm similia?
Vbi habet, Urbe, agrone.* Sophocles,

Τὴν ἔχ' εἶσον, ἔναυλον, ἢ θυετῶν. Quamquã non sunt istæ
ad verbum. Item, quod citat Cicero ex eadem fabula,
*Heu quis falsis fluctibus mandet
Me ex sublimis vertice saxi?*

*Iam iam absumor: conficit animam
Vbi vulneris, vlcere astus.* Quam similis despera-
tio eiusdem Sophocli?

*Πρὸς θεῶν, πρὸς χέρον εἴποσι τέκνον πάρε
Εἶφος χερσῖν, πάταξον εἰς ἄκρον πῶδα.
Ἀπάμυσον ὡς τὰ χεῖρα, μὴ φείσῃ βίε.
Ἴθ' ὦ παῖ--* Apud eundem,

*Quod exultati, questu, gemitu, fremitibus
Resonando mutum flebiles voces refert.* Quis ex il-
lis versa non diceret?
--ἔδέ με λάθη

*Βαρῆτα τῆλ' ὄθεν ἄουδα
Τρυσεύωρ· διάσημα τὸρ ἔροει.* At succurrit versus vnde
illa versa sunt, quem reperimus in Hesychii Lexico. ci-
tatur autem ex Philocteta cuiusdam poetæ, cuius no-
men non apposuit. Est autem hic,

Μέλη βροτῶν ἀναυδα, καὶ βρακπέλα. Item Sophocles indu-
cit Philoctetam pannosum: Attius verò textis pēnarum
indutum. Eius enim hæc verba,

*--in gemiscimus,
Quod hæc pennigero non armigero corpore
Exerceantur tela, abiecta gloria.* Citat Cicero ad
Volumnium. Ita enim disposuerat Attius quæ Cicero
perturbata vsurpat. Probant & illa,

*Configo tardus celeres, stans volatiles,
Pro veste pinnis membra textis contegens.* Primum
versum augurati sumus ex Cicerone: nam apud illum
non seruat lex metrica. Alterum inuenimus in lectio-
nibus Censorini. Sic enim de Philoctete Q. Smyrnaus
lib. ix, *--ἀμφὶ δὲ ἄρ' αὐτῶ*

Οἰανῶν πῆρα πῶδα πῶδα λέγειται κέχρωτα.

Ἄλλα δὲ οἱ σωθέρα πλοῦσι χερσὶ χείματος ἀλλοῦ

Ἀδελφάλεα-- Ex pennis aucupiorum solere contexti-
munimenta corporis, scimus nos ex nauigationibus
Hispanorum: item ex Plutarcho de Fortuna Alexandri:
ζῶα παρόντες ἀπὸ θεοῦ, inquit, ὁδοῦ ἐλάφων περιτίθεντο, καὶ πλε-
ροῦσι ἀμπίχονται χιτωνίοις, ἀρχαῖς ὅτι χειροῦτες ὀρίσαν. Se-
neca epist. xc, *Non corticibus arborum pleraque gentes
teget corpora: nō autem plumae in usum vestis conseruuntur?*
Inde plumarium opus. Atque de his quidem satis.

73 LEMNIA peræ esto litor arat.] Non parūm
praestiterimus, ut puto, si non solūm menda, quibus scā-
tent hi versus, sustulerimus: sed & ipsos quoque ver-
sus cum iis coniunxerimus, quibus olim continua-
bantur. Sunt autem anapaestici cum coronide, ex Phi-
locteta Attii,

-Qui Lemni aspera

Tesca tuere, & celsa Cabirum

Delubra tenes, mysteriaque

Pristina castis concepta sacris.

Deinde,

Et Volcania templa sub ipsis

Collibus, in quos delatū locos

Dicitur alto ab limine caeli

Aetnae & spirante vapor

Feruidus, unde ignes mortalibus

Diuisse cluet doctū Prometheus

Clepsisse dolo, pœnasque Ioui

Fato expendisse supremo. Non dicam quid de

aliorum emendationibus sentiendum est, qui ne Ana-
paesticos quidē hos versus esse suspicati sunt. Tātūm cō-
fer hęc cum Romana editione, ut videas quid potuis-
sent praestare, si diligenter Varronis mentem perpen-
dissent. Saltem hoc vidissent, ineptē Næui nomen
hic inductum, cū illa omnia verba non Næui sint,
sed Attii.

75 LEMNIA praesto litora.] Ex vestigiis veterū
excusorum indubitanter legimus: *Lemni aspera tesca
tuere, &c.* Nam in illis ita excusum est, *Lemni peræ e-
le tor arat.* Prima syllaba quæ est in voce *Litor*, extri-

ta constituit veram lectionem. Accedit & Festi autori-
tas, in cuius reliquiis hęc leguntur .... *aspera saxa tesca
ca 1101* ....

73 CELSA Cabirum delubra.] Postea, Et vol-
cania templa.] Hęc declarantur Strabonis verbis ex
lib x, in quo multa de Cabiris, & hęc præcipuē, quæ
ad hunc locum faciunt, Ἀκροίλαος δὲ Ἀργείος ἐν Καθεί-
ρης καὶ Ἡφαίστου Κάμινον λέγει. καὶ δὲ τρεῖς Καθείρους, ἐν νύμφας Κα-
θείρας. Φερειώδης δὲ ἐξ Ἀπέλλωνος καὶ Εὐπίας Κύβαντας ἐννέα.
ὀικήσασιν δὲ αὐτὸς ἐν Σαμοθράκη· ἐν δὲ Καθείρης τὸ Πεσοτέως καὶ Ἡ-
φαίστου, Καθείρους βεῖς, καὶ νύμφας βεῖς Καθείρας. ἐκατέρωθεν ἵερον
ἡμέτερον, μάλιστα καὶ ἐν Δήμῳ καὶ Ἰμβρῶ τὰς Καθείρας συνεβέβηκεν,
ἀλλὰ καὶ ἐν Τεγία καὶ πόλεις. τὰ δὲ ὀνόματα αὐτῶν ἔστι μουσειῶ.
Itaque quod Festus ait ex Cicerone, Tesca esse loca a-
licui deo dicata, difficilia aditu: hoc etiam ipsum non
praetermisit eruditus scriptor. ἔστι δὲ ἀόικηται, inquit, τὰ
χωρία τῆς τὸ δαμόνων τέτων τιμῆς.

73 VOLCANIA templa.] Suprà ex Strabone, de
Lemno. Papinius,

-A Egeo premitur circumflua Nereo

Lemnos, ubi ignifera fessius respirat ab Aetna

Mulciber-

73 SVB ipsis collibus.] Nam tales Lemni fumant-
tes. Val. Flaccus lib. i i,

Ventum erat ad rupem, cuius pendentia nigris

Fumant saxa iugis, coquisiturque vaporibus aer.

73 ALTO ab limine caeli.] Ἀπὸ οὐραῖ θεοποιήσεσθ, alii
legunt *lumine*.

73 ETNAEVIUS expirante vapore.] Quod scri-
ptum erat *Aetnaeua vi*, putarunt esse *Et neui*, compen-
diosè, pro *Et Næuius*. At non ita esse, idem genus ver-
suum declarat. Quid quod sequentia Tescorum men-
tionem non faciunt? Si ergo ex alio poeta sunt, neque
ad mentem Varronis faciunt, quo (malūm) illa addu-
ceret Varro, quæ eius verba potius interrumpunt,
quàm sententiam adiuvant?

73 EXPIRANTE vapore.] Suprà igitur ad-
monuimus ita legendum esse,

Aetnaeua vi spirante vapor

Feruidus: Unde ignes mortalibus

Diuisse cluet doctus Prometheus

Clepsisse dolo, pœnâsque Iouis

Fato expendisse supremo. Nam Varro in his postremis non seruauit legem metricam, sed modò verba ipsa citat, quomodo illa citet sùsque deque habet, vt ne Cicero quidē illos versus fatis religiosè adduxerit: apud quem ita leguntur, *Unde ignis lucet mortalibus clui diuisus: eum Prometheus doctus clepsisse dolo, pœnâsque Iouis fato expendisse supremo.* Quæ ita vt ipse adduxit relinquenda sunt, etiamsi reconcinnata pristino ordini restitui possunt. At contrà sunt alia apud Ciceronē quoque poetarum exempla, quæ nemo, ne isti quidem Tulliastris, suspicati sunt poetæ alicuius, non Ciceronis, esse: vt in Catone maiore:

Quam vt adipiscantur omnes optant, eandem item

Adepti accusant: tanta est inconstans a,

Stultities & peruersitas. Quisquis enim fuit ille comicus (vereor ne Cæcilius) vertit ex Antiphane illa: qui ita de senectute scripserat,

Ὅ πάντες ἐπιθυμοῦμεν, αὐτὸ δ' ἐλθὼν ποτὲ,

ἀνιόμεθ'. ἕως ἴσμεν ἀχρεῖστοι φύσιν. Atqui ille quidem iisdem verbis, sed non eadem structura. At in secunda Tusculana nihil mutauit in tribus versibus cuiusdam veteris poetæ: qui tamen leni tractu, & minimè elaborata oratione sua cum cætera soluta oratione immiscuerunt se: cum tamen nulla mutatione ita digerendifint:

Nihil horum simile apud Lacenas Virgines,

Quis magi' palestra, Eurota, Sol, polus, labos,

Militia in studio est, quam fertilitas barbara. Sapiunt enim nescio quid tragicum & Græcanicum: vt si diceres—

ἢ σὺν ἡσικηταῖς πόνοσ.

73 MORTALIBVS diuis.] *Diuisse*, aut, si malis, *diuisus*: vt etiam immutatum est apud Ciceronem. nam certè Attius scripsit *diuisse*. Cornificius lib. I I I I, *Prometheus, cum mortalibus ignè diuidere vellet.* Vocat autem Prometheus doctum clepsisse dolo, quasi dicas

διολκλέπην.

διολκλέπην. & illa trita apud nationes poetarum, *κλωπευτῶν ἀγχιόλιμπιν.*

73 TVEOR te senex? proh Iuppiter.] Ex Medo Pacuuii, ni fallor:

MEDEA. *Atque eccum ipsum in tempore*

Ostentum senem. Tueor ne te senex? proh Iuppiter.

SENEX. *Quis tu es mulier quæ me insueto nuncupasti nomine?*

MEDVS. *Sentio pater te Vocis calui similitudine.*

Sed quid conspicio? num me lactens caluitur æuitas?

Calitum Camilla expectata aduenit: salue hospita.

Hæc sanè tot locis sparsa congregasse nihil impediuerit. Nam ponamus ita Pacuuium olim non digessisse: tamen interim pro quodam quasi centone nobis funto. Quia, vt leguntur sparsa apud grammaticos, sunt illa quasi membra quædam manca & mortua: hîc verò ita coniuncta, si nihil aliud, aliquam tamen speciem & dignitatem obtinebunt.

73 QVIS pater aut cognatu' volet nos contra tueri.] Ennii, nisi fallor:

Quis pater aut cognatu' volet nos contra tueri?

Amorfabuntur semper nos, nostrâque volta. Secundus citatur à Nonio. Simile item illud ex Attii Erigona,

Quibus oculis quisque nostrum poterit illorum obtui

Voltus, quas iam ab armis anni porcent? Quod planè redolet Græcorum theatra:

Καὶ πῶς ποροσπείν, ποῖον ὄμμα συμβαλεῖν

ἢ δὴ γ' ἐν ὀπλοῖσ' ἔξοδον παρήλειες;

73 TV domi videbis.] Tueri enim duo significat, & videre, & curare. Ita Græcorum ἐπισκοπεῖν. Cicero I I de Legib. *Interpretes autem Iouis Op. Max. publici Augures signis & auspiciis postea vidento, disciplinâ tenent.* Videre auspiciis dixit, vt hîc Videre domi. Callimachus,

Δέσποινα λιβύης ἠραΐδας, ἀΐ Νασσαμῶναν

Ἀλλια, καὶ δουλιχοῦς θῆνας ὀπιλέπετε,

Μητέρα μοι ζώεσαν ὀφέλλετε— ἐπιβλέπετε, curatis. ἐπισκοπέετε.

73 A TVENDO templa & tesca,] Ego, vt à δᾶς δαδᾶ, teda: à δᾶξ, terra: sic à δᾶσιμα, tesca.

h. j.

73 ETIAM inde idem, Illud enim Extemplo.] *Lege, Etiam in idem illud Ennij,*

Extemplo acceptum me necato, & filium. Videntur etiam tum ætate Varronis duplices non multum in-
su fuisse. Itaque quod ille scripserat *Eni*, pro *Ennij*: pu-
tarunt *Enim* esse.

73 EXTEMPLO]. Verbum est sacrorum, sicut
Ilicet iudiciorum. Vt enim hoc, dimisso Senatu: sic & il-
lud, sacrificio patrato, à præcone pronuntiabatur. Quo
significabatur ut exirét ex templo. Quod quia citò fie-
bat, inde pro citò & properè sumi cœptum est.

73 CONTRA septum.] Perperam pro *conseptum*.
Vtitur eo idem in libris De re rustica. Festus ait En-
nijum dixisse consiptum pro consēpto, intelligens hunc
locum ex Medea Ennij: *Teneor consipta, vndique tenor.*

73 PERVADE polum.] *-Pervade polum*

Splendida mundi sidera bigis

Continuis sex apti signis. Ita facile emendantur illi
perturbati & corrupti versus. Ordo est: *Pervade polum*
bigis, appositivè, *Splendida sidera mundi apti sex signis*,
vt, *Axem humero torquet stillis fulgentibus aptum.* Mun-
dum ergo aptum sex signis intelligit hoc superius he-
misphærium: nam sex altera signa sunt in inferiore,

73 CONTINUIS se capit spoliis.] *Continuis sex*
apti signis, vt suprâ docuimus. Et *spoliis* deprauatum ex
voce *signis*. *Signis* legendum esse ipse Varro manifestè
docet, qui eius vocis interpretamentum subdit.

74 SIDERA, quia insidunt.] *Insidunt, ἐσθίεσται.*
Aratus. Vnde ἀσέρεσ.

74 QVARE, vt signum candens in pectore.] *A*
quare signum candens in pectore. Virgilius:

-Et nomina gentis innuat. Instrumentum quo
perurunt, dicitur character rei rusticæ autoribus. Ver-
bum autem, signare: Nonius, *Signare oportet frontem*
caldæ forcipe. Veteres vocabant *Dignorare.* Festus,
Dignorant, signa imponunt, et fieri solet in pecoribus. Sic
& equi quadam notâ insigniebantur. Anacreon,

Εν ἰσθμοῖς μὲν ἵπποι

Ἦνεός γε γὰρ ἔχουσι. Inde apud Aristophanem *στρ.*

φῆραι, apud Lucianum *καταφῆραι* & *καταφῆραι*, qui &
καταφῆραι Hesychio. Item apud Strabonem *λυκοφῆραι* in
Apulia. Instrumentum quo inurebantur, *τροσίπποι*.
Qui hic emendarunt in *Heftore*, non mihi satisfaciunt.

74 QVOD est, Terrarum anfracta reuisam.] Co-
ronis anapaistica ex Euryface Attii:

Nunc per terras vagus, extorris,

Exturbatus regno atque mari

Super Oceani stagna alta patris

Terrarum anfracta reuisam. Ita coniuhimus ex

Nonio.

74 TRIVIA.] *Τροδίτης, ἢ Εἰνοδίας.*

74 QVOD in triuio ponitur ferè in oppidis Græ-
cis.] Cum corona quænea scilicet, & draconum volu-
minibus. Sophocles *ρίζοτόμοις* vt extat apud veterè in-
terpr. Apollonii:

Ἡλιε δ' ἄσπασται, ἢ πῶρ ἱερὸν

Ἴης εἰνοδίας Εὐείτης φέγος,

Τὸ δὲ Ὀλύμπου πολλὸν προσφέρει,

Καὶ γῆς νόσου ἱεράς τερόδους,

Στεφανωσαδρῆν δρυσι, ἢ πλείετις

Ἰμῶν ἀπείρασι δρακόντων. Quercina enim corona deo-
rum inferorum. Sic Parca coronantur Catullo:

His corpus tremulum complectens vndique quercus

Candida purpureis ramis incinxerat ora. Ea e-
nim est lectio, quæ etiam extat in vetustioribus ex-
cussis. Nam purpureis ramis dixit *πῶρ ἀγλαῖς*. Itâ
poetæ Latini *ἀγλαῖν* reddunt. Sic *ἀγλαῖν ὄζον* in hymnis
Homeri. Albinouanus ad Liuiam niuem purpuream
dixit

-Purpurea sub niue terra latet. Horatius,

-Purpureis ales oloribus. ἀγλαῖς, ἀγλαομόφοις. Et

Anacreon, vt videtur Æliano, ab eadem mente vocauit
Venerem *καρφεῶν*.

74 VT IN Plauto.] Forfan in *Paulo*. Ea est tragœ-
dia prætextata Pacuuii. Ex ea hæc coniunximus:

Pater supreme nostri progenij patris

Nunc sed obtestor celere sancto subueni

Censuri-

74 ΤΙΤΑΝΙΣ.] Æschylus Eumenidibus:

Τιτανίς ἄλλη παῖς χθονὸς καὶ ζέετο

Φοίβη. -- Et Τιτηνίς Ἐκείτη. Apollonius lib. III.

74 ΛΑΤΟΝΑ parit.] Parisi. Et verba vsurpat tantum non versus. Ita digerendi sunt,

Deli gemellos creta Titano Deos.

Latona parit casto complexu Iouis. Græcus epicus dixisset:

Ἐν Δήλῳ Δητὸ διδύμοι νε γείνατο παῖδε,

Τιτηνίς χαρίεσσα, δὲ φίλοτητι μιγείσα.

74 Ο ΣΑΝΚΤΕ Apollo.] Pleniùs apud Ciceronē.

O sancte Apollo, qui umbilicū certū terrarum obsides:

Vnde superstitosi primū euasit vox fera. Ita ad verbū.

Ὡ Φοῖβ' Ἀπόλλων, γῆς μεσόμφαλα κρατῶν,

Ὅθεν τὸ πρῶτον θέσφατ' ἐχρήσθη βροτῶν. Superstitiosum autem, τὸ ἔνθεν καὶ θέσφατον. Plautus Curculione:

Superstitiosus hic quidem est: vera predicat. Item in

Rudente,

Quid si ista aut superstitiosa aut arisola est?

Et Cassandra,

Missā sum superstitosi arisolationibus.

74 ΙΧΤΗΘΝ Pythagora.] Ἡχθῶν Πυθαγόρα.

Plutarchus vita Numæ: Νεμῆς δὲ λέγεται καὶ τὸ τῆς Ἐσίας ἰσ-

τοῦ ἐγκύκλιον ἀπειβαλέσθαι τῷ ἀσβεστῷ περὶ φρεσίν, ἴσομιμῶν μῦθος

ἔ τὸ ἄρμα τῆς γῆς ὡς Ἐσίας ἔσσις, ἀλλὰ τῷ σύμπαντος κόσμου. ἔ μέσον ἰ-

Πυθαγόρα καὶ τὸ πῦρ ἰδρύσθαι νομίζουσι. καὶ τῷτο ἔσιαν καλεῖσι καὶ μα-

νάδα. τῷ δὲ γῶ, ἔτε ἀκίνητον, ἔτε ἐν μέσῳ τῆς ἀειφορέε ἔσσι,

ἀλλὰ κύκλω ἀπὲ τὸ πῦρ ἀνωρεμένω, ἔτε ἰ πμωτάτων, ἔτε τῆ ἀσβε-

των τῷ κόσμῳ μωρίαν ἔσσι. τῶν δὲ καὶ Πλάτωνε φασὶ ἀσβε-

τῶν γυρόμωρον διαννοῦσθαι ἀπὲ τ' γῆς ὡς ἐν ἑτέρε χωρε καὶ δεσώσσι.

Ex his odorari potes quæ Pythagoras ἀπὲ χθονὸς ἑδομῶ-

πίζεν in illa sua descriptione, quæ hîc in Varrone voca-

tur Ἡχθῶν Πυθαγόρα.

74 P E R I D quo discernitur homo mas an fe-

mina sit.] διὰ τῶ ἀδίδων. Catullus:

Grandia te medietenta vorare viri. Martialis:

Et septem medias vorat puellas.

74 S E D quod vocant Delphis in æde, foramen est

allatum.] Deest hic Græca vox: μεσόμφαλίαν. Ita legē-

æum: Sed quod vocant Delphis μεσόμφαλίαν in æde, foramen est, &c.

74 FORAMEN allatum est quoddam.] Ita habent veteres omnes excusi, non *adlatum*. Quod tamen persuadere conatur Vertranius, vt ex hoc astruat correctionē suam. Sed profectò illa vetus lectio quàm minimo negotio diuinari potuit. Qui versati sunt in veterum scriptorum codicum lectione, non ignorant in illis scriptum esse, *pallum pro palum: paullum pro paulum, & allam pro alam*. Sic hîc *allatum pro alatum*. *Alatum ergo foramen, τεταμνωμένον, à fasciis in modum alarum vtrinque pensilibus*. Strabo lib. IX, ἐνομίσθη δὲ καὶ τῆς οἰκωνομίας, καὶ ἐκάλεισαν ὀμφαλὸν, ἀποσπλάσσαντες καὶ μῦθον, ὃν φησι Πίνδαρος ὅτι συμπέσειεν ἐν ταῦτα οἱ ἀσσοὶ οἱ ἀφροδέντες ὑπὸ πᾶσι Διὸς, ὃ μῦθός τῆς δύσεως, ὃ δὲ, ὃτὸ τῆς ἀνατολῆς, οἱ δὲ κόραρες φασὶ δεικνύται καὶ ὀμφαλὸς τις ἐν τῷ ναῶ τεταμνωμένος, καὶ ἐπ' αὐτῶ ἀδύο εἰκόνες τῶ μῦθου. Locus Pindari, quem innuit Strabo, est in tertio Pythiorum.

74 V T T E S A V R I specie.] Nihil suspicatur de mēdo huius loci Vertranius: quasi in tā angustū foramē tot immanes gentium thesauri includi possent. Id tamen sentit ipse: nos contrā. quippe leui mutatione hanc veram putamus lectionem: *Foramen alatum est quoddam tēsaurij specie*. Est, inquit, foramen simile tēsario foramini, quod Græci vocant ὀμφαλὸν. Homerus -- ζυγὸν ὀμφαλόεντα. Enarrant grammatici, ὀμφαλόεντα, ὀμφαλοῦς ἔχοντα. ὀμφαλοῦς δὲ λέγουσι τὰς ἐν τῷ ζυγῷ τρώγλας, ἐπ' ὧν ἀνήλια δέδενται. Est ergo illud foramen tēniis vtrinque vinctum, quemadmodum & tēsarium vmbilici, in quos inferuntur funes illi, quibus vtrinque ad latus vinciuntur equi funales. Error autem hinc manauit, quòd tēsarium pro tēsauo scriberēt, vt hodie visitur in marmoribus antiquis. Hîc verò cūm *tēsari* scriptum esset, putarunt esse *tēsauri* pro *tēsauri*. Similis error in exemplo quodam Attii à Nonio adducto. -- *frena tēsauri equorum accommodant*. Legendum enim *tēsarij*. Tēsarii, vt aurigarii, essedarii. Quinquam simplicius fuerit, si dicamus foramen quoddam *allatum* esse Delphis, vt ibi esset quasi thesaurus quidam, h. iij.

quod Græci vocarunt ὀμφαλὸν, à similitudine humani umbilici.

75 Q U O D Græci ὀμφαλὸν umbilicum dixerunt.] Tollenda vox *Umbilicum*, quæ tantum erat interpretamentum Græcæ, à quodam studioso in ora libri annotatum.

75 CALYDONIA alitrix terra exuberantium virum.] Quod succinctius Græcis, βωπαύειρα, ἢ κουροτρόφος.

75 AREOPAGITAE cui dedere quam pudā.] In veteri lectione, *cui dedere quam peram*. Ex quibus vestigiis multum adiuti sumus ad veritatem ex tam deplorato loco eruendam. Illis enim diligenter pensitatis, succurrit statim esse locum ex Eumenidibus Ennij, quas ipse vertit ex Æschylo. Neque verò mihi dubium est quin hæc sit vera scriptura,

Areopagiticam ea de re vocant petra. Æschylus verò,
-ἔνθεν ἔστ' ἐπώνυμος

Πέτρα, πάρος τ' Ἄρφος - sed nihil facimus, nisi ostendamus Eumenidas Æschyli versas esse ab Ennio. Quod faciemus, si ea quæ in Nonio adducuntur ex Eumenidibus Ennij, cum Æschylo conferamus. Primum illud,

-tacere optino esse optimum,

Ut pro veribus sapere, atque fabulari tute noverint: planè est ex illo,

Σιγῶν ἀρήρη, ἢ μαθεῖν θεσμοὺς ἑμαυτοῖς,

Πόλιν τε πᾶσαν εἰς τὸν ἀγανὴ χερόν,

Καὶ τὸν δὲ, ὅπως αἰ δὲ κῆρα γνοῦσθ' ὄγκῳ.

Item,

Id ego equum aptius fecisse me expedito, atque eloquar. Æschylus,

Σὺ τ' εἰ διαίως, εἴτε μὴ, κρῖνον δίκλω.

Πατρὸς γὰρ, εἰ σοὶ πανταχῆ τά δὲ ἀνέσω.

Item,

Nisi patrem materno sanguine exanclando elcisceris: planè ex illo,

Ἄλγῃ παροφεινῶν ἀτίκινθα καρδία,

Εἰ μὴ π' ἴδ' εἰ ἔρξαμι τοὺς ἐπαπίεις.

Quod autem est

ex eodem,

Dico ego viciisse Orestē, vos ab hoc facecite. Latius apud Æschylum,

Νικᾷ δὲ Ὀρέστῃς, καὶ ἴσ' ἄλλος κριθῆ.

Ἐκβάλλει δ' οἷς τὰ χεῖρα τευχέων πέλους.

Illam verò Æschyli fabulam totam nos vertimus veteri stylo Pacuviano. In quo maxime sunt reprehendendi isti, qui in veteribus poetis vertendis, eos tam dissimiles sui reddunt, ut pudeat me legere Homerum Sillij Italici, Sophoclem Senecæ verbis loquentem. Sed de his aliàs.

75 M V S A E quæ pedibus magnum pulsatis olympum.] Citat Seruius ex Ennio. Pedibus pulsatis olympum dixit, ut Virgilius,

Sub pedibusq; videt nubes ἔθ' sidera Daphni. Aratus,
-θεῶν ὑπὸ ποσσὶ φορεῖται.

Catullus ex Callimacho,

Sed quanquam me nocte premunt vestigia Divum.

Ergo hic olympus pro celo. Veteres phisici, atque etià theologi, unicuique Musæ sedem suam in celo assignarunt. De quo vide Macrobius in somn. Scip. libro 1 1, cap. 1 1 1, Ex quo intelligis quare euocet Musam è celo Horatius, cum canit,

Descende celo, ἔθ' dic age tibi

Regina longum Calliope melos,

Seu voce tu manis acuta,

Seu fidibus, citharάδε Phæbi. ut desinat ineptire ille

literator, qui nomine Helenij Acronis nescio quas nugas in eum locum effutiuit. Nam planè Horatius prima inuocatione sequitur veteres theologos: in cæteris autem verbis imitatus est Alcmana ita canentem,

Μῶσ' ἄγε Καλλιόπη θυγατερ Διός,

Ἄρχ' ἑσπεῖον ἑπέων ὅπῃ δὲ ἴμερον

Ἵμνον ἢ χαλεπὸν τίθει χεῖρον. citat Hephæstion.

75 Q U A S I Hellepontum & claustra.] Cur verò hic non viderunt quædam desiderari? Nam hic mutila sunt verba, & nomen autoris præ se non ferunt. Quamquam & sine autore potuit adducere Varro, ut sæpe facit. Forsan ita restitui potest: *Ad Hellepontis claustra.* claustra, quod *Xerxes* ἔρω. ex Medea,

Ἐφ' ἀλμυρῶν πόρων

Κληῖδ' ἀπέχοντον. Κληῖδα hic disertè vocat claustra.

Ut etiam Æschylus in Persis dixerit, κλεισται βόσπορον, quod Herodotus ἔρω. Ita enim scribit,

h. iiii.

Καὶ τὸ δὲ ἐξ ἰσχυροῦς ὡςτε βόσπρον κλείου μέγα;

Tametsi de verbis Ennij non satis mihi constat: tamen puto verba, quæ hîc desiderantur, ex illis Euripidis translata esse.

75 ALICVI in Ægæo freto.] Legendum puto, *[Allicui in Ægæo freto.* Est antiquè dictum pro *Allexi*, ut Pellicuit, pro pellexit. De Nauplio intelligendum. Euripides Elena de Nauplio, ^{-πέτρας Καφηρέας} ἱμβραλὸν λιγίτε. Adiuuat & Seruius, qui in eum locum Virgilij,

Vel Priamo miseranda manus: scit triste Minerva

Sidas, & Euboica cautes, & λιόρque Caphareus. ait Virgilium à Pacuio de eadem re loquente accepisse: qui dixisset,

Si Priamus adesset, & ipse eius commiseresceret. Cui simile illud Sophoclis,

ὣς ἢ παρ' ἰχθυῶν ἀξίος θρωῶν τυχεῖν. Restat, ut ex qua fabula acceptum sit, videamus. Ego puto ex Duloreste Pacuij cum eo versu quem supra adduximus ex Seruio. Apud Priscianum ex Duloreste citantur hæc,

-pater

In Caphareis saxis pleros Achaos perdidit. Quod videtur dictum ex persona Orestæ, qui caussam, quòd ab omnibus vrbe exigeretur, refert ad μῖσος patris, propter quem tot Græcorum proceres perdidisset Nauplius. Id videtur accepisse ex Euripide in Oreste,

ΟΡ. Ἐκβάλλομαι γὰρ δωμέτων, ὅππῃ μοι ὤ;

ΜΕΝ. Τίνες δὲ πολὶ γὰρ ἐξαμιλλῶνταί σε γῆς;

ΟΡ. Οἶαξ, τὸ Τροίας μῖσος ἀναφέρων πατρί.

ΜΕΝ. Σιωπήεις, Παλαμῆδους σε τιμωρεῖ φόβος. Sed & quædam ex Oreste Euripidis in suam Dulorestē transluisse videtur Pacuius: ut illa,

Sed incertat me distio, quin rem expedi. Nam simile Euripidis,

Τίς ἐ γὰρ οἶδα μῆλλον, ἢ σὺ μὴ λέγεις. Item Euripides,

- Ἀργεῖαί τε νιν

Ἐμῶσιν ὑμῶσιν αὐλείται δὲ παῦ

μέλαθρον- Pacuius Duloreste apud Nonium,

- Ηὐπεπαιτὶ φρεσὶν

Æquales: aula resonit crepitu musico. Aulam hîc τὸ μέλαθρον vel vestibulum vertit. Plato explicat versum Pacuii, in Symposio, ἢ ἐξ ἀφῆς πλὴν αἰλειον δῦραν κροτου μῆδῶν πολλῶν ἄφρον παρὰ χεῖν, ὡς κωμαστῶν, ἢ αἰλητέδου φωνῶν ἀκούειν.

75 PACUVIVS. æges ferme aderant.] Expungenda est prima vox *Æges*. Est autem versus sine dubio ex eadem fabula Duloreste.

75 CONFERRE aut ratem æratam.] Scio conferre ratem Latinè dici. Plautus,

Bene nauis agitatur: pulchrè hæc confertur ratis. Significat συμβάλλειν, aut παρεβάλλειν. ut Conferre gradum. Tamen ita potiùs videtur legendum,

-confertæ rate, inæratæque peritè

Qui dium mare euni sudantes, atque sedentes. Conferta rate. idem,

Ceruleum spumat sale confertæ rate pulsum. Inærata. Val. Flaccus,

Primus inæratæ posuisset puppibus arma. χαλκίμολος Græcis. Et dium mare, ut *eis ἀλα δῖον*. Inærata peritè, ut *δὲ ἀραγῆαι*.

75 RATIS DICTA, nauis longa propter remos, quod hi cùm per aquam sublatis, &c.] Vbi, obsecro vos, illud etymon quod Varro velle videtur constituere in voce *Ratis*? Usqueadeòne oblitus sui, ut præter morem suum contentus fuerit ratem, quid esset, non vnde esset, docere? Atqui metuendum non erat, ne Varroni deessent etymologiæ, non mediusfidius magis, quàm lusciniæ cantio, ut ait ille. Itaque huic voci reddetur veriloquium suum, si ita legas: *Ratis dicta nauis longa, propter remos: quòd hi cùm per aquam sublatis dextra & sinistra duas partes facere videntur, rarefcunt: & hoc ratis. Stlatum, illud, ubi plures mali, aut asseres, ac restes: ab lato.* Ergo ratis ab rarefcendo, quòd rarefcant eius remi, cùm dextra & sinistra tolluntur. Stlatum quoque idem erat: sed ille constituit quandam differentiam.

75 SVB dextra & sinistra.] Meliùs legeris sine præpositione.

75 A V T asseres. Agrestis ab agro.] *Agrestis* malè, pro, ac *restes*. Quòd verò corrupissent illud in *Agrestis*: necesse fuit, vt qui agrestis etymon vellet deducere, illud faceret ex agro. Quare meritò inducendum est, & reponendum, ab *lato*.

76 I N F V L A s dictis apparet.] Deest hic exèplum autoris veteris, in quo illa mentio infularum facta erat. Quare hìc notandum quædam deesse. Porro infularum nomen Latinum est. Infilare veteres dicebant amicare & velare, vt puto: cùm contrà exuere dicerent, exfilare. Inde ergo infulæ. Tæniarum verò appellatio Græca est. Clemens Alexandrinus, *καθαρσιών μεταλάμβανε θεοσχεπιδόν, & δαίφνης πετάλων, & ταμιλόν τινων ἐρίω ἢ πορφύρα, περσιμιλλάρων*. Et quod ait, velari solita sepulchra, eum morem intellexit Cæcilius Comicus Androgyno,

Sepulchrum plenum tæniarum ita, & ti affolet. Tamen eas tænias sepulchrales meliùs Græci vocant *κειρίαι*, quasi *κειρίαι*: à mortuis.

76 S E D velatas frondentes comas.] Meliùs *velatus frondentes comas*. Forfan ex Alcestide,

καπελώμεζον κέρας
Σπράβοις πυκαδαίς. Verba Herculis. Vertit enim Euripidis Alcestin Næuius. Illa satis probant: *manetolis te me* Illò. Euripides,

Ἐπὶ τοῖσδε παῖδας ἄεθ' ὄξ' ἐμῆς δέχου. Item,
Ἦος fieri impendit fit. id est, fieri incipit. Ex illo,
Σὺ τ' εἶργας, τὰ δ' ἔτοιμα. At illa planiùs ex chori persona,

*Corpore, pectoreque vndique obeso,
 Mente exsensa, tardige mulo
 Senio oppressum—* Supple vidi, aut habui.
*Ἐμὸι περὶ ἡμῶν ἐν γυμνασίῳ κόρος ἄξ' ὄδρῳος
 εἴχεται ἐν δόμοισι μονόπαις. ἀλλ' ἔμπας
 Ἐφραε καρὸν ἄλις, ἀπεινος ἄν,
 Πελιὸς δὴν χυτῆς, ἠδὲν περπιτῆς,
 Βιότα τε φερόσω.*

76 C O R N V A tauri.] Nō est ex superiore Næuij exemplo, sed est aliud testimoniū poetæ nescio cuius, ex Coronide anapaistica. Ita videtur distinguendum,

- *cornuat aurum,*

Vmbra iacit: icere paret. Cornuat à cornibus. Cornua à curnore, &c. Cornuat, elegans verbum, pro flecit & incuruat arcum, donec cornua arcus inter se coeant, vt Maro, - *donec curuata coeant Inter se capita.* — Et aurum pro aurato arcu. Sic Ennius Almæone,

Intendit cinctus Apollo

Arcum auratum luna innixus. Luna innixus dixit, quod Onidius Lunare arcum. Sic - *pleno se proleat auro, aurea patera.* Sic Pindarus *δαμασίεσσα χρυσὸν* vocat, quem paulò superiùs *χαλινὸν χρυσάμπυρα*. *Vmbra iacit.* Sic loquitur Plinius libro 11, id est, iam vmbra iacit imminētis teli, aut sagittæ: vt paulo pòst, *icere paret.* Poterat tamen legi, *Vibrans iacit:* aut, *Vibrat, iacit.* Nihil tamen muto. Et, *icere paret,* non *apparet,* vt fiat Coronis anapaistica. Paret etiam in formulis Iuriscoss. legitur. Ad quod allusit Petronius Arbiter,

Iurisconsultus Paret, Non paret habeto. Et *icere paret,* vt Homerus *βαλέοντι ἰοιῶς.*

76 Q V O D plerique curuamus. At quas memorat nosse nos esse, &c.] Apponam hìc lectionem, quam puto esse veram, ne quid nos fallat Itolorum commentitia, *Cornua à curnore dicta, quòd pleraque curua. Musas quas memorant Casmenas esse.* — *Casmenarum priscum vocabulum, &c.* Est ergo testimonium alicuius poetæ: & non dubito esse Ennii. Quare qui melius coniectauerit, palmam ferat, & aheneus stet.

76 O R C V L O, dolosi, ero.] Vetus scriptura, *Cosauli*: forfan *Cæfuli* pro *Ceruli*: vel, *Cosauille*, pro *Corobla*: vt *Aula*, *olla*. Tamē dubito. Nam quis hodie Salaria carmina interpretari se postulet, quæ olim magnis quoq; viris labor é faceffebāt? Quid enim, de illis ait Cicero? quid itē Varro, qui testatur *Æliū* in iis paucis esse affecutum? Quare ego postulem post tot magnos viros, vt perdam semper, assidue ludere aleam? vt inquit ille.

76 O M N I A vero at patula coemisse, iani, cusiames duo nuseruses, dumque ianusque venet. post melics, melior.] Hæc sat erant quæ vel eruditissimos viros deterrent à tanto negotio aggrediendo: nedum

ἐν τῷ γυνότασ κοινά ζῶσιν, &c. Meminit & Stephanus dictione ἰσλις. Aelianus quoque de varia historia lib. 111. Ad quod videtur Cæcilius Hymnide alluisse,

Sine suam senectutem ducat: utique ad senium sorbitio. ut Persius, *sorbitio tollit quem dira cicuta.* In Varronis verbis hæc præstitimus. Testimonia tria, quæ diuersis locis diuisa sunt apud Nonium, cōiunximus. Deinde ubi in Nonio scriptum erat, *Carnales sedules*, scribimus, *Casnares, semles.* Postremò, ubi vulgati codices habebant, *homuli*: manu scripta lectio habet, *heu muls.* Erat autem conuitium in stupidos. Catullus, *Mule nihil sentis.*

77 CANIS caninam non est.] Iuuenalis, -- *parcit Cognatis maculis similis fera.* -- Æschylus Supplicibus, ὄρνιδος ὄρνις πῶς ἀνὸν δῖοι φαζώνι. Prouerbiū. Alludit eò Martialis,

Pellem rodere qui velit caninam.

77 CANINAM.] Si pro pelle, bene. Nam ita *κυνέων* Græci. Si pro carne, melius dixisset *Catulinam.* Plinius libro XXI, *Catulinam adicialibus quidem celebrem epulis fuisse Plauti fabule sunt indicio.* Intelligit autem Plinius Saturionem fabulam, in qua Plautus eius rei mentionem fecerat. Festus, *Catulinam carnem estimasse, hoc est comedisse Romanos, Plautus in Saturione refert.* Quanquam ego sanè estimasse non puto, sed tantum Canario sacrificio canes mactari solitas ad Caniculæ sidus placandum. Græcè dicitur *καλοσουλαιτιμὸς.* Item in Lupercalibus, ut refert Plutarchus. Video & dubitari quæ esset adicialis cœna in verbis Plinii. Ea erat, quoties aut inaugurandi alicuius gratia, aut propter aliud quid, puta publicam lætitiā, indicebatur epulum. Idque dicebatur epulum, aut cœnam adiciere. Corn. Tacitus Annali 11, *Rescuporis sanciendo, ut dicebant, fœderi, conuiuium adicit, tractaque in multam noctem lætitia per epulas ac vinolentiā, &c.*

77 TANTIDEM quasi fœta canes sine dentibus latrat.] Ita lege,

Tantidem quasi fœta canes sit, dentibus latrat. Sophocles Electra, τοιαῦθ' ἰσλις. Plautus Captiuus,

Ne canem quidē irritatam voluit quisquā imitari,
Saltem ut si non arriderent, dentes ut restringerent.
Festus, *Hirrire, ringere: quod genus vocis est canis rabiose.*
Lucillius de litera R,

Irritata canes quod, homo quam, plantu dicit. Iccirco Persius Caninum vocat,

-- *sonat hic de nare canina Littera.* Tamen hirriunt & ringunt, cum iam restringunt dentes: Mutiunt verò, cum incipiunt irritari: Ab eo quod M vel Mū videntur edere. Itaque Plautus dixit, *Plantus cum latratū nomine.* Est enim M. Plautus.

77 NE QVAM, magnus homo.] *Méyas* apud Aristophanem est stolidus & ineptus. Quidam etiam ita interpretantur in proverbio ἐδῆς, σαμῶς, μέγας, ἰχθύς. Videtur tamē autor illius aeroteleutii hoc sensisse, *Omnis piscis, quantumvis magnus, nullus est, si putidus.* Iccirco idem est apud Plautum, *Nequam est piscis, nisi recens.* Stratonicus verò primus hoc protulit in Simylā quendam magnum & procerum, sed ineptum & stolidum, per parodiam, ut puto, ex quodam poeta: non autem quòd ita poeta ille sensisset.

77 LANIORVM immani canes ut.] Homerus eodem modo, -- ὄρνιδος ὄς.

77 QVOD latratu signa dant, ut signa canant.] Non putarunt hunc locum mendosum esse, qui tamen ita legendus est: *quod latratu signa dant, ut, signa canant.* -- citat enim illud commatium ex Ennio, ut puto. Sic suprà, *Canis, quod, ut tuba & cornu, signum cum dant, canere dicuntur, &c.*

78 CAESA accidisset.] *Aliis cecidisset: ποσειν.* *Μηδ' ἐν γάργασιν Πηλῆ ποσειν ποτε Τμυδεῖον πδῆν.* Prior lectio magis placet. Ita loquitur ipse Varro Parmenone, *Caditur lucus: alia frōs decidit Pallados, platanos ramis: alia trabs pronis in humum accidens proxumæ frangit ramos cadens. Alius teneram abietem rursū solo percellit: atius caballum arboris ramo in humis alligatum relinquit, ferens ferream humero bipennem securim.* Quæ verba quinque exēplis productis à Nonio dispersa in hunc modum cōiunximus: nonnulla etiam ex manu

scripta lectione restituimus.

78 IN MEDO. Ennius.] Perperam huc irrepfit nomen Ennius. Sic apud Diomedem ille versus, *Qui in es mulier, &c.* falso citatur ex Medo Ennii, pro Pacuuii.

78 QVI cum merum fert.] Ex Festo repono, *Qui cum merum fert.* Etiam annotauit Vertranius.

78 IN QVO quod fit in ministerio plerique extrinsecus nesciunt.] *In quo quid sit in ministerio plerique extrinsecus nesciunt.* Hac est vera lectio. Festus ait utenfilia nouæ sponsæ in eo reponi solita. At apud Græcos, ex quibus hic mos deductus, puer ille ingenuus, quem ἀμφιδάλῃ vocabant, ἐν λίανῃ, qui hic dicitur cumera, panes gestabat, cum hac intentione, ἔφυρον κακὸν, ὄρον ἀμεινον.

78 CASMILLOS nominatur in Samothrace mysteriis.] *Μυστικῶν δὲ ἐν τῇ Σαμοθράκῃ (ait interpres Apollonii) τοῖς Καβείροις, ὧν Μνάστας φησὶ καὶ τὰ ὀνόματα. τέσσαρες δὲ εἰσι τῶν ἀριθμῶν, Ἀξίερος, Ἀξίοκροτα, Ἀξίοκροτος. Ἀξίερος μὲν οὐκ ὄντι ἢ Δημήτηρ. Ἀξίοκροτα δὲ, ἢ Περσεφόνη. Ἀξίοκροτος δὲ, ὁ Ἄδης. ὁ δὲ πρῶτος δέσμιος τέταρτος Κάσμιλλος, Ἑρμῆς ὄντι, ὡς Ἰστροῦ Διονυσίου δώρος.* Mnaseas iste, quem hic grammaticus citat, fuit genere Phœnix, & Phœnicum gesta omnia in literas retulit, ut nouimus ex Iosepho. Etiam ipsius nomen Manasses Phœnicium est. Quo magis moueor ut καβείρους θεὸς dicam alios non esse, quam Diuos potes. Nam Phœnicia & Syriaca lingua Cabir potem & potentem significat. Porrò de Camillo puero ingenuo vide Plutarchum in Numa, Dionysium libro 11, qui ait, quem Romani Camillum vocabant à Turrenis Cadolum dictum. Camillus ergo est ille, quem Græci πῆδα ἀμφιδάλῃ vocabant, quem patrimonium, matrimoniumque, & puberem interpretantur. Item ostendit vetus carmen, *HIBERNO POLVERE, VERNOLVTO GRANDIA FARRA CAMILLE METES.* Quod Cato expressit his verbis, *Agro sicco per sementim, agro lato per ver.* Plutarchus in Quæstionibus Naturalibus simile refert prouerbium, *Διὰ τί λέγεται, σῆτον ἐν πηλῷ φυτεύει πῆδα δὲ κριθὴν ἐν κάνοι.* Nempe hæc quæstio pèdebat ex superiori, *διὰ τί περσφόρος ἢ πῆδων καὶ βαπτῆα χείρα, κριδοφόρος δὲ*

μῆδων

μῆδων ἢ λεπτογῶς;

78 SVBVLO finitimas propter astabat aquas.] Puto esse ex Sotadico carmine Ennii. Sotadicum facies si aquas ponas in penultimo loco. Quomodo legitur in Festo, est planè trochaicus septenarius catalecticis: *Subulo quondam marinas propter astabat plagas.*

78 SVBVLO.] Forsan apud Macrobiū legendum, *Vicem Planipedis, & subulonis impudica & prætexitata verba iacientis.* Quòd ad tibiam eiusmodi versus impudici funderetur. Tamen nolim mutari lectionem vulgatam, quæ habet *subulonis*: videturque esse instrumentum citharedicum. Memini enim me legere apud Apuleium, Sabulum esse genus organi musici, siue illud sit psalteriū, siue cithara, siue quid simile, quòd fidibus tenderetur, & plectro pinferetur. Ad illud igitur illa impudica & prætexitata verba cani solita innuit Macrobius, & nos supra ostendimus ex Varrone ὄρος ἄβας.

*Et orthopallica attulit psalteria,
Quibus sonant in Græcia dicteria,
Qui fabularum collocant exordia,
Ut comici, comædici, scenatici, &c.*

78 ASTABAT.] Nihil muto. Tamen poterat legi, *assabat.* Assare tibiçines dicuntur, cum canunt tibiças, nulla aliorum voce admista: sicut còtrà, canere assa voce dicuntur, qui nullis admistis musicis instrumentis, sola voce canunt. Ab eo Græcis ψιλοκιδαιρισσῆ dicuntur, ut Athenæo libro x 11, cum tantum κιδαιρισσῆ. Itaque ea dicebantur ἀφωνα κρέματα Pausaniæ, quæ erant sine voce. ὅγδ᾽ ἡ δὲ πηδῆ δὲ, inquit, πρῶτον νομοθέτησαν κιδαιρισσῆ τῶν ἐπὶ τῷ κρέματι τῷ ἀφώνῳ id est afforum. Nō enim solum vox dicitur assa, quæ sine tibiis, sed etiā tibiças affa, quæ sine voce. Est ergo affum, solum, merum. Vnde assare quoque veteres poetæ dicebantur, cum in vnum solum hominem poema condebant. Et illa poemata dicta affamenta: ut est maxima pars Syluarum Statii: & olim Saliorum fuit. Erant enim affamenta Ianualia, Iunonia, Migeruia, priua poemata & carmina, in singu-

i. j.

los eos deos conscripta. Quod verò ait Nonius, Assam quoque apud veteres significasse nutricem, idque difficile esse intellectus, neque ad eam rem vllum veterum producit testem: id nos inuenimus alibi apud eundem grammaticum in exéplo Varronis ab eo adducto, cum huius verbi *Betere* notionem explicat, *Assa non multo post, quòd ea parere non poterat mulier, eum betere foras misit.* Hodie enim perperam legitur, *Assa nos multos,* etiam in manu scripto, quod vidi. Vbi tamen Assa non est nutrix, sed adfestrrix mulier, vt vocatur ab Afranio, quæ affidet foetæ. *αιαγάτεια* vocabant Tarentini. Hesy-chius, *αιαγάτεια, ή τής τικύσσης υπηρετώσα γυνή, ή Απικωή μέγα κελύσον.* Itaque suprâ apud eundem malè legitur, *αιαγάτεια μέγα, Ταραντίνει.* lege, *αιαγάτεις, μέγα.* Obstetricem vocant aliter Latini, quòd obstare pro adfistere vsurpabant: vt Ennio occensi pro adcesi, & obmotiæto, pro admocæto, &c.

78 **VERSVS**, quos olim Fauni.] Ennius,

scripsere alij rem

Verfidi, quos olim Fauni, vatesque canebant:

Cis neque Musarum scopulos quisquam superarat,

Nec dicti studiosus erat.— Hoc Ennius iactabundus tacitè iacit in Nauium poetam, qui Saturnio carmine secundum bellum Punicum scripserat. Quod genus carminis ait olim vates & Faunos canere solitos, quòd & vetustissimum id fuerit apud Latinos, sicuti Saturnus vetustissimus deus. Vnde verisimile, Faunos Latinorum (qui erant vt Magi Persarum, & Bardi Gallorum) hoc genere carminis fari oracula sua solitos.

78 **AVERSIVS** viendis.] Meridum est. Suspicor *Virgendi.*

78 **CORPORE** Tartarino prognata Paluda virago.] Purus putus Hellenisimus,

Ταρταρον εν γαργύρα μελάμπηλος αιτιαύεται. Vbi nullo negotio verbum verbo redditur. Pleniùs citatur apud Probum,

Corpore Tartarino prognata Paluda virago:

Cui par imber, et ignis spiritus, et grauis Terra.

Ignis spiritus, *πυρρς μύρος.* Et grauis Terra, *σφοδρὴ χθών.* Est

autem, nisi fallor, illa quam alloquitur Iuno apud Maronem,

Hunc mihi da proprium virgo sata nocte laborem.

78 **IN HIS** vnum Tartarum appellat.] *ή ή άλλοδε ή κείνος ή άλλοι πολλοί ήδ ποιητήδ Τάρταρον κεκλήκασι.*

78 **EPEVM** fumificum coquum.] Cocum fuisse etiam testatur epigramma, quod legitur apud Athenæum: quod quia ante nos indicauit eruditissimus P. Victorius, non apponam. Tantùm afferam ex Theocrito versus, quos ipse Victorius non produxit, in quibus & lixa quoque inducitur Epeus. Leguntur autem *εν πίλωδιω* Theocriti,

Ουκ ενανθμος γλαώς ενι πορομάχρισιν Αχαιών,

Αλλ' απο κραυήν κειταρον ναμα κέρμζε δυσκλήης.

Loquitur de Epeo.

79 **ORATOR** sine pace redit, regique refert rem.] Iste orator, qui redit *αποερακτος*, est proculdubio Cineas, legatus Pyrrhi regis: quem Senatus pace infecta ad Pyrrhum remisit. Plutarchus in Pyrrho, *Και τον Κινιαν αποπέμποισιν, αποκρινάμενοι, Πύρρον εξαλδόντα της Ιταλίας επως, ει δέοιτο, περι φιλίας ή συμμαχίας διαλέγεσθαι.* quod ex autoritate Appii Claudii Cæci fecisse Senatum paulò antè scribit. Qua de re extant luculenti versus Ennii,

Quo vobis mentes, recte qua stare solebant

Antehac, demens sese flexere via? Sunt enim ex oratione Claudii Cæci, quam Ennius versibus, & Plutarchus Græcè reddidit, ita vt eadem verba expresserit, cum ait, *περδ υμῶν ο πορδσ απωρτὰς αιθρωπας θρυκόμενος αιε λόγος.* Et quæ sequuntur.

79 **QUI** verba haberet orationum.] *Lego, rationum.* Et, **ADVERSVS** cum quod legebatur.] *Lego, quo legebatur.* Apage correctiones Vertranii, qui *belligerabatur* legit. Quasi legati nò possint mitti, nisi ad eos quibuscum bellum esset. Quod omnino falsum est.

79 **CVM** res maiore ratione legebantur.] *Cum à Rep. maiore ratione legebantur.*

79 **ORATORES** doctiloqui.] *ήπιτω* Homero.

79 **OLLVS** letho datus est.] Festus citat, **OLLVS QUIRIS LETHO DATVS EST.** M. Ciceroni

De Legibus, *Mansum iura sancta sunt. Hos letho datos
Diuos habero.* Verisimilior est Prisciani opinio: Varro-
nis, acutior. Ille à Leo, leui, letum ducit: Varronis ve-
rò mens eò spectat, quòd veteres abstinebant mortis
mentionem, ne cogerentur *δυσφημῆν*. Itaque abitionem
pro morte dicebant, vt Græci *εἶχεθαι*. Et eodem modo
lethum, quasi *λήθην*. Et cùm aliquem vita cessisse indica-
rent, non id proprio nomine dicebant, sed tantùm hoc,
V I X I T. Plutarchus Cicerone, *φθρηξάμενος δὲ μέγα, ἔζη-
σαν, ἔπεν. ἔτω δὲ οἱ Ἰάμαροι οἱ δυσφημῆν μὴ βελόμενοι, τὸ τεθνήσκειν
λέγουσι.* Quæ ratio similis cùm dicebant *πλείονας ἀντὶ τῆ
τιθνηκότων*. Aristophanes *ἐκκλησιαζέσταις,*

Ἡ γῆρας ἀνέστηκ' ἡ πῦρ ἀπὸ πλείονων. Glossēma *νεκρῶν*. vbi
tamen transpositum est glossēma in textum. Ostendit
item sepulcreti appellatio, *τὸ πολυάνδριον*. Item mortuos
meliori scæua & omine dicebant *μεμειότες*. Horatius,
omnes composui felices, id est *μεμειότες*. Plinius libro
X X V I I I, *Cum ad mentionem defunctorum testatur me-
moriam eorum à nobis non sollicitari?* Quæ superstitio &
vulgò apud nos inualuit, & Iudæorum etiam veterum
commentariis frequentissima est.

79 MENSAS constituit, idem ancilia.] Qui le-
gunt *mensas*, spectant ad menses additos à Numa Pom-
pilio, & meliori ordine digestos. Qui verò *mensas*, quòd
essent mensæ curiales, ad quas vnaquæque Curia sua
sacra faceret, quæ videntur constitutæ à Numa: quan-
quam Dionysius vult à Rómulo. Eæ Anclabræ, ab an-
culando, id est ministrando, & Affidellæ dicebantur. De
quibus forsàn Næuius libro I I I belli Pœnici,

*At posteaquam animi de templo Anchisa spexit,
Sacra ordine in mensa penatium deorum
Ponuntur: victimam auream polcrum immolabat.*

Citat Probus. Ita autem scripserat Ennius,
*Mensas constituit, idemque ancilia primus,
Libaque fictores, argæos & intulatos.*

79 SATURNIO in carmine.] Ita legēdum, *Quod
ea arma vt Thracū incisa, vt Saturnio in carmine.* Quòd
nimirum in Saturnio carmine armorum anciliorum
mentio fuerit. Alioqui ineptū erat Heroicum sequen-

tem vocare Saturnium qui est hexameter.

80 E SCIRPEIS virgultis.] Vetus erat scri-
ptura *è scirpeis*, pro *scirpis*. Ignari homines putarunt ali-
quid deesse, quasi scirpeis esset adiectiuum. Quare in-
ducenda ea vox.

80 T V T V L A T I.] Placiades id intelligit in Vir-
gilio,

Et caput ante aras Phrygio velatus amictu. Potest
& videri in Statio, *Lancea cui Phrygij coma flaminis.*

80 I N S A C R I S capitibus.] Quasi alia capita
haberent, non vnum tantùm. Legendum *in sacris apici-
bus*. Idē error lib. I I I I, vt indicauimus suo loco. Quis
nescit pilea sacerdotū apices vocari? Dionysius lib. I I,
*καὶ τὸν κελευμενῆς ἀπικας ὑπὸ κελευμενῶν τῆς κεφαλῆς πῖλος ὑψιλῆς
εἰς ἄμικρα συναγορεύεις κωνοειδῆς, ἔς Ἑλλῶνας κελεύει κωρβασίας.* Est
autem à parte totum. Nam apex propriè erat insigne,
id est fastigium, quale hodie in pileis honorariis Do-
ctorum, quos vocant. Nam totus pileus, vel potius vela-
mēt, flammeum dicebatur. Vnde Flamines dicti. Idem
Dionysius, *ὅς δ' ἀπὸ τῆς φορήσεως πῖλων τε καὶ σεμνῶν (ἀ καὶ νῦν
ἔπι φορεῖται, φλάμια κελευώτες) ἔτω κωρσαγορεύεις.* Porro desi-
nebat in conum, vnde Apex dictus. Summum autem fa-
stigium vocabant Tutulum. Addebatur virgula ex felici
arbore, quæ in Flaminiibus dicebatur Stropus, in Fla-
minicis Inarculum. Totus Apex filo laneo velabatur:
dicebatur Apiculum. Ab hoc putat quasi filamines di-
ctos Varro. Infra mentum pertinebant amenta, quæ
pileum retinebāt: eæ dicuntur Offendices, quòd se mu-
tuò offenderent, & conuenirent. Solius tamen Flami-
nis Dialis pileum dicebatur Albogalerus: fiebat enim
ex hostia alba, Ioui cæsa, quæ dicebatur Idulis: de qua
Quidius,

Idibus alba Ioui grandior agna cadit.

80 A B E O, quòd matres familiās crines conuo-
lutos ad verticem capitis, quos habent vt velatos, di-
cunt tutulos.] Melius, *elatos*. Tutulus in fœminis qui
hic vocatur, dicebatur *κόρυμβος* Atheniēsis, à Cypriis
κερδύλη, à Persis *νιδάριον*. Lucanus de hoc sentit,

Turritique gerēs frōtem matrona corona. Iuuenalis,
i. iij.

-tot adhuc compagibus altum

AEdificat caput- Papinius,

-celso procul aspice frontis honores,

Suggestumque comæ.

80 ET QVOD est, tunc caput memorari. Simul cata dicta accipienda acuta.] Et quod est:

-Tunc caput memorare simul cata dicta. accipienda acuta. Nam qui constare potest vulgata lectio editioni Romanæ & Vertranio?

80 TVNNO capto corium.] Tantæ sunt horum versuum maculæ, ut & illos prætereunti magna venia, & conanti emendare par gloria deberi possit. Id quod multum me consolatur. Nam si aliquid præstitero, cur non acceptum merito esse debet? sin, quod magis puto, errauero: quid mirum ad tantum scopulum offendere? Tamen conandum est quomodo has Cyaneas enare possimus: quod satis commodè fiet, si ita legamus,

Tunnos captato, cordilæz excludere: minores

Occidunt, Lupe, saperde te, & iura Siluri:

Sumen te, atque amia- Ineptum est, putare hic

Lupum esse nomen piscis, cum Varro dicat nomina piscium horum Græca esse. Sed est Lupus ille, qui famofo carmine à Lucillio notatus est. De quo & alii quoque versus Lucillii extant:

-Tubulus si Lucius, inquam:

Si Lupus, aut Carbo Neptuni filius- Horatius:

Famosis que Lupo cooperto versibus- Persius,

-secur Lucillus vrbem,

Te Lupe, te Muti &c. Item Lucillius ipse, per dialogisimum:

-quid, hæc cum fecerit?

Cum ceteris reus vna tradetur Lupo.

Non aderst. Apæis hominem & saxicæ simul

Eum prouabit. Igni & aqua interdixeris,

Duo habet saxicæ. Id malueris: prouabit tamen. Hor-

tatur ergo huc Lupum ἰπρανικῶς, ut relictis minoribus pisciculis illis, ut sunt cordilæ, & saperdæ: tunnos, filuros, & amias immanes pisces confectetur. Manifestò irridet illius rapacitatem,

80 TVNNO capto.] Capto perperam, pro captato. Idem mendum in Varronis exemplo ἐπὶ φακῆ μύρον.

Nec multinummus piscis ex salo captus

Elops, neque ostrea illa magna captata

Quis palatum suscitare. Nam hodie malè apud

Nonium captata. Etiam nos in eodem exemplo multinummi restituimus, ut in libris De re rustica, multinummi muli.

80 PISCIVM nomina, eorumque è Græcia origo.] Librarius ignarus Græcarum literarum, ut apparet, multum deprauavit hos versus Lucillii. Quod & idem commissum est in versibus Ennii, ἰθυφαγικῶς, qui leguntur apud Apuleium; ubi maxima ex parte piscium nomina Græca corrupta sunt. Quos tamen emendandos relinquo eruditis viris. Id quod fieri poterit ex poetarum macellis: ita voco qui citantur apud Athenæum piscinarii & culinarii poetæ. Non tamen prætermittam versus, qui adducuntur à Festo, ubi & piscium nomina Græca mirum in modum deprauata & luxata sunt: qui ita restituendi sunt,

Muriatica autem video in vasis stanneis.

Bonam naritam, & camarum, & tagenia,

Echinos fartos, conchas piscinarias, Muriatica vocatur ἰθυφαγῆ, quæ in muria Thasia seruebantur. Ea ita describuntur in Prænolq:

Quasi salsa muriatica esse autumantur,

Sine omni lepore & sine suauitate,

Nisi multa aqua & diu macerantur,

Olent, salsa sunt, tangere ut non velis. Narita dicitur

ostrei genus, quæ μετὰ à Græcis. Camarum scriptum est vno, m, veteri consuetudine etiam apud Hesychium κάμαρον. Tagenia, sunt pisces, qui & ταγηνῶν, qui & ipsi ἰθυφαγῆς ἐπιβαθύντες ἐπὶ τῶν ἀλιζῶν. Vide Athenæum. Echinos fartos vocat, qui farciebantur, hoc est saginabantur in viuariis, sicut conchas piscinarias, quæ in piscinis. Atque adèd Muriaticorum nomine Plautus pisces omnes eos, qui ab eo enumerati sunt cōprehendit. Et ne dubites de hac correctione, audi quæ Plin. li. xxxi. cap. viii, de ea re scribit: Sic halex, inquit, peruenit ad ostreas i. iij.

gibinos, vrticas, cammaros, mullorum iecinora: innumeris- que generibus ad saporem gula capiti sal tabescere. Satis aperte eisdem pisces inter muriatica (id enim est hallex, τὸ πείραχος) recensuit, quos Plautus? Quare tam boni versus in situ & squalore relinquendi non erant. Nunc ad rem.

80 QVAE QVE cæruleo freto orta nare cæpta. Caua cortina dicta, &c.] Hic placet Italici deesse quædã. Sed eos decepit perturbatus sensus: quem si aperuerò, ostendam hic nihil deesse. Cum ita legendum sit: *Quæque freto caua cæruleo cortina receptat. Cortina dicta, quod &c.* Intelligit ergo Ennius, quæcunque continentur τὸ τῆ ἐλευθερίας, ut loquuntur poetæ. Vereor autem ne cum aliis, quos supra posuimus, coniungendi sint:

*Corpore Tartarino prognata Paluda virago,
Cui par imber, & imbris spiritus, & graui terra
Quæque freto caua cæruleo cortina receptat.*

80 FRETO cæruleo.] Ita τὸ ἐλευθερίας vocat cælum propter agitationem. Idem apud Nonium:

Crassa poluis oritur, omnem peruolgat cali fretum.

80 Cortina.] Τείραχος & λέβητος. Ea est propriè, in qua lana suffecta succos ebibit. Ab eo vsus est metaphora Cor. Tacitus in dialogo, cum ait in Cortina esse. Id contrarium est ei quod Græci δεισσοποιόν vocant. Quæ enim in cortina sunt, nondum penitus imbiberunt fucum. *At hercules, inquit, peruulgata iam omnibus, cum vix in cortina quisquam assistat, qui elementis studiosum est non instructus, at certè imbutus sit, &c.* Non multum abest quod dixit Lucianus, φαύσαι λέβητος, Bis accusato, εἰσὶ δὲ οἱ ἐμόνον φαύσαντες ἔκτοθεν τῆ λέβητος ἀκρὸς τῆ δακτύλου, ἢ ὅτι χριστάμοι τῆς ἀσβόλας, ἰκανῶς οἶονται ἢ ἔτι μεταβέβαδαι.

80 CORTINA à corde.] Ego puto à rotunditate, quòd, ut cortis, ita hæc rotunda esset. Cato in Originibus. *Mapalia vocantur, ubi habitant. Ea quasi cortices rotunde sunt.* Sic ὀλοοίβοχοι λέβητες ab eadem ratione dicti, si bene memini.

81 QVIN inde inuictis sumpserunt perduellibus.]

Locus mendosus. Puto legendum:

Vindictam vinctis sumpserunt per due libus.

81 A QVO etiam Turpilius scribit vesperum.] Indubitatè lego, *A quo etiam Turpilius scribit Vespera.* Itaque dicitur alterutrum. *Vesper, id est, quem dicunt Græci ἑσπερον.* Non possum non multum conqueri de correctorum audacia, qui hunc autorem iam per tot sæcula ægrum, multis porro vulneribus confecerunt. Quod tamen dictum velim sine vlla animi asperitate & malevolentia. Nam quid eos mouit huc vocabulorum monstra infercire, quæ ipsi nesciebant? Vbi enim δεισσοποιόν suum inuenerunt? Cur si nesciebant quid esset, tamen quasi aliquid esset, huc intruserunt? Sed de his satis, ne τὸ ἐλευθερίας ὄνη.

81 A QVO Turpilius scribit vesperum.] *Vesperam, ut iam admonuimus. Plautus,*

Si media nox est, siue prima vespera. Nonius, *Vespera* foeminino genere: Turpilius *Dotata.*

Manus meas vespera orsente claculum Ferri ad speciem declino. — ita lego in Nonio.

81 PATREM suum optimum appellat supremum.] Ita explebitur Saturnius versus,

Iouem patrem suum optimum appellat supremum.

81 SOLIS occasu.] Sol occasus. SOL OCCASVS SUPREMA TEMPESTAS ESTO.

81 A BEO veteres poetæ nonnunquam milites vocant latrones.] Ennius Annali primo:

Hæc cefatus ubi, latrones dicta facessunt. Itè alibi, -fortunas ecquas cepere latrones

Inter se memorent. — Quæ tamem verba apud Nonium luxata & deprauata reperies. Vt λάτρων latronum, sic stips, stipatorum eis nomen fecit.

81 DIABATHRA in pedibus habebat.] Ita coniunge:

-risi egomet casabundum ire ebrium:

Diabathra in pedibus habebat, atque amictus erat epicroco. Mirum ni ex Lycurgo Næuii.

81 LANAM carere.] Vetus verbum pro ξείνη. Vnde & Carduus, & Carminare. Quare perperam hodie

in Menachmis legitur *carpere*, cum & Nonius quoque carere retineat. Carere verò sine dubio *καρῆναι* τὸ κείρειν, *ἐκκαρῆναι*: non ut Varro.

82 OSCALANA.] Eadem & solox lana, *οἰσούπος*, καὶ *οἰσούπη*. Lucillius:

Pascali pecore, ac montano, hirtio, atque soloce. Pascali pecus τὸ εἰκάζον, καὶ νομαδικόν, ut pascuales gillinae. Alii legunt passiales, id est εἰκάζεις. passim τὸ εἰκάζει. Montanum id est sentum & sequalidum, qualia in montibus pecora. A quo ὄρητὸν ἰμάτιον ex lana squallida, & non carminata. Pollux, τὸ δὲ ἀναμυκτὸν ἰμάτιον οἱ μέσοι κομιμαί, ἢ ἀπὲρ ἐν ὄρει εἰρηπυμένον, ἢ τοι ἐκ ἐρημιῶν, καλεῖσθαι. Hirtum itidem vocat sequalidum. Columella, *Dissimilem rationem postulat hirtum, atque Tarentinum.* Vir eruditus Beza putat idem esse Tarentinum & hirtum, magno sanè errore. Quis nescit ita loqui Latinos? Dissimilem naturam pecus habet atque homo. Plautus, *Illi sunt alio ingenio atque tu.* Ergo pecus montanum, pascuale, hirtum, atque solox opponitur *μαλακῶς περὶ αἰτίας*, qualia erant in agro Tarentino, quae, ut mollioris velleris essent, pellibus tegebantur. Ab eo dixit Horatius *pellitas oves Gallesi.* Polybius in excerptis lib. 1 x, ἔχων πρέβητα μαλακῶς καὶ εἰδισμένον περὶ τῆς πόλεως πρέβητα. Interpretis ineptè vertit debiles. Aelianus in Epistolis, τῶν οἰν τῶν τὰ μαλακῶς ἔσειαν ἐπιπυμένον περὶ σέ, καὶ ἐμοῦ περὶ σέ. In Laertio dicuntur *περὶ βήτα δέρμασιν ἐσοκαπασμένον*. Columella vetat oves pellibus amiciri festis diebus. Haec pecudes, quia tenerrimis pascuis alerentur, dicebantur apud Rhodios *δικαλαμώστακος*, ἢ ἡρῶν τῶν καλὰ μὴ τῶν περιμύτων ἐπιπυμένον. *Luxuriam segetum summa depascit in herba.*

82 AGERRA.] *Γέρρα*, crates. Etiam fascinos & pudenda interpretatur Nonius. Hesychius, *γέρρα*, καὶ σκίλας καὶ τὰ ἀδέρῃα καὶ γυναικεία ἀδέρῃα.

82 ADSCRIPTIVI.] Varro de Vita pop. Ro. lib. 111, *De adscriptivis, cum erant attributi Decurionibus & Centurionibus, qui eorum haberent numerum, accensi vocabantur.* Eosdem etiam quidam vocabant *ferentarios*, qui depugnabant pugnis, & lapidibus, suis armis, qua

ferrentur, non quia tenerentur. id est, *φιλεβόλους βέλεις, καὶ ἐκαδύοις, καὶ περὶ αἰτίας, ἀρχαῖοις.*

82 ARMA, quae ferreretur, ut iaculum.] Ταῖ *πυλῶνα*, ut iam diximus.

82 VBI RORARIJ ESTIS?] *-sequimini*

Me hac sultis legiones omnes Lauerne. Vbi rorarij Estis? En sunt. Vbi sunt accensi? Ecce- prius membrum inuenies apud Festum.

82 POTES ab arbitrio.] Varro vult accensos dictos ab arbitrio: quòd Censere olim significaret arbitrari. Sic de Vita po. Ro. *Itaq; quòd hos arbitros instituerunt populi, Censores appellarunt. Idem enim valet censere & arbitrari.* At Rerum humanarum lib. x x, *Consules ac Praetores qui sequuntur in castra, accessi dicitur, quòd ad necessarias res accendantur, velut accensu.* Vbi vides inconstantiam Varronis. Quare ita obscurum hunc locum, vnde satis dignè non se extricauit Vertranius, legito: *Potes id ab arbitrio eius (nam inde arbitrium) cuius minister.* Accensus, inquit, potest dictus esse ab arbitrio eius, cuius minister. Nam arbitrium inde est, nimirum à censeo: quòd verbum illud Censeo, & Arbitror idem poterat ac valebat, ut idem scripserat Rerum humanarum lib. x x, Neque Itali, neque Vertranius, audiendi sunt, qui aliter legunt.

82 PACUVIUS: Deum triportentq.] Post haec verba hiatus est. Neque mendum est, sed lacuna.

82 IN COROLLARIA.] Corollaria, *σεφανόπωλος*. Est autem fabula Naeuij, ut citatur à Sosipatro. Versum autem illum, quem intelligit Varro, est hic,

Diuidie mihi fuerunt te at fuisse desiduo. Extat apud Placiadem interpretem praesentium vocum. Tamen apud illum citatur ex Varronis Corollaria, ut verear ne hic ille versus desideretur. De quo tamen eruditus lector iudicauerit.

82 DIVIDIA.] Attius Phoenissis, *Vicissitatēque imperitandi tradidit, Ne eorum diuidie discordes dissipent, Disturbent tentas, & tam optimas cunctum Diuidias-* Haec nos non solum correximus, sed

Ζών, υπέρβασι κοδούρου ἐκελος ὄρμην.

Οἷτε μελισσῶν κέμειτον πρύχρουν ἀργρὸν Ἐδοντες, &c.

82 TRAMES.] A trameando, quod scilicet transuerfi scandāt vias rectas. Ab eo Plautus Mostellaria videtur dixisse, *Ambo postes ab infimo trames secat.* Quod qui cæsi sunt intempestiui postes; diffindi solent, & hiarē. Sed mihi diligentius consideranti videtur legendum *trimes*. Is est Vitruuio, qui ἄρπυξ Græcè vocatur, vt intelligat vermiculatos, & δριπηδέσους. Iam secare, & cædere aptum verbum ei rei. Lucillius,

Lane opus omne perit, squallor, timea omnia cadunt.

Nam Græcè κόπην, vt κόπῃ εἰδὼν ὑπὸ σέων. Aristophanes Lysistrata. Et Theophrast. ἴσθρ. lib. ΙΙΙΙ, κἄν εἰς ἰμάτια τεῦθι τὸ μῆλον, ἀκόπη διατρεῖ. Itaque puto *Trames* non *Trimes* legendum in Plauto.

82 IN fugitiuis.] Putant esse comœdiam Plauti: sed falluntur. Est enim Turpilij, quæ alio nomine inscripta erat Leucadia. Trāslata est ex Alexide, qui subinde citatur ἐν Ἀδουκιδίᾳ ἢ δρᾶπέτις.

82 AGREGESPECTA.] Lego: *Age age specta: vide Vibices quantas. iam inspexi: quid est?* Est quadratus iambicus.

82 VIBICES.] ἰβυκῆς Græci vocant σιγμαῖς. Hesychius. Inde vibices.

82 EXCITATVM verberibus corpus.] Hinc Plautus vibices vocat prægnantes plagas.

82 IN Cistellaria.] Infinitis propè locis Plautum in Cistellaria citant grammatici: cum tamen quæ ipsi adducunt testimonia, desiderentur in ea, quæ hodie extat eius nominis fabula. Vnde quidam pro Clitellaria, Sifennaria, aut nesciò quid nugarum, substituendum putarunt. Sed non ita faciendum erat. Paruum mendum est, quod huius fabulæ titulum occupauit. Nam *Clitellaria* pro *Cistellaria* legendum. Facilis verò fuit lapsus, vt in Cistellariam notissimam fabulam degeneraret. Est autem eadem atque ea, quam Græco titulo inscripserat Astrabam. ἀστράβη enim clitella. Sic inuenies eundem Plautum citatum in Lipargo, & Parasito pigro: Terentium in Hcautontimorumenò, & seipsum

excruante, vt apud Ciceronem: Cæcilium Nauclero vel portitore: Obolostate, vel foeneratore: Harpazomene, vel rapta: Hypobolimæo, vel subditio: Laberium Cropio vel Sarcularia: Belonistria, vel Frugione: Scylace, vel Catularia: Pomponium Heterisca, vel proftibulo: Varronem κριμαχῆα, vel Caprinò prælio. Quæ cum ita sint, iam satis confirmata est ista coniectura nostra, si ad reliqua pergamus.

82 NON quasi, vt hæc sunt hic limaces liuidæ.] Melius, *sumtuus limaces liuida.*

82 LIMACES.] A limace, vt apparet, quæ folia plātarum, & olera corrodit. Eiusmodi sunt meretrices, quæ miseros amantes καταφάρουσι. A quo illa apud Menandrum meretrix dicitur Ἀλξ. ἰπεκλεῖτο δὲ

Ἀλξ, ὅτι μέγα καταφάρου τὸν ἕρπιν ποτε Θαλλόν. Vel potius à limando. Nam Græci quoque τὸ ῥινοῦ in eadem significatione vsurpant. Alianus, τὸ ῥοῦ τὸ Μενάνδρου Θέρον (nomen est parasiti) μέγα φρονεῖ, ὅτι ῥινοῦ ἀνδρώπευς, φάσιν τὸ αὐτοῦ ἐκείνος εἶχε. Vbi etiam eleganter ἀεὶ τῆς φάτνης. A quo dixit Plautus de Parasito, *recepit se in præsepim suā.* Itaque limaces meretrices, à limando.

82 DIOBOLARES.] Sunt ita digerendi versus hi,

Non quasi vt hæc sumtuus limaces liuidæ,

Diobolares, schænicole, miracula,

Cum extritis talis, cum trotilibus crusculis,

Capillo scisso, atque excissatis auribus.

Quod secundus versus sit ex Clitellaria, non Neruolaria, vt falso putant quidam, vel hoc vno cognoscimus: In Fragmentis Festi mutilatis, vbi differitur, quæ sint scœnicolæ meretrices, versus hi duo continui citabantur, *Diobolares, schænicole, miracula, Cum extritis talis, &c.* Priscianus verò citat ex Cistellaria illum, *Cum extritis talis, &c.* ergo sunt illi duo ex eadem fabula Clitellaria. Quartum verò ex Cistellaria adductum inueni: sed perperam, vbique pro Clitellaria. Quem cum cæteris coniungendum esse, nemini dubium esse debet. Quæ quauis satis erant ad fidem faciendam sententiæ nostræ: tamen maior hinc cumulus acciderit, si ea, quæ citan-

tur ex Afraba, cum illis quæ ex Clitellaria falsò pro Clitellaria adducuntur, coniungamus. Cuiusmodi sunt hæc,

- quasi tolleno, vel

Pilum Græcum reciprocis plana via.

Quæ nisi sic biteris, nimum is de grandi gradu.

Pol ad cubituram, mater, mage sum exercita.

Reliquum, ad cursuram sum tardiuscula. Quæ nõ dicam quàm conueniunt, sed quàm elegantia sunt. Sed enarrandi sunt, quos supra coniunxi.

82 DIOBOLARES.] Puto fuisse in Græco, Διόβολοι, ἢ μάρμόνες, ἢ οἰνοπέσεις. Diobolares. Plautus Pœnolo,

Seruolorum sordidulorum scortza diobolaria. Ad verbum esset,

Διολαρίων οἰνοπέσεων κερταλάδες διόβολοι. Pacuuius apud Placiadem,

- non ego ita fuis,

Vti nunc sunt meretrices diobolares, suam

Quæ nummi causa paraspēdunt gratiam. Dicebantur & βλιτάδες in contemptum. Βλιτάδες, inquit grammatici, ἢ βλιταίς γυναικίαις, id est, Nugatorix mulieres, vt vocat Festus. Plinius: *Blitum sneris videtur, at sine sapore, aut acrimonia vlla. Vnde conuictum facinori apud Menandrum faciunt mariti.* Plautus, *Lutea, blitica meretrix.* Apud Catullum,

Non absis facis oblitum lupanar. Lege,

Non absis facis, oblitum, lupanar. id est, Oblitum, ob lupanar, non curas. Lupanar enim etiam vocauit, vt Lucillius, *-carcer vix carcere dignus.* Et Terentius, scelus pro scelesto. Martialis, vitium pro vitioso. Virgilius *-Et crimine ab vno Disce omnes.* Crimine ab vno, id est, ab vno reo. Aristophanes, ἐν ἰώκῳ τὰ νοσήματα σκοπῶν, id est, τοὺς νοσηλοὺς. Itaque lupanar eleganter pro meretrice. At alij aliter.

83 SCHOENICVLAE.] *Schoenicole*, legendum. Extat & in Plauti Pœnolo. Sed ibi falsò legitur *ca-nicola.*

83 MIRACVLAE.] *Μίρακλα* planè exprimi puto, & *μυρμόνασι*

μυρμόνας. Nisi intercederet Varronis autoritas, legerem *miricola*, pro *myricole*, *μυρτεία*, vel *μυρτεία*. Possent & Miraculæ esse à miraculis. *Miracula*, quæ nunc dignè admiratione dicimus, antiquis in rebus turpibus dicebantur. Autor Festus. Inde Catullus monstra pro eodem dixit, *Sed tu cum copone omnia monstra facis.*

C V M extritis talis.] In aliis legitur *extortis*. Inter laudes mulierum *καλλιπλόκαμος, ἢ καλλισφύεος*. Sicut contra inter vitia, *Compernis*, & *valga*, & *vatia*. Lucillius libro X V I I,

Num censet καλλιπλόκαμος, καλλισφύεον ἔλλαν

Non licitum esse vterum, æquè etiam inguina tangere mammis?

Compernem aut varam fuisse Amphitruonis ἀνοίτην

Akmenam, atque alias, Helenam ipsam deniq; nolò

Dicere. tute vide, atque dissyllabon elige quoduis.

Τὴν δὲ πειρῶν aliquam rem insignem habuisse,

Verrucam, neuum pictum, detem eminulum ἔπιτι.

Qui erant extritis talis, *λαγασοδία* ab Atheniensibus dicebantur. Quanquam nonnulli dicunt *λαγασοδίας* eos esse qui *σπεραιώδες* habebant πόδας. Vt ij sint, quos Falcones à veteribus vocatos esse testatur Festus.

C V M crotilis crusculis.] Festus legit *crotilis*. At altera lectio melior. siquidem Crotilum vocabant exile & tenue. Videtur *κροτίλος* fuisse vt *κωτίλος*. Inde cõpositum Succrotilus. Titinnius,

Femine a fabella, succrotila vocula. Ecce autem in cõstantia lectionis. In aliis enim legitur *rodella crusculis*, etiã in Festo ipso. *Todi*, inquit, *genus ausum paruatum.* Et putat ab illis cruscula exilia, & tenuia, rodella dici. Sanè non caret ratione: Nam simili translatione Eubulus Comicus dixit *σέλη κοψέχου*, ab ea minuta auctula scilicet. Ita enim ait,

Ἡ Θεαὶ δὲ ἔχῃ σφραγῖδιν ὁποτε πλάστη;

Βλέμμα ἢ φωνὴ γυναικός, τὰ σέλη δὲ κοψέχου;

Nunc redeo ad Varronem.

83 AB SCHOENO nugario vnguento.] Nugario potuit dicere, quòd toti *χλιδώνες* muliebres, quæ vulgò Iocalia vocamus, veteribus dicebantur Nūgæ

muliebres. Plautus Aulularia,

Vbi nugamendis res soluta est omnibus. Pollux lib. v, κῆ ἄλλους δὲ πῶς κόσμον ἄνομαζουσιν οἱ κωμωδιστῆρες αἱ λῆρον, ὄχθοισον, σκέληθρον. Etiam λῆροι, inquit Hesychius, τὰ ἀπὸ τοῦ γυναικείας χτῶσι καλεῖσθαι λέγεται. Et in vi Epigrammatum,

κῆ λῆρον οἱ χυσοὶ κέλαμοι. Petrus Victorius reposuit *nugatorio* ex veteris scripturæ autoritate. Id erit *futilis*, κῆ καταφρονητής. vt *nugatorias* mulieres vocat Festus τὰς ὀυτελείς, κῆ ὀυκαφρονητούς.

83. I B I D E M *Scrantiæ*.] Lege, *Idem Neruolaria: Seraphtia*. Veteres excusi habebant, *Idem in eruolaria*. Ex eo igitur restituenda vera lectio. Hoc ita esse testatur & Pius Annotationum suarum cap. c c i i i i. Similia conuicia in meretrices, vt in superioribus: quod fecit vt superiores versus ex *Neruolaria* esse putarint propter affinitatem sententiæ. Itaque hinc eraserunt nomen *Neruolaria*, quod putarent id ponendum esse vbi citatur *Cistellaria*.

83. S C R A N C T I A E.] In nonnullis *Scractia*. *Scræere* viderur olim dictum τὸ χεῖρ πῆδαυ. Quod verbum & hodie quoque vulgò in Gallia vsurpamus. In Nonio & Festo manifestò legitur *Scraptæ*. Titinius Prilla,

Rectius mecastor Piculeta Postume

Lectum hodie stratum videt, scraptæ mulieris. Quare *scraptæ*, pro meretricibus, quasi despiciendæ.

83. S C R V P E D A E.] Quæ ægrè incedunt: ab eo quod qui per scrupos & lapillos incedunt, difficilè ingrediuntur. Quæ ita ægrè confisterent, veteres etiã *Petreias* vocabant. Ego puto melius esse vt dicamus *Plautum*, cum hæc ex Græco transferret, Græca quædam vocabula reseruasse. Itaque *scrupedæ*, quasi *crupedæ* dictas, vt *tritauus*, *stritauus*, & c. κρούπεδα enim, quæ & κρούπεζα, Græcè dicuntur sculponæ. A quo homines duris pedibus & ligneis vocabantur κρούπεδοι & κρούπεζοι: quia κρούπεδα, inquit Hesychius, σκυδάλια, κῆ ὑποδήματα ἔχοντα μετ' ὧν τὰς ἐλαίας πατοῦσι. Deinde τοὺς κρούπεδους interpretans, δὲ λ' οὐμ', inquit, δὴ κούμ' τοὺς περὶ τοὺς ποταμοὺς ἔχοντας.

83. S T R I T A B I L L A E.] In nonnullis *Strictipellæ*. Ex erunt quæ stringunt cutem, & rugas in facie extendunt. Itaque ad id fiebat τεταλιάρων, vt vocat Dioscorides: quod Latine *tentipellium*. Titinnius,

-tentipellium

Inducit: rugæ in ore extenduntur tuæ. In aliis legitur *Strictimelle*, vt apud Nonium. Erunt quæ pfilothro, pumice & vossellis crebrò vtuntur ad cilia castiganda, & cæteros pilos euellédos. Vel quæ calamistrorum nimio vsu pellem adurunt. Propterea dicebantur *Incoctæ mulieres*. A qua ratione, qui vibrabant capillos, homines molles & effœminatos vocat Strabo κῆπιεῖσαι lib. x i i i i.

83. A B excreando *scranciæ*: sic adsignificat.] Lego, *Ab excreando: scrancia siccam significat*. Ariditatem in corporibus mulierum notat etiam Plautus in *Curculione*,

Tibi qui screanti, sicca, semisomne adfert potionem.
Et in Epigrammate,

Quæ succo caret, vt patrisque pumex:

Nemo viderit hanc vt excreantem:

Quam pro sanguine puluerem scobemque

In venis medici putant habere. Hic ergo sicca mulieres, quæ tussiendo & excreando exhaustæ sunt. Vnde ille in *Milite* Plauti vult scortum siccum, succidum: siccum, non tamen succo carens, & exhaustum. Ideo succidum, vt Terentius, succi plenum. Itaque siccam, minimè sputatricem. Vnde apud Iuuenalem repudiata mulieri inter alias causas repudij hæc præcipua velut fontica assignatur, quod nimium emungeretur,

Iam grauis es nobis, nimiumque emungeris. Quas causas repudiata quædam apud Afranium à se reiecit, cum ait,

Vigilans, ac solers, sicca, sana, sobria,

Virosa non sum: Et, si sum, non desunt mihi

Qui vltro dent: etas integra est, forma satia. Sunt enim ex *Repudiata* Afranij. Et si scio in Afranij verbis siccam esse posse pro sobria dictum: vt apud Plautum in *Afinaria*, & Ciceronem in *Academicis* sicci homines

pro sobriis: sicut cōtrā madidus, & madulsa, pro ebrio. Ita etiam ξηρόν Græcè. Pindarus apud Plutarchum σαρκοφαγίας, Γνώμῃ τε ἔπειτα αὐτῆ ξηρῆ ψυχῆ σφοδρῆτα. Et Athenæus lib. I I, ξηρὸν Ἐφλώ vocat abstemiam. ἐν Ἐφῶν ξηρῆς ἔστ' ἀν' ἀκώμματα γήοιτο, ἔστ' αὐτοχέδια ποιήματα.

83 AVRELIUS scribit auscaripedam.] Trāspositio facta est, pro *scauripedam*. Scauri erant homines pravis fulti malè talis, vt verbis Horatij vtar. Ergo Scauripedæ eadem erūt quæ suprā, extritis talis. id est non κελίσφυροι, neque δῖπεροι.

83 A VERMICULO piloso.] Iuuentij sententia postulat, vt legatur *Ascaripeda*. ἀσκαρίδες enim sunt illi vermes, quos intelligit. Sed, quod cum bona Varonianorum omnium venia dixerim, lumbrici nusquā in frondibus inueniuntur, sed ἔκλοι potius. ἀσκαρίδες perperam Gaza Tipullas vertit. Siquidem Tipullæ, non sunt vermes, sed potius aliud insecti genus, quod semper in riuis & fontibus visitur, summa celeritate superficiem aquæ percurrens. Quas vulgus Aquitanum & accolæ Garumnæ Capras vocant. Itaque dicta sunt παρὰ τὰ πηγάδια enim τὰ ἔκλοι vbi eæ versari solent. Varro

Tipulla lymfῶν frigidus transit lacus. Ita enim legendum in Nonio.

83 EX EO ab Attio positum.] Totus hic locus perturbatus est. Ita, meo iudicio, legendus est: *Ex eo ab Attio positum pro curiosa: itaque est in Menalippo: Reijcia ab te religionem, scrupula imponas.* Scrupula, ἢ δεισιδαιμονία.

83 IN Menalippa.] Legendum omnino, *in Melanippo*. Nam ex Melanippo Attij sæpe producit testimonia Nonius. Ennius verò scripsit Melanippam, quam vertit ex Sophocle.

83 REIICIS abs te religionē.] Melius, *Reijcia*. Reijcit à se religionem, qui omen ad alium transfert. Sicut contrā obicere religionem, ἐπιθέσσει: nimirum ex obseruatione ominis δεισιδαιμονίαν inculcere. Plautus Mercatore: *Religionem illuc obiecit: recipiam me huc.* Sic Horatius religionem obicit Galatææ profecturæ, ab omine: scilicet ab exemplo Europæ. Suetonius dixit

afferre religionem. *Fuere*, inquit, *qui proficiscenti Othoni moras, religionemque nondum conditorum anciliorum afferrent.*

83 SCRITARE.] In veteribus excusis *Stritare*. Erit à terendo Tritare, & Stritare, vt stritauus: id est διατελεῖν ἢ βαμβανίζειν. A quo nonnulli Hispani dicunt hodie *Bambanear*. Latini veteres dicebant talipedare. Et Attas, qui ita agrè incederent. Vel potius *Structare*. Id erit deriuatum à Struo. vt in XII Tabulis, *Pedē struere*, est vix pedem pedi præferre, ait Verrius: hoc est, vix γόνυ γωνὸς ἀμείβειν, diceret poeta quidam.

83 AXIOSAE.] *Axiosa*.

83 IN Sitelitergo.] Tu meo periculo repone, *in Scythe liturgo*. Hæc fabula translata est ex Antiphane, quem citat Athenæus ἐν σκυθῶν. λήτουρῶν verò ἢ δημόσιοι ὑπῆρέται vocabantur Scythæ. τοξόται, inquit grammatici, εἰ δημόσιοι ὑπῆρέται, φύλακες τῶ ἀγροῦ, τὸν ἀριθμὸν χέλιοι. οἵτινες ἀεὶ τερον μὲν ἄκουσιν τὴν ἀγροῦν, μέσον σκυλοποιήσασκενοι, ὕστερον δὲ μετέβησαν εἰς Ἄρπον πάρον. ἐμαλοῦντο δὲ ἔπειτα ἢ Σκύθαι, ἢ Σπευσίνοι, ἔπειτα Σπευσίνοι τινὸς τῆς πάλαι πολιτευομένην, σιωπῆσαι τὰ παρὰ αὐτοῦς. Apparet, apud Græcos, Scyrhas eūdem ordinem tenuisse, quem apud nos Germani in stipandis Regum & Principum corporibus. λήτουρῶν quoque Σκύθης introducitur ab Aristophane ἐν ἐκκλησιαζέσει.

Quare vera est coniectura nostra. Et falsus est memoria Festus, qui ex Scythe liturgo (sed & ibi quoque deprauata est lectio) citat ea quæ extant in Milite Plauti. Sanè Scythæ λήτουρῶν nihil aliud erant quàm Stipatores, & qui vocabantur olim Latrones.

83 MULIERES vxorculauit, ego noui scio axiosam. Sic] Vxorculare poterat dictum videri sicut mulierare. Varro, γυνώδι σταυτὸν, *Et Rex, ὅς μισέλλος ἢ pauper amat. Hic ephebatum mulierauit. Hic apud mechada adolescentem cubiculum pudoris polluit.* tamen video hanc esse veram lectionem,

Mulier es, vxor. Cuius, vir? Ego noui, scio: axiosa es. Hoc enim conuitio irati dimittebant à se mulieres, sicut & hodie quoque solemus facere in communi sermone, Terentius,

Ob pergin' mulier esse? Plautus *Casina*,
Inspiciens semper tu huic verbo vitato abs tuo viro.
 C L I. *Cui verbo? M. V. I. foras: mulier es.* -- In *Poenolo*,
Tacitius tibi resistam, quam quod dictum est male mu-
lieri. Rixanti enim & garrienti dicunt, *Mulier es.*
 Itaque garrientem mulierem malam vocat: quia vide-
 tur fuisse proverbum, *Mulier, cum tacet, bona est.* Idem
 in *Rudente*,

Eo tacent, quia tacita bona est mulier semper, quam lo-
quens. Ex illo,
 -- γυναιξί κόσμον ἢ στυγὴ φέρεται.

83 **CARBILIVS.**] Scribendum *Aur. Opilius*.
 Nam **C** hic adhæsit ex fine præcedentis *Sic*.

83 **AXIOSAE.**] Festus legit *Axies mulieres*.

83 **IN GESTIONE.**] Poterat legi in *Reffione*.
 Is est *Mimus Laberii*. Sed *Varro* æqualem suum non
 citasset, ut puto. Poterat & *Æschryone*. Ea est fabula
Cæcili. Magis placeret *Questione*. Eam scripsit *No-*
uius Attellanarum scriptor. Sed hodie desideratur il-
 lud testimonium in vulgatis *Nonii* codicibus libro *De*
contrariis generibus nominum. Id autem adducit, ut
 probet *sauies* olim pro *sauiere* dictum fuisse. Quare ita
 repones ex scriptocodice, *Suauies, pro sauuiere. Pompo-*
niius Munda,

Ego illam non amplectar? ego non sauuiamē Nonium
Questione:

M. ammas teneas, pedes extollas, congenues, sauies. Ego
 quoque id enarrabo. *Congenues* dixit, *genua iungas*,
 quod obscœnum est. Item illa obscœna, *Pedes tollere,*
 & *mmas tenere*. Sed posterius minus animaduersum.

Plautus Pseudolo, -- *Vbi mamma manucula*

Opprimitur alia: aut, si leubuit, corpora

Conduplicant. -- Et alibi,

Papillarum horridularum compressuncule. *Aristo-*
phanes Pace,

Τί δὴδ' ἄνω ξυών τ' ἠδ' ἰδίων ἔχωμις; *Euripides Cyclope,*

Ἴν' ἔβι ποτὶ τὰυρῶν ἐξαιστάναι,

Μεσοῦ τε δραγμῶς, ἢ παρεπιδοσμένη

Ἐαύται χερσὶν ἰμῶν. -- At ineptus poeta omni abiecta

tereclidia & *maiestate heroici carminis*, illam foedita-
 tem etiam ipsis verbis expressit, libro *1111*, *Argonaut.*

Ἄκροχέλιξ οἴνω ἢ νέκταρι καλὰ μίμνερπός

Στίθεα παρθενηκῆς Μινωίδος. -- Hæc sanè explicada fue-
 rant, quia hactenus in situ latuerant. Non tamen pro-
 pterea legerim in *Questione*: sed in *Gastrione*, vel, si ma-
 uis, *Gastrone*. In veteribus enim disertè excusum est
Gestrione. Ea fabula versa est ex *Antiphane*, qui citatur
 ἐν γέσπρῳ ab *Athenæo* libro *x*.

83 **CERASTRIBOLA** ut de lúbo obscœnabis.]
Caro strebola, Vitellina est: cœnabis. Ita enim legèdum mi-
 hi videtur. *Carnis strebulæ* meminit *Festus*: item & *Ar-*
nobius, *Nonne*, inquit, *placet carnem strebulam nomi-*
nare, que taurorum e coxendicibus demitur? Videtur καὶ ἡ
 dicta à *Græcis*. ἡ γυνὴ ἀλιύλη ἡ στρόβιλος. A qua curuatura &
 versura dicta *Strebulæ*. *στρεβλός* enim *Curuus* & *prauus*.
 Vnde *Stribligo* deprauata oratio, ὁ σολοισμύος. Videtur
 esse & quòd scribit *Hesychius*. *Κε' ἦραρον*, inquit, *ἡ δὲ ὀπι-*
δίων τῷ βοῶς ἢ σαρξὲς ἐπὶ τὰ ἀφ' ἑρα.

83 **GRALLATORES.**] *Nonius*, *Grallatores sunt*
Calobathrarū (melius καλοβάται) *Grallæ enim sunt fustes,*
qui inmituntur. *Varro*, *Mutuū meli scabunt, πῶς χειρισμοῦ:*
Grallatores qui gradiuntur, perticæ sunt lignæ. Ab homi-
 ni quoque *disista* agitantur. *Sic illi animi nostri sunt.* *Col-*
la, crura, ac pedes nostri, etiam κινητὰ, sed ab animo mouen-
tur. γόπωνες, ut puto, à *Græcis* vocabantur. *Pollux*, οἱ δὲ
γόπωνες, ξυλίων κώλων ὀπιβαίνοντες, ἀρχιμῶτο, διαφανεὶ ταρσύντι δὲ
ἀμπεχόμενοι.

83 **IN LIBRO** qui scribitur *Nomina barbari-*
ca.] In libro, qui inscribitur νόμιμα βαρβαρικά. Sic citatur
 ἐν Τυρρῶνικοῖς νομίμοις ab *Athenæo*. Sed quare in *Barbari-*
cis institutis & legibus, *Præficarum* meminerat *Aristo-*
teles? Quia *Phryges* propriè dicuntur *Barbari*: eorum
 autem inuentum *Præficæ*, & *Nænia*. *Papinius* in *Epi-*
cedio patris,

Ut Pharios alia fides pietate dolores,

Mtydoniòsque colunt, Et non sua funera plorant.

Vnde *Nænia Phrygium* vocabulum, Latinè *Lessus*.
Pollux, τὸ δὲ νλωίατον, ἔβη μὲν Φρύγον, Ἰππῶναξ δὲ αὐτῷ μνη-

μυθῶν. Vnde *ἡλυσιζῆσαι τὸ θρῦναι*. Ea canebatur ad tibia, quæ *θρῦναι* αὐλῶν dicebantur. Id quoque Phrygium inuentum, vt etiam Catullus vocarit barbaram tibiam. Varro De vita pop. Rom. libro IIII, *Ibi à muliere, quæ optima voce esset, Pergama laudari: deinde neminem cantari solitam ad tibia & fides eorum qui ludii Troici cursitassent. Hæc mulier olim vocitata fuit Præfica & que ad secundum Pœnicum bellum*. In quibus verbis, quæ & corrupta antea, à nobis emendata sunt, & lacera, conglutinata, apertè indicat Varro hunc morem præficarum manasse ex Phrygia in Italiam per comites Æneæ. Statius Thebaidos libro VI, in exequiis Archemori pueri,

*Cum signum luctus cornu graue mugit adunco
Tibia, cui teneros suctum producere manes
Lege Phrygum mæsta, Pelopem monstrasse ferebant
Exequiale sacrum, carmenque minoribus umbris
Vtile, quo geminis Niobe consumpta pharetris
Squalida bissemas Sipylem deduxerat urnas.* Vbi & de tibiæ forma indicatur, & primùm neniã cantari solitam in funere infantium. A quo, vt puto, quoddam genus legis puerilis dictum est *Νῶιατος*. Hefychius, *ἡλυσιζῆσαι, πηδῶν νόμος*. Horatius,

*Rosca, dic sodes, melior lex, an puerorum
Nenia, quæ regnum rectè faciētibus offert?* Inde Neniæ dici cœptæ pro friuolis, & nugis. Nugæ etiam erant propriè quæ canebantur in mortuorum laudem. Plautus Afinaria,

Hæc sunt non nugæ: non enim mortualia. Etiam origo id declarat. Nam Nugæ Hebraicum & Syriacum vocabulum. Id sonat mœrorem, sicut Nenia planctum eadem lingua. Neque enim Phrygium est, quod putat grammatici. In Plauto Nugæ & mortualia vocantur carmina præficarum. Gellius, *Vos Philosophi mera estis, Et M. Cato ait, mortualia glossaria: nam qui collegisti & lectitasti res tetras, & inanes, & friuolas, tanquam mulierum voces præficarum*. Ergo Neniæ Phrygium inuentum, vt volunt grammatici. A quibus Cares quoque id didicerunt. *ἡλυσιζῆσαι*, inquit Pollux, *ἢ θρῦναι* αὐλῶν

αὐλῶν θρῦναι, ἢ *καρχηδῶν* τῶν Καρίας παρ' ἐκείνων λαβόντας. *θρῦναι* δὲ τὸ αὐλῶν Καρικόν. Illud verò μέλος Καρικόν, quod canebant ad tibiam, constabat ex trochæo & iambo. Itaque quæ apud eam gentem id canebant mulieres, vocabantur Καρίναι, à natione. Hefychius, *Καρίναι*, θρῦναι δὲ μουσικῆς αἱ τοὺς νεκροὺς τῆς θρῦναι παρεπέμπουσαι πρὸς τὰς ἡλικίας καὶ τὰ κῆδον παρελαμβάνοντο δὲ αἱ δὲ τῶν Καρίας γυναικῶν. Quo titulo Menander & Cæcilius comœdiam inscripserunt.

84 DECEM COCLITES.]

-- *Decem coclites, quæ montibus summis*

Ripeis fodere. -- *Quæ*, pro *qui*, ἀρχαϊσμός. ita lego. Coclites, quos hic vocat Ennius, sunt Arimaspi, præcipuè cum de Ripeis montibus agat: in quibus eos constituunt Herodotus, & alii veteres scriptores. Id nos admonuit vir incomparabilis, quem non nisi honorificè appellare debemus, Adrianus Turnebus.

84 AB OCVLO COCLES.] Non dubium est quin à κῶκλωφ. Sic duplices Græcorum literas desinentes Latini mutant in S. κῶκλωφ, Cocles. ἀλώπηξ, Æolicè *καλώπαξ*, Valopes: quæ deinde volpes, non volipes, vt Varro.

84 APVD Cassium.] Eodem errore quo supra. Nam legendum *apud Attium*.

84 QVVM NOX VIDETUR.] In veteribus excusis *Quid nocti videtur? In altifono
Cali clipeo temo superat
Stellas, cogens sublime etiam
Atque etiam noctis iter.* Coronis anapæstica ex Iphigenia Ennii, quæ est ex Euripidis Græca. Ita enim Euripides,

*Τίς ποτ' ἀρ' ἀστὴρ ὄδῃ πορθμεύεις;
ΓΕΡ. Σείριος ἐστὶν τῆς ἐπιπόρου*

Πλειάδες ἀστῶν ἐπὶ μεσσηρίας. In quibus vides quid sibi permiserit Latinus poeta, qui non interpretes, sed ne imitator quidem esse voluit. Varronem fugit ratio, qui initio quarti libri ait hæc prolata ab Agamemnone: cum sint ex persona senis cum Agamemnone ver-

ba facientis. Sūt item & alia, quæ ostēdunt Iphigeniam Ennii versam fuisse ex Euripide, vt illa apud Festum,

Procede: gradum proferre pedum

Nitere. cessas? Euripides,

Ἄλλ' ἴθ' ἐρέστων σὺν πόδα, γήρα

Μαδὲν ὑπέκων.

Quos verò trochaicos adducit Gellius ex eadem Iphigenia Ennii, non sunt ex Græco, sed est ἐπισόδιον ab Ennio insertum fabulæ. Ita enim mos est veterum tragicorum & comicorum, pleraque de suo addere præter fabulæ argumentum.

84 V T HOMERUS vocat ἀμαξάν.] Ἄρκτον θ' ὡς κ' ἀμαξάν ἑπίκλιον κελύεσι.

84 T R I O N E S.] Nævius, -- *Trionium hic moderator rusticus.* Puto Striones prius dictos à stria, quam proscindēdo, sulcos faciunt. Sic & ipse Varro in striam iubet sulcos imprimi. Sic Plinius vetat in arādo sapius striare, id est, sapius iterare striam. quanquam melius alii apud Plinium legunt strigare. Ab eo ergo Striones: vt in Tritauus & similibus, S, quæ erat aduentitia, sic in Strione, quæ natiua erat, perit.

84 V A L E N T E S glebarii.] Ita vocabant eos rustici. Græci κερμίνας, ἢ γρῶν διπλάριος βόας, ἰσχυροὺς κ' ἀειχίνας. Hesychius.

85 I N D E bene appotus.]

Inde bene appotus primulo crepusculo

Domum ire cæpi tramite dextera θία.

85 T A M crepusculo, &c.] Fortasse, *Tam crepusculo fere, vt amens, lampadas accendit.*

85 I N Condalio.] Ea fuit translata ex Menandro. Is enim laudatur ab Athenæo ἐν δακτυλίῳ. Condalium enim δακτύλιον.

85 R E C I P R O C A tendens.] Erit trimeter Iambicus cum principio ἀκροστιχέδης. Sed melius puto ita concinnari,

Tendens nervo tela reciproca

Concisa equino. Simile apud Sophoclem in Trachiniis,

—θ δὲ βακχίας ἀπο

Ἡλθε παλίντονα Θήβας

Ἰόξα, καὶ λόγος, ῥόπαλόν τε πινάσων. Reciproca, τὰ πιν

λίγυονα. Non tamen affirmem esse ex illis Sophoclis versa. Quanquam Trachiniæ versæ sunt ab Attio. Ex quibus Cicero in Tusculana Herculis iam propemodū depositi exclamationes illas ad verbum ex Sophocle versas adducit. Neque tamen nomen Attii posuit, vt in alteris versibus, quos mox ascribit, non laudat autorem Attium in Prometheo, qui illos versus scripsit, sed Æschylum, ex quo illi translati sunt: cū tamen esse ex Prometheo Attii, Aliquot Nonii & Prisciani indicii cognoscamus: qui illa, quæ extant apud Ciceronem, nominatim ex Prometheo Attii citant. Vtrasque ergo versiones vnus Attii esse hinc manifestò apparet. Et isti lus ipse multò plenior quàm Ciceronis in transferendis poematis Græcis, & aliud seculū redolet, & mehercule longè felicius ingenium poeticum. Quod iccirco admonui, ne fallantur omnes cum erudito viro, qui in Sophoclem cōmentaria edidit, putatque eos versus Ciceronis esse. Nam profectò fallitur. Sed magis accusandi illi, qui cū mordicus teneant, atque adeò pertinaciter sibi persuaferint illos esse à Cicerone conuersos, in alium errorem incidunt: qui tam magnificos versus improbare audeant, tanquam à Cicerone poetices ignaro, vt ipsi volunt, conscriptos. Qui cū hoc profitentur, proculdubio declarant quanti futuri essent in hoc genere scribendi, cū, quales sint in existimando, faciliè appareat.

85 N E R V O equino.] Tamen Homerus δακτύλιον βουβίνας. Hesych. ἰππικὴ τάσις, ἢ νδραξὶ πᾶσι τόξοις, διὰ τὸ εἶναι ἰππείων γίνεσθαι περὶ τῶν. οἱ δὲ δάμιγμα νδραξὶν ἰππικῶν κελύεσιν. Etiā Virgilius dixit *nervum equinum.*

85 Q V A S I cancer solet.] Ex Pseudolo. Idem est quod alibi idem ait, imitari Nepam. Intelligit κερμίνας vt in epigrammate Græco.

85 Q V O D ἀνὰ εἰ μέγεται.] Crebri sunt in hac licētia ac nimis inuenuisti Græci Poetæ: sed maximè Euripides: vt de Polynice, quòd sit νηκέων ἐπώνυμος; de Pentheo, μὴ πένθος εἰποῖση δέμοις. Æschylus de Prometheo, quòd eum oporteat πορομυθίως ex malis euolui: de Arctapheræ nimis putidè, quòd φρένας ἔχει ἀργίας. Nam

quis sanus Persico nomini etymon Græcum attribuat
Sic Euripides de Thyeste, -- ἐπώνυμα δέϊπνα Θυέστου, vt
citant grammatici. & de Apolline,

Ἄχρυσος φέρει ἢ λί' ὡς μὲ ἀπόλεσται.

Ὅθεν σ' Ἀπόλλων' ἐμφανῶς κλήζει βροτός. Citat Macro-
bius. Sophocles etiam aliquando, vt de Aiace. Sed
parcius, vt decet sanum & sobrium poetam, & qui
sanè principem locum in theatro Græco obtinet. In
Græcis hoc tolerandum erat. At quis ferat in Ennio?
item in Plauto,

Quid refert mihi Chrysalò esse nomen, nisi factis probor
Tolerabile quod dixit Ausonius de Protefilao, *Victima*
quod Troia prima futurus eras. At non ferendum quod
Protefilaum videtur sentire dictum, quod *πρωτότος ἰλιάσται*
πρὸ τῶν θεῶν. Cùm sit *πρωτότος λαῶν*: & *Πρωτεσίλαος* similis com-
positio cum pleonasmò, vt *ἐλευσίπτεπλος, ἀλκασίμφορος.*

85 INVERSUM.] Melius alii, *in Versu. μεθερμηνύσθαι.*

86 IAM QVE Auroram rutilare procul cerno.]
Simile in Iphigenia in Aulide,

Ἰδι. λυκαίνει τὸ δὲ φῶς ἦδη

Ἀμπεσ' ἰός. -- Quod hîc λυκαίνειν, non idem est ruti-
lare, sed tamen pro eadem re vsurpatum. Albicare dixit
Marius in Mimiambis,

Iam iam albicaſſit Phœbus & recentatur,

Cominune lumen omnibus, voluptasque.

86 RUTILAE.] Ruffus & Rutilus idem erat: aut
certè parum intererat. Cato Originum lib. vii, *Μη-*
lieres operas auro, purpurâque: arſineum, rete, diadema,
coronas aureas, ruffea facie, galbeas lineas, pelles, redimi-
cula. ita enim ille locus legendus est. Quas Varro vocat
rutilus, Cato *ruffas* dixit. Alibi tamen rutilas vocat,
Mulieres nostræ, inquit, cinere capillum vngtabant, vt
rutilus eſſet crinis. Serenus,

Ad rutilam speciem nigros flauescere crines

Vngento cineris prædixit Tullius autor. Apud Ma-
ronem,

Immundum effictos cinerem iactare per agros. Ibi
Seruius, *Dicit, inquit, ad discretionem illius, quo vtuntur*
puellæ. Id genus cineris fiebat ex fæcibus vini in cine-

rem redactis. Idque vocabant Fæculam. Ea dicitur
Dioscoridi *τρυξ κικαυμένη. λεπρόυς ἔνυχας ἐκβάλλει σὺν*
ρήτινι, ἢ τείλας ξανδίξ μετὰ χένινε ἐλαίῃ νύκτα ὄλην συχρί-
δίσει. Conciliabatur ille color & δαίφω. Quæ, vt puto,
idem faciebat quod Ruffum, seu Ruscum, genus vir-
gulti. Ab eo dixit Ruffea facie Cato. Vocabatur & *σκυ-*
πκὸν id genus virgulti: & δαίφω nonnulli τὸ *σκυπκὸν* in-
terpretantur. Cratinus Hipponicum quendam voca-
uit *σκυπκὸν*, quod *πυρρὸς* eſſet, id est rutilus. Apparet Ru-
tilum *πυρρὸν εἶναι*, Ruffeum, *ξανθόν.* Apud Catullum ex
Apuleio legi debet: *Dentem atque ruffam defricare gin-*
giuam. Ruffam giuguam, id est dentes, dicit habere E-
gnatium: quia cum colorem contraxerat ex lotii de-
fricatione. Lotii verò color ruffus est, maximè *ἔρη πτε-*
παλαμωμένη, vt vocat Strabo. Itaque quo plus ruffam gin-
giuam haberet, eo plus vrinæ ebibisse videretur.

86 NE QVID scorteum adsit, ne quid mortici-
num.] Ouidius,

scortea non illi fas est inferre sacello,

Ne Violent pueros exanimata deos.

86 MORTICINVM.] Morticina *κνήβεια* dice-
bantur. Etiam morticinus erat conuicium in tetros &
exanguis facie homines. Plaut. Persa,

Non hercle, si os perciderim tibi, metuan morticine.

Græci vocant *δημηρείους* ἢ *δημηβιακούς.* Plutarchus in-
terpretatur *νεκρώδεις.* Ab eo Cadauerosa facies Teretio.
Latini etiam vocant Cereritos, postea Cerritos: inter-
pretantes illud *δημηβιακούς.*

86 MULTIS nomen, &c.] -- *Multis nomen*

Vostrium numenque ciendo. Coronis anapæctica:

86 HOMERVS, & aliquoties Liuius.] *Ἡ, καὶ κω-*
νήσων ἐπ' ὀφρύσιν ἔδωκε Κρονίαν.

86 FLEXANIMAT aquam.] Et mactus & cor-
ruptus locus. Ita explendus est,

Flexanima, tanquam lymphata, & Bacchi sacris

Commota-- Ex Pacuui Teucro, vt citat Cicero.

86 HALCYONIS ritu.]

Flexanima, tanquam lymphata, & Bacchi sacris

Commota, in iunulio Teucrum commemoras mentem,

Alcyonis ritu litus peruolans feror.

86 PERVOLGANS.] *Peruolant sidera celum.*
Lucret. Fallitur Adrianus Iunius, qui *peruolans* legit:
quæ lectio Vertranio quoque temerè recepta est.

86 FVROB.] *Feror.* Apollonius lib. III,
τὴν δὲ οἷον

Λυγροῖσιν καὶ πόντον ἀμ' ἀλκυόνας φοροῦμεν.

87 RITV.] Ritus institutum, vt interpretatur
Varro. Castum vocabant etiam veteres, vt apud No-
nium. Varro rerum humanarum lib. I, *Nostro ritu sunt
faciūda ciusilius quam Græco castu.* In casto Cereris esse
dicebantur, qui Cereri operabantur. Festus, *Minuitur
populo lucius, cum in casto Cereris constitit.* Historicus
quidam in collectaneis Sudæ, τὰς δὲ μητρικὰς παρὰ τῶν
μαίσις, ἢ καὶ παρὰ τὸν Φρυγίαν ἀποδοδεύσας καὶ σείας ἐκείναι
μὴ δὲ ἡγνῶν. Varro, *Et religiones Et castus id possunt, vt
ex periculo eripiant nos.* Hic castus, τὰς ἀλκυόνας. Ergo in
casto Cereris esse τὸ ἀγνῶν Δήμηται. Aliter, Puriter facere
Cereri. Nouius Atellanarius,

-- *Sequere me, puriter facias, Solo: Igni aqua Solo hunc
accipere--* Hoc annotavi, quia ritus & castus idem, rite
& castè τὸ ἀγνῶν.

87 RECTE perfectis sacris volt accipi.] Ex Attii
Trachiniis videtur acceptum. Nam planè est ex illo,

Αὐτὸν δ' ἐκείνον, δὲ τ' ἀλκυόνας θυμῶτα.

Ἐξ ἡ παρὰ τὸν Ζῶν τῆς ἀλώσεως,

Φρόνδεν ὡς ἡκοντα-

87 APVD Attilium.] Apud Macrobiūm perperā
citatur Attilius pro Mattius in Mimiambis. Iste verò
est qui integras fabulas ex poetis Græcis vertit. Eum
Cicero durum vocat. Miror tamen cur ille sit à Volca-
tio non solūm in numerum comicorum relatus, sed &
Terentio prælatu.

87 CAPRE, cæde, lude, conde.] Plautus Curculi-
one, *Cætera rape, trahere, fuge, late.* In Pseudolo,

Rape, clepe, tene, harpaga, bibe, es, fuge. Diphilus apud
Clementem & Iustinum,

Ἄρπαξ ἀπελθὼν, κλέπτει, δροσέρι, κλέπτει,

Μηδὲν πλανηθῆς.

87 NVLLA res neque cicurare.] Ita distinguet
- nulla res neque

Cicurare, neque mederier potè est, neque

*Reficere. Curare, pro Cicurare dixit Nigidius in
historia animalium: Omne pecus indomitum, habet quid-
dā in se ferū: sed tamen ea natura est vt curari Et domari
possit.* Sciebat enim Hipponè, à quo hoc accepit, dixisse
θεραπείαν. Theophrast. lib. III, 150. Καὶ τοὶ φησὶν ἴππων ἀπὸ
καὶ ἀγροῦ καὶ ἡμερῶν καὶ θεραπείαν μὴ ἀγροῦ καὶ ἡμερῶν
καὶ ἀγροῦ. Vt pulchrè huc respexerit Horatius,

Nemo adeò ferus est vt non mitescere possit,

Si modò cultura patientem accommodet aurem.

Tragicus quidam apud Plutarchum,

Καὶ δὲ καὶ πρὸς φειδύλλῃν ἔμνον γυνῆ,

Παῖς δ' ἀνιογνὸς χεῖρ' ἀποσυνήστων νέει

Κλίνας, παλαστήσας πάντας ἀμαρτήσων. Attius,

- *neque vt tanta quisquam est, neque tam ferox,*

Abundās fortunæ: neque vllū est ingensū tantū, neque

Cor tam ferū, quod non labatur lingua, mitescat malo.

*Neque fera hominum pectora fragescunt, donec vira
persenserint Imperij-*

Si non ita olim continuata erant apud Attium, tamen
in illis valde sententia cohæret.

87 CICCVM.] In Hesychio, κικκός, διαχώρησις e-
narratur.

87 DENSYM ciccum non inter duo.] *Interdico.*
vt in Captiuis, *Dum pereas nihil interdico discant vivere,*
καὶ δὲν διάφορον ποιῶμα, ἀδιαφοροῦ. Tamen apud Plautum ho-
die in Rudente *interdum* legitur, & leuiter lectio im-
mutata est. Sic enim habet, *Eluas tu an exūgare ciccum
non interdum.* Tamen vt citat Varro, *dēsum ciccum,* est
simile illi Theocriti, *θεῖξ ἀνὰ μίανον.* Idem alibi dixit,
Pluma non interest.

87 HEHE.] In veteribus excusis *heba,* vt sit ἀβεί,

88 APVD Lucr.] *Apud Lucillum: Atque aliquos
ibus ab rebus clepsere φοιόζης.*

88 APVD Mattium.] Est Mattius ille qui & Mi-
miambos exemplo Herodoti λοζομίμει scripsit, & Iliada
Homeri transtulit: vt Liuius Andronicus, qui ducentis

aliquot annis antea Odysseam Homeri Latine vertē-
rat. Fuit & doctissimus, & C. Cæsaris amicissimus. Hu-
ius nomen variè deprauatum est apud veteres gram-
maticos. Apud Macrobiū Attilius. Apud Noniū
Crassus lib. xv i; Iliados socij nunc fite viri. legendum
Cn. Mattius,

Nunc socij nunc fite viri -- Homerus;

Ἀνέρες ἴσῃ, φίλοι - Etia nomine Cassii perperam citatur;
vt apud Priscianū. *Nisius Cassius Iliados lib. xxiii i;*

Nam non conius oculos ego deinde sopore. Restitue
Cn. Mattius Iliados lib. xxiii i, ex illo,

Ὁ ὕπνῳ πω μύσων ὄσσε ὑπὸ βλεφάρων ἐμῶσι. Apud Diome-
dem alio modo corruptum est, *Cn. Atticus xx Iliados.*
Ille hiat herbam morsbundus ore. Puto corrigendum:

Ille hiat at animam morsbundus or -

Ἀυτὰρ ὁ θυμὸν αἰδέσῃ, ἢ ἤρυγε. Apud Gellium lib. vi, cap:
vi, malè *Trimatius,* pro *Cn. Mattius.* Dum det *Vincenti*
præpes Victoria palmam. *ἰλιάδ. η.*

-εἰσὶνε δαίμων

Ἄμμε διακρίνη, δὴ δ' ἑτέροις γινώσκω. In eodem Gellio
disertè *Mattius* legitur. sed pro *xxiii,* *Iliados;* scriben-
dum *xxiii,* *Iliados.*

An maneat specij simulacrū, in morte, silentiū. *ἰλιάδ. ψ.*

Ὡς πῶποι, ἢ ῥὰ πῶ βῆσι ἢ εἰν αἰδέσσο δόμοισι

Ψυχὴ ἢ εἰδωλον. Apud eundē rectè *Mattius* *Iliad. xxii*

Alter a pars acij distasset fluminis vndam. *ἰλιάδ. φ.*

Ἦ ἄρῳ ἄλλοι ἀτυζόμενοι φοβέοντο. Malè apud Priscianū
Mallius.

-celerissimus aduolat Hecfor.

-ὁ δ' ἄρ' εἰσδύει φάδιμος Ἐκλιωρ. *ἰλιάδ. μ.*

88 CORPORA Graiorum mœrebar mandier
igni.] Scribendum *mærebant,* vt apparet ex Homero;

Ὡς δ' αὖτως ἑτέρωθεν εὐκνήμιδες Ἀχαιοί

Νεκροὺς πυρκαϊῆς ἐπενήνεον ἀχνύμενοι κήρ. *ἰλιάδ. η.*

88 MANDUCVM.] Ego tamen pro māducōne,
non pro obsonio inuenio in Attelana Pomponii,

Magnus manducus camelus cantherius. Apud Plau-
rum *Manducus* est *μορμολυκείον* quod in ludis circun-
ferebatur inter cæteras ridicularias, & formidolosus
personas;

personas, magnis malis, latèque dehiscens, & clarè cre-
pitans dentibus, in Atellanis præsertim. Iuuenalis,

-tandemque rediit ad pulpita notum

Exodium, cum persona pallentis hiatum

In gremio matris formidat rusticus infans.

Intel-
ligit *manducum*: quem magnis dentibus effingebant,
vt dixi. Dentes enim magnos & voracitatem attri-
buebant nocturnis illis terriculamentis. Quo nomine
factum vt *Lamiam* puerorum infantium deglutricem
fingerent. Inde *Pomponius Atellanarius* poeta inscri-
psit *exodium* quoddam *Pythonem Gorgonium*: qui
nihil aliud erat, vt puto, quàm ille *Manducus*, de quo
dixi. Nam *Pythonem* pro terriculamento, & *Gorgo-
nium* pro *Manduco*: quia *πρῆγες* cum magnis denti-
bus pingebantur. Itaque apud *Nonium* ita leges: *Gum-
mia, gulosi.* *Lucillius* libro *xx x,*

Illo quid fiat Lamia, & Pytho oxyodontes,

Quo veniunt ille gumia, vetula, improba, inepta. Nam
apud *Nonium* hodie *Genie* pro *Gumia* perperam le-
gitur, & versus *Lucillii* deprauatissimi sunt. *Oxyodon-
tas* ergo vocauit, propter eas caussas quas superius as-
signauimus. *Gumia* verò vocabantur antiquitus *gulo-
si.* Idem *-compellans gumias ex ordine nostros.*

Apud *Festum* legendum est, *Degumtare,* non *degunere,*
id est deuorare, degustare. Apud eundem disertè scri-
ptum est *Gumia: Inglunies* inquit, à *gula* dicta. Hinc &
ingluniosus, & gluto, gulo, gumia, guttur, &c. Id mani-
festò est à *Græco γῶμος*, quod significat *πλήρωμα τῆς
νάτος, ἔρμα.* *Saburrā* Latini vocant. Itaque qui nimis se
ingurgitarent cibo, ita dicti ab eo. Quare & apud *Plau-
tū* saturę mulieres dicuntur *Saburratę.* Ergo *Manducus*
persona Atellana, & *Lamia,* & *Pythones* ὀξύδοντες pin-
gebantur. Et *Manducos* quoque vocabant *gulones,*
quos & *gumias* vocatos esse ostendimus. Et *martici*
etiam dicebantur à magnis malis, non quasi malatici,
vt vult *Festus*, sed quia *ματίας* veteres *Græci* τὰς σιγήνας
vocabant. Vnde etiam *γνάστους,* in comœdia, *gulosi.* Sed
modus esto. Quare ad reliqua.

88 O B S C O E N I interpret, funestique ominis au-
l. j.

tor.] Ab illo:

Ἀρχαίην, πολέμοιο τέρας μετὰ χερσὶν ἔχουσαν.

88 PAPPVM Mæsum.] Mæsius maiorem significat Osa lingua, distortionem oris, ut mos eius gentis erat quasi Masus. Quare Masus mæsis apud eos Mæsius dicebatur. Pappus mæsius, id est senex. Suprà ubi dicit in Atellanis sené puppú dici, admonuimus legendú esse Pappum, cum ex huius loci coniectura, tū ex Atellanarú testimonio. Pomponius enim, qui in ea scena versatus est, scripsit fabulam titulo, Sponsam pappi, & Agricolam, & Hermiam pappi. Quare fuerunt nomina quædam propria sordidarum personarum poetis, ut comicis Mæson, de quo Festus & Athenæus. Satyricis Autolycus, Burria, teste Diomede. Atellanis Manducus, Pappus, Macus, Bucco, Sagaris. Etiam senes Comici propriis nominibus ita distinguebantur ab histrionibus, ut quidam diceretur πάππος ὡς ἄνθρωπος, alius, πάππος δ' ἄνθρωπος, &c. Pomponius Pictoribus,

Pappus hac in ædi habitat seneca, non sesquiseneca.

88 A QVO rustici pappum Mæsum, non Mæsum.] Inversa sunt hæc pro, A quo rustici pappum Mæsum, nō Mæsiū. Vult enim probare ea, quæ diphthongo scriberentur, à nonnullis simpliciter enuntiari. Et alibi dixerat hædum in vrbe, rure autem hedum dici. Itaque Festus ait propriè rusticorú fuisse ut diphthongos non pronuntiarent, & quod rectè aurum diceretur, ipsos orum dicere.

88 CAECILIUS ne rusticus fiat.] Scribendum - *Cacilius Pretor ne rusticus fiat.* Diomedes, docens quomodo in litera fiat barbarismus, ita scribit: *Vt inquit, si quis detracta a litera Pretor dicit. Lucillus, Pretor ne rusticus fiat.*

88 OBSCÆNUM, quod nisi in scæna palam dici non debet.] Apud Sophoclem in Aiace:

- μὴ δ' ὀπίσσω γόος δάκρυα - Interpretantur nonnulli grāmatici ἀπορετίς, οἷος ὅτι τῆ σκηνῆς. Quare ita vera esset Varronis sententia.

88 QVOD puerulis turpicula res in colloquædam suspenditur.] Fascinus vel Fascinum dicitur vere-

trum. Horatius, *minusve languet fascinum.* Videtur ita dictum, quòd depelleret fascinationes, ut ex hoc loco cognoscimus. Itaque pro amuleto è collo pueris suspendebatur. Hinc præfiscini ἀβασκάντως. Plaut. *Afinaria:*

-sequere hac ergo.

Profici scind hoc nunc dixerim. nemo etiam me accusavit Merito meo. Lege, Præfiscini hoc nunc dixerim.

Titinius Setina,

Paula mea, amabo, pol tu ad laudem addito præfiscini;
Ne puella fascinetur. Hunc locum Titinii habuit in animo Serenus, cum scribebat de fascino.

88 SCAEVAE CAUSSA]. Vel; *bonæ scæne caussa*, ut legitur in editione Romana. Ita etiam Festus: *Scæna vol-gus quidem ἔσθ' in bona ἔσθ' in mala re vocat, cum aiunt bonam ἔσθ' malum scenam.*

88 A QVO dicuntur Comitæ, aliudve quid sit, aut sinistra, quæ est.] *A quo dicuntur Comitæ, alii dicit, quod sit aut sinistra, scæna.* Minus prudenter hic quædam mutata sunt in Romana editione.

88 AVI sinistra.] Ita dicebantur aues prosperæ: Contrà, impediètes aues aut dicebantur Arcule, ab ar-cendo: aut Cliuæ: quia difficilia vocabant Cliuia, ad verbum ἀρχαίωμι. Aut remores aues, à remorando: Aut Inebræ & Enebræ. Eo nomine omne obstaculum intelligebatur. Aut alteræ aues: cum alteræ superuenirēt, quæ felici auspicio vitium facerent: aut Voligræ, quæ se vellendo malum auspiciū faciebant. Eas intellexit Statius,

- Simul ora recurvo

Vingue secant rabide, planctumque imitantibus aliis
Exagitant Zephyros, & plumea pectora cadunt.

Æschylus Persis:

Μεθύστερον δὲ κίρκεν εἰσαρῶ δρόμοις

Πτεροῖς ἐφορμαίνοντα, καὶ χιλιῶς κίεζ

Τίλλοντα--

88 QVI adest, assiduus.] In eadem sententia Q. Cicero in libello De petitione consulatus, *Iam assiduitatis nullum est præceptum: Verbumque ipsum docet, quæ res sit. Prodest quidem vehementer nunquam deesse;* &c. At Plautus etiam iocando extulit verum etymon;

in Truculento:

*Possidea ego tota tecum, mea voluptas, & sique ero
Assiduo. DI. Imo hercle vero accubuo manelim.*

89 DECRETVM est stare.] Hic vnum testi-
moniu Ennii diuulsum est: & ex vno facta duo. Neque
id solam erroris admissum. corrupta enim sunt quaedam,
propter diuulsiōnem ac distractionem duorum mem-
brorum. Quare ita luxata in suum locum restituenda
sunt, deinde emendanda: *Decretum est stare corpora te-
lis, quibus concidet fossim obrutus.* Quæ verba non mul-
tūm absunt à senariorum ordine, & lege. Quanquam
eò magis inclinatur animus vt ista putem ita concinnan-
da esse, *- corpora telis.*

Decretum stare est, quibus concidet obrutus fossim.

89 STARE corpora telis.] Eleganter, vt idē di-
xit, *Stat poluere calum.* Quocirca nihil mutandum.

89 HOC verbum Ennii dictum à fodiendo.] Ni-
mirum *fossim.* Ita enim legendum pro *faxim.* Sed qui
lectionem mutarant, decepti sunt consuetudine Varro-
nis. Ille enim & nomina, & participia, & aduerbia &
alias plerasque omnes partes orationis vocat verba.

89 APVD Ennium.] Hic ea, quæ sequuntur, per-
peram diuulsa esse, & connectenda cum superioribus,
demonstrauimus. Quare testimonium aliud Ennii de
verbo Mussandi deest: aut illud ex VI Annali,

Intus in occulto mussabant- aut aliud,

Nanque decet mussare bonos- Vtrunque refertur
à Sex. Pompeio in Fragmentis.

89 QVOD minimum est, neque, vt aiunt, mu face-
re audent.] Allusit Lucillius,

Nec laudare hominē quenquā, neq; mu facere vnuquā.
Charisius citat. Mu canum est: vnde dicuntur Mutire:
sicut γῆ, porcorum: vnde Grunnire.

89 DIMONERINT meliora.] Ex Pacuuii
Chryse. Nonius.

89 PIPVLO te differam.] Περιπωλῶν dixit Ari-
stophanes Equitibus: fictum & ipsum à cātu gallorum,
vt & illud à pipatu pullorum.

ἀπιπυδέεσσι μύδωνα, ἀπεικώκηνουσι. Pipare Osci dice-

bant, pro eo quod est eiulabundè conqueri. Ab eo co-
cus iste in Aulularia pipulo differre dixit. Pro quo erat
in XII Tabulis Obuagulari. CUI TESTIMO-
NIUM DEFVERIT, IS TERTIIS DIEBUS
OB PORTVM OBVAGVLATVM ITO.

89 ANIMVS cum peccore latrat.] Scribendum:
-animis que in peccore latrat. Quod imitatum ex
Homero lib. XX Odyssæ,

Πολλὰ δὲ μερμηράζει καὶ φρένας, ἢ καὶ θυμὸν,
ἢ μεταίξια θάλατον τεύζειν ἐκείνη,
ἢ τ' ἐδ' ἠμνηστῆρσιν ἑσθραῖοι σι μιγῆναι
Ἔσεται καὶ πύματα. καρδίη δὲ οἱ ἔνδον ὑλάει.
ὧς δὲ πύων ἀμφοῖσι σπεί σκυλάμοσι βεβῶσα
Ἄνδρ' ἀγνοήσασ' ὑλάει, μένονέν τε μέχεσθαι.

Quæ docent ita coniungendos duos locos Ennii:

-animis que in peccore latrat.

Sicuti si quando vino lo Venatica arno

Apta solet eam: forte feram si ex nare sagaci

Sensit, voce sua misitque, & ululatque ibi acutè. Apud

Festum annotatur Latrare positum esse ab Ennio pro
poscere. Sed non puto hunc locum intellexisse, aut per-
peram eum sensisse. quanquam pro Poscere Lucretius
vsurpauit.

89 GANNVIT odiosus omni totæ familiæ.] Me-
lius *oggannuit.* Gannunt canes gestientes ob herorum
aduentum, vt apud Lucretium:

-gannitu vocis adulant. Et Homero γάνυσται sem-
per est gestu quodam oris exprimere gaudium ob a-
mici aut alius cari aduentum.

Οὐδὲ γὰρ ἢ πορμέχοιο δάμαρ κλεγωορέδαο

Ἄνδρ' φίλων ἐλθόντι γανύσασται, ὁππότε κεν δῆ

Ἐκ Τροίης σὺ νηοῖσι νεώμεθα κ' ἔροισι Αἰχμηδῶν. ἰλιάδ. ξ. Item:

-- τῶ δ' ἔπι γυνὴ καὶ νήπια τέκνα

Οἴκαδ' ἐνοσήσαντι παρῆσται, ἔδὲ γανύσται. Ὀδυσσ. μ.

Hoc voluit Pindarus Pythiis, ἔδὲ μολόντων παρ μετέρος
ἀμφὶ γέλαος γλυκῶς ἄρσεν χάρειν. id est, ἔδὲ οἱ μολόντι ἐγανύσασται
μήτηρ.

89 TANTAM rem dibalare vt pro nihilo ha-
buerit.] Dibalare pro deblasterare non ineptè dictum
l. iij.

videri posset. Ego puto dibalare rem, μεταφασίην πῶς εἶσιαι.
Sic Nicostratus apud Athenæum περιμωυήν. Hoc fictum
à gallorum pipatu, vt suprâ admonuimus: illud, à bala-
tu pecorum,

Οὐσίδιον ἰδὲ μοι μεταλιπόντος τῆ παῖδος

Οὐτὼ σωεσπροβύλιχα, καὶ ξενώησαι. Sic ὄπτικωύσαι ἄρχῆν
Æschylus dixit ἀπὸ τῆ ἐμπνέουσαι. Ergo videtur exclama-
tio in eum qui bona sua lancinauerat: qualis Alexidis
Comici apud Athenæum, -μεταφασίην

Αὐτὸν τοσοῦτ' ἀργύρεον, Tantam pecuniam dibalaf-
se abliguriisse?

89 Η Α Ε C, inquam, rudet.] Pleniùs apud Nonium
ex Lucillij libro v i,

Hæc, inquam, rudet è rostris, atque hesitabit,

Concurfante velut angarius, clarèque quiritans. Hodie
in recentioribus Nonij codicibus legitur *arenarius*. At
in superioris memoriæ excusis *ancarius*. Quod etiam
retinet calamo exaratus codex. Nos *angarius* fecimus.

89 V O L V T A R E vlulantis.] Puto *Volutares* *Volu-*
lantes. Volutares sues, qui & Colluuiaries, quòd in col-
luuie nutrentur. *χρμυωδάδες* ait vocari Appion gram-
maticus apud Hesychium. Dictum ergo in homines
spurcos, & quasi cæno & colluue demersos: de quibus
Varro Prometheo, lib. i, *In tenebris ac suilla diuunt: nisi*
non forum, h'ra, atque homines qui nunc plerique suos
sunt existimandi.

89 T I B I C I N A maximo labore mugit.] Acro-
telcuticum ex Sotadico carmine.

89 M A X I M O labore.] Plinius de ranis loquens,
Tunc extenti buccarum sinus perlucet, oculi flagrant la-
bore percussi.

89 C L A M O R ad cælum voluendus per æthera
vagit.] Poterat sic,

Clamor it ad cælum voluendus: per æthera vagit. Sed
vera lectio, ni fallor,

Clamor it ad cælum, volitatque per æthera vagor.
Idem Ennius,

Qui clamet oppugnantes vagore volanti. Vbi *vagor*
velans, vt hic volitat vagor.

89 E S V E T A frendice frunde frutini suauiter.]
Hæc est lectio veterum excusorum. Extrabunt quidam,
vt puto, qui quòd tam deploratis vulneribus manus
admoueam mirabuntur. Sed & non deerunt etiam
qui in minimis me commorari, grauiora præteri-
re conquerentur, vel potiùs calumniabuntur. Quare
vtrisque satisfacere possumus, si nec ea prætermitta-
mus, & aliquid verisimile afferamus. Videtur igitur
mihi hæc lectio ex his vestigiis erui posse, *Eiusdem ab*
Irundine- nefrende fritinni Suauiter- Nunc reddundæ
sunt causæ.

89 A B irundine.] Ita eruendum ex illo corrupto
frendice. Non dubium est ita legendum, maximè pro-
pter verbum fritinnire, quod est hirundinum, τὸ ψιδυ-
εἶζεν, vt infrâ aperietur. Hic locus postulat vt enarre-
mus locum Aristotelis in Poeticis à nullo hætenus
explicatum. Verba illius magni magistri sunt hæc,
ἐξωτὸν ἄνθρα καὶ ἐνελεῖν, καὶ ἐν τῷ Σοφοκλέους Τηρέϊ ἡ κερκίδος φωνή.
In Tereo non dubium est quin ageretur *μεταμόρφωσις*
Proenes in hirundinem. Quare ad imitandam vocem
hirundinis, dum ea *μεταμόρφωσις* ageretur, adhibuerunt
πῶς κερκίδα, radium textorium, quæ ob id dicta est *παρὰ*
τὸ κρέκειν. Iccirco in Epigrammatis Græcis scribitur,

Κερκίδας ὀρθρολάοισι χερκίδον εἰκελοφώνους. Apparet
ætate Sophoclis hydraulica organa non fuisse. Nam
postea vsi sunt antiqui hydraulicis ad imitandam mi-
nurritionem auicularum, quæ Vitruuius vocat Engi-
bata, & Merulas, si lectio mendo non caret. Sanè vi-
detur Attius vertissè Tereum Sophoclis. Ex ea fabula
Attij Nonius recitat versiculum, qui ad hanc rem face-
re videtur,

O suauem lingue sonitum, ὃ suauitas conspirtum

Anima. vbi *conspirtum* manifestò ex *συναυλία* ver-
sum. Est autem admirantis vocem hirundinis, aut lu-
scinix, quæ in eo dramate introducebatur.

89 N E F R E N D E.] Nefrèdis, & nefrèdus puer,
vel senex, ὃ νοδός, qui dentibus frendere nō potest. id est
frangere. Frendere duo significat, τὸ ἐμπρὶν τῶν ὀδόντων, τὸ
ἰμπερικέν. Pacuuius Antiopa,

-perdita illuente atque insomnia

Frendere noctes misera, quas perpeffa sum. Sic enim coniunge hæc duo exempla: quorum primum adducitur à Charisio, alterum à Nonio. Deinde frangere: unde nefrendus, qui per ætatem adhuc dentibus frangere non potest: vel senex, qui dentes amisit. Liuius Andronicus,

Quem ego nefrendem alui, lacteam immulgens opè. Inde nefrendes porculi. Inde frendere fruges, τὸ ἐρείλαιν. Pacuuius Antiopa,

Fruges frendeo solas, ac sicco robore. Serenus,

Copia farris uti frendentibus eruta saxis. Hinc frèdere fabam, & freffa faba, ἐρεγμός. Attius Troadibus: *Saxo fruges frendam: σιτοποιήσω.* Transtulit enim ex illo Euripidis,

Τάτοις μὲν κερδοθήσοισιν ἢ θυροῦν λάπειν

Κλήιδας φυλάσσειν, τὴν τεκοῦσιν ἔκτορα·

Ἡ σιτοποιεῖν, κὰν πίδα καίτας ἔχῃν.

89 FRITINNI.] Ergo nefrende fritinni, pro ναδὲ ψιδύειζε. Nam fritinnire proprium hirundinum. Varro Virgula diuina,

Et pullos peperit fritinnientes,

Quos non lacte nouo leuata pascat,

Sed pancarpineo ocimo coacto

Libamenta legens caduca veris.

Ad quos tum Volucres venit pusillos,

Vsque ad limina nidica, esca vitis. Hi luculentifimi versiculi à nobis non solùm emendati sunt, sed &

quòd quatuor locis dispersi sunt apud Nonium, in vnum corpus collecti & digesti. Valdè enim delectant me hæ reliquæ veterum autorum, tanquam quædam ex naufragio tabellæ.

89 s v e s auoluerat.] Ex his deprauatis suspicor eruendum hoc: *A sue: suboluerat, ita rudebat.* Suboluerat ei de facto, inquit quisquis est comicus ille: eos clamores edebat. Lucillius,

Hæc, in quâ, rudet è rostris, ἔξε. Rudere, suum & leonum, & aliorum animalium. Ouidius & Persius asinis attribuunt. Tamen oncant asini, non rudunt. ὄγκαν.

89 ITA TRUDE.] *Ita rudebat, videtur legendum.* Suspicio Varronem, *rudebat*, pro grundibat in Cæcilio legisse. Nonius, *Etiam hominum esse grunnitum Cæcilius Imbris designat.* Quæ verba Cæcilij desiderantur in Nonio, ea protulit Diomedes, sed fabulæ non meminit,

-ita eruento ore grundibat miser. Videtur hunc locum intelligere Varro: sed *rudebat* pro grunnibat legisse. Quanquam hæc sunt non certi iuris, sed arbitrarij.

89 NE QVE in re, neque in iudicium Æsopi, neque theatrides in colace nexum.] Ita in illis, quos semper sequor, antiquitus excusis legitur. In quibus videtur transpositum nomen fabulæ, cùm ita legendum sit, *In Colace, Neque in rem, neque in iudicium Æsopi, neque theatri des nexum.*

90 PER lætitiã liquitur animus.] Apollonius, -τῆ δὲ ἐν τοῦδε κατεείθετο θυμὸς ἀκουῆ, & -ιάνετο θυμὸν Τηρομῆν.

90 ALIQUANDO liquitur.] Liquitur vetere declinatu. Varro lib. I I I Rerum diuinarum, *L. Scipio cùm aurũ haberet in cista viminea, fulmine ita est ictus, ut cista esset integra, aurum colliquisset.* Quæ nos emendauimus, cùm propè deplorata sint apud Nonium. Simile apud Plutarchum Sympotiacis, ἢ καλιχίαν ἀργυροῦν ξυλίνοισ ἐπικειμένον ἐλύθη, τὸν μὲν ἀργυροῦν συζέσαι πικάντα, τὸ δὲ ξύλον ἀδύκτον ἢ ἀπαδὲς ὄρεθῆναι.

90 ENIMVERO gladij lingua.] Defunt pauca, quæ expleri possunt ex Gellio.

90 VIIVLANTE S.] Næuius Lycurgo,

Vos, qui regalis corporis custodias

Agitis, ite actutum in frondiferos lacos, ubi

Ingenio arbuta innata sunt, non obsita.

Ducite eò argutis linguis mutas quadrupedes:

Vt in venatu distulantes ex aulis

Locis, nos mittant Pænis decoratos feris.

Alij sublime altos saltus illicite, ubi

Bipedes Volucres lino linguat lumina. Quod toties in his Coniectaneis fecimus, hic præstitimus: quatuor

exempla ex Lycurgo Næuij à Nonio diuersis locis citata hic in vnum conglutinauimus, & verba mendosa emaculauimus.

90 A V I T V L A.] Macrobius, à *dea Vitula*. Puto Varronem rectè iudicasse. Id enim est *μοσχῶν* Græcè. Menander Hypobolimæo,

-μικρὰ Παναθήναι' ἐπεὶ

Πέμποντες ἔτοι δι' ἀρχαῖς ἐμοσχῶν,

Μήτηρ ἴωρα τῆς κόρης ἐφ' ἀμύρατος.

Ita reddes comi-
cis senariis,

-cum minusculas *Quinquatrias*

Celebrantes isti toto vitulabant foro,

Speſtabat in silentio mater virginis.

90 I N D O L O.] Forſan erat scriptum in *Obolo*. Nā ita citatur Cæcilius compendioſè, pro *Oboloſtate*: quam etiam comædiam grammatici Latinè vocant *Fænerationem*. Eodè modo in Nonij libris calamo exaratis citatur Pacuuius in *Dolo*, pro *Duloreſte*. Idque verum puto. Nam verſus qui adducuntur ex ea fabula, cum iis verbis quæ producit Feſtus & Nonius, cohærere poſſunt ita,

Hicine is est quem gratia formæ ante omnes nobilitat viros,

Amplius, rubicundo colore, ſpectu proteruo, ferox,

Capitata fronte? -

90 I N D E M E T R I O.] Non eſt Ennij, vt putat Vertranus, ſed Turpilij. Ea verſa eſt ex Alexide. Ex cuius Demetrio hæc producuntur ab Athenæo, libro *VIII*,

Πρότερον μὲν εἰ πινύσας βορραῖς ἢ νότος

Ἐν τῇ θαλάττῃ λαμπαρὸς, ἰχθύς ἐκ ἐνὶ ῥῶ

Οὐδὲν φαγῶν - Turpilij Demetrio apud Nonium,

Antehac ſi ſtabat Aquilo, aut Auſter, inopia

Erat piſcari -

90 P E R S I B V S, à *perite*.] Scribo, *Perſibè, perité*. Perſuaſerunt Itali Vertranio, legendum *Perſicus*. At nos id diſertè negamus. Nam apud Feſtum quoque legendum *Perſivus*, pro *Perſicus*. Quippe ſimplex fuit Sibus. Feſtus, *Sibus, callidus, vel acutus*.

90 I N Lampadione.] Nefcio an in *Lampade*. Nam Alexis & Antiphanes citantur ab Athenæo ἐν λαμπάδι. Quanquàm Lampadione eodem modo dictum quo *ἰλαξιῶν*. vt apud Plautum & Varronem Agathone.

Quid triftiorem video te eſſe? quem angit hæc

Lampadione? quid familiaris filius

Amatne? ſpes iſthæc eſt argentaria,

Ideoque ſcapula metuunt virgideſiam.

90 I N Agedone.] Nefcio an in *Agone* (Alexis citatur ἐν ἀγῶνι apud Athenæum) an in *Aedone*. Ea eſt fabula Liuii Andronici apud Priſcianum. Si tragœdia eſt, nefcio an in *Aegeone*. Eâ ſcripſit Euripides. ex qua etiam hos verſus diuerſè citatos in vnum coniunxi,

Πόταν σε φάμεν γάμον ἐκλελοιπότα

Πολυξενῶδαι; γῆ δὲ τίς; παῖτρας θ' ὄρες;

Τίς ἔσθ' ὁ φύσας; πῶς κενύριζαι παῖδες;

Τί σ' ἀνόμαζεν τῇ δεκάτῃ μήτηρ τόκον;

Primos tres reperies apud Clementem Alexandrinum: quartum apud interpretem Ariſtophanis.

90 C A V D A T V S.] In illis qui olim excuſi ſunt, *Canadatus*. Manifeſtò legèdum *Clucidatus*, ex Feſto, qui id interpretatur dulce & iucundum. Et alibi apud eundem *Clucidatus* ſcribitur, eodem ſenſu, *παρὰ τὸ γλυκῶ*.

90 P R A E B I A, à præbendo.] Scribendum, *Proebia*, à *prohibendo*, vt etiam in Feſto, *Proebia Verrius* vocari ait ea remedia, quæ *Casa Cecilia* vxor *Tarquinij Priſci* inueniſſe exiſtimatur, & immiſciſſe *zona ſua*, qua præcinctæ eius ſtatua eſt, in æde *Sangi*, qui *Dius Fidius* vocatur. Ex qua *zona* periclitantes ramèta ſumunt. Ea vocari ait *Proebia*, quòd mala prohibeant. Eandem vim habebant anuli apud Græcos, qui dicebantur *επιπυροδακτύλιαι*: & intus erāt peruii & caſſi, vt ſcribit *Artemidorus*. Ab eo ſcriptū in Cerimoniis flaminis *Dialis*, *A N V L O, N I S I P E R V I O, C A S S O Q, N E O I T I T O R*. Habebant & aliquid *ἀλεξιφθορον* anuli ferrei, qui dicebantur *Samothracii*. Eorum meminit *Lucretius*.

90 I N Technico.] Nefcio an Cæcili, qui ſæpe citatur in *Fallaci*, vel *Fallacia*. *πρηνὲς* enim *Fallax*.

90 V T S I L O R U M.] Omnes antiquitus excuſi, vt ſi

notum. Ego indubitanter lego, *Proebia à prohibendo* & *statum*, id est *παρημένον*. *Proebia τὰ ἀλαξίφθονα*, amuleta. Poterat & legi *Proebra*, sicut *Inebra*, *Enebra*. Et sanè eam puto rectam esse lectionem: & ita legendum esse in Festo, vt *Inebra* ab *inhibendo*, sic *Proebra* à *prohibendo*.

90 CONFICIANT à conficito, conuenire dictum.] Scribendum, *Constant à Conusto, conuenredictum*. Sed hæc scriptura est ex veteri errore librariorum, qui *peruiterere*, pro *perbitere*, & *inuiterere* pro *imbitere* scribebant. Omnino *Combito*, eodem modo declinatum quo *Imbito*, in eo, in *Epidico* Plauti, & *Præbito*, præuenio, in *Pseudolo*: & *Rebito* in *Capti*. redeo: & *Perbito*, pereo. Ennius *Hecuba*,

Sed non scripsisti, quis parentem aut hospitem

Necasset: quo quis cruciatu perbiteret. Plaut. *Capti*.

Qui per virtutem perbitat, nō interit. *Perbitat*, pereat. Non enim per diæreses nescio quas expediendus versus: quod facit corrector *Plautinarum* fabularum, qui patrem meum audiendum non censet, quod creticos in iambum admittat. Sed de eo alias erit loquendi locus. Itaque *combito*, *præbito*, *perbito*, *rebito*, *imbito*, composita sunt è simplici *Betere*. Plautus *Astraba*,

Quæ nisi sic beteris, nimium is & grandi gradu. Sed error huius deprauatæ scripturæ hinc manauit, quod *Inuiterere* pro *Imbitere* scribebant, vt supra admonuimus. Quare apud Plautum *Truculento*, vbi hodie legitur,

-quid tibi hanc, inquam, notio est,

Amicam meam? morsere ocyus si manu niceris.

Quid manu nicerim? castigandum est,

-morsere ocyus, si viam inuiteris.

G E. *Quid viam inuiterim?* STR. *Fac quod iussi, mane.* vbi etiam personas suo loco reddidimus.

90 TARENTILLA Pacuuij.] Nam est & alia *Næuii*. Ex ea hæc adducit *Isidorus*,

-quasi in foro pila

Ludeis datatim dat se, & communem facit.

Alium tenet, alij admittat, alibi manus

Est occupata: ut alij percellit pedem.

Alij dat anulum: expectandum de labris.

Alium inuocat, cumque alio cantat: attamen

Alij dat digito literas. -- Qui versus, quia sunt non aspernandi, præterire nolui, sed ideo adduxi vt explicarem. Primum apud *Isidorum* malè *Ennius*, pro *Næuius*. Sed ex Festo nouimus quomodo nomen autoris restituendū esset, & ex qua fabula adduceretur. Quod ait de meretrice, quæ omnium libidini se prostitueret, à *Iusu* pilæ eleganter dixit, quod datatim sese dederet. *Artemidorus* libro 1, ἀπασὸν δὲ καὶ σφάραξ φιλονεικίας ἀπεχάντους σημαίνουσι. πολλὰ δὲ καὶ εἰς ἐπιπέρας ἔεργα. εἶποι γὰρ ἡ σφάραξ καὶ τὸ ἀπασὸν ἐπιπέρας, διὰ τὸ μηδαμῆ μύειν, καὶ πρὸς πολλὰς φοιτᾶν.

Alii admittat. Plautus *Aguaria*,

Neque illa ulli homini nutet, niſet, annuat.

Alii percellit pedem. Idem,

Neque isthæc ulli suo pede pedem homini premar.

Anulum spectandum. Idem,

Spectandum ne cui anulum det, neque roget.

Alium inuocat: in talorum iactu scilicet. Exempla sunt in *Aguaria*, & in *Curculione*.

Dat digito literas. *Ouidius*,

Et tacitam mensæ duxit in orbe notam. *Propertius*,

Aut mea cum digitis scripta silenda notas.

90 N E C satis *sarrire*.] *Satum*. *Acroteleutium Saturni* versus.

90 A B *serare*, *aperire*.] *Operire*.

91 P R O D V C E N D V M.] *Procludendum*, ex libro eruditissimi *P. Victorii*.

IN SEPTIMUM LIBRUM.

98 D E Q V I B V S quæ experiero singulis tribus, tum de alteris totidē scribere ac diuidere incipimus.] *De quibus quæ ex prioribus, tum de alteris totidem scribere, ac, &c.*

98 I N A E D I F I C I I S quod non videmus habere atrium αἰθυσλον. similitudinem & cubiculum adæquale, cum tamen, &c.] *In ædificiis quæ non videmus*

atrium habere peristylj similitudinem, & cubiculum a:
dicula, & c.

IN OCTAVVM.

114 SERPERASTRA.] Καμπεσίγχα. Orpheus
enumerans crepundia Bacchi in infantum supellectile
recenset illa,

Κῶνος, καὶ ῥόμβος, καὶ πύγνια καμπεσίγχα,

Μῆλα τε χύσεια καὶ παρ' Ἐσπερίδων λεγυφάνων.

Citat Clemens.

124 QVOD dedit ira caput, neque dispendii facit
hilum.] Admonuimus scribendum,

Quod dedit illa, caput: neque dispendij facit hilum.

125 SVRDVM theatrum.] Καφὸν θέατρον. Galenus
πεὶ μεθόδευλῶ α.

137 QVOD in præteritis dicimus longum, luit,
pluit:] Ennius;

Annuuit sese mecum decernere bello. Alii Annuuit, du-
plici uu. Plautus,

Nam rus ut ibat, foris ut multum pluerat.

Sed tunc est à pluueo, ut Annuuit ab Annueo. Idem;

Certare abnueo, metuo legionibus labem.

IN NONVM LIBRVM.

157 HECTORIS natum de muro Troiano iacta-
ri.] Ex Andromacha Ennii,

Hæc omnia vides inflammari,

Priamo vides vitam evitari:

Iouis iram sanguine turpari:

Hæctoris natum de moero

Troiano iactari.-- Sed magis puto ita scripsisse

Ennium,

Hæctorem curru quadrjngo raptariet,

Hæctoris natum de moero iactariet. Otiosum enim

Troiano: & est interpretamentum alicuius studiosi.

Citat autem Cicero primum membrum. Porro simi-
lis conquestio in Hecuba,

--quid petam

Presidij? quid exequar? quo nunc aut auxilio aut fuga
Fræta sim? arce & urbe sum oiba: quò accedam? quò ap-
plicem?

Cui nec patriæ ara domi stant, fractæ & disiectæ iacent.
Fana flamma deflagrata, totis aliis stant parietes.

Videamus quid ex Euripide trāstulerit, quid reiecerit,
ἢ μοι μοι.

Τίς ἀμύνει μοι; ποία γῆνα;

Ποία δὲ πόλις;

Φροῦδος παύσει, φροῦδος πῆδες.

Ποίαν, ἢ τῶν τῶν ἢ κείνων

Στείχω; ποὶ δ' ἦσω; πῆ; τίς θεῶν

ἢ δαμμόνων ἐπαρωγός; Addam & pro coronide, illa

non extare in Græco,

Sed non scripsisti, quis parentem, aut hospitem

Nec assueti: quo quis cruciatus perbiteret. Neque illa,

Heu me miserâ, interij: pergūt lanere sanguē sanguine.

Nec illa,

Iuppiter tibi summe tandem malè re gesta gratulor.

At illa sunt,

Vide, hinc meæ, inquam, lacrumæ guttatim cadunt.

Talthybii verba,

—νῦν τε διὰ λέγων κακῶ

Τίγῃ τὸ δ' ὄμμα.-- At illa quomodo?

Miserete annis, date ferrum, qui

Me anima priueta.-- Hecuba apud Euripidem,

Ἡμᾶς δ' ἀρνῦτες πρὸς πύργῳ Ἀχαιῶν

Κιντῆτε, μὴ φείδεσθε.-- Et cum ad verbum transferret,

fatis negligenter ea tractabat: ut illa,

Hæc tu es si peruorsè dices, facile Achinos flexeris.

Nanque opulenti cum loquuntur pariter atque ignobiles,

Eadem dicta, eademque oratio æqua non æquè valet.

Concinnius puto,

Hæc tu es si ineptè dixeris, flexis facul:

Ignobilium etenim atque opulatum virum

Oratio indidem æqua non æquè valet. Euripides,

Τὸ δ' ἀξί: μακρὴν κακῶς λέγει τὸ σῆν,

Πείσο: λόγος διὰ ἑκτ' ἀδελφωμάτων ἰών,

Καὶ ἢ δὲ δεκαῖτων, αὐτὸς δ' ἑκτῶν ἰδὲν. Sed de his satis

158 CASCVS, furus.] *Surus* legendum, vt supra libro VI I, *Suro, lupo*. Ennius,

--*Enius*

Surus surum ferret, emem defendere posset. Intelligit vallum, quod propterea alibi crebrifurum dixit. Autor Festus. à *suro* autem *σποροεισικόν* *Surculus*.

HABEBAMVS & alia, quæ in hunc autorem dici poterant. Sed, vt inquit Varro, vereor ne plures sint futuri, qui, quòd nimium multa scripserim, reprehendant, quàm, quòd reliquerim quædam, accusent. Itaque hîc modum dicendi facio.

FINIS.

VERBORVM ETYMOLOGIÆ

PERPERAM A VARRONE TRA-

ditæ, hîc veris suis originibus redduntur, aut prætermiffæ explicantur.

A

A *Equor* ab æquus, vt læuor à læuis. *Æquum*, εἰκός. Doricè ἀκός. vt εἰς, αἰ. εἴτε, ἀκία. *Æuum*. αἰών. æuitas ætas, æuiternus æternus. hæc re-ctè à Varrone.

Ambagio. am detritum ab ἀμφί. vt At, ab ἀτήρ.

Ancile. ἀγκύλον. Anculare quoque pro ministrare, ἀπὸ τῆς ἀγκύλης, ministratorio vase. Vide Athenæum.

Anstactum. Frago antiquum, vt tago, pago: est lentare, flectere: παρὰ τὸ φερίαν, vnde φερίνυμι. Quòd significaret lentare, vt Lentare remum Virgilio: & Lentare arcum Statio. ab eo φερίαν, & φερίαν dici cœptum pro ambire. Et Latitum priscum Fraxare, obire, circuire vigilias, à frago: vt à Veho, vexo, Tago, taxo. Fraxatores ergo, custodes circumièntes vigilias. Nam sunt duo genera eorum, ἰδρυμβοί, ἢ ἀείπολοι. Ab eadem origine Frequens, qui sæpius fraxaret vigilias: non à ferendo, vt Varro.

Angulus, ἀγκών.

Ara. Prius Afa, vt Papifius, Valesii. Afa, quæ postea anfa, vt tago, tango: pago, pango: mesa, mensa: tefus, tensus. Ita dicta, quòd esset propriè Foculus, qui manu portabatur, vt ignitabulum: ἰχάεα.

Area. ἄλω. l, in r.

Arma, propriè sunt scuta, vt, *Tarpeia necata armis Sabini*, id est scutis. & ancilia arma, id est scuta. Arma itaque ab armo, quia in eo gestarètur. Armus commissura brachiorum ab humeris. Itaque ab ἀμὸς dicta.

Arabon. ἀραβών. Syriacè Arabon, ab arab, πὲ ἐρῆαν.

m. j.

Aruum. ab Aro. vt Paruum à parum. Larua à Lara; Seruus à Serus, ἔργος. à quo εἰδος, & Eritudo Festo, & εἰρεργος Homero.

Arcerra. ab ad, & carrus. Id erit ad verbum, Epiredium, spuria & hibrida voce. Arcerra, pro adcerra, vt aruenire, arcedere: aduenire, accedere. Nisi sit eadem origo cum Arcirma.

Arcu. Arcere est continere. ἀρκεῖν. vnde & Arcus in fornice: & à similitudine τὸ τόξον.

Angenora. Ita scribo, non Angerona. Angere, ἀγγεῖν, cohibere. Angina, ἀγγόνη. Quòd ora digito angit, id est cohibet, Angenora.

Audio. Audes, pro Aures. Antiquum.

Aurora. αὐρε. vnde ἀρχαυρον. Ἀρχαυρον κινώσαντες, ἀλβιδὰ. ῥόδοι φάος ἦες, Apoll. Sic Aurum, αὐρός. Nam remansit ἀναυρός. Festus quoque testatur vetus Græcum esse.

Ausculto. Auses & Audes & Aures dicebant veteres. Ausis ἔς ὠπός, Creticè & Tarentinè αὐς αὐπός. Auses.

Aueo. Purum putum Hebraicum. Quòd verò dicitur salutantes, Aue, Pœnum est. Vt Pœnus ille apud Plautum. Ρ Ο Ε. Αὐο. Μ Ι. *Salutat.* Ad verbum est, viue. Nunc verò Pœni dicunt *Sfalem aalech*: vt Hebræi *Sfalom lecha*.

Autumnus: prius Auctumnus ab Augeo. vt Factor, Facto: Sartor, Sartor: vnde Sarcina. Auctor, Autor, vnde Autumo: Auxilium ab Augeo. Auxilius nomen proprium, deminutiuum Aullus, ὀφέλιπτος. vt Pauxillus Paullus, Μικκύλος. Taxillus Tallus, prænomen Sabinorum. Festus.

Attium. Puto ἀΐθριον.

Assum, merum: prisca vox.

B

Balteus. Tusca vox. Charisius, *Varro baltea dixit, & Tuscum vocabulum ait esse, Rerum humanarum libro x v i i i.* Vides inconstantiam Varronis.

Brasica. Ortulanú olus: ἀρασική. vt βασιλική, ὀμφαλιεύς. Basilica, Umbilicus.

Bruma, à Brumo, Bacco. βεβρύμος Brumus: quòd in id

tempus inciderent, in quo festa erant Bacchi. Ouid. de alteris Liberalibus,

Acceptus Genis illa December habet.

C

Cacabius, κέκκαβος.

Calamistrum, κλαμίσ. In Varrone verò legendum: *Calamistrū, quòd calfactū in cinere, qui capillus ornatur.*

Calix, κολίξ. Culigna, κολίχνη.

Canis, κών, κυνός.

Cano, Oscum. prius Casno.

Capitolium, ita vocabant quam Græci ἀκράν. quòd esset κορυφή τῆς πόλεως. At fabula capitis inuenti excogitata ad gentis nobilitatem. Capitolium ergo Latina vox, vt Pergamum in Phrygia.

Capra. Turrenum. Hesychius.

Camelus. Syriacè *Gemal.* At Hebraicè *Gamal.*

Casus. Oscum. Casus apud Oscos erat παλαιός. Vnde Cascus, & Casnar. Casus ergo lac vetustū, & coactum ac cōcretum. Inde Casies, Caries. Nisi sit à κέρυον. κερύων. ὅν vocat Theophrastus quæ sunt vermiculata.

Carcer. κέρκερα, εἰ μένδρι.

Carere. κέρεθ, ἐκρεθον. Inde Carduus. & quòd carminantium è manibus deteritur. Latini Floccum, Græci ἀκάρης vocant.

Cerno. κρίνω. vnde Crinis, crimen.

Carpius. κερπίος, Syracusanum.

Caelum, κοῖλον.

Colles, κολώνες.

Concinne. συνκκεκκεκκός. Cinnus, ὁ κικκόν.

Columbus. κολυμβος, παρὰ τὸ κολυμβᾶν: à gestu quem faciunt ea aues. Et columbaria in nauibus, per quæ videntur remi eminentes κολυμβᾶν.

Cornus. κώνος.

Cibila. κιλίβας, αντός. Alii malunt *Cibila:* sed tunc erit transpositum.

Caprio. Syriacè Cap volam significat.

Crepum. Cnepum. κρέπας.

Crusta, à Corio, quasi Corusta. vt à fide. fidustum: à

ango, angustum: augeo, angustum: vnco, vngustum: verbustum, à veru. *Caro verbusta*. Plaut.

Cruor, sanguis concretus & congelatus. κρύος. Inde crudum.

Cernuus, κέρως.

Circus, κίρκος, κρίκος. Etiam Circanea auis, ἢ κύκλω ἰστέ. πτολίθῆ· circumuaganea.

Cypedia. Caupedia: Claudus, cludus. Defraudare, defrudare. Laura, lura.

Corni, κέρως. vt à κρέας carnem fecerunt. Nisi malis à Syriaco *Qarna*.

Cucumis, κικυός. Inde Cucuma, quòd ventrem magnū habet.

Cura. Prius Coera, & coerare, curare. Coera igitur παρὰ τὸν κόρον, κείρα, à satietate. hinc satagere, curare. vnde κείρανος.

Cerno, τὸ κρῖναι, vnde Cernuus, ὁ κερτώλης. Festus & Isidorus volunt Cernuum esse genus calceamenti: decepti, vt puto, illo Lucillii versu, *Cernuus extemplo plātas conueffit honestas*. Is enim est gestus calceantium se. Addam & ex Seruio, *Cernuus equus*, inquit, *qui cadit in faciem, quasi in eam partem qua cernimus*. Vnde ἔξ πueri, quos in ludis videntur, ea parte qua cernunt stantes, cernui vocantur: vt etiam Varro in libris *Theatralibus* docet. quod de cernuo equo scribit, est is qui Græcè dicitur κερτώλης, ὁ δὲ τὸν ἄμων ὄπι πτω γλῶ ῥίπιων. De cernuis verò pueris, idem est cum illo quod scribit Varro lib. 1, De vita pop. Rom. *Etiam pelles*, inquit, *bubulas oleo perfusas percurrebant, ibique cernuabant: à quo ille versus vetus est in carminibus. Sibi pastores ludos faciunt coris Consualia*.

Capis, κερπίδη.

Ceres. Cereo, creo.

D

Damnum. δαπάνη, dapnum: vt ὕπνος somnus. Deinde damnum, somnus. Damnum est propriè τὸ ἀλάωμα. Iuuenal. *Nulla viri cura interea nec mentio fiet Damnum*. δαπανῶν, ἢ ἀλάωμάτων. Idem, *Et multa crescit damnum* γὰρ πυρο. δαπανηγῶν, δαπανώδης. Horat. *Nos nisi damnose*

bibimus. ἡρώω ἀφ' ἑδῶς. Addam & corollarium ex Suetonio De clar. grammat. *Precia grammaticorū tanta, mercedeſque tam magna, vt conſtet Lutatum Daphnidem, quem Lenaxus Melissus per nominis caussationem πωδὸς ἄγμω dicit, c c millib. nummūm Q. Catulo emptum, ac breui manu missum*. ego lego δαπάνης ἄγμω, vel potius δαπάνημω, vt sit allusum κερὸς τὸν δαφνίδω, vel δαπανίδω.

Diana. prius Iana: vel, vt Pontificia indigitamenta habebant, Eiana: vnde etiam Deiana hodie in veteribus monumentis visitur.

Dis. δῖος, δῶς. vnde Δίος.

Dico. δέικω.

Disco. δάω, δάσκω. disco α. in i, vt χείω, hio: χείσκω, hisco.

Doceo. δόκω. vnde δόγματα sapientum.

E

Elixum. lix aqua. vnde liquor: vt à Lax, laqueus, lacio: inde lacerō & lacinia. nisi à λακίδες.

F

Falces. Syriacum Palca.

Fallax. φήλιξ. Fallo, φηλώ. à φάλλω, φαλώ, ἢ φηλα. Apollōn. libro 111.

Fama. φήμη, φάμω.

Fari. φάω. vnde φημί.

Fastus. etiam antiquis φαστός, à φάσκω.

Fatus. φάτις. & Vates.

Faustus. φάυτος. ostendo beneuolentiam. φάω, vnde φάυσκω. & Faustus φαυστός.

Februum. vel à Feruendo, vnde & Febris. quòd, quæ deferbuerunt, pura sunt. vel à φαῖβος, φοιβερός: vt à φόβος, φοβερός.

Ferme, ἀμώϊ. Vel à ferè, ferme: vt gero, germen.

Ficedule. miliaria συκαλίδες, καρχαίδες.

Fiscina. Fiscus, δέξυχοινος. Etiam aluta. sed tunc puto à φάσκω, vnde φασκώλιον, Pasceolus. φάσκω, fiscus. vt χείσκω, hisco. δάσκω, disco.

Flexum. φλιπτόν. vstulata enim praua fiunt. Etiam à φλέγω, flagro. vnde Flagrum. hinc Horatius,

--breve flagris.

Formido. Formus, sudans, calidus. sudare solent nonnulli tremore. vt à graui, grauido: à rauco, raucido: sic à formo, formido.

Forum. quod foras. Foras à δύραζε, & foris δύρα: vt δῆρ, φῆρ, fera. θέω, vnde θέον, θιο, suffio. θυμῶν fumigare. χείρος funis. Antiquitus sfœnis, vt σφόγος sfungus, σφονδύνη sfunda. postea s perit. inde sfœnire, nunc finire, χείρω μεταρῆσαι.

Frater. φείτωρ. Cōfratres vocāt vulgò τοὺς συμφορῶτας.

Fremo. βρέμω.

Fringes. φρύγω. Et torrere parant flāmis, & frāgere saxo.

Frispire. φείπω, φειπνύω. est titilationē corporis prae se ferre. Aliter frigere, ab eadem origine. Varro: *Commūtari mentes, frigi animos eorum.* φείπειν. Afranius Priuigno: *Occasione certa mulier inuolat*

In collum, plorat, orat: occurrit nepos

Pausillus: nepos porro de lecto frigit.

Forda. φορῶδες.

Flora. χλωρίς. vt Flos, χλόος.

G

Galea. γάλη, vt κωλέη, κωπέη, λυκίη, &c.

Gallus. παρὰ τὸ κείλος κείλος pala galli gallinacei.

Gaudium. γάδος. priscum. vt à πλάδος, vnde πλάδαός, plaudus. à πλάτος plautus. à κλείς κλειδός, Dor. κλάδος, claudo. Nisi sit, vt κλείω claudo, sic à γάω gaudeo. κώδῃ γάων.

Gemo. γέμω. plenus sum. *Gemit imposito sub pondere Cynthia.* & γέμος, πλήθωμι. vnde vt contra γένο gemo, & angustus sum.

Gracostasis. Græcorum statio. vt Fregellæ, Fregellanorum. Festus. Sic apud Martialem:

Be vicine Nepos: nam tu quoque proxima Flora

Incolis, & veteres tu quoque Ficelias.

Ibi Ficeliæ est statio Ficuleatum. Neque quicquam mutandum est, quod putat Domitius.

H

Hillum. Hir est minutum illud cauum in media vola. Ab eo ἵπποκρίσιον Hillum. Cū vellent ostendere paruum modum rei, puta aquæ, aut similibus, ne hillum

quidem, dicebant, ostendentes volam manus.

Honor. veteres Onor scribebant. Est à prisco ὄνη, vnde ὄννημι. vt ab ὄνη factum ὄνειδος. At onus verisimile esse ab ea origine: vnde fluxit ὄνος Græcorum, qui ab aliqua ratione ærumnosum illud animal ita vocarint.

Horreum. quod ὄρεα omnes fructus, atque adeo prouentum omnem ita vocarent. Galen.

Humus. χαμηλή. Humilis χαμηλός, vnde χαμηλός, vt χεσί, vnde χεῖς, Hesi, postea heri. χεσί vt χεῖς, χ in h. vt χάω hio, &c.

I.

Infula. infilare, amicare. Filameum, pōst Flameum, amiculum, &c.

Interamna. διπόταμος πόλις, vt διδάλασος Κόρινθος. *Bimarisque Corinthi.* Horat. δίδυρον γραμματίδιον, τὸ δίπυρον. Hesiych. *Bipatens pugillar,* Aufon.

Irrices. ἄπιξ, κος. Euripid. Cyclope.

Iruudo. quod veteribus helundo, à χαλιδών. χ in h, vt supra. ea est vera etymologia.

Iurgo. declinatum à Ius: vt à per, pergo: tero, tergo: mare, mergo, τὸ καταποντίζω. Sic à μάρος, murgiso, cor, corgo. κηρόπι, κηρόπεν. Sic à λαύρος, vnde Lura, largus: à παύρος, parcus. σπείρω, spargo. susum, surgo.

L.

Lacus. λάκος.

Latus. λατός. Ita vocabant qui cum corona publice vitulabant. λάος, λατός. Deinde λατός. vnde λάτεια.

Lautole, Latinè, quæ Græci λασα. Nam balneū Græcum est. Dicebatur & Albulæ. Lautolæ autem vocatus ille locus Romæ, ab ea fabula quam narrat Ianus apud Ouidium: *Sūmque repentinas euolutas aquas, &c.*

Lignum. à lego: vt à tego, tignū: rego, regnum: μέγας, magnus: σίγω, σιγόν. σίγω, lignum, amittit: παχύς, pinguis: λέγω, linguo, & lingua: ἔγχε, anguis: δένδρον, densus.

Locus. λέγω iaceo, antiquum: vnde λέγω χαλός. vbi quis situs est.

Loqui. λόγος.

Lupercus. cognomen Fauni, λυμπος.

Lucumo. Tuscum, & tamen origo Græca. Nam in Latio Lucomones ii sunt qui in Arcadia λυκόμενοι.

Lustrum. vt flustrum, malacia maris.

Lucrum. à luo. Nisi sit eadē origo cum lucare. Quod lucrum captabatur è lucis, vocabant Lucar: sicut quod ex sacrorum æruscationibus, Extar.

Lutra. λυτρίς. vnde & ἐνυδρίς, eadem.

Lux. λύκη. vnde λυκόφως.

Ligo. λίζ. ἐργαλείον π. vel quòd terra λίζ. Clemens Alexandr.

M.

Malua. μελάχη.

Macer. μακρός. quòd macri longi sint: vt tenuis παρὰ τὸ σείνειται.

Mars. Sabinum.

Mendum. à minus, vt à manus μάδο περιγνώδ. à μέδο Mendicus, cui deest aliquid: nam mendum propriè defectus. Itaque qui minus quàm opus est, dicit, is veritatem imminuit, diciturque mendax. Sic Mendicum vocabant minus velum, quod in prora ponitur. Græcè δ' ἀπείμων. Aliter τέρδρον. Et locus vbi proreta speculatur scopulos in mari, dicitur τερδρωτήρ. Statius in Propemptico, *Sint quibus exploret rupes graui arte Molortho, ἀναμοισθήτως lego,*

Sint quibus exploret rupes maris artemo Locrus.

Locrum vocat, quia Locrenses Opuntii, populi maritimi, nauticæ rei periti fuerunt vel -*artemo tortus*. At nescio quid nugati sunt nonnulli de molortho, tanquàm μόλορθρον esset perpendiculum. Et vt puto, qui hoc annotarunt hunc locum Statii authorem videntur habuisse. nam in nullo veterum extat, quod sciam.

Mens. vt à γένος, gens, à φάεος pars: sic à μένος mens.

Mereo. μέρο. quòd distribuitur merces.

Metuo. μέτω antiquum, vnde μέμοδα, μέδος. sic à πέτω obsoleto, Peto nostrum. à quo πέποδα, πώδος. sic antiquū δέλω, vnde δέλω, reperit δέδλω, δόλος, Dolus. Sic etiam μέδω, vnde μέδωμος, μέμοδα, μέδος, modus. inde Modius.

A Syriaco *Mad*, & *Madad*.

Mira, Syriacum, δριάδνω Græcū, Vitta Latinū, idem significant in sua lingua, nempe vinculum.

Minerva. prius Menerua. Meneruare erat monere, Vnde promeneruat, monet in Saliari carmine. Menere est monere: & meniscor. vt apo, apiscor: fruor, fruiscor. à quo composita comminisci, reminisci.

Moneo. prius meneo.

Moereo. à μοίρα. quòd pro dolore τροπικῶς sumitur.

Murus. prius moerus, à μοίρα. quòd quisq; pro parte sua eos seruaret. Hoc docet Lucill. cum ait, *Moenu tamē fungi, ac moeros seruare potestint*. Itē adsignificat & Moenia, quod partes officii cuiusque significat, quasi Moeria dicta. postea munia, *oe* in *u*. vt poenire, punire: vt φαίρας, pubes. ἔδα, ἔοιδα, vnde εἰδα factum, vt ab εἶνω ἔοιγα. ab illo ἔοιδα igitur, oitor & oifus: vtor, vsus. vt μοῖσα, μέσα, τύποισα, τυπίσα, &c.

Multa. oscum. desinat ineptire Varro. à quo multus: quòd numerādo multa æstimaretur. & Multare in auditionibus, τὸ πλεῖσθενιάζειν. Plaut. Stichus: *Quam multas tecum miseras multaui*.

Murmuo. μορμύρω.

N

Narro. Antiquitus Gnaro, à gnarus. vnde Gnarigo apud Festum, & Dignorare apud eundem. Omnia παρὰ τὸ γινάσκειν. sic Gnascor, & Gnatus, παρὰ τὸ γινάω, γινάσκω. vt à γινώω, γινώσκω, gnosco, gnotus.

Neptunus. Tuscum, vt Volcanus.

Nonæ. vt à Nouem, nonus: sic à nono Nonæ: vt κομιλία Græcorum. Et Chadaß Hebræorū, id est nouus.

Nuncius. planè Syracusana vox. vt ab ἐν ἑνός, εὐγνία, sic à νέος, νόγμος Siculi declinarunt.

Nux. Syriacum *Luζ*. *L* in *N*, vt Lympha, Nympha.

O

Ocrea. ἐκρηεῖς.

Olor. ὄζω, ὄδωδα, odor. vt οὐρίζω, considero, πείθομαι, φρέδων, prudens. Ab eadem mente olere, *din l*: vt dacruma, lacruma: ἀδάκρυα alacer.

Oleus. oleo, cresco. quòd tràslata in ortù, ex agrestibus culta fiunt. quare ab eo dicta λάχανα, παρὰ τὸ λαχάνειν.

Ops. Dea. ὠπίς. Hesych. Vel ὄπης, vnde ὀπίζομαι, venerari, colere: sicut venerari à Venere.

Opto, propriè est eligere, còsiderare: vt, *pars optare locum*: eligere. Et optio, electus, ab ὀπῶ Græco, video, confidero. Opus verò est ab ἔπω facio, administro. vnde δίοπος, qui aliquid facit, administrat.

Oriens. ὄρω, orior. vnde ὄρουμα.

P

Pala. prius paxilla. vt axilla, ala: paxillus, palus, paxillus, pilus.

Palatiū. φαλάγγιον. Ita vocabāt summa iuga veteres Latini & Græci. vnde Falæ, & Falantú Hetruscis erat celú.

Palus. forsan à πῆλος.

Pasco. Varro nescio quid rugatur. Alii à βόσκω, non malè. Ego à πάω πάσκω. vnde etiam πῶν, Grex.

Pans. Vocabulum magnæ Græciæ. Athen.

Pater. quòd per eum pateat semen. Ἀπαλλον ἀποσπῆμι, quæ inuidia est deducere à πατήρ.

Pauo. πῶς, τῶρος Æolicè. Pauo, t, in p, vt πῶρος, spica: & πῶς, Oscè, pis. τί pit. & pitpit, quicquid. τῶσπερ, πῶσπερ, πῶσπερ. Oscè petora, vnde petoritum, quatuor rogarum.

Latini p, in q, aut c. pit, quid. pitpit, quicquid. petora quatuor. πῶσπερ, pro πέντε, quinque. πῶσπερ, quotus. ἔπομαι, sequor. ἔπωρος, equus. λίπω, liquo. vnde linquo, & contrà: vt λύκος, lupo.

Pauper, à πῶρος, prima reduplicata. vt popol^o, à πολός. susurrus, à σύρος, vnde σύριγξ. Cacula, à cala, ligno. Lucill. *Scinde puer calam, vt calcas*. Propero, à πῶρος. Nisi sit πῶσπερ, aut πῶσπερ ὀργισί: aut potiùs à πῶσπερ, quæ reduplicatio notat celeritatem. Sic à Curuus, cucurbita. à tor Syriaco & Pœnico, turtur. à far, surfur. Mars, Mamers.

Pauor. φόβος. vnde πῶσπερ, πῶσπερ, παρὰ τὸ φοβεῖσθαι.

Pecunia, à pecu, quòd omnis veterum substantia in pecuaria. Sic Græci πῶσπερ à prouentu. πῶσπερ, Hōmero, prouentus: quòd eorum copia in pecu.

Pecudes, πῶσπερ.

Peluis. πέλυσ. vt parum, paruus, & c.

Perdix, παρὰ τὸ πέρδειν. Eum enim sonum edit. vnde & κλαγγίξιν quoque dicitur. & κλάκη foetor: vnde Cacare. Hebræi *Quoié*, id est κλητίς. quòd vocet pullos.

Peregrinus. peregrè. & peragrare, ἀποδημῆν.

Pistor, à pinfendo. Pinfere, vel, vt veteres dicebāt, pinfere, πῆσαι. T perit, vt πῆρην, perna. πῆρὸς, Æolicè πῆρὸς, à πεπερὸς, penna. sic πῆρ, ὁ λλωδός, amittit τ, à πῆσαι. A quo πῆρὸς in Euangelio, nardus expressa & contusa in liquorem, & unguentum: quòd spicatum dicebatur, si ex spica exprimeretur; foliatum, si ex foliis. *At mea me libram foliati poscat amissa.*

Plaustrum. à palando, quòd extèdere significat: quasi palaustrum: vt planxæ, quæ prius palancæ. Palancæ, seu palangæ (vt id quoque explicemus) sunt, quas Græci φαλαγγίς vocāt, quibus subducuntur naues. Varro de vita po. Ro. lib. iiii, *Cum Pœnis obuiam venisset nostris, & quosdam cepisset, crudelissimè pro palangis, carinis subiecerat*, relatum id ab Appiano in Libycis: τὸς ἀιχμαλώτους ἡμῶν, ὅσῳ μὲν εἰς τῶσπερ ἐν ποταμοῦς ἐμβάλλοντες, ὡς γούρας ἐπέβαλλον τοὺς δὲ τοῖς ἐλέφασιν ἐπέβαλλον. Et in Annibale, ἔστι δὲ ἔς τὸ ὄργης ἀνῆρξ, ἐν τοῖς σώμασι τὸν ποταμὸν ἐγούρας, ἐπέβα.

Pœna, πῶν. à πόνος. vt πῶρος, πῶν, χλόος, χλόη. μῶρος, μῶρα, & c.

Perna. πῆρην.

Porca. Nonnulli à πορσία, a, in o. vt porrus, à πῶρος antiquo, ex quo πῶρος, & πορσία. vt πῶρος, πῶρτω, πῶρσω. à quo porro, & prorsus, vt prorsu limites. Et prorsu oratio, deinde prosa, vt rursus, rusum: sursum, susum: prorsum, profum, Afranius.

Premium. à præ, & emo, accipio. demo contrarium accipio.

Pratum: Doricè πῶρτα, à πορσία.

Precium, à procado. Procure à πορξ πορξίς, vnde πορξίξ.

Plecto. πῶκω, πῶκτω. vt τέκω, τέκτω. πλέκω, πλέκω. plecto.

Proserpina. prius Præserpina à Περσεφόνη. Nam ferè quæ in o nunc dicimus, per e enuntiabant.

R

Rapum, ῥάπυς. inde ῥάπακος.

Raudus, & rudis virga, ῥάυδος, eadem origine.

Rete. Retæ τὰ ῥωπήια, quæ impediunt euntes, aut quæ sunt in fluuiis. Ita τὸ δίκτυον, quia implicat quæ in eo incidunt.

Rica. ῥίκος, ῥέικος. Ricinium.

Robigo. Quia coloris robi. Robum τὸ πυρρὸν vocabant, seu rutilum.

Rura. ῥύρα, ἀμέλγω, mulgeo. Nam Rus decurratum à rure: vt alia omnia similia.

S

Saturnus. Tuscum, vel Syriacum. Aut σάτυρος. Aut vt à λιγυρὸς, λιγυρῆνος: sic σάτυρος, σατυρῆνος, Saturnus. vt Volturrenus, Volturnus. Quemadmodum Alumento, Catamitus, Melo, Polluces, corruerunt ex Laomedonte, Ganymede, Nilo, Polydeuces.

Sancus. sacer, sanguis, saxum, Tusca.

Scutum. σκῦτος. ex corio enim.

Seculum. à sequendo. Est enim series temporum. vt Tégula, à tego. Regula, à rego.

Signum. σῖγμα, π̄ perit. vt π̄ ῥηνη perna, π̄ ῖασω, pinso, π̄ ῖσῖρ pistor. Vt ergo à π̄ ῖσμα pugna: sic à σῖγμα signum.

Sirpo. à fero, id est prehēdo. vt à fero antiquo (quod à σῖρσ) sarpo: vnde sarmenta.

Sponte & spondeo: à σπονδή. Nam quod per sacrificia firmaretur, erat σπονδή. ab ea mente Spōte. Nam id non inuiti facere debemus. Vnde etiam Hebræis *Nediba* oblatio ἐκέσος. Sponte igitur à σπονδή, id est libatio. Et liber ab eadem caussa. Nam λοιβή, libatio. vnde olim *loiber*, vel *loeber* dicebatur. Festus.

Spica. σπείχης. Æolicè σπείχης. vt σπείδιον, σπείδιον, spatium. vt contrà σπουδή, studium.

T

Taurus. ταῦρος. Sed Græci à Syris *Thor*, & *Thaur*. quod Hebræi *Sor*.

Termentarium. ita vocarunt linteum ποδηνεκέες. Nam vestem ποδηνεκή & talarem Græci vocant τερμένοντα.

Termini. τέρμονες. termen, terminis.

Templum, τέρπος.

Tera. δῆμα. vt δῆμα, δῆμα, teda. δῆμα, tesca. α in ε, vt δῆμα, deuir: nunc leuir.

Titulus. prius *Titulus*, ὑποκοριστικῶς à Titus. πῖς à τίω, defendo, honoro.

Torus. quicquid rotundum. τείρω, τείρω, τέτωρα, τέρος. vnde τείρω, τείρω. Et τῆνος. Inde torqueo, Inde τῆμος, vt à τείρω, φορμός. à κείρω, κορμός. à μοίρω, μορμώ.

Trabes. τράβηξ, Lycophron. tamen Ennius trifax, vel, vt est apud Festum, trifax dicit, pro trabe, sude, vel conto,

Vt permaceret pates percussis trifaci.

Tremo. τρέμω.

Turris. τῦρρις, τῦρρις. à Syriaco *Tur*. Id ab Hebræo tzur.

Tubi. τύποι. quod caui.

Turma. τῶρμος. rotunditas. vt cohors: quia cohortes villaticæ rotundæ. Vide *Torus*.

V

Vallum. ὑποκοριστικῶς à vanno.

Vellera. ὑμματα, à velando.

Vestis. ἕσσω, vnde ἕσθης.

Veniua. à veniendo. vt εἰλήθηα παρὰ τὸ εἰλθεῖν. Sed diuersa sunt deæ.

Vidus. ὑδωρ. vdor.

Venari. scrutari venas. Venæ ἴνες. Venatur, qui scrutatur & indagat aliquid.

Video εἰδέω.

Via. οἶα. Apollon.

Vinum. οἶνος. vt οἶα via. οἶνος Hebraicum.

Vigil. ἀγῆλιος. vnde ἀγῆλιος. α in ἰ. χῆλιος, &c.

Vitis. quia lenta. vieo. flecto, ligo. à vi. -magna ἔσῖ flexa domatur In burim.

Vibices. ἰβυκίς, σιγμά. Hefych.

Viola. ὑποκοριστικῶς. nam ab ἰον.

Vetula. βετιός. βεῖ intendit.

Vis. ἰς. alij à βία.

Vlgo. detritum ex vdiligo. vt à vitia, vitiligo.

Vmbilicus. ὀμφαλικός, vt, περὶ τῆς παδικαῖς βασιλικῆς.

basilica. βασιλική basilica.

Volcanus. Tuscum.

Volo. Græcum.

Vrbs. Urbare & orbare, est circulo circumscribere, ἀειχάφειν. unde vrbs; & orbis. Orbare seu urbare Galli dicunt *cerner*, quasi circinare. ab eo Seneca in OEdipō oculos vocat orbis, ut Sophocles, quē sequitur, κύκλους. Et qui eos amittit, dicitur orbis. Nisi sit antiquū ὀρφός, ex quo ὀρφακός, quod sine dubiō verum est.

IOSEPHI SCALIGERĪ

APPENDIX AD CON-

iectanea sua in libros M. Terentii Varronis de lingua Latina.

IN LIBRVM QVARTVM.

PAGINA 2.

PROPTER BISQUATERNAS CAUSSAS.] Quidam locum mendosum suspicati sunt: ego tantum mutilum quouis pignore contendam. Nam cum cōtrariē opposuerit literarum demptioni additionē, traiectioni seu traiectioni commutationem: syllabarum productioni quod opponat non addit. Ut non tantum hoc desit, sed etiam ea quæ requiruntur ad explēdum numerum bis quaternarum caussarū, præsertim cum ita alibi loquatur. ut lib. v r i, *Libros factam*, inquit, *bis ternos*. Concludemus igitur, locum mancum & imperfectum esse, potius quam ut pro *Bis quaternas*, legendū censeamus *Has quaternas*.

2 ARTATIONEM.] Vetus lectio, *Traiectionē*. quæ vera est: nam hoc dictū pro Traiectionem: quia Traiecto dicebāt *δισυμάλως* pro Traiecto: & pro Traice, Traice. Sic reice trochæus est apud Virgilium.

3 QVOD posterior Ælius.] Merito illud Ælius non agnoscit vetus scriptura. sed non *Posterior*, sed *Postreor*, legendum esset, ita: *Quod postreor multo potius calare à celo, quam celum à celando*.

5. 6 CONVALLIS, cauata vallis.] Postrema duo verba suspicor esse glossēma: quare censerem inducenda esse.

6 VT PONTIFICES dicūt, quoad inhumatus sit.] Nam quanuis os humo opertū esset, tamen ante quā iusta fierent, mortuus ille, quanuis iam multo antè combustus, inhumatus dicitur. Propterea addidit interpretamentum Varro ex Pontificiis libris, vt quod opertū humo prius ex vulgi opinione vocauerat, id post ex iure Pontificio, inhumatum vocet, quia iusta adhuc facta non erant. Hoc dico, quia doctissimi hominis, qui hanc lectionem immutare voluit, sententiam non sequor. Porro ex manu scripto codice legendum, *Donec in purgando humo est opertū.* Vt intelligas os mortui.

6 ET DICITUR humilior.] Fortasse scripserat Varro, *Et dicitur situs.* nam iustis factis dicebantur siti, non aliter, quod nos docuit Cicero. Sed quia hic Varro disputabat de humo, & eius deriuatis, suspicatus est quidam legendum esse Humilior: quia sit deriuatum ab humo.

8 HIC vbi nunc est Roma.] Citat hæc ex poeta quodam, cuius nomen non apposuit, quod vulgò notissimus esset versiculus. Est enim trochaicus integer cum acrostichide sequentis,

Hic vbi nunc est Roma septem montium demissior

Infimus locus. Sequitur enim statim interpretamentum ipsius Varronis, *Infimus, humillimus.* Quod autem doctiss. Turnebus (quem nunquam nisi honorificè appellare debemus) hic legendum censet, septimontium, nã is multum fallitur. Septimontium enim nunquam fuit locus Romæ, sed dies Festus, vel potius sacrum, quod septem montibus fiebat. Meminit Tertullianus libro de Idololatria: *Etiã, inquit, breuè captanda, & septimontium, & brumæ, & charæ cognationis honoraria exigenda omnia.*

9 QVOD inde suspiciunt.] Vetus scriptura, *Quo inde suscipiunt.* Lego igitur, *Quo inde suscipiunt perpetuo flumen, lacus. Lacuna, lama, vbi aqua contineri potest.* Dicitur autem *Quo inde* pro *Vnde.* vt alibi, *in qua ibi,* pro *Vbi.* quod in idiomate Hebræo rarum non est.

II AB ADVENTV.] Ita habet v. c. Et verum est, neque assentior doctissimo Turnebo, qui legendum censet

censet ab aduectu. Atqui propius est vt Auentinus sit ab aduentu dictus, quàm ab aduectu. Aduenire propriè dicitur de peregrinis. Et Aduentores, seu aduenientes, qui peregre veniunt, vt alibi annotamus. Quòd igitur velaturis traiceretur ille locus, & pro peregrinis haberentur qui ex vltioribus locis adueniebant, ab aduentu illo putat Auentinum dictum. Nam peregrinos censerì necesse est, qui ita paludibus à nobis disclusi sunt, vt ad nos, nisi traiectionibus, peruenire non possint.

14 VELLERA.] Vetus lectio, *Vellemera.* Scribe *Vellemina,* vel, *Vellimina,* vt in libris De re rustica.

15 SIVE, vt Zenon Cittieus, animalium semen ignis.] Nollem accidisse præstantissimo viro Adr. Turnebo, vt putaret Varronem hinc agere *ἀπὸ τῆς ἐμπυρόσεως,* qua dicunt vniuersum mundum conflagraturum. Primum Zenon neque solus, neque primus *ἀπὸ τῆς ἐμπυρόσεως* scripsit. Deinde vt ponamus id verum esse, qui fieri potest vt anima constet ex incendio, aut conflagratione? perinde id esset acsi diceret, immortalitas animæ est ex corruptione. Sed iniuriam fecerunt manibus eruditissimi & maximi viri, qui nescio quæ eius *ὑποκαταστάσις* vel potius abortiua quædam in Varronem post mortem eius ediderunt: quibus magis traduxerunt eum, quàm eius nomen commendarunt. Nam quid opus erat ea edere, cum ipse ea more suo in Aduersaria sua tumultuaria opera infercisset? sanè, nequid amplius dicam, indigna sunt quæ tanti viri titulum præferrent. sed ad rem. Non, inquam, hinc *ἀπὸ τῆς ἐμπυρόσεως* sermo est, sed de eo quod præter quatuor elementa quintum additum est, quod ab Aristotele *ἐντελέχεια* vocatur, à Zenone dicitur esse ignis, ex quo mentem, animam, cogitationes omnesque animi actiones ait esse. De quo, quia tritum est, non aliud addam, quàm eius rei à Cic. in libro 1111 de Finibus, item in Academicis mentionem fieri. Meminit & Tertullianus, libro de Anima, Plutarchus in Decretis, Laertius in Zenone, & alij.

15 FRIGORI immiscet calorem.] Verba sunt Ennij. estque versus trochaicus integer,

Frigori immiscet calorem, atque humori ariditatem.

15 I N D E omne corpus.] Sequor correctionem doctissimi Turnebi, quam is ex vetere libro adponit: *Inde omne corpus, ubi nimius ardor aut humor, aut interit: aut, si manet, sterile. Cui testis estas & hiems, &c.* Quæ & ipsa sunt ex Epicharmo Ennii, quanquam verus ipsos nunc non citat Varro. Sūt enim omnia ad verbum Pythagorica. Sequentes Pythagorei enim principem suum, dicunt *ισομοιρεια ειναι εν τω κοσμω θερμὸν κὶ ψυχρὸν, ὑγρὸν κὶ ξηρὸν. ὅν κερτ' ὀπικράτειαν, θερμὸς μὲν, θερος γίνεσθαι ψυχρὸς δὲ, χλωῖνα. ἐὰν δὲ ἰσομοιρῆ, τὰ κέλλισται εἶναι τοὺς. ἔτι τὸ μὲν δαίλλον, ἔαρ, ὑγρὸν: τὸ δὲ φθίνον, φθινόπωρον, νοσερόν.*

16 C E R E I superioribus mittuntur.] Saturnalibus cereos proceribus mittebant pauperes clientes, quod vulgatissimum est vel ex vno Macrobio, vt alios taceam. Sic intelligendū epigramma Antipatri ex sexto Anthologia,

Λαμπάδα κηροχίτωνα, Κερόν τε φήρεε λύχρον,

Σχολῶν κὶ λεπῆ σφιγέμενον παπύρω,

Ἀντίπατρος Πείσωνι φέρει γέρας. ἡ δὲ μὲν ἀνάλας

Εὐξήτην, λάμψω φέρος ἀκασίθεον. Nam λαμπάδα κηροχίτων est cereus. Κερόν dicit esse, quia Saturnalibus mittebatur. deinde γέρας vocat, quod honorarium cliens debebat patrono. Quod addit, *ἡ δὲ μὲν ἀνάλας εὐξήτην*, hoc vocabant lucem facere Saturno. Cereis enim accensis illi preces concipiebantur. quanquam Paulus Diaconus mutilator Festi dicit lucem facere Saturno, esse, caput detegere Saturno. Cuius quidem ritus ne nos quoque ignari sumus, cū sciamus etiam causam eius superstitionis. Non dubitamus tamē quin, quod cerei accendebantur Saturno, propterea potius dixisse veteres lucē facere Saturno, quā quia caput detegerent. Reliquis enim diis caput obnubebant, cū concipiebant preces.

17 O R C V S.] Vetus lectio: *Quorum quod finis orcum, orcus dictus.* Videtur locus inferorum neutro genere à veteribus dictus: Deus verò, masculino. sic Cælum pro loco, Cælus pro Deo. Ennius,

-Saturno, quem Cælū genit- Orcum verò Ro-

mani sine dubio à Græcis acceperunt. nam ὄρμον vocabant conditorium mortuorum. Menander,

Οὐ πώποτ' ἐζήλωσα πολυτελή νεκρόν.

Εἰς τὸν ἴσον ὄρμον τῷ σφόδρ' ἔρχεται δὲ τελεῖ.

18 S A L A C I A, venilia.] Venilia, est accessus seu exæstuatio maris: Salacia, recessus. Varro, vt citatum reperi: *Venilia, ὅντα quæ ad ἵππυς γενίτ: Salacia, quæ ad ἰάλυμν redίτ.* Atque ita quidem Romani vocabant maris reciproca incrementa, aut decrementa. Sed postquā in oceanum Germanicum penetrarunt (quod primus Drusus Germanicus fecit) Germanicis nominibus veterum Saxonum ea vocarunt, pro Venilia Malinam, pro Salacia Lidunam dicentes. atque ita quidem scriptum reperi in veteri libro Bedæ Anglosaxonis. Quare apud Marcellum Empiricum, qui floruit temporibus Valentiniani Imp. aliquando id legitur, nec sine admiratione olim à me subinde repetitum: vt in illo, *Colligitur die Iouis, luna veterē, liduna, ante prandium.* Item, *Colliges herbam quæ dicitur Britannice, die Iouis, veterē luna, liduna.* Item, *Conficitur veterē luna, & liduna, à mense Martio.* de malina vero idem, *Conficitur XII Cal. Iulias nō interest quo die, vel luna, vel malina, dummodo supra scriptus dies obseruetur.* quanquam plenius esset, si legeretur, *Quo die, vel luna, liduna, vel malina.* In quibus præterea vides superstitionem obseruationem legendi herbas: vt alias vires videantur habere æstuatione maris, alias, cū non paritur incrementa. Sed Venilia & Salacia significant accessus & recessus maris quotidianos: Malina & Liduna etiam lunaria oceani incrementa & decrementa. nam alioqui semper bis in die intumere & detumere solet oceanus.

18 E T D I C T V M honus est honos.] Prouerbia-
lis senarius hæctenus non animaduersus,

Honus est honos, qui sustinet Rempublicam.

18 D I C I M V S Laram.] Vetus scriptura, *Dicimus heccalem.* fortasse; *dicimus hæc: Palem, &c.*

25 P R O X I M A animalibus.] Ex vestigiis priscae scripturæ legendum, *proxime animal sunt ea.* ἑστῆτα τὰ πρὸ ζῴων.

26 FRUCTVS à ferendo.] scribe: *Fructus à ferendo, res, & hæ, quas fundus, & hæ, quæ in fundo ferunt, & fruuntur.* Ut, inquit, res fruuntur, tam quæ ferunt in fundo, quàm quæ feruntur. Nam frui etiam passiuè dixisse veteres, auctores sunt grammatici. Hæc quam apposui, est vetus scriptura, nisi quòd non fruuntur, sed fruamur habebat.

31 SIMPLVM.] Alij simpuium. Sciò quid antè dixerim de etymò huius vocis. quæ omnia, vt incerta reiicimus. Nam simponem prius dixisse non dubito: vnde deminutium simpulum. Simpo autem à Græco σίφων. Vtrunque enim significat vasculum cum tenui fistula, vel angustò collo, ad pitissandum vinum. Hoc vno differunt, quòd Latini suo simpulo ad sacra tantùm vterentur: Græci τῷ σίφωνι ad gustandum in caupona vinum. quod genus vocabant merariam. Vetus Glossariù: *Meraria, γυσπίς.* Dicebatur & Gustatorium. Idè Glossarium: *Gustatorium, γυσπίδιον.* Hipponax de eo qui vinum furtim ex cado pitissarat, seu gustarat, dixit,

Σίφωνι λεπῶ τὸ μὲν δὴ γυσπίδιον. Inde verbum σίφωσιζεν, est furtim vinum pitissare. Apud Ciceronem de Finibus I, hæc verba ita leguntur in melioribus tam scriptis quàm antiquitus excusis exemplaribus: *quibus vinum defusum è pleno sit, hii, siphon, & ait Lucillus, cui nihil dempsit.* Nam vinum cui siphon aliquid dempsit, si diu ita deintegratum maneat, vt loquebantur veteres, acescit. propterea Lucillus, ex cuius verbis hæc scribit Cicero, proponit vinum integerrimum, & nulla parte periclitans acescere: id quod siphone depletum non est, neque vola manus pitissatum. nam Hir, est vola manus. & qui vinum furtim deplet, vt gustent, solent id vola manus haurire. Hæc sanè est vera sententia Lucillij, quæ elegatissima est. quam Ciceronis præposteri æmuli cur mutarent, causâ non erat. si enim Ciceroni putabant iniuriam fieri, quòd prisco verbo Hir vteretur, saltè hoc cogitare debebant, ipsum Ciceronè verbis Lucillij, non suis, loqui. Quod sequitur apud eundè Ciceronem, *ubi & sacculos abstulerit* (nam ita habebant antiquæ editiones) lego: *ubi res sacculus abstulerit.* Firmis-

lima vina olim saculis vinariis castrari solita notissimū est ex Plinio. Itaque delicatissimum vinum esse proponit Lucillus, tum quòd de pleno defusum sit (nā quod de deminuto & σεσιφωτισμένω hauustum est, id acescit) tum quòd saculo castratum contumaciam illam (vt ita loquat post Plinium) exuit. Hæc obiter volui monere.

32 RICA.] Est propriè virgineum flameum. Turpiliius. *Interea aspexi virginem in capite gestantem riculam indutam ostrinā.* Græci poetæ καλύπτρω. Apud Germanicum vbi loquitur de Erigone, *-ore Velato, tristisque genas abscondita ripa, lege, rica, non ripa.*

33 RVTVBATRIDI.] Lego: à quo ruti Rastri dicit.

34 OPPIDVM.] Turnebus adfert ex veteri scriptura, sed plura de suo. Melius ita putem: *Maximum edificium est opidum ab ope dictum, quod mænitur opis causa, & ubi sunt: & quod opus est ad vitam gerendam, & ubi habitent tuto, opida. Quod opere mæniant mænna, quo mænitus essent. Quod exaggerabant, aggeres dicit, & quod aggerens contineret mærum. Quod mænendi causa parabatur mænis, quo sepiebant opidum, eo mænere Mænis. In summo pinnae, &c.*

35 QVAS insigniti milites.] Vereor ne legendum sit, *quas insignia.* nam insignia sunt οἱ λόφοι gladiatorum, & militum. Virgilius,

-Inde volans secum abstulit hasta Insigne-

36 POSTILIONEM postulare.] Doctissimus amicus noster (quem semper viuum antè coluimus, & nunc etiam memoriã amplectimur) hic legit, *Deū manium postuleonem postulari.* Quam ego vt ingeniosam nō possum non valde commendare. Tamen quo nititur, vt coniecturã suam tæatur, ille? postes, inquit, sunt fores. Lucretius, *Cernere res animus sublati postibus ipsis.* Quod sanè verum est. sed aliud est foris, quo ianua operitur, aliud ianua ipsa. Ita hic specus, seu hiatus ille, qui patebat in foro, non poterit dici postis. nā potius postis diceretur id quo operiretur hiatus ille. igitur non esset amplius specus. Quare non est quod vllam hinc sperare posset victoriã. nullo enim modo sententia eius hac qui-

dem in parte obtinere poterit. Esto. Tamen quod dicit Lucretius plurali numero, id non ausus esset singulari. Igitur neq; hac parte defendi poterit doctissimus vir. Sed nihil mutandū est. Non meminerat ipse verba esse solēnia prisca ex formula Augurū: *postilionem postulari*. non enim sunt Varronis. Postilio quippe est postulatio, vt etiā in meis antiquis glossis reperio. Populus igitur Romanus postulabatur postulationem deūm maniū. quānam ea est? sacrificiū humanū: hoc est, quod fiebat capite & vita hominis. nam inferorū sacrificiū antiquitus Romanis fiebat capite humano, Ioui Latiarī & Saturno. Sed quòd obscurū esset, quid sit sacrificium, seu postulatio deūm maniū, interpretātur Augures, hominem fortissimū scilicet eò demitti. Sanè nihil omnino hīc mutandū, sed antiquitas interpretāda. Vbi præterea ἀρχαϊσμός notissimus est, postulari postilionem: vt, Ego nihilominus hoc exigor portorium. Vide Gellium. De postilione autē quid dubitemus, cū sciamus postulationes, & postularia sacra esse ea, quib' procurātur expiationes ostentorū, vt olim annotauimus ex Cicerone?

38 ARGILETVM sunt qui scripserūt ab Argo.] Vetus lectio recta est, *Argiletum sunt qui scripserunt ab Argula, seu Argo*. Nam id est, ἀπὸ τοῦ Ἀργόλα, ἢ ἤρωα Ἀργου. Stephanus, Ἀργεῖος ἢ παρὰ τὸ Ἀργος ἢ δέ τερον (ὡς γὰρ διὰ τοῦ ἰ) ἀπὸ παρὰ τὸ Ἀργον ἢ κτίσιν. λέγεται δὲ ἢ Ἀργόλας. Ἀριστοφάνης ἠέροισι

Οὐκ ἠγρόβλον, ἔτις ἔστι γ' ἐν Ἀργόλας:

Μὰ Δι' ἔδέ γ' Ἐλλω, ὅσον ἔμοιγε φαίνεσαι, ἢ ἐν Εὐειπίδης ἐν Πλειθέται,

Ἐγὼ δὲ Σαρδιαγός, ἢ τὸν ἔκείτ' Ἀργόλας. Turnebus, ab Argo lapsu. Quis dixit illi eum ibi lapsum fuisse?

40 IN bucitatum antiquum opidum.] Faceffit negotium doctissimis viris hic locus, neque immerito. adeò vt pluribus modis conatus sit Turnebus veram lectionem indagare. sed, vt & ipse ingenuè fatetur, frustra tentauit. Nos autē, nisi nostrum nos auguriū fallit, nulla penè immutatione ad veram Varronis sentētiam peruenimus. Censemus enim, vt res ipsa vult, ita legendum, *Quod ea pecus in bucita tum antiquū opidum exigebat*. Bucita, seu buceta (nam vtrūque reperio) glossæ

meæ veteres interpretantur pascua, vbi cientur boues. Quod glossēma nō solūm nobis mētem Varronis aperit, sed etiā etymō præterea pro cumulo addit. neq; semel ita reperi in ipsis glossis. Quòd si ipsæ hoc nō monuissent, tamen eius rei semper locupletē auctorē Gellium laudare potui. Is enim lib. x 1, cap. 1 ita scribit, *Timæus in historiis, quas oratione Græca de rebus pop. Rom. cōposuit, & M. Varro in antiquitatibus rerū humanarum, terram Italianam de Græco vocabulo appellatam scripserūt: quoniam boues Græca veteri lingua ἰταλὶ vocitatis sunt. quorum in Italia magna copia fuit, bucetæque in ea terra gigni pasciæque solita sint compluria*. Hæc ille. vbi interpolantur audaces homines, buceræque. scio equidē buceræ esse armenta: sed nescierunt ipsi, pasci hīc esse non νέμω, sed νέμεσθαι passiuè. Quare hoc vocabulum nunc primū excitatur è puluere & situ, vbi diu ignoratum latuerat. Rectè igitur Varro Mugionis portam dictam à mugiete pecore, id est bubulo, quòd ea ad pascua sua exigeretur ab antiquo opido. Quotiescunque historici Romani, opidi mentionem faciunt, nihilque præterea addunt, non dubium est antiquam Romam intelligi, quam quadratam vocauit Ennius: *Et quibus extiterat Romæ regnare quadrata*. Iccirco scribit Liuius libro XLV, *In opido Mineruo duas portas, & muri aliquantū de calo tactum*. lego, *In opido Mineruij duas portas, vel partes, &c*. Ignorat enim doctiss. Turnebus quid sit ibi opidum. Cū tamen sit quadrata Roma, vt diximus, cuius nunc mētionem facit Varro, & in qua porta Mugionis, de qua nunc sermo est, fuit. Nam quemadmodū veteres Græci ἄστυ cū dicunt, intelligunt Athenas κατ' ἐξοχὴν, sic Romani cū opidum dicūt, intelligunt vetus opidum Palatinum, vbi primū Roma cōdita fuit.

IN QVINTVM LIBRVM.

62 ITA QVE hos imitatus Aprissius.] De hoc loco satis olim in Coniectaneis nostris. Possit etiam vetus lectio admitti. *Itaque hos imitans Chrysippus: io buco, quis me iubilat. Vicinus dicit antiquus. vt intelligant. iiiij.*

tur Chryſippus perſona, ex tragœdia Attii. Docuit enim ille Chryſippum fabulam. Et quod ait hîc Varro iubilandi verbum eſſe ruſticorum, rectè ei quadraret nomen buco: eſt enim ruſticum conuitium. Item Atus eſt *ἀτὺς*. Quod eius ſacra in Phrygia: ex qua Pelops Chryſippi pater oriundus erat. Hæc ego nolui tacere.

66 PROPTER hâc aurium auiditatem theatra replentur.] Hoc explicant eiufdem luculenti verſus ex Menippea *ἠνοδοξία, αἰεὶ φθόνε,*

Vos in theatro, qui voluptatem auribus

Huc aucupatum concurrastis domo:

Adeſte, adeſte, que feramque ignoſcite,

Domum ſi feratis è theatro literas.

57 POST autem conuentionem habet.] Lege ex veteri codice *Postante*. Nam ita componebât præpoſitiones veteres, vt inante, & ſimilia. Quod non monuiſſem, niſi aliter vidiffem placuiſſe Adriano Turnebo noſtro.

IN LIBRUM SEXTVM.

72 TESCAQVE me ita ſunto.] Sine vlla prorfus dubitatione hîc legendum eſt: *Templa teſcâque incita ſunto*, qua ad ego caſtè lingua nuncupauero. Nam ex his corruptis, me ita, egregiè incita corrigi quis nõ videt? Teſca ſeu templa, ſunt promotâ vſque ad ſuos fines, ita vt vltèrius promoueri non poſſint. Antiqui enim fines ſeu terminos, quos amplius promouere non eſt, incitos vocabant. Et qui eò rerum redacti erant, vt nullum certum rerum ſuarum conſilium capeſſere poſſent, ad incitas redacti dicebântur. Vbi ſubaudiendum lineas. Metaphora enim à ludo duodecim ſcriptorum. nam quum ad vltimam lineam promoti erant calculi, tum is cuius intererat, ad incitas lineas redactus, calculi verò ipſi inciti dicebantur. quod annotat Iſidorus. Apud Græcos alia erat tabula calculorum. quippe quinque linearum. Itaque nõ in vltimis lineis erât inciti calculi, ſed in media. Quare cum alteruter ex luſoribus ad incitam lineam cogereſſet, tunc mouebat calculum ab ea-

dem media linea, hoc dicto, *ἠνω τὸν ἀφ' ἰσείας*. nam linea illa vocabatur *ἰσείας*. I lautus Pœnolo,

--*tacitus tace modo.*

Profecto ad incitas lenonem rediget, ſi eas abduxerit.

Quin prius diſperibit, faxo, quàm ſnam calcem ciuerit.

Cauè calcè hîc pro ea parte pedis accipias quam Græci *πέπραν* vocant. calcem enim vocat hic calculum, alluditque ad prouerbium, quod vſurpauit. Et ita Lucillius,

Naumachis licet hæc, inquã, alneolùmque putare, &

Calces.— Nam calces hîc calculi, manifeſto. Feſtus,

Calces, inquit, *qui per deminutionem vocantur calculi.*

Vides ergo quomodo Plautus dixerit *Ciere calces*, *ἠνείων τὸς πρῶτος*. Et ita hic locus, qui erat alioqui maximi

momèti illuſtratur. Neque dubium eſt quin ita legendum ſit, TESCA, TEMPLAQUE INCITA SVNT O, &c.

72 OLLA ver.] Olla veter, olim correximus. Et veriſſima eſt illa caſtigatio. Fuge à Turnebi fera arbore, & id genus aliis, quæ ipſe, ſi viueret, nunc mutaret, certo ſcio.

72 CONCRECIONE.] Imò ſcriptũ fuit, concrecione, deprauata illa ſcribendi cõſuetudine, qua Incere, pro inigere, Subcitare, pro ſubigitare ſcribebânt. Concrecione, eſt cõregione. Feſtus, *Concrecione, è regione*. hoc eſt, vt Varro ipſe interpretatur, Intra eas regiones qua oculi cõſpicient. Nõ enim ſolũ in effandis templis auguralibus, ſed etiam in effandis finibus fanorum & ararũ, regionum ipſarũ termini cõcipiebantur, vt in dedicatione aræ Auguſti Cæſaris Narbone ita præiuit verba Põtifex, *Numẽ Cæſaris Auguſti, patri patrie: quãdo tibi hodie hanc aram dabo dedicabõque, hîs legibus hîsque regionibus dabo dedicabõque, quas hic hodie palam dixerõ.*

73 DIUISSÈ cluet.] *Cluet* legendum eſſe, facilè cognoscimus ex priſca ſcriptura, *Cluet*. vnde Turnebus *claret* maluit legere. Et hexametros cõſtituit, quos tamen manifeſtò & videbat, & crediderat olim, perſuaſus à me, eſſe anapæſtos. Quis tam cæcus qui illam anapæſticam coronidem non agnoſcat, omniãque illa ex choro Philoſtetæ Attii petita fuiſſe? Vnũ addam, quod

eius *δυσπισίαν* mollire possit aliquando. Producit enim illos cōmentitios hexametros ex Næuio. Atqui scimus Næuium nunquam hexametrum scripsisse. Punicū bellum tantū scripsit Næuius, itēque tragœdias & comœdias. Quid ergo? Ex Punico bello Næuii eos produxit? at Punicum bellum Næuii totum Saturnio carmine scriptum fuit. quod alibi disputauimus. At ex tragœdiis & comœdiis? Nugæ. ne ipse quidem Turnebus, si reuiuisceret, comœdiæ vlli aut tragœdiæ illud genus carminis conuenire concederet.

73 CONTINUIS secepit spoliis.] Ita citauerat Varro, *Continuis sex apti s. polus Græcum*. Nam quando notissimus erat locus auctoris qui citabatur, is singularibus literis, nō integris scribebatur. Quod ferè semper fecerat Donatus in Terētium. Itaque illud singulare, est, signis. Ex illo igitur s, & polus, fecerant spoliis. Et hæc vera est coniectura. Splendida in his anapæstis est vocandi casu, genere fœminino.

74 IN directo, VIII pedum, in anfractu, XVI.] Sanè si in directo sunt VIII, in flexu erūt XXI. nam ambitus, vt notissimū est, tres dimetiētes suas cōplectitur. Ita circulus, cuius dimetiēs est octo pedum, in ambitu habebit XXI pedes cum septima vna. Sed hīc Varro non de toto flexu (inquis) seu ambitu intelligit, sed de dimidio. Ita ne hæc quidē quomodo defendam video. nam si directū erit VIII pedum, flexuræ dimidium esse debet sesquialterum ad dimetientem suam, nimirū XII pedum. Quare qua mēte lex id dixerit, rationem iurifconsultis disquirendam relinquo.

74 Η γὰρ Pythagora.] Mirū est, id quod est mediū in homine, per quod discernitur homo mas an fœmina sit, vocari terram seu γῆν à Pythagora, cum tamen Pythagoras ipse terram mediam vniuersi esse negauerit. Quod patet ex loco Plutarchi à nobis olim adducto: item ex Aristotelis disputatione libro De cælo, secūdo. Quare cōtra se hoc vitur argumento. Nam si sequitur Pythagoræ sententiā, sanè vbi Pythagoras posuit terram, ibi mediū non est. posuit autē in pudēdis hominis: ergo pudēda hominis non sunt mediū hominis. Nā Py-

thagoras negat terrā esse mediam mūdi. Quare frustra, vt dixi, hoc exemplo Pythagoræ vitur Varro.

76 VT CONFERRERE queant.] Ita habet prisca scriptura. Ex qua ego lego,

Vt conferre queant, rate mæratæque perite

Per liquidum mare eant sudantes atque sedentes.

Rate mærata, hoc est murata. Nam muros ratis dixit Ennius, exēplo Græcorū, qui dicunt τείχος τῆς ναῦς. Porro versus isti Enniani, nisi fallor, loquebantur quomodo primūm Romani classē fabricare, & nauticæ rei dare operam cœperunt. quod contigit primo bello Punico, L. Valerio Flacco, & T. Otacilio Crasso, eos s. vt refertur à Polybio lib. I. Quādiu igitur fabricabatur classis, Consules statuebant exercitum in terra sedētem, & docebāt quomodo hortatori parendū esset, quomodo cōferenda nauis. quod nunc innuit Ennius. Sed præstat Polybii verba proferre, vt & historiz progressus intelligatur, & cōiectura nostra confirmetur. *ἔ μὴν ἀλλ' εἰς μὲν ὀπίμαλές τῶ τῆ ναυπηγίας, ἐγένοντο πῶ τῶ τῶ πλοίων μετασκευάσῃσι ἢ τῶ πλεονήματα σωαθροίσαντες ἐδίδασκον ἐν τῆ γῆ κοπιλατῆν ἢ ἔργον αὐτῶν. καθίσταντες ὅτι τῆ εἰρεσιῶν ἐν τῆ χέρσῳ τοὺς ἀνδρας ἢ αὐτῶν ἐχθρίας τῆζιν τῆς ἐπ' αὐτῶν τῆ πλοίων καθέρει, μέσῳ ἐν αὐτοῖς σήσαντες τὸν κελύς τῶ, ἀμὰ πᾶντας ἀνάπῃν ἐφ' αὐτῆς ἀργοντας τῆς χέρσῳ, ἢ πάλιν κορονόμῃν ἔχοντες ταύτας σωεῖσιζον, ἀρχεδιαί τε ἢ λήγῃ τῆ κινήσεων πρὸς τῆ κελύς ἐ παραγέλιματα.* Quod verò ait Polybius, *ἀμὰ πᾶντας ἀνάπῃν ἐφ' αὐτοῖς ἢ πάλιν κορονόμῃν τῆς χέρσῳ*, idem Ennius retulerat VI Annali. ex quo & superiores quoque versus sumptos esse par est.

Poste recumbite, vestraque pectora pellite tonsis. Et,

Pone petūt, exim referūt ad pectora tonsas. Quid enim aliud est quàm exercitatio Romanorū adhuc rei nauticæ imperitorū, de qua Polybius agit? Subiicit Polybius, *ἀρχεδιαί τε λήγῃ τῆ κινήσεων πρὸς τῆ κελύς ἐ παραγέλιματα.* Ex eodem Annali versus Ennii, qui Polybium ad verbum interpretantur, proferamus.

-- tonsam ante tentes

Parerent, obseruarunt, portisculis signisim

Cum dare cepisset— Qui enim κελύς Polybio, is est portisculus Ennio. Apparet igitur, versus, quos postre-

mos citauimus, non multū abfuisse ab iis, quos Varro hic profert: utpote cū eadem res in ipsis ageretur.

76 O M N I A adpatula.] Iam, nisi fallor, ex vestigiis antiqui libri veram lectionem huius deprauatissimi loci eruimus, quam olim friuolis coniecturis indagabamus, -omnia

Dapatilia comisse Iani cusiones.

Dionus ceruses Diuus Ianusque venit. Sunt autem duo versus Saturnii, quo genere conscriptum fuit carmen saliare. Neque enim ante tempora Ennii aliud genus carminis tractarunt Romani. Nam Liuius Andronicus prosa oratione, non versibus scripsit Odyssæam. Illa autem vox *omnia* in primo versu, non est ipsius versus. fortasse est præcedentis. *Dapatia*, & *dapatilia* veteres vocabant omnia opipara. *Comisse*, est comedisse, ab eo quod comest, nō comedit dicebant. *Comisse* igitur, quod postea comesse. Neque aliter inuenitur apud Plautum. *Dionus ceruses*, est prisca lingua, bonus creator. Nam Cerus in carmine Saliari erat creator. quod alibi notamus. ut à gnarus, factum gnarures, quo Plautus utitur: & Aufonius,

Non promissus instans, non arator gnarures. ita à Cerus factum cerures. quod veteres dicebant per s, Ceruses. Et hoc est quod hic disputat Varro. *Diuus* & *Diuianus*, qui postea Ianus. ut Diuia & Diuiana, quæ postea Iana & Diana, auctore etiam eodem Varrone. *Cusiones* sunt Curiones, nempe ii qui curialia sacra faciebant. hic verò etiam pro ministris sacrificiorū, ut sæpe.

76 Q V O N I A M cinoras.] Legendum omnino, *Quoniam Caron eas faciebat nuptias.* Caron, prout tunc sine aspiratione scribebant, est Charon. Quid igitur argutius hoc epigrammatico? Quòd decrepito decrepita nupserit, Charontem eorum fuisse pronubum & auspicem, ait Manilius.

78 P L A T O N in quarto.] In τετραλογία libros Platonis à criticis digestos fuisse notissimum ex Laertio, scriptore eruditissimo. Iste vero dialogus, quem citat Varro, est quartus primæ tetralogiæ. Ita & poetarum tragicorum dramata digerebant iidem critici.

ut Æschyli Agamemnon, Choëphori & Eumenides, sunt τετραλογία: quia eiusdem argumenti. Et poetas τετραλογία, aut τετραλογία in sacris certaminibus vincere solenne erat. Plurimumque laudis reportabat qui τετραλογία vicerat: quanquam & singulari quoque dramate vicisse, non ignoramus.

79 L V C A M boué.] Fortasse & scarabæi illi, quos vulgo in Gallia ceruos volantes vocamus, Lucæ dicti sunt, non Lucani, ut est scriptum apud Plinium lib. x i, cap. x x v i i i. Nam ait Lucanos vocari à Nigidio. Quanquam, ut verum fatear, idem puto esse Lucam & Lucanum, quicquid refragetur Varro. Nam Lucana armenta maxima & validissima olim in Italia fuerunt teste etiam Lucillio:

Quem neque Lucanæ oriundi montibus tauri

Ducere protelo validis ceruicibus possent. Quomodo Λαενοι βόες olim pro magnis apud Græcos, ita & Lucæ apud Romanos. Nā primis temporibus videntur Lucas nō Lucanos populū ipsum dixisse. Quod autē opponit Varro, versus non dici Lucas, sed Lucanos, frustra est. nam etiam sine adiectione versus dicitur. at bos, cū significat elephantem, non sine adiectione dicitur. Nam dicitur bos Luca.

80 A B A N C I S V.] Vetus codex, *ambecisu*. ita reponito.

80 T H V N N O capto.] Fortasse hic versus non coniungendus cum sequentibus. Nam non est hexameter, ut legendum sit,

Thunno capto coruum excludendum foras. videtur enim prouerbiale fuisse antiquis. Amphicomicus:

ὄσσι κορακῖνον ἐδίη θαλάσσιον

Γλαύκου παρόντος, ἔτος ἐν ἔχ φρένας.

87 H E V Q V A causa.] Scribe:

Eheu qua causa fortuna infesta premis me. Scripsit enim epigrammatica & elegidia poeta ille.

90 A V C T O R E M Cæciliū.] Vetus lectio *Acciliū*. lege *Attiliū*. Is est qui plures fabulas è Græco cōuerfas in scena Latina docuit. de quo superius meminit, & Porcius Licinius in iudicio poetarum de eodem dixerat.

*Ferreum scriptorem opinor, Verum exscriptorē tamen,
Vt legendus sit--* Putat ferreū scriptorem, sed tamē
verum, & fidum interpretem, vt dignus eo nomine sit
qui legatur. imò iocose exscriptorē vocat, qui nihil de
suo ederet, sed aliena omnia, & ad verbū è Græcis ex-
pressa. quod genus interpretandi ridiculum est, & libe-
rali homine indignum. Versus Licinii ita legendi ex
veteri codice apud Cic. i de Finibus.

IN LIBRVM SEPTIMVM.

95 QVÆDAM priora, quædā posteriora.] Ver-
ba Aristotelis: ἔστι δὲ εἰς τρεῖς λόγους διποφαντικός, κατὰ φασίς,
εἴτα διποφαντικός. οἱ δὲ ἄλλοι πάντες συνδέσμων εἶσι.

97 IONAM.] Suspicio *Ionem* legendum. i. Ἴωνα.
Alioqui si legis Ionā, erit Ἴωνας δὲ τὸ Ἴώνιος. vel Ἴωνας δὲ τὸ
Ἴώνιος. vt Ἀρτεμῆς δὲ τὸ Ἀρτεμιδωεύς.

100 LIBERALIA, & muliebria.] Legendum
Virilia & muliebria. nam scripserat librarius *birilia*,
vnde factum liberalia.

104 NOMINANDI.] Magis placeret *denomi-
nandi.* Intelligit enim quæ *παβανυμικός* dicta sunt.

104 A SESSIONE *sediculum* non est.] Ta-
men apud Festum reperias *sediculum* dictum pro sede.
Quanquam, vt verum dicam, legendum videtur *sedicu-
lum ὑποπροσβητικώς*, à sede.

107 NAM dicunt ab alaco alacus.] Suspicio le-
gendum esse, *ab Alauda alaudas.* Ergo declinantur. Id
quod volebat probare nunc Varro.

108 EBREVI Melicerte.] Atqui *Μελικέρτα* po-
tius facit. quod non erit e breue. Nam pone esse per
quis vnquam vidit e breue? Sanè quid sibi voluerit Ari-
starchus, nescio. Hoc reperit alibi Varro.

IN LIBRVM OCTAVVM.

117 NONNE in cælo.] Interrogandi notæ, quæ
hic interiectæ sunt, rotum sensum perturbant. quin &
Varronem sphaeræ ignarum conuincerent. Est autem

longo satis ambitu contenta periodus, quæ ita legen-
da est: *Nonne in cælo sit ab æquinoctiali circulo ad solsti-
tialem, & hinc ad septentrionalem diuisum, sic contra
paribus partibus item à bruma versus contraria parte
non quantum polus superior, abest inferior ab eo quem an-
tarcticon vocant astrologi, & is ad brumalem?* Ita debe-
bat dicere, abest ab eo inferior, quem antarcticon. Ab
eo, scilicet ἰσημερινῶ.

118 CVM omnes animæ hominum sint diuisæ in
octonas partes.] Hæc diuisio Stoica est: Varro autem
ei sectæ addictus fuit. Laertius de Stoicis: *μέρη δὲ ψυχῆς
λέγουσιν ὀκτώ. τὰς πέντε ἀσθήσεις, καὶ τοὺς ἐν ἡμῖν σπερματικούς λό-
γους, καὶ τὸ φωνητικὸν καὶ τὸ λογιστικόν.* Meminerūt & alii multi.
Quin & orationis diuisio, quæ sequitur, est & ipsa quo-
que Stoica.

120 LANA Gallicana.] Intelligit Parmensem la-
nam. Martialis:

*Velleribus primis Appulia, Parma secundis
Nobilis: Altimum tertia laudat ouis.*

128 VINVM, quod Chio] Vinum Chio, vinum
Lesbo, est Græcanicè dictum, οἶνος Λεσβίθεν, οἶνος Χιόθεν. &
apud Plautum Hospes Zacyntho. Ζακυνθίθεν.

131 SIC IN vocabulis casuum.] Continua cum
sequentibus, *sic in vocabulis casuum possunt item fieri.*
Alioquin obscurissima erat sententia.

131 QVOD nonnunquam apud poetas inuenimus
factum.] Quod deest in fabula, sæpenumero expletur
à grege: qualia sunt illa:

Ne expectetis dum exeant huc. intus despondebitur:

Intus trasigetur, siquid est quod restet, &c. Versiculus
igitur qui adducitur ex Næuii Clastidio, videtur idem
suppletse, quod in actibus aut diuerbiis deerat.

131 ALTERA plagula sit angustis clavis.] Cla-
uus erat plagula quæ ab humeris in pectus dimitteba-
tur, vt erat ἑπωμῖς Græcorum. ea clavis quibusdam cō-
stra erat, in senatoribus quidem, latioribus, in equiti-
bus, angustioribus. Propterea tota plagula ipsa voca-
batur clauus. Nonius, *Patagium*, inquit, *aureus clauus*
qui preciosis vestibus immitti solet. Nam patagium erat

honestis matronis, quod clauus viris. Et ipsum *ἔτυμον* declarat. Nam patagium dictum, quod quibusdā quasi maculis & næuis inspersum erat. *πάταγος* enim, nisi fallor, est morbus pestilens, quo correpti qui moriuntur, nullum indicium morbi relinquunt aliud, quàm næuulos in parte corporis. Quocirca in Gallia vocant *Tæc*, hoc est maculam, vel næuum. Ab ea similitudine à clauulis, qui tanquā næui in plagula sparsi sunt, dicitur patagium. Apud Festum tantum legitur, *Patagus genus morbi*. Nam ita dictum puto, quia eo subito veluti percussi & stupefacti commoriuntur homines.

132 HOC ab ære æneaq; libra.] Scribendū maiusculis literis, à quo dicimus assem tenentes: HOC AB AERE AENEAQVE LIBRA. &, MILLE AERIS LEGASSE.

134 QVOD quisque caput.] Ita hæc distinguenda sunt, *Quod quisque caput peritēderit sequi, debet eius consequentias casus in declinando facere: at non, cum dixerit recto casu Alcæus, &c.*

IN LIBRVM NONVM.

143 NESTOCLES Parmeniscus.] Legendum, *Mnestocles, Parmeniscus*. Nam *Μνηστοκλής* est nomē Græcum: de quo tamen nihil reperio. de Parmenisco autem, satis constat eum fuisse nobilem grammaticum. ac aliquando citatur ab Hermolao Stephani *ἑθνικῶν* mutilatore.

151 ALII AB Aristarcho.] Græcanicè, *καὶ ἄλλοι εἰ ἀπὸ τοῦ Ἀριστάρχου*.

158 VT SCALA, falera.] Non in foeminino quidem dicitur singulari, sed neutro dicitur, vt Falere apud eundem Varronem De re rustica.

IOSEPHI SCALIGERI

NOTAE AD LIBROS

M. Terentii Varronis
De re rustica.

AD LIBRVM PRIMVM.

INDICABO à quibus scriptoribus reperias.] Non dubium est quin mēdum insit in hac lectione, quæ M. Varronis elegantia & nitore indigna est. Barbarismus enim est, Reperire ab aliquo. neque vllus vnquam primæ classis auctor ita locutus est. Sed & vetus scriptura, ita vt eam nobis indicauit doctiss. P. Victorius, auget mendii suspicionem, cum ea non leuiter à vulgari discrepit. Habet enim: *Iudicabo à quib; scriptorib; reperitas*. Ego nulla dubitatione lego, *reperites*. Reperitare est reparare. Quæ, inquit, in nostris libris deerunt, quæ desideres, ea ex quibus scriptoribus supplere, ac reparare possis, ostendam. Ignorantia priscae Latinitatis non paucas maculas insperserunt hisce elegantissimis libris imperiti librarii. Nam duo hic sunt *ἀρραίσμοι*. Primus est, frequentatiua forma verbi, qua libentius vtebantur veteres. vt apud Catonem Dolitare pro Dolere: & eiusmodi tum apud eundem, tum apud alios veteres, præsertim Plautum, infinita. Alter est in commutatione literæ. Nam non Reparare sed Reperare dicebāt. Exempla occurrunt apud veteres scriptores: vt apud Gellium Præperare, non Præparare, lib. x, cap. x i, *Nanque in properatu rei rustica, per tempestates pluuiaque cum otium est, maturari potest*. Vetus scriptura habet *Præperatu*. hoc est Præparatu. Nam sanè *Properatu*, quod vulgo excusum est, nihil ad rem. Sic quam postea Sup:

param vestem, prius Supperam vocabant. Sic apud Petronium. *Vitellio piperato opiperatam*. Alii dicerent *Opiparatam*: & *Opiparum*, non *Opiperum*. Sed in hoc, dices, nō versantur opes aut vectigalia populi. At quod tibi leue videtur, id etiam inuenies in iis auctoribus penes quos sunt nō opes solūm sed etiā salus populi. hoc est, apud iuris auctores. Nam apud Paulum, l. iij, D. de supell. leg. ita legitur, *Leſti etiam in argentati, calcite, toralia impersa, vasa aquaria, &c.* Hoc est, *imparia*. *Imparia* seu *vasa* seu *toralia*, in supellectile familiari sunt, quæ paterfamiliās sibi seruat præter ea quæ sunt quotidiani vsus. Sic Cato *trapetes impares* esse oportere præcipit. hoc est, præter illos quorum quotidie vsus esset. vt si in illis quotidianis aliquid fractum sit, aut aliquid reficiendum sit, ea præsto sint quæ in illorum locū sufficiātur. *Trapetes*, inquit, bonos priuos *impares* esse oportet. Id est, Oportet esse vnos *trapetes* præter illos quotidianos in singulis *torcularibus*. *Paria* enim vocari debent quæ habentur quotidianæ vsioni: *imparia* ergo, quæ præter illa adhibentur. Propterea alibi, quæ debebat vocare *imparia*, vocat *superuacanea*. vt Tit. xij, *Præla réperata* quinque: *superuacanea tria*. Item ibidē, *Suculas* quinque, *superuacaneam vnā*. Et ita in aliis apud eundem Catonem annotabis. Nam *superuacanea* ibi nihil aliud est quàm quod alibi dicit *Imparia*. Ergo iuriconsultus addit *Imparia*, ne tantūm ea quæ in vsum quotidianum insternerentur, comprehenderet, sed & ea quoque intelligeret quæ aliquādo ad eosdem vsus depromi possent. Nam proculdubio ibi *Imperia* est *Imparia*, vt diximus.

5 HOSCE IPSOS vtiliter ad vi libros redegit.] Vtiliter est vulgatiss. verbum iuris hīc. Nam ius vtile prætorium est, & opponitur legitimo. Sic infra, Vtiliter excipere. Elegantissimè igitur transtulit ad correctionem Diophanis.

7 SI NON diffinderē meo insititio somno:] Hæc restitutionem, vt & alias innumeras, in hoc auctore, ex illo peroptimo exemplari debemus eruditissimo Victorio. Et dixit Varro diffindire diem somno insititio,

vt Æschylus ἐντέμνῃ ὕπνῳ ἀντίμολπον ἄκος. Ait enim in Agamemnone ἴπνῳ τῷ δὲ ἀντίμολπον ἐντέμνων ἄκος, *Diffindo somnum carmine insititio*. Non quod ἀντίμολπον sit insititium: sed referendo ad illud ἐντέμνων. Ei enim quasi è regione respondet.

8 VBI POMA vaneunt contra auream imaginem.] Nemo merito de hac lectione conqueri poterat, nisi optimum exemplar longè aliam præ se ferret. Habet enim, *Vbi poma vaneunt contra aurum imago*: quæ quanuis deprauata est, tamen retinet vestigia pristinae integritatis. Nam profectò ita scripserat Varro: *Vbi poma vaneunt contra aurum, id est magno*. Sed nondum perpurgatus est locus iste. Nam illud, *id est magno*, est glossēma & interpretamentum quod margini, vt fit, appositū, in textum irrepit. Nam qui hoc nō vulgare genus dicendi, quod est, venire contra aurū, interpretari voluit, annotauit id perinde esse, ac si diceret, magno venire. & verum est. Nā ita veteres semper ferè dicebant, metaphora à lance momentanea, in qua appendebatur æs. Nam quod præponderat, id contra esse, hoc est ἀντιρροπον, dicebant veteres. Inde es contrarium vocabant, æs graue, auctore Festo. Scilicet, ἀντιρροπον. Itaque apud Strabonem quod est, *καθὸς ἰσοστάσιον χρυσὸν ἀπολυβουῖς*, id Latine vertere debes, *auro contra luere, vel contra aurum*. Græci ad verbum, χρυσὸν ἀντισταθμίζουσι, ἀντισηκουῖς ἀντιρροπον. poetæ ἀντιρροπον. Theognis,

Πιστὸς ἀνὴρ χρυσὸν τε καὶ ἀργύρου ἀντιρροπον

Ἄξιός ἐν χαλεπῇ Κύρῃε θηροστασίῃ.

Hoc est, Amicus auro contra carus non est. Et Plautus, Talento contra carus non est. Alcman, βέπει γὰρ ἀντα τῷ σιδάρω τὸ καλῶς κινεῖσθαι. Id est, Ferro præponderat, egregiè fidibus canere. Nam apud Plutarchum in Lycurgo, vbi hæc verba Alcmanis producuntur, malè legitur βέπει pro βέπει. Est enim (vt dixi) metaphora à statera, seu lance momentanea. Plauti verò testimonia citare, quoties hoc genus loquendi vsurpauerit, superuacaneum puto: cūm ea vnicuique, qui vel mediocriter Plautum triuerint, obuiam occurrant. Producam autem locum veteris comici Trabeæ

ex fabula Harpace, vbi hoc loquendi *genus* vsurpatur, tum propter sententiæ elegantiam, tum etiam quia nondum vulgo noti sunt,

*Here, si querelis, eiulatu, fletibus,
Medicina fieret miseris mortalium,
Auro paranda lacrumæ contra forent.
Nunc hæc ad minuenda mala non magis Valent
Quam nenia præfice ad excitandos mortuos.
Res turbida consilium non fletum expetunt.*

Quis enim tam auersus à Musis, tamque humanitatis expers, qui horum publicatione offendatur? Quod si hi placent, non grauabor & alios eiusdem notæ, sed alius poetæ, adlibere, qui tanquam superiorum gemini & germani sunt. Sunt autem Accii, veteris ac grauissimi tragici, ex OEnomao,

*Nam si lamentis alleuaretur dolor,
Longoque fletu minueretur miseria,
Tum turpe lacrumis indulgere non foret,
Fractæque voce dissimulata obtestari fidem,
Tibi sica donec pectore excessisset lues.
Nunc hæc neque hilum de dolore detrahunt,
Potiusque cumulum miseris adiciunt malis,
Et indecoram mentis molliam arguunt.*

Qui versus hætenus latuerunt, eosque nunc primum in vulgus publicamus. quorum priores Trabeæ, mihi ad verbum è Philemone mutuati videntur: qui eandem sententiam ad verbum extulit,

*Εἰ τὰ δάκρυ' ἡμῶν τ' ἡλεῖν ἢ φάρμακον,
Ἄει δ' ὁ κλαύσεις τοῦ πονεῖν ἐπιπέτετο,
Ἡλαττόμοσ δ' αἰ δάκρυα, δόντες χυσίον.*

Nā tertius versus ad verbū redditur tertio Trabeæ,
Auro paranda lacrumæ contra forent.

Fortasse de hoc nimis. Illud quod in manu est agamus. Hic est, inquit, ille, qui non solum vberissima pomaria habet, sed etiam in eo loco habet vbi poma contra aurum vaneunt, vel auro contra cara sunt. Vbi, obsecro, tam carè vanebant? in ipsa sacra via: de qua loquitur. vti in epigrammate,

Quæque tibi posui tanquam Vernacula poma,

De sacra nulli dixeris esse via.

Ouidius,

*Rure suburbano dicas tibi missa licet
Illa, vel in sacra sint licet empta via.*

Atque de his hætenus. vt appareat manifestò qualem facem nobis alluxerit optimus ille codex Victorianus ad huius loci tenebras discutendas.

8 NAM non modò ouum illud subl] Spatia curriculum in circo ouis notata esse, adè vulgo tritū est vt exemplis nō indigeat. Id enim notū est ex Lūio, Isidoro, Cassiodoro, aliis: & præter alios ex Dione: cuius verba sunt hæc in vita Augusti, *καὶ τῶν περιδρομῶν σφαιρομαχίας τοὺς ἀνθρώπους περὶ τῆς διαίτων ἀειθμονόσχῳ, πῶς τε διεξίνας ἢ τὰ ἀοιδῶν δημιουργήματα κατεστήτατο, ὅπως δὲ αὐτῶν αἰ περιδρομῶν ἀναδεδυμένων*. Ludit igitur facetissimus senex ex ambiguo. Nā cum Semētiue feriæ essent, & cōsequēter ludi Circenses, quibus cōfectis epulum publicum ab ædile in templo Telluris præbebatur: dubitanti Stolonum cœna comesa esset, quòd ædilem à quo inuitati erant, non videret: respondet Agrius, Neque ouumi illud, quod indicat extremum extremi actus Circensis curriculum, sublatum est: neque illud ouum vidimus quod solet esse cœnæ primum. Vel, Neque vltimū Circensium ouum vidimus, neque primum cœnæ. Nam ouorum figuris sublatis, confectum erat Circense spatium, & ab ouo cœna incipiebatur. Quod non paucis veterum auctorum locis confirmari potest. Cicero, Ego ad ouum integram famem affero. &

-ab ouo ad mala.

Et idem Varro Endymionibus, *Discumbimus mussati: dominus maturo ouo cœnam committit*. Non enim tantum hoc loco Varronis illustratur noster hic obscurus locus, quòd eundem morem indicat: sed etiam quòd eadem metaphora vtitur, confirmatur. Nam quòd hic est Cerialis pompa, hoc ibi est cœna, propter fercula. Ita vocat cœnā ædilis, in qua fercula epularum adferuntur, vt in pōpa Circensi, imaginū. In illo loco verò quem iam produximus, committi cœnam facetè dictum, & ipsum quoque à metaphora ludorum Cir-

gensum: qui dicuntur committi, cum factiones quadrigarum è carceribus emittuntur. Ergo cerialis pompa, ut dixi, nihil aliud quam cœna.

9 AD te enim rudem.] Ἀρχαῖος. Ad te, pro, penes te, apud te. Metaphora à gladiatorum magistris, penes quos erat rudis, qua emeritos gladiatores donabant. Per rudem igitur ius lanistæ intelligit. hoc est, ius præscribendi & dictandi leges gladiatoribus. Iuuenalis, *Scripturus leges, & regia verba lanistæ.* Cic. II Antoniana, *Qui ea tanquam gladiatorum libellos palam venditaret.* Hic igitur sumitur translaticie.

II QVAM argentifodinas.] Lego, *Quam arenifodinas.* Postea confirmatur ex iis quæ sequuntur: *Sed ut neque lapidicinæ, neque arenariæ ad agriculturam pertinent, sic siglinæ.* Porro ad agrum non χρυσωρυχία, non ἀργυροχία pertinent, sed cretifodinæ, arenifodinæ, & lapidicinæ. Sic & similis error olim in IIII de lingua Latina: ubi hodie arenifodinæ, in manuscripto est arenifodinæ: lego cretifodinæ. Arenam autem, & lapides metallorum nomine comprehendit, more Græco, quod utrunque eruitur è terra.

12 NAM huius pedes solent dolere.] Illud Dolere expungendum. Legi enim debet, *Nam huius pedes solent in fronte contrahere rugas.* Est enim iocus dignus Varrone. Et ita locutus est Horatius, *-ne sordida mappa Corruget nates.* Præterea inconcinniore efficiebat sententiam. Sed fuit glossema margini adnotatum: nam *Contrahere rugas nihil aliud est, quam dolere.*

25 CVM flacuit.] Verus scriptura: *quod enim, quæ recens quod confacuit, melius.* Quæ sanè optima est lectio, modò pro illo verbo nihili, *Confacuit*, reponas *Confracuit*. Vtpote, inquit, cum melius sit, quod confracuit, quam recens. Ad verbum, ἄτι δὲ τὸ ἀσφατέου τι παρὰ τὸν ἀπὸ τῶν ὄν. accusatiuus absolutus, Atticé. *Quod enim melius:* id est, utpote cum melius sit. Plautus Pseudolo: *Heracle quis, ut prædicat, cauendum est mihi abs te nato.* id est, utpote cum cauendum sit mihi. *Confracuit* verò malui, quam quod in vulgaribus *Conflacuit*: cum illo significetur ἀσφατέου. Vitruuius, *Autumnali tempore*

maturitate, fructuum flaccescente fronde, μαρτυροῦσθαι τὸ φύλλων. hoc verò significet τὸ σπασμῶν. quo verbo, cum de eadem re tractant geoponica, utuntur.

25 SELLAS familiaricas.] Sellas familiaricas, τὸς ἀφελσάνας. Et sellas simpliciter. Marcellus Empiricus: *Per vomitum & sellas.* Idem ponit Sedere, pro Niti. Vnde verbum Adsellare creberrimum apud Vegetium in Commentariis de re veterinaria. hoc est ἀποδύειν. ut lib. IIII, *Stercus durum adsellat.* in eodem: *Deinde sale & melle mistis, in anum infundes, ut adsellandi augeat voluntatem.* Et lib. I, *Si post clysterem, & el potsonem, multum stercoris adsellatus ediderit.* Apud Catonem Titulo, *Villam edificandam si locatis,* malè legitur *Cellas familie* pro *sellis.* Sunt enim sellæ familiæ, quæ & sellæ familiaricæ hic dicuntur. Porro apud Columellam Cæsare quidam interpretantur τὸν ἀφελσάνα, παρὰ τὸ χέου. frustra. Legitur enim in omnibus veteribus Columellæ exemplaribus Cæsare. Estque taberna Cæsaria (ut vocatur ab Vlpiano) ubi caseos reponebant, & fumos bibere instituebant. Hoc sentit Martialis, cum ait,

Et Velabrensi massa recocti foco. Nam in velabro multæ Cæsariæ, sine Cæsalia.

27 COLIT aliquot Corbulas.] Lege cum Nonio cogit. ut cogere vinum. Tamen doctiss. Victorius improbat.

29 VITIS adfita ad olus.] Olus, id est brassicam. Non enim adferam ea quæ prodidere veteres de vite: eam scilicet brassicæ adfitam inerticulam fieri: cum ea vulgo satis nota sint. Illud verò non passim obuium: olus κατ' ἐξοχὴν brassicam vocari, ut hic. Et in Moreto, *Hic olus, & late fundentes brachia beæ.* Item Plin. libro XXVI de anagyro, cum ait, *florè oleris.* Dioscorides enim, unde accepit, prius dixerat, ἄθος κατὰ τὴν ἐκείνην. Idè lib. XXIX de iure gallinacei, *Cum olere marino.* Dioscorides, ἔνπι δὲ σπυρίσκου κατὰ τὴν θαλάσσιαν. Sic & piscem pro lupo dicebant. Varro rerum humanarum lib. XI, *Ad vitium optima fert ager Campanus frumentum Falernus Vinum, Casinas oleum, Tuzetlanus sicum: mel Tarentinus: piscem Tiberis.*

30 **E**T more incolarum.] Abutar otio meo, si pluribus de huius loci vitio contendam: qui tamen nullo pene negotio ex veteri lectione restitui potest. Ea ita habuit: *Et in eo eorum è nouitiis reliquisitio ad priorem dominum quid factitarent.* Puto legendum, *Et in eo eorum è nouitiis rei, quis itio ad priorem dominum: quid factitarent.* Vtrum ad agriculturam sint dociles, necne, coniectura, inquit, duci potest ab iis qui immeditati & imparati ad opus vocabuntur. Tunc enim ex illis, quinam operam in numerato habebunt, facile intelligi poterit. Nam *imperatis* hinc, est imparatis: vt supra, *reperitare*, pro reparitare. Præterea, inquit, non solum periculum faciendum est in illis qui operis rustici non ignari, tamen inopinato ac imparati ad specimè operæ suæ edendum prouocantur: sed etiam in illis qui inter illos rudes adhuc sunt. nam in superioribus, extemporaneum, in istis, docile ingenium requiritur. Imperatos rerum vocat, vt postea nouitios rei. sed ἀρχιτομὸς est rei pro rei. Ita enim ferè semper scribebāt, quod primam in ea voce producerent: vt videmus apud Lucretium. Et apud Marium Victorinum versus Plauti ex prologo Militis ita legitur,

Magnas rei publicæ gratia. Quod commentum quare sibi adscriberet Gabriel Faernus, causæ nō erat. Quod sequitur, *Quis itio ad priorem dominum, quid factitarent*, duos habet ἀρχιτομὸς. Primus est in genere, *quis itio*, pro, quæ itio: vt, *Quis tu es mulier*, &c. alter est, *quis*, aut quæ itio: de quo postea. Deinde, inquit, videndum an sæpius ad priorem dominum eant, ad opus faciendum: & quid apud eum factitarent, cessatorēsne an labori intenti fuerint. Nam sanè, qui crebro ad eundem dominum commeant, argumentum est, eorum sedulitatem domino satis spectatam esse, qui eorum opera toties vti velit. *Quis itio*, est frequentissimus loquendi modus comicis, ac veteribus Romanis, vt, *quæ tibi huc ventio est?* hoc est, *Quare huc venisti?* Item, *quæ illam tibi tactio est?* & similia.

30 **Q**UÏ literis aliqua sint humanitate imbuti.] Illud literis, est glossema. nam literæ & humanitas apud

veteres idem est: quippe qui *παιδείαν* semper humanitatem sint interpretati. Cicero v de Finibus, *Sed animi cultus ille erat ei quasi quidam humanitatis cibus.* Varro, *Praxiteles, qui propter egregium artificium nemini est paulum modo humaniori incognitus.* Humaniori, *πεπευδευότερον.* Vide Gellium.

30 **F**ACILE enim his, quàm minoribus natu.] Vetus scriptura integra est. ideoque vulgatæ, quæ inepta est, præferenda: quæ ita in illo optimo codice Victorij cōcepta fuit: *Facile enim ij, quàm minore natu sunt dicto audientes.* Et hic quoque verustatis characteres duo. Nam ij pro ei. Et *ἐπιμαζῆν* numerorum, quæ frequentissima est in hisce libris. Vt infra: *Non solum enim, inquit, debere imperare, sed etiam facere, et facientem imitentur.* Nam facientem singulari dixit, cum id referatur ad plurale *peritos*. Sed & multa talia in hisce libris reperies. Mens Varronis hæc est: *Facilius, inquit, tali & eiusmodi præfecto sunt dicto audientes, quàm alij cuius minore natu.* Nam Latine dicitur, *Frater maiore aut minore natu.* Et minore natu, hic est dandi casu, *Ei qui est minore natu.*

31 **A**D iniiciendum voluptatem.] Tota hæc perodus ex veteri scriptura reconcinanda est. *Iniiciendum voluntatem præfectorum aliquo honore habendo, & de operariis, qui præstabunt, aliquos.* Tantum perperam scriptum fuit voluptatem pro voluntatem. Adhibendum est calcar, inquit, nō solum si præfectorum aliqua habeatur ratio: sed & si ex ipsis operariis præstantiores qui erunt, honore afficiantur.

31 **O**PILIONEM VNUM.] *Opilio*, vox magnæ Græciæ. *ὀπίλος*, vt *ἀπίλος. ὀπίλιον*, *opilio*.

32 **Q**UOD Cato si voluit.] Hunc locum non tam miror corruptum esse, quàm à diligentissimo Victorio prætermisum. Sed, vt video, satis habuit eruditus vir tantum scriptæ lectionis rationem reddere. Nam ita Varronem scripsisse non dubito: *Quid Cato si voluit, et debuit, et proportionem: ad maiorem fundum vel minorem addere vel demere: extra familiam debuit dicere villicum.* Nam ad maiorem fundum vel minorem ad-

dere, vel demere, hoc vocat uti proportione.

32 **S** I N est ita dissimilis.] Ita totū locum legito, *Sic est ita dissimilis ut totus arari non possit, quod sit confragosus, atque arduis climis.* Secuti sumus lectionem priscam. Et fecimus *Quod sit, cum ea habeat, Quod si.* Et *arduis climis* ex eadem reperimus.

33 **I** N agro Ligustico.] Scribimus ex veterum librorum auctoritate, *Ligusco*, ut alibi semper apud Varonem haud aliter scriptum monet P. Victorius. Nam Ligusci, ut Etrusci. Eadem quippe analogia, Liguria, Etruria. Et Etrures potuit esse ut Ligures. sic & Megaribus dixit Plautus, & Illures. Nam ut *Αἴγυες* Græci, sic *Ἔτρυες*, Etrures, ubi o in e mutatum more illo Romanorum antiquo: Apello, pro Apollo, Elera pro Olera, hemonem pro hominem. Nam veteres Pelasgi qui insecderunt in Italia, ita vocarunt nobilem partem Italiae montosam (*Ἔτρυες* enim montes) ut *τῶν πεδιάδων* Campaniam. *καμπὲς* enim eorum vox prisca, ut alibi annotamus. Sic Hernicam, asperam, ut in Græcia *τῶν Τερχῆνα*. Sic oppositam orienti Apuliam, *Ἰταλικῆς, Ἰταλικῆς*. ἔστι enim Sol. ut inde facile possis agnoscere veteris Græciae vestigia. Sic in ipsa Apulia qui indigenæ non erant, vocati Metapij. *ἄπιοι* enim opponuntur *τοῖς ἰθαλλοῖς*. Eodem modo in Etruria vocarūt Umbros. Ea enim vox apud veteres significabat spurium. Vnde apud Plinium instititium quoddam genus ouium Umbri dicuntur: ut apud Græcos *ὀμβρίωνες*. sed Ibrumne an Imbrum, an Umbrum dicas, nihil refert. In veteri glossario, Imbrum, *ἰμῖον, ἰμῖον*. Itē Iber, *ἰμῖον*. Ab eo certē Ibridas spurios vocarunt. Ut & Galli eosdem vocabulo illo dicūt quo venatores nominant canem Lyciscam. Nam Ibrida non est *παρὰ τῶν Ἰβρίων*, ut volunt primæ notæ grammatici. Sic *ὠπὶ ἰβρίων* opicos vocarunt. Nam *Terra Pelasgis, ὠπὶς, ὠπὶς* & *Ops Latino*, ut in Cōiectancis monuimus. Porro ridiculum grammaticorum Hetruria, quasi *ἰταλικῆς*. nam & de Liguria, *λιγυρῆς* posset dici eodem modo. Et ita de aliis.

34 **N** E Q V E minoris trimos.] Mirum genus loquendi, hoc est, neq; minoris quàm trimos. Sic suprās

Neque enim si minus c c x l iugera oliueti colas. Id est, minus quàm. Libro II, *Non plus triennium vivunt.* plus quàm triennium. Et de ouibus, *Ne minus habeamus in centenas oves hirtas singulos homines.* Id est, quàm singulos homines. Et de bubus, *Non minores oportet mrire bimas.* Et de pavonibus, *Minores bima, non idonea.* quæ omnia compendiario dicta sunt. supplendum enim τὸ **Q V A M.** sic Carullus,

--nanque amplius horam

Suffixum in longa me meminisse esse cruce.

Propertius libro I I,

Et se plus vni si qua parare potest. plusquam vni. Et infra, *Præter si aliter nequeas.* præterquam si.

35 **D** B indomitis quadrupedibus, ac pecore, faciundum.] Postrema vox faciundum delenda est, quæ irrepsit ex lemmate. *Si prata sunt in fundo, pecus non est, quid sit faciundum.* Nam ita scripserat Varro, *De indomitis quadrupedibus ac pecore: si prata sunt in fundo.* Ut suprās, *De familia: Cato dirigit.* Indomitas pecudes vocat, quarum dominationem (ut loquitur Cicero) non facimus, neque comprehenduntur *τῶν ἰσοζυγίων* nomine, sed tantum pecoris appellatione habentur. ut capræ, oves, sues.

37 **Q V A E** cibi sunt maioris.] Rectissime, ut & alia, hæc restituit P. Victorius. Nam arbores, seu plantas alias, ut olera, esurire dicebāt veteres. Vnde apud Theophrastum rusticorum proverbium, *τὰ λάχανα πεινῆν*. Inde Plinius non absimile dixit lib. XVII. cap. II, *Imbres verò tum expetendi evidens causa est, quoniam arbores factis exinanitas, & foliorum quoque amissione languidas naturale est autem esurire. Cibus autem earum imber.*

37 **C V M** necdum siliculam cepit.] Vetus scriptura, *Cum dominus siliculam cepit.* Vox Dominus delenda est: itaque legendum, *Cum siliculam cepit.* Iubet lupinum subsecare cum siliculam ceperit. hoc est, *ὅταν ἀπολεσθῆναι*, cum in siliquam peruenerit. Sic Plinius de arboribus dixit, radices capere, *τὸ ἀπὸ ῥιζῶν*. Sic Cato granum capere. *Si, inquit, macra erit, quod granum cepit, ne serito.* Sunt enim rusticorum formulæ loquendi.

37 AD hominum victum, & sensum.] Eleganter sensum, *βιπάθειαν, ἢ δυνάθειαν*. Porro quæ sequuntur, ita legenda: *Item illa quæ ad hominum victum, & sensum delectationemque non pertinent, neque ab agri utilitate sunt diiuncta, idoneus locus eligendus ubi facias salictum*. Nam salictum neque ad hominum victum, utpote cum nihil esculenti ferat, neque ad sensum, cum inter ea numerari non possit, quæ vocantur Floralia, pertinere potest.

38 VALLOS, crates.] Valli hîc non *κέρμας* sunt, ut aliàs, sed *λίμνοι, ὑποκειστικῶς*. Quod vero sequitur, alio loco *ut seras*: *ut* provbi, *ἔπου*. Catullus, *Ut conuenerat esse delicatos*.

38 DESITIS seminibus.] Desita semina sunt in agro surculario depositi malleoli. neque mendum est in hac lectione. nam Deserere, in terram deponere. Tibullus,

Nam Veneror, seu stipes habet desertus in agris,

Seu Vetus in trivio florea ferta lapis. Nam desertus & desitus idem, ab eadem origine.

39 NEQUE eas crescere.] Et sensus, & vetus scriptura iubet legere *eos*. Intelligit enim ordines cupressorum. Imponunt autem pro interponunt, Græcancè, *ἐντίθενται*. Non vult autem eos crescere ultra modum ridicarum.

39 NEQUE propter eas adserunt.] Vetus lectio rectè habet: *Neque propter eos ut adserunt vites*. Neque, inquit, propter eos ordines ita adseruntur arbores, ut adseruntur vites vlmis maritandis, quæ dicuntur propterea adsitæ vites. Compèdiôsè igitur suo more dixit, pro, Neque propter eos ordines cupressorum ita ponuntur vites, ut adseri solent vlmis. Hoc est, Non maritandæ sunt cupressi illis vitibus, sed interiiciendi ordines vitium, ut vites nõ adsitæ ad cupressos videantur, quemadmodum ad vlmos solent, sed uti cupressos scādant, ut in rumpis & traducibus fieri solet.

41 PVTRI imprimis.] Veteres libri, *Putari in pratis*. legendum *putari vepretas*. Nam vepres pro vepribus dicebant, ut ego sæpe in veteribus manu scriptis

codicibus memini me legere. quod cum multi librarii non assequerentur, pro Vipretas, In pratis scripsisse credibile est. Vepretam in fœminino & myrtetam pro vepreto & murteto dixisse annotat præter alios Priscianus. Atque aded, ut nemo dubitet de hac castigatione, confirmatur ea Catonis auctoritate, à quo Varro hunc locum mutuo sumpsit: apud quem ita legitur, *Viam publicam muniri, vepres recidi, hortum fodiri, pratium purgari, virgas vinciri, spinas runcari, &c.* Sūt autem vepres ab Æolico dicti. Nam *βεπρες* ipsis dicuntur, qui aliis *βίπρες*, ut *βεπιδιών, βεπίνος, προ βεπιδιών, βάνος*. Et Alexander Ætolus apud Macrobiū dixit de Diana, *βρούτειον οἰσῶν*. hoc est, *βρούτειον*. Sed transpositum puto, & ita legèdum, *putari: circum vites ablaqueari: vepretas, radices quæ in summa terra sunt, præcidere*.

43 EX altera parte.] Totus locus fœdè interpolatus. Vetus lectio vera est, *Ex altera parte parit capreolum, id est coliculus viteus intortus, ut cincinnus. id enim vitis*. Hoc est, Is enim vitis cincinnus. isque est in vite, qui in capite humano cincinnus. Sequitur, *Quibus teneat id, qua serpit ad locum capiendum. ἐν ἀμαρῆν* generis, ut alibi. Nam nunc ad omnes cincinnos hoc pertinet, & est familiaris elegaria Varroni. ut infra de eadem pene re, cum loquitur de vicia, *Quod item capreolos habet, ut vitis, quibus cum susum dorsum serpit ad scapum lupini, aliumve quem, ut hereat, id solet vincire*. Nam id non respondet *ut* scapus. Præterea est mutatio partium ex pronomine in adverbium loci, id, qua serpit. Sic infra, de insitionibus, *Meliori genere ut sit surculus, quam est quo veniat arbor*. Porro Capreolum dictū à capiendō, non magis mihi persuadebit Varro, quàm alia pleraque ab ipso perperam *ἐτυμολογέμενα*. nā lasciua quadam propter teneritudinem ita dictus est: ut Græci novellos ramos vocant *μόχους*. Eadem lasciua palmitem emeritum multisque annis induratum Draconem vocarunt: siue à squamoso & aspero cortice, qualis est draconū cutis, seu à longitudine anguinea. Sanè Græci quicquid novellum, vocant *μόχον*. ut Homerus, *--μόχοισι λύχοισι*. Latini idem retinuerunt. nam ab eo mani-

fecto dictū est Mostum: seu, ut nunc scribitur, Mustum; ut musta poma, musta ætas Næuii: mustū vinum. Nam ut ab ὄρχος, hortus, sic à μόχος, mustus. nam χ int, & vicissim, mutatio est. ut Tarentini ὄρχος dicunt, quod alii ὄρχιδος.

44 QVOD citat aluum bubus.] Plinius libro xviii, capite xvi: *Apud antiquos erat pabuli genus, quod Cato ocimum vocat, quo sistebant aluum bubus.* Vbi manifestò legendum citabant. Deinde subsequitur apud Plinium, *Id erat epabuli segete antequam gelaret.* Quæ verba (ut & superiora) ex Varrone transcripta sunt. Sed illud *gelaret* non est nauci. Itaque legito, *antequam geniculareret.* Nam si defecetur ex segete fabali, Varro vult id fieri ante quàm gignat siliquas. Plinius verò, quod de pabulo & farragine intelligit, vult defecari ante quàm in articulum peruenit seges, id quod dicitur Geniculari.

43 ID EX pabuli segete.] Vetus scriptura, *Ex fabuli segete.* Quæ confirmatur ex ipso Varrone, vbi dicit, *antequam genat siliquas.* Item ex Plinio capite xii & xv, libro xviii. Hic locus admonet me, ut insignem alium apud Catonem restituam. Titulo de fundo suburbano, vbi præcipit, mala ut serantur. *Eo lotium, inquit, aut stercus ad radicem addere oportet, ut stabilia mala fiant.* Quæ postrema verba cum iam suspecta haberem, suspicioni meæ non parùm momenti ex veteri lectione accessit. Ea habuit, *ut fabulum malorum.* legendum, *aut fabulum alarum.* Nam fabules alæ, sunt culmi fabales à veteribus dicti. Seruius grammaticus, *Nōnulli, inquit, propriè calamos lupinorum alas dici putant, et AELIUS: ala ex lupino, surculi sine foliis. Cato in originibus, Ala ex lupino. Memini tamē Varronem de lingua Latina alam culmum fabæ dicere.* Hactenus Seruius. cuius verba, quia nondum in lucem edita sunt, ex libro Danielis nostri citavi. Præcipit Cato stercus addere, aut fabales alas, quæ vicem optimi stercoreis præstare possunt: quod testantur Geoponici Commentarii. in quibus hæc ex Varrone transcripta leguntur: *τὸ δὲ ἀλμυρὸν (ἡμῶν) ἐν ἀρχῇ χλωρὸν ὡς τὸ πρῶτον ἔχει καὶ ἀπὸ τῶν μικρῶν*

ἀρχῆς διαπείσας καὶ ἄλλων μὲν καμίνους. Reliqua perlege, si placet. Nam acus fabale in sterquilinum ingerebant, ut simul cum aliarum rerum congestitia colluue putresceret. Quod verò Cato ad radicem arborum acus fabale ingeri præcipit, id frequenter quoq; in Geoponicis edicitur. ut, *ἢ ἄλλοι καμίνου παρὰ βαλλομένη τῷ σελήχῳ ποτῆ τὸ δένδρον κερποφορεῖν.* Lucillii quoque versiculus per fabulum nihil aliud intelligit, quàm acus fabale,

Hic in stercore, humi, fabulò que, fimo, atque sicerda.

Sed antequam huic animaduersioniculæ finem faciam, duorum commonefaciendus es: primùm scripturæ. Nam fabulia dicebant illi veteres, non fabalia, ut semper in istis libris De re rustica. Deinde ἀρχαῖος in loquedo. nam dicit fabuliū alarum in genitiuo casu, cum prius esset accusandi casu vsus. Qui est vetus Atticimus quo prisca Latini sæpe vtuntur. ut Varro ipse horum commentariorum libro i, *Prope apponendum bene olentium herbarum.* *ὡς δὲ τὸν ἢ τῶν δὴ ὡδῶν βοτάνων.*

43 CVM sit maturum.] Malo, *Cum sit maturum.*

45 E TERRA ad ea obruenda.] Lege, *Necessè est terra adruenda puluinos fieri,* ex veteri scriptura. hoc est, adruendo terram: ut Lucillius,

Aggere in iaciendo si quo est vineis actis opus. Hoc est, in iaciendo aggerem.

47 QVARE cum semina ferè quatuor sint generum.] Mancus locus, nisi intelligamus id semen quod primo loco dicitur, duplex: primum, quod prius quàm fatum, natum: secundum, quod non prius quàm fatum, natum. Aliter non erunt quatuor genera quæ ipse proponit.

48 NON enim galbuli.] Pro galbulis, seu galgulis (nam utroque modo dicebant veteres) legendum censet globulis doctissimus Turnebus. Vide quàm serpe specie recti decipiamur. Nam si globulos dixisset Varro, iam vsurpasset vocem etiam vulgo notissimam. Ergo non indigeret explicatione. quid enim globulus sit, id & pueris eo tempore notum fuisse certo scio. sed cum ἐπεξηγήσας postea vtatur, cum galbulos interpretatur, tanquampilas corticeas: manifestò indica

vocem non omnibus notam se usurpasse, quæ opus habuerit interpretatione. Præterea in glossariis veteribus quæ penes me sunt, ita legitur, *Galgulus baca, σπυλίω*. Vides eandem vocem designari? Quid igitur opus erat eam mutare?

48 TERTIVM genus feminis.] Pessimè multatus locus. Vetus scriptura, *Quod ex arbore per surculos defertur in terram, si in humum demittitur, in quibusdam cum est videndum, &c.* Primum pro *defertur* ego non dubito legere *deseritur* (quanquam tolerabilis aliquantum est vulgata scriptura) ut superius dixit *desita semina*, pro taleolis, quæ in humum ex arbore depaguntur. Reliqua, quæ sequuntur vsque ad distinctionem, addititia sunt, ut solet. Nam qui interpretabatur illud, *deseritur*, apposuit glossema, *si in humum demittitur*, Quod & in lege x i i Tabularum apud Gellium commissum est. Nam cum ita cõcepta primum esset lex, *Post meridiem presente ambobus litem addicito*: qui ἀπὸ ἑαυτοῦ, presente ambobus, interpretari voluit, adiecit, *si ambo presentes*. Sed totam legem explicabimus in Gellianis animadversionibus. Idem probabimus rectè à nobis restitutum esse cum aliis quæ in illa lege deprauata sunt. Quod verò postea sequitur, *in quibusdam cum est*, est error errore cumulatus. Nam & id appositum erat margini ad indicandum in quibusdam codicibus illud non esse: verbi gratia illud interpretamentum quod iandudum in ipso textu inoleuerat. Nam ita primò annotatum fuit, *In quibusdam non est*. In quibusdam, scilicet codicibus. Deinde irrepsit in textum, & ita reconcinatum ut legitur in Victoriano codice. Ergo ita scripsit Varro, *Tertium genus feminis, quod ex arbore per surculos defertur in terram. Videndum, Et eo tempore sit deplantum, quo oportet*. Et sanè nihil aliud postulat sententia. Et ita infrà locutus est, *Quartum genus feminis, quod transit ex arbore in altam. Videndum, qua ex arbore in quam transferatur*. Dixit autem surculos, ut Virgilius circlos,

—*suspende ex vimine circlos*. Infinita talia in bonis auctoribus reperiuntur adulterina, & supposititia, quæ eodem iure ac legitima habentur. Sanè ea quæ hic appo-

apposita erant, ita inepta sunt, ut alias nobis cõvincenda esse non putemus.

49 DEMVM in oleagineis seminibus.] Vetus scriptura, *Dum in oleagineis seminibus* habet: nõ autem Demum. itaque nõ *Dum*, est cauda præcedentis verbi. nam pro *Demittunt*, legendum *Demittendum*. Ea, inquit, *celeriter ante quam succus exarescat, in terram demittendum*. Quia Varro libentiùs dicit, demittendum ea, quàm; demittenda ea: & nusquam aliter ferè loqui solet: quotiescunque in id genus loquendi incidebant imperiti homines, in eo semper interpolant lectionem, ut infinitis locis in istis libris. quorù & aliquot nos attingemus. Sequitur ergo, *In oleagineis seminibus arbores videndum est*. Ne hic quoq; locus à labe integer est. Nam illud, *arbores*, ineptissimè huc nescio vnde irrepsit: cum Varro haud dubiè scripserit, *In oleagineis seminibus videndum sit de tenero ramo ex utraque parte equabiliter præcisum*. Sed profectò vox *Arbores* huc obtorto collo intrusa est, propter illa verba, *quas alij clavolas, alij taleas appellat*. Putabát enim illi boni viri, *σολοιμίξες*; si dictum esset. In seminibus, quas taleolas appellat. Acutè quasi aliter loqui Latine potuerit Varro: & non de eo admoneát quotidie in scholis vulgus grammaticorum.

51 DE medica.] Imo quædam, quæ statim sequuntur, superioribus annectenda sunt. nam de semine oleæ sentit Varro, cum ait, *In primis obserues, ne in terram nimium aridam, aut variam, sed temperatam semen demittas*. Nam medicæ semen nõ demitti, sed spargi dicitur; ut frumentum, milium, & similia. Igitur transponendum lemma ita, *De medica in iugerum unum*. Fefellit correctorem mos Varronis, qui lemma eius rei, de qua tractaturus est, præfigere solet, ut ferit suprà, *De famuliat Cato dirigit, &c.* Et alibi sapius.

52 BYZACIVM.] Mirum, cum Byzacium aliud sit, aliud Byzantium: alterum sit in Africa, alterum in Thracia: quare non distinxerit Stephanus, aut eius potius mutilator Hermolaus, *Βύζαντες*, inquit, *Αίθρας, αἰεὶ Καρχηδονία τῆς Αἰθίας ἔθνος. ἀφ' ἧς ἡ πόλις Βυζάντιον. ἢ Βυζάντιοι, ὡς ἡ Αἰθία. παρ' Ἡγερότιω δὲ καλεῖται διὰ τὸ γ, Γύζαντες*. Atqui præ-

ter Plinium & alios, Byzacium, non Byzantium, vocat oppidū illud in Africa vetus inscriptio, PER PROVINCIAS, PROCONSULAREM, ET NUMIDIAM, BYZACIVM AC TRIPOLIM. In altera verò tabula eiusdem exempli legitur, BYZANTIVM. vt si in hoc variant vetera monumenta, mirandum non sit & in libris aliter atque aliter legi.

52 IN veruactō.] Veruactū opponitur Restibili. Id vocat Columella veteretum. quod nomen hodiēque in Gallia retinetur. vocamus enim pars Gueretum, pars Varetum: vt in Aquitania & in Tectosagibus. Quare admonendus est lector, in Columella, vbi semper in excusis libris veruactū legitur, in calamo exaratis, semper sine vlla exceptione veteretum legi.

53 ABR frigidiore tinguntur.] Lego, *Aere frigido restringuntur.*

53 NISI quo tempore peruenit sol.] Lego, *Nisi quo stem peruenit sol*, tum ex loci sententia, tū ex Theophrasti collatione, vnde accepit Varro, *ἐν εἰς πλεον ἡμετέρας λαμβάνουσι βάρους, ἢ ἢ ὁ ἥλιος ἐφικνέεται.* Nam & ita Theophrasti locum, qui & ipse corruptus est, emendamus.

56 PÆMINOSA.] Hunc locum ita cum Nonio lego, *Ne sit pæminosa*, &c. Est autem *ἡ χεῖρα*, in quo frequens est Herodotus, Plautus, Gellius, alii. *Pæminosa in eius rimis.* siquidem referas ad terram. sed si ad grana, nullū erit *ἡ χεῖρα*. quod magis probō. Est autem pæminosum: squalidū vt grana quæ sitū contraxerunt, quod aliter dicitur, pedidum, vel pædidum. Titinnius, *Rus detrudetur pædidus, sordidus.* vt malè Festus aut Verrius legerit *pædidus*. nam vel syllaba ipsa repugnat.

56 VT IN Bagiennis.] Apud Plin. lib. III, Vagienni: cōstituunturque prope Albam Pōpeiam. Apud eundem lib. v, *Bargennis sunt populi, sed Troglodytidis regionis.* In vetustissimo glossario Barginna *βάργανος* exponitur. Caper grammaticus. Quod verò sequitur, *Vbi ea relecta, ἢ loca calida, relecta* vocat, quæ Theophrasto semper *ἡ δὲ ἡμέρα.*

57 EARVM scopi.] Scopos vocat pediculos, quibus adharēt acini. Hos auctores Geoponicorum vocat

ἡμετέρας. sicut pomorum, *πάρματα*, quæ Palladius tenacia: Ficuū verò, *πίσματα*. Quos verò Varro scopos, Cato scopiones. Sed deprauatus est locus apud eū: & mendi nota apposita. Legendum enim, *Tum acina de vuis miscellis decerpito de scopione. inde in dolium.* Apud Columellā perperā legitur scopiones lib. XII, cap. XXXIX, *Vbi, inquit, satis corrugata erūt acina, demitto, ἢ sine scopionibus in dolium conicito.* Item cap. XLIII, *Modicè separatis scopionibus, resolutaque irrita folliculorum in dolio substernitur.* Vtrobique enim legendum, *Scopionibus.* Intelligit, inquam, racemum cum pediculis: à scoparum similitudine.

58 CIRCUNSIIVM.] Lege, *Circunsiivum*, analogia ita postulante, & vestigiis priscae scripturæ. Cato Circuncidaneum vocat. *Resipit ferum* dixit, vt Dioscorides, *ὑποέρομον ὄζει.*

58 DIGITALIBVS.] Lege ex veteribus libris, *Digitabulū.* Digitabulum, vt ignitabulum, mendicabulum. Quod sequitur, *que manu stricā, melior ea, que digitis nudis legitur.* Verbum *legitur* expungimus. Cuius rei non multo post rationem reddimus, vbi de Laudabilibus locis disputamus.

58 DURITIES enim eorū non solūm.] In veteri codice Victoriano, *Durities enim eorum quod nō solūm.* Ordo erat, *Quod enim durities eorum non solūm.* Est idem modus loquendi qui & supra: *Quod enim, quam recens, quod confraxit, melius.* Id est, Vtpote cum durities eorum. Vide supra.

58 ALIA ad cibū eligitur.] Vetus scriptura, *Alia ad cibum leditur.* Sine vllō dubio *ἡ leditur* expungendum est: cuius causam postea reddemus. Itaque lego, *Olea, ἢ Vna, per idem bium redit in villam: alia ad cibū: alia, ἢ eliquescat.* In quib⁹ verbis, *alia ἢ alia*, est *ἡ ἡμέρα, ἢ ἡμέρα.* Habēt enim vltimā naturā productā. Intelligitur enim, nō olea, sed via. Nā cū dicit biuiū, in eo cōprehendit viā: vt alibi cū aluariū, in eo intelligit alueos.

58 DEMITTATUR per serias, ac vasa olearia.] Optimi exemplaris Victoriani lectio aliter concepta, *Demittatur per sena ad vasa olearia, ac tra-*

petas, quæ res mola olearia, &c. Quæ non dicam quàm vera sit, sed quàm falsi cõuicit receptam lectionem. Senum singulari, vel plurali sena, in veteribus scriptis libris semper ferè scribitur, non Sinum. quod vasis genus esse, nemo paulo humanior ignorat. Sempérq; in duobus Nonii exéplaribus quæ contulimus, scriptum meminimus nõ sinum, sed senum. vt in illo versu Afranií, *Aquam è cæno haurire, qui lauerent manus*, erat scriptum seno. Et sanè non hauritur aqua ex cæno, sed ex sino. Híc verò ἀρχαῖος est ἐναλαγῆ generis. Sinum enim dicitur, non sinus.

58 IN quæ eam terent.] Flagro dignus erat qui ita ineptè hãc lectionem ausus est interpolare. Vetus enim recta fuit, *Quæ res mola oleariae.* Nam trapetas, seu trapeta, quid sit explicans, ait esse molas olearias. Ita enim loquitur libro 11, *Scyllæ medum conterunt cum aqua ad mellis crassitudinem, tum ea re naturam equè tangunt.* Ea re, id est scylla. Item libro 111, *Quos alij μέλιστον ἔφηρα appellant, eadem rem alij quidam mellaria.* Item alibi de propoli, *Quam rem etiam nomine eodem medici vtuntur in emplastris.* Quam rem, hoc est propolim. Vlpian. l. V, *Qui potior. in pign. Veluti si nauis fuit obligata, & ad armandam eam rem vel reficiendam ego credidero.* Eam rem, id est nauem.

60 PAVIMENTA QVE L. laudabiliter faciunt.] Ita habet vetus scriptura. Sed illud Laudabiliter, Varro nem vnquam scripsisse putabimus? Minimè gētium. Quem obsecro locū híc habet? Quare rem tam anxie quæsitam eruditissimo Victorio, neque adhuc eidem maximo viro exploratam, nisi fallor, diuinauimus. Nam illa nota, L, quæ toties híc inserta est, ac de qua idem Victorius amplius deliberandum pronuntiauit, nihil aliud est quàm studiosi lectoris admonitio, qui in vsum suum sententias, quas vellet, ex hoc auctore annotabat. Vt enim Græci, si quid probabant in auctoribus, ἀρετὴν & ἀρίστημον, aut ἔ literam, quæ idem valet, apponebant, vt quoties opus esset haberent quod in vsus Chriarū & sententiarū depromere possent: sic quod infigne duxit & dignum notatu lector horum librorum, ad id vel no-

tam compendiarium L. laudabilis, hoc est, Locus laudabilis, apposuit: aut L. quo id Laudabile significari vellet, vel Laudabiliter. Sanè hoc ita esse vti iam admo- nuimus, patet ex commentariolo notarum Probi. In eo enim legitur, *L. L. locus laudabilis.* quòd nimirum esset ea παρασημασίως annotata in veterum libris. Quid quòd superius idem error est? si modò errorem vocamus, lectorum veterum studiosam & accuratam diligentiam. Nam vbi loquitur de olea stringenda, ita habebat Victorii codex, *Quæ manu stricta, melior ea quæ digitis nudis laudabilior L. quàm illa quæ cum digitabulis.* Nam illud *laudabilior*, tam ineptum est, quàm superfluum. Quia studiosus lector primùm scripserat L. Laudabilis. hoc est, locus laudabilis: sed quia híc gradu comparandi melior scriptum erat, eodem gradu laudabilior scripserunt, qui putabant illud cum ipso cõtextu simul legendum esse. Sic & nõ multo pòst, vbi legimus, *Olea, vt vna, per idem biusum redit in villam: alia ad cibum, alia, vt eliquescat,* vetus codex habet, *alia ledatur ad cibum.* Vulgati verò, *alia legitur ad cibum.* Vtraque lectio diuinata ex illa nota L. nam non obscure possumus colligere ita primùm scriptum fuisse, *alia L. ad cibum.* ex qua alii fecerunt *Ledatur*, alii *Legitur*. Denique cõsidera accuratiùs, vbicunque P. Victorius ait illam notã appositam fuisse: semper inuenies locū illum insignem, & annotatu dignū esse, propter quod notam indicem illi adiectam. Hoc igitur signo notabatur sententiæ illæ quæ simul cum auctore suo citabatur. vt híc sententiã istã Varronis de olea, ita citanda fuit, *Varro dixit, oleã strictiuam meliorem esse quæ digitis nudis, quàm quæ cum digitabulis stringitur.* Quæ Græcè dicuntur ἀρετὴν. vt chria est illa: *Αριστοτελες dixit hominem esse ζῶον τὸ ὄντων ἀπὸ θεωρητικόν, ἀρετικόν δὲ τῶν δεινῶν.* Latini veteres vocarūt scita & oracula. vt oracula Catonis, quæ semper ad auctorem suū referuntur. quod Latini vocāt *Laudare.* *Laudare auctorem.* Inde dicta sunt *Laudabilia,* & *Loci laudabiles.* Tales erant declamatorū flosculi ab auditoribus excepti. Quintil. lib. 11, *Vnde, inquit, sit vt dissoluta & ex diuersis cõgesta oratio coherere nõ possit,*

similisque sit cōmentariis puerorum, in quos ea, quæ aliis declamantibus laudata sunt, reperiunt. Itcirco Suasoria Senecæ nihil aliud sunt quàm Laudabilia scholastica. attribuuntur enim singula suis auctoribus. Quæ quare Suasoriæ inscribi debuerint, rationē nullā dispicio. Græci vocant, ut iam initio monuimus, *ῥησις*, & *ῥησιμα*, & *ῥησις*. Sic Eustathius aliquando veterum auctorum testimonia producit, ut vocet ea *ῥησις*. ut, *ἡ φέρεται παρ' Αἰλίω Διονυσίω ῥησις Κερατίνου τοιαύτη*, deinde adfert versum Cratini. Scholasticorum sine dubio sunt annotata, prout inter declamandum ab illis excepta fuere: quæ & Quotidiana dicebantur. sunt enim quæ pueruli dictantibus magistris excipiunt. Itaq; in veteribus Colloquiis puerilibus ait puer: *Post hæc dimissus confedi meo loco. librum accepi. scripsi quotidiana.* Quare Gaius iuriscos. scripsit libros Aureorum, & Quotidianorum. hoc est, selectorum & laudabilium. Nam talia dicebantur aurea. Lucret. *Omnia nos itidem decerpimus aurea dicta.* Ut igitur ea selecta dicta, quæ vocabantur Laudabilia, vel nota L, vel X Græco notabant: ita etiam contrà, ea quæ improbabant, litera Θ designabant. Sidonius,

Isti qui solet exarationi

Distictum bonus applicare Theta. Persius,

Et potius es vitio nigrum præfigere Theta.

Ad id enim referenda mens Persii. nã & eadē litera damnatos, item & mortuos milites significabant, ut est in inscriptionibus. Ea scripta quibus Theta iniustum erat, dicebantur à grammaticis deculpata, ut apud Gellium libro xix. cap. x. *Verbum deculpatum* Nam culpæ dicebantur annotamenta vitiorum in alienis scriptis, *ἡ ἀδεμόσις*, ut loquuntur veteres critici. Hoc nos docet idē Gellius libro xvii. cap. ii, *Quum*, inquit, *librum veteris scriptoris legebamus, conabamur postea memoria vegetande gratia indispici animo, ac recensere quæ in eo libro scripta essent, laudis aut culpæ annotamenti digna.* Vides nomine laudis, laudabilia intelligere: nomine culpæ, contraria, Aufonius de suis scriptis,

Palmas, non culpas esse putabo meas. Idē ad Theodos. imperatorem, *Inque tuis culpis tu tibi da veniam.* Critici

in recensendis operibus Platonis culpas, hoc est *τὰς ἀδεμόσις*, ἡ βελῶν notarunt, laudabilia, hoc est *τὰς ἐυλογίας τ' ἡγεμονίας*, τῶν ἡγεμονισμῶν, quod nihil aliud significat quàm *ῥησιμον*. ut hic L nostrum, laudabile. Igitur hūc locum quem in manibus habemus, ita legimus: *Ideo que in vis camaras marmorato, & parietes, pauimenta que faciunt, quo frigidius sit.*

61 IN PENSILIBVS iunctis.] Lege *ῥησιμα*. Pensilia vocat poma, quæ suspenduntur hieme ad seruandum, ut infra: *Pensilia, ἢ θρα, mala, sorba.* Et Plin. lib. xiiii. de vis seruandis, *Durant alia per hyemem, pensili concamerata modo.* Pensili modo concameratas vuas vocat, quas Aquitani Plecas, à plicando.

62 LEVIIGNI.] Legi posset *leni igni*, nisi alius rei nos admoneret vetus scriptura: *leni lignis*. Ex quo prius compedium scripturæ fuisse puto, *lenib. lignis*. Cato: *lenibus lignis facito calefcant.* Plin. lib. xxxvi. *Lenibus autē, aridisque lignis coquitur.* Ut lenia ligna sint, τὰ ἀκαπνα, quæ Homerus καὶ ἡγεμονία etiam vocauit. scilicet quæ *σπιώματα καπνῆ* non habent. Contraria enim lene & *σπιώ*.

62 NON promedum dum feruct.] Locus leuiter inquinatus. Ita lege: *Non promendum dum feruet, neque etiam dum processit ita ut sit vinum factum.*

62 SI VETVS bibere velis.] Non parue macule huic loco aspersæ sunt: præsertim cum & sententia non constet, & aliter verus lectio concepta sit. Ita enim antiquitus in membranis scriptum fuit: *Si vetus bibere velis, quod non sit ante quam accesserunt, anniculum promitto.* Minimum mihi in hisce eluendis permittam, ut nemo de nobis iure conqueri possit. Legimus igitur, *Si vetus bibere velis, quod non sit ante quam accesserunt, anniculum promitto.* Nō sequēdi sunt, inquit, nostrates homines, qui nō prius verus doliare bibunt, quàm acuerit: quod ut ne fieret, anniculum promendum censeo. Præteritum ex præsentis, acefco, acefui, vel acefui. Cui simile apud Catonem: *Aures nobis callifcerunt ad iniuriam.* à callefco, ut hic ab acefco. ut etiam legi possit acefcerunt; & ita malumus. Quoties veteres non muta-

runt præteritum, & idem cum præsentem fecerunt, ex sequenti mox annotatione apparebit. Est autem hinc præterea *ἐπιμαχῶν* numeri, ut sæpe alias. Cuius rei ignorantia ne multa perperam hic interpolata sunt.

64 **N E C S I** eum seruare non potuisset.] Duæ negationes pro vna, Græcicè: quod & frequentissimum est apud Plautum. Apud Terentium: *Faciunt ne intelligendo & nihil intelligant.* Ita enim interpretandus est ille versus, in quo frustra comminiscitur vir doctissimus nescio quas interrogationes, & næ pro ne. Quod sequitur, *discedimus omnes*, est pro discessimus. Ita sæpe apud Plautum *accepimus* perperam pro *Accedimus*. Præteritum à præsentem, ut diximus. Sic Ulpianus dixit *Tolleffe*, à tollo: sic Tibullus *Atteruisse* ab attero, non attriuisse. Sic Sallustius, *Occannere*, ab occano.

IOSEPHI SCALIGERI NOTÆ

AD LIBRUM SECUNDUM M. TERENTII VARRONIS DE RERUSTICA.

66 **COLONI**, vtea, quæ in agricultura.] Non video cur hanc interpolatam lectionem veteris scripturæ integritati præponamus. Sic enim legi in illa nobis indicat P. Victorius: *Coloni æque agricultura factum & nascerentur: contra pastoris, ea que nata ex pecore.* Æquus, inquit, utriusque labor. colonus satagit ex terra fructus percipere: pastores ex pecore.

66 **I N C A M P O S** macros.] Ne dubita legere: *In campos Macro.* quod cum ex coniectura emendassem, postea accessit Strabonis auctoritas, ita scribetis lib. v, *μεταξὺ δὲ Λύρας καὶ Πείσης τὸ Μάκρος ἐστὶ χωρίον, ὃ πῆρξεν τὸ Τυρηνίας καὶ τὸ Λιγυστιῆς καὶ χελωνῶν τῶν συστραφῆων πολλοί.* Ibi etiam hodièq; vberimus quæstus ex pecuaria copia, eoque nomine nundinæ celeberrimæ. Celebratur etiam à Plinio & Martiali ingens caseus Lunèlis, argumentum & ipsum fertilitatis pecuariæ.

66 **I N T E R** Delum & Siciliam.] Lege Ciliciam,

In eo Piratico bello donat' est à Pópeio nauali corona.

67 **C V M** Menates discessisset.] Et sententia abrupta, & nota in veteri libro, de qua nos admonet P. Victorius, arguit hinc multa desiderari.

67 **C V M** Petam fessum.] Si hunc locum sanum præstare velimus, reclamabit statim scripta lectio: *cum portam fessum & sere venissemus, ni medici aduentus nos inreisset.* Nos ita: *Cum portam fessum & sere venissemus, ni medici aduentus nos inreisset.* Vbi primùm, *portam venissemus*, pro, in portam venissemus. ut supra de oliuo: *Itaque dominum & balneas & gymnasium sequitur.* hoc est, in balneas, in gymnasiū. *Sesum*, pro fessum: quia non geminabant literas. *Vix*, pro vix. ita sæpius in veterum libris. Turpilius Lindia:

Profecio, & quisque minimo contentus fuit,

Ita fortunatam vitam vixit maxime.

Vti philosophi aiunt isti, quis vix sat est.

Pro, vix sat est. *E re venissemus*, hoc est, commodum venissemus. Ita & Plautus. Mens huius loci: Volo, inquit, mihi absolvas, quæ hic inceperat dicere tunc, cum tandem commodum venissemus fessum ad portam, nisi medici aduentus nos quasi ad hanc disputationem currentes inreisset, ac retardasset. Nam Petam, quod hic legitur, non est nomen Romanum.

68 **Q V A S** Latine rotas.] Sequor doctorum iudicium, qui *πλατυκέρας* legunt. *Quas Platycerotas vocant.* In vita Gordianorum vocantur cerui palmati: nam, ut inquit Plinius, in palmas digitosque eorum cornua sunt à natura facta. Falso Galli damas vocant. cum damæ cornicula duo in aduersum adunca habeant, ut Rupicaprae in tergum. Damas Galli non notunt, nisi Vascones, qui ad Pyrenæos habitant: easq; Sarrios vocant: Rupicapras autem Ifardos. Reliqui Galli vocant cum Italis *Camoλλος*, vel *Chamois*.

70 **R E L I Q V M** est de scientia.] Perplexus locus: quæ nullo penè negotio ita legendum censemus: *Reliquum est de scientia pastoralis: de qua est discendum. Quod Scrofa noster, cui hæc etas defert rerum rusticarum omnium palmam, quo melius potest, dic.* *Cum conuersissent in eam*

ora omnes, Scrofa, Igitur, inquit &c.

72 OLYSIPPO mōte Tagro.] Miror de hoc loco nihil monuisse virum diligentiss. Petrū Victorium: cū mendum sit in voce Tagro. legendum enim Sacro. Et Colum. quoque, qui huius rei meminit, ita vocat. Aristot. dicit equas ἰξανεμῆδες: cū innuit ex v̄to cōcipere.

72 SED ex his equis.] ἀρχαιομός. hoc est equabus, vt infrā li. III, *Vt his dīs Heliconā atq; Olympū attribuerūt homines. Dīs,* hoc est Deabus. Sic Plaut. Stichos, *filios,* hoc est filiabus.

Ego introibo & gratulabor v̄strum aduentum filiis.

73 ET quādo non valet.] Interpolata hæc sunt. Nam rectè scriptū fuerat in veteri mēbrana: *Et quoniam non valet, sepe magna afficiuntur calamitate.* Pecus, inquit, quia imbecillū nimis est, & morbis obnoxiiū, propterea accidit vt diuersas offensiones incurrat. Non enim valet quod valetudinis incertæ est: cū leui momēto huc & illuc impelli possit. Quod toties corrupēdi hos libros ansam dedit, hic quoq; non leuiter nocuit. nam ἐνδομαχία numerorū, quæ offenderat correctores imperitqs, pro solcēismo accepta est. Atqui quoties ea vsus sit Varro, superiūs docuimus. Sic infrā, *Nec multo aliter tuendum hoc pecus in pastu, atque ouillum. quod tamen habet sua propria quedā. quod potius siluestribus saltibus delectantur quam prati.* ἐνδομαχία ἐπιθιμῶν, ποσπόπων, πλώσιων frequentissimas esse apud Græcos, vnusquisq; potest colligere & ex eorum assidua lectione, & ex Dionysii Logini auctoritate, qui eas ornamentum orationi adferre, neque parum momenti habere scripsit.

73 SIGNA autē sunt, vt eorum.] Non suspicatus essem de mēdo huius loci, nisi à veteri scriptura admonitus essem. Ea est: *Qui si è labore febrē habēt ad apertum humido spiritu &c.* Nos legimus *Signa autē sunt, vt eorū qui, si vel ab ore feruēt, habēt ad apertū humido spiritu.* Nā scriptū priūs suspicor *ferbent*, pro *feruēt*, vnde postea *febrem*. Signa, inquit, eadem, quæ in illis, quibus cū feruet os, solent illud aperire subinde efflātes. Hoc contingit iis quib' iuris feruore ostactū est. Vnde Plautus in eum qui inter loquēdū os subinde aperiebat: *Calidū,* inquit, *comedisti prandiu: id frige factas.* Sic canes, cū æ-

stuat, rictū diducunt, & semper ferē leones, propter intestinū calorē. Intestino illi calori causā assignat Varro, cur aperiant os. Simile autem ait accidere ac iis quibus feruet os. nam & illi quoque coguntur illud aperire.

73 QVOT reiculæ.] Mirus hic omnium veterū librorū cōsensus, *Quot epula.* quod, quid verbi sit, nescio. an, *quot petila?* Petilum veteres dicebāt strigosum, macrum, tenue, exile. Lucillius, *Insignis v̄aris & crursibus, atq; petilis.* Plautus Plociona (ita enim lego apud Noniū. Est enim πλοκιώνης stuparū emptor) *coloratam frontē habet, petilus, habrus.* Festus ex Næuio petilam surā interpretatur siccam & substrictā, cuiusmodi qui habent equos καλοσιελῆς vocat Xenophon. quanquā apud eundem Scæuola dicit vngulam equi albam ita dici. erunt igitur Petilæ oues, καλοσιτοι ἢ ἐξίπιλοι. An potius legendū, *Quot tadula?* Eæ sunt, quæ fastidiosæ, & quæ cibum respuunt. ἀθύροι, & vescæ. Non quæ sunt, inquam, fastidiosæ ad tēpus. nam eæ saluato reficiuntur. sed quæ ex intestina tabe hoc patiūtur. Sed ampli' querēdū cēseo.

74 IN Syria parere in Iudæa.] Ita Petrus Victorius ex veteri lectione, *in Iurea.* Sed non malè etiam legeretur *Iturea.* - *Itureos taxi torquentur in arcus.* Virgil. vbi Probus, *Iturei, populi Scythiæ.* manifesto errore. legendum enim *Syria.*

76 MINAM, id est ventre glabro.] Ergo mina eadē quæ apica. Apica Græcum est: ἀπικος, hoc est glabra. Nam πῆκος, & πέκος in neutro, idē quod πόκος, masculino. Eas Aristoteles vocat κολέρας. Εἰσὶ δὲ, inquit, *δυσχμροτέραι ἢ πλατύκαρμοι ὅτις ἦδ' μακροτέρων, ἢ αἱ κολέραι ἦδ' λασίαι.* Magis alsiosæ, inquit, sunt oues minæ, quàm hirtæ. Quin & Plautus ita vocat Truculento. sed locus corruptus est. - *ego perperaminas*

Ouis in crumena hac in urbem detulit. legendū enim, - *ego perperas, minas oues, &c.* Perperæ, sunt ἀχρηστα. Est & Festo Mina, mamma lacte deficiens. Contrā eleganter munificem mammam vocat Plinius eam quæ lac præbet, lib. XI, cap. XL.

77 VT IUGVM continet sirpiculos.] In iugo, hoc est ἐκ τῶν ἀλῶν sunt distantes sirpiculi, in callibus

publicis distantes pastiones. Sirpiculorum in iugis, seu carris, meminit Lucillius,

Tintinabulum abest hinc, sirpiculique olerorum. De quo in Coniectaneis.

77 CALLES publice.] Scribe, *publicæ. ἀρχαῖος.*

78 IRA factis prægnantibus quod sunt molesti, ob- sunt.] Posterius verbū redundat. Neq; dubiū quin sit suppositū ab eo qui putavit in sentētia aliquid desidera- ri: quæ tamē absq; eo pulchrè se habet: *Cum omnes cōce- perunt, rursus arietes secernendi. ita factis prægnantibus quod sunt molesti. Neq; &c.* Est enim traiectio familiaris Varroni, pro Quòd ita factis prægnantibus sunt molesti.

79 AVT frigora se regerunt.] Rectè, meo iudicio, suspicatur doctiss. Victorius hinc legendū, *fregerunt.* Ego tamen puto Regere compositum vt Degere, hoc est im- minuere. quo verbo usus est suprā lib. i. de amurca: *Duas partes quæ ad regerunt.* Regere, eximere.

79 VEL lauari, ac parari.] Meliùs vetus scriptu- ra, lauari, ac putari. Sic suprā dixit Sole puto.

80 CVM Homericō Melanthio Cordo.] Scribo, *condo.* Condu, ὁ ταμίης. Nisi adscribamus veteri cōsue- tudini Romanorū qui pro cōdolio dixerunt. Cordoliū (non enim à corde) & pro contumione, Cortumionē. nō enim ne id quoque à corde, vt vult Varro. Est enim Cōtumio, ὁ ταμίης. Vnde & Cōtumax. Plura & eiusmo- di passim apud veteres annotabis, vt Genimē, Germen.

80 DVAS māmulas pensiles.] *Noneole vocantur papille quæ ex faucibus caprarū depēdent.* Festus. nisi Ne- uole legēdū sit, quòd sint vt nœuuli, quomodo & cum de mamillis sermonem haberet loquitur Gellius.

80 EX INSVLA Media.] Mediam insulam, ni fallor, vocat τὴν Μήλον, vt suprā dixit Chiam & Coam insulam pro Chio & Co insula. τὴν Κίον, τὴν Κω. Pecua- riæ copia ei nomē dedisse videtur. Mediam autem, non Meliam dixit, propter familiarem veteribus commuta- tionem τὴν λινδ. vt Melicæ contra Gallinæ dictæ, quæ Medicæ dici debebant.

81 ARCHELAVS scribit.] Nō adducā quæ Aristo- teles nō ex Archelao, sed ex Alcmeone in mediū produ-

cit, quantū ad hunc locū f. cit. Hoc addā tamē, egregiū poeram Oppianum de capris siluestribus non absimile dixisse, nō auribus quidem, vt hinc Varro ex Aristotele, sed fistula quæ à palato ad interstitium ipsorum cor- num pertinet, spiritum ducere. Quod nescio an alius vsquam veterum prodiderit. Eius versus sunt hi,

*Διὰ γοῖς δὲ πρὸς δι' αὐτῶν αὐλὸς ὁ δόντων
Διπλάσιος πρὸς πρὸς, κεράων μέσον. ἔνθεν ἔπειτα
Αὐτῶν εἰς κρὰ δὲ βύνη πρὸς δ' ἴμενος δ' ἴδους ἰερίνη.*

81 QVOD est alliosum.] Ex Aristotele, εἰσὶ δὲ αἶγες *δυσχερότερον τῶν ὄνων.*

81 ITEM vt in arietibus dictum.] Perperam hæc disiuncta sunt. Nam hunc ordinem postulabant: *Desi- stente autumno exigunt à grege in campos, hircos in capri- lia, item vt in arietibus dictum. Quæ concepit, &c.* Superius enim secernere arietes à prægnantibus præcipit.

82 SED quis è portu pòst Italico prodit.] Suspe- cta est mihi lectio hæc. Subolet nescio quid hic ὑπονο- δούη. Credo enim scribendum: *Sed quis Epirotas post ita- lico prodit.* Epirotas enim eos vocat in his libris qui pecuariæ sunt studiosi.

82 CVR appeller Scrofa.] Aliam huius cognomi- nis rationem adducit Macrobius cum facetissima nar- ratiuncula. Inde petas licet.

84 VT AE STATE pariat.] Dissentit omnino ab Aristotele, lib. v. ζῴων ἰσοθείας, τὰ δὲ ἐκ γονα καὶ μὲν ἡλικίας βέλτεται ἐν ἀκμῇ καὶ δὲ τὰς ἀρας ὅσα τῶ χυμῶνος ἀρχαίμου γίνεται. χείρτα δὲ τὰ θερινά. καὶ γὰρ μικρὰ καὶ λεπτά καὶ ὑγρὰ. Quod sanè aliter habere docet quotidie tū ipsa experiētia (cui nul- la ratione cōtradici potest, tum etiam Varro ipse) alibi, *Porci, qui nati hieme, sūt exiles propter frigora.* Sanè quo- modo illum locum Aristotelis tueri possim, nescio.

84 CVM omnes conceperunt, rursus segregant Verres.] Fronto, Græcus Varronis interpret, *ὡς δὲ αὐτῶν ἐπιζῶσι, χωρίζουσιν δὲ αὐτῶν πρὸς κέραιους.*

84 PERMANET, vt id facere possit, ad primū.] *Legē, ad trimum.* Plinius de eadem re loquens, dixit ad trimum. *Mares, inquit, & ultra trimum non generant.* Aristoteles quoque, vnde accepit Varro: *κέραιος ἀγαθός*

ἄχρι μὲν ἔτι πεντηκονταετηρίων. Modus loquendi imposuit imperitis correctoribus, *Ad trimum*, pro, ad trimatum. At qui ita loquitur alibi, ut de iunice: *Quod à bima aut trima fructum ferre incipit.* hoc est, à bimatu, à trimatu. Item alibi, *Sunt qui discant post annum & sex menses equulum domari posse: sed melius post trimum.* Plinius de equis, *Itaque cum bimæ in alio subigantur imperto, non ante quinquennes ibi certamen accipi.* hoc est, ante quinquennium. Aristoteles, *μέχρι ἔτι πεντηκονταετηρίων.*

84 DE INDE it retro.] Et hæc & superiora ad verbum ex Aristotele, *Κάθερος δὲ ἀγαθὸς μὲν ὀχλοῖεν μέχρι ἔτι πεντηκονταετηρίων ἢ δὲ περὶ βυτίων χεῖρον γίνεται τὰ ἐκ γονα. οὐ γὰρ ἐπὶ γίνεται αὐτῶν ἔτι πεντηκονταετηρίων, ἢ δὲ βίβλην.* quæ postrema eleganter reddidit Varro, *It retro.* Vide doctissimas Petri Victorij annotationes.

84 OLIM Thyfus.] Thyfus, θυσοῦς efficit. Sed non reperitur in veterum Græcorum scriptis. Itaque spurium puto. Contrà verum puto, θυσοῦς. Latine Varro scripsit Thyfus. Nam ut *χλουῦ ὡ* dicebant, sic puto *θυσοῦ ὡ*. Quin ea quæ ex nescio quo philosopho adducit eruditiss. scriptor Clemens Alexandrinus, facile coniecturæ nostræ fauent. Sic apud eundem Varronem de lingua Latina importunè cohæserant duo, vsus, pro *θυσοῦς*: ut ibi annotauimus. *θυσοῦς* ergo est *θυσοῦς*, vel *καταφερῆς* εἰς ἀφροδισιασμὸν. Inde verbum *θυσοῦς*. quo aliquando utitur Aristoteles de suis loquens. *θυσοῦς* est foeminarum, Latine subare: *καταφέρῆς* autem, marium, Latine Surire. Apuleius. Item Glossarium vetus: *Surit, καταφέρῆς.*

85 APPELLANT porcum.] Cato: *Depetigimi porce brassicam opponito.*

85 PERNÆ tomacinæ.] Ioculariter lapsus est doctissimus vir, dum opinionem episcopi Montispefuli sequitur, qui putavit Comacinas legendum: ut sit nomen loci. Quod (pace tanti viri dixerim) multum abest à Varronis sententia. Nulla enim molestia consuli huic loco potuit ita: *Optimarum signum, quod etsiamnū quottannis è Gallia apportantur Romam perne, tomacina, & taniaca, & petastiones.* Tomacinæ sunt, quæ tomacula

aliter vocantur, ut *-candiduli diuina tomacula porci.* Iuuenal. Græci vocant *περὶ χου, & τόμους.* vnde & nomen ipsis. Taniacæ sunt oblongæ offæ, à figura dictæ, eo modo quo portulaca, pastinaca. Eas Græci vocant *χαλίθας* ἢ *πλάθειδας.* quarum mentio apud Athenæum. hoc est, *κρέα ἑπιμύκη,* ut interpretantur grammatici. A qua re à Gallis dicuntur *Longes*, quia longæ. Non malè etiam pro *Tomacina* legeretur *Tomacula.* nam librarij illi saepe pro *i, l,* & contrà, scribunt. Quàm vero idem non satis laudatus vir falsus sit in versibus Plauti, qui citantur apud Festum, facile deprehendet qui eos ex correctione nostra leget, ita uti olim adolentes eos in Coniectancis nostris posuimus. Deinde nō de Narbonensibus pernis intelligit Varro, sed de Sequanicis. quod probatur ex Strabonis eo, quem ipse contra se producit, libro. Addit idem Strabo, *ἔτι δὲ ὄρεα δαφνῆ ἢ τὰ ποίμνια ἢ τὰ ὑοφόρεια, ὡς τε ἢ ἢ δὲ σάγων ἢ τῆς παραχίας ἀφρονίας μὴ τῆ βίβλην χρησιμεύει μόνον, ἀλλὰ ἢ τοῖς πλείστοις μέρεσι τῆς ἰταλίας.* Hæc à nobis dicta sunt, nō ut studio carpendi hominem, cuius ut olim amicitia, ita & nunc memoria ipsa mihi cara est, dicta videantur: sed ut potius ne eius auctoritate moti iuvenes falsam illam lectionem amplecterentur. Nam & in Varronis loco cum suo Pelisserio fallitur, & in versibus Plauti nihil vidit.

85 IN ITALIA.] Conatus est idem vir eruditissimus hæc luxata in suos articulos, ut ipse loquitur, restituere. Sed, quantum iudico, præstat ea ita luxata habere, uti hodie vulgo leguntur, quàm quomodo ipse voluit restituere: quanquam conatus eius non caret laude. Sed & nos quoque experiemur, ut, si à veritate aberreremus, tamen nō deteriora illo proferamus. Suspicio igitur ita hæc legenda esse: *In Italia Infobreis, terra atque quaterna millia à villa Succu Diuunres sus & que adeo pinguitudine crescere solet, &c. In Italia Infobreis.* Id est, in Italia in agro Insubrensi. Nam Insuber & Insubros etiam dicebant. Est autem Græcanicum, In Italia Insubris. ut ἐν Ἀπικῆ Κερύ. & similia. Infobreis autem pro Insubris scribere solitos illos veteres, nemo paulo harum literarum peritus ignorat.

85 TERNATAQUE QUATERNA MILIA.] Iam monui-
mus legendum: *terna atque quaterna millia à villa Succiduarum*
Duumvires suos & que adeo pinguitudine crescere solet. Ter-
na atque quaterna millia; non est simpliciter, tribus
aut quatuor millibus (nam id Latinum non esset) sed
elegantissimè & Latinissimè, quod vulgo Gallicè dici-
mus, *De trois à quatre milles à l'entour.* Hoc est, singulis
tribus aut quatuor millibus à villa Succiduarum. Nā
villa pro villa. quia, vt monui, consonantes non gemi-
nabant. Succius Duumvir, puta Mediolani. nam ibi
duumvirum Succium fuisse necesse est, cum de agro
Insubrensi loquatur. Et illius, qui eo tempore quo ea
scribebat Cato; duumvir erat, villam, tāquam insignem
locum notat. Sanè non multum ab fuisse videor à men-
te Catonis. Succius vero est nomen vetus. vt Succius
ille qui scripsit moretum, vetus poeta apud Macrobiū.
In agro non satis Romanis hominibus noto magistra-
tus villam denotasse, nemini mirum videri debet.
Nam quod hīc mutare voluit doctissimus vir, cum
scripsit, *terna atque quaterna millia succiduarum habere,*
hoc non pertinet ad magnitudinem Gallicarum per-
narū, de quibus loqui instituerat Varro. Et sanè (quod
omnium doctorem, qui illi, vt debent, fauent, bona ve-
nia dictum volo) Latinum non est, Millia succiduarum. di-
xisset enim Cato millia succiduarum. Sic millia passuū,
non huius passus. At mille argenti, aliud est. quippe
nummos, aut simile. Item mille vini: cados scilicet,
mille frumenti: modios. Sic millia succiduarum, esset pondo
succiduarum. quod ineptum est.

85 HOC ETIAM IN VINCTA FACTUM.] Lego *Venetia*.
quod & doctissimo Victorio placere video. At, quod
alii reponebant, *in iuvenca*, ridiculum. Nam quod hīc
refert Varro, non in illis quæ seuum habent, sed in iis
quæ pinguitudinem, accidere potest. Seuum enim, seu
seap, inter carnem & ossa. Contrā pinguedo, seu *μπυαλις*
inter cutem & carnem. Et nemini hoc mirum videri
debet. Nam & in Aquitania apud Nitiobriges, in eo-
rum ciuitate Aginno, hoc accidisse supersunt hodie
qui testari possunt.

85 SED EOS CUM IAM PASCI POSSUNT.] Vetus lectio;
Secundo ea, cum iam pasci possunt. *Secundo ea*, est Secun-
dum ea, vt Dato iri, pro datum iri Catoni, & Pandectis
Florentinis. Secundum ea, hoc est, ὅτι τοῦτοις. Lectioni
huic adstipulatur vetus Varronis interpres Græcus
Florētinus; ἐπειδὴ δὲ μὲν πλὴν οὐδὲν τὴν τέκωσιν, ἐλάσσοντες ταῦτα
μὲν ἢ μὴ μὴ δὲ μὴ μὴ, μὲν ταῦτα ἡρώδοιοι. Vertit *Secundo ea*,
μὲν ταῦτα. sic de equis: *Secundum partum*, ὅτι τῆς τοκατῆς, μὲν
τὸν τοκατόν. Possem hic referre, quotiescunq; veteres ea
quæ in m desinunt, sequente vocali, sine ipso m refe-
runt, sed & quoties quæ in um desinunt, sequente item
vocali, per o efferunt, vt hīc, *Secundum ea*, *Secundo ea*.
Alij dicebant *Secundu ea*. & Dato iri, alij *Datu iri*, pro
Datum iri. Sed ea in aliud tempus suo loco discutienda
differimus. Hoc tantum audacter dicam, apud Teren-
tium, auctorem tritissimum & vulgatissimum, idē er-
ratum commissum videri, quanuis ne de eo quidē mo-
neat vetus interpres. Sed mutili sunt illi Commentarij;
neque integri ad nos peruenerunt. Verba Terentij
sunt hæc,

Atque, sicut pati non poteris, cum nemo expetet,

Infecta pace & lro ad eam venies. Sanè illud *nemo*
expetet, scio quomodo excusari possit. quomodo scili-
cet puerum si interrogas de eo loco, respondebit. Sed
nihil ad mentem Terentij. Et possem ostendere quàm
inepta ea est lectio, si eam regnum obtinere apud Te-
rentium sinamus. Quid igitur? Ego ausim asserere Te-
rentium scripsisse, *cum nemo expetet*. hoc est, cum nondū
locus aut res aut tēpus postulabit. Hoc enim vult apud
veteres comicos verbum *expetere*. de quo alias apud
Plautum dicemus. *Neno* verò pro *Nenu*. quod & *Ne-
nu* dicebant, etiam non sequente vocali. Lucillius,

Sed tamen hoc dicas, quid hoc est, si nenu molestum est.

Varro epistola ad Fufium: *Si hodie nenu venis, cras qui-
dem veneris meridie, natali Fortis Fortune.* Ignorata est
notio verbi *expetere*: tum & huius ἀντιπρόθετος, *Ne-
nu*, vel *Neno*. Et hæc fuit erroris causa.

86 QVO ALIENOS ASPERNANTUR.] Inepta & falsa le-
ctio. Ineptam inconcinuus sermo, falsam Columella

conuincet, qui scripsit scrofam, cum decubuit, æque alieno ac suo præbere vbera. Ego autem confidenter lego, *quo alienos spernant.* id est, separæt. Spernere enim apud veteres separare, secernere, spargere. Vult igitur singulas scrofas suis haris separari, vt ne alieni porculi immisceantur. Sed omnem dubitationem tollit Florentinus Varronis interpres, ἢ ἐκείνη δὲ χεῖρον τίητουςαι ἐν ἰδιόζωντι συφεῶ ἐμὲλητέων, ὥστε μὴ μίγνυσθαι τὰ παρὰ διαφύρον πικρόμυρα. quæ penè ad verbum ex nostro Varrone interpretata sunt. Exemplum verbi *spernere* ex Ennio Hectoris Lustris,

Melius est virtute ius. nam saepe virtutem mali

Nāciscūm: ius atq; æquom se à malis spernit procul.

Cui sententiæ grauissimæ simillima est illa tragici cuiusdam,

Οὐκ ἔστιν εὐδὲς δειλὸς ὁ δὲ δεικῶς νόμον

Πρὸς τοὺς πολέμους δὲ ἔστιν ἀνδρείας κρίσις. Vt verear ne hanc ipsam sententiam verterit Ennius. Porro τὸ *spernere* hæc primigenia fuit notio. nam Græcicum est: *σπείρω, σπέρνω* vt, *πίρω, πέρνω*. & similia. Quin & verbum *conturbare*, quod sequitur, id facillè declarat. Est enim directò τὸ *spernere* oppositum.

86 NATURA diuisus earum annus.] Non potest dici quàm eleganter & rotundè hæc reddiderit Fronto. πῶ δὲ μητέρα βιβάζουσιν, ὥστε πῶ πατρὸς ἔτους πῶ μὲν ὀκτάμηνον εἰς κύνην αὐτῆς μερίζεσθαι, πῶ δὲ τετραμήνιον εἰς ἐκτεροφῶν γυναικῶν.

87 VT CREBRO reditu lacte alere.] Τὸ *Lacte* est glossema. itaque dele.

87 CVPIVNT sequi matrem.] Elegatissimè vetas scriptura: *cupiuntur sequi matrem.* hoc est, natura duce sequuntur. Sic apud Plautum Menæchmis: *suape culpa genere capiunt.* Ego lego, *capiuntur.* hoc sensu: vt animantia natura prona, ipso cupidinis impetu feruntur ad gignendum culpa sua. Nam gignere culpa sua, & vitio suo, est, vt Lucretius loquitur, volgiuaga venere liberos suscipere. Et filij vitio, sunt spurij. Et facere patrem vitio dicitur mæchus. Ouidius,

Vt vitio factus sit pater ille meo. Hoc est: vt vitio

patrem illum fecerim, scilicet falso patrem: qui vulgo dicitur putatitius. Martialis,

Hinc semper vitio pater fuisti. Sic dicebatur Vitio litigare. Vnde Cato dixit composita voce, Vitio litigatores, ex vitio scilicet, & litigatoribus, vt ait Plinius. Ergo & hinc *Capiuntur*, hoc est, naturali motu impelluntur.

87 VT DESIDERIVM possint ferre parentis.] Optimus codex Victorij addit, *nutrices. parentis nutrices.* Lege *nutricis.* vocat suam nutricem, quam alij matricem, vt Columella.

88 BALATRONES.] *Balatrones*, inquit Festus, quod de calceamentorum coriis traditur. nimirum *παρὰ τὸ βάλλειν.* Omnino sic puto quæcunque coriis refectantur, quæ Nicandro dicuntur *λάθαρροι*,

Οἶον ὅτε πλαδῶντα παρὰ σκύλα καὶ δέρη ἵππων

Ἰναμπρόμοροι μωδῶσιν ἕω' ἀβήλοισι λάθαρροι.

Vnde despiciati & nugatorij homines dicti Balatrones. Huic opinioni adstipulantur ea quæ sequuntur: *huc adferant meum corium ἐξ ἄγρια.* In Italia hodièque retinetur, *Beltroni*, vt in Gallia *Belstre*. Tamen nihil dubium quin fuerit conuitium in eos quos abominabantur: & Baratrones prius dictos, tanquam dignos qui in baratrum conicerentur: ex cōsuetudine Atheniensium, qui maleficos in baratrum, vt Lacones in *καϊάδας*, quæ erant vt Puticuli Romæ extra portā, coniciebant. Lucretius,

Aufer abhinc lacrimas baratro: compeſce querelas.

Romanis quoque in eundem sensum dicebantur *Deturbati saxo*: quòd è saxo Tarpeio nefarij plerunque præcipitarentur. Næuius: *Deturbate saxo, homo non quisquiliæ.* Vbi homo non quisquiliæ, est vt homo non nauci.

89 GRÆCI *βυζόνια* appellarunt.] Non credo Græcis *βυζόνια* dictas, sed potiùs *βυζυγεία*. & ita Varro nem scripsisse. Callimachus,

Ἄρματα παρὰ Δαναῶν γῆς ὄπι βυζυγείων.

Quod autem *βυζόνια* scripserint, in caussa puto fuisse id quod sequitur, *bugoniam.* at ἡ βυζυγεία, rectè. nempe ἡ τῶ βυζῶν γονή.

89 HINC Plautium locutum esse Latiné.] Locus deprauatissimus, cui opem nullá adferre possum. Turnebus aliquid conatur: sed longè à mente Varronis, quantum ego iudico. Nam vt Socrates de Deo dixit, ὅστις μὴ ἔσται ἐν οἴδῃ, ὅστι δὲ ἐν ἔσται, οἴδῃ, sic quid voluerit Varro, nescio: quid noluit, scio.

89 QVAM iam expertæ.] Quàm inepta sit huius loci lectio, non est quòd pluribus confirmatum eamus: cum id abundè præstiterit doctiss. P. Victorius. Cui quas dignas grates referemus pro diligentia, & fidelitate, qua in veteri lectione proponenda vsus est: admonet enim nos, hic in veteri codice non *Expertæ*, vt in vulgatis, sed *ex parte*, scriptum esse. Quod ceriè leuiusculum est mendum, quàm vt diuinari non possit. legendum enim, *ex parte*. *Ex parte* & *Effœta*, idem ab eadem ratione. Veteres glossæ, quas penes me habeo: *Ex parte, partu vacua*. Quin & *Parta, ἡ τοῖς*. Columella lib. VII, *Et parta nutritici consecrata minus labore in educatione fetus sui*. Præcipit igitur Varro vt integras potius quàm vetulas eligamus: sicuti de ouibus & capris, quæ neque vetulæ essent, neque merè agnæ.

90 NE QVE ingredientibus qui displodantur.] Hoc est, vt Florentinus verit, *μὴ πλατυνοσφροῖς ἄγαν*.

90 COLORE potissimùm nigro, dein rubeo.] Caue rubeum pro rubro accipias. Id enim faciunt qui barbarè, non Latinè loquuntur. Nam rubeus hic prima producta. Et veteres potius robeum scribebant, quod & robum dicebant. In veteri inscriptione, V T P R A E T O R, C V I H A E C R E G I O S O R T I O B V E N E R I T, L I T A T V R V M S E S C I A T, A L I V S V E Q V I S M A G I S T R A T V S V O L C A N A L I B V S X. C A L. S E P T E M B. O M N I B V S A N N I S V I T V L O R O B I O, E T V E R R E. Seruius in illis quæ adhuc in publicum vulgatâ non sunt, *Nite-la*, inquit, *mus agrestis robeus*. Dicebatur & robus, vt est apud Festum: & in eiusdem Seruij nondum publicatis fragmentis, in illud, *Sanguineis frontem moris*. *Multi*, inquit, *ob hoc dictum putant quòd robus color deorum sit*. Hinc robos boues à rusticis vocatos au-

tor Festus. hoc est ξανθός.

90 P R I O R quam posterior, melior.] Reponere veterem scripturam, *De mediis duobus prior, quam posterior, in eo prior*. Ludit facetus senex. De mediis, inquit, duobus coloribus, robo, & heluo, prior, hoc est robus, est quoque prior non solum loco, sed & bonitate. *καρτέρος ἢ τῆς τείξῃ ἢ τῆς ἀπέρῃ*.

90 B O N I enim generis in Italia.] Locus interpolatus. Ita restituendum est: *Boni enim generis in Italia plerique Gallici ad opus. contra nugatorij Liguscs*. Gallici in Italia, nempe Piceni, aut Circumpadani: quos optimos esse scimus.

91 P A V L O V E R B O S I V S.] Importunè interpuncta sunt hæc, quæ ita distinguas licet. *Paullo verbosus hæc, qui Manlij actiones sequuntur. Lanij, qui, &c.*

91 H I B E M F cùm hibernant.] Posteriora duo puto interpretamentum prioris vocis. *Hieme, secundum mare, æstiu abiguntur in montes frondosos*.

91 D E Q V I B V S admirandum scriptum inueni.] Mirum genus loquendi, vaccas statim concipere, exemptis testiculis. Debebat dicere, taurum exemptis testiculis statim vaccam implere. Aristotelis autem locus est: *οἱ δὲ ἐνὸρχει βόες, ὅταν ἐκτραμῆσσι, φανερόν ἐστι γινώσκειν*.

93 Q V O D R E M I S S I O N E laboris fit deterior.] Scribe ex veteribus libris: *quod remissione laboris sic deterior*. Ita enim sæpe loquitur. Leuis error, sed quem in politissimo scriptore negligere, piaculum puto.

96 P E R O R I G A enim appellatur.] Inepta lectio, ac tanto scriptore indigna. Verus habet: *Peroriga misit appellatur quisque admittit*. Disiungenda sunt tantum, quæ importunè coaluerant: & locum in pristinam integritatem restituemus: *Admittere oportet, cùm tempus anni venerit, bis die, mane & vespere, perorigam. Is ita appellatur, quisque admittit. Quisquis, id est Qui ἀρχαῖος*, infinitis locis apud Plautum. Oportet igitur, inquit, perorigam admittere. Ita voca-

ur is qui admittit. Tempus anni dixit Græcanicè, ἀέρος ἴππος. hoc est ver. Porro apud Pliniū in veteribus exemplaribus nō Perauriga, sed Pruriga legitur. quæ rectior est lectio, à prurigine admissuræ. Praurigam dicere mirum non est. nam eo modo quo & cludus, claudus: & similia.

97 N E vngulas comburat stercus, cauēdum.] Pro cauendū. m. vetus codex optimus. tenebat. Aliquod mendum latet, quod tollere non possumus.

98 P V L L V M asinum subiiciunt equæ.] Aristoteli ἰπποδύλας ὄνος.

99 I I D E M Q V E vt incāt equas perorigas curam?] Mirum genus loquēdi. Hoc curamus, vt perorigæ dent operam asinos ad equas admittendi. Hellenismus est, αἰουδύλας ἐπὶ ὀπιμληται ὡς τε ὀχύην τὰς ἵππους ἐπὶ ὄνος. Non esset durum genus loquendi, si verbū transitium esset, vt loquuntur grammatici. Tunc enim referretur ad perorigam. vt si dixisset, lidémque vt admittant asinos ad equas perorigas curamus. qui modus loquēdi Plauto familiaris est.

100 V T eius quod.] Legendum, Vt enim quod. Sic suprâ annotauimus, Quod enim durities. ἀτε δὴ τῆς πικρῆς ἐπίπας. Eleganter ergo, Canis enim ita custos pecorū, vt enim quod eo comite indiget. ἀτε δὴ δέον αὐτῷ τῆς αὐτοῦ βουθείας.

100 E T potius varis, quàm variis.] Vatia, est βλαπίς. vt etiam testatur Fronto. qui vertit βλαπίς. hoc est extrorsum flexis. Aristoteles enim ait curuaturam brachii humani εἰς πλάγμον ἐβλαπίσθαι. Brachia autem cancrorum βλαπίς.

101 P A S T O R E S vt deducerent.] Inquinatissimus locus si quis alius, cuius labe insignis species oblitterata est. Sed sicubi in emendatione horum librorum egregiam operam nauauimus, sanè quod de hoc loco asserere possumus eum deprauatissimum esse, ita integritati suæ restitutum certò præstamus. Apponam primū veterem lectionem, vt ex ea quàm minimo labore hæc tam insignia menda tollantur, Pastores vt deducant. in metampinos saltus & traclepore. inde, &c.

scribo, Pastores vt deduxent, in Metampinos saltus se traclepere. Quia sine pastoribus gregi canes accessissent, nolissent illi sequi gregem ad nouum dominum sine pastoribus notis. Ergo hoc cauit emptor, vt ad fines suos vsque canes deducerent pastores ipsi. Quos vt deduxissent, postea celeriter in saltus Metampinos se subduxissent: ne fortè canes odorati pastorū vestigia iterum ad eos reuenterentur, si ipsos animaduenterent. Metampini saltus qui sint, tam otiosum puto quærere, quàm suprâ qui sint Gurgures montes. Traclepere pro transclepere. præteritum à præsentī, vt sæpe solet. vt apud Ciceronem de Legibus veteres libri habent, Sacrum sacro de commendatum qui cleperit, rapsit de. Sic Lucillius à scabeo, scaberat,

Scaberat vt porcus contritis arbore costis. & similia, quæ superius notauimus. Deduxent, deduxissent. Horatio, Plauto, aliis veteribus. A pastoribus ipsis, vt iam admonuimus, deductos esse canes apparet: deinde pastores se clepsisse, & fugisse in Metampinos saltus, ne illos sequerentur canes, qui gregi vendito accesserant.

101 I N D E cūm domum rediissent, qui ad locum deduxerant.] Illa verba, Qui ad locum deduxerant, sunt glossema. Itaque illa tollere nulla religio est: imo cauendum ne illorum contagio verba Varroiana aliquam labem & vitium contrahant. Quod assequemur, si ita legamus, Pastores vt deduxent, in Metampinos saltus se traclepere. Inde cūm diuim redissent, è desiderio hominum diebus paucis postea canes sua sponte, &c. Tacere non possum egregiam huius loci restitutionem: non vt industriam nostram commendemus, sed vt ingeniosorum hominum studia ad similes exercitationes diligentia nostra prouocemus.

101 S E Q V I T V R quartum de emptione.] Plures sunt in veterum scriptis loci, de quorum vitio suspicari ne in mentem quidem venisset, nisi veterum codicum indicio de ea re cōmoneremur. Eiusmodi est locus iste quem in manibus habemus. Nam præ se quidem ita vtī vulgo editus est, nullum vitium præfert: veteris tamen

scripturæ ope vitiosum esse deprehendimus: ex cuius auctoritate ita eum emendamus, *Magni interest ex semine esse canes eodem: quod cognati maxime inter se sunt presidio: sed quod, quarum.* Sed, inquit, interest quod semen sit, & quarum canum. Elegantissime, meo iudicio, hæc lectio habet, & à nobis, vt legitima, in veteres sedes afferenda. Sequitur, *De emptione: sit alterius.* Ita enim distinguendum.

102 P A S C I T V R è culina.] Malè, vt iudico, habet vetus scriptura, *Pascitur è curia.* Nam è culina, recta est lectio. Sic loquitur Aristoteles, vt cum de vespa scribit, *λίχρον δὲ ὄν, ἢ πρὸς τὰ μαργαρεῖα ἢ τὸν ἰχθύος, ἢ τῶν ποιῶντων ὑπόλευσιν, καὶ ταμύνας ἀροπέταται.* Pascitur igitur, inquit, è culina, & ossibus. os enim cibus caninus. vnde elegantissime Plato in Epigrammate, *Θυμὲ τί μιν ὄφει ποτὶν ὀσίων;* At Terentius parasiti cibum ossum dixit eodem modo: quia parasiti, vt canes, asseclæ sunt mensarum. Nam ignauum genus canum, quod non venationi, sed domesticæ custodiæ institutum est, vocantur *τραπέζῆες* Homero. vt ipsi quoque parasiti sunt *τραπέζῆες.* Martialis,

Et melior rapuit canem culina. Ergo dixit elegantissime Terentius de parasito,

Viden ossum & cibus quid faciat alienus? Quod explicatur illo Martialis poetæ,

Antiqua venies ad ossa cæne.

103 P R O V E R B I V M vt tollât antiquum.] Proverbium, quod habebat in mente Varro, frustra alii quæruūt: adeò vt hîc alieno loco inseruerint. Atqui Varro non posuit, sed indicat tantum, vtpote vulgò tunc notissimum. Extat autem apud Theocritum,

Θρέψαι τὸν λυσιδῆος, θρέψαι κύνες, ὡς τὸ φάγωνται. Tollere proverbium, est, vt, Tollere risum, Tollere gaudium alicui. Catullus,

Impia derisi gentiliæ gaudia tollens.

103 Q V A E vocatur melium.] Apud Festum tamen legitur Millus, nõ Melium, ex oratione Scipionis Æmilianii ad populum. *Vobis rei que publica presidio erit & tāquam nullus canis.* Sed puto verius esse Melium. Nam

μυλωτῆ, Pellis ouilla. ab illo omne scorteum vocabant melinum. Vnde apud Plautum melina, est scortea mantica, vel coactilia è corio. nam Turnebus aliter voluit interpretari. Cui sanè viro, alioqui maximo, assentiendū hac in parte non est.

103 E T S I alter indefinēter æger est.] Itane quæso Varronem vnquam locutum crediderim? Ne, quæso, tantam iniuriam tanto viro faciamus, vt hoc illi adscribamus. Nam vetus scriptura habet, *Et si alter videm fiter:* mendosa quidem illa, sed quæ minimo momento restitui possit, *Et si alter itidem fiter.* Nam illud *itidem*, significat rationem secundam, quam præter primam adfert. Est autem tmesis, pro, *Et si alteruter itidem æger est.* Qua figura non raro vtitur Varro, vt supra, *Excandemefecerunt:* & *are hos facies.* Quam familiarem Lucillio fuisse Aufonius, doctissimus poeta, denotat his versiculis,

Lucani Villa mox potieris aco.

Rescisso verbo dices componere Versum.

Lucilli vatis sic imitator eris. Nam Lucillius tmesibus aliquando vsus est. vt,

Illeuios, scabies oculos huic, de que petigo

Conscendere. -- Nam de petigo dicebatur. Caro, *Depetigini porce brassicam imposito: sanum faciet.* Ita enim ex vestigiis priscae lectionis legendum in Catone. At in eo versu producendo Petigo tantum agnoscit Nonius, non de petigo. In quo sanè errat, vt in aliis multis non semel.

104 C V I potest cedere.] Vetus scriptura, *Cui potius cedere.* Ego crediderim legendum, *Qui potis cedere:* eodem sensu quidem, sed longè concinniore & significantiore.

105 D E N V T R I C A T V.] Concisa & manca sententia: ad quam supplendam non leuiter ope veteris scripturæ adiuti sumus, quæ pro *Tremellius* habet tantum *semel.* Itaque sic legendum est, *De nutricat: hoc dico, eas de ferè & nutrices & matres esse melius. Simul adspicit ad me.* Nam illud *simul* non est initium alterius personæ, sed eiusdem est cum *παρεπιγεγεῖ.* Vt enim con-

firmaret sententiam suam, adiuuat exēplo. Cuius testis, & conscius erat cum Varrone.

105 E S S E leuuncidas.] Non est quòd dubitemus legere, *euuncidas*, et alibi. hoc est, ἐξινάλας, & vescas.

105 N A M in Illyrico hoc amplius.] Clemens Alexandrinus hoc Hispanis mulieribus attribuit: Strabo Ligusticis, libro 111, ex Posidonio.

106 I N gregibus ouium sed magnis.] Suspectum hunc locum mihi facit vetus scriptura, *Greges ouium, sed magnum*. Ego libenter legerim, *Greges ouium, sed in agnum*. In greges, inquam, non solùm ouium, sed & agnorum quoque. Et hanc correctionem veram esse confido. *Agnum* pro agnorum apud Plautum. & in Epigrammate, *Custodes ouium, teneraque propaginis agnum*.

106 I D A L I B I L E.] Hæc in nullo veterum inueniri testis P. Victorius: & ut videtur, glossema est: utpote cum sine illo constare possit vetus lectio. Sed Varro tripliciter lac cōsiderandum proponit, *σπερτικόν*, vel alibile: *καθαρτικόν*, vel quod est ad perpurgandum. Vtrunque, ab vna re, scilicet à passionibus. postremo, bonitatē ipsius lactis, eamque à duabus rebus: à pecudum natura, & à multitudine. A passionibus igitur primùm, *σπερτικόν*, cum ait, *A passionibus: quod fit ab ordeo & stipula, & omnino arido & firmo cibo pecude pasta*. Iam supplendum id quod irrepsit in textum, est *alibile*. Deinde *καθαρτικόν*: ad perpurgandum: ea que ab viridi pasco. eo magis, si ex herba que ipsa sumpta perpurgare solet corpora nostra. Salsē intelligit hibiscum, que in cibum sumpta perpurgare solet corpora nostra. Nam & in eam ouium & caprarum, agnorum & hædorum gregem cōpellebant. Virgilius,

Hædorumque gregem viridi compellere hibisco. Porro ita correximus, sequuti veterem lectionem, quam Petrus Victorius apposuit ex vetere codice. Tantùm hoc concessimus nobis, quòd ex *pasco* fecimus, ut est in vulgatis, *pascuo*, eo, &c. Item *visse*, quod ex priori & sequenti vocibus coaluerat, meritò expunximus. Igitur totum locum ita legimus, *A passionibus: quod fit ab ordeo, & stipula, & omnino arido & firmo cibo pecude pasta. Ad perpurgandum: ea que ab viridi pasco. eo magis, si ex*

herba, que ipsa sumpta perpurgare solet corpora nostra. Quæ, quia per se satis clara sunt, in eis explicandis non immorabor.

107 M A M M A E enim rumis.] Sequar vestigia prisce lectionis. *Mamma enim Rumis, siue Rumin. ea re, stante, dicebant, à rumi*. Ait antiquitus mammam rumim, siue rumin vocari solitam. Nam indifferenter Rumin & Rumen dicebant, ut germen, germin. Aqua mente, inquit, pastores antea dicebant, *à rumi*. Et agnos depulso *à rumi*, quod postea dictum, *à mamma*. Varro Cato, de liberis educandis. *Hiscæ mansibus lacte fit, non vino: cunnine, propter cunnas: Rumie, propter rumam*. Id est prisco vocabulo *mamma*. A quo *subrumi* etiamnum dicuntur agni. Hæc ille.

107 E T I N D E dicuntur subrumi agni lactentes, à lacte.] Illud postremum quod est *à lacte*, subdititium est. nam est glossema *à lactentes*.

108 A L I I velumina.] Malo *Velimina*.

108 S I C C A P R A pilos.] Hæc ad verbum mutuatus est Virgilius:

*Nec minus interea barbas incanãque menta
Cinyphij tondent hirci, setasque comantes,
Usuram in castrorum, & miseris Velamina nautis.*

109 N E Q V E ab hoc quod mutaret.] Terentius: *Nec commutatos tria Verba hodie*. *Quadrigari: Putabãt eos qui foris, atque qui in arce erant, inter se commutationes & consilia facere*. Imitatum ex Græcis, qui *συναλλάττειν* dicunt. Fortasse apud Terentium in Hecyra idem est:

Mutatio fit: ea nos perturbat, Lache. Tamen non ignore quomodo vulgus grammaticorum interpretetur. quod non displicet.

109 N I G E R in Turrani nostri.] Ita conat⁹ est emendare P. Victorius. Vetus scriptura: *Niger in Turrani in oste illi*, &c. fortasse *Niger in Turrani nos*. Et illi. Ut Turrani horti fuerint Turraniorum familiae. quales fuerunt Sallustiani, Mæcenatiani. Aliud certi nihil adferre possum.

IOSEPHI SCALIGERI NOTÆ
AD TERTIVM LIBRVM M. TE-
RENTII VARRONIS DE
RE RVSTICA.

110 VOCANT colles Tebas.] Si verum est quod dicit Varro, vt Tebas colles vocarint Æoles Bœotii: mirum apud nullum veterem Græcum scriptorem nē eius quidem rei vestigia extare. Quod si, vt ille ait, sine afflatu Tebas vocarūt colles, non ergo Thebæ cū afflatu significabunt colles. Et sanè reliqua meræ nugæ: sed res ita se habēt. Cadmus Thebarum cōditor nomen ei oppido imposuit, à nauicula, qua traiecerat. quemadmodum & prisca Latini numum rate signarunt, quod ea vectus Saturnus in Latium peruenit. Theba enim Phœnicibus, nauicula. Huic rei fidem faciūt & alia vetera Bœotix nomina. nam Cadmus ipse ad verbum est ἀπολιμός: quod ex oriēte venisset: hoc est, ex Syria. Labdacus, est παυσίπτος. Ino, ὄτυχίς, vel potius τύχη. Ismenus, ἰσμενός. Cithæron, θυάδης, κινώης, propter pineta. Et alia præterea multa, quæ, ne molestus sim, sciēs prætereo. Vt appareat, Thebas à Syris conditas: & Syriū nomen eis impositū fuisse. aut frustra omnes vetustissimæ historiæ prodidissent Cadmū in Græciam venisse. Quod cū ita sit, Thebæ nō dicuntur colles, vt vult Varro. neq; apud vllū auctorem vnquā reperies. Neque, si Sabini quosdam colles apud se Tebas vocarunt, propterea omnes colles lingua Sabina Tebæ dicti. nō magis sanè, quàm si Romani collem Auentinum haberēt, propterea alios omnes Auētinos vocarēt. Sed non mirum hoc in Varro, cuius libri istiusmodi commentis referti sunt.

112 TABELLA dum ita.] Restituenda prisca scriptura, *Tabula dimidiata*. Qui aderant candidato, recipiebantur in idem tentorium ab ipso. Tentoria enim aut tabernulæ erigebantur in campo propter solem, aut pluuiam, à candidatis, vt ad eas se & fautores suos reciperent. Ludit ergo, qui malè sultam aut malè tectam tabernam vocet tabulam dimidiatam.

113 ANTIPHILI.] Parua dictu labes, sed quæ prætermittenda obiter non sit. Nam legendum *Antiphilu* ex veteri scriptura *Ante philu*. ἄντιφίλος. Antiphilus faciebat.

113 NULLAM se accepisse villam.] Lege, *accedisse villam* pro accessisse. vt suprà, *discedimus*, pro discessimus. Sic apud iurisconsultum, *relinquero*, pro relinquero. de hoc superius.

115 NON TIBI decoquet non ornithon.] Est ἀναδίπλωσις. Non tibi non, inquam, decoquet ornithon.

116 DE HIS sex partibus.] Paulo inconcinnior locus: qui tamen videtur suspitione caruisse. ideóque ab eruditiss. P. Victorio præteritus: cū ita legendus sit: *De his sex partibus: ad hæc ista tria genera artificum paranda, aucupes, venatores, piscatores: aut ab his emenda, que tuorum seruorum diligentia tuearum in fœtura ad partus, & nata nutrire, saginæque.* Nam illud, *saginæque* ex veteri scriptura reponimus. Habet enim, *nutricare, saginæque.*

117 IN QUIBUS stabulentur turdi, & pauones.] Eandem rem conquerebatur senex quidam apud eundem Varronem in Satira Menippea, *ἔργον δὲ δεικνύει.*

In quibus Libyssa citrus fasciis cingit fores.

Vbi graues pascantur atque alantur pauonum greges.

Vel decem menses vbi vna sepiant granaria.

Vineis vbi ampla cella, torcularæ Pœnscum.

Detestatur enim luxuriam hominum temporis sui, qui villarum modum excederent.

118 AD IMMIDIUM hospitem.] Columella loquens de eadem re: *Numidium hospitem*. Scio tamen Vmmidium esse nomen Romanum: vt apparet ex antiqua inscriptione: L. LVCEIO L. F. PAL. VM-
MIDIO.

118 ILLE, EGO verò, inquit, vt aiunt, post principia in castris.] Ineptè sanè, cū legendum sit: *Ille: Ego vero, inquit, a post principis, vt in castris*. Castrense enim prouerbiū est, à post principis incipere, in post principis stare, in post principis esse. Varro loquens de disciplinis Mathematicis apud Gellium: *Sed hæc, inquit, aut*

omnino non discimus, aut prius desistimus quàm intelligamus cur discenda sint. Voluptas autem vel Vitiatas talium disciplinarum in postprincipijs existit, cum perfectæ absoluteque sunt. in principijs verò ipsis ineptæ & insuaves videntur. Hactenus Varro: in quibus non solum usus huius prouerbii patet, sed etiam explicatur prouerbiū ipsum. Et ipse Varro hinc quoque exponit prouerbiū, cum subiungit: *id est, ab his potius temporibus quàm superioribus.* Sed & Plautus in Persa idem vsurpauit:

*Atque edepol firmè ut quisque rem accurat suam,
Sic ei procedunt postprincipia denique.*

Si malus aut nequā est, male res vortunt quas agit.

Nam malè hodie apud Plautum: *Sic ei procedit post principia.* Pluribus igitur monendi non sumus, doctissimum virum, cum hinc locum adduceret, perperam existimasse hæc disiuncta esse *post principia*, non autem vno verbo *post principia*. Ut taceam quòd locum corruptum esse non animaduertit.

120 QVOD cochleam appellant.] Quid sit, docet Columella: *Sed utcumque, inquit, fabricatum est, si semper influente gurgite riget, habere debet specus iuxta solum: eorumque alios simplices & rectos, quo secedat squamosi gregis, alios in cochleam retortos, nec nimis spatiosos, in quibus murana delitescant.*

120 IN HOC tecto caueaque.] Vetus lectio: *In hoc tecto cauis, que cauis tabulata habeant aliquod adportat supplementum.* Ex qua lectione, corrupta quidem illa, sed omnia integritatis suæ vestigia retinente, monstrum hoc lectionis vulgatæ conflatum est. Primum igitur membrum ita legimus ex illa antiqua scriptura: *In hoc tecto cauisque auis tabulata habeant aliquot.* que sanè, nisi multum me fallit augurium meum, legitima est & Varroniana lectio. *Cauijs*, hoc est *Caueis*, sic infra hoc tectum vocat etiam caueas. *Auis ἀπὸ τῆς αἰῶδος*, hoc est aues. *Tabulatum* autem intellige, id quod Homerus vocat *πίτρυες*: vbi insident aues vel exeuntes ex cauo suo, vel antequam cauum ipsum subeant. hoc enim solet in limine caui affigi, siue sit tabella, vt co-

lumbis solemus facere, siue pertica, vt gallinis. Hoc enim Homerus vocat *πίτρυες*. Veniamus ad alterum membrum, in quo prodigiosa correctorum licentia apparet: *adportat supplementum.* Legendum enim: *ad portæ sublimitum.* Sed totam periodum iam apponemus, vt facilius emendationum nostrarum rationem edere possimus. *In hoc tecto cauisque auis tabulata habeant aliquot. Adportæ sublimitum contra hoc auianum est aliud minus.* Veteres quæcunque per *M E N* declinabant, eadem & omnia per *M E N T V M* quoque: vt documentum, documentum, monimen, monumentum: & similia. Sic carmen, carmentum. vnde carmentæ, *αἰ ἀειδῶν*, vel parca. Sic limen, limētum: vnde Deum liminum vocarunt Limentinum. *Sublimitum* etiam eodem modo. quod Propertius vocat *Sublimen*:

*At nullo domine teritur sublimine amor, qui
Restat--*

Nam ita potius quàm diuifim *sub limine* legendum esse, facile sibi persuadebit quisquis attentè locum Propertii perstrauerit. Cum igitur sit limen superius & inferius, hoc superius sublimen vocarunt. Vnde cælum sublimen vocat Ennius Thyeste:

*Aspice hoc sublimen candens, quem inuocant omnes
Iouem.* Ita enim habent veteres libri Apulei. Quamquam si aliquis refragari velit, leuiuscula immutatione, possumus in Varrone legere: *Adportam sublimitum.* Hoc tantum certò asserere possumus, *limentum* à Varrone pro limine positum esse: & ita, vt ostendimus, interpungendam esse hanc lectionem. *Lemen* autem sæpe scribebant illi, vt Menerua, & cætera. Ergo ex *sublementum* fecerunt *supplementum*. Qua animaduersione quantum lucis accesserit tam deplorato Varronis loco, nemo non videt. Nec sum nescius quomodo doctissimus Turnebus conatus sit hunc locum emendare. Sed hoc ingenuè pronūtiare possumus: nunquam illum tam dissimilem sui esse, quàm si quando in his *De re rustica* libris aliquid emendare conatur. In omnibus enim immane quantum eum fugerit ratio.

120 *r v m* mihi tu dic.] Non mihi videbantur hæc

fatis cohære, cū suspitio mea annotatione P. Victorii aucta est. Nam admonet eruditus vir in illo peroptimo codice scriptum fuisse: *multum dic illud alterum*. Facile est hæc suæ integritati reddere ita: *Sexaginta quævis nulla statim in fœnus des licebit multum. Dic illud alterum genus*, &c. hoc est, In fœnus multum des licebit.

100 T V M mihi dic.] Ex vetere codice tantum legimus, *Dic illud alterum*. Et inde à verbo *Dic* incipit pars altera huius capituli, in qua ornithon describitur. nã quia superioris ornithonis describendi partes traditæ sunt Varroni, & huius quoque describendi munus eidem, non expresso nomine, attribuitur.

121 A V I N I O fluuio.] *Lege ab imo fluuio*. Nam *an imo*, pro ab imo scriptum fuit, praua scilicet librariorum consuetudine, v, in b, & contra, mutandi. Vt supra scripserat librarius *auuvidi*, pro ab viridi. Flumen, inquit, hoc *αἰώνιον*, directum ab insula quæ est ab imo fluuio, vbi est confluuium alterius amnis. ad summum fluuium, vbi est Musæum, patet pedes c c c c l.

121 C V M capitulo.] Vocat capitulum, appendiculam ligneam rotundam tabulæ quadratæ literariæ impactam, eamque perforatam, vt esset qui suspendetur tabella è paxillo.

121 A B O R N I T H O N E plumula.] Scribo indubitanter, *Ab ornithone. p. l. v. iii. vta, in qua media sunt cauea*. Nam ex his notis melius *plumula* suppletur, quæ ex *p. viti. la.* quia nunquam veteres per compendium scripserunt *L A*, cum latum vellent denotare. Sed neque hæc mendo carent: nam transposita sunt. legendum enim: *Ab ornithone p. l. v. iii. vta, qua iter in aream est, in qua media sunt cauea*. Quàm facile fuit ex *iii*, literam, *m*: item, ex *i*, *l* facere, cum id toties in veteribus libris contigerit?

121 Q V A iter in aream est.] *Vetus lectio, qua introitus itur in aream est*. Tollo illud *itur*: nam conflatum est ex cauda illius, *introitus*. Et ita lego: *qua introitus in aream est*.

122 S V B T E R columnarū stilobatem est lapis.] *Lapis αἰώνιος* in fœminino. Ennius, *Tanto sublata tunc agmine*

agmine sunt lapides. lapidem vocat qui pro stereobate substruitur stylobatæ. *Falere* vocat id quod magis propriè esset pila. *χάλω* vocat Thucydides, Virgilius *faxeam pilam*. Et verbum apud Lucretium, *oppilare*:

-*oppilare ostia contra*. Sustinet autem falere totum peristylii onus, & stagno oppositum & oppilatum est. Itaque pilæ litoribus immolitæ à veteribus propterea *Faleria* dicuntur, quia antea *Haleria* dicerentur, *πῶς τὸ ἄλα*. Argumento, quòd *Falerii* populi ita dicti sint quia apud eos sal fieret, prius *Halerii* dicti. auctor Festus. Nisi sit quòd omnia alta *φάληρα* vocabant Græci. *Culcitas* vocat torosas stylobatæ proiectiones, extra solidum procidentēs, vt est videre in peristyliis monachorum, in quibus puluinatæ coronæ stylobatarum extra perpendiculū præbent opportunas sedes fessis deambulando: quæ, quia pedibus calcari possunt, *culcitæ* dictæ. Seu, quod verius puto, quia similes sunt culcitarum toris in lecto conuolutis. Doctissimus vir quædam dixit de *Falere*: in quibus quòd à candore dictum putat, mihi non persuadet. Sed quod *Falesas* lingua Normannorum à *Faleribus* dictas conatur probare, id hominī vlli Septentrionali non persuadebit. Interroga enim de hoc vocabulo Saxonem hominem, aut Germanum, & quemuis ex illis partibus vnde originem trahunt Nortmanni, statim respondebit *Fales* aut *Fels* esse rupem, neque aliud esse nisi id quod Nortmanni vocant *Falesse*.

122 V B I orbile solet esse acutum.] Nihil minus orbile est quàm id quod vult doctiss. Turnebus. Nam proculdubio orbile vocat, quam Græci *σπίρηα*, & poetæ *χάλω*. Id erat axis capitulum seu cardo, quod in modiolii foramen conueniebat. Pro eo tabula caua ad modum tympani erat in summo impacta, quæ exciperet modium rotæ, ita vt modius ipse in eius cauum iniret, vt in acetabulum. Quo nomine versatilem intelligamus. Atque ita, quantum possumus, receptam lectionem tuemur. Sed si propiùs inspiciamus, eam non carere vitio, haud dubiè animaduertemus. Nam quid est, obsecro vos, *vbi orbile solet esse acutum?* nam orbile

non ita definit in mucronem, ut acutum dici possit. Deinde quid erit illa *tabula*? an ita vlla eius crassitudinis esse potest, ut tantum excaveatur quantum ad modium rotæ excipicndum sufficiat? Sed quid cauillamur? legendum enim omnino: *ita Et ad extremum, ubi orbis solet esse, acetabula cavata sit, Et tympanum, in latitudinem duo pedes, &c.* Nam columella, inquit, loco cardinis, qui conuenit in cauum medii, habet acetabulum, in quod potius ipse rotæ modius conuenit. *Acetabulum* dixit, ut *mandibulam*, non autem *acetabulum*, & *in*. Ita fit ut quoties corruptas lectiones interpretari conamur, nihil aliud quàm nos traducamus. Quod sanè penè contigisset nobis, nisi mendum odorati essemus. quanquam nihil absurdum in recepta lectione exposuimus. Cùm tamen Adr. Turnebus non solùm non falsam tueatur lectionem, sed & longè aliena sententia exponat.

122 **U T T Y M P A N V M.**] Acetabulum illud, vel, ut ipse loquitur, acetabulam comparat tympano maris Ideg, rei goro bubulo detracto nam cauum omnino est. Nollem accidisse doctissimo viro, ut de tabula, quod habet vulgata lectio, ea referret, quæ ne ipse quidem, si diligentius rem examinasset, intelligere posset, sed, ut diximus, ex illo *acetabula*, factum ab imperitis librariis, *acutum, tabula*. Quorum errorem fouit *et* *quæ* ignoratio, qui non animaduenerint talia nomina veteribus etiam foeminino genere enunciari. Ut *Mandibulum, mandibula: Vertibulum, vertibula: Manibulum, manibula: Decipulum, decipula, & infinita talia.*

123 **E X O R B I** ligneo, mensaque.] Orbem intelligit eam rotam, de qua iam superius dixit, fuisse pro mensa columellæ impositam. Et, ne quis dubitaret, quasi *ἐπιπέδιον*, cùm eundem orbem vocat mensam. Ad aliud refert doctissimus vir. ut sanè mirer quid in mentem tanto viro venerit, cùm ea quæ melius taceri poterant, c hartifuisilue lerit.

123 **I N P R I M I S** radiis.] Omnino legèdum, in *primis radiis*. Nam epitoniiis (æ sunt machinæ, puta

rotæ, ad aquam exprimendam) versis, ad vnūquenque actum aqua frigida & calida ex ipsis radiis orbis, seu rotæ, quam mensam vocat, exprimebatur conuiuis. columellam enim, quæ sustinebat orbem, seu rotam, cauam fuisse oportet, quæ aquam infernè conceptam, quotiescunque epitonia versarentur, supernè per radios rotæ, qui & ipsi caui erant, emitteret in conuiuis, & quasi efflaret. fiebat enim mechanicis expressionibus. Certè hac descriptione nihil planius, nihil lucidius: ut ne minimum quidem in ea assequenda laborauerimus. *Primum* veteres dixisse pro singulo, & pueri sciunt.

123 **E S S E** epitoniiis versis.] Illud esse insultum est huic loco, quia malè legebant *factum*, pro actum. Legendum est enim, *in primis radiis, epitoniiis versis, ad vnumquenque actum, &c.* Epitonia autem, ut diximus, sunt rotæ mechanicæ, quæ funibus intenduntur, aut aliud quid ad exprimendam aquam. Nam nō semper rotas significat, ut in Vitruuio, lib. x, *singulis autem canalibus singula epitonia sunt inclusa manubria ferreis*. Quicquid est, non ad emittendam sed ad exprimendam aquam fuisse, indicat etymon, quod non sine intètione hoc fieret. Vlpian. de Actionib. emp. vend. L. Fundi: *Castella plūbea, putealia, epitonia fistulis adplumbata.* &c. Igitur epitonia nō semper rotas significare, vel ex loco iam Vitruuii prolato, item ex ipso Vlpiano patet, qui dixerit epitonia fistulis adplumbata.

123 **S I C V T** fluat in conuiuam.] Scriptum prius fuisse puto, *sic affluat in conuiuam*. Nā at pro ad, & illud pro illud scripsisse librarios illos, vulgo notum est. Ergo non dubiū est quin totus locus ita legendus sit, *Cum & aqua calida, & frigida, epitoniiis versis, ad vnumquenque actum, sic affluat in conuiuam. Ad vnum quēque actum, eis in vnum manubria.* nam versabat rotā, quæ pro mensa erat, puer, quotiescunq; noua fercula adferebat. quod sanè ex iis quæ suprā dicta sunt, confirmatur: *Hæc ab vno puero, qui ministrat, ita vertitur, ut omnia vna ponantur & ad bibendum, & ad edendum, & ad moueantur ad omnes conuiuis.* Quomodo autem hæc legenda censeat maximus vir, & olim amicus noster Adrian. Tur-

nebus, omnibus qui eius Aduersaria terunt, notum esse puto. De quibus nihil aliud dicam, quàm nihil tam alienum esse à mente Varronis, quàm quomodo ipse hunc locum reconcinnauit. Tamen nihil à tanto viro scriptum est, quod non libenter, propter exiffimationem hominis, & amicitiam nostram, amplectamur.

123 CYPRESTES.] Vitruuius lib. i. vocat Andronicum Cyrrestē, loquens de eadem re. Cuius verba hæc sunt: *Sed qui diligētius perquisuerūt, tradiderūt eos esse octo: maximè quidē Andronicus Cyrrestes, qui etiā exemplum collocauit Athenis, turrim marmoreā, octogonon, & in singulis lateribus octogoni singulorū ventorum imagines exculptas cōtra suos cuiusq; flatus designauit.* & quæ sequuntur. Cyrrestes ergo dictus à Cyro vrbe Syrię. nā Κυρήνης est πολιτης Κύρου. Stephanus. Sic apud Frōtinū *στρατηγῶν* primo mentio fit cuiusdā Phanei natione Cyrrestæ.

123 FORTASSE ante eum duceret ferrā.] Cū satis notum sit hunc locum deprauatum esse, de eo nihil aliud dicā, quàm duplicem eius castigationē à nobis afferri posse: quarum quam priore loco afferam, verā nō puto: de altera, quin vera sit, non dubito. Sed id in primis admonendū, ansam huic loco corrupendo dedisse aduerbium *fortasse an.* quo utebantur veteres, vt est sæpe apud Apuleium, Tertullianū, alios. Vt & eiusdem quoq; aduerbii ignoratio Gellium corruptit lib. x. i. *Criolatus*, inquit, *scripsit legatos Mileto publice rei causa Venisse Athenas, fortasse an dixerit auxiliij petendi gratia.* Vbi illud *dixerit* expungendū est. Nā *fortasse an*, vt forsā. Alibi idem Gellius vsurpat, non semel. Itē ipse Varro infrā: *De fructu*, inquit, *hoc dico, quod fortasse an tibi satis sit, Axi.* Primum igitur, quod pollicitus sum, potest ita legi: *fortasse an tecum duceret ferram.* Nam ducere ferram cum aliquo, est altercari cum aliquo. Tertullianus de corona: *Quandiu per hanc lineam ferram recircabimus?* Sic ferraculum ducere apud iuriconsultum ad legem Aquileiam, L. Quemadmodum, eadem mente interpretatur iuriconsultorum phoenix Iacobus Cuiacius, doctor meus, multis nominibus de me optimè meritis. Tamen & altera lectio defendi potest apud

eundem iuriconsultum, *seruaculum ducere.* Nam seruaculū est clauus nauis. In veteri Glossario, quem nuper edidit Henricus Stephanus noster, inueni, *πιδάλιον, Seruaculum.* Altera coniectura, quam veriore puto, hæc est, *fortasse an tecum duceret sertam*, hoc est, tecum particeps laboris esset. Sertā enim, τὸ χοινίον, restis, funiculus. Palladius Martio: *Suspēdēdi grōssū ex caprisico lineā sertā pertusi.* malè hodie in Palladii codicibus legitur, *linō* velut *serta*, pro *linea sertā*. Idem alibi, *Cum sertā qua appēsa sunt auferātur. Sertā ducere*, vt Terentio, *Restim dūctitare.* Saliātes enim aliās *ἄν κερπὸς ἄξος*, vt apud poetās Gręcos, se tenebāt. aliās restem tenentes hærebant. Horatius: *Tortū digna sequi potius quàm ducere funem.* Erat etiam similis ludus puerorum, qui ducebant sparteam restem, & ramdiu trahebant, donec aut rumpebant, aut alteruter, ommissā funis prehensione, in nates caderet. Cuius ludi meminit Aristides sophista. sed, quia librum non habeo, locum non quæsiui: quem tamen aliquando in schedis meis aduersariis annotaueram. Alludit & Plautus Pœnolo:

-Iam tenetis. si tenetis, ducite. Caue dirumpatis, ad quod genus lusus potius spectat hic locus Varronis. Quod sine vlla controuersia confirmatur ex Tertulliano, libro de pudicitia: *Sed non decet, inquit, vltra de auctoritate scripturarum eiusmodi funem cōtentiosum alterno ductu in diuersa distendere.* Quare *Sertā ducere* cum aliquo, est, vt dixi, prouerbiale: quotiescunq; cōtentionē intercedere cum aliquo denotamus. Neque dubito quin ita potius quàm *Serram ducere* legendum sit.

124 R E F E R T intestabilem eam,] Lego, *Refert intus stablilem eam.* nā *stablile*, vt *molile*, *orbile*. Mutatio autem generis hic facta est: & regimen, vt loquuntur grammatici, præpositionis *intus*: vt apud Plautum, *Intus domum.* sic mutato genere Plautus dixit *bubilem*, in Persa: *Et possim in bubilem reuocare.* *Stablile* aut *stabulum* pauonis dicit eodem modo quo supra pauones *stabulari* dixerat.

125 F E N E S T R I S Punicanis.] Poeni lignario opere claruerunt, vnde multa fabricæ lignæ opera ab

illis nominata. vt lecti Punici Plinio lib. xx xiii, cap. xi. Et hic, *fenestra Punicana*. Et apud eundem, *Vinea ubi ampla cella, torcularæ Pœnicum*: apud Catonem *coagmenta Punicana*: quæ fideliter hærebant, nec hiascebant. Itaque ab ea mente Plautus Mercatore, vbi vult ostendere ædium postes hiare, ait non esse factos à Pœno fabro. non enim hiascerent commissuræ, si Pœnus faber eas coniunxisset. Ita enim ait,

Non enim hæc pultifagus opifex opera fecit barbarus.
Per *pultifagum* enim lasciuia comica intelligit Pœnum, vt idem prologo Pœnoli,

Carchedonius vocatur hæc comædia.

Latine Plautus, P A T R V V S P V L T I F A G O N I D E S. Latine enim Plautus inscripsit Pœnolum. Ergo pultifagus, Carchedonius, seu Pœnus. Pœnos pultifagos, vt Plautino vocabulo vtar, fuisse, argumento est puls, quæ à Pœnis Punica vocata est, cuius faciendæ rationem docet Cato. Non ergo pultifagus pro Romano intelligendus est apud Plautum (quod vult doctissimus Turnebus) sed Pœnus, vt dixi.

126 E Q V O foras euocare possint.] Puto: *Et quo factas euocare possint*. Suprà autem, *in certum locum, vacat in, dele.*

126 P R O P T E R illicium.] Sic de apibus: *apiastro perficando: quod illicium hoc illis*. Aliud in comitiis illicium, vt notum ex libris De lingua Latina: aliud in aucupio. in quo illices aues sunt quæ à Græcis *παλιδίαι*, de quibus apud Aristophanē. Plautus: *Leetius illex, esca est meretrix*. apud Plinium de perdicibus: *Capiuntur quoque pugnacitate eiusdem libidinis contra aucupis indicem*. Legè, *contra aucupis illicem*.

128 E G O quæ requiro *sarsuræ assuræ*.] Ludit. videtur in actionibus conducti locati fuisse, *vti sarsuræ tectura præstaretur*: aut nõ multum dissimile: id est, vt aliter in iisdem legibus dicitur, vt *sarta tecta insula aut ardes præstarentur*. Nã olim *sarsum* pro *sartum*, vt *sarsum*, pro *sartum*. Ergo ludit *παρ' ἐπινοίας*. Nam quod diceretur in lege conductionis, *sartura tectura*, ludens in auium lege dixit, *sarsuræ assuræ*. vt pote cum aues ipse

ad assindum natæ sint. Nã *assura*, quod prius diceretur *arsura*. Et quod dicimus nunc *assum*, prius erat *arsum*. Cum igitur tractatus de palumbis & gullinis hic desideraretur, vult hoc sartum sibi & integrum præstari Axius. Sed verã lectione, ni fallor, conficiemus, si non *sarsuræ*, sed *sarsuræ* legamus. Ita nihil dubij relinquetur. nã *sarsura*, quia de *sarciendis* gallinis & palumbis sermo instituitur. Nam quod *assuræ* doctissimus vir interpretatur *assiduitatem*, longè fallitur, cum eum fugiat analogiæ ratio. Talia enim nomina à verbis, non à nominibus, *Vsura*, *Cursura*, *Positura*. *Sarsuræ* etiam inuenies apud eruditissimum scriptorem veterem Tertullianum, libro contra Valentinos.

128 V T maxime factitauerunt Deliaci.] Plin. lib. x, *Gallinas saginare Deliaci capere*. Cic. Acad. ii, *Videsne vt in proverbio sit ororum inter se similitudo? tamen hoc accepimus, Deli fuisse complures saluæ ribus illis, qui gallinas alere permultas questus causa solerent. hi, cum ouum inspererant, quæ id gallina peperisset, dicere solebant. Columella, de gallinis: Huius igitur Villatici generis nõ spernendus est redditus, si adhibeatur educandi scientia, quam plerique Græcorum, Et præcipue coluerunt Deliaci. Apud Arbitrum,*

Milles, veteres, Deliaci manu recisi. Recisos manu Deliaci vocat spadones. Nam capones Deliaci manu castrantur. Deliacus enim, vt aperte videmus, pro curatore gallinarum.

129 S I N T licet genera ei tria paranda.] Locus inquinatus. Ita legendus est, *Qui spectat vt opus doctissimum perfectum habeat, scilicet et genera tria paranda, maxime Villaticas gallinas. Equis, &c. Iã luce clarior hic locus.*

129 P A L E A rubra subalbicanti.] Eleganter hoc Græcus interpres, *ἄδον ποδί? ov.*

129 Q V A M in altitudine.] Scribe *altitudinem*.

129 Q V A Gallinarius curator earum.] Sine dubio due postremæ voces sunt interpretamentum prioris. Nã Gallinarius est gallinarum curator: vt Mellarias, apum, infra. Sed huc irreperunt ex margine, vbi erat appositum studiosi annotamentum: qui videbat alibi curatorem vocari,

129 E X C U L P T A sint cubilia earum.] Cato: *Foramina longa* P. III. s. *exculpta digitos* v. i. Reclamant tamen veteres libri, in quibus non *exculpta*, sed *exclusa* legitur. Sed perperam, ut puto. Sanè Græcus interpres, cum hæc verteret, neutro usus est: *ἐν δὲ τοῖς τοῖχαις ἢ νεοσταις κατὰ σκευάσασθαι εἰς τὸ αὐτὰς ἐν αὐταῖς τίπτειν.*

130 P O T I V S vetulis quàm pullastris.] Vetus lectio, *pullitris*. quod verum est. Nam pullastræ non ad ætatem refertur, sed ad magnitudinem. Pullastri enim in genere gallinaceo, qui pumiliones in hominibus. Pullitra autem, vel pulletra (nam utroque modo scribebant) est quæ adhuc effœta non est. Sic à porca porcetra, quæ non multum peperit: & opponitur scrofa, quæ multum peperit, ut est apud Gellium. Quin mecum facit Græcus Varronis interpres, *δὲ δὲ ὑποπιδέναι τῆς πορσεβελήμας, ἢ τῆς ἀκμαζέσεως, ἢ τίπτειν διωκεμῆμας.* Itaque parum hæcenus intellectus fuerat hic locus, qui tamen non parvi momenti erat. Nam quod doctissimus vir pullinos legendum censet, nulla neque linguæ Latinæ analogia, neque sententiæ congruentia, mihi non persuadet. An, si lingua Gallica vernacula hoc habet, propterea crediderim & in Latinam recipiendum? Minimè gentium.

130 Q U O D in eis vitales venas confundant.] Veteres libri: *Quod inanes vitales Venas.* Scribo, *Quod inas vitales confundant.* Nam τὸ *venas* est glossēma, quo quid sit *ina*, exponebat studiosus lector. Inæ apud Latinos sunt *ivas*, hoc est, subtilissimæ intercurfantes venæ: quales in chartis veterum, & aliquando in nostris. Festus, *Ilia dicta ab ina, quæ pars chartæ est tenuissima.* Marcellus Empiricus capite x x x i, *Ad Ulcera in ano facta chartæ combustæ, seu inarum eius drach. i.* Quippe inæ sunt minuta filamenta fibrarum, quæ in illis videntur. Neque dubium quin ita legendum sit. Inas autem vitales in ovis elegantissimè, ut alia, Græcus interpres vertit: τὸ *ινάδες* ἢ *γόνιμον.*

130 E S S E ob inane.] Coniunge, *obinane*, *ἐπιπνεον.*

131 V T S E volutare possint.] Vetus scriptura, *Et volutare possint.* Quæ lectio nihil aliud quàm præ se fert

legendum esse, *Vt volutare possint.* hoc est *ἀλινδίδου*. ut, *mare mutat*, non *mutatur*. *mare turbat*, non *turbatur*. Sed totus locus ita legendus: *Prodigendum in solem, & in sterquilium, Et volutare possint, quod ita alibiiores sunt: neque pullos tantum, &c.* hoc est, Neque pullos tantum prodigendum. nam perperam legebatur *Prodigendi*. In qua consuetudine loquendi semper in his libris cæcutiunt librarij. nam & id sequens accusatius probat, *Euitantem caldorem.* Prodigendum euitantem caldorem: qui est Græcismus notissimus. *πορακτέον δὲ λαβύμβρον τὸ κρύμα.* vel *τὸν κρύπωνα.*

132 S I M I L E S facie nō his villaticis gallinis nostris.] Atqui contra Columella ait similes villaticis: cum tamen tractatum de gallinis per omnia à Varrone mutuatus sit. *Rustica*, inquit, *quæ non dissimilis villaticæ, per aucupem decipitur.* Sed est *ἐκκερτες ἀρχαῖκή.* *Similes facie non his villaticis.* hoc est, non solum his villaticis. Nam ita locutos esse veteres, iam doctissimi nostri temporis annotarunt. Et nos scimus illam non solum similem Numidicæ, seu Africanæ, quam Franci vocant Gallinam Guineæ, sed etiam & nostratibus villaticis. Hoc vnum excipio, quod Numidicæ gibberosæ sint.

132 N O N H I S villaticis.] Id est, ut diximus, non solum his villaticis. Vlpian. l. inuitum. D. de seruit. vrb. præd. *Inuitum autem in seruitutibus accipere debemus, non eum qui contradicit, sed eum qui non consentit.* Et aliis locis in Pandectis, ut annotatur à doctissimo Antonio Augustino.

132 S E D Africanis, aspectu ac facie incontaminata.] Non solum deprauata hæc sunt, sed & multa ab importunis correctoribus addita. nam cum iam dixerit, *similes facie*, quid hic sibi vult, *aspectu ac facie incontaminata?* quæ pulcherrimæ sunt, quare eas vocat, *contaminata facie*, ut habent veteres editiones? aut quid sibi vult *incontaminata*, ut habet Victoriana editio? Sed nolumus his dubitationibus frustra tempus contere. Scimus enim ita Varronem scripsisse: *Gallinæ rusticæ sunt in urbe rare: nec fere mansuetæ sine cauea videntur Romæ: similes facie non his villaticis gallinis nostris, sed*

129 E X C U L P T A sint cubilia earum.] Cato: *Foramina longa* P. III. s. *exculpta digitos* V I. Reclamant tamen veteres libri, in quibus non *exculpta*, sed *exclusa* legitur. Sed perperam, ut puto. Sanè Græcus interpres, cum hæc verteret, neutro usus est: ἐν δὲ τοῖς τοίχοις ἢ νεοσπῆας καὶ ταπεινάσπονδρον εἰς τὸ αὐτὰς ἐν αὐταῖς τίπτειν.

130 P O T I V S vetulis quàm pullastris.] Vetus lectio, *pullitris*. quod verum est. Nam pullastræ non ad ætatem refertur, sed ad magnitudinem. Pullastri enim in genere gallinaceo, qui pumiliones in hominibus. Pullitra autem, vel pulletra (nam utroque modo scribebant) est quæ adhuc effœta non est. Sic à porca porcestra, quæ non multum peperit: & opponitur scrofa, quæ multum peperit, ut est apud Gellium. Quin mecum facit Græcus Varronis interpres, δὲ δὲ ὑποπιδέναι τῆς πορβεβηκίαις, ἢ τῆς ἀμυζέσαις, ἢ τίπτειν δωαρύαις. Itaque parum hæcenus intellectus fuerat hic locus, qui tamen non parvi momenti erat. Nam quod doctissimus vir pullinos legendum censet, nulla neque linguæ Latinæ analogia, neque sententiæ congruentia, mihi non persuadet. An, si lingua Gallica vernacula hoc habet, propterea crediderim & in Latinam recipiendum? Minimè gentium.

130 Q U O D in eis vitales venas confundant.] Veteres libri: *Quod inanes vitales Venas*. Scribo, *Quod inas vitales confundant*. Nam τὸ *venas* est glossema, quo quid sit *ina*, exponebat studiosus lector. Inæ apud Latinos sunt *inas*, hoc est, subtilissimæ intercurfantes venæ: quales in chartis veterum, & aliquando in nostris. Festus, *Ilia dicta ab ina, quæ pars chartæ est tenuissima*. Marcellus Empiricus capite x x x 1, *Ad Ulcera in ano facta chartæ combustæ, seu inarum eius drach. 1*. Quippe inæ sunt minuta filamenta fibrarum, quæ in illis videntur. Neque dubium quin ita legendum sit. Inas autem vitales in ouis elegantissimè, ut alia, Græcus interpres vertit; τὸ *inas* δὲς ἢ γόνιμον.

130 E S S E ob inane.] Coniunge, *obinane*, ὑπὸ νεον.

131 V T S E volutare possint.] Vetus scriptura, *Et volitare possint*. Quæ lectio nihil aliud quàm præ se fert

legendum esse, *Vt volutare possint*. hoc est ἀλινδεδίδαι. ut, *mare mutat*, non *mutatur*. *mare turbat*, non *turbatur*. Sed totus locus ita legendus: *Prodigendum in solem, & in sterquilium, Et volutare possint, quòd ita alibiiores sunt: neque pullos tantum, &c.* hoc est, Neque pullos tantum prodigendum. nam perperà legebatur *Prodigendi*. In qua consuetudine loquendi semper in his libris cæcutiunt librarij. nam & id sequens accusatiuus probat, *Euitantem caldorem*. Prodigendum euitantem caldorem: qui est Græcismus notissimus. πορομτέον δὲ λαβύδρον τὸ κρύμα. vel τὸν κρύπωνα.

132 S I M I L E S facie nō his villaticis gallinis nostris.] Atqui contra Columella ait similes villaticis: cum tamen tractatum de gallinis per omnia à Varrone mutuatus sit. *Rustica*, inquit, *quæ non dissimilis villaticæ, per aucupem decipitur*. Sed est ἕλληες ἀρχαῖκῆ. *Similes facie non hīs villaticis*. hoc est, non solum his villaticis. Nam ita locutos esse veteres, iam doctissimi nostri temporis annotarunt. Et nos scimus illam non solum similem Numidicæ, seu Africanæ, quam Franci vocant Gallinam Guineæ, sed etiam & nostratibus villaticis. Hoc vnum excipio, quòd Numidicæ gibberosæ sint.

132 N O N H I S villaticis.] Id est, ut diximus, non solum his villaticis. Vlpian. l. inuitum. D. de seruit. vrb. præd. *Inuitum autem in seruitutibus accipere, debemus, non eum qui contradicit, sed eum qui non consentit*. Et aliis locis in Pandectis, ut annotatur à doctissimo Antonio Augustino.

132 S E D Africanis, aspectu ac facie incontaminata.] Non solum deprauata hæc sunt, sed & multa ab importunis correctoribus addita. nam cum iam dixerit, *similes facie*, quid hic sibi vult, *aspectu ac facie incontaminata*? quæ pulcherrimæ sunt, quare eas vocat, *contaminata facie*, ut habent veteres editiones? aut quid sibi vult *incontaminata*, ut habet Victoriana editio? Sed nolumus his dubitationibus frustra tempus contere. Scimus enim ita Varronem scripsisse: *Gallinæ rusticæ sunt in Vrbe rare: nec fere mansuetæ sine cauea videntur Romæ: similes facie non hīs villaticis gallinis nostris, sed*

Africanis. Ultima duo, *aspectu ac facie*, addititia sunt: vt postea videbimus.

132 I N C O N T A M I N A T A.] Ex hac dictione incontaminata, quæ planè est totius sententiæ contaminatio, nihil, puto, sani elicere possis. Nam illa, *aspectu ac facie*, proculdubio irreptitia sunt. Quid enim eis opus, cum iam dixerit, *similes facie?* Atqui tota sententia ita concepta fuit à Varrone: *Gallinae rusticae sunt in urbe raræ: nec ferè mansuetæ sine cavea videntur Romæ: similes facie, non hæc villaticis gallinis nostris, sed Africanis. In conto miniato in ornatibus publicis solent poni cum psittacis.* Nam quæcumq; à magistratu populo exhibebantur, ea miniari solita esse, ex veterum monumentis cognoscimus. Nò solùm enim conti, aut perticæ, quibus imponebantur aues raræ & peregrinæ, miniabantur, sed & aues ipsæ. In vita Gordianorum ita legimus: *Struthiocameli Mauri miniati exhibiti munere Circensî.* Sic pleriq; apparatus ædilitii miniabantur: sic triumphantes minio illinebantur. sic triumphans Camillus urbem ingressus est. Inter raras igitur aues & gallinæ rusticæ ponebantur in apparatu spectaculorum ab ædilibus. Vt pessimo fligito correctores *in conto miniato*, mutarint in illam prodigiosam sententiam, *incontaminata.* Neque hoc contenti, illa duo de suo addiderint, quæ præcedunt, *aspectu ac facie*: scilicet quo commentum suum commendarent.

132 G I B B E R A E, quas Meleagrides appellant.] Fallum. aliæ sunt gibberæ Numidicæ, aliæ, Meleagrides. Gibberæ Numidicæ sunt, quas nos Galli Pullas Guincas dicimus. Meleagrides notum est esse nostras gallinas Indicas, vt vulgo loquimur. Quin & Columella ipse distinguit his verbis: *Africana est, quam plerique Numidicæ dicunt, Meleagridi similis, nisi quod rutila galea & cristam capite gerit: quæ utraq; sunt in Meleagride caerulea.* Nusquã factum igitur vt eadè esset Africana cum Meleagride. Et sanè verum est. nam mendum tantum hic in interpunctione: cum ita scripserit Varro: *Gallinae Africanæ sunt gr. i. les, & varia, gibberæ. Quas Meleagrides appellant Græci, hæc nouissime in triclinium, &c.*

132 I N triclinium ganearium.] Vetus codex, *genianium.* quæ vera est lectio, præterquam quod transpositio facta est literarum. nam *genianum* scripserat Varro. Genianum à genio elegatissimè. Sic Heluius Cinna,

At me nunc geniana per salicta

Bigis reda rapit citata nanis. Hodie ineptè apud Gellium, *At me nunc genimana per salicta.* Nò repetam quæ hic comminiscitur doctiss. Turnebus: cum multum & à mente Varronis & à veteri scriptura aliena sint.

132 B T tenebricosum.] Ita bene ex veteri scriptura emendauit vir elegatissimi ingenii P. Victorius. & frequentius veteres auctores vtuntur, vt Pacuuius Dulorestes,

Nam te tenebrica saepe lacerabo fame

Clausum, & fatigans artus torto distraham. Vbi tenebrica fames acceptum ex Æschylo in Agamemnone, ex qua, & Choephoris, suam Dulorestem fecerat Pacuuius.

--ἀλλ' ὁ δεσφιλὴς σιότω

Ἀμύδος σιόσιμος μετὰ θεκόν σφ' ἐπὶ βίσηται. Nam in vulgatis Æschyli exemplaribus perperam, νότω, pro σιότω.

132 P I N G V I T V D I N I inimica.] Repone ex omnibus scriptis, *Vindicta.* Vindicta apud veteres erat *πράξις* & *ἐξείρεσις*, vt vindicare, ἀφελείν, ἐξελείν. Nã quod in in x i i Tabulis est vindicare, id Solon dixerat semper *ἐξαρπείν*, vt ostendemus alibi.

132 V T Thetin Thelin.] Sic herba *ἵπποςεις*: Equifelis, pro Equifetis. sed si t in l vertitur: non propterea tamen sequitur vt d in l: tametsi d & t cognata. Sed dicendum erat: quemadmodum Dacrumæ, Lacrumæ: ἀδάκρυς, alacris: Dautia, Lauria: Cassida, Cassila, Festus. Ὀδυσσεύς, Vlysses: Impedimenta, Impelimenta.

132 T V R V N D I S ordeaceis.] Etiam turūdorum meminit Cato. Sunt autem offæ aliquando oblongæ, teretes: aliquando pastillorum modo cõformatæ. vnde & turūdi quoq; à Marcello Empirico vocantur, qui Græcè βάρανοι, qui supponuntur sedi, quibus alius cruda, ad deiicienda stercorea duriora. Hęc huic chartæ cõmendauit, ne fides habeatur hac in re doctiss. viro, qui putat, imo cõset, vbi legitur *turūda*, legendum esse *rurūda*. Atqui turūdum cõseo à terēdo dictam, & subaudiri offam. sic

præbenda, sic calcanda. item merenda, quæ iis, qui mererentur, hoc est mercenariis, dabatur. Calpurnius,

-sera cum venerit hora merenda. Nam hoc antequam labore mitterentur, dabatur, ut puta à domino seu cōductore. Sic ergo turunda, quasi terunda. nam terere est *μῆλιν*. Vnde Græcè *μῆλιν* sunt quæ Latinis Turundæ.

133 A C D E C E M primis processit.] *Processit*, ut imperasset, *ἐπ'χαϊκῶς*. Ita infra de leporibus, *Quatuor modo intromisit in leporarium: breui replevit.* hoc est, intromiserit. *Dationem* vero, ut medici, *δοῖν*.

133 I N V N G E N T V R in flumen.] *Lege: iniguntur in flumen.*

136 Q. F V L V I V S Lippinus.] Plinius habet *Hirpinus*, non *Lippinus*.

137 A E O L E S Bœotij λέπους.] *Λιπόεις* epitheton leporis esse mihi videtur, vel *λιπόρις*. nam utroque modo dici potest. quia simus est, quod *λιπόρις* significat. Et puto ab aliquo poeta hausisse Varronem, qui dixerit, *-λιπόεινα λαγῶν.* sic *δοῖν*, quod superius posuit Varro, ex quodam poeta sumptum videtur: cum *δοῖν* & *δοῖν* videatur epithetum suis.

137 E P A L A E S T R A apris effunderetur glans.] Hinc Martialis aprum palæstritam dixit: *Partitur apris glandulus palæstrita.* nam palæstras in villis habebant. Supra: *nec putant se habere villam, si non multis vocabulis retineant Græcis, quum docent particulatim loca, οὐκ οὐκ τῶνα, παλαιστρά, ἀποδομήειον, &c.* Cicero 11 de Legibus, *Et tantum complectitur, quod satis sit modica palæstra, loci.* Ad Q. Fratrem, *Imagines enim ista, & palæstra, & piscina, & nilus, multorum Philotismorum est, non Diphilorum.*

138 V B I tanta circumfluxit.] Vetus lectio: *Et tantum circumfluxerit nos.* quæ legitima est, modò illud, *multitudo*, quod pessimo iure huc irrepsit, expungatur: *Et tantum circumfluxerit nos ceruorum, aprorum, & ceterarum quadrupedum, et non minus formosum mihi, &c. T. intum ceruorum:* ut Catullus, *Cum tantum sciet esse basiorum.*

138 Q V A M in circo maximo ædilium.] *Ædilium* *ἀπὸ κοινῆ* spectaculum: sed nimis coarctum puto. Vix aliter possum credere, quam Varronem scripisse *ædilium*. subintelligitur enim *munus*. Ita idē Varro satyra, *Longè fugit qui suos fugit, Solus rex, solus rhetor, solus formosus, securus, & c.* *ad ædilitium: mundus, purus, prurius, &c.* Nam duo manuscripti Nonii codices, quos videre mihi contigit, habebant, *ad ædilitium, mundus, &c.* Nihil tamen ausim mutare.

138 F V G I T I V A R I V S.] Vlpianus, *Non enimambo pecuniam, ego & fugitivarius, deposuimus.* Erat is qui mercede fugitiosus à fuga retrahebat.

139 E X G R V M I N A N T E S.] *Lege, extruminantes.* Ab eodem verbo, sed non composito, dixit Plinius libro xvi, capite xxi, *Si faucias recenti medicina mordeat quadam hæmæ ruminatio.* *Propalam* vero, inepta scriptura, pro *propolam*. quam tamen frustra doctissimus vir conatur defendere: ut non solùm mediocriter doctos, sed & maximi quoque in literis nominis viros, falli sæpe contingat. Sed de hoc alibi diximus.

140 C V M cumulatim positum est.] Mendosa prorsus & inquinata lectio. Vetus habebat, *Quibus in tenebris cumularim positum.* vnius tantum literulæ additione egregiè locus restituitur, *Quibus in tenebris, cum aularim positum est, in dolis fiunt pingues.* *Aular*, vel *ollar*, est aulæ seu ollæ operculum: ut pureal τὸ φρέατος κάλυμμα, ad exemplum *specular*, *torcular*, *lucar*, & aliorum. Ergo *aular* secunda significatione, pro operculo cadi, aut dolii. De qua castigatione humanioris doctrinæ viros mihi assensuros spero. Neque sum nescius doctissimum Turnebum *εὐλα* legisse. Ego verò cōstanter affirmare audeo, neque Varronem hîc bilinguem esse voluisse. neque, si voluisset, cum haberet *κάλυμμα* aut *πῶμα*, notissima & vñatissima vocabula, quibus animi sui sensum explicare posset, iis quæ remotissima sunt, & vetustissimis tantum poetis cognita, uti ausum fuisse. Nos verò nulla licetia priscam lectionem eruiamus, cum nonnulli codices habuerint *Hylarim*.

140 Q V A R V M alteram.] Prima vox aut vacat,

aut earum legendum est.

140 Πεποτημέρια τέυνα.] Doctissimus vir emendavit, πεποτημέρια. Et sanè melius ab illo aut alio excogitari nō potuit. sed reclamatione veteris scriptura, *Perianem mima*, profectò legendum *πεπλανημέρια*. Tantum ex i, l fecimus, qui est veterum librorum error vſitatissimus. Sic igitur,

--βοὸς φθιμένης πεπλανημέρια τέυνα.

— *exanimi bouis errabunda propago.* Sequens versus Nicandri est, & hīc locum non habet.

140 Q V O D hic societas operis.] Hoc vult dicere, gracculos esse ἀγέλας quidem, non autem πολιτικούς, ut sunt apes. Eiusmodi enim animalia πολιτικὰ vocat Aristoteles. ut apes, vespas, crabrones, formicas. Cicero *11* de Finibus, *Quid si etiam bestie multa faciunt duce sua queque natura, partim indulgenter, vel cum labore, et in gignendo, in educando: et perfacile appareat, aliud quiddam eis propositum, non voluptatem? partim cursu et peragratoione letantur: congregatione alie ceterum quodammodo ciuitatis imitantur.* Nam postrema verba nihil aliud sonant quàm πολιτικὰ ζῷα quædam esse.

141 N E M O has videt, ut illas in carne.] Ex Aristotele, *καθὸς σὰρκα δὲ ἐδένος καὶ δίζει, ἐδὲ ἐλφοφαγῆ.* Quæ sequuntur, ex eodem ferè ad verbum, *φέρει δὲ δὸς πάντων ἢ μέλιτα ἢ σακχάρων ἢ κέλευθα ἀνθῶν, καὶ δὸς τῶν ἀλλων δὲ ὅσα αὐτῶν γλυκύτητα ἔχει, ἐδένει βλάπτουσι κερπύον.*

142 D V M H A E C audit, physicā addiscat.] Quid est quo magis damnetur hæc lectio, quàm veteri scriptura? Apponam igitur eam, ita uti eam nobis indicavit P. Victorius. Ea ita concepta est, *Physicam achiscat.* Minimum mihi permittam in vera lectione eruenda, *Ne, dum h:c audit physica, macescat.* Quæ sententia & lepidissima, & facetose dignissima est. Vereor, inquit, ne dū hæc physica & historica de apibus audit, macescat: quia eius quod esui est, mentionem non fecimus, scilicet mellis. Quod pascat aures, tantum recitauimus: nūc quod & palato sit, recitemus. Nam mel ad edendum: at ἰσοεισὲς ἢ οὐσιμὰ illa de apibus, ad audiendum tantum. Quis non tam lepidam tanti scriptoris sententiā libens

amplectatur? *Macescat* autem & *macescat* veteres dixisse testantur grammatici: qui etiam è quarto De finibus, illud producunt, *Animam sui datam pro sale, ne miferet.*

142 Q V I D A M μέλιον.] Scribe ex veteribus libris *Mellinam.*

142 H I C E N I M sonus harum fugæ.] Hæc ego non intelligo: neque ab ullo, qui meliore sit ingenio, intelligi posse sperem. Nam & imperfecta est sententia, & quæ sequuntur, nullum bonum sensum efficiunt. Sed, ut puto, duo sunt quæ hunc locum luxarunt primū, importuna distinctio: deinde vox corrupta *procerum*: quam ego in *protelum* transformo, vel potius restituo. ut ita hæc periodus legenda sit: *Hic enim sensus harum fugæ existimatur esse protelum. Esse oportet aere temperato, &c.* Et quantum temerarium est de eiusmodi rebus ferre sententiā: ramen non puto aliter Varronem scripsisse. Nam nullum verbum ei rei accommodatius potuit excogitari. Est autem *Protelum* cōtinuatio ictus, ut alibi explicauimus, & Lucretianū versiculū adduximus,

Vndique protelo telorum continuato. Itaque *protelum* fuga est, cum prorsus aliquid longè truditur, ut telum, quod ex ballista emittitur. *Sonus earum fugæ protelum est.* hoc est, eiusmodi imaginibus & sonis longè protelantur in fugam. Sed quid plura colligo, quasi æquiorum hominum iudiciis diffidam? Ipse Varro alibi ita locutus est: in dialogo, quem inscripserat *Catum* de liberis educandis: *Remotissimum ad discendum formido, nimis timor, et omnis perturbatio animi: contra, delectatio protelum ad discendum.* *Protelum* hīc, est incitamentum, vel potius impulsio: ut nulla prorsus de hac emendatione dubitatio relinquatur.

144 T R I A genera cum sint.] Hæc malè interpuncta obscurum & perturbatum sensum efficiunt. Nam hæc est recta interpunctio: *Et, ut quidam dicunt, tria genera cum sint ducū in apibus: niger, ruber, varius: et Menecrates scribit, duo: niger, et varius: qui ita, melior. Et expeditat mellario, &c. Qui ita, hoc est, qui varius est, meliore est.* Fortasse, *Ut Menecrates scribit, duo: ruber,*

niger, & varius. ut niger & varius, vnus tantum sit. Nam accepit ab Aristotele Menecrates Ephesius. Ita enim in libris ἰσορείας ζώων scriptum est, vbi sermo est de ducibus apum, ὁ μὲν βελτίων, πικρὸς δὲ ἔτερος, μέλας ἢ ποικιλιότερος.

144 A L T E R est lato ventre.] Imo scribe, *Alter est, atro ventre.* quam emendationem nostram confirmat Aristoteles, vnde accepit Varro. πείτος δὲ, inquit, ὁ φῶρ καλέμενος. ἔτος δὲ ἔστι μέλας ἢ πλατυγάσρ. Sed quid est, obscuro vos, quod Varro scribit, furem ab aliis vocari fucum, cum fucus alius sit à fure? Aristoteles, εἰσὶ δὲ γῆν μελιπῶν, ἢ μὲν ἀρίστη, μικρὰ, ἢ σρογύλη, ἢ ποιμίλη. ἄλλη δὲ μεκρά, ὁμοία τῇ ἀνδρῖνῃ. πείτος ὅ δὲ φῶρ καλέμενος. ἔτος δὲ ἔστι μέλας ἢ πλατυγάσρ. τέταρτος δὲ ὁ κηφίω, μεγάλῃ μὲν μέγιστος πάντων, ἀκύνθος δὲ καὶ νωθρός. Sed puto, sequutus est Menecratem Varro, non Aristotelem.

145 N E C V M animaduenterint.] Quo propius ad finem accedimus, eo plura occurrunt quæ impetum legentis remorentur. Adeo scatent mendis vt ea præterire quàm legere satius sit. meminimus tamen nos politissimū scriptorem, atque adeò Latinæ linguæ columen, præ manibus habere: & cum eum à plurimis, quibus conspersus erat, maculis purgauerimus, hoc vnus superest, ne in cæteris despõdeamus. Huius igitur tam deplorati loci scriptura vetus ita in Victoriano codice habet, *Ne cum animaduenterint aut inopiam esse dicitis ait, cum sunt apes, &c.* Quæ quàm perturbata sint, nemo non videt: sed ita tamen vt nulla propè licentia in integrum restitutum iri confidam. Nam vetus scribendi mos ansam dedit errori. quippe *aut* pro *haud* scriptum, vt sæpe in veteribus libris annotauimus. Et *habuisse* pro *abiuisse*: vnde *habuisse* factum. Quare totam periodum, meo iudicio, ita legas licet, *Nec, cum animaduenterint, haud inopiam esse, abiuisse dicit. Is ait, cum sunt apes moribida, &c.* Nec apes, inquit, abiuisse dicit, cum animaduenterint nõ esse inopiam cibi. Quia verò ad quem referendum sit illud κατηγόρημα dicit, obscurum est, propterea tantum tenebrarum huic loco offusum puto. Sed, nisi fallor, ad eundem, de quo antea locutus est, cum de apu genere differeret, Menecratem, refe-

referendum puto.

146 A V T eas sequatur.] Lege, *vt eas sequatur.* vt eas herbas sequatur captura. Aliter locus valde obscurus erat.

146 E X sifere flore.] Lege, *Ex sifara flore.* quod ex Plinio cognoscimus. Sifara est Erica, quæ aliter Atheniensibus dicebatur Tetralice. Erat etiam Sifarra ouis maior. Vetus Glossarium: *Sifarra, μίξεν πορκατον ενιαυτῶ.* Quam vocem puto fluxisse è Græcia. σιύρα enim πορκατον. Argumento σιύρα, id est μελλωτή, apud Aristophanem, & alios. Quare, vt Tarentini, quos Romani sequuti sunt, pro σῶ, τῶ dicebant: sic pro σιύρα, πτύρα, vt πύρα, τέτορα. Vnde Petoritum, genus carri quadriroti. Nam πύρα, quatuor. Vnde eruditissimus interpres Virgilii Seruius, cuius commentariorum tantum hodie cadauer habemus monachorum barbarie ac spurcicia contaminatum: is, inquam, Seruius, rectè dixit, sectarium veruecem à Siculis πτύρα vocatum. In quo immeritò à morosis quibusdam reprehensus est. Recta enim est eius sententia, & vera. Nam satis ea quæ iam diximus, probant. Præterea in argumento cuiusdam eidyllij Theocritiani, quod scribitur πτύρα dicit κῆρος id frustra est. Legendum enim, κῆρος, non κῆρος. Quare errant qui doctissimum grammaticū Seruium eo nomine carpunt quod πτύρα, veruecem sectarium interpretatus sit. Sifennarum cognomen Romæ à Sifaris, hoc est ouibus, puto manasse. Nā prius, Sifernas dictos fuisse, vt Perpernas primū, post, Perpennas, à perpero: de quo superius diximus, & in Plauti Truculētum amplius differemus. Vnde πτύρα καλαμος aut αἰλὸς dictus sit apparet: à Tityro scilicet potius, quàm illè ab illo.

146 C I B I pars quod potio.] Neq; distincta bene neq; emendata lectio: quam quia, si propius inspiciamus, non ita difficilem emendationē præ se fert, audeo profiteri ita legendam esse: *Cibi pars quod potio: & ea in aqualicula, vnde bibant, esse oportet. eamque liquidam, quæ præterfluat.* Oportet, inquit, esse aqualicula, &c.

quibus bibant, eamq; liquidam Nam quia aqualicula ab aqua dicta sunt, propterea dixit, eam liquidam, ut intelligas aquam. Quod sæpius faciunt veteres, præsertim Sallustius, & Lucretius. Sic superius cum de alucaribus scriberet, præcipit eas vitiles faciendas esse. eas, scilicet aluos, quia ab eis aluaria dicta. Hic est sensus huius loci: quod cibi pars potio, ideo iis aqualicula unde bibant esse oportet.

146 E T E A iis aqua liquida.] Iam diximus, *Et ea iis aqualicula. Et ea*, hoc est, & propterea. Ob eam rem dicebant Eapropter. Nam *ea* est *ἐπιπρομακώς* dictum, & ultimam producit. *Aqualicula* esse vasa aqualia, vulgo satis notum est.

146 C V M adnatæ prospere sint multæ.] Feliciter reddidit ex Aristotele: *ὅταν δὲ ἀνωστὶ τὰ σπυρίη*. de sobole apu.

147 C V M plenas aluos habent.] Non est locus inquinatior isto. Et sanè eum emendandi omnem prorsus spem abieci. Vetus scriptura: *ex ipsis viris aluos habeat sem congerminavit*.

147 C V M remota sint.] Neque hic locus illo altero integrior, sed tamen, ut de eo emendando non omnino desperarim. Vetus scriptura: *Et si opercula aliu cum remor. ista*. Nam ita, puto, ad integritatem suam redibit: *Et, opercula aliu cum remoueris, si sanioris foramina obducta videntur mellis membranæ, cum sint repleti melle. In eximedo quidam, &c.* Quæ verba quanuis per se satis plana sint, tamen, ne ullam dubitationem relinquamus, ea ex Columellæ loci collatione, cum de eadè re loquitur, melius intelligentur. Ita enim scribit: *Ergo cum rixam fucorum Et apu sæpius comitti videris, ad apertas aluos inspicias, ut siue sempleni fauis sint, differatur: siue iam liquore completi, Et superpositis ceris tanquam operculis oblitis demetantur.* Quæ penè ad verbum sententiam Varronis interpretantur.

147 C V M sint repleta melle.] Ostendimus supra hæc perperam à præcedentibus disuncta esse. Continuanda enim sunt. Et ita, ut iam ea proposuimus, legenda: *si fauorum foramina obducta videntur mellis membranæ, cum sint repleta melle. In eximedo quidam, &c.*

148 A C tepido promum è die.] Corruptus locus. Ita lege totam hæc periodum. *Colligendum eas in vas aliquod, Et reponendum in tecto loco, ac tepido. Promenda quam maxime tempestate bona: Et cinere facto è ficulneis lignis infriandum paulo plus caldo, quam tepidore.* Infriare est quod Græci *ἐπιφύω*. Aristophanes, *ἐπιφύω τὸ σίλπιον*. id est friado insperge. Varro Admirandis: *infriasse papauerē, ἐπιφύωσιν*.

149 A P R A E C O N E renūtiari.] Diuersa vetus scriptura: *à præcone recinij. lego, recinij*. Nam canere etiã verbum præconis. sic cornicen dicitur canere collegium regis in anquisitione M. Sergii M. F. apud eundem Varronem lib. v De ling. Lat.

150 A D tibicinem Græcum.] Repone ex veteribus libris *tibicinam Græcam*.

150 I N S V L A S Ludinorum.] Lege ex vestigiis veterum codicum: *Ludianorum*. Ludiani, ut Asiani, Adriani.

150 I B I corrosas vidisses.] Veteres libri: pars *Circus*, pars *Corusas*. Vtraque retinet vestigia veræ lectionis. nam *Coreusas* legendum sine ulla dubitatione: hoc est, *χορδύσσαι*. In Lydia *νήσους χορδύσσαι* vocat, quas alii *χορδύσσαι*, Plinius saltuares vocat lib. i i, cum scribit, *Sunt et in Nymphæo parua, saltuares dictæ, quoniam in symphonia cantu ad istus modulanti pedum mouentur.* Hic locum habebat in animo Martianus Capella, cum scriberet, *In Lydia Nympharum insulas dicunt, quas etiã recentior asserentis Varro se vidisse testatur, quæ in medium stagnum à cõtinenti procedentes cantu tibiaram primo in circulum mota, dehinc ad litora reuertuntur.* Doctissimus Turnebus legendum putat *Concussas*. sed (quod pace omnium illius viri studiosorum dicam) fallitur. neque quisquam hinc maximi viri nomini & existimationi decedere putet, si quando non ei per omnia assentiamur. Nam & si viueret, ingenuè hæc muraret, neque ultra contenderet, certò scio. Fuit enim, cum aliquando ego, qui vix tum ex ephebis exieram, de huiusmodi politioribus literis, ut fit, cum illo disputarem, & cum in quibusdam ego illi non assentiret, ipse vltro mutaret sententiam, neque grauatus sit etiã scriptis suis hæc testari. Quare nemo putet, me

nisi omnia magna & honorifica de tanto viro & sentire & loqui.

149 Q V O s proinde.] Torus hic locus ita interpungendus: *Quos, proinde ut sacri sint, quàm illi in Lydia, quos sacrificanti tibi, Varro, ad tibscinam Græcam gregatim venisse dicebas ad extremum litus, atque aram, quòd eos capere auderet nemo, quum eodem tempore insulas Ludianorum ibi chorensas vidisses, sic hos pisces nemo cocus in ius vocare audeo.*

150 Q V A M illi in Lydia.] Id est: tam sacri sint, quàm illi qui sunt in Lydia. Catullus,

Secunda præda Pontica: inde tertia

Ibera, quàm sit amnis aurifer Tagus. Hoc est, tam pretiosa, quàm sit ipse Tagus, qui aurum vehit. nam hodie ineptissimè, quàm scit amnis, quanquam utcumque excusari potest. Sed nos alibi docebimus quare ita legendum sit: ut ne taceam quòd ex manu scripta lectione ita emendauimus.

150 C V M mare turbaretur.] Scribe, *turbaret*, quod tamen veteres libri præ se non ferrent, putarem tamen reponendum. Aliter enim qui Latine se loqui putat, *βαραειζα*.

151 I N Baiano autem tanta arsit cura.] Inusitatus est modus loquendi hac in parte, & cælo Latino inauditus, quo utitur Varro. Sed non puto Varronianum esse, *tanta arsit cura*. Imo, cum veteres codices hic variant, puto reconcinnandum. Illi habent ita: *In Baiano autem ardit tanta, ut &c.* Lego: *In Baiano autem arsit tantu, ut architecto, &c.* *Tantu ut*, pro tantum ut: quemadmodum supra: *Secundu ea, & datu iis, & talia.* Atque hic cum Deo finem faciamus.

F I N I S.

S C R I P T O R V M N O M I N A

Q V O R V M A V T O R I T A T E I N S V I S

in M. Varronem Coniectaneis &

Notis Iosephus Scali-

ger yfus est.

A		B	
Ælianus.	138	Attii versus ex Euripide	
Æschylus.	28, 32, 46, 52, 89,	translati.	93, 94, 107, 140
	104, 116, 118, 119, 120, 126,	item ex Sophocle.	108, 109
	163, 211, 267	Ausonius.	25, 63, 156, 204, 230,
Æschyli versus ab Ennio			249
Latini facti.	118	C	
Afranius.	86, 95, 147, 228	Bacchylides.	104
Alcman.	119	Cæcilius.	99, 122, 126, 169
Alcmanis apud Plutarchum		Callimachus.	26, 42, 77, 94,
locus corrigitur.	211		113, 243
Alexis comicus.	166, 170	Cassius Hemina.	34
Amphis comicus.	205	Cato.	21, 35, 50, 51, 61, 62, 73, 136,
Anacreon.	114		156, 215, 219, 221, 231, 240,
Antipater.	194		241, 249, 264
Antiphanes.	112	Catonis loci restituti.	222,
Apitius.	49, 75		227
Apollonius.	52, 92, 151, 158, 169,	Catullus.	56, 115, 116, 119, 126,
Eius interpres.	115, 128		141, 145, 219, 220, 248, 268,
Aratus.	119		276
Aristophanes.	12, 43, 51, 55, 59,	Catulli versus corriguntur.	
	70, 71, 86, 96, 132, 150, 161,		18, 64, 144, 157
	198, 273	Censorinus.	31, 77, 90
Aristoph. interpres.	171	Charisius.	27, 63
Aristoteles.	53, 73, 206, 229,	Cicero.	66, 88, 90, 98, 99, 112,
	234, 235, 237, 238, 245, 248,		113, 116, 131, 140, 163, 196, 213,
	272		214, 217, 247, 263, 268, 270
Aristotelis locus explicatur.		versus apud Ciceronem non	
	167	animaduersi.	112. integri-
Arnobius.	75, 131	tati restituti.	ibid.
Artemidorus.	30, 97, 172	Clemens Alex.	23, 32, 48, 122,
Atellana.	141		153, 171, 174
Athenæus.	18, 45, 47, 49, 57,	Columella.	46, 215, 234, 241,
	64, 68, 71, 96, 148, 149, 166,		244, 254, 263, 265, 274
	170, 239	Columellæ locus corrigitur.	
Attius.	67, 92, 100, 101, 113, 115,		227
	117, 159, 167, 168, 212	Cornificius.	112
Attii versus emendati.	9,		
	139, 210	Democritus.	32

f. iii.

I N D E X.

Demosthenes.	49, 79, 91	Festi lacunæ explentur.	107
Diodorus.	71, 95	Frontinus.	21
Diogenes Laert.	27, 207	Fronto Græcus Varronis interpres.	237, 241, 242, 244
Diomedes. 162, 169. versus Ennii apud Diomedem perperâ legitur 14. Itidê Mattii. 160		Furius poeta.	90
Dion.	47, 213	G	
Dionysius.	24, 85, 133	Gellius.	59, 62, 152, 199, 209, 217, 224, 230, 253, 260
Dioscorides.	157, 215	apud Gell. perperâ Trimati* pro Cn. Timatius.	160
Diphilus.	158	Germanici locus emêdatus.	197
E		H	
Ennius.	12, 13, 14, 21, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 67, 69, 76, 87, 89, 92, 99, 105, 106, 114, 118, 123, 124, 130, 131, 136, 137, 153, 164, 166, 172, 174, 176, 193, 194, 199, 200, 203, 242, 255, 256	Heluius Cinna.	267
Ennii versus ex Euripide translati. 98, 153, 154, 175. ex AEschylo. 118. ex Homero. 165		Hephæstion.	31, 119
Epicharmus.	26, 29	Herodotus.	28, 73, 90
ex Epigrammatum Gr. anthologia loci. 10, 56, 103, 146, 167, 194		Hesiodus.	86, 141
Eratosthenes.	59	Hesych. 19, 29, 45, 49, 53, 62, 99, 103, 109, 130, 138, 145, 146, 151, 154, 155	
Eubulus.	47, 145	Hesych. corrig.	75, 130
Eupolis.	43	Hippon apud Theophrastum.	159
Euripides. 12, 13, 28, 39, 52, 62, 85, 86, 98, 100, 119, 120, 122, 150, 153, 156, 158, 168, 198		Hipponax.	196
Euripides AEGæone. 171		Homerus. 14, 40, 54, 55, 63, 96, 103, 123, 160, 165, 253, 254	
Euripidis versus plures ab Attio Latini facti. 93, 94, 107, 140. ab Ennio. 98, 153, 154, 175. à Pacuio. 121		Homerici versus à diuersis Latine redditi.	160
Alcestis à Næuio translata. 122		Horatius. 27, 34, 63, 119, 134, 152, 159, 163, 214, 261	
F		I	
Fab. Pictor.	82	Ifidorus.	52, 172
Festus. 14, 22, 24, 25, 30, 37, 50, 55, 60, 61, 69, 77, 82, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 114, 126, 129, 131, 143, 144, 145, 158, 163, 164, 170, 171, 201, 208, 244		Iustinus martyr.	158
Festus. corrigitur. 45, 58, 94, 135, 161, 226		Iuuenalis. 51, 126, 133, 147, 161	
G		L	
		Laberius.	10
		Leuinus vetustissimus autor. 34	
		Lex xii tab. 57, 149, 165, 224	
		Lex Posthumia.	56
		Licinius Imbrex.	35
		Licinius in iudicio poetarum. 205, 206	
		Liuius.	24, 39, 56, 66, 199
		Liuius Andronicus. 54, 103, 168	
		Lucanus.	55, 133
		Lucianus.	136
		Lucillius. 9, 10, 15, 41, 45, 58, 61,	

I N D E X.

62, 63, 64, 70, 134, 142, 145, 161, 164, 166, 201, 205, 223, 235, 241, 249		Ouidius. 22, 23, 30, 51, 60, 78, 79, 85, 100, 104, 133, 157, 173, 213, 242	
Lucretius. 13, 14, 27, 30, 33, 243, 271		Ouidii vers ^o corriguntur. 30, 33	
Lycophron.	36, 44	P	
M		Pacuuius. 10, 15, 16, 32, 68, 77, 90, 99, 105, 113, 115, 120, 144, 157, 167, 168, 267	
Macrobius.	87	Pacuuius ex Euripide quædam transtulit.	120
Macrobii loci emêdati. 26, 129		Palladius. 75. locus emend. 261	
Marcellus Empiricus. 195, 215, 264, 267		Pandectæ Florentinæ. 241	
Marius Victorinus.	216	Papinius. 28, 111, 134, 151	
Martianus Capella.	275	Papinii vel Pômponii epigrammation.	125
Martialis. 75, 116, 126, 207, 215, 243, 248		Parmeniscus.	208
Masurius Sabinus.	96	Pausanias.	28, 30
Mattius.	156	Paulus iurisc.	210
Mattii versus ex Homero translati.	160	Paulus Festi mutilator.	80
Menander. 18, 37, 57, 143, 195, versus Latine redditi. 170		Persius. 27, 36, 52, 126, 127, 134, 230	
Mnestocles.	208	Petronius Arbitr.	123
N		Pherecydes.	61
Næuius. 37, 47, 82, 105, 132, 139, 169, 172, 243		Philippus comicus.	96
Næuius Euripidis Alcestin transtulit.	122	Philemon.	212
Nigidius.	159	Philo.	77
Nicander. 92, 243		Pindarus. 123, 143, 165	
Nicandri interpres.	147	Plato. 30, 70, 77, 121	
Nicostratus.	66	Plato comicus. 32, 248	
Nonius. 10, 11, 12, 16, 23, 25, 29, 37, 61, 63, 67, 90, 92, 95, 105, 106, 108, 114, 118, 125, 135, 137, 150, 157, 168, 169, 170, 207, 228, 269		Plautus. 11, 12, 14, 16, 18, 35, 42, 45, 46, 49, 50, 56, 58, 59, 61, 63, 64, 67, 70, 71, 73, 77, 85, 87, 96, 97, 99, 116, 126, 127, 135, 137, 141, 142, 143, 144, 147, 148, 150, 152, 156, 157, 158, 159, 164, 172, 173, 174, 201, 214, 234, 235, 239, 241, 242, 246, 254, 261, 262	
Nonii loci corriguntur. 14, 38, 40, 41, 52, 82, 85, 94, 125, 130, 151, 160, 161, 169, 235		emendati loci. 163, 172	
Versus qui apud Noniû corruptè leguntur emendati. 9, 18, 28, 53, 76, 79, 95, 117, 135, 137, 148, 166		Plinius. 20, 33, 47, 50, 82, 83, 88, 101, 106, 132, 135, 166, 215, 219, 222, 231, 235, 237, 246, 262, 263, 269, 279	
Novius Atellanarius.	158	Pl. corrigitur. 48	
O		Plutarch. 18, 31, 70, 75, 79, 81, 83, 89, 91, 101, 110, 116, 128, 131, 132, 159, 169	
Oppianus.	237		
Orpheus.	174		

I N D E X.

Plutarchi locus emendatus.	241, 248, 251
211	
Poetae Gr. incerti locus.	89
Poliux.	10, 48, 56, 59, 71, 72, 73, 133, 145, 151, 152
Polybius.	138, 203
Pomponius.	18, 25, 47, 160, 162
Pomponii vel Papinii epigrammation.	125
Pontificalia indigitamenta.	32
Porphyrio.	70
Porphyrius.	75
Posidippus.	68
Priscianus.	28, 120, 125, 141
locus restitutus.	160
Probus.	30, 33, 86, 98, 130, 132, 235
Propertius.	9, 27, 33, 173, 219, 255
Q	
Quadrigarius.	251
Quintilianus.	229
Quintus Smyrnaeus.	109
S	
Sallustius.	232
Seneca.	19, 75, 88, 110
Serenus.	156, 168
Seruius grammaticus.	156, 222, 244, 273
Sidonius.	230
Silius Ital.	55, 125
Sophocles.	77, 83, 108, 115, 120, 154, 162
Sophoclis versus cum Attianis conferuntur.	108, 109
Stadius.	34, 37, 53, 133, 152, 163
Stephanus.	20, 198, 225
Strabo.	20, 39, 111, 117, 125, 211, 232, 239
Succius vetus poeta.	240
Sudas.	66, 74, 158
Suetonius.	148
T	
Tacitus.	102, 136
Terentianus.	74
Terentius.	36, 60, 149, 207, 232,
241, 248, 251	
Theophrastus.	48, 142, 159, 219
Tertullianus.	26, 192, 260, 261
Tibullus.	125, 220
Theocritus.	68, 86, 131, 159, 248
locus emendatus.	273
Theognis.	211
Titinius.	42, 55, 88, 146, 147, 163, 226
Trabea.	211
Trabeae versus ex Philemone translata.	212
Tragici incerti locus.	159
Turpilius.	79, 170, 197, 233
V	
Valerius Flac.	10, 111, 121
Varro.	11, 14, 20, 23, 28, 29, 33, 34, 38, 52, 56, 57, 58, 59, 61, 64, 69, 72, 76, 79, 85, 90, 98, 129, 135, 138, 139, 152, 156, 158, 166, 195, 213, 214, 215, 219, 223, 228, 238, 241, 251, 253, 260, 269, 271, 275
Varronis locus emendatus.	169
Varronis versus apud Nonium corrupti corriguntur.	28, 148, 168, 170
Varronis Graecus interpres.	237, 241, 242, 244
Varro Stoicae sectae addictus fuit.	207
Vegetius.	215
Virgilius.	39, 79, 105, 114, 119, 120, 123, 131, 144, 197, 224, 235, 251
Virgilius à Varrone quaedam mutuatus.	251
Virgili versus ex Ennio desumptus.	21
Vitruvius.	214, 259, 260
Vlpianus.	141, 228, 259, 265, 269
X	
Xenophon.	60, 73, 75

I N D E X Q V O R V N D A M Q V A E

I O S E P H I S C A L I G E R I C O N I E -
 ctaneis in M. Varronem De lingua La-
 tina, & eiusdem Notis in libros
 De re rustica, docentur.

A	
Abub.	57
Abitio, pro morte.	132
Accas.	83
Accedisse, pro Accessisse.	253
Accensi.	138, 139
Accercere.	231
Acetabula in fœm. gen.	268
Αχερό.	32
Αχουον.	70
Acus.	70
Acus fabale.	223
Αδιφαγία.	141
Αδιφαγος.	141
Adicere conuiuium.	126
Adiicialis cœna.	126
Adorea antiquis Romanis omnis ex agris prouentus.	16
Adruere terram.	223
Adfellare.	215
Adstare vites.	220
Ad te, pro, penes te.	114
ad triuium.	238
Ædium cauum.	69
Æquidiale.	78
Æquinoctium.	78
Æquora terræ.	16
Æs contrarium.	211
Ætas multa.	221
Aggeres.	197
Αγκυλορμητις.	113
Αγλαον όζον.	115
Agnus.	45
Αιδερος τελερην.	104
Αίζ, pro meretrice.	143
Αιπόλος.	217
Ala.	222
alæ fabules.	222, 223
Albicare.	156
Albogalerus.	133
Allicui, pro Alexi.	120
Alteræ aues.	163
Αλυσικροτον.	54
Aluearium.	227
Αμαδρυάδες.	22
Αμαζα.	154
Ambecifu.	205
Ambidentes.	45
Ambigerè, in iudicio.	87
Αμωως.	53
Ambub.	57
Amburuare.	58
Ambustum.	60
Amiternini.	21
Αμύος.	45
Amphimallon.	71
Αμφιτέρμονες.	21
Αμφιτελής παῖς.	128
Αναδίπλωσις.	253
Αναγίτεια.	130
Anclabrae.	132
Anculare.	132
Ανεμος.	33
Angenora.	83
Animalia πολιτικά.	270
Animus latrat.	165
Annuit.	175
Annus.	78
Anquirere capitis.	101
Αντερίσαιται.	211
Αντιπέπειν.	211
Αντιπέροον.	211
Αντισηκούν.	211
Αντισαθμείσαι.	211
Αντιπυμείσαι.	211
Απείκος.	235
Apello.	218
Aper.	43
Apes.	270
Apica ouis.	235

I N D E X.

Apices.	133	Affidela.	130
Aφικες.	29	Affiduus.	163
Apiculum.	133	Affa, pro Hasta.	53
Aπικι opponuntur τοις ιδωχμει- σι.	218	Aφραβη.	142
Aφικες extorris.	29	Affarte, Affarot.	26
Aπογινεσθαι, denasci.	34	Aφeres.	114
Aποελια, Aπυλια.	218	Aφου, η αλ' ελεγχω, Athenæ.	199
Apolineris genitiuus antiquus pro Apollinis.	23, 50	At pro Ad.	259
Apollinæres ludi.	81	Aδεια.	82
Apollinaris collis.	24	Aδην.	82
Appotus.	154	Attri dies.	86
Aποσροφια Venus.	30	Attributa pecunia.	75
Aquale.	29	Atrium.	69
Aqualicula.	274	Atus, Aπυς.	200
Aquæ staturæ.	20	Audio & Ausculto differunt.	
aquæ caducæ.	21	99	
Araneus.	52	Auentinus.	193
Arbitrari, Censere.	139	Augumentum.	50
Arca.	59	Auguraculum.	24
Arcedere.	79	Augures publici.	16
Aρχαιημοι. 101, 106, 133, 198, 209, 214, 217, 223, 236, 245, 254, 256		Augurum precatio.	91
Arculæ aues.	163	Auis, pro aues.	254
Arenifodinæ.	214	aues sinistra.	153
Areopagitica petra.	118	aues arculæ, cliuiæ, remores.	
Arferia aqua.	79	163	
Arferre.	79	inebræ, enebræ.	ibid.
Argiletum.	198	alteræ, volgræ.	ibid.
Aριζα.	45	Aula.	121
Arimaspi.	153	Aular.	269
Aringa.	45	Aurea dicta.	230
Aρραβαν.	74	Aurum, pro Aurato arcu.	123
Arium.	263	Ausculto & Audio differunt.	
Arsura.	263	99	
Aρτος.	47	Aυτοεδαμνδην.	96
Aruenire.	79	Aυτοδειπνοι.	96
Aruga perperam pro Aringa.	45	Aυτοκαχιδελοι.	96
Aσκαριδες.	148	Aυτοληκωδοι.	96
Ascaripeda.	148	Autumnus.	79
Affa, Adsestrix mulier.	130	Axies mulieres.	150
affa vox, affa tibia.	129	Axiolæ.	149
Affamenta.	129		
Affant tibicines.	129		

B

B pro V in manu scriptis libris.

12	
Bagienni.	226
Βαγανοι.	267
Balatrones.	243
Βαμκαμζην.	149

I N D E X.

Bambanean.	149	Cadmus Thebarum conditor.	
Baratones.	243	252	
Βαρβαρικη νομιμα.	151	Cadmus ανατολικός.	252
Bardi.	130	Caduceæ aquæ.	21
Βασπακος.	103	Cælare, a cælo.	191
Bavillum.	56	Cæli fretum.	136
Bauualia.	68	cæli templa.	104
Batuatores.	68	Cæligena Venus.	30
Batuere.	68	Cælus pro Deo.	194
Βατιόην.	68	Cæruleum fretum.	136
Βελιρε.	243	Καϊάδες.	243
Beili geminæ portæ.	70	Calabra curia.	86
Beitarum diuersitas.	270	Calces, Calculi.	201
Βιάζα θυπιω παρθενον.	97	Calendæ.	86
Biencæ.	45	Calix.	45, 49
Bilbit amphora.	47	Καλλιπλόκεμος.	145
Betere.	172	Καλλισφυρος.	145
Biuium.	227	Καλοβάται.	151
Βλαισός.	246	Calpar.	80
Βλατιδες.	144	Κάμγες.	220
Blitera meretrix.	144	Κάμγεον.	135
Blitum.	144	Camelopardalis.	47
Bos.	43	Camillus.	128
bos Luca.	205	Câmpas equos marinos olim vocabant.	37
Βεσ.	43	Camphora.	57
βες πιτωδς.	45	Camozzi.	233
Βεζηεις.	243	Campi etymologia inepta.	
Βεσροφιδον γραφην.	78	16	
Βωπαύρα.	118	Καμπος.	218
Βεσπες AEolicè, pro βωπες.	221	Καμπος Siculis circus, aut hip- podromus.	16
Buceta, Bucita.	198	Καμπηρ, metæ.	16
Buccina.	103	Κανδικη.	71
Bucco.	152	Canere.	275
Buco.	200	Canina, pro pelle.	126
Bulbum.	51	Canis.	45
Burrana potio.	85	Canis, vinculi genus.	46
Βυκαίνη.	103	Canes, veteres vocabant custo- des.	46
Byzacium.	225, 226		
Byzantium.	225, 226		

C

C pro G.	201	Capedines, Capedunculæ.	
Καβηροι.	26	56	
Cabir.	26	Capere filiculam, radices, gra- num.	12, 19
Cabiri tres.	111	Καπιλόφην.	65
Cacabum.	59	Καπιθη.	5
Cadaucrosa facies.	157	Capitium.	5

I N D E X.

Capitulum.	256	Varro & Cicero.	32,98
Καπποφόροι equi.	115	Κεραίδες.	45
Capra.	43	Cereos proceribus mittebant	
Καφάρι.	238	pauperes clientes Saturnali-	
Κάπρος.	44	bus.	194
Κόπιδαι ὑπὸ σέων.	142	Cereriti.	157
Capulae.	56	Cerialis pompa.	213,214
Καπυριστή.	147	Κρηθαλλίς.	38
Carere Ianam.	137	Cerno.	98
Καρίνας.	153	Cerritus.	94
Carmentæ.	255	Cerriti.	157
Carminare.	137	Cereo, Creo.	98
Caro strebola.	151	Cerui.	54
Caron, pro Charon.	204	Cerui etymon.	47
Carpa.	43	Cerui palmati.	233
Capreolus.	221	Cerum manum.	124
Calci populi.	124	Cerus manus.	98
Cascus Cascam ducit.	125	Cerufes.	204
Κάσμιλος, Ἑρμῆς.	128	Censoribus veteri consuetudine	
Caleale.	215	scribendi pro Censoribus.	
Καρία etymon.	47	102	
Cafeus Lunensis.	232	X in T.	222
Castus, pro ritu.	158	X nota, quid designet.	228
Casnares.	125	Χηλέμωλος.	121
Casus ἐναλλαγή.	223	Χαμμυάδες.	70
Cata dicta.	134	Χαμμυάη.	70
Κάτωνον.	56	Χαμμυία.	70
Καταφυγὴν ἀγύριον.	166	Χαμοίς.	233
Κατύμιστα.	39	Χερόροπα, tanquam Χερόροπα.	
Catulina, pro carne.	126	92	
Cauædium, Cauum ædium.	13,	Χερόμοι κέρον.	99
69		Chermes.	63
Cauiar.	13	Χέρνιβα.	29
Cautio.	13	Χλωρόδες.	22
Caulæ.	13	Χρόη.	257
Καυάκη.	71	Χορέται ἀσέρον.	77
Caupo.	66	Choreusæ.	275
Cauponari.	65	Χόρτος.	40
Κερίας vocāt Græci sepulcra-		Χρεΐα.	229
les raniæ.	122	Χρῶν Pythagora.	202
Κελδοσής, Portifculus.	203	Cicum.	159
Κενίβρα.	157	Ciere calces.	201
Cenfere, Arbitrari.	139	Cicurare.	159
Κενταυροΐδαι.	115	Κηλώνρον, Tolleno.	59
Centunculum.	71	Κηροχρῶν λαμπάς.	194
Ceres, pro pane.	82	Κικλός.	1,9
Ceres à cerco, non à gero, vt		Κιλίβαπτες.	56

I N D E X.

Cilibantum.	56	Copo.	66
Cincinnus.	221	Κοππατία equi.	115
Κιλίμα.	88	Cordolium.	236
Circi.	224	Κορδύλη.	133
Circus.	68	Cornicula.	67
Cithæron, θυάδης, κηλάς.	252	Corona quercina deorum infe-	
Claustra Helleiponti.	119	rorum.	115
Clauus.	207	Cortina.	135,136
Κλείσαι βόσπορον.	119	in Cortina esse.	136
Κλίης πόντι.	119	Cornuare.	123
Clitella.	142	Cortumio.	236
Cluix aues.	163	Κόρυμβος.	133
Κλοτοπευτής.	113	Coiaulix pro corollæ.	123
Clucidatus.	171	Couella Iuno.	86
Clupeare.	10	Couum veteribus calum.	86
Coagmenta punicana.	262	Κέπαρον.	151
Κόκκος, Κοκκῶν.	48	Κερόφορος.	118
Cochlea.	254	Craber.	39
Coclitæ.	153	Creber.	38
Cœna adicialis.	126	Cracere.	39
Collitia tribus.	22	Κρέμα σήρες.	227
Comedo.	141	Cribrum.	38
Comisse, pro Comesse.	204	Crimen, à κρίνας.	98
Comitiales dies.	87	Crines, à κρίνας.	98
Committi cœnam.	213	Crotulum.	145
Commutare verba.	251	Κροτύπεδοι, κροτύποι.	146
Compennis.	145	Κροτύπεδοι, κροτύποι.	146
Conciliare.	88	Κροτύπον.	61
Concinne.	89	Cruscula crotila, crocotila, to-	
Condalium.	154	della.	145
Condus.	236	Cubæ.	70
Conferre ratem.	121	Culcita.	71
Conferta ratis.	121	Culcita.	257
Confracuit.	214, 215	Culpa.	230
Congenuare.	150	Culpa sua gignere.	242
Conregione.	201	Cupa, Cupo.	65
Consiptum, pro Conseptum.		Cupedia.	65
114		Cupedinis forum.	65
Contra aurum vanire.	211	Cuprum.	69
Contrahere rugas.	214	Curcius lacus.	66
Contumax.	236	Cusiones, pro Curiones.	204
Conturbare.	242	Cutilientis lacus.	35
Conuentio, pro Concio.	101	Κυβιστήν.	58
Conuiuium adicere.	126	Κύκλωψ.	153
Conus, Κώνος.	53	Κύλιξ.	45
Copa.	65	Κύαν.	45
Copher.	57	Cyrræstes.	260

I N D E X.

D	ter.	182
D in L mutatum.	96	61
Δακτύλιος.	78	69
Δακτύλιοι φυσικοί.	171	
Δαδούχος.	96	
Dagon.	26	
Dama.	233	
Dapatica, Dapatilia.	204	
Datio.	268	
Daucus.	96	
Decipulum, Decipula.	258	
Deculpatum.	230	
Deflocati fenes.	52	
Degumiere, non Degunere.	161	
Δεσιδήμων.	143	
Deliacus.	263	
Denasci, ὄπο γίνεσθαι.	34	
Deorsum habitare.	17	
Depontani fenes.	125	
Δρηκτώ, Δρηκτίς.	26	
Dermio, pro Dormio.	70	
Depfere.	64	
Deserere.	220, 224	
Desita semina.	220, 224	
Deturbati saxo.	243	
Deuotionis formula.	66, 67	
Δουσοποιόν.	136	
Diabathra.	137	
Διακαλαμόσαρκε.	138	
Διαφθεῖρειν τιῷ παρθένον.	97	
Dibalare.	165	
Dicis imo.	90	
Dico, Δείκω.	90	
Dicta cata.	134	
Dicteria.	90	
Dies atri.	86	
dies comitiales.	87	
Diffindere.	210	
Digitabulum.	227	
Dignorare.	114	
Δημήτηρ.	32	
Δημίτεροι καὶ δημοτετακοί.	157	
Διιπέτις.	94	
Diobolares.	143	
Διάβολοι.	144	
Diphthongum æ quidam non enuntiabant, sed e simplici-		

I N D E X.

Ἐντέμνη ὕπνε ἀκος.	211	Falerii populi.	257.
Ἐραπίς.	10	Falese.	257
Ercus.	131	Falio.	89
Ἐρηταί.	131	Falx.	62
Ἐπιλέπειν, curare.	113	falces arboraria.	62
Ἐπιπνόν.	275	Famigerabile.	89
Epichysis.	57	Familiaricæ fellæ.	215
Epimenidis opus.	104	Fanum Rediculum.	69
Ἐπίπεδον.	42	Fari, τὸ παρορητεύειν.	89
Ἐπισκοπεῖν.	113	Farfum.	262
Epirota.	237	Farfura.	263
Epitonia.	258, 259	Fascinus, βάσκανος.	103
Ἐπωμίς.	207	fascinus vel fascinum.	162
Equas Ἰξάνε μουσῶν dicit Ari-		Fatidici.	89
storeles.	234	Fauere linguis.	99
Equifelis herba.	267	Fauni.	139
ἐν τῷ ὄρει γίνεται τὸ Ἐρῶν.	97	quod Faustum, felixque.	99
Ἐρῶς.	91	Febris, vnde.	234
Erim, pro Eum.	24	Felices, μακροίται.	132
Errare.	103	Feralia.	79
Ἐρρεῖν.	103	Ferentarii.	138
Esquilina tribus.	22	Fiber.	39
Esse cum muliere, τὸ σωεῖναι.		Fibrum.	38
97		Flamines.	39
Esurire plantas.	219	Flexanima.	157
Ἐυφημίαν.	100	Florifertum.	80
Excreare.	147	Fontanalia.	83
Ἐξεταστέος.	21	Fordæ boues.	80, 89
Exfit.	82	Fortasse an.	260
Exparta.	244	Fosim.	164
Expergitus.	104	Frendre duo significat.	167
Exruminantes.	269	Frenquetatiua forma veteribus	
Extemplo, sacrorum verbum.		familiaris.	209
114		Fretum caruleum.	136
Extorris.	29	Frit.	83
		Fritilla.	82
		Fritilis olla.	82
		Fritinnire hirundinum.	167
		Fructus, à ferendo.	196
		Frugionia vestimenta.	52
		Frui, passiué.	196
		Fugitiuarius.	269
		Fulgurita loca.	35
		Fullonius saltus.	88
		Fulmentum lectum scandit.	
		73	
		Fundera.	48

I N D E X.

Fundula.	65	Γείφοι.	64
G		Grunnire:	264, 169
Calbuli.	223	Γρύ.	164
Galez etymon.	54	Gueretur.	226
Galguli.	223, 224	Gumia.	141
Galli aliquando Græcè loquuti sunt.	72	gumiz.	161
Gallicana lana.	207	Gustatorium.	196
Gallina Guinez.	265	Γύπνες.	151
gallina Numidica seu Africana.	265, 266	H	
gallina rustica.	265, 266	Halecret.	54
gallina villatica.	265	Haleria.	257
gallinæ Indicæ.	266	Halerii populi.	257
gallinæ Meleagrides.	266	Haruga.	45
Gallinarius.	263	Hasta.	53
Gannire.	165	Hebz.	159
Γάνυδα.	165	Hellenismus. 88, 208, 232, 239, 246, 265	
Γάρδρα.	36	Hemonem.	218
Gaunacum.	71	Hibiscus herba.	250
Gaufapia.	73	Hio, à γῆ, γῆσκω.	91
Gaza falsus.	148	Hippocampa.	37
Generis ἀλλογῆ.	221, 228	Hippocampus.	157
Genianum.	267	Hippopotamus.	37
Geniculari.	222	Hir, vola manus.	156
Genitui antiqui.	23, 50	Hirci.	141
Γέρρα.	36	Hirrire.	127
Gerra.	138	Hoc, pro Huc, ἀρχαίως.	101
Γδυσπίδιον.	196	Horarum in x i i tab. nusquam mentio facta.	101
Γδυσπίς.	196	Hortus.	222
Γῆ.	32	horti Veneris tutelæ assignantur.	82
Gignere culpa sua.	242	Hurpices.	61
Γῆρυς.	32	I	
Glaber.	38	I pro L, imperiti librarii: & contra.	239
Gladii etymon.	53	Iana eadem quæ Luna.	86
Glebarii.	154	Ianium forum.	65
Glomus.	48	Iannualis porta.	69
Glubere.	141	Γαῖς ἀίπυλον.	69
Γνάθωρες.	161	Iber, ἡμίονος.	218
Γόμος.	161	Ibi, pro Vbi.	192
Γοργῶες cum magnis dentibus pingebantur.	161	Ibrida, non est παρὰ τὴν ἕβην.	218
Gracculi.	270	Ἰβυκίς.	142
Græcanicè dictum à Varrone Vinum Chio.	207	Ἰκτινεία.	39
Gralla.	151	Ἰχθῶν Pythagora.	102
Grallatores.	151	Idulia	

I N D E X.

Idulia sacra.	22	Intritum.	48
Ignis etymon.	34	Ἰπῆν.	88
Ii pro ei.	217	Irpices.	61
I L, pro L L.	13	Isardi.	223
Ilicet, iudiciorum verbum.	114	Ἰσημαρινόν.	78
Illut, pro Illud.	259	Ismenus, λιπαρός.	252
Imbitere.	172	Italia vnde appellata.	199
Imbratus.	26	Ἰππεδοί, boues.	199
Imbrum, ἡμίονον, παρόλατον.	218	Irer limitare.	13
Imburum.	58	Ἰῆον.	50
Imparia, seu paria in supelle-ctile quæ dicantur.	210	Iturei.	235
Impensa.	75	Iubar.	77
Imperati rerum, Nouitii rerū.	216	Iubilare.	199
Imperia toralia.	210	Iudicare, pro Consulere.	101
Imponere.	220	Iudices, pro Consules.	ibid.
imponere, verbum sacrorum.	51	Iugere.	38
ina.	264	Iuno Nouella.	86
Inante.	200	Iuno ἑρηνία.	ibid.
Incita.	200	L	
ad Incitas redactus.	ibid.	L pro D. 96. & contra.	236
Indagabilis.	21	L pro I, imperiti librarii: & contra.	239
Indagare crimen.	21	L nota, quid designet.	29, 228
Inde, pro Vnde.	192	Labdacus, περὶ δευτῆς.	252
Indicere funus.	90	Lac trifariam consideratur.	250
Inebra.	172	Lacus Curtius.	66
Inebrae aues.	163	Lacus Cutilienfis.	35
Infans.	89	Λαίανος δῖος.	145
Inferiæ.	79	Lambero.	77
Inferium vinum.	80	Lamia infantium deglutrix.	161
Inficiens.	96	Λαμπάς κρηχέτων.	194
Infriare.	275	Lana.	52
Infula.	122	lana Gallicana, Parmensis.	207
Ingluuias.	141	lanam carere.	137
Inhumatus.	192	Λανισαί.	52
Inigere.	68	Lapis in form.gen.	257
Ino, ὀτυχῆς, vel τυχη.	252	Λαρινεὶ βέες.	205
Infilire equilam.	68	Λαδάρρη.	243
Insipare.	47	Latiaris collis.	24
Insobreis.	239	Latius, Latia.	32
Interdico.	119	Latrat animus.	165
Inrerere.	49	Latrones, Stipatores.	149
Interuallum.	55	latrones, milites.	137

I N D E X.

Laurus.	96	Lupanar, pro meretrice.	144
Laudabiles loci.	229	Lurco.	141
Laudabilia.	229, 230	Luz.	47
Laurentia.	84	Λυδὸν εἰς πεδίον ποταμοῦ γαλιεῖν.	17
Laurentina ferix.	83	Λυκοφρόσι.	115
Laus.	230	Lymphata.	157
Laufangia.	72		M
Λέβης, Cortina.	136	Μακροεῖται.	112
Legumina.	91	Μάκκλον.	65
Lemen.	255	Maceria.	65
Λεπιση.	57	Μαχαρά, Machina.	103
Λεωφόρος, militaris via.	13	Maciscat seu Macescat.	271
Λέπειν.	141	Μακτε.	51
Lepesta.	57	Macus.	162
Lethi etymon.	132	Madidus.	148
formula vetus quæ servabatur in Legibus scribendis.	21	Madulsa.	148
Liber.	38	Magi.	130
Libum.	48	Magistra lex.	56
Liduna.	195	Magistri.	56
Ligna lenia.	231	Magmentum.	50
Liguscus ager.	218	Magnus, Nequam.	127
Limaces meretrices.	143	Μαμμάκτις.	39
Limentum.	255	Malina.	195
Limitare iter.	13	Malaca corolla.	31
Λίως.	52	Mammæ tenere.	150
Λιπόβρις.	268	Mamers.	36
Λιπόβρις.	268	Mamurius Veturius.	88
Liquitur, vetere declinatu.	169	Mandibulum, Mandibula.	258
Λήγει.	145	Manduco.	141
Literæ & humanitas apud ve- teres idem.	216, 217	Manducus.	160, 151
Κορησίων ἐπιγραφαί.	91	Manibulum, Manibula.	258
longes.	239	Mantelium, Mantile.	99
Loqui, ἀλόγος.	89	Μαντικὴ, quasi μανικά.	89
Luca bos.	205	Manuterium.	99
Lucaria.	96	Marcipor.	43
Lucere.	96	Mare dium.	121
Lucia Volumnia.	88	Martialis collis.	24
Lucus Fagutalis.	22	Μαγαλιεῖται.	60
Ludi Apollinares.	81	Martici.	161
Luna, Iana dicta.	86	Μάζα.	268
luna, Diuiana cur appellata.	34	Μετίτις.	21
luna innixus.	123	Megalesion.	79
Lunare arcum.	123	Μέγας, stolidus & ineptus.	127
		Μετῆξις θεός, vetustissimis La- tinis Mulciber.	39
		Μέλαθρον, aula.	121
		Melicerte e breui.	206

I N D E X.

Melina.	249	Mutare.	257
Melinum.	ibid.	Mutire.	127, 164
Mellarius.	263	Μυλλεῖν.	63
Mentis, pro Mens.	27	Myrreta.	221
Meraria.	196		N
Merenda.	268	Nænia.	151, 152
Meretrix blitera.	144	Næuola.	236
meretrices limaces.	143	Narita.	135
Meridies, pro Media nox.	76	Nefrendis & Nefrendus.	167
Μεσσημαλία.	117	Negationes duæ pro vna.	232
Metallorum nomine, quid.	214	Nego, quasi non ago.	96
Metapii.	218	Νεήλατοι.	48
Milites vocati latrones.	137	Neno & Nenu.	241
Μηλοτή.	249	Νέκροδες.	42
Mina ouis.	235	Nepotes.	42
Miracula.	143, 144	Neptunus hippopotamis vehi- tur.	37
Modiperatores.	56	Νιδάριον.	133
Mœnia.	197	Νλωίατον.	151
Mœnus.	197	νλωίατος.	152
Mœsius.	162	Νλωυεῖζεοδῆ.	152
Μοῖτον ἀπίτημον.	75	Νηεῖται.	135
Molæ.	63	Νηφάλια sacra.	30
Molere.	64	Noctiluca.	34
Μοισοὶ aprī.	44	Noctulugus.	46
Μορμολοκείον.	160	Noctuuigila.	34
Μορμόνες.	144	Νωδός.	167
Morticinum.	157	Νόμισμα βαβυλωνιακόν.	151
Mortualia.	152	negatio Non, geminatur.	253
Μοσχάτ.	170	Νασήματα, pro νοσηλοῖ.	144
Μόσχοι, renelli rami.	221	Noua via.	22
Μόσχοι.	221	Nucis etymon.	47
Mustum, seu Mustum.	222	Nugæ.	152
Mu.	154	Nugarium vnguentum.	145
Mugonis porta.	199	Nugatorium vnguentum.	146
Mulciber.	33	Nugiuendus.	145
Mulgo ab ἀμέλγος.	17	Nuncupare, pro Inclamare.	90
Mulier es.	150	Numeri ἀλλαγή.	217, 232
Mullare.	63	Nummus.	73
Mullei calcei.	63	nummus rate signatus.	252
Multæ.	74	Nuptiæ.	35
Multare.	74		O
Muri ratis.	203	O in E.	218
Muriatica.	135	Ob pro Ad in verbis compositis.	130
Murtatum.	50	Obferre vitium.	97
Mullare.	164		t. ii.
Mutialis collis, perperam, i r o Martialis.	24		

I N D E X.

Polire.	71	Prouerbia.	17, 18, 34, 57, 61, 73, 75, 125, 126, 127, 219, 253, 261
Polla.	71	prouerbiale dictum.	205
Polliones.	71	prouerbialis senarius.	195
Πόλιος.	47	Pruriga.	246
Poluinar.	71	Ψιλοκιδαισι.	129
Poma musta.	221	Ψιδυειδην.	167
Πομφολυγίν.	57	Publipor.	43
Por.	42	Puer.	42
Πόρ.	43	Publicei augures.	168
Porcetra.	264	Pullæ Guineæ.	266
Πόρκος.	44	Pullastri.	264
Porcus.	44	Pullitra.	264
Porcus Catullo & Pomponio pinguis.	18	Pulletra.	ibid.
Porta Ianualis.	69	Pulmentum.	49
Portisculus, κελ.δυσή.	203	Puls.	47
Postante.	200	Pultifagi Pœni.	262
Postilio, pro Postalatio vet. 197, 198	197, 198	Purpurei rami.	115
Post-principia.	253, 254	Putare rationem.	91
à Post-principiis.	253	Puteal.	269
Postulionem postulare.	66	Putei etymologia.	19
Ποτήρ.	99	Puteoli.	20
ποτήρ, quæ πύρρη apud poetar.	19	ἡ γῆ των Πυθαγόρου.	116
Ποτίστρα.	99	Πύθιον.	19, 20
Præficæ, Phrygum inuentum.	151	Python.	161
Præficini.	163		
Prægnantes plagæ.	142	Quam ἐλλειπτικῶς omittitur.	219
Præire verba.	103	Quercina corona deorum inferorum.	115
Præmissum.	80	Querquedula.	38
Præperare.	209	Querquetulanæ vuz.	22
Præs.	95	Ques, pro Qui.	153
Præteritū Discedimus, à præfenti.	232	Quiqui ἀρχαϊκῶς, pro Qui.	245
Præteritum à præfenti.	247, 253	Quis initio.	216
Primum.	259	Quisquis, genere fœminino.	106
Proebia.	172	Quintipor.	43
Proebra.	172	Quod enim, ἀπὲρ δὴ.	246
Processit.	268	Quom.	33
Prodicere diem.	90	Quotidiana.	230
Προλογία.	80		
Profum pro prorsum.	68		
Protelum.	271		
Protelilus.	156	R	
		R caninum.	127

I N D E X.

Ράφανος.	49	Ruta.	47
Rape etymon.	49	Rutilus.	156
Rapsit, præteritum formatum à præfenti.	247	rutilus, πύρρος.	157
Rapo.	141	Rutrum.	61
Ραπίδα.	73	Ρυκέννη.	103
Ράπος.	49		
Rastelli.	62	S	
Rationem putare.	91	S pro R in Saliari carmine.	123, 124
Ratis etymon.	121	Sabeca.	57
Ratis muri.	203	Sabulum, genus organi musici.	129
Rediculum fanum.	69	Saburra.	161
Regere, eximere.	236	Saburrata mulieres.	161
Reice, pro Reice.	191	Sacra via.	22, 212, 213
Reii, pro Reii.	216	Sacrima.	80
Religionem à se reiicere.	148	Sadon.	57
Relinquero, pro reliquero.	253	Sagaris.	162
Remores aues.	163	Σάληπος.	33
Reno.	72	Sagum.	71
Reperare.	209	Salacia.	195
Reperitare. 209. seu Reparitare.	216	Salictum.	220
è Re venire.	233	Salii.	58
Retecta loca.	226	Saliorum carminum interpretatio difficilis.	123
Regis est, Rex sum.	11	Saltus Fullonius.	88
Rica.	59	Salutaris collis.	24
Rica, Rricula.	197	Sambuca.	57
Ringere.	127	Σαμφορά.	114, 115
Ρίγην, metaphoricῶς.	143	Samothracia.	26
Ρίπιζην.	35	Samothracii anuli.	171
Robeus & Robus.	244, 245	Sanctus.	33
Robiboues.	244	Sancus.	33
Roma in quatuor vrbanas tribus distributa.	22	Sanqualis porta.	33
Rorarii.	139	Saperdæ.	134
Rude quid significetur.	214	Sarcolum.	61
Rudentisibilus.	9	Sarrii.	233
Rudere.	166, 168	Sarsum.	262
Ruere.	61	Saturni etymon.	31
Rumen vel Rumin.	251	Sauies, pro Sauiere vet. dixerunt.	150
Rumicestri.	62	Scaber.	38
Runcastri.	62	Scæna bona, & mala.	163
Runcinare.	103	Σκίμβουκας.	54
Rupicapra.	233	Σκανδαλιδρα.	54
Rura ab ἀρεα.	17	Scarrosus.	38
Russeus, ξανθός.	157	Scauripeda.	143
Russus.	156	Σχελιδας.	239

I N D E X.

Schœnicolæ	143	Sexagenarios de ponte.	125
Σχοινοπέδες.	144	Sibus.	170
Scopi.	226	Sicca mulier.	147
Scopiones.	227	Sidera.	114
Scracere.	146	Sigalion.	25
Scrancia.	147	Siliculam capere.	219
Scrancia.	146	Simpo.	196
Scrapta mulier.	146	Simpulum.	57
Scritare.	149	Singillatim.	51
Scrupea.	148	Sinistræ aues.	163
Scrupedæ.	146	Σίφων.	196
Scutale.	72	Σίφωνίζον.	196
Scotulæ.	71	Sirpare.	64
Scutulatum sagum.	72	Sirpea.	64
Scutum.	53	Sirpi.	64
Σκῆζον.	46	Sirpices.	62
Σκῆτινα προσπεράλαια.	71	Sirpiculi.	235, 236
Σκῆτικὸς, pro πυρρός.	157	Sifara.	273
Secundo, pro secundum.	241	Sifarra.	ibid.
Secundum ea: ὅτι τούτοις.	242	Sistere fana.	89
secundum Tiberim.	65	Sol occasus suprema tempestas.	
secundū Tiberim, pro Ultra.	137		
8r		Σολοικισμός.	151
Sediculum.	206	Solstitium.	28
Segestria.	70	Solum.	14
Selecta.	230	Solum, Solium.	76
Sellæ.	215	Solox lana.	138
Sellæ familiæ.	215	Somnum diffindere.	211
familiaricæ.	215	Sperata, ἡ μνησευομένη.	95
Seminum quatuor genera.	223	Spernere, pro discernere ἀρχαι- κῶς	242
Semo pater.	34	Σπείρον.	242
Sempel.	57	Σπέρνω.	242
Senes defloccati.	52	Σφήξ, Σφηκώδεις.	39
Senes depontani.	125	S T.	25
Senum.	228	Stabile.	261
Sephel.	57	Stagnum à σελόν.	20
Septimontium.	192	Statuæ aquæ.	20
SerFos, pro seruos.	91	Στέμματα.	39
Sermo.	91	Stillicidia.	21
Serraculum ducere.	260	Στέγαστρον.	70
Serram ducere.	260	Στείνον.	21
Serta.	261	Στιβάδεις.	70
Sertam ducere.	261	Stipis etymon.	75
Seruaculum.	261	Strebola caro.	151
Seruus, à seruando	91	Stria, & Striare.	154
Sesum, pro Sesium.	233	Stribligo.	151
Seuum.	240		

I N D E X.

Strictipellæ.	147	Tænia.	122
Strictiuellæ.	147	Tæniæ sepulcrales.	122
Striones.	154	Tæniacæ.	239
Stritabillæ.	147	Tægenia.	135
Stritare.	149	Tali extritii.	145
Stritauus.	149	extorti.	ibid.
Structare.	149	Ταμίαι.	236
Strufertarii.	35	Tantu vt, pro Tantum vt.	276
Sualoria.	230	Tapetia confuta.	73
Subare.	238	Taratius.	84
Suber.	38	Tarmes.	142
Sublimen & Sublimentum.	255	Tarruntius.	84
Subulo.	129	Taruntius.	ibid.
Subulones.	63	Tebæ.	252
Suburana tribus.	22	Tedæ etymon.	113
Succrotilus.	145	Teges.	70
Sufibulum.	82	Τελεσφόρος ἀεζ.	79
Suffimenta.	80	Τευσίχη.	239
Suidon.	57	Τεφρίζον.	89
Superuacanea, quæ.	210	Templa cali.	104
Suppera vestis.	210	Templa effari.	89
Supplicè pro suppliciter.	124	Tempus anni, Ver.	246
Surcli.	224	Temporum ἐναλλαγή.	234
Surdum theatrum.	174	Tenacia.	227
Surire.	238	Tensarii.	117
Surus.	176	Tentipellium.	147
Sus.	43	Terminus vnde deducatur.	14
Sus nutrix.	243	Terra Pythagoræ.	202
Sues volutares.	166	terræ etymon.	113
Sufus.	68	Tesca.	200
Sufum.	68	Τεταίωθρον.	147
Συ pro τυ.	273	Tetralice.	273
Σύλχητα πεδία.	40	Τετραλογίας Platonis libri à criticis digesti.	204
Συμπατήσαι.	88	Θάμνοι.	47
Συμπλέειν.	88	Theatrum surdum.	174
Σωφείειν τυλι.	89	Theba quid.	252
Σωμάλασειν.	251	Τεμνήν ἀδέρας.	104
Σύειγξ.	257	Θεοί μεγάλοι.	26
σύειγξες.	77	Tessera.	90
		Theta.	230
T pro D.	259	Θείαμβος.	95
T in L.	267	Θέγνος.	76
Θ nota, q. id designet.	230	Thunno capto coruum exclu- dendum foras.	205
Taantes.	25	Θυάγ.	238
Taberna casearia.	215	Tina.	57
Ταε.	208		
Tadulæ oues.	235		

I N D E X.

Titanis.	116	Turundæ.	267
Tipullæ.	148	turundi.	267
Titulina.	69	Tutanus.	69
Τιτύλλης.	273	Tutilina.	69
Tmesi vititur Varro.	249	Tutulatus.	133
Todi.	145	Tutulus.	133
Τοῖχοι τῆς γαίας.	202		
Tolleno.	58	V	
Τολύπαι.	48	V in B, & contrá.	256
Tomacinæ.	238	V pro B, libroriorum errore.	
Tomentum.	70	172	
Τόμοι.	239	V pro B imperitos librariorum	
Τόνοι.	73	decepit.	40
Toral.	70	Vznire contra aurum.	211
Torulla.	55	Valga.	145
Torus.	73	Valli.	220
Τορυών.	55	Vallum.	54
Traclepere.	247	Vallus.	64
Tractatio, pro Traic&atio.	191	Varetum.	226
Trahea.	64	Vari.	54
Trahula.	64	Vatia.	145, 246
Trama.	52	Vaticinari.	89
Trames.	142	Vaticinium carmine hexame-	
Τραπέιν.	63	tro.	24
Trapeta.	228	Velabrum.	22
Trapetes.	63	Velamenta.	39
trapetes impares.	210	Velamina.	39
Τραπιζήτες.	248	Velata colus.	39
Θείαμοι.	95	Velatis manibus orare.	39
Τελογία.	205	Vellemina, Vellumina.	193
Τελιδίπης.	115	Venus, pro oleribus.	82
Triones.	154	cur mensis à Venere nomi-	
Τείπης, Cortina.	136	nari non potuerit.	87
Θείψ.	142	Veneris tutelæ horti assignā-	
Τελίαξ.	78	tur.	82
Tritare.	149	Veneres plures.	30
Triticum.	48	Venilia.	195
Trua.	55	veniliæ etymon.	35
Truare, τὸ κινεῖν.	55	Ventus pro aere.	33
Trutina.	103	Ventum facere, τὸ ῥιπίζειν.	35
Τρύξ κελουμένη.	157	Vepres.	221
Τρυπίλη.	55	Vepreta.	221
Τρυσίπαιον.	115	Versus, Versura.	78
Τρυταίη.	103	Vertibulum, Vertibula.	258
Tuber.	38	Vestis.	59
Tueri duo significat.	113	Veteres quæcunque per M E N,	
Tullii.	77	eadem per M E N T V M de-	
		clinabant.	255

I N D E X.

Veteretum.	226	nugatorium.	146
Veruactum.	226	Vncia.	73
Vespera.	137	Volgiuaga Venus.	30
Via sacra, Via noua.	22	Volpes.	153
Vibices.	142	Volsigræ aues.	163
Vila, pro villa.	240	Volutares sues.	166
Vinalia.	80	Vorticordia Venus.	30
Vindicare.	267	Vrbum.	58
Vindicta.	267	Vrinare.	58
Vinum Chio.	207	Vrpices.	61
vinum inferium.	80	Vruum.	58
Viocurus.	68	Vt, pro vbi.	220
Violare virginem.	97	Vt enim quod, &c.	246
Vipres.	220, 221	Vti proportione.	218
Virgatum sagum.	72	Vtiliter.	210
Virgultum.	47	Vuz concaherata.	231
Vis, pro vix in vet. lib.	233	Vuz Querquetulanæ.	22
Virtus.	36	Vxorcularæ.	149
Vitiligatores.	243		
Vitioligare.	243	X	
Vitium obferre.	97	Ξαίνον.	137
Vitio suo gignere.	242	Ξερόν, sobrium Græci vocant.	
Vitulantes.	169	148	
Vixit, pro Vita celsit.	132	Y	
Vmber.	218	Υαρδια τείνειδου.	9, 13
Vmbri.	17	Υπεύθυνος.	21
Vmbilicus.	118	Υποτίθειδου.	103
Vmbones.	53	Υς.	43
Vmbram iacere.	123	Z	
Vnguentum nugarium.	145	Ζάκλη.	62
		Zanculæ.	62

C O R R I G E,

Pagina 25, v. 15, Et st Harpocrates digito significat. Ita emendatum est in Romana editione, quæ vera est lectio [quannus in posteriori editione Romana non legatur st, sed ste] P. 39, v. 31, γυμνασία π, P. 86, v. 28, γάος P. 136, v. 24, παειχηξ, P. 138, v. 1, παει P. 210, v. ult. diffindere. P. 214, v. 1, censum. P. 225, v. 32, fecit P. 251, v. 36, quales P. 258, v. 36, chartis suis illeuerit. P. 260, v. 9, perquisiuerunt,

IN M. T E R E N T I I V A R -
ronis libros De lingua Latina,
qui supersunt,

A D R I A N I T U R N E B I C o m -
mentarii & Emendationes.

A N T O N I I A V G V S T I N I
Emendationes.

CLARISS. ET AMPLIS-

SIMO VIRO, MICHAELI

Hospitali, Franciæ Cancellario,
Odo Turnebus

S. P. D.

V M post parentis obitum, omnibus
literarum studiosis grauem ac mole-
stum, mihi fratribusque meis luctuo-
sum & acerbum, in illius bibliotheca
cōquireremus ecquid esset quod stu-
dia discantium posset adiuuare, mul-
ta quidem reperimus, sed ita confusa & perturbata,
ita situ & puluere obducta, & lituris deformata, vt
illa facilè pro derelictis essemus habituri, nisi nobis
in tanta rei difficultate, Iacobi Danielis, in comitatu
regio consilarii Franciæque relatoris, auxilium ad-
fuisse. Qui cum se olim parentis nostri præceptis
institutiisque formatum & eruditum meminisset,
hæc doctoris sui monimenta noluit aboleri. Itaque
misit Rothomago Ioannem Furdinum, qui veteri
cum patre cōiunctus necessitudine, assiduè vnà iam
à multis annis vixerat, eique in studiis sedulam ope-
ram & industriam nauauerat: illius manum & scri-
pturam, paucis cognitam, propter diuturnum vsum,
penitus perspectam & exploratam habebat. Huius
labore, industria, vigilantia effectum est vt plurima,
quasi tempestate disiecta, naufragia colligerentur: &
quæ alioqui funditus erant peritura, seruantur. Ec-
ce tibi igitur primùm hosce in Varronis linguam
Latinam commentarios à patre iam olim exaratos, à

Furdino & Daniele propè ex incendio seruatos, re-
centis tui beneficii memores adhibemus: multa e-
tiam posthac oblaturi. imprimisque Aduersariorum
non exiguas reliquias: illius innocentis epistolæ co-
mitatu ornatiores, quam tibi dicatam nonnulli lu-
cem aspicere passi non sunt: vt cum paternos libro-
rum fœtus tibi deuotos & consecratos summa hu-
manitate & animi alacritate exceperis: liberorum e-
tiam orbitatem tuæ fidei & clientelæ commissam
arbitrere: quò per te Regis liberalitate frui, & ex diu-
turnis parentis laboribus fructum aliquem percipe-
re possint. Bene vale. Lutetiæ Parisiorum, Idibus
Augusti. 1566.

ADRIANI TVRNEBI COM-
MENTARI ET EMENDA-
tiones in libros M. Varronis
De lingua Latina.

Pag. I. QVEMADMODVM.] Inscriptio ho-
rum omnium Varronis librorum generalis esse vide-
tur De lingua Latina: in quorum primis tribus (vt ipse
scribit in calce libri VI) differebat de disciplina originis
verborum. quæ priuata eorum trium librorum inscri-
ptio est, vt trium sequentium titulus est, De verborum
originibus: quod librorum eorum argumentum est. In
veteri libro sic inscriptio horum librorum concipitur,
*M. Terentij Varronis de lingua Latina, de disciplina ori-
ginum Verborum ad Ciceronem incipit liber primus.* For-
tasse inscribi debet, *M. Terentij Varronis de lingua La-
tina liber quartus, qui est de verborum originibus, ad
Ciceronem liber primus.*

I CONTRA eam dicerentur.] Cur etymologia
neque sit, neque utilis sit.

I QVAE pro ea.] Quæ sit, cur ea sit, & cur vti-
lis sit.

I QVAE DE EA.] Quæ forma sit etymologiæ.

I APERTENDO.] Mirum videri fortasse po-
test, quòd Varro pertinaciam à Pertendo potius quàm
à Pertineo deducat, cum vt à Teneo Tenacia, sic à Per-
tineo Pertinacia oriri videatur. Verùm ab alio capite
eius genus arcessit, quòd in qua significatione pertina-
cia ponitur, pertinere poni non solet, sed pertendere.
Terentius in Eunuchio,

Verùm si incipies neque pertendes nauiter.

Nauiter & pertendit cum scribitur, pertinacia subin-
telligitur.

I SCRVTANTVR.] In veteri reperi, *scruta-
mur:* quod etiam vehementer placet.

1 Περὶ ἀναλογίας.] Ad hunc locum nihil analogia pertinet, ut in excusis libris extat, cum quaeritur in qua re vocabulum sit impositum. id enim ad verbi significationem pertinet. Itaque ex veteribus libris rectè & ratione restituit Antonius Augustinus, vir & doctissimus, & acerrimus harum rerum inuestigator, περὶ σημανομένων, id est, de significationibus. quam etiā lectionem in manu scripto exemplari reperi. Nam & eodem modo Laertius scribit, πῶς διαλεκτικὴν διαρείδου εἰς τε τὸν περὶ ἧσ' σημανομένων ἢ εἰς τὸν περὶ ἧσ' φαιτασιῶν τόπον.

1 IMPOSITIO.] Multa enim verba, à quibus alia oriuntur, hodie non extant, sed exolevere, atque adeò in totum interiire. Nam impositionem nominū appellat quam Græci dicunt ὀνοματοδοσίαν, intelligens nomina quæ alicui rei significandæ imposita sunt: quorum multa iam nusquam comparent, cum tamen ab iis alia profecta in usu fortasse sint: ut proinde eorum originem & notationem reperire, magni sit operis. Nam impositiones, nomina primitiua vocat, à quib' oriuntur declinationes, id est, quæ deriuatiua appellatur. Varro lib. VI, Duo igitur omnino verborum principia, impositio & declinatio: alterum, ut fons: alterum, ut riuus.

1 CUNCTA MANENT.] Integra, non mutila, non interpolata, nō mutata. Multa enim imposita verba (eas enim vocat impositiones verborum) literis mutata sunt vel adiectis, vel detractis, vel traiectis.

2 UT HOSTIS.] Cicero libro I Offic. Equidem illud etiam animaduerti, quod qui proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur, lenitate verbi tristitiam rei mitigante. hostis enim apud maiores nostros is dicebatur quem nunc peregrinum dicimus. Indicant duodecim tabulæ, Aut status dies cū hoste: itēque, Aduersus hostem æterna auctoritas. Ita Ciceroni absolutè hostis, vetere consuetudine peregrinus omnis est: Varroni, peregrinus qui suis vteretur legibus, æquè ac Romani suis.

2 VETUSTAS.] Id est, longinquitas tēporis & diuturnitas, quæ etiā dicitur in futurum, non tantum in præteritum, Cicero, Hæc nulla vnquā vetustas obruet,

2 PAUCA non deprauat.] Id est, pauca retinet integra, nihilque immutata: pauca sunt immunia & libera à vetustatis deprauatione.

2 QUARE illa quæ iam.] Eleganter fugitiua retrahere dixit. nam retrahi dicitur qui ex fuga reduci- tur domum, ut seruus fugitiuus, ad quem alludit Varro, Sic etiam Terentius,

Retraham hercè opinor ad me illud idem fugitiuum argentum tamen.

Sallustius, In his erat Fuluius senatoris filius, quem retractum ex itinere parens necari iussit. Hinc in l. b. de re rustica apud Varronem, Fugitiuarius, qui fugitiuos sequitur, ut retrahat. Mox quod sequitur, sic in veteribus libris legitur, *Non, si potuero indagare, eo ero tardior, sed velocior ideo si quuero.* Quam lectionem tacitam prætermittere nolui: nisi quod fortasse verior sit vsitata, ut sensus pendeat è superiori, deinctus vna complexione, hunc in modum: Illa, quæ maioribus nostris ademit obliuio, secuta sedulitas Mucii & Bruti iurisconsultorum, fugitiua retrahere nequit, nec potest originem indagare, Si ipse potuero indagare, non eò, quia illi inuestigare nequiuerunt; ero tardior, nec illorum exemplo deterrebtor aut debilitabor. Pro, *Si quuero*, etiam reperi *Si quero*. Recepram autem lectionem etiam animaduerto defendi posse: tantum ista distractio sententiæ, quam duæ in ea complexiones faciunt, mihi non probatur.

2 INTRAMITIBVS.] *Intrantibus*, lib. verus. Mox pro, *Quoniam verborum*, v. l. *Quorum verborum*.

2 BIS QUATERNAS.] Quatuor enim in literis sunt causæ, demptio, additio, tractatio, & commutatio, & totidem in syllabis. Sed in syllabis sola productio hic commemoratur: aliæ, ut existimo, desiderantur: alii, *has quaternas* emendant.

2 ARTATIONEM.] Lib. script. *Tractationem*, quam germanam esse scripturam reor. Tractatio enim est, cum tanquam manu literæ tenentur, & huc aut illuc transponuntur & traiciuntur. Itaque literarum tractatio, est earum traiectio & transpositio. Sic Cicero scri-

§ A. TVRNEBI COMM.

bit, materiam in verbis esse, tractationem in colloca-
tione verborum. Vt enim verba optimè collocentur, à
nobis tanquam manu tractantur, & aliis atque aliis lo-
cis collocantur, vt iucunda sit & lenis eorum composi-
tio. Vulgares editiones *attractionem* scribunt. quod nul-
lo modo probo. Antonius Augustinus, de cuius fide &
doctrina dubitare nefas est, *attractionem* legit: quæ vox,
cùm de literis agatur, hic, vt reor, non significaret cor-
reptionem (id enim syllabæ proprium est) sed inculca-
tionem & interiectionem. Nam arctare est interdum
refecere, replere. Cicero pro Rabirio, Quibus cùm
multæ naues refertæ fuissent, vna non patuerit parua
arctata. Sic angustus interdum est plenus, densus. Ti-
bullus,

*Pauper in angusto fidus comes agminis turba
subiicietque manus, efficietque viam.*

Commutatio autem est, cùm pro litera, litera ponitur.

3 AERIFODINÆ.] Sic Antonius Augustinus,
editiones reliquæ, *Aurifodina*, quod vocabulum à Var-
rone damnatur: vetus liber, *Aretofodina*. Librarius vi-
detur scribere voluisse cretifodinæ. Viocurus autem,
non Viocurrus (sic enim legendum censeo) est curator
viarum, vt in libris de Legibus docui. Infrà hoc verbū
Varro sic vsurpat in libro scripto, Simili de causa Pu-
blius & Cosconius, quòd ab iis viocuris dicuntur ædi-
ficati. In veteri etiam legitur explanandi gradus, Infi-
mus in quo.

3 CONFINXERIT.] V. L. *Quod finxerit, quod
declinavit.*

3 RVDENTISIBILVS.] Hæc vera lectio est.
Legitur tamen in epistola Celi, Rudentum sibilus. qui
Pacuij (vt opinor) carmen affert,

*Hic tibi strepitus, fremitus, clamor, tonitru, rudentium
sibilus.* Quintilianus, *Neres repandis posterum in-
curuscercuscum pecus*, ex Pacuio affert, versum tro-
chaicum. Adfertur & à Nonio,

Currum liquet, & chlamyde contorta clypeat brachiū.

3 ET INITIA REGIS.] Qui ad quartum,
inquit, gradum peruenerit, is rex fuerit, & planè nu-

IN VARR. DE LIN. G. LAT. 9

meris omnibus rem absoluerit. sic enim illud Regis
interpretor. Tale est illud Horatianum,

-At pueri ludentes, Rex eris, atunt,

Si rectè facies. Ausonius,

Qui faciet rectè, non qui dominatur, erit rex.

Sic victor, qui aliquid absoluit & perfecit. Vir-
gilius,

-Victorque virum solitare per ora. Iterum,

Illi Victor ego, & Phrygio conspectus in ostro.

Itaque victoriam Cicero in Bruto pro absoluteione
posuit, quæ nos voti compotes reddit. Eius verba
sunt, Eloquentem neminem video factum esse vi-
ctoria.

3 AD OPINIONEM AVCV.P.] Si ad pri-
mam & vltimam originem peruenire nõ potero, quòd
ea impositio multis antè seculis interierit, vt nullis in
libris compareat (proinde obliuia appellat) quid opi-
ner dicam: vt in nostra valetudine opinionem interdum
medici sequi solent.

3 SECUNDVM non præteribo.] Lib. vet. *Secun-
dum præteribo.* ac rectè: pellicetur enim se ad tertium
gradum peruenturum, quòd non solum ad Aristopha-
nis & Crætetis (qui grammatici fuerunt) lucernam
hæc elucubravit: verum etiam ad Cleanthis, qui philo-
sophus fuit. Itaque mox scribitur in bonis libris, Volui
præterire eos qui poetarum modò verba, vt sint ficta,
expediunt. quod est, Volui vltra grammaticos pro-
gredi, & ad philosophos peruenire. quod est tertium
gradum attingere. Philosophi autem Stoici per diligen-
ter enucleabant verborum origines, interdum ad ine-
ptias vsque. quod cùm facit M. Tullius, nonnunquam
ait se Stoicorum ineptias imitari. Cleanthes autem,
Stoicus philosophus fuit, vt omnibus est notum. Cæte-
rum cùm lucernam dicit, per metonymiam lucubra-
tiones & opera significat.

3 AVT NOSTRA.] Aut Latina verba sunt, aut
aliena, vt Græca quibus vtuntur Latini, vel Thusca,
aut obliuia: quæ verba sunt obsoleta & ignota, quo-
rumque homines Latini iam obliuiscabantur.

3 P A R T E M cum ita.] Liber vet. *Partim quo ita inuenerim, ita opinor, scribam.* quæ scriptura plana esset, si quod poneretur.

4 P Y T H A G O R A S.] Hæc Pythagoræ principia attingit Aristoteles, & in libris De moribus ad Nicomachum, & in Auditione naturali. Eius etiam consulendi sunt interpretes.

4 B I V S enim interuallum.] Vet. lib. *Eius annui interuallum: ubi &, Fuersnt motus*, legitur in plurali. Quadrigas autem quadripartitionem per translationem dicit.

4 Q V A R E Q V A T V O R.] v. l. *Quare quod quatuor genera prima rerum, totidem Verborum enim horum.* Puto legendum, Totidem verborum minimum horum: ut ostendit Varro in cursu.

4 D E H I S L O C I S.] v. l. *De quibus locis.*

4 L O C I origine.] Exordiens ab origine huius vocabuli, Locus.

4 C O L L O C A T V M.] Quod Varronis ætate Collocare dicebant, id superiori memoria dicere solebant Locare: quod auctoritate Plauti confirmat. Locus est in Aulularia.

4 O T E R R A trita.] Vetus lib. *O terra treca.* Quid si, O terra Creta? Sic autem dicitur ut terra Italia dici solet. Quidam, O terra Thrace, legunt: melius quidam Thressa. Certa enim quædam regio, non orbis terrarum intelligitur. Versus est senarius cum alterius initio.

5 I N C V I V S M V R O.] Vetus est scriptura, *In cinium muro*, pro, *In cuius muro*, & mox, *Vbi quisque consistit*, non *quicquam*.

5 Q V O A D V S Q V E id emitur.] Veteris libri scriptura est, *Quod vsque id emit quoad in aliquo consistit pretium.* emendandum censeo, Quod vsque idem it. Id enim pergere videtur, nec antè consistere & conquiescere, quam locatum est conducenti mancipi & publicano.

5 L O C A R I V M.] Proinde locarii apud Martialem sunt, qui in spectaculis loca populo locant: Hermes, diuitiarum locariorum.

5 L O C I.] Pro vtero & natura mulieris, ab auctoribus Latinis honesto vocabulo appellari solent. Cato, Et si mulier eo lotio locos fouebit, nunquam ii virrosi fient. Lucretius, *-locis quia non potis est adfigere adhasum.* Sed & Græci. Dioscorides lib. 1, *μελάων τοὺς τύπους ἢ ἀναγομωῖ.*

5 V T A S I A, sic cælum.] Optimè nam cælum dupliciter intelligitur, tum illud in quo fixa sunt sidera, tum hoc ceterius, quod aeris nomine censetur: ut Asia duobus modis dicitur. Altera enim, pars est orbis terrarum: altera, regio est Asiæ intra Taurum. Asiæ autem & Europam, duas ponere orbis terrarum partes videtur Varro: quæ diuisio sic à Sallustio attingitur: In diuisione orbis terræ, plerique in parte tertia Africam posuere: pauci, tantummodo Asiæ & Europam esse, sed Africam in Europa. Asia autem ferè Varronis ætate sumebatur pro prouincia quæ intra Taurum erat. Cicero pro Flacco, Namque (ut opinor) Asia vestra constat ex Phrygia, Myria, Caria, Lydia. Strabo, *οἱ δὲ ἑπαρχίαν ἀπέδειξαν ἢ χράσαν, Ἀσίαν καὶ ἑπάρχοντες, ὁμώνυμον τῇ ἡπείρῳ.* id est, Illi autem prouinciam fecerunt, Asiæ appellantes, eodem nomine quo totam continentem. Cælum quoque interdum tantum est aer, ut apud Ciceronem De fato, Tenue cælum Athenis. Cæterum in libro veteri inueni scriptum, *Nam & Asia*, non, *Nam & Asia.* & *In qua est Ionia & prouincia nostra.* quomodo legendum censeo, & *Cilicia* tollendum, quæ illius prouinciæ pars non erat. Mox etiam reperi, *Et id quod Pacuuius cum demonstrat, dicit.* Quod ex Pacuuius affertur, versus est trochaicus cum principio alterius. Post, pars eius, distinguendum est, ut sit appositio summum.

5 M E M O R A N T.] Absolutus esset versus si adderetur, vocant Græci aera.

5 S V O R V M vnus &.] Vetus lectio, *Lucretius, Vnum & viginti*: quam nec improbo. Apparet ex hoc loco multo plures de rerum natura libros à Lucretio esse scriptos, quam qui ad nos peruenere. Vnius eorum hoc erat initium. Scriptura quam non improbabam, ostendit xx libros ab eo scriptos.

§ AELIVS GALLVS.] In veteri, Ælius tantum legitur: ac fortasse Ælium Stilonem, qui & Præconinus dicebatur, intellexit. Multis tamen locis Antonius Augustinus, homo & eruditionis & fidei plenus, Gallum addidit. Ælius autem Gallus libros ediderat De significationibus verborum, quæ ad ius pertinebant: Stilonem tamen libentius intellexerim.

§ QVOD posterior Ælius.] Sine Ælius, aliis in libris excusis legitur, & in veteri manu scripto. Dicit à quodam posteriore reprehensam fuisse Ælii notationem, cum celare potius à celo natum esse videatur, quam celum à celando: aut, si Ælius additur, ipse sui corrector fuit posterioribus libris. Scribit Plinius, cælati argumento dictum videri cælum Varroni: cum hinc tamen veriloquium aliud sequatur Varro. Verba Plinii sunt, Cælum quidem haud dubie cælati argumento diximus, ut interpretatur M. Varro. Adiuuat rerum ordo, descripto circulo qui Signifer vocatur, in XII animalium effigies. Sed id in Satyris Varro scripserat his verbis,

Mundus, domus est maxima omnium, quam

Quinque altitone fragmine Zone cingunt,

Per quam limbus pictus bis sex signis

Stellis micantibus altus in obliquo æthere lune

Bigas acceptat Posthumi: cui seplasia foetet.

Vocatur à cælatura cælum, Græcè ab ornatu κόσμος, Latinè à puritia mundus.

§ ACHAO CAVVM.] Vetus lib. *Conum*. fortasse Cohum librarius scribere voluit. Cohum enim, ut ait Festus, poetæ cælum vocauerunt. Receptam tamen scripturam non moueo, tantum admoneo. Alii cælum à κοῖλον deducunt.

§ NOCTIQVE CAVA.] Legendum cenfeo, Nocti quæ caua. Sunt autem versus Anapæstici. Scribitur etiam, Noctu. Sic Cæli cauernas dixerat Varro in Menippeis, his versibus,

Nubes aequali frigido velo leues

Cæli cauernas aureas subduxerant,

Aquam vomentes inferam mortalibus.

Sed & Cortinam hemisphærium vetus poeta dixerat, hoc versu,

Corpore cæruleo caua quæ cortina receptat.

§ AD CAUATIONEM.] Id est, quia cauatum est cælum. Cæterum hanc translationem non improbat Varro: damnat Cicero lib. 3 De oratore, his verbis, Quauis sphæram in scenam, ut dicitur, attulerit Ennius, tamen in sphaera fornicis similitudo inesse non potest. At tamen M. Tullius in libris De natura Deorum, illud eiusdem Ennii multo insolentius usurpat: Epicurus dum palato quid sit optimum, iudicat, cæli palatum (ut ait Ennius) non suspexit. Qua translatione mihi videtur vsus Ennius, propterea quod à Græcis palatum, tãquam paruum cælum, appellatur: *εξώνιος* enim dicitur. Minus etiam fortasse probasset Cicero, Clypeum cæli dici, propter conuexitatem. Pro, *Ad cauationem*, libri alii etiam scripti, *Ad nationem* habent, pro, *Ad procreationem*, ac tum pars erit versus Enniani. cælum enim Ennio omnia generat. Animam æther adiugat, ex eodem infra scribit Varro. Natio etiam apud Cicero nem dea est quæ à nascendo nominatur. Quidam *Ad nationem* vno verbo legunt, id est agnationem. Inde enim oriundi sumus.

§ CAVILLAE.] *Cauille*, vetus scriptura. quidam *Caulæ* emendant. nam à cauo nomen habent. Et apud Lucretium meatus & foramina corporis, *caulæ* vocantur,

Dispersumque foras per caulæ corporis omnes.

ut & cauillum Plautus, *— Isthæc ridicularia, cauillationes* & *Opinor, dicere: ita ut pauillum differat à cauillibus.* Ut alii, à *caulis*. *Cauillæ* hic pro *Cauillatione* dicit. Mox vetus liber habet, *Cauete caustiones*. Nam caustiones pro cautionibus prisci dixerunt, Verrio auctore: ut fortasse Varro verba quædam priscarum formularum aut legum hic ponat. Adiuuat porro & subleuat etymologiam Varronis (quæ multis alienior & longinquior videtur) Festus, qui cohum à poetis cælum vocari, ut dixi, scribit.

§ TERRITORIUM.] Varroni territorium lo-

cus est communis prope coloniam: Ciceroni ager coloniarum est: vt in Verrem, Vt florentis coloniae territorium minueretur. Pomponio vniuersitas est agrorum intra fines cuiusque ciuitatis: quod (vt ait) vel à terendo vel à terrendo dicitur, quod magistratus intra eos fines terrendi ius habeat. Frontinus ita de eo scribit, Quicquid enim ad coloniae municipiue priuilegiū pertinet, territorii iuris appellant. Sed si rationem appellationis huius tractemus, territorium est quicquid hostis terrendi causa constitutum est. Siculus Flaccus, Praemensūmque quod vniuersis suffectorum videbatur solum, territis fugatisque inde ciuibus, territorium dixerunt. Initio autem (vt dixi) in coloniis territorium tantum dicebatur, non in aliis ciuitatibus.

6 TERMENTARIUM.] Vetus lib. *Extermen-tarium*: sed termentarium malim. Termentum quoque apud Plautum pro detrimento poni Festus scribit. Pro *Trinolo* autem, Tribulum malim, vt apud Maronem, Tribulāque traheāque. Hinc Tribulare apud Catonem, Permisceto crebrò, tribulato cotidie. Id est, Perturbato agitaroque tanquam tribula. Sed & Treblam Cato dixit, In Lucanis plostra, treblas Albā.

6 ITAQUE quū is in Latio.] Aliquando legendū putari, Cumis & Latio. Cumani enim Græci erant, sed Latine multis antè seculis loqui ceperant, vt Liuius docet. Nunc nihil muto, sed post. In Latio, distinctionem noto, & annoto in veteri legi, In Latino. legitur etiam Cum terminus in Latio. Pro Termen autem puto scribendum Termon, aut (vt Ennius dixit) Termo,

Ingenis vadit cursu qua redditus termo est.

Nos etiam *τέμνονα* pro *τέμνα* scribendum censemus ex veteri libro, ita origine postulante. Erant & aliquot alia verba Græca, quæ legere non potuimus.

6 CVBITIS pinsibant humum.] Lego pinsēbāt. Melius in lib. scripto, *Ennium in terram cadentes, dicere, Cubitis pinsabant humum*, id est, feriebāt terram. Imitatio est Homeri. Vertit enim Ennius, *ἐπι γαστρὶ ἀγοσῶ*, id est Cecidit in cubitum, & mortuus est. Pisare etiā in Varro-ne Nonius legit: Vt in pistonio pisetur ac torreatur.

6 COMBUSTVS, in sepulcrum.] Qui Romanus vstus est, aut in sepulcrum abiecta gleba non est, humatus non dicitur. Festus in vocabulo Præcidanea, scribit Obiecta, Virgilius Iniecta:

-Aut tu mihi terram Iniece. Sed & Cic. lib. 2 De legibus, Et quod nunc communiter in omnibus sepul-tis ponitur, vt humati dicantur, id erat proprium tū in iis quos humus iniecta cōtegeret. Eūmque morem ius pontificale cōfirmat. nam priusquam in os iniecta gleba est, locus ille vbi crematum est corpus, nihil habet religionis: iniecta gleba, tū & ille humatus est, & gleba vocatur: ac tum denique multa religiosa iura complectitur. Mox liber vetus scribit, *donec in purgādo homo est opertum*: sed, vt opinor, In purgādo humo est opertum, librarius scribere voluit: ac tum id intelligeretur, quod ad familiam purgandum exceptum erat. cuius meminit lib. 2 De legibus Cicero, illicque explicauit. Vsitata tamen lectio, *humo non est opertus*, sensum idoneum habet. Romani autem (vt hoc etiam addam) vbi in fauilla combusti cadaveris os repererāt, mortuum diuum esse factum clamabant, vt refert Plutarchus.

6 ET DICITVR humilior.] Hæc in omnibus libris conturbata erant, etiam manu exaratis. sic enim in omnibus scribitur, *Et dicitur humilior, quæ ad humum, Et Sabini, Et Lucani*; nullo planè sensu. Quæ post aliquot paginas sequebantur, huc traduxi, sententia ita postulante, atque connexui hunc in modum, Et dicitur humilior, demissior, infimus, humillimus. Cuius me rei admonuit Georg. Buccananus, vir doctiss.

6 LATIVM vtrumque.] Nouum & vetus. Plinius, Latium antiquum à Tiberi Circeios seruatum est. Iterum, Et vltra Circeios Volsci, Osci, Ausones, vnde nomen modo Latii processit ad Lirin amnem.

6 DICTVS LATIVM.] Libri vet. *Dictus Latius*. vt ager aruus dicitur infra, more adiectionis, & apud Plautum, *non aruus hic, qui arari soleat, sed passuus est ager*.

7 AB ROMVLO.] Vetus liber, *Ab Romo*. Multi enim à Romo, non Romulo conditam serunt Romam.

Sallustius ab Ænea, Urbem Romam, sicuti ego accepi, condidere atque habuere initio Troiani, qui Ænea duce profugi incertis sedibus vagabantur. Qua de re multa Pompeius, Plutarchus, alii.

7 PERBERINVS.] Peregrinus (Festus inquit) qui neque Romanus, neque hostilis habetur. In Gabino agro. Sed quod auspicia habet singularia, ex veteri lib. pro Habent. Ostendit cur in peregrino Gabinus non numeretur, & discernatur: quia suum quoddam genus auspiorum habebat à reliquo peregrino agro diuersum. Antonius Augustinus legit, *Peregrinus scilicet hos auspicia habens singularia ab reliquo.* Pro, Feruntur auspicia: in veteri legi, *Seruntur auspicia.* Quidni enim dicatur, vt serere sermonem, serere rumorem, sic serere auspiciam? cum etiam lumine arua conseri dixerit Lucretius: & Plautus, *Constitus sum senectute.* Feruntur tamen fede non moueo.

7 AGER DICTVS.] Vetus scriptura, *In qua terra quid agebant, & vnde quid agebant, aut quo fructus causa: a quo id Græci dicunt ἀγρός, vt ager, quo agi poterat.* Tantum, *Quod fructus, & Quod agi poterat,* scribitur male (vt exillimo) pro, *Quò.* Ita enim & optimus & perspicuus sensus fuerit.

7 IN QVADRATVM actus.] Vet. scriptura, *In quadratum actum, & latum & longum, est C. & xx.*

7 VT TRIBVS actibus.] Puto, Vt tribus partibus multiplicatæ idem tenent nomen. Libri scripti hic disertè habent, *Tenant.* Id ostendit Columella, hunc locum attingens, lib. 5. cap. 1. Centuriam nunc dicimus (vt idem Varro ait) ducentorum iugerum modum: olim autem ab centum iugeribus centuria vocabatur, sed mox multiplicata nomen retinuit. sicuti tribus dictæ primùm à partibus populi tripartitò diuisi, quæ tamen nunc multiplicatæ pristinum nomen possident. Ideò autem ducenta iugera centuriam appellauerunt, quòd initio singulis hominibus bina diuiderentur, ita centenis ducentena: vnde centuria. Sculus Flaccus, Centuriis, quarum mentionem nunc facimus, vocabulum est datum ex eo: Cum antiqui Romanorù agrum ex hoste

captum

captum victori populo per bina iugera partiti sunt, centenis hominibus ducenta iugera dederunt. & ex hoc facto iustè centuria appellata est. Varro De re rustica; Bina iugera, quòd à Romulo primùm diuisa dicebantur, viritimque quòd hæredem sequeretur, hæredium appellarunt: hæc postea à ceterum centuria dicta. Quo sanè loco non dicit, initio centum iugerum, vt hic, fuisse: nec sibi utrobique constare videtur. Potest & sine partibus legi multiplicatæ.

7 SEMINA.] Seminum nomine veniunt non tantum fruges satæ, verum etiam stirpes & plantæ. Virgilius,

Mutata ignorent subito ne semina matrem.

8 COLLES.] Fortasse potius à collo, quod eminet, quam à colendo: præsertim cum etiam *δὲ ἄλλοις* à Græcis appellari soleant ex ea parte. multæque notationes aliunde repeti, quam vnde à Varrone acceruntur, possunt.

8 SALTVS.] Sunt & saltus in assignatione agrorum quatuor centuriæ coniunctæ. Varro, Hæ porrò quatuor centuriæ coniunctæ, vt sint in vtramque partem binæ, appellantur in agris diuisis viritim saltus. Sculus Flaccus, in assignatione agrorum viginti & quinque centurias saltum appellat. Cum viginti & quinque centurias (inquit) includit, saltus appellatur. Est & saltus, ingens mons & eminens iugum, vt saltus Pyrenæus, saltus grauis.

8 QVOD non planè id.] Negatio ex veteribus libris meritò est addita. Significat enim Varro, semen ex eo habere nomen, quòd semimperfectum quiddam sit, cum ex eo perfectum quiddam tandem prodeat. Itaque à semi, vt censet, dicitur.

8 SECTA TERANTVR.] Triticum verbi gratia intelligit, non far. far enim in area non terebatur, cum extricari ex suis folliculis nõ posset, sed in pistrino pinsbatur atque torrebatur. Vnde apud Catonem fistula est farraria, ad far pinsendum: & per ferias iubet Cato far expinsi, non item triticum.

8 LOCA PVRA.] Id est, non ædificata, non

b. j.

constructa. Quo fortasse modo verba prætoris accipi possunt, sic edicentis, Si homo mortuus, ossa ve hominis mortui, in locum purum alterius, aut in id sepulcrum, in quo ius non fuit, illata esse dicentur. Nam cum sepulcrum est, iam quiddam constructum & inædificatum est, neque iam locus purus est. Itaque per mirum mihi videtur quod ita prætoris edictum explicet Vlpianus. Purus autem locus dicitur, qui neque sacer, neque sanctus, neque religiosus est: sed ab omnibus huiusmodi nominibus vacare videtur. Nos tamen Vlpiano credamus.

8 NOVANDO.] Ut Proffibile & Proffibulum à prostituendo: sic Restibilis ager à restituendo dicitur, qui quotannis referitur. At novalis est qui alternis annis seritur, ut Plinius lib. x v i i i, cap. x i x exponit: quo in capite ut accessiuncula huic loco addatur, legendum existimo, In arando versum peragi, nec strigare in actu spiritus. Quod magno sententiæ detrimento mutarunt in Striare in actu sapius. Quod me eruditissimus huius ætatis Gulielmus Pelisserus, Monspeffuli episcopus, docuit: ut & apud Senecam scriptum esse in libris bonis idem mihi dixit, lib. i i i i Epistolarum, Rursus ad honesta nitentes, quanto magis incubuerint, minusque sibi vinci & strigare permiserint, admirabor & clamabo, Tanto melior surge & spira, & cliuū istum vno, si potes, spiritu exupera. Est autem hic Nouare, quod antè proficissum fuit, arare. Hesiodus,

Εὐχεσθε τὸν ἄνθρωπον, ὅτι πέποιθε νῦν ἀροῦν ἢ σ' ἀπαρτῆσαι.

Præcipit enim hoc versu ut vere aremus, æstate nouemus: quod *νῦν* Græcè dicitur. Cicero de oratore, Opus est subactò mihi ingenio, ut agro non semel arato, sed nouato & iterato. Alii Noualem interpretatur, qui alternis annis vacet, nouandarum virium gratia. Varro lib. ii De re rustica, Nouale dicit, quod satum fuit antequam iterum renouetur.

8 ARVVM.] Vetus lib. *Ager aruus*, ut apud Plautum in Truculento, *Non aruus hic, sed pascuus est ager.* & à Grammaticis ex Varrone memoratur: *Ager aruus*,

construus, pascuus, florens. Varro De re rustica, interpretatur aruum, quod aratū nec satum est: Alii aruum interpretantur, agrum sativalem.

8 ARATIONE S.] Populi Romani vectigalia erant è portibus, quæ portoria dicebantur: è pascuis, quæ scripturæ: ex arationibus, quæ decumæ vocabantur. Cicero Pro lege Manilia, Nam cum hostium copiæ non longè absunt, etiam si irruptio facta nulla sit: tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit. Ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura, vectigal cõseruari potest. Proinde mox legendum est in eadem oratione, Quas in syluis habent, quas in agris, quas in portibus & custodiis. Nam sylvas pro pascuis dicit. Vulgò malè excusum est, In salinis. Scriptura igitur est, *Vectigale pecore in syluis publicis pascente.* Ac miror aliter explicatum & ab Asconio & à cæteris. Plautus,

Nam aduersum legem a me ob meam scripturam pecudem accepit.

A S. *Plerique idem quod tu facis, faciunt rei malè gerentes: Vbi non est scripturam vnde dent, incusant publicanos.*

Arationes erant agri publici, qui aratoribus colendi dabantur, & tanquam locabantur impositis decumis: aut denique agri etiam, qui decumas populo Romano pēdebant. Nec tam aratores domini erant quàm rei publicæ quidam coloni. Plautus eodem loco,

-- Malè vertit

Res pecuaria mihi apud vos, nunc vicissim volo habere Aratunculam pro copia hic apud vos. A S. Non

Aruus hic, sed pascuus est ager. si arationes

Ambituris, qui arare solent, ad eos vero ire melius est:

Hunc nos habemus publicum, illi alij sunt publicani.

Sic arationes & aratores in Verrem Cic. semper appellat agros decumanos, & eos qui agros illos colabant, ut in i i i, Aratores inimici sunt propter decumas. quid? qui agros immunes liberosq; arant, cur oderunt? Iterum, Qui sit iste Verrutus, mercator, an arator, an pecuarius. Hic eos cõplexus est qui portorium, de-

b. ij.

cumam, scripturam pendebant. Rursum, Siue cuiquam ordini, siue aratorum, siue pecuاريorum, siue mercatorum probatus sit. Itaque ne domini quidem verè censentur aratores, & illis agri adimebantur interdum, colonisque assignabantur: vt ager Campanus lege Iulia aratoribus adèptus est, & colonis assignatus. nam Capuæ aratores erant. Cicero in Rullum de Capua, Vt aratores cultu agrorum defessi, vrbis domiciliis vterentur, idcirco illa ædificia non esse deleta. Rursum, Illi Capuam receptaculum aratorum, nūdinas rusticorum, cellam & horreum Campani agri esse voluerunt.

8 SULCVS.] A Græco deduci videtur *ὄλκός*, & multæ notationes aliter quàm à Varrone informari possunt. In libro De re rustica, sulcum interpretatur, qua aratrum vomere lacunam fecit. Quinto sulco ferere, aut sexto, aut etiam nono, dicunt scriptores, pro Serere quinquies aratum agrum, aut sexies aratum, aut nouies. Deriuat Varro Sulcum à verbo Sustollo.

8 PORCA.] Porcam in lib. De re rustica, à porri- ciendo oriri censet, vt ex ta diis porrici dicuntur. Columella, Liras à rusticis vocari easdem porcas, cum sic aratum, vt inter duos latius distantes sulcos medius cumulus siccam sedem frumētis præbeat. Eo genere arationis in Gallia nonnullæ prouinciæ vtuntur, ne vligine soli fata vitiètur. Idque sulco arare, Gallicè appellamus. Hic pro Proiecta, quibusdam in libris scribitur Porrecta.

8 LARGITVR ad aream.] Non ad fenile, vt prata largitur, sed agros frumentarios. Sulpitius fortasse is fuit, qui loquitur in libris Ciceronis De oratore, qui Tribunus plebis seditiosus fuit. Vetus liber, *Diuidit enim eos eius, scribit Sulpitius*. Fortasse, Eos Seius, scribit Sulpitius. Ac Seruius Sulpitius iurifcons. intelligitur.

8 PRÆDIA.] Alii à præuidēdo deducunt. Non solùm prædia obligantur, cum quis quid de publico conducebat, sed etiam prædes: ac prædes ipsi cum prædiis, si mancipes & publicani non essent soluendo, ven-

debantur. Cicero in Verrem, Vbi illa consuetudo in bonis prædibus, prædiisque vendendis omnium consulum, censorum, prætorum? Prædia, inquit Asconius, sunt res ipsæ: prædes homines, id est, fideiuflores: quorum res Bonaprædia nunc vno nomine dicuntur.

8 VBI NUNC ROMA est.] Coniunxi cum eo quod malè distractum fuerat, hunc in modum: Vbi nunc est Roma, septimontium nominatum, ab tot montibus. vt sententia flagitabat. Nam Roma, vt est apud Poetam, --*Septem vna sibi muro circumdedit arces*. Vnde & Septimontium, feriæ quædam, à septem montibus.

8 SAXVM TARPEIVM.] Pars erat montis Tarpeii, id est, montis Capitolini, vnde nocentes deiciebantur. Plutarchus, *Πρὸς τὴν πέτραν ἐπιναῖς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ Ταρπητῶν καλεῖσθαι, ἀφ' ἧς ἐβλήθησαν τοὺς κηκούργους*. Ex eo periuros præcipitatos aliquando fuisse legimus: nam periurio grauissima pœna constituta erat. Sed & indicta causa Catinus Trib. pleb. Metellum Macedonicum meridie vacuo foro & Capitolio rapuit, vt de Tarpeio præcipitaret. quod à Plinio relatum est. M. etiam Manlius de saxo Tarpeio à Tribunis deiectus fuit: & eo, vt reor, genere pœnæ etiam Tribuni vtebantur in eos à quibus ipsorum sacrosancta potestas imminuta fuisset. Dicebatur & Saxum. Horatius,

Deicere è saxo ciues. Scribit Plutarchus à Patrobio & Vitellii seruis caput Galbæ deformatum & illum, abiectum eum in locum vbi interfici solerent ij, de quibus à Cæsaribus supplicium sumeretur: eum autem locum, Sextertium vocari. Legimus, eos qui interficiebantur, sæpe tractos ad Gemonias fuisse: *ἀναθημῶν* appellat Dio. De Sextertio nihil vnquam præterquam eo loco legi: ac fortasse sic locus ille appellatus fuerit de spatio ambitus ædium, qui Sestertius pes dicebatur, id est, duo pedes semis, vt à Verrio scribitur.

9 HINC SVDOB.] Legendum puto, ex vestigiis veteris scripturæ, Hinc sudor vdor. is quâuis deorsum in terrâ: vnde sumi pote, puteus. nisi potius, quod b. iij.

Æoles dicebant, ut ποταμὸν, sic ποτιῆα & ποτὸν, ut nung φρέαρ. In veteri est, *Sudor & doret, quanzis*, reliqua planè & disertè scribuntur: nisi quòd scriptum erat, Potura & potu.

9 PUTEOLI.] Festus, Puteolos dictos putat, ab aquæ calidæ putore: quidam à multitudine puteorum, earundem aquarum gratia factorum. Rursus, Puticuli (inquit Festus) sunt appellati, quòd vetustissimum genus sepulturæ fuerit in puteis: & dicti puticuli, quòd ibi cadauera putrescerent. In Varronis libris legitur, Ut Ælius scribebat, Puticulæ, scæminino genere. Is locus erat ad Exquilias, ut Varro ultra, ubi ima plebs & inopes humabantur. Ad eum respexit Horatius fortasse, de Exquiliis loquens,

*Hic misera plebs stabat commune sepulcrum
Pantolabo scurra, Nomentanoque nepoti.*

Scribit Urbicus, in suburbanis, loca publica inopuna destinata funeribus, culinas appellari. Quod sequitur, Inde suspiciunt perpetuò lumen: in veteri libro legitur, *Suscipiunt perpetuos*. Funera autem significat, quæ cum funalibus efferebantur. Puto tamen ex vestigiis veteris scripturæ legendum, Quo deinde suscipiunt perpetuò flumen lacus: Lacunæ, in qua ibi aqua. Nam, *In qua ibi aqua*, perspicuè scribitur, & *Perpetuos lumen*, coniecturam affert legendum esse, Perpetuò flumen. Lacum autem hic intelligo, quo ex flumine ad aquandum aut lauandum aqua excepta est, ut quòd etiam ex aqueductu, aut fonte recipitur. Terentius,

Apud ipsum lacum est pistrilla. Horatius,
--omnes Gestiet à furno redeuntes scire lacuque.

Aliter autem dicitur, ut lacus Lemanus, lacus Larius. Porro de humore cœperat differere, & de puteo dixerat Varro: ut de lacu etiam, aliisque, quæ ibidem sunt loci, hic tacere non deberet.

9 QVOD GRAECE ποταμὸν.] Ex vestigiis veteris scripturæ reposui ποτὸν, quòd est ποταμὸν. Hinc etiam Festus Pompeius emendandus est, in quo idem inolepit error. Nescio quid tamen etiamnum residet in Varrone vitij, cum scribitur, *Quod nomen habet pri-*

mam: nisi si quis literam, scilicet A intelligat. Alij Primum potius scribunt, ut Stegnum primum dictum fuisse scribat Varro, postea stagnum. quòd equidem verum puto.

9 QVI circum Aternum.] Nam ad Aternum amnem erant Amiternini: quasi Amaternini, id est Circumaternini, dicti.

10 ANCEPS.] Id est, duplex historia: qua in significatione ancipitem poni declarat Nonius. Pro Dehebri, in veteri libro *Thebrim* reperi.

10 TRANSLATITIO nomine ab hominibus.] Hoc coniunxi cum Sabinis & Lucanis, cum antè confusa essent, & inordinata, magnasque tenebras offunderent. non enim quòd sequebatur, cohærescebat. Sunt & nomina ab tot montibus: ubi vetus liber habet, *Nominatum ab tot*. quòd adiuuat emendationem sequentium. Ut autè ab Appulis Appulia dicitur, ita à Sabinis non potest declinari Sabinia. Quinetiam ætate Varronis in Lucanis potius quàm in Lucania dicebant: quàm postea Lucaniam etiam dixerunt. quòd apud Florum reperitur & alios.

II SATURNIA.] Totam dicit Dionysius olim Italiam, Saturniam terram vocatam fuisse, his verbis, *ἡ δὲ δὴ δὲ κατὰ σύμπτωσιν, ἡντιῦν Ἰταλίας καλεῖσθην, τῆς θεῶν τούτων ἀέκαστο, Σατορνία πρὸς τῆς ἐνοικοῦστων ὀνομαζομένη.* Antiquum autem oppidum Saturniam illic fuisse ubi Roma est, scribit Virgilius,

Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.

II PANDANA.] Quæ sic dicta est, ut ait Verrius, quòd semper pateret. Quem autem Iunium dicit, is est Iunius Gracchanus, cuius apud Plinium mentio est.

II MAXIME puto ab aduectu.] Malè veteres libri, *Ab aduentu*, nisi fallor. *Quòd ea qua tum dicitur Velabrum, & vnde escēdebāt ad imam nouā viam, locus facellus.* Labrum paulo post habebant libri veteres: ex quibus totum locum emēdavi. Quòd de aqua tum dicitur velabrum, & vnde escēdebant ad imam nouā viam, locus facer velabrum. Velabrum autè maius fuit, de quo hoc in loco Varro, & minus, de quo infra. Ab iis palus fuit
b.iiij.

in minori velabro: à quo quòd ibi vehebatur in tribus velabrum, vt illud maius, de quo suprà dictum est. Velaborum meminit Propertius,

*Qua Velabra suo stagnabant flumine, quaque
Nauta per Urbanas Velificabat aquas.*

Antonius Augustinus hinc scribit, *Ad rumam noua Via lucus est, & sacellum Larum*, cum in veteribus libris *Sacellus labrum* scriptum extet. In velabro autem sacer locus erat, quod Velabrum dicebatur, vt Varro libro sequente tradet. Accæ Larentiæ sacrificium fiebat, qua in nouam viam exitur. Veteres porro Escendo pro Ascendo dicebant, vt hinc Varro: & Liuius, A. D. X. Cal. Octob. ludorum Romanorum 11 die, C. Licinio consuli ad quadrigas mittendas exscendenti, tabellarius, qui se ex Macedonia venire diceret, reddidit laureatas literas: quadrigis missis consul currum ascendit. Varro alio loco, E vinea in arbores escendit vitis. Iterum, In carnarium escendat. Velabrum sunt qui non à vehendo sed à velis deducant, propterea que viam ad hippodromum ferentem è foro, solerent ludis intendere velis.

II VELLATURAM.] Quod de nauibus homines traicientibus hinc dicit, dicit de vecturis plaustrorum in lib. 1 De re rustica. Item, Dicuntur qui vecturis viuunt, vellaturam facere. Plutarchus, *πῶ δὲ πορθμίων βηλαποῦραν καλοῦσιν*. Id est, Transuectionem autem vellaturam appellant.

II QUADRANTIS RATITI.] Veteres libri, *Ratiti*: quod non ita probo, adductus Pompeii auctoritate, qui scribit Ratitum quadrantem dici, quòd in eo & triente, ratis fuerit effigies, vt nauis in asse. Quod & à Plinio scribitur, his verbis, Nota æris fuit, ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrum nauis: in triente verò & quadrante, rates. Quadrantis ratiti, finis est versus hexametri. Ratitus, rati notatus & insignitus dicitur. id est, ratem habens.

II TUM ARGEORVM sacraria.] Argei loca erant in vrbe, vbi sacra fiebant, à Numa consecrata. Liuius libro 1, Locaque sacris faciendis, quæ Ar-

geos pontifices vocant, dedicauit.

II SUBURANA.] Hæ quatuor regiones, Suburana, Esquilina, Collina, Palatina, postea quatuor tribus urbanæ fuerunt. Erat autem omnium tribuum prima Suburana: pro qua Ocriculana irrepfit in orationem secundam in Rullum. In bonis enim libris veteribus legitur, *In dena ingera describat ab Suburana vsque ad Arniensem*. vt Suburana sit prima tribus, Arniensis, vltima. Cõqueritur enim illic orator ordinem tribuum à Rullo negligi.

II VIBENNO.] Libri scripti, *Cele Vibenna*. Cælius à Dionysio vocatur, *ὃν ἀφ' ἐνὸς ἡγεμόνος ἐν Τυρρηνίῳ ἐλθόντος, ὃν Κάλλιος ὄνομα ἴσ' ἔσ' ἰδὲ λόφων τις, ἐν ᾧ καὶ διδραμίδη, Κάλλιος ἐς τὸ δὲ χρόνου καλεῖται*.

II TVCVC.] Liuius scribit, Profligatis ab Aricinis Hetruscorum copiis, Porsena rege, benignè qui cladi superfuerint, exceptos esse Romæ, nuntiatæque suis hospitalium beneficiorum benignitate, multos urbis charitate captos, Romam migrasse: eisq; locum ad habitandum datum, qui Tuscus vicus appellatus sit. Ita Liuius cum Varrone non conuenit. Verrius etiam aliter, qui Tuscum vicum dicit esse nominatum ab iis Tuscis qui recedente ab obsidione urbis Porsena remanserant.

II VORTVMNVM.] Vertumnus apud Propertium se Tuscum his versibus dicit,

*Tuscus ego, & Tuscis orior: nec pœnitet inter
Prælia Volscinos deseruisse focos.*

II QUATRICEPS.] Quatuor habes vertices, interpretatur Volaterranus, qui Quatriceps legit, vt infra Triceps, & Quinceps, vt veteres lib. *Triceps* & *Quinceps* habent. Sed legendum, *Quarticeps*, *Terticeps*, *Quinticeps*: quòd *Quartus*, *Tertius*, *Quintus*, sit mons & caput: ac perspicuè ostendunt ea quæ de Exquiliis scribit, ad ordinem ista esse referenda. Sacrarium hinc dicit, vnum ex Argeis, vt suprà exposuimus. Mineruium, est templum Mineræ, vt Dianium, templum Dianæ. Mineruium etiã à Victore, vel (vt alij volunt) Ruffo ponitur in IX vrbis regione. Tabernola, pars quædam in vrbe ad Cælium montem. Cerioniam

autem dici putat Varro à *u'et*, quod caput est, nisi fallor. Sacram autem viam scribit Pompeius appellandam esse à regis domo ad facellum Streniæ, & rursum à regia vsq; ad arcem. In quo auctore, Streniæ, pro Streniæ, malè legitur, vt hic locus indicat. Idibus autem, sacerdotes sacra in arcem ferebant ad sacrificandum, quæ sacra Idulia vocat Pompeius. Ad eam consuetudinem sic alluisse videtur Horatius,

- Dum Capitolium

Scandet cum tacita Virgine pontifex.

12 S V C tertia litera c non b.] Idem scribit Pompeius: sed & Quintilianus lib. i. cuius hæc verba sunt, Et Suburra cum tribus literis notatur, c tertiam ostendit. Nam cum scribebatur notis, tribus literis exprimebatur, Suc, etiam Varronis ætate. Augustinus hic legit, Tertia litera b non c.

12 E T L A R I V M querquetulanum facellum.] Puto legendum, Larum querquetulanum, vt apud Liuium Larum permarinum. Nam querquetulum illic erat, & Larum ædes. Cælius etiam mons querquetulanus, à querna sylua vocatus fuit. Quos Lares querquetulanos vocat Varro, appellare videtur Nymphas querquetulanas Pompeius. Mox libri veteres *mephitis* habent: ego Mephitis rectum puto, vt & emendauit Augustinus. Virgilius, *-seuamque exhalat opaca mephitis*. Est autem interdum putor, interdum Dea, quæ Iuno censetur à quibusdam, grauis odoris præses. Pro, *Vna est*, ex veteribus libris correxi, *Via est*, eleganti sententia.

12 C I S P I V S.] Quidam libri, Cipseus. Cispus (inquit Pompeius) in vrbe, Exquilinæ regionis, de nomine cuiusdam hominis dictus. Duo montes erant Exquiliis, Oppius & Cispus. Oppius (inquit Festus) appellatus est ab Oppio Tusculano, qui cum præsidio Tusculanorum missus ad urbem tuendam, dum Tullus Hostilius Veios oppugnaret, in Carinis confederat, & ibi castra habuerat. Cispus à Cispio Anagnino, qui eiusdem rei causa eam partem Esquiliarum, quæ iacet ad vicum patricium versus, in qua regione ædis Mephitis est,

tuebatur. Sic hæc in Festo coniungi debent, quæ miserè distracta sunt, vt intelligi non possint. Cum autem scribit Varro, *Exquiliis lucum fagutalem*, subaudire oportet, Haber, aut quiddam tale.

13 P R I N C E P S.] Id est, primum caput, & primus mons Exquilinæ regionis.

13 T E R T I C E P S.] Id est, tertium caput & tertius collis, tertium iugum.

13 D E X T E R I O R V I A.] Fortasse melius, Dexteriore via, auferendi casu. vt paulo antè, Sinistra, auferendi casu dicebatur. Quod mox additur, *In singulis est*, puto deprauatum esse, pro, Exquiliis est: vt & paulo post, *Ex quibus est*, pro, Exquiliis est, aut, *Exquilinus est*, vt in veteri libro.

13 S E P T I M V S M O N S.] Vetus liber, *Sceptius mons*: quod verius puto. Lucum Petilium, lucum Petilianum vocat Victor. Augustinus Oppius legit: quidam Cispus.

13 V I M I N I O.] Victor, Vimineo. alij libri, Vimino. Pro, *Qui quod ibi viminetæ fuerunt*, alij libri, *Vimina nata fuerunt*.

13 A D V E R S V M est pilonoris.] Varia hæc coniectura distractus fui, animumque huc & illuc diuisi. Nã modò legendum putavi, Aduersum ædem Honoris, ædem Salutis: modò, Aduersum est, Apollinis ædem, Salutis. Nam Apollinis ædes in Quirinali erat, vt scribit Victor. Existimaui etiam commodius aliquando legi posse, Aduersum est pilam Horatiam. Nam angularis erat in foro columna, spolia Curatorum habens, vt Dionysius ait, quæ pila Horatia vocabatur. Dionysius, *πύλω δὲ ὀπίκλιον ἢ ἐπὶ τῆς φουλάττει πύλω ἀπὸ τῶν, ὀρεπία καλεουμένη πύλα*. Meminit & Liuius. Potuit enim è regione esse montis Salutaris. Sed vt omnes meas coniecturas perscribã, mihi vestigia veteris scripturæ rimanti, desiderari litteram vnã, & duas transpositas esse, tandem in mentem venit: legique debere censeo, Aduersum est Apollinaris: vt sit, Est è regione Apollinaris collis, vel Apollinaris vicus, cuius meminit Victor. quanquam illud alterum magis probo de colle Apollinari, in quo Apollinis

ædes erat. Esse enim potuit collis Apollinaris, vbi templum Apollinis erat.

13 **H A B E R E S O L E T.**] Solet habitare. Dius autem Fidius (quem Græci *μίσιον* interpretati sunt) sanctissimè colebatur: & iusiurandum eius nomine conceptum religiosissimum & sanctissimum erat: adeò vt senex apud comicum, quem seruus enixissimè obtestatus erat, obtestationem eius instar iusiurandi nomine dij Fidij concepti esse dicat. Ait enim, *Per dium Fidium quæris, iurato mihi. Video necesse esse eloqui quicquid roges.*

13 **M V S T E L L A R I O.**] Sic Augustinus ex veteribus, vt reor, libris habebat: *Instellaris* tamen vetus liber. Meminit muri mustellini Pompeius in Mutinitini sacello: sed aliud est. Quod scriptum erat in excusis libris *Turaculum*, in scriptis reperi *Auraculum*: suppleui syllabam, & Auguraculum edendum curavi. Locus enim erat vnde augures captabant auguria, & auspicabantur. Pompeius Auguraculû, arcem dicit esse, quòd inde auspicarentur augures. Nam & in arce inaugurabant, vt Varro dixit: & in arce apud Liuium inauguratur Numa. Victor auguratorium appellat, & in Palatio collocat. Ex Carinis quoque nonnulli sunt qui captata fuisse auguria tradant. Est autem auguraculum quod Græcè dicitur *αἰωνιστήριον*. Scribit Higinus de castris metandis, in castris etiam Romanorum auguraculum fuisse, vbi duces auspiciis operam dabant. Id Augurale vocat Tacitus lib. 11, Nocte cœpta egressus augurali per occulta & vigilibus ignara. Quod autem dicit Varro, Ædificium solum est, puto hanc sententiam continere, nulla illic delubra & fana esse, sed tantum priuata ædificia.

13 **Q V I** appellatur palatium.] Ager sic dicebatur: & vrbs Aboriginum etiam in agro Rheatino erat Palatium nomine, x x v stadiis à Rheate distans, vt auctor est Dionysius, qui priscos illos Latinos ait Aborigines ad Latini ætatem vocatos esse: tum enim Latinos appellari cœpisse. Aborigines autem vocatos fuisse vel à montibus (qui Græcè *ὄρη* dicuntur) vel ab errore, quasi

Aberrigines: vel potius quòd sint tanquam auctores generis, id est, *ἄβριγγες ἢ ἀβριγγίται*. Nam & origines Sallustius appellauit *μικροπόλεις* vrbes; quæ colonias miserunt, & populos auctores generis: Hæcque breui (inquit) multum auctæ, pars originibus suis præsidio aliæ decori fuere. *Μικροπόλιν* etiam elegantissimè, maiorem patriam vocauit Curtius, his verbis, Syracusis id simulacrum deuexerant Pœni, & in maiore locauerant patria.

13 **C E R M A L V M.**] Pompeius, Cermalus (inquit) locus in vrbe sic nominatus. nec aliud addit. Plutarchus in Romulo, *κατὴνελίαν εἰς χωρίον ὁμοιωδὸς μαλθεϊκόν, ὅτι καὶ κερμαλὸν κελεύουσιν πάλαι δὲ Γερμανόν, ὡς ἔοικεν, ὅτι καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, γερμανεὺς ὀνομάζουσιν*. Id est, In locum valde mollem detulit, quem nunc Cermanum vocant, olim Germanum, vt apparet, quòd fratres germanos nominant. Ita Cermanum pro Cermalo scribit Plutarchus: apertèque ostendit, vt & Pompeius, per C scribi debere, non, vt in omnibus Varronis libris, per G. In epistola autem tertia lib. 4 ad Attic. vbi sic legitur, Nam Milonis domum, meamque Ceramio prid. Id. Nouemb. expugnare & incendere ita conatus est: mendosum reor, & Cermalo emendandum. Habebat enim Cicero in Palatio: ac perquam leuis fuerit ista mutatio, quæ certissima coniectura nititur.

14 **V E L I A E.**] Fragmenta quædam circunferuntur Catonis nomine, in quibus scribitur, Veliam esse alteram partem montis Palatini, à vellunda lana appellatam, ante monstratam ab Hetruscis tonsuram.

14 **V E L L E R A.**] Vetus liber *Vellemera*, In libris De re rustica, Vellera & Vellimina. Verbis priscis vtitur magis quàm delectatur Varro, vt suprà dixit. Vellimina à vellimen recto, vellemera insolens omnino, & inauditum magis.

14 **T R I B V S** appellatæ.] Non tribus, sed centurias fuisse equitum Liuius scribit: cui hac in re cum Varrone minimè conuenit. Astipulatur Liuius Horatius, cum pro equitibus dicit,

Celsi prætereunt austeræ poemata Rhamnes. Quid autem vetat sic appellatas fuisse equitum centurias &

agri partes? Dicuntur autem Tatienses & Titenses, ut quos Varro sodales Titios nominabit, appellat & Lucanus hoc versu,

Semptemurque epulis f. stis, Titii que sodales. Alii etiam Tatiios vocant. Etiam Tatienses vocat Propertius Tities;

Hinc Tities, Rhamnesque Viri, Luceresque coloni. Hic quibusdam in libris legitur Taries & Rhamnes. Tatienses nomen habent à Tito Tatio.

14 I V N I V S.] Gracchanus cognomento, à Gracchi amicitia, ut ait Plinius, vocatus, qui Commentarios scripserat, multa antiquitatis Romanæ documenta & exempla continentes. Eius lib. 3 De legibus meminit Cicero. Lucumonem autem, à quo Luceres vocati sunt, scribit Dionysius venisse Romulo auxilio contra Tatium.

14 V O L V M N I V S.] Vetus lib. *Voluius.*

14 S V B V R A N A.] Triginta quinque tribus erant, urbanæ quatuor, triginta una rusticæ. Earum certus erat ordo in ferendis suffragiis, ac post prærogativam, quæ sortitione fiebat, suo quæque iure & ordine vocabatur. unde tribus iure vocatas, existimo appellatas esse. Nam & ex hoc Varronis loco colligere facile est, certum quendam earum ordinem fuisse, & ex Cicero in Rullum: qui conqueritur in agri diuisione & assignatione Rullum incipere à Romilia, neglecto tribuum ordine, id est, prætermisissis quatuor urbanis, Suburana, Esquilina, Collina, Palatina. à quibus primis incipere debuerit.

14 E T S I Harpocrates digito.] Etsi Harpocrates qui digito premens labrum, significat ne hæc euulgem, tamen hoc dicam. Plutarchus de eo (quanquam in Plutarcho κατὰ πικρῆς malè legitur:) Διὸ τὸ σὺ μὲν δάκτυλον ἔχεις καὶ σιωπῆς σύμβολον, id est, Itaque digitum habet ori adpositum, silentii & taciturnitatis indicium. Proinde scripsit Catullus, *- Et patrum reddidit Harpocratem.* Pro, mutum & elinguem reddidit. Sigalion etiam dicebatur. Ausonius, *Aut tua Sigalion Ægyptius oscula signet.* Plutarchus Harpocratem scribit filium fuisse Isis exterricineum, id est;

ante exactos menses genitum: quem ἡλιόμυλον Græci vocant. eundem etiam pedibus debilem. Cùm autem ait, Etsi Harpocrates digito significat ut taceam, sentit mysteria & arcana sacra non esse enuntianda. Qui sunt Taantes & Astarte apud Phœnicas, addidit Augustinus, de suis (ut existimo) codicibus. nefas enim est malè suspicari de docti hominis & in literis religiosè versantis fide. Taantem Eusebius (sic enim vocat) dicit esse apud Phœnicas Mercurium, qui ab Ægyptiis Thot vocetur. Astartem, Venerem. Hanc Deam Salomon, veræ pietatis & religionis desertor, tandem coluit.

14 A M B R A C I A.] Sic Augustinus. Alii libri, *Quas Samothracia.* Dionysius scribit, Æneam venisse Ambraciam, & in Actio ædificasse Veneri templum & diis magnis, qui quidem sunt Samothracæ. Ita etiam Ambracia meritò retinemus.

14 S A M O T H R A C E S.] Varro humanarum rerum libro secundo referebat, Dardanum deos penates ex Samothrace in Phrygiam, & Æneam ex Phrygia in Italiam detulisse. Macrobius ait eos Deos fuisse, Iouem, Iunonem, Mineruam: & Cassius Hemina eosdem Romanorum penates & Samothracas deos fuisse scripsit, eosque propriè dictos fuisse θεὸς μεγάλους. Apud Eusebium lib. 1 Præparationis euangelicæ, Samothracæ dii sunt Castor & Pollux, aut Cabiri, aut Corybantæ. Id tamen reprehendit Varro, & ad rerum principia deos illos reuocat. Tertulianus de Samothracibus hoc scribit, Ante eas tres aræ trinis diis parent, magnis, potentibus, valentibus: eosdem Samothracas existimant. Iuuenalis, *- Iuret licet & Samothracum Et nostrorum aras.* Eorum factis religiosissimis homines initiabantur.

15 H V M I D V M & frigidum.] De corpore accipio. animæ enim est calor & siccitas. Itaque mox scribet, quòd per hos natura frigori miscet calor em, atque humori aritudinem. nam animam, ut scribet, æther adiugat.

15 P F L L I S.] Ad hunc Ennii locum respexisse

Lucretius videtur, cum scripsit,

*An pecudes alias durnitus insinuet se,
Ennius Et noster cecinit.*

Parire autem more prisco, pro Parere, dixit Ennius, Genus pennis cōdecoratum, id est, per circumlocutionem, aues. ut apud eundem Ennium, *Corpora pennipotentum*, sunt corpora auium.

15 ZENO.] Auctor sectæ Stoicæ, qui certa temporum vice censet in ignem omnia deflagrare, deinde ex igne omnia renasci. Versus est trochaicus, quem affert ex Ennii Epicharmo. Pro, *Isque totus mentis est*, Augustinus legit, *Isque actus mentis est*. Quod ait innumera-biles & immortales ignes esse, de cæli stellis interpretor, qui ignes, ut ait, animas generant: sol autem etiam mentem hominum, ut præstantiorem, præstâtior & nobilior ignis. Cæterum versus est Pacuuii è Chryse,

Mater est terra, ea parit corpus, animam æther adiungat. Id est, adiungit: ut Coniugat, coniungit, Iugat, iungit.

15 EX SE genuerunt.] Vetus lib. *Exgenuerunt*.

15 TERRAM corpus.] Ita ut reperi in Victoria-no, & excudendum curavi, hoc sensu, Terram ipsam deperire & amare corpus, & mortuo homine corpus recipere quod genuerit, neque quicquam dispendii facere. Augustinus duos versus integros reponit,

*Esse igitur corpus terram que deperit ipsam,
Et capit, Et neque iam dispendi conficit hilum.*

hoc sensu, Corpus esse ipsam terram quæ corpus deperit, & capit homine mortuo, neque quicquam amittit animæ & corporis discessu, cum anima sit ab æthere.

15 NATI SIT exitus.] Rectè, *Quod natis exitus, inde Exitium*, emendauit Augustinus.

15 VBI NIMIVS.] *Vbi minus ardor*, codex Victorianus, bono sensu: nam minus calet hyems, nimis humida est æstas. Nimiis tamen malim.

15 IN LIMINE.] Plutar. in Problematis quærit quamobrem apud Romanos noua nupta ignem & aquam tangere cogebatur, & rationem commemorat, Varronis verbis consentaneam.

15 I V N

15 I V N C T I O N E sumit Venus hinc comicus.] Vetus, *Iunctione suis Venus, comites hinc*. lego, Iunctionis, Venus: comites hinc. ut Varro Venerem à vi ignis & aquæ coniunctionis dictam scribat, ac proinde in nuptiis ignem & aquam comites esse Veneris dicat. Mox lego, Comicus, victrix Venus: ut ab aliquo comico sic vocatam Venerem intelligamus.

15 S E D V I N C I R E.] Victricem esse dictam ait, non tam à vincendo quàm à vinciendo: ut & mox Victoriâ, quod superati hostes vinciuntur, dici putat: quod mirum fortasse videatur.

16 M A L A M V I E R E.] *Malaci*, id est molles, vetus. fortasse etiam Malacam legi posset, id est, mollem. Sic in Bacchidibus Plautus Malacum pallium dicit. Hic versus apud Censorinum valde deprauatus est, ultimo capite.

16 P A L M A M.] Putem potius à similitudine palmæ humanæ, ut & Palmites. In libris De re rustica, palmam in vitibus à pariendo deducit, his verbis, Posterior, quo ea vitis immittitur, ad vuas pariendas, dicta primò videtur à pariendo parilem: exin mutatis literis, ut in multis, dici cœpta palma. Ita Varro sibi non satis constat.

16 S I G N I F I C A N T E S.] Excusi libri, *Significantes Veneris*: vetus, *significat se Veris*. Fortasse, Esse veris. nam ver maximè est genitale. Et paulo antè, Naturâ potius ver expectat. Augustinus Veneris tollit.

19 S A T V R N V S.] Ab saturo dicitur Varroni, ut Nocturnus, qui apud Plautum deus est noctis, à noctu. Ciceroni Saturnus, quod saturatur annis, appellatur: quod deus is conuersiones & spatia temporum contineat. De cereis Saturnaliorum scribit Macrobius.

16 O P S.] Macrobius de Saturno & Ope: quos etiam nonnullis cælum & terram esse persuasum est, Saturnumq; ab saturo dictum, cuius causa de cælo est: & terram Opem, cuius ope humanæ vitæ alimenta quæruntur: vel ab opere, per quod fructus frugisq; nascuntur.

16 I S T I C est is.] Versus sunt trochaici.

17 N E G A N T sub tecto.] Cato apud Nonium c. j

Itaque domi ritu nostro, qui per Dium fidium iurare vult, prodire solet in compluuium. Item de quadam dea dicit Plinius, quam tamen non nominat, his verbis, Seiamque à ferendo, Segeſtam à ſegetibus appellabant: quarum ſimulacra in circo videmus. Tertiam ex his nominare ſub teſto religio eſt. In Plinio putem legi debere, vt libri ſcripti habent, Seriam. Seſſiam Tertulianus vocat, Macrobius Saiam, vt Segeſtam Segetiam. atque, ſiquis nominaret Salutem, Semoniam, Saiam, Segetiam, Tutelinam, ei ferias obſeruandas fuiſſe. Tertia illa dea, quam religioſum erat ſub teſto nominare, Tutelina (vt reor) erat. Tertulianus de circo loquens, Delphines Neptuno vouent, columnas ſeſſias, à ſementationibus: meſſias, à meſſibus: tutelinas, à tutelis fructuum, ſuſtinent. Ante eas tres aræ tribus diis paræt, magnis, potentibus, valentibus: coſdem Samoſthracas exiſtimant. Hic locus & ad ea pertinet quæ antè Varro de Samoſthracibus diſſeruit, & dearum, quas in Circo fuiſſe Plinius dixit, columnas memorat: & verſum Iuuenalis illuſtrat,

Conſulit ante phalax, delphinoꝝumque columnas.

17 SANCTVM.] Silius,

-- Pars ſanctum voce canebant

Auctorem generis, pars laudes Sabe canebat

Ore tuas.

Deus ille Sabinorum à Romanis Sanctus vocabatur, à Sabinis ipſis Sancus. Itaque hinc nonnulli libri veteres habent *Sancus*, alij *Sangus*. In fragmento Catonis ſcribitur, Sangum gentilem Sabi, pronuntiarì à Sabinis, Sanctum à Romanis. Propter viam fit ſacrificium (ait Verrius) quod fit proficiſcendi gratia Herculi, aut Sanco, qui ſcilicet idem eſt deus. Qui me locus admonet, vt locum Catonis apud Macrobium emendem, in quo legitur Pteruia, pro Propter viam. Verba Macrobij ſunt, Sacrificium apud veteres fuit, quod Propter viam vocabatur. In eo mos erat vt ſi quid ex epulis ſuperfuiſſet, igne consumeretur. Hinc Catonis locus eſt. Namque Albidiũ quendam, qui ſua bona comediſſet, & nouiſſimè domum, quæ ei reliqua erat, incendio perdiſſet, propter viam feciſſe dicebat: quod

comēſſe non potuerit, id combuſſiſſe. Simile eſt illud Plauti, vt reor, in Rudente,

Propter ſiam illi ſunt vocati ad prandium.

Sanctum Herculem dici à ſanciendo dicit Propertius,

Nunc quoniam manibus purgatum ſanxerat orbem:

Sic ſanctum Tatæ compoſuere Cures.

17 DIE SPITER.] Dieſpiter eſt Iupiter, diei pater, vt exponunt interpretes Horatij, illo verſu, *Namque Dieſpiter igni coruſco nubila diuidens*. Gellio etiam Dieſpiter, eſt diei & lucis pater: vnde & Diuouis & Lucretius (inquit) dictus eſt, quod nos die & luce, id eſt vita, afficeret & iuaret. Dieſpiter etiam eſt infimus aer, & Iupiter infimus, id eſt, Dis pater, qui & infernus Iupiter dicitur: vt Proſerpina, eius vxor, Iuno inferna. Aboriuntur autem dixit pro Intereunt.

17 FINIS ORTVS.] Vetus, *Finis orcum*. Itaque legendum ferè putem, Finis orcum, orcus dictus. vt Orcum pro loco dicatur ab eo in neutro genere: quanta etiam in maſculino dicitur frequentius Orcus, vt & pro deo. Nã infimus Dieſpiter eſt Orcus, id eſt Pluto, qui infernus Iupiter vocatur: vt eius vxor, Proſerpina, inferna Iuno. Vergilius, *Iunoni inferna dictus ſacer*. -- Orcus theſaurus inferi in epitaphio Næuii. Ortus tamen à me non ſummouetur.

17 NOCTILUCA.] Horatius,

Rite creſcentem face noctilucam.

Hoc cognomine colebatur in Palatio Luna, & noctu in eius templo lampades lucebant. vnde libro v ſcribit Varro; Noctiluca lucere, ab luce, quod propter lucem amiſſam iſ cultus inſtitutus. Apud Varronem etiam in Marcipore, Noctiluca fax erat, vt conicio, cum ſcripſit, Noctilucam tollo, ad focum fero, inſto: anima reuiuifcit.

17 APOLLINIS vocabulum.] Dicit Apollinem vocabulum eſſe Græcum, Dianam Latinum.

17 ET HINC quod luna.] Quidam non omnino malè legunt, & hinc quod Diuina, quia ſequitur mox Diuiana. Sed Diuiana Dianæ originem ſatis exprimit. Quærit enim cur Diana vocetur, quod nomen La-

Castor, Polluces, Mars, Mercurius, Hercules.

18 NOVENSIDES.] Horum sæpe meminit Liuius. Sed & Arnobius hunc in modum qui sint explicat, Nouensiles Piso nouem deos esse credit in Sabinis apud Trebiam constitutos: hos Granius musas putat, consensum accommodans Ælio. Nouenarium numerum tradit Varro, quod in mouendis rebus potentissimus habeatur, & maximus: nouitatum Cornificius præfides, &c. Pro Feronia, libri scripti *Cerronia* habent, malè, vt reor. Huius deæ meminit Flaccus,

Ora manusque tua lauimus Feronia lympha.

18 LARAM.] Non satis est plana hæc libri veteris scriptura, *Dicimus Heccalem*: vnde fecerunt multi, *Dicimus Herculem*. quod fortasse verum est. Laram scribit Antonius, vt opinor, è veteribus libris. quod si est, ea verissima scriptura sit. Lara autem est Larum mater, inquit Lactantius: quæ eadem etiam Muta & Larunda dicitur. Aufonius, *Nec Genius domum Larunda progenitus Lar*. Aliis Larum mater est Mania.

18 VOVIT OPI.] Eadem ferè apud Dionysium verba sunt, *Τάπος δὲ ἡλίου τε καὶ σειλῶν καὶ Κρόνου καὶ Πέρας, ποσειδὸν δὲ ποσειδῶντος Ἑστίας καὶ Ἡρακλῆος καὶ Ἀρτέμιδος, καὶ Ἐνυαλίου, καὶ ἄλλοις θεοῖς, ὧν χαλεπὸν ἐξείπειν τὰ ὄνοματ' Ἑλλάδι γλώσσῃ*. Quam autem Varro Opem appellat, Rheam dicit Dionysius: quem Quirinum, Enyaliium. Martem enim Quirinum intelligit Varro, non Romulum.

19 CLOACINAE QVE.] Cloacinæ simulacrum (inquit Lactantius) in cloaca repertum Tatius consecrauit: & quia cuius esset effigies ignorabat, ex loco illi nomen imposuit. Septimius Florens, adyta Cloacinæ, ludens cum dicit, cloacam intelligit, his verbis, in libro De pallio, Sed omnino totum Empedoclem in adyta Cloacinarum detulisset. Veneris Cluacinæ meminit Plinius, quæ ex eo nomen habebat, quod Cluere lingua antiqua esset pugnare. Illic autem erat eius signum, vbi depositis armis se Romani & Sabini purgauerant myrtea verbera.

19 ALITES ALII.] Videtur legendum, Ab alis. Nam ab alis alites dicuntur, vt volucres à volatu.

19 GALERITVS.] Alij fœminino genere Gale-ritâ, Græci *καρυίδην*. sed & *καρυδαλίδα*, quam & *ὀπιτυρίδα* Theocritus cognominat, quod tanquam tumulum in capite habere videatur.

GREGES GERGERA.] Quid hinc sibi velit Varro, equidem nescio. *γέργυρα* fortasse legendum: quæ vox Græcis nonnullis multa significat, vt inde grex videatur fortasse Varroni deduci. Est & *γέργυρος*. Quid si dicat quædam auium nomina esse Græca, vt grus, *γέργυρος*? quod mihi verius videtur. Itaque potius legendum censeam, Vt quædam Græca, vt grues, *γέργυρος*. Est & Crex auis nomen Aristoteli, si quid ad emendandum hunc locum conferre potest.

19 CYBIVM.] Plinio Cybia sunt frusta pelamidum salfarum & confectarum. nam sic ait vocari concisam pelamidem. Hinc Varroni sunt pisces ipsi, id est pelamides. Hiccius apud Athenæum Pelamidas ait esse magna cybia: quod (vt reor) parua & magna sint, sed magna pelamides vocentur. Ita Pelamis est Hiccius quod Plinio Apolectus. Nam Pelamidum generis maximam Apolectum vocari dicit, Aut Triton, magni (vt scribit) Pelamidum generis, ex quo horæa cybia fiebant. Sic potius legendum censeam, quam vt vulgò, *Vræa cybia*. Sed & in Varrone Horæum legerem, non Vræum. Hoc autem salisamentum nomen habet à veno tempore. eius est mentio apud Athenæum, nisi partes nominarent.

19 MELANDRIA AT QVE.] Sic salis thynni partes vocantur. à cauda *ὀφθαλμῶν* dicitur. quod salisamentum vilissimum, vt ait Plinius, erat. Melandria autem partes sunt thynni salis, quernis affulis similes. Quanquam autem quæ caudæ proxima sunt, vilissima Plinius ait, Melandria tamen vocat. Itaque horæum hic legere propè persuadeor, vt in Athenæo & Plauto scribitur. nec quod partes dixit, officit, cum certæ fortasse partes vere salirentur, vt suauiores. nam in eo macra pinguibus præferbantur, & in partes ea salisamenta

secabantur. Siquis vræum mauult, ita explicet vt expofui.

19 LINGVLACA.] Quid fi potius Lingulata? quòd linguæ fimilis fit, præfertim bubulæ. vnde βού-
ζυγγαρος à Græcis dicitur. Sic Pafinaca videtur vocari
debere herba, à pafini fimilitudine: fed & pifcis. Ac fe-
rè labor vt putem Securiclatam vocari debere herbam
eam quæ πελεκύκος Græcè dicitur: quòd præ fe ferat fi-
militudinem securiculæ. Sed & Scandulatam libentius
quàm Scandulacam dixerim: hæc tamen affirmare non
aufim. Lingulaca Solea eft. Plautus tamen à Solea eam
diftinguit in Cafina. Nam cum dixiffet *solcas*, mox
fubiecit, *Vim' lingulacas?*

19 SVRENÆ.] A furæ fimilitudine, vel furi, id
eft pali. Sic concha quædam vocabitur, de qua nihil
ynquam legi. Alij libri *Sirenæ* habent: in quo æquè hæ-
reo. Græcum enim videretur. E genere concharum funt
apud Plautum in Rudente Striatæ: fi cui probari potefit
emendatio, in quam fumus procliues, cum ignorantia
fubfidium quærimus. Sunt & Veneriæ è concharum
genere apud Senecam, epiftolarum lib. x v. his verbis,
Veneriæ, spondylîque & oftreæ eatenus circuncifa. Vbi
doctiffimus ille Erasmus nõ minus hæret quàm ego, in
Surenæ explicatione, nec videt effe nomen conchæ: de
qua fic Plinius fcribit lib. 9, Nauigant ex his Veneriæ,
quæ (vt reor) fic appellatæ funt, quòd hac cõcha Venus
effe vefta dicatur. Papinius de Venere, *Inque fua du-
cet fuper aquora concha.* Hoc vocabulum eft corruptum
lib. xxxii Plinij. nam vbi legitur Vrenæ, vna, legendum
eft, Veneriæ, vna. Quid igitur fi vt illic Vrenæ pro Ve-
neriæ, fic hîc corruptum fit? Sed fimilitudo nõ appare-
bit, vnde vocabulum vult ortum Varro. nifi quis ex eo di-
cat vocatas quòd fimiles funt ei, quæ vexit Venerè, aut
partibus veneris, vt quæ Veretillia & Virginalia ab
Apuleio vocantur. Inueni qui hîc Buccina legendum cen-
feret: cui tamen non fubfcribo. Ifidorus cum fcripiffet
de echino, Caro eius mollis, & minio fimilis: Vris tri-
bus modis dicitur, vt testudo ac peloris, & coclea, con-
tinuò fubiecit. Vitiato tamen codice, putare quis pof-

set Suris ab eo fcriptum, quòd genus conchæ fit. Sed
Ifidorus mendofus eft, nec mihi operam in eo corri-
gendo hoc tempore fumendam puto. Ego pro Surenæ,
Mures libenter legerim. nam mures & musculi è gene-
re concharum funt, & à fimilitudine nomen inuene-
runt, vt & murices.

20 CERCERIS.] Liber vet. *Ceteris*: excufi, *Cer-
curis*. Eft Græcis κερκίς, genus auis, & κερκιδεύλης. Cerce-
ris, Auguftinus, quod & commodius reor.

20 ATLYTRA.] Deducitur ab luo, quod eft
apud Latinos foluo. Itaque Lutra, non Lytra, fcribi de-
bet, cum fit (vt Varro oftendit) dictio merè Latina. In
codice fcripto pro Lutra, *Lira* fcriptum erat, inquina-
tè, vt exiftimo: vt tamen putem librarium Lua fcribe-
re voluiffe.

20 CONSVLFIAT.] Emendo, vt verfus con-
flet, Fuat. Vetus liber, *Confulcat*. quod idè valeret quod
confulat. Atque à vetere verbo Confulcio, Confulum
videtur ortum, vt à fulcio, fultum. Nifi fi quis cõfulciat
librarium fcribere voluiffe putet. Confulere autem hîc
eft In concione populum aut in Senatu patres fenten-
tiam rogare. Vnde Conful dicatur, apud Nonium lib.
De vita Pop. Rom. Varro ita oftendit, Quia iidem dice-
bantur confules & prætores: quòd præirent populo,
prætores: quòd confulerent fenatui, cõfules. Illic igitur
paulo aliter quàm hîc. Hîc enim quòd cõfulunt popu-
lum & fenatum: illic, quòd fenatui confulant & prospi-
ciunt. Florus vocatos confules dicit quòd meminiffe
deberent confulere fe ciuibus. Confules *κοβήλους* in-
terpretatur Dionyfius. Erat & Confulere apud veteres,
iudicare: fed & Conful, iudex vocabatur. Atque hinc
Confulem vocatum qui tradant, non defunt. Fabius, Sit-
ne Conful à confulendo, an iudicando. nam & hoc Cõ-
fulere veteres vocauerunt. Brutus erat Tragœdia Accij
de exactione regis Tarquinij.

20 IURE & exercitu.] Pro, Iuri & exercitui. No-
tat enim Nonius Varronem non rarò ablatiuo pro da-
riuo vti folere. Infrà, qui præiret exercitu, à Varrone
fcribitur: vt hîc, iure & exercitu. Nam exercitu pro

exercitui dicebāt. Vel iuri & exercitui, quod verius puto. Vel intelligendum est, Populo & cædis, quòd scilicet iure & exercitu præirent alius. Prætor olim omnis erat magistratus qui exercitui præerat. Antè & Præ pro eodem dixit.

20 M A L E F I C I A.] Ante constitutas quæstiones publicas reperundarum, peculatus, ambitus, de ficariis, quia de capite ciuis Romani iniussu populi non erat permillum cõsulibus cognoscere, quæstores parricidij à populo creabantur, causa rerum capitalium quærendarum, vt Pomponius ait: vt in iudicio perduellionis. Ab eodem pop. creabantur duumviri, cùm res flagitabat. Postea quæstores, vel quæstiores, vocati sunt prætores, qui de ambitu, vel peculatu, vel alia publica quæstione quærebant, & iudicia exercebant. Apud Triumuiros, fures & serui (inquit Asconius) accusabantur. Itaque seruus apud Plautum dicit, *Quid faciam nũc, si Tresviri me in carcerem compegerint?* Et in Asinaria adolescens se minitatur accusaturũ lenam apud Triumuiros capitales: *Ibo (inquit) ego ad Tresviro, & vestra que ibi nomina saxo erunt capitis.* Ita etiam nondum constitutis quæstionibus ætate Plauti, tamen de maleficiis illis cognoscebant Triumviri, qui postea tantum cognouerunt de maleficiis peregrinorum & seruorum, & de furtis ciuium.

20 C E N S I O N E M.] Nam censere veteres pro arbitrari dicebant. Varro, Itaque quòd hos arbitros instituerunt populi, censors appellarunt. Idem enim valet Censere & Arbitrari.

20 T R I B V N I militum.] Tum igitur nouem creabantur, postea x x i i i i, vt Polybius scribit: quatuordecim iuniores, & decem seniores. Eorum tribunorum erant Ruffuli, qui in castris creabantur, & Comitiatii, qui Romæ comitiis designabantur: sed initio soli erat Comitiatii. Pro Tatiensium, hic etiam *Tatium* legitur.

21 M A G I S T E R populi.] Seneca, Præterea notat eum quem nos Dictatorem dicimus, & in historiis ita nominari legimus, apud antiquos Magistrum populi

vocatum. Hodièque id extat in auguralibus libris, & testimonium est, quòd qui ab illo nominatur, Magister equitum est. Cicero De finibus, Rectius Magister populi (is enim est Dictator) quàm Sylla, qui trium pestiferorum vitiorum, luxuriæ, auaritiæ, crudelitatis magister fuit. Accesos autem hinc cùm dicit, adscriptitios intelligit, tanquam ad supplendas legiones, quasi ad legionum censum adscriptos. Hos etiam quidam Velatos, alij Ferentarios, alij Rorarios vocabant. Hæc Festus. Varro lib. v i ministratores interpretatur, De vita pop. Rom. eos qui de adscriptitiis erant attributi Decurionibus & centurionibus, eius verba sunt, Qui de adscriptititũ erant attributi Decurionibus & Centurionibus, qui eorum habent numerum, accensi vocabantur. genus enim militiæ erant ministrantibus proximũ, inquit Nonius. Varro, Vt consules & prætores qui sequuntur in castra, accensi dicti, quòd ad necessarias res sapius acciantur, velut accersiti.

21 V T P O T I F I C I S.] Sic correxi ex veteribus libris. Pote enim pro Possibile veteres dicebant. Ergo pontifices Scæuolæ sunt, tanquam potifices, qui facere possunt, id est sacrificare. Ita enim crebrò facere vsurpatur. Dionysius autem Varronis sententiam sequitur, ita scribens, *Οὐτοι κτ' ἢ μὴ πλὴν ἀπὸ δὴ ἀλέκτον ἀφ' ἐνὸς τῆς ἔργων ἢ ἀφ' ἑαυτῶν, ὅτι σκευάζοντες πλὴν ξυλίνω γέφυραν, ποτίστιας ἀφ' ἑαυτῶν.* Pons autem sublicius, totus erat ligneus, neque quicquam erat in eo ferri, vt scribit Dionysius.

21 E T V L S & cis.] Cùm vbique legatur *Ius*, coniectura adductus, quam ostendebat sensus, *Vls*, pro *Ultra*, emendauit: quod & ab Augustino factum animaduerti.

21 C V R I O N E S.] Curiones triginta erant, quot & curiæ: nam sacrificabant pro curiis. Dionysius, *Ἀπέδωκε δὲ μίαν ἱερουργίαν διατάξιν τοῖς πειράκοντα κοινά, ἕως ἑξῆς τα κοινὰ θύειν ἕως τῆς φεραίων ἱερῶν.* Illis autè in sacrificiis vna epulabantur Curiales magna cum hilaritate. Ac fortasse ea de causa scripsit Cicero lib. i De oratore, Vt dies inter eos curiæ fuisse videretur, conuiuium Tusculani.

quod de die senatus interpretantur. Curiones ludis publicis epistolas histrionum, comædorum, tragædorum legebant, cum quid à populo, à principe, aut à ludorum domino petebant. Proinde ita scripsit Martialis, Video quare tragædi epistolam accipiant, quibus pro se loqui non licet. Epigrammata Curione non egent, & contéta sunt sua (id est maledica) lingua. Nam in ludis per Curionem multa pronuntiari solebant. Trebellius ille per Curionem dici iussit, Taurum toties non ferire difficile est. Iterum per Curionem dici iussit, Imposturam fecit, & passus est. Populus autem Romanus à Romulo in triginta curias diuisus fuerat.

21 QVOD in sacro.] Vetus lib. *In Latio.* & Augustinus.

21 CAPITVEIATO.] Flaminem Dialem sine apice sub dio esse non licebat, sed sub tecto esse licebat: quod tamen à pontificibus ei concessum erat, cerimonie huius facti gratia. Dialis autem flamen galero utebatur albo: pileumque eius Albogalerus vocabatur. Non erat autem Flaminis caput tantum tectum apice, id est galero, sed etiam apex inuolutus erat filo. Itaque quia laneo filo erant coronati, à Dionysio *σεφανηφόροι* dicuntur. qui flamines (ut ait) vocati sunt *ἀπὸ τῆς φορήσεως ἢ πλωτῆς τε ἢ σεμμάτων.* id est, quod gestarent galeros & infulas. Nam *σεμματα* dicitur filum quod apici circumdabatur. Hinc Lanigeros apices Virgilius scripsit. Seruius dicit eos habuisse pileum, quem cum per æstum ferre non possent, nec capite intecto eos esse liceret, capita filo religare soliti sunt. Nec verò tantum apex dicebatur flaminis pileus, verum etiam oleagina in eo virgula. Flamen autem à filamine, id est à filo, nomen habuit.

21 FVRINAE.] Fest. Furinalia, inquit, sacra Furinae, quam deam dicebant.

21 FALACRE.] Quis iste Falacer sit, nunquam legi. Singula circi ornamenta scribit Tertullianus singula templa esse: fortasse igitur cum illic falæ essent, Deus qui eis præerat, Falacer dicebatur. Sed hæc coniectura est, eaque perexilis. De falis circi Iuuenalis,

Consult ante falas delphicorumque columnas. Sunt

& Hesychio phalacræ quædam Nymphæ. Conueni qui putaret Deum caluitium arcentem: sed hæc omnia ægrorum sunt somnia.

21 INCOMITIO.] Alii libri, *In comitiis:* sed, In comitio, malim. quod Quinquatribus mense Martio saltarent in foro, ubi comitium erat: & in Capitolio, duodecim erant à Numa instituti, qui Palatini vocati sunt, ut quos addidit Hostilius, Collini & Agonales. Trabeati erant (ut ait Dionysius) & apices gerebant alios, in conum fastigiatos: & ancilia manu altera, altera hastam tenebant, accinctique gladio erant. eorum præsul motus edebat, & ab aliis referebantur. Illud, *Ampiruarè, hoc, Redandruare* dicebatur. Lucil. *Præsul & ampiruat, sic Vulgus redandruat ipsum.* Motus ancilibus infustum erat aliquid suscipi. Tacitus, Fuere qui proficiscenti Othoni moras religionemque nondum conditorum ancilium afferrent. Suetonius, Sed & motis necdum conditis ancilibus: quod antiquitus infustum haberetur.

21 LUPERCI.] De Lupercis Liuius, Dionysius, Plutarchus, consulendi. Eorum in vrbe purganda agmina erant plura: quidamque Fabiani, quidam Quintiliani, à Fabio & Quintilio præpositis suis vocabantur. Proinde scripsit Propertius,

Vnde licens Fabius sacra Lupercus habet.

21 FRATRES ARVALES.] De his ita scribit Plin. Aruorum sacerdotes in primis Romulus instituit, seque duodecimum fratrem appellauit inter illos, ab Acca Laurentia nutrice sua, spicea corona, quæ vitta alba colligaretur, in sacerdotio ei pro religiosissimo insigni data: quæ prima apud Romanos fuit corona. honosque is non nisi vita finitur, & exules etiam captosque comitatur. Lego autem, Sunt qui à fratria dixerunt.

21 VT APOLLINI etiam nunc.] Vetus, *Apolle:* lego, Neapoli: quod cum oppidum Græcum esset, ut Athenæ, suas fratrias habebat. Fratria enim, tertia pars tribus est. Eo etiam nomine censetur sodalitium.

21 SODALES TITII.] Tatii à Tacito vo-

cantur libro primo, à Luciano Titii: *Septem: èr què epulis festis Tinnique sodales.* Vtrumque verum puto; cum & Titienfis tribus à prænominè Tatii dicta fit, & Titia curia ab eodem. Titii tamen sodales à Varrone dicuntur, non Tatii, argumento Titiarum auum. De his ita scribit Tacitus, Vt quondam Titus Tattius retinendis Sabinorum sacris Sodales Tattios instituerat. Varro autem à Titiiis auibus appellatos putat. Vetus interpres Persii, Ingentes trepidare Titos, cum poeta ait, à Titis Titos vocatos dicit. Seruius Palumbes dicit vulgo appellari Tetas. Isidorus, Palumbes, inquit, eo quòd sint fartæ pabulo, quas vulgus Titos vocat. An sint hæ Titiaæ aues, lectori coniiciendum relinquo.

21 F E C I A L E S.] Feciales interpretatur *εἰλωσδι-
νας* Dionysius, Plutarchus *εἰλωσσοειδὸς & αὐονδοφόρος*. Præ-
erant foederibus, & bella indicebant rebus reperitis per
clarigationem: nec nisi rebus ab eis repetitis, bella pia
& iusta esse credebant. Cicero De Repub. Nullum bel-
lum iustum haberi videtur, nisi denuntiatum, nisi indi-
ctum, nisi repetitis rebus. Itaque id fieri desitum dicit
Varro, postquam bella iusta fieri desiere. Varro De vita
pop Romani, Itaque bella & tardè & nulla licentia su-
scipiebant: & quòd bellum nullum nisi pium putabant
geri oportere, priusquam indicerent bellum iis à qui-
bus iniurias factas sciebant, feciales legatos repetitum
mittebant quatuor, quos Oratores vocabant. Illa au-
tem repetitio, Clarigatio appellabatur. Est tamen e-
tiam Clarigatio, ius hominisprehendendi & abdu-
cendi: quòd (vt opinor) id publicè atque etiam per fe-
cialem fieri licere, iusque esse, promulgaretur. Id eò
moneo, quòd doctissimis viris animaduertentim displicere hoc verbum in ea re poni quòd *αὐδ' ἐρλήφον* Græcè
dicitur: cum perspicuè tamen à Liuiò sic vsurpetur, li-
bro octauo ab Vrbe condita, his verbis, Vt eius qui eis
Tiberim deprehensus esset, vsque ad mille passuum pò-
do clarigatio esset. A Etate Varronis per eos foedus fie-
bat, iam bella ab eis non indicebantur. Vnus Fecialium,
Pater patratus dicebatur, quòd & eum patrem esse o-
porteret, & patrem habere, quòd e spatratus esse, quòd

ad patrandú foedus fieret, vt interpretatur Liuius. Alii,
quòd perfectus & absolutus esset, qui & parens esset, &
parentem haberet.

22 H I P S I C R A T E S.) Vet. lib. *ipsi Crates*: pu-
taui legendum Ipsa Crates: vt nomen grammatici signi-
ficetur. quanquam Hypsicrates etiam à Luciano in Ma-
crobiis nominatur historicus Amisenus: qui quidni po-
tuerit hoc, quòd Varro dicit scribere? & gràmatica quæ-
dam relinquere? Itaque Hypsicrates retineo. Isocrates le-
git Augustinus. *Χόρτον* autem (sic enim lego, non co-
horton, nec *κόρτον*) explicant grammatici Græci in Ho-
mero, *αὐλῆς ἐνὶ χόρτῳ*, cohortis ambitum ac septum. à
qua etiam significatione illud Euripidis manauit *σὺ χόρ-
τα νόστο πεδία*, pro finitimis & vicinis agris.

22 P I L A N I.] In legione Romana fuerunt Pi-
lani, quos Polybius vocat *πλοσφίχους & πλοσφοβούς*,
qui gladium, pila, parmam vel cetrā ferebant: & Ha-
stati, qui lorica, scutum, gladium Hispanum, veruta
duo: *ὑαυδς* Polybius vocat. Eadem erat principum ar-
matura & triariorum, nisi quòd pro verutis triarii
hastas habebant. Olim tamen etiam Hastati hastas ge-
rebant, vt Varro scribit. Sed res militaris immutata
fuit. Hastati in prima acie pugnabant, in secunda prin-
cipes, in terra triarii. Liuius, Hastatorum prima signa,
deinde principum erant, triarii postremos clauderāt.
Ea enim (vt scribit Polybius) ratio erat apud Romanos
aciei instruendæ.

22 E T P O S T] Lego, Sed post. & mox, Minus il-
lustria sunt.

22 D V P L I C A R I I.] Vet. lib. *Duplicarii*. Duplica-
rii, melius. Sic apud Vegetium sunt armaturæ duplæres,
quæ consequuntur binas annonas: Simplares, quæ singu-
las. Mox, Turma terma, vetus, *terma*. Curiatius quo-
que apud Festum quasi terimam dictam refert: Terma
tamen etiam placet. Paulo antè, Ab abscindendo: *Ab ob-
sidento*, vetus. fortè Ab obscindendo, quasi obsidium,
tanquam obsidium, dicatur. & vt opinor, non solum
obsidium scribebatur, sed etiam obsidium, vt diffi-
dium & discidium in libris scriptis reperimus. Non

multo potest pro Classicos, quod in omnibus est libris; legitur in veteri *Classices*. non dubito quin Classicines emendandum sit: nec officit quod lib. 5 Classicus canat; scribitur. Nam classicus pro classicum illic scribitur. Canere autem classicum, aut, ut loquitur, classicus, dicitur, ut signa canere dicuntur. v. l. *classices* vocant a classe, qui item cornu utuntur, cum classes comitis comitatum legunt. Quæ scriptura sicui probatur; à comitare (quod est simulitare) supinum erit. Alii *Ad comitatum* legunt. Sic veteres comitia & conuentum vocarunt. Cicero, Nisi per maximum comitatum. Quanquam & in Cic. & Gellio comitatum multi scribunt.

23 NVLLO EST.] Id est nihil.

23 EAE OPTIMAE.] Aliàs, cui est *opimè*.

23 COPIAE.] Vetus lib. *copis*: puto legendum *copis*. Sic enim copiosus à veteribus dicebatur.

23 PRAESTIGIATOR.] Ut pilarii & ventilatores, & *ἠφοκλέπτει*, omnesque qui oculos spectantium fallunt. Monitor, qui monet histrionem in scena; auctor Festus. Nomenclatorem habebant candidati & petitores, qui nomina subiiciebat hominum quos prensari & appellari oportebat. Eum significat Horatius cum scribit, *Mercemur seruum qui dicit nomina, seruum Qui fodiat latus*.

23 LEGVLVS.] Catoni (ut hic Varroni) est qui legit oleam: quidam etiam adiiciunt, qui vnam. ac hic legulus vindemiatore non adiuncto in excusis & veteribus legi libris. Augustinus inserit vindemiatorem. Vnam ni legito calidam, lex vetus est quæ legulos etiam in vna probaret.

23 VINVM legere.] Id est, vvas legere: nam hic vinum, vva est.

24 PECVS.] Pecus pecoris, à pascendo deducit. pecus pecudis, à pede. Pes magnus, area ædificii est, ut ait Varro, id est, ipsa loci planities: Sic pes planus, planities dicitur: ut pes quadratus, cubus.

24 PECVLATORIAE oues.] Id est, peculioria, quæ seruis aut filiis familiis sunt in peculio. Plautus peculiam ouem dixit,

Etiam

Etiam opilio qui pascit, mater, alienas oues,

Aliquam habet peculiarem, que spem soletur suam.

Vetus est scriptura, *Peculacoria*. fortasse & peculia à pecore, quod verum puto.

24 HINC est quod.] Vetus lib. *Hinc est qui Græcis ὄσις*, quod *ὄσις*: bos, quod *βῆς*: eamque lectionem veriorum puto.

24 ἰταλός.] Vetus lib. *ἰταλός*: quæ vox taurum, ut inquit Hesychius, significat. Apud Gellium Varro lingua veteri Græca, *ἰταλός*, boues significasse dicit.

24 OMNICARPAE.] Quod omnia virgulta carpat. etiam capræ ab antiquis crepæ vocabantur. auctor Festus.

24 PORCVS.] Varro de re rustica, Porcus enim Græcum nomen est antiquum, sed obscuratum, quod nunc vocant *χίτρον*. Itaque in Atheniensium initiis hoc nomen scriptum erat, cum in iis Porci (ut Varro ait De re rustica) Cereri immolarentur. Est & apud Lycophronem *ἰπὸρκος*, quadruplex animal ad Istrum: à primo Porcopor: inde à Sabinis Porcopor, inquit, ut puer suis dicebatur. nam ita in veteri libro legebatur. Augustinus legit, *Quod Sabini dicunt de aprino porco porcus: inde de porcus*. Hoc sensu, Sabini catulum apri vocabant porcum: vnde nomen porci fluxit. In Augustino porcidus scribitur, in emendatè pro porcus, ut reor. Ergo scribendum, A primo porco, vel aprino porco quod idem est.

24 ARES VETÈRES.] Vtrum Romani, an Græci, addere debuit. Et veteres Latinos intelligere videtur: Græcis etiam veteribus *ἀρῆς* erat.

24 ARVIGA.] Est etiam Pompeio Haruga, vel (ut alii in eo scribunt) Hariga, cuius adhærentia extæ inspiciebantur. Donatus, Haruspex, inquit, ab haruga nominatur. Nam haruga dicitur hostia, ab hara in qua concluditur & seruatur. Ego putem Aruigam & Harugam & Haruigam ab eodem esse capite.

24 HINC aruignus.] Id est arietinus. Inde fortasse aruina dicta est, quasi aruigna pinguedo. Alij aruignus hic legunt.

d. j.

24 QVAE CORNUA.] Cornigeri autem sunt arietes.

25 NOCTVCVLVS.] Vetus lib. *Noctuculus*, id est interdiu & noctu. Fictum enim est nomen ex veteribus aduerbiis noctu & lucu: vt à diu, quod est die, per dius. Nisi fortè quis Noctulucu scribendum putet.

25 PANTHER.] Huius retis mentio in iure est his verbis, Veluti cum futurum iactū retis à piscatore emeris, aut indaginem plagis impositis à venatore, vel panthera ab aucupe. Panthera autem in accusatiuo singulari, nō plurali, dixit, à nominatiuo Panther: nec fingendum nomen est Pantherum: vt nonnulli faciunt.

25 CAMELOPARDALIS.] Horatius eam intellexit, cum ita scripsit, *Diuersum cōfusa genus panthera camelo*. Ea etiam ouis fera dicebatur. Visa primū Romæ est Dictatoris Cæsaris ludis Circensibus, paulo ante horum librorum æditionem. Tigris primū visa Romæ est in dedicatione theatri Marcelli, multis post æditionem huius libri annis.

25 PROXIMA animalia.] Non melatet à quibusdam philosophis stirpes animalia censerī: etiam à Platone in Timæo. Tamen cum hic Varro eis vitam non animam tribuat, legendum videtur, Proxima animalibus: vt Augustinus legit: aut cum in veteri libro sic legatur, *Proxima me animal*: scribendum fortasse, Proxime animalia. id est, statim post animalia. Quam veram scripturam censeo.

26 RVTA.] ῥύτι enim ab antiquis Græcis dicebatur. quod ab Aretæo & Nicandro nomen vsurpatur.

26 RADIX.] Hoc nomen apud Nicandrum extat, sed pro baculo, aut virga.

Κορίανδρον.] Scribendum puto, Item ex Græcis Latina, coriandrum à κοριανδόν, malachen, cyminon. His enim vt iam Latinis etiam utebantur.

26 PRÆSICATVR.] Id est præsecatur. vt in Plauto, Exicas harundinem, pro execas. Sic brassica vt præfica dicitur. Hæc per* id est, in lib. veteri scribuntur, & melius, cum propius ad brassicæ nomen accedant.

26 FERVNTVR VT.] Vetus lib. *Ferūt vt fruamur*.

26 ETIAM frumentum quod extat.] Vetus liber, *Etiam frumentum quod in ollico quo solet addi ex mola*. Puto ex his vestigiis legendum, Quod ad exta olicocæ solet addi. Pompeius, Aulicoca exta dicebant, quæ in aulis coquebantur, id est, elixa. nam sæpenumero torrebant. Virgilius,

Pinguisque in Veribus torrebimus exta columnis.

In aruige hostia elixabatur. Varro, vt ex veteribus libris emendauit Augustinus, *Hæ sunt quarum in sacrificiis exta in olla, non in Veru coquuntur*. Antè enim legebatur, *Extas in Veru coquuntur*.

26 AQVAE feruenti insipitur.] Id est, iniicitur. Puls autem Romanorum erat & Itolorum cibus, vt polenta, Græcorum. Itaque pultifagum artificem pro Romano & Italo Plautus vsurpat: & se pultifagonidem ludens quodam loco dicit, Romanum aut Italum significans. *Insipatur* autem malle (vt in lib. veteri reperi) quàm *Insipitur*: vt *Dissipatur*, *Obsipatur*. Sed in Festi codicibus *Insipit* reperitur, & in Catone *Insipiat*. Festus *Insipere*, farinam iacere pulti.

26 IN LANIFICIO panus.] Panus in lanificio est tramæ inuolucrum, quod tumet: à qua similitudine panus est appellatus. Sed & panus tumor inguinū. Lego autem è veteri libro, *quod primo figura faciebant vt mulieres*. & mox, *postea aquam et*.

26 ΙΔ κρόκιν.] Sic libri veteres: nec ab iis temerè recedendum est. Nam quod κρόκιν nonnulli substituunt, ad verò quam habere vocabuli similitudinem cum granario & grano potest? Sunt κρόκιν tramæ: sunt & calculi litorei, atque adeò interdum litora: vt proinde fortasse veteribus quibusdam Græcis, sic granaria dicerentur à similitudine. Quanquam quid si κρόκιν legamus? quomodo à Siculis granaria vocata fuisse, ex Epicharmo dicit Pollux: κρόκιν ad significationem grani accommodatum, ad similitudinem vocis alienum & absurdum. Sed certè longè petita à Varrone vocabuli notatio est: idque aliter ab eo scribitur libro 1 De re rustica, Granum, inquit, à gerendo. Id enim seritur vti spica gerat frumentum, non vt glumam aut aristam gerat.

26 *Μελίλω.*] Panicum appellant alij *μελίλω*, milium, *κίχυρον*, & hæc distinguunt. Nonnulli genus quoddam milij esse censent, quos sequitur Varro. quare scribendum, Nam id *μελίλω*. quod mox sequitur post *μέδον*, expungendum.

27 *LIBARETVR.*] Libabatur autem diis immortalibus antequam comederetur: unde nominis origo.

27 *PRIVS QVAM* esset coctum.] Vetus liber, *Prinsquam essetur, erat coctum.* id est, antequam ederetur.

27 *TESTV. CALDO.*] Testus vel testum, est *κρίσανος*, vel *κρίσανος*. Matralia, matris Matritæ festa.

27 *CIRCULI.*] Huius generis erant fortasse & arculata in sacris, circuli illi qui fingebantur è farina & aqua. Lixæ dicebantur etiam à lixæ, id est aqua: unde & Lixæ, qui aquam militibus portabant.

27 *GLOBULI.*] Scribendum è veteribus libris, *globi*. Sed & à Catone lib. De re rustica, ita vocantur, non globuli.

TRITON.] Vetus, *Thrium*. Sic ab Atheniensibus iucundum quoddam edulium vocabatur, ex eo quòd frondibus ficulnis, quæ *ῥπια* dicuntur, inuolueretur. Sunt & *ῥπια* Græcis lagana quædam & placentæ, si quis fortè ita legendum hoc loco putet.

27 *Οφύλλον ἐς τεύρον.*] Quæ hîc adscribuntur, non approbo.

27 *ACOSTO lacte.*] Puto, à coacto lacte, vt coaxeus. quod & Augustinus rectè emendauit, cum ante, à *cocto lacte* & *coxeus*, excusum esset. Caseus autem pastoribus debuit primum esse pulmentum, atque pastoribus eum cibum debuit. Romani primi pastores fuere. Isidorus, Pulmentum vocatur à pulte. siue enim sola puls, siue quid aliud eius permissione sumatur, pulmentum propriè dicitur.

27 *QVAB NIMIS.*] Scribo è veteri libro, *quæ minus cruda.*

27 *AB OLLA.*] Hîc locus fortasse adiuuerit explicationem prouerbii, Ipsa olera olla legit.

27 *QVOD* rueret è rure.] Puto, Quòd erueretur è terra.

27 *ORCHITIS.*] Quæ etiam orchas dicitur. Sic vocatur (vt ait Varro) grandis olea, minor tamen Attico orcha. Sic enim, vt opinor, ab Atheniensibus quædam sua vocabatur olea: & in Varrone eum sensum efficiebam, cum antea nullus esset. Meminit huius oleæ Virgilius lib. 11 Georgicæ, & Pompeius hunc in modum, Orchitis genus oleæ, ex Græco dictum *ὄρχις*, quòd sit magnitudine instar testiculorum. Antonius Augustinus, cui plusquam mihi fidei habeo: *quod ea antiquitus orchemora.* sed vt ingenuè inscitiam non fatear solùm, sed profitear etiam meam, quid illud orchemora sit, non percipio, nisi orche minor legatur. *ὄρχις*, inquit Hesychius, *εἶδος ἐλάσης.* fortasse igitur orchitis, maior erat, orchas, minor: vel *ὄρχις*, quòd ea Attico orche minor. Vetus scriptura est, quam & exposui, & non in commodam censeo, *Orchitis magnitudine est instar testiculorum.* Quidam ita distinguunt, Olea ab elæa, grandis. Orchitis, quòd ea Attico orche minor.

27 *AB ILLIS.*] Vetus lib. *Habitis*, sed malè, vt opinor.

27 *ET EX* iure.] Cum in patina obsonium iure conditum coquitur. Plautus enim, *Quoniam pacto condias, vel patinarium, vel assum verses, quo pacto lubet.*

27 *TERGVS.*] Vetus liber, *Tegus suis*, ab eo quòd *tegitur*. Puto, Ab eo quòd *tegit*, vt perna. Eamque germanam esse scripturam etymologia declarat, atque apparet veteres tegus non tergus dixisse. Itaque in Captiuis Plauti versus hic trochaicus tegoribus postulat,

Dij immortales, vt ego callos dettruncabo tegoribus.

non, vt vulgo, tergoribus: vt sit tribrachus pro choreo. nam dactylus non solet poni. Et in octomario quoque eiusdem fabulæ sic censeam legendum,

Arripuit gladiū, prætruncauit tribus tegoribus glandia.

Quamquam hic etiam dactylo locus est. Veruntamen si Tergus legas, Varro dempta litera à tegendo deducet. Mox in Veteri, *Perna à pede fuerit, à nomine eius.* Nam fuerum veteres pro suum dicebant, & bouerum pro d. iij.

boum. Cato, quot iuga bouerum. Proximè quoque legitur, *Offula ab offa minime suera*, id est, suillæ carnis. his enim vocabulis antiqui utebantur. Offa, inquit Isidorus, propriè frustum demptum: vnde, vt ait, offarij, coci.

28 **INSICIA.**] Sic Varro scribit: alij tamen fere sine n, Isicia. *ισικιον* Græci & *ισικιον* vocant, ita vt Latino tamen vtantur: vt Alexander Trallianus, & Aphrodisiensis, & Athenæus, qui interpretantur *ισικια, τα εν σαρκων εις λεπτα κατακλιζομενα, η μετα πεπειδων συμπλαττομενα.*

28 **DICTVR nunc profectum.**] Hoc nomen est apud Ouidium,

Cuius vt imposuit profecta ealentibus aris.

Nam profecari exta dicebantur. Tranquillus in Augusto, Semicruda exta rapta foco profecuit. Proficium etiam, ait Festus, quod profectum proicitur: quod profectò ea forma dicitur qua Inficium quod infectum. Præficias in Arnobio legimus, cum proficias, vt opinor, legendum sit. Eius sunt verba, Quod si omnes has partes quas præficias dicimus, accipere dii amant. De Inficio idem sic scribit, Quid, inquam, sibi hæc volunt, apexabo, inficia, silicernium, longauo? quæ sunt nomina & farciminum genera, hircino alia sanguine, comminutis alia inculcata pulmonibus.

28 **MVRTATVM.**] Plinius, Et alius vsus bacce fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illam obtinens vicem: quodam etiam generosi obsonij nomine inde tracto, quod etiam nunc myrratum vocatur. In lib. veteri est, *Quod ea largè fartis*, id est, quod fartis & farciminibus largè solet addi. Mox, *Quod fartum intestinum crassum.*

28 **LVCANICAM.**] Eius meminit Martialis in Xenii. Hoc farcimine coronabantur pultes. Martialis,

Filia Picene Genio Lucanica porce,

Pultibus hinc nitueis grata corona datur.

Eius confectio apud Cælium Apicium est. Genus est farciminis, quo intestinū farcitur, vt & venter falsicis, cum veter suis rebus quibusdam farciebatur. Papinius, *Non lucanica, non graues falsici.*

28 *τυφλον εντερον.*] In veteri, vno verbo, *τυφλεντερον.* A fundolo fortasse nomè habuerunt fundulæ, angiporta non peruia, nec exitum habentia.

28 **LONGABO.**] Vetus lib. *Longano.* Aureliano Longao, & Longano, Longauo Arnobio. Cum autem uin b sæpe à scriptoribus commutetur, etiam hîc Longabo reperit Augustinus, & edendum curauit. Non tantum farcimen intestini vltimi est, sed etiam ipsum vltimum intestinum. Lōgano grammaticis probatur magis. *Quod longius quam duo. ver. liber.*

28 **AGUMENTVM.**] Ex veteribus libris repono *Augmentum*: antè etiam vitiosius *Argumentum* & *Agendi causa* legebatur, pro *Augmentum* & *Agendi.* Augustinus *Agumentum* & *Agendi causa* legit: sed augmentum vel augumētum sincerius crediderim, ab augendo. quod magmentum vel magumentum ostendit, à magis augendo, quod iam augmento auctum esset. Augumentum quoque vocat Arnobius, Quæ ratio est, vt caro strebula separatim, ruma cauda, & plasea separatim, inficium solum, omētum solum, augmentorum adiiciatur in causam?

28 **MAGENTVM.**] Vetus, *magentum*, malè. Magmentum, inquit Pompeius, magis augmentatum. Arnobius, Non magmenta, non augmina, non mille species.

28 **PROPTER hoc montana.**] Vetus scriptura non est satis plana. eam representabo: *cuntarea.* Suspicor, Magmentarea, à magmento legendum esse.

28 **MACTÆ.**] Mactæ à Suetonio vocantur in Caligula, Et multis venenatas mactæas misit. Arnobius per diminutionē sic scripsit, Frustilla hæc paruula pro suauibus mactæolis sumunt. Puto, Mactæolis in eo legendum. Mactiæ à Martiale. Mactya autem (vt differit Athenæus) omne scitamentum, & omnis cupedia, iucundumque & pretiosum eduliū vocatur: cum tamen propriè initio esset tanquam quædam maza. Itaq; vtriusque eadem est origo. Malè autem legi existimo mactæ, ab eo quod Græci *μαται η ματαιου*: cum legendum sit mactæ vel mactææ, ab eo quod Græci *μαται.*

28 LANA.] Nam & apud poetas reperitur *λίανη* *βελίδη*. Itaque *λίανος* lana erat Græcis. vnde Latinum nomen.

28 POENICVM.] Tibullus, *Africa puniceum, Purpureūmque Tyros.* illud, *φοινικουῦ, hoc, πορφυρεῦῶ* vocatur: illud, rubrum & sanguineum est: hoc, pressius est & in cæruleum vergens. τὸ μέλαν, inquit Aristoteles, ἢ σιερὸν, τὰ φῶτι μὲν ἄμμιον, φοινικουῦ. quo significat nasci puniceum colorem atrore & umbra mixtis cum lumine: ἀλεργὸν autem, ὅταν τὰ μετεῖρα λθῶν ἢ σιερὸν κραδῶσιν ἀδινέας αἰτῆ ἡλίου αὐγῆς. Purpureus, inquit, color gignitur cū imbecilli solis radij cum candore modico & umbra temperati sunt.

28 SVBTEGMEN.] Vet. *Subtemen*, quasi Substamen. Ac sæpe mihi vsu venit vt subtemen non subtegmen in bonis libris reperirem: quomodo & hīc legendum existimo, cū id ostendat perspicuè origo quam Varro affert.

28 QVOD TRANAT.] Vetus, *Quod tramat frigus*: puto *Quod traniat frigus*: aut potius, trameat: id est, transmeat. Vnde illa translatio Persij, *Mihi trama figura, sit satis*, à tenuitate panni scilicet, & raritate texturæ. Sic trama Varroni vestimentum est rarum: aliis trama est ipsum subtegmen. Pro Frigus hīc Phrygum malè legebatur.

28 DENSVM.] Inde Leuidentis vestis, quæ raro filo erat, leuiterque densata. Cic. Munusculum mittere volui leuidente, crasso filo: per translationem elegantissimam dixit vestis panidentis, quæ crebrius & densius erat texta, & tanquam panita & calcata.

28 PANVS.] Nam Græcè *πῆνος* est ἕφασμα, vnde panus. Recentiores Græci etiam *πανίον* vsurpant: sed Latinum vocabulum est. *Πανίον* paniculus est, & fusus cui filum inuolutum est.

28 PANNVELLVM.] Vulgo scribunt esse sudarium: in quo longè opinione falluntur. Est enim pannus, fili inuolutum. Hoc loco ergo cū totum lanificium & filum inuolutum est, dicitur Pannuellum. Id enim est quod Varro scribit, Vbi ea fecit, id est, fecit

filum & pannum. In veteri libro *Pannuellum* scribitur: Augustinus *Pannellum* scribit.

28 ALTERVM VIRIS.] Cinctus virorum est, cingulum mulierum. De Penthesilea Maro, *Aurea subnectens exerta cingula mammae.* Cingulo etiam noua nupta præcingebatur, quod vir in lecto soluebat. Varro, *Nouus maritus taciturnus taxim vxoris cingulum soluebat.* Cinctus, virorum: vt *Cincticulus*, puorum & adolescentium. Plautus, *Cincticulo præcinctus in sella apud magistrum assideres.* Cinctus autem, zona erat lata: vt *Semicinctium*, zona dimidio angustior. At *Cinctus Gabinus*, modus est induendæ togæ, vt lacinia reiecta & reuocata cingamur. Sunt & cingula virorum, *Euryalus philetas Rhamnetis, & aurea bullis Cingula*, inquit Maro.

29 PARMAS.] Hoc verbo vitur Polybius. ea rotunda erat, minorque scuto: scutum, oblongum. Eius enim longitudo, quatuor pedum & semissis.

29 TRAGVLA.] Tragula, vt iaculū iaciebatur, etiam tormētis mittebatur. Vnde apud Vegetium, quī ad manuballistas vel arcuballistas dirigebant sagittas, tragularij nominabantur.

29 VMBONES.] ὑβῶν, curui & gibbosi. & ὑβῶμα, curuitas, gibbus. quæ vocabula sunt Hippocratis. ἀμῶν etiam est superciliosa apud eundem scriptorem eminentia. Sunt ἀμῶνες, labra & supercilia patinarū, & vasorum, inquit, latera. & montium eminentiæ locaque ædita & suggesta. vnde *Vmbonis* nomē. Sed cū ἀμῶν Græcum sit, ab ἀναβαίνο, adducor vt in Varrone legam *Vmbones*, à Græco videlicet, quod ἀμῶνες.

29 FERIRE TV PILVM.] Emendo, veterem librū securus, *Nam veluti pilo aliquid feritur & tunditur, ita quoque pilo miles hostem ferit.* Itaque, Vt periculum, quod alij scribunt, mihi hīc non placet.

29 SVCCVDERVNT Galli.] Vetus lib. *Succudit Gallia è ferro.* Tunica ferrea dicitur ab Horatio, *Tunica adamantina, Quis Martem tunica rectum adamantina, &c.* Sic *χαλκοχίτωνες* ab Homero vocantur Græci,

28 LANA.] Nam & apud poetas reperitur *λίαν* βεβείδα. Itaque *λίαν* lana erat Græcis. vnde Latinum nomen.

28 PŒNICVM.] Tibullus, *Africa puniceum, Purpureūque Tyros.* illud, φοινικουῦ, hoc, πορφυρεῶν vocatur: illud, rubrum & sanguineum est: hoc, pressius est & in cæruleum vergens. τὸ μέλαν, inquit Aristoteles, ἢ σμικρὸν, τὸ φασὶ μινύμενον, φοινικουῦ. quo significat nasci puniceum colore atrore & umbra mixtis cum lumine: ἀλεργὸν autem, ὅταν τὸ μετεῖφ λθῆκε ἢ σμικρὸν κραδίωσιν ἀφενεῖς ἀπὸ τοῦ ἡλίου αὐγῆ. Purpureus, inquit, color gignitur cum imbecilli solis radij cum candore modico & umbra temperati sunt.

28 SVBTEGMEN.] Vet. *Subtemen*, quasi Substamen. Ac sæpe mihi vsu venit vt subtemen non subtegmen in bonis libris reperirem: quomodo & hic legendum existimo, cum id ostendat perspicue origo quam Varro affert.

28 QVOD TRANAT.] Vetus, *Quod tramat frigus*: puto Quod traniat frigus: aut potius, trameat: id est, transmeat. Vnde illa translatio Persij, *Mihi trama figere, sit satiri*, à tenuitate panni scilicet, & raritate texturæ. Sic trama Varroni vestimentum est rarum: aliis trama est ipsum subtegmen. Pro Frigus hic Phrygum malè legebatur.

28 DENSVM.] Inde Leuidentis vestis, quæ raro filo erat, leuiterque densata. Cic. Munusculum mittere volui leuidente, crasso filo: per translationem elegantissimam dixit vestis panidentis, quæ crebrius & densius erat texta, & tanquam panita & calcata.

28 PANVS.] Nam Græcè πῆνος est ὑφανία, vnde panus. Recentiores Græci etiam πανίον vsurpant: sed Latinum vocabulum est. Πανίον paniculus est, & fusus cui filum inuolutum est.

28 PANNVELLVM.] Vulgo scribunt esse sudarium: in quo longè opinione falluntur. Est enim pannus, fili inuolutum. Hoc loco ergo cum torum lanificium & filum inuolutum est, dicitur Pannuellum. Id enim est quod Varro scribit, Vbi ea fecit, id est, fecit

filum & pannum. In veteri libro *Pannuellum* scribitur: Augustinus *Pannuellum* scribit.

28 ALTERVM VIRIS.] Cinctus virorum est, cingulum mulierum. De Penthesilea Maro, *Aurea subnectens exerta cingula mammae.* Cingulo etiam noua nupta præcingebatur, quod vir in lecto soluebat. Varro, Nouus maritus taciturnus taxim vxoris cingulum soluebat. Cinctus, virorum: vt Cincticulus, puerorum & adolescentium. Plautus, *Cincticulo præcinctus in sella apud magistrum asideres.* Cinctus autem, zona erat lata: vt Semicinctium, zona dimidio angustior. At Cinctus Gabinus, modus est induendæ togæ, vt lacinia reiecta & reuocata cingamur Sunt & cingula virorum, *Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis Cingula,* inquit Maro.

29 PARMA.] Hoc verbo vitur Polybius. ea rotunda erat, minorque scuto: scutum, oblongum. Eius enim longitudo, quatuor pedum & semissis.

29 TRAGVLA.] Tragula, vt iaculū iaciebatur, etiam tormētis mittebatur. Vnde apud Vegetium, qui ad manuballistas vel arcuballistas dirigebant sagittas, tragularij nominabantur.

29 VMBONES.] ὑβὸν, curui & gibbosi. & ὑβωνία, curuitas, gibbus. quæ vocabula sunt Hippocratis. ἀμύνη etiam est superciliosa apud eundem scriptorem eminentia. Sunt ἀμβωνες, labra & supercilia patinarū, & vasorum, inquit, latera. & montium eminentiæ locaque ædita & suggesta. vnde Umbonis nomē. Sed cum ἀμύων Græcum sit, ab ἀμβωνία, adducor vt in Varrone legam Umbones, à Græco videlicet, quod ἀμβωνες.

29 FERIRET vt pilum.] Emendo, veterem librū secutus, *Nam veluti pilo aliquid feritur & tunditur, ita quoque pilo miles hostem ferit.* Itaque, Vt perillum, quod alij scribunt, mihi hic non placet.

29 SVCCVDERVNT Galli.] Vetus lib. *Succudit Gallia è ferro.* Tunica ferrea dicitur ab Horatio, Tunica adamantina, *Quis Martem tunica rectum adamantina,* &c. Sic χαλκοχίτωνες ab Homero vocantur Græci.

29 **TUBICINES** sacrorum.] Id est, tubicines sacrorum etiam hodie tubos vocant suas tubas. Tubus etiam canalis est, cui similis est tuba.

29 **VARICARE.**] Quod ea in parte nemo potest diductis diuicatisque cruribus & pedibus stare, propter crebritatem valli. Quintilianus de pronuntiatione, Varicare supra modum & in stando deformis est, & accedente motu propè obscœnum. Quod furcillata dicit esse bacilla ut litera v, id quidem magna ex parte erat, quædam tamen non bifurca tantum erant, sed & trifurca & quadrifurca. Polybius, *οἱ μὲν δὲ Ἕλληες πῦτον ἰγρῶναι χάραια βέλτισον, ὅς αὐτῶν πλείστας ἐκφύσας καὶ μέγιστας τῶν ἰξ αὐτῶν κέρμυ. παρὰ δὲ Ῥωμαίοις δύο κερμῆας ἢ τρεῖς ἔχουσιν οἱ χάραιας ἢ δὲ πλείστας, τέτταρας.* Seruius in illum Virgilij locum, *Atque humiles habitare casas, Et figere cervos,* Aut furcas, inquit, dicit, quæ figuntur ad casæ sustentationem: quæ dictæ sunt Cerui, ad similitudinem cornuum ceruinorum, &c. Stipites autem erant cornicula eminentia habentes, quibus ad vineas pluteosque utebantur. Cæsar, Huic lorica pinnasque adiecit, grandibus cervis eminentibusque ad commissuras pluteorum atque aggeris.

29 **CIBILAM.**] *Cillibam*, libri veteres. Põpeius, Cillibæ mensæ erant rotundæ. Sed Cibilam deprauerunt, quod à cibo eam dictam Varro scribat: quasi verò non tractentur & traiciantur sæpe (ut antè dixit) literæ & syllabæ. Putem tamè potius à Græcis ductum, apud quos *κίβλας* est mensa tripes.

29 **INCIBO** mensa.] Vel à *μείσος*, ut ait, vel à metior mensa deducitur.

29 **TRULLA.**] Vas potorium. Iuuenalis, *Si trulla immerso fontem dedit aurea fundo.* A terendo eam deducit Nonius. qui & pollubrum sua dicit ætate fuisse.

29 **Τρυβλίον.**] Est catinus, patina, acetabulum: etiam, auctore Hesychio, interdum poculum.

29 **UT TRULLA.**] Per diminutionem dictum truula, deinde trulla. antecedit tamen truola. Truæ erant, quæ è culina aquam, ubi calefacta erat, in lauatri-

nam, id est domesticum balneum, fundebant.

29 **QUOD** latius concipit aquam.] Trulleum, scilicet: cum trulla vinarium vas sit. nam trulleum vas est aquarium: quo manus (ut Nonius ait) perluebatur. Vetus scriptura, *nisi quod latius est quod concipit aquam,* ea etiam per codices vulgata: ab Augustino tamen damnata, mihi probata. Quod enim concipit, vasis ipsius capacitas & sinus est. ad manubrij discrimen hoc dicit.

29 **NISI** vinaria.] Scribo, Nisi in vinaria trulla. hoc sensu, Nisi si olim eodem modo solidum non cauum erat manubrium trullæ vinariæ & trullei aquarij: postea cauum factum est. Nam trulla manubrium habebat. Trulla, inquit Cicero in Verrem, excavata cum manubrio aureo.

30 **MATELLIO.**] Cuius Cicero in Paradoxis meminit. Si L. Mummius aliquem istorum videret matellionem Corinthium cupidissime tractantem. Varro apud Nonium, Trulleum, matellionem, peluim, nassiternam. Diminutivum à matula dicit esse Pompeius.

30 **FUTVM.**] Futis à Sipontino vocatur. Erat & Furile vas, inquit Donatus, quod non deponebant ministri sacrorum, cum acuto esset fundo, & ore patulo, nec stare possit. Vetus etiam liber *futum* habet, quod & verius puto.

30 **Μάγνος.**] Suspicio, refragantibus libris omnibus, esse legendum Nanus. Nam magnus Græcum nomen non est. Nanum autem, inquit Pompeius, Græci vas aquarium vocant, humile, & concavum, quod vulgo appellant situlum barbatum, ut & hoc quoque loco barbatum appellari Varro scribit. Perottus in Varrone videtur legisse hanus.

30 **MAGIDAM.**] Mirum mihi videtur quod verba merè Græca Varro à Latino deducit. Sed mirari profectò desino: non enim semel id facit, sed sæpius. Pollux, *Αἱ δὲ ὀπιπιδέμεται καὶ ἀρβύλαι τράπεζαι, ἀπὸ τοῦ μάγιδαι καλεῖσθαι,* id est, Mensæ autem quæ imponuntur & tolluntur, quas nunc magidas vocant. Nisi cum recens esse dicat Pollux, à Latinis ad Græcos migrarit. Vfus tā-

men est Epicharmus, *ὡς λίαν μεγάλα λύχρον*: alioqui magis est Græcis alveus ubi pinsitur, & quæ ad sacrificium pertinent, portantur. Varroni vas escarium est, cui assa imponebantur, ut Lancula, quæ diminutio lancis.

30 LIBARENT cœnas.] Veteres aliquid de cœna libabant diis: tam religiosi erant. Quod autem libabant, patellæ imponebant. Varro apud Nonium, Quo circa oportet bonum ciuem legibus parere, & deos colere, in patellam dare. *μικρὸν κρέας*. Cic. De finibus, Atqui ita reperiemus a fotos, primùm ita non religiosos ut edant de patella, id est, de iis quæ sunt diis libata. Patellæ, inquit Festus, vasa picata parua sacrificiis faciendis apta.

30 Τρίβλιον.] Vetus liber, *Triplion* & *cauum de Græco*.

30 CILIBATHVM.] Vetus liber, *Cilibanum*. Cilibantum verum puto: cùm *κίλιβαντες* à Græcis dicantur quidam tripodes, in quibus milites fatigati reponunt scutum, & inde natum sit mensæ nomen. Aristophanes, *Τὸς κίλιβαντας ὅσπερ αἱ τῆς ἀσπίδος*. Sed & mensæ tripodes sic vocantur. A cylicio autem cùm dicit Varro poculorum repositorium, intelligo quod *κύλικιον* Græcè dicitur, ut scribit Athenæus. itaque malo à Græco ciliceo à poculo cilice, quàm quomodo in aliis *ἄπ τῆς κύλικος*.

30 ΡΟΜΑ QVOD hæc poscunt.] Eodem ferè modo scribit libro 1 De re rustica, A quo quod indigent potu, poma dicta esse possunt. Vetus liber hic habet, *Et etiam postea hæc possunt*, fortasse, Et etiam posca hæc poscunt à potu, quod *πότος* potio Græcè dicitur. Promulgatam tamen lectionem non moueo loco. Ab alio mox principio legitur in veteri exemplari, *Origo potionis aqua*.

30 QVÆ illa capit.] Legendum puto, Cilibantum, capis & minores capulæ. Varro apud Nonium, Etiam nunc pocula, quæ vocant capulas ac capides, quod est poculi genus. Pocula erant capedinibus & capedunculis sacrorum similia.

30 MAGISTRUM.] Qui sunt bibendi arbitri & modiperatores. Varro apud Nonium, In conuiujs qui sunt instituti bibendi modiperatores magistri.

31 DEPESTA.] Lepista, inquit Pompeius, genus vas aquarii, ut & apud Nonium Varro, Lepistæ etiam nunc Sabinorum fanis pauperioribus plerisque aut fictiles sunt, aut æneæ. In Varrone hoc loco, & libri quidam formis excusi, *lepeste* habent, & liber vetus manu exaratus. ubi fortasse scribendum est, *lepeste* quod sit: & verius puto. Depesta à *δέπαστρον* deducetur, cuius meminit Athenæus: vel à *δέπαστρον*, quod se legisse Varro profitetur in scriptoribus Græcis: vel à *δέπαστρον*. Lepesta à *λεπέστρον* cuius est etiam apud Athenæum mentio & Hesychium. Scribendum autem. Quare videlicet inde.

31 GUTTVM.] Etiam guttus vas erat quo aqua manibus dabatur: quod gutturnium etiam dicebatur. Liuius, qui Homeri Odysseam verterat, quod scribit Homerus,

*Χέρνιβα δὲ ἀμφίπολος ποσὶ γὰρ ἐπέχευε φέροντα
καλὴν χρυσίην ἔσθ' ἀργυρέοιο λέβητος.*

conuertit (citante Nonio) Argenteo polubro & aureo gutto. Ita polubrum est *λέβητος ποσὶ γὰρ ἐπέχευε* guttus. Polubrum etiam trullam dicit vocari Nonius. In Varrone hic vas est vinarium, vnde guttatim & minutatim vinum in simpulum fundebatur.

31 SIMPLVM.] Nomen poculi, quo, ut apparet, prisca, non in sacris tantum sed etiam in conuiujs vsi sunt. Eratque pro cyatho. Simpulum autem quasi simplum dicitur. Sic integra voce olim loquebantur, nos hodie imminuta simplum dicimus.

31 EPICHYSIS.] Eius meminit Athenæus his verbis, *ὅτι δὲ τῆς πέστρος ψυκτὴρ χαλκοῦς ἐπέκειτο, καὶ κέρας, καὶ σφίον ἀργυροῦ δὲ οὐκ ἔστιν ἄλλο, καὶ κέρας. ἢ δὲ ἐπίχυσιν, χαλκῆν*. id est, In tripode frigidarium æneum positum erat, cadus, scaphium argenteum duarum capax heminarum, cyathus: epichysis autem, ænea. Epichysis erat ut guttus. nam ex epichysi fundebatur in cyathum, cyathus ut simpulum.

31 VNA COLVMELLA.] Id est, vno lapide

oblongo. Erat & incitega machina vbi amphora ponebatur.

31 VRNARIUM.] Hic mensa est & lectis ante balneum. Interpretatur tamen vas alio apud Varronem loco, Nonius: cum ille scribit; Ad quam rem nobis est confluuium, ad quam rem vrnarium. Quanquam (quod pace Nonii dixerim) ab usitata significatioe posset non recedi.

31 ANTE BALNEUM.] Id est, Ante domus lauatinam. nam balneum, domesticum & priuatum est; balnea, publica:

31 IMBVRUM.] Vetus lib. *Impurro*. Prius verius puto. Est autem Vruum (vnde hoc verbum deductum) aratri curuatura, similis vncino, quae efficitur curuatione buris & dentis, cui vomer praefigitur. at burae pars est posterior aratri curua. Vruat apud Ennium pro circundat, scriptum erat: hic quidam bura legere malunt: nam imburum, ad eam propius accedit. Bura, etiam buris Maroni dicitur. *Continuo in syluis magna vi flexa domatur, Imburum.* id est (inquit Seruius) in aratri curuaturam. Nostri Normanni hodieque pocillum quoddam, quo ad sacra vtuntur, Bureillam, ab anate quam Buram vocant, nominant. Bura autem dicitur anas, quod vt imburum videtur vrinare, aut vt vrna. Imburum vas dicitur, in quo bura vel buris est; id est, curuatura & flexio.

31 CALDA PVLIS.] Scribo *Calda plus*, e veteri libro. Non enim verisimile in eo appositum fuisse pultem: sed potius aquam calidam. Infra vomer, quod vomit eo plus terram.

31 SEDVM.] Herba est quae Saperuium dicitur. In veteri est, *Sonum*: puto Solium esse scribendum.

32 MVNDVS MVLIBRIS.] Tertulianus; Habitus feminae duplicem speciem circumfert, cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebrem vocant: ornatum, quem immundum muliebrem conuenit dici. Ille in auro & argento & gemmis & vestibus deputatur: iste, in cura capilli & cutis, & earum partium corporis quae oculos trahunt.

32 CINERARIUS.] Etiam Ciniflo Horatio;

Ciniflones parasitae. Sed Ciniflones Satyrica irrisione dixit. Discerniculum autem ab aliis discriminale, vt & discrimen in capillis. Ea acus erat, vt dicunt.

32 QVOD IBI spectant.] Legendum putauerim se spectant. Coniecturam mouet vet. lib. in quo scriptam est, *expectant*. Plautus ferè eodem modo in *Mostellaria* dixit; *Murro qua se suamque etatem spectat speculo elusa est*. Ibi Spectant tamen non displiceret: sed alterum magis placet.

32 LANAM EX LANA.] Suspicor legendum Lanae ex lana facta: vt de veste lanea intelligamus & reliquis laneis. Addit nomen vestis Augustinus, & sic legit, *Lanani ex lana facta vestis*. Quam etiam lectionem valde probo.

32 VEL AB EO.] Scribendum suspicor, vela ab eo: vt vestis à velis: vela à vellendo deriuentur. Vestis tamè esse videtur à *velis*. Sed cum Varrone rixari nolim.

32 ITEM texta fascio.] Hic describitur Capital, quod linteum quoddam erat (vt ait Pompeius) quo in sacris utebantur: sed olim, vt Varro ait, omnes utebantur mulieres. Ita igitur locus est distinguendus, Quia capillum in capite alligarent, dictum capital. Alii tamen separant & distrahunt ista, vt & excusa sunt: liberum cuique iudicium censendi relinquimus. Hic perdoctè emendauit Augustinus *texta*, cum *testa* antè legeretur.

32 SIC RICA.] Granius apud Pompeium, ait, Ricam esse muliebrem cingulum capitis, quo pro vitta Flaminica vtatur. Varroni etiam aliae mulieres utebantur ea, vt hinc apparet. Turpilius, *Interea aspexit virginem in capite gestantem ricalam inductam ostriam*. Isidoro Ricala est, virginalis capitis mitra. De Flaminica apud Gellium scribitur, Et quod in rica surculum de arbore felici habet. Vbi inquinatè scribitur Virrica. Ricam dicit esse sudarium Nonius.

32 PRIVS DE INDUTU.] Scribo, *Prius de indutu, tu amictus quae sunt, tangam*. idq; ex antiquo libro. ac ne quid dissimulem, in eo scriptum erat, *De indutu quasi subaudito Quae sunt*, id est, Prius dicam de iis quae sunt indutui: vt Quae sunt, ad Indutui & Amictui pertineat:

quomodo retinentem antiquitatis & amantem Varro-
nem suspicio est scripsisse. Sic mox *indutum compre-*
hendit, planè difertéque in eo perscriptum erat: nec te-
merè mutandum, cum antiquum sit, & archaismum esse
ipsemet annotet Varro. Induit quod corpus ita integit,
vt ei adhæreat & comprehendat, vt tunica: amicit, quod
corpori circumiicitur, vt pallium. Addunt & quæ præ-
cingunt & alia iurisconsulti, quorum verba sunt: Quæ
induendi, præcingendi, amiciendi, insternendi, iniicien-
di, accubandisue causa parata sunt. Præcingunt quæ ad
medium corpus aut pectus hærent & nectuntur, vt stro-
phium, zona, castula. Nonius, Castula, inquit, est pallio-
lum præcinctui, quo nudæ infra papillas præcinguntur.
Cicero: Strophium accuratè præcingerere. Indutui au-
tem & amictui veteres dicebant per datium, hæc lo-
quendi genera enuntiantes. Nonius, Castula est pallio-
lum præcinctui. Varro De re rustica, Oleas esui optimè
condi scribit Cato. Resoluuntur isti datium hunc in mo-
dum, ad induendum, ad amiciendum, ad edendum, ad
præcingendum.

32 C A P I T I V M.] Capitium, subucula, supparus,
hæc muliebria videntur, non virilia: quanquam virorum
subucula est apud Horatium, --*si forte subucula pexæ*
Tristis subest tunica. Plus fidei tribuo Varroni, quam
Nonio: qui capitium capitis tegmen interpretatur. Nisi
si quis defendat Nonium, & capitium fortasse posuisse,
& caput & pectus tegere. De capitio Varro apud No-
nium, Neque id ab orbita matrumfamilias institutio,
quod ex pectore ac lacertis erant apertis, nec capitia
habebant. De subucula Varro, Posteaquam binas tuni-
cas habere cœperunt, instituerunt vocare subuculam &
indusium. Supparus in Epidico, mulierum est. Dissentit
à Varrone Nonius, qui linteum femorale ad talos pen-
dens interpretatur: ex eo dictum quod subter appareat.
Festus vestimentum dicit esse puellare lineum, quod &
subucula dicatur.

32 I N D V T V I.] Ad induendum, vt paulo pòst
Amictui, ad amiciendum, vt iam dixi. Apuleius, odiosus
plerunque & ineptus antiquitatis & elegantis affecta-
tor, non

tor: non contemnendus tamen auctor, hanc loquendi
formulam æmulatus est: quidque indutui & amictui es-
set, libro secundo Floridorum indicat, his verbis, Habe-
bat indutui ad corpus tunicam, interulam tenuissimo
textu, triplici licio, purpura duplici: ipse eam sibi solus
domi texuerat. Habebat cinctui balteum, quod genus
pictura Babylonica, miris coloribus variegatum. nec in
hac eum opera quisquam adiuuerat. Habebat amictui
pallium candidum, quod supernè circumiecerat.

32 A L T E R I V S generis.] Alterius formæ, etsi e-
iusdem sexus, sunt enim muliebria.

I N T V S I A T A M.] Vulgo in Plauto scribitur In-
dusiata, & à Nonio agnoscitur. Varro perspicuè in-
tusiata legit. Illud alterum ab induo esset. Muliebria
autem vestimenta ponuntur, Capitium, subucula, sup-
parus, palla, intusium à Varrone.

32 A S B E S T O N.] Sic legendum, non vt antè,
Asbyton. Sic vocatur linum quoddam, quod igni non
consumitur, sed ardendo nitescit & mundatur. Plinius
viuum appellat: Asbeston igitur cum dicit Varro, linteum
ex eo confecta, & vestimenta etiam intelligit. De eo sic
Plinius scribit, Inuentum iam est etiam quod ignibus
non absumeretur: viuum id vocat. ardentisque in focis
conuiniorem ex eo vidimus mappas, sordibus exustis
splendescentes, igni magis quam possent aquis. Regum
inde funebres tunice, corporis fauillam ab reliquo se-
parant cinere. Nascitur in desertis adustisque sole In-
diæ, vbi non cadunt imbres, inter diras serpentes: affue-
citque viuere ardendo. rarum inuentu, difficile textu,
propter breuitatem: rufus de cætero color splendescit
igni. Cum inuentum est, æquat pretia excellentium
margaritarum. Vocatur autem à Græcis asbestinum,
ex argumento naturæ.

32 A M I C T V S.] Scribo amictui, vt sit archaif-
mus. Libenter enim retineo veterem scripturam, præ-
fertim cum vetustatem olet. Lego etiam. Quod veste se
inuoluunt, circumiectui appellant. Verus liber, *Vestias*
se inuoluunt.

32 A M I E C T V M.] Id est, circumiectum. Mor-
c. j.

Circumiectui, pro Ad circumiiciendum, dixit. Circumtextum, ut Varro dicit, ut surpassere videtur Maro,

Et circumtextum croceo velamen acantho.

Isidorus, Circumtextum, est quod Græcè Cyclas dicitur. Locumque Maronis, quem protuli, affert. Circumtextum autem, inquit, dictum est, quia est rotundum pallium. Sic Varrone auctore, post Circumtextum in Marone distinguendum erit, ut velamen appositio sit: & croceus acanthus, sit limbus croceus, vestem ambiens. Nam acanthus hic limbus est, à similitudine, ut mæander.

32 ANTIQVISSIMI amictui.] Legunt aliqui, Antiquissimis amictui.

32 RICINIUM.] Togas, inquit Seruius, mulieres habuisse, cycladum & ricinij usus ostendit. Ricinium autem dicitur, ex eo quod post tergum reicitur. Hac veste utebantur in luctu mulieres, auctore Cicero De legibus: & Varrone, cuius hæc sunt verba, Et quod mulieres aduersis rebus & luctibus, cum omne vestimentum delicatius, & luxuriosa postea instituta ponunt, ricinia sumunt.

33 DICTA reclusum propter.] Legendum censeam, Ri exclusum propter lenitatem. Nam cum initio parilia dicerentur, ri sublato pallia tandem dicta esse tradit. Vetus scriptura *Reticulum*, perspicue falsa. Voluit fortasse scribere librarius Ri reiculum.

33 *Παεπιπλεχτη.*] Melius, ut in aliis, *παεπιπλεχτη.* Hoc nomine vestem fuisse muliebrem, scribit Pollux. meminit & Hesychius.

33 SARRIENDO.] Quidam excusi, *sarciendo*: vetus liber, *sarciendo*. neutri bene.

33 QVOD ARVIT.] Vide num Adruit, id est, propèruit & iacit. Sunt qui Eruit legant, omnino melius: alij, aravit. Eo plus terram cum dicit, suo more loquitur: ut supra, Quod in eo calda plus adponebantur. Plus hic pro magis & amplius, illicque pro sapius, dicit.

33 MANICVLA.] *Manibula*, vetus liber: emendatè meo iudicio, & ad etymologiam Varronis accom-

modatè, cum à manu bubulci verbum ductum scribat. Malè igitur in aliis *Manicula* legitur. est autem hic bubulcus, arator. Sed quid vetat cur buram, curuum aratri, vocatam fuisse dicamus?

33 A CVRVO curuum.] Aliqui emendant, Vruum appellant. Vruum enim curuatura est aratri. sic autem interpungo, Qui quasi temo est inter boues, bura à bubus. Alij à bura inchoant sententiam.

33 CAUUM.] Cauum in iugo, quod extrema bura (id est extremitate buræ) oppletur, Coum vocatur, ut ait Varro, ab eo quod cauum sit. Pompeio tamen Coum, lorum est, quo temo buris cum iugo colligatur, à cohibendo dictum. Hic Oppilatur, est oppletur, clauditur. Cicero, Iis que oppilatis impetum tuum compressisset. Lego autem Oppilatur, non Appellatur: & Cauum quod, non Couum. Cauum autem est cauitas.

33 FENISECIA.] Vetus, *Fenisecta*. Fenisecia malim.

33 A QV O rutubatri.] Alij, Rutubri. Mihi legendum videtur, A quo erutum rastri dicti: ut modò, Quo ab rasu rastelli dicti. Lego etiam Quibus detatis, non dentalibus.

33 ADOREA.] Vetus liber, *arborea*. sed adorea malim: alioqui arboraria scribendum esset.

33 LVMARIAE.] Vetus liber, *Linarie & lunarie ac lunecta*. Festus, Lina, inquit, genus herbæ vel potius spinæ.

34 SIRPATA.] Id est alligata. Nam dolia fictilia veterum quassa, tamen alligata, vsui erant. Malè *si-picea dolia* hic antea legebatur.

34 INCISOS fustes.] Incisi fustes faces sunt: *Mopse nouas incide faces.*—

34 CHERMONESICE.] Quidam Cherronesitæ emendant, quidam, Cremonenses: alij Chersonesice. Ego hoc totum, Has falcillas Chermonefice dicunt fustes, adulterinum existimo: olè que Gallicum sermonem. In veteri est, *Chermonefice*: ut videatur Germanus aut Gallus idioma suum adscripsisse.

34 LVCILII pistrina.] Pistricem validam f

nummi suppeditabunt. Addam quæ empleuron, marphulas quæ sciat omnes: è Lucilio adferunt, quod non nihil hunc locum illustrat: dixerat autem Lucilius Pistrinam genere foeminino, vt Terentius pistrillam.

34 A MOLEND O.] Vetus, à *moliendo*. vt & mox, *harum enim motu coniecta moliuntur*.

34 VALLVM.] Avanno deduci ac diminui videtur: à ventilabro differt, quòd ventilabro in ventum præ se iactabant fruges, vt ventus diffaret paleam & acus: eratque ventilabrum longum. Vallo fruges subiacantur, & in vallum recidunt ad purgandum, cum latum sit, vt vannis facimus. Varro De re rustica, Oportet è terra subiacari vallis aut ventilabris, cum ventus spirat lenis. Vannum interpretatur cribrum areale Seruius, quem & à Varrone vallum dicit vocari.

34 CORRUEBANT.] Vetus, *eo corruerant*. id est, *eo coniciebant*. Nam in messorias corbes spicas defectas congregabant. Varro, Ac de singulis fecant inter spicas & stramentum: spicas coniciunt in corbem, atque in aream mittunt. Est igitur hic corruere, conicere. Sic actiue à Catullo vsurpatur, *Et in quo me corruerit genere*. nisi si torruerit potius in Catullo legendum, cum mox sequatur, *Cum tantum ardorem, quantum Trinacria rupes*.

34 TRAGVLA.] Hic trahula quidam legunt, quæ traha sine diminutione integro nomine dicitur: nec malè. Cuius meminit Maro, addito per epenthesim e, vt Seruius notat,

Tribulæque trahæque Et iniquo pondere rastro.

Tragula iaculum à trahendo deducebat, vt & tragulam hoc loco. Huius tamen tragulæ nulla apud scriptores rei rusticæ mentio est, quod sciam, vt tribuli & trahæ. Tragula tamen nobis sit tanquam trahula.

34 VEHICVLVM.] Lego in veteri libro, *Aliudve quod geritur, quod è viminibus vietur, aut eo vehitur brevis, est vehiculum dictum*. vt duplex sit etymologia, vna à viendo, altera à vehendo. Arceram, plaustrum vndique tectum interpretatur Nonius. Affert è Varrone, Vehabantur cum vxore vehiclo semel aut bis in anno,

cum aceram, si non vellet non sterneret. Verba x i i tab. sunt, Si in ius vocat, si morbus auitasve vitiu effet, qui in ius vocabit, iumentum dato: si nolet, aceram ne sternito.

34 A PARTE.] Malo Apertè: vt in aliis. vt dicat non esse obscuram originem. pro Vbi habitent, in veteri est, *Vbi habeant*. Varro enim Habere libenter pro Habitare dicere solet. Lego in veteri, *Oppida opere munitiebant mænia dicta, quo mænitius esset, quod exaggerabant*.

34 MVNITIVS.] *Mænitius*, vetus. Mœnire enim pro Munire olim dicebant. Plautus, *Magna mænis mænia*. Mox in veteri, *Quod contineret aggerem mærum*. Varro, Præco in templo primùm vocat, postea de mœriis. Est enim grammatici officium ista explicare quæ antiqua sunt, & à priscis scriptoribus vsurpata: quod profitetur Varro. Mox lego è veteri libro, *Quod muniendo causa parabatur munus, quod sepebant oppidum eo mœnre. murus enim summa*. Id est, murus est summa salutis. Alij post enim, distinguunt, Summa ad pinnas referunt. Non sustineo mihi conscius dissimulare immutationis vnius literulæ. Nam in veteri libro est *manus*, nõ munus. Sed munus legendum non temerè suspicor. Munus autem Varro dictum existimat vt mœnus à mœniendo, id est muniendo.

35 IN GLADIATORIBVS.] Hinc Iuuenalis fortasse nonnullam lucem accipit, cum scribit,

Pinni rapti cultos iuvenes, puerosque lanista.

Samnites gladiatores erant, ab armatura Samnitum appellati. Horatius, *Lento Samnites ad limina prima duello*. Lucilius, *Samnis, spurcius homo*, id est, gladiator.

35 TVRRES.] Potius à Græco *τύρρις*. Apud Nicandrum *τύρρῶσιν ἐστὶσαντο*. Sed Varronis ista, vt & alia multa, concedamus.

35 VACCA interiore.] Qui urbem (inquit Cato) nouam condit, tauro & vacca aret: vbi arauerit, murum faciat, vbi portam vult esse, aratrum sustollat & portet, vt portam vocet. Vrbs vt aratro condebatur, sic aratro diuertebatur. Horatius,

Imprimeretque muris hostile atrium.

35 MUNITA.] *Muniti* melius, ut in veteri libro. sic mox eiusdem auctoritate scribendum, *Introrsum factam*, non factum. de terra enim intelligitur exsculpta aratro, & in interiorem partem reiectam, utrumque simulante.

35 POSTEA quod fiebat.] *Vetus liber, Postea qui fiebat orbis Urbis principium, qui quod post murum pomerium dictum*, cuius hic auctoritatem cōtemnendam non puto.

35 EIVSQUE auspicia.] *Lego, Pomerium eius, quo auspicia. Alij legunt, Eiusque ambitu. Magistratus autem cum in campum ibant, pomerium transeuntes, auspicabantur. Ut Cic. lib. 11 De natura deorum docet, In campum euntes magistratus Petroniam amnem auspicato trāsibant. Quod genus auspicij perenne vocabant: credo quod extra pomerium esset, ut & campus Marrius.*

35 CIPPI.] *Cippi autem lapides erant qui pomerium definiebant, ut quæ à Græcis στήλαι vocantur. Cæsari etiam lib. 5 11 sunt stipites demissi & reuincti.*

35 CIRCVM ardolam Ardeam.] *Vetus lectio, Circum ars clam & circum Romam. Coniicio legendū, Circum Ardeam & circum Romam.*

35 COLONIAE ut vrbes.] *Vetus liber, Coloniae & vrbes conduuntur.*

35 IN OPPIDO.] *Aliter distinctum hoc reperi in veteri libro, & aliis quibusdam verbis elatum: quæ audiuisse ab re non fuerit, In oppido vici à via. Quod dextra qui parte viae sunt aedificia, fundula, à fundo. Quod exitum non habet ac perusum non est, angiportum: sicut id angustum, ab angendo & portu. ac videtur verba Terentij posuisse, Id quidem angiportum non est peruium. Puto tamen legendum cum Augustino, Ex utraque, & distinguendum, Vici autem multæ habitationes & aedificia sunt, vias cingentia. Viæ spatia inter vicos. In Angiportu Donatus portum domū dicit significare & insulam.*

36 ET CASTELLI μεγάλλοι.] *Μεγάλλοι est se-*

ptum: & μεγάλλα in plurali, septa, claustra, munimenta. & μεγάλλοι quoque. μεγάλλοις autem cum dicit, δύρα (id est ianuas) subaudiendum.

36 AD IVNIVM.] *Sic locum Romæ appellatum fuisse probabile est: alij, quod templum Iani propinquum esset (ut è Ruffo liquidò constat) audent mutare Ad Ianum.*

36 AD CORNETA.] *Sic in vrbe locus vocabatur à cornis arboribus, ut infra Varro declarabit, inter viam sacram & macellum.*

36 ACUPEDIO.] *Vetus lib. à fastidio, quod fastidiosus & delicatus quaruntur lautitiæ & cupediæ. Si à Cupedio legas, nomen erit hominis à quo locus appellatus sit. A Varrone Cupes vocabatur in libris Rerū humanarum. Numerius enim Equitius cupes, inquit, & Armamus Macellus singulari latrocinio multa loca habuerunt infesta. His in exilium actis publicatae sunt bona, & aedes ubi habitabant, dirutæ: eque ea pecunia scalæ deūm Penatium aedificatae sunt. Vbi habitabant, locus ubi venirent ea quæ vescendi causa in urbem erant allata. Itaque ab altero Macellum, ab altero forum Cupedinis appellatum est.*

36 PROCILIVS.] *Sic veteres libri, & rectè, nō Porcilius, ut multi. Cic. lib. 11 ad Atticum, his verbis, O magnum hominem & à quo multo plura didiceris quàm de Procilio. Lucius autem Aelius cognomento Stilo, Varronis magister fuit.*

36 DEVM manium.] *Qui Summanus, ut Manium summus vocatur, & Pluto.*

36 POSTVLIONEM.] *Equidem censam postulationem legendum, imminutumque verbum esse ex breuitate scripturæ. Est autem postulatio, cum dii violati expiationem postulant, ut aruspices respondent. Resque quæ poscebatur, postulario etiam dicebatur, ut hic ciuis fortissimus: quemadmodum responderant. Cicero, De ea re scriptum est, postulationes decretas esse Ioui, Saturno, Neptuno, Telluri, diis cælestibus. Id est, expiationes.*

36 EODEM MITTI.] *Mallet, eò demitti: ac e. iiij.*

vt quod sentio, verè proloquar, cùm in antiquo libro repererim, *deum Manio postulationem postulare*, vt in lubrico labor, vt legendum putem, deum Manio postuleonem postulare: vt postis Manio, vel Manius sit ostium orci: leo autem, vir fortissimus. vel Manium deum. Quidam etiam coniciebat legendum, Pesti leonem postulare.

37 C. AELIVS & Lutatius.] Sic rectè. nam quòd Cornelius hìc scribebatur, natus erat error ex loco superiore. Hìc pro Luctatio Luceium quidam scribunt, refragantibus veteribus libris, & nonnullis excusis. Alioqui Luceius scriptor historix fuit, vt in Epistolis Cicero scribit.

37 FVLGV RATVM.] Emendandum ad stipulante veteri libro, *Fulguratum*. Sic fulguritæ arbores dicuntur à Plauto. Loca autem fulgurita, id est, de cælo tacta, sacra erant & bidentalìa vocabantur. & apud Lucanum Aruus Aruspex collectas fulguris reliquias sanctissimè condit,

- Aruis dispersos fulminis ignes

Colligit, & terra mæsto cum murmure condit.

Datque locis nomen.

37 TVLLIANVM.] De quo sic in Catilina Salustius, Est in carcere locus, quod Tullianum appellatur: vbi paululum ascenderit ad læuam, circiter duodecim pedes humi depressus. eum muniunt vndique parietes, atque insuper camera lapideis fornicibus iuncta.

37 ET DE latumia.] De Syracusanis latumiis multa à Cicerone vltima in Verrem scribuntur. in eo autè, vt & in veteribus Varronis libris *latumia* scribitur. Nam etsi latomia rectum est, tamen verba cum solo & regione etiam nonnihil mutant speciem plerunque: quod & Pompeius in hoc verbo significat. Videtur autem scribendum, Inde latumia. Ita enim etiam Romæ locus vocabatur, qui carcer erat. Liuius, Triuiri carceris latumiarum, intensiorem curam agere iussi. In orat. in Pisonem: vbi scribitur, Cum altero Catilinæ laternatio, in veteri libro legi: *cum altero Catilinae latumario*,

id est, carceris colono: quales plerique in coniurationis & Catilinæ societate fuerunt.

37 VT ESCVLETVM.] Esculetum & fagutal, loca in vrbe fuerunt. In Exquilina regione lucus erat fagutalis, & templum Iouis fagutalis, vel sacellum potius, vt Varro dicit.

37 ARMILVSTRVM.] Armilustrum, quasi ambulustrum. Varro dictum interpretatur ab ambitu, scilicet lustrum: circumque dicit fuisse maximum. In ludis enim expiatio & lustratio etiam est, vt scribit Seruius. Armilustrum autem circuibant ludentes ancilibus, armati armilustrio. De quo, proximo libro differet Varro. Erat & Romæ vicus armilustri, & locus qui caput armilustri dicebatur, in Auentini regione: vtque locus alius ab Armilustro, id est circo maximo. Sed fortasse armilustrum à circo maximo distinguendum est ab ambitu lustrum: locus alter, circus, cùm in armilustro Romano sacra faciebant, sequè lustrabant tubis canentes. Erat & tubilustrum, cùm agna tubas lustrabant.

37 SPECTACVLIS ædificatus.] Spectacula sunt loca contabulata & cõtignationes, vnde ludos spectamus, quæ Fori etiam vocantur. Liuius, Loca diuisa patribus equitibusque, vbi spectacula sibi quisque facerent, Fori vocati.

37 POMP A fertur.] Vt pompa Circensi. ita scribit Ouidius,

Circus erit pompa celebr numeroque deorum:

Primaque Ventosis palma petetur equis. Et in Amoribus,

Sed iam pompa venit, linguis animisque fauete.

Tempus adest planctus: aurea pompa venit. Illa autem in pompa transuehebantur deorum simulacra, Victorix, Neptuni, Martis, Apollinis, Cereris.

37 IN CORNICVLA.] Nomen comoediæ, quæ etiam lib. vi nominat Varro. Legendum autem est, militis aduentu, non millies. In ea enim fabula miles ludebatur, & pro circo erat, cùm per ludibrium circuiretur. *Quid cessamus*, versus est trochaicus.

37 MAGISTRATVS misit.] Vt prætor. Ouid.

*Maxima iam vacuo prator spectacula circo,
Quadrages equo carcere misit equos.*

37 P O E T A.] Nævius, qui oppidum pro carceribus circo vsarpavit. Proximo versu in quibusdam excusis legitur, *Quod à muris parte pinnis turribusque carceres olim fuerunt.* quam lectionem non puto contemni debere. Nam carceres esse potuerunt aliquando à parte muris ad intimum circum, qui, quòd pinnati turritique erant, oppidi præ se ferebant speciem. A muri tamen parte, non improbo.

37 A D M V R V M.] *Ad murum*, vet. lib. quam lectionem veram puto. Alij, ad murium emendant. Murtea Venus primùm, postea murtea dicta est. Plinius, *Quin & ara vetus fuit Veneri myrtæ, quam nunc murteam vocant.* Eius meminit Liuius, *Quibus ut iungeret palatio Auentinum, ad myrtæ sedes datæ.* Est & Arnobio Murcia, segniû dea. Murcia, inquit Festus, deæ sacellum erat sub monte Auentino, qui antea Murcus dicebatur. Tertulianus de circo loquens, Murcia quoque idolum fecit. Murciam enim deam marmoris esse volunt, cui in illa parte ædem vouere.

38 T A V R I C I S.] *Tauris*, vet. Festus, Taurij, inquit, ludi appellantur, in honorem inferorum deorum facti, cum Tarquinio regnante pestilentia in mulieres grauidas incidisset, ex carne taurorum vendita populo.

38 C V R I A E veteres.] Curiae erant in Palatina regione, eo in vico qui Curiarum dicebatur: ac erant numero triginta. Quinque postea sunt additæ. Romæ (inquit Festus) curiae prope compitum Fabricium ædificatæ sunt, quòd parum erant amplæ veteres à Romulo factæ: ac sacra quâdo ex veteribus curiis in nouas euocata sunt curiarum quatuor: per religiones euocari nõ potuerint. Itaque Foriensis raptæ, Vellenis, Veliciae res diuinæ fiebant in veteribus curiis.

38 R O S T R A.] Rostra erant ad comitium prope iuncta curia Hostilia, postea mutata sunt. Itaque erant rostra vetera & noua.

38 S V B S T R V C T V S.] Erat enim sub senaculo:

idcirco substructus dicitur. Senaculum à senibus dicitur, vt à tabernis tabernaculum. Senaculû autem quàm Senatulum malim. Nec tamen senaculum erat supra Græcostasin, quod aureum Ruffo & Victori dicitur: sed etiam ad portam Capenam & ad ædem Bellonæ. Tria enim Romæ erant senacula, vbi Senatus haberi solebat: vnum, vbi ædes Concordiæ: alterum, ad portam Capenam: tertium, vbi exterarum nationum legatis, quos in urbem admittere nolebant, Senatus dabatur in æde Bellonæ.

38 S E N A C V L V M.] Sic etiam Pompeius, qui & locum Senatorû interpretatur: sed Lampridius in Heliogabalo, senatulum appellat. Fecit & in colle Quirinali, inquit, senatulum. id est, mulierû senatum, in quo antè fuerat conuentus matronalis.

38 L A V T V L A E.] Locus, inquit Pompeius, extra urbem: quo loco quia aqua fluebat, lauandi vsus exercebant. Hic tamen Lautulæ in foro sunt ad Iani Gemini ædem, quæ ærea erat. Ianus Geminus dicitur, quòd duplex erat, id est, bifrons.

38 D O L I O L A.] Festus, Doliola, inquit, locus est in vrbe sic vocatus, quia inuadentibus Gallis Senonibus urbem, sacra in eodem loco doliolis reposita fuerunt. Qua de causa in eo loco ne despuere quidem alicui licebat. Doliola erant ad cloacam maximâ, quæ in foro erat. Ponitur & Doliolum locus à Victore & Ruffo in Auentino. Locus autem ad busta Gallica dicebatur, vt ad Corneta, ad Iunium. Ossa consita sunt simul sita & humata. Æquimelum autem erat in quarta vrbis regione, vt & Busta Gallica.

38 A B A R G O seu quod.] Vetus, *Ab argula seu quod.* Videtur legendum, Ab argu lapsu. Argu autem genitiuus erit Græcus, vt Menandru apud Terentium: vel potius, Ab argula seu argo. vtroque enim modo dicebatur. idque magis omnino probo. Meminit Virgilius,

Necnon & sacri monstrat nemus Argiletî.

39 A B H I S Viris.] Lego è vet. lib. *Viocuris*, id est, Viarum curatoribus, vt antè exposui. Erat autem

Publius vicus in regione, quæ via lata dicebatur. In Ruffo tamen scribitur vicus Publij. hinc veteres libri habent, *Vicus Pullius*.

39 C L I V V S Publicius.] Vicus publicus à Ruffo vocatur: à quibusdam Clivus publicus. Erat in sexta regione urbis vicus antiquus publicij ad portam Triginam in undecima. qua in regione etiam velabrum minus erat & argiletum. Clivus Publicij in tertiadecima, quæ est Aventini montis.

39 A D F L O R A L E S V S U S.] *Ad Floras susus*. vet. lib. Floras pro Floræ, genitivus priscus, ut familias: pro ad Floræ. Susus autem pro sursum vel sursum dixit, ut & Cato De re rustica, Ita subducito susum animam quam plurimum poteris.

39 C A P I T O L I V M vetus.] In regione urbis quæ alta semita dicebatur, Capitolium vetus, à Victore prope templum Floræ ponitur. Ibi tria colebantur in suis sacellis numina, Iupiter, Iuno, Minerva: ut urbis tutelæ. In altero etiam Capitolio, quod erat in octava urbis regione, communi colebantur templo. Medium templum Iupiter tenebat, ad dextram suam cellam Minerva habebat: Iuno ad sinistram. Proinde scripsit Aufonius,

Trina in Tarpeio fulgent consortia templo. Erant & in Capitolio deorum simulacra omnium: illique omnes dii celebrabantur. proinde optimus quidam & pius auctor, Capitolio, id est, idololatriæ ecclesia.

39 C I P R I V S.] Erat in quarta urbis regione. pro Mitteret, in veteri legi *Inyceret*. quod & magis placet.

39 Ο'πιδόδομον.] Sic Athenis in arcæ posticum templi Mineræ dicebatur Opisthodomus, quod publicum erat ærarium.

39 D I C I M V S.] Vetus lib. *Dicamus*. Est profiteri hoc loco, dicare. Cicero pro Flacco, Ad hæc prædia etiã in censu dicaisti. Unde dicatio, cum quis se civitati alicui tribuit, & eius esse se proficitur. Cicero pro Balbo, Nõ esse huius civitatis civis, qui se alij civitati dicarit,

põtest: neque solum dicatione, sed etiam postliminio põtelt fieri civitatis mutatio.

39 D I C E B A T V R testudo.] Quod appellat Vitruvius cauum ædium testudinatum, his verbis, Testudinata verò ibi fiunt, vbi non sunt impetus magni, & in contignationibus supra spatiosa redduntur habitationibus. Pectinatam tectum, duas in partes deuexum: testudinatum in quatuor. De cauis ædium consulendus est libro VI Vitruvius.

39 I M P L V V I V M.] Cohors in villa dicitur, in vrbe Compluuium & Impluuium. Erat Compluuium ad tectum, Impluuium ad solum.

39 T V S C A N I C V M.] Sic Tuscanicum cauum ædium à Vitruvio describitur, Tuscanica sunt in quibus trabes in atrii latitudine traectæ habeant interpenfua & colliquias ab angulis parietum ad angulos tignorum intercurrètes: item asseribus stillicidiorum in medium compluuium deiectas. Diodorus autem scribit multis artibus Tuscos excelluisse, & floruisse.

40 C O E N A C V L V M.] Olim cœnaculum in plano erat, postea in ædico. Superiora enim domus cœnacula vocarunt, quæ plerumque locabant. *Rarus venit in cœnacula miles*, inquit Iuven.

40 H I B E R N V M.] Habuere postea Romani Cœnationes æstivas & hibernas, & cubacula hiberna & æstiva: sed & triclinia: quod ex epistola Plinii ad Apollinarem intelligi potest.

40 I V N O N I S.] Hospitiæ, quæ Lanuuii colebatur.

40 R E L I G I O N E M.] *Ligionem* in veteri: quid si regionem? ut de regione urbis intelligatur. Tutilina dea, frumentis collectis & reconditis præfite, atque ad eò omnia tueri censebatur. in veteri *Tutulina* hic legitur. Ædícula Tutilinæ erat in tertiadecima urbis regione in Aventino. Erat & in circo, ut iam antè diximus, signum Tutilinæ.

40 N A E V I I S.] Næviiæ sylvæ mentionem Pompeius facit. Hæc porta ante Capenam & Tiberim erat.

40 R A N D V S C V L A.) Prope Næviam fuit, quæ & Randusculana vocata fuit: ut Randusculæ vicina fuit

Lauernalis, vicus portæ Næuiæ, & vicus portæ Randi-
sculanæ vel Rudusculanæ, & ara Lauernæ, erant in duo-
decima vrbis regione.

40 MUGIONIS.] Mugiona porta à Pompeio di-
citur, quam sic vocatam scribit à Mugio quodam, qui
ei tuendæ præfuerit. *μυκωνίς* à mugitu Græcè vocatur à
Dionysio, *Ραμύλος μύς*, inquit, *ἔρδωσίν Διὶ πατρὶ τῆς κελευ-
μύρας μυκωνίσι πύλαις*. Erat igitur Magiona porta prope
Iouis Statoris fanum. Hic Bucitatum nescio quod op-
pidum fingunt, nunquam fando aud: tum. Proinde vide
num legendum sit, In Buccina tum antiquum oppidum
exigebat; aut potius vno verbo Imbuccinatum, pro
Buccina citatum. Varro De re rustica, Subulcus debet
consuefacere omnia vt faciât ad buccinam. Primò cum
incluserunt, cum buccinatum est, aperiunt, vt exire pos-
sint in eum locum vbi ordeum fufum in longitudine
fit. Huius autem consuetudinis Polybius meminit in hi-
storia sua.

40 ROMANVLAM.] Eam alii vocant Romaniã.
Volupia facellum erat in decima regione: id est, in Pa-
latio, vbi vetus Roma, vel quadrata. cuius hic portas
describit.

40 CLAVSA.] Vet. lib. *aperta*. puto operta legen-
dum, quod est clausa.

41 LECTOS.] *Lecticas*, liber vetus & excusi. sed
lectis rectè emendatum. lecti enim in lecticis poneban-
tur, vt in pheretra lectus mortui. Est enim lectica quod
lecto substernitur. affertur ex Attilio Ruffo, Primùm
contra consuetudinem imperatorum, ipse pro lectis le-
cticis utebatur.

41 QVAM lectionem quod.] Mallem, Qui lecti-
cam inuoluebant, vt Varro apud Nonium loquitur. Le-
cticam qui inuoluebant, segestria appellabant. Proinde,
Segestria appellabant, non Segeticam, lego.

41 INEAS AGVS.] Equidem legendum puto,
Quod in eas acus aut tomentum. Prius enim illud pa-
leam significat. Antonius, sagum, quod non probò: mox,
Hac quicquid, lego.

41 A PLVMIS.] *Vel à pluribus, Vel à pollulis* Verus

liber habet posterius vtique: optimè: vt existimo. Pollu-
la autem veteres pro paruis vsurpabât. Cato. Labellum
pollulum, amphoras olearias duas. Id est, paruû, exiguû,
paululum. Puluinaria igitur & puluini polluli lectuli e-
rant. Illud à pluribus dicitur in hanc sententiam, quod
plura ea habebant. alii legunt, vel à plumis, vel à pellu-
lis. sed vix est vt pellulæ pro pelliculis dicantur.

41 GALLI QVID.] Emendo Gallica, rectè, vt
opinor: pro gaunacumma, gaunacum. Nam quod addi-
tur maius sagum, hominis fuit non satis eruditi glosse-
ma. *καυνάκη*, inquit Hesychius, *σπέρματα ἢ ὄπτεράκη ἐτερό-
μαλα*, id est, gaunacæ sunt stragula & operimenta altera
parte villosa. Est & gaunace genus pallii ad induendum:
efferturque per g & c hoc vocabulum.

41 TORVINVS.) Lego, omnibus libris refragan-
tibus, Torulus, quod vocabulum lingua Gallica retinet.
Plautus Amphitruone, *Tum meo patri autem torulus in-
erit aureus sub petaso*. Ab eadem mente est illud Ciceroni-
nis in Oratore ad Brutum, Aut addit aliquos, vt in co-
rona toros.

41 GRADVS.) Huius gradus sic meminit libro
primo De analogia, Quod si esset analogia petenda in
supellectile, omnes lectos haberemus domi ad vnã
formam, & aut cum fulcro, aut sine eo, nec cum ad tri-
clinarem gradum, mentem ad cubicularem, Locus igitur
de tricliniari gradu est. legitur in veteri libro, *gerit in
inferiora superiorum*.

41 IBI.) In ædibus, scilicet: quanquam hæc parum
cum superioribus cohærere videantur, & fortasse aut a-
liquid conturbatum aut diminutum sit.

41 DUPONDIVS.) Dupondius, duo sunt asses,
assipondium, assis vnus. Olim enim asses erant librales.

41 DECUSSIBVS BICESSIS.) Puto legendum,
Vicesis: quia mox sequitur, Quod dici solitum à duo-
bus bicesis. Vbi vetus liber *bicesis* habet, sed vt opi-
nor, malè. Nam bicesis duos asses significat, vicesis, vi-
ginti: quãquam in vicesis, vis idem est quod Bis, vt Var-
ro interpretatur duos decusses. Martialis,

Amphora vicesis modius datur ære quaternæ

Ebrius & crudus nil habet agricola.

Pro, *Quo dixi solum*, legitur etiam, *Quod dici solitum.*

42 DENOS AERIS.) Id est, denos asses. Sic enim sæpe loquebantur, & asses subintelligebant. Æs etiam assē significat, ut in mancipiis, Ærē libram ferito, id est, assē.

42 RETRO AERA dicerentur.) Id est, in aere retro loquerentur & numerarent, pro dupondio & semisse semissem tertium dicentes: quæ fuit sestertii origo, ut ait Varro. Sic trientem tertium pondo vouit Ioui coronam auream Quintius, id est, duarum librarum & semissis: & lignum bes alterum dicebant latum, pro pedem & bessē latitudinis habente. Sic *πείτων ἡμιτέλιον* etiam Græci, à quibus ista loquendi ratio manauit.

42 SEMBELLÆ quod valet.) Alii libri, *quod libellæ*, *Et hac quarta pars.* Nam teruncius est quarta pars libellæ ut quadrans assis. Teruncius etiam sembellæ dimidium est. ita in vtraque scriptura idem sensus est: tantum Augustini locupletior est sembellæ vocabulo.

42 AB BODEM.) *δωτίων* scilicet, ab hoc enim Siculo verbo non dos tantum, sed etiam donum manauit.

42 GRÆCE *δῶρον*.) Vetus lib. Græcè ut affedonium, legendum: Nam Græci ut *Ἀσία δῶρον*, non potest, inquit, aliunde doni origo quam à *δωτίων* repeti. Non enim elici commodè potest ex aliis Græcorum verbis donum significantibus. Quorum tria enumerat: vnum Asianorum, Græcorum alterum aliorum, tertium Atticorum.

42 *ἀπράβον*.) Scribendum *ἀπράβων*. mox quod ex eo quod debitum reliquit.

42 REFECTVM.) Puto, refectum, id est, cum minus redit, quam quanti constat. Cic. Antequam tibi ex tuis possessionibus tantum tibi reficiatur, ut ex eo tueri sex legiones possis.

43 QUAM exoluerit.) Si amplius est quam ut exoluat tantum, quanti ceptum est, legitur etiam, quam ut exolueret. Non auersa Minerva coniicit vir elegantis iudici

iudicij Augustinus, Ex eo luerit quam quanti.

43 INTRIGO.] Sic libri veteres. Sed intertrigo verissimum est & ingenuum: ut cum inter se pedes vel fœmina teruntur. Intrigo in his duobus tam propriè fortasse non diceretur. Itaque nomen intertriginis retinendum: intriginis propè exterminandum censeo. nisi si intrigo est, cum quid alteri interitur: ut intritum & intrita in fœminino genere dicitur. Non solum enim interterendo, sed etiam interendo partes aliquæ lædi possunt. ac intertrigo quidem erit, si vtrumque femur lædatur, alterum ab altero: intrigo, si vnum ab altero, aut cum quid alterius tritu dolet.

43 DICTA ut exigi.] Vetus, *Dicata*, *Et exigi possit ob reatum*.

43 ESSE MVLT A.] Sensus est, cum olim singulæ hæ appellarentur, multæ dicebantur à populo, unde hoc nomen adeptæ sunt. Quod vnum dicebant multa, id ex eo probat Varro, quod cum in dolium aut culeum rustici vinum addunt, prima vrna addita hoc nomen vsurpant, & multam vnam dicunt. Quod (ut reor) faciebant boni ominis causa, copiam quandam & multitudinem ominantes.

43 PVNIENDO.] Vetus liber, *pœniendo*: quod priscum verbum est, sed pœnæ valdè finitimum. ut autem prisci dicebant pro Munio, Mœnio, ita pro Punio, Pœnio. A pœnitendo, nõ repertum in veteri libro: cum pœnitere à pœna potius, quam pœna ab eo duci videatur: aut Quod post peccatum sequitur, lego. ut Pœna, à Pœne, quod est post, deriuetur.

43 COROLLARIVM.] Plinius; Corollis interinitia propter gracilitatem nominatis: mox & corollariis, postquam è lamina tenui inaurata aut inargentata dabantur. Idem Plinius, Coronarium æs tenuatur in laminas, taurorumque felle tinctum speciem auri in coronis histrionum præbet.

43 *Μοετόν*.] *Μοετόν* verbum Siculum annotat Hesychius, Siculorumque prouerbiū refert: *ἡ γὰρ χάρις μὴ τὸν οἶνόν χρεν*. quod prouerbiū mutuum in gratia vult esse. Pro Moeton *αὐθιμο* (quod videtur esse mutuum) f. j.

in animo, vt *ai* sit *αια*) in veteri est *Moeton antimo*, id est mutuum supero pretio, pro *αιατιμωδ*.

43 SI HIS ea pecunia.] Hæc valde mutila sunt. legendum autem cenfeo, Super ea pecunia: vt supra, Super lectulis.

43 AD PONTEM.] Multi, Apud pontificem, emendant: Budæus pontem retinet. Qui Ad pontificem legunt, ratione nituntur: quod à sacro qui vicerat, auferbat sacramentum suum. Qui pontem, quod pontem publicum pontifices referre solerent: vnde & nomen, vt quidam censent, inuenere. Nam de ponte suffragium accipere ratio nulla est. Hic etiam alij quingentos, alij quingenes. In Probo scribitur, Quando negas, te sacramento quinquagenario prouoco. In Festo, Sacramentum aliis in rebus quinquaginta assium est: in aliis, quingentorum inter eos qui iudicio inter se contendebant. In causis autem ciuilibus petitor & inficiator dicuntur, vt in capitalibus, accusator & reus.

44 A POPULO.] Scribo, *qua populo*, id que auctoritate & fide veteris libri.

44 ATTRIBVTVM.] Cicero in Verrem, Ne diutius teneam, pecunia attributa numerata est. Quem in locum Asconius scribit. Quæ in stipendium militum de ærario à Tribunis ærariis adnumerari Quæstori solet.

44 AES MILITARE.] Inde milites ære diruti: quibus stipendia, id est æra militaria, non procedebant: quod æs diruebatur tum non in militis sacculum, sed in fiscum. Aufonius, Et quia sub imperatore tum merui procedere, mihi inter frequentes stipendium iubebis: sin aliter, ære dirutum facies, vt cumulo carminis in fiscum suum redacto, redeant versus vnde venerunt.

44 CEDIT miles.] Id est, venit miles. sic enim sæpe ab antiquis cedere vsurpabatur. Locus est in *Aulularia* Plauti.

44 LIBRÆ pondo.] Vetus, *Libras*, genitiuo antiquo.

44 STIPO.] Vetus, *stipo*, à *σπιω*.

44 CVM thesauris asses.] Id est, deorum cellis,

aut sacris maioribus arcis. Asconius, Vnde quia maior est summa pecuniæ publicæ quàm priuatæ, vt pro censu priuato, ærarium: pro loculis & arca, thesauri: ita pro sacello, *fiscus*. Hic igitur thesauri sunt in templis pecuniæ receptacula: in quæ stipem iaciebant, vt hodie in indulgentiis fit. Cicero stipem, libro 11 De legibus, sustulit, præterquam matris Ideæ Megalensibus: de qua Quidius,

Dic, inquam, parua cur stipem querat opes.

Contulit es populus, de quo delubra Metellus

Fecit, ait, danda mos stipis inde manet.

44 MILITES stipendiarij.] Existimo legedunt, Multi stipendiarij. Sic enim vocabantur populi qui stipendia pendebant, vt Hispani & Afri. Cicero in Verrem, Quod cæteris, ait, impositum vectigal est certum, quod stipendiarium dicitur, vt Hispanis & plerisque Pænorum, quasi victoriæ præmium & pœna belli. Non malè etiam qui *militia* legunt. Lego mox, *ab eodem ære pendendo*, è libro veteri. quanquam Impedendo si legatur, non multum interesse videatur. Non longè hinc scriptum repeti, *Et in prima pensione Et in secunda, Et quod compenditur vna fit*. legendum, quod cum penditur: aut, vt excusum est, *quod cum compenditur*.

44 IMPENDIVM.] Sors appellatur impendium, quod ea pecunia scænore impenditur. mallet itaque legere Impendium appellatam, quàm appellatum. Varro de eadem re, vt proximo libro, Ab hac pecunia, quæ in scænore sors est, impendium quod inter se iungat. Latius tamen plerumque patet impendij significatio, vt cum impensam & sumptum eo nomine intelligimus.

45 LOQVITVR.] Vetus liber, *Loquuntur*.

45 CHRYSIPPVS.] Vetus, *Aristippus*. Alij quoque, *Antipater*. De philosophis autem Stoicis loquitur Varro, qui hisce de rebus multa scripserant: atque, vt antè testatus est, non solum ad Aristophanis lucernam, verum etiã ad Cleanthis ista lucubrauit. Chrysippus autè in Stoica disciplina notissimus est omnibus. Tres etiam Aristippi in Stoica disciplina à Diogene Laertio nominantur. Itaq; quod Aristippus repereram;

prætermittere nolui.

45 PLVS LITERARVM.] Meliores grammatici sunt, etsi non tam acuti, sunt disputatores.

45 ALIAMVTENT.] Quidam excusi, *Mittat*: emendo, Amittant.

45 TURDELITIO.] Vetus liber, *T. Turdelice*, pro *T. Turdelico*, vt puto. Itaque Turdelitius nomen est proprium, vt etiam Turdelicus, sicui magis fortè placet.

45 LUCIENVM.] Varro De re rustica, At *Q. Lucienus* senator, homo quamuis humanus & iocosus.

45 VT AB solo.] Vetus liber, *Vt à Vetere, vt ab solo solum*. A vetere igitur, id est, ab antiqua consuetudine. Illud, *Ab solo*, etiam in excusis quibusdam reperi. Apparet autem Varronem dicere, solum in neutro genere, olim dictum fuisse in masculino, eaque declinatione qua Captus inflectitur. Sic legi poterit, *Multa declinauit à vetere*.

46 QVANQVAM.] Puto, Quaque.

46 MVNDI & motus.] Puto, Mundi, motus, vt superiore libro. eius enim interuallum tempus est.

46 IN BASILICA Æmilia.] *M. Æmilius Lepidus*, & *M. Fuluius nobilior*, censuram vnà gesserunt, è quibus Fuluius basilicam post argentarias nouas faciendam locauit. Eam Varro Æmiliam & Fuluiam appellat. Inumbrare autem de solaris aptè dixit ex vmbriis horas quærente: vnde eius vmbilicus, qui Gnomodicitur, *ομαδνεξς*, tanquam indagator vmbre, vocatur. Inumbravit igitur est, ex descriptione vmbre comparauit: quod horologium *ομαδνεξου* dicitur. De primis tamen horologiis, quæ Romæ fuerunt, paulo aliter scribit Plinius libro septimo.

46 A SVPRIMO.] *A superrimo*, vetus liber. nam ex eo supremum est imminutum.

47 PACVIVS dicit Pastor.] Fortè, *Pacuius* dicit pastor. aut *Pastor*, personæ nomen est, debetque versui præscribi: quod verius puto.

47 CASSII.] Puto, *C. Actij*, legèdum. *Actij* enim *Brutus* à multis citatur.

47 AVTVMNVS ab solè.] Hic aliquid deest. Dicere enim vult anni tempora quadripartita ab sole esse, menses à luna. Abest etiam autumnus etymon.

48 AB EO nostri.] Menses, scilicet. Inter mensis autem est id quod intermenstruum nominatur, cum luna in coitu est. Varro, Inde rursus ad nouam lunam decrefcit, quoad veniat ad intermenstruum: è quo die dicitur luna esse extrema & prima: à quo Athenis eam diem appellant *ἐνλυή νύκτα, καὶ τετραγέδα*. Inter menses autem dicitur, quia olim cum menses luna metiretur, & prima luna primus dies esset menses, extrema vltimus, hoc tempus medium intercurrentibus.

48 SENESCENTIS.] Desinentis.

48 CHRYSIPPVS.] Solent libenter etymologiam verborum Stoici scrutari, vt *Chryippo* *αἰών*, quasi *αἰὼν* videretur esse. Græca coniectura adductus, sic restitui vt excudenda curauit.

48 DIEM accefferunt.] Id est, ad diem venerunt. Alij libri *dies* habent in plurali.

48 AGONALIA.] Vetus, *Idus Ianuarias*. De his feriis consule *Quidius* in Fastis. Regem sacrificulum Varro hinc dicit: *Regiam*, locum in Capitolio.

48 AGONE?] Id est, ferione? Id non regem sacrificulum, sed ministrum interrogare assidue, *Quidius* scribit. Ordine autem mensium ferias percenset Varro, de quibus *Quidius* consule.

48 FORNACALIBVS suis.] In sua curia fornacalibus, quæ indictiæ feriæ erant, feriabantur & sacra faciebant: sed stulta pars populi, quæ sua curia esset, ignorabat, rem diuinam fornacalibus omiffam, Quirinalibus faciebat. Proinde Quirinalia, stultorum feriæ vocabantur. *Quidius* auctor.

48 FERALIA.] *Hanc, quia iussa ferunt, dixerunt Feralsa lucem*. Quidam codices *Feralsa* hinc habent.

49 ET CVM intercalatur.] Post *xxiii* diem Februarij confectum, id est, post Terminalia. Romani ante annum à *Iulio Cæsare* correctum intercalabant: cumque eorum menses essent lunares, alternis annis, vt æquarent spatia solis, vicenos binos & vicenos ternos

intercalabant dies, mensēque conficiebant intercalarem, additis ei quinque diebus duodecimi mensis, qui Februarius olim erat. Ita apparet ante annum à Cæsare emendatum ista à Varrone scripta fuisse,

49 **EQUIRIA.**] Ovidius,

Ex Vero positum permansit Equiria nomen.

Nonnulli Varronis libri *Equurria* habent, à cursu eorum.

49 **SEDENT.**] Id est, feriantur. Plautus, *Venter meus residet esuriales feras.* Usurpatur & à Cicerone libro ii De legibus, ut illic explicavi. Foculum cum dicit, ignitabulū significat, paruumque focum. Eo utebantur cum rem diuinam extra templa in locis non sacris, aut in quibus ara non erat, faciebant. Cicero Pro domo, C. Attinius bona Q. Metelli consecrauit, foculo posito in rostris, adhibitoque tibicine.

49 **PROINDE** ut sint quinque.] Quinque dies Quinquatruum erant: quos inuexit error & ignoratio nominis, ut ait Varro. Dies enim vnus esse debebat, quintus post Martias Idus.

49 **FORDICIDIA.**] Horda bos & forda, Pompeio est pragnans: & Hordicidia & Fordicidia, hæ ferriæ. Itaque per f & h scribitur, cum alioqui digamma velut duplex aspiratio sit.

49 **PARILIA.**] Quo die Roma condita est, xii Cal. Maias. Parilia appellat Cicero libro i De diuinatione: & Athenæus, qui ea etiam Romana fuisse dicit vocata sua ætate.

49 **VINALIA.**] x Cal. Maias Ouidio: i x, Plinio, degustadis vinis instituta: ut illa quæ Græci *ιδολια* dixerunt. Hæc autē priora Vinalia Ioui cōsecrata erāt, ut posteriora, quæ celebrabātur xiiii Calend. Septembres ad auspiciandam vindemiam. Veneris autem priora censebantur ferriæ à multis: quem errorem annotat obiter Varro, cum scribit, Is dies Iouis, non Veneris. Ovidius,

Cur igitur festum Veneris Vinalia dicant,

Queritis, & quare sit Iouis ista dies?

Quæ autem Varro de vindemia hic scribit, posteriori-

bus Vinalibus magis conueniunt, quàm prioribus, quibus vindemiam nemo dum auspicatur. Varro, Item adueneror Mineruam & Venerem: quarum vnus, procuratio oliueti, alterius, hortorum: quo nomine rustica Vinalia instituta.

49 **VINYM.**] Vuas. Sic à Catone vinum pendens dicitur: sic à Plauto in Trinummo vinum usurpatur.

49 **AGNA** facit.] Rem diuinam, scilicet, ut Maro, *Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venio.* Et Horatius, *Seni poscat agna, siue malis hæd.* Alij, *Agnam facit*, legunt, pro sacrificat: quod & vñtatissimum est.

49 **EXTA** cæsa.] Exta cocta cæduntur, deinde cæsa proiciuntur in aram: iis proiectis res diuina facta videbatur.

49 **RVBIGALIA.**] vii Cal. Maii.

50 **POPULI** fugi.] Iulio mense, scribendum videtur. Neque enim Ovidius in Iunio meminit: & Macrobius hac de re sic scribit, Cuius rei hoc argumentum profert, quod postridie Nonas Iulias re bene gesta, cum pridie populus à Tuscis in fugam versus sit, (vnde populifugia dicuntur) post victoriã certis sacrificiis fiat vitulatio.

50 **CAPROTINAE.**] Vnde natæ sint illæ ferriæ, Macrobius docet lib. i. Saturnaliorum, cap. x. Hic autem Varro, ut in libris est veteribus, *sacrificantur*, pro sacrificant, posuit. quod verbum in Varrone annotat Marcellus.

50 **TOGATA**, prætexta.] Est enim togata, nomen generale: cuius species sunt, Atellana, Prætextata, & Tabernaria. Pro Tabernaria videtur dixisse Togatam Horatius, cum scripsit, *Vel qui prætextas, vel qui docuere togatas.*

50 **INPORTV.**] Præerat etiam portis, & clavis ei dabatur: auctor Pompeius. Eius ferriæ erāt ante diem xiiii Calend. Septemb. Res diuina fiebat ad pontem Æmilium, vbi eius ædes.

50 **VULCANALIA.**] x Calend. Septemb.
f. iij.

50 OPICONSIVA.] Octavo Calēd. Septemb. Suffibulum Varroni hīc subligaculū videtur esse: quam id ab eo dubitanter positum est, & notatione adumbratum. A suffiendo autem cūm dicit, videtur esse à subter fiendo, quòd subter fiat. Aliis vestimentum est suffibulum, album, prætextum, quadrangulum, oblongum: quod in capite virgines Vestales sacrificantes habebant, idque fibula comprehendebatur: vnde & nomen.

51 VINVM nouum & vetus.] Meditrinalibus mustum vinumque nouum libabatur & degustabatur, bonique ominis causa verus dicebatur. Sextus Pompeius, Meditrinalia, inquit, dicta hac de causa: Mos erat Latinis populis, quo die quis primū gustaret mustum, dicere, ominis gratia, Verus nouum vinum bibo, veteri nouo morbo medeor. A quibus verbis etiam Meditrinæ deæ nomen cœptum, eiusque sacra Meditrinalia dicta sunt. Est autem Meditriua, mēdendi dea.

51 FONTANALIA.] Fontinalia, Sext. Pōpeius: quæ fontium sacra interpretatur: atque inde dicit esse Romæ appellatam portam Fontinalem.

51 ID AB luendo.] Siue feriæ à loco nomen habent, seu locus à feriis, vtrumque sit, quod prius est, ab luere nomen ducit. Inde enim lustrum oritur.

51 ANGERONALIA.] Pontifices in sacello Volupiae rem diuinam Angeronæ faciebant: quæ dea animorum angores & sollicitudines depellit: vnde & eius nomen. Eius simulacrum erat obligato & obsignato ore. Eius erant feriæ XII Cal. Ianuarij. Saturnalia olim XIII, postea XVI. mox Opalia.

51 ACCALIA.] *Acculeta*, veteres lib. Sed ab Acca, Accalia emendauit.

51 LAVRENTALIA.] Laurentinalia, Macrobius.

51 SEXTO die, qui Acca.] Macrobius, decimo Calend. Ianuarias. Sed cūm solerent Saturnalia septem diebus celebrari, à sextodecimo Calend. Ianuarias Accalia, quæ X Calend. fiebant, in sextum eorum diem

incidunt: quod Varronem intellexisse puto.

51 DIEM Tarentum.] Hoc expungendum cēseo, sicque legendum, Qui Acca dicitur. Hoc sacrificium fit in Velabro. Macrobius de Accalibus, Et ideo ab Anco in Velabro, loco celeberrimo vrbis sculpta est, ac solemne sacrificium eidem constitutum, quo diis manibus eius per Flaminem sacrificaretur.

51 FERIAE non populi.] Septimontium dicit ferias non totius populi, sed montanorum tantum. Tum autem in septem locis rem diuinam faciebant, Palatio, Velia, Fagutali, Suburra, Cermalò, Cispio, & Oppio. Montani autem & Pagani in vrbe, sua quædam sacra, sua quædam conuenticula habebant. vt & ex hoc intelligitur loco, & ex eo quod à Cicerone scribitur Pro domo, his verbis, Nullum est in hac vrbe collegium, nulli pagani aut montani (quoniam plebi quoque vrbane maiores nostri conuenticula & quasi concilia quædam esse voluerunt) qui non amplissimè non modò de salute mea, sed etiam de dignitate decreuerint.

51 PAGANALIA QVI.] *Vt Paganalibus quibus sunt*, veteres libri habent. Nam & in vrbe, non solum in agris, etiam pagi dicebantur: & in plebe Romana, montanis pagani videntur opponi.

51 DE STATVTIS.] Id est, de statuis feriis, de diebus statis. Nam non rarò sic vsurpatur statutus, vt apud Cic. in Tuscul. Solemne & statutum sacrificium. vbi quidam emendant Statim: sed nihil mutandum censeo. Pro Milone, Statuta sacrificia Dictatoris Lanuini.

52 ANNALIBVS.] De anniuersariis, non tamè statutis, sed conceptiuis. Sunt autem conceptiue feriæ, quæ concipiuntur & indicuntur quotannis.

52 SEMENTINAE.] Sementinæ, multi scribendum censent, & in libro primo Varronis De re rustica ita scribunt. Res autem diuina tum fiebat in æde Telluris.

52 PAGANICAE.] Aliæ à Paganalibus, vt reor: et si Paganalia in conceptiuis Macrobius numerat.

52 **NOVENDIALES** sunt.] Nouendiale sacrum indicebatur publice, quoties lapidibus pluerat. A noue diebus, quibus feriabantur, nomen habuerunt.

52 **CALANTVR.**] Id est, pronuntiantur. Curia Calabra, à calando, id est, à vocando, nomen habebat: quòd eò populus vocabatur ad audiendas Nonas, Calendis cuiusque mensis, septimanæ an quintanæ essent. Calabra autem curia erat in Capitolio, iuxta casum Romuli.

52 **QVINQVE.**] Quinquies, cum quintanæ erant, dicebat: septies, cum septimanæ. Itaque Quinquies scribendum & Septies videtur: aut veteri more ista aduerbialiter dixerit.

52 **IUNO** Nouella.] Iuno hinc luna est, quæ etiam Iuno Lucina dicebatur. Multis enim deabus nomen Iunonis tribuebant: ut & mulieres suam sibi Iunonem adoptabant, ut viri Genium. Veteres libri, & quidam excusi, hinc pro Nouella, *Conella* habent: ut opinor, mendosè.

52 **VOCANT** Idus.] Id est, Iouis fiducia. sunt enim Idus Ioui consecratæ.

52 **DIES NOVI** incipient.] Legendum censeo, Nihil noui. Gellius, Religiosi dies dicuntur tristi omine infames impeditique: in quibus & res diuinas facere, & rem quampiam nouam exordiri temperandum est.

52 **OMNIA** verba.] Do, dico, addico: quod est, Do actionem, Dico ius, Addico aliquid mea sententia. his enim tribus iurisdictio continetur.

53 **QUANDO** rex comitiauit fas.] Pompeius, Quando rex comitiauit fas, in Fastis notari solet, & hoc videtur significare, quando rex sacrificulus rebus diuinis perfectis in comitium venit. In Sexto Pompeio, pro Rex, malè Herus legitur. Inde etiam à Plauto, licet in aliam sententiam, verbum Incomitio usurpatum est.

53 **QUANDO** stercus delatum.] In Fastis, inquit Pompeius, notatur dies quo stercus purgatur ab æde Vestæ.

53 **QUOD** ver omnia.] Vide Macrobius.

54 **ADIE** Februato.] Id est, à Lupercalibus, quæ diem Februatum etiam vocabant, quia tum purgabatur: quod februare est vetus oppidum, id est, vetus Roma, quam in Palatio quadratam Romulus condiderat: & mulieres amiculo Iunonis (id est, pelle caprina) februabantur. Pellem autem caprinam, Iunonis amiculum vocabant, quòd capræ exuuii simulacra eius in Latio vestirentur, id est ægide: & ita amicta pingeretur. Cicero De natura deorum, Tam hercle quàm tibi illam vestram hospitam, quam tu nunquam ne in somnis quidem vides, nisi cum pelle caprina, cum hasta, cum scutulo, cum calceolis repandis. Quod autem Varro ait, Gregibus humanis cinctum, eam (ut opinor) sententiã habet, quòd à gregibus Lupercorum (quorum quidam, Faujani, quidam Quintiliani dicebantur) lustratum purgabatur.

54 **VERBORVM** declinantium.] Vide num Declinationum legendum sit: præsertim cum paulò post scribat, Ex eorum declinationibus verborum. Declinationem autem appellat perspicuè Varro, deriuationem & deductionem à verbis primigeniis, & (ut Cicero loquitur in Partitionibus) inflexionem. Sunt enim Primigenia Varroni, quæ grammatici Primitiua vocant. Adsignificare autem dicit quod in Aristotele Dialectici consignificare appellant: nam Adsignificat tempus, quod adiunctam habet temporis significationem & notationem.

55 **VNAS.** In nullis.] Veteres libri, & quidam excusi, *Nullius*. Ego verò legendum censeo, *Vnã*. Sin nullius, id est, sin nullius verbi primigenij originem ostēderit.

55 **PRINCIPIO** erūt.] Principia, malim. In veteri libro hanc complexionem non reperi.

55 **PRÆVERBII** s.] Præuerbia appellat præpositiones, quia in compositione verbis præponuntur.

55 **DEMOCRITVS** secuti que.] Quidam excusi codices, *Secutus* quod: vetus, *Securus*: emēdo, Epicurus. Constat enim satis Epicurum infinita indiuidua corpora censuisse rerum esse principia.

55 I D E O locus est diff.] Vetus, *Locutus est*: pro, De iis difficile est loqui: vt apud Liuium traditus antiquus.

55 Q V O R V M in partu.] Id est, quorum originem meminimus.

56 C O N S I L I A R I.] Consiliari, est cogi: eoque Lucretius sæpe vtitur. Sed consiliari etiam vestimētum apud fullones dicebatur, id est, cogi, mutatione t̄ in s̄: vnde Consilium.

57 L I B I T I N A.] Est enim etiam Libitina Venus. Plutarchus, *διὰ τὴν τὰ πρὸς τὰς παφὰς παρεσκευασμένην ἐν τῇ τελευτῇ τῆς Λιβιτίνης, νομίζοντες Ἀφροδίτῳ εἶναι τὴν Λιβιτίνην*; id est, Cur quæ ad funera pertinent, vendunt in templo Libitinæ, existimantes Venerem esse Libitinam? Est & lectus quo efferuntur mortui, inquit Acro.

57 M A M V R I A M veterum.] Veterem memoriam cani à Saliis existimare videtur Varro. Alij tamen ab iis Mamurium Veturium cantari dicunt. Sexrus enim Pōpeius, Mamurij Veturij nomen frequēter celebrari Romanis cantibus ait, quòd ancile cælo delapsum multis factis similibus imitatus ita esset vt verè illud cælo delapsum internosci non posset. Plutarchus eiusdem rei auctor est, qui vtramque etiam opinionem his verbis refert, *Οἱ δὲ Οὐετούριον Μαμούριον εἶναι φασὶ τὸν ἀδελφὸν ἄλλοι οὐτέρην μνησίαν*. Id est, Alij Veturium Mamurium esse aiunt qui canitur, alij veterem memoriam. Hic veteres libri habent *Mamuri Veteri* in vocandi casu. Quam veram lectionem puto: & à Varro- ne sub nomine proprio intelligi memoriam veterem censeo.

57 I T A Q V E Terentius ait.] Opinor apud Terentium locum non extare: & in veteribus, *Inuentus* scribitur, non Terentius.

57 N A R V M.] Id est, gnarum. id enim absque g veteres dicebant.

57 A B T A C E N D O.] Veteres lib. *A tacendo*: puto, A dicendo. Nam primam dixit actionem mentis & animi, secundam orationis, tertiam factorum. De prima adhuc egit, sequitur proxima.

57 A C F A T V V S F A R I.] Puto, Fatuus ac fari id factum: vt significet per imitationem esse facta hæc vocabula. quanquam Ac fatuus redundare videtur, cū de eo post agat.

58 E X T R A V R B E M agris.] Ager post pomeria, vbi captabantur auguria, dicebatur effatus, vt Seruius scribit.

58 P R O F A N A T V M.] Id in decima Herculis v- surpabatur. Macrobius, Et benè re gesta decimam Herculi profanauit. Quòd autem Pollutum à porriciēdo dictum scribit Varro, mirum est, cū Polluctum scribendum esse videatur: vt à Plauto dicitur in Rudente, *Ni daturus nihil sum, neque sit quisquam pollucti domi*. Iterum, *Non ego sum pollucta pago*. Et à Polluceo deductum sit. Plautus, *Vt decumam partem ex voto Herculi polluceam*. Nisi fortè pollucere à porricere declinatum putar. quod verisimile est.

58 V T C V M profanum.] Puto, Profanatum.

58 P E S B E T A E.] Libro primo De re rustica, Pedes betaceos eodem modo dixit. Nam malo de meis pedibus audire, quàm quemadmodum pedes betaceos feri oporteat. Sic autem vocat propagines betarum, atque adeò betas ipsas, quæ seruntur.

59 F A N I S S A B I N I S.] Ex aliquo veteri scriptore.

59 C O N S V L E N D I.] Consolandi causa, legendum: vt apud Catullum, *Qua solatus es allocutione?*

59 D I C T V M A concinne.] Puto, A concino, quod est consono. Veteres libri, *Continnè loqui à continuo* habent, malè vt opinor.

59 D I C T V M E T nuntiare.] Putein legendum, Dictum enuntiare.

59 P O E T A cogitante] Sic de poeta etiam Terentius dixit,

Sed huc actor tantum poterit à facundia, quantum ille potuit cogitare commode,

Qui orationem hanc scripsit quam dicturus sum.

59 A B Q V I S rebus.] Censeo emendandum, Ab nouis rebus, vt nuntium ab nouo interpretetur: cū

præfertim causam reddat, & nouitatis mentionem superiore complexione fecerit. Nouum autem à Græco ^{uero} deduci posse ait.

59 NOVISSIMUM.] Equidem miror Gellium affirmare hoc verbo Ciceronem non esse usum, cum & in oratione Pro Roscio Comædo, & aliis in locis, eo utatur. Ælius autem, cuius hinc meminit Varro, is fuit qui cognomento Stilo & Præconinus vocatus est, ipsius (ut aiunt) Varronis magister.

60 INDICIT ILLVM.] Fortè, Indicit bellum: atque ita legendum cenfeo. Aut, Indictium illi mortuo funus prædicat: aut, Prædicat illius dei indictiuas ferias. Illum enim pro certo quodam posuit.

60 PRODIXIT DIEM.] Id est, Diem antè dixit & antè denuntiauit. Cicerone Pro domo, Ne nisi predicta die quis accusetur. Addixit iudicium, est (ut puto) Addixere iudices, addixit prætor.

60 DICTVM IN.] Id quod falsè dicitur: minusque dictiosus est, qui salibus abundat.

60 CASTRENSIBVS ducibus.] Pro Ducibus quid hinc substituendum sit, adhuc quæro. Mihi quidem deprauatissimus esse videtur locus. In manipulis castrisibus est decanus, sed eius alia origo. Diceibus aliquando legendum putauit, sed malè: nihilque quod placeat, nunc in mentem mihi venit.

60 DICITVR IN IMO.] Vetus scriptura, *Dicuntino*. vide num, Dicunt in os, legendum sit: ut In os laudare, apud Terentium. Aut potius Dicuntino erat persona aliqua Imperatiui apud veteres: ut apud Catonem, Vino præfamino, id est, prædicito, antè dicito. Ex quo flagitiosè & indoctè factum est à nonnullis adiectiuum præfaminum. Sic Plautus in Pseudolo, *Si hic quò progreditur, pariter progredimino*. id est, progreditor. Alii, *Dicitur immuo*, pro, Non conueniunt nunc iudices, sed iam oratores dicunt.

60 DICIS CAUSA.] Sosipatro nomen est indeclinabile, Dicis, genitiui casus. sic enim scribit, Alia vnius tantum casus sunt, ut, Haud secus ac iussi, faciunt: Adfatim, Adincitas, Inficias, Suppetias, Pedum, Sponte,

Dicis, Ergo, Nequam, Nihili, Frugi. Vsurpatur à Cicerone Pro Muræna, Sed ane tu, dicis causa, vindicaueris? Et in Verrem, Artagatho imperat ut aliquid illis, quorum argentum fuerat, nummorum, dicis causa daret. Varro hoc libro, Id inceptum credo, cum non adesset accensus, & nihil intererat cui imperaret, & dicis causa fiebant quædam, neque item facta, neque item dicta semper. Plinius lib. x x v i i, cap. i i, Si pōtifici accidat, dicis causa epulanti, in mensa utique id reponi, adolerique ad Larem, piatio est. Ac videtur esse, Dicis causa, idem quod verbi causa.

60 SI DICO.] Lego, Sic dico: & mox, Quod det, lego, Quod &.

61 IN VESTIMENDO sartum.) Non tam videtur sartum à serie, quàm à sarciedo, deductum: quamquam secus Varroni videtur. Cum autem in Mostellaria Plauti scribitur, *Non veste amatores mulieris amat, sed vestis sartum*, aliquando ex hoc Varronis loco emendandum sartum putauit: sed nunc sartum præclare conuenire, & nihil mutandum esse intelligo.

61 NAM MANVM asserere dicit.) Puto dici, Conferere manu cum hoste, subaudita pugna. Inde illud, Ex iure manu confertum, quod ex formula sine mutatione casus dicitur. ut apud Ciceronem, Condemnari arbitrium pro socio. Nam & hinc, Arbitrium pro socio, sine declinatione usurpatur ex iudicii formula: & Conferere manum, tanquam conferre & commiscere, eodem. Sic, Affero manu dicitur, pro Manu vindico, & Affero manum, pro Manum admoueo, impono, & tanquam iuxta sero & pono: ut Assitæ dicuntur arbores, propè factæ. Augur igitur manum imponens, cum inaugurat, verbi auctoritatem ab eo quem inaugurat, petit. Liuius de Augure, Tum lituo in læuam manum translato, dextra in capite Numæ imposita, precatus est ita, Iupiter pater, si fas est hunc Numam Pompilium, cuius ego caput teneo, regem Romæ esse.

61 SORS EST, Impendium, quod inter.) Sors quod inter se iungat, legendum existimo. Nam impendium, ut sortis glossema, huc inculcatum arbitror satis

inconsideraté.

62 APRISSIVS.] Vetus scriptura, *Imitatus Chrysippus 10 buco quis me sublat? Vicinus Atus antiquus.* Videtur autem Varro significare ab Io ductum iubilare esse.

62 QUI ID dum facit, oblig.] Sponsi hinc sunt ex sponsu obligati, consponsi. Nam consponsos veteres appellabant, fide mutua obligatos, & sponfos, obligatos: vel, ut Varro ait proximo libro, contra sponsum rogatos: id est, ad spondendum.

62 QVAE PECVNIA.) Sipontinus, Qua, legit: optimè, meo iudicio. Quod autem mox sequitur, Contra sponsum, putem, Ad spondendum, id est, ad mutuam quandam sponsonem. Itaque proximo libro legitur, Sponfus contra sponsum rogatus, id est, ad spondendum rogatus.

62 NON ENIM si nolebat.) Non poterat enim non dare, cum iam extra eius arbitrium & potestatem esset. Nam tum prætor ducere cogebat, quod eius iudicium ad legem esset, quæ stipulationes confirmat, quales erant in sponsalibus, non ad æquum: ut postea verum censorium iudicium ad æquum tum erat, ut memoria Varronis prætorium. Prætor enim tandem legis interpretationem sibi usurpavit, & ei addidit ius honorarium, quod quibusdam de causis sponsalia dissoluebat.

63 CONSPONDERE.) Hinc Conspondere lego, à spondere. Nam etiam apud veteres spondere, erat dicere: unde Respondere, quod est, post alium dicere. Hinc autem Ad spontem responderent, legèdum videtur. Interpretatur enim, Ad spontem, ad voluntatem. quam grammatici tantum in ablativo reperiri censent. Celsus etiam dixit hominem suæ spontis. Legendum puto, Spondere quoque dixerunt, tum à sponte respondere, id est, &c.

63 SPERATA EST.) Sperata est quam quis uxorem fore suam sperat.

63 DICIT PRÆS.) Videtur significare Præs esse ductum ex voce multitudinis acclamantis Præs, pro præstat,

præstat imminuto vocabulo.

63 VAS.] Sponsor in re capitali postea sic appellatus est: sed initio is erat qui ex pactis cōuentis & mancipiis, se vadimonio pro reo adltringeret, si res fortè ab emptore euicta esset. Itaque à quo aliquid emebatur, si satis idoneus non esset, ab eo vas, id est, qui vadimonio obligaretur, in euictionis periculo exigebatur. Hanc autem fuisse vadis significationem, ex lege venditionis apparet, in qua nominatim cauebatur plerunque ne venditor vadem daret, ne emptor vadem posceret, si quando res euinceretur.

64 NON CVM præpositione.] Os enim in dictione ornamentum, præpositio est quæ non est in ornamento. Nomen enim quod præponitur, ab eo præpositio vocatur.

64 FACIT fabulam,] Comœdiam verbi gratia facit: ut, Menander fecit Andriam & Perinthiam.

64 INFICIENTEM.] Sic eum vocabant qui ociosus erat, & nihil agebat, à non faciendo. Varro De re rustica, Neque ipsæ sunt inficientes, neque non oderunt inertes. Indicat enim gnauas esse & operosas apes.

64 QUI adlucet.] Lucere, est cereum aut facem ferre. Plautus Curculione,

Tute tibi puer es lautus, luces cereum.

Et Casina,

Primum omnium huic lucebis noua nuptie facem.

Lucere igitur dicitur qui lumen fert, id est, qui adlucet, ut Varro loquitur: quod est, luci adiunctum esse: ut adsignificare, est adiunctum esse significationi. Ergo non propriè dicitur facere. Non enim eius lux est, sed lumen gerit. Lucere porro ab Luere, quod est soluere, Varro deducit.

64 ABLVTAE.] Sic ex veteri libro emendavi. In aliis est, *Ab luce*, si quis fortè id magis probat. Abluere autem tenebras dicebant, pro discutere & dissoluere. Lucretius, — *Nigrasque sibi abluunt umbras.* id est, tenebras distubat.

64 NOCTIVCA lucere.] Varro libro superg.]

riore de luna, Itaque ea dicta noctiluca in Palatio. nam ibi noctu lucet templum. Atque is est cultus quem hoc loco dicit Varro, significans Romæ eius templum nocte lucere.

65 Q V A E res.] Id est, aliqua res.

65 A T T I C V M illud.] *Atticum*, vetus scriptura, pro Actianum: ex Actio enim istud esse puto.

65 C V M muliere fuisse.] Cicero De fato, Non poterit dici, siue Latus fuerit cum muliere, siue nõ fuerit. Hic illam veterum verecundiam tenuit Cicero: concubuerit enim non dixit.

65 E T qui id testamento.] Locus mutilus est. sic in integrum restitui posse videtur, Et quod in testamento cernito: id est, Nam in cernitione cernito à testatore usurpabatur. Ulpianus, Cernitio est certorum dierum spatium, quod datur Instituto hæredi, ad deliberandum utrum expediat ei adire hæreditatem, necne. velut, Titius hæres esto, cernitioque in diebus centum proximis, quibus scieris poterisque: nisi ita creueris, ex hæres esto. Vetus scriptura, si quam meliorem potest coniecturam aliis afferre, à me adscribetur, *Et quid id testamento, id est.*

65 T E R sub armis malim.] Ennius ex Euripide vertit sanequam eleganter, *— οὐκ ἔστιν ἀπὸ τῆς ἀσπίδος Σπῆρας δέλεον ἀπὸ μῦθου ἢ τῆς ἀπὸ τῆς ἀπῆρας.* Vitam cernere dixit, pro De vita decernere & dimicare: ut alio loco, *Vitam cernamus Strique, Vosne velit an me regnare hera.*

65 N O S epulo.] In Pompeio legitur, Quos ubi rex paulo aspexit de cotibus summis: vitiosè & mendosè, ut puto.

66 A V D I O, aut ausculto.] Vide num legendum sit, Audio, haud ausculto. Etenim locus significare videtur audiendum, non parendum. Sic Ennius, cuius hic etiam locus (ut reor) à Varrone citatus est, apud Ciceronem scribit, Magis audiendum quàm auscultandum censeo.

66 N U N T I V M erit.] Existimo, Nuntiatum erit. legendum esse, pro, nuntiata erunt ei ab augure secunda auspicia. Nam Nuntiare in lætis dicebant, ut

Obnuntiare in malis auspiciis. Cicero in Antonium, Nos enim nuntiationem solùm habemus, consules etiam electionem.

67 D E mœris.] De muris. Veteres autem Mœnitate pro munire, & Mœrum pro muro dicebant.

67 M Y R R H A vnguentisque.] Vnguenta composita sunt, myrrha suo pte constat solo succo. Itaque ab vnguentis eam idcirco separavit, ut arbitror.

67 P O T E S T A T E.] Sic emendavi ex libro veteri, in quo legitur, *Postante habet.* In aliis malè est (ut reor) *Post autem conventionem habet.*

67 A D iudices.] Ad consules. Olim enim iudices appellabantur. Cicero De legibus, Regio imperio duo sunt, iique præeundo, iudicando, cõsulendo, prætores, iudices, consules appellantur.

67 H I C accenso ille.] Consul dicit id accenso: Censor, non accenso, sed præconi.

67 C O M O E D I A M alij esse dicunt.] Hanc comœdiam M. Accij Plauti esse Varro existimat, alij Aquilij esse existimabant. Itaque hic pro Alij, Aquilij legendum esse suspicor. Vide Gellium libro i i i, capite i i i, *Quam comœdiam Plauti esse existimo, alij Aquilij esse dicunt.*

67 M I T T A S auspiciam.] Mittas qui nuntiet secundum esse auspiciam ad comœtatum petendum. id est, ut tibi liceat inquirere.

68 C O R N I C I N E M.] Omnes libri *Cornicinem* habent: sed Cornicinem emendavi, sic orationis emendatione postulante.

68 A R G E N T A R I I tabernas.] Tabernæ argentariorum in comitio ac foro erant, ubi futura erant comitia. ideo occludi iubentur. Litius, Ut vocatõ præcone, tabernas argentariorum, quæ circa forum Romanum tunc essent, extemplo iusserit venire.

68 C O N C I O N E M auoces.] Auocare concionem dicebant veteres, cum quis etiam ab alio qui populum iam conuocasset, auocare poterat: & eo auocandi verbo utebantur, ius significantes habendæ con-

cionis, & aliis adimendæ. Gellius, Consul ab omnibus magistratibus & comitiatum & concionem auocare potest: prætor & comitiatum & concionem vsquequaque auocare potest, nisi à consule. Legi tamen etiam potest in hoc Varronis loco, Concionem aduoces, vt paulo pòst.

68 QVOD attingat.] Quod incipiat, quod inchoet, quod ingrediatur.

68 CLASSICVS canat circúmque.] Classicus erat, qui in arce circúmque muros tuba populum ad comitia vocabat centuriata. Tuba illa classicum dicebatur, à classibus populi. Nam comitia centuriata ex centuriis classium habebantur.

68 EX istis que intèrea.] Illicium, inquit Pompeius, dicitur cum populus ad concionem elicitur, id est, vocatur. Et alio loco, Illicium vocare antiqui dicebant, ad concionem vocare.

68 IN LICIS.] Id est illicis, ab illix:

69 ET dicis causa.] Verbi gratia.

69 M. IVNI.] Gracchani.

69 ILLICITE illexit.] Legendum puto, Illigit, illecitque. I cum e, & c cum g magnam habet affinitatem. In commentariis enim Iunij scriptum erat, Illigit, pro illicit, & Illecit, pro illicit. Græca, quæ sequuntur, multis locis emēdauit, secutus vestigia perquam obscura veteris scripturæ, quam librarius Latinus (qui Græcè nesciebat) vt potuerat, depinxerat.

70 NAM repens ruina.] Sic ex veteri libro emēdauit, sanequàm ad sensum accommodatè. Ruinam enim esse factam in multis vocabulis ait, quæ à sua origine vsque adeo immutata sunt, vt vix vestigia tenuia eius appareant: cum initio fortasse, quibus literis oporteret, verba condita forent.

70 MYRMECIDIS.] Hunc totum locum nullo libro astipulante emēdauit, historiam secutus. Ælianus, Ταῦτα ἄρα ὄντι τὰ Στυμμεζόμην Μυρμηκίδου τῆ Μιλησίου ἢ Καλλικράτους τῆ Λακεδαιμονίου τὰ μικρὰ ἔργα. τέτριπτα μὲν ἐποίησαν ὑπὸ μίας καλυπτόμενα, ἢ ἐν σποσάμῳ δίστιχον ἐλεγίον χροστίε

ἢ ἑξ ἑκατόν ἐπέγραψαν. id est, Hæc admirationi sunt Myrmecidis Milefij & Callicratis Lacedæmonij parua opera. Quadrigas fecerunt quas musca tegetet, & in sesamo distichum elegiacum literis aureis scripserunt. Plinius, Myrmecides quidam in eodem genere inclauit: à quo quadrigam ex eadem materia, quam musca integeret alis, fabricatam & nauem, quam apicula peninis absconderet. Alio loco, Myrmecides, cuius quadrigam cum agitatore cooperuit alis musca.

70 IMPOSITORIS.] Sic contra codicum fidem emēdauit, in quibus omnibus *In posteriores* legitur.

70 LVCVBRA.] Non multa sunt verba de quibus literæ lucubraturæ non sint, id est, de quibus originis rationem grammaticæ non sit traditura.

70 LICEIT multum.] Quamquam Ælius perstudiosus erat euoluendi veteres scriptores, tamen in carmine Saliorum explicando præterit multa, & leui ac exili opera rem illam tractauit.

71 EPIMENIDIS somno.] Sic emēdauit, cum pro *expeditus*, quod est in omnibus libris, *experrectus* in veteri reperissem. Epimenidis autem somnus (vt omnes sciunt) in prouerbium abiit.

71 TEUCER Liuij.] Teucer, tragœdia erat Liuij Andronici: sed exortis mox melioribus poetis, qui & alias fabulas & Teucrum etiam ediderat, obsoleuit. Teucer autem Pacuij à Cicerone nominatur libro I De oratore, & laudatur.

71 FORIS in carminibus Saliorum.] Saliorum enim carmen Numa, qui Salios instituit, etiam condidit, vt Horatius ait,

Iam saliare Numæ carmen qui laudat.

71 MVLTOTANTO.] Multo nobis propinquius. Multo tanto, more Plauti dixit.

71 PRIMA verba poetica.] Nullum enim apud Romanos vetustius erat poema carmine Saliorum.

71 VTR quærere à qua re fit.] Sic ex vestigiis veteris scripturæ emēdauit. In aliis est, *Vt quia quare*. Significat autem omnium verborum origines explicari

non posse, vt vnde Medicina.

71 VNVS erit quem tu tolles.] Ex Ennij annalibus versus est, de Romulo in deos referendo, quem pulum immutatum Metamorphosi Ouidius inseruit,

*Tu mihi concilio quondam presente deorum
(Nam memoro, memori que animo pia Verba notans)
Vnus erit quem tu tolles in sidera cæli,
Dixisti: rata sit Verborum summa tuorum.*

72 HECVBA.] Ennij fabula locum Euripidis hunc vertisse videtur, Αἰθέρ' ἀμπαύδρος ἐρέων ὑπέπετ' εἰς μέλαθρον, &c.

72 ACHERSIA templa.] *

72 HEMISPHERIVM.] Sic correxi, secutus vetus exemplar, in quo etiam pro *Terra cerulo*, erat *Conca cerulo*. Existimo *Concha cerula* legendum, vt *concaua cæli conuexitas* more tegumenti *conchæ concamerata*, per translationem intelligatur. Alius poeta *Cali clypeum* eodem ferè modo dixit.

72 OLLA ter.] Veteres libri *Vlla ber*: & mox, *Olla ver*. Fortè *Vera* legendum, vt *arbore vera* significet se finire templum.

72 INTEREA conregione.] Conregionem augures, regionem intra fines comprehensam vocabant. Conregione autem & Conspicione dicuntur absolute sine participiis: vt apud Plautum, *Mirum est te lolso visitare, tam vile tritico*. Id est, cum triticum tam vile sit. Et apud Sallustium, *Ipsa malis fructibus vix agitatur*. Id est, cum mali fructus fuerint, & propè sterilitas. Malè autem *Concretione & Sensu*, legebatur.

72 CONTEMPLA & templum.] *

72 QVOD addit.] Puto legendum, *Quod ad id templum, vt sint dextra, aiunt sancta esse*. Reprehendit quosdam, qui quòd augures in augurando dicunt, templum quauis tectum in dextrum, interpretantur sanctum esse templum omne.

72 NAM curia Hostilia templum.] Gellius, Propterea & in curia Hostilia & in Põpcia, & post in Julia,

cum profana ea loca fuissent, templa esse per augures constituta, vt in iis senatusconsulta more maiorum iusta fieri possint. Curia, inquit Varro, Hostilia, templum erat, nec tamen sacra erat: sed quòd pleræque ædes sacrae etiam templa sunt, quæ quidem ædes eadem sanctæ sunt, factum est vt quidam templum omne sanctum esse putarent.

73 TESCA.] Tesca erant deo sacra agrestia quædam loca. Templa autem & tesca pro eodem augures dicebant. Hinc factum vt quidam omne templum sanctum & sacrum esse crederent.

73 CELSA Cabirum.] Versus sunt anapæstici ex Philoctete. Cabirorum autem mysteria erant in Lemno & Samothrace.

73 VNDE IGNIS.] Tusculana i i ita scribitur, Quomodo fert apud eum Prometheus dolorem, quem excipit ob furtum Lemnium, vnde ignis lucet mortalibus clam diuisus? Ex eo Ciceronis loco Varronem emendandum censeo, in eoque legendum, *Lucet mortalibus clam diuisus non: (vt vulgò) Mortalibus diuis*. Vetus lib. *Claret* præ se fert, vt fortè fuisse videatur *Claret*. Ex Lemno autem insula furatum Næuius ait ignem Prometheus: ideoque furtum Lemnium appellat Cicero: & Æschylus ignem Vulcani rapuisse in ferula Prometheus dicit.

73 IDEO QUE sancta.] Tesca, scilicet vocauit: sed quòd, vbi in Lemno mysteria fiunt, tuentur ea videntque, ideo Tesca dicta.

73 NON editumum.] Varro æditumum quàm edituum dicere malebat. Illi enim ætate ædituus nominatus est. Lib. i De re rustica, Rogatus ab æditumo, vt dicere didicimus à patribus nostris: vt corrigimur à recentibus urbanis, ab ædituo.

73 CONTINVIS se cepit.] Puto legendum, *Continuis si vel sic cepit spoliis*. Versus sunt anapæstici.

73 CIRCVM cæli.] Circuitum, ambitum cæli.

74 SIGNVM candens.] Sic reperi in veteri libro, nec contemptum: cum præsertim signetur & inuratur pecus, velt apud Maronem,

Continuòque notas & nomina gentis inuunt. Alij, *signum cadens.* In Euryface, propterea quòd ex Euryface Actij à Nonio affertur hic anapæstus, *Super oceani stagna alta patris terrarum anfracta reuisam.*

74 ANFRACTVM.] Interpretatur Varro flexum: eiúsque duplicem originem dicit, Ambire & frangere.

74 IN directo.] In itinere lex cauet vt in directo pedes octo sint, in flexu sedecim, ad flectendi plaustri commoditatem.

74 TERRARVM obtines.] Apud Ciceronem libro posteriore De diuinatione, legitur Obsides, & additur alter versus, *Vnde superstitiosa primum seuu euasit vox fera.* Videtur autem tollendum o, cum posterior versus perspicuè sit trochaicus.

74 Η γῆ.] Terra Pythagoræ. sed Pythagora, genitiuus est Doricus. Pythagoras autem philosophus, terram in homine partem appellabat genitalem: quòd capars, vt terra in mundo, procreare soleat, & in homine, qui paruus est mundus, vt in mundo maiore terra, sit media. Itaque vt lineæ ab ambitu cæli ductæ conueniunt in terram, vt cætrum: ita quoque genitalem partem, mediam esse Pythagoras voluit. Vitruuius tamen eos sequitur qui vmbilicum, medium esse dicunt, & hominis centrum. Eius verba sunt, Item corporis cætrum medium naturaliter est vmbilicus. Namque si homo collocatus fuerit supinus manibus & pedibus pansi, circinique collocatum centrum in vmbilico eius, circumagendo rotundationem, vtrarumque manuum & pedum digiti linea tangentur.

74 QVO discernitur.] Per genitale.

74 ALLATVM.] Vetus, *Allatus.* Puto, Ad latus. Narrabant autem fabulam, olores aut aquilas ab vltimis mundi oris in mediterranea prouolantes, illuc concurrissè. qui vmbilicus dicitur. Plutarchus, *Αετούς πνας ἢ κύνες, ἃ Τερέντιο Πρέσκι, μυθολογοῦσιν ἄπο τῆς ἀκρῶν τῆς γῆς ὅπῃ τὸ μέτρον φερομένης εἰς ταυτὸ συμπροσθῆν Πυθαγῶρα καὶ τὸν κελεύθρον ἠμφαλόν.* Et Pausanias, *Τὸν δὲ ὑπὸ Δελφῶν κελεύθρον ἠμφαλόν, ἰδίου πεπαιγμένον λέβητος, ταῦτο εἶναι τὸ ἐν μέσῳ γῆς πάσης αὐτὸ δὲ*

ἄρουσιν οἱ Δελφοί. καὶ ἐν φῶδῃ τῆν Πίνδαρος σφίσι ἀμολογοῦσιν ἐπαίνουσι, id est, Quem autem appellant Delphi vmbilicum, lapide candido perfectum, aiunt ipsi vniuersæ terræ medium esse. & in quodam cantico Pindarus iis adstipulatus est. Varro autem hanc opinionem refutat.

74 NOSTRI interpretes.] Nostri poetæ, qui de poetis Græcis interpretantur.

75 CALYDONIA altrix.] Ex Euripide est.

75 QVI DEDERE quam pudam.] Tantum in veteri est, *Areopagite.* Fortè pro *Quam pudam*, legendum, *Quam pudet.*

75 QVASI Hellepontum.] Esse videtur quod apud Ciceronem scribitur in Oratore ad Brutum, *Qua pontus Helles.* Itaque pro *Quasi*, lego *Qua*.

75 HINNVLIS.] *Ab insulis* reperi in veteri libro: quod & secutus sum. Insulas autem vocat scopulos, qui à similitudine caprarum *ἄγες* vocantur.

75 QVI PERIT qui dum mare.] Fortè, *Qui per mare. Conferre queant*, perspicuè scriptum reperi, vbi *Conferre aut* libri omnes habent.

75 SED velatas.] Cùm Velatas dicit Næuius, velamenta lanæ significat. Mox Cornua taurum, cùm scribitur, significatur vmbra cornuta, à similitudine.

76 OSCULO dolori.] Fortè Orculo, ab orco: vt sit pro r. Parum hic plana est vetus scriptura.

76 IANI Cufianes.] Iam Cufiones lego. Cufiones enim pro Curionibus dicebant.

76 NVSCERVSES.] Sic veteres libri. Puto, Núc Curiones. Alij hic legunt, Tuscules quinque, venus quæ vener post.

76 DIVIVS Ianus venit.] v. l. *sunt curiones qui iam venerant ad omnia Diuius & Ianus.*

76 QVAM PRIMVM Casci populi.] Hunc Ennij versum significat Cicero prima Tusculana, cùm scribit, Itaque vnum illud erat insitum priscis illis, quos Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum.

76 CANORAS.] Conuenientes & concinentes quas oportebat.

76 PHILOPTONIS es qui.] Versus sunt elegiaci, legendumque puto, Fili Petroni sesquisenex, id est, sesquianus. Nam etiam in anusenem dicebant, ut mox, Tua amica senex. Mox etiam emendavi,

Dicit pufum pufa puella. hic mutua muli:

Nam es verè pufus tu, tua amica senex. Quo autem sensu hic quidam Mutuam mulinam legant, equidem non video. Murua muli, pro, mutuum muli scabunt, meo iudicio, dixit.

77 PVPVM senem.] Ridiculè senex in Attellana Pupus vocatur, ut pufio. Mox Casnar additur, ut valde senex ostendatur.

77 CANINAM.] Carnem, scilicet.

77 ABAGIO dicta ut abustum.] Puto, Ambagio dicta, ut ambustum. Moxque lego, Ambegna bos. Sic enim appellatur quæ utrinque ad latus agnum habet, cum immolatur, quasi ambagna. Pompeius, Ambegni bos & ceruæ appellabantur, cum ad eorum utraque latera agni in sacrificium ducebantur.

78 ROSTRA per altum.] Lego Roftrata: ut rostrata navis significetur, ita & versu & sententia postulante.

78 CAELITVM Camilla.] Macrobius ex Pacuio dicit esse, qui etiam Statium Tullianum ait scribere, à Callimacho proditum esse apud Tuscos Camillum, Mercurium vocari. Pueros etiam iuvenes flaminicaru & flaminum ministros ait à Romanis Macrobius Camillos vocari. Unus etiam è Cabiris Casmilos vocabatur, qui Mercurius existimabatur.

78 GLOSSEMATA.] Verba obscura, glossemata vocantur.

78 QUI fit in.] Nonnulli extrinsecus hoc addunt, atque imprudenter interpretantur Camillum. Dicunt enim Camillum, qui fit in ministerio, tanquam adiacentes interpretationem extrinsecus.

78 DIVS quidam.] Fortè, Diuus quidam. Eum autem esse aiunt Mercurium unum è Cabiris, qui deorum magnorum fit minister. Itaque Diuus plañe legi debet. Plutarchus autem in Numa scribit, à Latinis

puerum Iouis fano ministrantem, matruu & patrum, Camillum vocari: ut à nonnullis Græcis Mercurium, à ministerio.

78 SVBULO.] Quasi sibilo, id est, sibilator. Itaque fictum nomen est, quamvis Tuscum.

78 VERSVS quos.] In Cicerone Versibus scribitur, in Oratore ad Brutum, Ergo Ennio licuit vetera contemnti dicere,

Versibus quos olim Fauni Vatesque canebant. Ante hunc, ut ille: nec quæ sequuntur, nos ausi referare his versibus. Ennius se inuentorem apud Latinos heroici versus fuisse prædicabat, quem longum (ut est apud Cicer. lib. II De legibus) ipse vocabatur. Ante enim tantum in usu rudis Saturnius erat, qui tandem defluxit, & minus in usu esse cœpit. Hinc Horatianum illud, *-sic horridus ille Defluxit numerus Saturnius.-*

78 SATURNIOS.] Saturnius versus, iambicus est hypercatalecticus: ut, *Dabunt malum Metelli Nænio poete.* Sic vocatur quòd iam inde à Saturno Latini eo uti viderentur.

78 TARTARINO.] Horrendo, Horribili. sic Pompeius exponit.

78 PLATO in quarto.] Id est, in IIII libro vel dialogo suorum operum. Id autem à Platone scribitur in Phædone. Hic non omittam, videri poetam illum, cuius versum affert, scripsisse Prognata palude: quam Varro perspicuè Paluda pro Paludata legit. Sed quòd dico, coniectura est: multoque plus fidei habeo Varroni quàm meæ suspicioni.

79 APVD Ennium.] *Nenium*, vetus liber.

79 NON item quadrup.] Non eodem modo cornutas, ut boues: quòd boues in vertice, elephantum in ore cornua habent.

79 NAM quos dentes.] Idem multis contendit argumentis Pausanias.

79 NON Africanæ bestiæ.] Africanas interpretatur pantheras Plinius, quas etiam varias dicebant. Nunc varias & pardos, qui mares sunt, appellant, in eo omni genere creberrimo in Asia Syriæque. Sena-

tusconsultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam aduehere.

79 QVI enim verba.] Legendum puto, Qui enim ut orationem haberet, publicè ab vniuersis tum quod legebatur, ab oratione orator dictus: cum res maior erat, legebantur.

79 OLLI respondet.] Numæ, scilicet.

79 MENSAS constituit.] Numa constituit mensas sacras, quibus ad rem diuinam est opus.

79 ANCISV.] Id est, circumcisus. Vetus lib. *Ambecisu* habet.

80 LIBA QVE fictores.] Constituit, inquit Ennius, Numa liba, & fictores qui liba fingerent, & Argeos qui mense Maio à Vestalibus de sublicio ponte in Tiberim deiciebantur. Sed pro triginta simulacris veteres libri *xxiiii* habent. Ouidius,

*Tunc quoque priscorum Virgo simulacra virorum
Mittere roboreo serpea ponte solet.*

80 TVTVLATOR.] Qui tutulum habent in re diuina facienda. Tutulum interpretatur Pompeius flaminicarum capitis ornamentum, quod fiat è vitta purpurea crinibus innexa, extructum in altitudinem. Alij pileum lanatum, forma metæ figuratum, quo flaminicæ & pontifices vtantur.

80 POMPILIVM AIT.] Ennius, scilicet.

80 VOLTVRNALEM.] Vetus lib. *Vortunalem*, à Vertuno. Sed cum Romæ res diuina fieret Volturmo flumini, sexto Calend. Septemb. existimo fuisse flumini suum flaminem.

80 QVI falacrem.] Existimo, Falacralem esse legendum. Mox cum scribitur *Pomona pomorum pater*, illud, Pomorum pater, delendum censeo, ab indocto aliquo additum.

80 CATVS Ælius.] Versus Ennij à Cicerone affertur. *Egregiè cordatus homo catus Ælius Sextus.*

Catum autem pro callido & prudenti vsurpauit Cicerone libro *i* De legibus, Et Plautus in *Pœnulo*, doctè, cordatè & catè cum dixit, callidè & prudenter intellexit.

80 ET QVOD EST.] Acutus, scilicet Sextus Ælius iuriconsultus, qui duodecim tabularum interpretis est, tunc coepit memorari Catus, id est, acutus dici coepit.

80 OCCIDVNT lupos aperdite.] Equidem legendum puto, *Lupe saperde te & iura Siluri*. In lupum enim inuehitur Lucilius, quem sæpe in poemate suo perstrinxit. Persius,

Te Lupe, te Muti, & genuinum fregit in illis. Horat. *Famosisque lupo cooperto verbis.*

80 QVABQVE cæruleo freto.] Restituendum arbitror, *Corpore cæruleo cauaque cortina receptat*. Cortinam autè hoc versu Ennius appellat hemisphærium, à cortinæ Apollinis similitudine. Nam Tripodem Apollinem Latini appellarunt. Vergilius,

Nec te Phæbi cortina fefellit.

81 INDE INVICTIS.] Melius in veteri, *Quid vnde inuitis sumpserint*.

81 STELLIS QVATVOR.] Vetus scriptura, *Tribus*. Higinus,

81 OPILIVS.] Sic emendavi ex veteri lib. cum antè legeretur *Turpilus*. Mox etiam Opilius citatur, ut vocabulorum antiquorum interpretis in Canne strebula. Vesperum igitur, id est, vesperam, tempusque ipsum vespertinum, à stella illa appellari censet. Illud autem alterum, Vesper adest, id est, alia significatione dicitur tum vesper pro stella. Carmen est Catulli,

Vesper adest, iuuenes, consurgite: Vesper Olympo. Sed vetus scriptura est, *A quo eam Opilius scribit Vesperum, et ab eo stella Vesper appelletur*. Nam in illo altero, Vesper adest, sensus erit, Non tantum vesper est tempus, verum etiam in Catulli versu pro stella vsurpatur: quod etiam Opilius dixit.

81 SOLIS occasu.] Gellius ait scriptum in duodecim fuisse, sol occasus, hunc in modum, *POST MERIDIEM PRAESENTI LITEM ADDICTO: SI AMBO PRAESENTES, SOL OCCASVS SUPREMA TEMPESTAS ESTO*. Traditque Gellius antiquam esse loquendi rationem.

Dicitur & Suprema absolutè, vt Varro ostēdit superio-
re libro, quod & à Plinio vsurpatur, A columna ænea ad
carcerem, inclinato sidere supremam pronuntiauit.

81 *Ααΐον.*] Sic restitui, cū antè *κέρδος* legeretur,
Ααΐον ab Hesychio exponitur *μίσθον*, id est, mercedula.

81 VT MILITES cum.] Latrones sunt cum
ferro, vt milites.

81 DIABATHRA.] Genus muliebris calceamēti.

81 LANAM carere.) In exemplaribus Plauti ho-
die, Lanam carpere, legitur: sed Varro planè Carere le-
git, pro purgare.

82 NEQUA.] Lana est fordida & impura, quam
appellauit Næuius Oscā, per contumeliam Oscoꝝ, qui
obscœni censebantur. Nequa, id est, non aliqua, nullius
pretii: quod pro nequā dici probat Sospater. Ita enim
scribit, Commune trium generū in annum venit nequa.

82 TIBI ferentarium.] *Ferentarium esse amicū
inuentum intelligo*; Plautus ait: in quo eum qui sub-
sidio futurus sit, significare videtur: & qui sit auxiliū laturus:
vt mirum mihi videatur quod Varro interpretetur
inanē. Duxisse interpretationē videtur à leui armatura
illorum equitū quos dicit esse ferentarios vocatos: cū
Plautus ad vocabulum potius alluserit. vt & alio loco
scribit, *Nulla est mihi salus data, a dando*. Aliis e-
tiam ferentarii non sunt equites, sed qui fundis & lapi-
dibus pugnabant. quæ tela feruntur, non tenentur. Sal-
lustius in Catilina, Postquam eò ventum est vnde à fe-
rentariis prælium committi posset.

82 CATO ESSE.] In lib. De re militari, Quidam
ascriptitios, ferentarios, rorarios, accensos, eosdem esse
censent. Ascriptitii suppleendis legionibus adscribeban-
tur: qui ideo accensi dicebantur quod ad censum legio-
num essent additi: ferentariique, quod fundis & lapi-
dibus pugnaturi, ea modò ferrent quæ in hostes eiice-
rent. Rorarii etiam, quod velut ante prælium iustum
rorantes dimicarent. Accensos Varro in libris De vita
pop. Rom. eos esse dixit qui centurionibus & decurio-
nibus censebantur, id est, attribuebantur: eosdemque
esse ferentarios. Eius hæc sunt verba, Qui de ascriptiis

tum erant attributi decurionibus & centurionibus, quæ
eorum habent numerum, accensi vocabantur: eosdem
etiam quidam vocabant ferentarios. Cū autem hic
scribit, Potest id ab arbitrio, significat alios accensos es-
se, sed tamen accensos pro arbitrio centurionis, mini-
stros haberi posse. Quodque sequitur, *Nam inde est,*
fortè, Nam id est.

82 CVM DEVM triportenta.] Non est absolu-
tum exemplum Pacuuii. Locus fortè notus erat, & in
eo diuidiam vsurpabat. alioquin locus mutilus erit.

82 OMINE medullium.] Vet. lib. *Omne medullium,*
quadam diminutionis forma, id est, medullosum. quo-
modo edulium fortè medullitum dicitur, in quo me-
dulla mixta: deduciturque à *συγκέχυμα*, quod est com-
misceo. Quidam emendant, Omne edulium: quod non
probo, cū certum quoddam edulii genus notetur. vnde
& apud Plautum seruo nomen est impositum,

Continuo is me ex syncerasto crurifragium fecerit.
Sic enim legi debet, vt trochaicus conitet.

82 A GREGE specta.) Puto, Age respecta: præ-
sertim cū in veteri legatur, *Agerge specta*. Mox pro,
Viices, alii excitatum: est in scripto, *Viuifices*: vt existi-
mem à librario diuersas scripturas esse positas, quas in
exemplaribus repererat. Itaque legendum censco, Vibi-
ces, excitatum verberibus corpus.

82 INCISTELLARIA.) Multa ex Cistellariis
ab auctoribus afferuntur, quæ in ea hodie non inue-
niuntur, vt & hoc Varronis exemplum: existimoque
eam fabulam integram non esse.

83 SCHÆNICVLAE.) Legendum, Schænico-
læ, id est, schænum colentes. Schænum autem Pom-
peius interpretatur, vnguentum pessimi generis. fiebat
autem ex *σχίνα*, id est iunco odorato, vt arbitror. Eo-
dem modo Plautus dixit in Penulo,

Miseras schæna delibutas seruiscolas sordidas.

83 NVGATORIO.) Vili. Verrius, Nugatoriæ &
despiciendæ mulieres.

83 PERSONAS.) De personis histrionū intelligo
monstrosas. Quidam legunt, Distortis oribus, deformes:

sed nihil habeo quod improbem receptam scripturam:

83 SCRACIAE.) Ex Nerularia Plauti Gell. esse dicit. In Pompeio, Scrape, & Nonio legitur: sed in utroque mendum est. Nam etymologia Scratia postulat ut in Titinio apud Pompeium legitur, quanquam exemplo valde mendoso. Sunt autem nugatoria & despicendae mulieres ab iis quae screa appellantur, id est quae quis scrare solet. Scrae igitur à scrando, quasi Scraeicia, dicuntur, non minus quam screa & sputa contemendae.

83 TANTVLAE.) In Gellio & Nonio, Sordidae; legitur. Tantula autem erunt paruulae, breues: ut in Penulo, *Tantula tanta verba fundit.*

83 AVSCARIPEDA.) Vet. lib. & excusi nonnulli, *Auscaripe dam.* Emendo, A scauro pede. Pes enim scaurus dicitur cuius tali sunt extantes. Inde Scaurorum nomen. Horatius, *- Illum Balbuti scaurum prauis fultum male tali.* Scrupedam igitur quasi sauripedam Aurelius interpretatur.

83 VALERIVS.) Q. Valerius Soranus, cuius Cic. meminit in Oratore ad Q. Fratrem, quemque omnium togatorum literatissimum dicit.

83 AC SCRUPEA.) Quasi scrupipedam intelligeret. Plautus, *Quod ea scrupeda esset pede.*

83 POSITVM in curiosa.) Scrupeda est apud Aetium poetam curiosa.

38 SCRUPEA imponas.) Emendo, Scrupedam ponè, id est, post tergum reiicis religionem scrupedam & curiosam.

83 STRICTABILLAS à strict.) Haec germana; ni fallor, scriptura est. Nam quod est in Gellio, Stratinulae, & in Nonio, Strictinellae, adulterinum est. Strictabillae autem vocantur à strictillando, verbo diminutiuo, strictillare à strictando, strictare à stringere. Itaque Strictillare à Stringere deducitur, ut à Conscribere Conscribillare apud Catullum. A stringendo igitur appellauit, ut ab attingendo terram, magisque ambulando, Attas dicebant.

83 SISTIT ægrè) Vix infistit.

83 MV-

83 MVLIERES vxorculauit.] Sunt haec verborum propè prodigia. Censeo legendum, Mulieres vxor, ciuicam te ego noui, scio axitiosam. Nam Ciuum, pro quale, veteres dixerunt. Axitiosi, inquit Pompeius, factiosi dicebantur, cum plures vnà quid agerent, facerentque.

83 SVSPICATRICES.] Vetus liber & quidam excusi, *Consuplicatrices* habent; ut olim mulieres rebus diuinis deditae, simpultrices dicebantur. In Pompeio est, Axit, antiquos dixisse, pro egerit, manifestum est: vnde Axies, mulieres siue dii, dicebantur vnà agentes. Axies mulieres Pompeio sunt, quas Varro axitiosas appellat, quae vnà agunt cum aliis, & vnà supplicant.

83 CERA stribula ut de lumbo obsc.] Vide num legendum sit, Caro stribula ut delumbus coenabis. Vno enim verbo poeta dixisse videtur, quod alij duobus Carnem stribulam appellant etiam. Strebula in plurali, inquit Pompeius, lingua Vmbrorum, appellant partes carniū sacrificatarum. Arnobius, Quae causa, quae ratio est, ut caro strebula separatim, ruma, cauda, & plasea separatim, istium solum, omentum solum, augmentorum adiiciatur in causam? Strebulam autem carnem à *σπέρειν* deduci Varro significat, à loci, id est coxendicum, versura.

83 EGO illum.] Sic veteres libri, vnde emendationis occasio. Lego enim, Scobinam ego lima actutum. Mox enim limam interpretatur, quasi eius poetae meminisset. Ita scribit, *Lima enim materia fabrilis est;* id est, instrumentum fabrilis, res fabrilis. Alij legunt, *Lima enim materia.*

83 AB luctu.] Vetus, *Ab luto.* Puto legendum, Ab aliquo. Alioqui, Ad luctum, non Ab luctu, potius scripsisset: quomodo fortasse scribendum est.

83 NOMINA barbarica.] Equidem legendum cenream, *νόμιμα βαρβαρικά*, pro barbarorum legibus & institutis. Nam de legibus & de rebus publicis Aristoteles plurimos libros scripserat.

84 SVMMIS ripis sedere.] Vetus liber, *Simmis* h. j.

ripeis federe. Puto legendum, Scimus Riphæis fodere. Nam ad Riphæos montes incolunt Arimaspi vnoculi, quos (vt reor) coclites appellat. Fodiebant autem, cum illic auraria essent metalla, quæ rumor erat custodiri à gryphis, quos Latini Picos appellant. Itaque cum in Aulularia scribitur, *Pici diuitiis qui aureos montes colunt*, gryphi intelligendi sunt. De quibus sic Pomponius scribit, Gryphi, sæuum & pertinax ferarum genus, aurum terra penitus egestum mirè amant, mirèque custodiunt, & sunt infesti attingentibus. Proinde cum in Curculione scribitur, *De Coclitum profapia te dum esse arbitror*, non ad Romanam Coclitum familiam, sed ad Arimaspos alluditur: qui erant (vt fama erat) vnoculi.

84 APVD Cassium.] C. Actium hîc emendavi, cum *Cassium* antè legeretur. Nam Actij Brutus (vnde hoc exemplum sumprum est) cum ab aliis auctoribus nominatur, tum etiam à Cicerone, libro priore De diuinatione.

84 QUID noctis videtur?] Sic emendavi ex veteribus libris, pro, *Quid nunc noctis tempus est?* Sunt autem anapæstici versus.

84 SVBLIME cogens.] Videtur scribendum, vt versus constet, Sublimis agens.

84 CVLTVRAE tempus.] Lego, Culturæ, ad tempus.

84 SEPTEM stellas.] Sic Latini Septemtriones vocare solent. Cicero prima Tusculana, Quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad septem stellas.

84 VT Homerus vocat *ἀμείχαν.*] Homerus, *Ἄρκετον θ', ἢ τὴν ἀμείχαν ὀπίπλησιν καλέουσιν.* id est, Vrsam, quam etiam plaurum vocant.

84 VT dicerentur detritum.] Emendo, Vt dicerent er detritum. Terriones enim, er detricto Triones dicti sunt.

84 TERNÆ trigona.] Legitur in quibusdam, *Terna Trigona.*

85 IN Códalio.] Sic correxi, nomen enim fabulæ

est Condalium, id est annulus. Eam Plauti quidam esse dicebant: negavit Varro, vt scribit Gellius. Quinetiam Varro Cómorientes Plauti negavit esse, cum esse Plauti affirmet Terentius his versibus,

Σωλοπονήσποντες Diphila comædia est.

Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.

85 TAM crepusculo.] Vetus liber, *Tua*, malè, vt opinor.

85 IN versum.] In versu, legendum est.

86 IAM QVE auroram.] Anapæsti.

86 SCORTATVR.] In Terentio hodie Obscena legitur. Varro, Scortatur legisse videtur, aut memoria lapsus est.

86 ESURIENS insané.] Legendum est, ne claudicet versus iambicus, *Esuriens insané edam.* Epityrum, cibi genus erat ex oleis concisis, addito oleo, aceto, coriandro, eumino, feniculo, ruta, menta. Eo Græcæ ciuitates plerunq̄ue utebantur, vt Columella ait. Nomen habet, non quòd in eo caseus esset, sed quòd caseo accederet. Vesciebantur enim caseo plurimum Siculi.

86 FLEXANIMAT aquam lymphatam.] Facilis est ex Cic. huius loci emédatio, apud quem reperitur, *Flexanima tanquam lymphata, Et Bacchi sacris.*

Commota in tumultis Teucrum commorans suum.

Legendum igitur est, Flexanima tanquam lymphata. Quâquam in Ciceronis est exemplaribus, Flexi anima, duobus vocabulis: vt apud Catullum,

Quæ tibi flexo animo mentis perfundat amorem.

86 THETIS illi mater.] Legendum est, Thelis illi mater. Significat enim satis Varro Enniû pro Thetide Thelin dixisse; vt Romani melicas gallinas pro medicis vocauerunt. Varro De re rustica, Nec continuo his, quas melicas appellant falso, quòd antiqui vt Thetin, Thelin dicebant, sic medicam, melicam vocabant. Mox est legendum, Bacchi est liberi, cuius comites Bacchæ. Interpretatur enim Varro quod Pacuius dixit, vt Bacchi sacris commota: quanquam in Cicerone est Baccha scriptum, refragante syllaba.

86 LITVS peruulgans feror.] Oberrans, obies,

percurrens. Lucretius,

*Multiplēxque loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo solis per vulgani fulgura calum.*

87 IN SVO quisque.] Ut suo, corrigo. Simile est illud Ciceronis, Quoque hæc priuatim & publice modo ritūque fiant, discunto ignari à publicis sacerdotibus.

87 RITV Græco.] In sacro Cereris, quod Græcum dicebatur. Cicero, Nève quem initianto, nisi ut affolet, Cereri Græco sacro. Qua de re multa ad eum locum differui. Decemviri autem Sibyllini sacra multa Romæ faciebant, ut Diti Patri, & Proserpinæ in campo Martio ludis Tarétinis. Sic etiam Cereri Græco ritu Decemviri Sibyllini fuere, postea duodecim, postremò quindecim. Horatius,

Quindecim Diana preces virorum

Curet.--

87 RECTE perfectis sacris.] Legendum cēseam, Ritè perfectis sacris, rectè vult accipi.

87 COMITER mōstrabitur.] Ennius in Offic. apud Ciceronem, *Homo qui erranti comiter monstrat viam.* Quem locum sic in oratione pro Cornelio Balbo interpretatur, Comes, benigni, faciles, suaues homines esse dicuntur, qui erranti comiter monstrant viam, benignè, non grauaté.

87 COME crede.] Vetus liber, *Come, conde.* Fortè, tunde, legendum. Nam Come, pro Pulsa & verbera dixit: qua translatione Pectere dicitur à Plauto, non raro, & à Terentio Depexum dare.

87 QVOD volet densum cicum non interduo.] Locus est similis & propè idem apud Plautum in Rudente: vbi tamen illud, *Quod volet densum,* non reperitur. Eum locum subscribam,

Eluas tu, an exungare, cicum non interduim.

Quomodo hic in Varrone pro Interduo legendum est. Cicum autem non interduim, dixit, pro Non focum, non cicum dederò, nec curò. Videtur facere hanc sententiam Varro, Quærat quod volet densum, cicum non interduim. Id est, Densum vestimentum sibi vuido

& horrenti quod volet quærat: ego ei non modò non vestimentum, sed ne cicum quidem dederim. Itaque ex alia comœdia sumptum videtur, aut, Quod volet densum, tollendum. Sed non videtur: & quod densum, genus vestimenti est, ut antè dixit Varro, à dentibus petinis quibus feritur, quod dēsitate frigus arcet, ut trama tramittit (vnde apud Ciceronem munus leuidēse, à leuiter denso panno translatione ducta) & quod locutio Plautina est, Quod volet densum, cicum non interduim: pro, Nihil est quod velit, cicum non dederim. ut in Milite,

*Quod ille colūbam aut gallinam se sectari, aut simiam
Dicat, peristis.--* In Afinaria,

*Quod illa aut amicum aut patronum nominet,
Aut quod illa amicum suam aut sororem prædicet,
Fores occluse omnibus sient, nisi tibi.*

87 SPE quidem id.] Puto, Ipse quidem, legēdum.

87 QVAM rem siue litem.] Ista erant iurisperitorum verba in actionibus vsitata: & quod ita loquantur, Dubitem resne dici debeat, an lis, idcirco iridentur à Cicerone in oratione pro Muræna, quæ ex hoc Varronis loco declaranda est. Verba sunt Ciceronis, Iam illud quidem mihi mirum videri solet, tot homines, tam ingeniosos, per tot annos, etiā nunc statuerè non potuisse vtrum diem tertium an perendinum, iudicem an arbitrum, rem an litem dici oporteret.

88 AT QVE aliquos ibi ab rebus.] Locus in libris Lucretij, qui supersunt, quod sciam, nō extat: quo difficilior emendatio est versus claudicantis. qua in re alios malim ingenium experiri suum. Quod enim in mentem mihi veniebat, *Atque aliquo subito ab rebus clepsere modo. qui,* aut *foro qui,* non satis mihi placet: adscripsi tamen, ut aliorum coniecturas elicerem.

88 MANDVCARI.] Docet Nonius veteres Manducari pro Manducare dixisse.

88 SCRIBIT scæna.] Scæna vulgò Latinè per diphthongam scribebatur: Actius tamen scenam, simplici litera, scribebat, ut & Græci qui *σκηνή* dicunt.

88 SCEPTRVM.] *σκήπτρον* Græcè. Sed ferè h. iij.

omnes Latini scæptrum per diphthongum scribebant, nonnulli sine diphthongo scæptrum.

88 PAPPVM messium.] Pappum dicunt Latini canentem carduorum lanuginem. Nomen ex eo habet quòd ut auus canescat. Sed Pappum messium dixisse videntur rustici, florem frugum, aut potius lanuginem cardui solstitialem, messisq; indicantis. Mæssium autem per diphthongum dicebant, pro messium. A quo scripsit Lucilius Cæcilius, Ne rusticus fiat, si mæssium rusticorum more pronuntiet,

88 PVERVLIS.] Sic emendavi, cum Puerilis antè legeretur. Amuleta autem de collo pueris suspendebantur, ad depellendam invidiam & fascinum (ea Græci *φαρμακία* vocant) ac solebant ad mali depulsionem agricolæ caluas, & pedes fugere. Scribit Plinius hortos & fores aduersus invidentium effascinationes dicari, & in remedio esse satyrica signa. Similia sunt, nisi fallor, quæ Virgilius Oscilla vocauit, hoc versu,

Oscilla ex alta suspendunt mollia quercu.

Phallos enim & Ithyphallos, qui in pompa Bacchi erant, significat: ac apparet, pudendum quod pueris de collo suspēdebatur, Fascinum esse vocatum, quòd cum effascinatione fascinum etiam depelleret suspensum: ut inauspicatæ aues, quæ malum portendunt, affixæ foribus, amoliri credebantur. Id igitur significatur, aut alia resturpicula. Turpia enim quæ sunt, contra fascinum valent, ut cranium asinæ, satyrica signa, veretra.

88 BONAE scæuæ.] *Bone* addidi ex veteri codice. Scæua autem est manus sinistra, qua, cum quid clam & dolose agimus, utimur, ut in furto: ea enim magis laet, minusque obseruatur. Catullus,

Marrucine Asini, manu sinistra

Non belle vteris in ioco atque vino:

Tollis linthea negligentiorum.

Plautus in Pseudolo,

Bene ego ab hoc predatus ibo, noui, bona scæua est mihi.

Sic enim in Plauto est legendum, cum in quibusdam editionibus hoc carme desideretur, in aliis bona scæua legatur. Malum etiam manu immitti dicere solebant:

nam hæc ferè verba Plauti sunt,

Nescio quid huic mali mala obiectum est manu.

A scæua autem, id est sinistra, vocatus est Scæuola, quòd exusta dextra, sinistra vteretur: & qui sinistra vteretur, scæuæ appellabantur. Scæua re, inquit Pompeius, dicitur mala, quasi sinistra. vulgus scæuum & in bonam & in malam rem dicit. Proinde in Varrone interpretor Bonæ scæuæ causa, bonæ rei: quæ expositio omnino mihi magis quàm superior probatur.

88 EA dicta ab scæua.] Id est, Scæua quæ rem bonam significat, nomen habet à scæua. id est sinistra.

88 AVI sinistra.] Sic correxi: cum *aut* in omnibus libris legatur. Cicero De legibus, Isque aui sinistra dictus populi magister esto. id est, secundo auspicio.

88 AMICAM esse creui.] Sic ex Cistellaria Plauti locum totum restitui, qui antea tam miserè deprauatus erat, ut nullo modo intelligi posset.

88 IRA omnibus.] Antè legebatur, *Quo de sinu,* nullo planè sensu: sed ex Cistellaria emēdaui, Ira omnibus relictis rebus, &c. Quæ mox sequuntur, ex eadem fabula integritati reddita sunt, *Pol isto quidem nos pretio est facile frequentare tibi vtilisq; habere ita in prandio,* &c.

89 EST dare corpora.] Legendum videtur, Fodicare est. quo etiam verbo in Tusculanis utitur Cicero, ab Ennio sumpto. Fodare etiam in Pompeio est pro Fodere.

89 FAXIM & obrutus.] Suspicio legendum, Face misset obrutus. Id ut opiner, facit, quòd *Mussare* mox declarat, & quòd in vetusto codice scribitur, *facimus & obrutus.*

89 AVERTENDO.] Legerem libenter, Ab auertēdo. Nam quemadmodum Auerrūcare est auertere, ita verruncare, vertere. Actius apud Ciceronem, Bene hæc verruncant populo. id est, bene vertant. Hic autem Moneris pro Monueris Pacuuium dixisse scribit Nonius.

89 VIDI balare.] Sic correxi ex vetusto libro: dictum ab ouium balatu.

89 A T Q V E eiulitabit.] Antè erat, Militabat. Sed cum reperissem in veteri libro, *Atque heylitabit*, audacter Eiulitabit emendavi: vt & multa hinc reposui ex eodem codice, quæ antè sic mendosa erant vt intelligi non possent.

89 S V E T A frundice.] Hinc verborum sunt portenta, quæ eadem in veteribus libris reperi. Lego, Eius ab hirundine. Hirundo fritinnit suauiter. Varro Virgula diuina, Et pullos peperit fritinniètes. Alij cicadam fritinnire, hirundinem thrinsare dicunt. Mox emendavi pro Matius, M. Actius. Locus enim quem affert, extat apud M. Actium Plautum in Casina: & M. Actius in nonnullis excusis reperitur.

89 S V E S auoluerat.] Locus iste ferè desperatus est & conclamatus, sed à me tamen ita scriptus vt eum in veteri libro reperi. Hinc cõiectore OEdipo opus fuerit, qui Sphingi interpretis fuit. Mea hæc est coniectura, sed non satis sagax, nec satis solers, Vt res voluerat ita tradidi: qua in re neque in iudicium Æsopi, nec theatri. subaudi, iniectus sum. Nam Æsopus tragædus, & theatrum, his de rebus aliter fortè sentiebât, & ab aliis rebus vocabula illa quæ exposuit, ducta opinabantur. Mox legendum putem, Attilij in Colace. poeta autem Comicus fuit.

89 N E X V M Manilius.] Liber vetus, *Manilius*: vt & apud Ciceronem reperitur in scriptis codicibus, & Varronem De re rustica.

89 I N Q V O sunt mancipia.] Huic sententiæ est in Topicis astipulatus Cicero, cum ab alienationem ita definiit, Ab alienatio est eius rei quæ mancipi est, aut traditio alteri nexu, aut in iure cessio, inter quos ea iure civili fieri possunt. Nam nexu traditione mancipia complexus est, Manilio iuriconsulto assensus: per æs & libram quomodo ista generentur, ex Caio iuriconsulto Boetius ad eum locum exponit.

90 P R A E T E R quàm quòd mancipio detur.] Mutius iuriconsultus à nexu remouit mancipia: reliqua, quibus ad obligandum interponeretur æs & libra, eo nomine comprehendit. Cui quibusdam legis

assentiri Cicero videtur: vt Pro domo, Sed tamen iure priuato, iure hæreditario, iure auctoritatis, iure mancipii, iure nexi. Nexum enim hic à mancipio separauit. Auctoritate enim pro vsuscapione & possessione. mancipii enim ius pro emptionis & alienationis iure, ius nexi pro obligatione aliqua, vt oppigneratione. Ælius Gallus neçi dicit quicquid per æs & libram geritur, cuius generis est testamenti factio, nexi datio, & nexi liberatio.

90 D E Q V O quærit.] Mutius, scilicet: cuius sententiam probat Varro.

90 N E Q V E suum fit.] Neque proprium fit alterius: vt quod mancipio datum est, proprium fit alterius.

90 Q V I S V A S operas.] Decesse videtur, Dabat.

90 P O P I L I O vacare.] Legendum censeo, C. Popilio auctore.

90 B O N A M copiam iuraret.] Nexi in neruo habebantur, vt Plautus in Penulo ostendit:

Vinam mihi argentum reddas, priusquam in neruum abducare. Quod Sylla dictatore sublatum est, bonamque copiam tantum iurare addicti cogebantur, id est, se semper sui copiam esse facturos, & operæ suæ, creditoribus, dum satisfecissent. Aliter Bonam copiam eiurare dixit ad Patum Cicero, his verbis, Tu autem, quòd mihi bonam copiam eiures, nihil est. Id est, neqes tibi facultates esse. Quidam tamen in Varrone, Bonam copiam eiurarent, legendum censent: quòd quibus res esset, nec soluere vellent, neçterentur, & in neruo haberentur: qui iurarent sibi non esse vnde creditorem liberarent, non neçterentur. quod & mihi verius esse videtur. Bonam enim copiam in facultatibus poni, quàm in copia sui, verius est.

90 N E E S S E N T nexi.] Ne essent vinçti.

90 D E L I Q V I V M.] In veteri *Delicuum* semper scribitur: vt, Sorstua delicuerit, apud Plautum. Verum puto Deliquum, vt in Pompeio, quod interpretatur minus.

90 D E L I Q V A N D V M.] Quod non sit turbidum, Quod sit liquidum. Vinum enim sacco poturi deliquabant. Horatius,

Vina liques, & spatio breui spem longam refeces.

90 CECILIVM.] In veteri, *Apud Accitium.* Id imitatus est Cicero, cum dixit, Voluptate liquefcimus.

90 NON gladij ling.] Lingula, inquit Gellius, gladiolus est oblongus, in speciem linguæ factus. Nægius in tragœdia Esiona,

Sine mihi gerere morem videar lingua. non lingua.

90 VITVLANTES.] Vitula (vt quidam aiunt) Dea est lætitiæ præses: vt alij, Victoria. Vitulari, est voce lætari: & Pontifex in quibusdam sacris vitulari solebat, quod Græci *μυαρίζω* vocant. Macrobius consule.

90 IN DOLO.] In dolone, lego.

90 PERSIBVS.] Priscum verbum, à Peritè ductum. Docti, vt ait Varro, interpretabantur callidè.

90 PROTINAM.] Continuationem longitudinis significat, vt Nonius ait Varronem hîc explicare. Terentius eo est vsus,

Atque hinc me conijerem protinam in pedes. Pompeius Protinus interpretatur.

90 CANDACVS.] Verbum perquam antiquum, à gaudio ductum videtur. Nam c pro g, sæpe antiqui dicebant: suauibus enim gaudemus.

90 SPONSVS.] Ad spondendum rogatus & obligatus.

90 VRSITORUM.] Vetus lib. *Vt sit tutum*, id est, ne quid obfit, vt supra dixit.

90 CONFICIANT.] *Conficant*, vetus liber, quasi configant. C pro g sæpe veteres mutauerunt. Sed putem verum esse Conficant, vt sit Conficito verbum à Conficito supino ductum.

90 TRVCVLARIA.] Vet. lib. *Auricularia.*

90 SARRIRE.] Id est, aperire, vt Varro explicat. Rustici quoque, cum sarriunt, terram sarculis aperiunt. Vetus lib. *Sarrare*, sed (vt reor) malè.

91 PRODVCENDVM.] Vetus liber, *Proterendum.*

91 DE DISCIPL. verb. orig.] De etymologicè

91 DE VERBORVM originibus.] Vnde or-
ta verba.

91 ET IN illis sit.] Puto, Et utilis sit, legendum.

91 DVOBVS libris.] Quarto & quinto: in quibus non poetarum verba sed orationis solutæ persequitur. Itaque legendum videtur, De soluta oratione. aut potius, Vt illa, pro Utilia, legendum: vt sit soluta pro à soluta.

91 DECLINANTVR.] Quod ad analogiam & anomaliam pertinet. Itaque liber primus Varro- nis De analogia videtur esse septimus De lingua Latina.

91 PERPETRATA.] Perfecta, Absoluta.

TYPOGRAPHVS LECTORI.

QVÆ sequuntur, eiusdem sunt autoris, Adriani Turnebi: ex eius Aduersariorum libris excerpta. Horum nonnulla conueniunt vel potius eadem sunt cum iis quæ in præcedentibus commentariis scribuntur, ideóque illa confirmant. Nonnulla contrà, diuersa sunt ab iis, vel apertius aut etiam doctius dicuntur, quæ manum extremam & linam commentariis illis defuisse indicant: & argumento esse possunt quanto meliores in hûc Varronis librum commentarios haberemus, si ipsemet eos edidisset.

ANNOTATIONES ET EMENTATIONES

EIVSDEM ADRIANI

Turnebi, ex eius libris Aduersariorum excerptæ.

ADVERS. LIBRI XX.

CAPVT XXIIX.

M. VARRO lib. IIII de lingua Latina Asiam & cælum duobus modis dici refert. Nam & cælum dicitur cæli pars summa, vbi stellæ, & aeris plaga tenero terram complexu continens. Sic Asia dicitur pars orbis terræ, quæ non Europa. Duas enim tantum partes Varro (vt & Sallustius in Iugurtha) orbis terrarum nouit, Asiam & Europam. nam in Europa ponit Aphricam. Dicitur & Asia prioris Asiæ pars, in qua erat Ionia, & prouincia pop. Romani. In Varrone scribitur, Et Cilicia, falsò mendosèque: cum in illa Asia Cilicia non esset comprehensa. Cicero pro Flacco, Nam, vt opinor, Asia vestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia. Strabo, *εἰ δὲ ἐπαρχίαν ἀπέδειξεν τῆς Ἰασίας, Ἰασίαν καὶ Ἰωνίαν ὀνομάζοντες ὁμοῦ μὲν τῆ ἠπείρω.* Mox in Varrone lego, *non malè quod pa-*

sterior, vt reprehensum veriloquium Ælij ab aliquo posteriore scriptore intelligamus. Si posterior Ælius scribatur, vt ab Antonio Augustino, sententia erit, ipsum sui posterioribus libris reprehensorem fuisse, credidisseque non tam cælum à cælando, quàm cælare à cælo, deductum esse. Cælum alij ita vocatum censent quòd sit cælatum impressumque variis signis, & distinctum sculptumque. Hinc præclari illi versus Varronis,

Mundus, domus est maxima rerum,

Quam quinque altistona fragmine Zona

Cingunt, per quam limbis pictus bis sex signis

Stellis, cantibus, altus in obliquo æthere, luna

Bigas acceptat.

Aliis cælum dicitur vt *κόινον*. Cæterum vbi scribitur à Varrone, *Ego magis puto à chao cauum* (quæ scriptura mirificè mihi probatur) in antiquis libris reperio, à *chaocouum*, vt librarius fortasse cohum scribere voluerit. Nam (vt ait Festus) Cohum poetæ cælum vocauerunt. Infrà tamen Varroni couum in aratro nominatur. In antiquissimo libro clarissimi viri Herrici Memmij ita scriptum reperi, *cous est quo cælum continetur: Unde Ennius, Vix solum complere coum terroribus cæli.*

Est & cohium calyx rosæ adhuc conuiuens & clausus. Verba sunt antiqui lexicæ, *cohium, κέλυξ πόδου μεμωκός*. Scribitur & coniuum, à conuiuendo, vt reor.

Scribo mox in Varrone, *noctū que caua cæli*. Lego infrà in eodem, *non terminus*, sed termon: vel termo, vt & Ennius locutus est,

Ingenti vadit passu, qua redditus termo est.

Lego etiam mox, *hoc Græci τέρμων*. Distinguendum autem est post *in Latio*, vt arbitror. At vbi scribitur, *appellarunt summa terræ, quæ sola teri possunt, sola terræ*, puto intelligi emendandum, *Quæ solo teri possunt*, id est pede & vestigio. Emendationi suffragatur mensio syllabæ. Protinus lego, *ideo Ennium in terram cadentes dicere, cubitis pinsabant humum*. sic enim in manu scriptis libris reperio. Siquis pinsabant, legat, non multum repugnabo. pinsare autem humum, est terram ferire: vt faciunt qui interficiuntur caduntque in terram.

Simile est illud Homeri, *ἔλε γαίαν ἀγροῦ*. At ubi scribitur; *Et dicitur humilior, quæ ad humum, Et Sabini, Et Lucani*, magna est confusio & cōturbatio rerum & verborum; non suo collocatorum loco. Georgius Bucanani, poeta grauiſſimus & elegantiffimus, vidit primus vnde ista eſſent diſtracta atque diuulſa, ac me docuit cū aliis ea ſic coniungenda eſſe, *Et dicitur humilior demiffior: infimus, humiliffimus: quod in mundo infima humis*. Lego autem non longè hinc, *hinc sudor, & odor. is quamuis deorsum in terram vnde sumi pote, puteus: nisi potius quod Afoles dicebant, ἢ ποταμὸν, sic ποταμὸν. ἔξ ποτῶν, Et nunc φρίαυ: à puteis oppidum Puteoli*. Non longè hinc lego. Quo deinde ſuſcipiunt perpetuò flumen, lacus: *Lacuna, in qua ibi aqua*. Lacum autem hic intelligo, quo ex flumine ad aquandum aut lauandum aqua excepta eſt, quo etiam ex aquæ ductu aut fonte recipitur. Terentius,

Apud ipsum lacum est pistrilla. Horatius;

Gestiet à furno redeuntes scire lacuque.

Lego, *stagnum, quod Græcè τεγνόν*. Deinceps lego, *Ea ferè nominata aut trāſlatitio nomine; aut ab hominibus, Et Sabini ἔξ Lucani*. atque ita quæ malè diſiuncta fuerant; auctore Bucanano optimè rursus cohærescent.

A D V E R S. L I B R I X X;

C A P V T X X X.

N O N D V M è Varronis libris de lingua Latīna omnes, vt ita dicam, errorum vepres eruncati sunt. serpunt etiamnum illic multæ spinæ multique rubi. Nam quod legitur libro 4, *Uniuersus ager dictus Latium*, vt in annofis reperi libris, latius, adiectionis more, magis me delectat: vt & infra, *ager aruus & arationes dicuntur: quemadmodum & apud Plautū, Non aruus hic qui arari soleat, sed pascuus est ager*. Lego etiā, *Et nostri augures publici differunt*. Quod sequitur mox, nō plus sensus habet, quàm surdi lapides: sed sic emēdo, & sensu quodā & vita afficio, & velut anima dono, *Quocirca Gabinus peregrinus, sed quod auspicia habet singularia, ab reliquo diſcretus*. Ostendit enim quamobrè in peregrino Gabinus

ager non numeretur: quod scilicet suum quoddam auspiciorū genus à reliquo agro peregrino diuersum habeat. In agri autē notatione, ab omnibus, quas quidem viderim, editionibus discrepat clādestina & antiqua scriptura, quam proponam: *ager dictus est in qua terra, quid agebant, Et vnde quid agebant fructus causa: aut quod id Græci dicunt ἀγρῶν: aut ager quo agi poterat: sic qua agi, actus*. Hæc interpretatio & verior est & dilucidior quàm edititia. illud quoque melius & intellectu facilius. *Quod segetes ferunt, fruges: à fruendo fructus. ab spe, spica. vt eduntur ista, Varronis enucleatio & etymologia propè tota perpetuāq; interit*. Illud autē, *Plebi rura largitur ad areā, valet*, non prata aut pascua aut siluas diuidit plebi, sed agros frumētarios. frumenta enim teruntur in area: non omnia tamen. Nam far, quia suis extricari folliculis nō potest in area, torrebatur in fornace. Inopia quoq; particula, vt, laborat cōprehensio quædam, non longè hinc, *Predia dicta item Et prædes, à præstando: quod ea pignori data, Et publicè manupes præsent fidem*. vt, inde aberat, quod restitui è vetere libro. Ceterum prædes exponuntur in antiquo lexico οἱ ἐπὶ πόρου δήμου ἐνδεδεμένοι, qui pro vetigalibus populi obligati sunt: prædiatores, ἐνικτεῖ ὑπαρχόντων, qui eorū scilicet bona & fortunas emūt. Hinc ius prædiatoriū apud Ciceronem, quo obligata sunt bona ærario & populo, Deinceps autem sunt cōtexenda quæ diſiuncta sunt improbiffimè, *Vbi nunc est Roma, septimontium nominatum, ab tot montibus, quos postea Urbs muris cōprehendit*. At rupes Tarpeia, pars erat montis Capitolini præceps, vnde nocentes deiiciebātur interdum. Plutarchus, *πλὴν πέτρας ἐπὶ νυκτὶ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ Ταρπηίαν καλεῖσθαι, ἀφ' ἧς ἐπίπτεον τὸν κακέρχου*. Vocabatur & saxū Tarpeiū. Horatius, *Descere è saxo ciues*. Lego non longè hinc, *in adifficiorū legibus priuatis*. Infra ex monimētis veteris scripturæ lego, *Quod de aqua tū, dicitur Velabrum: Et vnde escebant ad infimam nouam viā, locus sacer Velabrum*. Ceterum Velabrū duplex fuit, maius, de quo nūc loquitur: minus, de quo infra: *ab iis palus fuit in minori Velabro: à quo, quod ibi vehēbantur lintribus, Velabrum, Et illud manus de quo dictum est*. Velaborum meminit Propertius,

*Qua Velabra suo stagnabant flumine, qua quæ
Nauta per Urbanas Velificabat aquas.*

In Velabro porro locus sacer erat, quod velabrum dicebatur, ut Varro libro sequente tradet, ubi Accæ Larætiæ sacrificium fiebat, qua in nouam viam exhibatur. Atque hinc obseruandum veteres Escendo etiam pro ascendo dixisse. Liuius, A. D. X. cal. Octob. ludorum Romanorum secundo die, C. Licinio consuli ad quadrigas mittendas escendenti, tabellarius, qui se ex Macedonia venire diceret, reddidit laureatas literas. Varro alio loco, E vinca in arbores escendit vitis. Iterum, In carnarium escendit. In vetere libro scriptura hæc extat, *Quod ea qua tum dicitur Velabrum.* Et mox, *Ad infima nouam viam locus sacellus labrum.* Cum autem è Lucilio profertur, *quadrantis ratiti*, clausulam versus hexametri esse intelligo. Quadrans autem ratitus dicitur, quod (ut à Festo & Plinio scribitur) in eo esset sculpta ratis figura. Igitur ratitus, est rate notatus & insignitus, & ratem habens.

ADVERS. LIBRI XX.
CAPVT XXXV.

NESCIO quomodo me effascinant libri antiqui, & ad insaniam propè me adigunt: quorum infano amore agitarus audeo lib. 4 de lingua Latina scribere, *Reliqua Urbis loca olim discretæ, tum Argeorum sacraria, in septem & viginti partes, & ubi sunt disposita.* Ego in hac scriptura nihil variaui, nihil mutauit, sed eam, ut reperi, sartam tectam conseruaui. Reperio etiam, *cum Calio conuinctim Carine, & inter eas quem locum Cerolensem appellatum apparet.* Cum autem dicit primæ regionis quartum sacrarium, vnum ex Argeis intelligit. Argei porro loca erant in vrbe à Numa consecrata, ubi sacra fiebant, ut auctor est Liuius. At Mineruium templum est Mineruæ, ut Dianium Dianæ: Miueruium quoque à Victore, vel, ut alii malunt Rufo, ponitur in nona vrbs regione: Cæterum quarticeps cum dicitur, & terticeps, si Volaterrano credimus, significatur Quatuor vel tres vertices habens;

habens. Cui expositioni non assentior, cum potius intelligatur tertius aut quartus mons, pars & caput. Itaque ad ordinem sunt ista referenda, ut in Suburana regione constat, in qua princeps erat Cælius, deinde Cæliolus, mox Carinæ, & quarticeps Ceroliensis. Sed & ad ordinem ista referenda esse, ostendunt liquidò ea quæ Varro de Exquiliis scribit, ne pluribus id docere coner. Protinus lego, *Cerolensis à Carinarum iunctu dicitur Carina, postea Cerolia.* Hinc autem (nisi falsus, ut sapenumero, augur sum) Ceroliam videtur indicare appellatam à *uææ*, quod ibi caput esset Sacræ viæ. Quod autem quotquot mensibus sacra in arcem per viam sacram dicit ferri Varro, id intelligendum crediderim de sacris idulibus. Nam idibus sacerdotes sacra in arcem ferebant rei diuinæ causa. Ad eam fortasse consuetudinem respexit Flaccus, cum scripsit,

-- *Dum Capitolium*

Scandet cum tacita Virgine pontifex.

Emendo etiam, *Nunc scribitur tertia litera c, non b.* Quintilianus auctoritate fretus sic enim scribit lib. 1, Et Subura cum tribus literis notatur, c tertiā ostendit. Nam cum literarum compendio scribebatur & tanquam notabatur, Suc notatum Suburam significabat. Lego proximè, *Quod ibi locus dicitur fagutalis, & Larum Querquetulanum sacellum, & lucus Mephitis.* Dicitur autem Larum querquetulanum, ut Larum permarinum apud Liuium, qui sunt (ut vetus lexicon interpretatur) *desò diapòvros.* Lares querquetulani dicuntur, quod ibi querquetulum fuisset. Cælius etiam mons Querquetulanus à quænea silua vocatus fuit. Sed tamen quos Lares querquetulanos Varro appellat, propè est ut nymphas querquetulanas Pompeius vocare videatur. Emendo autem, *secundæ regionis Exquiliæ: alij has scripserunt.* Nec longè hinc, *saradin enim late auaritia via est.* atque in his emendationibus non meam sed antiqui libri fidem obstrictam esse volo. Cæterum modò Terticeps reperio in editionibus, modò Terticepsos, modò in Volaterrano Quarticepsis, modò in codice antiquissimo Quarticepsois. Cum autem inueniam quibusdam

in locis non Quarticeps, sed Quadriceps, nec Terticeps, sed Triceps, tum apparet non tam ordinem significari, quàm collium & iugorum multitudinem. quamquam Quarticeps & Terticeps legere malim, vel Quarticeps, is, & Terticeps, is. Iam, *dexteriore via in Tabernula est*, legere malim (vt supra *sinistra* auferendi casu) quàm dexterior, nominandi. Necnon & illud sic lego, *Viminalis à Ioue Viminio, quòd ibi ara sunt, qui quòd à Viminia nata.* Coniicio autem, & fortasse vt plerùque, futilis & vanus ariolus sum: cõiicio, inquam, legendum non multo pòst, *Aduersum est Apollinaris, eadem Salutis*: vt Apollinaris collis intelligatur, in quo Apollinis ædes erat. Apollinaris etiam vicus erat in vrbe Roma, cuius mentio est apud Victorem. Quod etiam scribitur non longo inde interuallo, *apud Turaculum edificium solum est*, cùm turaculum reperiam in antiquo codice, vnius syllabæ supplemento auguraculum scribo. Sic vocatur locus vnde augures auguria captabant: auguraculū dicit esse Festus arcem, quòd inde aspiciantur augures. Victor auguratorium etiam collocat in Capitolio. Sunt & qui è Carinis captata auguria tradant. Auguraculum Græcè *οἰωνοσκήλον* dicitur. Scribit Higinus in libro De castris metandis, in castris Romanorum fuisse auguraculum, quod Tacitus augurale vocat.

ADVERS. LIB. XXI,

CAPVT XXXVI.

PERGAM equidem per Varronem grassari, & si id consequi poterò, quædam eius vlcera non manu diuina tractans perfanabo, sed ope fortassis humana prosequar. Scribitur in eo, *Itaque Neuius Balantium appellat*, hic ego à Balatu Balatium legendum affirmo, præsertim libro antiquo astipulante: quâquam sine codicis approbatione, sola posset analogia hoc obtineri aduersus librorum pertinaciam. Scribo etiam, *quod in hac regione scriptum est germalensis quinticeps.* Sacriportus enim à veteri libro non agnoscitur, qui in quarta erat vrbi. regione, non in Palatina. Reperio & in rude-

Etis, vt ita dicam, librorum vetustate cariosorum, *Sic reliqua triginta tribus ab hæ, quibus in tribus libris dixi.* Et si autem scriptura quæ celebrata est per hominum ora & librorum publicorum monumeta, non ingrata nec iniucunda est: tamen peruetustam istam & rãcidam exoletamque, nõ indignam luce iudicauim, qua ad hanc ætatem caruit, in abditis bibliothecis semper sepulta. Quicquid autem nonnulli homines obloquentur, nimium dediti librorum publicorum perfidiæ, audebo emendare, *hi dei iudem, qui ab Aegyptiis Serapis & Isis, eisi Harpocrates digito significat & taceam.* Ait enim Harpocratem, qui os digito premit & signat, per ænigma significare ne ista mysteria euulgentur & enuncientur. Digtus enim eius ori adpositus silentium & taciturnitatem vel imperabat vel indicabat. Hinc illud Catullianum,

-- *Et patrum reddidit Harpocratem.* Eo quoque nomine Sigalion vocabatur. Aufonius, *Et iua Sigalion Aegyptius oscula signet.* Talis ferè apud Romanos erat Angerona dea, quæ simulacrum ore obligato obsignatòque habebat. In antiquo lexico explicatur dea consilij & temporum. Eius verba sunt, *Angerona, ἡ θεὸς τῆς βουλῆς καὶ χρόνου.* Scribo porro, versu cogente, *Insinuans sese ipsa anima.* In libro tamen scripto, *insinuans* non reperio, sed *Diminutus pullis ipsa anima.* In quo & paulo pòst reperio, *qui calor è celo.* Inuenio etiam (nec inuentum supprimo calòve, aut intercipio, sed communem Mercurium veneror & reuereor) *quibus iuncti celum & terra omnia exgenuerunt.* Lego etiam, *animam aether aduugat*, vt clausula sit versus trochaici: & (si testis producendus est) ita etiam à Nonio, nisi hallucinor, legitur. Hoc quoque sic reperio perscriptum, *Et Ennius terram corpus, que deperit, ipsam capere, neque dispendi facere hilum.* Solet enim interdù sic poetarum verba proferre Varro, vt versum euertat, aut mutilet. Rursum, *ubi nimius ardor, aut humor, aut interit, aut si manet, sterile.* Lego etiam, *& horum iunctionis vis, Venus, comites, hinc hinc & iuxta Venus.* nuptiales ait veneris esse comites, vt suspicor, ignem & aquam. Lego etiam, *ibāt malaci*, vt molles significentur homines. Malacum.

pallium dixit Plautus, eodem modo & malacam coronam sumere: ut & scribere possemus, si ab auctoritate librorum nobis recedendum esse putaremus: quod quidem nobis minimè nunc quidem faciendum esse ducimus. Cæterum quinque sunt integri solidique trochaici versus ex Ennio prolati, quorum principium est, *Istic est is Iuppiter*: tantum, ne vatij aut vatini j sint, legendum est, *Aera quique Ventus est*: &, *isthac propter*: &, *Qui mortales Urbes atque*. Lego non longè hinc, *Et dies, Et diuum, id est celum*. Unde sub diuo: *Dius fidius*. Dius autem fidius explicatur in antiquo libro *δὴς υἱὸς Ἡρακλῆος*, ut & à Varrone, eum qui iurabat sub dium prodibat. Cato apud Nonium, Itaque domi ritu nostro, qui per Diem fidium iurare vult, prodire solet in compluuium. Idem de quadam dea Plinius dicit (quam tamen non nominat) his verbis, Seiamque à ferendo, Segestam à segetibus appellabant, quarum simulacra in Circo videmus. tertiam ex iis nominare sub tecto religio est. Plinius manuscriptus Seriam exhibet, quam Tertullianus Sessiam vocat, Macrobius Saiam, ut Segestam, Segetiam: atque, si quis nominasset Salutem Semoniam, Saiam, Segetiam, Tutulinam, ei ferias obseruandas fuisse. Tertia autem illa dea, quam religiosum erat sub tecto nominare, Tutulina, ut reor, erat. Adscribam & illud Tertulliani de Circo, Delphines Neptuno vomunt. columnas Sessias à sementationibus, Messias à messibus, Tutulinas à tutelis fructuum sustinent.

ADVERS. LIBRI XX,

CAPVT XXXVII.

EXPOSITVR à Varrone causa cur Orcus dicatur, sed nescio quomodo ad eius verba obsurdescimus: utique ego, qui ea non satis (ut ingenuè confitear) percipio, duntaxat ut editiones loquuntur: quarum vocem recitabo. *Quorum quod finis ortus, orcus dicitur*. non satis hic animaduerto cur ab ortu potius orcus dicatur, quàm Ortus ab Orco: nisi violenta illa

antiphrasis, & in paucis admodum probanda, hic recipiatur: qua suscepta, finis & modus non erit ex aduersario originis ducendæ. Proponam scripturam antiquam, quæ etsi ne ipsa quidem satis dilucida est, tamen nescio quomodo ad verum propius accedit, *Quorum quod finis orcum, Orcus dicitur*. quem dicimus Orcum genere virili, inferorum loca intelligentes. Varro in genere neutro Orcum appellat, ab eoque Orcum, id est Plutonem, nominatum putat. Orcum autem finem significare quod ait, nisi fallor, aut eò respexit quod eò hominum finis tendit, aut quod Græcis *ὄρος* septum & ambitum significat, & *ὄρος* inter cætera vinculum. Quod noctilucam ait dictam esse Lunam, ex eo dicit quod eo cognomine Luna in Palatio colebatur, & noctu in eius templo lampades lucebant. Unde & libro v scribit, *Noctiluca lucere, ab luce, quod propter lucem amissam is cultus institutus*. Scripsit quoque eodem cognomine Horatius, *Rite crescentem face noctilucam*. Erat, ut conicio, etiam apud Varronem in Marcipore noctiluca, fax vel lucerna, cum scribebat, *noctilucam tollo, ad focum fero, inflo, anima reuiscit*. Diana (ut ait) à duplici via nomen adepta est, quod in altitudinem & latitudinem feratur, quasi diuia & diuiana. Nigidius tamen Dianam tanquam Ianam interpretabatur. Lego autem mox, *Vel quod est altera terra, ut physici dicunt*. Nam, ut scribit Cicero, Xenophanes habitari in Luna putauit, eamque terram multarum urbium esse & montium. Hic igitur Varro Lunam, terram esse quandam dicit, eamque lucentem. Cæterum cum ait Varro, *Et omne quod nascitur, ignis scindit*, Scindere valet Penetrare, Ingredi, Penitus subire. Denascei etiam in Varrone est Mori & Interire. *Et fulgur*, inquit Varro, *quod fulmine ictum est*: lego, *Fulgur & fulguritum*. Plautus Trinumo, *Nam fulgurite sunt hic alterna arbores*. Mox lego, *Contrarius diis, ab aque lapsu lubrico Lympha: Lympha Iusturua*. Nam Varro Latine non Græcè loquitur, nec in Nympha lapsus apparet, primo dissimili elemento. Sic mox, *Lympha comissa* lego. In lacu porro Cutiliensi

insulam esse commemorat Macrobius quæ huc & il-
 luc moueatur: nec tacet Dionysius, ἀεὶ Κοτύλλω Ἀβορι-
 γνίαν ἀλλισούμην πλησίον τῆς ἰαχῆς λίμνης, ὡς πλὴν τε νησίδα πλὴν
 ἐν αὐτῇ ἀειδινουμένην κατέρχον. Sed & oraculum idem
 loquitur, Ἡδ' Ἀβοριγνέων Κοτύλλω, ἔ νᾶσσος ὄχεϊται. Memi-
 nit & breuiculus Sotionis. Lego mox, à quo nuptia
 Neptuneus dicitur: vt infra fiber dicitur. Lego autem non
 procul hinc, *primum nomen alites ab alis, volucres*
alij à volatu. Galeritus ab eo nominatur auis, quæ ab
 aliis galerita dicitur, κόρυδος à Græcis & κορυδαλίς, à
 Theocrito ὀπιτυρίς cognominata, quod in capite tan-
 quam tumulum gerere videatur. Etiam in antiquo
 lexico lego bardalam vocatam fuisse. Lego proximè
 in Varrone, *Et quadam Græca, Et grues, γαυνοί.* Quod
 si quis editionis est pertinax vindex & assertor, γάρρυα
 multa significant: & γάρρυος est βεβύγος, id est guttur:
 γάρρυμος druppa, id est olea pulla vel nigra. sed de a-
 uibus hic loquitur, non de gregibus: & crex auis no-
 men Aristoteli & Herodoto, hic potius quàm grex scri-
 bi deberet. Grues tamen, vt principio dixi, Varro-
 nem suspicor scripsisse. *Vernacula*, inquit Varro, *ad*
similitudinem, Et surene, pectunculi, Ungues. cum in
 omnibus vitæ partibus laudem meretur ingenua ve-
 recundia, tum in tractatione literarum vel maximè, ne
 impudenter, quod nescias, scire te affirmes & osten-
 tes, & inuerecundo mendacio & te & alios in errorem
 præcipites. Ego sine tormentis & fideculis hinc verum
 proloquar. Surena quid sit nescio. Est Varroni nomen
 conchylij, nunquam tamen mihi antea fando auditi.
 nunc tandem licet, vt opinor, falsque est post ingenuam
 confessionem coniecturas suas perscribere. Iudicauit
 Veneræ aliquando scribendum esse, sed frustra, cum
 similitudo nulla rei sit: magis probarem mures vel mu-
 rices. Sed cum ab Isidoro ita scribatur, *Suris tribus mo-*
dis dicitur, Et testudo, ac peloris & coclea. Nam & que
edimus, & ubi caro inest, & utrunque dicitur peloris,
 Surenem à suri & surruli similitudine interpretemur,
 nisi striatæ legamus.

ADVERS. LIBRI XXI,
 CAPVT I.

IN VARRONE, (nam vt instituiamus & cœpi-
 mus, eum peruolitamus potius quàm peruolutamus.)
 In Varrone igitur cum scribitur, *Et quædam edula, cerce-*
ris, in libris non prelo sed manu scriptis reperio (quod
 pro meo non vendito, nec alioqui ostento) *ceteris.* Est
 Græcis auis κερκίς est & κερκιδάλλις, quæ an ad hanc no-
 tationem pertineant, potius aliorum prudentiæ com-
 mittendum putavi, quàm meæ temeritati arbitrium iu-
 diciūque arrogādum. Ait Varro, *sic in Latino no-*
minati lytra & fiber. Ego lytra scribendum existimo de
 Varronis sententia. Nam quod ei placeat, hoc tempore
 videndum est, non quod alij cœseant. Existimat enim,
 à Luo, quod est soluo, lytræ nomen inditum esse: quan-
 quam si quis per y græcum scribat, à λύω deducet eo-
 dem sensu. Sed Varro non tam ad Græcam etymolo-
 giam, quàm Latinam notationem videtur attēdisse. In
 libro veteri lira scribitur, quasi librarius lua scribere
 voluerit: lytra tamen probo. *Qui rectè consulat, cō-*
sul fiat. In antiquo libro reperio *consulciat*: quod genus
 verbi si probum est, significabit idem ferè quod consu-
 lere: sin displicet, *consulfuat*, ne claudicās sit rāmbicus,
 scribendum erit. Omnino legere malim consulciat, vt
 fit, Rempub. cum ciuibus aliisque magistratibus ful-
 ciat. Erit fortasse qui vocem dirimendā censeat & *con-*
sulciat, legat, vt sit consul nos impellat & cieat ad κέρ-
 defendendam: cui equidem argutiæ non multum tri-
 buēdum puto. Lego mox, *ergo prætorum est præire.*
 libèter etiam, *iuri & exercitui*, potius scriberem quàm
 iure & exercitu. Nam infra in dandi casu loquitur, quæ
 & sententia postulat. Pro Tatiensium (quod equi-
 dem probo) reperio Tatum, vt apud Propertium,
Hinc Taties, Ramnēsque Sivi Lucerēsque coloni. In pō-
 tificibus à prelo manus discrepat, cuius hic ego scriptu-
 rā proponā, *Pōtiffices Scenola Quintus pōtiffex Maximus*
dicitur à p. sse & facere, Et potiffices. quam quidem verif-
 simam esse certum habeo. Prænomen hic postponitur
 à. iij.

vt & apud Catullum, *Meus est sodalis Cinna Gaius*, & apud Cicronem lib. 111 de Legibus, Stolo Caius. In fratribus arualibus lego, *sunt qui a fratria dixerunt. Fratria est Græcum vocabulum partis hominum, vt Neapoli etiam nunc.* Erāt & iudices qui de agrorum finibus cognoscebant, mutuatitio nomine, de fratrum arualiū vocabulo, aruales sodales appellati. Quod ita in antiquo lexico scribitur, *arbares sodales, οἱ ἀεὶ ὄρων διαγνώμονες ἀνασταί.* Sed cū ista Sphinx ænigmata sic balbutiret vt intelligi non posset, extitit Ludouicus Rufardus, iuriscōsultorum elegantissimus, qui istam eius infantiam & balbutiem perciperet, & mihi indicaret. Sodales titios Varro dictos ait esse à titiis auibus: sed illæ aues cui hodie aucupi notæ sunt? Equidem esse neminem puto qui eas magis cognoscat quàm spinturnicē, hominibus ignotam, vt censet Plinius: sed diuersam vtique ab bisturnicia Marcellini, quæ in quadrupedibus numeranda est, vt & capreolus & bubalus: à qua & bisturnicios equos, vt opinor, appellauit Vegetius in lib. De re veterinaria. Vbi tamē melius Bistrutitij edi multi cēsent, me non improbante. Verus interpres Persij in illū locū, *Ingētes trepidare Titos*, à titis titos vocatos dicit. Seruius dicit palūbes vulgo appellari tetas. Isidorus, Palumbes, inquit, eo quod sunt færtæ pabulo, quas vulgus tetos vocat. An hæ sint titiæ aues, intelligētioribus & doctioribus iudicandū relinquo. In fecialibus ait, desertum esse per eos bella indici, cū ipse ætate ad res repetendas iam non mitterentur, sed tantūm fœderibus faciendis interuenirent. Res autem repetere, erat clarigare. Sed quoniam homines eruditissimi negant clarigationem esse hominum prehensionem & pignorationem (quod ἀσπράσιον Græci vocant) iūsque hominis prehendi & abducendi, placuit istum errorem eripere. Nam Liuius hoc sensu ita locutus videtur libro 111, vt eius qui cis Tyberim deprehensus esset, vsque ad mille passuum pondo clarigatio esset. In antiquo quoque lexico sic clarigatio exponitur, *ἐν χειρῶν ἐμεία, ἐν χειρῶν ἐμεία, ἀπαιγί.* Lego non longè apud Varronem, *Tametsi cohortem in villa Hypsicrates dicit*

esse Græcè *χέρων* apud poetas dictam. Hypsicrates historici Amiseni mentio est apud Lucianum in Macrobiis, qui & aliquid hisce de rebus scribere potuit. Hypsicrates etiam grammatici libro decimosexto Gellius meminit, qui de vocibus Latinis è Græco ortis scripserat. Cæterum grammatici Græci illud Homericū *καλλιὸς ἐνὶ χέρων*, de septo & ambitu chortis interpretantur. à qua etiam significatione illud Euripidis videtur manasse *σύχρητα γὰρ πεδία*, id est, vicinos & finitimos agros.

ADVERS. LIBRI XXI,

CAPVT XXVIII.

VIDETUR M. Varro censuisse obsidium scribi & obsidium, vt dissidium & discidium. Nam vel ab obsidendo ait dici, vel ab obscindendo. Quod enim scribitur Ab abscindendo, ipso statim refellitur literarum sono, nec tam rationis intelligentia quàm auris perceptione eius mendacium tenetur. Vt aurem duplicarios vocat, quibus ob virtutem duplicia cibaria dabantur: ita armaturas duplas Vegetius appellat, quæ consequebantur duplas annonas: simplices, quæ simplices. Duplicarij etiam explicantur in vetusto lexico *διμοίειται*. Non longè hinc lego, *Et classicines à classe, qui tum cornu vtuntur cū classes comitum ad comitatum vocant.* Quin & sine præpositione *comitatum* vocant, in optimo libro scriptum erat: supini significatione, à comitare, quod esset simul ire. Ciceroni quoque & Gellio comitatus significat comitia. Qui classicos hinc legunt, eo falli videntur, quod lib. v Varro scribit, *classicus canat.* sed tum classicus pro classicum ab eo vsurpari videtur. Signa enim & classica & cornua canere dicuntur. Classicines, etiam classicarij vocantur, & à vetere grammatico *σάλασαι* explicantur: attamen si classicus cui placet, non repugnabo. Lego non longè, *opulētus ab opu, cui est opimé. &, ab eodem fonte copis. &, que omnia vltima hinc rei.* Cæterum vinum legere in Varro, est Vuas legere: & in explicando venatoris vocabulo, quod inuentum & aduentum ait, significat in eo

inesse notationē inueniendi & adueniendi. Sed illud Varronis vitiosum esse videtur, quod nostro Marte (quando nullum in libris vel publicis vel priuatis reperimus subsidium) sanare conabimur. Verūm antē vitium proponamus, cui medicinam adhibere volumus, & *peculatoria oues, aliudve quid.* Arbitror scripsisse Varronē, & *pecula à pecore, oues aliudve quid.* Plautus confirmabit nostram scripturam, qui in Aulularia ait,

Etiam opilio qui pascit, mater, alienas oues,

Aliquam habet pecularem, qui spem soletur suam.

Legō, *pecus ab eo quod pascebant, à quo pecora & inuenta.* Videtur Varro dicere Pecus pecoris à pascendo nomen habere, Pecus pecudis, à pede. Non longè hinc legō, *Hinc est qui Græcis ὄσ suis, quod οὐς: bos, quod βοῦς.* Legō etiam, *Vitulus quod Græcè antiquitus ἰταλός,* quæ vox, vt ait Hesychius, taurum significat. Apud Gellium Varro lingua veteri Græca ἰταλός boues significasse dicit. Reperio deinceps, *porcus, quod Sabini dicto, à primo porcopor, inde porcus;* hoc sensu, Sabinus dicere solet, id est Sabini, porcopor, id est porci puer & foetus. Alij legunt oppidò quàm eleganter, *quod Sabini dicunt de aprino porco porcus, inde porcus.* vt à Sabinis catulum apri porcum fuisse appellatum intelligamus. si aprunum legas nihil intererit. Legō etiam, *nisi quod vt tuba & cornua signum cum dant, canere dicuntur: quod hic item & noctulucus,* id est interdiu & noctu. Nomen est fictum compositumque è duobus aduerbiis noctu & lucu, vt è per & diu, perdiu. Erit fortasse qui noctu lucu legendum censeat. cui liberum esse inbebo hac conditione, modò noctu lucus legendi aliis potestatem non eripiat. Quoddam vocabulum suscitauit rediuuium in Apuleio & Petronio Petrus Pithæus, omniliberali eruditione ornatus, & antiquitatis ignoratæ, quasi Pythius alter, oraculis suis enarrator & illustrator maximus: quod vocabulum propter soni vicinitatem animo incessit meo. Est autem internuculus. Apuleius, *At enim internuculos recens cognitos.* Petronius, *Videō quosdam internuculos nudasque meretrices furtim confatantes.* Censeam potius duabus vocibus

inter nuculos legendum, & meritorios significari pueros, concubinos, qui nondum reliquere nuces, sed etiamnum inter eas versantur. Nam à Catullo scribitur, *Concubine nuces da.* Reperio, *Camelus suo nomine Syriaco in Latium Venit.* Latium tamen quod editur, egregiè placet. huius animalis nomen mouet me, ne ita camelariam amplectar vt camelasiam eiiciam, præsertim cum nobiliss. iurisperitus Ludouicus Rufardus certiozem me fecerit, apud Marcellinum libro xvi, camelasium reperiri: vt camelasia sit munus, camelasium indictum eo nomine tributum. Ego ideo camelariam probare non poteram, quod istam declinationem deducere non poteram, vt nec Budæus, sine controuersia omnium doctissimus, potuerat. Nunc verò, vt ab ἰππος ἰππίζειν & ἰππασία deducitur, ita, quasi à κέρμαλος κερμαλάζειν declinetur, κερμαλασίαν rectè deriuari censeo.

ADVERS. LIBRI XXII,

CAPVT II.

PLERIQUE admiratione quadam obstupescunt, defixique hærent in vestigio, velut amentes inopésque consilij, incredibile censentes quod à Varrone scribitur, rutam & radicem verba esse origine & domo Græca: sed profectò mirari desinent, & ad se redibunt, si ῥύτιον à Nicandro vsurpari intellexerint & ῥάδιον. quàmquam posterius hoc verbum baculum & virgam in Nicandro significat. Legō autem mox in Varrone, *brascia, vt præsica, quod ex huius scapo minutatim præficatur.* Veteres præficare pro præfecare dicebant: quam scripturam flagitat analogia brasciæ. Sic in Rudente à Plauto scriptum est, *exicásque arundinem.* Mox fructum à ferendo deducit: antè videbatur à fruendo, nisi quis locum è loco castigandum putet: aut Varro libera quadam interpretandi licentia vtatur, & vnde commodum est, natales verborum reperat. Locum hunc tamen non sine labe & vitio esse credo: huncque in modum legō, *fructus à ferendo: res hæ, quas fructuosas*

Et hæc quæ in fundo ferunt, ut fruamur. Locus qui è vestigio sequitur, in excusis ex æplis saniosus est, & Chironio vlcere cœdatus. quem tamen sic per sanari posse librorum, non istorum formulariorum, sed priscorum, medicina credo, *Etiam frumentum, quod ad exta ollicogua solet addi ex mola, id est sale & farre molito.* Vlcus ferè sanatum esse è Festo docere possumus. is enim, *aulicoqua,* inquit, *exta discebant, quæ in aulis coquebantur, id est elixa.* Nam sæpenumero torrebant. Maro,

Pinguisque in Veribus torrebimus exta columnis.

In aruige hostia elixabant. Varro, *hæ sunt quarum in sacrificiis exta in olla, non in Veru coquantur.* Hinc & olla extaris apud Plautum in Rudente. & in antiquo lexico extar exponitur olla, ubi exta coquebantur: vt extalis, *ἄρτος*, vt & hoc interea inferam. Lego mox, *cum aqua feruenti insipitur.* In vetere tamen lib. insipatur reperio, vt dissipatur & obspatur. Sed insipiat Cato dicit, & Festus insipere interpretatur farinam iacere pulti. Lego continuo, *Panis, quod primo figura faciebant, ut mulieres in lanificio panis: posteaquam es figurat facere instituerunt alias, à pane & faciendo panificium ceptum dicit.* Panus in lanificio est tramæ inuolucrum, quod tumet rotundumque est: à qua similitudine panis est appellatus. sed & panus tumor est inguinum. Reperio non longè in veteribus libris, quod lectoribus diiudicandum relinquo, nisi ab eo quod Græci *ἄρτος*. mox, *tritum ex spicis.* Lego, *Nam id μάλιν:* est tamen aliis *μάλιν*, panicum, milium, *ἄρτος*: nonnulli *μάλιν* genus milij censent, quos sequitur Varro. Lego deinceps, *libum, quod ut libaretur, priusquam essetur, erat coctum.* Ait libi partem primum solitos esse veteres libare, reliquum deinde comesse, atque ex eo à libatione nomen adeptum esse. Effetur igitur est comederetur. Lego mox, *à globo farine dilatato item in oleo coctis, dicti à globo, globi.* Lego mox, antiquitatem secutus, non istorum recentium exemplarium nouitatem, *ut thrion & placenta.* thrion ab Atheniensibus iucundum quoddam edulium vocabatur, quod frondibus ficulnis (quæ *ἄρτος* Græcè vocantur) inucluebatur. Sunt & *ἄρτος* Græcis lagana, si quis

fortè hoc loco ita legendum putet. Reperio & in veteribus libris, *ab eo quod pulmentum, ut Plautus, hinc pulmentarium dictum.* Hoc primum, inquit, debuit pastoribus caseus. Pereleganter ait caseum hoc pastoribus debuisse, vt eorum esset pulmentarium: id est, obsonium, quod cum pulre vel pulmento comessent, vt cum pane obsonium edimus. Lego, *Qua minus cruda esse poterant, decoquebantur in olla. ab olla olera dicta.* dicit autem quæ non poterant comesse cruda. Lego, *Quod è terra eruere tur, rupa, unde rapa.* Mox legendum, *olea grandis orchitis, quod è Attico orche minor.* Nam orchitis etfi magna est, est tamè minor orche, olea quadam Attica. Orchas etiam vocatur hæc, eiusque mentio est apud Maronem, & Festum, his verbis, *Orchitis genus oleæ, ex Græco dictum ὄρχις, quod sit magnitudine instar testicularum.* In antiquo lexico scribitur. Orcha, *ἐλάφαι ὄρχις.* Quidam hic antiquitus legunt.

ADVERS. LIBRI XXII,

CAPVT VI.

NON desinam Varroni molestus esse, eiusque vulnera vlcerare, aut cicatrices obductas rumpere & aperire: inuitus tamen, qui sanandi potius animo malum eius attingam quàm lædendi. Emendo igitur, *Et ut crudum nimium habet humoris.* Mox, *Tegus suis, ab eo quod tegit, ut perna à pede fueris, à nomine eius: offala, ab offa minime fuerit.* Apparet è deriuatione Varronis veteres non tantum tegus, sed etiam tegus dixisse. Certè apud Plautum in Captiuis hic versus trochaicus tegoribus postulat, *Dij immortales, ut ego callos detruncabo tegoribus,* Attamen si in Varrone tegus placet, detracta litera deductio eius fiet. Iam Sucri pro suis dixerunt veteres, & bouerum proboum. Cato, *Quot iuga bouerum?* Suera quoque est suilla caro, prisca voce. Vt autem insicium est idè quod insectum, id est insecta caro: sic proficiam, profectum: sed & proficias dicebant. Arnobius, *Quod si omnes has partes quas proficias dicimus, accipere dij amant.* Præficias enim, quod in eo scribitur, vitiosum & improbandum

puto. Quiddam ex antiquo codice subscribam, quod haud scio quàm vèdibile futurum sit: eius æstimationem & indicaturam arbitrio lectoris relinquo. *Murtatum à murta, quòd ea largè fartis. Quòd fartum intestinum crassum Lucanicam dicunt.* Exponi commodè posset, quod murta largè & affatim fartis & farciminibus solet addi. Nam multa farta vel farcimina mox enumerat, lucanicam, fundulum, longanonem. Lucanica porro est, vt in antiquo reperio lexico, ἀλλάνιον. Libet & locum Arnobij de his farciminibus adponere, Quid inquam sibi volunt apexabo, inficia, silicernium, longauo? quæ sunt nomina & farciminum genera hirquino alia sanguine, comminutis alia inculcata pulmonibus. Reperio mox *τὸ φλόεντερον* vno verbo, & licet sic iungere, vel diuidere in duas voces *τὸ φλόεν & τὸ εντερον*. Mox reperio, *Longano, quòd longioris quàm duo illa.* Scribitur variè hoc nomen, Longano, Longabo, Longauo, Longao etiam sæpe apud Cælium Aurelianum. Lego mox, *augmentum, quòd ex immolata hostia.* & mox, *in recore imponendo augendi causa.* Ita enim loquuntur libri certissimæ fidei, & Arnobius appellat, inficium solum, omentum solum, augmentorum adiiciatur in causam. Quod inde sequitur mox, incorruptum sincerumque non est: nos eius vitium sarcire cõabimur, vbi antiquitatè scripturæ repræsentauerimus, *Itaque propter hoc mentare a fana constituta sunt certis locis, quo id imponeretur.* Ego magmentaria legendum puto. Sunt autem magmentaria fana, vasa sacra, quibus magmenta & exta sacra imposita aræ inferebantur. itaque libentissimè magmentaria vasa legerem. Vetus lexicon, magmentarium, ἐστὶ τὰ ἀπὸ ἀρχῆς ἀναπνέμενα τοῖς θεοῖς προσφέρονται. Cæterum in vetere inscriptione magmentum scribitur, vt in multis editionibus Varronis, festo magmenti auctoritatem tuente. Verba inscriptionis, *si quis hic hostia sacræ faxit, quòd magnetum ne protollet, idcirco tamen probè factum esto.* In Arnobio etiam magmentum scribitur, Non magmenta, non augmina, non mille species. Lego deinceps, *maçtea, ab eo quòd Græci μακτώα.* Maçteæ etiam à Suetonio vocantur in Caligula scribente, & multis *venenatas maçteas*

missi. Ab Arnobio, Frustrilla hæc paruula pro suauibus maçteolis sumunt. Maçtya in Martiale scribitur Græcorum more. hoc nomine, vt ait Athenæus, omne scitamentum, & omnis cupedia iucundumque & pretiosum edulium censetur, cum tamen initio esset quædam maza. Itaque vtriusque est eadem origo. Lego non longè hinc, *subtemen quòd subsit stamini: Item, tramea, quòd trameat frigus id genus vestimenti.* trameat enim ad originem propter soni affinitatem existimo quàm tranat accommodatius. Lego, *vbi ea fecit, panucllum, dictum à panno & soluendo filo.* Est igitur panucllium, (vt declaratur in lexico antiquo) *ῥαβδον*, radius scilicet, aut fusus, cui filum inuoluitur.

ADVERS. LIBRI XXII,

CAPVT IX.

Hoc quoque caput multum antiquo Varronis exemplari debebit, è quo multa describet: an autem qui legent debitori sint, è rerum merito æstimabunt: nec enim nagnopere hæc vendito vel ostento. Scribo igitur, *scutum a sectura, & sectum, quòd à murtis confectum sit tabellis.* hæc profectò scriptura est aliquanto enodatio, quàm vulgaris & promiscua. Deinceps lego, *Vmbones, à Græco videlicet, quòd umbones.* Sic emendauit, quòd aut in exemplari veteri non reperissem, neque desiderari sensissem. Illud, nisi fallor, egregiè scriptum est in libris qui publico carent, *Similiter quòd fit ab homine pilum, qui hostem feriret, & pilum.* Dici pilum censet, quòd vt pilo in mortario aliquid feritur & runditur, ita hostis feriatur. Non deest qui, *ab omne,* scribat. In enucleatione lorice, *Quæ tanquam lorita dicta est, vt lingulaca tanquam lingulata, scriptura vetus partim plena est, partim confusa.* Apertè enim scribitur, *postea subcidit.* Vox proxima est obscurior. Cæterum, *Galli è ferro,* nullo modo mihi probatur. Quo enim pacto rogatorum doctissimus ignorare potuit priscos Gallos nudò ferè corpore & inermi prælia solitos inire? & multis antè seculis in Græcia loricas ferreas fuisse, cum tam sæpe Græcos, *χαλκὸν ἄπυρας* Homerus appellet? Lego igitur, *postea*

succidit, quod alia è ferro subit vocabulum ex annulis ferrea tunica. At cum ait, quos etiam nunc ita appellant tubicines sacrorum, significat à sacrorum tubicinibus tubas appellari tubos. Mox cum ait, quod ea varicare nemo posset, intelligit, nemo posset transire & transcendere. Vetus lexicò, Varicat, *ὑπερβαίνει* exponit. Varicari alij legunt eodem sensu. Vetus liber, mensam escariam cillibam appellabant. Pompeius, cilliba mensa erant rotunda. hic tamen cibilam edunt, quod eam à cibo dictam Varro autemet: quasi verò non literæ & syllabæ tractentur & traiciantur sæpenumero. vt ante ipsemet dixit, Erant & mensæ triangulæ, quas anglones Neuius vocabat. Vetus lexicò, Anglones, *τράπεζαι τριγωνοειδές Νεβίος*. Sūt & apud Græcos *κίλιβαντες* velut mensæ tripedes & machinæ, vnde cilliba potius deducta videretur. Trulla autem dicitur à trua, quasi truola, per diminutionem. Trulla vas potorium erat, trua vas aquarium, quo è culina aquam calefactam in lauatrinam, id est domesticum balneum, fundebant. Lego igitur, vt truola, hinc trulla: trua, quæ è culina. Lego mox, ab eodem est appellatum trulleum. simile enim figura, nisi quod latius est quod concipit aquam, & quod manubrium cauum non est, nisi in vinaria trulla. accessit matellio. Hic distinguit trulleum à trulla, quod quanuis trulleum simile sit trulla, tamen sit latius & capacius, & vas aquarium, trulla vinaria: distinguit & manubrio. Lego, à matula dictus, qui postea quam longius à figura matula discessit, est ab aqua aqualis dictus. Ex hac scriptura est facile intellectu quod vas apud antiquos matellio fuerit, cui rei seruiert. Est & aquimanile vel aquiminale vas, quod, vt reperio, Græci *χερσικόν* vocant. Mox reperio & laudo, vas aquarium vocant futim. Lego deinceps è Pompeio, quo postea accessit nanus cum Græco nomine, & cum Latina figura barbatus. Nam Pompeius ait nanum à Græcis vas aquarium appellari humile & concauum, quod à Latinis vulgò diceretur situlus barbatus. Et in antiquo lexico ita scribitur, Barbatus, *ἄνθος τὸ σιδῶς*. Lego, vbi assa ponebant, magdam aut lasulam. Magis à Poluce nominatur ita scribente, *αἱ δὲ ὑπερβαίνειαι καὶ ἀεράμμοι ὑπερβαίνειαι, αἱ δὲ ὑπερβαίνειαι καὶ ἀεράμμοι*. In catino igitur ponebantur

tur iurulenta, & pulmenta, in lance assa. Lego mox, Mensa vinaria rotunda nominabatur cilibantum. In veteri tamen libro extat cilibanum. Deducerem à Græco libentiùs, quod, vt dixi, *κίλιβαντες* vocent tripodes in quibus milites fatigati reponebant scuta. Aristophanes, *τὸς κίλιβαντες οἷον πᾶσι τῆς ἀσπίδος*. Sed & mensæ tripedes sic vocabantur. Cum autem Varro à cyliceo dicit, eo nomine intelligo repositorium poculorum, quod Græcè *κίλικιον* dicitur, vt scribit Athenæus: vetus lexicon vafarium *κίλικιον* exponit. Lego igitur, à poculo cylice: à quo illa capis & minores capule, à capiendo. Illam enim mensam à poculo cylice nomen habuisse dicit: deinde vnde capis dicatur exponit.

AD VERS. LIBRI XXII,

CAPVT XVI.

N O S & hoc capite operam nostram Varroni locabimus, vt partim in eo quædam enucleemus, partim, si possimus, à mendarum deformitate liberemus. Cum ait macellotas hortorum, *δύεξ*, id est ianuas & fores, subaudiri debere existimo: cum *μακίλλες* ait, eo nomine septa, claustra, & munimenta intelligit. Ait Varro, Ad Corneta, forum Cupedinis à Cupedio: vbi in chirographo reperio à fastidio, quod à fastidiosis & delicatis expetuntur lautitiæ ciborum & cupediæ. Cupedius tamen magis probatur, à quo appellatum sit illud forum, qui in libro Varronis rerum humanarum, Cupes appellabatur. Illic enim fori Cupedinis & Macelli appellationes ductas narrabat, à Numero Equitio Cupe, & A. Manio Macello latronibus. Nec quod è Cornelius stilo secutus, cum ait, indicat Cornelium historicum stilo & scripto non idem scripsisse. alii non sanè ineleganter emendant, Aelius & Lutatius, quorum ego sententiæ subscriptorem adstipulatoremque libenter me tulerim: quanquam Cornelius à me non improbatur. Lego autem, Scribunt eum locum esse fulguritum, vt antè fulguritum exposuit fulgure ictum.

Scribo mox, *Quod Syracusis, ubi de causa custodiuntur, Vocantur latomiae, exinde lautumia trāslatum.* Latini enim pro latomiis lautumias dicebant. verba enim cum solo & regione etiam nonnihil speciem plerunque mutant. Ita Latinos pronūtiāsse hoc vocabulum, è quinto controuersiarum Senecæ apparet, ubi scribitur, *Ne quenquam destrū decipiat nomen lautumia, minimè lauta res est.* Lego autem non longè hinc, itaque dictum in *Cornicula militis aduentu.* quod perspicuè rectum est. Sequitur mox trochaicus, in quo miles ille quem circumcumeunt ludētes, vocatur figuratè circus. Armilustrum porro circus maximus erat: armilustrum, armorum lustratio. Vetus lexicon, Armilustrum ἐπιλογ. δεφοισι, ἐπιλογ. κείδαρμος. Lego mox, quod à mari parte pinnis turribusque carceres olim fuerant, scripsit poeta: aut, ut in vetere reperio editione, à *Murtis parte.* Nam illæ pinnæ & turres oppidi quandam speciem præ se ferebant. Equidem posteriorem scripturam veriorcm melioremque credo: sed priorem tamen damnare non ausim. Lego mox, *intimus circus ad Murtim vocatur, et Proculus.* ut modò, à *Murtis parte.* Venus autem primùm Murtea, postea Murtia vocata est. Plinius, *Quin & Ara vetus fuit Veneri Myrtæ, quam nunc Murtiam vocant.* Est & Arnobio Murcia segniū dea. Murtiæ meminit Tertullianus in libro De spectaculis: quam esse maioris deam dicit, ubi fortasse marcoris scribendum est. *Murtiam enim deam marmoris volunt, cui in illa parte ædem vouere.* Reperio, *ludis tauris,* quod ut leue & exiguum, ut multa alia, sanè præterire debui, & piget adscripsisse. sic distinguo, *qui ad senatum missi, et græcistasis, à parte et multa.* In vetere libro reperio, *ab argula seu quod,* ut legendum videatur *ab Argu lapsu,* imò *ab argilla seu Argo.* Nam utroque modo vocari potuit. Inuenio in antiquo codice, *Publius & Cescenius,* quod à his *viocuris* dicitur *edificati.* viocuri autem sunt curatores viarum. Ante hanc vocem usurpauit Varro, *Quis enim non videt unde aurifodina & viocuri?* In antiquo lexico scriptum est, *Etaculæ, id est, omniui. utis.* sed vel viarius vel viocurus in eo scribendum censeo. Vicus Publici à Rufo collocatur in

ea vrbs regione quæ Via lata dicebatur: Vicus publicus in Alta semita. Lego mox, *Cliuus proximus à Flora susus versus.* susus pro sursum hic dicitur, ut susum apud Catonem, *Ita sus ducito susum animam, quamplurimum poteris.* Capitolium verus à Victore in Alta semita ponitur iuxta templum Floræ. Cum ait ante cellam esse prodomon, post cellam opisthodomō, templum in tres partes diuidit: mediāque, ubi est dei cella, quam hodie chorum dicimus, vocat: quæ antecedit, *ωσδδμων,* quæ sequitur, *οτιδδδμων.*

ADVERS. LIBRI XXII,

CAP. XX.

HÆC quoque pagina Varroni impendetur, neque fortasse impendii pœnitebit. Scribit Varro, *susum, quæ cōpluebat, compluuium.* Ecce hic rursus susum vsurpatur: cōpluuium autem in glossematis antiquis inuenio Græcè exponi, *κατάκλυτρον η̄ μίσωλλον.* Distinctio Varronis cōpluuium ad tectū collocat, impluuium ad solum, cum alterum superius sit, alterum inferius. Atque in vrbe ferè compluuium & impluuium erat quod in villa chors. Interpongo non longè, *ab hyeme hiberna hibernum domus vocarunt.* Paulo post quod à Varrone scribitur, *Quod ea pecus in bucitatum antiquū oppidum exigebat,* ne quid dissimulem, aut celem, equidem non intelligo, nec quenquam adhuc conueni qui intelligere se fateretur. Hic Bucitatū nescio quod oppidū nunquam fando auditum emendatores condunt: ego potius scripturam falsariam puto, scribédūque, in bucina tum, vel potius vno verbo, imbucinatum antiquū oppidū exigebat, Varro De re rustica, *Subuleus debet consuefacere et omnia faciant ad buccinā: primo cum incluserunt, cum buccinatum est apersunt, et exire possunt in eū locū ubi hordem susum in longitudine sit.* Huius etiā consuetudinis in historiis Polybius meminit. Est qui, in bu citatum, id est, potum citatum interpretetur. Lego, *ut sit aperta semper, nisi cū bellum sit.* Non longè hinc legendum videtur, *testi, quod ne essent in terris, suble-*

mes in his ponebant. Nam lectica substernitur, lectus ei imponitur, ut pheretro mortui lectus. Iterum, Quo eam lecticam involuebant, quod fere stramenta erant e segete, segestria appellavit. Rursum, Posteaquam transierunt ad culcitra, quod in eas acus, aut tomentum alia de quid calcabant. Opinor non inuita omnino Minerua ita me correxisse. Nam vox acus bellè conuenit sententiæ, & vnius tantum elementi mutatione opus fuit. Mox ita lego in antiquo libro, Pulvinar vel à pluribus, vel à pollulis declinatum. posterius utique verissimum. Pulvinaria enim pollula & exigua sunt culcitra comparata: sed & ea habere plura patresfamilias solent. Cato labellum pollulum pro paruo, eodem modo dixit. Potest & dici sic vocatum, vel à pluribus hominibus, vel à pollulis: idque consentaneum magis eius voluntati videbitur. Pro pluribus, pluribus edunt formularii libri: quos non reprehendo. Lego mox, *Ut sagum, Rheno, Gallica: gaunace, amphimallum, Græca.* quod additum est, manus sagum, interpretatio est hominis ineruditi. Hesychius, *καυνάκη, σπράματα ἢ ὄπιόν. αἰεῖτες μάλιστα*, id est, gaunacæ sunt stragula aut operimenta altera parte villosa. Est & gaunacæ genus pallii ad induendum. Lego, *Ab hac similitudine torulus, & qua simplici scansione.* Reperio, *quod gerit in inferiora superiorem.* De hoc gradu sic alio loco Varro loquitur, *Omnes lectos haberemus domi ad vnam formam, & aut cum fulcro, aut sine eo, nec tum ad trichinarem modum, tum cubicularum.* Videtur scribendum, *A duobus decussibus viceßis, quod dicitur solitum à duobus, biceßis.* Lego, *semitis, & semitas.* interpretatio Varronis hanc suggerit lectionem. vel, *ut semis.* Lego in antiquo libro, *Nam Græca, & à se, domum, & alij dicitur: ut prius vocabulum Siculum intelligamus.* Lego mox, *cum minus refectionem, quam quanti constat.* Nam re factum probare non possum. Lego, *Si amplius exolueret quam quanti esset emptum.* Lego, *quod singule dicuntur appellata esse: multe, quod vnum dicebant multa.* Sensus est, cum singule olim hæ appellarentur, multe à populo dicebantur: vnde & nomen adeptæ sunt, quod vnum dicebant multa. quod

quidem ex eo probat, quod rustici prima vna addita dicere solebant multa. Id autem, ut opinor, faciebant ominis gratia, copiam & multitudinem ominantes. Lego igitur, *cum in dolium aut culeum vinum addunt rustici.* Lego, *pæna à pæniendo, aut quod post peccatum sequitur.* pænire, pro punire antiqui dicebant. Reperio, *predia primum à preda, quod ob rectè quid factum concessum sit: Datum quod reddatur mutuum:* tamen quod obtinuit, *premiu à preda,* loco non moueo, & præfero. *Quod Siculi μῶτον. Itaque scribit Saphron μῶτον ἀπὸ μῶ:* Id erit, *Mutuo redhonor, vel mutuuum colo.*

A D V E R S. LIBRI XXII,

CAPVT XXIII.

N O S qui istas auctorum veluti spinas calcamus, & tanquam per rubos & sentes nudo vestigio incedimus, nisi libri temporis iniuria & hominum incuria hisce errorum vepretis obsiti essent, iaceremus, nihilque omnino essemus. Nunc nostra ærumna cogimur aliorum laborem leuare, & in libris odiosè & molestè ad nauseam vsque inculcare, Sic scribendum puto, Sic legendum, Sic corrigendum. Hic ob vberem mendarum messem aliquot Varronis comprehensiones continenter perscribam è libro v. De lingua Latina, ne longior sim errores figillatim percensens, & Scribo, sæpe iterans. *Nam repens ruina operuit: Et verbum quod conditum est, ex quibus literis oportet, inde post aliqua dempta: sic obscurior fit voluntas impositoris. Non reprehendam igitur in illis, qui in scrutando verbo literam adiciunt aut demunt, quo facilius quid sub ea nocte subsit, videre possint. Etenim quo facilius obscura opera Myrmecidis ex ebo-re oculi videant, extrinsecus admonet nigras setas. Cum hæc admitticula addas ad eruendam sollicitatem impositoris, tamen latet multa. Quod si poetice, & in carminibus seruauerit multa prisca quæ essent, sic cur essent, possisset, fecundius poemata ferrent fructus. Sed ut in soluta oratione, sic in poematis verba omnia, quæ habeant vtriusque possunt dici. Nec multa habeo, quæ non erunt in lucubratione literæ persecute. Multum*
lz. iij.

licet legeret, Aelij hominis in primo in Latinis literis ex-
estati interpretationem carminum Saliorum Videbis &
exili ltera expeditam, & preterita obscura multa. Nec
mirum, cum non modo Epimenides somno post annos L ex-
perrectus, à multis non agnoscatur, sed etiam Teucer Livi
post annos XII, à suis qui sit ignoretur. Hæc è mēdosa ve-
teris libri literatura reconcinnata sunt, quæ, vt in sub-
lustris nocte, qua eundum sit videmus, ita nobis ostēdit
quis esset orationis cursus, quæ via. Carmen autem Sa-
liorum initium poetices apud Romanos Varro dicit,
quod obscurissimum erat. Eius meminit Flaccus, *Iam
saliare Numæ carmen.* Erant & axamenta carmina quæ
à Saliis componebantur in honorem singulorum deo-
rum, vt Iouialii versus, Iunonii, Mineruii: ab axo, quod
est nomino, appellata. Vetus lexicon interpretatur ver-
sus in honorem Herculis, qui in eius sacris caneban-
tur. Axamenta, *ἄξι ἐπι σπινθὴν Ἡρακλέους.* Sed vt ad solitas
nugas & nœnias reuertar, scribo, *Vt queri à qua re sit
ad medendum.* pro *Vt quia quare ad medendum:* Infrà
etiam lego, *Satis facit grato.*

Vnus erit quem tu tolles in cerula cæli Templum,
Versus est ex Ennii annalibus de Romulo in nume-
rum deorum referendo, quem paulum mutatum ele-
gantissimè vsurpauit in Metamorphosi Ouidius,

Tu mihi concilia quondam presente deorum

(Nam memoro, memori que animo pia verba notau)

Vnus erit quem tu tolles in sidera cæli,

Dixisturata sit verborum summa tuorum.

Deinde non lōgo hinc interuallo lego, *id est, Vt ait Na-
uius, hemisphærium,* Vbi concha cerula septum stat. hic e-
leganter concava cæli conuexitas more tegumenti &
conchæ concamerata & curuata intelligitur. Et quia ad
cælum pertinet, Cælestis dea à Tertulliano, Spartiano,
aliis memorata, nec quæ sit intelligitur, dicam hîc obi-
ter Vraniam esse. Dio, *πλω ἐξυλαρ πλω ἡρ Καρχηδονίων ἐπελ-
ξασο.* In verbis quibus templa concipiebantur, magna a-
pud Varronem est obscuritas ob dictionis vitium. Ego
eam formulam totam sic puto concipiendam esse. *In
arce sic; templa tesca que mi ita sunt, quoad, ego ea esse*

*Velim, qua nuncupauero. Olla fera arbor, quisquis est, quæ
me sentio dixisse, templum tescumque esto in sinistrum. Olla
fera arbor, quidquid est, quod me sentio dixisse, templum
tescumque esto in dextrum. Intra ea conregione, conspicio-
ne, corruptione, & tique ea rectissimè sensu. fera arbor hîc
dicitur vt fera vitis, quodam in Nonii loco. Tescum
autem rectissimè emendatum puto, cum Varro ipse
vltro mox tesca interpretetur, & tesca à tuendo, vt tue-
sci, di ita censeat. Nam testum, quod hîc incubabat, ex-
turbandum est precept. Conregionem augures voca-
bant regionem intra fines comprehensam. Lego mox,
qua oculi conspiciant, id est tueamur. Et, *ideo dicere tum
cum templum facit, augurem, conspicio, qua oculorum
conspicere finiat. Quod cum dicunt conspicionem, addunt
corruptionem, dicitur à cordis visu. Quod ad id templa &
sint tesca, aiunt sancta esse, qui glossas scripserunt, id est
falsum.* Dextra cum legeretur, tesca scribendum esse ra-
tus sum, verba Varronis & explicationem secutus. Le-
go mox, *esse templum, esse factum.* Lego, *unde ignis cla-
ret mortalibus diuis.* Eadem ferè verba apud Cicero-
nem prima Tusculana extant.*

ADVERS. LIBRI XXII,

CAPVT XXIX.

LIBET tanquam venari in Varronis saltu: & di-
mos interim ex eo excidere & extirpare: sic enim er-
rores, qui, vt spinæ, in eo omnia occupant, appella-
uerim. Emendo igitur in eo, *Eo quod pateant latius,
ita dicta:* nec hîc testimonio librorum antiquorum o-
pus esse credo, cum vox ipsa ita legendum esse clamet.
Lego mox, *Pocula à potione, Vnde potatio: & etiam po-
ma, quod hæc possunt potum à potio, quod potio potatio
Græcè. origo potionis aqua.* In libro tamè antiquo scribi-
tur, *& etiam potica, hæc possunt à potio.* vt fortasse libra-
rius scribere voluerit, *& etiam potica.* sed hoc aliis iu-
dicandum relinquo. Reperio mox & probō, *item dicta
lepeste; que etiam nunc. Lepista,* inquit Festus; ge-
nus vasis aquarum: vt & apud Nonium Varro loqui-
tur, *Lepista etiam nunc Sabinorum fanis pauperioribus*
lz. iij.

plerisque aut fictiles sunt, aut aenea. Varronis libri quidam formis excusi, & quem habui manu exaratum, flepesta exhibent abundante litera, cum lepesta scribendum sit: vel potius f & l efficiunt coniuncta d: legédumque, ut arbitror, depesta. Si depesta scribas, origo à *δέπαστρον* reperetur, cuius meminit Athenæus: vel à *δέπασσι*, quod se legisse Varro profitetur. Vnde & lepesta deducetur, mutato d in l, ut in *Ὀδυσσεύς* Vlysses, & in reduvia, reluvia: vel à *δέπας*. sed & sine mutatione elemēti illius commodè asciscetur, & elicietur à *λεπασή*, cuius mētio est apud Athenæū & Hesychiū. Lego deinde, qui vinum dabant, ut minutatim funderent. Et mox, qui minutatim sumebant, erat igitur guttus & gutturinum, vas vinarium, à quo vinū fundebatur in simpulū, quod pro cyatho erat: è simpulo in calicē. Nā potionē cyathis & antē simpulis metiebātur. Cæterum epichysecos, quæ gutto postea successit, meminit his verbis Athenæus, *ἐπὶ δὲ τῆς τριπόδος χρυσοῦ χαλκῆς ἐπέκειτο, καὶ κέρδος, καὶ σιδάφιον αἰργυροῦ δύο κοτύλας χαρρού, καὶ κέρδος. ἢ δ' ἐπίχρυσος χαλκῆ.* id est, In tripode frigidarium æneum positum erat, cadus, scaphium argenteum duarum capax heminarum, cyathus epichysecos autem ænea. Epichysecos est vocata, quod funderet vinum in cyathum. Quod autem mox ante balneum scribit, intelligit lauatinam. Nam balneum domesticum & priuatum est, balnea publica. Imburi hodie ferè nomen retinemus. Nam hamulas sacerdotales, buras, & buretas vocamus: sed & populares mei Andeliacenses, anates, buras appellant. Imburum autem potius à bura dictum censeas, si sonum audias, quàm ab vruo. sed, ut diximus, literæ & mutantur & trāspōnuntur sæpe in origine vocum peruestiganda. Bura, quæ buris à Marone vocatur, temo est ille longus aratri, qui & inter boues est protēsus. vocatur & curuum & vruum. Lego protinus, quod in eo calda plus apponebatur. Nam eo poculo caldam potionem ducebant plerunque. Pultem qui scribunt, obliuiscuntur calicem vas esse potorium. Lego quamproximè, *sedle, solium, sella*. Hinc enim, inquit Varro, maxime sumitur quod eam deceat. sic editiones, & rectè: reperio tamē, quod eam doceat. quod

tum ad munditiā referetur: nec tamē equè placet. Elegāter hæc describit Tertulian. in libro de habitu mulieris, *Habitus feminae duplicem speciem circūfert, cultum & ornatum. Cultū dicimus quem mundum muliebrem vocāt: ornatum, quem immundum muliebrem conuenit dici: ille in auro & argento, & gemmis & vestibus deputatur: iste in cura capilli & cutis, & earum partium corporis quæ oculos trahunt. Lego mox, Vestis à Velis. Vela ab eo quod Velus lana tonsa vniuersa ouis. id dictum quod Vellebant: lanea ex lana facta. quærit enim vnde dicatur vestis lanea, nisi fallor. In laneis numerantur vestibus birri, ut Atrebatenses: qui beri non sunt dicendi, quod in Gallia sericum non texeretur. Sic birri Canusini dicendi sunt, non beri, è lana Canusina, quæ rutili erat coloris: ac birri canusini & Atrebatenses lautiores & elegantiores erant. Lego è vestigio, item *texta fasciola, qua capillum in capite alligarent, dictum capital, à capite*. Interpunctio malè interposita sensum corruerat, qui nunc postliminio restitutus est. Capital autem dicit Pompeius fuisse linteum quoddam, quo in sacris utebantur. Varro ait eo mulieres omnes vfas fuisse. Rica operimentum est capitis in Varrone, quo in sacris caput mulieres velabant.*

ADVERS. LIBRI XXIII,

CAPVT I.

NON desinam animo morem gerere, & Varronis librum excutere, ut & sæpe iam feci. qua quidem in re, ut nihil prosum aliis (neque enim tantum mihi sumere ausim, ut profiteri audeam à me aliquam ad alios permanaturam vtilitatem) certè me oblectauerim. In eo igitur scribo, *Prius deinde indutui, tū amicitui quæ sunt tangam*. Induit, quod corpus ita integit ut ei adhæreat, & comprehendat, ut capitium, tunica, subucula. amicit, quod corpori circumiicitur, ut riciniū, palliū. addunt iurisconsulti, quæ præcingunt, & alia, quorum verba sunt, *quæ induendi, præcingendi, amicitendi, insternendi, iniciendi, accubandi de causa parata sunt*. Præcingunt, quæ ad

medium corpus aut pectus hærent, nec tunc, ligantur, comprehendunt: ut strophium, zona, castula. Nonius, *Castula*, inquit, est *palliolū præcinctui*, quo nuda infra papillas præcingebantur. Indutui autem & amictui veteres dicere solebant. Nonius, *Castula*, est *palliolū præcinctui*. Varro De re rustica, *oleas esur optimè con.* Apuleius in Floridis, *habebat indutui ad corpus tunica interulam*. Rursum, *habebat cinctui balteum*. Varro hoc loco, *ut veteres loquebantur, indutui comprehendit*. Asbeston autem linum est, quod igni non consumitur, sed ardendo nitescit & mundatur. Plinius viuum appellat. Sed asbeston cum Varro dicit, lintea ex eo facta intelligit, atque ad eò vestimenta. Plinius, *Inuentum iam est etiam quod ignibus non absumeretur: viuum id vocant: ardentisque in focus conuulsum ex eo vidimus mappas, sordebus exustis splendescere igni magis quam possent aquis. Regum inde funebres tunica corporis fauillam à reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustisque sile India, ubi non cadunt imbres, interdixit serpentes: affascitque viuere ardē. rarum inuentu, difficile textu, propter breuitatem: ruffus de cætero color splendescit igni. Cum inuentum est, equat pretio excellentium margaritarum: vocatur autem à Grecis asbestinū ex argumento nature*. Lego mox, *amictui dicti*, quod *amictum*, id est *circumiectū*, à quo etiam quod *vestitu se inuoluunt, circumiectui appellant*. amictui & circumiectui more veteri à Varrone dictū elegantissimè cæseo. huius elegantia ignari has exterminauerunt locutiones, & seculi nostri balbutiem inuexerunt. Cæterum Varro ricinium quasi reiicinium dictum interpretatur: pallia quasi parilia, extrita syllaba ri. Lego igitur, *re exclusum propter leuitatem*. Vetus liber *reliculum* habet mendosè: scribere fortasse voluit librarius scriba, *ri reiiculum*. *Parapetia, chlamydes*, rectè legi arbitror, & per summam iniuriam hinc ablegata arbitror. Lego, *pala à pangendo*: quidam libri à *pangendo*, & fortasse sic veteres locuti sunt. Lego, *ruum, ruitum, à ruendo*. Varronem etiam ferè conicio scripsisse, *aratum, quod aruit terram*: id est, quod terram iuxta ruit & iacit.

Varro De re rustica, *terra aruenda puluinos fieri*: vel, ut scriptum in omnibus est, *aruit*, erit à se ruit & amouet. Cum autem ait, *Somit eo plus terram*, more suo loquitur, ut antea, *quod eo plus calda adponebatur*. Plus erat sapius, hic magis & amplius. Lego paulo post, *in ea transuersa regula, mansula*, accommodatè & appositè ad etymologiam Varronis, cum à manu bubulci dictam interpretetur. Lego etiam, *qui quasi est temo inter boues, bura à bubus*. Interpuncta hanc notationem peremerant, quæ nunc, ut existimo, viget & floret. Ait Varro, *alij à curuo curuum appellant*. Sunt qui emendant, *vruium appellant*. vruium enim est aratri curuatura. Nos tamen nostras manus ab iniuria hic continebimus. Lego continuò, *sub iugo medio cauum, quod bura extrema oppilatur, vocatur coum, à cauo*. Cauum, inquit Varro, in iugo medio, quod extremitate buræ & temonis indita ei & inserta oppletur & clauditur (id enim est hoc loco oppilatur) coum vocatur. Pompeio tamen coum lorum est, quo temo buris cum iugo colligatur, à cohibendo dictum. Quid si scribendum in Varrone? *Ut eruant que in terra serpunt serpices, postea detricto, à quibus dicti rastelli, ut serpices, ferræ leues*. hæc fideliter sunt de libro veteri descripta: præterquã quod serpūt pro sunt feci, quod mihi videtur etymologia postulare. Scribunt etiã libri editi, à quibusdam dicti. potest tamè, à quibus, non incommodè explicari & intelligi de his quæ in terra serpunt, à quorum abrasu sunt rastelli dicti.

ADVERS. LIBRI XXIII,

CAPVT XV.

EXTAT apud M. Varronem perlepidum perque venustum Papinij epigrammatium in adolescentē Cascam, sed quibusdam tamen locis inquinatum atque macularum: ego creta quadam cimolia eius maculas detergere conabor, proponamque id, quemadmodum scribi debere censeam.

*Ridiculum est cum te Cascam tua dicit amica,
Eli potoni sesquifenes puerum.*

Dic tu illam pūsam: sic fiet mutua muli:

Nam verè pūsus tu, tua amica senex.

Cū inuenissem in vetere libro, *potoni esqui senex*, existimaui potoni sesquisenex legendum, id est, plusquam anus. Senex enim de muliere etiam dicitur, vt, *tua amica senex*. Sunt & duo iambici versus oppidò quàm elegātes Manilii, de Casca Cascā ducente: in quibus canoræ nuptiæ sunt congruæ, conuenientes, concinentes. Quod autem ait Varro, *etiam nunc Casinum forum vetus appellant*, intelligo oppidum Casinum à Romanis appellatum fuisse forum vetus. Nam fori nomen multis indiderant oppidis, vt foro Cornelii, foro Sempronii, foro Liuii. Sequitur mox, vt in antiquis libris scribitur, *Item significauit in Atellanis aliquot pappum senem, quod casnar appellant*. hīc pappum senem esse suspicor carduorum lanuginem, senilem hominum canitiem æmulantem: Græci γήφορ appellant. editiones pupum habent: qui volet eas sequatur. Ait Varro *profectum verbum ab ambe*. hoc verbi sollicitos & anxios habet grammaticos. Ego ambe puto esse circum, quod diminutū dicitur an, vt in anquiro. Integrū est & incolume in explicatione ancilium in libris antiquis. Nam editionū censores eum quoque locum violarunt atque læserunt. *Ancilia dicta ab ambecisu*. Dicitur & ambu, vt in ambubaiis. Lego mox, *litera commutata ambagio dicta*. Ambiegna autem est circum quam duo sunt agni. Lego mox, *vt signa canunt, canes appellate*. Lego deinde, *itaque dicitur in nuptiis camillus qui cumerum fert*. Defenditur hæc emendatio Festi auctoritate, vas istud, quod in nuptiis ferebatur, cumeram appellantis, & camillū: quod &, vt ait, à camillo ferebatur opertum, vt en filia nubentis continens. Lego deinceps, *in quo quid sit in ministerio, pleriq; extrinsecus nesciunt*. Cæterū subulo mihi videtur esse tāquam sibilo: exponitur à vetere critico ἀυλατῆς. In versu autem illo antiqui poetæ,

Corpore tartarino prognata paluda virago,

etsi Varronem suspicio & reuereor, parum tamen abest quin putem eum hic allucinatū, qui quidem paludam paludatam interpretetur, vocem secutus vi-

tiosam. Neque enim Latini sermonis consuetudo pati hoc videtur posse, vt paludum pro paludato loquamur. & poeta ille scripsisse potius videtur, *prognata palude*. constat enim Mineruam ad Tritonidem paludem natam fuisse, vt ea ferè palude prognata videatur. sed tamen fas non sit à tanti scriptoris sententia recedere. Cū citat Platonem in quarto, significat quartū Platonis librum, qui Phædo vocatur. Lego infra, *sed luca, neque vrsi potius Lucani quàm luci dicti*. Infra autem existimo ita scribendum, *Qui enim vt haberet orationē, publicè ab vniuersis tum legebatur, ab oratione orator dictus: cū res maior erat, legebantur*. Infra vitiōsissimè legitur in Saturnio carmine. Non enim versus Saturnius est, qui est iambicus hypercatalecticus, sed versus Ennii heroicus: vbi narrabat Numam mensas sacras, quibus ad rem diuinam est opus, & ancilia Saliorum constituisse, eundemque liba instituisse ad rem diuinam, & fictores, qui sunt panifices, libarii que vocari possunt. In vetere inscriptione legi, *discipulum fictorum pontificum*. In vetere libro reperio, *argei sunt è scirpeis simulachra hominum xxiiii. ea quot annis de ponte sublicio*. Tutulati sunt qui in re diuina habent in capite tutulum, vt flaminicæ & pontifices. Lego autem, *queis habent vti velatos*.

ADVERS. LIBRI XXIII,

CAPVT XVI.

CUM VARRO nominatim in libris de lingua Latina scribat, *vt in his qui sunt versibus plerique*, quod mox pedibus solutum liberūque creditur, ego modis & numeris vinctum ligatūque censebo. Sequuntur igitur statim duo claudicantes iambici, quos scazontes Græci vocant,

Volturnalem, Palatuaalem, Furinalem,

Floralem, Falacrem, & Pomonaalem idem fecit.

Falacrem autem pro Falacrati posuit, coactus versus lege. Lego mox, *que obscura sunt, eorum origo Volturnus*. Excipiunt non longè nomina piscium, vt ait, Græca, sed nulli intellecta, in versu Lucillij: quem ego sic

legi debere censeo,

Ocidunt Lupe superba te & iura siluri:

Summa te, atque amia.

Notum est, ne testato agam, ex Horatio & Persio, quàm acris & vehemens fuerit in Lupum Lucillius: eum credo hoc carmine compellari. Etiam Lucillianum versum ita scriptum reperio,

Quidam thynno capto corium excludunt foras.

Antonius Augustinus, vir & eruditissimus & optimè de literis elegantioribus meritis, Varronis verò vindex, assertor, patronusque vnicus habendus: immo verò eius potiùs Æsculapius existimandus, siue sola animi coniectura ductus, siue librorum auctoritate adductus, commodissimè coruum legit. Lego paulo post Ennianum versum hunc in modum,

-cana quæque in

Corpore ceruleo cali cortina receptat.

Tantum è telo cæli feci: & in libro antiquo dubium erat lineamentum primum, & ambigux inter c & t figuræ. Hoc versu Ennius hemisphærium cæli cortinam appellauit, de similitudine cortinæ Apollinis, quæ, ut ait, nomen habuit à corde, quòd inde primæ sortis existimata. Inuenio in antiquo exemplari, *Quid vnde mustis symphærim perduellibus?* quod & adscribendum putauit. Cæterum Opilius verborum enodator antiquorum fuit: is à stella, quæ vesperi oritur, tempus vespertinum ipsamque vesperam, vesperum vocari credidit. At verò apud Catullum alia significatione dicitur, *Vesper adest iuuenes.* Intelligitur enim ipsa stella. Atque hic sensus erit editiones sequenti. Nam libri manualis literaturæ habent, à quo eam Opilius scribit vesperam, quod de stella liquido perspicuèque intelligitur, nò de suprema tempestate. quo sensu & in Catulliano cæso erit accipiendum, aliudque quiddam significabitur quàm tempus primum noctis. Eam stellam, ut libri sanctiores loquuntur, Græci vocant *Δία τωβέρων*. In x r i tab. lege, ut penè notum est puerulis omnibus, è Gellio scribendum, *Sol occisus suprema tempestat esto.* Scribendum etiam omnibus approbantibus & scripturæ gratulantibus, *ea enim*

merces quæ Græcè dicitur λάρσεν. Ennio in libro iuratisimæ fidei versus iste tribuitur,

Risi gomet mecum casabundum ire ebrium. Casabundum autem, non cassabundum, hac de causa scribendum censeo, quòd à cadendo deducitur à Varro: vel, ut melius origo intelligatur, quòd à casare proficiscitur. Quod continuo additur, *Diabathra in pedibus habebat, erat amictus epicroco,* de homine dicitur cultum muliebrem & molliorem gerente. nam & diabathra muliebria erant calceamenta, & color croceus in vestitu viris erat indecorus. Vbi porrò hodie in Plauti exemplaribus legitur, *lanam carpere,* M. Varro sine controuersia legit carere, quòd est purgare, ut interpretatur. quo vocabulo vsus etiam dicit Nauium in Comœdia: sed & vltro ipse ita carere vsurpat cum hic scribit, *Cum ex ea carere quod in ea heret, neque est lana.* quæ in Romulo Nauius appellat *osca,* ab *Oscis.* Purgamenta & fordes lanæ per contumeliam & iniuriam summam *Oscorum,* qui obscæni habebantur, *osca* Neuius appellauit, ut Varro interpretatur. Scripturam veterem interpolant multi, aliique aliter euulgant: est qui scribat, *quod in ea est nequam, est lana.* est qui secus, *nequa est lana quam,* hæc excogitata & commentitia lectio si cui probetur, significabit nequa lana sp. urcam & impuram, quæ non sit aliqua, id est alicuius pretij. Nam Sospater nequa dici pro nequam docet. Lego mox, *milibus si quis eorum deperisset: & nam illum tibi ferentarium.* Ac videtur ferentarium amicum potius dixisse Plautus, qui subsidio & auxilio futurus sit, quàm quomodo Varro interpretatur, qui inanis & sine fructu sit. Sed Varroni tamen vix reclamare audeo.

A D V E R S. L I B R I X X I I I,

C A P V T X V I I.

V E R S V S] M. Actij extat apud Varronem subobscurus, *Non quasi nunc hæsent hic limaces luidæ?* quem de meretricibus dictum accipio, quas ad despiciendum limacibus comparari existimo. & fortasse cum eo

continuari debent elogia huius iambici, *Diobolares, schœnicolæ, miracula*. Ac schœnicolæ quidem dicuntur quæ schœno unguentario (sic enim in Varrone legendum existimo) nonnullam odoris gratiam accerferēt: quas & schœno delibutas ipsemet Plautus dixit. Versus sequitur, superioribus, ut apparet adiungendus: sed in scriptorum libris variè conceptus: cuius haud scio an verissimam sim formulâ exhibiturus literatis. Quem admodum tamen mihi videatur esse scribendus dicam: etsi scio perdifficile esse malignos calumniatorū mortus effugere, qui non tantum satis habent ipsi reprehendere, verum etiam clam submittunt & subornant qui reprehendant. Lego igitur, *scracia scrupedæ, strictabillæ, tantula*. Tantulæ sunt, parvæ, breues. ut apud Plautum, *Tantula tanta verba fundit*. Scraciæ sunt æquè despiciendæ & contemnendæ ac screa sputaque, sic vocatæ quasi screaciæ. videtur Varro scraciam explicare siccam. Nam in eo videtur legendum, *scracia siccam significat*, vel exiccam significat. Nam cum siccæ sunt & arētes fauces, magno & difficili strepitu & roncho velut troclea screatum trahimus. sic ad significat, tamen non muto. Scrupedam Aurelius exponebat à scauro pede vel scauripedam. Nam sic in Varrone lego. scaurus autem exponitur *σπέρλιπος* & *σκαυρός σκείνος* à veteri critico. Horatius quoque,

Balbutit scaurum prauis fultum malè talis, in Sermonibus scribit. Lego autem non longè, *ex eo ab Actio positum in curiosa*. Itaque est in Menalippa, *reycis abs te religionem scrupream pone*. Actius, inquit, scrupream pro curioso usurpauit in Menalippa, cum religionem scrupream dixit, quam post tergum reiiciendam ait. Strictabillæ dicuntur non tam ambulantes, quam summo pede vel talo terram stringentes. quod vsuuenit iis quibus pedes læsi sunt, vel crura. Nō enim planum ponunt vestigium pedis, sed eius extremo tantum radunt solum, qui iidem pedibus suis ægrè stant & insistant. A stringendo deducitur strictare: à strictando strictillare per diminutionem: & per eandem iteratam strictibillare, vel strictabillare, ut à conscribere, conscribillare. vnde

vnde strictabillæ sunt appellatæ, ut Varro ait. Nec verò scriptura quam hinc tueor, mea est, sed eorum librorum, quibus hodie solis testimoniū (ut placet quibusdam) dictio est. Lego autem in sitelli tergo, *mulier es, vxor, cuiam te ego noui: scio axiciosam*. & paulo antè, *axiosæ annonam è vili caram concunnant viris*. Repetio mox, *Quasi Claudius scribit axiosas demonstrare consupplicatrices, ab agendo axiosas*. Mulieres rebus diuinis deditæ, simpulatrices dicebantur, ut ait Festus. Idem scribit antiquos axit pro egerit dixisse: ut apud Plautum adaxint, pro adegerint, in Aulularia reperitur. axiesque refert esse mulieres in ædibus vnà agentes, & axiosos, factiosos: ut axes fortasse Pompeio mulieres sint, quas axiosas Varro vocat, quæ vnà agunt cum aliis. Axitas etiam reperio in antiquo lexi-co exponi *δοπιλασσαντες*. Alij hic actiosas vbique legunt, & suspicatrices, non supplicatrices. Nos istam varietatem lectori potius proponimus, quam nostram sententiam interponimus. quam tamen si quis requirat, putem Plautum axiosam scripsisse. Varro autem Claudij non sequitur interpretationem, sed eam affert quam retulit Festus. Mox autem legendum, *de scribula ut delumbos cœnabis Cherea*. *Scribula, ut Opilius scribit, circum coxendices sunt nobis*. Strebula Pompeius ait Umbrorum lingua appellari partes carniū sacrificatarum. Arnobius libro v i i ferè ut Varro interpretatur, sic scribens, *Non enim placet carnem strebulam nominare, quæ taurorum è coxendicibus demitur*. Etymologiam ei Græcam reddit Varro, à verbo *σπέρειν*, quod est vertere. Legendum quoque mox existimo, *Scobinam ego lima actatam abasi*. Nam Varro limam interpretatur: quod non faceret, nisi eius poeta mentionem fecisset: quam materiam & instrumentum & rem fabrillem dicit. Cæterum cum scribit Actium dixisse personas distortas, oribus deformes, miriones, de personis histrionum monstris & deformibus intelligo: quod & de similibus figmentis ridiculis accipi etiam velim.

GESTIT animus, in Varrone, vbi scribitur, hoc factitatum Aristoteles scribit in libro qui inscribitur nomina barbarica, scribere, contra librorum testationem omnium, quod amentia fortasse videbitur multis nimirum effrænata: veruntamen, vt dixi, gestit animus scribere, νόμιμα βαρβαρικά. Nam, vt opinor, Aristoteles de legibus & institutis barbarorum scripserat, non de eorum lingua: & Varronis verba nescio quid tale demonstrant. At quod ex Ennio affertur, *decem coclites, quos montibus scimus riphæis fodere*, de Arimaspiis intelligo vnoculis, qui Riphæos montes incolebant, & auraria metallata fodiebant, quæ rumor erat à Gryphis custodiri, quos Latini picos appellant. Ergo cum in Aulularia scribitur, *Pici diuisis, qui aureos montes colunt*: Gryphi intelligendi sunt. de quibus ita Mela scribit, *Gryphi, seuum & pertinax genus ferarum, aurum terra penitus egestum mirè amant, mirèque custodiunt, & sunt infestis attingentibus*. Quocirca cum in Curculione scribitur,

De Coclitum profapia ted' esse arbitror, non de Romanorum Coclitum familia, sed Arimaspiis dictum intelligo, qui erant (vt historici scripserunt, etsi, vt existimo, falsò) vnoculi. Lego mox in Varrone, *Quod est apud C. Actium, Nocte intempesta nostram deuenit domum*. Locus enim est sumptus è Bruto Actij. Versus porro qui de intempesta nocte anapestici proferuntur, à duabus personis dicuntur: vna interrogat, *Quid notis videtur?* altera respondet, *In altifono cæli clypeo temo superat stellis sublimis, agens etiam atque etiam notis ster*. Atque hos versus, vt scripsi, ita legendos arbitror, modulo nobis fauente, editiones condemnante. Scribo mox, *ad tempus designandum*. Septentriones autem ait à Latinis vocari septem stellas. Sic à Cicerone appellantur, i. Tusculan. ita scribente, *Quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad septem stellas*. Lego

autem in Varrone, *nostris eas septem stellas, boues & temonem, & prope eas axem*. Nam mox ostendit triones esse boues, quasi tertriones, sed er detritum esse censet. ex quo legendum arbitror, *Unde triones vt dicerent, er detritum*. Lego paulo post, *ad postremum peruenieris*. & redito huc contorcio *Reciproca tendens neruo equino concita tela*. Quod ait, ita accipiendum auguror, Cum arcus teditur, sagitta ad nos versus trahitur, quæ mox, dum mittitur, in eam partem vnde trahebatur redit: idq; est quod reciprocum appellat. Cæterum vbi Varro in Terentio legit, *scortatur, potat*, omnes vno consensu & coniuratione editiones hodie *obsonat* exhibent. At in Plautino versu lego,

Si vnum epityrum esuriens apud illum insanè edam. Quam scripturam, vt nihil aliud dicam, certè versus ipse flagitat, qui alioqui conturbatior erit. Non longè, *flexanima, tanquam lymphata*, è libro Ciceronis de Diuinatione emendandum est. Mox etiam scribo, *ea Thelis illi mater*. Nam quæ Thetis à Græcis appellatur, eam Ennius Thelin vocabat. Varro De re rustica, *ne continuo his quas melicas appellant falsò: quòd antiqui & Thetin, Thelin dicebant, sic medicam melicam vocabant*. Mox interpretatur Varro quod Pacuius dixerat, *et Bacchi sacris commota*. Nam Baccha in Cicerone pro Bacchi malè legitur. In versu poetæ què Varro profert, littus peruolgans, est littus pererrans, obiens, lustrans: vt apud Lucretium,

*Multiplexque loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo cæli peruulgant fulgura cælum*. Quid si legamus? *rite perfectis sacris, rectè vult accipi*. nos tamen aliis id iudicandum relinquimus.

INSIGNIS est illa Varronis translatio à fugitiuis feruis sumpta sanequam eleganter lib. IIII De lingua Latina, *Quare illa que sã maioribus nostris ademur obtento*,
l. ij.

fugitiua si sedulitas Mucij & Bruti retrahere nequit, non si non potuero indagare, eo ero tardior. Fugitiui enim serui dicuntur retrahi, qui è fuga reducuntur domum ad herum: vnde & apud Varronem De re rustica fugitiuarius dicitur qui fugitiuum conquirat & sectatur. De verbis igitur, honesta præclarâque translatione, vt de seruis, locutus est: vt & Terentius, *Retraham hercle opinor ad me illud idem fugitiuum argentum tamen.* Sallustius: *in hâc erat Fuluius senatoris filius, quem retractum ex itinere parens necari iussit.* Ait idem Varro, *quod nec omnis impositio verborum extat: vbi impositionem verborum nominat, quam Græci ὀνομαστικὰν vocant: ea nomina intelligens quæ primùm rei alicui significandæ imposita sunt: quorum multa iam non comparent, cùm tamen ab iis alia profecta in vsu fortasse sint.* Impositiones enim nomina primitiua appellat, à quibus oriuntur declinationes, id est deriuatiua. Varro libro v 1, *Duo igitur omnino verborum principia, impositio & declinatio: alterum, vt fons, alterum vt riuus.* Ait Varro de literis loquens, *& propter earum artationem.* ego è libris antiquis *tractationem* lego. Tractatio enim est cùm tanquam manu literæ tenentur, & huc & illuc transponuntur & traiciuntur. Itaque literarum tractatio, est earum traectio & transpositio. Sic Cicero scribit materiam in verbis esse, tractationem in collocatione verborum. Vt enim verba optimè collocentur, à nobis tanquam manu tractantur, & aliis atque aliis locis collocantur, vt iucunda sit & lenis eorum compositio. Inquit Varro, *quartus vbi est aditus & iustia, regis.* Qui ad quartum, ait, gradum peruenit, is rex fuerit, & planè modis omnibus rem absoluerit. Tale est illud Horatianum,

-rex eris, aiunt, si rectè facies. Aufonius,

Qui rectè faciet, qui non dominatur, erit rex.

Sic victor etiam dicitur qui aliquid perfecit & absoluit. Virgilius,

-victor que virum volitare per ora. Iterum,

Illi victor ego & Phrygio conspectus in ostro.

Lego autem mox, *Quod si summum gradum non attigero, tamen secundum præteribo.* Inficiantis enim particula delenda est. Se enim profitetur vltra secundum gradum perrecturum, cùm ad Cleanthis philosophi lucernam lucubrarit, non tantùm Aristophanis grammatici. Mox quoque, *Volui præterire eos,* lego ex antiquo libro. significat enim se vltra grammaticos (qui tantùm ficta à poetis verba expediunt) progredi velle. Homines etiam in locandi explicatione scrupulus malè vrit cùm scribitur, *ab eo præco dicitur locare, quoadusque id emit.* ego malè coalescentia puto diuellenda: legendumque censeo, *quoadusque idem it.*

l. iij.

ANTONII AVGVSTINI

EMENDATIONES SEV ANNOTA-

tiones in quosdam Varronis locos, qui-
bus vel variæ lectiones, vel con-
iecturæ in dubiis locis
proponuntur.

PAGINA 2. V. 25.

POSSENT] *possint.*

2.31 PROPTER bis quaternas causas.] *Propter quaternas causas. Propter has quattuor causas. Propter ternas causas.* duo priora ex libris, posteriora audaci emendatione.

3.1 HEIC commorandum] *heic admonendum.* ex libris vtrumque.

3.14 QVARTVS, vbi est aditus, & initia regis] *aditus ad initia rei.* non infelici audacia emendarum.

4.4 INITIA] *principia.*

4.11 QVARE fit vt omnia ferè sint] *Et ideo ferè omnia.*

4.18 QVARE quattuor genera] *quare quod quattuor.*

4.19 HORVM enim] *harum enim.* vtrūque mendosè.

4.33 FILIAM habeo] *Virginem habeo.* Plaut. in Aulul.

4.35 OTERRA trita] *O terra terrea. O terra Greca.* ex libris. Totus hic locus Ennii mendosus est.

5.31 ANDROMACHA Noctique caua] *Andromacha noctu. Quæ caua.* ex felici audacia.

5.35 CAVEA, & cauile] *cauea, & caule,* non nemo emendat.

6.15 VIA quidem] *Via siquidem.*6.24 PINSIBANT] *pinsabant.*

6.26 AB EO qui Romanus combustus est] *ab eo qui Rome non combustus est. Ab eo quoad Rome cõbustus est.* vtrumque ingeniosa inuestigatione.

6.34 VTRVM Q.] *aut vtrūque,* nõ nemo mutat.

8.12 ITEM alia, quæ segetes ferūt] *item alia. Quæ segetes ferunt.*

8.24 SVSTOLLIT] *sustulit.*

8.28 DIVIDIT in eos agros, &c.] *Locus mendosus.*

8.32 VBI nunc est Roma septem montium demissior] *Locus mendosus.*

9.1 TERRA abiit] *terra abii.*9.4 HINC sudor quivis] *hinc sudor. Aqua & n.*9.16 SVSCIPIVNT] *sufficiunt.*9.20 *σεμὸν] σεμὸν, aut σεμῶν.*9.27 CONTINVE] *continuo.*

9.31 QVI aliter facit, ex ambitu causam dicit] *indagabili ex ambitu,* libri omnes quos vidi.

10.3 NIHIL Latinum vt quod oritur] *nihil Latinum & ignotum: vt quod oritur,* quidam putant ex veterum librorum notis scribendum.

10.27 SVNT & nomina, &c.] *Ante hæc verba,* multa, ni fallor, desunt.

11.17 QVOD ea, qua tum itur, velabrum] *quod ea, qua tū descendebant, dicitur velabrum.* vtrūque ex libris.

12.17 PROXIMO cliuo] *proximo cliuo.* vtrumq; habent libri.

12.13 VIMINETA fuerunt] *Vimina nata fuerunt.* ex libris vtrumque.

15.15 ADIVNGAT] *adiugat,* vir quidam doctus mutat.

16.4 IBANT malam viere] *ibant malacci.* vtrumque libri. *Ibant mane viere,* idem vir doctus.

18.1 IGNI S scindit. Ideo calet] *ignescit; ideo calet;* alter vir doctus.

18.18 QVO D ibi dixit] *quod ille dixit.* Plaut. in Cistell.

20.24 CONSVL fiat] *consul fuerat.*

l. iij.

21.35 E T inde desitum] Locus mendosus, litura fortasse emendandus.

22.26 E X T R E M E I S subsidio] *extremi subsidio*. placet viri cuiusdam docti coniectura.

23.18 C V I eæ opimæ] *cui ea opima*. ex coniectura.

24.1 Q V A S indagatur] *quasi indagator*. vtrumque ex libris.

24.2 Q V O D sequitur verbum aduentum, & inuentum] Sunt qui ita scribendum putent, *Venator à Vento, quòd sequitur feram ad Ventum, & in Ventum*. Legitur etiam, *Venator à Venatu, quòd, &c.*

24.6 F V N D A M E N T V M instituit] *negotium instituit*. ex libris vtrumque.

26.18 E X T A loco quo solent addi ex mola, id est sale, & farre molito] Sic in veteri libro Achillis Masei, quo multum vsi sumus. In alio libro est, *exta ollica*. Scribendum forsitan est, *exta olla coqui solent addita mola: ea est ex sale & farre molito*. Valerius Maximus libro secundo, capite primo, ita scribit, In sacrificiis mola, quæ vocabatur, ex farre & sale constat: exta farre sparguntur.

26.32 H O R R E V M ab horrendo] *ab horrido*. ex coniectura.

27.12 E T placenta, quod edebant] *& placenta*. *Quod edebant*. rectius est.

27.19 Q V A E nimis cruda] *que minus cruda*. ex coniectura.

27.34 E T V T seruarent, salere] Diomedes ita scripsisse Varronem existimat, non salire, libro 1, capite I I I I.

28.22 I T E M Græci sigillatim, vt ouum, bulbum, lana] Locus mendosus.

28.28 T R A M A, quòd tranat frigus] *trama, quòd trameat filum*. Sic docto cuidam viro placet. Et postea, *genus vestimenti densum*.

29.4 I N cacumen] *in acumen*. vtrumque habent libri.

29.6 C O N S E C T V M S I T] *consecteis sit*. ex au-

daci emendatione.

31.6 P O C V L I genus *δεπείου*] *δέπασπεν* ex Polluce, libro X I.

31.29 C A L I D V M] *caldum*.

32.16 C O L L I G A R E N T. Dictū capital.] *Scribe, colligarent; dictum capital.*

32.29 C A L T V L A M, ac crocotulam] *ant.* Plaut. in Epidico.

33.9 A V T colendi] *aut colligendi*. ex coniectura.

34.1 S O L V V N T, id est luunt] *Scribe luunt, id est soluunt.*

34.18 Q V A E virgeis] *que iuncea*.

34.34 Q V O munitius] *quo muniti*.

35.27 C O G N O M I N A T V M] *nominatum*.

37.25 M I L L I E S aduentu] *milites ad Vectim*. ex libris vtrumque. *mulieris ad Vectim*, placet docto cuidam viro.

37.30 M A G I S T R A T V S misit] *mag. signum misit*. ex libris.

37.35 Q V O D alii esse] *quod alij inesse*.

39.13 M I T T E R E T carpentū] *miceret carpentum*.

40.27 E T ius institutum] *& institutum*.

40.33 S V P E R lectulis origines] Hæc non coherent superioribus.

41.15 V T Sagum, Reno Galli quid gaunacumma eius sagum] Locus mendosus.

41.17 T O R A L E] *Scribe toral.*

42.32 *δωμον*] *δωρον*.

43.10 V N V M addunt] *vinum addunt*.

44.17 V O C A B V L O] *Verbo*.

47.14 V I D E B I M V S, factum volo. i. redito conticinio] *Videbitur, factum volo: redito huc conticinio*. Plaut. in Afin. Vide 85. 10. 11.

47.17 D I E S E S T] *tunc dies est*.

47.25 T E M P O R I S pars] *temporis pars prima*.

47.28 V I R E R E] *Viuere*.

48.17 E S T satis] *sat est*. Plaut. in Trucul.

50.26 A N T E diem duodecimum] *quartumdecimum*. ex Fastis.

- 51.4 VT à suffiendo subligaculum] *à suffiendo, & subligaculum.* ex verisimili coniectura.
- 52.3 SACRIFICATVR] *sacrificant.*
- 53.12 M V C I V S abnegabat] *ambigebat.*
- 53.28 PERTINEAT] *pertinet.*
- 54.35 AB aliquo] *ab alio.*
- 55.17 SECVTI] *secutus.*
- 55.28 QVORVM repertum] *quorum in promptu.* non nemo opinatur scribendum.
- 56.24 MENTEM quodammodo motam amoueo] *mentem quod moueo.* ex docti viri opinione.
- 57.3 VT Libétina] Nonius Marcellus refert Varonem scripsisse libro IIII, siue V De lingua Latina, proluuiem & prolubidinem dici ab eo quod lubeat. vnde etiam lucus Veneris Lubentinae dicatur.
- 57.33 AC fatuus fari id] Locus mendosus.
- 58.4 CVM de poetis] *de poematis.*
- 58.15 POLLVTVM] *polluctum* quidam scribendum putat. & P. 58, v. 17, 20.
- 58.17 ID dicitur. Pollutum] *id dicitur pollutum,* quidam.
- 58.19 PORRECTA] *proiecta.*
- 58.34 ET fatuus, & fatue] *& fatua; & vel & fatuus;* scribendum esse opinamur.
- 59.17 A CONCINNE] *à concinno.* ex coniectura.
- 59.22 QVOD proscenio] *quod in proscenio.*
- 59.28 EXTREMVM nouissimum, &c.] Refertur hic locus à Gellio lib. XI, cap. XXI.
- 60.24 QVOMODO additæ erant, quibus] *quom additæ erant, qui.* ex coniecturis.
- 60.24 SI dico quid scienti quod det, quod ignorauit, trado] Locus mendosus.
- 61.6 SVI CVIVS QVE] *svius cuiusque.*
- 63.19 SEQVOR Hercule] *sequor Hercle.*
- 64.32 NAM & quidem facere verba, &c.] Locus mendosus tribus his versibus.
- 65.19 ET qui id in testamento] *& cernito in testamento.* coniectura audaci ex Varrone libro proxi-

- mo, & Vlpiano in Institutionibus.
66. II AVDIO, aut ausculto] *audio, haud ausculto.* non nemo.
66. 19 REPOTATIO] *reposita.* doctus vir.
66. 25 MANVTERIVM,] *manutergium.*
66. 25 NVNC primùm ponam] Ante hæc, verba videntur multa deesse.
67. 18 ALIQVOT rebus idem] *item.*
67. 21 QVAM comœdiam alii] *M. Attii,* docti viri scribendum putant. Sic proximo libro, M. Attius in Casina. *Quid fringitis?* Plaurum utrobique hoc nomine significari scimus. Sed quid de Bœotiae auctore iudicauerit idem Varro in libris de comœdiis Plautinis, videndus Gellius lib. III, cap. III.
67. 35 AVSPICIO orando] *exorando* quidam.
68. 2 VBI canat collegas] Locus mendosus.
68. 9 CAPVT edicti] Delent quidam verbum edicti.
68. 13 CLASSICVS canat] *classicum* fortè, ut *hosticum* paulo post.
68. 22 QVOD censor exercitu &c.] Locus mendosus.
69. 10 QVAE cum E,] *quia I cum E,* quidam: sed mihi locus hic mendosus adhuc videtur.
70. 13 OBSCVRIOR fit voluntas, in posteriores non reprehendenda. Igitur] Locus mendosus, ita fortasse emendandus, *voluntas impositoris. Non reprehendendi igitur illi.*
70. 16 FACILIVS] *Et facilis.*
70. 20 AB EO quod non erunt &c.] Locus mendosus.
71. II MVLTQ tanto propius] *tanto* delendū est.
71. 18 VT QVIA quare ad medendum medicina] *à medendo medicina,* quidam: sed non est locus integer.
71. 16 TESTAQVE meta, &c.] Locus mendosus.
73. 12 NAEVIVS: Expirante vapore vides, vnde ignes cluet mortalibus diueis] *expirante vapore vides.*

mus, Unde ignis lucet mortalibus clam diffusus. ex Cicerone lib. 11 Tuscul. Gabriel Faernus, qui pleraque alia, emendabat.

73.25 VIDE quod opus fiat] *quid opus fiet.* vel *quid opus fuat.*

76.5 VELATAS frondenteis comas] Locus mendosus.

76.8 CVRVAMVS] *curvantur* forté.

76.14 COSAVLI, dolosi, eso, &c.] Locus mendosus.

76.23 CASCAS res volo profari] *profari* volo, quidam.

76.34 RIDICVLVM est, &c.] Priscianus libro 111 refert ex Pomponio postrema verba huius epigrammatis. *tua amica senex est.* cætera mendosè scripta rededit in hunc ordinem Octavius Pantagathus, qui permulta alia restituit. Veteres libri sic habent, *Ridiculum est cum te cascam tua cascã dicit. Amica Philipotonis eius, qui senex puerum dicit pusum, puellam pusam. Sic fiet mutuam mulnam, & sis vere pusus tu, tua amica senex.*

79.23 CVM res maiore ratione legebantur] *cum res maior erat, eo legebantur.* coniectura verisimili.

80.28 THYNNO capto, &c.] Locus mendosus.

81.20 DECEM annos] *duodecim annos.* vtrumque ex libris.

81.26 QVOD item] *quod itent,* non nemo.

82.2 EST nequam] *heret,* quidam. alii, *est. Nequã est lana.*

82.10 NAM inde] *nam id est.* ex coniectura.

82.21 PACVIVS deum triportenta in Mercatore ponit] Locus mendosus. & quæ sequuntur, Plauti sunt, non Pacuuii.

82.23 DIVIDIA est] *dividia est,* scribendum.

82.26 SED quid tibi est? lienes necant] *tibi est? lienes necant,* Plaut. in Curcul.

85.10 VIDEBITVR, &c.] Vide 47.14.

86.14 MORTICINIVM] *morticinum.*

86.25 FLEXAMINAT aquã lymphatam] *Fle-*

xanima tanquam lymphata, ex Cicerone, lib. 1 De divinatione.

87.9 LATINA.] Latine.

87.25 EVA X iurgio vxorem.] *evax iurgio Hercle tandem vxorem.* Plaut. in Menach.

87.28 PVELLA spe.] *puella sepe.* vir doctus opinatur.

88.28 QVIA ego antehac.] *quam ego ante hac.* Plautus in Cistell.

88.33 FERRE quem.] *fert qui,* doctus vir scribendum putat.

89.29 CLAMOR ad cælum.] *Ad cælum clamor.*

89.30 ET A frendice, &c.] Locus mendosus.

89.31 SVES auoluerat, &c.] Locus etiam mendosus.

90.12 DELIQUIVM est.] *deliquomst.* Plautus in Casina.

90.23 PERSIBVS a perite.] *Persicus* fortasse scribendum, ex Sex. Pompeio, qui peracutum interpretatur: & hæc Nævii verba refert, *Et qui fuerit persicus, carpenti adest ratio.*

90.24 PROTINAM à protinus continuitate significans.] Nonius Marcellus refert Varronem scripsisse, protinam vel protinus continuatione vel præteritæ vel futuræ longitudinis dici.

90.34 RESARRIRE ab ferra.] *referre ab ferra,* magis placet.

94.12 CAVSSAM quare ab impositis nominibus declinarint, ostendi] *causa inquam cur eas ab impositis nominibus declinarint: quam ostendi.* sic libri ferè omnes.

94.25 AC heis.] *atque heis* scribendum, vel *ac* delendum est, vt Faerno nostro placet.

94.33 CVM fiunt, &c.] Locus mendosus.

94.34 ET maneat.] *remaneat,* non nemo.

95.23 AB equo equito.] *ab equo equule,* quidam.

96.5 PROPTER eorum quam dicuntur.] Locus mendosus. *eorum propter que dicuntur,* quidam scribendum esse opinatur.

98. 14 QVAE petimus, quod] *quippe quod*, forte scribendum.

98. 34 ATRIVM *αἰσῦλον* similitudinem] *atrium αἰσῦλον simile*, doctus vir putat scribi oportere.

99. 14 SOLVM, quod] *solum, quo*, non nemo.

100. 28 SI ex diuerſeis] *sic ex diu.*

100. 29 ALVOLUAM] *ab luo luam.*

102. 1 EXSPECTARI] *spectari.*

102. 8 NVNC discrepant] *num discrepent.*

102. 17 QVARVM VIS] *quouis.*

102. 58 QVIS QVE] *quis, qua.*

102. 33 EFFINITVM] *finitum.*

103. 28 QVAE, quam] *qua, quam.*

103. 30 SIC ceis] *caer.*

104. 8 AD finitam] *ad infinitam.*

104. 20 SERVARE] *seruari.*

105. 21 PARMATA, Alba, Roma, Parmenses] doctus vir putat post verbum Roma scribendum Romenses, & Albanenses, ut Parmenses.

105. 29 SIC amabor, legor, & eiusmodi verbi, est vocabulum] *sic ab amor, legor, & eiusmodi verberis vocabulum.* ex coniecturis mutandum.

106. 30 NON falsum insulsum] *insulsum*, quidam.

108. 4 SVRVS. ibid. 5. SVRO. ibid. 7. SVRE.] *sciurus, sciuro, sciure*, scribendum arbitror.

108. 10 IN vocando] *in vocandei.*

108. 11 QVID QVID] *quidque.*

108. 34 QVIBVS das] *quibusdam.*

108. 34 SED quis das] *sed quisdam.*

108. 3 NEQVE alia trisyllaba fierent] Locus mendosus.

110. 18 IN mediis] *in aliis media*, ut docto viro placet.

112. 15 ID quidem est verum] locus mendosus, ut arbitror.

112. 22 ET EX hac consuetudo, &c.] Locus non satis integer.

113. 6 AN VSVS] *an vnius*, fortasse scribendum est.

113. 25 ALITER ac inde] *aliter atque in*, docto cuidam viro placet.

114. 20 QVOD sit] *quod non sit.*

116. 13 QVI amissa, &c.] Locus mendosus

118. 6 SANE] *ane.*

119. 3 ANIMADVERTIT] *animaduertat.*

119. 19 LENTIBVS nateis] *sateis* scribendum est.

120. 24 POSSVNT, quo] *possit, quo.*

121. 26 VOCIS verbeis] *verberis vocis*, arbitror scribendum esse.

122. 26 DICO non] *dico nos.*

124. 8 SED initio vocabulum] Locus mendosus

125. 26 OMNES tres] *omnes haec res*, quidam.

125. 28 AD silentium &c.] Locus mendosus.

126. 31 DEBVERVNT] *debuerunt.*

128. 18 IDEM QVE item contra] Locus mendosus.

130. 28 NEGANT] *negent.*

130. 31 QVOD in nihil] *quod nihil.*

130. 35 SI RATIO] *ea ratio.* Vel dele si.

131. 31 DECVIS] *decus.*

134. 8 VT Sappho, & Alcæus] *ut Alcaeus.*

134. 16 ET non] *Dele et.*

134. 31 IN nationes &c.] Locus mendosus.

136. 25 ETIAM in hoc] *etiam hoc.*

136. 32 QVARE cum] *quare cur.*

137. 27 SACRIFICORES] *sacrificor.*

137. 29 SACRIFICAT] *sacrifico.*

137. 33 ADLAVANT] *lavant.* Plaut. in Truculento.

137. 35 ADLAVANT.] *ad lavant.*

138. 29 VTRVM in secunda &c.] locus mendosus.

139. 3. MVLT A] *multi.*

140. 7 HAE murænae] *hai murana.*

140. 8 SIC aliis] *sic alij.*

141. 24 CVIVS QVE] *cuius est.*

142. 8 SENIOR seni] *senis seni.*142. 18 QVODCVM QVE conferas, &c.] *quodcumque conferas, aut simile esse, aut non esse. simile esse, & dissimile, si videatur: esse, ut dixi, neutrum, si in neutram partem praeponderet.*158. 19 VS VI] *vsus.*

HIS adde quæ in margine cruce adiecta conscripsimus, quæ aut ex libris variè scriptis sumpsimus, aut ex doctorum virorum cõiecturis. Coniecturarum signum est semicirculus additus.

INDEX EORVM QVÆ ADR.

TVRNEBI COMMENTARIIS

in M. Varronem De lingua Latina, docentur.

A			
Abalienatio.	120	Ambegna bos.	105
Ablatius frequens est Varroni		Ἀμβέγναις.	57
pro datiuo.	41	Amicire.	64
Abluere tenebras.	97	Ampiruarè.	45
Aborigines.	28	Amuleta.	118
Aboriri.	35	Anas, Normanis Bura: vnde	
Acanthus.	66	Bureilla.	82
Acca Laurentia.	45	Ἀνδροπέδιον.	45
Accalia.	88	Anfractus.	104
Accensi.	43	Angerona dea.	88
Acera.	68	Angeronalia.	88
Actii Brutus.	114	Angiportus.	70
Acus.	63, 78	Angustus.	8
Accusator & reus.	82	Ante & Præ.	42
Ad buccinam facere.	78	Apices lanigeri.	44
Adiugo, pro adiungo: Cõiugo,		Apolectus.	39
pro coniungo.	32	Apollinaris collis.	27
Ad Iunium.	71	Apuleius.	40
Adsignificare.	91, 97	Apuleii locus.	64, 65
Ad spontem respondere.	96	Arationes.	19
AEdituus.	103	Aratores.	19
AEliani locus.	100	Arbitrium, pro socio.	95
AElius Stilo Varronis magi-		Arctare.	8
ster.	71	Ἄρκτος.	114
AElius Stilo, qui & Præco-		Argentariorum tabernæ.	99
ninus.	94	Argu genitius Græcus.	75
AElius.	100	Arimaspi vnoculi.	114
AEmlia basilica, & Fulvia basi-		Aristippi tres.	83
lica.	84	Aristophanis locus.	60
Αἰών.	85	Aristoteles.	39
AEquimelium.	75	Armilustrum.	73
AEre diruti milites.	82	Arnobius.	8
AEs.	80	Arnobii locus.	113
Africanæ bestię.	107	Arnobius emendatur.	54
Ager effatus.	93	Arnignus.	49
Ager restibilis.	18	Aruus ager.	18
Agnæ facit & agnam.	87	Asbeston.	65
Agonalia.	85	Asbestini.	65
Alites vnde dicantur.	39	Asconii locus.	82
Ἀσπίς.	114	Asconius de triumuiris.	42
		Ascriptitii.	110

IN COMM. TVRN.

Asia duplex.	11	Calabra curia.	99
Astero manu & manum.	95	Calare.	90
Astres librales.	79	Χαροχρῆτοις Græci.	57
Astipondium.	79	Camilli.	106
Astiza arbores.	95	Candacus perantiquū verbum.	122
Astarte Venus à Salomone cul- ta.	31	Canere classicum.	48
Athenæus.	39	Canorus.	105
Attingere.	100	Capis & capulæ minores.	60
Attributum.	82	Capitium, Subucula, Supparus	
Auctoritas.	121	mulierum.	64
Audire & auscultare.	99	Capital.	63
Auerruncare.	119	Capitolium vetus.	76
Augumentum.	55	Caprotina.	87
Auguraculum.	28	Carere lanam, pro purgare.	109
Auguratio.	28	Carostribula.	112
Auguria vnde captabatur.	28	Casci populi.	105
Anjum nomina quædam esse		Casus, pastorib. Rom. primum	
Græca.	39	pulmentum.	52
Αὐλῆς ἐνὶ χερσὶ.	47	Casnar.	106
Auocare concionem.	100	Catonis locus.	34
Aufonius.	38	Catonis locus apud Macro-	
Aufonii locus.	76, 82	bium emendatus.	34
Axies mulieres siue dii.	113	Catulli locus.	115
Axit, pro egerit.	113	Catulli locus emendatur.	68
Axitiosi.	113	Catus.	169
B			
Balneum & balnea.	82	Cauilla.	13
Βαμναία.	118	Cauitiones.	13
Bicessis.	79	Caula.	13
Bidentaliam.	72	Cedere, pro venire.	82
Bonam copiam eiurare.	121	Censere.	42
Bos horda & forda.	86	Censores.	42
Bouerum, pro boum.	55	Centuria.	16
Boum & elephatorum cornua.	107	Cerionia.	25
		Κερκίς.	41
Brutus, comædia.	41	Cermalus vel Cermanus, locus	
Bubulcus, arator.	63	quidam Romæ.	29
Βύλλωστος.	40	Cernere hæreditatem.	98
Bura, & buris Maroni.	62, 67	Cerui.	58
C			
Cum G magnam habere affi- nitatem.	100	Chrysippus.	83
C pro G sæpe dici.	122	Cicero habitabat in Palatio.	29
Cælum.	11	Cicero in Timæo.	37
Cælum vnde: & κέσμος.	12	Ciceronis locus. 36, 67, 80,	
Camillus, Mercurius.	107	83, 105, 121	
		Locus De diuinat. illustratus.	
		104	
		Locus De finib.	43

INDEX.

Locus De finib.	60	Classicum.	100
Locus in lib. De nat. deorum		Cleantes.	9
illustratus.	13	Κλίεανος, vt κρίεανος.	52
Lib. 3. De nat. deorum.	37	Clius Publicii.	76
Lib. 2. De nat. deorum.	37	Cloacina.	38
Locus De nat. deorum.	91	Cluere lingua antiqua.	38
Locus De Repub.	46	Clypeus cæli.	108
Locus explicatus.	56	Cœnacula.	77
Locus emendatus.	115	Cœnationes hybernæ & æstiuæ.	
Locus in Anton.	99	77	
Locus in 2. De legib.	66, 86	Cohors:	77
Locus De legib.	99	Cohum:	12
Locus lib. 2. De legib.	107	Colles.	17
Locus in Pisonem:	72	Collini & Agonales.	45
Locus in Tuscul.	89	Collocare & locare.	10
Locus 2. Tuscul.	103	Columellæ locus de Centuria.	
Locus in orat. Pro Lege Ma-		16	
niliæ restitutus.	19	Come, pro pulsa & verbera:	
Locus in Rull. emendatus.	25	116	
Locus in Verrem.	59, 82	Comes:	116
In Verrem locus.	89	Comitare:	48
Locus lib. 4. ad Attic. emen-		Comitiati.	42
datus.	29	Compluuium:	77
Locus lib. 2. ad Attic.	71	Conceptiuæ feriæ.	89
Locus lib. 1. De offic.	6	Concino.	93
Locus lib. 1. De orat.	43	Condalium, fabulæ nomen.	
Locus lib. 3. De orat.	13	114	
Locus Pro domo.	86	Conficto.	122
Pro domo locus:	89	Conregio:	108
Locus Pro Flacco.	76	Conferere manum.	95
Locus Pro Muræna:	95	Consiliari.	92
Cicum non interduim.	116, 117	Conspondere.	96
Κικίλιας.	58, 60	Consposti & Sposti.	96
Cillibæ mensæ.	58	Consulcio verbum vetus.	41
Cincticulus.	57	Consulere.	41
Cinctus.	57	Consules & Prætores iidem.	
Cingulum.	57	41	
Cinerarius, Cinisio Horatio.	82	Consulibus non permissum co-	
Cippi.	70	gnoscerè de capite eius	
Circuli.	52	Rom. iniessu Pop.	42
Circumtextum.	66	Contra sponsum.	96
Citpius.	26	Copiosus.	48
Cistellaria Plauti non integra.		Κορίανδρος.	50
III		Corneta.	71
Cium.	113	Cornicen.	99
Clarigatio.	46	Cornicula.	73
Classicus.	100	Corollarium & coronarium.	82

IN COMM. TVRN.

Corona prima apud Romanos.	28	Dius fidius.	28
45		Do, dico, addico.	90
Corporis humani centrum. 104		Doliola.	75
Corpus, terram esse: animam ab		Donati locus.	49
æthere.	32	Donum.	80
Corruere.	68	Δοτίνη.	80
Cortina.	13, 109	Duplares armaturæ.	47
Χόρτον.	47	Dupondius.	79
Coum.	67	Duumviri.	42
Crepæ.	49		
Cretio.	98	E	
Κερίκη.	51	Editumus.	103
Κυλιμύον.	60	Εἰρωσίδης.	46
Culina.	22	Εἰρωσποσί.	46
Cultus.	62	Eiulitare.	120
Cum muliere esse.	98	Ennii locus. 14, 31, 62, 98, 102,	
Cumani.	14	105, 108, 116	
Cupedis forum.	71	Epichysis.	61
Cupes.	71	Epimenidis somnus.	101
Curia.	43	Epityrum.	115
Curia vbi, & quot.	74	Equiria.	86
Curia Hostilia.	103	Escendere, pro ascendere anti-	
Curiones.	43, 44	qui dicebant.	24
Cusiones, pro curiones.	105	Esculetum.	73
Cyathus.	61	Esquilina regio.	25
Cybia.	39	Euripidis locus.	47
		Eusebii locus.	31
D		Exercitus.	41
Decemviri Sibyllini.	116	Exoluere.	80
Declinatio nominum.	6	Extra.	87
Declinatio verborum.	91		
Deliquere.	121	F	
Denasci.	36	Fabiani Luperci.	45
Densum.	116	Fabius.	41
Depesta vnde.	61	Facere.	43
Depexum dare.	116	Facere fabulam.	97
Diabathra.	109	Facere Virgil. sacrificare est.	
Diana.	35	87	
Dianium.	25	Fagutal.	73
Dicare.	76	Fagutalis lucus.	73
Diespiter.	31	Fagutalis Iupiter.	73
Dicis causa.	94	Falacer.	44
Dicuntino.	94	Falacralis.	108
Dii contrarii.	36	Fartum.	95
Diiouis & Lucetius.	35	Fascinum.	118
Dionysius.	38	Februare.	91
Dionysii locus.	43	Feciales.	46
Dionysii Halicarn. locus. 44		Feciales legati, oratores.	46
		Feralia.	85

INDEX.

Ferentarius.	110	frequens.	69
Ferentarii.	110	Harpocrates digito labrū præ-	
Festus Pompeius emendatur.	22, 27	mens, quid significet.	30, 31
Fistola farraria.	17	Harpocratem reddere.	30
Flaccus.	38	Haruga.	49
Flamen dialis.	44	Hastatorum arma.	47
Flamē, vnde nomē habet.	44	Hicesius.	37
Flexanima.	115	Horatius.	35
Floras, genitius priscus.	76	Horatii interpretes.	35
Florus.	41	Horatii & Aufonii locus.	9
Foculus.	86	Horatii locus. 48, 50, 64,	
Fodicare.	119	69, 87, 101, 112	
Fontinalia.	88	Hordicidia & Fordicidia.	86
Fontinalis porta.	88	Homeri locus explicatus.	47
Fori.	73	Hostis.	6
Fornacalia.	85	Hesychii locus.	53
Fratia.	45	Hypsicrates.	47
Fratres aruales.	45		
Fritinnire.	120	I	
Fugitiarius.	7	Ianus geminus.	75
Fulgurita loca.	72	Idus Ioui sacra.	90
Fulgurita arbores Plauto.	72	Ille, pro certo.	94
Fulgurium.	36	Illicium.	100
Fundula.	55, 70	Illicium vocare.	100
Furinalia.	44	Impendium.	83
Furtum Lemnium.	103	Impluuium.	77
Futis & futile vas.	59	Impositio nominum.	6
		Incisi fastes.	67
G		In directo.	104
Galeritus & Galerita.	39	Induere.	64
Gaunacæ.	79	Indutui & amictui veteribus	
Gellii locus. 99, 102, 109		frequentes datiui.	64
Gellii locus emendatus.	63	Inficiens.	91
Genus pennis cōdecoratum.	32	Insipitur.	51
Globuli.	52	Insipere.	51
Granum.	51	Insulæ.	105
Græco ritu.	116	Interfecti, ad Gemonias trahe-	
Greges Fauiani & Quintiliani.	91	bantur.	21
Grex.	39	Intermentis.	85
Γροσφομάχι & γροσφορέρι		Intermentstruum.	85
Polybio.	47	Intertrigo & intrigo.	81
Grus, γέρας.	39	Intrita & intritum.	81
Gryphi.	114	Inumbrare.	84
Guttus, gutturinum.	61	Ipsa olera olla legit.	59
		Isicia, ἰσικον & ἰσικον.	54
H		Isidorus de Echino.	40
Habere, pro habitare Varroni		Ἰταλός.	49
		Ἰθρία.	52

I N C O M M . T V R N .

Iubilare vnde.	96	uenit in Hetrufcorum hi-	
Iudices, pro Confulibus.	99	ftoria.	25
Iudicium pratorium & cenfo-		Lixæ.	52
rium.	96	Locarii.	10
Iunius Gracchanus.	30	Loci.	11
Iuno Iouis coniux.	36	Locus ad bufta Gallica.	75
Iuno Lucina.	36,90	Locus purus.	18
Iunonis nomen.	36	Lucani locus.	46,72
Iunonis nomen multis dea-		Lucanica Martiali.	52
bus tributum.	90	Lucere.	97
Iupiter infimus, & infernus.	35	Lucerna.	9
Iurifcōfultorum verba in actio-		Lucienus.	84
nibus vfitata.	117	Lucretii locus.	97
Iuturna.	36	Lucretii plures effe libros	
Iuuenalis.	36	quàm qui ad nos perue-	
Iuuenalis locus.	77	nerunt.	11
Locus illustratus.	69	Lupercalia, dies Februatus.	91
Verfus illustratus.	34	Luperci.	45
L		Luftrum.	88
Lactantius.	38	Lutra.	41
Lacus.	22	M	
Lampridii locus.	75	Μάκελλοι & μάκελλα.	71
Lancula.	60	Μακελλωται Ξύρα.	71
Lara.	38	Macellum.	71
Lares querquetulani.	26	Macrobius.	36,37
Larium.	15	Maftiæ Suetonio.	55
Αά Ξν Hefychio μίθρον.	110	Maftiæ Martiali.	55
Laurentinalia.	88	Maftia Athenæo.	55
Laurulæ.	75	Magis.	59,60
Laurumiæ, & latomia, & latu-		Magifter populi.	42
miz.	72	Magiftri.	61
Αέβρι.	61	Magmentum.	55
Lectica.	71	Maior patria.	29
Legulus.	48	Malaci.	33
Lepifta.	61	Manducari, pro manducare ve-	
Leuidenfe munus.	117	teres dicebant.	117
Leuidenſis veftis.	56	Manio, vel Manius.	72
Libitina Venus, Libitina.	92	Maro.	37
Lima.	113	Maronis locus.	57,62
Lina, herbæ genus.	67	Locus explicatus.	66
Lingula.	122	Martialis explicatus.	44
Lingulata.	40	Martialis locus.	79
Literarum tractatio.	7,8	Matellio.	59
Liuius.	38	Matralia.	52
Liuii locus explicatus.	47	Meditrinæ deæ nomen.	88
Liuii locus.	47,72,73,95	Meditrinalia.	88
Liuius cum Varrone nõ con-		Medullium.	111

I N D E X .

Melandria.	39	Nomenclator.	42
Melicæ gallinæ pro Medica.		Νόμιμα βαρβαριζέ.	113
115		Noua nupta aquam & ignem	
Μελίμη.	52	tangebatur.	32
Mentia vnde.	58	Noualis ager.	18
Mentis intercalaris.	86	Nouare.	18
Mensium feriæ.	85	Nouenarius numerus.	38
Mephitis.	26	Nouendiale facrum.	90
Mercurius Thot.	31	Nouenfes.	38
Μη Ξπάλει.	29	Nouiffimus.	94
Māneruium.	25	Nouum, vnde.	94
Mænio pro munio.	99	Nugatorius.	111
Mænire oppidum.	69	Numerus Saturnius.	107
Mærus pro muro.	99	Nuntiare & obnuntiare.	58
Μοιτόν.	81	Nymphæ querquetulanæ.	26
Monitor.	48	O	
Mons querquetulanus.	26	Obsidium & obſcidium.	47
Montani & Pagani.	89	Offa, offula, offarii.	54
Mugiona porta.	78	Opalia.	88
Multo tanto.	101	Opilius vocabulorum antiquo-	
Mundus muliebris.	82	rum interpres.	109
Munus vt mænus, vnde dica-		Opiftnodomus.	76
tur.	69	Oppilatur.	67
Murcia feignium dea.	74	Oppius.	26
Murcus.	74	Orchitis, quæ & orchas.	53
Mures, mufculi, è genere con-		Orcius theſaurus.	35
charum.	41	Orcus, & orcum.	35
Muta & larunda.	38	Origines.	29
Mutua muli.	106	Ornatus.	62
Μυκωνίς.	78	Os in diſtione ofnamentum.	
Myrmecidis & Callicratis ope-		97	
ra.	100	Ofca lana ſordida.	110
Myrrha.	99	Ofci, & obſcæni.	110
Myrratum Plinio.	54	Ofcilla.	112
N		Ofſa confita.	75
Næuia ſylua.	77	Ouidii locus.	83
Nanus.	59	Locus de Veſtalibus.	108
Narus pro gnarus.	92	Metamorph. locus.	102
Natio, dea eſt Ciceroni.	13	P	
Necti.	120	Παριζέδν.	122
Neptunus.	37	Paganalia.	89
Nequa.	110	Pagi in vrbe, vt in agris.	89
Nexi in neruo.	121	Palatini.	45
Nexus & mancipia.	120	Palilia à Cic. & Athenæo Pari-	
Noctiluca.	97	lia.	86
Noctuculus.	50	Palma in vitibus.	33
Nocturnus, noctis deus.	33	Palumbes Iſidoro.	46

IN COMM. TVRN.

Pannuellum.	56	Locus Afin. & Milit.	117
Panther.	50	Locus Aulularia & Curculione.	114
Panthera quando Romæ primū vifa est.	50	Locus Cistell. restitutus.	118
Panus.	51, 56	Locus Curculione & Casina.	97
Papinius.	37	Locus emendatus.	111, 114
Papinius de Venere.	40	Locus in Rud.	35
Pappus mesium.	118	Locus Mostell.	95
Pappus.	118	Locus Pseudolo.	94
Parma.	57	Locus Penulo.	111, 121
Pastinata.	56	Afinaria.	42
Patellæ imponebant veteres quod diis libabant.	60	Plautus.	39
Pater patratus.	46	Captivus emendatur.	53
Pectere.	116	Casina.	40
Pectinata tectum.	77	Initio Cistell.	87
Peculatoriæ oves & peculiares.	48	Mostellaria.	63
Pecus inuritur & signatur.	103	Penulo & Afinaria.	36
Pecus, oris: & pecus, cedis.	48	Rudente.	36
Pedes betacei.	93	Trinummo.	36
Pelamis.	39	Plinius.	24, 34, 38, 39, 40
Pellis caprina, Junonis amiculum.	91	Locus emendatus lib. 32.	40
Penates dii per Dardanum ex Samothracia in Phrygiam delati, vnde & in Italiam.	31	Emendatus libro 18. cap. 19.	18
Peregrinus.	6	Emendatus.	34
Peregrinus.	16	Lib. 2.	37
Persii vetus interpres.	46	Locus.	81, 95
Persii locus.	56	Locus de Coclo.	12
Pertinacia vnde dicitur.	5	Locus de Myrmecide.	101
Peruulgare.	115	Plutarchi locus.	92
Pes magnus.	48	Locus de vmbilico terræ.	104
Pes planus.	48	Locus in quo malè scribitur καρποκράτης pro ἀποκράτης.	30
Pes scaurus.	112	Pœnio pro punio.	81
Petitor & inficiator.	82	Pœnitere.	81
Petronius.	36	Polenta Græcorum cibus.	51
Ἐπιφοκλίτια.	48	Pollucere.	93
Pici.	114	Polluces.	37
Pilani.	47	Polluctum.	93
Pilarii.	48	Pollulum.	79
Pindarus.	105	Polubrum.	58, 61
Πλώος.	56	Polybius.	42
Πιδύγια.	86	Locus.	58
Plautus bacchidib.	37	Pomœrium.	70
Locus.	57, 79, 86, 102, 110	Pomona.	108

INDEX.

Pompa.	73	Pythagoræ sententia de hominis parte genitali.	104
Pomponius.	42		
Pons sublicius.	43	Q	
Pontifices.	43	Quadrans ratitus.	24
Populifugia.	87	Quæstores.	42
Porca.	20	Quatuor causæ in literis.	7
Porci immolabantur Cereri.	49	Quinquatrum.	86
Porcopor.	49	Quintiliani Luperci.	45
Πορφυροῦ.	56	Quirinalia stultorum feriæ.	83
Porta vrbis.	69	R	
Postulatio.	71	Radix.	50
Postulationes decernere Cic.	71	Randuscula.	77
Pote pro possibile.	43	Ratio aciei instruendæ apud Romanos.	47
Πόπος.	60	Redandruare.	45
Præcingere.	64	Refici.	80
Prædia.	21	Religiosi dies.	90
Prædes.	21	Respondere.	96
Præfamino.	94	Retrahere.	7
Præficare.	50	Rex.	8, 9
Præstigiator.	48	Rica.	63
Præuerbia.	91	Ricinium.	66
Prensari.	48	Ricula.	63
Primigenia verba.	91	Ῥόγρι.	51
Princeps.	27	Roma à quo condita.	15, 16
Principū armatura & Triariorum.	47	Rorarii.	110
Probi locus.	82	Rostra.	74
Procilius.	71	Rubigalia.	87
Πρόχους.	61	Ruffuli.	42
Prodicere diem.	94	Ruta, ῤύτη.	74
Propertius.	50	S	
Propter viam facere.	34	Sacra Idulia.	26
Profecari.	54	Sacra via.	26
Profectum.	54	Sacrarium.	25
Proserpens bestia.	36	Sacrificantur pro sacrificant.	87
Proserpina, Iuno inferna.	35, 36	Salacia.	37
Proficium.	54	Saliorum carmen.	101
Protinam.	122	Sallustii locus.	11, 72
Puls Romanorum & Itolorum cibus.	51	Saltus.	17
Pultifagonidem dixit Plautus pro Rom. aut Italo.	51	Samnites gladiatores.	69
Puppis.	106	Samothraces.	31
Puteoli.	22	Sanctum.	34
Puticuli.	22	Sanctus deus Sabinorū Sanctus.	34
		Sanctus, Hercules.	35
		Sarrire.	122
		Sartum vnde.	95

IN COMM. TVRN.

Saturnus à Satu, Varroni: Ciceroni, quòd annis saturretur.	33	Serui opinio.	46
Saturnalia.	88	Sesquifenex.	106
Saturnia terra, Italia olim dicta.	23	Sextertium.	21
Saxum Tarpeium, vnde precipitabantur periuri.	21	Sigalon.	30
Scæna & scena.	117	Sillius citatur.	34
Scæuum & in bonam & in malam rem dicitur.	119	Simplares armaturæ.	47
Scalæ Deum penatium.	71	Simpultrices mulieres.	113
Scæua.	118	Simpulum.	61
Scæua res.	119	Sirpata dolia.	67
Sceptrum & sceptrum.	118	Solus & solum.	84
Scæuola vnde.	119	Sors.	83
Sceptus mons.	27	Spectacula.	73
Schanum.	111	Sperata.	96
Σανδαριον.	84	Spondere veteribus fuit dicere.	96
Σανδαριον horologium.	84	Σπονδαφοργι.	46
Scindere.	36	Sponsi.	96
Σκινυ.	117	Statutus.	89
Scrax.	112	Στιμματα.	44
Screa.	112	Στεφανφοργι.	44
Scriptura.	19	Στυλαι.	70
Scrupea.	112	Stipem auferre.	83
Scutum.	57	Stipites.	58
Securiclata & scandulata.	40	Stipites demissi. Cæli. 7. 70	
Sedere, id est, feriari.	86	Stipendiarii.	83
Segestria.	78	Stipendiarium.	83
Sembella.	80	Stirpes animalia philosoph.	50
Semicinctium.	57	Stoici philosophi.	9
Semina.	17	Stoici verborum etymologia scrutantur.	85
Sementinæ.	89	Strebula.	113
Semperuium.	62	Strebula vnde.	113
Senaculum.	75	Striatæ.	40
Senacula Romæ erant tria.	75	Strictare.	112
Seneca.	42	Stricillare.	ibid.
Seneca lib. 15 epist.	40	Sux spontis homo.	96
Septem stellæ.	114	Substructus.	74
Septentriones.	114	Subtemen.	56
Septimius Florens.	38	Suerum pro suum.	53
Septimontium.	22	Suetonii locus.	47
Septimontium ferix.	89	Suffibulana.	88
Serere auspiciam, sermonem, ratiorem.	16	Sulcus.	20
Serui locus de furcis.	58	Sulco.	20
		Sulco quinto, aut sexto, aut nono serere.	20
		Summanus.	71
		Suprema.	10

INDEX.

Supparas.	64	Trameat.	56
Susus.	76	Trebellii locus explicatus.	44
T			
Taantes.	31	Tribulum & tribulare verbum.	14
Taciti locus.	45	Tribuni.	42
Tantalus.	99	Tribus iure vocatæ.	30
Tartarinus.	108	Tribus 35 erant. Urbanae 4, triginta vna rustica.	30
Tatin & Titii sodales.	45	Tribus urbanae 4.	25
Tacienses, Titienses, Titii, Tatii.	30	Triens tertium pondo.	80
Taurii ludi.	74	Triones.	114
Tegus & terigus.	53	Triumviri de quibus cognof.	42
Terentius.	36	Trux.	58
Terma.	47	Trulla.	58, 59
Termentum.	14	Trulleum.	59
Terminalia.	85	Τρυβλιον.	58
Teruncius.	80	Tubilustrium.	73
Territorium.	13	Tubus, Tubicines.	58
Tertulliani locus.	34, 62	Tullianum.	72
Tesca.	103	Tunica ferrea.	57
Tesca & templa.	103	Tunica adamantina Horat.	57
Testa vt testum.	52	Turdelicius & Turdelicus.	84
Testudinata.	77	Tutelina.	34
Teta palumbes.	46	Tutilina dea.	77
Teucer Liuii & Pacuuii.	101	Tutulati.	108
Thelis pro Thetis.	115	Tutulium.	108
Theocritus.	39	V	
Thefauri.	82	V sæpe in B mutatur.	55
Θεία.	52	Valerius Soranus.	108
Thrinfare.	120	Vallum vnde.	68
Thrium.	52	Vannus Seruio.	68
Tuscanicum cauum.	77	Varicare.	58
Tusci.	77	Vas.	97
Tiberinus.	37	Vestigalia pop. Rom. portoria, scripturæ, decumæ.	19
Tibulli locus illustratus.	56	Vehiculi duplex etymolog.	68
Tigris quando Romæ visa primùm.	50	Vela vnde.	63
Togata & eius species.	87	Velabrum maius & minus.	24
Τόποι.	11	Vellaturam facere.	24
Torus.	79	Vellimina.	29
Trabati.	45	Venilia.	37
Tractatio.	7	Ventilabrum.	68
Tragula.	57, 68	Ventilatores.	48
Tragularii.	57	Veneriæ.	40
Traha, trahea, tragula, trahula.	68	Venus Cluacina.	38
Trama.	56	Venus victrix à vinciendo vt victoria.	33

IN COMM. TVRN. INDEX.

Venus vnde dicatur Varroni.	33	Virgilius.	35
Veretilia & Virginalia.	40	Locus.	51, 103, 118
Versus Saturnius.	107	Vitam cernere.	98
Vesper.	109	Vitruuius vmbilicum hominis	
Vesperum.	109	medium dicit.	104
Vestimenta muliebria.	65	Vitula.	122
Veltis vnde.	63	Vitulari.	122
Veterem memoriam à Salii ca-		Viuum linum Plinio.	65
ni & Mamurium veterium		Vls.	43
cantari.	92	Vmbones.	57
Vetustas.	6	Vnguenta.	99
Via.	70	Volucres vnde dicuntur.	39
Vici.	70	Volupia templum.	78
Victor.	9	Vrbs aratro condebatur & di-	
Victoria.	9, 122	uertebatur.	69
Vinalia.	86	Vrnarium.	82
Vinalia priora & posteriora.		Vrnat.	62
86, 87		Vruum.	62, 67
Vinalia rustica.	87	Vulcanalia.	87
Vinum legere.	48		Y
Vinum pendens.	87	Υσι & υλαμα.	57
Vinum pro vna.	87		Z
Viocurus.	8, 75	Zenonis opinio.	32

F I N I S.

PETRI VICTORII
Explicationes suarum in Var-
ronem castigationum.

PETRI VICTORII EX-
plicationes suarum in Varronem
castigationum.

IN M. VARRONIS LIBRVM I
De re rustica.

A C C E S S I T tribus quorum fidem maximè in
Catone expurgando secutus sum, quartus qui-
dam amici & familiaris hominis, qui in Varrone co-
mes illis adiungitur, & non negligenter à nobis in
hoc munere obseruatus est. Illum autem, quanuis
priscis temporibus exaratus non fuerit, paruifacien-
dum non putauì: nam domi doctissimi & clarissimi
viri, vt in eo quoque adnotatum est, Guarini Vero-
nensis Ferrariae exscriptus fuit: vt facilius etiam à
natali loco fides ei habenda sit. Non enim ab iisdem
exemplaribus, quibus nostri, profectus esse potest:
aut quando cum libris nostris cõsentit (quod sæpe-
numero facit) id astutè facere, & cõsilio aliquo frau-
dis cum illis inuito existimari debet: sed vt incorru-
ptus testis, quòd in veritate ab aliis prauè discrepare
nolit. De aliis plurimis, qui aut ex eodem fonte orti,
aut mendosè scripti sunt, mentionem non faciam:
nam aut ambitiosus in citandis testibus viderer, aut
studiosus sine vlla vtilitate fastidium adferrem.

Inscriptionem trium M. Varronis librorum à me
in optimis codicibus inuētam secutus sum. nam in-
dices quibus declaratur quid singulis partibus horù
sermonum cõtineatur, non omnes veteres sunt. Pri-
mi enim tātùm libri in manu scriptis exemplaribus
reperiuntur, & in loco quo à me positi sunt collocati

secundi ac tertii indicum in iisdem vestigium nullum. & sanè si quis accuratè animaduertat, non valde elegantes sunt. Quare à recentioribus additos puto: ob idque ad eos, vt adulterinos, notam adposui.

Pag. 3. QV O A D viuam.] In antiquissimo exemplari hìc & aliis locis passim Quaad, pro Quoad: vt in hoc libro, *Et quaad perarefcit furcillis uersari.* In 11, capite 11, *Quaad refrigerato aere uespertino.* Paulo pòst, *Et rursus pascunt quaad contenebrauit.* Nec multò infra, *Quaad conualuerunt.* Rem nouam hìc adnotasse contentus, nihil immutauì.

4 I N D I C A B O à quibus scriptoribus reperias.] Optimi exemplaris diuersitas, locutionisque nouitas scrupulum mihi iniecerunt, ne aliquod hìc mendum lateat. sed ne antiqua quidem scriptura omni labe vacat. Reperitas enim habet. Quare videant eruditi an Repetas legendum sit: ipsis enim rem dubiam incertam relinquo.

5 D A D I S, Dionysius, Euphiton, Euphorion.] Duo, nisi fallor, erant in his verbis magna errata: nantque, *Oades, Dionysius* *Ὠδὲ φυτῶν*, &c. antea legebatur. Refert autem scriptores rei rusticæ per ordinem literarum. Vera igitur est antiqua lectio, nisi aliquid mendi in tertio nomine sit. nam proprium nomen illud esse omnino credo, nec *Ὠδὲ φυτῶν* vllò pacto legi debere puto. Idem error apud Columellam erat: qui totum hunc locum à Varrone acceptum, iisdem penè verbis pertractat: nisi quòd in manu scriptis Columellæ exēplaribus nō Euphiton, sed Euethon, est. Maluimus tamen in re incerta (neque enim in nomen huius rerum rusticarum auctoris vnquam incidi) M. Varronis codicum fidem sequi, quàm Columellæ. illos enim fideliores experti sumus.

6 S E M E N T I V I s fèriis, &c.] Ita semper scriptum in his libris inueni. nam paulo item pòst, *Nam*

ferie sementiua. Aquod Catonem etiam, Pira Volema, Anitiana, & Sementiua.

7 S O L si perpetuo sit, aut nox.] Eūdem locum, quem hìc adducit Varro, intelligit (vt opinor) Sex. Pompeius, cum inquit, *Torrens principaliter pro exurens ponitur. vt est apud Pacuuium in Antiopa, Flammeo uapore torrens terra factus exusserit.* Verba tamen non parum diuersa.

7 S I N O N diffinderem meo in fititio somno meridie.] Hic locus turpiter foedatus erat in omnibus excusis libris: nos in manu scriptis antiquiorib⁹ penè integrum inuenimus. Hoc tantum in illis vitii erat, quòd Somnu, pro somno, scriptum erat: quam maculant dum tollere voluerunt finistri quidam emendatores, magis locum inquinarunt. Elegantia horum verborum, & sententiæ etiam ipsius splendor hanc sine multo nostro labore castigationem confirmat. In fititiū somnum *μετὰ φεικῶς* appellat, meridianum, qui tanquam inferitur & adnectitur longo illi somno noctis. nam Diffinderem, diuiderem significare, perspicuum est. Eādem sententiam, parum immutatis verbis, pronuntiauit libro 111. cum inquit, *Vbi æstate diem meridie diuidere soleam.*

7 Q V I viritim cis Ariminum datus est.] Sic locum castigauimus. Antiqua lectio, *Cesarem mundatus est.* Excusi antea codices inter se discrepabant. in aliis enim, *Casennatibus datus est:* in aliis, *Casare iubente datus est,* legebatur. Eruditi & ingeniosi viri nunc cogitabunt nostranè coniectura melior sit. nam aliquid omnino libertatis adsumendum fuit, si locum corrigere velles. deprauatus enim manifestò erat, nos autem modicè ea, vt opinor, vfi sumus.

8 C O N T R A auream imaginem.] Optimus omnium codex hac parte mendosus est. sic enim in illo, *Contra aurum imago.* Receptam lectionem retinuis

veterem tamen notam studiosis esse volui.

8 ILLI interea ad nos. Et Stolo, Num &c.] Multa hinc restituumus, secuti fidem optimorum codicum. in quibus aliqua licentia vsi sumus, nunc exponemus: ne si nostra sedulitas probata non fuerit, nostra culpa vetusti libri infamentur.

8 NAM non modò ouū illud.] Antiqua lectio, *Nam non modò cum illud.* Ouū castigauimus, ex his quæ sequuntur. Credimus enim in hac re iocari Varro- nem, siue Agrium potius qui loquitur. Quòd si ritū illum apud aliū auctorem expositum inueniremus, manifestius tota res intelligeretur.

9 DV M id nobiscum vnà videatis.] Antiqua hæc est lectio, ne minimum quidem immutata. ID autem ouū, intelligi debere arbitror, VIDEATIS. Nam paulo antè, *sed ne illud quidem ouum vidimus.* Ambæ autem hæ voces in excusis libris immutatæ erāt.

9 AD TE enim rudem esse.] Vetus hæc est lectio. fortasse Ad te, pro Apud te: vt in II de Oratore, Tum cum ille dubitaret, quòd ad fratrem promiserat. Nam quod huic sententiæ respondeat, paulo post fuisse, ex iisdem antiquis legimus.

10 COLONVS in agro surculario ne capra natum pascat.] Ita emendauit ex vetusto codice, & ex illo loco libri II, *Ne colonus capra natum in fundo pascat.* Nam veteres libri aliquantulum deprauati. sic enim habent, *Ne capra tum pascat.* Prima igitur syllaba huius verbi Natum, defecerat.

10 IN ARCEM non inigi.] Inigi, quemadmodū est in antiquis libris, scripsi: quo verbo sæpe M. Varro vsus est. Sex. Pompeius, *inigere pecus, est agere.*

11 AVT alia metalla.] Veteres libri hac parte inquinati, *Aliam & aliam & alia.* castigauimus, *Alia & alia metalla.* est enim nō parum elegans modus dicendi. Catullus, *Hæc atque illa dies, atque alia, atque alia.*

11 SED id modò quod ex fatione] Ita cōiectura ducti emendauimus. recepta lectio sententiæ repugnare videbatur. Hic locus in eodem hoc libro nō parum iudicium nostrum adiuuat. Quoniam fructum, inquit, arbitror esse fundi eum qui ex eo fatus nascitur vtilis ad aliquam rem. Doctiores tamē hoc videbunt.

12 VEL Tarquennā audiui.] Vet⁹ hæc est lectio. Tarquennā, nomen (vt arbitror) propriū anagnostæ.

12 IN MEIS pedibus.] Quauis hinc manu scriptos cum excusis codices consentire inuenerim, quod tamen ipse cogitavi, aliis narrare libet. Vereor ne tres hæ voces abundant, & potius declaratio aduerbiū illius quod paulo antè positū est, quam Varonis verba fuerint. vt cum ante dixerit, *salus hinc maneto:* aliquis supra mediā vocem, vt vbi salutem manere vellet apertius intelligeretur, addiderit, *In meis pedibus.* Iudicium etiam meum, vt opinor, adiuuat, quòd si hæ voces illinc deiiciantur, duo illa membra cationis parem propè numerum syllabarum habebunt, & similiter desinent: quæ res in huiusmodi rebus curiosè quæri solent.

14 QUI inscribuntur *quῶν ἰσραήλ*, & alteri *quῶν ἀρνῶν.*] Vetus hæc est lectio, ne parum quidem à nobis immutata. Ita sæpe à veteribus auctoribus libri Theophrasti citatur: quod ex Athenæo multis locis cognosci potest: quanuis nunc in excusis libris aliam inscriptionem habeant.

16 QUI sursum magis hieme.] In manu scriptis hinc *Sufum* & *Deosum* sine r, quemadmodūm ferè semper. nos consuetudinem nostri temporis secuti sumus. Docent tamen grāmatici & *Sursum* & *Sufum* veteres dixisse.

20 AC R A T O P H O R O N vinum.] Antiqui libri veram lectionem retinēt, *Acrotophoro.* Est autem

Acratophoron vasis genus. Cicero de Finib. libro II, Ne hoc ephippiis & acratophoris potius quam proegmenis & apoproegmenis concedatur.

21 I T A Q V E in Veiiis, vt in Pupinia.] Veteres libri hac parte corrupti. cōmunem lectionem multis de causis non probamus, eamque ab aliquo emendatore repositam arbitramur. Modus loquendi quo infra vtitur Varro, aperit hīc aliter legi debere: vt cū ait, In agro pingui, vt in Hetruria, &c. in mediocri autem terra, vt in Tiburti. Nec tamen locum restituere potuimus. Macrum sterilemque agrum esse Pupiniam, docet Cicero contra Rullum.

22 I S M O D V S acnua appellatur.] Hanc lectionem in omnibus antiquioribus libris inueni, nam cōmunem peruulgatamque, inanem puto. Columellæ veteres codices in illo loco libri v, Sed hūc actū prouinciæ Bæticiæ rustici agnam vocant: agnū scriptum habent: id est, eodem modo quo hīc Varronis prisici codices. nam c in g, ac cōtrā, facile commutabant veteres librarii. Veterem igitur scripturam illic quoque restitui. Quod nisi addidisset Columella, actum illum à rusticis prouinciæ Bæticiæ ita appellatum, cū M. Varro tradat Latine acnuam vocari, omnia, vt arbitror, conuenirent. Ego quod potui ad hunc locum illustrandum præstiti.

22 Q V O D habet scrupula cc LXXXVIII, quātū as.] Hæc est vetus eademque syncera lectio. Quam corrupta communis esset, facile perspicui potest. nam hunc locum restitutum mirificè adiuuare studiosos literarum in ponderibus ac mensuris intelligendis perspicuum est. Vnciam xxxiiii scrupula habere, omnes nouerunt, & ex xxxiiii vnciis, quæ assem conficiunt, summam illam scrupulorum confici, patet. Vnde verè M. Varro tradidit iugerum habere scrupula cc LXXXVIII, quātum as. Quod tamen ad

orthographiam pertinet, ambobus locis scripulum i, non u, prima syllaba habet.

22 ANTIQVVS noster ante bellum Punicū, &c.] Locus, vt arbitror, egregiè restitutus, in antiquioribusque libris fideliter cōseruatus. Vnum tantum erat quod impruidos lectores turbare potuit, & vt suspicor, ansam tot erroribus præbuit. Antiquos enim scriptum erat antiqua consuetudine, quæ multum in his libris retenta est: nam Ouom, Auos, Equos, passim pro Ouum, Auus, Equus, scriptum est. De sententia dubitari non potest: nam Sext. quoque Pompeius inquit, *Centuriatus ager in CC iugera descriptus, quia Romulus centenis ciuibus ducena iugera tribuit.*

23 QVÆ duplicata est quadrata in omnes quatuor partes.] Manu scripti libri, *Centuria est quadrata &c.* Quæ si mendo vacat lectio, intelligit M. Varro centuriam illam quæ vetus nomen habebat, quanuis summam iugerum duplo maiorem haberet. Et sanè verisimile est ita loqui Varronem, quemadmodum etiam Sext. Pompeius facit. quanuis enim non ostēdat se loqui de duplicata, ea illi tribuit quæ duplicatæ conueniunt. tunc enim omnes, centuriam cū audiebant, duplicatam (quanuis nihil adderetur) intelligebant. *Centuria*, inquit Sextus, *in agris significat ducena iugera.* In v de lingua Latina M. Varro, quo loco rationem nominis reddere debuit, totam rem explicauit: *Centuria prima centum iugeribus dicta, post duplicata retinuit nomen.* Vt arbitror, nonnulli correctores, cū centuriæ nomen attenderent, nec cogitarent Varronem consuetudine loquendi sui temporis vti, mendum esse suspicati, verba commutarunt. Nam vix fieri posse puto vt in aliquibus peruulgatam lectionē manu scriptis codicibus inuenturus non fuerim, si illa vera huius loci ac germana esset. Quod volent tamen de hac re docti viri iudicabunt.

23 **L A T E R A** longapedum ∞ ∞ C.] Cūm studium meum exprimendæ antiquitatis non bene percepissent operæ quæ postea libros excuderūt, integrum hunc locum deprauarunt. Quibus enim notis summa pedum, quæ centuriam conficiunt, in optimo exemplari descripta est, iisdē in nostro codice designari volebā. Sic autē in illo scriptū est, *Pedum ∞ ∞ C D.* typographi priores lineā qua postrema litera dissecta est, lituram esse credentes, vt arbitror, literam totam tanquam à me deletam, reliquerunt, falsumque numerum pedum posuerunt. Neque hoc tantūm hoc loco fecere, sed in tertio etiam libro in eadē re lapsi sunt. quo facilius quid eos deceperit suspicari potui. Ita enim ille quoque locus legi debet, capite 5, *Longum P. DCCCCL.* Non solūm autem hęc notam in fidelissimo Varronis codice, sed in aliis etiam prisca monumentis inueni: vt Romæ in vetero lapide, qui laudes Dioclis agitatoris exculptas habet. Est autem in volumine Epigram. ant. vrb. 17, exscriptus. Duo igitur hi loci corrigēdi: nec sedulitas mea studiūmque renouandæ vetustatis reprehēdendum: quanuis res hęc aliorum culpa malè cesserit.

23 **S I N C O G A R E** secundū flumen ædificare, curandum ne aduersum eum ponas.] Ita habent antiqui libri: quæ si recipitur lectio, respondit M. Varro alio genere ac suprā vsus fuerat flumini. nam magis vsitatè dixisset **I D, N O N E V M,** tanquam si fluuium aut amnem antea posuisset. Sentētia sanè idonea est. Idem etiam significare volens Plinius, inquit, neq; iuxta paludem ponēdam esse, neque aduerso amne. In peruulgata lectione mendū esse, facillè omnes qui attentè perspicient, videbunt. nā & rei ipsi & iis quæ suprā tradiderat Varro, sententia ipsius repugnat. dixerat enim villam ad exortus æquinoctiales aptissimam esse. Eurum autē ab ortu solis flare quis nescit

ventosque qui inde spirant saluberrimos esse? In secundo etiā libro Geoponicon Didymi nomine hęc leguntur: *τὸ δὲ πᾶν ἡμῶν τῆς οἰκίας πρὸς ἀνατολὰς ποιητέον, καὶ τὰς θύρας. οἱ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν ἀνεμοὶ πνέοντες, ὑγροὶ ἰσχυροὶ.*

24 **F R V C T V S,** vt est vinum, &c.] Totum locum ad veterem lectionem reduximus.

24 **S E Q V I E T E** recipere.] Antiqua hęc lectio: qua (vt arbitror) multo elegantior est illa quam deiecimus. Recipere, reficere hęc significat.

25 **Q V O D** enim infertur recens minus bonū:.] Longè diuersa prisca lectio, vel potius totus locus in antiquis inquinatus. eam notam faciemus, si fortè ex iis vestigiis restitui locus possit. Quis enim scit an cōmunis hęc & peruulgata ex ingenio reposita sit: quod saepe in his libris factū animaduertimus: *Quod enim quam recens, quod confacuit melius.* Ita in melioribus. nam in semiuetere pro Confacuit, Confluit legimus. cætera eadem erant.

26 **E T P A V I M E N T O** procliui in lacū, quod saepe, &c.] Antiqua hęc lectio. nā quæ in medio plura verba posita erant, in nullis à nobis manuscriptis inuenta sunt. eā declarationem alicuius fuisse arbitramur. Quod tamē verbis illis declaratur, sine ipsis intelligi pulchrè posse. manifestum est.

27 **P R A E T E R E V N T I S** lasciu non metuet facem ardētem.] Verbum Viatoris, quod ante vocē prætereuntis erat, inde sustulimus. nam in veteribus libris à nobis inuentum non est, & hic positum nimis otiosum foret. nam sine illo Prætereuntis idem significat. Libro v i de lingua Latina M. Varro, *Et ideo secundum viam, quò prætereunte is admovent, & se fuisse & illos esse mortales.*

15 **N E F A M I L I A E** rixentur cum vicinis.] In excusis omnibus & manu scriptis ita legi: verūm

si Nonium audias, aliter locus legi debet. affirmat enim ille M. Varronē hīc Rixent scripsisse. cū enim de contrariis generibus verborum differeret, docuit Rixat, pro Rixatur, à veteribus positum fuisse: pluresque locos Varronis, vt hoc probaret, ad testimonium vocauit. postremus autem hic est, *Ne familiarixent cum uicinis.* Quauis enim in excusis, De rerum natura libro primo, scriptum sit, lapsus hic fuit librarii: & Rerum rusticarum libro primo, manifestò legi debet. nam ita sæpe in inscriptionibus librorum, & aliis etiam partibus, apud Nonium peccatum est: vt huiuscemodi menda minimè perturbare nos debeant.

27 QVOD vbi id pote, vt ibi: quod est campus, nulla potior.] Ita habent antiqui libri, quam veram esse lectionem puto, etsi diligens librarius mendosam putauit, ad eamque notā adposuit: pote tamen fieri vt falsò eam suspectam habuerit. Duriuscula fanè locutio, quales non paucæ sunt huius auctoris: sententiam tamen & plenam & bonam habet. nam Pote appellasse sæpe veteres, quod posteriores Possibile dixerunt, satis planum est.

27 ACCOLIT aliquot corbularum vuarum.] Apud Nonium, qui hunc locum adducit, Cogit, legitur: mendosè tamen, vt puto. nullus enim liber tot mendis scatet quot Nonius.

29 VT QVERCVS, sic iuglandes, &c.] Ita ex ingenio emendauit: spero sanè castigationem hanc studiosis viris probatum iri. Volui tamen pusillum licentiæ, quo vsus fueram, aperire. nam in antiquissimo & optimo libro Iugulandes scriptum obseruaui: vt in illo etiam loco in eodem hoc libro, Nuces iugulandes in harena.

30 QVOS obæratos nostri vocitarunt.] In manu scriptis Oberarios: mendosè tamen, vt puto. ita

que receptam lectionem conseruaui, libro VII de lingua Latina, Vt ab ære obæratos.

30 ET MORE incolarum è nouitiis requisito.] Corruptissimus locus in antiquis exemplaribus, & quæ in illis leguntur, non parū ab his diuersa sunt. Omnibus ingenii viribus contendi, ex priscis vestigiis veram lectionem indagare, nec quicquam tamè profeci. sagacioris ingenii alii, quod adipisci non potui, fortasse consequentur. Vetus lectio, *Et in eo eorum è nouitiis reliquisitio ad priorem, &c.*

30 FACILIVS enim his quàm minoribus natu.] Veteres libri hac parte perturbati, & fortasse vitiosi, *Facilius enim h, quàm minore, &c.* nisi, Ei quàm minori, legendum sit: quod tamen durum esset. antea enim numero multitudinis de villicis locutus fuerat, & id statim etiam fecit. Præterea infra, vbi de operariis sermo est, vnitatis numero in illis legitur Imitetur, & Animaduertat. vbi autè de his qui præsumunt, non multo post, Illis, & Coerceant: contra ac in impressis. quæ nos omnia reliquimus, & tamen adnotare voluimus.

31 AD INICIENDVM voluptatem.] Idè de hoc loco dicere possum quod de proximo superiore. Vetus lectio, *Iniciendum uoluptatem prefectorum honore aliquo habendo, & de operariis qui præstabunt alios.* Fortasse pro Voluptatem, Voluntatem legendum est. has enim voces sæpe imperiti librarii confundebant, vt in Quintiliano quoque libro VII (ita enim arbitror locum illum legendum) Quæ corrumpi speciosissimi hominis tam obuia voluntate non posset. Et in Lucretio: nam sic locus deprauatus in secundo libro restitui debet,

Libera per terras, unde hæc animantibus extat,

Vnde est hæc, inquam, fatis auulsa uoluntas?

Per quam progredimur, quò ducis quenque uoluptas.

Eadem igitur hinc quoque voces inter se locum commutarant, & in cunctis impressis libris vitium antea erat, quod sententiam per se parum planam, magis etiam obscurabat. Agit enim summæ eloquentiæ & artis poeta, de declinatione atomorum, qua Epicurus sempiternum motum interruperat, & animis hominum libertatem acquisiuerat. Voluntatem hinc liberam appellat Lucretius, quod Græci τὸ ἐκούσιον vocant, per quam fati necessitatem & perpetuam illam causarum seriem refellit. Cum enim homines illuc se ferre possint quod animus inclinatur, atque inde discedere unde idem auertit, omnis illa vis fatalis inanis esse intelligitur. Plurimis autem de causis, ac pro maximarum rerum introductione, declinationem hanc excogitauit Epicurus: non minimum, ut improbis ac facinorosis hominibus facilem suipurgandi rationem eriperet: illuc enim omnes confugere consueuerunt, & suorum flagitiorum culpam in fatum reiciunt: quod sibi necessitatem peccandi impositam esse dicant, nec se villo pacto posse contra fati leges repugnare. Veritus igitur ille ne facinoribus suis homines hoc pacto veniam impetrarent, fatum sustulit, & animos nostros liberos esse declarauit. quod Lucretius postremo versu significauit,

Per quam progredimur, quod ducit quenque voluptas.

Per quam, liberam scilicet voluntatem, deferimur illuc quod appetitio & alicuius rei desiderium nos rapit. Huius emendationis me admonuit Franciscus Medices, iuuenis ingenio, doctrina, probitate insignis, & qui ad magnarum rerum atque artium scientiam, adiunxit hanc quoque elegantissimi poetæ cognitionem. nam eum accuratè legit, & vnus omnium omnes ipsius sensus optimè percepit. quod verius me asserere posse arbitror, cum & ipse quo-

que in Lucretii lectione ac Epicuri decretis mediocriter versatus sim. De hac autem corporum indiuiduorum motione, quam κατὰ περιστάσιν Epicurus appellabat, & Cicero in primo *de telæων*, & in libro de fato copiosè disseruit: & Plutarchus in commentario, quo ostendit Stoicos ea decreuisse quæ inter se non bene hærent, ac vita etiam factisque eosdem à decretis suis dissentire: & in illo sermone quo disputantes ingeniosos viros inducit, vtræ animantes prudentiores, quæ in terræ an quæ in aqua degant: necnon in alio etiam commentario, quem scripsit de ortu animi, à Platone exposito in Timæo. Quibus omnibus in locis Stoicos accusat, quod cum pusillam rem, tenuemque, atomum scilicet vnā, minimo loci spatio de via exire, concedere Epicuro nolint, vt plurimæ atque vtilissimæ res fiant, ipsi absurda multa ac hominibus incommoda molestaque effingant. Quauis enim Epicureis Plutarchus aliis temporibus non valde æquus esset (vt qui tamen maiore odio aduersus Stoicos flagraret) rem quam non valde probat, contra illos defendit, ac multo tolerabiliorem quàm commenta ipsorum esse tradit.

31 DE FAMILIA: Cato dirigit.] In antiquissimo libro, & hinc, & aliis in locis, hoc verbū E in prima syllaba habet, quemadmodum sanè veteres scribebant. cuius rei argumentum etiam est etymon quod habet verbum Derectarii. id autem in XLV. libro Pandectarum est, De extraordinariis criminibus. L. Saccularios, Item qui derectarij appellantur: hoc est, hi qui in aliena coenacula se dirigunt furandi animo, plus quàm fures puniendi sunt.

32. VT SIT confragosus, &c.] Antiqua lectio diuersa, Quod si confragosus atque arduus cliuis, receptam tamen retinui.

33 IN AGRO Ligustico montano.] In optimo & antiquissimo codice nunquam Ligustico, sed aut Ligusco, aut Ligusto. hinc Ligusco. In 11 libro Ligusti, de bubus sermo est. In 111, iterum Liguscos, *Secundum Italiam contra montes Liguscos*. Nihil in his tribus locis variaui, priscam tamen scripturam notam facere volui. Quærendum an Liguscos, vt Hetruscos, vetusti scriptores dixerint.

34 IN VINEA iugerum c, asinorum iugum, asinum molarium.] Ex vetere scriptura locum restitui, vnum tantum reliquimus. *Molendarium* enim pro *Molarium*, vetustissimum exemplar habebat. apud Catonem tamen *Molarium*. hinc enim ipsius locum exprimit, *Asinos plostariorum II, asinum molarium*. In semiueteri codice *Molendinarium*. quo verbo iurisperiti etiam vsi sunt, & hæc fortasse vera M. Varro nis lectio. quanuis enim sententias Catonis recitet, non tamen iisdem semper verbis refert: vt supra. Cato enim asinos plostariorum 11, Varro Asinorum iugum dixit.

34 SED ETIAM qui non solum, &c.] Lectionem eam retinui quam formis olim in hac vrbe excusi libri habebant. eandem enim in manu scriptis inueni, & in peruetusto in primis, cuius maximè auctoritatem sequor. nec me latet Venetiis excusos valde ab hac dissentire. Opinor autem, cum locus obscurus sit, & fortasse decurtatus, aliquem, qui corrigere voluit, vt illi codices habent, ex ingenio restituisse. Cum multa autem illic & addita & immutata sint, tam liberè mihi à priscis vestigiis discedendum non putauit.

34 NEC NON, ita si incidit, vt sit vitandum.] Antiquissimum fidelissimūque exemplar dissentit ab hac lectione, quam & in aliquibus excusis & in semiueteri etiam inueni. non tamen & ipsum mēdo vacat,

vacat, aut certam aliquam sententiam habet. Animaduertendum tamen an veræ germanæque lectionis vestigia illa sint. nam hac quam supra posui, non valde delector: & eam etiam nonnulli (nihil tamen melius adferentes) variarunt. Est igitur hæc optimi codicis lectio, *Nec non tra si incidit*, &c. Vt autē nihil relinquam quod possit studiosos adiunare, videndum est an vnus literæ immutatione ita legi debeat, *Nec contra si incidit ut sit vitandum*. hoc sensu, Quemadmodū veterani boues è campestribus in mōtana loca non deducēdi, ita cōtrā ex duris & asperis locis nō reformidādum in plana & cāpestria deducere. Hoc enim à nostris etiam agricolis diligenter obseruari solet.

34 IN FVRCAS destitutas inclusit.] Manuscripti omnes quos vidi, ita habent. nam formis antea excusi *Destinata* mendosè legunt. Nonius docet, Destitui vetustis scriptoribus significare etiam rursus statui: atque id exemplo Næuii gymnastico confirmat, In alto nauem iubet destitui anchoris. & Cæcili Symbolo, Destituit omnes seruos ad mēsam ante se. Videndum autem an locus antiqui poetæ qui adducitur à Cicèrone in eruditissima epistola ad Pætum, eodem intellectu hoc verbum habeat, *Ita me destituit nudum*. quod tamen non affirmo, vt de re valde incerta & obscura.

35 ET INTERDIU clausos dormire.] Verba quæ hæc in excusis olim sequebantur, in manu scriptis non leguntur: ea autem sunt, *Cathena iunctos, ut soluti acrisiores fiant*. Videndum igitur an noua sint, & ab aliquo correctore aut declaratore addita.

35 VT FVNE s, restes, tegetes.] Totum hinc locum Nonius adducit. Tegetes, inquit, à tegendo: Varro de Rē rustica libro 1, *sic quæ fiunt de cannabi, lino, iunco*, &c. Mendosè tamen apud eum, *de canebino iunco* legitur.

36 **VINEATICA** opus esse sex, sirpiculae V.] Emendandum. *Vineatica opus esse XL.* Hæc enim summa apud Catonem est. præterea in optimo exemplari huius lectionis non parua vestigia remanent, *Esse exi sirpicula.* E enim litera inuuliter iterata est, & ex I, quod est post x, faciundum L. ita erit XL. & cum Catonis summa congruet.

37 **QVAE** cibi sunt maioris.] In excusis antea libris, *succi*: in manu scriptis omnibus Ibi scriptum inueni. quare vna addita litera, Cibi, castigauit. In semiueteri codice post Maioris, Virtutis, additum erat, aucter tamen & barbarè. supra enim neque Suci, neque Cibi habebat. quare ita locum suppleui.

37 **CV** necdum siliculam capit.] In cunctis manu scriptis, *Cum dominus siliculam*, inueni: quæ scriptura vitium omnino habet, nec tamen temerè omnes arbitror antiquos ab impressis dissentire.

38 **VNDE** vtendo quid facias.] *Viendo* legi debere ostendit Nonius, qui vim huius verbi declarans, auctoritate M. Varronis vitur, & hunc ipsam locum adducit. Peruetustus igitur etiam codex hac parte mēdosus est, in quo *Vtendo*, legitur. Sed aliud etiam quod non minus perturbat, in eo hic est. nam post *Vtendo* L. positum est, *Vnde vtendo* L. quid facias. & contra ea verba in margine mēdi nota adposita. Hæc (fateor) me res multum torfit, ac diu sollicitum habuit, nec aliquid quod probarem, vnquā excogitare potui. Antea vbi Licinius nomen, in antiquissimo L. tantum. vt ibi, *Fructus solent disperire* L. *dubium enim* &c. Item de numero rusticorum, *Tempstati. inertia, indulgentia* L. *horum neuter*, &c. quod quanuis rationem nō habeat, & culpa omnino librarii commissum sit (neque enim L. Lucilius significat) tamen tolerari potest. nam sermonem ab alio suscipi significat, hic locum non habet. Hoc in aliis etiam

locis inueni, quæ indicabo cum ad ea peruenero: neque enim nunc magis turbare lectorem volo.

38 **DESTITIS** seminibus.] Antiqui libri *Destitis*. Receptam lectionem suspectam habeo: nondum tamen, quod libenter sequar, inuenio.

39 **NEQVE** propter eas adferunt vites.] Vetus lectio, *Neque propter eos ut adferunt*, &c. & paulo supra, *Neque eos crescere*. Receptam lectionem retinui.

40 **ET SIMVL** glæbis à sole percalefactis.] Ita locum restitui. antea enim *Cauis*, mendosè in omnibus excusis legebatur. Vetus lectio *Clæbis*. Qui obseruasset cum æ diphthongo glæba scribi debere (ita autem in prisca monumentis hæc dictio scripta est) nullo negotio potuit locum corrigere. nam c & g passim confundunt veteres librarii. Præterea sententia multo elegantior mirificè confirmat hanc castigationem.

41 **SVBTILIVS** discretis temporibus.] Antea, *Descriptis*. Mendum ortum, quia in antiquis *Descretis*, vetere orthographia scriptum est, vt in *Derigo*, *Deuertor*. Libro I, in iis vetustis codicibus, *Ea partes habet nouem, descretas terternas*. Ille enim locus, & veteris scripturæ & intellectus huius verbi valde accommodatum exemplum est.

41 **PVTARI** in primis.] Nihil variaui. diuersi tamen hic sunt antiqui libri: *In pratis* enim habent. Ingeniosiores videbunt an in recepta vitium sit: mihi sanè illa aliquantulum suspecta est.

42 **EXTA** deis cum dabat, porricere dicebat.] Sic ex ingenio emēdaui. antea enim *Porrigere*, corruptè legebatur. Veteres enim librarios has literas commutare solitos, manifestū est. Adnotauit in optimo exemplari *Grates*, & *Alagriores*, pro *Crates* & *Alacriores*, scriptum esse: & contra *Vircultas*, & *Fricoras*, pro *Virgulta* & *Frigora*. *Porricere*, exta dare, non
b. ii.

Porrigere, antiqui in re diuina facienda vocabantur quod testimonio etiam Vergilii confirmari potest, qui in v *Æneidos*,

— *extiáque falsos* Porriciam in fluctus,

dixit. nam ita eum scripſiſſe nobiles grammatici oſtendunt.

42 Q V O D ſi quæ folia amittere.] Ita locum reſtitui, rectè, vt opinor. Vt autem facilius iudicari poſſit, veterem lectionem multùm à peruulgata diſcrepantem, adponam: *Quod ſi quæ folia mittere ſolent antè frangere inciperunt, ſtatim ad ſerendum idonea non ſunt.* Primam ſyllabam indefinito tempori addendam cenſui, & pro Mittere, Amittere ſcribendum, vt per quæ folia amittere ſolent, intelligat quæ Græci appellat *φυλλοβολῆν*. Animaduerti enim M. Varronem ita conuertere ex Theophrasto *φυλλοβολῆν*. Reliqua opera noſtra non indigebant: nam integra erant. Sententia autem plana, vt eo reſtituto in antiqua ſcriptura, cætera recta ſint: communis autem vitia perſpiciantur.

42 Vites pampinari, ſed à ſciente.] Græci *βλαστολογῆν* appellant. Theophrastus, quem etiam M. Varro expreſſit, *ἡρώτων μὲν καὶ μέγιστον ἐστὶν ἡ κλάσις, &c. δεύτερον δὲ καὶ ἕρπον πνὰ πύτω ἡρώτων πηλοῖον, βλαστολογία. καὶ γὰρ ἡρώτων εἰδέναι τὰ πῖα συμφέρει καταλιπεῖν, καὶ τὰ πῖα ἀφαιρεῖν, καὶ ἡρώτων ἐτέρους καρπύς, καὶ ἡρώτων πῖα ὄλλω φύσιν.*

42 E I V N C I D V M enim ſarmētum propter infirmitatem ſterile.] Vetus lectio. In excuſis antea libris *Euincidum*. Duo ſunt loci apud auctorem hunc maculoſi, vt opinor: hic & alter in 11 libro, vbi diſſerit de paſtoribus: quorum ſiquis alterutrum emendarit, ambos emendarit. Ille tamen, vt videtur, deprauator: ipſe hunc etiam valde ſuſpectum habeo. cùm ad eum peruenero, accuratius iterum de hac re

diſputabo. nam in ſuperioribus verbis mēdum nulum eſſe puto. Fuerūt tamen qui locum correptione indigere exiſtimātes, multa variarunt, atque id contra fidem priſcorum codicum.

43 E X I N mutatis literis.] Ita ex ingenio emendauit, parualicentia vſus in excuſis, *Ex immutatis*. Exin reſpōdet aduerbio quod ante poſuerat, Primò. Hic etiam multa longè à veteri ſcriptura in quibusdam impreſſis libris variata ſunt.

43 E X A L T E R A parte.] Veteres libri hic perturbati. Receptam lectionem retinui, antiquam autem nunc notam faciam, *Ex altera parte parit capreolum. is eſt coliculus uiteus intortus, ut cincinnus: is enim uitis quibus teneat: id qua ſerpit ad locum capiendum quo capiendo capreolus dictus.*

43 O C I N V M dictum à Græco verbo *ὠκέως*, quod valet citò.] Ita legi debere arbitror, & ita in veteribus libris ſcriptū inueni. nam in antiquis quoque Plinii codicibus ſic locus ille legitur, libro decimo octauo, capite xvi, Varro appellatum à celeritate proueniendi à Græco, quod dicunt, oecos. Hic autem Varronis locus quàm inquinatus ſit apud Nonium Marcellum, facilè omnes videre poſſunt. *Ocinum*, inquit, *quod ocimum dicimus: Varro de Re ruſtica libro primo.*

43 I D E S T pabuli ſegete.] In antiquis libris, *Id eſt fabuli ſegete*. Nam ſic etiam non multo antè in iſdem locus ille ſcriptus eſt, Et nonnunquam fabulia. in excuſis autem, *Fabalia*.

43 A N T E Q V A M genat ſiliquas.] In excuſis *Gerat*, mendoſè: in manu ſcriptis omnibus *Genat*, rectè. Hunc locum deprauarunt qui Geno Latinum eſſe verbum nesciebant, & à vetuſtiſſimis crebrò vſurpatum. Priſcianus libro x, Gigno genui, pro quo vetuſtiſſimi protulerunt. Varro in *Andabata*, *ſed*

quod hæc loca aliquid gerunt. cuius infinitum passiuum
Lucretius in 111 protulit,

— tanto magis inficiandum, Totum posse extra corpus
durare, genique. In libro quoque xxx Pandectarū,
De legatis & fideicommissis. Qui filiabus. sic locus il-
le legitur in Florentino exemplari, Siquis ita legaue-
rit, si qua filia mihi genitur, ei hæres meus centum
dato. Plurimis autem locis hoc verbum apud Var-
ronem temerè sublatum fuerat.

43 A Q V O quod indigent potu, poma dicta esse
possunt.] Nonius Potui hic à Varrone scriptum fuis-
se tradit, de numeris & casibus, 1414. Dativus pro a-
blativo. Sisenna Historiarum libro 1111, *Alij saltui ac
uelocitati certare.* Varro de Re rustica libro primo, *A
quo quod indigent potui poma dicta esse possunt.* Commu-
nem lectionem conseruauit, quam etiam in antiquis
libris repperi. Habent autem illi hinc etiam L. de quo
suprà locutus sum: quæ nota fortasse aliqua fuit, qua-
les multas in antiquis libris veteres ponebant. Po-
tuit etiam illa hanc nouam locutionem quam adno-
tauit Nonius, indicare.

Quod ad veterem orthographiam pertinet, duo
hic admonere possumus, Resicari, & Sicari, hoc
capite contra huius temporis consuetudinem in an-
tiquis libris scriptum esse: quemadmodum etiam
hoc ipso in libro, vbi de messionis generibus agit. Et
manipulum, ut quæque subsicuerunt. & eodẽ loco, *ut stra-
mentum medium subsicent.* nam eandem rationem habet,
quod (vbi de modis quibus metirentur rura agit) in
peruetusto scriptum est, *In subsicium esse unciam agri:*
pro In subsicium. & quod contrariam rationem
habere videtur, *Sagemantur,* pro Saginantur.

44 X L D I E vix existant.] Hæc est vetus lectio.
antea in excusis, *Exeant:* quemadmodum sanè alibi
quoque M. Varro locutus est, vt hoc ipso in libro.

Primum plerumque è terra exit hordeum diebus VII. Potuit
tamen orationem velle variare. nam Existere, præ-
clarè hoc etiam significare arbitror. Cicero de Diui-
natione libro 11, Tages quidam dicitur in agro Tar-
quiniensi, cum terra araretur, & sulcus altius esset im-
pressus, extitisse repente.

35 T E R R A ad ea obruenda puluinos fieri.]
Antiqui libri hac parte perturbati. quare communi
lectione conseruata, veterem nunc notam faciam, si
possit aliquam vtilitatem afferre, *Terra adruenda pul-
uinos, &c.* Cætera hic restituta, ex iisdem libris sumpta
sunt, & vitio carent.

37 Τερακάδα alii.] Hanc lectionem restitui è
vetustis libris, in quibus sine vlla macula conseruata
est. eam autè veram esse facilè omnes intelligere pos-
sunt. *Quem Athenienses diem ενλω και νεαν* appellant (in-
quit Varro.) *alij Græci τερακάδα uocant.* Aristophanes
lepidissimus poeta in hac voce iocatus est, in fabula
quam νεφέλαι inscripsit: *ενη γε' οτι και νεα πε ημερα.* In-
terpres ipsius multa de omni hac re & consuetudine
Atheniensium enumerandi dies mensis exposuit.
Quemadmodum autem apud Laertiū legimus, pri-
mus Solon *τερακάδα, ενλω και νεαν* appellauit.

37 N I D E C R E S C E N T I luna tondēs cal-
uus fiam.] Antiqua lectio restituta: nisi quod vetere
more scribendi illa *Tondes caluos* habebat: sed n. sæ-
pe relinquere solebant: vt, *Prægnas,* pro *Prægnans:*
contrà autem quandoque addere, vt in *Thensauros.*
& *Caluos,* vt *Equos, Auos,* singulari numero, nomi-
nandi casu scriptum fuit.

37 A D A L I A in præparando.] Ita locum
restitui ex antiquis libris. sic etiam infra loquitur,
Ad alia arandum. nec multo post, *Ad quedam bipalio uer-
tenda terra.* Deceperat librarios, quod hic præposi-
tio *Ad,* per τ scripta est, *At:* vt duobus etiam locis
b. iiii.

qui confequuntur. Magis tamen peccarunt quòd A-
lia hinc fustulerunt.

46 **FACIENDI** scrobes.] Scrobes hìc Varro
virili genere dixit, quemadmodum Nonius veteres
etiam alios feciffe oftendit. nam muliebri quoque
genere vocabantur. vbi autem de hac re differuit, in-
quit, Varro rusticarum rerum libro primo, Scrobi-
culum ὑποκοριστικῶς in his libris
appellatum non meminì me legiffe. quare aut sub a-
liquo mendo hoc nomen in codicibus Varronis la-
tet, aut memoria Nonii vacillauit.

46 **V S Q V E** eò vt Theophrastus scribat.] Lo-
cus quem intelligit Varro, est in primo φυτῶν ἰσορίας,
ἢ γουῶν ἐν τῇ Λυκίῳ πλάτανος, ἢ κτ' τὸν ὀχέτον, ἐπὶ νέα ἕστα
πῶς εἰς καὶ τεράκιοντα πηχίς ἀφῆκεν.

47 **I T A** bubus, ac suibus.] In antiquis libris
Subus, vt etiam illo loco 11 libri de suibus nemini
ignotum. Consuetudinem tamen nostri temporis
retinui, etsi scio doctos viros huius ætatis hanc or-
thographiam probasse & secutos esse.

47 **R O B V S T A** aliqua materia.] Antiqua hæc
lectio. antea *Robuslea*. Cato, *Arbores stipites robustas facito,*
aut pinas. A Robore igitur Robustus. Plinius hoc
præceptum Varronis significauit, cum inquit libro
xv 11, capite ix, Palo è robore de pacto fieri iubet.

47 **Q V A E** transferuntur è terra in terram.] Plu-
ra hìc erant verba quæ in antiquis non inueniuntur.
nam quod in illis primum est verbum, post vltimū
à nobis adductum, Viuas radices, est: non Viuæ radi-
ces, vt in excusis. Locus obscuritatem non paruam
in se habet, & fortasse lacer est. Nā cum semina qua-
tuor generum esse tradat, tria tantum genera hìc nu-
merat. Persuasum autem mihi est, verba quæ in im-
pressis erant, auctoris non esse: nihil enim video Var-
ronem addere quod ad diuisionem eam pertineat,

sed hanc 1111 generū partitionem sequi. Nonnulli
negandi particulam adiunxerant improbè, nisi fal-
lor, ac perperam. nam quæ transferuntur è terra in
terram genus feminis est, & nouellas stirpes sic ap-
pellat.

48 **Q V O D** est principium genendi.] Hæc ve-
ra est lectio: in excusis eadem sententia, sed alio ver-
bo, Oriendi, legitur. manu scripti codices, Cenendi,
vsitato errore G in C commutandi. De hoc verbo
paulo antè copiosius differui. Infrà item, Ad genen-
dum, emendauì, vbi eodem pacto antea peccatum
fuerat.

48 **S I S V N T** femina in aere, vt ait Physicus
Anaxagoras.] Hæc omnia à Theophrasto tradun-
tur 111 libro φυτῶν ἰσορίας, 23, Ἀναξαγόρας μὲν τὸν ἀέρα
πάντων φάσκων ἔχειν σπέρματα, καὶ ταῦτα συγκαταφερόμενα
τῶν ὕδατων γίνεσθαι τὰ φυτά. Repetuntur etiam primo libro
φυτῶν ἀπῶν, 22.

48 **V T C V P R E S S I**: non enim galbuli qui
nascuntur, id est tanquam pilulæ paruæ.] Sententia
expressa è Theophrasto. illius enim hæc verba sunt
in primo φυτῶν ἀπῶν libro, καὶ δυσόρατα καὶ μικρά καὶ
τῶν δένδρων ἔνια σπέρματα τυγχάνει, κατὰ πῆρ καὶ τῆς κυ-
παρίθης: ταύτης γὰρ ὄλος ὁ καρπὸς σφαιροειδὴς ἐστίν, ἀλλὰ
τὸ ἐγγινόμενον ἐν πυτῶ λεπτὸν, καὶ ὡς περ πιτυῶδες καὶ ἀ-
μυρλωόν.

48 **I N S I C C O** & macro solo.] Hic etiam
locus à Theophrasto translatus: hæc ipsius verba sunt
è primo φυτῶν ἀπῶν libro, δεῖ δὲ καὶ πρὸς τὰς χώρας
πρὸς λαμβάνειν τὰ οἰκίαι ὥρας, καὶ πρὸς τὰς δένδρων φύ-
σης. ἐπεὶ τὰ μὲν ἐν δροσὶ δὲ, ξηρὰ καὶ λεπύλα. καὶ ἀμει-
νον τὸ ἔαρ. οἰκίαν γὰρ ὅπως δὲ τὸ ὀλίγον ἔχει τὸ ὑγρόν. ὡν δὲ τῆ
θύγλιω καὶ πηλώδει, τὸ ματόπωρον. τὸ γὰρ ἦρος πολλὴ λίαν ὑ-
γρότης πρὸς τὸ δὲ θρεῖν ἕως ἐπὶ εἰς μέρει τὸ δάκρυον. οὐδὲν οὐκ
δέπινες τὸ τε τεράκιοντα ἡμέρας.

48 VERNVM tempus idoneum, quo minus habet humoris.] Hoc ordine in optimis exēplaribus hæc verba collocata sunt. in excusis antea extrema quatuor præcedebant, quod affirmare ausim fecisse aliquos qui crederēt de verno tēpore dici, minus illud habere humoris. Id autem falsum esset: nā illa referūtur ad siccum & macrū solum: id enim verè traditur habere minus humoris. Præter antiquorū codicū fidē. Theophrasti locus suprā à nobis adductus, docet illā esse eorū sedē. nam ipse quoq; Theophrastus huius sententiæ auctor hunc ordinem amavit.

48 QVOD ex arbore per surculos &c.] Cōmuni lectione conseruata veterem scripturā omnibus adponam, perturbatam illā quidem & maculosam, quæ tamen fortasse opem adferre possit ad veriorē indagandam, *Quod ex arbore per surculos defertur in terram si in humum demittitur in quibusdam cum est uidendum &c.*

49 VTEA deplantes potius quàm defringas.] Vergilius in eadē re exponenda hoc verbo vsus est, — *aut summa defringe ex arbore plantas.*

Accepit autem illud à doctissimo & politissimo hoc scriptore: à quo omnia ferè præcepta quæ in Georgicis suis tradidit, mutuatus est. nā multis locis præter sententias, verba etiā ab eo sumpsit. Hanc ego occasionem nactus, tertium ab hoc præceptū apud eum poetam explicare volo. est enim valde obscurum, & docti quoque viri in eo interpretando lapsi sunt,

— *nēne oleæ syluestres inferre truncos.*

Non enim truncos, surculos appellat: id enim nimis durum esset: sed *θερραστικῶς* syluestres trūcos, oleastros vocat: docētque magnopere peccare illos qui oleastros inferant: cuius rei causam reddit copiosè. Syluestris pyrus aliæq; feræ arbores rectè inferūtur. sunt enim ab hoc periculo cui obnoxix sunt oleæ, vacuæ. Oleastrū tanto labore excolere nimis pericu-

losum est, propter casus incendii. quòd si oliuetū incendio absumptum fuerit, q̄ hoc vitio non laboret, id damnum tempus reparare consuevit. viuax enim arbor olea, & non facilè tota interimitur. pullulat enim è radicibus & rursus sylvam conficit. nā in oleastro etiā insita olea fruticatur. Sed in syluestri arbore natæ stirpes, & ipsæ syluestres sunt, atque ita nullum fructum agricolæ gignere possunt: quod satis planè in extrema parte declarauit poeta. nam inquit,

Infelix superat foliis oleaster amarus.

Hoc præceptū vtile esse experimentū nobis demonstrauit. nam cum suburbanus nostri agri longo bello vastati essent, & omnes arbores excisæ, oleæ reuixerunt: & nō multis annis post, aliquos fructus dominis ferre cœperunt. taleis enim apud nos ferè scrobes feruntur. Quòd si oleastris insitis conūti hi agri fuissent, damnum acceptum tempore instaurari non potuisset. Hæc sententiā Vergilii fuisse, existimasse Seruium manifestū est. inquit enim, Non q̄ non proffit, sed propter casum incendii. Nonnulli hoc periculum non cogitantes, aut non reformidantes, studiosè oleastros inferebāt. *κοινάδες* autem, vt Pollux docet, illæ appellabantur. Nam oleastri firmiter suis radicibus terræ hærent, & succum alimentūque vberius ducunt, vnde speciosior arbor fit. Theophrastus hoc solere nonnullos accuratè his de causis præcipere, in primo libro *φυτικῶν αἰπιῶν* docet. Quare accuratius poeta noster, vt hunc errorē aliis eriperet, de hac re differuit. Nā qui in olea ex oleastro surculos inferebat, frustra laboraret, nec ex suo studio fructum aliquem caperet. Hoc enim etiam addit Theophrastus, *ἐπεὶ εἴγε τις ἀπάλην τὸ ἀγρον εἰς τὸ ἡμερον ἐμβαλλοι, δεφορῶν μὲν πικρὰ ποιήσει, καλλικαρπῆν δὲ ὄξει.*

49 DEMVM in oleagineis seminibus.] Nihil hic variaui. diuersi tamen sunt antiqui codices,

& locus fortasse vitii aliquid habet: pro *Demum* igitur in illis *Dum*: ac non multo post, vbi in impressis, *Alij clauolas*: in iisdem, *Aliis clauolas*. Fortasse, *Aliis sclauolas*, legendum est. A Nonio hic locus adducitur, Taleas scissiones lignorum, vel præsegmina Varro dicit de Re rustica libro primo, &c. Hæc verba ita apud eum leguntur, *Quas alij clabulas, alij taleas appellant.*

50 Q V O D inferitur Caniculæ signo commo-
diffimé.] Vetus lectio, Qui fit Caniculæ, &c. Totum autem caput è Theophrasto translatum, libro primo φυτῶν ἰσχυρίας, cap. 123, τὸ δ' ὕδωρ τῆς ὕψ' ἐνοσθηλαμμοῦ πολέμιον. ἐκσῆπει γὰρ καὶ ἀπόλυσι τῶν ἀρρέων δὲ τῶν ἀδίνειαν. διὸ καὶ ἐπι κωτὶ ἀσφαλέστατον εἶναι.

50 V A S aliquod supra alligant.] Theophrastus, οἱ δὲ χύτραν περὶβάλλουσιν ὕδατος, ὥστε καὶ μικρὸν ἐπιρρεῖν, &c.

50 V T N O N denudes medullam.] ὥστε μὴ γυμνῆν τὴν μήτραν.

50 I T A Q V E vitem triduo ante, &c.] Theophrastus, 124, διὸ καὶ τὴν ἀμπέλον προαποτέμνωσιν ἡμέραις τρεῖσι πρότερον, ὥπως προαπορρεῖ τὸ δάκρυον. In excusis sanè Theophrasti codicibus ἡμέρας πρὸς mendosè, vt Varronis confirmatione cognoscimus.

50 C O N T R A in fico & malo punica &c.] ῥόα δὲ καὶ συκῆ, καὶ ὅσα τούτων ἐστὶ ξηράπερα, τῶν ἀρχῆμα.

51 P R O P T E R fœmineam mollitiam.] Ita habent antiqui libri: non mollitiem, vt in excusis. Cicero in Partitionibus, Et lenitatem mollitia animi. Hic etiam locus totus è Theophrasto est translatus, φανερώς δὲ καὶ ἐπι τῶν ἄλλων ζώων τῶν συμβαίνον, καὶ μάλιστα ἐπι τῶν ἀνθρώπων. διὰ τὴν εὐερέα γὰρ τὰ θήλια τῶν ἀρρέων, ὑγρόπερα καὶ μακρόπερα τὴν φύσιν ὄντα. δῆλον δὲ ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν δένδρων ῥόα μὲν καὶ συκῆ καὶ ἀμπέλος, διὰ τὴν φθίνεσθαι δὲ καὶ κωπάεισθαι καὶ δάφνη καὶ πεύκη καὶ ἐλαία, δυσπευξῆ.

51 D E M E D I C A in primis obserues.] Prima duo verba in nullis antiquioribus sunt: manu scripti proximis temporibus tāquam inscriptionem capitis illa habebant. nam, vt antea ostendi, ante singulos libros, de quibus rebus illic ageretur adnotatum erat: nec postea in partibus ipsis aliquid adscriptum: secūdi autem ac tertii libri inscriptiones perierunt. quare ex indice illo intelliigi olim potuit, medicæ hîc disciplinam tractari. Quòd si titulos veteres Varronis haberemus, sine vlla necessitate huc inculcata esse hæc verba cognosceremus. Quanquam alia etiam ratione, de qua post disputabo, si in manu scriptis codicibus inuenirentur, hîc rectè collocata esse possent.

51 Q V E M A D M O D V M scilicet cūm pabulum.] Pro scilicet, in manu scriptis codicibus est nota illa de qua bis antea locutus sum: quæ quid significet, nondum percepi: Quemadmodum L. cūm pabulum.

52 E T I N Africa ad Byzacium.] Sic habent antiqui libri, non vt antè excusi omnes Byrachium. Plinius libro xvii, capite v, cūm inquit, Contrà in Byzantio Africæ illum centena & quinquagena fruge fertilem campum &c. Eundem locum aut oppidum, de quo hîc loquitur Varro, intellexit: mendum tamen in ea voce est.

52 Q V A E nata sunt inquit.] Ante hæc verba in excusis, Licinius: in vetustissimis libris, ille: infra post Prægnantia, eadem illa litera, quæ nobis sæpe molesta est. antiqua enim lectio hæc, Prægnantia L. cūm sunt. Præterea ad hunc locū in margine optimi exemplaris mendi nota adposita.

53 A E R E frigidiore tinguntur.] Manu scripti libri sic habent. Excusi verò, Ringuntur. Neutra lectio satis plana: nec enim siue hoc, siue illo modo legas.

verba hæc inter se diuersa, quod plerunque consueuerunt, significare videntur. Fortasse Tanguntur legi debet. id est, feriuntur, cædunturque: hoc enim verbo iniuriam frigoris significauit in 11 libro, cum de pecoris sanitate loqueretur, Et iniicitur aliquid, ne frigus cædat. Sententia huius loci valde aperta, & è Theophrasti primo libro expressa. vbi enim quaerit, an simul fruticentur supernæ infernæque stirpiû partes, de his omnibus rebus plenius, vberiusque differit: ὅτι τὰ μὲν αἶω κρολίεται διὰ τὸν ἄριζ ἀέρα ψυχρὸν ὄντα. Nam prior etiam pars huius sententiæ ab eodem accepta, τὰς μὲν ρίζας αὐξάνεται μετὰ πόρου καὶ χυμῶνος. Quæ infra etiam Varro tradidit, inde quoque sumpsit: Nam prius radices &c. ἐν ἐκείνῃ γὰρ πλὴν ρίζαν παρὰ τὴν ἢ τὸν βλαστὸν ἀφίεναι πάντα. Nec non quod sequitur, Neque radices longius &c. ἕκ εἰς πλεῖον καταλαμβάνουσαι βάθος ἢ ὁ ἥλιος ἀφικνεῖται. πλὴν ἐὰν πῦρ τὸπος διδίδος ἦ. Quo loco animaduertendum quàm eleganter hæc extrema verba reddiderit Varro, quod alia terra alia facilius viam dat.

53 Q V O D ex quibusdam foliis propter eorum versuram.] Locus translatus à Theophrasto. illius enim hæc verba sunt in primo φυτῶν ἰσραήλ, ἰδίον δὲ καὶ τὸ τῆ ἐλάει καὶ τὸ τῆ φιλύρα καὶ τῆ πικρῆ καὶ τῆ λβύκη συμβαῖνον. σρέφειν γὰρ δοκεῖσι τὰ ὑπὲρ μετὰ Ἑσπείας θεμείας. καὶ τούτῳ γνωρίζουσιν ὅτι γὰρ κλίωται Ἑσπείας. In 11 etiam libro φυτικῶν ἀπὸ τῶν, cap. 156. Non tamen easdē omnes quas Theophrastus, appellat M. Varro: nam pro tiliâ & vlmō, quas retulit Græcus auctor, noster salicem ponit. Plinius easdem quas Theophrastus nominauit. Illud hîc admonere visum est, recentiores omnes in magno errore versatos, qui crediderunt duo esse solstitia, & alterum æstiuum, alterum hybernū appellari: cum veteres cuncti boni auctores solstitium, quemadmodum hîc facit Varro Ἑσπείας θεμείας

solam vocent: Ἑσπείας autem χυμῶνας, brumam. Lucretius, Vergilius, M. Varro, Cicero, Plinius hoc semper obseruarunt. Cur tantum cōsensum optimorum scriptorum Columella reliquerit, nō video: ille enim solus (quod sciam) æstiuum solstitium, & solstitia numero multitudinis vtrasque Ἑσπείας appellat. Seruius etiam Vergilii interpres hoc non animaduerterrat, & huius rei ignorātia turpiter lapsus est in illius loci declaratione, Humida solstitia. Quauis enim numero multitudinis loquatur poeta, nō debet existimari duo esse solstitia voluisse: sed auctor fuit agricolis, vt votis illud anni tēpus singulis annis humidum poscerent: quod si impetrarūt à diis immortalibus, magnos fructus ex agricultura esse capturos. Possē hoc plurimis optimorum scriptorum testimoniis comprobare: rem tamen indicasse, vt arbitrator, satis fuit: exempla vnicuique nunc qui accuratè leget, occurrent.

54 E A Q V A E mutilata non est.] Antea hîc, Mutica. vetustissimum exēplar, Mutilata. vna detracta litera Mutilata emendauit, quam veriore puto esse lectionem, & ex priscis vestigiis, & ex sententiā etiam ipsa. Sed hāc ipsam quam me restituisse dico, in Gallicano etiā codice sine vllō vitio inueni. Spica enim inutica, vt ipse docet, est quæ non habet aristam. potest tamen non omnia illa tria habere, nec arista carere: vt cum ad integrum spica nō peruenit, nec grana perfecta habet. Ea autem rectè, cum aliquo trium illorum caret, Mutilata diceretur. Cicero Mutilatum vocat exercitum, malè acceptum in prælio, & qui integrum militum numerum non haberet.

55 L A T E T conditum gladium.] Vetus hæc est lectio, quam restitui. Neutro genere ab antiquis Gladium appellatum esse, Nonius docet, & exemplo Lucilii cōfirmat. Idem etiam Quintilianus ostendit,

cuius hæc sunt verba è primo libro, Et gladii qui dixerunt, genere exciderunt. Sed etiam ipse M. Varro huius rei testis est in i x libro de lingua Latina, *Quod dicitur à multis duobus modis, hic Dupondius, & hoc Dupondium: ut hoc Gladium, & hic Gladius.*

55 V E R V M cum de nutritu conticuiisset Licinius &c.] *Vetustissimus ac fidelissimus codex, quem multi manu scripti sequuntur, ita habet, Conticuiisset, nec interrogaretur de nutritu, credens nihil desiderari. dicam, inquit, de fructibus.* Minoris vetustatis liber, à Gallo homine scriptus, communem lectionem habet.

55 A C Q V A S I herba tuberosum reliquerunt campum.] Pro herba excusi alii, Barba, mendose habebant: in aliis vox Illa planè defecerat. Repofui ex antiquis libris, Herba. Paulo itè suprà pro Fœnifecæ, Fœnifeces. nam Fœnifex veteres etiam dixisse planum est.

55 I N I S quæ metimur.] In excusis antea *Metimur:* manu scripti omnes habent, *Metimur:* quam lectionem postquam in optimis libris inueni, non improbo. M. Varro in i x de lingua Latina libro, eodem pacto locutus est, *Et cum item ea quæ metimur, atque ea quæ numeramus dici putent oportere, &c.* Messis vocabulum Varro vult declinatū esse à verbo Metior, quod significat mensuro: eamque propriè dici in his quæ mensurantur, dici soleat: id tamen impropiè fit. Metior mensum facere apertum est, à quo Varro Messem factam vult. id enim est declinari, vt Lectio etiam ab Lego declinari ab eo dicitur. nam quod inquit, Messem maximè in frumento esse, adiuuat, nisi fallor, veterem scripturam: hoc enim verbo vti consueuerat. In Verrem, Coge vt ad aquam tibi id quod summi iuris est, Ennenses frumentum metiantur.

59 M A X I M E si est argilla, ne æstu peminosa.]

Vetus

Vetus hæc lectio, quam imperiti & audaces sustulerunt, pessimo consilio, quo consueuerunt quacunque non intelligunt commutare: eam in cunctis manu scriptis inueni. Obsoletum nunc hoc verbum est. Nonius vim eius exponit, & vnde deriuatum sit, docet, atque hunc ipsum Varronis locum adducit. Apud Nonium Situ, pro Æstu, legitur: in reliquis illi cum Varrone conuenit: & id quoque culpa librarii commissum puto.

56 E A E N I M herbarum est inimica.] Postrema duo verba in manu scriptis non inueniuntur, sed pro illis, *De amurca*, scriptum est: quid mei iudicii sit exponam. *De amurca*, declarationem olim cuiuspiam fuisse puto, qui amurcæ hic à Varrone mentionem fieri in margine sui libri adnotarit. eam autem temerè postea ab imperitis librariis huc inculcatam. Ad locum autem purgandum, satis fortasse est duo illa verba tollere, nec necessarium pro illis aliquid reponere. sententia enim nullo adiuncto verbo plena & absoluta est. Ea enim herbarum & formicarum & talparum venenum. Nihil tamen certi de hac re statui potest: nam cum antè etiam eodem modo loquendi vsus sit, nunc altera harum vocum, ad rem exponendam, contentus fuit, nunc ambas coniunxit, quas hic in excusis codicibus habemus. Talpas autem magna incommoda afferre sole re agris, Theophylactus etiam docuit in epistola quam à rustico homine scriptam fingit, *πὶ δὴ τὰ πρὸ τῆς ἀσπυλακῆς λέξις, φοβερόν γὰρ τῆς γαργαλῆς τὸ κακόν, καὶ δύσπυλακῆς τὸ ποδέρμον.*

56 A C tribulo, id sit.] Locus hic ad testimonium vocatur à Nonio, cum probare vult veteres scriptores non solum muliebri genere Tribulas appellasse, sed etiam neutro. Inquinatus autem apud eum nunc est, ita tamen emendandus. nam in manuscriptis, vt

c.i.

in excusis Varronis libris, eodē pacto legitur. Quo- modo autem muliebri genere Vergilium vsū hoc verbo Nonius dicat, quærēdum. nam in omnibus nunc libris, *Tribulāque trabeāque* legitur: quo exem- plo ille vtitur.

57 **E V A N N A T V R** foras extra aream.] Per- uetustum exemplar *Euannuatur* habet. Hic etiam lo- cus adducitur a Nonio, apud quem, vt in excusis Varronis libris, rectē legitur. *Euannetur*, inquit No- nius, dictum est *Vētiletur*, vel *inoueatur*: a vanno, in qua legumina ventilantur &c. Vannum autem in Rustico carmine appellasse Vergilium notū omni- bus est: qui tamen dum agricolarum instrumentum hoc esse traderet, docuit in aliō etiam vsū illud ha- beri solitum: & in rebus diuinis, maxime Liberi pa- tris, frequens esse consueuisse. Eruditissimus enim poetas, quod ipse sciebat, aliis quoque *ἐν παρρησίᾳ* no- tum esse voluit. Intelligit autem, vt opinor, vanna quod *λίπρον* Graeci vocant, instrumentum ad *εὐνοῖα* penē sacrificia idoneum, vt veteres grammatici tra- dunt: vnde qui illud gerebat in sacris, *λίπρονος* vo- cabatur. Plutarchus in Alexandro cum de Olympia de ipsius matre loqueretur, quæ Bacchi superstitio- nibus addicta esset, & manadum more dracones e- tiam aleret, inquit de illis loquens, *οἱ πολλοὶ ἐν τῆ κίτῃ καὶ τῆ μυστικῶν λίπρων καθάνα δούδροι καὶ παρρησιόδροι τοῖς θύροισι τῆ γυναικῶν καὶ τοῖς στεφάνοις, ἐξ ἐπιτηδῶν τῶν ἀνδρας.* Nam Vergilius etiam mysticum vannum, vt ille, mystica licna, vocauit.

57 **I T A Q V E** lectius defertur.] Ita scriptum in omnibus antiquis libris inueni. emendarunt ex ingenio nonnulli, vt opinor, Lectæ ius.

58 **C V M** expressum circuncisitum appellant.] In manuscriptis vna syllaba productius verbum, *Circuncisicium*.

58 **Q V A E** cum digitalis.] Optimum exem- plar, *Digitabulis*. Est in eo aliud etiam quod explicare non possum, L. inquam: sic enim habet, *Quæ digitis nu- dis laudabilior* L. *quām illa quæ cum digitabulis*. Et sanē to- tus mihi locus vehementer suspectus. nam Laudabi- lior hīc, cum suprā Melior posuisset, non valde ne- cessaria vox videbatur.

58 **D V R I T I E S** enim eorum quod nō solūm stringit &c.] Locum hunc valde mendosum habe- mus in codicibus Nonianis: ab eo enim adducitur in dictione Stringere, Varro de Re rustica lib. 11, Quod non solūm celeriter præterire stringere vacant, sed etiam te transglubit. In excusis M. Varronis codici- bus, Quod, non erat: in optimo tamen ac vetustissi- mo, eodem loco positum inuenitur. Duo illa quæ a- pud Nonium sunt verba, Celeriter præterire, vnde fluxerint nescio. apud Varronem certē, nec in im- pressis, nec in manu scriptis eorum vestigium vllum, nam Vacant, ex Vacam factum esse affirmarim: in eodem enim fidelissimo codice per u, id verbum & hīc & aliis multis locis scriptum est. Extremæ etiam dictiones huius loci apud Nonium deprauatæ, quæ in cūctis manu scriptis Varronis libris eodem pacto leguntur.

58 **D E R A M V L O** plantam.] Ita habent ma- nu scripti codices, non Partem, vt excusi. Vergilius idem etiam Plantam, vt opinor, appellauit,

— *Nec summa defringe ex arbore plantas.*

Ambo autem plantas vocarunt quas Theophrastus *θαλείας*: nam ab eo scriptore hic quoque locus sum- ptus est, libro primo *φυτῶν αἰπιῶν, Καὶ ἅμα ῥαβδίζομένη ποιεῖ καὶ κατὰ κρομμύνη τὰς θαλείας, ἐπεὶ καὶ ὅσοι γε μὴ ἔ- τω συμεζουσι, ἀλλὰ καὶ αὐτομάτως αἰ τῶν ἀπορρέουσαν ἀ- ποσειόντες, ἐπεὶ τὸ φορεῖν φασὶ μάλλον.*

55 **A L I A** ad cibum eligitur.] Maculam habet

optimus codex. *Ledatur* enim hic scriptum est. Quomodo ex vetere lectione locus corrigi debeat, si peruulgata mendum continet, docti viri cogitabunt.

58 I T A Q V E dominū & balneas & gymnasiū sequitur.] Vetus hæc est lectio, quæ & elegans & erudita videtur: ut hic sensus horum verborum sit, Cibis necessarium est, & balneis, & gymnasiis: nec sine oleo hæc manere possunt: sed ubi hæc sunt, oleum illic etiam necessarium est. Vnde qui tantas olei utilitates esse sciebat, prudentissimus ac fortissimus totius Græciæ vir Epaminōdas Thebanus, magnopere excauit, cum magistratum gerens in rationibus relatis audiuit magnam vim olei absumptam esse. Quod cum mirarentur collegæ, causam reddidit sui doloris, docuitque, eum non ab angusto ipsius animo proficisci, quod ingentes sumptus reformidaret: sed ægrè se ferre, tantum olei intra corpus receptum esse. nam in gymnasiis oleum, corporibusque exercendis haberi solitum, nemo est qui nesciat. Vnde Strabo libro xiiii, docet, Boethum Tarsensem, improbum ciuem, eundemque malum poetam, causam dixisse apud M. Antonium, quod cum in patria voluntate Antonii locum gymnasiarchæ teneret, fideique ipsius omnes sumptus gymnasii commissi essent, & alia multa & oleum etiam surripuerat. Nec tamen negarim, posse ex communi lectione sensum elici, & eum quidem non insulsum: sed veteri etiam locum esse, ostendere volui.

58 P E R S E R I A S ac vasa olearia.] Hic locus in manu scriptis codicibus valde perturbatus est. Optimum exemplar ita habet, *Per sena ad vasa olearia ac trapetas quæ res mole &c.* In semiuetere alio, qui Galli hominis manu exaratus est, *Seria.* reliqua omnia ut in vetustissimo. Receptam lectionem conseruavi: priscam tamen omnibus adponere volui.

59 E M, Q V I N adsum.] In excusis antea En, antiqui libri Em, ut Mediceus codex in epistola Ciceronis ad Cæsarem Dictatorem, Em, hic est ille. Pronuntiata hæc sunt *δεικτικῶς.*

59 Q V I D A M ipsum triticum conspergunt.] Consuetudinem nostrorum temporum in hac re custodiui. Nolui tamen præterire quin veterem orthographiam notam facerem. Hic enim in optimo exemplari, *Conspargant:* & non multum post, *Aspargit.* omnibus denique in locis ubi hoc verbum est apud Varronem Catonemque in compositione, eandem vocalem primam literam habet quam simplex: ut si à Quæro Disquæro fingas: quod vetustissimi etiam poetæ protulisse dicuntur. Apud Catonem etiam in Decerpo id seruatum est illo loco, *Tum acina de uuis miscellis decarpito.* Potuissim infinitis locis hoc adnotare: semel tamen hoc, in illo perpetuo custoditum, indicare satis habui.

59 A V T absinthium. Item huius generis alia.] Quæ in medio erant verba, in nullo antiquo à nobis inuenta sunt. ea autem abundare credimus.

59 Q V A S vocant siros.] Ita scribendum hoc nomen, quod à Columella etiam vsurpatur: & sanè in vetustissimo libro rectè scriptum est. in excusis tamè antea y psilon habebat in prima syllaba. Apud Græcos (Græca enim vox est) ferè habet ei. nam Attici sine diphthongo protulerunt. Grammaticique tradunt, siros esse *ορύγματα εἰς δύο θεσιν σίτου ἢ καὶ ἄλλων σπυρμάτων.* In commentariis Simplicii in i i naturalis auscultationis, ubi de fortuna agit, mendosa hæc vox est. verba magni illius doctoris hæc sunt, *καὶ γὰρ ορύθει τις καὶ τὸ φυτεύσει χερσὶν, καὶ τὸ θεμέλιον καταβαλεῖν, καὶ ὕδωρ βύρειν, καὶ διοχεύσει, ἢ σπῆρον ἢ τείρον ποιήσει.*

60 V E N T V S regelare possit.] Ita castigavi. in c. iii.

manu enim scriptis *Regerare*. Vnde etiam nonnulli antea *Regirare* fecerant. hanc tamen veriore lectionem puto. quod etiam verba, quæ supra restituta à me sunt, ostendunt.

60 **CONDITIVA mala struthea.**] Ante hæc verba in vetustissimis libris, De pomis, scriptum est: quod aut inscriptionem fuisse arbitror, quæ ostēderet de quo hinc ageretur: aut ea ratione dictum esse qua non multo post declarabo. Hinc paulo infra *Quiriniana*, in antiquis nō inueni: sed pro illa voce, *Scandiana*. Id autem culpa librarii factum puto, qui idem verbum vna tantum immutata litera, aut ne immutata quidem, iteravit: cum aut *Quiriniana* scribendum esset, aut statim ad orbiculata transeundum. Fieri enim potest vt *Quiriniana* ab emendatore aliquo huc inculcatum sit.

60 **PAVIMENTA QVE** laudabiliter faciūt.] In optimo codice, *Pauimentaque L. laudabiliter faciunt; quo frigidius fit*. Nam pro, *Frigidior locus*, quod in excusis erat, *Frigidius*, in cunctis antiquis inueni. Alii ex ingenio, vt puto, scripserant, *Qui cameras marmorato, & parietes pauimentaque inducunt laudabiliter &c.* Nullum enim manu scriptum cum illis facere animaduerti.

61 **VT ROMAE** coempta poma.] Ex horum hominum numero fuerat qui cōfecit terrastichum in custodem hortorum: cuius duo postremi versiculi sunt,

Quæque tibi posui tanquam uernacula poma,

De sacra nulli dixeris esse uia.

Nam M. Varro antea hoc ipso in libro docuit poma vendi solita summa sacra via.

61 **IN PENSILIBVS** iunctis.] Veteres libri, *Vinctis*. Quidam emendarunt *Iunctas*.

61 **OLEAS** esui optime.] Ante hæc verba in

antiquissimo exemplari, De oliuitate, scriptum est: quod inscriptionem titulumque fuisse puto. Possunt tamen recte in cōtextu sermonis huiuscemodi locutiones collocata esse: vt ita dicta sint; quæadmodum inquit Q. Cicero in epistola ad Tironem, De patrono, Marcus est adhibendus. Et hic ipse scriptor in II, de equis loquens, *De stirpemagni interest qua sint*. Et eodē capite, *De medicinis: uel plurima sunt &c.* Quod etiam confirmat Nonius, qui cum quid Oliuitas sit, declararet, & locum hunc Varronis adduceret, ita eum legit vt in peruetusto codice scriptum illum inueni. Nō tamen omnino macula carēt verba Nonii. nam in excusis, de Rep. libro primo: pro, de re Rustica libro primo, legitur. duorum autem capitum verba ab eo cōfusa fuisse verisimile non est. hæc autem ille ponit, Non modò integra eximi, sed etiam maiora quàm in arbore vnquam pependerit. De oliuitate, oleas esui optimè condi scribit Cato. Quare maior hinc etiam apud nos auctoritas antiquissimi exemplaris esse debet, in quo sermo Varronis, siue eorum quos de rebus rusticis differentes inducit, nunquam capitibus distinctus aut interruptus est.

61 **TAM** in doliis condunt.] Antea, *In ollis*: Veteres libri, *In oleis*: castigauit, In doliis. veruntamen quia parua licētia vsus sum, si fortè deceptus essem, volui totam rem indicare. Animaduerti alibi in optimo codice *Doleis*, pro *Doliis* scriptum esse, vt in III, vbi de gliribus loquitur, *Cum positum est in doleis, sunt pingues*. Præterea oleum ac vinum in doliis, non in ollis condi constat.

61 **VT EA** in qua adiiciunt mustum.] Vetustissimus liber, *In qua adicitur L. mustum*. Sæpe iam notam illam inueni, nec tamen adhuc quam vini illa habeat suspicari possum.

62 **PROMVNT** condita aut &c.] In cunctis,

quos vidi, manu scriptis, *Primum condita*, legi. Receptam lectionem conseruauit. hoc tamen studiosos literarum admonere non incommodum esse iudicauit.

62 **V T I N** pistrino pisatur ac torreatur.] Vetus lectio. Apud Nonium, qui huc locum adducit, legitur, Pisetur. Pisare frangere, vel tondere. Varro de Re rustica libro 1, *Promendum hieme, ut in pistrino pisetur ac torreatur.*

62 **Q V I** est humor aquatilis ac recrementum.] Peruetustus liber, *Recrementum*, corrupte, ut puto. Quia tamen aliquis recrementum ex antiqua scriptura legi posse fortasse non incommodum existimaret, volui illam notam facere. Hoc ipso verbo Varro etiam Prometheo libro 11, ut apud Nonium legitur, usus est. Recrementa cibi, quae exierunt per posticam vallem, feci. Intelligit autem quae *ἄσπιμα* Graeci appellant. Cicero reliquias cibi appellauit, in re parum honesta non obscena voce usus. Reliquias etiam, nihil addens, quandoque idem vocauit.

62 **Q V O D** est leuissimum ac summum depletur.] Omnes manu scripti *Deflatum* habent: quemadmodum etiam primis temporibus excusi libri. ex quo intelligitur ita ab nouis correctoribus locum castigatum fuisse. In optimo omnium codice ita totus locus legitur, *Diebus xv, eo quod est leuissimum ac summum deflatum.*

62 **T V N C** decoquunt in ahenis.] Totus locus in optimo exemplari ita scriptus, *Tum decocunt in ahenis: leni lignis duas partes quoad regerunt.* Aliis nunc rebus relictis, quae parum in illo diuersae sunt, quomodo illic Leni lignis, scriptum sit, quaerendum accuratè puto.

62 **N E Q V E** etià cum processit, nisi prius, &c.] Valde diuersa vetusta lectio, & sanè extrema haec pars libri aliquantulum inquinata, *Neque etiam cum*

processet, ita ut sit, &c.

63 **A N T E Q V A M** accesserit annus.] Totus hic locus ita legitur in antiquis codicibus, *Antequam accesserunt anniculum promitto.*

63 **Q V A E** dum maturefcit, coacescat.] In cunctis manu scriptis, *Quod mature coacescant.*

63 **O L E A S** albas, quas condideris nouas, sic celeriter promas.] Quidam formis excusi libri ita habent: in aliis locus valde variatus: culpa tamen, ut puto, eorum qui id commiserunt: nimis enim licenter à veteri scriptura discessere. In optimis, ab hac quam hic adposuimus, hoc tantum mutatum inuenio, quod *Conderis*, in illis, pro *Condideris*, legitur: verbo negligentia librarii imminuto quod si postremam literam aduerbii Sic, sustuleris, ac Si, feceris, puto locum fatis purgatum esse.

63 **Q V A M** nequit in arbore ut inde promatur ad escam.] Vetus lectio, *Quam nequit in arbore quam mitescat.*

64 **I D N O S** molestè ferentes.] Haec erat peruulgata lectio, quae si veterem contra se non haberet, facile locum suum tueretur: nunc illa repugnans omnia confundit. in manu enim scriptis, *Non molestè ferentes* legitur. Accommodata autem hic etiam vetus esse potest. & fortasse verior est, *Nō molestè ferentes*, scilicet, nos esse retētos: ita enim plenè sermoni liberti responsum fuerit. Poscebat enim veniam sibi dari, quod in magno patroni negotio occupatus, ad illos, ut debebat, non venisset: statim omni timore illo liberato, de infelici cōditione hominum, quae tot casibus exposita esset, loqui inter se cœperunt. Est tamē hic etiam illud quod saepe nos molestos habuit: L. enim ante hanc partem in contextu sermonis constituta est, praeterea mendi nota hic in margine adposita.

42 PETRI VICTORII
IN M. VARRONIS LIBRUM II
De re rustica.

66 COLONI vt ea quæ in agricultura nascantur.] Receptam lectionem retinui. nunc veterem hinc adponam, quæ à cõmuni valde diuersa est, pessimè tamen & illa accepta. quod etiam diligens librarius cognouit: notam enim mēdi ad eam adposuit, *Coloni aqua agricultura factum ut nascerentur e terra contra pastoris ea, quæ nata ex pecore quarum, &c.* Statuēt nunc studiosi peruulgatane lectio probari debeat, an pro desperato hic locus haberi.

67 QVA de re pecuaria.] Omnes quos vidi codices consentiūt, quare tenerè aliquid variare hinc nolui. nunc quid suspicer, me posse sine culpa proferre arbitror. Opinor, cõmutato ordine verborum, Quare de pecuaria, legi debere. nec tamen ita meam sententiam amo, vt non doctiorum iudicia in hac re sequi malim.

67 CVM Manates discessisset.] Ante hunc locum in optimo codice maioribus literis hæc verba scripta sunt, HIC INTERMISSUM. In cunctis etiam aliis manu scriptis ita inueni. Quid illis significare librarius voluerit, affirmare nō ausim. Vereor ne aliquid hic deesse ostendant. nam initium mihi huius sermonis nimis abruptum videtur.

67 CVM petam fessum.] Maculosus hic locus in antiquis exemplaribus est, & in omnium optimo nota adposita, damnatus. Receptā hinc etiam lectionem conseruauit: veterem, nunc cuiusmodi illa est, studiosis exponam, *Cum poetam fessum uisere uenissemus ne medici aduentus nos inredisset.*

67 QUI estis Epirotici pecuarii.] Auxilio fidelissimi codicis hic locus, turpiter in excusis diuulsus ac fœdatus, restituitur. Nequis autem me ad-

EXPL. SIN VARR. CAST. 43

didisse aliquid aut distorsisse putet, veterem scripturam adducam, *Qui estis pecuriathicta remune remininos ac, &c.* Quam possit sine vlllo periculo ita corrigi, facile omnes videre arbitror. vna tantum in parte industria opus fuit, vt ex Athictæ, Athletæ fieret. Maxime autem me confirmauit, quod animaduerti alibi id verbum idem vitium habere, quod in excusis integrum erat. nam in eodem exemplari ita locus ille tertii libri legitur, *Nos athicta comitorum, &c.* pro Athletæ. Hoc autem & vitiosæ scripturæ & locutionis Varroni familiaris aptissimum exemplum est, qui libenter hoc vocabulum Athleta ad alias res transferret. Sed hæc antea mendosissima, omnia nunc macula carent, & aperta sunt: quare ad alia veniamus.

67 AC QVAE scitis proferatis in medium.] Elegantissimus modus loquendi, & quo sæpe etiam Cicero vsus est: ipsum autem aut à Græcis Latini scriptores acceperunt, aut natura duce eandem sententiam eadem figura protulerunt. Xenophon certe ita in Symposio locutus est, vt M. Varro ab ipso hunc sermonem expressisse videatur: *καὶ ὅτι δ' εἴω γ, ἔφην, ἐὰν καὶ ὑμεῖς ἅπαντες εἰς μέσον φέρητε ὅ, π' ἕκαστος ὅτι-σα δε ἀγαθόν.*

67 ET HOMINES, & pecua.] Pecua habent antiqui libri, non pecudes: id autem veteres crebrò vsurpabant: nec se ab eo verbo abstinuit etiam Cicero, quemadmodum testimonio Nonii interpretis comperimus. is enim super illo Vergilii,

— mitte in Venerem pecuaria primus:

inquit: nam Pecua, vt ait in Pompeiana Cicero, ab eo quod est pecu venit, vt à genu genua. Intelligit autem locum illum, qui nunc mendosè in cunctis impressis legitur, *Etiamsi irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur.*

68 DECERPENDO glandem.] In vetustissimo Decarpendo, eadem ratione qua antea ostendimus semper Aspargo & Conspargo in eo scriptum esse: & apud Catonem etiam hoc ipsum verbum Decarpo, contra nostrorum temporum consuetudinem.

68 A D C I B V M enim lacte, & caseum.] Sunt excusi etiam libri in quibus ita legatur: nam in aliis Lac, mendose legitur. hæc enim vetus est scriptura. Et indicio Nonii & aliorum grammaticorum cognoscimus, M. Varronem aliàs ita locutum esse: vt Andabatis, *Candidum lacte papilla cum fluit.*

68 I B I processerunt lōgē, dum ad nos perueniret.] Ita coniectura ductus emendavi. antè in excusis & manu scriptis, *Dum annus perueniret.* ex qua lectione nullum idoneum sensum elicere poteramus: ex hac autem (nisi fallor) egregium. Queritur occultè M. Varro de moribus sui temporis, quemadmodū etiam in prima huius libri parte. cum enim vitam superiorum hominum explicasset, & quibus rebus illi vescerentur docuisset, addidit in tertio gradu eos longè processisse, nec in primis agricolarum institutis mansisse, sed ad peiora semper deliciarioraque venisse, donec huc, inquit, res deducta est. nam supra etiam, A summa memoria gradatim descendisse ad hanc ætatem, Donec ad nos peruenirent, inquit. vt hoc in libro, cum de verre ageret, *Quoad perueniat ad lanium.* & in v de lingua Latina, *Hinc ad pecudis carnem peruentum est.* nec non in v i i i, non longè ab initio, *Id non peruenit ad nos.* Qui nostram coniecturam non probabunt, sedulitatem fidemque verè accusare non poterunt.

68 C I R C V M Fiscellum & Tetricam montes.] Antea in excusis mendose Fiscellium. veterem igitur scripturam reposui. nam in illo etiam loco huius in iisdem antiquis libris ita legitur, In Sauracti Fi-

scello capræ feræ sunt. apud Plinium etiam libro tertio capite x i i, E monte Fiscello labens iuxta Vacunæ nemora.

68 Q V A M sibi Thyestem subduxe queritur.] In antiquis libris imminuto verbo Subduxe, legitur. Apud Terentium quoque Adelphis hoc verbum *κῆ συστοπή* pronuntiatum fuit: *Non tu cum rus hinc modo produxe diebas?* Pacuuii versus, quibus fratrem accusat, & hanc iniuriam queritur, apud Ciceronem sunt in i i i de Natura deorum.

69 V O X earum non me, sed be, &c.] Totum hūc locum è vetustis libris restitui. Laudat qui vocem ouium secuti Belare illas dixerunt. nam Græci, qui à voce eas *μῆλα* appellarunt, non tam commodè vocem earum expresserunt: non enim me, sed be, sonare videntur, inquit Varro. Nec tamè Græci ignorabant oues be, nō me, sonare. Id intelligitur ex versiculo Cratini comici poetæ, qui adducitur ab Eusthatio in i x librum Iliadis. Eruditi ac copiosi interpretis verba hæc sunt, *οἱ δ' αὐτοὶ φασὶν ὁμοίως μίμη- πκῶς καὶ βῆ, ἢ μὴν βαί, μίμησιν περὶ αὐτῶν φωνῆς. Κεραπ- νος, ὁ δ' ἡλιδιος ὡσαύτ περὶ αὐτῶν βῆ λέγον βαδίζει.*

70 Q V O D dicuntur anni capræ.] Vetus lectio, *Vt animi capra.* Id autem quod hic à Varrone traditur, Fenestella quoque diligens rerum Romanorum auctor doquerat. Ostendit hoc Plutarchus in commentario quò veteres ritus Romanorum explicauit, *δο καὶ τῶ ὀνομάτων πολλὰ τῆς παλαιῆς ἀνέκδοτοι καὶ βυβλικοὶ καὶ πόρικοι ἦσαν, ὡς Φαινεσελλας εἶρηκεν.*

70 I T A Q V E minoris emitis anniculam.] Quæ secutus sum lectionem, & excusi nonnulli habebat, & manu scripti omnes. quidam tamen, vt arbitror, dum corrigere voluerunt, deprauarunt. Ea mihi sanè correctione egere non videtur. in vetustissimo hoc tantum diuersum erat, quòd Emptis, pro Emi-

tis, in eo scriptum est: mendose tamen, ut puto.

71 **A S I N I** Arcadici.] In manu scriptis Arcadii: Arcadii, ex antiqua scriptura legi posset, ut supra Pecuarii, pro Pecuarii: Statili; pro Statili. nam hoc etiam veteres librarii hic seruabant, quod poeta in secundo casu illorum nominum quæ geminatam literam illam haberent, frequenter vsurparunt. alterum enim I subtrahebant. ea enim ratione ab optimo poeta, Tuguri, Peculi, Pataui, Oti, dictum est. nam Arcadii etiam ab Arcadia declinari eiusdem poetae versu hoc confirmari potest,

Tempus et Arcadij memoranda inuenta magistri.

71 **A L I A S** stipulandum statim esse e valetudinario.] In nullis manu scriptis postrema hæc duo verba inuenimus: nec tamen e nostris scriptis ea deiecimus. quid de illis existimandum sit, studiosi viri videbunt.

71 **E T Q V A N D O**, e quis.] Locus deprauatus corrigi debet ut in optimo exemplari aliisque nonnullis legitur, *Et quando, et qui ut, &c.* Qui, Varro modum ac rationem vocat, nam politissimos scriptores Qui, pro Quo modo, passim ponere notum est. Ostenderit, in passione tria obseruanda esse: primum, locum: secundum, tempus: tertium, modum ac rationem alendi. Infra etiam, postquam quod ad locum tempusque anni pertinebat exposuit, inquit, Qui potissimum quæque pecudum pascatur, habenda ratio. In peruulgata lectione triplicis rationis, quæ necessaria esse dicitur, tertium membrum non inuenitur: quare pro mendosa illa habenda est.

71 **L E G E** censoria committant muli e Rosea campestri, &c.] Hunc locum foedè inquinatum, nisi fallor, egregiè restitui, atque id parua licentia vsus. Ut autem hoc facilius intelligatur, veriùsq; de sinceritate huius loci iudicetur, veterem scripturam adferam.

Verustissimum exemplar, *Mulieros et a campestri, &c.* nam in aliis corruptior illa pars est, Mulieres enim habent. Quemadmodum igitur vides, verba confusa distinxim, vnâque tantum literam inde sustuli. verum sensus præclarus totam rem, ut spero, illustrabit, & castigationem meam constituet. nam quin peruulgata lectio mendosissima fuerit, neminem dubitare puto. Locus ille etiam in hoc libro mirificè coniecturam nostram adiuuat, vbi de mulis agit Varro, *Idem si exacti sunt aestiuo tempore in montes, quod fit in agro Reatino, durissimæ unguis sunt.* Roseam autem campestram fuisse declarat etiam vox valde celebrata Cæsaris Vopisci, qui campos Roseæ, Italiae dixit esse summen. Committere lege, ut arbitror, dixit Varro, quod Cicero saepenumero, *Committere contra legem.*

71 **I N G V R G V R E S** altos montes.] Gurgures in manu scriptis inueni, antea excusi Burbures habebant.

72 **V B I** est oppidum Olisippo.] In optimo exemplari *Olisippo*, apud Plinium tamen, ut in excusis, lib. 1111, capite 1111, *Olyssippo* equarum e Fauonio vento conceptu, nobile.

73 **E T Q V A N D O** non valet sepe magna gregem, &c.] Receptam lectionem retinui, vetustam nunc studiosis exponam, quam sanè mendum aliquod continere omnino credo: contra autem peruulgata plana est, id tantum mali in illa, quod ab antiqua dissentit, *Et quoniam non valet sepe magna adficiuntur calamitate.*

73 **Q V I** siue ex astu, siue ex labore.] Vitiosi sunt hac parte antiqui codices, communis lectio aperta, si modò illa vera est, & non ab aliquo correctore conformata: *Qui si e labore febrem habent ad apertum in mido spiritu, &c.*

73 QVOT reiiculae sint alienandae.] In cunctis manu scriptis *Quot epulae*, scriptum inueni: quod non parum miratus sum, quomodo idem mēdum in tot bonis libris inoleuisset.

74 IN IVDAEA, in Italia nō posse.] Vetus lectio, *In iurea*. castigauit ex ingenio, rem ipsam secutus, in Iudaea. Plinius libro XXI, capite III, Iudaea incluta est vel maximè palmis. Item sunt quidem in Europa, vulgòque Italia, sed steriles.

75 A PERGAMIDE Maledōve.] Hic locus antè mendosissimus & erat & existimabatur, nota etiā adposita damnatus fuerat: ipse veterem lectionem reposui, quam integram esse arbitror: ut Pergamis, Maledusque, nomina locorum in Epiro sint. Respondet autem superiori illi qui nostra item opera emendatus est. Dixerat enim Scrofa, Sed hæc à nobis ita accipietis, ut vos qui estis Epirotici pecuarii, &c. Idè igitur nunc ait, Nunc rursus vos reddite nobis, o Epirotæ, de vnaquaque re. locatur autem, ut omnem occasionem nactus facit: maiora enim & eruditiora expectabantur ab Epiroticis pecuariis. Saltus igitur appellat in quibus pecus pascere soliti essent.

75 COGNOMINE eodem.] Ita emendauit ex ingenio. multa autem mihi, ut hoc auderem, persuaserunt. Si ita locutus M. Varro esset, ut in excusis erat, *Cum nomine*, in κακὸν φωνῶν incidisset, ac rem ob-scenam protulisset. iūctura enim deformiter sonat. Præterea Articus nomen non erat, sed cognomen. hoc etiā non paruum argumentum est cōtra erectam lectionem. Initio etiam commentarii de Senectute Cicero Titum ipsum alloquens, inquit, Teque non cognomen solū Athenis deportasse, &c.

75 QVONIAM in me videre coniecisse oculos.] Ita erat in manu scriptis, & ita scribi volui. Videre, pro Videris, cepit: ut in illo etiam loco, qui est,

vbi

vbi agit de suis, Ignorare, inquit, videre, cur appeller Scrofa. Sic enim illic etiam habent antiqui codices.

75 ET DICAM de primigenia pecuaria.] Vetus hæc est lectio, quam magis probō. Antea in excusis, *Et dicam primigenia pecuaria*. Primigenia verba appellare M. Varronem in VI de lingua Latina libro, quæ non sunt ab aliquo declinata, manifestum est: & Primigeniam consuetudinem victus, in primo libro de vita Populi Rom. pascam & veterem. Locus autem apud Nonium de mutata declinatione legitur. quare eadem ratione nunc Primigeniam pecuariam dixisse puto. Sex. quoque Pompeius Primigenium sulcum, vocari solitum tradit.

76 ITEM binæ pro singulis, ut procedat.] *Procedant* antea corruptè legebatur. in manu scriptis omnibus *Procedant* inueni. *Procedant*, numerentur, significat: greges enim ouium magni non bene numerari possent, si eodem loco manerent. quare consuetudinem habent pastores, claudere gregē, & dum emittunt, numerare: aliter enim rursus confunderentur. nam *Procedere*, ulterius se ferre, significare manifestum est, vel hoc exemplo Vergilii,

Parcite oves nimium procedere.

76 EX PROMISIT numos.] Vetus hæc lectio: antea, *Exprompsit*. *Expromittere*, verbum iuri accommodatum est.

76 EXEMPTO vendito illum damnare.] Ita in manu scriptis omnibus scriptum inueni. Titulum iuris fuisse puto. nam in XIX libro Pandectarum, iisdem penè verbis nunc quoque appellatur, De actionibus empti & venditi. Item tertio etiam de Natura deorum Cicero, Reliqua quæ ex empto aut vendito, aut conducto, aut locato, contra fidem fiunt.

d. i.

76 Q V O incientes secludere possis.] Vetus lectio *Inicientes*. quæ & ipsa mendum habebat, quod tamen sine periculo tolli potuerit. Incientes igitur emendavi, vna tantum litera ex ea dictione sublata. Sunt autem Incientes propinquæ partui, vt Sext. Pompeius docet.

77 M E R I D I A N A M quæ est aridior, iucunditate præstat.] In excusis antea *Meridiane*. Præstare tamen aliquam rem, id est, vincere ac superare, veteres dixerunt. Initio etiam tertii libri sic locus ille in antiquis legitur, *Iumani numero annorum urbanos agricole præstant*.

78 I N I G V N T in ea stabula.] Mendosè antea, *Iniciunt*: vt enim hoc verbum valde accommodatum, ita illud alienum.

78 V T A G N I satulli fiât lacte.] Vetus hæc lectio, quam veram puto: ideòq; communi expuncta, hanc in suam sedem reduxi. Satullare etiam verbum vsurpauit Varro apud Nonium, 1189, *ἄξι ἀπέστων*. Neque in puluere mitico coquam carnem, quibus satullem corpora ac famem ventris.

78 A V T adipe suilla.] Vetus lectio, quæ Priscianus etiam agnoscit, qui tradit vetustissimos multa huiuscemodi nomina & virili & muliebri etiam genere protulisse: & de adipe vtitur auctoritate M. Varonis in 11 libro rerum rusticarum.

78 V I C I A M molitam.] Mendosè antea, *Mollitam*. Lucilius libro xxix, apud Nonium 1342, *Fouere ex molito hordeo*. Iterum hoc ipso in libro idem error, & eodem pacto correctus auctoritate eorundem codicum.

78 A V T herbam teneram.] Contaminatus in extrema est dictione optimus liber. *Tenentiam* enim habet. Receptam lectionem retinui: emendari fortasse non incommodè posset *Tenellam*. sunt tamen

manu scripti qui *Teneram* habent.

79 A N T E Q V A M calores aut frigora se exegerunt.] Vetus lectio *Exegerunt*: fortasse, *Fregerunt*. notum enim iam omnibus quemadmodum antiqui librarii propter similitudinem illarum literarum in Romana vetere scriptura sæpe lapsi sint, & F pro E, contraque scripserint. In optimo exemplari sic locus hic legitur è secundo hoc libro, *Optimæ elutæ sunt in Sicilia*, cum *Flutæ* legi debeat. Nihil variaui: leuem tamen suspicionem meam ex diuersitate lectionum ortam significare volui. Cicero de æstu meridiano hoc verbo vsus est, libro 1 de Oratore, *Ad extremum Scauola paulum requiescet, dum se calor frangat*.

79 I N O V I B V S pellitis.] Cum in Megarenfi agro pellibus intactas oues spectasset Diogenes, Megarensum autem liberos nudos ob mendicitatem passim videret, facetè dixit, Præstare Megarèsis arietem esse quàm filium. Cui similitè vocem postea fortunatissimus Romanorum imperator de immiti rege Iudæorum edidit. Diogenis *ἀπόφθεγμα* ab Laertio in ipsius vita relatum est. Quas pellitas oues M. Varro, ille *περόσπα δέρματα ἐσκιπασιδύα* appellat.

79 V T S V N T Tarentinæ & Atticæ.] In antiquioribus cunctis *Atticæ* inuenimus: in nullis, vt antea in excusis legebatur, *Alimates*. Lanam Atticam nobilem fuisse, testimonio etiam Latini Poetæ scimus. Apud Nonium Laberius Paupertate, *Nihil referè mollem è lanitia Attica, an pecore ex hircorum nestum generas*. Eandem in magno pretio habitam Plutarchus quoque ostendit in commentario *ἄξι τῷ ἀκούειν*, his verbis, *μηδὲ ἰμάτιον ἀεὶ βάλειν εἰ μὴ περόσπων Ἀλικῶν εἴη τὸ ἔργον*.

79 V E L lauari ac parari.] Communem lectionem retinui: quam verò in antiquioribus libris in-

ueni, nunc ostendam. In illis enim *putari* pro *parari* legitur. in optimo tamen codice mendi nota ad hunc locum adposita est. Non multo antè ubi in excusis *Sole exorto puro* scriptum erat, in iisdem vetustis *puto*. Putum antiquos pro purum dixisse, notum est. Sext. etiam Pompeius inquit, Imputatum. nondum purgatum. quare arbitror veterem scripturam rectam esse.

79 **ET GENIT LAC.** De sanitate.] In optimo codice, *Genit lacte, Sanitate*. Verbum Genit, sæpe iam à Varrone usurpatum, recepimus. formis autem excusis antea Gignit habebant: nec nos fefellit antè ipsum, Lacte, nominandi casu dixisse. veruntamen quia locus maculosus erat (De, enim quod hinc necessarium videtur, non erat) existinauimus in hoc peccare librarium potuisse, & pro De, Te, scripsisse, atque incommodè cum priore verbo coniunxisse. Potest etiam rectè in antiquis Lacte scriptum esse, ut præpositio defecerit. Siquidem animaduertimus (nihil enim relinquere volumus quod possit studiosos adiuuare) in sequente capite, ubi in excusis, *De forma videndum*, legitur, in eodem vetustissimo libro, aliisque nonnullis, *Forma videndum*, sine præpositione scriptum esse. Quare cogitabunt studiosi an defendi lectio illa possit. Sunt tamen manu scripti, qui cum excusis utroque loco faciant.

80 **VT MAMMVLAS** pensiles habeant.] Ita in antiquis inuenimus: in excusis antea *Mamillas*. Sext. etiam Pompeius inquit, A Mamma, Mammulam, & Mamillam.

80 **DE EMPTIONE** aliter atque de cuius dico.] Vetus lectio, *De emptione aliter dico adque fiet*. Scribi debere puto, Aliter dico atque fit: hoc intellectu, ut ostendat se contra consuetudinem hominum sentire, qui sanas capras stultè promittant, cum illæ

sanæ ne puncto quidem temporis sint. Aliis ipsas vitis carere promitti sine fraude potest, cum carent: de sanitate, falsum & improbum est.

81 **AC MAMILIVS** scriptum reliquit.] Ita emendauimus ex vetustis codicibus, cum antea Manilius scriptum esset. ut hoc ipso in libro iterum, Qui Mamili actiones sequuntur Ianii. sed etiam tertio capite de equis, Ut in Mamili actionibus sunt perscripta. Quorum librorum auctoritate intelligitur nos rectè fecisse, qui quondam in primo libro de Oratore, ubi Manilianas venalium vendendorum leges, scriptum erat, Mamilianas emendauimus. quod etiam in primo libro de Finibus faciendum est. adhuc enim illic corruptum hoc nomen, Differetur inter principes ciuitatis P. Scæuolam M. que Mamilium.

81 **QVO** etià Archelaus scribit.] Plinius quoque libro VII, capite L. Auribus eas spirare, non naribus: nec vnquam febre carere, Archelaus auctor est. Aristoteles tamen libro primo de Historia animalium, Alcmaonem hoc scripsisse tradit, quem etiam mendacii infimulat: *Ἄλλομαιῶν δὲ ἔκ ἀληθῆ λέγει, φάρδος ἀπνέειν τὰς αἴγας κατὰ τὰ ὦτα.*

82 **TANTVM** enim fefellerit.] In excusis antea, *Fefellerit*. in cunctis manu scriptis, *Fefellerit*, scriptum inueni: quare tantum librorum consensum non spreui, atque ita scribi volui. Admonet Eustathius, Homeri copiosus interpres, Atticos sæpe, quos modos appellant grammatici, variasse, & pro indicandi, modum optandi usurpasse. Exempla ab eo adlata hæc sunt: *Ἐπὶ ἔλθοι ὁ δέϊνα· ἦτοι ἦλθεν. καὶ, ὡς δὲ λαλῆσαι, ἀπὶ τῆ ἐλαλῆσαι· καὶ ἄλλα τοιαῦτα.* hæc enim addit, *οὕτω καὶ ὡς δὲ, τὸ, ἢ γὰρ ἀναῖ ὕστατα λωθήσασθε, ἀπὶ τῆ τὰ ὕστατα ἀὲ ἐλωθήσασθε. ἢ γὰρ ἐλωθήσασθε.* Huiuscemodi quodā sermone potuit M. Varro uti: & nisi plena omnia d. iii.

macularum essent, & hæc omnes rariores locutiones ab imperitis grammaticis è libris excusis sublatae essent, huius etiam sermonis plura exempla occurrerent.

82 **N E C** me esse ab Eumæo ortum.] Hæc vera, ut arbitror, lectio est, è vetustissimis optimisque libris eruta. communis eruditos etiam viros fallere potuisset: erat enim ab his qui è veteribus vestigiis veram elicere non potuerant, satis cōcinnè conformata. Prisca igitur huius loci scriptura, *Nec me esse ab eum auo ortum.* Vna igitur sublata litera, totum locum correximus. nam elegantia huius lectionis, cum sensu quem præ se ferebat vulgaris, comparari non potest. Eumæum subulcum Ulyssis fuisse, mediocriter etiam literati sciunt: qui rem familiarem heri fideliter administravit, & cum eo, quem tamen nondum agnouerat, longum sermonem in x i i i i libro Odyssææ habuit. Hanc etiam emendationem confirmat quod antea dixerat, *Accipe à me cum Homericō Melanbio,* &c. Iocabatur enim optimus & eruditissimus senex.

83 **S I F O R M O S I** sunt verres, & scrofa.] In optimo exemplari *Verris*: nec multo post iterum *Verris*, eodem casu, in eodem libro, *Verris octo mensium incipit salire.* Quædam quæ hinc emendavi ad eodè plana sunt ut confirmatione non egeant.

84 **V S Q V E** ad primum: deinde it retro, quoad perueniat ad lanium.] Hic locus in excusis codicibus valde variatus erat, culpa, ut puto, sinistrorum quorundam correctorum, in antiquis illum integrum inueni. Id tantum in illis pro *It* scriptum erat: quæ scriptura in priscis exemplaribus frequens est. It retro, deterior fit: ut Vergilius etiam,

In peius rueret, & retro sublapsa referrit.

Plinius de suibus inquit, Mares non ultra trimatum generant. Quauis autem vsque ad trimatum generent, ad primum annum facere id rectè possunt, ut credit Varro: postea languidiores fiunt, nec tam bene munere illo funguntur.

84 **S V S** Gracè dicitur *ὄς*, olim *thyfus*.] Prisca hæc lectio, in excusis antè *θύτης*. De vetere nomine suum apud Græcos auctores nihil legi, quare in re incerta fidem antiquorum codicū sequi malui. Clemens in i i Stromate refert, quædam sapientiæ studiosum virum affirmasse suem nominatum à Græcis esse *αὐ*, tanquā *θύν*, quod viscerationibus tantum atque epulis aptus esset. verba ipsius hæc sunt: λέγει γ' ἔν πινά τῳ φιλοσοφόντων, ἐτυμολογῶντα πῶ αὐ, θύν εἶναι φαῖναι, ὡς εἰς θύσιν καὶ σφαγῶν μόνον ἐπιτίθειον.

84 **E T Q V O D** nuptiarum initio.] Athenæus libro i i i *δειπν.* olim Græcos Veneri suem mactare solitos tradit, atque id testimonio veterū confirmat. Arguios verò id etiā tunc seruare, qui ludos quibus id facerent, inde quoque appellarent *ὄσηείον*.

85 **E T G R A E C A E** *χοῖρον*.] Ita emendavi è vetustis libris: in excusis enim antea *Græci*. Græcæ, scilicet mulieres. suprâ enim, *Nam & nostræ mulieres, maximè nutritiæ,* &c. respondet igitur illi parti egregiè, *Et Græcæ χοῖρον.*

85 **I T A Q V E** iis animam datâ esse proinde aefalem.] Vetus hæc est lectio. Eadem sententiâ, aut parum immutata, apud Clementem legitur: nam quæ paulo antè è i i Stromate posui, hæc verba consequuntur, *δεδοῖται γ' τῶδε τῷ ζώῳ ψυχῶ πῶς ἔδειν ἐπεὶ ἢ ἐνεκα τῆς σαρκὸς σφαιγῶν,* &c. Huius autem vocis Plutarchus in v libro *Sympos.* cap. x, Stoicos homines auctores fuisse tradit. quæ etiam à Cicerone lib. v *deī* *πελῶν* laudatur. Nam in i i i de *Natura deorum*, eam protulisse Chrysiippum docet.

85 PERNÆ tomacinæ & taniatæ.] In optimo libro, *Comatina* & *canata*, nihil tamen variaui.

85 IN VINETA.] Communem lectionem, nouam falsamque putauit, ideóq; veterem scripturam reponere maluit: etsi illa maculosa est. poterunt tamen nunc industria eruditorum maculae inde abstergi. Vt autem quid suspicer aperiam, arbitror inquinata hac voce locum significari, in quo hoc etiã, quod supra de sue narrauit, factum esse acceperit. nam in Arcadia se hoc non audisse sed vidisse inquit. Quod autem in sue fieri potuit propter obesitatem & stuporem illius animantis, verisimile nullo modo in iuuenca est. nam nec humi iuuencae tantum iacent, vt facultatem muribus præbeant in corpore suo nidificandi. Plinius in sue hoc factum quandoque esse tradit: de iuuenca non meminit. Pro Vineta, fortasse Veneta, aut Venetia scribendum est. in illis enim locis quondam magni pecuarii. Veneti etiã equi à Græcis poetis celebrabantur, quod illis in locis egregii essent. In Græcis commentariis, *Ενέπιδες ἵπποι, πῶλοι σφραγισμένοι, ἀπὸ τῆς ἀπὸ Ἀδρίας Ἐνέπιδος.*

85 SED eos cum iam pasci possunt, secernunt.] Diuersa est vetus lectio, quæ tamen mendo non vacet: eam notam esse volui. nam receptam etiam non valde probo, quantum loco non mouerim, *Secundo ea cum iam, &c.*

86 IN EORVM foetu scrofæ.] Antea in excusis *Porci*: in manu scriptis antiquioribus *Pecui*: in semiueteribus *Pecui*. Foetu legi debere arbitrati sumus: quam coniecturam nostram tunc amabimus cum à doctis viris probari audiemus.

87 VESTIGIA apparent Lauinii, quod & simulacra eorum &c.] Ex ingenio ita emendauit. nam peruulgata lectio parum mihi probabatur, & à veteribus discrepabat: verum quia nolo optimum au-

ctorem, dum purgare studeo, inquinare, quæ me causæ mouerint vt ita corrigerem, exponam: si inanes illæ existimabuntur, coniecturam meam explodi æquo animo patiar: sed prius cum fide vetustam scripturam hic adponam, *Vestigia apparent iamne, quod & simulacra eorum.* Oppidum significari debere deprauata illa voce affirmarim. Lauinium scribi oportere suspicatus sum. nam si ex prima litera, L fiat (in quo sæpe peccasse librarium antea ostendi) non valde à Lauini notæ illæ remotæ erunt. Lauinii portentum hoc Æneæ factum esse supra M. Varro ostendit. & in v libro de lingua Latina. oppidum enim illud primum conditum in Latio. quare verisimile est ibi ænea simulacra posita fuisse, & corpus matris etiam cõseruatum. cur autem in aliam urbem translatum fuerit: nec enim tam vetus aliud oppidum tunc erat. Alba certè iam pridem diruta, Lauinium adhuc stabat. quod testimonio quoque Strabonis confirmatur: illius enim hæc verba sunt è libro v *τῆς γαλαραφουρδῶν, Ἰσθμικῆται δ' αὐτῆς τὸ μὲν Λαουίνιον πόλις Ῥωμαίων ἐν Ἰεζιᾷ τῆς Ἀππίας ὁδοῦ, ἀπ' ἧς ἐποπτός ἢ τε θαλάσσεια καὶ τὸ Ἄνιον.* Dionysius Halicarnassæus totam hanc historiam copiose narrat: nihil tamen quod ad loca in quibus simulacra hæc ænea suis ac porcorum erecta essent, pertineat.

87 CVM creuerunt cupiunt sequi matrem.] Antiqua lectio diuersa: non tamen adhuc aliquid ex ipsius parte boni elicere potui. vt alii in hoc laborare possint, omnibus eam studiosis exponam: *Cum creuerunt capiuntur, sequi matrem pasium, &c.* Nam in peruulgata, Cupiunt, elegantem vllam sententiam, nisi fallor, non habet.

87 VT DESIDERIVM ferre possint parentis.] In cunctis manu scriptis post Parentis, inueni *nutrices*. Nec statuere potui quid illa vox sibi

velit. An Nutricis pro Parentis aliqui legebant: nutri-
tricemque matrem, dum porcos aleret, appellavit
Varro: In recepta lectione, si integra est, scrupulus
nullus est: negotium tantum iure nobis faceffit an-
tiqua lectio diuersa.

88 *σιωηπιρώται*, inquit, *χαίρει*.] Mendosè antea
in formis excusis, Sic Epirotica: & aut nullo aut inepto
sensu. Vetus lectio *Sinepirota*: quæ paruum vitium
habuit: nec illud librarium fefellerat, quanuis tollere
non potuisset: mendi enim notam adposuerat. Ca-
stigavi rectè (vt opinor) *σιωηπιρώται*. Antea Scrofa
dixerat, Nunc rursus nos reddite nobis, ô Epirota. Nam Q.
Lucienus *σιωηπιρώτας* illos appellat, vt qui pecua-
rias ipse quoque in Epiro haberet, & vnus Epiroti-
corum esset.

88 I N Q V O quidem, inquit Vaccius.] Postre-
ma duo verba ex antiquis libris reposuimus. hîc e-
nim Vaccii persona requiritur, sine qua posse fieri
hîc nōnulli putarant: quia suprâ pro Atticus, Vaccius
legebāt. nos illic etiâ Atticus, in nostris inuenimus:
sed paulo post Menas, in iisdem libris desideratur.

89 N O V I, inquit ille, maieftatem.] Antea in ex-
cusis, inquit Menas. ita emendavi ope veterum codi-
cium: verùm quia parua licentia vsus sum, totam
rem patefacere volui. In antiquis locus maculosus:
ita enim habent, *Inquidiue*. inquit, pro Inquit, illic e-
tiam in iisdem libris scriptum inueni, inquit Atticus:
& pro duobus ll, u corruptè positum. quare sine cul-
pa me posse, inquit ille, corrigere ratus sum.

89 V T ΒΟΥΣΥΚΟΝ, ΒΟΥΠΥΔΑ.] Antea in excusis ΒΟΥ-
ΠΥΔΑ. in optimis libris ΒΟΥΠΥΔΑ legi, quam verio-
rem puto lectionem. Sex. Pompeius, qui à Varrone
totum locum accepit, inquit, Bulimon Græci ma-
gnam famem dicunt, affueti magnis & amplis rebus
præponere Βυ. Hinc est quod grandes pueros Βυπυ-

das appellant, & mariscam ficum, Bulycon.

89 A Q V O eas Græci Bugonas.] Ælianus *ἑλ-
ιδόπητος* ἢ ζώων, vltimo secundi libri capite, quo lau-
des bouum explicat, & quæ commoda ex ipsis homi-
nes capiant, docet: hoc etiam quod nunc tradit Var-
ro, non relinquit, *καὶ ἀποθανόντων δὲ βοῶν γυναικῶν πρὸς ἡμᾶς
καὶ ἀξίεπαμνον. μέλιθαι γὰρ ἐκ τῆς ἐκείνου λειψάνων ἐκ-
φύονται, ζῶον φιλεῖ γαστέρι, καὶ καρπῶν τὸν ἀριστον καὶ γλυκύ-
σον ἐν ἀνθρώποις ἀσθενεῖ ἀζει, τὸ μέλι.*

89 Q V A E prægnans, horda.] In cunctis hîc
manu scriptis Horda, & Hordicalia per Η. in v i au-
tem libro de lingua Latina, Forda, & Fordicidia, per F.
Fordicidia, inquit, à fordibus. Bos forda, quæ
fert in ventre &c. Id etiam apud Sex. Pompeium re-
peries, qui nunc Fordas, nunc Hordas boues præ-
gnantes esse dicit. Negligentia autem librarii id fa-
ctum esse non potest. sequitur enim ordinem litera-
rum. Ad eò autem vicinam naturam hæc habebant, vt
sæpe inter se commutarentur.

89 Q V A M iam expertæ.] Nihil variaui: vete-
rem tamen scripturam notam facere quid nocet? in
manu scriptis igitur *Exparte*: corruptè sanè. quis au-
tem scit an aliter corrigendus locus sit? Nā si expertæ,
cepit eodem intellectu quo Vergilius,

— altera uirgo, Altera iâ primos Lucina experta labores.
cur repudiari debent vaccæ, quæ semel tantum pe-
pererunt? Crebra vitia quæ in excusis codicibus in-
uenio, me fortasse sine causa quandoque faciunt de
aliquo loco malè existimare.

90 P R I O R quàm posterior melior.] Vitiosi
hac parte sunt antiquiores libri: sic enim habent, *Prior
quam posterior in eo prior*. In optimo mendi nota adpo-
sita est.

90 I V G A T O R I I Ligustici.] Vetustissimus codex
in ambabus vocibus diuersus, qui *Nugatori Ligusti*

habet. De posteriore voce alibi differuimus: de priore, si fortè ita legi debet, Nugatorias res, abiectas ac viles, veteres scriptores frequenter appellarunt. Nam Varronis ille locus è VII libro de lingua Latina ita legi debet: *Schamicula ab Schano nugatorio unguento. in excusis enim libris deprauatus est.*

90 IN THRACIA ad μέλαινα κόλπον.] Vera hæc lectio, fideliter in antiquissimo codice conseruata. nam in aliis inanis sedes Græcarum vocum relicta: in aliis, ne relicta quidem. Strabo libro II, πὸ δὲ συνεχές τὸ Αἰγαῖον ἔστιν ἡδὴ σὺ τῆς μέλαινα κόλπω καὶ τῆς Ἑλλησπόντῳ. Herodotus quoque non semel huius loci mentionem fecit. nam in Polymnia hæc ipsius verba sunt, Ἐνθεῦτεν δὲ κάμπῳ τὴν κόλπον τὴν μέλαινα καλέουσαν, καὶ μέλαινα πέλαμον, ἢ ἀπὸ τῆς τῆς γραφῆς τὸ ῥέεθρον, &c.

91 VOS videritis, inquit, mihi qui Aristotelem legitis.] Duo hæc verba ex antiquis codicibus restituumus.

91 EXEMPTIS testiculis.] Hoc Aristoteles in extremo libro nono de natura animalium tradidit. locus tamen in excusis codicibus, & in manu etiam scripto, quem habui longè emendatiorem, deprauatus. Theodorus sanè hæc inde sententiã eruit, siue meliores codices habuit, siue ex ingenio ita legendum esse vidit. Nam Varro etiam sententiã illam (nisi fallor) confirmat. In primo autem libro de ortu animantium eandem rem Aristoteles narravit: vbi vitium verba non habent, Καὶ ἡδὴ τῶν πρὸς πρὸς ἐκ τῶν μὲν ὀχέουσας ἀθροῦς ἐπλήρωσεν.

93 ATTICVS centum viginti habet.] Optimus codex inquinatus: habet enim *Centaurum viginti.*

93 QVOD faciunt Peloponnesii.] Antea Peloponneses. ex optimis exemplaribus ita emendauit. Rectè dici Peloponnesii, manifestum est. Stephanus

etiam, Πελοποννήσιος ὁ εἰκῆτωρ.

93 VNV M ferum, quos vocant onagros.] Apud Sudam Caudo insula prope Cretam esse traditur, in quo maximi gignerentur onagri.

93 ALTERIVS anni pariant.] Vetus hæc lectio. antea mendosè, *Alternis annis.* Paulo post, vbi in excusi, *Quod remissione laboris fit deterior: in antiquis, sic deterior.* Arbitror legèdum Hic deterior. Ex priore voce s, vt opinor, consequenti huic ad hæsit, & aspiratio, quemadmodum sæpe, desideratur. Communis etiam lectio commoda.

94 QMODIVS Equiculus.] Ita emendauit auxilio veterum codicum, in quibus, *Que modius,* legitur. Ferè autem veteres librarii cum Q, prænomen scribendum esset, *Que* imperitè scribebant. In optimo exemplari mendæ nota hic adposita est.

94 QVOD equus xxx mensium.] Quemadmodum in primo libro multa Varro à Theophrasto sumpsit, ita in secundo hoc plurima ab Aristotele mutuatus est. quæ quia facilè inueniri possunt, & aliis nunc rebus studeo, non curiosè ostendam. Hic certè locus inde translatus est: in libro VI de natura animalium, Βάλλει δὲ τοὺς μὲν πρὸς τοὺς τε παρας πελαγονταμιλῶς τοὺς μὲν δύο, ἀνωθεν, τοὺς δὲ δύο, κάτωθεν. Βάλλειν enim appellat, quod Varro eicere aut amittere dentes, vocat. quanquam primum verbū naturam Græci verbi quo vsus est Aristoteles, magis exprimit. Inde ἀβρολοι equi appellabantur qui nodum dentes eiecissent. nos etiam in hac re exponenda verbo quod his respondet familiari nostro sermone vtimur.

95 CVM dentes sint facti brocchi.] Brocchi per duo CC, in optimis hæc exemplaribus scriptum est: vt vbi de canibus post agit iterum, *Directis priusquam brocchis.*

95 SPINA maximè duplici: sin minus non

extante.] Vetus hæc est & vera lectio. antea in excusis *Extrema*, mendosè. In libro ubi selectæ sententiæ sunt de re rustica auctorum: ex Apſyrto, ῥάχνη, μάλιστὰ μὲν διπλῶν, εἰ δὲ μὴ γένηται.

96 PERORIGA enim appellatur &c.] Optimus codex hic mēdosus est: nonnulli item qui eum sequuntur, sic autem in illis est, *Peroriga misit appellatur qui qui admittit*. Vitiū habere hæc scripturam cognovit librarius, ideoque mendi notam ad eam adposuit. Fortasse legēdum, *Perorigam*, sic appellatur &c. ut *Perorigam* cum superiore parte hæreat. E Plinio mendum tollatur, quod in libro VIII, capite XIII, est. *Perorigam* enim legi debet, ubi in excusis, *Pariter aurigam*, scriptum est. In antiquis certè Pliniis exemplaribus, *Prorigam*, vnius literæ diminutione, legimus. Sunt & alia etiam vitia ea parte, quæ auxilio veterum librorum tutò corrigi possunt. Sic autem totus ille locus legēdus; *Æqua ex causa in Reatino agro laceratū perorigam inuenimus*. Nam ita etiam conueniet Plinio cum M. Varrone, qui infrà hanc rem narrat. Quem Varro *Perorigam* siue *Peraurigam*, Aristoteles ὀπίμνητιον appellauit: ὀπίμνητιον καλούμεται τὸ μπιερα &c.

96 SCILLA medium conterunt.] Et anti- qui omnes, & quidam etiam formis excusi, rectè *Scilla medium* habent: in aliis improbè illa vox commutata fuit. Quod hic Varro medium in scilla vocat, Plutarchus μέσον in lactuca vocauit. Extrema sanè pars quarti libri συμποσιακῶν, vetustate aut importunitate quorundam, defecit. De quibus tamen rebus illic disputaretur, ex titulis ante librum ipsum constitutis, intelligitur: postremi autem capitis hic index est, διὰ τὸ μέσον τῆς θρίδακος αἰ γυνῆκες ἔ τρωζουσαν. Quintilii, qui & ipsi de rebus rusticis scripserunt, cum de eadem re agerent, quod M. Varro

medium, Plutarchus verò μέσον, ipsi περικάρδιον vocarunt, id est medullam. Quid autem ea voce intelligerent, planius exposuerunt. Nam quod tenerum ac molle in scilla est, se intelligere dixerunt, & quod etiam aliquis non incommodè adipem appellaret. Verba eorum quæ in XVII γλωσσικῶν leguntur, hæc sunt, εἰ δὲ μὴ πρὸς δέχονται τοῖς τούτοις αἰ βόει, σκίλλης τὸ περικάρδιον μετὰ ὕδατος περιπέον καὶ περικριτέον, τούτῃ τὸ ἀπαλώματα τῆς σκίλλης. καὶ, ὡς αὐτὸ εἶπεν τις, τὸ σέαρ διδόναι μετὰ τῷ καθαροῖν τοῖς μορίοις τῶν βοῶν.

96 ITA QVE vt restibiles segetes essent exi- ciores.] Ab Aristotele hanc sententiam accepit M. Varro, quam tamen elegantissimè conuertit: Ἔνα δὲ ἐνιαυτὸν καὶ πᾶμπαν ἀνάγκη διαλείπειν, καὶ ποιεῖν ὡσαύτῃ νεόν. Ager restibilis quis sit, & vnde vocatus, ostendit ipse in V libro de lingua Latina.

97 NE VNGVLA S comburat stercus ca- uendum.] Receptam hanc lectionem non damno: antiquam tamen, quanuis vitiosam inquinatam- que, notam esse volo: *Ne unguulas commurat stercus te- nebat*. In optimo codice mendi nota adposita est. *Columella* communem bene restitutam confirmat: li- bro VI, capite XXXVII, Prouidendumque ne ster- core vngulas adurat.

97 VT EQVVL I cōsuescant.] Antiqua hæc & vera lectio: mendum in excusos fluxerat, quod in vetustis Eculi, scriptum est: quæ scriptura imperitos fefellerat. sed non multo etiam post, *eculum posse do- mari*, in iisdem scriptum est.

97 AB EO tempore mediocriter exercēdum.] In cunctis manu scriptis, vno excepto, *extriendum*: in illo autem qui è melioribus non est, *eximendum*. Nihil variaui: quam autem studiosis opem dare potui, dedi. fortasse etiam nihil melius quærendum.

97 EQVI.] In manu scriptis, *equis*. Fortasse, & quis. nam sic saepe loquitur Varro. quæ autem in excusis erant tria verba, *Alij ad predam*, in nullis à nobis manu scriptis inuenta sunt.

98 MEDICI pecorum *ἰππία* *ἔσι* appellati.] Antea *κτωία* *ἔσι*, contra sententiam ipsam & fidem vetustorum codicum scriptum erat. Quæuis medici pecorum non equos tantum curent, sed alias etiam veterinas: tamen quia plurima sunt in equis & signa morborum, & genera curationum, à Græcis *ἰππία* *ἔσι*, ab equis imposito nomine, appellantur, inquit Varro. Hoc autem verum esse intelligi potest ex commentario in quem collati sunt multi Græci auctores, de re veterinaria. *ἰππία* *ἔσι* enim illic etiam appellantur, non *κτωία* *ἔσι*. Qui Latinis imposuerunt nomina, hoc non spectarunt. nam Veterinariam, medicinam illam vocarunt, & Veterinarios, medicos. vnde hic nonnulli non animaduertentes Varronis sententiam, *κτωία* *ἔσι* perperam scripserunt. *κτων* enim Græcis *β. σιν. μα. τα.*

98 ET IPSI pro se sacrificarentur.] Ita emendavi è vetustis libris. Nonius de Contrariis generibus verborum, ostendit veteres Sacrificantur, pro Sacrificat, dixisse: potissimumque Varronis exemplis hoc confirmat, è variis ipsius libris sumptis, in quibus etiam huius libri locus ille sic legitur: *Ibi enim solent sacrificari lacte pro uino*. Ex huiuscemodi locis cognosci potest integritas codicum M. Varronis, quos habui, & audacia imperitorum, qui quæcunque à communi consuetudine discedunt, in veteribus auctoribus deprauant.

99 HÆC me Reatino auctore probares mihi? inquit.] Sic in omnibus antiquis scriptum inueni: antea, *Mi Attice*, in excusis legebatur. Consensum igitur multorum ac bonorum librorum secuti sumus. Nobilitatem

Nobilitatem mulorum Reatinorum Strabo quoque multam esse tradit libro v, *Και δη και τῶν ἡμιόνων ἄλλος τῶν Ρεαπινῶν διωνόμασαι θαυμαστῶς.*

100 PERTINET ad feras bestias ac syluestres.] In maiore ac meliore librorum parte hic locus turpiter inquinatus est, *Ad feras bestibus assiluestribus assiluestris*. Nec tamen maculæ ipsius librarium accuratissimum fefellerunt: ad eum enim mendii notam adposuit. In vno tantum manu scripto receptam lectionem inueni.

100 ET POTIVS varis quam vatiis.] Prisca hæc scriptura, quæ recta est: antea *Vacius*, corrupte. Sic etiam in Pandectis Florentinis hoc nomen scriptum est, libro xx i de Ædilitio edicto. l. Idem Offilius. Quæsitum est an *valbus*, & *blesus*, & *atypus*, isque qui tardius loquitur, & *varus*, & *vatiis* sanus sit: & opinor eos sanos esse. Huius capituli ferè omnes sententias ad verbum à Frontone expressas in x i x libro *γωπνικῶν* legimus. Verum cum hæc pars in excusis nuper manca sit, non malè facturos nos arbitror si è vetusto codice illam restituerimus, qui est in Medicea bibliotheca: *σκελη ὀρθά, εἰ δὲ μὴ, σκαμβίπερ εἰ μᾶλλον ἢ βλαστά πόδας &c.*

100 SOLO nec ut corneo, nec &c.] Antea, *Talo nec ut corneo &c.* Quæ lectio facile damnari potuit: est enim multis modis falsa. quis enim talum unquam inuenit qui non magis quam corneus esset? nedum mollis inueniri possit: est enim osseus. Proprio certè nomine talum in cane vocare non potuit Varro, si Aristotelem audire volumus, qui in i i de natura animalium inquit, *πολυχειδές δὲ εἰ δὲ ἔδεν ὠπταί ἔχον ἀσράζαλον, ὡσπερ εἰδ' ἀθρωπος*. Solo legi debere arbitratus sum; quod hoc aut illo modo factum magnas utilitates præbere potest, aut impedimenta cani ad currendum & ingrediendum: Solum autem infirmant

partem pedis pellēque illam appellari manifestum est, vel testimonio Ciceronis, qui ita conuertit ex epistola Anacharsidis, ὑπόδημα, δέρμα πιδῶν, Calceamentum, solorum callum. Cum enim accuratē singulas partes pedis exponeret M. Varro, non debuit hanc tacere. nam quod nec corneum, nec nimium durum, sed fermentatum ac molle esse vult, has omnes naturas solum habet: & quæ probat Varro, valde his canibus accommodata sunt. nam corneum, alienum, & quod nimis durum etiam esset: neque enim firmiter terræ hæret aut in cursu explicatur. contra fermentatum ac molle, egregias commoditates habet. Sed hæc faciliè ab his qui naturam canum cognitam habent, aut venationi aliquando operam dederūt, intelligentur. Veterem scripturam, ex qua ita legendum esse suspicatus sum, nunc proponam: nam illa aliquid mendii omnino habet, & maculosa à librario etiam existimata est, qui notam quam consuevit adposuit, *Selone ut corneo, ne nimium duro.* Vnius igitur literæ commutatione, ex Selo, solo feci. nam extrema syllaba Ne, ab solo seiungi debet: importunè enim illi hæserat. nec tamen illa quoque vitio vacabat. nec enim esse debuit, vt paulo post iterum, *Ne nimium pro, nec nimium.* Animaduerti in vetustissimo exemplari eodem pacto aliis etiam locis Ne, pro Nee, scriptum: vt de equis, *Gemb. rursundis, ne magnis.* In xix libro γεωπονικῶν multa de canibus, Frontonis nomine leguntur, quæ, nisi fallor, Fronto ipse è Varrone expressit. nam eundem ordinem in singularum partium natura exponenda tenet: & quæ aut probauit aut reprehendit in canibus Varro, eadem ille aut laudat, aut damnat. nam quod ad hunc locum attinet, inquit, πιδας μεγάλοις, ἐν δὲ τῶν ὑποδαίων πλατυπόδους, δακτύλοις διηρθρωμένους, ἔνυχας κενυρωμένους. statimque ad spinam transit.

Quare cum nihil de solo dixerit, sed omnem hanc partem, quæ in cunctis exemplaribus mendosa est; reliquerit, quandoque coniecimus, inde id factum esse potuisse quod multis antea seculis hæc macula hunc locum fœdasset. De hoc tamen vnusquisque vt volet existimabit.

Hanc animaduersionem vt magis amem, facit Borghinus meus, iuuenis acutissimi ingenii, & cunctis bonis artibus eruditus: qui ea magnopere delectatur, ad eamque me primò excitauit, & non parum adminiculatus est, cum in sermone de hoc deprauato loco cum eo disputarem.

IOI PASTORES vt deducerent in Metapontinos saltus, & Heracleæ emporium.] Hunc locum in cunctis manu scriptis mancum decurtatumque inueni, nec tamen cōmunem lectionem variaui. Vetustam hinc proponam, si fortè aliquis maiore ingenio præditus illius auxilio locum restituere possit: *Pastores ut deducunt in metampinos saltus, & traclepore, inde cum.* &c. In optimo codice mendii nota adposita est: Metapontum & Heracleam oppida fuisse in ea parte Italiæ quæ olim Magna Græcia vocata est, omnibus notum. Metapinum ostium Rhodani fuisse; vnde Metapini saltus appellari potuerunt (si fortè ita legendum est) Plinius libro i i i, capite i i i, ostendit: non longèque ab eo oppidum Heracleam vocatum, aliquos tradere auctores, idem affirmat. Sed omnia in tam corruptis vestigiis incerta & tenebrarum plena sunt.

IOI AD PASTORES redierunt.] Acutam vocem Diogenis, qua Platonem acerbè momordit, ab illo laceffitus, commemorare libet: vt animam ex his minutis molestisque animaduersionibus paulum reficiamus: est autem valde ad hunc locum accommodata. Disserebat de grauioribus aliquibus rebus
e. ii.

Plato, praesente Diogene, parum tamen attendente. Molestè id tulit Aristonis filius, aitque, Audi verba mea canis. Minimè perturbatus Diogenes, respōdit, Atqui ego in illa loca non redii in quibus vendirus sum, quod canes facere consueverunt. Obscurè tangens ipsius in Siciliam reditum. Aelianus hoc refert in libro *ἑπιπολίτης ιστορίας*. Molonis etiam magni illius rhetoris vox circūfertur, qui hostili animo praeditus aduersus Platonem, dicere solitus erat, Nemini mirum videri debere, si Dionysius Corinthi, sed potius, si Plato Syracusis. Erat autem prouerbum, nūc etiam satis peruulgarum, *Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ*. A multis denique profectio illa Platonis in Sicilia damnabatur. quare verius potuit eum Diogenes insimulare, quòd cūm prauum infidūmque animum regis expertus esset, potestati eius se iterum commisisset. Hoc autem Diogenis *ὑπόθεγμα* alter quoque Diogenes in vita ipsius, quam diligenter scripsit, retulit: concisus tamen id, & in aliqua etiam re ab eo quod suprā posuimus, diuersum.

101 Q V I vellet se à cane sectari.] Sectari, *διώκεται, ἀκολουθεῖται*, quomodo veteres saepe locuti sunt: quod Priscianus testimoniis antiquorum scriptorum citatis ostendit.

101 S E Q V I T V R quartum de emptione.] Antiqui codices maculosi. nihil variaui. veterem tamen hic scripturam adponam, *sed quod quarum, de emptione fit alterius, cum a priore, &c.*

102 P A S C I T V R enim è culina & ossibus.] In veteribus hic etiam locus inquinatus, E curia, enim, non E culina, habent: quid dicam nescio. Communis lectio non omnino mihi firma videtur: è veteri autem nihil boni educere adhuc queo. Culina rustica in his & in aliis etiam libris à M. Varrone appellata est.

102 V E L etiam vt *μῶτον* aperiant.] Ita scriptum in vetustissimo & fidelissimo codice inueni. quare cōmuni lectione sublata, hāc restitui. Potuit id prouerbum, quod antea in excusis erat, intelligere Varro, nec tamen hīc adponere: quemadmodum de huiuscemodi vocibus peruagatis veteres scriptores saepe faciunt.

102 T V N C enim dicuntur catulire.] *σκυζᾶν* hoc Græci appellant. Aristoteles libro VI, *ἑπιζῶων ιστορίας*, *δοκί δὲ σκυζᾶν τὸν ἴσον χρόνον κύων*. Et paulo post, *παρὰ γὰρ πάσας δοκί σκυζᾶν ἢ μέγας πένταρας ἢ δέκα*. Theodorus, nunc Canire, nunc Libidine teneri, interpretatus est. quandoque etiam Prurire vertit.

103 P R I M V M leuibus vinclis, quæ si &c.] Antiqua hęc est lectio: in excusis antea *Leuibus numellis, quas* &c. quæ lectio probari potuit, nisi veteres omnes libros contra se habuisset. Sex. enim Pompeius inquit, Numella genus vinculi, quo quadrupes deligantur.

103 E T S I alter indefinenter æger est, &c.] Et vocem Indefinenter, & sententiam quæ ex ea conficitur, parum probaui: & (quod magnum apud me semper pondus habet) veteres libros diuersos inueni. Sunt illi quidem hac parte inquinati, possunt tamen nobis communis lectionis vitia (si non aliud) indicare. Hęc vetus est lectio, quæ ne aliquem falleret, in optimo exemplari notam adpositam habebat, *Et si alter uidem fit æger est*. Vt quid de hoc loco sentiam liberè loquar, suspicor, aut Identidem, pro Indefinenter, legendum esse: aut verba illa deformata vacare: quòd negligenter librarius aliquis superiores voces, hīc etiam non suo loco scripsisset, & eas etiam mendosè & corruptè scripsisset. Intelligo illas, *Altero idem fit acrior*. Ego ingenuè quid conicerem exposui: alii fortasse melius e. iii.

ingeniosiusque locum restituent.

104 GALLI appositissimi, maximè ad iumenta.] Ita castigavi. antea, *Appositi, sed maxime, &c.* cuius lectionis languorem facile, vt arbitror, intelliget, qui attente perspiciet. Antiqua lectio, manca, quæ tamen tutò posset corrigi, *Galli appogitissi maxime, &c.* In optimo codice nota, quæ locum mendosum esse indicaret, adposita erat.

104 CUI potuit cedere.] Vetus lectio, diuersa, & vt arbitror corrupta, *Cui potius cedere.* Sic etiam non multo post locus valde mendosus, *Vnius cuiusque gisues gregis.* Hæc enim satis est indicare, propter auctoritatem librorum. neque enim aliud adferre possum ad restituendos locos idoneum: qui tamen fortasse nulla indigent correctione.

105 TREMELLIVS simul aspicit ad me.] In optimis exemplaribus nusquam hic Tremellius: sed pro illo, Semel: *Semel simul aspicit ad me.* Fortasse rectè locus restitutus est, & concisè olim Tremel. legabatur: ex quo negligenter ab imperitis librariis Semel factum sit.

105 LEVVNCIDAS ac contemnendas.] Locus turpibus maculis fœdatus, de quo antè etiam locuti sumus, cum de alio, qui item (vt opinor) in eodem verbo inquinatus erat, ageremus. Prima fortasse litera, nota illa est quam sæpe in antiquissimis libris diximus inueniri. quod si reciperetur, non valde discreparet vox, quæ relinquitur, ab ea quam antea in primo libro inuenimus: nam suprâ, *Eiuncidum enim sarmentum, &c.*

105 PRAEGNANTEM sæpe cum venit pariendi tēpus.] Multa de incredibili fortitudine barbararum mulierum Clemens narrat in *ΙΙΤΙ* libro *ἑρωμάτων.* nam foeminas prope Iberiam esse tradit, quæ prægnantes, idem quod hîc de Illyricis Varro

retulit, faciant. verba ipsius adponemus: *οἶδα καὶ πλησίον τῆς Ἰβηρίας γυναικας ἐργω καὶ πόω χρωδράς αἰδρικῶ: καὶ πῶθες π' ἀποκύνει ἡλιώται. ἔδεν ἀνείστας τῶν ποσεικτέων, ἀλλ' ἐν αὐτῇ πολλάκις τῆ ἀμίλλη τῶν πόνων ἢ γυνὴ ἀποκύνει σασα τὸ βρέφος, ἀνελορδῆν οἴκαδε φέρει.*

106 IN GREGIBVS ouium, sed magnis.] Antiqua lectio diuersa, sed quæ corrupta adeò sit vt eam explicare nequeam: ipsam hîc adponam, *Greges ouium sed magnam.* Nec multo post, vbi in excusis, *Possent:* in iisdem antiquis, *Possit.*

106 VTSVNT Attici, & mei. septingenarii enim mei, tu opinor, &c.] Auxilio antiquorum codicum adhibita paruula industria, locum (nisi fallor) purgavi. antea enim maculosus erat, & in excusis omnibus ita legebatur, *Vt sunt Attici, Tremellius, Septingenarii enim mei, ut opinor, tu, &c.* Vt tamen studiosi rectè de hoc iudicare possint, veterem lectionem cum fide adponam: *Vt sunt Attici, & mei. septingenarii enim mei tu opinor, &c.*

106 EST enim lac omnium.] Mediæ duæ voces in antiquis nō leguntur, & fortasse sine illis integer sermo est: vt initiū sit orationis eius qui de lacte differit. *Est, de quo tu scire vis, lac, inquam, omnium, &c.* Apud Nonium elegantissima Varronis verba leguntur de natura lactis, De liberis educandis: Eam nutricem oportet esse adulescentem. anuis enim vt sanguis deterior, sic lac. lac enim, vt quidam dicunt phycici, sanguinis spuma est.

106 QVAS cibi causa capimus.] In lexicis quibusdam hic Varronis locus adducitur, & *Cibali* legitur: vetus autem illud ac inusitatum verbum esse traditur. In vetustissimo libro *cibili* scriptum est: & in aliis item nonnullis.

106 ARIDO & firmo cibo pecude pasta, id alibile.] In nullis manu scriptis postrema duo verba legi.

107 AD PERPURGANDVM id quod à viridi, &c.] Corruptissimus hic locus est in omnibus antiquis codicibus. Receptam igitur lectionem retinui. nūc veterem scripturam, cū maiorem nullam opem studiosis adferre queam, notam faciam, & eam totius perioches: ne iterum eadem repetendo frustra laborem, aut eos, qui hæc legent, magis perturbem: *Ad perpurgandum ea, quæ auuridipæ eo magis si ussæ ex herba, quæ ipso sumptæ perpurgare solent corpora nostra.* Mendi nota hic adposita in vetustissimo exemplari. quod si vllus locus meritò, hic optimo iure damnatus erat.

107 IN LACTIS duos congios addunt.] Excusi antea habebāt. *Lactis duobus congiiis, &c.* manu scripti omnes, quos vidi, *Lactis duos cōgios.* vestigia veteris lectionis securus, ex ingenio emendauī, In lactis, &c.

107 QVOD Græci appellant, alii ὀπὸν, alii δάκρυον.] Hunc locum, adiutus ab optimo exemplari, commodè (nisi fallor) emendauī. erat autem ille in excusis codicibus mendosissimus. quis enim vnquam audiuit draconion ad coagulandum lac adhiberi? quanquam alium esse M. Varronis verborum sensum puto: *Quod Græci appellant, &c.* quod, scilicet lac de fici ramo, alii ὀπὸν, alii δάκρυον appellant. omnes enim qui in Græcis auctoribus diligēter versati sunt, humorem stirpium aliquarum (quem in fico Lac appellat Varro, & nos etiam ita familiari nostro sermone vocare cōsueuimus) ab illis ὀπὸν & δάκρυον dici noluerunt. Et si hoc satis manifestum est, tamen posterioris vocis, quæ hic deprauata erat, exempla è nobilissimis auctoribus afferam. Aristoteles libro nono de Historia animalium, φέρουσαι τῶν τ' ἄλλων ἀνθέων καὶ ἀπὸ τῶν δένδρων τὰ δάκρυα. Theophrastus libro primo φυτῶν ἀγρίων, Τὸ γὰρ ἥρος πολλὴ λίαν ὑγρότης πρὸς τὸ ἐλαττεῖν ἕως ἐπιμύει τὸ δάκρυον. Idem

politicissimus scriptor in eodem libro ambas voces coniunxit, ὅτι δὲ ἔπαύτων οἱ ὀπὸν καὶ τὰ δάκρυα γλυνηπικά, πρὸς τὴν ἐπαύω καὶ τῆς τέρας αἰτίας ἀνεκτέον. In VI autem consuetudinem sermonis exposuit, & quid ipse de hac re sentiret, timidè tamen indicauit, καλέσαι δὲ καὶ μὲν, ὀπὸν, καὶ δὲ, δάκρυα. κοινότερον δὲ ὀπὸν, ἀφ' ἧς ἴσως ἔδεν. Qui autem prima hæc Theophrasti verba diceret Varronem expressisse, fortasse non peccaret.

107 ALII ὀπὸν.] Ab hac voce ὀπὸν caseum appellauit Cyclops apud Euripidem, acrem, & ad quem cogendum fucus è fici ramo adhibitus esset: *Καὶ τυρός ὀπίας ὅτι καὶ βροῦς γάλα.* quem versiculum ipsius intellexit Athenæus lib. 14, δειπνοσοφιστῶν. *Εὐελπίδης ἐν Κύκλωπι ὀπίαν καλεῖ τυρόν τὸν δριμύνη, πὸν πηγυρόν τῆς συκῆς ὀπῶ.*

107 MAMMÆ enim rumis, siue rumæ.] Nihil variaui, antiqua tamen lectio diuersa: vt accuratè pōderari à studiosis possit, eam hic adponam, *Mamma enim rumis siue ruminare ut, &c.* Locum alium Varronis à Nonio citatum, vbi de eadem re agitur, ad hunc adiungam. Cato, vel De liberis educandis, Rumine propter rumam: id est, prisco vocabulo, mammam: à quo subrumi etiam nunc dicuntur agni.

108 ALII vellera, alii velumia.] In antiquioribus *Vellimna.* non multo post vbi in excusis, *Quod languida minus radices lane retinent.* in iisdem vetustis libris, vna plus dictio legitur, *Quod languida minus agræ radices, &c.* corruptè, vt arbitror. Et vt vnde mendum ortum putem dicam, declarationem fuisse, vocem quæ addita est, suspicor, prioris illius, *Languida:* quæ temerè postea à librario in contextum sermonis Varronis coniecta sit.

109 ET IN comædiis, qui in rustico opere.] Loquitur nunc de comædiis quas nouas appellabant

priscarum tamen etiam poetæ ostēdunt hoc vestitu
pastores v̄sōs fuisse: vt Aristophanes in *νεφέλαις*. in-
ducit enim Strepriadem cum filio ita loquentem,

Ὅταν μὲν εἶν πατὴρ αἴζας ἐκ τῆς Φελλέως,

Ὡς πατὴρ ὁ πατὴρ σου, διφθέρας ὀνημμένος.

Nam *διφθέρας* etiam veteres appellasse membranas
in quibus (vt nos quoque facimus) scriberent, ostē-
dit Cicero in epistola ad Atticum, cūm de parte suo-
rum librorum, quos de Academicis quæstionibus
conficeret, vt ad Varronem mitteret, loqueretur.
inquit enim, Quatuor *διφθέρας* sunt in tua potesta-
te. Idem etiam significabatur prouerbio illo, quod
dicebatur in eos qui nimis vetusta referrent, *αρχαιοπρεπεί τις διφθέρας λέγειν*. Adagium apud Sudam ex-
plicatum.

109 NEQVE ab hoc quod mutaret Cosinius.]
Animaduertendus modus loquēdi: est enim elegās
& ab optimis auctoribus vsurpatus. Nihil mutauit
ab hoc. id est, quod illi dixerant, probauit, nec in tam
longo sermone vidit quod reprehenderet, aut aliter
melius dici posse putaret. Cogitandum an eodem
intellectu ceperit M. Tullius, cūm in x i i libro e-
pistolarum ad Atticum de Cæsare Dictatore loquēs,
inquit, Tum audiuit, de Mamurra non mutauit. Id
est, Quod factum erat laudauit, & ratum esse voluit.
In i i i Philippica de sorte prouinciarum loquens,
O felicem vtrunque: nihil enim mutauerunt. Id est,
Sorte contenti fuerunt, & res melius cadere nō po-
tuit. nam pro domo sua plenius loquitur: Cui quidē
cūm Ciliciā dedisses mutasti passionem. Cōmutare
verba, altercari significare, planum omnibus est, vel
ex Terentio, qui non semel ita locutus est. quare ac-
curatē animaduertendum an mendū sit in versiculo
Siliū poetæ, qui est in primo libro: sic enim legitur,

Stantem pro mirro, & mutantem membra Caicum. cūm

pro Membra, Verba legendum sit, vt opinor. Mu-
tantem verba, id est altercantem, conuitia facien-
tem, & maledicta dicentem.

109 A D Vitulum. Niger in Turrani nostri: illi
partim, &c.] In vetustissimis etiam codicibus locus
deprauatus: secutus veteris lectionis vestigia, ita e-
mendauit. nec tamen firmā emendationem hanc pu-
to. Niger enim Turrani cognomen erat, non ab illo
diuersus: nisi aliquis eodem cognomine, ac diuersæ
familix fuerit: aut eiusdem cognominis ac gentis,
qui prænomine distingueretur. Antiquam hęc scri-
pturam ponam, quam studiosi accuratē perpendent:
Ad Vitulum. Niger in Turrani in oste illi, &c.

IN M. VARRONIS LIBRVM III

De rē rustica.

110 QVOD & in pace à rusticis Lalebantur, &
in bello ab iis tuebantur.] Hunc locū in cunctis ma-
nu scriptis mendosum inueni. cūm autem nihil ab
excusis variauerim, veterem scripturā nunc indicare
volo: in qua idem verbum secundi membri finis est,
quod primi: id est, Ab iis alebantur, in vetustis codi-
cibus, vt supra, *A rusticis hominibus alebantur*, legitur. Nō
tantūm autem hoc admonui, offensus rariore signi-
ficatu eius verbi quod in omnibus nunc excusis est,
quā propter antiquorū librorum fidelitatem. Quis
enim scit an ita locus ex ingenio ab aliquo emenda-
tore restitutus fuerit: non tamen visum est receptam
lectionem loco mouere: commodam præsertim, &
quæ ferri possit. nam vetustissimos scriptores *παθη-
κώς* etiam tueor dixisse, vel hac eleganti inscriptio-
ne (quam Augustinus Nerruccius, eruditus ac dili-
gens vir, cūm Hispanias peragraret, inde attulit) ma-
nifestum fieri potuit.

PALLADI VICTRICI SACRVM.

HIC HOSTIVM RELIQUIAS PRO-
FLIGAVIT CATO. VBI SACELLVM
MIRO ARTIFICIO CONDITVM
ET AEREAM PALLADIS EFFI-
GIEM RELIQUIT.

PAREANT ERGO ET NOSCANT O-
MNES SENATVS ET POPVLI RO-
MANI IMPERIVM DEORVM NV-
MINE ET MILITVM FORTITV-
DINE ET TVERI ET REGI.

Eam autem eo libentius adposui, quod salua maie-
state imperii, pietatis in deos plena est.

110 V O C A N T collis Thebas.] Ita emendavi è
vetustis codicibus. antea in excusis, *AEolis*, corruptè:
quæ tamen lectio in semiueteri codice à me inuen-
ta est. Quod addit M. Varro, non longè à Reate cli-
uum appellari Thebas, declarat hîc etiam Collis le-
gendum esse.

112 Q V A M priuati candidati tabella, dum ita,
&c.] Locus, nisi fallor, aliquam obscuritatem habet:
quare eo libentius veterem lectionem, non parum
diuersam, indicabo. In antiquissimo & fidelissimo le-
gitur, *Tabella dimidiata edificemus*. Eum autem plures
secuti sunt. In alio semiueteri, *Dimidia edificemus*.

112 E V N T I de cōtrouersis Interamnatium, &
Reatinorum.] Vetus hæc est lectio, quam synceram
puto. In excusis post Reatinorum, *Cognituro*, erat:
quæ declaratio, vt opinor, fuit addita ab aliquo, qui
sine illa sermonem mancum imperfectumque pu-
taret: à quo dissentio, qui nihil desiderari, & elegan-

tiorem esse hunc modum loquendi credo.

112 T V A, inquit, hæc in cāpo Martio.] In excu-
fis antea, *Tua*, inquit *Axius*. id nomen sustulimus:
non enim à M. Varrone hîc positū fuisse credimus,
sed ab aliquo additum, qui omnia nimis declarare
studeret. Scholion quondam illud fuisse, ex optimo
exemplari cognosci apertius potest. sic enim in illo,
Tua inquit, scilicet Axius, hæc &c. In quo hoc etiam ani-
maduertendum, nunc *Axius* in vetustissimis libris,
quandoque *Axius* legi. nam & hîc & supra *Axius*:
Axius Appio subridens. quod etiam obseruauit in epi-
stolis Ciceronis ad Atticum: cum enim in illis etiam
huius *Axi* mentio sit, in optimo exemplari id no-
men eodem pacto variatum est.

112 O M N E S omnium Reatinæ.] Aliquæ hac
parte maculæ in optimo exemplari. nam, *Omnes om-
nium uniuersæ*. *Reatina*, perperam in illo ac nonnullis
aliis legitur: & paulo post *ornata*, in iisdem non est: in
quo culpam fuisse librarii puto.

113 L Y S I P P I aut Antiphili. Et crebra.] Antea
in excusis, *Aut Antiphili uidebis*. id verbum in nullo an-
tiquo à me repertum est. supra etiam in iisdem *Mea*,
non *Meam*: quod huic scripturæ respondet. In opti-
mo exemplari nota ad hunc locum adposita erat, ea
de causa puto, quia deprauatum illic nomen poste-
rioris artificis. *Ante philu* enim scriptum erat.

113 E T Q V I D igitur, inquit, est.] Antiqua lectio
deprauata: sic enim habent meliores codices, *Et quid
gus inquit, &c.*

114 E T E A, & urbana.] In excusis antea, *Et rustica
scilicet & urbana*. Germanam huius loci lectionem ef-
se arbitror, quam restitui: in optimis enim exempla-
ribus eam inueni. Vitium, vt puto, inde factum est,
quod cum nonnulli nimis obscurè hîc locutū Var-
ronem putarent, addiderunt ad verbum *Ea*, scilicet

urbana. Imperiti postea librarii declarationem receperunt, & verbum quod declaratum fuerat, reliquerunt. Sunt tamen hæc leues coniecturæ; & quæ nihil firmitatis habent.

114 Q V A M hinc apud macellarios Seius.] Totus locus variatus, in quo ego auctoritatem veterum librorum secutus sum. Modicam libertatem, quam mihi permisi, nunc patefaciam: eaque me non interpretater usum declarabo. In cunctis antiquis, eius extrema vox erat, ex qua, vna addita litera, Seius feci. prior dictio in eandem literam desinebat: quare minore licentia inde illa sumi potuit. De Seio multis locis in his libris, & non multo post hæc etiam mentio est. *Miliarios* antea in excusis erat.

115 N O N ne item L. Albutius.] Nihil immutatum: in optimis tamen exemplaribus hæc *Abuccius*. Iterum idem nomen hoc ipso in libro, ubi de pavonibus agit, & in excusis Albutius est. *Vt quidem Abuccius habebat.* T. Albutius, vir doctus, ac optimis studiis deditus, Athenis vixit, ut Cicero in quinta quaestione Tusculana ostendit: fuitque Albutius ille de quo Lucilius in satyra venuste scripsit, cuius carmen in primo libro de Finibus Cicero adduxit. Hic de quo M. Varro agit, videtur Lucilium imitatus, & ipse satyras scripsisse.

116 A C V I M formamque eius expone Merula non grauatè.] Elegantior est antiqua hæc lectio, quam restitui, duobus verbis immutatis. Sic etiam Cicero locutus est in primo de Oratore, Cum vobis, non meo iudicio, sed vestro studio inductus, non grauatè respondero.

116 S E P T A afficta villæ.] Afficta, scripsi è vetustis libris: antea enim in excusis Affixa. Vbi de columbis agit, in manu scriptis, & forma excusis pariter, *sub ordines singulos tabula ficta.* non multo

post in antiquis tantum, *Duabus uirgis uiscatis defictis,* &c. De gallinis, *Aut exculpta, aut afficta firmiter:* etiam in impressis.

117 E T N A T A nutricare saginarèq;.] Dissentit à communi hac, antiqua lectio: quam si non recepi, tamen notam esse volo, *Nutricari saginisque,* &c.

117 Q V A M tum habebant totæ villæ.] Vetus lectio, *Tutas uillas.* Tutas autem, pro totas: ut in iisdem libris *Rotundum* saepe pro Rotundum.

118 E T V O flumine.] Sic legimus in optimo codice aliisque nonnullis. in excusis antea, *E vicino.* Vetus lectio hunc sensum habere potest, ut Merula ad M. Varronem aspiciat, qui sub Casino villam habuit, ut è consequente etiam capite intelligitur. Infrà de eodem fluuio, *Cum habeam sub oppido Casino flumen, quod per uillam fluat,* &c. In eodem etiam codice, *Immidium,* non Minidium, scriptum inuenimus.

119 V N D E, non ubi sumuntur pingues turdi.] Hunc etiam locum restitui, antea in omnibus excusis, *Vnde nonnulli,* &c. in sulso ac frigido sensu. non enim dici potest quanto elegantior ac suauior sit vetus lectio. Iocatur in verbo Sumuntur, quod simplicem intellectum non habet. nam Sumere, & manucapere & ore significat, id est, comedere ac deuorare. Ostendit igitur se loqui velle de ornithone, è quo promuntur turdi: non in quo, apparato conuiuio, eduntur, supra enim dixerat esse auarii genus oblectationis causa constructum, in quo delicatè conitarent: sed politi ingenii homo facetè & iocosè hæc exponit. Ostendam non multo post iterum hoc verbo eodem intellectu M. Varronem usum. Adducitur à Nonio Varronis hic locus Prometheo libro secundo, Cum sumere cœpisset, voluptas retineret, cum sat haberet, satias, manum de mensa tollere. In quo affirmarim Sumere hoc intellectu usurpatum ab eo fuisse.

119 TECTORIO tacta esse leui.] Vetus hæc est lectio, quam probaui. antea in excusis *Tecta*. Hoc in libro iterum, vbi de leporibus, *vt tectorio tacta sint, & sint alia*. Idem error erat illic in excusis.

120 IN HOC TECTO, caueatque.] Nihil immutavi antiquam tamen scripturam notam esse volo, siquid opis afferre possit ad locum restituendum: qui cū tantopere à veteribus vestigiis discrepet, meritò suspectus esse debet: *In hoc tecto cauiis, qua cauiis tabulata habeant aliquod adportat subplementum.*

120 ATQVE alieno tēpore venditoris moriatur.] Sic etiam Lucretius inquit, — *aliena salutis eorū*. Et Cicero in primo *Quæstionum Academicarum* ad Varronem, Et vno nomine omnia quæ essent aliena firmæ & constantis assensionis. Antea in excusis, *alio casu venditori*.

120 TVM mihi tu dic illud, &c.] Antiqui libri vitiosi, sic enim habēt, *Multum dic illud*, &c. Ne hoc quidem occulere volui.

221 QVAE est à Vinio fluuio.] Fluuii nomē in antiquis perturbatum, non tamen receptam lectionem temere variaui: veterem tantum indicare volo: illa autem hæc est, *Qua est animo fluuio*. De vero fluuii nomine nihil compertum habeo: amnis paulo post muliebri genere appellatur in fidelissimis libris, quemadmodum sæpe à vetustis auctoribus appellatam Nonius docet, qui etiam Varronis ipsius hoc exemplum adducit, *ὡς πλῆθυν* libro primo: In hac ciuitate agros colūt arenosos: propter hos fluit amnis, quam olim Albulam dicunt vocitatum.

121 QVA iter in areā est.] Antiqua hīc etiam lectio perturbata, & sanè totum caput crebrioribus maculis inquinatū: *Qua introitus iter in aream est*. Quomodo corrigi locus debeat, si vitium etiam in communi est, non video.

5 QVIBVS

121 QVIBVS cibis ministratur per retem.] Et hīc & aliis etiam locis virili genere in antiquis libris Retis à Varrone vsurpatur. Sed Plautus etiam Rudente, ita illum appellauit: alii vetusti scriptores; vt grammatici testantur.

122 CIRCVM falere & naualia.] In excusis antea, *Natatalia*. In cunctis manu scriptis, *Naualia*. cur tantum consensum veterum codicum damnarem, non fuit.

122 EPITONIIS VERSIS.] Antea in excusis, *Epistomis*: veriore esse *Epitonis* lectionem putavi. nam ita in cunctis manu scriptis inueni: & huic rei vocabulum hoc valde accommodatum est. quo etiam Vlpianus iuriscōsultus vsus est, de Actionibus empti & venditi. L. fundi. Castella plumbea, putea, opercula puteorum, epitonia, fistula applumbata, aut quæ terra continentur, quanuis non sint affixa, ædium esse constat. Vidi etiam vetustissimum Vitruuii codicē, in quo ita hic locus è decimo libro scriptus esset: motione verò vectium vehementiore spiritus frequens compressus epitonicorum aperturis influit. cū excusi formis habeant *Epistomiorū*. Epitonia (vt nomen ostēdit) instrumenta sunt, quibus chordæ funesque intenduntur.

123 STELLA lucifer interdū, noctu hesperus.] Magnificè hic ornithon, vel delicatè potius, cōstructus erat, si in eo siderum etiam cursus conspiciatur, & stellarum erat ortus obitusque descriptus. Prisci illi, cælestis rationis ignari, diuersas stellas Phosphorum & Hesperum existimabant. Parmenides primus vnam eandemque esse inuestigauit: alii Pythagoram dixerunt. *φωσφάρον* Latino nomine Varro Luciferum appellauit. Catullus, quo *εσπερον* Latinè exprimeret, Noctifer finxit. nam vesper à Græco vocabulo declinata, Græca vox videtur. in Epithalamio
f. i.

autem hoc fecit, versiculo illo, *Nimirum OEteos ostendit Noctifer ignis.* Ita enim corrigendus est: excusi, alii Eoos, alii Ætherios habent: manu scripti OEteos. Ita autem legendum esse, testimonio etiam optimi poetæ confirmatur: qui in pastorali carmine inquit,

Sparge marite nuces, tibi deserit Hesperus OEtam. id est, nox fit, & vesper iam surgit. ex eo enim monte, nocte aduentante, stellæ surgere videbantur. Illud autem signum expectabatur, statimque virgo domum mariti deducebatur. Eo igitur viso, iuvenes quid dicturi essent, secum cogitare cœperunt: cōtrā puellæ, studio iuuenum animaduerso, cognouerunt vesperum exortum. ante enim ortum illius non erat necesse festinare. Est autē epithalamium illud è genere eorum quæ Græci (quòd ab ortu vesperi ad mediam vsque noctem canerentur, donec somnum caperent) *κατακοιμητικὰ* appellabant.

123 **FORTASSE** ante eum duceret ferram.] Nihil hic immutavi. suspectum tamen locum habeo. nam, Ante se, nisi fallor, recta sermonis ratio, vt scriberetur, poscere videbatur (quanquam Cicero eodem modo videtur illud protulisse initio primi libri Acad. Quæstionum ad Varronem: Nuntiatum est nobis à M. Varrone venisse eum Roma pridie vesperi) Præterea antiquos libros diuersos offendi. In optimo codice, aliisque, *Ante eum duceret*, &c. In semiuetere, *Ante conduceret*. Hunc igitur locum aliis discutendum relinquo.

123 **M. AVFIDIUS LURCO.**] In cognomine discrepant antiqui codices: *Lyrcho* enim in illis est. nec tamen aliquid variaui. M. Lurconis mentionem fecit Cicero pro L. Flacco (an idē sit, diiudicari non potest: tempora certè, quin idem esse potuerit, non impediunt) Itaque eodem etiam M. Lurco vir optimus, meus familiaris, cōuertit aculeū testimonii

sui. Apud Plinium quoque, qui eandem rem, quam Varro, narrat, Aufidii cognomen Lurco est.

123 **SAMI** in luco Iunonis.] Hoc etiam apud Athenæum lib. xiiii dicitur. legimus, *Μλωδδτος δὲ ὁ Σάμιος ἐν τῇ περὶ τῆς Σαμίας Ἡρας φησὶν, Οἱ παῖδες ἱεροὶ εἰσὶν τῆς Ἡρας, καὶ μήποτε παροῦσι καὶ ἐγγύοντες καὶ ἐπράφθησαν ἐν Σάμῳ, καὶ ἐντεῦθεν εἰς τοὺς ἕξω τόπους διεδόθησαν.* Cuius etiam rei Athenæus testimonia adducit veterum poetarum. nam inde quoque natum inquit, vt in nomismate Samio pauo exculptus esset.

124 **REFERET** in testabilem eam, in qua, &c.] Veterem lectionē reposui: sed quia non omnino de fidelitate ipsius securus sum, ideo ad eam, notam adposui. Confido tamen, si maculam aliquam habeat, non magnam illam esse, & multo meliorem hanc quàm communem ac peruulgatam iudico: quam puto ab emendatore aliquo ita concinnatam fuisse. In excusis autem hæc erat, *In id tectum, in quo pauones habet, quod magnum, &c.*

124 **PRIMOS** hos Q. Hortensius.] Multa de pauonibus, libro quo antea ostendimus, exposuit Athenæus: non pauciora idem etiam xxi libro. Ælianus quoque περὶ ζώων ιδιότητος, capite xx quinti libri, plurima & ipse tradidit. nam hoc etiam quod nunc à M. Varrone de Hortensio narratur, recitauit. Romanus enim homo, quanuis Græco sermone multa scripsisset, Romanas res egregiè callebat. Nō sine pœna tamen hoc ab Hortensio tentatum esse dicit, cum Varro apud probos solū & seueros homines illum offendisse narret. nam ab delicatis hominibus, & qui gutturi voluptates sequuntur, potius Hortensium gratiam eo facto inisse ostendit. verba Æliani hæc sunt, *Ορτυσιος δὲ ὁ Ρωμαῖος καταθήσας ὅτι δειπνῶτων παρῶτος, ἐκρίθη. Ἐκρίθη, in iudicium vocatus est,*
f. ii.

causam dixit: nisi aliquis putet pro *καπερίη* positum esse. id est condemnatus est. Addit etiam, Alexandrū Macedonem, aspectu harum auium apud Indos obstupuisse, eique qui pavonem interfecisset, grauius minatum esse.

124 A V G V R A L I adiiciali cœna.] In excusis quibusdam media vox non est, quæ in antiquis omnibus inuenitur. Plinius lib. x, cap. x x, cum hanc rem referret, id quoque addidit: Pavonem cibi gratia Romæ primus occidit orator Hortensius adiiciali cœna sacerdotii. Cogitandum etiam diligenter an pro Augurali, Augur legi debeat.

125 I N T V S ternorum palmorum.] In antiquis alio genere, *Ternarum palmarum*. Nihil immutauit: non enim legi, aut hunc ipsum alibi, aut alios bonos auctores, cum mensuram intelligerent, muliebri genere Palmam appellasse.

127 A S S E M semissem.] Antiquorum librorum lectio. In excusis, *Ex asse semissem*, antea legebatur.

128 E G O Q V A E requiro farturæ à sura.] Excusi libri inter se diuersi, nedum solum ab antiquis discrepent. In vetustissimo & optimo exemplari mendosus etiam locus est. eius scripturam hic adponam: *Ego quæ requiro sarsura assura*, &c. In semiueteri pro *Sarsura*, *Salsura*. cætera eadem. Quomodo tam inquinatus locus purgari possit, planè non perspicio.

128 R A C E M A R I non potui.] Ita emendatus: rectè, ut opinor, modestè certè, & temperanter. vetus enim lectio *Racimari*: antea, *Ratioinari*, incommodè, nisi fallor, & insulsè legebatur. Verbum hoc quod restitui, aliunde huc translatum est, & à vindemia sumptum. nam Racemationes etiam studia eorum dicebatur qui post vindemiam factam relictos

negligentia minutiores racemos colligerent: à Græcis *ἄπυλλοι* racemi illi, quod foliis tecti fallerent facile, appellabantur. Id autem verbum etiam aptissimè lepidissimus poeta ad aliam rem transtulit, in fabula quam *βραχάχης* appellauit, *ἄπυλλοι τῶν ἄγριων καὶ σωμύλατα*.

129 T A N A G R I C O S, & Medicos.] In antiquis libris *Melicos*, corruptè: quem errorem in suæ etiam ætatis imperitis hominibus refellit Columella: cum enim & ipse de diuersis generibus gallinarum ageret, inquit, Et Medicum, quod ab imperito vulgo, litera mutata, Melicum appellatur. Hoc etiã ante illum fecerat Varro. nam infra & ipse falsò gallinas ita appellatas ostendit. Sex. tamen Pompeius multitudinis consuetudinem non contempsit, & verbum id suo loco agnouit. *Melicæ*, inquit, gallinæ, quod in Media id genus auium corporis amplissimi fiat: L litera, pro D substituta. Quemadmodum etiam in Gallia nunc cisalpina Melica pro Medica appellatur, qua ad boues saginados vtuntur: vnde etiã apud nos id genus frugis Sagina appellatū est. Aliam tamen ab hac Medicam veterum fuisse, manifestū est. nomen tantum ipsius in Italia conseruatum: ipsa perijt: & id etiam aliæ frugi adtributum, quæ & noua in hac terra est, & defectum illius supplet. non tamen omni pecori, cui antiqua hæc, utilis est. nam equi etiam illa alebatur, vt Aristophanes Equitibus (ita enim fabulam appellauit) ostendit: cum enim equos ipsorum laudaret, inquit alio genere cibi illos vti ac cæteri equi faciant. *ἡδίων δὲ παχύροισι ἀπὸ πόντος μηδικῆς*.

129 I N P A R I E T E exculpta sint cubilia earum.] Duo leguntur in manu scriptis codicibus, quæ non recepi. *Exclusa* enim hic, non *Exculpta*, habent: nec multo post, vbi excusi, *Posita sint cubilia*: in iisdem, *Plena sint*, &c.

130 POTIVS vetulis quàm pullastris, & quæ rostra aut vngues, &c.] In excusis antea aliter legabatur: ipse ope vetustorum codicum ita emendavi. in priore lectione duo præcipiebantur, vt oua è vetulis gallinis, non pullastris, edita legerentur: & vt vetulis item gallinis supponerentur. in posteriore hac alterum tantum, vt vetulis subiiciantur: & quæ rostra & vngues non habeant acutos. Vnum tamen est in vetere scriptura, quod maculosum deprauatumque olim iudicatum est: notam enim adpositam habet. *Pullitris* autem id est, quod pro pullastris in antiquo scriptum est.

130 QVOD in eis vitales venas, &c.] Omne etiam paruum mēdum tollere cupimus, nec aliquam tam pusillam labem esse credimus, quæ in tam polito scriptore molesta non sit. Antiqua igitur lectio, *Quod inanes vitales*, &c. corrupta illa quidem manifestò: animaduertant tamen studiosi, an verba quæ excusi habent (in eis, inquam) vacent, & ab aliquo correctore reposita sint, qui deprauatam vocem Inanes restituere concupiuerit. Potuit enim imprudētia librarius labi: & cum superior perioche ab eodem verbo incipiat, ac post id, Inane, habeat, dum se credidit hanc exscribere, primam illius partem exscripsisse: postea errore cognito id delere non curasse.

131 VT SE volutare possint, &c.] Antiqua lectio diuersa. receptam tamen retinui, quæ commoda est, & omni vitio caret. neque tamen ob id etiam vetus repudiari potest, vt *volutare possint*. Communi adiuuat Columella, qui puluerem & cinerem, vbi gallinæ degunt, reponi debere docet, idque sententia Heracleti Ephesii cōfirmat. Veterem Varro ipse, qui sine puluere aerem ipsum apertum columbas reficere posse tradit: *Libero aere, cum exierint in agros, redintegrentur*. Quod enim columbis prædest,

gallinas etiam adiuuare verisimile est.

132 INTIMINIVM, Album, Ingaunū.] Vetus hæc est lectio. nam *Vintimilium*, quod antea in excusis erat, manifestò corruptum. Quauis enim nūc vulgò oppidum ea in regione ita appelletur, deprauatum id vocabulum est, ac vestigia tantum retinet prisca nominis. Intemelium Strabo vocat, ac Intemelios populos, quos etiam Cælius in epistola ad Ciceronem appellat. Pro, Album, Ingaunum: fortasse, Albingaunum, legendum.

132 IN triclinium ganearium.] Prisca lectio diuersa est, *Genanium*: nec tamen ab omni macula illam mundam esse affirmarim. In Lexico quod magnifico nomine Thesaurum Latinæ linguæ appellarunt, Triclinium ginaium scriptum (ita enim habebant libri Varronis, primis huius noui reperti excudendi libros temporibus impressi) nec tamen aliquid addiderunt quod eam lectionem adiuuaret.

132 ET ANGVSTVM, & tenebricosum.] Sic omnes manu scripti codices. Antea in excusis, *Tenebrosum*. Veterem lectionem commendat sermo doctissimi & elegantissimi poetæ, *Qui nunc it per iter tenebricosum*. Libro etiam quarto rerum humanarum M. Varro (vt apud Nonium legitur) Specum tenebricosum appellauit.

132 ET LVX pinguitudini inimica.] Antiqui omnes libri, *Pinguitudinis vindicta*: quam veterem scripturam nec omnino contemnere debeo, nec explicare adhuc possum.

133 ANSERIBVS admittēdis &c.] Ita castigavi è vetustis codicibus, parua correctione adhibita. vetus lectio, *Anseribus admittendum iis tempus*. Antea in excusis, *Ad amittendū tempus*, &c. Columella iudicium meum confirmat, qui inquit, Anseribus admittendis tempus aptissimum, & quæ sequuntur.

133 S A L I V N T ferè in aqua, dum se mergunt &c.] Vetus lectio à communi diuersa, *In aqua inungētur in flumen, &c.* Communi ac peruulgata non valde delector. otiosa enim & inanis posterior sententia mihi videtur. Satis enim id aperuerat, cūm dixerat anferes in aqua coire. Antiquam omni mendo vacare, affirmare nō ausim: nec tamen illam negligendam puto, quæ in tot vetustissimis libris inuenitur. Plinius breuius hunc locum persecutus est: Anferes in aqua coeunt, pariunt vere.

133 N O T A N D V M earum oua.] Recentiores Græci de re rustica auctores multa à Varro ne acciperunt. eorum autem plures sententiæ in commentariis ad Constantinū missis collectæ sunt. Nam hæc etiam præcepta Varronis à Quintiliis in Græcū sermonem translata sunt, libro X I I I, 391, δὲ δὲ σιμειῶσαι ἐκάστης χλωὸς τὰ ὡὰ διὰ χασκλήρων πινῶν, καὶ ταῦτα ὑποπνεῖν τῇ μητρὶ: τὰ γὰρ ἀλλότεια τῶτο τὸ γένος ἔσταλπει. δὲ δὲ ὑποπνεῖν ὡὰ ἕως τῆς θ.

134 I N Q V I S non includant.] Antiqui libri, In quæ non inducant. Infrà tamen, Cūm autem sunt inclusi in haras, aut speluncas, vt dixi. Significare enim videtur non solūm se eandem sententiam antea, sed iisdem etiam verbis protulisse. nam sensum vetus lectio non variaret.

134 N E, S I eò inegerint.] Elegantior hæc est lectio quam restitui, è veteribus sanè libris accepta. Ostendi antea sæpe Varronem hoc verbum vsurpasse. Inigere anferes, vt Inigere pecus, dictum est. Parua labes in antiqua scriptura erat (si labes illa dici debet) *Ne si eo inecerint.* Vnius igitur literæ correctio, quicquid erat maculæ, sustulit.

135 Q V O T I E S C V N Q V E sumpserunt, locus &c.] Qui Sumere, apud bonos auctores cibū capere significare non animaduertent, omnia hîc per-

turbant: verba audacter commutarant: interpunctione: non suo loco posuerant: superiorem sententiam contaminarant. quæ omnia vitia ab antiquis libris longè absunt. Intellectus autem nunc tam apertus vt declaratione non egeat. nos etiam in sermone nostro patrio, verbo quod huic respondet, eodem sensu sæpe vtimur, & pro comedere vsurpamus.

135 Q V O D ipsi amant.] Et hîc & paulo post iterum, muliebri genere in antiquis libris anferes appellatur. nihil tamen variaui. nam suprâ, cūm de illis agere cœpit, in iisdem etiam antiquis libris virili genere vocantur.

136 M A R E S, vt fœminas.] In excusis antea, *Mares in fœminas,* corruptè. vetus lectio & vera & elegans est. Neque enim, inquit, diligentiam adhibere oportet vt tot mares quot fœminæ intromittantur. nam etsi omnes mares aut omnes fœminas intromiseris, citò tamen leporarium impleueris. Vtrâque enim naturam lepores habere existimati sunt. quod à Democrito etiam in Geoponicis accuratè traditur: & ab Æliano libro X I I, capite X I, *ὡς ἰδιότητος τῶ ζῶον.* Cuius verba adponam. nondum enim scriptor ille formis excusus ac peruulgatus est, *θηρατὸ δὲ ἀνδρὸς καὶ τὰ ἔτερα ἀγαθῶν, εἴη μὴ ἀνδρῶσιν, λόγον ἡκούσας, καὶ αὐτῶν πεπίστευκα. καὶ δὴ καὶ διὰ ταῦτα εἰρήσεται. πικριν γὰρ δὴ καὶ ἄρρενας λαγῶς ἐλεγεῖν, καὶ ἔστιν, παιδοποιεῖται τε ἄμα καὶ ὠδινεῖν ὡς τῆς φύσεως μὴ ἀμοιρεῖν ἐκατέρως, καὶ ὡς ἐκρέθει περὶν ἐλεγε, καὶ ὡς ἀποπικτι καὶ δύο πα, καὶ πεια, καὶ τῶτο ἐμδρτύρει.* & ea quæ sequuntur. addit enim alia non minus admirabilia. Plinius etiam ab Archelao id affirmari narrat.

137 Q V O D eum Æolis Ecceotii λέπειν.] Nescio an in his verbis mendum sit: antiqua certè lectio diuersa, quæ tamē valde perturbata est: *Æolis ὁ bonum leporum.* Suspicio ex ingenio ab aliquo correctore, vt

nunc in excusis legitur, conformatum fuisse. meliùs ne corrigi locus queat, eruditi & ingeniosi viri videbunt. In quinto libro de lingua Latina aliter de huius vocis etymo Varro sentit, Lepus, quod è Siculis quidam Græci dicunt λέπριν. A Roma quòd orti Siculi, vt annales veteres nostri dicunt, fortasse hinc illuc tulerunt, & hîc reliquerunt id nomen.

138 VBI tanta circumfluxit, &c.] Vetus lectio diuersa est, vt *tantum circumfluxerit nos*. Quam tamen non recepi, nec probari posse puto, nisi vitium sit in his quæ sequuntur Varronis verbis. eruditiores tamen de hoc etiam statuent.

138 A QVA, inquam, finiendæ.] Antea, *Cludenda*. Elegans hoc verbû & valde hîc accommodatum, è veteribus libris sumpsi, nec multo post, interpunctiones suo loco collocaui. antea enim malè distincta oratio, omnem sensum confundebat.

139 ITA VT in eas LXX, &c.] Ita locum restitui ope vetustorum codicum: ex ingenio tamen, quod desiderari videbatur, addidi. Quo autem studiosi, rectène hac libertate vsus sim, iudicare possint, veterem lectionem adponam: *Ita ut eas LXX quadrantes coici possint*. Alii nimis omnia explanare voluerant.

140 CVM cumulatim positum est.] Antiqua lectio deprauata, quam corrigere nequii. vt alii in hoc laborent, eam omnibus proponam, & vitia peruulgatæ ostendam. Optimus ac vetustissimus codex, *Quibus in tenebris cumularim positum est in doleis*. Mediæ vetustatis liber (qui semper mendosior esse consuevit) *Quibus in tenebris cliuulatum positum*, &c. Quamquam Hylarim posse pro Cliuulatum, legi, supra ille adnotatum habet. Malè habitum esse olim hunc locum omnes nunc videre possunt. In communi, Cùm cumulatim, & sono vocis, & sententia etiam

non valde mihi satisfacit.

140 Βοὸς φθιδρῆς πεπιηδρῆ τένα.] Cùm aliis omnibus in locis literis Græcis Græcæ voces in optimo exemplari scriptæ sint, hîc tantum Latinis. quare magis laboraui. Tertiam dictionem mēdum continere puto. non enim cōuenit illi cum vetustis vestigiis: nec sensum præterea vllum idoneum habet. Notas quas pro illa inueni accuratè exprimam, *Perriane mina*. ex iis quâuis conatus fuerim, nihil quod firmum esset, elicere potui. nam quòd φθιδρῆς quam φθινοδρῆς scribere malui, dedi id antiquorum librorum auctoritati.

140 Ἴππων μὲν σφήκας.] Duo hîc antea hexametri versus erant, qui parum immutatis vocibus eandem penitus sententiam habebant: posteriorem illorum abundare existimaui: eius enim in manu scriptis codicibus vestigium nullum inueni: priorem retinui. Quem deleui, Simplicius in primum Aristotelis φυσικῆς ἀκροάσεως adducit. 52, Οἶον εἰ κύνων ἔξ ἵππου, ἢ μᾶλλον σφήκας ἔξ ἵππου, ἢ μελίσσω ὄν τῶρου. ἵπποι γὰρ σφήκων γένεσις, τῶροι δὲ, μελίσσω. Et si apud eum quoque aliquantulum variatus est. Vt autem liberè quod sentio proferam: arbitror olim in diuersis M. Varronis exemplaribus diuersè illum legi solitum, aut ab aliis etiam scriptoribus aliter pronuntiatum: vnde nonnulli insulsè existimauerint, vtrunque in hoc loco necessarium esse.

141 INTVS opus faciunt.] Vetusta hæc lectio, quam veriore puto. antea in excusis, *Intus fauos melle faciunt*. Nam quod paulo post inquit M. Varro, Fauus venit in altaria: ad rem diuinam veteres fauos adhibere solitos manifestum est. Euripides Iphigenia in Tauris,

Καὶ τῆς ὀρείας ἀνθεμόρρυτον γάιος
Ἐπιτῆς μελίσσης ἐς πῦρ ἐμβαλῶ σέθε.

141 **I T A Q V E** nulla harum affidit, &c.] Totum hunc locum Didymus à Varrone accepit, in Geoponicis, 413, Ἐστὶ δὲ καθαρὸν ὑπὸρ βουλῆ τῶ ζῶον, ἡ δὲ ἐνὶ τῷ δυστωδῶν καὶ ἀκαθάρτων παρῶσι, αἰὼν, ἕτε λίχρον. ἕτε γὰρ ὀρξίν, &c.

141 **N O N** vt muscæ ligurriunt.] Duo rr, hoc verbum habere in optimis exemplaribus, & hîc & apud Terentium obseruavi, in Eunuchō, *Quæ cum amatore suo cum cœnant, ligurriunt.* Ligurriunt enim, flosculos epularum carpunt & delicatiores dapes studiosè sectantur. quem sensum in Adelphis aliis verbis expressit, *Atque unum, quod quidem erit bellissimum, carpat.*

141 **N V M E R. O** redducunt.] In antiquis duodd, hoc verbum habet, & sanè sæpe veteres ita scribere solebant, vt grammatici etiam ostendunt, & testimonio optimorum auctorum cōfirmant. Sententia autem ab Aristotele accepta est, *δοκοῦσι δὲ χαίρειν αἱ μέλιται καὶ τῷ κρότῳ. διὸ καὶ κροῦντες φασὶν ἀθροίζειν αὐταὶ εἰς τὸ σμῆνος ὀσράκοις τε καὶ ἰόφοις.*

141 **I T A Q V E** insectantes à se eiciunt fucos.] Ita ex antiquis codicibus emendavi. vetus lectio partuam maculam habebat, quam deleui, *Itaque insectantes, &c.* Vnius igitur literæ correctio totam rem confecit.

142 **P H Y S I C A M** addiscat.] Nihil hîc variaui. vetustam tamen scripturam proponam, quæ siquid in se boni habet, valde hîc perturbatum ac obscuratum habet, *Physicam achiscat.*

142 **N V N** cursu lampada tibi trado.] Ductum esse hunc sermonem à ludis quos Athenis faciebant, & *λαμπάδουχον ἀγῶνα* appellabant, manifestum est. E Latinis auctoribus Lucretius etiam elegantissimè inde translatis nominibus inquit, *Et quasi vitæ cursores lampada tradunt.* Plato *τῶ νόμων* libro v, de

eadem, qua Latinus poeta, re agens, eodem pacto locutus est, *ἡμῶνται καὶ ἐκτρέφονται παῖδας, κατὰ πρὸς λαμπάδα τὸν βίον ὡς ἀδιδύονται, ἄλλοις δὲ ἄλλων.*

142 **Q V I D A M** μέλινον appellant.] Optimum exemplar *Melligen* habet. nihil tamen immutavi. *Μελίθαινα*, quam eandem *μελισσόφυλλον* & *μελίφυλλον* vocabant, appellasse Dioscoridem & Nicandrum Colophonium, manifestum est. De tertio hoc nomine Varronis planè mihi non constat.

143 **V B I** sint, alii faciunt, &c.] Excusi antea, *Aluos ubi sint.* quarum primam vocem superuacaneam esse duxi, & quòd in manu scriptis non inueni, & quòd sine illa sensus pulchrè constaret. *Vbi sint* enim appellauit domicilia ipsarum: quod etiam confirmari his, quæ postea à Varrone dicuntur, potest. Cùm enim ex qua materia fierent, copiosè docuisset, iam illas *aluos* cœpit appellare, *Hæc omnia uocant à mellis alimonio, aluos.* Quomodo enim debuit eo verbo uti, antequam vim illius exposuisset.

143 **V I T I L E S** simo bubulo oblinunt intus.] Antea *Fictiles*, in excusis. Vitiles emendavi, & auctoritate veterum codicum, & ratione ita suadente. *Fictilia* enim vasa per se intus & extra læuia sunt, nec asperitatem vllam habent: quo vitio laborare dixit vitiles aluos, nisi remedium adhibeatur. nam Vitilia, vt quallos, cistas, & quicquid ex viminibus fit, aspera esse constat. Vitile autem appellant Latini scriptores quod lentum est & facilè flectitur. Plinius vitilibus nauigiis, corio circūfutis, Britannos nauigare dixit. Idem etiam libro x i i, capite i i i, de quodam genere palmarum agens, inquit, *Folio latiore, ac molli, ad vitilia vtilissimo.*

145 **N E S I** non animaduenterint, inopiam escæ habuisse, &c.] Receptam lectionem retinui, etsi illam nō bene firmam puto. nam præterquam quod

à vetere dissentit, per se etiam mihi valde suspecta est. Vetus ipsa cōturbatior & mēdosior, nisi vestigia seruet vera: lēctionis. Cū maiorē nullam opem studiosis dare possim, priscam scripturam illis ostendam, *Ne cum animaduert erint, aut inopiam esse habuisse dicitis ait cum sint apes, &c.*

145 Q V O D est aliud melle propoli.] Ita in manu scriptis antiquioribus scriptum inueni. qui modus loquendi quauis rarior sit, ab optimis tamē auctoribus v̄surpatur. Locus ille ex epistola Bruti & Cassii ad Antoniū ita legitur in fidelissimo exemplari, Nos ab initio spectasse otium, nec quicquam aliud libertate communi quæfisse, exitus declarat. Eadem ratione Flaccus in epistola ad Quintium videtur illud dixisse,

Nēue putes alium sapiente bonoque beatum.

145 Q V O D fit è malo & pyris syluestribus cibum & mel.] In excusis antea, *Ceram, & mel*: cuncti manu scripti, *Circum & mel* habent. Cibum, coniectura ductus, emendauī. nam vetus lēctio maculam habebat, quam sic deleri posse censui. Adiuuat autem iudicium meum, quod infrā è papauere præberi dicit ceram & mel: & aliter duplex hoc ministerium appellat, id est, à superiore diuersum.

146 I T A vt ne altitudine ascendat.] Antea in excusis, *Descendat*, mendosē. Inde natus error videtur, quod in manu scriptis *Escendat*. Obseruauī autem in priscis exemplaribus sæpe hoc verbum ita scriptum esse: vt in primo libro Varronis, *E uinea in arbores escendit uitis*. Item eodem libro, *In carnarium escendat*.

146 V N O tempore, ne potu, &c.] Et manu scripti omnes codices, & formis etiam excusi nonnulli, ita legunt. nam alii *uno tenore*, mendosē.

146 Q V V M foras hieme, &c.] Valde à priore

lēctione locus immutatus. nam sententiā, non verba solūm, variatam habet. Modica in hac re licentia vsus sum. vt tamen fidem meam exoluam, veterem hīc scripturam adponam, & quid secutus sim omnibus aperiam, *Adponunt ibi, quo oras hieme in pabulum procedere tamen possunt*. Ex perturbatis illis vocibus, *Quo oras*, finxi, *Quum foras*. cætera vt illic erant, à priscis libris sumpsi: idoneūque sensum habere hanc lēctionem puto. Alii sunt, inquit, qui magis apibus prospiciunt, & commodis eorum obsequuntur: qui hieme cū in pabulum tamen procedere possunt, quia sciunt asperum id anni tempus esse, nec aliquid eas inuenire quo ali possint, adponunt &c.

147 C V M plenas aluos habent &c.] Locus, nisi fallor, mendosissimus, & studio emendatorum quorundam ita concinnatus. antiqua certē scriptura diuersissima: quæ tamen ita deprauata sit, vt eam me corrigere posse diffisus sim. Alii fortasse maioris ingenii ac doctrinæ viri, eum diligentia adhibita restituerūt: aut pro desperato locus habebitur. Vetus lēctio, *Ex ipsis uiris aluos habeat uem congerminarit coniecturam, &c.* Ita in cunctis manu scriptis miro consensu legitur.

147 E T S I opercula alui cū remota sint.] Antiqua lēctio maculosa, cuius etiam vitia accurato librario cognita fuerint. nam notam ad eam, quam solet adposuit. Sic igitur in priscis libris, *Et si opercula aluum cum remoreiffi*.

148 F A V I qui eximuntur, &c.] E veteribus libris ita scripsi. Animaduertēdus modus loquendi. nam in excusis antea, *Fauorum qui eximuntur, &c.* Quo autem ratio veteris scripturæ intelligatur, totum locum, vt in optimo exemplari scriptum inueni, hīc adponam, *Faui qui eximuntur. Siqua pars nihil habet, aut habet in cunatum, cultello præsicitur.*

148 ANTEQUAM ipsa prouiderint id fore.] In cunctis excusis perperam interpunctiones collocatae erant: in nonnullis praeterea corrupte *Fe-re*, pro *Fore*, legebatur. omnes maculas deleui. Quod autem prouidentiam in apibus esse inquit, accepit id ab Aristotele: a quo magnam partem horum praceptorum de apibus mutuatus est. *περὶ γνώσεως δὲ, inquit ille, καὶ χλωῶνας καὶ ὕδαρ αἱ μέλιται. σημεῖον δὲ: ἂν δὲ ποτέ γινται γ, ἀλλ' ἐν τῇ βίβλῳ αὐτῆ ἀλλήλονται. ὁ γνώσεως ἐν σὶ μέλι πούρρι. καὶ χλωῶνα. περὶ δὲ χινται.*

148 AC TERPIDO prono ad meridiem.] Locus deprauatus, ut facile, qui accuratè attendat, animaduertet. Vetus etiam lectio perturbata ac vitiosa, quae in optimo etiam exemplari mendae notam adpositam habet. Eam autem, ut unusquisque in ipsa purganda ingenium exercere possit, cum fide proponam, *Ac terpido pronom e die quam maxime, &c.*

149 INFRIANDVM paulo plus, &c.] Sic in omnibus manu scriptis inuenio: antea, *infricandum*; nisi fallor, mendose, quod etiam ex iis verbis quae M. Varro addit, cognosci potest. nedum enim illas fricari utile esse censeat, manu tangi non vult: cuius rei ratio aperta est. Columella & Plinius totam hanc rem & ipsi diligenter tradiderunt.

149 A PRAECONE renūtiari.] Vetus lectio vitiosa est, & aut sine causa à communi discrepat, aut siquid in se boni habet, ita maculis coopertū habet, ut à me illud erui nō potuerit. eam tamen hic proponam, *A praecone recinij.*

149 VBI discolors sint ceræ.] Antea in excusis, *Vbi diuersi colores sint discreti.* Ita emendavi ex priscis exemplaribus, modica mihi libertate permiffa. in illis enim, *Vbi discolors sint cetera.* Sicuti iudicium meum displicebit, poterit is ex antiquis vestigijs veriorem lectionem indagare.

150 AD TIBICINEM Græcum.] Optimus ac vetustissimus codex, *Tubicinam Græcum.* quæ postrema verba in eo sunt. reliquum enim libri defecit. Hinc autem integritas eius codicis intelligi potest, quod extremum hunc librum multæ ac magnæ maculae statim occuparunt: quæ antea superstitite illo non tam licenter vagabantur, aut, si improbius se extulissent, poterant coerceri. Ipse nunc eo praesidio destitutus, quid faciam non habeo quauis enim plures manu scriptos libros confutere possim, certum tamen ducem, quo confidam, non habeo: ille autem sæpe mihi in malis rebus subuenire solebat. Sed maius etiam damnum fecimus, quod antiquus rei rusticæ scriptor, si hic liber temporis iniurias subterfugere potuisset, vnâ cum eo conseruatus esset: & alium, quem tamen habemus, emendatiorem, ut puto, haberemus. Sed his nunc relictis, locos nonnullos vitiosos in vltimo hoc margine libri videamus.

150 INSVLAS ludinorum ibi corrossas.] Manu scripti nonnulli habent, *Ludinorum*: alii, *Ludonorum*. Vltima harum etiam vox in diuersis libris variè scripta. *Concussas* enim quidam habent, quidam *Circussas*, alii *Corussas*. Nihil mendosius aut negligentius scriptum extrema hac parte dici potest. Fortasse legendum *Insulas ludiorum*. De sacris autem quibusdam piscibus egit *Ælianus*, *περὶ ἰδιώτικος ἰσθῶν*, lib. 11, primo capite: cuius titulus est, *περὶ ἰσθῶν ἰσθῶν ἰσθῶν ἰσθῶν Μυρῶσι.* Trigesimo etiam primo cap. eiusdem libri, inquit, *χρησθεὶς δὲ ἰσθῶν, καὶ ἀπακούοντες τῇ κλήσει, καὶ ἔσθας ἀσμενῶς δεχόμενοι, πολλὰ χόδι καὶ εἰσι καὶ ῥέφονται, &c.*

150 CVM MARE turbaretur.] In manu scriptis ferè *Turbaret*. nihil tamen immutavi. Erant & aliæ varietates, scriptura tamen ita perturbata ut

valde in hac parte laborare me piguerit.

150 RHEDARIA S vt tibi haberes mulas.] *Mulas, non Mulos, in omnibus manu scriptis inueni. Mulas autem ad rhedas iungere veteres consueuif- se, ostendit etiam Vlpianus de Ædilitio edicto. L. Ædiles aiunt, qui iumenta vendunt.*

151 IN BAIANO autem tanta.] *Mediæ ve- rustatis liber, In Baiano autem ardis tanta. alii, In Baiano aut ardis. Quum igitur manu scripti tam diuersi sint, vere or ne hic aliquod mendum lateat.*

151 VT SVAM pecuniam, &c.] *Manu scripti omnes quos vidi, velut suam. Plura etiam erant in iisdem libris à communi lectione discrepantia: sed adeò maculosa vt magis potuerint impedimento quàm auxilio esse, ad locos, si qui vitiosi sunt, pur- gandos, quare finem hic faciam.*

